I 8138

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

1
ANUL XI
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1950

0 IUL 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*; ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; acad. M. SADOVEANU; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA; VALERIA GUŢU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar de redacţie*); C. OTOBÎCU; FLORA ŞUTEU.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacţia revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
Bucureşti, Raionul I. V. Stalin, Calea Victoriei, nr. 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

I 8138

-- DLU 2014

LIMBA ROMÎNĂ

Anul XI 1962 Nr. 1

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

U ... 2022

S U M A R

Pag.

LIMBĂ LITERARĂ

I. COTEANU, „Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual. . . . 3
IORGU IORDAN, Note de cultivare a limbii 13
GH. N. DRAGOMIRESCU, Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu 17
ANA CANARACHE, Locuţiunea „faţă de" 21

VOCABULAR

* * * Extrase din *Dicţionarul limbii romîne* (*Dicţionar general*) 24
I. ŞTEFAN, Cuvîntul *scrisoare* în limba romînă 56
D. MARMELIUC, Etimologii 67
MIRCEA SECHE, Etimologii 70

ORTOGRAFIE

MARIUS SALA, În legătură cu notarea toponimicelor romîneşti 74
GH. BOLOCAN, Despre normele de redare a numelor şi cuvintelor ruseşti în limba romînă 83

DIALECTOLOGIE

MARIN PETRIŞOR, Graiuri mixte şi graiuri de tranziţie. Cu privire la un grai mixt din nord—nord-vestul Olteniei 87
TEOFIL TEAHA, Graiul de la Vama Buzăului. Consideraţii asupra unei zone de interferenţă a graiurilor 95

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Studii de gramatică, vol. III, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti [1961] (*I. Coteanu*) 107
V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, *Glosar regional*, Editura Academiei R.P.R. [Bucureşti, 1961] (*Ion Ionică*) 112
Probleme de stilistică şi versificaţie romînească în studiile unui filolog maghiar (*Cornel Regman*) 115
A. G. RUDNEV, Синтаксис осложнённого предложения (Sintaxa propoziţiei complexe), Moscova, 1959 (*I. Oiţă*) 117

4168

1964

„DISCONTINUITATEA", UN PROCEDEU AL STILULUI ARTISTIC ACTUAL

DE

I. COTEANU

Deseori, se observă în proza artistică actuală construcţii sintactice puţin obişnuite altădată. În mod intenţionat şi consecvent, unii prozatori modifică structura expunerii, izolînd în contexte mai lungi sau mai puţin lungi grupuri de cuvinte, părţi de propoziţii sau propoziţii care s-ar cuveni să apară legate între ele. Procedeul a fost remarcat de mai multă vreme şi s-au făcut şi cercetări destinate lămuririi lui.

Prima contribuţie în această direcţie aparţine în lingvistica noastră lui B. Cazacu. Analizînd, în 1954, *Cîteva aspecte ale stilului din romanul „Desculţ"*, autorul a insistat asupra faptului că, la Z. Stancu, „tiparul obişnuit al frazei din exprimarea literară e spart: fraza e fragmentată şi sintaxa e eliberată astfel, în mod conştient, de legăturile ei, fapt care dă comunicării un ritm sacadat, abrupt"...[1]. Mai tîrziu, în 1956, Al. Niculescu publică *Structura frazei în stilul lui B. Delavrancea*[2] şi scoate în evidenţă numeroase fraze, scurte, juxtapuse, din scrierile lui Delavrancea, considerînd, cum făcuse şi B. Cazacu în studiul amintit, că fenomenul se explică prin vorbirea populară şi familiară. Tot în 1956, într-o cercetare de gramatică, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*[3], Gh. Bulgăr atrage atenţia asupra tendinţei prozei contemporane către dinamism „prin fragmentarea unităţii frazei şi chiar a propoziţiei"[4]. Gh. Bulgăr arată că „încă din antichitate s-a remarcat valoarea expresivă a stilului discontinuu, rezultat din fragmentări şi izolări ale părţilor sintactice formînd un întreg"[5]. Astfel, el întrebuin-

---

[1] B. Cazacu, *Studii de limbă literară*, E.S.P.L.A., 1960, p. 209–210.

[2] În *Contribuţii la istoria limbii romîne literare*, I, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1956, p. 205 şi urm.

[3] În *Studii de gramatică*, I, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1956, p. 165 şi urm.

[4] Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 165.

[5] *Ibidem*. Autorul dă numele de stil acestui procedeu, după terminologia tradiţională.

ţează prima dată la noi, dacă nu mă-nşel, termenul de s t i l d i s c o n t i n u u, schiţîndu-i şi cîteva trăsături expresive şi gramaticale.

Procedeul de izolare a unor părţi dintr-o frază a început, după Al. Niculescu, prin B. Delavrancea, în opera căruia găsim adesea contexte de felul următor:

„Onea îi face cu mîna. Boacă dă din cap. Trece drumul. În praful de pe uliţă se văd paşii ei mărunţi. Îşi dau mîna. Se uită unul la altul. Tac. Privirile lor s-aprind de bucurie".

B. Delavrancea, 137, ap. Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 206.

„După cum se vede — scrie Al. Niculescu în studiul citat — aceste propoziţii sînt formate de obicei numai din părţile sintactice esenţiale, subiectul şi predicatul, iar uneori se reduc, eliptic, chiar la un singur cuvînt. Ele apar în grupuri mai mici sau mai dezvoltate, despărţite în interior prin punct şi virgulă sau virgulă" [1].

Punctuaţia nu trebuie însă să ne înşele, căci de foarte multe ori ea este convenţională. Gh. Bulgăr a observat foarte bine că un fragment din Caragiale şi-ar schimba aspectul grafic dacă ar fi transpus într-o punctuaţie de tip Z. Stancu. I. L. Caragiale scrie: *„Şi afară-i grozav ... şi plouă şi ninge şi pică şi-ngheaţă ... o zloată cumplită ... un vifor nebunesc ... o vreme, un prăpăd ... să nu iasă un popă afară"*. După Gh. Bulgăr, în punctuaţia de tip Z. Stancu: *Şi afară-i grozav. Şi plouă şi ninge. Şi pică şi-ngheaţă ... O vreme, un prăpăd. Să nu iasă un popă afară* [2]. Micul exerciţiu citat nu e important decît pentru că arată că structura pasajului nu s-ar schimba prin modificarea indicată. Într-adevăr, pauzele se menţin, lipsa de cursivitate, de asemenea. Se schimbă însă complet intonaţia, suspensia din fraza lui Caragiale nefiind tot una cu căderea tonului la punct în pasajul transformat. Uneori se întîmplă însă ca semnele de punctuaţie să nu fie în concordanţă cu structura sintactică reală a textului ca, de exemplu, punctul şi virgula în fraza de mai jos:

„Deschide uşa tinzii; o încuie grabnic; intră într-o odaie mică şi întunecoasă; aprinde o lumînare de seu; se aşază pe pat; îşi ia capul în mîini şi-şi reazimă coatele de genunchi".

B. Delavrancea, *Hagi Tudose*, ap. Al. Niculescu, *op. cit.*

O asemenea frază nu are discontinuităţi, în ciuda punctuaţiei utilizate de scriitor.

Pentru ca o comunicare să-şi piardă cursivitatea, nu ajunge să se pună punct şi virgulă în loc de virgulă, ci e nevoie de o întrerupere mai profundă, de o întrerupere în cursul normal al ideilor, momentelor sau acţiunilor, ca în primul citat din Delavrancea, a cărui originalitate nu provine atît din fragmentarea frazei, cît din intervenţia neaşteptată a scriitorului care spune că în praful de pe uliţă se văd paşii mărunţi ai Boacăi. Surprins şi puţin derutat de această notaţie descriptivă introdusă brusc între două mişcări care ar fi trebuit să se petreacă simplu, ca într-un

[1] Al. Niculescu, *op. cit.*
[2] Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 177.

film cinematografic, cititorul este obligat să se oprească și să se uite la „pașii mărunți" care au împiedicat desfășurarea normală a filmului. Dovada că schimbarea de planuri în expunere creează fragmentului discutat o situație stilistică specială se află în intonația textului. Renunțînd la punctuația propusă de Delavrancea și imaginîndu-ne-o altfel, fragmentarea, inițial atît de puternică, aproape că dispare :

Onea îi face cu mîna. Boaca dă din cap, trece drumul, își dau mîna, se uită unul la altul. Tac. Privirile lor se aprind.

Dacă înainte de *tac* introducem un *și*, ne regăsim într-o expunere cursivă obișnuită. Dar operația aceasta nu e cu putință cît timp se menține notația *în praful de pe uliță se văd pașii ei mărunți*, pusă de scriitor după *trece drumul*, ceea ce înseamnă că structura întregului a fost determinată tocmai de necesitatea introducerii acestei notații.

Același fenomen s-a întîmplat și în fragmentul de mai jos :

„Bucureștiul se aplatizează către periferii. Prin geamul mașinii se vede șoseaua lucie. În stînga și în dreapta : turle cenușii de tablă și cupole umede. Dimineață de februarie fără ger. Căruțe, cai, oameni. Un foc de coceni, un car dejugat. Orașul, la extremități, ia forme agrare. Curțile se măresc, se văd mai multe animale, apar coșare, nave de paie galbene ... Antenele de radio, drepte, metalice, sînt înlocuite cu prăjini prea solicitate, îndoite în cerul albastru ca niște arcuri gata să arunce săgeți nevăzute".

Eugen Barbu, ... *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., 1960, p. 106.

După propoziția în care orașul apare „aplatizîndu-se", cum spune Eugen Barbu, se produce prima deplasare de planuri și descrierea urmează să se continue *prin geamul mașinii*, deci din altă perspectivă, specificată de scriitor, pe care-l știm acum așezat într-un automobil. O nouă schimbare aduce notația *dimineață de februarie, fără ger* care se leagă, dar de departe, cu *focul de coceni* și *cupolele umede*.

Discontinuitatea stilistică este variată în manifestările ei concrete. Astfel, în reflecțiile următoare ale lui Geo Bogza despre reportaj, începutul reprezintă un fel de teză pe care scriitorul o dezvoltă printr-un ocol brusc privind psihologia scriitorului :

„Reportajul este cel mai bun corectiv al turnului de fildeș. Există o vîrstă cînd scriitorii se pierd în narcisism. Își analizează atent fiecare act, fiecare gest, și opera lor îi reflectă la infinit, ca două oglinzi puse față în față. Dar vine o vreme cînd își dau seama de sterilitatea acestui joc. Atunci se ofilesc și sînt cuprinși de deznădejde. Or, reportajul este un mijloc vast și generos de a nu te mai ocupa pînă la paroxism de tine însuți, ci de viața de din afara ta".

Geo Bogza, *Scrieri în proză*, E.S.P.L.A. [1956], p. 6.

Premiza și concluzia au fost gîndite împreună și s-a pornit de la raționamentul : *reportajul este cel mai bun corectiv al turnului de fildeș* [fiindcă el] *este un mijloc vast și generos de a nu te mai ocupa pînă la paroxism de tine însuți* ... etc. Ocolul dintre cele două judecăți

reprezintă o notație laterală care dă impresia unei întreruperi a firului gîndirii.

Procedeul înfățișat pînă aici în manifestările lui generale, a fost des utilizat și de eseiști. Iată-l în începutul unei „tablete" de Tudor Arghezi :

„Povara, de sigur, nu e primită ușor. Construind piramida în pustiu și înălțînd în gol catedrale cu blocuri răpite din stîncă, omul cade, îngenunchiat de piatră dedesubtul pietrei strivit ca o ciupercă cu sînge. Înainte ca vîrful monumentului să fi ajuns la ceruri, pumnul sclavului s-a strîns injurios către stele și poetul trimis în exil să numere robii, la muncă, pentru că îndrăznise în Metropolă să-nfrunte pe Împărat, l-a văzut murind și l-a notat cu întristarea lui rece pe o tăblie".

Tudor Arghezi, *Otilia Cazimir*, 1928 (*Tablete de cronicar*, E.S.P.L.A., 1960, p. 78).

★

Primele impresii ale celor care au atins într-un fel sau altul problema discontinuității de exprimare au fost determinate, cum era și normal, de aspectele lui cele mai evidente : fragmentarea frazei, izolarea propozițiilor coordonate sau subordonate, frecventa utilizare a construcțiilor nominale și a elipsei.

Vorbind despre B. Delavrancea în studiul amintit, Al. Niculescu revine de cîteva ori la ideea fragmentării frazei prin izolarea cu caracter nominal a propozițiilor, la elipsa anumitor părți de propoziție și se oprește în cele din urmă la părerea emisă în 1926 de O. Densusianu, pe care o adoptase și B. Cazacu în studiul despre Z. Stancu, potrivit căreia fenomene sintactice ca cele înșirate ar trebui puse pe seama vorbirii populare. „Cînd țăranul are să povestească o situație, un incident — scrie O. Densusianu[1] — atunci cîteva cuvinte îi vin repede în minte și se mulțumește cu atît — povestirea lui în cazul acesta e lipsită chiar de treceri, de legături, cum ni s-ar părea, firești". Și după opinia lui Gh. Bulgăr [2] ar fi vorba despre același lucru, cu deosebirea că ultimul se oprește la această explicație numai pentru discontinuitatea din limbajul personajelor. Chestiunea este așadar dacă discontinuitatea stilistică sau numai simpla fragmentare a frazelor reprezintă o reproducere fidelă a exprimării populare.

Poate că O. Densusianu are dreptate în ce spune despre vorbirea țăranilor, numai că fragmentarea sintactică din limba literară nu are a face cu observația lui sau, mai exact, nu are a face în mod direct. Povestirea lipsită de legături firești din operele literare moderne nu o găsim numai în pasajele în care se redă vorbirea țăranului, ci, mai ales, și cu atît mai interesant, în textul scriitorului însuși. Nu este exclus, bineînțeles, ca vorbirea populară să fi pătruns și în această parte a expunerii, dar atunci e de mirare cum un prozator ca Ion Creangă, „povestitor" popular prin excelență, nu a scris și el în acest fel, respectînd adică „discontinuitatea" populară. Aceeași întrebare se ridică și pentru Mihail Sadoveanu, căci, cum am arătat altă dată și el taie frazele în unități mai mici, dar ansamblul nu aduce nici pe departe cu stilul lui Delavrancea

[1] Citatul la Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 239.
[2] Vezi *Studii de gramatică*, I, p. 173.

sau al celor anterior discutați în acest articol. Ideea divizării frazelor la Sadoveanu am ilustrat-o prin începutul capitolului XI din *Baltagul*:

„Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbîrlit. S-a răsucit vîntul și a prins a bate de către miezul nopții. Dezghețurile au stat. Lumina a slăbit în dosul pîclelor. Cu această suflare rece în spate și pe sub ruga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o țară nouă. Abia o văzuseră în ajun și acum n-o mai cunoșteau".

Cîtă deosebire între stilul acestui fragment și modul cum descrie, de exemplu, Eugen Barbu:

„O piață circulară. O statuie neagră, umedă, învelită parcă într-o pelerină de cauciuc. Simfonia muncii de la orele 18. Ciocane și voci omenești. În fața mea se ridică o casă. Peste 20 de ani cînd am să trec prin fața ei, o să-mi amintesc la recitirea acestor rînduri de seara de decembrie cînd constructorii nu ajunseseră decît la etajul, știu eu, 6 sau 7. În stînga se află o turlă făcută din X-uri" etc.

... *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., 1960, p. 143.

Fragmentare de frază, și la unul și la celălalt, dar cursivitate la Sadoveanu și discontinuitate la Barbu, ceea ce se explică în primul rînd prin păstrarea planului în care se începe expunerea la cel dintîi și prin schimbări de plan la cel de al doilea.

Dar nu numai existența unor scriitori al căror contact permanent cu limba populară nu i-a dus la stil discontinuu ne face să punem în dubiu părerea lui O. Densusianu. Într-o cercetare recentă, deosebit de utilă, I. Gheție, ocupîndu-se de conjuncțiile de subordonare circumstanțială în dacoromînă, a constatat că „în linii generale, graiurile dacoromîne se servesc de aceleași instrumente gramaticale ca și limba literară", iar diferențele fundamentale rezidă în faptul că limba literară „acordă o atenție aproximativ egală unui număr mare de conjuncții", pe cînd „graiurile tind să-și constituie conjuncții-tip pentru fiecare categorie de circumstanțiale" [1].

La aceasta aș adăoga și o experiență personală. Parcurgînd sute de pagini din diverse culegeri de texte dialectale, n-am întîlnit niciodată structura stilistică discontinuă, ceea ce este explicabil pentru că, după cum am mai spus, discontinuitatea nu este o simplă întrerupere de exprimare, ci o deplasare voită a planurilor din narațiune. Cine întrebuințează discontinuitatea ca procedeu artistic, face eforturi, prelucrează scrisul în vederea obținerii de efecte estetice. Prin urmare, fragmentarea frazei în sine și cu atît mai puțin discontinuitatea stilistică nu pot fi considerate simple imitații ale vorbirii populare, pe care dacă am vrea s-o definim, am defini-o ca exprimare liniară în care domină nu atît parataxa sau juxtapunerea, ci, mai curînd, coordonarea și subordonarea, realizate însă — ambele — prin mijloacele sintactice cele mai simple. În

[1] I. Gheție, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale în graiurile dacoromîne*, în *Fonetică și dialectologie*, III, 1961, p. 172.

aceste condiții, absența stilului discontinuu din folclorul literar e concludentă.

Afirmația aceasta ar putea să surprindă, mai ales dacă vom mai spune că, după părerea noastră, expunerile narative ale omului din popor tind să fie cît de cît cursive. De altminteri, poate că e momentul să remarcăm că neconcordanțele dintre procedeul exprimării discontinue și vorbirea populară își au originea în interpretarea dată vorbirii populare. De obicei, aceasta se tratează împreună cu așa-numita vorbire familiară, și amîndouă sînt opuse, sub numele de limbă populară sau vorbită, limbii literare sau limbii scrise.

Dar vorbirea populară nu este un tot stilistic unitar; ea diferă după scop, fiind, de exemplu, mai puțin încărcată de afectivitate în basme și povestiri decît în dialogul cotidian, în strigături și ghicitori. Numai cînd se cercetează în ansamblu poziția vorbirii populare față de limba literară nu sînt necesare deosebirile de detaliu. În alte împrejurări, printre care și cea de față în care urmărim precizarea locului ocupat de procedeul discontinuității față de vorbirea populară, conceptul din urmă trebuie aprofundat. Mai întîi, nu e foarte indicat să tratăm totdeauna vorbirea populară împreună cu cea familiară, aceasta din urmă fiind și ea colorată de gradul de cultură a vorbitorilor. Există, indiscutabil, conversație pe temele cele mai banale cu termeni și construcții literare și există conversație neîngrijită cu abateri permanente de la limba literară. Invers, vorbirea populară poate să fie solemnă.

Dacă în vorbirea familiară, căreia ar fi mai bine să-i spunem vorbire curentă, sînt permise fel de fel de prescurtări ale frazei, dacă se îngăduie trecerile brusce de la o idee la alta, fiindcă o serie de amănunte extralingvistice, mimica, gestul, locul discuției etc., compensează lipsurile de exprimare, această libertate se restrînge enorm în vorbirea populară în genere.

Discontinuitatea stilistică nu imită vorbirea populară, ci vorbirea curentă, căreia îi aduce o serie de modificări. Ea este deci oglinda unor anumite deprinderi de vorbire familiară, ridicate la rangul de stil literar. Ca și conversația curentă, discontinuitatea se caracterizează, cum am văzut, prin treceri brusce de la un gînd la altul, prin pauze cu semnificații stilistice cu atît mai importante cu cît distanța semantică între propoziții, grupuri de cuvinte sau fraze e mai mare.

Distincția dintre vorbirea populară și conversația curentă dă posibilitatea de a înțelege de ce Delavrancea și Sadoveanu nu se grupează în același stil literar, cu toate că și unul și celălalt sînt tributari vorbirii populare. Dar, pe cînd Delavrancea prelucrează insistent numai vorbirea familiară, Sadoveanu prelucrează vorbirea populară în genere. Cel dintîi își restrînge sfera de investigații lingvistice într-un mod foarte puțin justificat, se condamnă să devină unilateral, celălalt, dimpotrivă, își lărgește orizontul, își dă posibilitatea unor variații lingvistice mult mai mari din care nu lipsesc nici momente de discontinuitate, de pildă în vorbirea personajelor.

În fine, utilitatea de a deosebi vorbirea populară de cea familiară reiese, în practică, și din faptul că texte fără caracterele vorbirii populare

vor fi clasificate la locul lor şi o descriere de felul celei care urmează nu va mai putea fi considerată ca o reflectare a vorbirii populare numai pentru că frazele sînt fragmentate, pentru că există pauze puţin obişnuite şi elipsa e în mare cinste :

„Urcăm în goană cîteva trepte. S-au auzit soneriile. Mi-e teamă să nu dărîmăm ceva. A, iată scena ! Maşinişti, podarul cocoţat tocmai sus pe o păsărelă mecanică. Şoapte. Cortina nu s-a ridicat încă. Un reflector bate dintr-o parte. Culise, o draperie, o scară în spirală şi, dincolo de pînza groasă respiraţia spectatorilor. Tusete înfundate. Gong. Al treilea. În plin miraj al teatrului."

Eugen Barbu, ... *Cît în 7 zile*, E.S.P.L.A., p. 157.

Afirmînd că discontinuitatea stilistică reproduce vorbirea curentă n-am vrut să spunem totodată că ele sînt identice. Discontinuitatea stilistică reprezintă o prelucrare, mai mult sau mai puţin accentuată, mai mult sau mai puţin artistică, a vorbirii familiare, transpuse în limbajul scriitorului, cu modificările impuse de împrejurări. Sigur este însă faptul că vorbirea familiară, în sens de dialog curent, în care nu se caută perfecta cursivitate, se află la baza acestui stil. În partea finală a scurtei descrieri de mai jos, se vede limpede cum stau lucrurile :

„Casa [,] mai mult o colibă. Zidurile, strîmbe, de paiantă, o fereastră şoldie, o uşe care nu se închide niciodată cum trebuie. Acoperişul, de paie. Te miri cum n-o suflă vîntul de pe faţa pămîntului. *Uite că n-o suflă ... E aşezată sub coastă casa.*" (subl. ns. — *I. C.*).

Z. Stancu, *Desculţ*, E.S., 1948, p. 223.

În exclamaţia *uite că n-o suflă* ... cititorul vede ceva asemănător cu un răspuns la mirarea precedentă, deşi adevăratul răspuns pare a fi propoziţia următoare.

Caracter de conversaţie curentă are discontinuitatea stilistică şi în cele ce urmează :

„... lîncezesc încă pe sub foi pe jumătate scorojite (,) pepeni rotunzi care nu vor să se coacă. Adunaţi, îngropaţi în saci de grîu, pot fi scoşi, copţi gata de crăciun — *copţi, vorba vine, mai de grabă păliţi, veştejiţi, dulcegi ...*"

Z. Stancu, *Desculţ*, E.S., 1948, p. 202.

În partea subliniată de noi în text se află rezolvarea unei reticenţe a vorbitorului căruia nu i se pare potrivit adjectivul *copt* pentru *pepenii* ţinuţi iarna în grîu şi-l explică, în aparenţă pentru sine, în realitate pentru cititori. Adesea discontinuitatea e numai întrepătrunderea dintre modul cum se manifestă din punct de vedere lingvistic personajele şi modul cum se exprimă autorul, adică o combinaţie extrem de interesantă între vorbirea indirectă şi indirectă liberă.

„Pînă să ajungă la *alde* Vasile şi Gheorghe Ciobanu, lui Ilie îi păruse rău că Anghel nu-i mai *trasase* (subl. autorului) şi altă sarcină. *Alde*

Vasile și Gheorghe ! Mare lucru ! *Ăștia* sînt doi inși *care le-a intrat în cap* că Bădîrcea *așa și pe dincolo* !

O să se ducă la ei și o să le scoată repede din cap chestia asta. Mergînd pe drum, se gîndise tot timpul cum și ce are să le spună".

Marin Preda, *Desfășurarea*, E.S.P.L.A., București [1953], p. 120.

Trecerile sînt aici concludente. Prima frază este vorbire indirectă, dar cu elemente de vorbire indirectă liberă (sublinierile din text), continuarea e vorbire indirectă liberă, iar, în ultima parte, reapare vorbirea indirectă.

Aceste procedee reproduc modalitățile lingvistice ale conversației cotidiene simple. De aceea, de multe ori, discontinuitatea dă impresia unui lung monolog interior în care se combină într-un anumit dozaj tipurile fundamentale ale exprimării : vorbirea indirectă, vorbirea indirectă liberă și, eventual, chiar vorbirea directă.

*

Întreruperile de continuitate dintr-o expunere se pot preciza redînd cuvintele de legătură eliminate de scriitor. Să se compare în această privință redactarea următoare din *Desculț* cu textul pus alături, în care am introdus, ipotetic și cu toate rezervele lesne de înțeles în asemenea cazuri, cuvintele care i-ar reda obișnuita cursivitate :

Capul nostru e Avendrea, prieten cu frate-meu, Ion. S-ar fi dus cu caii, frate-meu — nu e acasă. Nu e nici la stăpînul lui, la Șoavă. Ar fi venit cu caii lui Șoavă la păscut.

Bunicul de la Cîrloman s-a bolnăvit. S-a dus frate-meu Ion — de două zile, îl păzesc să moară.

Capul nostru e Avendrea, prieten cu frate-meu, Ion. S-ar fi dus **ei (doi)** cu caii, **dar** frate-meu nu era acasă. Nu era nici la stăpînul lui, la Șoavă, **că** ar fi venit cu caii lui Șoavă la păscut **dar** *s-a bolnăvit* bunicul de la Cîrloman și frate-meu, Ion, s-a dus **la el, că** îl păzesc **de** *două zile* **pe bunicul** să moară.

Z. Stancu, *Desculț*, E.S., 1948, p. 202.

Acest exercițiu, fără nici o pretenție, nu trebuie interpretat ca o preferință, ci ca o simplă analiză destinată să pună în lumină un procedeu. Prin urmare, n-ar fi de loc potrivit să se considere introducerea artificială a cuvintelor subliniate altfel decît ca o ilustrare, și aceea discutabilă, căci pe cînd la Zaharia Stancu avem a face cu o serie de fapte expresive, determinate de modul cum și-a organizat el expunerea, în textul modificat pentru analiză, expresivitatea se diluează fără discuție. Cum însă aici sîntem interesați de o structură stilistică, exercițiul propus se dovedește util, chiar dacă el n-ar face decît să sublinieze mai bine forța expresivă a textului scris discontinuu de scriitor. Dar el lămurește și tehnica redactării discontinue.

Există astfel și un dialog discontinuu :

„Logofeții stau cu condicile deschise. Cete de învoitori treieră cum le cade rîndul.

— Istrate, ai împrumutat de crăciun trei duble de grîu de la conac. Ți-aduci aminte ?

— Parcă am luat două, logofete ...
— Aici scrie că ai luat trei ...
— Trei oi fi luat, dac-aşa scrie...
— Era scump grîul la crăciun ...
— Era scump ...
— Acum e ieftin. Că e mult ...
— E ieftinit ...
— Pentru trei duble, dai nouă ..." etc.

Z. Stancu, *Desculţ*, E.S., 1948, p. 169.

Replicile din acest dialog nu au nici o indicaţie, discuţia e pur şi simplu fotografiată sau, cu alt termen, stenografiată. După prezentarea unei situaţii, urmează o frază de dialog pe care scriitorul nu o „introduce". Abia după a doua replică se vede şi celălalt interlocutor.

*

Observaţiile de pînă aici impun cîteva lămuriri suplimentare. Este totdeauna necesară deplasarea de planuri pentru a avea discontinuitate stilistică? Deplasarea de planuri nu ţine în realitate numai de domeniul compoziţiei literare? Cu alte cuvinte, se încadrează discontinuitatea cum am prezentat-o aici în cercetarea limbii sau nu?

Într-un scurt studiu despre *Construcţii retorice, parataxe şi imagini succesive în poezie*, T. Vianu a observat că în lirica modernă se folosesc adesea simplele înşiruiri de imagini, „imagini succesive", fără legătură între ele. Citînd ca ilustrare poemul *Ulise* al lui Ilarie Voronca, T. Vianu constată că Voronca „renunţă la punctuaţie şi nu desparte nici măcar frazele, atît de puţin îl preocupă construcţia logică a discursului. Fiecare din versurile sale e o propoziţie de sine stătătoare, cu subiect, predicat şi complement. Mai mult chiar. Cînd verbul n-are decît o utilitate strict copulativă, poetul hotărăşte să-l sacrifice" [1].

Şi în asemenea cazuri sîntem în faţa unei discontinuităţi atît de organizare logică a expunerii cît şi de organizare lingvistică a ei. E cu totul normal ca întreruperile din gîndire, săriturile de la o idee la alta, să ducă în cele din urmă la discontinuitate lingvistică, mai ales cînd aceasta e considerată mijloc de intensificare expresivă a comunicării. În practică discontinuitatea are grade care depind de distanţa semantică de separare prin cuvinte a ideilor, imaginilor sau evenimentelor prezentate. De aceea, nu ne miră prea mult înşirarea lipsită de cursivitate dintr-o descriere, dar ne frapează în alte cazuri. Acceptăm, de exemplu, uşor o „frază" ca aceasta, simplă notaţie:

„Bar, restaurant luxos, remarcabil prin lustre formînd constelaţie, orhestră, dizeuză plurilingvă."

G. Călinescu, *Cronica optimistului*, Contemporanul 42/784, p. 1, deşi nu are predicat exprimat.

[1] *Omagiu lui Iorgu Iordan*, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958, p. 893.

Cu totul altfel se prezintă însă fraza următoare, în care deşi există predicat, discontinuitatea e mai puternică din cauza a două cuvinte nelegate de rest :

„Printre cireşii în floare canalia [moartea] îşi ia mirii de braţ şi-i duce, *vals legănat*, (subl. ns. — *I.C.*) în cimitire."

T. Arghezi, *Zăbranic*, Contemporanul 44/786, p. 3.

La cine sau la ce se referă cele două cuvinte subliniate? Trebuie oare să înţelegem că moartea îşi duce mirii **în** *vals legănat* sau că dansează *printre cireşii în floare* **un** *vals legănat* cu mirii la braţ, ducîndu-i la cimitir? Dar din punct de vedere strict gramatical de cine depinde construcţia *vals legănat*? E o propoziţie, o apoziţie sau un complement?

Semnele de întrebare de mai sus ne ajută să întrevedem răspunsul la problema dacă se încadrează sau nu discontinuitatea stilistică în cercetarea limbii. Orice fenomen care are ca efect modificări în structura expresiei lingvistice este sau trebuie cuprins în analizele stilisticii lingvistice. Acest principiu am încercat să-l ilustrăm şi în cercetarea de faţă, cu atît mai mult cu cît, după cum poate constata oricine, discontinuitatea ca procedeu al exprimării literar-artistice priveşte un număr mare de scriitori, devenind în felul acesta o modalitate a stilului artistic al limbii literare, nu o manieră individuală. Schimbarea structurii frazelor prin extinderea, uneori exagerată, a elipsei gramaticale, priveşte, ca rezultat, cercetarea lingvistică a stilurilor, iar dacă admitem — şi nu vedem cum s-ar susţine contrariul — că scrisul discontinuu constituie un sistem, care obligă la construcţii sintactice ca cele amintite, atunci sîntem în plină lingvistică. Analiza s-ar putea face, bineînţeles, şi altfel, de exemplu consemnînd numai aspectele evidente ale discontinuităţii. Putem să clasificăm gramatical procedeele scrisului discontinuu, cercetînd, de exemplu, ce propoziţii subordonate sînt izolate mai frecvent, ce elipse sînt mai curente, ce conjuncţii, adverbe sau prepoziţii se elimină etc. etc. Aceasta este, de bună seamă, o parte utilă, interesantă şi, eventual, rodnică a cercetării şi ar trebui făcută. Discontinuitatea comunicării conţine însă numeroase alte fenomene lingvistice importante. Afară de amestecul de vorbire directă, indirectă şi indirectă liberă, dar în funcţie de el, se produce neglijarea concordanţei timpurilor care se poate constata fără nici o greutate în unele din textele citate chiar în articolul de faţă. Ordinea cuvintelor suferă şi ea din cauza discontinuităţii stilistice. Toate fenomenele acestea lingvistice nu sînt accidentale, ci reprezintă sistemul de expresie sintactică a acestei discontinuităţi.

Nu ne-am îndreptat acum atenţia asupra lor fiindcă am socotit că ele nu spun ce este esenţial în procedeul discontinuităţii.

NOTE DE CULTIVARE A LIMBII

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Doar = numai !

Judecînd după felul cum scriu foarte mulţi dintre publiciştii noştri actuali, s-ar putea crede că zilele bietului adverb *numai* sînt numărate. Într-adevăr, periodicele curente (mă refer, înainte de toate, la *Contemporanul* şi la *Gazeta literară*, care, datorită răspîndirii largi şi apariţiei lor săptămînale, dau tonul în materie de stil publicistic contemporan) par a ignora, în majoritatea cazurilor, existenţa lui *numai*. Altfel nu se explică înlocuirea lui prin *doar*.

Iată mai întîi o serie de citate. Încep cu acelea în care *doar* apare singur, în sensul că, dacă construcţia e negativă, ceea ce se întîmplă adesea, nu-i corespunde în aceeaşi propoziţie sau în aceeaşi frază corelativul *dar* (*ci*) *şi* : ... la o săptămînă *doar* după constituirea tinerei republici (*Cont.*, 22 iulie 1960, p. 8); Doar Acropolea e *doar* una [sic !] (*Gaz. lit.*, 30 martie 1961, p. 8); *doar* Parthenonul să rămînă (*ibid.*); ... arta să-şi spună cuvîntul în însăşi creaţia obiectelor, nu *doar* la decorarea lor (*Cont.*, 7 aprilie 1961, p. 6); Pe ecranele noastre au rulat *doar* două producţii (*ibid.*, 11 august 1961, p. 5); apoi apare *doar* silueta lor (*ibid.*); Scenariul este *doar* un pretext (*ibid.*)[1]; ... poţi fi o fiinţă a fiinţei, *doar* dacă dragostea te izbeşte-adînc (*ibid.*, p. 3); însă uneori nu *doar* a binelui [sic !] (*Gaz. lit.*, 17 august 1961, p. 7); *doar* trei aparţin aşezămintelor culturale (*Cont.*, 18 august 1961, p. 2); pentru Enescu ele sînt *doar* mijloace subordonate unui mesaj (*ibid.*, 22 august 1961, p. 6); cuprinzînd *doar* scenele cele mai semnificative; prin alăturarea *doar* a momentelor de vîrf (ambele în acelaşi articol, *ibid.*, p. 5); Citäm *doar* cîteva nume (*ibid.*); primenirea mijloacelor trebuie efectuată *doar* în măsura ...; fără ca posesorii lor ... să fie îmbătrîniţi, ci *doar* ca înţelegere ...; acum

[1] Ultimele trei citate sînt luate dintr-un singur articol, care ocupă o treime de coloană.

doar cîțiva ani se alăturau ...; iată *doar* cîteva din caracteristicile spectacolului (toate patru în același articol, *ibid.*, p. 4); Mai ales Zorina rămîne *doar* o încercare de a crea un personaj feminin viguros și ciudat (*Gaz. lit.*, 14 sept. 1961, p. 3); Și Filarmonica execută *doar* pentru a doua oară acest concert (*ibid.*, p. 7); Ar fi o greșeală elementară, dacă am explica estetismul și formalismul *doar* prin degenerarea Demonului romantic (*ibid.*, 19 oct. 1961, p. 2); Afirmația este *doar* parțial adevărată ... (*ibid.*).

Ultimul exemplu mi se pare interesant prin faptul că *doar* nu este perfect sinonim cu *numai*, ci reprezintă o nuanță semantică intermediară, care ar putea ajuta la înțelegerea fenomenului în discuție. (Vezi ceva mai departe.)

Din moment ce *doar* este folosit cu sensul lui *numai* în construcții ca cele înșirate pînă aici, nu trebuie să ne surprindă întrebuințarea lui precedat de *nu* și urmat de corelativul *dar* (*ci*) *și*. De pildă: Dar acest misterios specific *nu* este hărăzit *doar* să intimideze ..., *ci* se supune *și* el ... (*Gaz. lit.*, 12 mai 1960, p. 2); ... nu *doar* o comunitate de convingeri ..., *ci și* o comunitate de înțelegere (*Cont.*, 27 ianuarie 1961, p. 4); Criticul *nu* e *doar* un estet, *ci și* mandatar al unei colectivități (*Gaz. lit.*, 28 sept. 1961, p. 3).

Un număr ceva mai mare de citate conțin, drept corelativ al lui *nu doar*, pe *ci* (sau *dar*) singur, fără *și*, ceea ce slăbește simțitor poziția lui *doar* ca echivalent al lui *numai*. Faptul dovedește că autorii articolelor respective au procedat oarecum mecanic, n-au meditat suficient asupra corespondenței dintre conținutul logic și exprimarea gîndirii lor. De altfel se vede ușor din citatele care urmează că avem a face, din punct de vedere sintactic, cu o fază intermediară între sinonimia perfectă a lui *doar* cu *numai* din construcțiile unde *doar* apare fără corelativ și sinonimia aproximativă a acestor adverbe din construcțiile cu *nu doar — dar* (*ci*) *și*. Ar rămîne de cercetat dacă etapa amintită este cu adevărat intermediară și cronologic vorbind, în sensul că a apărut după faza *doar* = *numai* și înaintea fazei *nu doar, dar* (*ci*) *și*. Sînt înclinat, fără deplină convingere, să răspund negativ la această întrebare. Ex.: *Nu doar* simple raporturi cantitative, *ci* trăsăturile principale ... (*Cont.*, 30 dec. 1960, p. 7); totuși aici *nu* se poate vorbi *doar* de înrîuriri, *ci* de o esență, o structură intim populară ... (*Gaz, lit.*, 26 oct. 1961, p. 2); De la Nicoară Potcoavă și pînă la Mitrea Cocor se aude *nu doar* galopul veacurilor, *ci* strigătele mereu mai apropiate ale luptelor și victoriilor Omului ... (*ibid.*, p. 3); Vremea noastră *nu* e *doar* a revoluțiilor, *dar* e revoluționară (*Gaz. lit.*, 11 mai 1961, p. 2); *Nu* e vorba *doar* de schematismul ..., *ci* mai ales de sărăcirea vădită a eroului (*ibid.*, în același articol); „Situația internațională" *nu* e *doar*, pentru poezie, o acumulare succesivă de teme, *ci* o mare și integrantă temă a condiției umane ... (*ibid.*, 19 oct. 1961, p. 6).

Lipsa de discernămînt în folosirea lui *doar* cu sensul lui *numai* duce la formulări echivoce, care uneori modifică în așa măsură conținutul, încît se poate înțelege tocmai contrariul. De exemplu: există *doar* numai

în fundal cîteva scene de acțiune (*Gaz. lit.*, 11 febr. 1960, p. 2); adică *nu doar* noi ucenicii, toată lumea îi zicea; puteai să cumperi atunci *doar* o gîscă (ambele *ibid.*, 19 ianuarie 1961, p. 3); *nu doar* cu ecoul unei glume nereușite ..., *ci și* cu imaginea unor tipuri reprezentative (*ibid.*, 20 aprilie 1961, p. 7); *nu* exprimă *doar* o atitudine singulară, *ci* pe aceea a unei bune părți din opinia publică americană (*Cont.*, 2 iunie 1961, p. 1); ...un gînd uluitor *nu* te ajută *doar* să înțelegi, *dar* te forțează să ... (*Gaz. lit.*, 10 august 1961, p. 1). Cel mai elocvent exemplu în sensul arătat mai sus ne întîmpină în *Gazeta literară* de la 26 octombrie 1961, p. 3 și se referă, printr-o coincidență foarte supărătoare, la marele nostru scriitor Mihail Sadoveanu. Citatul sună astfel: *N-a fost doar o uriașă personalitate.* Este drept că, după punct, pasajul continuă în așa mod (A fost expresia artistică a geografiei spirituale a poporului său ...), încît înțelegem ușor ce a vrut să spună autorul articolului în propoziția imediat precedentă, reprodusă aici. Totuși prima impresie, e adevărat trecătoare, se produce în mintea foarte numeroșilor cititori care folosesc pe *doar* cu alte sensuri decît cel identic sau foarte înrudit cu al lui *numai*.

Spuneam ceva mai înainte că nu pot înțelege cum s-a ajuns la acest uz, care mie unuia mi se pare extrem de curios. (Nu-i vorba de o apreciere subiectivă, ci de o concluzie întemeiată pe tradiția lingvistică, așa cum o cunoaștem din vorbirea populară și din operele scriitorilor noștri consacrați). Este drept că atît *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, cît și *Dicționarul limbii romîne moderne* (ultimul urmează foarte fidel pe primul), dau ca prim sens al lui *doar* pe „numai", dar articolul respectiv arată clar, cu ajutorul unui mare număr de citate (e vorba de primul dicționar), că alte sensuri, care pot fi puse împreună sub eticheta „modalitate" (= siguranță, probabilitate, posibilitate etc.), sînt mult mai bogat reprezentate în diversele aspecte ale limbii noastre[1].

În orice caz, se impune o anumită rezervă în folosirea lui *doar* în locul lui *numai*, pentru a evita pe de o parte inconvenientele semnalate mai sus, iar pe de alta transformarea lui într-un fel de șlagăr stilistic (vezi articolul meu din *Luceafărul* cu data de 1 noiembrie 1961). Sînt convins că apariția acestui uz, care se răspîndește ca pecinginea, izvorăște, într-o măsură oarecare, și din dorința multor publiciști de a se exprima altfel decît toată lumea.

În exclusivitate!

Nu știu cum să încep această scurtă notă, pentru ca cititorii să-și dea seama, măcar aproximativ, de surprinderea care m-a cuprins și pe care sînt sigur că o împărtășesc și ei, descoperind această proaspătă ino-

[1] Autorii *Dicționarului limbii romîne moderne*, care și-au însușit etimologia (*de hora*) propusă de Candrea-Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii romîne*, ar fi trebuit să fie consecvenți și să înceapă discuția cu sensurile date de acești lingviști („au moins, peut-être que; est-ce que?"). De altfel Tiktin consideră sensul „numai" al lui *doar* ca modern și de aceea îl pune la sfîrșitul articolului respectiv din dicționarul său (cu citate foarte puține față de cele date pentru sensurile „modale").

vație (era să zic... trufanda) stilistică, menită să dovedească savantlîcul și „radicalismul" lingvistic al unora dintre publiciștii noștri actuali. Surprinderea se datorește ecoului pe care l-a trezit în memoria mea de om „vîrstnic" reclama celebrului Schröder, cel mai norocos dintre numeroșii beneficiari ai loteriei de stat din timpul regimului burghezo-moșieresc. Nu-mi amintesc cu toată precizia formula pe care o folosea agenția respectivă pentru atragerea clienților, dar știu sigur că sintagma *în exclusivitate* apărea totdeauna și avea rostul să arate că Schröder bate pe toți concurenții lui, întrucît numai el se bucura de un anumit privilegiu, care, bineînțeles, trebuia să aducă noroc atît lui, cît și (ba chiar în primul rînd) celor ce aveau să cumpere bilete de loterie de la dînsul. Publiciștii doritori de inovații (sau de novații, cum ar spune unii!) cred că „dau lovitura" recurgînd la *în exclusivitate* în locul lui *exclusiv* (sau *în mod exclusiv*). Mă întreb ce avantaj prezintă această locuțiune adverbială, care nu spune nimic în plus sau mai bine decît echivalentul ei folosit de toată lumea, nu este nici măcar mai „scurtă" decît acesta și, pe deasupra, face dificultăți pentru mulți vorbitori în ce privește rostirea ei.

Citatele care urmează ilustrează, sper, aprecierile mele. Concertul a cuprins *în exclusivitate* un program de muzică romînească (*Cont.*, 27 ianuarie 1961, p. 6); această problematică aparține *în exclusivitate* orînduirii socialiste și comuniste (*ibid.*, 7 aprilie 1961, p. 7); au fost îndreptate... aproape *în exclusivitate* către teatrele de dramă (*Gaz. lit.*, 20 aprilie 1961, p. 7); platitudinea nu este *în exclusivitate* un apanaj al versului liber (*ibid.*, 15 iunie 1961, p. 6); să fie sprijinită *în exclusivitate* (*ibid.*); destinat aproape *în exclusivitate* pieței franceze (*Cont.*, 16 iunie 1961, p. 8); cultivarea ei aproape *în exclusivitate* (*ibid.*, 14 iulie 1961, p. 6); îndatoriri *în exclusivitate* ale medicului (*ibid.*, 4 august 1961, p. 7); bogatul Congo să fie exploatat *în exclusivitate* (*ibid.*, p. 8); i s-au atribuit astfel, aproape *în exclusivitate*, momentele... (*Gaz. lit.*, 24 august 1961, p. 7).

Pentru a varia puțin aspectul, simțit, desigur, cam banal, unii tovarăși înlocuiesc pe *în* prin *cu*: deține *cu exclusivitate* scena (*Gaz. lit.*, 12 ianuarie 1961, p. 7); nu se aplică *cu exclusivitate* (*ibid.*, 8 iunie 1961, p. 3); care s-au dedicat *cu exclusivitate* acestei activități (*Cont.*, 15 sept. 1961, p. 6). Dar și așa asemănarea cu proza lui Schröder continuă să fie mare.

DICȚIONARUL LIMBII POETICE A LUI EMINESCU

DE

GH. N. DRAGOMIRESCU

În „Limba romînă", nr. 4, 1961, s-au publicat cîteva extrase din *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (DE), elaborat de un colectiv al Institutului de lingvistică, sub conducerea acad. Tudor Vianu. Găsim că publicarea acestor extrase din DE, înainte de a se fi încheiat lucrarea și a se fi dat la tipar, e binevenită nu numai pentru a satisface curiozitatea legitimă a tuturor celor care așteaptă cu nerăbdare publicarea acestei opere de lexicografie poetică, fără precedent la noi, dar și pentru că cititorii pot aprecia, în felul lor, concepția elaborării și pot da unele sugestii autorilor.

DE își propune să reveleze limba poetică eminesciană, consemnînd atît lexicul cu valoare poetică obișnuită, cît și ceea ce are ea original — după cum ne arată acad. T. Vianu în introducerea la extrase: elemente lexicale și construcții „mai puțin sau niciodată întrebuințate de scriitorii anteriori"; „noile accepțiuni... date unor cuvinte ale limbii comune", „locuțiunile și expresiile, ca și elementele figurative ale stilului" — care vor face pentru totdeauna gloria lui Eminescu, în poezie. Din *nota explicativă* mai aflăm că DE va avea și o „anexă enciclopedică în care vor fi explicate numele proprii, cuvintele străine etc." Acad. T. Vianu ne mai spune în introducerea la extrasele publicate că scopul DE va fi să marcheze totodată „etapa pe care o atinge Eminescu în dezvoltarea limbii noastre literare în secolul al XIX-lea" — Dicționarul Eminescu fiind în același timp și un dicționar *stilistic*, care „trebuie considerat ca una din verigile lanțului de cercetări" privitoare la limba și stilul scriitorilor noștri, întreprinse pînă acum de către lingvistica și știința noastră literară nouă. Tot aici se arată că în Dicționarul Eminescu se vor consemna *toate* valorile stilistice ale vocabularului și gramaticii limbii e m i n e s c i e n e — ceea ce constituie, după noi, o năzuință excepțională a autorilor. Aceasta va fi, în adevăr, latura creatoare a elaborării DE: discriminarea pe care autorii vor face-o între valorile poetice lexico-gramaticale comune tuturor poeților noștri sau ai lumii, și cele care reprezintă „inovația eminesciană"

în limba poetică romînească — valori indicate în dicționar cu semne speciale. Acest lucru — trebuie să spunem — este cu atît mai dificil, cu cît autorii nu au la îndemînă — în afară de cîteva studii sumare — un lexicon poetic al celorlalți scriitori, care să permită referințe comparative în vederea distingerii aportului eminescian în limba poetică.

Am parcurs cu mult interes și bucurie cele cîteva articole ale DE publicate ca mostre ale lucrării : *aer*, *afla*, *alb*, *apărător*, *aprinde* etc. În cele ce urmează ne vom referi, în special, la modul cum au încercat autorii discernerea valorilor poetice ale lexicului operei eminesciene și cum au reușit.

Autorii au urmărit să consemneze în lucrarea lor toate elementele vocabularului poetic, fie monolexicale, fie compuse sau perifrastice (locuțiuni și expresii), prin care poetul a reușit să comunice plastic și sugestiv tot ceea ce a gîndit și a simțit cu privire la sine și la lumea înconjurătoare. Schema de bază a compartimentării exemplelor este de ordin semantic, ca în orice dicționar : 1. cele care alcătuiesc sfera sensurilor proprii și 2. cele care alcătuiesc sfera sensurilor figurate — a substantivelor, adjectivelor, verbelor etc. — și numai în cadrul acestor două rubrici găsim indicarea valorilor stilistice consacrate (expresii, figuri etc.). Aici vom sublinia că tehnoredactarea de lexicon a exemplelor nu ni se pare cea mai fericită, întrucît este destul de complicată. Să urmărim totuși, în linii generale, tratarea adjectivului *alb*. Exemplele citate sînt încadrate în schema de mai sus și ele ilustrează : 1. înțelesul propriu („de culoarea zăpezii, a laptelui" : ex. pe-un pat *alb* ca un lințoliu... ; „de culoare deschisă" : ex. un chip *alb* de copiliță ; sau „palid, lipsit de viață" : ex. fața ei frumoasă ca varul este *albă*) ; 2. înțelesul figurat („care împrăștie lumină, luminos" : ex. umbre *albicioase* ; stelelele *albe* ; murmurul izvoarelor *albe* ; „clar, strălucitor" : *alba* lumină a lunii ; și „imaculat, pur" : ex. vălul *alb* al poeziei). Pentru a se sublinia valoarea poetică, în procedee stilistice, a adjectivului de mai sus, se menționează întrebuințarea lui în „construcții metaforice", cum ar fi : Crinii *albi* ai sînului (fără a se da denumirea precisă a procedeului), precum și construcția eminesciană : *Albă* vijelie = „furtună de zăpadă, viscol". Apoi expr. vînăt-*alb*, la sensul propriu, și : Zile *albe* = „vremuri senine, fericite", la sensul figurat. Pentru restul exemplelor necitate se fac trimiteri la pagini și rînduri, din ediția Perpessicius, atît pentru ilustrarea diverselor sensuri clasificate mai sus, cît și pentru „formele gramaticale etc." ale adjectivului *alb*. Rezultă din toate acestea că autorii au exemplificat cuvîntul nu numai după sens (propriu și figurat), ci și după obiectul la care se referă acest adjectiv (lucruri, ființe, părți ale corpului etc.) ori după sensurile abstracte pe care le figurează (*fericit*, *pur*) ; mai mult, s-a încercat să se denumească și funcția stilistică a adjectivului, subliniindu-se „construcțiile metaforice ori „expresiile" (la unele cuvinte, ca *aramă*, *aur*, se menționează și locuțiunile).

Interesul — pentru un lexicon poetic eminescian — pe care-l prezintă clasificarea semantică a cuvîntului este incontestabil. Chiar dacă DE nu dă, în această privință, o clasificare desăvîrșită, el oferă o bază științifică importantă pentru orice cercetare care s-ar întreprinde ulterior cu

privire la „universul poetic" eminescian — cercetare indispensabilă pentru caracterizarea istorică a personalității poetului. Într-un „dicționar stilistic" însă, am vrea să apreciem în primul rînd rezultatul discernării exemplelor în care se ilustrează valoarea poetică a cuvîntului, întrebuințările lui stilistice, pentru că, dacă ne referim numai la adjectivul *alb* și la materialul oferit de DE, constatăm că în privința funcțiilor sale stilistice nu se menționează decît „expresia" și denumirea vagă de „construcție metaforică". În realitate el ilustrează mai multe feluri de figuri ale stilului, fie că le exprimă direct, fie că ia parte în construcția metaforică respectivă. Menționăm cîteva exemple spicuite atît din cele citate, cît și din cele la care se fac trimiteri : epitetul *simplu* (ex. ca atribut : mînuțele-i *albe*; Florile... luminau... *albe*); epitetul *metaforic* (ex. zile *albe*); epitet *în comparație* (ex. ca ceara *albă*); epitet *în metaforă* (ex. crinii *albi* ai sînului, în *albul* munte, umbră dulce cu de-argint aripe *albe*); epitet *în oximoron* (ex. Neguri *albe*, umbre *albicioase*) etc. Funcția de epitet în altă construcție metaforică o găsim și la alte cuvinte, ca la *aur* de ex., care, sub formă de locuțiune adjectivală, figurează ca epitet într-o *metonimie* (ex. Cichindeal gură de *aur*, ea o inimă de *aur*). De altfel nici *metonimia* și nici alte figuri ale stilului destul de obișnuite nu sînt menționate, ca, de pildă, la cuvîntul *aur* (să visăm favori și *aur*). Subliniem că menționarea unor construcții metaforice ori nu, în care cuvîntul respectiv are rolul de epitet o găsim neapărat necesară, pentru că, altfel, nu se poate sublinia valoarea poetică a cuvîntului. Cînd construcția nu este metaforică ci gramaticală (sintactică), avem prilejul să subliniem alte funcții stilistice ale cuvîntului decît epitetul, adică figurile gramaticale, pe care proza și poezia lui Eminescu le ilustrează îndeosebi.

După cum vedem numai din cele de mai sus, clasificarea pur stilistică a întrebuințărilor adjectivului *alb* e oarecum sumară în extrasul ce s-a publicat — așa cum ne-am convins, dintr-o scurtă cercetare, și cu privire la celelalte cuvinte (aur, aramă etc.) Pe de altă parte, vom mai observa că aceeași valoare stilistică a unui cuvînt se poate găsi ilustrată și în compartimentul propriu, și în acela al sensului figurat — cum este cazul adjectivului *alb* : mînuțele-i *albe* și, respectiv, Zile *albe*. Aceasta dovedește, credem, că punerea accentului pe clasificarea semantică și nu pe cea stilistică a cuvintelor nu pare justificată. De altfel, clasificarea exemplelor în două grupe, a sensului propriu și a sensului figurat, cel puțin în ce privește adjectivul *alb* (de care ne-am ocupat), stîrnește nedumerire. În exemple ca : Stelele *albe*, *alba* lumină a lunii, E-atît de *albă* noaptea, umbre *albicioase*, Aerul cel *alb* etc., adjectivul *alb* are oare sens figurat? Între toate exemplele citate în extras : accepțiune figurată are, credem, numai în : Zilele *albe*, vălul *alb* de poezie, cu focul *albei* Veste (eventual), pentru că adjectivul figurează în adevăr înțelesul abstract de „fericit" „imaculat, pur"; toate celelalte exemple ilustrează înțelesul propriu al lui *alb*, întrucît el are accepțiuni concrete — dar, firește, poetice. Asociat cu substantivul *noapte*, adjectivul *alb* are o accepțiune figurată numai în expresia *nopți albe* (un *pendant* al expresiei *zile albe*), adică *nopți nedormite*, *nopți de veghe*; cf. și fr. *nuit blanche*. Subliniem de asemenea că între : umbre *albicioase*, citat la grupa „figurat", și : neguri *albe*, încadrat la

exemplele cu sens propriu nu vedem nici o deosebire, nu numai în privința raportului propriu-figurat, ci chiar a noțiunii însăși; ele sînt accepțiuni sinonimice (pe lîngă faptul că alcătuiesc aceeași figură de stil : *oximoronul*. Cf. lat. *insaniens sapientia* : rom. *tăcere elocventă* intrat în graiul viu). Observații similare se pot face la fiecare din articolele extraselor publicate.

În afară de trimiterile la pagina și numărul versului, pentru exemplele necitate ca valori poetice, se mai fac trimiteri și pentru „formele gramaticale etc." ale cuvintelor respective. Se repetă, astfel, trimiteri la *aceleași* exemple, fie citate deja, fie indicate la trimiterile anterioare, pentru a ajuta pe eventualii cercetători. Un lucru desigur util. Dar noi credem că tot așa de utilă, dacă nu mai utilă, într-un „dicționar stilistic" al operei lui Eminescu, ar fi fost trimiterea pe categorii la diversele figuri de stil pe care le ilustrează un cuvînt.

Pentru calitățile pe care le-am subliniat în primele rînduri ale acestui articol, DE se va bucura de aprecierea optimă a publicului cititor și mai ales a cercetătorilor lingviști sau critici literari. Privitor la observațiile noastre de tehnică și amănunt, ne îngăduim să credem că autorii vor reflecta dacă nu cumva e mai indicată o altă tehnică redacțională — mai stilistică și mai puțin lexicografică — pe de o parte; pe de altă parte, dacă nu ar fi mai bine ca toate valorile poetice ale cuvintelor consemnate în dicționar să fie confruntate cu tabelul celor peste 100 figuri de stil (de gîndire, de cuvînt (tropi), gramaticale, fonetice), definite în tratatele de stil sau de retorică tradiționale, și ilustrate în proporții considerabile — după cîte știm dintr-o cercetare personală — și de proza și poezia noastră. Aceste numeroase figuri ale stilului vor fi desigur cu mare bogăție ilustrate de limba celui mai mare poet al nostru, iar revelarea acestui fenomen ar fi, credem, principalul scop al *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu*.

LOCUȚIUNEA „FAȚĂ DE"

DE

ANA CANARACHE

Pentru a scoate în relief anumite idei, vorbitorii recurg adesea la comparații. Construcțiile prin care se exprimă o comparație sînt formate din doi termeni, primul fiind exprimat printr-un comparativ, al doilea, introdus prin prepoziția „decît" : *Funcționează 248 de cinematografe... de două ori mai mult decît în anul 1955.* Scînteia, nr. 4857/1960, p. 1, col. 2. *Tona de oțel produsă de noi este cu 12 lei mai ieftină decît prețul de cost planificat.* ib., nr. 4850, p. 3, col. 1. *Anul acesta prețurile principalelor sortimente de legume și fructe sînt mai scăzute decît în perioada corespunzătoare a anului trecut.* ib., p. 2, col. 1.

Al doilea termen al comparației poate fi introdus, mai puțin literar, prin prepoziția „ca" : *În anul acesta se vor fabrica cu circa 300 000 mai multe perdele ca anul trecut.* ib., p. 2, col. 5. *Azi fabrica noastră produce cu peste 2 800 000 perechi de încălțăminte mai mult ca în 1948.* ib., nr. 4863, p. 2, col. 5.

Este evident că cei doi termeni ai comparației trebuie să aibă elemente sau însușiri comune, adică să stea, dintr-un anumit punct de vedere, pe același plan. Dacă această condiție nu este respectată, construcția șchiopătează și nu poate fi salvată nici dacă introducem al doilea termen prin însuși cuvîntul „comparație" : *Producția anuală de ulei a crescut de 6,6 ori în comparație cu cea din anul 1938.* Munca, 10 martie 1961, p. 3, col. 1. Ideea este neclară : a crescut în comparație cu cît era în 1938 sau în comparație cu cît crescuse în 1938? Aceeași lipsă de claritate în exemplul : *Numărul adăposturilor pentru animale s-a dublat comparativ cu începutul anului 1959.* Scînteia, nr. 4856, p. 1, col. 7. Cele două elemente ale ideii nu stau nici aici pe același plan, deoarece comparația s-a făcut între acțiunea (dinamică) de dublare a adăposturilor într-o anumită perioadă și situația (statică) a numărului de adăposturi dintr-un anumit moment. În exemplul de mai jos ideea este exprimată pleonastic și totodată neclar : *S-a obținut în acest cuptor cu 10—15 tone clinker mai mult în comparație cu celelalte*

cuptoare. ib., nr. 4852, p. 1, col. 2. Adverbul „mult" fiind la gradul comparativ, cere după sine prepoziția „decît", și nu locuțiunea „în comparație cu".

Un anumit raport între doi termeni poate fi exprimat și cu ajutorul locuțiunii prepoziționale „față de", cu înțelesul de „avînd în vedere, considerînd, în ce privește, apreciind ceea ce avem în fața noastră" : *Față de condițiile climaterice din acest an ... lucrările de îngrijire a culturilor sînt întîrziate în unele locuri.* ib., nr. 4852, p. 1, col. 3. *Participanții ... și-au exprimat bucuria nemărginită față de mărețul plan de dezvoltare economică a țării.* ib., nr. 4863, p. 2, col. 2.

Din construcții ca acestea s-au dezvoltat altele, în care se stabilesc anumite raporturi de comparație (fiind vorba în special de perioade de timp sau planuri de muncă) : *La gospodăria colectivă „Filimon Sîrbu" recolta realizată a fost de 1 860 kg la hectar, față de 1 500 kg/ha planificat.* Steagul Roșu, 10 martie 1961, p. 2, col. 2. Cele două elemente ale comparației sînt clare : se planificase 1 500, s-au realizat 1 860.

Cum al doilea element al unei comparații se introduce de obicei prin prep. „decît", s-a ajuns la construcții pleonastice de tipul : (Au produs) *o cantitate de 16 000 tone de ciment, de două ori mai mult față de cît* (= față de ceea ce) *s-au angajat să realizeze.* Romînia Liberă, 28 aprilie 1961, p. 1, col. 1. Apoi al doilea element al comparației a fost introdus numai prin locuțiunea „față de", ca în exemplele de mai jos : *Anul acesta numărul studenților din anul I este cu peste 7 000 mai mare față de anul școlar trecut.* Contemp., 3 martie 1961, p. 7, col. 4. *În 1960 oamenii muncii au cumpărat cărți ... în valoare de 170 600 000 de lei* (*o sumă cu aproape 20 la sută mai mare față de 1959*). ib., p. 3, col. 4. *Piatra de var de la Turda este și de calitate mai bună față de cea de la celelalte cariere.* Scînteia, nr. 4861, p. 2, col. 6. *În acest an gospodăriile colective s-au angajat să vîndă Aprozarului cantități mai mari de legume și fructe față de anul trecut.* ib., nr. 4860, p. 2, col. 1. *Se va produce o cantitate dublă de dulceață și gemuri față de anul trecut.* ib., nr. 4850, p. 1, col. 3.

Locuțiunea „față de" nu are însă valoarea prepoziției *decît* și deci nu o poate înlocui. În toate exemplele de mai sus ea este greșit folosită.

În alte cazuri locuțiunea „față de" este folosită în comparații în care elementele comparate nu stau pe același plan, și deci ideea este neclară : *Producția globală a industriei ușoare va crește în perioada 1960—1965 de 2,1 ori, iar a industriei alimentare de aproape două ori față de 1959.* Steagul Roșu, 10 martie 1961, p. 2, col. 1 (se pune întrebarea : va crește față de cît crescuse în 1959 sau față de cît era la acea dată?). *Să reducă defectările ... locomotivelor cu 20 la sută față de 1960.* Scînteia tineretului, 10 martie 1961, p. 1, col. 3 (aceeași nedumerire : să reducă față de cît era în 1959 sau față de procentul de reduceri din acel an, în comparație cu reducerile anterioare?).

Citind presa zilnică observăm și alte exemple de folosire a locuțiunii „față de" acolo unde n-ar trebui. Iată o serie de cazuri în care această

locuțiune înlocuiește prepoziția „peste" : *Producția stofelor de mobile... crește în acest an cu 103 000 mp față de cea realizată anul trecut.* Scînteia, nr. 4860, p. 1, col. 4. *Furnaliștii și laminatorii hunedoreni au produs în primele cinci luni din acest an aproape 18 000 tone fontă și mai mult de 45 000 tone laminate în plus față de prevederile planului.* ib., nr. 4854, p. 1, col. 1.

Întrebuințarea locuțiunii „față de" în cazuri ca cele de mai sus ar trebui evitată.

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE

(Dicționar general)

De peste un an, după o intensă și migăloasă muncă preliminară pentru organizarea materialului și stabilirea principiilor de lucru, colectivele de lexicografie ale Institutelor de lingvistică din București și Cluj au trecut la redactarea Dicționarului general al limbii romîne, operă de mari proporții și de importanță capitală pentru filologia noastră. Colectivul din București a terminat de curînd redactarea literei *M*, iar acela din Cluj a literei *O*, lucrarea urmînd să fie înaintată la tipar, pe măsura efectuării ultimelor revizii și verificări prevăzute. Cunoscînd interesul pentru această nouă operă lexicografică, revista noastră publică mai jos un număr de articole din manuscrisul dicționarului, astfel alese încît să ilustreze cît mai just multiplele aspecte ale lucrării. Dorința autorilor nu este numai aceea de a informa pe cititori asupra rezultatului muncii lor, ci mai cu seamă aceea de a primi de la aceștia observații critice, care să contribuie la îmbunătățirea operei, înainte de predarea ei la tipar. Asupra principiilor care stau la baza elaborării Dicționarului limbii romîne nu este cazul să insistăm aici, deoarece ele au fost expuse de responsabilii lucrării, acad. I. Iordan și I. Coteanu, în articolul *Dicționarul limbii romîne* (*dicționar general*), apărut în LR, IX (1960), nr. 1, p. 11 și urm.

Spațiul nu ne îngăduie să indicăm aici nici bibliografia folosită în dicționar, și nici prescurtările, pe care credem că cititorii le vor înțelege fără prea mari greutăți.

EXTRASE DIN DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE

(Dicționar general)

MAÉSTRU [1], - Ă s. m. și f. **1.** Profesor, dascăl, magistru. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Divinul cîntăreț al Divinei Comedii călăuzit de maestrul său Virgil ajunge în cercul acela din infern unde erau muncite . . . sufletele păcătoase.* ODOBESCU, S. III, 34.

2. (Adesea urmat de determinări care indică domeniul, împrejurarea etc. la care

se aplică competența) Persoană care a atins un înalt grad de perfecționare aducînd contribuții valoroase într-un anumit domeniu de activitate; mare artist, savant, scriitor etc. Cf. LB. *Maeștrii de muzică și mai virtos cei de instrumente muzicale au căutat întotdeauna să cunoască organismul fiecărui instrument.* HELIADE, O. II, cf. 372, POLIZU, COSTINESCU. *Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun? Ah! organele-s sfărîmate și maestrul e nebun!* EMINESCU, O. I, 158. *Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează fără un moment de repaos un preludiu haotic fără soluțiune.* CARAGIALE, O. III, 69. *Avea suflet de artist. La doisprezece ani era minunea satului — un maestru în cusături țărănești.* VLAHUȚĂ, O. A. 510. *Lenin a fost un maestru al dialecticii; el a demonstrat că marxismul reflectă procesele obiective care au loc în viață.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 3. ✧ (Folosit ca epitet, de obicei urmat de numele propriu) *Măreț pluti-va peste veacuri Maestrul dulce Eminescu.* VLAHUȚĂ, P. 55. *Păi nu știe toată lumea că eu sînt omul maestrului Aristia?* CAMIL PETRESCU, O. II, 113. *Primul volum ... e construit pe baza documentelor luate în bună măsură din opera maestrului* [Sadoveanu]. V. ROM. ianuarie 1958, 181. ✧ *Maestru de ceremonie* v. ceremonie. *Concert-maestru* sau (învechit) *maestru de concert* (TIM. POPOVICI, D. M.) = prim violonist într-o orchestră. *Maestru emerit (al artei,* sau *al sportului)* = titlu oficial acordat cuiva pentru activitate deosebit de meritorie în una dintre ramurile artei sau ale sportului; persoană căreia i s-a acordat acest titlu. *Printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. s-a acordat dirijorului George Georgescu titlul de Maestru emerit al artei din R.P.R.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2305. *Maestru al sportului* = titlu acordat unei persoane care s-a distins în mod deosebit într-o ramură sportivă; persoană care poartă acest titlu. *Pe pieptul a zeci și zeci de sportivi strălucește insigna de Maestru al sportului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2384.

3. Termen folosit pentru denumirea marilor artiști care prin lucrările și activitatea lor au creat o școală, un curent. *Am iubit cu pasiune pe maeștrii romanului francez din veacul al XIX-lea. Poate că meșteșugul de a scrie l-am învățat în parte de la ei.* GALACTION, O. I, 19. *E o veche revărsare de lumină din peisagiile marilor maeștri olandezi.* SADOVEANU, O. IX, 299. *Odaia alăturată, cu fotografiile marilor maeștri ai timpului — ruși și francezi, germani și englezi, americani și italieni — cu dedicații elogioase către Ceaikovski.* STANCU, U.R.S.S. 89.

4. Nume dat, în vechea organizare a școlilor, profesorilor de lucru de mînă, de muzică, de desen, de gimnastică. *Cînd am arătat povestea lui Fram unei tovarășe de dăscălie, femeie și maestră de desen, a privit cu... neînțelegere și înstrăinare chipurile din carte.* I. BOTEZ, B. I, 145. *Maestru de dexterități.* NOM. PROF. 72, cf. 76. ✧ (Urmat de obicei de determinări care indică domeniul, specialitatea). Persoană competentă, calificată într-un anumit domeniu (de obicei muzică, dans, sport) care instruiește pe cineva în acest domeniu. *Într-altă sală impresionant de mare, două profesoare tinere predau cursuri de balet. Fete și băieți execută în ritmul muzicei de pian, figurile explicate de maestre.* SAHIA, U.R.S.S. 129. *Pierdea un ceas și jumătate la un prînz complicat la care luau parte guvernanta, maestrul de călărie, o dată un maestru de dans sau de muzică și mai totdeauna invitați.* CĂLINESCU, S. 66.

5. (Învechit) Titlu ierarhic în anumite organizații militare, politice, religioase etc. *El dobîndise acest prețios contingent de la Carol VI regele Franței și în rîndurile lui se întîlnea floarea cavalerismului francez, precum Philibert de Noailles marele maestru al Sohaniților.* XENOPOL, I. R. III, 82. *Papa făcu apoi monarhiei serviciul extraordinar de a numi pe Ferdinand mare maestru (comandant suprem) al ordinelor Sfîntul Iacob, Alcantara și Calatrava, conferindu-i prin aceasta dreptul de a dispune de forța militară* OTETEA, R. 101. ✧ (Ironic) *Ca societate secretă slujnicăria are maeștrii ei, legile ei, venditele ei, prozeliții și chiar cinismul ei* FILIMON, O. I, 371.

6. (Prin confuzie cu *maistru*) Maistru (1). [Acțiunea] *directorilor de pensionate pentru prețul pensiunei școlarilor lor și a altor maeștri pentru prețul uceniciei... se prescriu printr-un an.* HAMANGIU, C. C. 483. *Muncitorul care nu era fiu de patron și nu dispunea de capital nu mai putea ajunge maestru.* OTETEA, R. 311. ◇ (Urmat de determinări care arată specialitatea, meseria) *Maestru berar.* NOM. PROF. 48. *Maestru de siropuri, dulcețuri și marmelade.* ib. 49, cf. 8, 40, 52.

— Pl.: *Maeștri* și (rar) *maestri* (MAIORESCU, D. I, 540), — *stre.*

— Din it. **maestro.**

MAÉSTRU [2] s.n. (Contabilitate; ieșit din uz) Cartea mare. *Registrele ajutătoare... sînt următoarele... mîna curentă sau strața, cartea mare sau maestrul.* ȘTEFĂNESCU, C. 109, cf. SĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *maestre*

— Etimologia necunoscută.

MĂCÉȘ s.m. (Bot.) **1.** Arbust din familia rozaceelor, cu spini puternici, cu flori roșii, trandafirii, galbene sau albe și cu fructe roșii; trandafir sălbatic, (regional) cacadîr, cacașder, rug, rujă, zgorghini, curu-boului (*Rosa canina*). *Nu culeg den spin smochine nece den măceș struguri.* N. TEST. (1648), 75[r]/19, cf. 57[v]/20. *Să se facă garduri vii cu punere de tot soiul de spini, cum e porumbelul, spinul, măcești.* COD. SILV. 35. *Un măciaș ghimpos, sălbatec, De prin locuri depărtate. Noduros, rtios, iernatic, Smuls de crivețe turbate.* HELIADE, O. I, 134. *Pe colină, măcești, par o florărie.* MACEDONSKI, O. I, 159. *Din marea albă de zăpadă răsăreau pe alocuri tufe de măcieși singuratici.* SĂM. VI, 884. *Boschete de măcieș întindeau triumfale arcuri roze.* ANGHEL, PR. 57. *Privește... malul pe care se zbat în vînt cîțiva măcești.* GALACTION, O. I. 169. *Cîțiva mesteacăni și fagi subțiri au crescut tîrziu, printre măcieși și tufe de porumbică.* C. PETRESCU, R. DR. 54. *Frunza măcieșilor sticlește la soare.* SADOVEANU, O. VII, 193. *Miros de miriști coapte și de răzoare în care tocmai se scutură măcieșii.* STANCU, R.A.I, 216. *Frunză verde de măcieș, Mare groază-i sus, la Eși.* ALECSANDRI, P. P. 179. *Cu brîu de măcieș m-o-ncinsu.* SEVASTOS, N. 13. *De vîrful măcieșilor l-am atîrnat.* MAT. FOLK. 652. *Să nu pui rugi, măceși pe foc.* SEZ. XII, 171, cf. I, 75, 121, 176, II, 139, 223, VIII, 28, XV, 12, 64, 88. *Foai verdi macieș Drag mi-o fost drumu la Ieș. Și calari și pi gios.* VASILIU, C. 101. *Dintr-un măcieș iese un trandafir.* ZANNE, P. IX, 486. *Ce e cu pană și nu-i cătană, zgîrie și mîță nu e? E verde și nu e șopîrlă, dinți are și gură n-are* (Măceșul). GOROVEI, C. 219. ◇ Fig. *Pentru leacurile din măceșii sînului tău. Am înfruntat mînia lui Dumnezeu.* ARGHEZI, V. 248.

2. (Rar) Moșmon. Cf. TDRG.

3. (Regional) Păducel. Cf. BARCIANU, ALR II 6329/219, 235, 272, 531, 537, 682.

Pl.: *măceși.* — Și: **măciéș** (regional) **măcíș** (POLIZU), **măciuéș** (SEZ. II, 223), ALR II 6330/414 **măciáș** (COSTINESCU), **măciáș**, (ap. ALR I 1909/290) s.m.

— Etimologia necunoscută.

MĂNGĂIÁT, -Ă adj. v. **mîngîiat.**

MECANÍSM s. n. Sistem tehnic alcătuit din mai multe piese mobile și fixe, care sînt în contact între ele, astfel încît unele elemente mobile pot antrena mișcarea celorlalte elemente mobile, mașinărie; p. ext. mod de funcționare a unui astfel de sistem. *Mihanizm, alcătuire unui trup după legile mihanicei.* VÎRNAV, L. 138[r]/8. *Cu acest mehanism nu este de a se teme nici de o întîmplare fiind în trăsură, ori și cum ar fi răpirea cailor și năravul lor.* AR (1829), 135[1]/45. *Tot mecanismul acestei trăsuri...stă în măiestria cu care este făcut calul ci-ș mișcă picioarele ca un cal viu.* ib. 136[2]/12, cf. FDI, 65[2]/1, CONV. MEC. IV/3, CALENDAR (1861), 88. *Cine cunoaște mechanismul clavirului poate să ghicească felurimea nemărginită a melodiilor.* MAIORESCU, CR. II, 387. *Nicovala se așază totdeauna pe o fundație de beton sau zidărie... în scopul amortizării loviturilor, evitînd astfel zguduirea mecanismului ciocanului.* IOANOVICI, TEHN. 124. *Peste el începe să joace valțurile de oțel. Mecanismul acesta Bozan îl urmărește... de ani de zile.* SAHIA, N. 33. *Mecanismul de întindere la care semitortu-*

rile ajung după ce trec printr-un perete prevăzut cu găuri sau printr-un grătar. IONESCU-MUSCEL, FIL. 257. *Într-o mină modernă, extracția cărbunelui este făcută de oameni cu ajutorul mașinilor, mecanismelor, instalațiilor și dispozitivelor speciale.* EV. CONT. 51. *Mecanismele și aparatele de la echipe funcționează automat.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2402. *Comisarul scoase dintr-un sertar o cheiță mică, strălucitoare și o vîrî în mecanismul jucăriei.* V. ROM. septembrie 1958, 22. ✧ (Prin analogie, în legătură cu stări sufletești, psihice, fenomene fiziologice etc.) *Fiecare vers e o izbucnire de lumină ce ne luminează tot mecanismul sufletesc.* GHEREA, ST. CR. II, 48. *Formarea speciilor prin mijlocul adaptării directe ne dezvăluiește cîteva fapte care ne ajută să pătrundem în mecanismul lăuntric al fenomenului.* PETICĂ, O. 472. *Analiza... ajută* [creația] *contribuind direct, completînd fizionomia tipului prin relevarea mecanismului vieții lui interioare.* IBRĂILEANU, S. L. 9. *Mecinikov în mai multe lucrări succesive... a tratat problema cu totul arzătoare a mecanismului bătrîneții și al morții.* MARINESCU, P. A. 58, cf. PARHON, B. 7, 66. *Rezultatele confirmă concepția noastră asupra mecanismului de acțiune a medicamentelor.* DANIELOPOLU, F. N. II, 47. *Îmi plăcea să urmăresc mecanismul unui intelect care mă depășea.* V. ROM. martie 1956, 17. ✦ (Prin analogie, adesea urmat de determinări care indică domeniul de activitate) Sistem, mod de organizare administrativă, socială, politică etc.; p. ext. persoanele care alcătuiesc acest sistem. *Mehanizmul statului.* FL (1838), 13/6. *Sunt chestii de detai ale mecanismului administrativ.* MAIORESCU, D. II, 157. *Era să-ți propun o afacere de caracter pur literar, știind că d-ta dispui de o tipografie bine instalată și de un mecanism administrativ bine organizat.* CARAGIALE, O. VII, 271. *Mecanismul* [în colhozuri] *... și concursul statului este același pretutindeni.* SAHIA, U.R.S.S. 98, cf. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2764.

— Scris și: (după ortografia germană) *mechanism.* — Pl.: *mecanisme.*

— Și: (învechit) **mehanísm, mehanízm** (AR (1834), 78²/6, ALBINET, M. 64), **mihanízm** s.n.

— Din fr. **mécanisme.** — **Mehanism, mehanizm,** probabil din rus. МЕХАНИЗМ — **Mihanizm,** probabil din ngr. μηχανισμός.

MEDELNICÉR s.m. (Atestat prima oară la 1497, cf. BOGDAN, D. ST. II, 121) Titlu dat, în ierarhia boierească din trecut, boierului care turna apă (în m e d e l n i ț ă) pentru ca domnul să se spele pe mîini, înainte de masă (GCR II, 473, I. BRĂESCU, M. 68) și care aducea bucatele și servea pe domn la masă (LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, TDRG); intendentul mesei domnești (BUL. COM. IST. IX, 167); boier (de rangul al doilea) care avea acest titlu. *Am vîndut dumisali lui Lupașcu medelniceriul a treia parte de sat* (a. 1642). GCR I, 103/1. *Jalba lui Ioan Gane clucerul în pricina ce are cu medelnicerul Vasile Roset la moșia Roșiorii* (a. 1808). CAT. MAN. I, 484, cf. 234. *Medelnicerul Măinescul și ispravnicii județului Romanați, sărdarul Petrache Obedeanul și slugerul Alecu Popescul găsindu-să învinovățiți cu catahrisis întru gătirea de fîn în acest județ s-au depărtat din slujbă.* CR (1830), 323/7. *Pînă pe vremea Regulamentului, locuitorii țării erau împărțiți în mai multe categorii: ... boieri mici, fără barbă, zișI starea a doua și a 3-a, între cari se preamăreau:... stolnici, șătrari, slugeri, medelniceri, cluceri de arie etc.* GHICA, S. XIV. *Ce întîmplare fericită te aduce la mine, arhon medelnicer?* FILIMON, O. I, 166. *Onoră pe Gheorghe cu rangul de medelnicer.* id. ib. 200. *Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.* ODOBESCU, S. I, 79. *În familia lor nu numărase decît medelniceri, spătari și postelnici.* I. NEGRUZZI, S. I, 24. *Jder își ceru voie de la măria sa ca să se ducă să vadă în ce chip rînduiește medelnicerul mîncarea și masa slujitorilor domnești.* SADOVEANU, O. XIII, 163, cf. 918, id. XII, 216. ✧ *Vel medelnicer* sau *mare medelnicer* (ori *medelnicer mare*) = boier care servea la masa domnului, la zile mari, și tăia fripturile aduse la masă. *M-am tocmit*

cu... Grigoraşco Prăjescul medelnicearıul cel mare şi am făcut schimbătură (a. 1651). GCR I, 151/24. *Medelnicer mare... îmbrăcat în haină domnească la zile mari dvorbitor la masa domnului şi pe fripturile ce se aduc în mase.* M. COSTIN, LET. I, 104/35. *Atunce fugit-au mulţi boieri şi mazili de groaza lui pintr-alte ţeri... aşijdere şi Gavril Zmucilă vel medelnicer.* NECULCE, IB. II, 239/15. *Pre alţi boiari anume pre Dumitraşcu Carmanliu vel postelnic, i Socol vel medelnicer... i-au trimis la Paşa* (cca 1713). MAG. IST. II, 134/13.

— Pl. : *medelniceri.* — Şi : (învechit) **medelniceáriu, medeniceár** (BOGDAN, D. ŞT. II, 121) s.m.

— **Medelniţă** + suf. *-er.*

MERIDIÁN s.n. **1.** Fiecare dintre cele 360 de linii imaginare în formă de cerc, care trec prin polii globului pămîntesc, tăind ecuatorul în unghi drept şi servind la stabilirea longitudinii punctelor de pe glob ; p. ext. punct, loc de pe glob care se află în dreptul uneia sau mai multora dintre aceste linii imaginare. *Meridianul, au cercul de miazăzi.* AMFILOCHIE, G. F. 170^{r}/13. *Apoi altă linie trage în curmezişul aceştie, de la un cap pînă la altul, şi prin prejur, şi aceasta să chiamă meridianu (adecă cercul de amiază zi).* id. G. 173/12. *Meridianul (adică cercul de amiază zi).* GHEOGRAFIA, II, 49^{r} /4. *Are însuşimea lui de a să îndrepta pe meridiană seau linia amiazăzei.* AR (1829), 138^{2}/10. *Pămîntul fiind gogonel, cercurile sau liniile care se pot trage de la amiază noapte spre amiază zi se numesc meridiane, ale cărora grade sau împărţiri se zic grade de lăţime.* CR (1830), 51^{1}/45. *Meridean sau miazăziean* GHEOGR. MAT. 216^{v} /8. *Cercul, care trece prin zenitul privitoriului şi prin amîndoaă polurile, tăiind ecuatorul supt unghiul drept, se zice meridian sau cercul mezizilei.* RUS, I. I, 24/17. *Meridianul geografic... este urma ce o lasă la suprafaţa pămîntului planul... care trece prin ambele poluri ale pămîntului.* PONI, F. 242. *Cînd mă deşteptai, soarele păşise de mult peste meridiană şi umbrele luncii, împinse de lumina razelor lui, înaintau, lungindu-se încet spre răsărit.* HOGAŞ, M. N. 63. *Întîlni insulele Canare. Acestea se află între al 13-lea şi al 18-lea meridian vestic.* TUDORAN, P. 412. *Pe toate meridianele lumii, opinia publică doreşte ca veştile care vor sosi... să fie bune.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4834. (Fig.) *Bedreag scoase din brecinar o ată lungă...apăsă meridiane şi paralele pe hemisferul cald al mămăligii.* HOGAŞ, M. N. 195. *Scrise pentru mai tîrziu, „Romanţele" d-lui Ion Minulescu au ajuns curînd la meridianul actualităţii.* LOVINESCU, C. VII, 3. ◇ (Adjectival) *Se zice trecere meridiană sau mai simplu trecerea acestei stele.* DRĂGHICEANU, C, 5. ◇ *Meridian de origine* sau *primul meridian* = meridian stabilit prin convenţie internaţională ca fiind cel care trece prin localitatea Greenwich din Anglia şi în raport cu care se calculează longitudinea punctelor de pe glob. *Se dă numirea de longitudine . . . a unui loc, unghiul diedru format de meridianul terestru a acestui loc cu un alt meridian oarecare, luat ca origine şi numit primul meridian.* CULIANU, C. 76. *Meridianul locului* sau (adjectival) *plan meridian* = plan care trece prin axa universului şi prin verticala unui loc. *Cercul, care trece prin punctul înălţimei unui loc, să zice meridianul locului.* SIBIANU, C. 25/21, cf. DRĂGHICEANU, C. 4. *Acestui plan . . . care se consideră ca fix în mişcarea diurnă... i se dă numirea de meridianul locului.* CULIANU, C. 16, cf. 19. *Meridian magnetic* = linie obţinută prin intersecţia suprafeţei pămîntului cu planul vertical indicat de direcţia acului magnetic. Cf. PONI, F. 242. *Axa magnetică a unui astfel de ac coincide în fiecare punct de pe pămînt cu meridianul magnetic din acel punct.* FIZICA, 108.

2. (Mat.) Intersecţie a unei suprafeţe de revoluţie cu un plan care trece prin axa suprafeţei. *Meridiane sînt secţiunile făcute de planuri ce trec prin centrul sferei.* MELIK, G. 235. *Toate meridianele sînt egale între ele.* GEOMETRIA, S. 71.

3. (Astron., în sintagmele) *Meridian ceresc* = intersecţie a sferei cereşti cu planul care trece prin axa universului. *Orice plan*

care trece prin axa lumei și poziținea unei astre determină pe sfera cerească un cerc mare căruia i se dă numirea de meridian ceresc sau cerc orar al astrei. CULIANU, C. 16. (Adjectival) *Cerc meridian* = instrument cu ajutorul căruia se determină trecerea unui astru la meridian (1) și care servește la măsurarea înălțimii astrului. Cf. LTR.

— Pronunțat: *-di -an.* — Pl.: *meridiane* și (neobișnuit, m.) *meridiani* (DDRF). — Și: (rar) **meridiánă** s.f.; (învechit) **merideán** s.n.

— Din fr. **méridien**.

MESCHÍN, -Ă adj. **1.** (Astăzi rar; despre obiecte, mai ales despre construcții) Care are o înfățișare sărăcăcioasă; sărăcăcios, calicos. *Case, bordeie, oboare, Scunde, meschine, ușoare, Nu dau nici un adăpost.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 10, cf. NEGULICI. *Învățam la domnu' Trandafir, într-o odaie care mi se părea atunci grozav de mare — pe care mai tîrziu, cu ani în urmă, am regăsit-o mică, meschină și întunecoasă.* SADOVEANU, E. 110. *Coloanele templelor... sînt tot atît de meschine ca și uritul balcon de fier care le susține.* CAMIL PETRESCU, O. II, 391. ✧ (Despre alte concrete) *În loc de posomorîții Carpați ... nu vezi acolo decît pitulate și împrăștiate grămezioare de pămînt, ce se par a fi înălțate cu mîna omului, căci producerile naturei nu pot fi atît de meschine.* HASDEU, I. V. 108. ✧ (Despre abstracte) *Nu îi convin un stil meschin de dimensiuni mici, măsurile mijlocii, prudente.* RALEA, S. F. 228.

2. (Învechit, rar; despre oameni) Sărac. Cf. PONTBRIANT, D.

3. (Astăzi rar; despre oameni) Zgîrcit, „care cheltuiește mai puțin decît ar putea". NEGULICI, cf. PROT.-POP., N. D., ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

4. (Despre oameni) Lipsit de generozitate, de noblețe sufletească, mic (la suflet). V. egoist, rău, răutăcios, josnic, murdar. *Toți, în afară de Sabina, îi apăreau meschini și vrednici de milă.* C. PETRESCU, C. V. 91. *Tovarășul ei n-o înțelegea. Era mic și meschin. Și ea rîvnea o viață de lumină.* SADOVEANU, O. VIII, 100. *Petre e răutăcios și meschin.* RALEA, S. F. 133. *Își părăsește morga impunătoare și devine natural, adică meschin și găunos.* V. ROM. martie 1954, 319. ✧ (Prin analogie, neobișnuit, despre animale) *Atent și intrigat de rotocoalele meschinului vultur cu ciocul moale și cu capul de ață neagră, Coco s-a mutat pe vergele de cîteva ori.* ARGHEZI, P. T. 110. ✦ (Despre înfățișarea oamenilor sau, p. ext., despre interesele, sentimentele, manifestările lor) Care arată sau trădează lipsă de generozitate, de noblețe sufletească, care arată sau trădează îngustime ori micime sufletească. *Meschine interese ce-n mici inimi locuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 164. *Observări critice niciodată personale, sau meschine, sau înveninate.* MAIORESCU, CR. II, 337. *N-a speculat cu interesele meschine, spre a produce în sînul națiunei o turburare.* ODOBESCU, S. III, 478. *Ce depărtări de vecinicii nu-s oare, Cînd inima e lașă și meschină?* NECULUȚĂ, T. D. 21. *Cercul meschinului său egoism.* CONTEMP. 1949, nr. 160, 5/5. *O cunosc din școală, și niciodată n-am găsit ceva egoist, meschin sau josnic la ea.* V. ROM. iulie 1955, 71. ✧ (Despre alte noțiuni abstracte) *Am plecat, ca să nu mai fiu în lumea lor meschină.* CAMIL PETRESCU, T. II, 498. *Straiele oamenilor din meschine veacuri tîrzii.* SADOVEANU, O. IX, 380.

5. (Despre abstracte) Lipsit de importanță; mărunt, banal nesemnificativ. *Noi sîntem aceia ce-i putem mustra pe d-lor de a subordina, în modul cel mai pueril, veritatea istorică unor meschine pretensiuni de cătun.* HASDEU, I. C. I, XII. *Un eveniment ce ni se pare meschin astăzi, dar care avea pe acele timpuri... o grea însemnătate.* ODOBESCU, S. I, 276, cf. 488. *Meschinele noastre mulțumiri.* MACEDONSKI, O. IV, 143. *Viața din mănăstire trebuie să i se fi părut acestui spirit activ și ager... meschină și îngustă.* IORGA, L. II, 166. *Aventurile lui amoroase fuseseră meschine și mici pînă atunci.* SADOVEANU, O. IX, 115, cf. id. E. 45. ✧ (Adverbial) *E o consolare să știi că suferința ta individuală de astădată nu se pierde*

meschin... ca un moft fără importanță pentru restul lumii. C. PETRESCU, Î. II, 57.

— Scris și: (cu ortografie etimologică) *mesquin.* ANTONESCU, D. — Pl.: *meschini, -e.*

— Din fr. **mesquin.**

MESEREÁRE s. f. (Învechit) **1.** Milă (**1**), îndurare. *Tremise Zeul meserearea sa și deadevărul său.* PSALT. 109, cf. 30. *Mesereare* (milă D., milostea C[2]) *și giudețu cântu ție, Doamne.* ib. 205, cf. 18, 23, 39, 41, 42, 44. *Priimește blagoslovenie de la Domnul și mesereare de la Dumnezeu.* CORESI, PS. 57. *Meserearea Domnului plinu-e pământul .* id. ib. 79, cf. 279. *Și ai făcutu mare meserearea ta, carea cu mine ai făcut.* PALIA (1581), 71/19. *Întru părățiia ceriului dzice că vor sta cineș cu meserearea lor.* COD. TOD. 227. *Dărui lume cu mare mesereare* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 216, cf. 166.

2. Slujbă, funcție, *Mai nainte de alții dobîndi mesereare Brut, de la plată.* MOXA, 356/30. *Aceasta grăi Tiberie de boiari: să fie în vreame multă pre mesereare.* id. 358/17, cf. CUV. D. BĂTR. I, 435. *Giudeț în cetatea Solunului ... avînd mesereare* (a. 1632). GCR I, 78/26. *Care episcop va lua diaconul dentr-alt popor și-l va face preot desăvîrșit sau de-i va da vreo mesereare fără de știrea celui de loc, aceluia episcop nu-i iaste întreagă preoțiia.* EUSTRATIE, PRAV. 40/4. *Cela ce face greșeală de nevoie, îndemnîndu-l meserearea carea are pre mîna lui, nu să cheamă c-au greșit cu înșelăciune.* PRAV. 139. *Rogu-te să scoț pre cutarele den cutare mesereare.* ib. 178, cf. 110, 124. *Avea parte la cinstea și mesereaoa... Sincantului.* DOSOFTEI, V. S. 222/7. ✦ Grad, rang. *Fiică fiind lui Constantin, depre mesereae illustrius.* DOSOFTEI, V. S. 222/30.

— Pl.: ? — Și: (învechit) **mesereá, mesereáe** s. f.

— Lat. **miserere.** (Pentru explicarea evoluției semantice de la **2**, cf. TDRG).

MÉȘNIȚĂ s.f. **1.** (Mold., Bucov.) Mîncare preparată din lapte dulce fiert și îngroșat (SEZ. VII, 76) cu făină de grîu sau cu tăiței (ib. III, 71), cu crupe (com. din STRAJA-RĂDĂUȚI) de mălai (MARIAN, Î. 390), cu făină de mei (DDRF, C. COSM. VII, 36), cu păsat (SBIERA, P. 163, H X 357, ALR I 735/610) ori cu orez (H III 464, ib. X 357, PAMFILE, S. V. 8, servind ca umplutură pentru pască, IORDAN, L.M.A.). *S-aduc bucatele în masă, carne cu perje sau cu cartofi, plachie, ghițmani, meșniță și friptură.* SEVASTOS, N. 220, cf. 4, SEZ. I, 202, PAMFILE, S.T. 139. *Decît meșnița din alt sat, mai bine serbușca din satul tău* (= mai bine te însori cu o fată mai rea, dar pe care o cunoști, decît cu una lăudată, dar pe care n-o cunoști). Cf. ZANNE, P. VI, 302, 371.

2. (Prin Mold., rar) „Spuma, caimacul laptelui". Com. FURTUNĂ.

— Pl.: *meșnițe.* — Și: **mléșniță** s.f. MARIAN, Î. 390, SBIERA, P. 163, SEZ. VII, 76.

— Cf. bg. **млечница**, srb. **mlečnica** „numele unei ciuperci comestibile (*Lactarius piperatus*), numită și *burete de lapte*".

MÉȘTE vb. III. Tranz. (Folosit și absol.) **1.** (Învechit și regional; complementul indică o băutură) A pregăti (pentru a servi), a turna în pahar, a servi; (complementul indică oameni) a da, a oferi de băut. *Și vei da paharul lui farao[n], și după boieria ta cea mai denainte după cum erai, mescînd.* BIBLIA (1688), 30[1]/57. *Dar la masă cine șăd? — Șăd boierii țării . . . — Vin pe masă cin'le meșce?* VICIU, GL., cf. id. COL. 109. (În contexte figurate) *Iar frîncul viind la sultan Baiazit, multe daruri au luat; dar și el într-o noapte s-au aflat mort, mescîndu-ī și lui cu acel păhar, cu care au mescat și el altora* (sec. XVIII). MAG. IST. I, 109/4. ✧ Refl. pas. *Te așteaptă păharul morții să ți să mească* (a. 1746). ap. TDRG.

2. (Învechit; complementul indică un lichid) A scoate. *Mergea toți dintr-acel svîntu munte la dînsul cu ostîrdie, ca la un izvor de viață de la care toți își mescea beutură de veselie trupească și sufletească* (sec. XVIII). MAG. IST. IV, 240/4. ✧ (În contexte figurate) *Isaia prooroc izvor chiamă dumnezăiești-tile cărți, că dintr-acestea cei ci cred pre*

adevăr mesc apa cunoașterii dumnezăiești (cca. 1670). ap. HEM 1283, cf. CUV. D. BĂTR. I, 292.

3. (Învechit; în forma *mesti*) A oferi, a destina, a hărăzi. *Aravia fericită ... nefericirea și pustietatea carea armele turcești i-au mestit nu numai au gustat-o, ce așeași, până la beție și ametală au sorbit-o.* CANTEMIR, HR. 19.

4. (Suspect, sens etimologic) A amesteca. BUDAI-DELEANU, LEX. III, cf. LM.

— Prez. ind.: *mesc.* — Și: **meseá** vb. I (DDRF), (3) **mestí** vb. IV.

— Lat. ***mĭscēre** (< *mĭscēre*). — **Mesea** < **mese** (prez. ind. al lui *mește*, cu schimbare de conjugare). — **Mesti** < **mește**, cu schimbare de conjugare.

MEU, MEA adj. pos., pron. pos. (Precedat de articolul „al", „a", „ai", „ale" cînd este pronume; cînd este adjectiv, articolul apare în următoarele situații: dacă adjectivul stă înaintea substantivului, dacă determină un substantiv nearticulat sau dacă între adjectiv și substantiv au fost intercalate unul sau mai multe cuvinte)

I. (Indică posesiunea) **a)** Adj. pos. Care aparține vorbitorului, care se găsește în proprietatea vorbitorului. *Spre idumei tindzu zgarbura mea.* PSALT. 114, cf. 289. *Și eu voi arăta ție dîtn lucrurele mele.* COD. VOR. 120. *Înpărțiră cămășile meale loru-șu.* CORESI, PS. 53. *Pre lume iaste împărăția mea.* id. EV. 89. *Spăl în nopțile toate perinile miale.* DOSOFTEI, PS. 23. *Aviaria mia, Doamne, nu-ți lipsiaște.* id. ib. 43. *Lăcașiul mieu lîngă apă este.* CANTEMIR, IST. 206. *Voi da toată averea mea.* ANTIM, P. 84. *Am vîndut a mea parte de ocină* (a. 1787). URICARIUL, XXV, 21. *Ieșii din cabinetul meu de lectură.* HELIADE, O. I, 258. *Atunci vei veni ... în căsuța mea.* ALECSANDRI, S. 186. *Acești oameni ce tot umblă împrejurul casei mele nu-mi plac.* NEGRUZZI, S. III, 275. *Te-am izgonit fără milă din curtea mea.* FILIMON, O. I, 268, cf. 120, 237. *Cu perdelele lăsate Șed la masa mea de brad.* EMINESCU, O. I, 105. *Din tortul meu ți-aș face o haină.* id. N. 9, cf. 19, 79. *Înșomoltăcim motanul ista al mieu cu niște petice.* CREANGĂ, P. 174, cf. 59. *Trăsura mea ajunse într-un sat clădit la răscruce.* ODOBESCU, S. A. 244. *Să-l tîrîie de-a lungul Bagdadului, legat De-a calului meu coadă.* COȘBUC, B. 15. *Pune pe tine cojoaca ta și dulama mea.* DELAVRANCEA, H. T. 251. *N-aveam casa mea, gospodăria mea?* DUNĂREANU, N. 19. *Căluțul meu nu-i dintre cei voinici și bine hrăniți.* SADOVEANU, Z. C. 20. *Mi-e teamă că are să mă întrebe ce caut eu între ei, în hainele mele.* SAHIA, N. 17. *Mîndro, ochișorii tăi, mîncă bănișorii mei.* MAT. FOLK. 1033. *Să-mi dai nădrageii tăi Să-ți dau șălvăreii miei.* ib. 1076, cf. 1339. ✧ (În contexte figurate) *Tu ești comoara mea.* MARCOVICI, C. 9/11.

b) Pron. pos. (Ține locul denumirii obiectului, lucrului, bunului posedat de vorbitor, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Și tot ce vezi sînt ale meale.* PALIA (1581), 128/9. *Acest minei s-au cumpărat de popa Iacov ... Acesta ... este al mieu osebi și al feciorilor* (a. 1738). IORGA, S. D. XIII, 170. *Netîndrăznind să se aplece pînă la firfirică, se uită lung la dînsa și, cu lacrămile în ochi, ieși din biserică, mormăind: „a mea era! ... era a mea!"* DELAVRANCEA, H. T. 13. *Ei au tocuși hainele lor; eu pe-ale mele nu le am.* SADOVEANU, Z. C. 31. (Cu referire la relațiile dintre bărbat și femeie) *Orice s-ar întîmpla, a mea ai să fii Duneașa, a mea ai să fii.* DUNĂREANU, N. 204 (Fig.) *A mea e toată lumea.* CORESI, PS. 132. *Noaptea este a mea.* NEGRUZZI, S. III, 174. *Și mă durea un singur gînd: Că lumea nu-i a mea.* COȘBUC, B. 215. ✧ (La m. sg. cu valoare neutrală, indică averea vorbitorului) *Să știu eu atunci — de-oi ajunge cu sănătate — ce-i al tău și ce-i al meu.* CREANGĂ, P. 152. *Și beau pentru că beau dintr-al meu.* REBREANU I. 25.

II. (Indică apartenența) **a)** Adj. pos. Care aparține vorbitorului, ca parte a corpului său, care ține de vorbitor. *Că mai mult nu vreți vedea fața miea voi toți.* COD. VOR. 20. *Limba miea avea ceva a cleveti.* ib. 102.

Săpară mărule meale şi picioarele meale. PSALT. 37. *Ia amente graiurele rostului mieu.* ib. 103, cf. 74. *Lepiră-se oasele meale pelițeei meale,* ib. 207, cf. 193, 289. *Genunchele meale slăbiia de postu.* CORESI, EV. 50. *Nu va pomeni numele lor, rostul mieu.* id. ib. 363, cf. 50. *Ar fi cu bine priimite. A rostului mieu... cuvinte.* DOSOFTEI, PS, 60. *Şi ochii miei lăcrămi în tot ceasul varsă.* id. ib. 139, cf. 379. *Urechea mea e deprinsă cu alt ritm.* HELIADE, O. II, 126. *Trupul meu prefăcîndu-se în țărînă.* MARCOVICI C. 8/22, cf. 12/10. *Ascultați că vă grăieşte amoriul prin a mea gură.* CONACHI, P. 80. *Atuncea era să fie vai de acest cap al meu.* PANN, H. 14/14. *Ce să fac cu capul meu?* NEGRUZZI, S. I, 154. *Pentru voi îmi voi pune capul meu.* HASDEU, I. V. 62. *De pe fruntea mea cea tristă tu dai viţele-ntr-o parte.* EMINESCU, O. I, 42. *Vine tiptil ... pe la spatele mele.* CREANGĂ, A. 66. *Am văzut cu ochii mei următoarele.* CARAGIALE, O. IV, 29. *Părul meu aprins de soare este tot o schinteiere.* MACEDONSKI, O. I, 29. *Şi-n ochii mei se uită Toți oamenii din sat.* COSBUC B, 26. *Luminile ochilor mei să le fi pierdut mai bine.* AGÎRBICEANU, D. T. 132. *Ochii mnei să nu te vază.* MAT. FOLK. 1048. ✧ (În contexte figurate) *Marea-i zice: „Vină-n zare Să te-adorm pe-al meu talaz".* ALECSANDRI, P. III, 105. ✧ (Determină abstracte legate de vorbitor; adesea în contexte figurate) *Cu glasul mieu că[tră] domnul rugai.* PSALT., HUR. 119. v/20. *Veniți ceia ce ați răbdat în numele mieu* (cca 1 550). CUV. D. BĂTR. II, 457. *Ce nece urulu cuvîntu nu făcu nece amu sufletulu mieu mai cinstitu mie.* COD. VOR. 20. *Viieața miea ceia a ditntru tiinereațe.* ib. 74. *Bucură-se înrema mea de spăşenia ta.* PSALT. 19. *Că periră ca fumul dzilelor mele.* id. 207. *Ispitit-ai înrema mea.* ib. 22. *Se agiungă şi se calce în pămîntu viața mea.* ib. 9., cf. 8, 51. *Pacea mea dau voao.* CORESI, EV. 121, cf. 50, 213. *Mulți grăiescu sufletului mieu.* id. PS. 6, cf. 235, 361. *Fost-au în g'ndul mieu... să fac leatopisățul țării noastre Moldovei.* M. COSTIN, LET, I, 214/1. *Şi mişelul mieu suflet cercară.* DOSOFTEI, PS. 287, cf. 106. *Am scris singur dintru a mea ştiințță.* NECULCE, LET. II, 195/26. *Să nu dați nimic în zilele mele.* id. ib. 201/9. *Măcar cu slujba slăbiciunilor meale să poci întîmpina vreo pohtă sau plăceare a măriei tale* (a. 1695). FN 51. *Nu mă despărți de toată nădejdea bătrîneţelor meale.* CANTEMIR, IST. 193. cf. 56. *Aceasta voesc ... den toată inima şi sufletul meu* (a. 1699). FN 70, cf. 69. *Tu încă n-ai aflat har înaintea ochilor mei.* ANTIM, P. 47. *Am silit putința mea.* id. ib. XXV, cf. 4, 15, 55. *La moartea mea ochi-ți vor lăcrăma.* I. VĂCĂRESCU, P. 208/10. *Cugetul meu este nu întreagă istoria romînilor a o țese.* MAIOR, IST. V/14. *O muncă era a mea viață.* HELIADE, O. I, 168, cf. 95, 106, 309. *Eu am vrut numai să arăt aceea ce dorea inima mea.* id. ib. II, 12, cf. 119. *Zilele sînt prea scurte şi nu ajung la durerile mele.* MARCOVICI, C. 7/17 cf. 10/17. *Putea-voi eu să prevăd ceea ce poate să-mi aducă fericirea mea cea viitoare?* id. D. 6/27, cf. 2/2, 4/8, 7/4. *În ochii mei... ei sînt numai studenți.* ALECSANDRI, S. 11, cf. 97. *Cum? Eu, lumina lumei! pe mine m-ai respins? Am să mă răzbun la vară cu focul meu nestins.* id. P. III, 142, cf. I, 110, II, 45, 101. *Mă-ngrozeşte a mea stare.* CONACHI, P. 104. *Văz a mea ticăloşie.* id. ib. 82, cf. 101, 103. *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreț.* NEGRUZZI, S. I, 6, cf. II, 47, 186. *S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu.* id. S. III, 70. *În ochii mei acuma nimic nu are preț.* EMINESCU, O. I., 230, cf. 116. *Mintea mea devine clară.* id. N. 62, cf. id. S.P. 33. *Pare-mi-se că știi tu moarea mea.* CREANGĂ, A. 119. *Viața mea cu bucurie Mi-aş zdrobi-o-n fala ta.* ODOBESCU, S. A. 79. *E a mea soartă la culme ajunsă.* MACEDONSKI, O. I, 99, cf. 9. *Să pot rămînea pentru totdeauna împăcat cu conştiința mea.* SBIERA, F. S. 272. *În viața mea nu poruncisem nimănui.* DELAVRANCEA, H. T. 64. *Cum s-au prefăcut, într-o clipă, nevinovatele mele plăceri!* id. ib. 168. *Crez că e ultima lună, poate ultima săptămînă din viața mea, cînd mai văz străzile Bucureştilor.* CAMIL PETRESCU, O. III., 203. *Fac rău numai altora cu nestăpînirea mea.* DEMETRIUS, A. 250. *Bată-te, băduță bată ... Razele de p-îngă soare Şi dreptatea mea cea*

mare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257. *M-aduceai pînă-n Buzău Ardea sufletelul meu.* MAT. FOLK. 156. *Eu, cu bunătatea mea, N-am să fac nimica, De n-oi mai scoate ceva.* ib. 211. *Nu-ți ajute Dumnezeu Să-mi mînci tu norocul meu.* ib. 1035. ◇ (Însoțind un vocativ) *Măreaște, sufletul miu, pre domnul.* PARACLIS (1639), 11v/19. ◇ (Precedat de cuvinte cu valoare propozițională cu sens local) *Iară a ședea de-a dereapta mea și de-a stînga mea mare lucru iaste.* CORESI, EV. 89. *Manuscrisele ce aveam înaintea mea.* BĂLCESCU, O. I, 317. *Biata femeie îngenunchease dinaintea mea.* NEGRUZZI, S. I, 52, *Și nime-n urma mea Nu-mi plîngă la creștet.* EMINESCU, O. I, 219. *Nu-l mai aduce înaintea mea.* id. S. P. 312. *Faust te cheamă, ori un altul îl zăresc-naintea mea?* MACEDONSKI, O. I., 276. *Cîte flori în jurul meu, Toate-mi voiesc numai rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 189. *Ai venit la largul meu Și-aicea-i la strîmtul tău* MAT. FOLK. 163.

b) Pron. pos. (Ține locul denumirii unei părți a corpului vorbitorului, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Ați fi văzut astăzi ceale dinlăuntru ale meale.* MOLNAR, RET. 126/2. *Și ce cap frumos răsare! Nu-i al meu? Al meu e oare?* COȘBUC, B. 87. *Mîndrulică, ochii tăi Bine seamănă cu-ai mei!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 402. ◇ (Ține locul unui nume abstract legat de vorbitor) *Omul ăsta își joacă viața. — Nu și-o joacă pe a lui, Fănică, o joacă pe a mea.* CARAGIALE, O. VI, 113. *Dorul tău, bade, și-al meu De și-ar face-un pod mereu. . . . Să treci, bade, tu și eu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 140. *Foai verdi trii smiceli Tinereți ca a meli Si mera lumea de ele.* MAT. FOLK. 1322.

III. (Indică dependența dintre vorbitor și alte persoane) **1.** (Indică raporturi între rude) **a)** Adj. pos. *Domnul zise către mene: Fiiul mieu ești tu* (cca 1 550). GCR. I, 1/28. *Hristos...va grăi așa: Pasă sfîntă maica mea în bucuria Domnului tău* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 461, cf. 457, 460. *Sărula-vă-vor ceia ce sînt în Vavilon cu aleșii și Marco fiiul meu.* COD. VOR. 165. *Fiiul mieu ești tu.* PSALT. 4. *Părintele mieu pînă acmu lucrează și eu lucrez.* CORESI, EV. 407, cf. 243, id. PS. 4. *Vezi că moriu și fiiu mieu iaste mic.* MOXA 400/32. *Aceasta-i fiiul mieu iubit.* DOSOFTEI, PS. 91. *Eutropia... și-au și scos ochii cu degetele, zicînd: Nu va lăsa Dumnezeu să privesc spre ucigașul nevinovatului fratelui meu.* N. COSTIN, LET. I, 87/19. *Acesta este fiul meu cel iubit.* ANTIM, P. 25, cf. 60. *Fiii mei m-așteaptă afară.* I. VĂCĂRESCU, P. 176/7. *Eu fecior tati, iar muma mea lui e nor.* PANN, S. I. 32/5. *La față seamăn cu mama și-încolo cu tatăl meu.* id. H. 74/10. *Am alergat la biblioteca tatălui meu.* NEGRUZZI, S. I. 10. *Bărbatul meu s-a dus la tîrg.* id. ib. III, 21. *Tu să fii a mea mireasă.* ALECSANDRI, P. II, 178. *Că uite, omu mieu a plecat la cîmp dinaintea Sîm-Pietrului și nu mi-a lăsat nici un gologan în cîrpă.* JIPESCU, O. 34. *Acela-i copilul mieu cel mai mic.* CREANGĂ, P. 51. *De ceilalți băieți ai miei Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămit.* id. A. 18. *Mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinților mei.* ISPIRESCU, L. 8. *Tradițiunea familiară îl declară ca tată al moșului mieu.* SBIERA, F. S. 73, cf. 10. *Tatăl meu era arendașul trupului de moșie Dideștii.* GALACTION, O. I, 7. *Scumpul meo soț în primul rînd îți scriu că sîntem sănătoși.* BL XIII, 109. *De cînd puiu meu s-o dus Păun verde-n cap n-am pus.* MAT. FOLK. 1331. ◇ (Enclitic, la sg., pe lîngă un nume de rudenie) *O am dat la un prieten a tătîni-meu.* M. COSTIN, LET. I. 301/21. *Ia, acum cred eu frăține-meu.* CREANGĂ, P. 188. *Își luase pruncii și se întorsese la bunică-mea.* STANCU, D. 6. *Aceea e soru-mea.* MAT. FOLK. 161. *Foaie verde și o lalea Ai tu soră, soru-mea. Nouă ani și jumătate Pe la mine n-ai dat frate.* ib. 165. *Săracii cioarecii nei, C-o junit tata cu ei Și-o junit și frați-meu Și-acum să junesc și eu!* ib. 101. ◇ (Cu flexiunea trecută asupra adjectivului) *La masă, povestesc noră-mei fapta mea caritabilă.* C. PETRESCU, Î. I, 185. ◇ (Însoțind un vocativ) *O, fratele meu! cum îți ziș așa fu* (a. 1550—1580). GCR I, 6/20. *Fiicele mele! S-aveți în știre c-am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă.* ODOBESCU, S. A. 134, cf. 85.

Mergi cu bine, fătul meu. CREANGĂ, P. 185. *Maică, măiculeana mea, Maică, fericirea mea, Eşti bătrînă şi nu crezi... Că dintr-o sută ş-o mie Numa una-mi place mie.* JARNÍK-BÎRSEANU D. 100. *Maică, măicuţa mea Şeaptesprezece ani de cînd am domnit Om pe nume nu mi-a zis.* MAT. FOLK. 211, cf. 1070, 1228. *Nevastă, nevasta mea, Hai de-mi descuie uşa.* ib. 1069.

b) Pron. pos. (Ţine locul unui nume de rudă a vorbitorului, înlocuind, totodată, şi pe vorbitor) *Ne adunăm, cu rudele lui Zaharia, cu ale mele, în ogradă la moş Luca.* CREANGĂ, A. 122. ✦ (La m.pl., indică familia, rudele vorbitorului, înlocuind, totodată, şi numele vorbitorului) *De cînd eu eram copilă Sînt de toţi ai mei uitată, Şi de rude fără milă În pustiuri lepădată.* ALECSANDRI, P. I., 15. *Ai mei pînă la urmă s-au învoit.* CARAGIALE, O. V, 295. *Să ştii că eu cu toţi ai mei ne vom boteza în legea ta.* VLĂHUŢĂ, R. P. 60. *Trei copii de foame-mi mor!... şi de amar îndelungat Nevestei ... i-a secat Al laptelui izvor! Ai mei pierduţi sînt, paşă, toţi!* COŞBUC, P. I, 109. *Are să iasă mama şi ai mei şi vor întreba ce-o fi lucrat de mîna lui Bozan?* SAHIA, N. 30, cf. CHEST II, 2/78. ✦ (La sg. indică soţul sau soţia vorbitorului, înlocuind, totodată, şi pe vorbitor) *Mie mi-a spus al meu că... nu l-a mai văzut.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. IORDAN, STIL. 127. *Mă uitai la nătărăi Cu zambile după ei ; Mă uitai şi la a mea.* CIAUŞANU, V. 121.

2. (Indică o legătură de prietenie, de aderare la..., de ostilitate, de duşmănie etc.) **a)** Adj. pos. *Izbăveaşte-me de uriţii miei.* PSALT. 133. *Şi pizmaşii miei stau împotrivă.* DOSOFTEI PS. 222. *Să vezi ce cinste îmi fac mie fiii mei cei sufleteşti.* ANTIM, P. XXVI. *Cînd voi vrea să blestem pe cel mai mare vrăjmaş al meu, e destul de voi zice : să-i fie într-un zădar lucrurile sale.* GOLESCU, Î. 163. *Prietenul cel adevărat al meu.* HELIADE O. II, 17. *Te-oi feri de duşmani cu-al meu protectorat.* ALECSANDRI P. I, 205. *Am tras o raită cu prietenul meu Chiriac.* CREANGĂ A. 16. *Prietenul meu era un vechi slujbaş al vămilor.* DUNĂREANU N. 27. *La islaz este... zapciu un cunoscut de-al meu.* CAMIL PETRESCU, O. II, 157, cf. III, 251. *Acele nu-s rîndunele, Ci sînt iubitele mele.* MAT. FOLK. 1302. ✧ (Însoţind un vocativ) *Nu vă blăznireţi, fraţii miei ceia dragii!* COD. VOR. 114, cf. 104, 110, 113. *Veniţi de împărţiţi cu mine, prea iubiţii mii* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 457. *Îmblaţi oaminii miei, intraţi în celariul vostru, închideţi uşile voastre, ascundeţi-vă... pînă va treace mînia Domnului.* PSALT. 325. *Mîntuieşte-ne, Dumndzeul mieu.* ib. 4, cf. 5. *Oamenii miei, să-mi luaţi aminte... să vă plecaţi, ce-am dzis să-nţăleageţi.* DOSOFTEI, PS, 255. *Ce de aciasta vă minunaţi? o iubiţilor miei fraţi!* CANTEMIR, IST. 75. *Adevărat, feţii mei, pe dinafară aşa se vede.* ANTIM, P. 213. *De gîndeai că a iubi este lucru uşurel... Mult te greşiai, draga mea.* CONACHI, P. 221. *În dulap ai, draga mea, zece ruble-ntr-o cutie.* COŞBUC, B. 95. *Cu mintea lor de 6—12 ani, văd pe cele două fete... Erau albe, dragii mei, ca fulgii de nea.* AGÎRBICEANU, D. T. 18. *Draga mea subţire -n trup, Harnică maică-ai avut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 30, cf. 441. *Şi eu, bădişorul meu, Şi eu jur că sînt direaptă.* MAT. FOLK 1032. *Numai Miu-nţelegea Şi din gură le zicea : — Ia staţi, băieţii mei.* ib. 157.

b) Pron. pos. *Al meu e Galad şi al mieu Manasi.* PSALT. HUR. 50^{r}/10. *Şi Efrem îi al mieu la năvală lîngă cap, de mi-i de sprejineală.* DOSOFTEI, PS. 380.

3. Adj. pos. (Indică ierarhia socială) *M-am giurat cu a mea slugă.* DOSOFTEI, PS. 301. *De acum putem să mergem, căci stăpînul meu, luminarea sa nepotul împăratului Verde, a fi întîrzînit aşteptîndu-mă.* CREANGĂ, P. 272. ✧ (Enclitic, la sg.) *Eu, lele, de dorul tău Nu poci sluji domnu-meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ✧ (Însoţind un vocativ) *Deci de el ales ce se scriu n-am, domnul miu.* COD. VOR. 72. *Deci zisă lui : Drag stăpînul mieu, lasă la pustia pe cea vrăjmaşă bală.* BUDAI-DELEANU, T. V. 56.

4. Adj. pos. (Indică diverse alte legături) *Doamne, ce se mulţiră dodeitorii mei?* PSALT. 3, cf. CORESI, PS. 5. *Vorbesc pentru folosul patrii mele.* GOLESCU, Î. 61. *Imi place ţara*

mea. NEGRUZZI, S. II, 29. *Făcuși pe-al meu înger cu spaimă să zboare.* EMINESCU, O. I, 41. *Foaie verde iarbă rea, Iacă văz o porumbea... Oare nu-i din țeara mea?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172. ◇ (*Însoțind un vocativ*) *O, țara mea iubită! O! mîndră Romînie!* ODOBESCU, S. A. 75.

IV. (Arată că vorbitorul este autorul acțiunii, faptei, operei etc. în discuție).

a) Adj. pos. Care este săvîrșit, îndeplinit, spus de vorbitor. *Și nu rușinra menre de greșala mea.* PSALT. HUR. 107^{r}/17. *Eu știu aceasta, că după dusul mieu întra-vor lupi grei întru voi.* COD. VOR. 22. *Înțeleage chemarea mea.* PSALT. 5. *Păcatul mieu nu ascunșiu.* ib. 55. *Prinseră-me fărădelegile meale, și nu putui cînta.* ib. 77, cf. 288 *Audu-se cuvintele meale.* CORESI, PS. 384. *Am întărit cu iscălitura ... mea* (a. 1660). ap. BĂLCESCU, O. I, 105. *Cu multă mirare au stătut de mărturie acel episcop de mare agiutor istoriii meale.* M. COSTIN, LET. I, 9/32. *Suspinile miale n-au unde s-ascunde.* DOSOFTEI, PS. 127, cf. 168. *Răzgiudecă pira mea.* N. COSTIN, LET. II, 62/16, cf. 62/9. *Ear mai pre urmă cuvîntul meu gios nu-l voi lăsa.* NECULCE, ib. 209/7. *Uitîndu-te nu la mică, și puțină a mea ostenală* (a. 1695). FN 51. *A mea dar socoteală este aceasta.* CANTEMIR, IST. 147. *Contra dînsul ceva din cuvintele mele să nu pomenești* id. ib. 221, cf. 40, 57, FN 89, 90. *De mă iubește neștine, cuvîntul meu va păzi.* ANTIM, P. 128, cf. 31 *Îndreptează faptele mele.* MARCOVICI, C. 9/23. *Cugetările mele năvălesc grămadă.* id. ib. 20/10, cf. 14/21, 16/3. *A ta față... au zîmbit cu îndurare... la a mele jurămînturi.* CONACHI, P. 100, cf. 103. *Mai mult crezi tu măgarul, decît chiar cuvîntul meu?* PANN, H. 9/19. *Să-mi dai voie să-ți spun a mea părere.* NEGRUZZI, S. II, 186, cf. I, 293. *Mă pregăteam să dau flăcărilor rodul ostenelilor mele de șase luni.* FILIMON, O. I, 94, cf. 101. *Nu am putut termina prefața... la scrierile mele.* ALECSANDRI, S. 61, cf. id. P. II, 69. *Că aceste premise sînt false îmi iau permisiunea de-a le lua la discuțiune spre a și proba zisa mea.* EMINESCU, S. P. 401. *Vremea se îndrepta după rîsul meu.* CREANGĂ, A. 34. *Băgat-ai în cap vorbele mele?* id. P. 208, cf. 19. *Răspunsurile mele... sînt mai bine exprimate.* SBIERA, F. S. 94. *Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea?* DELAVRANCEA, H. T. 30. *Cînd ai ținut tu seama de vorbele mele?* DUNĂREANU, N. 66. *Greșala mea se agravează vorbi beizade Alecu.* SADOVEANU, Z. C. 20. *Să te tîrîi pe-a mea urmă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 258. *Mă dusei pe sat în jos Să-mi aleg drăguț frumos... Amar de alesul meu, Cum mi-am ales eu de rău!* id. ib. 180, cf. 30, 487.

b) Pron. pos. (Ține locul denumirii acțiunii săvîrșite de vorbitor, înlocuind, totodată, și pe vorbitor) *Eu oi da seamă de ale meale cîte scriu.* M. COSTIN, LET. I, 5/7. ✦ (La f. pl., indică lucrurile, treburile preocupările, obiceiurile, părerile, cusururile etc. vorbitorului, înlocuind, totodată, și numele vorbitorului) *La ce mi-ai umblat în buzunarele cojocului? La ce, hai, la ce umbli în ale mele?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. IORDAN, STIL. 128. ◇ Expr. (**A rămîne sau a fi** etc.) **pe-a mea** = (a rămîne sau a fi etc.) după dorința mea.

V. Adj. pos. (Indică obiectul unei acțiuni) *Căci destulă era nesuferita mea izgonie.* CANTEMIR, IST. 38. *Tu ești a mea scăpare.* CONACHI, P. 86. *De-ar iubi bădița zece De dorul meu tot nu-i trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154. *Cîte flori pe lîngă mine, Toate vreau a mea pieire.* id. ib. 189, cf. 450. ◇ (Precedat de cuvinte cu valoare prepoziționlă) *Lege au pus împotriva mea.* ANTIM, P. XXIV. *Își pleacă fruntea asupra mea.* NEGRUZZI, S. II, 57.

VI. Adj. pos. (Familiar) Care constituie obiectul unei preocupări imediate a vorbitorului, de care acesta se ocupă în momentul vorbirii. Cf. nostru. *Dacă strămoșii tăi cu tine semăna, Negreșit era proști cîți lor se închina. Răspunse tigrul meu.* ALEXANDRESCU, M. 324. *Bisoceanul meu... începu a-mi spune următorul basm.* ODOBESCU, S. A. 427. *Iată se întoarce de la telefon reporterul meu, foarte încruntat.* CARAGIALE O. II, 11. *Reporterul scoate blocul din buzunar și scrie... E o vreme splendidă și grădina, sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În*

aer, e liniște... Dar omul meu a isprăvit de scris. id. ib. 27, cf. 106.

VII. Adj. pos. (Învechit, intră în compunerea unor formule oficiale, cu valoare de singular al maiestății) *Dat-am domniia mea și am miluit boiarinul domniei mele Preda Ținținereanul cu satul Borăștii* (a. 1602). CUV. D. BĂTR. I, 113. *Căutat-am domnia mea cu tot sfatul țării, să se afle de unde cad acele nevoi pre țară* (a. 1631). ap. BĂLCESCU, O. I, 73. *Măria mea nu va să știe* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 204/10. *Am dat domnia mea toți banii* (a. 1805). URICARIUL, XXV, 1.

— Pl.: *mei, mele.* — Nom.: (enclitic, la m. sg.) *-miu*; gen.-dat.: (enclitic, la f. sg.) *-mei, -mii.*

— Lat. **meus, mea.**

MIC, -Ă adj. (În opoziție cu m a r e) **I.** (Indică dimensiunea) **1.** Care este sub dimensiunile obișnuite; de dimensiuni, de proporții reduse. *Căzu o piatră den ceriu. Mică era și în vedeare. Însă nime nu o putea rădica* (cca 1550—1600). GCR I, 8/8. *Adecă corabia cît fiind și de iute vîntu o adăpostim, întorcîndu-se cu mică crîmiță cum va vrea să o pornească dereptează-o* (cca 1569—1575). ib. 9/33. *Domnul... și de ceale păsări mici grijaște-se.* CORESI, EV. 220, cf. id. TETR. 30. *Grăunțul de mușțariu carele cîndu-l samănă în pămînt mai mic iaste de toate semințele care-s în pămînt.* N. TEST. (1648), 45^{v}/21. *Mici bucățele să fiu demicat.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 109^{v}/9. *Fu întrebat: ce ar fi mai frumos? — Lumea, zise: că toată, oricît de meșterșugită zugrăvitură, nice o partea cît de mică de a ei, precum au făcut-o firea, a o ajunge nu poate.* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/16. *Acest Bertold era într-acest chip: mic la obraz, căpățînos, gogonel ca o bășică, frunte zgîrcită* (a. 1779). GCR II, 118/23. *Adă-mi aice hărțile cele mici.* DRĂGHICI, R. 18/10, cf. CONACHI, P. 261. *Îl duseră în templul cel mic.* BĂLCESCU, M. V. 395. *Ești tu în stare să-ți măsori puterile cu ale mele? — Voi cerca... nu căta că-s mic; te-am mai învins odată.* ALECSANDRI, T. I, 445. *Ca voi mici lăcrămioare N-are-n lume nici o floare Miros dulce.* id. P. I, 122. *S-ascult de glasul gurii mici.* EMINESCU, O. I, 191, cf. 132. *Boii tăi sînt mari și frumoși... vinde-i și cumpără alții mai mici și mai ieftini.* CREANGĂ, P. 39, cf. 289. *Avea... niște ochi mici și cenușii.* HOGAȘ, DR. II, 120. *Ochii ei mici nu părăseau o clipă pe nevasta lui Lipan.* SADOVEANU, B. 53. *A trecut pe subt poarta de triumf, în trapul mic al cailor, un lung alai de trompete.* CAMIL PETRESCU, O. II, 354. *Tunuri mari și tunuri mici La tot tunul cinci voinici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. *Mîndra mea cu ochii mici Mă face să vin pe-aici.* SEZ. I, 267. *Ușa mică.* ALR I 657/805, cf. 1372/305, 1826/896, ALR II 3841/899, 3932/791, 6446/346. *Buturuga mică răstoarnă carul mare.* ZANNE, P. I, 128, cf. 100, 173. *Aluatul mic într-o covată toată frămîntătura o dospește.* id. ib. III, 439, cf. 492, VI, 513. *Acul este mic dar scumpe haine coase.* id. ib. V, 1. (Substantivat) *Răsar maică două stele. Cea mai mare tot plîngea, Cea mai mică așa zicea.* MAT. FOLK. 1317. ◇ *Literă mică* = literă folosită în mod obișnuit la cuvintele comune. *Prînzul (cel) mic.* v. p r î n z. (Învechit). *Lume mică* sau *lumea cea mică* = microcosm. *Din patru aceastea stihii se-au fost văzute aceasta lume: den foc, den aer, den apă, den pămînt; den patru iarăși materii asemenea stihiilor să face și lumea cea mică, omul* (a. 1683). GCR I, 260/14. *Degetul mic* = degetul cel mai subțire, așezat lîngă i n e l a r și mai scurt decît acesta. *Și tremeate Lazăr să-ș ude cel deaget mai mic într-o apă.* CORESI, ap. GCR I, 31/1. *Degetul mînii drepte au pus mai întîi pe încheietura degetului mic.* DRĂGHICI, R. 55/17. *Și inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic.* EMINESCU, O. I, 79, cf. ALR II 2188/537, 575, 723. (E x p r.) **A avea** (pe cineva) **la degetul mic** = **a)** a dispune de cineva cum vrei; **b)** a fi cu mult superior (cuiva). **A avea** (ceva) **în degetul (cel) mic** = a cunoaște (ceva) temeinic, cu de-amănuntul. *Materia pentru examen o am în degetul cel mic.* **A lăsa** (pe cineva) **la degetul cel mic** = a întrece. *Minerva, zeița înțelepciunii, vorbi și ea despre a ei falnică înfățișare, cu niște*

graiuri ce-ar fi lăsat la degetul cel mic pe cea mai limbută teleloaică. ISPIRESCU, U. 8. **A (nu) pune** (pe cineva **nici) la degetul cel mic** sau **a (nu) schimba** (pe cineva **nici) cu degetul cel mic** = a disprețui. Cf. ZANNE, P. II, 108, 109 (Substantivat în loc. adv.) **În mic** = pe scară redusă, fără amploare. *Aceste încercări făcute în mic nu ar ținea multă cheltuială.* IONESCU, C. 171/24. ✧ Expr. **(A fi) mic la os** = (despre oameni) (a fi) cu constituție delicată. *Slăbuț, timid, mic la os, sam deșirat la trup, cu pielea străvezie, ochii lui spălăciți și visători spuneau singuri cît de greu va putea s-o ducă băiatul acesta în lupta pentru pîine.* BASSARABESCU, S. N. 26. **A face ochi mici** = **a)** se spune despre un om obosit sau care este pe punctul de a adormi. Cf. ZANNE, P. II, 364; **b)** a se preface că nu vede. id. ib. ✧ (După un nume de animal sau de plantă, indică specii ale acestora) *Urzică mică.* ALR I 1945/677. *Sturz mic.* ALR II 6217/2. *Privighetoarea mică.* ib. *Tîrfoi d-ăl mic.* ib. 6322/2. *Gîndac mic.* ib. 6573/836. *Cărăbuș mic.* ib. 6573/414. ✦ (Regional) *Făină mică* = făină măcinată mărunt. Cf. ALR I 1372/28, 223, 265, 363, 370. ✦ (Substantivat, m.) Mititel (**I 2**).

2. (Despre terenuri, teritorii, așezări etc., în opoziție cu întins) Care se întinde pe o suprafață redusă; (despre suprafețe) puțin întins, redus. *Pomenii-te din pămîntul Iordanului... de păduri mici* PSALT. 80, cf. 216. *De să va afla unul... să fie luat mai mic pămînt și mai prost, acolia să se socotească.* PRAV. 2. *Oraș mic, cu o cetate.* GOLESCU, Î. 7. *Romînii... întemeiară deosebite staturi mici.* BĂLCESCU, M. V. 7. *Satu-n vale pe-o colină, Mic și vesel.* COȘBUC, F. 124. *Spărtura pînă e mică trebuie cîrpită.* ZANNE, P. III, 376. *Satul mic și rotocol Îi dau și curînd ocol,* se spune despre bețivi. id. ib. VI, 301. ✧ (După un nume propriu servește la formarea unor toponimice, indicînd de obicei nu numai întinderea, ci și vechimea, ulterioară toponimicelor compuse cu mare) *Mearseră în Asia Mică.* DOSOFTEI, V. S. septembrie, 6v/32. *Numai pe Tîrnava-Mică Am o mîndră ibovnică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 22.

3. (Despre încăperi, obiecte etc., în opoziție cu încăpător, cuprinzător, spațios) Puțin încăpător, puțin spațios, cu volum redus. *Că nu se putea ascunde lumina ceia marea a înțeleptului soarelui derept, întru o casă mică.* CORESI, EV. 57. *Ceia ce vor avea mierță sau veadre sau alte măsuri... mai mici decît cum au fost obiceaiul de vac... să-i ciarte cu bătaie.* PRAV. 17. *„Puiul", cea mai mică barcă a vaporului, era legată la scară.* BART, E. 184. *În butilce mice, vinul cel mai bun* (= și cei modești pot realiza lucruri mari). ZANNE, P. IV, 187. ✧ (În contexte figurate) *Că ce vas amu văm da noi lu Domnezeu, într-acelaș va băga bunătatea sa. E să văm da vas mic, puținea bunătate priimi-văm.* CORESI, EV. 317.

4. (În opoziție cu lung) Scurt. *Creion mic.* ✧ (Regional) *Pieptene mic* = pieptene cu dinți scurți și deși; pieptene des. Cf. ALR II 3394/284, 762, 833.

5. (În opoziție cu lat) Îngust. *Pălărie neagră cu marginile foarte mici.* CHEST. V 165/86. *Printr-o crăpătură mică străbate apa în corabia cea mare* (= cauzele cele mai neînsemnate pot avea efecte importante). ZANNE P. V, 204.

6. (În opoziție cu înalt) Care nu atinge înălțimea sau măsura mijlocie, normală; scurt, mărunt, scund; necrescut. *Zachei... se nevoia și jăluia să vază pre el cine iaste și nu-l putea vedea de mulțimea nărodului și derept crescutul său că era mic.* CORESI, EV. 450. *Nu putea în grabă încăleca Ștefan Vodă, fiind om mic.* NECULCE, LET. II, 199/21. *Văzîndu-mă așa mic și ovilit mi-au pus numele Tăndală.* NEGRUZZI, S. I, 247. *Nu căuta că-s mic, dar trebile care ți le-oi face eu, nu le-o face altul.* CREANGĂ, P. 152. *Ș-acolo sub fagii mici Sînt morminte de voinici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 314. *Lelea mică, mititică Deac-o pui la sac ridică.* id. ib. 435, cf. 76, 175. *Mic la stat Mare la sfat.* ZANNE, P. II, 435, cf. ALR I h. 61, ALRM I/II h. 95. *Îi mic de trup.* ALR II 3185/551, cf. 3185/876. ✧ (Întărit prin repetiție). *O văzu spăimîntată... cu buzele tremurîna, cu umerii ghemuiți, cu picioarele goale, așa de*

mică-mică și de dezarmată. TEODOREANU, M. II, 19. ✦ (Despre construcții) Jos, scund. Cf. ALRM II/I h. 139.

7. (În opoziție cu a d î n c) Care are adîncime redusă. *Mă scăldam în gîrlă, eram tocmai la apa mică.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

8. (În opoziție cu g r o s) Subțire. *Ea zîmbind își mișcă dulce a ei buze mici.* EMINESCU, O. I, 79. *Untura mare și mică (osîndză).* ALR I 749/283.

II. (Indică durata; adesea despre unități de timp) Care durează puțin; scurt. *Să fie zilele lui mici.* PSALT. 235. *Intr-acea mică dată în clipala ochiului văzu pruncul naintea sa.* DOSOFTEI V. S. decembrie 237^{v}/12. *S-au dus... nu departe de cetate ca la un ceas mic.* DIONISIE, C. 185. *Nevoia însă atîta l-au silit... să facă...o mică călătorie.* DRĂGHICI, R. 57/10. *Pacea se așază în țară pentru o mică vreme.* ARHIVA R. I, 117/11. *Iară noi? noi epigonii... Simțiri reci, harfe zdrobite. Mici de zile, mari de patimi.* EMINESCU, O. I, 35. *Pentru mîndra care-mi place trei zile la domni aș face, Da pentru care-i urîtă Una mică-mi pare multă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 11, cf. 130, 213. *Primăvara-i noaptea mică.* HODOȘ, P. P. 54. *Cini are ibovnică Mult îi pari noaptea mică.* MAT. FOLK. 1379.

III. (Indică cantitatea) **1.** (În opoziție cu m u l t, a b u n d e n t) Puțin, redus, limitat. *Toate acestea.. nu cu mici sau cu puține cheltuieale s-au tipărit și s-au făcut* (a. 1691). GCR I, 290/23. *Nu te bucura la cîștiguri mici pentru că cu un rac tot sărac.* NEGRUZZI, S. I, 249.

2. Redus (ca număr, ca proporții); puțin numeros. *Eroul nostru vede o națiune mare zbuciumîndu-se sub apăsarea unei clase mice.* HASDEU, I. V. 35. *Popor mic, dar care de-a lungul străvechii sale istorii a arătat lumii întregi că nu-și pleacă capul în fața nici unui asupritor.* CONTEMP. 1953, nr. 373, 6/2.

3. (În opoziție cu s c u m p, r i d i c a t) Ieftin. *Preț mic.*

IV. (Indică intensitatea, în opoziție cu p u t e r n i c, t a r e, i n t e n s). Puțin intens; slab, scăzut, redus.

a) (Despre lumină, temperatură, curenți de aer etc.) *Și făcu Dumnezeu doao lumini... și lumina mai mică să slujească nopției.* PALIA (1581), 15/7. *Precum focul, lumina aceasta a focului toată asemenea iaste eișt și nu are întru sineși cap sau margine sau mai mare și mai mică* (a. 1775). GCR II, 107/23. *Cea mai mică suflare ne doboară.* MARCOVICI, C. 16/24. ✧ *Calorie mică* = cantitatea de căldură necesară pentru ridicarea temperaturii unui gram de apă cu 1° C. Cf. MACAROVICI, CHIM. CAN. 132. ✧ **b)** (Despre glas, voce, sunete zgomote etc.) *Cel mai mic sunet ce-l auzea îl înspăimînta.* DRĂGHICI, R. 40/5, cf. 64/1. *Începu cu vorbă mică Pentru băiatul să zică... Proverburile aceste.* PANN, P. V. III, 47/11. *Din frunzișurile grele...Tot mai vin Glasuri mici de păsărele.* TOPÎRCEANU, B. 39, cf. 5. *Glasul Olguței era mic, dar pur.* TEODOREANU, M. II, 142. *Vocea ei mică, moale de cristal lichid, îl fermecă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 83. *Se auzeau zarurile cu zgomot mic.* DEMETRIUS, A. 196. **c)** (Despre bătaie, lovituri etc.) *La lovirea cea mai mică... omul ar fi tremurat.* CONACHI, P. 268.

V. (Despre ființe sau despre vîrsta lor) **1.** (În opoziție cu m a t u r, v î r s t n i c) Tînăr, nevîrstnic. *Mic să chiamă pînă în 25 de ai și de acolia să chiamă mare.* PRAV. 258, cf. 45, 186, 219. *O vulpe de ani mică, însă de minte mare.* ALEXANDRESCU, ap. HELIADE, O. II, 109. *Cu șaptesprezece ani mai mică decît dînsul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 214. ✧ (Substantivat) *Giudețul iaste datoriu să micșureadze certaria celui mic, cînd va greși.* PRAV. 261. (La vocativ, cu valoare afectivă sau ironică) *Ei, dar știi că ești îndrăzneț de tot micule?* REBREANU, I. 105. *Nu! hotărît, nu dansez! decise Ioanide cu o seriozitate comică. Micule, nu rîde de mine!* CĂLINESCU, S. 791, cf. 605, 790, 816.

2. (Uneori precedat de „cel", „ăl" sau la superlativul relativ) care este ultimul născut dintre mai mulți frați; mezin. *Mic era între frații miei și mai tărăru întru casa tatălui mieu.* PSALT. 309. *Adună tot cel fecior mic și se duse întru o parte.* CORESI, EV. 20, cf.

23, 25. *Căzu soartea spre fiul ei cel mai mic* (cca 1600—1625). GCR I, 66/40. *Au rădicat pe feciorul cel mai mic... domn în locul tătîni-său.* IST. T. R. 50. *Fiul craiului, cel mai mic... iese afară în grădină.* CREANGĂ, P. 189. *Se și însoți cu fata cea mai mică.* ISPIRESCU, L. 8. *Fratele cel mai mic.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310, cf. 500. ✧ (Substantivat). *Orice s-ar zice, fiu ți era și ăl mic.* ISPIRESCU, L. 37. *Cele două mari, Ce-s surori primari, Cînd fu de cu seară Către cas'plecară Pe mica o lăsa.* MARIAN, INS. 342. *Te plîng surorili Pe toati cărărili Și te plîngi cea mai mică.* MAT. FOLK. 1318, cf. ALRM II/I h. 187, ALR I 465/820.

3. (Despre ființe) Care este în vîrstă fragedă, în fragedă copilărie, abia născut; (despre copilăria, pruncia unei ființe) fraged; (despre vîrsta unei ființe) de copil. *Mance, carele apleacă pruncii mici.* PRAV. 99, cf. 199. *Pruncii lor cei mici.* DOSOFTEI, V. S. 48/16. *El în vrîstă mică și-a pierdut părinții.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247. *Văzui astă noapte un vis unde-mi aduse Apolon Dumnezeu un cocon mic* (a. 1799). GCR II, 166/27. *Fiul... fiind în mică copilărie.* PRAVILA (1814), 142/11. *El din mica copilărie au fost dat către aceste.* DRĂGHICI, R. 73/23. *Din copilăria-ți mică Crești ca scumpă floricică.* I. VĂCĂRESCU, P. 550/1. *Cînd era mică a căzut din scrînciob.* NEGRUZZI, S. I, 59. *Mă cunoaște din mica mea pruncie.* ALEXANDRESCU, O. 157. *De la o boală ce-am avut cînd eram mic, mi-au schimbat numele din Stan în Ipate.* CREANGĂ, P. 149. *Eram mic, cînd mă luă Ștefan cel Mare în desaga de la oblîncul șeii.* DELAVRANCEA, O. II, 246. *M-am gîndit la mine, la mine cînd eram mic.* SAHIA, N. 32. *Secretarul raionului îl cunoștea de cînd era mic.* PREDA, D. 104. *Citu-i copila de mică Bate-o ș-o pune la furcă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 389. *Din mica copilărie a lui.* ALR II 3177/605. *Se ține după... ca dracul după copil mic,* se spune despre pisălogi. ZANNE, P. VI, 612, cf. II, 72. ✦ (Substantivat) Copil. *Emisiune pentru cei mici.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1954, cf. ALRM I/II h. 259. (Precedat de prep. „de") *Aceasta de mică fusese măiestrie drăcească.* DOSOFTEI, V. S. octombrie, 55^{r}/13, cf. noiembrie 113^{v}/34, MINEIUL (1776), 45^{r}/6. *Că de mic am pribejit Tot în streini am trăit* (a. 1820). GCR II, 233/23. *Stările avute și-au crescut copiii prin profesori străini... trimețindu-i apoi de mici în străinătate.* HELIADE, O. II, 43, cf. 76. *Robinson, precum știți, de mic au luat rea creștere.* DRĂGHICI, R. 72/28, cf. 30/11. *În amar trăind de mică Ochi-mi plîng, sufletu-mi geme.* ALECSANDRI, P. I, 16. *Crescînd în mănăstire de mici, nu vor să mai trăiască în lume.* BOLINTINEANU, O. 320. *Încă de mic Te cunoșteam pe tine.* EMINESCU, O. I, 175. *O ocrotea fiindcă o crescuse de mică.* BRĂESCU, V. A. 23. *De mic îi tot dedea Ajutor bun de putere Și cuvînt de mîngîiere.* ALECSANDRI, P. P. 196. *Pentru ca omul să aibă un suflet bun, trebuie deprins de mic a lucra fapte bune.* SEZ. III, 237. *Copilul ca copacul, cînd de mic se strîmbă, anevoie se mai îndreptează.* ZANNE, P. II, 73. ✦ (Substantivat, în corelație cu m a r e, adesea în expresii) Toți, toate, toată lumea. *Mărturisesc micilor și marilor ... de ceale de proorocii ziseră.* COD. VOR. 80. *Blagoslovit-au temuții de Domnul mici cu mari.* PSALT. 244. *Și le sparse cetățile, și le arse casele, și-i junghiă de în mic pînă în mare.* MOXA, 361/22. *Le-am scos afară la lumină, ca să le înțeleagă și mici și mari* (a. 1642). GCR I, 94/22. *Nu faceți fățărie la giudeațe, nici giudecați pre voia a mare sau a mic.* EUSTRATIE, PRAV. 10/3. *Stau mărturisind acestea a mic și a mare.* N. TEST. (1648), 169^{v}/34. *Să strînsease ca albinele, cu mic, cu mare.* DOSOFTEI, V. S. decembrie, 157^{r}/20. *Au poftit pe toată boierimea... de la mic pînă la mare.* NECULCE, LET. II, 237/36. *Cu mic cu mare țara era în arme toată.* HELIADE, O. I, 222. *Mari și mici să îmbulzea.* PANN, E. II, 69/3. *Ordonă să se ridice îndată mic și mare ... ca să prinză pe fugari.* NEGRUZZI, S. I, 108. *S-au sculat tîrgoviștenii cu mic cu mare și-au venit la divan la București.* GHICA, S. 242. *Atunci mulțimea, cu mic, cu mare... strigară într-un grai.* ISPIRESCU, L. 40. *Mă înjosiră, mă loviră. Cu mici, cu mari mă răstigniră.* MACEDONSKI, O. I, 38. *Dl. subprefect... a lăsat poruncă*

să scoatem lumea... cu mic cu mare. D. ZAMFIRESCU, V. T. 147. *Să iasă... Frică înfricoşată, Spaimă înspăimîntată... Afară le-am dat, Peste mic-mare le-am aruncat.* PAMFILE, B. 43. *Beţivul, de mic şi de mare, în sat E cu degetul arătat.* ZANNE, P. III, 473, cf. 93, IV, 92.

VI. (Arată calitatea) **1.** (În opoziţie cu înseamnat, important, principal) Fără (prea) mare valoare, lipsit de importanţă; neînsemnat, nesemnificativ. *De amu, aceale multe şi nevindecate boale plecară-se ţie, domn a toate, cu cît mai vîrtos aceştii neşchită şi mai mică.* CORESI, EV. 277, cf. 239, 292, 349. *Folosul acestor mici învăţături adevărat puţine sînt, iară aşa iale sînt bune* (a. 1642). GCR I, 94/8. *După tocmala... Mării sale domnului datu-s-au învăţătură, şi mie unui mai mic şi nice de o treabă a mării sale rob.* EUSTRATIE, ap. ib. 119/21. *Carele va găsi pre marginea unii ape... fiece lucru ver mare, ver mic... acesta de nu-l va mărturisi, nu va avia nice o certare.* PRAV. 39. *Să cunoaşte carea-i sudalmă mare şi mică.* ib. 229, cf. 30, 288, 304, 326. *Cealealalte lucruri mici aduc folosinţele.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/53. *Cei doi bani mici ai văduvii* (a. 1700). GCR I, 337/12. *Roman,... au fost născut în Armenia din neam mic.* ŞINCAI, HR. I, 174/10. *Să întoarce înapoi fără a zice cel mai mic cuvînt.* BELDIMAN, N. P. I, 94/9. *Toţi prenumăraţii acestui adaos la un loc nu se socotesc decît o mică soţietate făcătoare de bine.* HELIADE, O. II, 12. *Mijlocul lanţului celui nemărginit al fiinţelor care... se pogoară pînă la cea mai mică şi proastă vieţuitoare.* MARCOVICI, D. 11/12. *Părinte... care îngrijeşti de cea mai mică făptură a ta.* id. ib. 17/5. *Neputînd cineva să scoată cît de mic cuvînt din gura lor.* DRĂGHICI, R. 21/6. *Să nu întîmpine acum atîtea greutăţi pînă şi cele mai mici.* id. ib. 101/27, cf. 115/24. *Elefantule vestite... Al tău instinct, a ta fire, în toată lumea vestite. De rezon aşa aproape, de om de ce-s despăţite? O, de la una la alta, cîtă mică depărtare!* CONACHI, P. 270, cf. 272. *Şi eu sînt mică parte, din trista omenire.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili călcate, siluite De alte mai mici umbre, neînsemnaţi pitici.* id. ib. 5. *Dacă pentru cel mai mic lucru ar fi să se tot mînie unii şi alţii, cînd se gioacă vreo piesă, apoi n-ar mai fi chip de-a avea Teatru Naţional.* ALECSANDRI, T. I, 156. *Vor căta vieţii tale Să-i găsească pete multe, răutăţi şi mici scandale.* EMINESCU, O. I, 134. *Tînărul simţi că nu-i mai ajung negoţurile acelea mici... el e făcut să învîrtească afaceri mari.* SANDU-ALDEA, D. N. 14. *Mi-a vorbit aseară de lucruri mici şi fără importanţă.* MINULESCU, V. 143. *Riscurile sînt mici, în schimb perspectivele deschise sînt reale.* CAMIL PETRESCU, O. III, 145. *Dintr-o meserie cît de mică Dacă nu curge tot pică* (= omul care ştie o meserie nu moare de foame). ZANNE, P. V, 408, cf. 475, III, 543, IV, 604. ✧ (Regional) *Cartea mică* = abecedar. Cf. ALR II 3744/29. ✧ Expr. **A se face** (sau **a deveni**) **mic** = a deveni umil, timid. *Devin tot mai mic faţă de dînsa.* IBRĂILEANU, A. 101. **A se lăsa mai mic** = **a)** a-şi recunoaşte greşeala; a se pocăi, a se căi. *Să cade într-acel ceas ce au suduit să-ş tocmească lucrul şi să se lase mai mic, căindu-se ce au făcut.* PRAV. MOLD. 125/5. *Cînd să va lăsa bărbatul mai mic şi să va prinde cu chizeşie, cum nu-ş va face muierii nice o răutate şi încă-i va face şi zapis, atunce giudeţul să i-o dea pre mînă.* PRAV. 155, cf. ZANNE P. IV, 447; **b)** a fi, a se arăta modest. ✧ (Substantivat) *Iară smîbătă din al optul ceas să se oprească de toate lucrurile, de marile şi de micile* (a. 1640). GCR I, 89/32.

2. (Despre oameni şi manifestările lor, în opoziţie cu generos) Lipsit de noblеţe, de generozitate; meschin. *După cum zice un cuvînt Miron logofătul, mare este omul iară la război mică îi este ţinta.* NECULCE, LET. II, 359/38. *Bine faci că nu te arăţi mic la suflet.* DRĂGHICI, R. 91/10, cf. 73/18, 156/71. *Ura, interesul, pisma, toate patimile cele mici trăiesc încă.* ARHIVA R. I, IV/3. *Meschine interese ce-n mici inimi locuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 164, cf. 5. *Cînd vor să arate, zic, că aceştia sînt oameni de nimic, le zic pigmei Noi însă, pe limba poporului nostru, la nişte astfel de oameni le zicem mişei ori mici*

la suflet. ISPIRESCU, U. 63, cf. GHEREA ST. CR. I, 109, ZANNE, P. II, 441.

3. Îngust (la minte). *Suflet slab și minte mică... acest principe tîrîtor muri peste puțin timp în exil.* HASDEU, I. V. 208. *E mare și slogos, Dar la minte mic și prost.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180.

VII. (Indică poziția pe care o ocupă cineva sau ceva într-o ierarhie) Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie. *Întru această troiță nece unu nu iaste... nece mai mare, nece mai mic.* PSALT. 337, cf. 336. *Și singuri văm sta înainte de ne văm judeca cu frică și cu cutremur mult ori bogat să va fi ori measer ori mare ori mic ori boiariu ori slugă.* CORESI, EV. 37, cf. 39, 41, id. TETR. 59, VARLAAM, ap. GCR I, 104/13. *Ștefan Vodă au strîns boiarii și mari și mici.* URECHE, ap. ib. 70/23. *Vreun om di cești mai mici și proști.* PRAV. MOLD. 159/7. *Iară de vreame ce acesta, ce va grăi acest cuvînt, iaste mai mic decît acela ce aude acesta cuvînt, atunce se va certa ca un suduitoriu.* PRAV. 227, cf. 271. *Dară cine ar sminti pre unul de acești mici, carii cred întru mine... să să îneace într-adîncul mării.* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 127/14. *Socotiți să nu obidiți pre vreunul dentru acești mici* (a. 1693). ib. 309/20. *Trecut-au un sol mic de la Ieși la Poartă.* NECULCE, LET. II, 289/32. *Om mic fiind și smerit.* ANTIM, P. 4. *Credința tuturor boierilor noștri a mari și a mici* (a. 1805). URICARIUL, XXV, 4. *Braslele se alcătuiau de oarecare slujbași mai mici ai țării.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Cine-i mic vrea a fi mare. Căci domnia-i dulce pom Care farmecă pe om.* ALECSANDRI, P. II, 107. *Își luă ziua bună... de la toți boierii cei mari și cei mici.* ISPIRESCU, L. 4. *Modul de dezvoltare a industriilor mijlocii și mici.* PETICĂ, O. 469. *Și s-au stins și Hrîncu și Huru și Dajbog, cu toții, boieri mari și mici, bătrîni și tineri, pînă la unul.* DELAVRANCEA, O. II, 14. *Cîteva zeci de mici negustori au fugit.* CAMIL PETRESCU, O. III, 202. *Produsele micilor meseriași.* SCÎNTEIA, 1949, nr. 1329. *Cînd mor oameni mai mici Trag clopotul de calici.* MARIAN, Î. 96. ✧ (Substantivat) *Vor învia morții... și micii și marii și drepții și păcătoșii* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 454. *Cine va vrea — ori bărbat ori muiare, oare bogat oare sărac, ori mai mare ori mai mic — pre acea cale bună, să vie după mine.* CORESI, EV. 67. *Să nu se preaînalțe spre ceia mai mici și mai slabii.* id. ib. 93, cf. 41, 180. *Și întru cei mai mici agiunge lumina... de luminează* (a. 1645). GCR I, 114/29. *Cînd să va prileji cela ce fuge să fie om de gios și cela ce-l gonește să fie boiari atunce poate să ucigă boiarenu pre cel mai mic, ce fuge.* PRAV. 124. *La greșealele ce învață pravila furci... să va spînzura și boiarul ca și cel mai prost: iară furcile boiarinului să fac mai înalte decît a celui mic.* ib. 289, cf. 288. *Cel mai mic s-au blagoslovit de la cel mai mare.* N. TEST. (1648), 295^{v}/6. *Nu fățări nice a mic nice a mare, nice a văduvă* (a. 1650—1675). GCR I, 193/23, cf. BIBLIA (1688), [prefață] 8/9. *Cu numele că-s de neam bun, Cum vor, pe cei mici supun.* MUMULEANU, ap. GCR II, 249/6. *Și cel mic și cel mai mare înaintea lui ca prafu se șterge dintr-o suflare.* CONACHI, P. 272. *Fii bun, mare vornic și îngăduie mai micului d-tale să stea lîngă jupîneasa Leana.* VISSARION, B. 284. *Se bat cei mari și rabdă cei mici.* ZANNE, P. IV, 424. *Mai mare peste cei mai mici Și staroste de calici,* se spune despre cei care se mîndresc prea mult cu slujba neînsemnată pe care o au. id. ib. 533, cf. 433. *Mic burghez* v. b u r g h e z. *Mica burghezie* v. b u r g h e z i e. *Mica producție de mărfuri* v. p r o d u c ț i e. *Mica țărănime* v. ț ă r ă n i m e. ✦ (Indică un grad de rudenie subordonat, secundar; în sintagmele) *Unchi mic* sau *lele mică* = vărul sau vara tatălui sau ai mamei, în raport cu copiii acestora. Cf. TDRG. *Socru mic* sau *soacră mică* = tatăl sau mama miresei, în raport cu soțul acesteia. *Nun mic* sau *nună mică* = fiecare dintre persoanele care asistă ca martori de mai mică importanță la săvîrșirea unei cununii. Cf. MARIAN, NU. 208.

— Pl.: *mici* și (rar f.) *mice.*

— Lat. ***miccus** cf. DHLR I, 201, CADE. Cf. lat. m i c a, cf. PHILIPPIDE, PR. 46.

MILIÓN s.n. **1.** (Indică, singur sau cu alte numerale ori substantive — nume de cantitate, o cantitate determinantă din ceva; de obicei precedă numele a căror cantitate o indică și este legat de ele prin prep. „de") Denumire a numărului egal cu o mie de mii. *1 milion, adică 1.000 de mii de stânj/âni/.* HERODOT (1645), 235. *Doue milioane să dea leșilor bani.* M. COSTIN, LET. I, 333/20. *Mai mare de cinci milioane și doau sute de mii de oameni.* MOLNAR, I. 297/17. *Puternicul împărat Xerxis... avea un milion de ostași supt steagurile sale.* MAIOR, P. 19/6. *În toată Italia preste tot sînt peste 20 de milioane de lăcuitori.* CR (1829), 171[1]/5. *O aristocrație ignorantă sprijinită de Poartă și de cler... ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74. *Ce spectacol măreț! . . . Patru milioane de deputați, la un loc, cerînd cuvîntul.* ALECSANDRI, T. I, 232. *Caut în acest București de un milion de locuitori un om să mă asculte și nu-l găsesc.* C. PETRESCU, C. V. 152. ◇ (Numele a căror cantitate o indică este subînțeles). *Nu mi-aș vinde secretul pe un milion.* NEGRUZZI, S. III, 232. *Ce milion? Care milion? De unde milion?* ALECSANDRI, T. I, 405. ◇ (La pl. indică, singur, o cantitate foarte mare, dar nedeterminată, din ceva; de obicei precedă numele a căror cantitate o indică, fiind legat de ele prin prep. „de") *Arunca milioane de bani.* N. COSTIN, LET. II, 66/1. *Giuruia multe milioane de bani domnilor leșești.* NECULCE, LET. II, 420/11. *Luînd multe milioane de prunci robi se duse.* MINEIUL (1776), 145 [2]/25. *Milioanele de romîni îmbătrînise cu az ... buche.* RUSSO, S. 58. *Milioane de infuzorii.* EMINESCU, N. 32. (Numele a căror cantitate o indică este subînțeles) *Au izvodit o sumă mare dă datorie ca cînd ar fi datoare țara milioane piste milioane.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 79. *Acele milioane, ce în grămezi luxoase Sînt strînse la bogatul pe cel sărac apasă.* EMINESCU, O. I, 59. *Haidați toți la Novac, La Novac cel mai bogat, Milioane la-mpărat.* RETEGANUL, TR. 41.

2. Numele semnului grafic care reprezintă numărul un milion (**1**).

— Pronunțat: *-li-on.* -Pl.: *milioane.*

— Din fr. **million.**

MÍNGE s.f. **1.** (Regional) Cocoloș (de mămăligă ALR II 3527/386, de lînă ib. 3527/172, 386, 682, 705, 762, 876, de pămînt ib. 3527/353, 386).

2. Obiect sferic (rar ovoidal), de diverse mărimi, confecționat din cauciuc, celuloid, material plastic etc., umplut cu păr, cîlți etc. sau cu aer și folosit în diferite jocuri (sportive); (regional) cotcă, hapuc, loptă, surducă. *Cercînd toți în toate părțile vre un leac, au mecșterșuguit și această, de au aflat... și mînciia și pacii și alte multe giucării.* HERODOT (1645), 41. *Cu copiii mă certam Minci, arșicele jucam.* MUMULEANU, C. 146/18. *Ca pe o mince de copil îl arunca.* NEGRUZZI, S. I, 125. *Aruncat din post în post ca o minge.* ALECSANDRI, T. I, 205. *Mingea sare pînă la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.* CARAGIALE, O. I, 276. *Umbla prin mîinele lor, de la unul la altul ca o minge.* ISPIRESCU, L. 108. *Îi privi o clipă cu ochișori negri, se dosi după o cracă, sări, ca o minge castanie de păr, în alt copac și se pierdu în frunziș.* SADOVEANU, SĂM. VI, 336. *După minge și după cerc, alergau prin casă și prin curte.* GALACTION, O. I, 306. *Ca o minge se prăvale, se coboară și se suie Prin hîrtoapele din vale: Uite-l nu e, uite-l nu e!* TOPÎRCEANU, M. 27. *Născocea tot felul de lucruri... mingi care nu se pot sparge, secerătoare.* C. PETRESCU, C. V. 128. *Un nor, rotund ca o minge, părea de zăpadă.* SAHIA, N. 86. *S-o arunce în sus ca pe-o mingie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF.M.N. I, 129. *Răspunde în treacăt, în timp ce se apleacă după minge.* SEBASTIAN, T. 83. *Pe peretele din spatele biroului trei panoplii... cea din mijloc, mai puțin marțială, alcătuită din două rachete de tenis cu presele lor și o rețea cu mingi albe.* TEODOREANU, M. II, 23. *Atunci ia racheta ea și el mingile.* ARGHEZI, C. J. 16. *Ce nu aveau ei acolo? Scrînciob, mingi de toate mărimile, paralele și capră de gimnastică.* BENIUC, M. C. I, 71, cf. PREDA, Î. 157. *Sportul cu mingea de celuloid... denumește*

tenisul de masă. L. ROM. 1959, nr. 2, 95. *Coșul denumește, la jocul de baschet, dispozitivul în formă de inel, prevăzut cu o plasă, prin care trebuie trecută mingea pentru a marca un gol.* ib. 95. *Zmeul au tăiat cît clipești o căpățînă de acestea, au luat-o în mîni ca pe o minge și s-au dus... acasă.* SBIERA, P. 180. ✦ (În construcții cu verbe ca „a juca", „a bate", „a se duce la...''). Nume dat mai multor jocuri (sportive) la care se folosește mingea (**2**). *Dumineca cînd ceilalți băieți de sama lui să duceau la minge ori la poarcă, el se tot făcea că are treabă în preajma casei Irinei.* BUJOR, S. 80. ✦ *De-a mingea* = poarca. SEZ. II, 62. *El nu se juca ca ceilalți prunci, de-a caii și de-a minja.* MERA, L. B. 92. *D-a mingea în afară* (ALR II 4348/353) sau *de-a mincea-n opt și-n șase* (ib. 4348/172), *de-a mingea pă* (sau *în*) *țăl* (ib. 4348/272, 346), *mingea pă fugă* (ib. 4348/182) = oina. *De-a mingea-n cuc* v. c u c. (În alte sintagme, formează nume de jocuri nedefinite mai îndeaproape) *Mingea călărită* (H VII 172), *de-a mingea-n cer* (ALR II 4381/784), *de-a mincea-n găurele* (ib. 4381/182), *de-a mingea-n perete* (ib. 4347/987), *mincea-n perghel* (H XII 176), *de-a mincea-n vacă* (ALR II 4381/182).

Pl. *mingi.* — Și: (învechit și regional) **mînce,** (regional) **míngie** (ALR I 1699/510, 536, 538, 690, 720, 774), **mîncie** (ib. 1699/858), **míge** (ib. 1699/590), **mîce, micie** (ib. 1699/18, 229), **ménge** (ib. 1699/855).

— Din v. sl. мячь

MÎNECĂ[1] s.f. **1.** Parte a îmbrăcămintei care acoperă brațul (în întregime sau în parte). *Suciia mîneca și băga mîna în căldare de potoliia undele și nu să vătăma.* DOSOFTEI, V. S. septembrie, 27 r/2. *Prinzînd pe Dumitrașco Buhuș și cercîndu-l, au găsit pistol mic în mănică supus.* N. COSTIN, LET. II, 51/9. *Lacomul... din vreare, nu din nevoie, cearcă paiul scuturat, cizmele fără potcoave... șlicul gros și cămeașa fără mînici.* id., ap. GCR II, 11/31. *Celalalt, asemene călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mănici a benișului său.* NEGRUZZI, S. I, 30. *Spune, joci ori ba? — Bucuros, zise Scaraoțchi suflecîndu-și mînicile.* id. ib. 88, cf. 145. *Opt voinici cu spete late Și cu mînici suflecate, Stau cu pușlele-ncărcate.* ALECSANDRI, P. I., 58. *Oameni vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii În cămeși cu mîneci lunge și pe capete scufie.* EMINESCU, O. I, 150. *Și-odată suflecă moș Nichifor mînecile, taie un sulhariu de fag și face un capăt minunat.* CREANGĂ, P. 135, cf. 287. *Văru-meu luase obicei, în toată seara, la culcare, a-și coase mănicile contășului și vîrîndu-și picioarele întrînsele, dormea fără grijă.* id. A. 103, cf. CONV. LIT. XI, 212. *S-a șters cu mîneca pe obraz și-ntorcîndu-se-n loc spre vodă, zice...* CARAGIALE, O. II, 240. *Pletele lui și mînecile cămeșei îi fîlfîiau în vînt, ca un steag a bătaie.* N. REV. R., vol., I, nr. 2,74. *Ctitorul nu se mai putu stăpîni. Ridică mînele. Mînecile i s-adunară în umeri.* DELAVRANCEA, H. T. 8. *Omul clătină din cap: „Așa-i, nu mai este mult..." Și se puse să-și tragă sumanul pe mînici.* SADOVEANU, M. 182. *Veneau și răzășii... îmbrăcați în straiele cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote de piele roșie, pantaloni largi și încrețiți în jurul mijlocului... și ilice negre cu nasturi rotunzi de argint și cu mînicile largi.* id. O. VII, 60, cf. X, 310, XI, 49, XII, 411, XIII, 46. *Dinu bău cu poftă, se șterse cu mîneca pe la gură, și, luîndu-și căciula de pe cap, își netezi puțin pletele.* BUJOR, S. 26. *Și cucoana Mărioara se ivea de după colțul casei cu mînicile răsfrînte și cu pestelcă curată pe dinainte.* HOGAȘ, DR. II, 102. *Întinse brațele încît mînecile largi îi atîrnau ca niște aripi de liliac.* REBREANU, R. II, 31. *Desprinse pardesiul Sabinei din cuier și o sili să îmbrace mînecile.* C. PETRESCU, C. V. 329. *Treceau prelingîndu-se smerit pe lîngă ziduri... rîșnițari și jupînese cu rochiile înfoiate și cu bufuri la mîneci.* id. A. R. 8. *Filip își trece mîneca hainei peste frunte.* SAHIA, N. 31. *Mînecile largi alunecară descoperind brațele goale.* TEODOREANU, M. II, 69. *Îmbrăcată într-o rochie simplă, închisă la gît, cu mîneci lungi.* STANCU, U.R.S.S. 23. *Mormăind în barbă o sudalmă frățească, și-a sumes mînecile și a pășit îndesat către ape.* GALAN, Z. R. 43. *Duse încet mîneca la*

frunte și se șterse fără să facă cel mai mic zgomot. PREDA, Î. 150. *Fără să dea semn de grabă deosebită, Spiridon Nedelea îl ajunse din urmă și-i apucă mîneca.* V. ROM. martie 1954, 83. *Maică, fericirea mea, Pe mîneca de-a dreapta Pune-te pe dumneata; Pe mîneca de-a stînga Pune pe iubita mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307, cf. 493. *Mînecile-și sumetea Și-ncepea de chiuia Și pe turci a-i deștepta.* TEODORESCU, P.P. 557. *Și-apoi îndată... Mînecile a suflicat, Niște mîni poleite Ca niște tînjeli părlite.* POP., ap. GCR II, 337. *De la deal de floricică Pasc boii lui Toderică; De la deal de boii lui, Șede singur dumnealui Cu mînica vînt își trage Cu basmaua umbră-și face.* SEZ. I, 71, cf. 13, III, 6. *M-or jeli și mîndrele, în trei luni, cu trei cununi, În trei sfîne duminici Cu pui roșii la mîneci.* BÎRLEA, B. 71. *Cămeșă de soacră, fără de mînici și fără de gură,* se zice despre o treabă făcută de mîntuială, fără tragere de inimă, neisprăvită. Cf. ZANNE, P. III, 61. ◇ Loc adv. **Pe sub mînecă** = pe ascuns, pe sub mînă, cf. mînă (**I 1**). Cf. BARONZI, L. 44, ZANNE, P. III, 220. ◇ Expr. **A da cu mîneci largi** = a da cu plăcere, bucuros, a da cu mînă largă. *Părinții fetei, cînd aud asta, au de bucurie că le-a picat un om așa de bun și o dau cu mîneci largi.* CREANGĂ, P. 168. *I-am dat împrumutul cu mîneci largi, cu voie bună.* PAMFILE, A. R. 250, cf. ZANNE, P. III, 220. (Rar) **Ca pe mîneca cămășii** = foarte ușor, cu cea mai mare ușurință. ZANNE, P. III, 63. **A-și șterge nasul cu mîneca** = a fi rău crescut, a fi necioplit. id. ib. 220. **A-și tăia mîneca și a fugi** = a face un sacrificiu mic spre a evita o pagubă mare. id. ib. (Rar) **A lovi** (pe cineva) **în mînecă** = a încerca să-i faci (cuiva) un rău, fără a reuși. LM, cf. ZANNE, P. III, 220. **A trage** (pe cineva) **de mînecă** sau (rar) **a rupe** (cuiva) **mîneca** = **a)** a insista, a stărui (pe lîngă cineva) pentru a obține ceva. *Mi-a tot rupt mînica alde cuscru Matei, ca să-i dau lui locșoru ăla, de ie la nasu dumitale acolea.* JIPESCU, O. 147, cf. 6; **b)** a atrage atenția cuiva că minte sau exagerează. *Cît vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o după ființa adevărului.* ODOBESCU, S. III, 46 cf. LM, DDRF, ZANNE, P. III, 220. **A scoate din mînecă** = a găsi la repezeală o explicație (neîntemeiată, neadevărată). **A (nu) se lăsa tras de mînecă** = a (nu) se lăsa prea mult rugat. COSTINESCU. (Rar) **A pune** (cuiva) **mînecă** = a constrînge (pe cineva). POLIZU. (Rar) **A o trage pe mînecă** = **a)** a bea; **b)** a fura. PAMFILE, J. II, 153. **A o băga pe mînecă** (sau, rar, **pe mîneci**) = a se speria, a o sfecli. *Cum... auziră ginerii împăratului, o băgară pe mînecă și mărturisiră că așa este.* ISPIRESCU, L. 158. *El însă o cam băgase pe mînică, dară se prefăcea că nu-i pasă.* id. ib. 203, cf. 260, 290, PAMFILE, J. III, 90, REBREANU, R. II, 75. *Ienicerii d-auzea Pe mînică o băga, Să creadă nu le venia.* TEODORESCU, P. P. 557. *Naiba de spaimî o băgasî pi mînici rău, da rău di tăt.* SEZ III, 6, cf. FUNDESCU, L. P. 15, ZANNE, P. III. 218, RĂDULESCU-CODIN, L. 39. **A nu avea (de-a face) nici în clin, nici în mînecă** (cu cineva) v. clin. **Asta-i altă mînică** (sau **altă pereche de mîneci**) = asta-i altceva, asta-altă mîncare de pește. Cf. COSTINESCU, IORDAN, L.R.A. 259.

2. (Regional, la pl.) Țesătură țărănească (H IV 56); haină țărănească scurtă, purtată de bărbați și de femei. Com. din RĂHĂUSEBEȘ.

3. (Învechit) Flanc, aripă a unei armate. *Un lung pătrat cu două mînici de cîte cinci sute mușchetari fiecare.* BĂLCESCU, ap. TDRG.

4. (Tehn.) Nume dat unor dispozitive în formă de mînecă (**1**). Cf. LTR.

— Pl.: *mîneci* și (rar) *mînece* (GANE, N. III, 167). -Și: **mînică** s.f.

— Lat. **manica**.

MÎNECĂ[2] s.f. (Rar) Braț al unui rîu; canal. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., ATILA, P. 158.

— Pl.: *mîneci*.

— De la **mînecă**[1] (după fr. *manche*).

MÎNÉR s.n. **1.** Parte (de lemn, de metal etc.) a unui obiect, care are o formă potrivită pentru a putea fi apucată cu mîna. V. coadă, clanță, plăsea. 2 *cuțite cu mînîre* (a. 1588).

CUV. D. BĂTR. I, 206/20. *Ziua-n mănă să ne găsească, Cu a sabiei mîner.* NEGRUZZI, S. II, 83. *Săbiile trupelor călărețe, li s-au schimbat mînerul, și în loc de galbene li s-au dat albe* (a. 1874). URICARIUL, XXII, 482. *Mînerul unei spade.* MACEDONSKI, O. I, 29, cf. VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Fierul coasei se numește custură, partea ce o ține de lemn, brățară, lemnul toporiște sau coporie, iar mîna cu care se îndreptează coasă, mănunchi sau mîner.* DAMÉ, T. 37. *Mînerul de-argint cu mîna cea grea îl apasă, Marele paloș în teacă și-l pune și-ascultă cuvîntul zînei Atene.* MURNU, I. 9. *Secera are* 1. *Zimți la gură.* 2. *Limba.* 3. *Mînerul.* 4. *Mănunchiul de lemn în care intră mînerul.* I. CR. III, 226. *Toporția are pe la mijloc un lemn scurt, înțepenit într-o dălțuitură, care se numește cocîrlă, picior, mănunchi sau mîner.* PAMFILE, A. R. 126, cf. 116, id. I. C. 117, 121, 125, C. COSM. II—III, 138, 142, 155. *Elenuța îi privea, cu mîna pe mînerul portiței.* AGÎRBICEANU, A. 196. *Părțile cioplitorului sînt: corpul... cu mîner, ferul... și peana.* I. APOLZAN, U. 7. *Scamatorul... a prins baioneta numai cu două degete și a început s-o strecoare în gură. A intrat cu totul. Se vedea afară doar mînerul și ciucurele galben.* SAHIA, N. 69. *Pusese mîna pe mînerul portiței.* TEODOREANU, M. II, 166. *Am făcut pentru asemenea treabă ostii... Le așez în mîner ușor și sprinten — și căutăm locul crapilor, unde fac ei sobor de dragoste.* SADOVEANU, O. IX, 402. *Mînerul* [greutății] *trebuie să fie din fier sau oțel, din secțiune circulară cu diametrul de* 13 *mm și îndoit în formă de triunghi.* COD. ATL. 13. *Pentru executarea sudajului, sudorul are nevoie de următoarele accesorii: mască prevăzută cu mîner și sticlă colorată în albastru.* IOANOVICI, TEHN. 170, cf. 218. *Briceagul meu este ieftin, cu mînerul de lemn.* STANCU, D. 90. *Și ți-oi dărui O sută șoimei, Cincizeci ogărei Și arme bogate Cu mînere late.* TEODORESCU, P. P. 449, cf. 371. *Pacea ce vei face, cu mînerul cuțitului s-o pecetluiești și cu vîrful lui s-o păzești.* ZANNE, P. IV, 533.

2. (Astron.) Numele unei stele din constelația „coasei". *Cefeu se numește coasă. Cele trei stele în linie dreaptă alcătuiesc coportia sau coporîșca. Steaua din stînga este mînerul sau cornul coportiei.* PAMFILE, CER. 169.

— Pl.: *mînere.*

— **Mînă** + suf. *-er.*

MÎNGÎIÁT, -Ă adj. (Învechit, adesea substantivat) (Om) fermecat, vrăjit, descîntat. (Atestat în forma *măngăiat*) *Măngăiatu* (descîntatu H) *măngăe-se de preamăndrul.* PSALT. 110. *Cîndu turna-va Domnul prădarea Sionului, fum ca măngăiați* (ca unii care visează B). ib. 273, cf. DOSOFTEI, ap. GCR I, 249/21.

— Pl.: *mîngîiați, -te.*

— V. *mîngîia.*

MÎNGÎIETÁTE s.f. (Învechit, rar) Milă (**I 1**), îndurare. *Pamentea mulția dulceații tale rigăescu, dereptații* (*mîngăietății D*) *tale bucură-se.* PSALT. 300, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *mîngîietăți.*

— **Mîngîia** + suf. *-etate.*

MOȘÍC[1] s. m. (Mai ales ca termen de adresare) Diminutiv hipocoristic al lui moș.

1. Cf. moș **(A I 1)**. *Să vii sîmbătă, moșicule, că astăzi nu face boierul milostenii.* FILIMON, O. I, 256. *Om bun, moșicule: sînt călător.* ISPIRESCU, L. 262, cf. 335. *Moșicule, fă bine de pune mîna pe-o cazma și scoate-mi pustia de comoară.* DELAVRANCEA, ap. CADE.

2. Cf. moș **(A II 1)**. *Moșicule! știi prea bine că noi toate te iubim Și ca pe un tată tocmai te avem și te cinstim.* PANN, S. I, 21, cf. **A V** 15.

3. Paiață (la jocul de păpuși). *Moșicule și păiățică Vă roagă și moșiu Ionică Să-i faceți o trebșoară mică.* TEODORESCU P. P. 131.

— Pl.: *moșici.*

— **Moș** + suf. *-ic.*

MOȘÍC[2] subst. (Regional) Strat de cărbune în grosime de 40—50 cm; moșicolă, mușer, cărbune mușeros, strat sălbatic. GL. V. J. Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

MORÚN s.m. (Iht.) **1.** Pește răpitor din aceeași familie cu nisetrul, avînd corpul pînă la opt metri lungime, solzii ascunși în

piele, capul gros și botul scurt și ascuțit; trăiește în Marea Neagră, în fluviile care se varsă în ea etc.; din el se scot icre negre (*Huso huso*) *O maje de morun* (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 206/4. *200 camine de moron* URECHE, LET. I. 110/36. *Și noi de aicea nu avem a cinsti pă dumneavoastră cu alt fără decât trimis-ăm dumneavoastră un morun* (a. 1702). BUL. COM. IST. II, 242. *Să-i dea... 200 de cară de moron, de carii mulți aduce Dunărea.* ȘINCAI, HR. I, 393/31. *Căci dînd peste un moron, cigă sau viză mare, aceștia... opuneau o rezistență mare.* ASACHI, S. L. II, 114. *Farfurii cu mezelicuri de tot felul: marinată de stacoji, farfurioare mai mici cu icre proaspete de morun.* FILIMON, O. I, 186. *Morunu-n apă își face casă Și sălămîsdra trăiește-m foc.* ALECSANDRI, T. I, 370. *Nu oaspătați ceva? Am ciorbă de crap, moron prăjit.* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 40. Cf. ANTIPA, P. 372, F. I. 264. BIANU, D. S. ATILA, P. 420. *Se obligă a plăti un tribut de... 40 boi și 300 cară de moroni pe an.* N. A. BOGDAN, C. M. 25. *Altceva nu vă putem pune dinainte decît morun, nisetru și păstrugă.* SADOVEANU, O. XIII, 323. *Ion ți-a spintecat bărbatul ca pe un morun.* DAVIDOGLU, O. 39. *Să fii masă peștilor. Conăcelul racilor Și prînzul morunilor.* TEODORESCU, P. P. 577. ◇ (Rar, ca termen de comparație, cu aluzie la dimensiunile lui mari) *Mă trăgeam încetișor pe-o coastă la marginea bălții cît mi ți-i moronul.* CREANGĂ, A. 65. ◇ *Clei de morun* v. clei. ◇ Compus.: (Bot.) **Gura-moroniului** = **a)** linariță. ALR II 6303/2; **b)** stînjenei (ib. 6313/2) galbeni (ib. 6270/2); **c)** săbiuță. ib. 6297/2.

2. — Porcușor (*Gobio gobio*). BĂCESCU, P. 37.

3. — Scorbar (*Chondrostoma pesus*). BĂCESCU, P. 150.

— Pl. *moruni*. — Și (învechit și regional) **moron** (regional) **moroni**, **morîn** (BĂCESCU, P. 145, H. I. 137, ALR II 6239/987).

— Cf. bg. srb. ***moruna***;

MUGĂÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A mugi (**1**). ALR I 1072/824, cf. ib. 2081/2.

— Prez. ind. pers. 3: *múgăie*.

— De la **mugi**, cu schimbare de sufix.

MUȘCĂTĂ[1] s. f. Nume dat mai multor plante decorative din familia geraniaceelor, cu frunzele de obicei catifelate și păroase, avînd un miros specific plăcut, cu flori mici, albe, roz sau roșii, dispuse în umbele: **a)** (*Pelargonium zonale*); (regional) mușcatlă, pirirgoane, mușcată roșie, mușcată roz, mușcată ca nalba, mușcată puturoasă, mușcată rotundă, mușcată rotată; **b)** (*Pelargonium radula*); (regional) belagoni, mușcată creață, mușcată încrestată; **c)** (*Pelargonium odoratissimum*); mușcățel, (regional) indrușaim, mușcată care miroasă, mușcăți ca măru, mușcată ca țitroana, mușcată alămîie; **d)** (*Pelargonium grandiflorum*); mușcată cu flori mari, (popular) mușcată mare; **e)** americuță. HEM. 1051; **f)** priboi (*Geranium macrorrhizum*); (regional) mușcata jinului. *În curtea unde se făcea nunta, la intrare era în drum un ciubăr mare și curat, plin cu apă, cu cîteva bucățele de pîine și cîte o floare ori două, mușcat or rujmărin și era acolo pentru ca să pună în el oamenii creițari.* PITIȘ, SCH. 151. *Un mînunchi compus din foi verzi din indrușaim și din... mușcată.* MARIAN, NA. 403. *De vale la Păltinosu sînt frumoase căsuțe cu flori de mașcat la ferestile nemților.* IORGA, N. R. B. 79. *A-nflorit mușcata Din grădina noastră Și-i atît de roșu Macul din fereastră.* GOGA, C. P. 65. *Odaia lui era curată, cu pat bun, cu ghivece de mușcată în ferestre, cu blide înflorite pe pereți.* REBREANU, P. S. 141, cf. id. R.I, 93. *Tîrgul acela dunărean... cu mușcate și gutui în geamurile curate ca cleștarul, avea un farmec ciudat în pustiul și tăcerea nopților de toamnă.* I. BOTEZ, ȘC. 85. *Fina zîmbea nepăsătoare, potrivindu-și la ureche mușcata veștedă.* SADOVEANU, M. C. 153. *Se întoarse purtînd în brațe un ghiveci de pămînt ars în care crescuse și înflorise o mușcată roșie.* STANCU, R. A. II, 8. *Gîndurile-i fugiră iuți ca niște rachete subțiri spre casa cu mușcate în fereastră.* VORNIC, P. 77. *Alte ghivece cu mușcăți se aflau pe pervazul celor două ferestre.* V. ROM. ianuarie 1956, 69. *Mușcată cu trei crenguță Are badea o*

drăguță. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 230. *Mușcatul e o floare de oală.* ȘEZ. XV, 77. *Pană lată de mușcată Să vii și la noi vreodată.* ib. 89. *Am pus în oală un mașcat să-l păstrez pe iarnă.* Com. din PIATRA-NEAMȚ, cf. H II 99, V 35, XIV 436.

— Pl. : *mușcate* și (popular) *mușcăți.* — Și : (popular) **mușcát**, **mașcát** (H III 306, X 145, 445, 476, 534, 581, XI 427, XIV 374, XVI 320), (regional) **muscát** (ib. III 139), **mascat** (ib. I 57, X 489), **moscát** (ib. XIV 103) subst. ; (popular) **muscátă** (BARONZI, L. 138, H. I 119, V 49, XVIII 41), (regional) **moscátă** (ib. XIV 103), **moșcátă** (ib. II 87) s.f.

— Din bg. Мушкато

MUȘCĂTĂ [2] s. f. (Regional) Nucșoară. BARCIANU, V. cf. ALEXI, W., com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.

— Pl. : *mușcate*

— Germ. **muskat** [nuss], cf. pol. *muszkat.*

MUTA vb. I. **1.** (Predominînă ideea deplasării) **1.** Tranz. și refl. obiect. A (se) mișca, a (se) urni (din loc) ; a (se) clătina, (învechit și regional) a (se) clăti. *Și-i va goni pre dînșii glas de frunză mutîndu-se* (foșnetul *unei* frunze clătinate de vînt B. 1938) BIBLIA (1688), 91[2]/34. *El mîna punea, Șeaua că mișca, Șeaua că muta Dar n-o ridica, Că nu mi-și putea.* TEODORESCU, P. P. 495. ✦ (Popular ; despre membrele corpului) A se scrînti. ALRM I/I h. 206 ✦ *Refl. obiect.* A porni la drum, a pleca ; a merge, a umbla ; a se apropia ; a se îndepărta. *Nu se va muta* (apropie-se PSALT.) *către tinre hicleanulu.* PSALT. HUR. 3[v]/[4]. *Și de acolo mutămu-nă* (vănslămu N. TEST. 1648, mergînd BIBLIA 1688)... *sosimu întru Anticrihei* COD. VOR. 17. *Puținelu se mutară* (mai mearseră N. TEST. 1648, depărtîndu-se BIBLIA 1688). ib. 90. *Rădicîndu-se, se mute-se fiii lui să ceară.* PSALT. 235, cf. 117. *Dară că ce, Doamne, te mutași departe.* DOSOFTEI, PS. 32. *Deci s-au mutat și vodă, despre toamnă, cu ordia lui la Țuțora.* NECULCE, LET. II[2], 403. *Mă scol, mă mut de-aicea, duc pasurile mele.... în fundul unui crîng.* ALEXANDRESCU, O. 250.

2. Tranz. A mișca, a scoate din locul în care se găsește și a așeza în alt loc, a deplasa, a strămuta, a transfera. *Muta—tea-va de satul tău.* PSALT. HUR. 44[r]/11. *Viniile dîntru Eghypet mutași* (aduseși H) PSALT. 166, cf. 105. *Muta-vă-voi mai departe decît în Vavilon.* CORESI, L. 30/10. *Și s'așă avea toată credința ca munții a muta, dragoste nu voiu avea, întru nemică nu mi-iaste.* id. EV. 338, cf. 277, *Și sfătuia undi vor rădica Ioniia, să o mute, și în ce locu... să o pui* HERODOT (1645), 506. *Să nu mute vreun hotar den locul său.* PRAV. 280, cf. 40, 199. *Oameni mutați pre aceste locuri.* N. COSTIN, L. 142. *Neamuri carile Ellinii cu nume de Varvari le porecliia . . . despre țări pre carile lăcuia și depe furtune, carea după vremi îi muta, a le număra....de cunoștința noastră... foarte departe să stea, cu bună voie mărturisim.* CANTEMIR, HR. 75, cf. 297. *Impărăția au mutat pe Mirza Pașa la Tighinea.* AMIRAS, LET. III [2] 138. *Ca nu cumva grîul să se aprindă, va fi nevoie de a-l muta din loc, amestecîndu-l cu lopețile.* IONESCU, C. 177/8. *Vezi tu buțile aste două? Una-i cu apă, alta cu putere. Să le mutăm una-n locul alteia.* EMINESCU, N. 10. *Băiatul își muta fălcile din loc, rîzînd.* ZAMFIRESCU, R. 89. *După războiul cu Radu-vodă Basarab, măria sa Stefan mutase hotarul de la apa Trotușului cu mult mai la vale, pînă la apa Milcovului.* SADOVEANU, F. J. 692. *Călcă alături de Pascu, mutînd rar și hotărît bocancii lui frumoși.* PREDA, D. 166. *Perne albe i-a mutat cînd la cap, cînd la picioare.* ALECSANDRI, P. P. 112, cf. DOINE 8, RETEGANUL, TR. 124. *Dă-mi-l , Doamne, -n mîna mea, Să-l lovesc o dată bine, Să-i mut punga-n sîn la mine.* ȘEZ. I, 140, cf. 12, 247. ANT. LIT. POP. I, 114. *Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc.* SLAVICI, O. I., 54. (Fig.) *Din multe fealuri de erese minunatul acesta i-au mutatu de i-au adus către adevărata credință.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie, 99[v]/34,

cf. MINEIUL (1776), 118ᵛ/26. ◇ Expr. (Familiar) **A-i muta** (cuiva) **fălcile** (sau **căpriorii**) = a bate (pe cineva) zdravăn, a-l lovi puternic peste obraz. *Jandarmii vă suduie şi vă mută căpriorii.* C. PETRESCU, Î. II, 92. *Simţi în inimă o pornire cumplită. Să se ducă la Bădîrcea... şi numaidecît să-i cîrpească o palmă grea, să-i mute fălcile.* PREDA, D. 77. ◇ Refl. pas. *Toate lucrurile pe cari le au prăşitorii cu dînşii... se numesc bulendre... Aceste bulendre se mută înaintea prăşitorilor.* PAMFILE, A. R. 81. *Piatra care se mută din loc în loc nu prinde rădăcină.* ZANNE, P. I, 249. ◇ Refl. obiect. *Ce ieşi iară, nu den locu şi să se mute, nici îmblă Dumnezeu den locu pre altu locu, ce pretutindenea iaste.* CORESI, EV. 354. *Voinici[i] — şi vor părăsi pre împăratul şi se vor muta într-altu locu* PARACLIS (1639), 255. *Si au socotit cum, de nu vor da Perşii război într-aceea zi, să se mute lîngă un ostrov.* HERODOT (1645), 486. *Mutîndu-se şi într-o aripă şi într-alta, copiei lui... i-au zis.* M. COSTIN, ap. GCR I, 200/16. *De se vor muta* [albinele] *la fagurii, în cari se plămădesc şi scot trîntorii... stupii vor roi.* ECONOMIA, 181/6. *Apele plimbăreţe de ici colea s-au mutat.* CONACHI, P. 212. *Aşa numai să se mute de pe vatră pe cuptiori, ştie şi hleabul de baba mea de-acasă.* CREANGĂ, A. 130. *Ş-apoi m-au sărit caii, şi s-a mutat bătălia mai departe.* DELAVRANCEA, O. II, 224, cf. 58. *Aşa trăiau aceşti eroi parazitari ai vechilor noastre gospodării, mutîndu-se din loc în loc, unde îi ducea fantezia.* ANGHEL, PR. 110. [Pasărea] *stă şi-aşteaptă fără glas. Parcă să măsoare. Cum se mută ceas cu ceas, Umbra după soare* TOPÎRCEANU, B. 10. *Coco s-a mutat pe vergele de cîteva ori, s-a suit pe trapez, a ieşit din colivie.* ARGHEZI, P. T. 110. *Se muta de pe mormînt pe mormînt, plîngînd şi văietîndu-se.* RETEGANUL, P. IV, 65. ✦ Absol. (La imperativ, pers. 2 sg.) Termen folosit pentru a îndemna un animal (vacă sau cal) să schimbe piciorul (la muls, la potcovit etc.). Cf. MARIAN; A VI 26. ✦ A transfera într-un post, a numi (pe cineva) cu serviciul în altă parte. *Era mutat la Curtea de Apel din Bucureşti.* C. PETRESCU, C. V. 10. ✦ (Învechit, rar) A alunga, a izgoni. *Au mutat pre dumnezăii cei streini den mijlocul lor.* BIBLIA (1688), 182¹/2. ✦ Fig. A transmite (un bun). *Oboară domni şi giudeaţe şi împărăţii mută de la o semenţie la altă semenţie.* VARLAAM, ap. GCR. I, 105/25. *Nu cu bună dreptate* [lucrul] *mutat din stăpînirea celui ce l-au avut în stăpînirea celui ce l-au luat.* PRAVILA (1814), 27/16. (Refl. pas.). *Nu se poate să se mute acest drit... asupra unui al treilea* ib. ap. TDRG. ✦ Fig. (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „la") A pune pe seama, pe socoteala cuiva; a stribui. *Cela ce pierde* [războiul], *fiecînd nu va să afle vina sa, ce o mută la altul.* URECHE, LET.² I, 211 (Refl. pas.) *Piatra ce nu o socotiră ziditorii, acea fu în capul unghiului. Acesta cuvînt se mută la Domnul Hristos* DOSOFTEI, PS. 8 ✦ Spec. (Regional; complementul este vinul) A pritoci. ALR. SN h. 246. ✦ Refl. obiect., (Transilv., Ban.; despre boli) A trece de la unul la altul. V. molipsi ALRM II/I h. 163. *Am căpătat boala de la al* [t] *biteag, s-o mutat boala.* ALR II 4182/2.

3. Tranz. şi refl. obiect. Fig. (Învechit şi popular, în expr.). **A (se) muta din viaţă** (sau **dintre cei vii, din această lume** etc.) = a omorî sau a muri. *Ne-au dzisu marele giudeţu... să te mutăm din aciastă lume.* (cca. 1550). CUV. D. BĂTR. II, 450/21. *O au mutat dintr-aciastă viaţă trecătoare.* DOSOFTEI, V. S. septembrie, 20/8—9, cf. id., PS. ap. GCR. I, 212/24. *Doamna Alexandra s-au mutat... către Christos.* MAG. IST. V, 28. *S-au părut domnului nostru să mute copilaşii... spre lăcaşurile ciale de acolo.* MINEIUL (1776), 180ᵛ/17. *Generalul pensionat Ion de Seetal, care de la 1814 petrece aici, s-au mutat din această lume.* G. T. (1841), 1. *Şi domniră în pace şi în linişte, pînă ce, vrînd Dumnezeu, i-au mutat din lumea aceasta.* ISPIRESCU, L. 145. *Fiecare om, mutîndu-se din viaţa aceasta, trebuie să treacă peste o mulţime de riuri şi pîraie.* MARIAN, Î. 300, cf. 128. *Îndată ce s-a mutat dintre cei vii, clopotele vestesc întregului sat, moartea.* PRIBEAHUL, P. R. 138. *După tată, fii toţi Se mutară-ntre cei morţi.* RETEGANUL, P. IV, 63.

4. Refl. obiect. (De obicei cu determinări locale introduse prin prep. „în", „la" și „pe") A se așeza (cu locuința) în alt loc, a se stabili în altă parte, a-și schimba domiciliul sau sediul. *Muta-mea-voiu în satul tău în veaci.* PSALT. HUR. 50^{v}/8. *Se mută cu toată ruda lui, cu căți scăpase, în țara Veneției.* MOXA, ap. GCR. I, 58/15. *Si de acolo mutându-să la ostrov, ș-au cumpărat ocine.* SIMION DASC. ap. GCR I, 143/33. (Crăiesei) *scaun crăiesc s-au aședzat cu pruncul la Lipa... Și așea mutîndu-se crăiasa cu pruncul Stefancraiu... boierii și tot Ardealul au adus pruncului daruri la Lipa,* M. COSTIN, O. 301. *Intru acea sară s-au mutat în cetate.* NECULCE, LET. II, 278/20. *Domnul cu toată curtea se mută la Cotnaru.* NEGRUZZI, S. I, 106. *Era bine în casa în care sta pînă acuma, dar... în casa-n care se mută, o să fie mai bine.* CARAGIALE, O. IV, 12, cf. 10, 11. *Îmbrăcîndu-se, începu să observe cu atenție odaia, în care numai de cîteva zile se mutase.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 18. *Dar tot, în acel an, revista se mută în București.* RALEA, S. L. F. 185. *Si astfel au tot vorbit, pînă cînd el s-a mutat la ea.* V. ROM. aprilie 1955, 256, cf. iulie 1958, 28. *A doua zi s-au mutat la curți care acuma erau ale lor.* RETEGANUL, P. V, 72. Fig. *Și cinre va iubi-vor numele tău, muta-se-vor întru el.* PSALT. HUR. 59^{v}/3. ◇ Tranz. *Și mută* (sălășlui D.) *în fsatele lor gerunchile lui Israilu.* PSALT 161. *Acesta au mutat scaunul domniei în Roman.* N. COSTIN, L. 177. *Ochan... mută tahtul împărătesc la Bursa.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251. *Face cunoscut cinstitului public că fabrica sa de ciorapi...acum a mutat-o la Podul Calicilor.* C. R. (1832), 350^{2}/7. *În veacul al XIII-lea familia Negru, suverană în Făgăraș, își mută capitala în Cîmpulung.* BĂLCESCU, O. I, 136. *Pe mine mă mută acum într-altă casă.* GHICA A. 560. *Măi bădiță buze moi, Mută-ți casa lîngă noi.* JARNÍK BIRSEANU, D. 48, cf. 74, 204. *Păsăruică, mută-ți cuibu, Unde-o fi badea cu plugu.* ANT. LIT. POP. I, 144, cf. SEZ. I, 12.

5. Tranz. Fig. (Învechit) A traduce, a transpune. (Refl. pas.) *Nu lipsesc a zice că cu neputință iaste a să muta filosofia și în limba rumînească* (a. 1826). GCR. II, 252/17.

6. Tranz. (Astăzi rar) A amîna. *Au zis cum vor răspunde a dao zi... mutînd lucrul den zi în zi.* HERODOT (1645), 471. *Nu te zăbăvi a te întoarce către Dumnezeu și nu muta den zi în zi pocăința ta.* CHEIA IN. 57^{v}/18. *Mută muceniciia lor pînă la altă vreame.* MINEIUL (1776) 144^{1}/8. *Mutînd punerea în lucrare a acei hotărîri pînă a doua zi, au făcut bine.* DRĂGHICI, R. 163/7, cf. PANN, E. II, 75/21.

II. Tranz. (Predomină ideea transformării, schimbării). **1.** A înlocui, a schimba (cu altceva sau cu altcineva). *Dumnăzău mută și iară întărește și întemeiază împărățiile.* N. COSTIN, L. 76, cf. 596. *Pustiindu-se toată Illirie și Misia... au scos din cetățile și din locurile ei pe romîni și i-au așezat în mijlocul Misiii, și i-au mutat numele, zicîndu-i Dachiia.* CANTEMIR, HR., 151, cf. 72. *Mutați pentru dragostea mea meșteșugul cel pescăresc.* ANTIM, P. 3. *Să stea în vin 2 zile, mutînd vinul de doao ori zioa* (a. 1749). GCR. II, 44/35. *Să capete darurile ce se dau cînd să mută domnii.* SINCAI, HR. III, 7/30. *Supt pretext de a-și muta aerul, lăcuește preste an, în șese sau șepte luni, în Tîrgoviști.* id. ib. 235/16. *Fire-ai de rîs, mîndră lele, Că-mi mutași numele mele, Și-mi puseși altele rele De nu pot trăi cu ele.* DOINE, 264.

2. A da alt aspect sau alt caracter, a transforma, a preface (în altceva); a modifica; a schimba. *Supt vreame stăm, cu vreame ne mutăm viața.* M. COSTIN, ap. GCR. I, 203/17. *Simon... ș-au mutat chipul pre tatămieu.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 154^{v}/13—14, cf. id. P.S. 32. *Le-au căutat dară acestor oameni a-ș muta și portul hainelor după vremea acestor locuri.* N. COSTIN, L. 142. *Nici Corbul negreața nici Pardosul pestriciunea a-și muta poate.* CANTEMIR, IST. 105, cf. id. ap. HEM. 1745. *Blestemul cel omenesc l-au mutat întru blagoslovenie.* MINEIUL (1776), 49 ^{v}/8, cf. 31 ^{v}/19. *Și fiecare pe unde trece Păraie de sînge turcesc varsă, Somnu dulce mutînd în moarte rece.* BUDAI-DELEANU, T. 256. *Pontiful... au mutat hotărîrea morței*

în pedeapsa închiderei pe viață. A. R. (1829), 188²/27. *Lupul părul după vremi își schimbă, iară din firea lui nu iase, nici obiceile învățate își mută.* CANTEMIR, IST. 167, cf. ZANNE, P. I, 519, 520 ◇ Refl. pas. *Mai pe urmă din Flahia să se fie mai primenit în Valahia, adecă mutîndu-să slova F în V și K în H.* CANTEMIR, HR. 113, cf. MAIOR, IST. 161/28. *Numele de Antim i s-au mutat în nume de Andrei.* SINCAI, HR. III, 252/14. *De aci înainte dansurile-ți s-or ciunta, porturile s-or muta.* COM. SAT. V, 13 ◇ Refl. obiect. *Si dzice Domnul lui Cainu, căce te-ai mâniatu și fața ta s-au mutatu.* PALIA (1581), 24/8. *Pielea lor se va muta în mai întunecat vînătă.* ECONOMIA, 217/16. *Dregătorii se mută în omide care rod cu multă lăcomie Frunza pomului cetățenesc.* BUDAI-DELEANU, T. 418. *Că m-o bătut bărbatul Și mi s-o mutat graiul.* TIPIEA, P. P. 32. ◇ Refl. impers. *Unde va Dumnezeu, cu anevoie se poate muta cu sfatul.* MUSTE, LET. III², 95, cf. ZANNE, P. VI. 645. ✦ Refl. obiect. A se reîncarna, a se întrupa. *Cînd umbra ta, ca umbră încă, va începe a vorbi, ea va fi atotștiutoare, și-ți va spune ce trebuie să faci; cînd te vei muta tu în firea ei, atunci vei fi tu atotștiutor.* EMINESCU, N. 55. (Tranz. fact.) *Și țărna mea, Du Domane, în țărn-ai s-o arunci? Dar eu ce nu sînt țărnă, unde-o să fiu atunci? Muta-mă-vei într-altul?* VLAHUȚĂ, P. 27.

3. A da altă direcție, alt curs, a abate; a schimba. *Și eu încă mă întorcu și sfatul îl mut.* HERODOT (1645), 367. *L-au mai mutat de la gîndul lui.* M. COSTIN, LET.² I, 332. *Inima-i va zice să nu-și mute pașii.* DOSOFTEI, PS. 32. *După a sa păreare întorcîndu-se, iarăș mută socoteala.* CANTEMIR, HR., 129. *Tăind apei o gură, au mutat curgerea ei* (a. 1773). GCR. II, 93/8. ◇ Expr. **A (-și) muta gîndul** = a se răzgîndi. *N-au vrut Nicolai-Vodă să mute gîndul cel bun ce pusăse din început pentru dînșii.* ACSINTE URICARIUL, LET. II, 151/18. *Dacă văzu care încotro merge treaba, își cam mută gîndul și plecă în ale sale.* ISPIRESCU, U. 69, cf. id. L. 207, 254. *Totuși faptul că Tudorache, în timpul din urmă, nu-i vorbise nimic de casă, dăduse moșului o nădejde, făcîndu-l să creadă că poate și-a mutat gîndul cel rău.* DUNĂREANU, CH. 27, cf. PAS, Z. I. 278. (Cu parafrazarea expresiei) *Astfel ai zis. Dar acum ai gînduri mutate, tu tată.* COȘBUC, AE. 16. (Învechit și regional) **A muta vorba** (sau **cuvîntul**) = a da o interpretare greșită celor spuse de cineva; a răstălmăci. *L-au pusu-l mai mare toate să-l asculte Cîte sînt pre lume, cuvînt să nu-i mute.* DOSOFTEI, PS. 28. *Mă rog să mă ascultați, Vorba să nu mi-o mutați.* SEVASTOS, N. 324.

— Prez. ind.: *mut*

— Lat. **mutare**.

O interj. (De obicei prelungit și precedînd uneori un vocativ) **1.** Exclamație, astăzi adesea emfatică, folosită în invocații și apostrofări. *O, iudei.* COD. VOR. 2. *O, doamne.* PSALT. 245, cf. 246, 249. *Adu-ți aminte, o, ome, de moartea ta.* CORESI, ev. 48, cf. 61, 67, 76, 80, 277, 347, 400, DOSOFTEI, PS. 38, 39. *O! muiere, mare-i credința ta.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *O* = exclamatio. ANON. CAR., cf. MINEIUL (1776), 164 3/10, PRAVILA (1814), II. *O, suflete al mieu, părăsește grijile cele nefolositoare.* MARCOVICI, D. 7/12, cf. 2/10. *O, nenorociții miei părinți!* DRĂGHICI, R. 47/5. *O, an prezis atîta, măreț reformator!* ALEXANDRESCU, M. 5. *O! blîndă, mult duioasă și tainică lumină! În veci printre steluțe te cată al meu dor.* ALECSANDRI, P. I, 119, cf. 120, 125, 194. *Aștept din parte-ți, o, rege cavaler, Că-mi vei da prins pe acela ce umilit ți-l cer.* EMINESCU, O. I, 91. *O mamă, dulce mamă, din negura de vremi, Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* id. ib. 129. *N-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vînătorule!* ODOBESCU, S. III, 9. *O, tu care vei rătăci ca mine* BACOVIA, O. 104. *Îmi amintesc, o, și de tine, Stela.* JEBELEANU, C. 19.

2. Exclamație care exprimă diverse stări emotive:

a) mirare, uimire, surprindere, V. a, e i, i, h e i, p h i. *O, cu cîtă slavă te-i spodobitu, suflete* (cca 1550). GCR I, 3/12. *Între mii de dobitoace, o, ce multă feluriме!* CONACHI, P. 269. *O, cum fulgeră de strașnic!* NEGRUZZI, S. I, 58, cf. ALR II 3256/36, 316, 334.

b) admirație, entuziasm. V. a, a h, h e i, v a i. *O, glasului cu dulce în auzire, o, cîtă cinste nezisă și nespusă!* CORESI. EV. 39, cf. 346. *O, fericit părinte ce are feciori ca aceia* (a. 1619). GCR I, 55/9. *Are... casă mare, o, mult mai mare decît a noastră.* DRĂGHICI, R. 8/15. *O, ce frumos lucru este tunetul!* id. ib. 72. *Tu zeu cu ochii negri... o, ce frumoși ochi ai!* EMINESCU, O. I, 95, cf. 97, ALR II 3256/36, 316, 334.

c) mulțumire, plăcere, satisfacție. V. a, a h, v a i. *O, mîndruțo, buze moi, Dragi ne sîntem amîndoi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60, cf. 74, ALR II 3257/316.

d) dorință, rugăminte, îndemn. V. h a i. *O rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult!* EMINESCU, O. I, 110. *O vin! odorul meu nespus, Și lumea ta o lasă; Eu sînt luceafărul de sus, Iar tu să-mi fii mireasă.* id. ib. 170.

e) nemulțumire, neplăcere; dezgust. V. a, o f. *O, la dracul, puțin au lipsit să uit la ce-am venit.* KOTZEBUE, U. 4/13. *O! cît mi-a părut el de slut!* NEGRUZZI, S. I, 66. *O! cît e de aspru el, cît e de frumoasă fata lui.* EMINESCU, N. 13.

f) indignare, revoltă. V.a. *U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire!* NEGRUZZI, S. I, 228. *O, aduceți potopul, destul voi așteptărați.* EMINESCU, O. I, 61.

g) mîhnire, durere, amărăciune; regret, compătimire. V. a, a h, h e i, o f, v a i. *O, de pripă întoarcerea iubitoriului de argintu spre iușoru îndurătoriu și fu preanedereptulu!* CORESI, EV. 453, cf. 29. *O, ticăloși de noi* (cca 1820). GCR II, 231/20. *O, ticăloasa-n de mine, la ce-am ajuns astă dată.* CONACHI, P. 86, *O, cum vremea cu moartea cosesc fără-ncetare!* ALEXANDRESCU, M. 87, cf. EMINESCU, O. I, 38. *O amar, mîndră, amar, Dragoste ruptă-n zadar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 156. *O, ce moarte cu bănat!* id. ib. 198, cf. 171.

h) îngrijorare, teamă; groază. V. a h. *O, ce vămu face atunce, fraților, cîndu nimea nu va fi să stea dereptu tine?* CORESI, EV. 37.

3. Exclamație care precedă și întărește o afirmație sau o constatare. V. h o. *O! fiarele ce alcătuiesc lăcașul păianjănului sînt mai tari de cît legăturile ce ne apropie de fericire și viață.* MARCOVICI, C. 37/12. *O, de la una la alta, cîtă mică depărtare!* CONACHI, P. 270. *O! noi ne cunoaștem, am răspuns... cu silă* NEGRUZZI, S. I, 39, cf. 41.

4. (Repetat) Exclamație care exprimă un avertisment dat cuiva pentru a-l face să nu se pripească. V. h o. *O! o! voinicule, mai încet, mai încet, te-ai prea grăbit.* ISPIRESCU, L. 25*!*. *O! o! cine se pripește, se pîrlește.* id. ib. 195.

OÁJDĂ [1] s.f. (Regional, învechit) **1.** Frînghie, sfoară, legătură, curea. *Și deca lu strînseră elu cu oajde* (cu l e g ă t u r i l e N. TEST. (1648) cu c u r e l e BIBLIA (1688)) *dzise... Pavelu.* COD. VOR. 44, cf. GCR I, *3/31, IORGA, L. R. 30, DHLR II, 559, ROSETTI, L. VI, 256, TDRG. *Am legat sarcina c-o oajdă.* VICIU, GL., cf. DR. III, 833. ✦ (Transilv.) Fiecare dintre sforile care, împletite, compun funia sau ștreangul; viță, coardă. Cf. VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 212.

2. (Regional) «Pînză sau dimii urzite». H IX 87. *A pus multă oajde* (Rudina-Turnu-Severin). ib.

— Pl.: *oajde.* — Și: **ioájdă** (VICIU, GL.), **iójdă** (PAMFILE, I. C. 212) s.f.

— Etimologia necunoscută. Cf. sl. *oze* (ROSETTI, L. R. VI, 256), rus. dial. *vožža, vožka* «funie cu care se duc ciinii» (DR. III, 833).

OBIJDUI vb. IV. T r a n z. **1.** (Învechit, azi arhaizant) A ofensa, a jigni, a calomnia. *Milostivește-te... și nu mă obijdui cu prepusuri,* SADOVEANU, O. XIII. 757. *Am crescut...* [pe Domnița Catrina] *curată ca o floare... și nu s-a atins de sufletul ei nici umbra prefăcătoriei; așa încît obijduiești avînd îndoieli, măria-ta.* id. Z.C. 251.

2. A nedreptăți, a asupri, a împila. *Ai fost obijduit prin vreo samavolnicie din partea lor?* ALECSANDRI, T. 1357. *Nu-i place să obijduiască pe săraci.* id. ib. 1388. *Iată la ce-i menită făptura noastră cînd soarta haină ne obijduiește.* CONTEMPORANUL, VI/2, 219. [Arendașul] *era hain la suflet ca un hapsîn, bătea și obijduia țăranii clăcași.* V. ROM. decembrie 1951, 209.

— Prez. ind. *obijduiesc.*

— Din v.sl. **обиждати** (cf. bg. *обиждам*).

OBRINTÍ vb. IV. **1.** R e f l. e v e n t. și i n t r a n z. (Popular; despre bube, răni;

p. ext. despre corp sau despre părți ale corpului) A se inflama înroșindu-se și agravîndu-se (la frig); (regional) a se boboti, a se cățăli. [Dacă] *va fi făcut altăceva împotriva ranei, au va fi mîncat, sau băut și se va fi obrintit... atunce cela ce l-au rănit nu se va certa.* PRAV. 88²/23. *Obrintindu-i-se un picior, ce avea de săgeată rănit... au murit.* CANTEMIR, HR. 314. *Rana obrîntindu-se și patima învechindu-se, a se vindeca cu nevoie va fi.* id. ap. ZANNE. P. II, 685, cf. CALENDARIU (1814), 167/1. *Din umezeala aceasta se obrînteşte ugerul.* ap. TDRG. *Babele zic că rana a obrintit.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 131. *Piciorul lui Ştefan obrînteşte. Încheieturile lui sînt prinse.* DELAVRANCEA, O. II, 33. *Genunchiul ăsta împuşcat nu-mi place. A început să obrîntească.* STANCU, R. A. I, 121. *Nu îmbla cu zgaiba prin frig, că ți se obrînteşte.* Com. LIUBA. *Bubă albă... Nu obrînti, nu îromi.* MAT. FOLK. 607. *Stăi, oaie, de zbierat... obrintitul de umflat Nu umfla, nu gîmfa, nu obrinti, nu orbălți.* ŞEZ. VI, 99, cf. IV, 158, FRÎNCU-CANDREA, M. 103, NOVACOVICIU, C. B. I, 16, GOROVEI, CR. 450, MARIAN, D. 154, GR. S. VI, 241, TODORAN, GL., ALR II/I MN, p. 62, 4208, AV, 27, A VI 26, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, ZAGRA-NĂSĂUD.

2. Tranz. (Regional, neobișnuit) A tulbura, a nu lăsa în pace (pe cineva). *Mamă dragă, fii hodinită, Că de noi n-ei fi obrintită.* GR. S. VI, 52.

— Prez. ind. *obrintesc.* — Și: (regional) **obrînti, obrenti** (com. din BUCOV.), **oblinti** (ALR II/I MN, p. 62, 4208), **oprinti** (ib.) vb. IV.

— Din v. sl. **ob-e^{n}triti**, SCRIBAN, ARHIVA XXX, 33.

OCTOIH s. n. **1.** Carte bisericească în care se cuprind cîntările de la strană din fiecare zi a săptămînii (aranjate pe opt glasuri). *Octoih ce să zice osmoglasnicul care acum întîiu s-au tipărit* (a. 1700). B. V. I, 395, cf. 467. *Octoih acum întîi tălmăcit pre limba rumînească* (a. 1712). ib. 485. *Canonul din octoih.* MINEIUL (1776), 2²/21. *Dimineața buchile, oftoicu și psaltirea, după prînz psaltichia.* GHICA, S. 51. *Cîntă din ohtoic, glasul al optulea.* ALECSANDRI, T. 10, cf. CONTEMPORANUL, V, 195. *Dă-i sfinția ta din octoih, că eu nu mai am glas nici cît un pui de curcă.* ZAMFIRESCU, V. T. 161.

2. P. ext. Fiecare dintre cîntările cuprinse în această carte. *Așa-i că-i trăserăm ohtoicuri și aghioase?* ALECSANDRI, T. 879, cf. 103. *Avea un glas de buhai, de răsuna bolta bisericii, cînd cînta octoihul.* CAMIL PETRESCU, O. II, 680. ✧ (Ironic, prin lărgirea sensului) *L-a scos din minte gaița cea de cucoană Caliopi cu ohtoicurile sale de la ftiatru.* CONV. LIT. III, 246. ✦ Fig. Vorbărie fără rost, lungă și plictisitoare; trăncăneală, litanie. *Iar ai început octoihul ista! Dă-i înainte, că nu-ți țin isonul.* ALECSANDRI, T. 1233, cf. SCRIBAN, D.

3. Scară muzicală; registru. *Psaltul Chiriac mi-o spus că am un ohtoic de cele zdravene.* ALECSANDRI, T. 904.

Pl.: *octoihuri.* — Și: **ohtoic**, (popular) **oftoic** s. n.

— Din slavonul **ОКТОИХЪ** cf. gr. ὀκτώηχος

OCTÓMBRIE subst. A zecea lună a anului, care urmează după septembrie; (popular) brumar, brumărel, V. răpciune. *M[e]s[e]ța octovrie.* PARACLIS (1639) 26ʳ/14. *Sămî[n]ța care să samănă de toamna, sînt aceste zile mai bune: la septembrie... și la octombrie 3, 4, 12, 22, 26, 27* (a. 1733). GCR II, 27/4, cf. 58/21. *Luna lui octovrie.* MINEIUL (1776), 1 pr. *Iată, pă la începutu lui octomvrie, să ivi dăspre Focșani un Ilie Lepușneanul.* DUMITRACHE, ap. GCR II, 126. *În 24 octombrie mai toată noaptea au fulgerat.* SINCAI, HR. II, 272, cf. I, 153, KOGĂLNICEANU, S. 199. *Într-o dimineață din luna octombrie, anul 1814, un june... sta în scara caselor marelui postelnic.* FILIMON, O. I, 99. *Era prin octombrie. La poartă, un plop bătrîn îți chema, fără să vrei, ochii spre cer.* BASSARABESCU, V. 16. *Vinerea mare vine în patrusprezece octobăr.* DENSUSIANU, T. H. 115. ✧ (În contexte figurate) *Octombre-curtizană pală, cu-obraji fardați și buze supte,... a poposit în parcul cu-alei cotite.* MINULESCU, V. 33. *Octomvrie e necăjos și suflă rece. Pasul leneș nu se trece. El pe unde merge pîrlește Și copaci verzi nu iubește.* MAT. FOLK. 1198.

— Și : **octómvrie** (ALR I, 209/51, 54, 159, 166, 247, 315, 512, 792, 831, 846, ALR II, 2416/812) ; (învechit) **octóvrie** ; (popular) **octómbre** (ALR I, 209, A. IX, 5), **octómvre** (ALEXI, W., DENSUSIANU, T. H. 327, BULL. LINGU. VI, 201, ALR. I, 209, ALR II, 2416) ; (Ban., Transilv., Maram., nordul Mold.) **octóber** (ALR I, 209 ; accentuat și : *óctober* ib. 209/59, 230, 324, ALR II, 2416/325, *octobér* ALR I, 209/243, 345), **octóbăr** (BULL. LINGU. VI, 201, ALR I, 20 ; accentuat și *octobăr* ib. 209/289), **octómbăr** (ib. 209/12, 129, 131, 164 375), **octóbîr** (ib. 209/385) ; (nordul Transilv.) **optóber** (ALR I, 209/249, 320 ; accentuat și : *optobér* ib. 209/295), **optóbăr** (ib. 209/255, 269, 273, 283), **optóvăr** (ib. 209/273), **otóber** (ib. 209/278, 341, 355), **otóbăr** (ib. 209/270) ; (Brașov) **otómver** (ib. 209/186) ; (vestul Olt.) **octómber** (ib. 209/856), **octoámbre** (ib. 209/842), **octoámvre** (ib. 209/839), **octoámvere** (ib. 209/850) ; (prin Olt. și sudul Mold.) **octómbere** (ib. 209/596, 618), **octómvere** (ib. 209/522, 592, 594, 837, 840, 850, 898), **optóvere** (VÎRCOL, V.) ; (regional) **octóbrie** (ALR I, 209/333), **octóbre** (ib. 209/118, 231, 335, 357, 378), **oftómbrie** (ib. 209/878), **oftómbre** (ib. 209/266), **optómvre** (ALEXI, W., ALR II, 2416/886), **ontomvríe** (ALR I, 209/772) subst.

— Din slavonul **октовриий** ОКТОМВРИИ. Sunetul *-b-* a apărut în unele forme sub influența limbilor romanice, iar *-m-* prin analogie cu *septembrie*, *noiembrie*, *decembrie*. — Variantele de tipul *october* provin din magh. *oktober*, germ. *Oktober*.

ÓFTICĂ s. f. **1.** (Popular) Tuberculoză pulmonară, ftizie. *Măcar că să nevoiaște un cap cu 3 coroane coronat a tămădui această oftică, dară doftoriile nu i să află.* F. N. 122, cf. I. PAȘCA, M. 81. *Bolnavă de oftigă.* CANTEMIR, S. M. 13. *Cel mijlociu...bînd odată apă pe osteneală, au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3/14. *Actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica.* NEGRUZZI, S. I, 345. *Singurul semn că băuse era că paloarea sa obicinuită se colora cu-n gingaș rosa — ca acel al ofticei.* EMINESCU, G. P. 46. *Așa este, a murit... de oftică, din cauza ei.* GANE, N. III, 79. *Iar alții, în credința că ortu l-am dat popii. Din oftică sau tifos, batistele scoteau.* MACEDONSKI, O. I, 45. *S-a ofilit astfel și s-a stins de oftigă.* SADOVEANU, O. XI, 455. *Era văduvă de trei ani, că-i murise bărbatul de oftică.* CAMIL PETRESCU, O. I, 89. *Oftica îi mănîncă pieptul pe dinăuntru.* STANCU, D. 281. *Căpățina de porumbel nu se mănîncă, căci e rău de oftică.* ȘEZ. VI, 36, cf. H II 122, 155. ◇ Fig. *Desagii mei se lecuiseră pe deplin de oftiga de care zăcuseră și-și recăpătaseră din nou vechea... rotunzime.* HOGAȘ M. N. 154 ✦ Fig. Pacoste, nenorocire, necaz. Cf. CIAUȘANU, GL. ◇ Expr. (Familiar) **A avea oftică** (pe cineva) = a-i fi necaz (pe cineva), a nu-l putea suferi. **A-i fi oftică** (pe cineva sau de ceva) sau **a-i face** (cuiva) **oftică** = a-i fi sau a-i face (în) ciudă, a-i fi sau a face să-i fie necaz.

2. (Regional) Numele mai multor boli pulmonare la animale, mai ales la cai. Cf. năduf, chehe, suspin, foaie, tignafes, ALR I 1657/315, 387, 518, 532, cf. HV 473.

— Accentuat și : *oftică* (KLEIN), D. 6, 7, 30, ALRM I/I, h. 168). — Și : (Mold., **1, 2**) **óftigă** (PHILIPPIDE, P. 107, LEON, MED. 139, ȘEZ. XVIII, 47, ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și : *oftigă* ALRM I/I, h. 168) ; (învechit, **1**) **óhtică** (DESCR. APE 158, CADE, TDRG) ; (regional, **1**) **óptică** (A II 9) ; (Olt. **1, 2**) **ósfică** (CADE, SCRIBAN, D., CANDREA, F. 220, ȘEZ. IV, 29, H V 19, ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și ; *osfică* ARH. OLT. XXI, 271, ALRM I/I, h. 168/810) ; (Transilv., **1**) **héftică** (ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și : *heftică* ib., h. 168), **hăftícă** (ALR I/I, h. 122/116), **héptică** (ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și *heptică* ib., h. 168), (**1, 2**) **hiptícă** (ALR I/I, h. 122/315, 357 ; accentuat și : *hăptică* ib., h. 122/85), (**1**) **hăptícă** (ALRM I/I, h. 167, cf. ib., h. 168), **héctică** (KLEIN, D. 7, ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și : *hectică* ALRM I/I, h. 168), **hértică** (ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și *hertică* ib., h. 168), **hétrică** (ib., h. 167), **hărtícă** (ALR I/I, h. 122/93), **hártică** (ib., h. 122/251), **hîrtică** (ALRM I/I, h. 167, cf. ib., h. 168), **hétică** (ARH. FOLK. VI, 296, COMAN, GL., ALRM I/I, h. 167 ; accentuat și : *hetică* ALRM I/I, h. 168), **hătică** (ALR I/I, h. 122/341), **hátică** (ib., h. 122/337 ; accentuat și : *hatică* ib., h. 122/339) ;

(În vestul Ban., *1*) **iéftică** (ALRM I/I, h. 167; accentuat şi : *iefţică* ib., h. 168), **iéptică** (ib., h. 167/30 ; accentuat şi : *iepţică* ib., h. 168/35, 45), **iftícă** (ALRM I/I, h. 167/5, cf. ib., h. 168/5); (**1**) **éctică** (BARCIANU, GHEŢIE, R. M. 132) s. f. — Din ngr. ὄχτιχας «tuberculoză». — Pentru variantele din Transilvania, cf. magh. *hektika*, germ. *Hektik*. — Pentru variantele din vestul Ban., cf. srb. dial. *jectika, iehtika*.

OGÁR s. m. **I.** Câine de vînătoare cu corpul zvelt, cu picioare lungi, foarte iute la fugă; are mirosul slab şi urmăreşte vînatul din ochi. V. copoi, prepelicar. *Ogar* = canis venaticus. ANON. CAR. *Un cîne de ogar marsă alăturea cu mehterii*. N. COSTIN, LET. II, 61/24. *Mă fac : ogar, găină, muscă... şi în toate chipurile* (a. 1799). GCR II, 172/2. *O să să auză acum glasurile vînătorilor şi lătrările ogarilor*. KOTZEBUE, U. 12v/15. *O mie de zăvozi şi o mie de ogari*. ALEXANDRIA, 90/12. [Cerbul] *fuge cît poate, Dar nici un pas Ogarii harnici Nu-i dau răgaz*. NEGRUZZI, S. II, 98. *Şoimul prinde paserele din zbor, precum şi ogarul prinde iepurii din fugă*. I. IONESCU, M. 97. *Încălecă deci şi el pe un cal, luă ogari şi plecă după frate-său*. ISPIRESCU, L. 384, cf. 296. *Tumultoasa... haită de arcaşi, de slujitori, de dulăi şi de ogari*. ODOBESCU, S. III, 54. *Un amiral... trecu între două femei... cu un ogar rusesc prins în lanţ*. C. PETRESCU, Î. I, 11. *Se mai practicau în acel timp în Moldova, la cîmp, vînătorile cu ogari şi şoimi*. SADOVEANU, O. X, 460. *Căpăii şi ogarii dau năvală asupra cerbului*. RETEGANUL, P. I, 46. *Ivan încăleca, Ogari îşi strîngea, Vidra înainte, De lua aminte*. PĂSCULESCU, L. P. 181, cf. 180. *Înainte-i mergeau trei sute de flăcăi, În urmă-i trei sute de ogari*. ŞEZ. IV, 14, cf. 15. *Cuvîntul e ca vîntul, nu se ajunge nici cu armăsarul, nici cu ogarul*. ZANNE, P. II, 530, cf. I, 320. *Departe-i ogarul de iepure*. PAMFILE, J. II, 148. *Ogarul nu se poate încălzi de nas şi boierul de cizme*. CIAUŞANU, GL. (Alegoric) *Orînduiala a doa la leu o ţinea cîinii, ogarei, coteii, mîţele de casă*. CANTEMIR, IST. 26. *Iepurile odată Fu tras la judecată De un ogar*. ALEXANDRESCU, O. I, 312. *Odată, ogaru avea circiuma lui, şi copoiu era circiumar cu zeciuială*. ŞEZ. XIII, 169. ◇ (*De-a*) *ogarul şi iepurele* = numele unui joc de copii în care unul dintre jucători, numit ogar, încearcă să-l prindă pe celălalt, numit iepure. Cf. ŞEZ. IX, 73, PAMFILE, J. I, 26 ◇ Expr. **Nici cîine** (sau rar, **copoi**), **nici ogar**, se zice despre cel care nu aparţine în mod clar unei specii sau, fig., unei grupări, unei tagme. *Coconul Andronache era din soiul acel amfibiu (numeros în Moldavia) care se ţine mai presus de starea a doile şi pe care aristocraţia nu-l socoate, nici îl primeşte între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc : nici cîine, nici ogar*. NEGRUZZI, S. I., 72. *Alţii iar cu fudulie, de neam mare vrînd să fie, Se lipesc tot de cei mari... Nu-s nici copoi, nici ogari*. ALECSANDRI, T. I, 96. *Nu-s nici cîine, nici ogar*, PAMFILE, J. II, 157. (**Slab**) **ca un ogar** = foarte slab şi lipsit de vlagă. Cf. ZANNE, P. IX, 672, LEXIC. REG. 9.

II. P. anal. (Regional) **1.** (Depreciativ) Nume dat unui cal mare şi slab. Cf. CHEST. I 54/19, 55/205, DR. V, 107. *Am auzit că lu frate-tu i-o mîncat lupii ieri noapte un cal. — Da, i-o mîncat ogaru cel breaz*. DR. V, 215.

2. Nume dat unui porc slab, cu urechi ascuţite şi cu picioare lungi (Vermeş-Severin). H XVIII 295.

— Pl.: *ogari*.

— Din magh. **ágár**, cf. srb. *ogar*.

OGARÁTIC, -Ă adj. (Rar) Ca un ogar; slab, ogîrjit. *Vita de soi să se caute a fi... nu ogaratică, nici zugrumată*. DRĂGHICI, ap. TDRG, cf. IORDAN, L. R. A. 163, DM ◇ (În contexte figurate) *Fiecare om are un urs al său. Cel norocos are un urs slab şi ogaratic, căci acel urs umblă, caută, se străduieşte şi se sfarmă pentru domnul său*. SADOVEANU, O. XIII, 101.

— Pl. : *ogaratici, -e*. — Şi : (prin asimilare) **ogorátic, -ă** adj. CADE.

— **Ogar** + suf. *-atic*.

OGÁRĂ s. f. (Rar) Ogarcă. *Cheamă şoimi, cheamă ogare şi pleacă la vînătoare*. TEODORESCU, P. P. 142.

— Pl : *ogare*.

— **Ogar** + suf. *-ă*.

OGÁRCĂ s. f. **1.** (Rar) Femela ogarului. *Iapă scurtă și vînoasă... Ea-i ogarcă pe sub foale, Cît aleargă nu dămoale, Și-i locustă săritoare.* ALECSANDRI, P. P. 129, Cf. H. II 79, III 243, V 257, XI 5, XVI 405.

2. (Regional) Cuvînt «de ocară pentru cîine» (Negrești-Tîrgu-Neamț). H X 355. V. cotarlă, javră, potaie.

— Pl. : *ogarce.*

— **Ogar** + suf. *-că.*

OGÁRNIC, -Ă adj., s. m. (Rar) **1.** Adj. (Despre cai) Ca ogarul, cu însușiri de ogar; sprinten (BARCIANU, ALEXI, W.), vînjos (BARCIANU). Cf. ogăratic. *Un cal de soi ogarnic deprins a vîna ciute.* Alecsandri, P. III, 228. *Cal ogarnic.* DAMÉ, T.

2. S. m. «Cîine cu talia zveltă, fugaci, înalt și subțire». STOICA, VÎN. 18.

— Pl. : *ogarnici, -e.*

— **Ogar** + suf. *-nic.*

OGĂRCÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Care nu rabdă frigul, care nu rezistă la ger; copoios. Cf. CIAUȘANU, GL., id. v.

— Pl. : ? — Și : **ogîrcós, -oásă** adj. MAT. DIALECT. I, 83.

— **Ogarcă** + suf. *-os.*

OGĂRCÚȚĂ s. f. (Rar) Diminutiv (ipocoristic) al lui ogarcă (**1**). LM.

— Pl. : *ogărcuțe.*

— **Ogarcă** + suf. *-uță.*

OGĂRÉL s. m. Diminutiv (ipocoristic) al lui ogar (**1**). *Ogerel* = catellus. ANON. CAR. *Și ne-o tot goni Cu cai, cu șomei Și cu ogărei.* TEODORESCU, P. P. 60, cf. 69, 70, 417, 445. *Pătru cu ogărăii lui.* ARH. FOLK. III, 84, cf. 85.

— Pl. : *ogărei.*

— **Ogar** + suf. *-el.*

OGĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) **1.** De ogar. *Rasă ogărească.* SCRIBAN, D. *Rîie ogărească.* GR. S. VI, 125

2. Iute. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl. : *ogărești.*

— **Ogar** + suf. *-esc.*

OGĂRÉȘTE adv. Ca un ogar, foarte iute. *Caii lor săriră ogărește peste șanțurile înecate.* GALACTION, O. I, 53. *Șoimul vesel nechezea, Zborul iute-și răpezea, Iepurește, ogărește,* ALECSANDRI, P. P. 113, cf. 81. *Ș-alerga tot ogărește, Nechezînd tot voinicește.* POP., ap. HEM 828, cf. 1768. *Și-mi fugea iepurește Și-mi sărea ogărește.* MAT. FOLK 81. *Dar nu fuge, cum să fuge, Ci mi-și fuge ogărește.* PĂSCULESCU, L. P. 172.

— **Ogar** + suf. *-ește.*

OGĂRÍME s. f. (Rar) Mulțime de ogari. *Ieșiră de prin toate găurile o puzderie de ogărime.* ZAMFIRESCU, Î. 35.

— **Ogar** + suf. *-ime.*

OGĂRÎT, -Ă adj. (Neobișnuit) Slab, sfrijit, ogîrjit. *Un pîlc de mutre ogărîte... peste care faptul examenului nu cobora nici un fel de îngrijorare.* P. CONSTANT, O. 35.

— Pl. : *ogărîți, -te.*

— **Ogar** + suf. *-it.*

OGĂROÁICĂ s.f. (Neobișnuit) Ogarcă (**1**). DDRF.

— Pl. : *ogăroaice.*

— **Ogar** + suf. *-oaică.*

OGĂRÚȘ s. m. (Rar) Ogărel. LM, DDRF TDRG.

— Pl. : *ogărași.*

— **Ogar** + suf. *-uș.*

OGĂRÚȚ s. m. (Rar) Ogărel. EM.

— Pl. : *ogărați.*

— **Ogar** + suf. *-uț.*

OGORÁTIC, -Ă adj. v. **ogaratic.**

CUVÎNTUL *SCRISOARE* ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

I. ŞTEFAN

Noţiunea de „scrisoare" s-a bucurat în limba romînă de o terminologie bogată. *Carte* — de sigur cel mai vechi dintre aceşti termeni, — *trimitere*, care a avut o existenţă foarte scurtă cu acest sens, *poslanie*, *scriptură*, *răvaş*, *epistolă*, *scrisoare*, *bilet* constituie o serie de cuvinte, în care se reflectă în bună parte raporturile noastre culturale şi — la scară redusă — însuşi procesul de dezvoltare a limbii romîne. Într-adevăr, accepţia de „scrisoare"a lui *carte* (< lat. *charta*) a fost explicată ca fiind un calc lingvistic după sl. *kniga*, favorizat de bilingvismul slavo-romîn; *poslanie* se înscrie între numeroasele cuvinte introduse în limbă din originalul slavon de traducătorii textelor religioase; etimologia lui *răvaş* este maghiarul *rovás*; *epistolă* a fost adus în limba literară — după ce, sub forma *epistolie*, fusese adoptat un timp din neogreacă — de curentul latinist, iar *bilet* a venit împreună cu numeroasele neologisme de origine franceză, în veacul trecut. Terminologia unei singure noţiuni provine deci din diferite straturi lexicale, care s-au suprapus în decursul istoriei limbii noastre.

În articolul de faţă ne-am propus să desprindem din serie cuvîntul care s-a fixat cu sensul de „scrisoare" şi să-i urmărim, istoric şi geografic, evoluţia semantică.

În trecut, aproape fiecare din termenii citaţi s-a încărcat — din cauza insuficienţei lexicale — cu mai multe semnificaţii, referitoare la diversele forme ale hîrtiei scrise. Cea mai largă sferă de sensuri au avut-o *carte*, *scriptură* şi *scrisoare*. Fiind consacrat ca denumire a cărţilor bisericeşti, cuvîntul *scriptură* şi-a pierdut relativ repede înţelesurile secundare, iar *carte* şi *scrisoare* au continuat să acopere o sferă relativ comună de noţiuni înrudite. În configuraţia lor semantică stăruie ca imagini centrale sensurile de „lucrare scrisă sau tipărită", „document" şi „veste trimisă cuiva în scris".

În romînă, accepţia lat. *epistola* a fost transferată asupra lui *carte*, cunoscut cu acest sens şi în dialectele sud-dunărene, ceea ce înseamnă că

poate fi vorba de un semantism anterior despărțirii dialectelor românești. *Carte* cu înțelesul de „epistolă" a coexistat un timp cu *scrisoare*, uzual în limba actuală.

Scrisoare este o apariție tîrzie în limbă. În orice caz cuvîntul nu este atestat în primele texte traduse.

Multă vreme, cuvîntul *scrisoare* are înțelesul de „scris, grafie", explicabil prin semnificația verbului din care provine.

Cu sensul de „scris, fel de a scrie", *scrisoare* apare în texte începînd din secolul al XVII-lea. În pravila lui Vasile Lupu citim : „sudalma să face și cu *scrisoare*, care sudalmă cu *scrisoare* se face așea" [1]. Cuvîntul este frecvent cu această accepțiune la Miron Costin : „nu iaste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că *scrisoarea* este un lucru vecinic" [2]; „ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vremi de acmu, de nu stăm de *scrisori*, ce de griji și suspinuri" [3]. Cuvîntul este destul de des folosit și în veacul trecut : „întrebuințează în *scrisoarea* lor literele romanilor, adecă cele latinesci" [4]; „după aceasta au început să întrebe de ce nu are acest nație limbă și *scrisoare* națională" [5]; „se puse a scrie acea *scrisoare* complicată cai e, prin trăsături fine și rotunjite, superpunea în două și trei caturi diferite litere ale unui cuvînt" [6]; „*scrisoarea* din *Codicele Voronețean* este cea numită continuă, *scriptio continua*". (*Cod. Vor.* p. 274; în studiul lui I. G. Sbiera). Cu accepția de „scris" îl folosește și Sadoveanu : „A scris el și a scris vreme de patruzeci de zile . . . A umplut cu *scrisoarea* lui multe suluri de hîrtie" [7].

O formă adjectivală — izolată — întrebuințează I. G. Sbiera : „semne *scrisoriale* sau grafice" (*Cod. Vor.* p. 275).

Cu sensul de „scris", cuvîntul este cunoscut — regional — și în popor. Se spune, de pildă, în mediul rural din regiunea Brașov : „are *scrisoare* frumoasă".

Este probabil că de la acest înțeles s-a putut dezvolta semnificația de „învățătură, instruire, pregătire școlară", în ținutul Crișurilor, unde expresia „n-am *scrisoare*" înseamnă „n-am școală, sînt neștiutor de carte" [8].

Multă vreme *scrisoare* are și înțelesul de „carte, scriere". Cronologic, cuvîntul nu apare cu acest sens înainte de cărturarii moldoveni din secolul al XVII-lea, care îl preferă lui *carte*, folosindu-l totuși și pe acesta din urmă, atît pentru „scriere", cît și pentru „epistolă". Sînt numeroase exemple ce

---

[1] *Carte românească de învățătură*, 1646, Ed. Acad. R.P.R., p. 158. În continuare vom folosi inițialele CRÎ.

[2] Miron Costin, *Opere*, E.S.P.L.A., 1958, p. 243.

[3] *Ibid.*, p. 42 (cf. și „acest feliu de *scrisoare* ce să chiamă stihuri", p. 318).

[4] Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, ediția 1883, p. 322.

[5] Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, E.S.P.L.A., p. 120.

[6] N. Filimon, *Opere*, E.S.P.L.A., vol. I, p. 200. Cf. și la C. Negruzzi, în schița *Cum am învățat românește* : „m-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar *scrisoarea* era atît de încîlcită încît le-am lăsat".

[7] M. Sadoveanu, *Divanul persian*, Editura Cartea rom., p. 191.

[8] Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, p. 121.

atestă că termenul a fost consacrat cu acest sens în special în operele cronicarilor: „*scrisorile* striinilor mai pe larg şi de agiuns scriu" [1]; vestiţi istorici „a cărora trăiesc şi acum *scrisorile* în lume" (M. Costin, *op. cit.*, p. 243); „fără *scrisoarea* mea credz că va trăi numele lor în veci" (*ibidem*, p. 169); „nimene din *scrisorile* lor (este vorba de interpolările lui Simion Dascălul şi Misail Călugărul în cronica lui Ureche), nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede" [2]; „nici să socotească cineva că iaste puţin lucru a scrie şi a lăsa veacurilor *scrisoare* cu faptele a stăpîniei lor" [3].

În Muntenia, cuvîntul apare mai rar cu acest sens.

Cu această semnificaţie, este întrebuinţat, mai tîrziu, în Ardeal, de Budai-Deleanu: „Iată că spune poeticul că toate ce-au cîntat el pînă acum, aşa le-au aflat în *scrisori* vechi" [4], precum şi de Petru Maior: „din veacurile cele de demult nici o *scrisoare* nu se află în limba nemţească, în limba frînceasc㠄..." (*op. cit.*, p. 323).

Ulterior, este folosit de Kogălniceanu: „am mare dorinţă ca să cetesc vreo *scrisoare* moldovenească, căci nu am nici o *carte* în această limbă aice" [5].

Este interesant că în secolul al XVII-lea mai ales, sînt cazuri în care, în acelaşi text, *carte* este folosit în special cu sensul de „scrisoare", iar *scrisoare* cu înţelesul de „carte". Această situaţie se găseşte mai cu seamă în opera lui Miron Costin.

Este necesară o remarcă: *scrisoare* cu sensul de „scriere" se întrebuinţează mai ales pentru a indica una sau mai multe lucrări nedeterminate; cînd este vorba de o anumită lucrare scrisă, se foloseşte de obicei cuvîntul *carte*. Se zicea deci: „scriitorii dentîi n-au aflat *scrisori*" (Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 64), însă: „de-ar cădea această *carte* ori pre a cui mînă" (M. Costin, *op. cit.*, p. 243).

Cuvîntul *scrisoare* cu sensul de „carte" nu a dat derivate, — diminutive, de pildă — ceea ce înseamnă că nu el era termenul primordial pentru această noţiune, cu toată răspîndirea lui, mai ales în literatura Moldovei.

Notăm faptul că — foarte rar — împreună cu adjectivul *vechi*, *scrisoare* înseamnă şi „scriptură, carte sfîntă". Într-o traducere de pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea se spune: „adevărat zicea şi marele Moisi prooroc la începătură *scrisorei* vechi" (Gaster, *op. cit.*, I, p. 311).

Pentru a se face o diferenţiere între noţiunile de „scrisoare" şi „scriere", spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea s-a adoptat un alt derivat verbal de la *a scrie* şi anume infinitivul lung *scriere*. Anterior au circulat însă şi formele *scrisa* — *scrisele*, care apar în diferite expresii, mai ales în folclor. Într-un proverb, cules din Banat, pentru a se arăta

---

[1] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, E.S.P.L.A., ed. 2, p. 64.
[2] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, E.S.P.L.A., 1959, p. 3.
[3] Nic. Costin, apud. M. Gaster, *Chrestomaţie*, II, p. 2.
[4] I. Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, E.S.P.L.A., p. 67.
[5] M. Kogălniceanu, *Scrisori*, 1834-1849, Minerva, Buc., 1913, p. 74.

puterea unui act, se spune : „Nu-i cum îi zisa, ci cum îi *scrisa*" [1] (sens : „document, act").

În vechea mentalitate a poporului a stăruit ideea că divinitatea deține un registru, în care este notat tot ce are să pățească fiecare om. Această concepție fatalistă a dus la expresii ca : „așa i-a fost *scris*", în care este formulată ideea de destin. Folclorul, cu reminiscențele sale străvechi, a lăsat urme în semantismul nostru, pentru că dintr-o expresie ca aceea citată mai sus, a rezultat accepția de „soartă" a cuvîntului *scrisa* : „Ce e *scrisa* omului trebuie să pătimească" [2].

Mai des folosită este forma de plural *scrisele*, care are sensul de „texte, scrieri", ca în exemplul : „carile din *scrisele* așa din zisele bătrînilor săi înțelegînd" [3], sau : „*scrisele* unui vînător" [4], dar și de „acte oficiale" : „să nu cuteze cinevași din judecătorii aceștia, ori a sparge sau să ție *scrisele* a celuialalt departament" [5].

Forma care s-a fixat însă cu accepția de „volum, operă", este *scriere*. Apariția lui *scriere* ca dublet al lui *carte* dă posibilitatea varierii cuvintelor în frază, prin sinonime : „ce plăcere mai poate gusta atunci un romîn care și-ai fi pus binișor numele pe o *carte* sau pe o cuvîntare, rumegate de altul și scrise în vreo limbă străină, *scrieri* pe care el, mintosul le-ar fi scos frumușel pe romînește" (Odobescu, *op. cit.*, II, p. 205).

Scriere nu înseamnă însă numai „carte, operă", ci și „scris". În 1792 apare la Viena o *Ducere de mînă către frumoasă scriere rumînească*. Odobescu zice undeva : „mînjaște pereții bisericii cu o *scriere* nensemnată" (*op. cit.*, II, p. 74). Într-un manual de franceză din 1832 apar ambele forme : „*scrisul*, *scrierea* pă un ce : *l'écriture*" [6]. De asemenea, are și sensul de „fel de a scrie" : „*scrierea* alfabetică (altfel spus, fonetică)" [7].

M. Gaster atribuie cuvîntului *scrisoare*, în următorul citat din Nicolae Costin, sensul de „descriere" : „Și vom spune și ce stemă au avut mai înainte de descălecarea ei de Traian, cu multă osteneală aflată. Că nu puțin lucru iaste a lua osteneală de cîteva sute de ani trecuți peste mie, în carii nimini n-au amelințat cu *scrisoarea*". (*Chrestomație*, II, p. 1). Cu acest sens, de altfel rar întîlnit, cuvîntul ajunge pînă în secolul al XIX-lea. O traducere a lucrării lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, apărută în 1825, la Piatra Neamț, are titlul *Scrisoarea Moldovei*, care este menținut și în ediția tipărită în 1868, la Iași. În cuprinsul acestei din urmă ediții, citim : „*Scrisorile* muntelui Caucazus" (p. 39), ceea ce înseamnă „descrierea" lor. Tot acolo, în combinație cu *viață*, are și accepția de „biografie" : „*Scrisoarea* vieții lui pomenește" (p. 39), adică „descrierea" vieții lui.

---

[1] N. Zanne, *Proverbele romînilor*, X, p. 324.

[2] La Anton Pann ; apud N. Zanne, *Proverbele romînilor*, VII, p. 152. Cf. și *Grai și suflet*, II, p. 311. În dicționarul lui Damé *scrisa* are accepția de „soartă".

[3] D. Cantemir, *Hronicul*, *Opere*, III, p. 22.

[4] Al. Odobescu, *Opere*, E.S.P.L.A., II, p. 212 ; în originalul rusesc la care se referă : записки.

[5] *Pravilnicească condică*, 1780, p. 162.

[6] *Dascăl pentru limba franțozească* de I. Gherasim Gorjan, Buc., 1832, p. 81.

[7] R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, p. 223.

Înțelesul de „descriere" al lui *scrisoare* este explicabil prin faptul că însuși verbul din care provine are în secolele trecute și sensul de „a descrie" : „iar cel ce va pune ... vreun lucru supt păstrarea cuivaș ... trebuie sau să-l prețuiască sau să-l *scrie* în adeverința ce va lua de la acela" (*Prav. cond.* 1780, p. 126).

De altfel, cu toate că scrierile vechi se ocupă puțin de pictură, trebuie să presupunem că a *scrie* a însemnat și „a picta, a desena". Numai astfel ne putem explica geneza proverbului „frumoasă de parcă-i *scrisă*", unde *scrisă* înseamnă „pictată". Ca exemple în acest sens pot fi date următoarele citate : „mai rău era că se închina bozilor : de vréijderi cineva ceva pe lume, ei-l făcia că e Dumnezeu și-l *scriia* icoană de i se închina", spune Mihail Moxa [1] în cronica sa, scrisă pe la 1620 ; „besearica acea mare, unde este și chipul lui *scris*" (M.Costin, *op. cit.*, p. 103) sau : „alții cu meșterșug nu scriu numele omului, ce *scriu* niscare *seamne* ca acealea ce nu le au, de toți înțeleg și cunosc pentru cine grăiaște și pre cine ocăreaște" (CRÎ, p. 158), unde a *scrie* are înțelesul de „a desena". Tot acolo însă : „cela ce va *zugrăvi* chipuri de oameni cu rușine și cu ocară" (p. 159).

Care poate fi izvorul acestui semantism ? O explicație a încercat să dea Ovid Densusianu. Plecînd de la considerentul că, pe lîngă *delineare* și *designare*, latinii întrebuințau și pe *scribere* cu semnificația acestora (cf. Catul : „Frontem tabernae scorpionibua *scribam*"), el presupune că, înainte de a se introduce grecismul *a zugrăvi*, romînii s-au servit, pentru aceeași noțiune — continuînd astfel tradiția latină — de verbul *a scrie*. Acest semantism fiind cunoscut și aromînei (de unde expresiile : feată *scriată* = = „fată frumoasă" și „gone *scriat*" = „tînăr frumos"), înseamnă că el este anterior despărțirii romînei în dialecte. Analogia se extinde și în albaneză, unde *škrone* înseamnă „*scriere*" și „desen" [2].

Deși Densusianu nu a ignorat faptul că și în limbile slave *nucamъ* înseamnă — pe lîngă „a scrie" — și „a zugrăvi, a picta", el crede că nu este nevoie să ne referim la acestea pentru a explica semantismul pe care-l discutăm. Considerăm totuși că înțelesul de „a picta" al verbului *a scrie* trebuie explicat nu numai prin tradiția latină, ci și prin influența limbilor slave.

Această înrîurire este indiscutabilă, de vreme ce în limbile slave, ca rusa, de pildă, circulă unele expresii idiomatice asemănătoare cu cele din romînă, referitoare la noțiunea de „frumos, frumos pictat". În rusă *писаная красавица* înseamnă „frumoasă scrisă (pictată)". De altfel, în limba rusă, sensul de a „picta" al lui *nucamъ* s-a păstrat pînă azi.

Este probabil că semantismul *a scrie* = „a picta" a fost întărit în epoca accentuării influenței grecești. Într-un text tradus din limba greacă, în Muntenia, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, citim : „Și avînd cu noi meșter zugrav, amînduror *am scris* chipul și la țara noastră am adus" [3], unde *a scrie* corespunde gr. γραειν [4]. Precizăm că sensul de „a

[1] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, texte alese de J. Byck, p. 36.
[2] Vezi Grai și suflet, II, p. 12—13.
[3] Dan Simonescu, *Legenda lui Afrodițian*, p. 22.
[4] Vezi DR, XI, p. 246.

picta" al verbului *a scrie* l-am întîlnit numai în texte din Muntenia şi Moldova, ceea ce înseamnă că, după ce în popor o expresie ca „fată *scrisă* de frumoasă" şi-a pierdut de fapt înţelesul originar, semantismul s-a menţinut pe cale cărturărească, sub o dublă influenţă, slavă şi greacă.

Circulă în Haţeg o poezie populară, care începe astfel :

Colea sus, mai din sus,
Scrisă-i mare mănăstire,
Scrisă-i cu noo d'altare... [1]

În aceste versuri, *scrisă* are accepţia de „zidit, construit". Asocierea ce a putut da naştere acestui înţeles al lui *a scrie* nu este clară. Presupunem că s-a plecat de la ideea că *a scrie* înseamnă în fond „a construi", a da formă unei concepţii, lucru pe care îl face de fapt şi arhitectura.

Multă vreme, *scrisoarea* a avut, prin analogie cu *carte*, sensul de „act, document". Cu acest înţeles, cuvîntul este uzual în Moldova. Într-un document din 1622, se spune : „eu Cazacul, feciorulu Anghelinei, nepotul Anuşcăi, mărturisesc cu ceastă *scrisoare* a mea, cum am vîndut eu... direaptă ocină a mea" [2] (în încheiere însă : „am scris acest *zapis*"). Într-un alt act, din acelaşi an : „eu, cneaghina Nastasia Dămieneasă şi visterniceasa scriu şi mărturisesc cu ciastă *scrisoare* a mea" (*ibidem*, p. 161). Pe copia unui act încheiat pe la 1622, în Moldova, se menţionează, în 1809 : „Copii dipi celi adivărati *scrisori*, iar celi adivărati *scrisori* sînt la neamul mieu" (*ibidem*, p. 175). Într-o anafora dată în Moldova la 1824, citim : „au scos de au arătat aceste *scrisori*, adecă : *cartea* iscălită de răposatul Ioan Bogdan vel logofăt... de judecata ce au urmat" [3].

În citatul următor, extras din scrisorile din arhivele Bistriţei, cuvîntul capătă înţelesul de „dovadă, adeverinţă" : „Eu Coste de Lucaveţ şi Gligorie Cazacul, boiarii Lucaveţului, scriem şi mărturisim cu ceastă *scrisoare* a nostre cum au vinit popa Ionaşco din Budinţi înaintea nostre şi au dat samă de cel cal" [4]. Acelaşi sens se desprinde dintr-un zapis de vînzare din 1787 : „adiveresc pentr-aciasta *scrisoare* a noastră" [5]; de asemenea, din următorul citat : „nici unul din protopopi sau preoţi să nu fie volnic a cununa ţigani cu ţigance fără ştirea stăpînilor lor şi pînă nu vor lua *scrisoare* de la acei stăpîni sau de la vechilii lor, că adecă... cu învoirea şi priimirea lor să volnicesc acei ţigani a să cununa" [6].

Într-un act din 1621, *scrisoare* are sensul de „chitanţă". O anume Olena, femeia lui Drăgan Mălai, din Blicicenăuţi, şi feciorii ei, spun : „Înşine pre noi mărturisim cu ceastă *scrisoare* a noastră cum am luat şeptedzeci de galbini bani de la egumănul de la mănăstire şi cu aceia bani noi am plătit o morte de om" (*Doc. Ist. Rom.* XVII, Mold., vol. V, p. 54).

---

[1] Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, p. 105.

[2] *Documente privind istoria Romîniei*, veacul al XVII-lea, Moldova, vol. V, p. 239.

[3] T. Codrescu, *Uricariul*, XVII, p. 312. Cf. şi : „cînd altele scriu *scrisorile* şi altele zic marturii", în *Manualul juridic al lui Andronache Donici* (redactat la Iaşi, în 1813), p. 77.

[4] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria romînilor*, I, p. 19.

[5] Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, vol. V, p. 150.

[6] *Sobornicescul hrisov*, p. 26 (elaborat la Iaşi, în 1785 ; cuvîntul este păstrat şi în ediţia din 1839 a hrisovului, vezi p. 36).

Sensul de „document" al lui *scrisoare* persistă în Moldova timp îndelungat, pînă în primele decenii ale veacului trecut, cînd este înlocuit cu *act*. În redacția din 1839 a *Sobornicescului hrisov*, citim : „în toate celelante *acturi*, precum testamenturi, legaturi, fideicomis, alcătuiri *mortis causa*, la prilej de moarte" (p. 31).

Cuvîntul înseamnă însă în primul rînd „epistolă", care este constanta semantică. Se întîlnește frecvent cu această semnificație în documentele din arhivele Bistriței : „să te avle [afle] aiasta puțină *scrisore* a nostră sănătos și veasel" [1]. Cronicarii îl folosesc ceva mai rar cu acest sens, totuși se întîlnește și în opera lor, alternat uneori cu *carte* : „scriind Gheorghi Ștefan Vodă la armașul Hăbășescul numai să-i omoară, și stînd *cărțile* gata pe masă, întru acel ceas au sosit un căpitan din Țara Muntenească, cu *cărți* de la Constantin Vodă Basarabă, domnul nou, pohtind cu *scrisoare* pe Gheorghi Ștefan Vodă să-i sloboadă pe acei doi boieri". (Neculce, *op. cit.*, p. 117) ; „ce acmu nu i să trecu *scrisoarea* ca'ntîiu, că ... au și treimiș un capegiu de l-au mazilit" (*ibidem*, p. 199) ; „ziceau să-i fi venit *scrisori* de la soacră-sa ... întru care scria să nu vie" [2], „prin *scrisori* pre corb au înștiințat" (Cant., *Ist. ieroglif.*, *Opere* VI, p. 344 ; dar și „îndată la mai marele Ogarilor *carte* scriind, p. 347) ; la istoricii ardeleni : „pre aceștia ori cîți erau teneri și harnici de oaste demanda împăratul cesarelui Nicefor Melisin prin *scrisoare* ca să-i facă armași" (Maior, *Istoria*, p. 178).

Devine frecvent în secolul al XIX-lea : „socotesc că vei fi primit *scrisoarea* ce cu Gheorghe ți-am trimis ieri" [3] ; „aducătorul aceștii *scrisori*" (*ibidem*, p. 29) ; „două prețioase *scrisori* am primit" (Heliade către Bariț, în 1832) [4] ; „am scris lui Costică o *scrisoare* lungă" [5], „dau *scrisoarea* aceasta recomandată" (*ibidem*, p. 12) ; „am scris în două zile zece *scrisori de afaceri* și mi-e capul incapabil, ca să mă exprim astfel, pentru ca să mai poată turna o *scrisoare* de un gen susținut" (*ibidem*, p. 8) ; „banul deschise plicul și găsi într-însul *scrisoarea* aceasta" [6].

În secolul al XIX-lea, de altfel, *scrisoarea* preia funcția lui *carte* de a servi, în limba literară, ca mijloc de denumire a „epistolei" pe întreg teritoriul dacoromîn. Este semnificativ că în dicționarele apărute în Muntenia la mijlocul veacului, *carte* nu mai este înregistrat cu accepția de „scrisoare" [7].

Cu acest sens, cuvîntul are diminutivul *scrisorică*. Se pare că înainte de veacul trecut, diminutivul nu este folosit. De pildă, Ivireanu scria : „Iarăși și a doua oară fac supărare Măriei tale cu această *puținică* a mea *scrisoare*" [8] ; se diminutivează deci adjectivul. Este probabil că diminu-

[1] Al. Rosetti, *Scrisori din arhivele Bistriței*, p. 38.

[2] *Istoria Țării Romînești, de la oct. 1688 pînă la martie 1717*, E. S., 1959, p. 17.

[3] *Corespondența literară dintre Nicolae și Iancu Văcărăscu*, 1814—1817, publicată de Ion Vîrtosu, p. 26.

[4] Heliade Rădulescu, *Acte și scrisori*, Buc., Cartea romînească, 1928, p. 36.

[5] I. L. Caragiale, *Opere*, VII, p. 202.

[6] N. Filimon, *Opere*, E.S.P.L.A., I, p. 18.

[7] În *Vocabularul franțezo-romînesc* al lui P. Poenar, F. Aaron și G. Hill, 1840, tom. I, pentru fr. *-épitre*, de pildă, se dau corespondențele-*epistolie, scrisoare* de solie, *scrisoare* obișnuită, ceea ce înseamnă că nu mai era uzual *carte* = „scrisoare".

[8] Antim Ivireanu, *Predici*, p. 242.

tivul apare la începutul veacului trecut, în perioada cînd primii poeți moderni abuzează de eufemisme. În citata corespondență a celor doi Văcărești, întîlnim : „această *scrisorică*" (p. 21) ; „*scrisorica* mea" (p. 27).

În expresia : *scrisoare recomandată*, adjectivul se poate substantiviza, substituindu-se lui *scrisoare*, încît se zice în mod curent : *o recomandată*. Cuvîntul a putut să apară pe fondul unor construcții ca aceasta : „Sper să am cît se poate de curînd — îi scrie Caragiale lui Missir în 1907 — un amplu răspuns, cu vești mai bune. *Scrie-mi recomandat*" (*op. cit.*, p. 553). Caragiale, un pasionat corespondent, recurge la substituiri variate : „cîteva vorbe trebuie să răspunz la *ultima d-tale*, care m-a încîntat" (*op. cit.*, p. 202) ; „primit-ai cîteva *rînduri*, unde te rugam ceva ?" (*ibidem*, p. 543) ; „aștept impacient *o vorbă* de la tine" (p. 555). *Felicitare*, în raport cu *scrisoare de felicitare*, se comportă identic. Menționăm că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, pentru „felicitare" se zicea și *sinhariticon* : „pornind și către măria sa vodă *sinhariticon* de bucurie" [1].

Accepția de „specie literară — varietate a poeziei filozofice și didactice" — a intervenit în cuprinsul semantic al lui *scrisoare* tîrziu, abia în secolul al XIX-lea, cînd intensificarea contactului cu literatura franceză a determinat adoptarea scrierilor de acest gen, după modelul scrisorilor lui *Boileau și Voltaire*, și de către poeții noștri. Gr. Alexandrescu spune textual :

Din ziua cînd am citit *scrisoarea* către Horace.

În secolul al XIX-lea, o dată cu apariția ziarelor în cele două principate, *scrisoare* capătă un sens nou, pe cel de „știre provenită din alt oraș sau din altă țară". În *Curierul românesc* din 1832 citim : „Jurnalul de St. Petersburg din 16 febr. coprinde următorul extract din cîteva *scrisori* din București și Iași" (p. 67) ; „s-au primit la Lisabona *scrisori* de la Smirna . . . care vestesc" (p. 174) (sens = „rapoarte") ; un articol are titlul : „Dintr-o *scrisoare* din Constantinopol" (p. 297) ; o dare de seamă despre examenele de la școala centrală din capitala Olteniei este publicată sub titlul : „Extractul unei *scrisori* din Craiova" (p. 217).

În dialectele sud-dunărene, *scrisoare* nu este cunoscut. În istroromînă, de exemplu, în locul lui se folosește cuvîntul *pismă*, provenit din sîrbă : „Io ve davu și c-ŭam acațăt o vostra *pisma*" [2], „ŭ-am dobîndit a vostra *pisma* și ŭam tot bire capit ce ŭăț voi piseit" (*ibidem*, p. 141). De asemenea, în meglenoromînă, *pisăiri* i-a luat locul lui *a scrie*.

De la писмо încearcă și Grigore Ureche un derivat : „unii de la alții *chizmind* și însemnînd și pre scurt scriind "(*op. cit.*, p. 63) ; „m-am apucat a scrie ce au *pizmit* și ce au însemnat alții" (p. 65) (sens = „a nota, a însemna").

De altfel, și pe teritoriul dacoromînei, repartiția geografică a lui *scrisoare* prezintă un aspect interesant. Consultarea textelor ne duce la concluzia că în Ardeal, în secolul al XVI-lea și o bună parte din cel următor, *scrisoare* este un cuvînt necunoscut. Aceeași situație există în Muntenia.

[1] N. Iorga, *Izvoare contemporane asupra mișcării lui T. Vladimirescu*, p. 166.
[2] Traian Cantemir, *Texte istro-romîne*, p. 139.

În schimb, apare foarte frecvent în Moldova, alături de *carte*, care este mai rar. Cum poate fi explicat acest fenomen? Presupunem că *scrisoare* este o inovație lexicală a variantei dialectale a limbii române scrise din Moldova. Probabil că în Moldova a început la un moment dat să se restrîngă sensul de „epistolă" al lui *carte*, adoptîndu-se în schimb cuvîntul *scrisoare*, derivat de la participiul *scris*, cu suf. *-oare*, caracteristic majorității substantivelor derivate de la verbe de conjugarea a III-a. Acest proces trebuie pus în legătură cu cuvîntul писмо, derivat al lui писать, precum și cu писание. În limba rusă, писмо înseamnă „scrisoare", dar, și „scris, grafie", și chiar „scriere, volum"; de asemenea, *pismo*, în polonă. După analogia lui писмо, a apărut în Moldova, mai exact în nordul ei, *scrisoare*, în primul rînd cu accepția de „scris" și cea de „epistolă", cărora li s-a adăugat și înțelesul de „document". Aceasta s-a petrecut ca urmare a intensificării contactului cu rușii și polonii. *Carte* cu sensul de „epistolă" este oarecum reluat de cronicari, dar în documente predomină *scrisoare*, care îndeplinește în Moldova funcțiile lui *carte*. Cronicarii și ceilalți cărturari moldoveni, care au călătorit în Polonia și în Rusia, îi adaugă, prin calc, și sensul de „scriere, volum". Din Moldova cuvîntul se propagă în Muntenia și în Ardeal.

Este interesant că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, *scrisoare* pătrunde tot mai mult în Muntenia, cu sensul de „epistolă", dar pentru „document" se menține, cu rare excepții, cuvîntul *carte*. Concludent este următorul exemplu, dintr-o scrisoare redactată la Craiova, în 1778: „Pentru *scrisoare* la jupîn Ion Staroste i-am dat-o. Pentru moara și pentru moșiia iată că te înștiințez: *carte* la caimacanu am dat-o și zis-a mie = *carte* la Vasilachie să o bagi în foc, nu e bună" [1].

Pentru a ilustra acest tablou al repartiției geografice a cuvintelor *carte* și *scrisoare*, dăm cîteva exemple:

Pîrcălabii din Făgăraș scriu pe la 1599: „scris-am...această *carte* a noastră" (Rosetti *op. cit.*, p. 32). Un jude din ținutul Bistriței scrie pe la 1650: „cu cinste să să dea această *carte*" (*Doc. Hurm.* XVI, p. 1182).

Într-o întîmpinare a bistrițenilor, de prin 1641, contra cîmpulungenilor, se spune: „care *carte* ne-au arătat a mînăstireei a Moldoviței lăcuitorii, acea *carte* nu poate hi de credință a birui munții cari sîntu scriș în *cartea* lor, pentru aceasta că ...Alexandru Voevodă... s-au ascultat de craiul unguresc și are hi fost trebuind a-l înnoi *uricul* acela" (*ibidem.*, p. 1080).

Coresi precizează că și-a tradus cazania (1581) din „*cartea* sîrbească".

Într-o scrisoare din Cîmpulung de pe la 1604, se spune: „de *scrisore* ce ne-u scrisu, bine pe rîndu am înțiles" (Rosetti, *op. cit.*, p. 56). Din Cîmpulung se trimite bistrițenilor, pe la 1650 „acestă puțin' *scrisor'* a noastră" (*ibidem*, p. 1183).

Pe la 1650, o anume Mărica Mătiiasa dă deslegare soțului ei, aflat în Ardeal, fiindcă ea e „beteagă și de cas' nu-s de-a ținere", să-și ia „altă fămee"; în încheiere spune: „și să creadză și ... domnii din ceaia țar' că adevărate cuvintele mele în ceastă *scrisore* a mea" (*ibidem*, p. 1184).

Traducătorii pravilei lui Vasile Lupu tălmăcesc din „*scrisoare* grecească".

[1] D. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc*, p. 43.

În Muntenia, situația lui *scrisoare* este asemănătoare cu cea din Ardeal. În primele documente, cuvîntul nu este întrebuințat. Printr-un act din 1594, Voilă și Stana dau o moșie ginerelui lor Dragotă : „și i-am făcut această *carte* să-i fie peste *cărțile* ale bătrîne" [1] ; într-un zapis, din 1665, se spune : „scriem și mărturisim cu această *carte* a orașului... să se știe că au cumpărat... un loc de cas'..." [2].

Scrisoare pare să fie atestat în Muntenia și în Ardeal începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Pe la 1670, mitropolitul Ungrovlahiei, Theodosie, spune într-un zapis : „dăm această a noastră *scrisoare* să fie de credință la mîna dumnealui jupan Tudoran" [3]. Într-un document din 1695, se scrie : „Cinstită *scrisoarea* dumitale, den preună cu omul dumitale, ne-au venit" (Iorga, *St. doc.*, X, p. 134). Traducătorul „almanacelor" de la curtea lui Brîncoveanu (1700), zice : „venit-au *scrisoarea* a unui gheneral", dar și „*cărțile* au sosit și au adus veaste" [4].

Din Oradea, un vicar scria pe la 1721 : „*scrisoare* cinstită a voastre ce ai scris, amu primitu, și am înțeles toate ce mi-ai scris". (Iorga, *St. doc.*, IV, p. 81) ; un negustor din Sibiu confirmă, în 1779, că „cinstita *scrisoare* a dumitale am primit-o" [5].

Prin urmare, putem considera că pînă pe la mijlocul veacului al XVII-lea, Ardealul și Muntenia sînt domenii ale lui *carte*, iar Moldova este arie a lui *scrisoare*. Din faptul că *scrisoare* nu este atestat în primele noastre texte religioase, putem trage concluzia că ipoteza localizării acestora în Moldova, susținută, de pildă, de N. Drăganu, nu este întemeiată. *Scrisoare* este un cuvînt strict necesar în texte privind faptele apostolilor, ori dacă el nu există, de pildă, în *Codicele Voronețean* (și nici în *Lucrul apostolesc* al lui Coresi), înseamnă că acesta nu a putut fi tradus în Moldova. Traducătorii *Codicelui Voronețean* folosesc pentru noțiunea de „epistolă" numai termenii *trimitere*, *scriptură* și *carte*, pentru că nu-l cunosc pe *scrisoare*.

Trebuie deci să admitem, în linii generale, că în evoluția denumirii diferitelor forme ale hîrtiei scrise au existat în romîna literară două direcții principale : una în Ardeal și Muntenia, care s-a bazat pe polisemia cuvîntului *carte*, iar alta în Moldova, care s-a servit de *scrisoare*. Polisemia acestui cuvînt s-a întemeiat pe acțiunea de „a scrie", sub influența limbilor slave de nord.

Noțiunea de „a scrie" pe care o conține verbul ce stă la baza lui *scrisoare* constituie nucleul în jurul căruia se polarizează sensurile cuvîntului. Aceasta ne îndreptățește să conchidem că în seria semantică a ori-

---

[1] *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, Ed. științifică, 1961, vol. II, p. 631.

[2] *Documente privind istoria orașului București*, p. 34.

[3] *Op. cit.*, p. 39.

[4] Emil Vîrtosu, *Foletul novel* (1693—1704), p. 109 și 65.

[5] D. Furnică, *Documente privitoare la comerțul romînesc*, p. 58. În 1792 apare la Sibiu un *Scurt izvod pentru scrisori*.

cărui cuvînt există o idee centrală, care face legătura dintre diferitele lui înțelesuri.

Și este probabil că desprinderea din cuvînt a semnificațiilor secundare și diferențierea lexicală este un rezultat nu numai al nevoii de precizie, născută din modernizarea limbii literare, ci și al unei noi concepții despre diferitele forme de hîrtie scrisă. Polisemia presupune o concepție oarecum nediferențiată despre aceste forme. Distingerea lor duce la destrămarea polisemiei și adoptarea de cuvinte distincte pentru fiecare sens.

ETIMOLOGII

Moțîrle s. f. pl. — Cuvîntul provine dintr-o comunicare a lui L. Blaga din com. Lancrăm, raionul Sebeș, reg. Hunedoara și are sensul de „mîțișori, pisicei de salcie".

Etimologia este fără îndoială germ. *Mutzerl* (diminutiv al lui *Mutzi*) „pisicuță, mîțișor", atît ca pui de pisică cît și ca mîțișor de salcie.

Muțurlúi s. m. — Cuvîntul se găsește într-un text popular, tipărit în glosarul lui C. Coman și înregistrat în com. Mățău, raionul Muscel, reg. Argeș. Iată textul:

Dragu-mamii *muțurlui*,
Cum-i șade diblan-n cui
Și arcușu căpătîi.

C. Coman prefațează versurile cu observația că sînt adresate „către un copil din leagăn".

Cum în text se vorbește despre „diblă" și „arcuș", prima impresie este că versurile provin dintr-un cîntec de leagăn creat de un lăutar țigan. Cuvîntul ar trebui căutat deci în limba țigănească vorbită pe teritoriul țării noastre, în care, cu toată străduința, nu l-am găsit. Și atunci trebuie să ne oprim la același cuvînt german *Mutzerl*, care, pe lîngă sensul de „pisicuță, mîțișor" se întrebuințează, hipocoristic, ca termen de adresare unui copil mic sau oricărei ființe dragi cu sensul de: „drăguțule, scumpule, iubitule".

Moțîrcán s. m. — Cuvîntul se întîlnește în două variante ale baladei *Ivan Iorgovan*, una, culeasă în com. Boureni, raionul Băilești, reg. Oltenia și publicată în revista „Ion Creangă" IV, 251, cu textul:

Cine-a mînecat
Cu ceața-n spinare
Cu roua-n picioare . . . ?
Ivan Iorgovan
Fecior de mocan
Și de *moțîrcan*.

Cea de-a doua variantă se găseşte în colecţia N. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 181, culeasă de la lăutarul L. Candoiu din com. Celeiu, raionul Corabia, reg. Oltenia. Textul e aproape acelaşi :

Ivan Iorgovan
Tu eşti *moţîrcan*
Fecior de mocan . . .
Opreşte-ţi ogarii
Ţine-ţi zăvozii.

În notă, revista „Ion Creangă" l.c. trimite şi la alte variante ale baladei, din care se vede că poezia aceasta populară îşi are originea în regiunea Băilor Herculane din Banat.

Cuvîntul se întîlneşte şi într-o ghicitoare, publicată în aceeaşi colecţie a lui N. Păsculescu, p. 87 :

Sub o foaie de lipan
Şade-un pui de *moţîrcan (Limba clopotului)*.

La prima privire cuvîntul pare a avea legătură cu *moţ* „ţăran din Munţii Apuseni, ţăran muntean".

Într-o variantă a poeziei *Mioriţa*, publicată în Mat. Folk., p. 3 şi provenită din com. Cucuieţi, raionul Roşiorii de Vede, reg. Bucureşti, cuvîntul *moţîrcan* e înlocuit prin *mocîrţan* :

Pe-un picior de munte
Scoboară oi multe . . .
Şi cin-le mîna ?
Vătafu Ion
Ca el nici un om,
Fecior de mocan
Şi de *mocîrţan*
Adus din Ardeal.

Cuvîntul *mocîrţan*, care se găseşte în dicţionare vechi, ca Polizu („om de munte"), Şăineanu, D.U. („muntean"), Barcianu („mocan"), are şi sensul peiorativ de „mojic, mocofan, ţărănoi, bădăran", atestat în dicţionarele lui Şăineanu şi Alexi, apoi la Pamfile, *Jocuri* III etc. exact ca şi *moţîrcan*.

Dar *mocîrţan* a intrat şi în limba literară. Astfel îl avem atestat, în sensul prim, în afară de varianta *Mioriţei*, în romanul *Desculţ* al lui Z. Stancu, 129 : *Primesc în dar . . . un ciurel de mere aduse de mocîrţani cu căruţele dinspre munte*, iar cu sensul peiorativ la Ispirescu, U. 9 şi la Galaction, O.I, 284 *(Ce spui, măi mocîrţane?)*. *Mocîrţan* e deci mai vechi şi mai răspîndit în limba romînă şi trebuie pus, din punct de vedere etimologic, în legătură cu *mocan* (< **moc** + *-an*), iar *moţîrcan* poate fi adus în legătură cu *moţ* ca format în acelaşi fel ca şi *mocîrţan* (<**moc**) sau considerat ca o variantă a lui *mocîrţan*, iscată prin metateza consoanelor *ţ* şi *c*, sub influenţa lui *moţ*.

Mozdrán s. m. — În ms. DA acest cuvînt figurează ca „numele unui arbore nedefinit mai în deaproape" cu atestarea H. XVIII 138. Fiind de proveniență bănăţeană, din com. Măidan, raionul Oraviţa, reg. Banat el provine din germană.

Într-adevăr, în limba germană există un subarbust cu numele *Mäusedorn*, care nu e altceva decît *ghimpele* din Pantu, Pl. *(Ruscus aculeatus)*, cu sinonimele *păduret*, *merișor*, *merișor-ghimpos*.

Nu încape îndoială că *mozdranul* din Banat este acest german *Mäusedorn*.

Mozdrogán s. n. — Cuvîntul e atestat în Chest. VIII 112/19 dintr-un sat Nedeia din regiunea Craiova, contopit azi cu comuna Gighera, situată la revărsarea Jiului în Dunăre, și reprezintă răspunsul la întrebarea: „Ce numiri glumețe se dau diferitelor băuturi". Cum în Pantu, Pl. se spune la sfîrșitul articolului *ghimpe* că „rizomul și rădăcinile lui posedă proprietăți amare, aperitive și diuretice", se prea poate ca în regiunea respectivă să se prepare din rizomul și rădăcinile *mozdranului* o băutură, căreia locuitorii i-au dat numele *mozdrogan*, cuvînt care reprezintă un derivat al lui *mozdran*, iscat pe teren romînesc, sau mai curînd venit dintr-un compus al etimonului lui *mozdran*, d. ex. din *Mäusedorntrank* „băutură din mozdran".

Mușdului vb. IV. — Cuvîntul e publicat fără etimologie într-o listă de cuvinte din fostul județ Alba în revista „Cum vorbim", 1950, nr. 4, p. 33 cu sensul „a schimba din loc, a deranja". Etimologia cuvîntului e: magh. *mozditani* „a mișca".

Mozdón s. n. — E un maghiarism, intrat recent în limba romînă, în trei puncte din regiunile Crișana și Cluj ale *Atlasului limbii romîne* — material necartografiat cu sensul de „locomotivă". Faptul că pe fiecare dintre cele 3 fișe e dat cu altă formă de plural *(mozdóne*, *mozdoňiuri* și *mozdoni)* dovedește că subiectele de la care s-a înregistrat cuvîntul nu erau sigure de fermitatea existenței lui în limbă. De aceea nici nu știu dacă cuvîntul va fi inclus în *Dicționarul general al limbii romîne*. Etimologia lui e însă sigur din magh. *mozdony* „locomotivă".

Mozomáină s. f. — Prima atestare a cuvîntului este la Anonymus Caransebesiensis: *mozomajne* = spectrum, terriculamentum. Ulterior, atestările provin din diferite regiuni ale Banatului: la L. Costin (Graiul bănățean, Timișoara, 1926) cu sensul de „hală, monstru", pe care I. A. Candrea (*Dicționar enciclopedic ilustrat*, București, 1926—1931) îl completează prin „nălucă, arătare"; cu sensul de „momîie (în grîu, în cînepă etc.") în ALRM S. N., h 33, „măscărici (la nuntă)" în ALR II 2689/36, 47, 76, pe care I.A. Candrea îl întregește prin „mască urîtă, sluțenie de om, caricatură" și, în sfîrșit, cu sensul de „gură cască, om de nimic" la Em. Novacoviciu (*Cuvinte bănățene*, II, Oravița, 1931).

Aria de răspîndire a acestui cuvînt e deci Banatul.

În studiul său despre Mihail Halici („Dacoromania, VII, p. 77 urm.) N. Drăganu crede că Anonymus Caransebesiensis este acest Mihail Halici, romîn din Caransebeș, care „știa perfect latinește" (p. 131), după ce-și făcuse studiile liceale la Sibiu și cele universitare, probabil, în străinătate. Pornind de la convingerea că „limba de conversație a tuturor cărturarilor romîni calvini din secolul al XVII-lea era cea ungurească" și că „numeroase

cuvinte ungureşti erau întrebuinţate în limba romînească, care nu era cultivată în şcoală, întocmai ca neologismele de astăzi" (p. 147), N. Drăganu propune ca etimon al lui *mozomaină* un reconstituit magh. **mozomany* < *mozogmany*, „propriu, sperietoare, care se mişcă" (p. 129).

În limba maghiară, suf.-*many* serveşte la formarea de abstracte verbale. *Mozogmany* este, deci, un astfel de abstract verbal de la *mozogni* (= a se mişca) şi înseamnă „mişcare", e folosit însă foarte puţin chiar de către maghiari, care, pentru „mişcare" au termenul *mozgás*. Afară de aceasta, etimologia propusă de N. Drăganu este prea depărtată, din punct de vedere semantic, de sensurile lui *mozomaină*, înşirate mai sus.

După cum arată însuşi N. Drăganu, Anonimul a fost influenţat în măsură considerabilă şi de limba germană, îndeosebi de cea săsească (cf. p. 146—147). De aceea cred că şi *mozomaină* poate proveni din limba germană.

Se ştie că Banatul a fost, în cursul vremilor, un coridor de trecere şi de învălmăşire a armatelor turceşti. Chiar pe timpul cînd trăia Mihail Halici, Caransebeşul a fost ocupat de oştile turceşti, la 17 septembrie 1658. Nu e de mirare, deci, că pentru populaţia bănăţeană, turcul era o sperietoare, o hală, o nălucă, un monstru, aşa cum pentru populaţia din Moldova ajunsese să fie tătarul. Şi cum *turc* este omonim cu *musulman*, cred că *mozomaină* derivă din acest ultim cuvînt, care, în limba săsească, e *Muselman* (<tc. *müzürman*).

D. MARMELIUC

meserie subst. „profesiune (manuală calificată)". Dintre numeroasele explicaţii etimologice care s-au dat acestui cuvînt, nici una nu este pe deplin satisfăcătoare. Şăineanu, D. U., renunţînd la orice ipoteză, lasă termenul cu „etimologie necunoscută"; înaintea lui, Cihac, II, 194 înregistra termenul printre elementele slave ale limbii romîne, fără să indice însă forma slavă corespunzătoare; R. de Pontbriant, în *Dicţionarul romîn-francez* din 1862, îl consideră un derivat al lui *meşter*, explicaţie inacceptabilă din cauza dificultăţilor fonetice. În afară de aceste trei ipoteze mai există alte trei, care încearcă să explice termenul prin izvor latin. Laurian-Massim au dedus cuvîntul din lat. *magisteria*, prin reducere, acceptînd şi ei unele evoluţii fonetice imposibile; un fapt important pe care l-au semnalat însă aceştia în sprijinul teoriei lor este existenţa corespondenţelor romanice (fr. *métier* şi it. *mestiere*), care au sensul identic cu al termenului romînesc. Scriban şi, recent, DM, consideră că la baza cuvîntului aici în discuţie ar sta arhaicul *meser* „sărac" (<lat.), din care ar deriva cu sufixul *-ie* (productiv pentru numele de profesiuni). Etimologia aceasta, perfectă din punct de vedere strict formal, este inacceptabilă din punct de vedere semantic; rămîne neexplicată trecerea de sens de la „sărac, umil" la „profesiune (manuală calificată)", deoarece se ştie că, cel puţin în orînduirea feudală, situaţia socială a meseriaşului era în orice caz mai bună decît a membrilor altor pături şi clase

sociale. Rămîne în discuţie o ultimă ipoteză asupra etimologiei cuvîntului *meserie*, emisă în TDRG şi însuşită apoi de CADE: cele două izvoare lexicografice consideră că este posibilă apropierea termenului de *mesereare*, arhaism romînesc de origine latină, foarte folosit în toate textele vechi. Această ipoteză se întemeiază pe argumentul, foarte important, că termenul *mesereare*, cu sensul de bază „milă, îndurare", explicabil etimologic, a dezvoltat pe teren romînesc o a doua accepţiune, aceea de „slujbă, funcţie", foarte apropiată de a cuvîntului *meserie* şi uşor explicabilă prin amănuntul istoric că funcţiile sociale în statul feudal centralizat erau obţinute „prin mila" domnitorului (cf. „Giudeţ în cetatea Solunului... avînd *mesereare*", în Gaster, *Crestomaţie*, I, 78; „Rogu-te să scoţ pre cutarele den cutare *mesereare*", în *Prav.* 178). Neputînd însă înlătura dificultăţile de ordin formal, cei doi lexicografi susţin descendenţa *mesereare*>*meserie* ca pe o simplă posibilitate.

Pornind de la ideea că această din urmă teză este cea mai intemeiată, ne rămîne să găsim o explicaţie satisfăcătoare şi din punct de vedere fonetic. Veriga formală de legătură între *mesereare* „slujbă" şi *meserie* o găsim fără îndoială în textele lui Dosoftei, în variantele *mesereá* (articulat *mesereaua*) şi *mesereae* „slujbă, funcţie; grad, rang": „Avea parte la cinstea şi *mesereaoa* Sincantului" (în *Vieţile sfinţilor*, ed. 1682-1686, p. 222); „Fiică fiind lui Constantin, depre *mesereae* illustrius" (ib.). Mai tîrziu, asemenea variante au putut fi asimilate termenilor-nume de profesiuni, căpătînd terminaţia *-ie*, specifică acestora. În felul acesta, ni se pare că descendenţa lui *meserie* din învechitul *mesereare* trebuie considerată neîndoioasă şi că avem a face, în ultimă analiză, cu unul şi acelaşi cuvînt, în diverse etape ale existenţei lui.

meslehét subst. „atribuţie, însărcinare, slujbă". Termenul apare într-un document din anul 1830 („m-a ciracladisit cu *meslehet* nou, să ţin comisiie... în Cerneţi", ap. Iorga, *Scrisori de negustori*, 202) şi este înregistrat, fără nici o indicaţie etimologică, în DA ms. Înrudirea cuvîntului cu turcescul *meslek* „slujbă" este evidentă, cu toate dificultăţile fonetice pe care le ridică acest raport.

mestélnic subst. „făcăleţ pentru mestecat mămăliga". Termenul a fost înregistrat prin sud-vestul Transilvaniei, în Chestionarul lui Hasdeu (XVIII, 45) şi Todoran, *Gl.* Todoran, care nu s-a hotărît pentru o etimologie precisă, presupune totuşi înrudirea cu *mestecău* „făcăleţ"; în DA ms termenul este explicat prin verbul *mesteca* (în formă sincopată), la care s-ar fi adăugat sufixul *-elnic*. Nici una dintre cele două explicaţii nu ni se pare convingătoare. Credem mai degrabă că avem a face cu un derivat al lui *melesteu* (<magh.), în forma metatezată *mesteleu*, la care a fost ataşat sufixul (care derivă şi nume de agent) *-nic*. Un argument în favoarea acestei explicaţii o constituie şi faptul că *melesteu* (*mesteleu*) circulă în aceleaşi regiuni (însă pe o arie mult extinsă) cu *mestelnic*.

meşelíe subst. „pădure mică de stejar". Apare (şi sub forma *meşeliciu*) numai pe teritoriul Dobrogei (cf. Chestionarul lui Hasdeu, XIV, 475 şi

Dicţionarul tehnic silvic, Bucureşti, 1936). Singurul izvor lexicografic care se ocupă de originea cuvîntului, DA ms, îl consideră derivat (cu sufixul *-lic*) de la *meşea* „stejar mărunt" (înregistrat pe acelaşi teritoriu, cf. Chestionarul lui Hasdeu, XIV, 444 şi 373). Cît despre *meşea*, acelaşi izvor îl lasă cu etimologie necunoscută. Ghidîndu-ne după teritoriul de răspîndire al celor două regionalisme romîneşti, precum şi după aspectul lor fonetic, am încercat să găsim în limba turcă sursa noastră de împrumut. Într-adevăr, în *The concise Oxford Turkish Dictionary* semnat de A. D. Alderson şi Fahir Iz (Oxford, 1959), găsim această sursă, în cuvintele *meşe*, respectiv *meşelik*, care au aceleaşi sensuri cu ale împrumuturilor romîneşti corespunzătoare.

meştelí vb. „a mogoşi, a migăli (pe ascuns) la ceva". Singura atestare este dată de Coman, *Gl.* şi provine din Muntenia (raionul Muscel, regiunea Argeş). DA ms consideră termenul variantă a lui *meşteri*, deşi sensurile celor două cuvinte nu se suprapun. Credem că avem a face, în *meşteli*, cu o contaminare între *meşteri* şi *migăli*, din aceeaşi „serie" semantică.

micigál subst. „drac" . Cuvîntul este înregistrat, din raionul Rădăuţi (regiunea Suceava), în *Lexic regional* (Bucureşti, 1960, p. 104). Partea finală a cuvîntului aminteşte în mod evident de *ucigă-l* [*crucea, toaca*], unul dintre numele eufemistice populare ale „dracului". Cît despre partea iniţială, lucrurile sînt mai complicate. Tovarăşul academician Iorgu Iordan ne comunică părerea că *mi-* din *micigăl* ar reprezenta pe *michiduţă*, alt sinonim popular al „dracului". Această părere ar fi neîndoielnică dacă, dintre sinonimele „dracului", singur *michiduţă* ar avea partea iniţială a rădăcinii în forma *mi-*; din păcate, printre numele populare ale „dracului" se înregistrează şi *mititelul*, *micuţul*, care pot sta în egală măsură la baza lui *micigăl*. Rămîne în orice caz valabil faptul că *micigăl* este rezultatul contaminării între *michiduţă* (ori *mititelul*, *micuţul*), pe de-o parte, şi *ucigă-l* [crucea, toaca], pe de alt-a.

mícliştuc subst. „curmeziş al fundului unui vas de lemn," atestat o singură dată, în ALR II 6706/105 (partea necartografiată), în comuna Dobra (raionul Ilia, regiunea Hunedoara), adică într-o regiune în care influenţa germană este destul de intensă. Cuvîntul reprezintă o deformare a germanului *Mittelstück* „partea de la mijloc (a unui obiect)". Accentul termenului romînesc pledează în acelaşi sens.

mîţ interj. „strigăt cu care se cheamă sau se goneşte motanul (ori pisica)"; subst. „masculul mîţei, cotoi, motan". Toate dicţionarele romîneşti consideră că *mîţ* este o formă masculină refăcută (analogic) după femininul *mîţă* „pisică", termen care, la rîndul lui, ar fi de origine onomatopeică (TDRG, DA ms, CADE, DM) sau împrumut din slavă (DHLR I, 366, Scriban). Etimologia curentă dată lui *mîţ* se întemeiază însă pe ideea, eronată, că unica valoare morfologică a cuvîntului este aceea de substantiv. În realitate, valoarea morfologică primară a lui *mîţ* este aceea de interjecţie, neînregistrată de dicţionare, dar pe care o găsim atestată în

două comunicări mai vechi (din Sebeş, regiunea Hunedoara şi Cîmpulung Moldovenesc, regiunea Suceava), aflate în fişierul DA, la Institutul de lingvistică din Bucureşti. Dacă pornim, prin urmare, de la noua premisă, considerînd că substantivul *mîţ* îşi are originea în interjecţia onomatopeică cu acelaşi nume, atunci trebuie să acceptăm că termenul, în totalitatea lui, este o *formaţie onomatopeică independentă de mîţă*.

MIRCEA SECHE

ÎN LEGĂTURĂ CU NOTAREA TOPONIMICELOR ROMÎNEȘTI

DE

MARIUS SALA

În ultimul timp problema transcrierii denumirilor geografice în limba română a constituit obiectul unor articole publicate în revista „Limba română". În numărul 5 din 1961 al acestei reviste au apărut patru articole care tratează numai unul dintre aspectele problemei amintite mai sus și anume felul în care trebuie transcrise numele geografice străine.

În cele ce urmează vrem să aducem în discuție un alt aspect al problemei, prezentat izolat în lucrările de lingvistică românească. Este vorba de transcrierea toponimicelor românești în trecut. Faptele pe care le vom aduce nu sînt totdeauna necunoscute celor care se ocupă de limba română. În articolul de față am încercat să le grupăm într-un anumit fel pentru a vedea cît de numeroase și de variate sînt modificările cauzate de grafie în toponimia românească.

Se știe că toponimicele nu ni se transmit totdeauna sub forma cunoscută de localnici. În decursul timpului intervin tot felul de factori care duc la apariția unor diferențieri formale între aspectul scris al toponimicului și cel din vorbirea de fiecare zi.

Problema transmiterii numelor topice prezintă interes mai ales pentru toponimicele românești, aflate într-o situație specială, datorită faptului că limba administrației a fost diferită de la o regiune la alta: în timp ce în Muntenia și Moldova limba cancelariilor era slavona, în Transilvania și în Bucovina se folosea latina și maghiara, respectiv germana. Mai aproape de zilele noastre, s-a manifestat, cu deosebire în Transilvania, și influența administrației românești.

*

În discutarea materialului am distins două categorii de fapte: pe de o parte modificări de natură pur formală și pe de altă parte modificări formale datorită unei analize a conținutului toponimicului. Vom face, de

asemenea, distincție între fenomene datorite unei limbi străine și cele petrecute în limba romînă.

Modificările pur formale sînt mai numeroase în cazul toponimicelor transmise prin documente străine. Cele mai multe dintre ele se datoresc faptului că în romînă există o serie de sunete (*ă, î, u̯, e̯a, o̯a, č, ğ*, consoane finale palatalizate) care nu au corespondente în limbile respective și care, din această cauză, sînt redate în diferite feluri. Mai jos dăm cîteva feluri de redare a sunetelor în discuție din toponimicele bucovinene transcrise în ortografia germană :

ă : *a* (*Bădeuți* = *Badeutz* Grămadă, *Peceți*, p. 238 ; *Bălăceana* = *Balaczana* ibid., p. 239, *Bărbești* = *Barbesztie* ibid., p. 239).

ă : *e* (*Pătrăuți* = *Petroutz* ibid., p. 257 ; *Mărăței* = *Meretzei* ibid., p. 254 ; *Părău Negru* = *Pereu Negru* ibid., p. 257).

ă : *o* (*Borăuți* = *Boroutz* ibid., p. 240 ; *Nepolocăuți* = *Nepolokoutz* ibid., p. 256).

î : *e* (*Capucîmpului* = *Kapukempului* ibid., p. 243).

î : *i* (*Cîmpulung* = *Kimpoulung* ibid., p. 243 ; *Cîndești* = *Kindestie* ibid., p. 243 ; *Pojorîta* = *Poschoritta* ibid., p. 259).

î : *o* (*Fîntîna albă* = *Fontina alba* ibid., p. 248) [1].

Iată și cîteva feluri de redare a lui *č* în aceleași documente.

č : *cz* (*Bălăceana* = *Balaczana* ibid., p. 239 ; *Bancești* = *Banczestie* ibid., p. 239 ; *Bosanci* = *Bossancze* ibid., p. 240).

č : *ck* (*Jucica Veche* = *Alt Zucka* ibid., p. 253).

č : *tsch* (*Gropa tsche adunke*).

Situații similare întîlnim în Transilvania, unde sunetele caracteristice limbii romîne sînt redate în mod diferit, de la caz la caz. Dăm numai felul cum a fost redat *î* [2].

î : *i* (*Cîrpeștii mici* = *Kiskerpest* E. Petrovici, DR, X_2, p. 538 ; *Strîmba* = *Strimba* Drăganu, *Rom.*, p. 396 și *Top.*, p. 125 ; *Riulu albu*, *Riusor* Densusianu, *Hdlr*, I, p. 394).

î : *u* (*Mîndra* = *Mundra* E. Petrovici, DR, X_2, p. 243 — 244 ; *Bîrța* = *Burcza*, *Bîrsa* = *Bursza* Drăganu, DR, I, p. 138 — 145) [3].

î : *o* (*Strîmba* = *Stromba* E. Petrovici, DR, X_2, p. 335—336 ; *Tîmpa* = *Tompa* Drăganu, DR, I, p. 110 ; *Rușii Bîrgăului* = *Borgo Rus* Drăganu, *Top.*, p. 76).

î : *e* (*Tîmpa* = *Tempa* Drăganu, *Rom.*, p. 396, 397 ; *Tîrnava* = *Ternava* Drăganu, *Rom.*, p. 501, 502).

În general, pentru interpretarea aspectului fonetic al toponimicelor românești din trecut putem apela la grafiile străine în care ele au fost înregistrate. Pornind de la sunetele din limba latină sau slavă și cunoscînd sunetele actuale, putem ști care au fost (dacă au existat) sunetele intermediare.

Alteori grafiile străine ne dau indicații prețioase în legătură cu aspectul dialectal al unor toponimice. *Poiana Cerbului* este transcris prin

---

[1] În Banat, austriecii au redat pe *î* prin *a* (*Dalboschetz* pentru *Dîlbošeț*).

[2] Numeroase exemple se pot găsi în Drăganu, *Rom.* și în Drăganu, *Top.*

[3] Cf. cazul lui *Vîlcan* unde *î* a fost redat prin *u* și din această cauză toponimicul a fost apropiat de apelativul *vulcan*.

Poiana Scherbului, unde *sch* redă pe *ŝ*<*ĉ*, iar *Bucuroaia* prin *Bukorvány*, cu *ny* pentru *ń* din forma mai veche *Bucuroańa*.

În toponimia românească există însă cazuri în care, spre deosebire de situația din alte limbi romanice unde se pot stabili, cu ajutorul grafiei, stadiile intermediare în evoluția de la un sunet la altul [1], nu se pot stabili astfel de verigi intermediare. Pentru grămăticii străini care ne-au transmis numele de locuri românești, structura fonologică a limbii române nu s-a impus ca o presiune de ordin social [2], așa cum s-ar fi impus pentru românii. Acești grămătici străini nu au căutat să arate în scris printr-o ortografie tradițională sau improvizată, toate sunetele care joacă rol funcțional în limba română. Astfel, deoarece în ortografia maghiară nu se notau consoanele finale palatalizate (v. *Albești* = *Albest* Drăganu, *Rom.*, p. 307, *Albini* = *Albin* ibid., p. 139), opoziția dintre singular și plural din română, marcată prin opoziția consoană dură — consoană palatalizată este anulată. Din această cauză nu putem ști dacă *Spin* (Drăganu, *Rom.*, p. 436) din documentele maghiare notează un toponimic *Spin* sau *Spini*, după cum nu putem ști dacă *Brustur* (Drăganu, *Rom.*, p. 399) redă un singular *brustur* sau pluralul *brusturi*. Într-o situație similară este cazul lui *ă* din graiul moldovenesc redat, așa cum am văzut, prin *a*, *e*, *o*. Din cercetarea toponimiei bucovinene redată prin ortografie germană, nu putem ști dacă *a*, care notează adesea pe *ă*, reprezintă o grafie străină pentru *ă* sau o realitate fonetică (se știe că, mai ales în graiul moldovenesc, *ă* neaccentuat protonic e redat prin *a*). În astfel de cazuri, grafia străină ne împiedică să stabilim totdeauna în ce măsură toponimicele românești au evoluat alături de apelativele din limba noastră. Prin aceasta situația toponimicelor românești se deosebește de a toponimicelor din celelalte limbi romanice. Pe lîngă lucrările lui R. Menéndez Pidal și M. Alvar citate mai sus, putem aminti multe altele, care folosesc toponimicele ca sursă de primă importanță [3].

O cercetare sumară a felului cum sînt redate sunetele caracteristice limbii române ne arată că există mai multe grafii pentru același sunet. Aceasta se datorește faptului că grămăticii nu aveau nici un punct de sprijin în sistemul ortografic al limbii lor, după care să se orienteze [4]. Cu toate acestea, la o privire mai atentă se observă că anumite variante grafice apar mai frecvent decît altele. Dacă luăm din nou exemplul lui *î* remarcăm

---

[1] V. R. Menéndez Pidal, *Orígenes del español*, ediția a IV-a, Madrid, 1956. Cf. și M. Alvar, *Estudios sobre el dialecto aragonés en la Edad Media*, Zaragoza, 1953.

[2] Cf. J. Séguy, *Essai sur l'état des palatales et de -d- romans en occitan du XII-ème siècle*, în *Annales publiées par la Faculté des Lettres de Toulouse*, februarie, 1953.

[3] V. printre altele A. Griera, *La toponimia en el dominio catalán. Trabajo realizado y trabajo a realizar*, în *Actas de la primera Reunión de la Toponimia Pirenaica. Jaca. 1948*, Zaragoza, 1949, p. 149—157; E. Hirsch, *Die Flurnamen von Fenestrelle nach dem Registro delle mutazioni catastali 1769—1822*, în *Beiträge zur Namenforschung*, VI (1955), p. 52—68. M. Alvar în recenzia lucrării lui G. Rohlfs, *Studien zur Namenkunde* (RFE, XLI, 1957, p. 454) pornind de la vechile grafii *Gossa*, *Gassa* arată că etimologia propusă de Rohlfs pentru *Guaso*, *Guasa* nu este justă.

[4] Séguy (*op. cit.*, p. 175) observă că pentru palatatizarea din provensala secolului al XIII-lea există o mulțime de variante grafice pentru că scribii nu găseau o soluție în sistemul ortografic latin.

că pentru redarea acestui sunet, vocală închisă, se apelează mai ales la *i*, *u*, care sînt de asemenea vocale închise[1]. Uneori intervine tradiția grafică a unei alte limbi, ca în cazul lui *ă* din sufixul *-ăuți* redat sistematic în documentele germane din Bucovina prin *o*, din cauza influenței limbii poloneze. Nu trebuie să uităm că în comisia austriacă de delimitare a satelor din 1781 erau și mulți ofițeri cartografi polonezi.

Faptele semnalate mai sus sînt identice, pînă la un anumit punct, cu cele discutate de B. Pottier[2] din hărțile vechi spaniole, făcute și publicate pentru francezi. În ambele cazuri avem a face cu o redare aproximativă a unei realități lingvistice. Este interesant de arătat că în timp ce în hărțile de la începutul secolului al XVII-lea apar forme ca *Sorie*, *Palenze*, *Santandre*, care reprezintă toponimice spaniole adaptate la sistemul fonetic al limbii franceze, în hărțile din epoca modernă sînt păstrate formele spaniole: *Soria*, *Palencia*, *Santander*. Cele două moduri de a reda toponimicele spaniole corespund la două epoci diferite de cunoaștere a limbii spaniole: cînd era mai puțin cunoscută, toponimicele din această limbă erau adaptate la sistemul limbii franceze. Situația amintește de toponimicele românești din Bucovina care, la început, au fost traduse în germană. Începînd din secolul al XIX-lea, administrația austriacă folosește forma veche românească. N. Grămadă (*Peceți*, p. 239) a arătat cum vechea pecete de la 1800 a comunei Bălcăuți *Laudonfalva oder Balkoutz* a fost schimbată în *Balkoutz*.

Modificările pur formale ale toponimicelor românești produse de străini nu s-au limitat la redarea aproximativă a sunetelor caracteristice limbii române. Toponimicele românești formate din două sau mai multe cuvinte au fost transcrise conform regulilor topicii din limbile folosite de scribii din cancelarii. Acad. E. Petrovici (DR, X_2, p. 341) a arătat cum administrația maghiară din Transilvania a dat un aspect maghiar unor toponimice românești, prin omiterea terminației românești a genitivului. Astfel pentru *Gura-Honțului*, *Gura-Sadului*, *Gura-Văii* au apărut nume ca *Gurahonț*, *Gurasada*[3], *Guravale* sau *Guravăi*. În documentele germane din Bucovina apar forme ca *DornaVatra*, *Dorna Candreni* pentru *Vatra Dornei*, *Candrenii Dornei*.

Modificări de ordin pur formal s-au făcut și atunci cînd a fost folosită limba română. Ele au fost mai numeroase în perioada trecerii de la alfabetul chirilic la cel latinesc și, în Transilvania, după primul război mondial. Autoritățile bisericești românești din Transilvania au apropiat forma oficială a unor toponimice românești de cea din maghiară, unde rom. *ă* era redat prin *e*. Au apărut astfel nume ca *Glogoveț*, *Prilipeț*, *Siștaroveț*, în loc de *Glogovăț*, *Prilipăț*, *Siștarovăț* după magh. *Glogovecz*, *Prilipecz*, *Sistarovecz* (E. Petrovici, DR, X_2, p. 259, n. 15). Mai aproape de zilele noastre, administrația românească a dat, nu totdeauna în mod corect, o înfățișare mai apropiată de cea literară unor toponimice cunoscute

[1] Cf. Augustin Bena, *Limba română la sașii din Ardeal*, Cluj, 1925, p. 19—21.

[2] *Los toponimos en los mapas antiguos*, în *Actas...*, p. 177—179.

[3] I. Conea îmi comunică că în regiunea Craiova există toponimicul *Gura Sadului* (azi *Valea Sadului*).

numai sub forma lor dialectală. N. top. *Şchei*, din regiunea Crişana (astăzi *Oraşul Dr. Petru Groza*), a fost greşit literarizat prin *Ştei* (E. Petrovici, DR, X_2, p. 525), datorită faptului că în regiunea respectivă palatalizarea lui *k'* şi *t* se găsea în acelaşi stadiu, *k''*. Acad. Iorgu Iordan (*Rum. Top.*, p. 234) a arătat cum numele topic *Fierbătoarea*, din nordul Moldovei, pronunţat în graiul moldovenesc *Şerbătoarea*, a fost literarizat sub forma *Cerbătoarea*, din cauză că *ş* din graiul moldovenesc corespunde atît lui *ĉ* cît şi lui *f* palatalizat. Tot acad. Iorgu Iordan (*Note*, p. 491) discută o serie de toponimice ardeleneşti greşit literarizate. Cei care le-au literarizat au pornit de la constatarea că oricărui *mń*, *ń* din graiul ardelenesc îi corespunde în limba literară *m*. În felul acesta ei au transcris prin *m* pe *mń*, *ń*[1] dintr-o serie de toponimice ca *Mermezău*< magh. *Nyírmező*, *Mierlău*<magh. *Nyárló*, *Miersig*<magh. *Nyárszeg*, *Milaş*<magh. *nyulas*.

Există şi cazuri de accidente care fac ca un toponimic să se transmită generaţiilor următoare sub o formă greşită. Toponimicele ardeleneşti care încep cu *ş*, după primul război mondial, au fost scrise cu *s* pentru că la majuscule nu se obişnuia să fie trecută sedila (*Sighişoara*, *Sebeş*) [2]. Populaţia din jur le rosteşte şi astăzi cu *ş*.

Din prezentarea faptelor de mai sus rezultă că numărul cazurilor de modificări pur formale este foarte mare, în cazul toponimicelor romîneşti. De cele mai multe ori aceste modificări n-au atins şi forma populară a toponimicului. Spre deosebire de situaţia din alte limbi romanice, în romînă au existat mereu forme duble pentru cele mai multe toponimice. Uneori forma oficială s-a impus, înlocuind-o pe cea populară. Amintim din acest punct de vedere cazul discutat al toponimicelor *Gurahonţ*, *Gurasada*, *Guravale*, care s-au încetăţenit şi în vorbirea localnicilor. Acelaşi lucru s-a întîmplat cu *Reşiţa*, care are la bază o formă austriacă (*Reschitza*) (E. Petrovici, DR, VIII, p. 175).

Această particularitate a toponimiei romîneşti ne obligă să cercetăm mai ales formele populare ale toponimicelor, atunci cînd vrem să tragem concluzii de ordin istoric. Altfel riscăm să atribuim toponimicelor o origine care nu este conformă cu realitatea. G. Weigand (*Balkan-Archiv*, I, p. 6, 19) şi, mai tîrziu, N. Drăganu (*Rom.*, p. 560) au considerat că toponimicul *Vultor(i)*, *Vultur* ar proveni de la apelativul *vultur*, neştiind că forma populară este *Vîltori*, redată în maghiară prin *u* pentru *î* (E. Petrovici, DR, X_2, p. 249). La concluzii etimologice false s-a ajuns şi în explicarea toponimicului *Gurasada*, fiindcă nu se cunoştea forma populară. Csánki (*Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, p. 134) l-a explicat ca o tautologie toponimică din rom. *gură* şi magh. *szád* „gură", în timp ce N. Drăganu (*Rom.*, p. 283) l-a derivat din sl. *gora* „munte" şi *sadŭ* „planta, plantatio". Acad. E. Petrovici (DR, X_2, p. 340—341) a explicat, credem just, acest toponimic pornind de la forma populară. Luînd în consideraţie toponimice ca *Gura-Barzii*, *Gura-Dobrii*, *Gura-Văii* d-sa arată că *Gura-Sadului*, forma populară a toponimicului în discuţie, a apă-

[1] Uneori s-ar putea să avem a face cu forme hipercorecte, datorite chiar vorbitorilor din acele regiuni.

[2] Cf. şi *Segarcea*, *Siseşti* pentru *Şegarcea*, *Şiseşti*.

rut datorită faptului că localitatea se afla la „gura" unui rîu. De la *Gura Sadului* s-a ajuns, prin eliminarea terminației genitivului românesc, la *Gurasada*.

*

Modificările formale datorite unei interpretări a conținutului sînt mai numeroase la cei care folosesc limba română pentru transmiterea toponimicelor. Ele apar, de cele mai multe ori, atunci cînd toponimicul nu mai este simțit legat de vreun cuvînt sau de un alt toponimic, cu alte cuvinte cînd este neanalizabil [1]. În astfel de cazuri toponimicul este apropiat de apelativul sau de alte toponimice cunoscute. Întocmai ca în cazul cuvintelor neanalizabile, toponimicele neanalizabile constituie o problemă pe care vorbitorul, pus în fața înregistrării lor în scris, caută să o rezolve. După cum uneori cuvintele neanalizabile sînt apropiate de ceea ce vorbitorul consideră că este forma originară [2], tot așa, pus în fața hărții sau în fața unei hîrtii oarecare, vorbitorul încearcă să analizeze toponimicul și să dea forma „corectă" a acestuia. Și de această dată trebuie să precizăm că uneori este greu de stabilit dacă schimbarea intervenită în aspectul fonetic al toponimicului — de fapt o etimologie populară — a fost făcută de vorbitorii care folosesc acel nume topic sau dacă au intervenit reprezentanții autorităților administrative, mai sensibili la acest aspect al problemei

Acad. Iorgu Iordan (*Note*, p. 487) a făcut o clasificare a fenomenelor de acest tip, pornind de la cauzele care le-au produs. În cele ce urmează vom prezenta faptele din punctul de vedere al rezultatelor la care s-a ajuns : pe de o parte modificări în tema cuvîntului și, pe de altă parte, modificări în partea finală a acestuia. Am luat acest criteriu drept bază fiindcă în prezentarea de față ne interesează mai ales rezultatele la care se ajunge prin modificarea aspectului fonetic al toponimicului. Între modificările din tema cuvîntului, vom distinge :

a) modificări ale unor toponimice românești cauzate de lipsa unui sprijin în vreun apelativ ;

b) modificări ale unor toponimice străine care, fiind adaptate la sistemul limbii române, suferă aceleași transformări ca numele topice de la *a*) [3].

a) În documentele bucovinene *Curătură*, care a încetat de a mai exista ca element al vorbirii curente, a fost înlocuit prin *Cărătură*, fiind apropiat de *a căra*. *Fleondoroaia*, pentru *Flondoroaia*<*Flondor* își datorește aspectul fonetic unor cuvinte ca *fleandură*, *fleoarcă*, *fleoancă* (Iordan, *Rum. Top.*, p. 131). *Mărătoare* din *Dealul Mărătoarei* are la bază apelativul *murătoare* „fîntînă cu apă sărată", modificat sub influența unor cuvinte (*mare*,

[1] V. Iorgu Iordan, *Note*, p. 487—496, unde se analizează multe toponimice devenite neanalizabile, arătîndu-se felul cum pentru astfel de nume topice se caută sprijin în cuvinte vii.

[2] Cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, variantă nouă [București], 1960, p. 165.

[3] B. Pottier, *op. cit.*, p. 177, dă cîteva exemple interesante de toponimice spaniole care, intrate în limba franceză, sînt analizate în fel și chip : sp. *Castrogériz* devine *Quatre Souris*, *Sahagún-Saint Lugens*, iar *Puertomarin* apare ca *Pont Sainte Marie*.

mărita) asemănătoare ca sunete (Iordan, *Note*, p. 491). N. Drăganu (DR, V, p. 896) explică toponimicul *Dosul Secerului*, dintr-o formă mai veche *Dosul Seciului*, prin etimologie populară, apărută în momentul în care apelativul *seci* „curătură" [1] nu mai era cunoscut. Amintim și cazul lui *Vizureni*, *Vizurești*, care au la origine apelativul *vizir*. Nemaifiind cunoscut acest apelativ, vorbitorii au apropiat toponimicul în discuție de *viezure* (Iordan, *Rum. Top.*, p. 131). Cf. *Apahida* devenit *Apa hîdă* și părăsit pentru *Apahida* (Pușcariu, DR, VI, p. 529). Cf. și cazul muntelui *Nedeiul*, la est de Oslea, transcris în hărți, așa cum îmi comunică I. Conea, sub forma *Negoiul*. Numeroase prefaceri de acest fel au avut loc în țara noastră după primul război mondial, cînd administrația românească a schimbat foarte multe dintre numele topice ardelenești, care nu aveau sprijin într-un cuvînt viu [2]. Șt. Pașca (DR, V, p. 434) a dat exemple de acest fel : *Feneșel* devine *Fînișel* (cf. *fîn*), *Petca-Petecu* (cf. *petec*), *Stana* este înlocuit prin *Stîna* (cf. *stînă*), în timp ce *Tornea* a fost înlocuit prin *Turnu* (cf. *turn*). Administrația românească a și tradus uneori numele mai vechi ale unor localități. Tot Șt. Pașca (DR, V, p. 433) arată cum datorită acestei tendințe , *Tîrnova* devine *Spineni*, *Nireș* — *Mesteacănul*.

Pe lîngă exemplele date mai sus, există altele în care s-a modificat forma toponimicului pentru a se îndepărta de apelativul care a stat la baza lui. Exemplele le-am luat din articolul citat al acad. Iorgu Iordan (*Note de toponimie românească*). Astfel *Călcaina* are la origine pe *Căcaina*, *Cărăzeni* pe *Căcărezeni*, *Carcaleți* pe *Cacaleți* (*op. cit.*, p. 488).

b) În articolul citat în mai multe rînduri, acad. Iorgu Iordan aduce în discuție numeroase exemple de nume topice de origine străină care, în procesul de adaptare la limba română, au fost apropiate de cuvinte românești. Astfel partea a doua a toponimicului maghiar *Marosorbó* a fost identificată cu femininul adjectivului rom. *orb*, ajungîndu-se la *Oarba de Mureș* (Iordan, *Note*, p. 492), în timp ce *Săvîrșin* <magh. *Sovorsin*, datorită lui *a săvîrși* (Iordan, *Note*, p. 494). De origine germană pare a fi *Satul Mare* și anume de la un nume de persoană de origine germanică **Satmar*, modificat prin etimologie populară (*ibid.*, p. 493). Tot așa *Sulița* <slav. *selitse* (sub influența lui *suliță*) și *Suplac* <magh. *Széplak* (datorită apropierii de *sup*(*t*) și de *lac*) la Iordan, *Note*, p. 494. Explicații prin etimologie populară a unor toponimice străine intrate în limba română a dat și N. Drăganu în cartea citată (*Toponimie și istorie*). Astfel, la p. 15—16, *Cîrlibaba* este explicat dintr-un *Karlsbach*, apropiat de *cîrlig*. W. Scheiner explică tot prin etimologie populară rom. *Limbă* < magh. *Lomb* (*falva*) (BA, II, p. 85), *Porumbacul* (*de jos* și *de sus*) < germ. *Forchenbach* (BA, III, p. 141), iar G. Weigand (BA, I, p. 16—17) apropie toponimicul *Musca* < bg. *muzga* de apelativul *muscă*.

Există cazuri cînd modificarea o suferă numai terminația numelui topic, care este apropiat de un sufix cunoscut. Astfel forma de astăzi a toponimicului *Sibiu* pornește de la forma *Sibii*, atestată în vechile docu-

[1] Cf. și pl. *seciuri* de la care s-a putut ajunge mai ușor la *Dealul Secerului*.

[2] Cf. o situație similară în Franța, la J. Chaurand, *Toponymie de la commune de Marle*, în „Revue Internationale d'Onomastique", X (1958), p. 186—190.

mente slave. În perioada trecerii de la alfabetul chirilic la cel latin, *Sibii* a fost apropiat de cuvinte toponimice terminate în *-iu* (v. *Cercetări de lingvistică*, IV (1960), p. 53). Am arătat cum rom. *Beiuş* provine dintr-un *Beinş*,fiindcă la trecerea de la alfabetul chirilic la cel latinesc *Beinş* a fost apropiat de cuvintele şi toponimicele cu finala în *-uş* (SCL, XI, p. 470). Apropieri de acest fel au fost făcute şi mai aproape de zilele noastre; *Zălau* a fost înlocuit cu *Zalău*, prin analogie cu termenii terminaţi în *-ău*, iar *Şomcuta* a devenit *Şomcuţa*. Alteori, mai ales în cazul adaptării unor toponimice străine, partea finală a acestora este apropiată de un cuvînt romînesc cunoscut. Astfel *Hărăscrac* sau *Harascrac*<magh. *Haraszt-kerék* a fost identificat, în partea lui finală, cu rom. *crac* (Iordan, *Note*, p. 489), după cum în partea de la sfîrşit a toponimicului *Vereşmort*, *Vîş-mort*<magh. *Veresmart* romînii au văzut adjectivul *mort* (*ibid.*, p. 494). N. Drăganu, *Top.*, p. 15, notă, arată că partea finală a numelui topic *Cîrlibaba* se datoreşte analogiei cu rom. *babă* (în vechile documente apar forme ca *Cîrlibaholŭ*, *Crălibav*, *Cîrlibav*, *Kirlibabul*).

Analiza conţinutului numelor topice romîneşti a fost făcută şi de cei care au folosit alte limbi în documente. Primul rezultat al acestui fapt a fost tendinţa de traducere a toponimicelor romîneşti în limbile amintite. În documentele germane din Bucovina apar numeroase traduceri de acest fel: *Kloster Humora* pentru *Mînăstirea Humorului*, *Schwartzthal* pentru *Negrileasa*. D. Warenka (*Topographie der Bukovina zur Zeit ihrer Erwerbung dürch Österreich* (*1774—1785*), Cernăuţi, 1895) arată că modificările administraţiei austriece au fost făcute şi în sensul slavizării toponimicelor romîneşti. Astfel, într-un tablou din 1785 din Arhiva Ministerului de război din Viena *Pîrîul Negru* apare pe hartă *Cernipotok*, dar după numirea adevărată *Pareu Nigru*. Aceeaşi este situaţia lui *Cîmpulung* transcris prin *Dolkopoly-Volsky* sau cu *Pîrîul Frumoasa*, *Valea Vlădichii* traduse prin *Bach Krasna*, respectiv *Vladika Dolina*.

Spre deosebire de cancelaria slavă din Moldova, care a slavizat uneori toponimicele romîneşti, cancelaria maghiară din Transilvania a maghiarizat cu mai multă consecvenţă numele topice romîneşti (v. E. Petrovici, *Toponimie ungurească în Transilvania medievală*, în *Transilvania*, LXXIV, p. 113 urm.). E. Petrovici (DR, X_2, p. 532—542) a adus numeroase exemple în plus din care rezultă clar procesul de maghiarizare a toponimiei romîneşti din Transilvania. Iată cîteva exemple. *Strîmtura* = *Zurduky*, *Breb* = *Hatpatokfalva*, *Horthpathak*, *Iapa* = *Kabolapatak*, *Peri* = *Kerthweles*, *Valea porcului* = *Dyznopataka*, *Biserica Albă* = *Feyerghaz* (toate în Maramureş, *op. cit.*, p. 534); *Lazuri* = *Újvágás*, *Preuteasa* = *Füzespaptelek*, *Lupoaia* = *Farkasmezö*, *Valea Rea* = *Diószpatoka* ş. a. (în regiunea Munţilor Apuseni *ibid.*, p. 536). Uneori administraţia maghiară a „tradus" numai sufixul toponimicului romînesc (*Dragomireşti*, *Budeşti*, *Crăciuneşti*, *Berbeşti* apar sub formele *Dragomerfalwa*, *Bwdfalwa*, *Karachonfalwa*, *Barbfalwa*) sau numai determinativul unor toponimice (*Cîrpeştii mici*, *Dumbrăviţa mică* devin *Kiskerpest*, *Kisdombrovicza*) —E. Petrovici, DR, X_2, p. 538.

Acţiunea de traducere sistematică a toponimicelor romîneşti în maghiară,germană, latină sau slavă n-a avut urmări prea mari pentru

toponimia românească, fiindcă, pe lîngă formele oficiale, traduse din românește, au existat totdeauna și formele populare transmise, pînă în zilele noastre. Situația prezentată are importanță numai atunci cînd cercetăm toponimia noastră din punct de vedere istoric. De aceea, în astfel de cercetări trebuie să se facă apel în primul rînd la formele populare. Acest lucru se impune cu atît mai mult, cu cît uneori toponimicele românești au suferit modificări succesive, din care cauză, fără cunoașterea formei populare, nu se poate stabili etimologia numelui topic respectiv. Acad. E. Petrovici (DR, X_2, p. 521—522, 541) citează numeroase cazuri în care administrația maghiară din Transilvania a remaghiarizat o serie de toponimice românești de origine maghiară. Astfel magh. *Miháld* <rom. *Mehădia* a fost maghiarizat în *Mehadia*, de la care avem forma oficială românească *Mehadia*, după cum magh. *Egregy*>rom. *Agrigiu*, în pronunțare dialectală *Agriż*, a fost maghiarizat în *Agris*>rom. *Agriș*. Acad. E. Petrovici ne-a comunicat un caz foarte interesant, care arată cum alteori limbile de administrație au influențat succesiv un toponimic în așa fel încît astăzi este greu să i se stabilească originea. Aproape de locul unde rîul *Zărna* din Munții Apuseni se varsă în *Valea Drăganului*, există un munte care se numește *Cernagura*. Este vorba la origine foarte probabil de numele *Gura Zărnii*, adică de „gura" rîului *Zărna*, care se dă de obicei locului de întîlnire dintre două ape. Acesta a fost transpus în maghiară prin *Gurazerna*, cu *ă* redat prin *e* (v. mai sus) și cu pierderea desinenței genetivului plural (cf. *Gurasada*). După aceea, un reprezentant al administrației care cunoștea slavona s-a conformat regulilor sintactice slave și a modificat ordinea elementelor constitutive ale toponimicului (*Gurazerna*>*Zernagura*). Pornind de la această formă, o a treia persoană care cunoștea germana, a înlocuit pe *z* prin *c*, ajungîndu-se astfel la *Cernagura*.

Pe teritoriul țării noastre există un număr mare și variat de fapte de felul celor prezentate de noi mai sus. Revista „Limba română" invită pe colaboratori să trimită informații de felul celor semnalate și, în general, orice fel de date și materiale în legătură cu toponimia țării noastre.

ABREVIERI

BA	= *Balkan-Archiv*, Leipzig.
DR	= *Dacoromania*, Cluj.
Drăganu, *Rom.*	= Nicolaie Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933.
Drăganu, *Top.*	= Nicolaie Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928.
Grămadă, *Peceți*	= N. Grămadă, *Vechile peceți sătești bucovinene (1783—1900)*, în *Codrul Cosminului*, X (1936—1939), p. 217—268.
Iordan, *Note*	= Iorgu Iordan, *Note de toponimie românească*, în *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. СТ. Романски*, Sofia, 1960, p. 487—496.
Iordan, *Rum. Top.*	= Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomatik*, vol. II, Bonn-Leipzig, 1926.

DESPRE NORMELE DE REDARE A NUMELOR ŞI CUVINTELOR RUSEŞTI ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

GH. BOLOCAN

Îndreptarul ortografic ortoepic şi de punctuaţie consacră un paragraf normelor de „transcriere" [1] a „numelor şi a cuvintelor din limbile care folosesc alfabetul cirilic" [2]. S-ar părea deci că şi problema redării numelor şi a cuvintelor ruseşti este rezolvată. Chestiunea nu stă însă de loc aşa. Răsfoind publicaţiile de lingvistică se observă, fără prea mare greutate, că acest capitol al *Îndreptarului* este nesocotit: fiecare lingvist are un sistem propriu de „transcriere". Vom da numai cîteva exemple:

Sla*vea*nskoe vlianie... (Seidel, p. 176); Sla*via*nskie elementî (idem); K voprosu o vl*iia*nii pisatel*ia*; Romanska*ia* filolog*ia* (B. Cazacu, Studii... 40); Kategor*ia* sostoiani*ia* (Seidel, p. 180); sv*iazi* (T. Slama-Cazacu, Limbaj... 377); slovarь (Iorgu Iordan, SCL, 1—2/1954, p. 156); Slova*ri* (D. Macrea, Probleme...147); Raevskii (T. Slama-Cazacu, Limbaj...377); Reformaţki (Seidel, Vasiliu); russkii (Seidel); literaturnîĭ (Iorgu Iordan, SCL, 1—2/1954, p. 156); cĭto (T. Slama-Cazacu) učebnik (Seidel); otnošen*ia* (ibidem). Lista aceasta poate fi mult amplificată.

Dacă excludem dintre aceste „abateri" de la norme pe acelea care s-ar datora mai mult sau mai puţin lipsei de atenţie din partea autorilor sau a corectorilor, rămîn totuşi în materialul de care dispunem destul de multe exemple care sînt generate de deficienţele sistemului de „transcriere" consemnat în *Îndreptar*.

Notele de faţă se referă tocmai la aceste deficienţe.

Transpunerea numelor sau a cuvintelor dintr-o limbă care foloseşte alt alfabet este mai întotdeauna dificilă, întrucît alfabetele diferitelor limbi nu au în general acelaşi număr de litere.

---

[1] Termenul este impropriu, întrucît nu e vorba de o transcriere propriu-zisă.

[2] Din păcate, titlul promite mai mult decît înfăţişează capitolul respectiv, întrucît limbile ucraineană şi bielorusă nu sînt luate în consideraţie.

Astfel, limba romînă are alfabetul compus din 27 litere, pe cînd rusa, din 33.

Bazîndu-se pe criteriul grafic, sistemul de „transcriere" propus în *Îndreptar* constată că 24 de litere din alfabetul rusesc au corespondente în alfabetul romînesc şi anume :

а	б	в	г	д	е	з	ж	и	к	л	м	н	о	п	р	с	т	у	ф	х	ц	ш	ы
a	b	v	g	d	e	z	j	i	k	l	m	n	o	p	r	s	t	u	f	h	ţ	ş	î

Prin urmare, aceste litere din alfabetul limbii ruse nu pun probleme deosebite.

Au rămas deci trei litere din alfabetul romînesc nereprezentate în schema de mai sus (*ă*, *c*, *x*) şi nouă litere ale alfabetului limbii ruse : ч, щ, ё, й, ъ, ь, э, ю, я. Dintre cele trei litere ale alfabetului limbii romîne se folosesc numai două : *c* la redarea literei ruseşti şi bulgăreşti *ч*- cît şi pentru redarea lui *щ* din alfabetul limbii ruse, şi *ă* pentru transcrierea lui *ъ* bulgăresc.

Prin urmare, cu ajutorul lui *c* urmat de *e*, *i* obţinem două digrafe *ce*, *ci*, care redau aproximativ pronunţarea sunetului rusesc notat *ч* întrucît asocierea literelor *i*, *e* cu *c* sugerează cititorului romîn pronunţarea moale a sunetului respectiv din limba rusă.

Rămîn deci 7 litere ale alfabetului limbii ruse a căror transcriere necesită o explicaţie mai detaliată.

În general, scrierea fonetică are ca scop redarea fonemelor unei limbi ceea ce nu înseamnă însă că numărul literelor alfabetului trebuie să coincidă cu numărul fonemelor. În majoritatea limbilor, numărul literelor este mai mic decît numărul fonemelor. Cu toate acestea este posibil să se redea pronunţarea mai mult sau mai puţin exactă a cuvintelor dintr-o limbă oarecare, datorită faptului că o serie de foneme pot fi exprimate în scris printr-o combinaţie de două sau mai multe litere. Astfel, limba rusă foloseşte pentru redarea a 35 de foneme-consoane 25 de litere. Felul cum se reprezintă grafic 20 dintre fonemele-consoane ale limbii ruse se vede din cele spuse mai sus. Restul de 15 foneme-consoane sînt reprezentate prin îmbinări de tipul următor : literă consoană + una dintre literele-vocale *ё*, *е*, *ю*, *я*. Grafia rusă, ca oricare altă grafie, are la bază cîteva principii a căror cunoaştere este indispensabilă atunci cînd se face transcrierea din rusă în romînă.

Principiul fundamental al limbii ruse în această privinţă constă în faptul că citirea literelor consoane nu este posibilă fără a se avea în vedere litera următoare. Grafia rusă are deci la bază principiul silabic. De aici se desprind o serie de criterii dintre care formulăm mai jos pe cele mai importante :

1) Diferenţa dintre consoanele dure şi consoanele moi se redă grafic prin diferenţa dintre literele cu care se notează vocalele următoare. Mai simplu spus, consoanele moi se redau în limba rusă printr-o literă-consoană urmată de una din literele-vocale *ё*, *е*, *ю*, *я* pe cînd consoanele dure se redau printr-o literă-consoană urmată de literele-vocale e, o, a, u. (De pildă : *ля* (l'a), *ла* (la).

2) La sfîrşit de cuvînt, precum şi înaintea unei consoane din interiorul cuvîntului, consoanele moi se redau prin litera-consoană respectivă urmată de semnul moale.

3) Pentru redarea consoanei *j* nu există un semn special şi de aceea acest sunet este redat în scris în două feluri :

a) prin *й* după o vocală, de obicei la sfîrşit de cuvînt sau înaintea unei consoane ;

b) prin *ё,ею,я*, la început de cuvînt şi la început de silabă, precum şi după *ъ*, *ь*, dar numai ca semne despărţitoare.

În *Îndreptar*, la p. 67, se spune : „Normele de transcriere a numelor şi cuvintelor din limba rusă în limba romînă au în vedere mai cu seamă criteriul grafic. Astfel, indiferent de rostirea lui *о*, el se transcrie *o* . . .Potrivit cu ortografia romînească, *я* se redă prin *ia* la început de cuvînt şi după vocală, prin *ea* după consoană . . .".

Motivarea redării lui *о*, „indiferent de rostirea" lui, nu mai e un criteriu grafic, după cum redarea lui *я* prin *ia* într-o anumită poziţie şi prin *ea* în altă poziţie nu se face „potrivit cu ortografia romînească", care, după părerea noastră, n-ar da dreptul la o astfel de rezolvare (v. deal, meargă, dar amiază, viaţa etc.) cf. rus. мясо (measo), Валя (Valea), дядя (deadea) etc.

Transcrierea practică a numelor şi cuvintelor ruseşti trebuie să ţină seamă de principiile fundamentale ale grafiei ruse. Cum se pot aplica în mod concret aceste principii ?

Primul criteriu formulat de noi este în general respectat de *Îndreptar* : consoanele moi, redate în limba rusă prin litere-consoane urmate de literele-vocale *ё*, *ю*, *я*, sînt transcrise prin litere-consoane + *io*, *iu*, *ea* iar consoanele dure, redate în rusă prin litere-consoane urmate de *а*, *о*, *u*, sînt transcrise prin litere-consoane + *a*, *o*, *u*.

De exemplu марка (marka), суда (suda), рад (rad), нос (nos)
мярка (mearka) сюда (siuda) ряд (read) нёс (nios)

Ca o completare la aceste norme din *Îndreptar* ar trebui menţionat faptul că ё după *ж*, *ш* trebuie să se scrie *о* : *жёг*, *шёл* (jog, şol), întrucît scrierea cu ё după *ж*, *ш* constituie în limba rusă o abatere de la principiul grafiei silabice.

De cel de al doilea criteriu — redarea consoanelor moi cu ajutorul semnului moale (ь)-*Îndreptarul* nu ţine seamă. De aceea opoziţia *consoană moale/consoană dură* la sfîrşitul şi în interiorul cuvîntului înainte de consoană nu apare în transcrierea propusă.

Conform normelor, vom transcrie deci : *krov* pentru *кров* (acoperiş) şi pentru *кровь* (sînge), *brat* pentru *брат* (frate) şi *брать* (a lua), *stal* pentru *стал* (a început, a devenit) şi *сталь* (oţel) etc. Unii lingvişti (v. exemplele citate la începutul articolului) încearcă să iasă din acest impas transcriind pe *ь* prin *i*. Chestiunea se complică însă, deoarece atunci vom avea : *стали* (au devenit) *сталь* (oţel), *стали* (pl. de la *сталь*) *стали* (gen de la *сталь*) redate toate prin *stali*.

Astfel de situaţii se întîlnesc şi la numele proprii şi atunci confuzia devine şi mai supărătoare. Să ne închipuim următoarele propoziţii : 1. *Арысь* находится в Сибири. 2. Арыс находится тоже в Сибири ; tran-

scrierea propusă de *Îndreptar*: 1) Arîs nahoditsea v Sibiri. 2) Arîs nahoditsea toje v Sibiri[1].

În *Îndreptar* se admite transcrierea semnului moale (ъ) prin *i* numai înaintea lui *e* şi *я* şi după *ч* (ar fi trebuit adăugat aici şi *щ*: *вещь* (veşci).

Redarea lui ъ prin *i* în primele două poziţii produce confuzii: *варение* (fierbere) — *варенье* (dulceaţă), (*не*) *имéние* (faptul de a nu avea) — *имéнье* (moşie), *варéния* (genit. lui *варение*) — *варенья* (genit. lui *варéнье*) etc. se transcriu la fel: varenie, varéniia, imenie.

Necesitatea rezolvării acestor situaţii este evidentă.

În ceea ce priveşte cel de al treilea criteriu, adică inexistenţa unui semn special în alfabetul rus pentru *j* normele din *Îndreptar* prezintă trei inconveniente: a) redau pe *й*, care notează o variantă poziţională a lui *j* prin *i* (la sfîrşitul cuvîntului, la numele proprii *й* se omite), ceea ce nu-l diferenţiază de *и*; b) nu specifică poziţia lui *я*, *ё*, *ю* după ъ, ь c) la iniţială sau după vocală, *j* nu se transcrie cînd este urmat de *e* (*э*). Se scrie deci *Enisei*, în loc de *Ienisei* (v. şi în transcrierea franceză *Ienissei*), *Krasnoe-Selo* în loc de *Krasnoie Selo* (v. şi în transcrierea franceză *Krasnoie Selo*). La iniţială şi în interiorul cuvîntului, *Îndreptarul* nu face distincţie între e şi *э*. Vom transcrie deci *poet* atît pentru *поэт* (poet) cît şi pentru *noem* (cîntă).

Întrucît normele propuse în *Îndreptar* se referă la transcrierea numelor proprii şi a cuvintelor comune, este necesară o oarecare diferenţiere la transcrierea acestor două categorii.

Pentru transcrierea numelor proprii propunem următoarele rectificări şi completări la normele din *Îndreptar*:

a) *e* la început de cuvînt, în interiorul cuvîntului după vocală şi după ъ, ь cu funcţie de semn despărţitor, să se redea prin *ie*: *Енисей, Егоров* [*Ienisei, Iegorov*] *Красное-Село* [*Krasnoie-Selo*]

b) *я*, ё după ъ, ь să se redea prin *ia*, *io*;

c) *ё* după *ш*, *ж* să se transcrie prin *o*;

d) ь după *щ* să se transcrie prin *ĭ*;

e) *й* la numele proprii (*Чернышéвский*) să se redea prin *ĭ*: *Cernîşevskiĭ*.

Pentru transcrierea cuvintelor comune este necesară folosirea semnului *ĭ* în următoarele situaţii:

a) pentru redarea semnului moale (ь) în toate poziţiile: конь [*koni̯*], *варенье* [*varenie*] etc.;

b) pentru redarea lui *й* în orice poziţie: мой [*moĭ*], район [*raĭon*] etc.;

c) pentru redarea lui ч înainte de consoană: чреда (*cĭreda*), член (*cĭlen*) etc.

Completările propuse pentru numele proprii sînt valabile şi pentru cuvintele comune.

Folosirea unei litere noi (*ĭ*) care nu este în alfabetul limbii noastre nu afectează cu nimic caracterul de transcriere practică a normelor din *Îndreptar*, dată fiind folosirea acestui semn în mod diferenţiat. Introducerea acestui semn în sistemul de transcriere a numelor şi cuvintelor din limbile care folosesc alfabetul chirilic nu presupune introducerea lui şi în alfabetul limbii romîne.

[1] Cf. şi Орел—Орель; Аят—Аять; Аргун—Аргунь etc.

GRAIURI MIXTE ŞI GRAIURI DE TRANZIŢIE

CU PRIVIRE LA UN GRAI MIXT DIN NORD—NORD-VESTUL OLTENIEI

DE

MARIN PETRIŞOR

Este unanim recunoscut că ramificaţiile teritoriale ale unei unităţi lingvistice nu sînt marcate de graniţe fixe. Ideea că dialectele sînt arii închise a dominat în dialectologie la începuturile ei, dar a fost abandonată cînd au apărut atlasele lingvistice care dădeau o oglindă fidelă a limbii vorbite. De asemenea, este unanim recunoscut că, în majoritatea cazurilor, la periferia ariilor bine determinate, în regiunile de vecinătate, se găsesc de obicei zone unde se întîlnesc particularităţile a două sau mai multe arii, după împrejurări. Ele constituie zonele graiurilor de tranziţie, care cunosc particularităţile ariilor învecinate.

Această constatare teoretică este valabilă şi pentru limba romînă şi ea poate fi confirmată de oricine îşi propune să analizeze ALR.

Un astfel de grai de tranziţie cuprinzînd elemente din subdialectul muntean şi bănăţean şi din graiul haţegan este socotit şi graiul care se vorbeşte în nord-vestul şi nordul Olteniei, adică pe un teritoriu geografic situat la poalele munţilor Mehedinţi şi Vîlcan, la care, după părerea noastră, se poate adăoga o fîşie care coboară pînă la Dunăre. Limita sudică, respectiv estică, o constituie baza superioară a Motrului.

În cele ce urmează, vom încerca să punem într-o lumină nouă graiul vorbit pe acest teritoriu, făcînd apel la acelaşi material care a mai fost studiat de unul din cercetătorii acestui grai [1], la care vom adăoga constatările făcute pe baza ALR II.

După cum reiese din materialul studiat, această arie se caracterizează printr-un număr însemnat de particularităţi care dau graiului de aici trăsăturile unui grai mixt, nu ale unui grai de tranziţie. Este vorba

---

[1] Gr. Brîncuş, *Cercetări asupra unui grai de tranziţie*, în „Revista Universităţii C. I. Parhon", seria ştiinţelor sociale-filologie, nr. 2—3, p. 197—206.

de un număr de fapte lingvistice, unele purtînd o pecete arhaică, necunoscute de nici una din ariile învecinate, altele proprii mai ales subdialectului bănățean (tot ca regionalisme arhaice), iar altele prezentînd dublete, în sensul că alături de forma de dincolo de munți este cunoscută și forma caracteristică pentru subdialectul muntean.

O trăsătură dominantă a acestui grai este deci faptul că el prezintă particularități arhaice, faze intermediare, cuvinte ieșite din uzul general al unității, iar paralel cu aceasta, sistemul subdialectului muntean tinde să se extindă și peste această arie. Cu un cuvînt, nu avem aici situația pe care o prezintă vorbirea din nord-estul Munteniei și din sudul Moldovei, unde se poate vorbi cu adevărat de un grai de tranziție prin încrucișarea de izofone, izogloze și izomorfe ale celor două mari subdialecte, ceea ce face ca graiul vorbit în această arie să aibă specificul atît al subdialectului muntean cît și al subdialectului moldovean, fără să putem spune cu ușurință care este subdialectul predominant [1].

În ce privește aria de la extremitatea Olteniei, graiul de aici păstrează limpede un caracter arhaic și un substrat transmontan, peste care se suprapune influența subdialectului muntean, ușor de observat.

S-a presupus că acest grai „de tranziție" s-a format prin infiltrarea în Oltenia a particularităților bănățene și hațegane, invocîndu-se contactul populației oltenești cu ciobanii ardeleni, emigrările iobagilor dinspre Banat și Ardeal într-o perioadă de intensificare a exploatării în aceste provincii, întîlnirile dintre olteni, bănățeni și hațegani pe drumurile de munte.

Fără îndoială că aceste cauze merită să ne reție atenția, căci ele pot lămuri unii termeni comuni, așadar unele fapte din domeniul lexicului mai cu seamă, și pot explica unele trăsături etnografice comune oltenilor de aici, bănățenilor și hațeganilor vecini, dar cauza principală a fost ignorată : această fîșie de pămînt a aparținut multă vreme Banatului.

După cîte se știe, încă din timpul domniei lui Ioniță, care ca rege al imperiului bulgaro-romîn stăpînea și cîmpia de la nordul Dunării, s-a ivit o neînțelegere de hotar între unguri, bulgari și valahi, supusă spre judecată papei. Nu se știe rezultatul judecății, dar în 1233 este atestat un oarecare „Luca, banul de Severin" [2], ceea ce înseamnă că o parte din vestul și nord-vestul Olteniei trece la Banat, care era în posesiunea statului ungar. Dacă mai adăogăm că în 1247 [3], așa cum reiese din Diploma Ioaniților, Banatul de Severin este dat în posesia Cavalerilor Ioaniți, alături de alte posesiuni printre care și țara lui Litovoi de prin părțile actualului raion Tîrgu-Jiu și că însăși Tismana a fost capitala temporară a Banatului de Severin, se conturează limpede condițiile care au contribuit ca romînii din această parte a Olteniei să fie o perioadă lungă de timp în

[1] O situație asemănătoare pare să prezinte și graiul vorbit în Maramureș. R. Todoran, (*Cu privire la repartiția graiurilor dacoromîne*, LR. V, nr. 2, p. 38—50) încearcă a dovedi că am avea a face cu un subdialect de sine stătător. Pentru alt punct de vedere, însă, vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Ed. științifică, București, 1961, p. 113.

[2] P. Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, Partea I, Caransebeș, 1899, p. 17.

[3] *Ibidem*, p. 27 și următoarele.

strîns contact cu romînii de dincolo de munte, din Banat şi din Ţara Haţegului, cu care se învecinau la nord.

În acest răstimp, mai ales că sîntem într-o perioadă de stabilizare cînd s-au cristalizat stătuleţele romîneşti, s-au putut contura, în mare, şi ariile lingvistice.

Înfiinţarea ţărilor romîneşti, crearea barierelor administrative între Ţara Romînească (la care aderă Oltenia), Moldova, Ardeal şi Banat a contribuit totodată la fixarea diferenţelor dialectale romîneşti; cu excepţia Ardealului, care nu prezintă o unitate dialectală, celelalte trei mari provincii istorice posedă, aproximativ în cadrul graniţelor lor administrative, aria lingvistică proprie [1].

În ciuda faptului că Banatul de Severin este dat din 1291 primilor voevozi munteni, el rămîne mereu în stricta supraveghere a ungurilor care fac din el o poartă de apărare pentru popoarele din afară, fiind luat din mîna domnitorilor romîni şi trecut sub conducerea unui ban ungur ori de cîte ori regii unguri simţeau că romînii nu l-ar fi putut apăra cum trebuie. Abia după lupta de la Mohaci (1526), Banatul de Severin se scindează în două [2], partea olteană trecînd definitiv la Oltenia, care îşi mută capitala întîi de la Turnu Severin la Strehaia şi apoi la Craiova, în timp ce partea bănăţeană trece la Banat, care îşi mută capitala întîi la Orşova, Mehadia şi apoi la Timişoara. În 1552 Timişoara este însă distrusă şi transformată în paşalîc turcesc [3]. Abia acum putem spune că oltenii din acest teritoriu al Banatului de Severin trec definitiv la Ţara Romînească, încadrîndu-se în viaţa de aici. Probabil că totuşi oltenii de nord vor coborî mai greu la cîmpie, fiindu-le mai uşor să ţină legătura peste munţi cu haţeganii, căci barierele geografice nu pot fi invocate ca piedici în cadrul legăturii unei populaţii care îşi simte înrudirea. Ocupaţiile comune, de asemenea puteau împinge pe olteni pe drumurile comune şi romînilor de peste munte.

Dacă ţinem seama că această arie se găseşte la periferia nord-vestică a teritoriului muntean şi că a fost o vreme destul de lungă despărţită de el, mai ales în perioada cristalizării în stătuleţe a romînilor (pînă atunci e greu de presupus o unitate), este uşor de explicat de ce graiul vorbit în această arie păstrează particularităţile pe care subdialectul muntean le-a depăşit şi, dacă ţinem seama că aria respectivă a fost o vreme anexată provinciilor transcarpatice, este uşor, totodată, de explicat de ce graiul acesta păstrează unele particularităţi bănăţene şi haţegane devenite comune în lunga convieţuire cu bănăţenii şi haţeganii.

Pe aceeaşi linie, ne apare limpede că, după ce această arie a intrat în sfera de influenţă a Ţării Romîneşti şi, implicit, a subdialectului mun-

---

[1] Este de presupus că dacoromîna prezenta înainte o altă înfăţişare dialectală, care ar fi evoluat altfel dacă nu ar fi intervenit împărţirea în provincii şi crearea graniţelor administrative. Un exemplu evident de o anterioară repartiţie dialectală constituie palatalizarea labialelor, care calcă toate graniţele administrative, dovedind totodată şi vechimea fenomenului. Să se urmărească şi tratamentul semioclusivelor *ĉ — ĝ*, care prezintă o altă faţă a problemei. În Muntenia păstrarea semioclusivelor este un „arhaism dialectal".

[2] P. Drăgălina, *lucr. cit.*, p. 17.

[3] *Ibidem*, p. 27 şi urm.

tean, graiul de aici a început să primească influența subdialectului muntean. Evoluția lucrurilor duce inevitabil la însușirea de către oltenii din nord-vestul Olteniei a noii vorbiri, după ce particularitățile vorbirii lor vor trece prin faza de dublet, ceea ce nu se întîmplă cu graiurile de tranziție propriu-zise.

Particularitățile cele mai evident arhaice ale acestui grai sînt păstrarea palatalizării dentalelor $d^v - t^v$ și faza intermediară $d̨$. Prima particularitate ne dovedește că aici se conservă o fază care a fost cunoscută de întreaga limbă romînă, în urma palatalizării tuturor consoanelor sub influența slavă [1]; unele subdialecte au cunoscut ulterior fenomenul depalatalizării, datorită durificării consoanelor [2], altele sub influența maghiară au evoluat în direcția palatalizării, dentala alterîndu-se datorită presiunii exercitate de sunetul palatal. $t^v - d^v$ de aici nu seamănă cu corespondentele lor din subdialectul muntenesc ($t - d$), nici cu cele din subdialectul bănățean, $đ - ć$ (cazurile de $đ - ć$ în Oltenia de nord sînt rare și sînt desigur fenomene migrate ca și $ś - ź$) și nici cu corespondentele lor din Ardealul vecin $d'^{g'} - t'^{k'}$, ceea ce reprezintă o primă dovadă că această arie lingvistică este periferică, avînd o fizionomie proprie și că nu avem a face cu limita unei izofone dintr-unul din subdialectele învecinate [3].

Faza intermediară $d̨$, cunoscută și astăzi de subdialectul bănățean și evoluată la z în subdialectul muntean și în graiurile ardelenești învecinate, ne apare, în lumina primei particularități, nu ca o trăsătură a subdialectului bănățean infiltrată aici, ci ca fonetism arhaic păstrat în această arie laterală a două subdialecte, deci particularitate și a subdialectului bănățean, căruia trebuie să-i fi aparținut sistemul consonantic al acestui grai, pînă cînd el a fost atras în sfera de influență directă a subdialectului muntean.

Ca o particularitate comună cu subdialectul bănățean, dar ca arhaism în acest grai și nu ca fenomen al infiltrării sau al întretăierilor de izomorfe, considerăm că trebuie avută în vedere folosirea formelor flexionare pentru toate persoanele verbului auxiliar *a fi*, cînd intră în alcătuirea perfectului conjunctiv: *eu să-l fiu văzut, el să fie văzut* și formarea condiționalului și optativului cu *vreaș, vreai* etc., căci aceste forme sînt și în subdialectul bănățean destul de rare și arhaice [4].

Cît privește particularitățile comune cu graiul hațegan: formele de imperfect indicativ *aream, areai, area* etc., perfectul compus *o plecat, s-o dus* și folosirea rară a infinitivului lung la formarea viitorului [5], acestea sînt tot particularități arhaice aflate și aici în regres, deci fără putere de circulație, ceea ce de asemenea arată că nu e vorba de fapte de infiltrație, ci de elemente comune ale unei mai vechi comunități lingvistice, care

---

[1] E. Petrovici, în „Studii și cercetări lingvistice", I (1950), fasc. 2, p. 214 și u.

[2] *Idem*, în „Cercetări de lingvistică, V (1960), 1—2, p. 15.

[3] Probabil că tot o particularitate arhaică rămasă dialectală aici este prezența palatalizării labialelor în faza p', — b' care a trebuit să fie comună și celorlalte arii, unde fenomenul a evoluat diferit și păstrarea lui *i* neacc. din cuvîntul *direaptă*, cf. ALRM, II, vol. I, harta 97.

[4] Gr. Brîncuș, *op. cit.*, p. 200.

[5] *Ibidem*, p. 204.

continuă să se mai păstreze în această arie, după desprinderea din unitatea inițială și intrarea ei în sfera de influență a altei arii cu care începe să facă unitate.

În ce privește unele cuvinte ale acestui grai comun cu ariile bănățene și ardelenești, cîteva din ele sînt cuvinte arhaice : *agru*, *auș*, *detor* etc. [1], iar altele au intrat probabil prin infiltrație, căci cuvintele circulă mai ușor și de asemenea se împrumută tot așa de ușor, după necesitate.

Toate celelalte particularități ale acestui grai comune cu subdialectul bănățean și cu graiul din Hațeg, el însuși un grai de tranziție între subdialectul bănățean și graiurile din Ardeal, dovedesc prin numărul mare al lor că graiul oltenilor din nord—nord-vest prezintă pînă astăzi afinități mari cu vorbirea de peste munte și aceasta tot din cauza străvechii comunități de arie.

Pornind de la acest punct de vedere, ilustrat prin exemple, vom încerca să stabilim în linii mari epoca în care aria de la extremitatea Olteniei — care făcea istoricește parte din Banatul de Severin, iar pe plan lingvistic, din unitatea vest-transcarpatică — a trecut sub influența subdialectului muntean.

În lipsă de documente, ne vom servi de cronologia relativă, pe baza datelor oferite tot de atlasul lingvistic comun, adică de faptele de limbă din acest grai „de tranziție".

Studiind hărțile ALR, cercetătorul observă ușor că o serie de fenomene fonetice străvechi, care au rămas arhaice și dialectale pentru ariile periferice, se întîlnesc și în acest grai, în timp ce unele particularități fonetice caracteristice ariilor periferice nu se întîlnesc aici. A se vedea, pentru prima categorie, tratamentul dentalelor $t^v - d^v$ și al nazalei *n* urmată de iot, de asemenea faza intermediară $\dot{d}$ [2]; pentru cea de a doua categorie, a se vedea tratamentul semioclusivelor $\hat{c} - \hat{g}$ [3], care se păstrează și în așazisul grai „de tranziție", ceea ce nu înseamnă că acest fenomen s-ar datora influenței subdialectului muntean, prin extinderea acestei izofone pînă aici, ci faptului că $\hat{c} - \hat{g}$ a fost general dacoromîn, celelalte variante, implicit variantele fonetice *ś*—*ź* din subdialectul bănățean, fiind posterioare (aceste variante fonetice se întîlnesc sporadic și în graiul oltenesc din nord-vest). Varianta din atlas este $\hat{c} - \hat{g}$, conform hărților 230 și 48 ale ALRM II (partea II), vol. II.

Lipsa variantelor dentalelor palatalizate $\dot{d} - \acute{c}$ din această arie (întîlnite, după cum arată Gr. Brîncuș, dar probabil sporadic), în locul cărora atlasul lingvistic atestă variantele $d^v - t^v$, întărește de asemenea convingerea noastră că această arie nu mai aparținea subdialectului bănățean cînd s-a produs fenomenul $d^v > \dot{d}$, $t^v > \acute{c}$ în Banat (care pare a fi o particularitate de pronunțare sîrbească [3]; ea totuși presupune faza $d^v - t^v$ pe care a trebuit s-o cunoască și subdialectul bănățean, căci mai ușor ar fi putut prinde atunci această pronunțare sîrbească). Dovada că această particularitate este posterioară și infiltrată sporadic în regiunile limitrofe cu Banatul

[1] Gr. Brîncuș, *op. cit.*, p. 200 și 204.
[2] *Ibidem*, p. 199.
[3] I. Pătruț, în „Cercetări de lingvistică", III (1958), p. 67.

o constituie faptul că *đ*, variantă a lui *d* palatalizat, este atras în sistemul semioclusivelor şi *đ* devine aici *ĝ*, aşa cum arată harta ALR II, vol. I, 101, „sunetul *d* în cuvîntul *deget*" care, în graiul discutat, se prezintă sub forma *ĝeşti* (cuvîntul face arie cu subdialectul muntean, în timp ce fenomenul fonetic este infiltrat din Banat).

În acest grai se păstrează intactă nazala *n* precedată de o vocală, fenomen care a fost comun limbii romîne pe întreaga unitate şi care în celelalte arii a dispărut, prin nazalizarea vocalei precedente [1]; nazala se păstrează în arie izolată şi în punctele 346, 353, 362, 365, ceea ce înseamnă că dispariţia ei prin nazalizarea vocalei precedente este posterioară.

Deşi s-ar părea că lexicul are o însemnătate mai mică în dezbaterea problemelor legate de delimitarea graiurilor în cadrul unei unităţi, în cazul nostru sînt cîteva fapte care ne ajută la stabilirea relativă a perioadei cînd graiul oltenilor din nord şi nord-vest s-a desprins din subdialectul bănăţean şi a intrat în sfera subdialectului muntean.

Este caracteristic faptul că graiul respectiv cunoaşte numeroase cuvinte de origine bulgară, sîrbă, maghiară, dar dintre acelea care sînt cunoscute şi limbii literare, cu mici excepţii datorite infiltrării fireşti.

Cuvintele de origine sîrbească şi maghiară cunoscute de subdialectul bănăţean şi care fac arie mai mare sau mai mică nu sînt cunoscute de graiul oltenesc discutat. Ele au intrat desigur recent în Banat. Astfel de cuvinte specifice subdialectului bănăţean sînt: *đricală* („saltea" în graiul oltenesc, ca şi în limba literară) < magh. *derekal*, *strujac* („idem") < sîrb. *stružak*, *golumb* („porumbel" în graiul oltenesc) < magh. *golomb*, *bădîi* („putinei" în graiul oltenesc) < magh. *bödöny*, *iagod* („dud" în graiul oltenesc) < sîrb. *jagoda* „fragă" [2], *cociş* („vizitiu" în graiul oltenesc) < magh. *kocsis* [3], *poneavă* („cergă" în graiul oltenesc) < sîrb. *ponyava*, *covaci* („potcovar" în graiul oltenesc) < magh. *kovacs*, *carfiol* („conopidă") < sîrb. şi magh. *carfiol*, *karfiol* şi multe altele, vizibil influenţe recente ale limbilor sîrbă şi maghiară cu care vorbitorii subdialectului bănăţean vin în contact [4].

Şi mai clar stau lucrurile în ce priveşte influenţa germană, care nu se face de loc simţită în graiul oltenesc periferic, în timp ce în cadrul subdialectului bănăţean face de multe ori arii. Citǎm cîteva cuvinte de origine germană din această categorie: *şpenglăr* („tinichigiu" în graiul oltenesc) <germ. *Spengler*, *cloamfăr* („idem") < comp. germ. *Klopfer* „ciocan, mai", *şlaifăr* („tocilar" în graiul oltenesc) <germ. *Schleifer*, *farbă*, *fărbui* („vopsea, a vopsi" în graiul oltenesc) <germ. *Farbe*, *färben*, *şnaidăr* („croitor" în graiul oltenesc) <germ. *Schneider*, *şpenat* („spanac" în graiul oltenesc) <germ. *Spinat* [5] şi altele. Aceste cuvinte dovedesc că întreruperea legăturilor dintre locuitorii de la periferia nord-vestică a Olteniei şi cei de din-

[1] Vezi ALRM II, vol. I, harta 329.

[2] Probabil că *frăgar* „dud" în Ardeal este calc lingvistic după *jagoda* „fragă".

[3] Şi *vizitiu* este tot de origine maghiară (vezettö), dar *cociş* este posterior, căci *vizitiu* e general dacoromîn.

[4] Vezi hărţile ALRM II, vol. I, 356, 353 şi hărţile Micului Atlas lingvistic romîn, seria nouă, 195, 149, 188, 320, 353 şi 135.

[5] Vezi hărţile Atlasului lingvistic romîn (Mic), seria nouă, 356, 339, 334, 327, 136.

colo de munte s-a făcut înainte de a se exercita influenţa germană asupra dialectului bănăţean şi totodată înainte de a se înjgheba arta meşteşugurilor respective, denumite în Banat şi Ardeal prin cuvinte de origine germană. Romînii de sub munţi şi-au organizat viaţa altfel, au intrat în general în sfera de atracţie a organizării sociale şi economice a muntenilor şi oltenilor aparţinători Ţării Romîneşti. Că lucrurile stau aşa o dovedeşte şi felul cum este distribuit în aceste arii cuvîntul care denumeşte porumbul [1].

În graiul cercetat întîlnim cuvîntul *porumb*, ca în limba literară, în timp ce în graiurile de peste munte *cucuruz* ; aşadar, în secolul al XVII-lea, cînd este adus porumbul în Ţara Romînească, pe vremea lui Constantin Cantacuzino, aria oltenească se găsea deja sub influenţa ariei muntene. Alt argument : la întrebarea în legătură cu termenii „uniţi" (greco-catolici) şi „reformaţi" [2], în timp ce în Banat şi în Ţara Haţegului s-au dat diferite răspunsuri, în graiul oltenesc pe care-l cercetăm nu s-a dat nici un răspuns, oamenii necunoscînd noţiunea, ceea ce înseamnă că actul reformei săvîrşit în secolul al XVI-lea şi actul unirii cu biserica catolică săvîrşit la sfîrşitul secolului al XVII-lea a rămas necunoscut oltenilor din vecinătatea munţilor, căci ei nu se mai găseau în sfera de influenţă socială şi lingvistică a celor de dincolo de munţi. După această dată, care corespunde aproximativ cu stabilirea graniţei dintre Banat şi Oltenia despre care am vorbit şi cu înfiinţarea graniţelor istorice ale provinciei Banat, graiul vorbit în nord—nord-vestul Olteniei a început să fie puternic influenţat de subdialectul muntean, vorbit de oltenii din sudul şi estul provinciei şi de muntenii cu care au venit în contact, determinaţi de diferiţi factori de ordin economic şi social. Graiul lor va primi, pe un fond vizibil arhaic, un altoi nou care pînă la urmă va hotărî natura portaltoiului [3].

O situaţie aproximativ identică prezintă graiul moţilor grupaţi în jurul punctului 95 — Scărişoara —, cu deosebirea că această arie, vizibil arhaică, constituie o insulă în mijlocul diferitelor graiuri ardeleneşti de la care, prin infiltrare, a primit, mai ales recent, numeroase influenţe.

Soarta graiului oltenesc studiat de noi seamănă în multe privinţe, teoretic vorbind, cu soarta ariei lingvistice din vechea provincie Dobrogea. Aria care cuprinde Dobrogea prezintă o situaţie destul de diferită de felul cum este în general prezentată şi ar trebui să constituie o preocupare mai statornică a cercetătorilor, aici fiind vorba de numeroase graiuri mixte care diferă sensibil unele de altele, dar care au o trăsătură comună : tendinţa de a se încadra în subdialectul muntean. Dacă mai adăugăm că subdialectul moldovean, care îşi infiltrează în general particularităţile în partea de răsărit a Munteniei, îşi exercită influenţa şi asupra Dobrogei şi că în Dobrogea locuieşte alături de romîni un număr destul de mare de minorităţi naţionale, care influenţează şi ele limba vorbită aici, avea limpede imaginea cauzelor

[1] Vezi harta ALRM, seria nouă, 67.

[2] Vezi hărţile ALRM II, 249 şi 250.

[3] Interesante sînt observaţiile pe care le fac Gr. Rusu şi Lidia Sfîrlea în „Cercetări de lingvistică", II (1957), p.127—141 şi 143—158. Situaţia din graiul studiat de cei doi cercetători este totuşi diferită de cea din graiul studiat de noi, dar tendinţa este comună ambelor graiuri : vărsarea lor în limba comună, condiţionată de numeroşi factori extralingvistici.

care fac ca Dobrogea să fie o arie neunitară din punct de vedere lingvistic, cu mai multe graiuri; acestea pot fi mai uşor recunoscute la faţa locului decît pe hărţile ALR, care acordă Dobrogei un număr prea mic de puncte anchetate.

Ceea ce caracterizează şi aceste graiuri este, după cum am mai spus, tendinţa lor de a se încadra în subdialectul muntean, datorită faptului că din punct de vedere social-economic şi cultural Dobrogea aparţine ariei învecinate a Munteniei. Dobrogenii au conştiinţa apartenenţei lor la ramura munteană a limbii şi, alături de factorii enumeraţi, factorul psihic are şi el un rol determinant în procesul de unificare lingvistică; aceasta se accelerează în zilele noastre datorită condiţiilor nou create de ştergere treptată a diferenţelor dialectale prin pătrunderea în cele mai îndepărtate colţuri de ţară a limbii literare. Graiurile amintite aparţin subdialectului muntean întrucît ele converg spre el, pierzînd particularităţile graiului din care s-au desprins, după ce un timp acestea s-au găsit într-o stare de dublet.

În perspectivă istorică, le socotim graiuri mixte, pentru că, în majoritatea cazurilor, ele şi-au conturat fizionomia prin încrucişarea între două sisteme (mai ales fonetice) diferite, dintre care urmează să învingă cel impus de împrejurările amintite.

Prin materialul discutat am încercat să prezentăm punctul nostru de vedere asupra graiului oltenesc din nord—nord-vestul Olteniei şi să stabilim o delimitare teoretică între graiurile de tranziţie şi graiurile mixte, sensibil deosebite unele de altele prin natura lor.

GRAIUL DE LA VAMA BUZĂULUI

CONSIDERAŢII ASUPRA UNEI ZONE DE INTERFERENŢĂ A GRAIURILOR

DE

TEOFIL TEAHA

Hotărîrea de a cerceta unele aspecte ale graiului de la Vama Buzăului ne-a fost sugerată de hărţile *Atlasului lingvistic romîn* care confirmă unele păreri exprimate anterior în problema zonelor de interferenţă [1].

Materialul lingvistic prezentat mai jos a fost cules, pe teren, în cursul unei anchete efectuate în octombrie 1959 în satele din jurul localităţii Vama Buzăului. Consideraţiile asupra graiului regiunii se bazează însă şi pe materialul furnizat de *Atlasul lingvistic romîn*. Pentru ALR I a fost anchetată localitatea Întorsura Buzăului, reprezentată în ALR prin punctul cartografic 186, iar pentru ALR II au fost anchetate două localităţi ceva mai îndepărtate: Cernatu (punctul 182, de lîngă Braşov) şi Covasna (punctul 192, situat mai la nord).

Grupul de aproximativ 15—18 sate care alcătuiesc comunele anchetate de noi (Vama Buzăului, Întorsura Buzăului, Sita Buzăului şi Bărcani) este situat în extremitatea de est a regiunii Braşov. El este despărţit de Ţara Bîrsei prin dealurile de la Teliu, care fac ca aceste localităţi să fie oarecum, izolate de restul regiunii. Spre sud, aceste localităţi sînt străjuite de munţii Teleajenului şi Buzăului, iar spre est de munţii Vrancei. Acest grup de sate constituie, aşadar, o unitate geografică distinctă. Ea este străbătută de şoseaua naţională care merge paralel cu apa Buzăului şi leagă, din timpuri vechi, Braşovul cu Buzăul.

---

[1] Recent, I. Coteanu în *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Bucureşti, Ed. ştiinţifică, 1961, p. 42—57 — fixează pe hărţi principalele zone de tranziţie dintre graiurile dacoromîne. Hărţile de la p. 75 (fig. 9) şi p. 83 (fig. 12) înfăţişează o vastă zonă de tranziţie între graiurile muntean şi moldovean, zonă care include şi regiunea cercetată de noi.

Cu privire la interferenţa lingvistică în evoluţia fonetică şi fonologică a două sau mai multe limbi, vezi şi A. Martinet, *Economie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*, Berne, 1955, p. 192—195.

Populația regiunii este în întregime românească. Localnicii, prin însăși poziția geografică a regiunii, au fost într-un contact permanent atît cu populația din Țara Bîrsei, cît și cu cea din Muntenia. Acest contact neîntrerupt a avut drept urmare influențe lingvistice reciproce între Ardeal și Țara Românească [1].

Fiind o regiune de munte, agricultura este puțin dezvoltată. Ocupația de bază a localnicilor este creșterea vitelor și munca la exploatarea pădurilor.

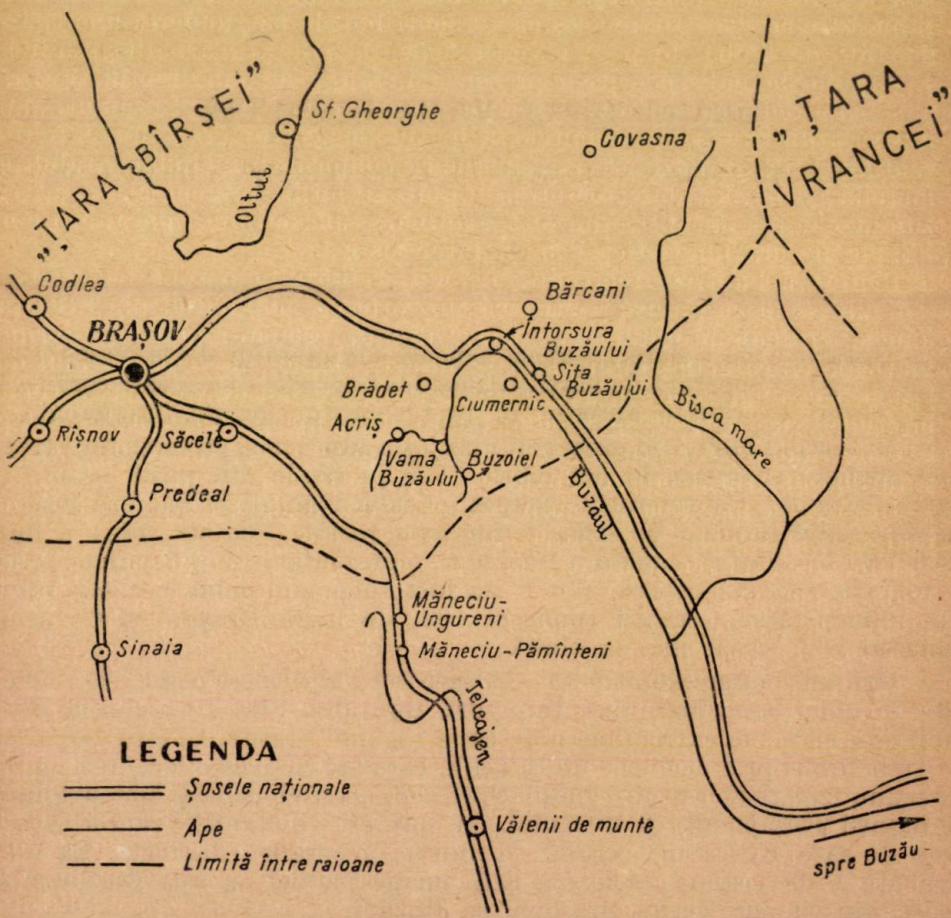

Mișcările de populație sînt vechi în regiune. După cum se știe populația locală face dese deplasări în spre Brașov și Buzău. Căile de acces de pe valea Teleajenului și valea Buzăului sînt frecventate din vechime. Localnicii, îndeosebi cei care se ocupau cu păstoritul, au întreținut cu cei din

[1] Vezi și Iacob Șt., *Note despre graiul din Țara Bîrsei*, în „Limba română", VIII (1959), nr. 5, p. 79–89.

Ţara Romînească, de-a lungul veacurilor, puternice legături economice şi sociale. Fiind aşezaţi pe căile care, străbătînd munţii, coboară spre cîmpia Bărăganului, păstorii ardeleni au întemeiat noi aşezări omeneşti la poalele sudice ale Carpaţilor. Mărturie, în acest sens, sînt înseşi cele două localităţi de la poalele Ciucaşului : Măneciu-Ungureni (veniţi de peste munţi) şi Măneciu-Pămînteni (băştinaşi).

Contactele permanente şi neîntrerupte între păstorii ardeleni şi cei munteni care îşi păşteau turmele de multe ori chiar şi pe acelaşi munte, munca în comun la exploatarea pădurilor, precum şi existenţa unor drumuri bune de acces — toate acestea au contribuit la pătrunderea unor particularităţi de limbă de pe un versant pe celălalt al Carpaţilor sudici.

Faptele de limbă pe care le prezentăm mai jos ne dau dreptul să afirmăm — ca o remarcă generală — că în graiul de la Vama Buzăului s-au produs stratificări variate. Limitele în spaţiu ale acestui grai nu pot fi reprezentate prin graniţe precise, întrucît, conform principiilor stabilite de metoda geografică de cercetare a limbii, graiurile, în general, se întrepătrund, se suprapun într-o măsură mai mare sau mai mică datorită unor factori de natură lingvistică sau extralingvistică.

Regiunea limitrofă, cercetată de noi, reprezintă o zonă de vecinătate a mai multor graiuri pentru că în vorbirea populaţiei din această regiune se întîlnesc pronunţări cu aspect dublu, termeni regionali şi forme gramaticale cu caracter dublu. Privit din acest punct de vedere graiul de la Vama Buzăului reprezintă o arie intermediară sau de trecere, întrucît în interiorul acestei arii se produce, fără întrerupere, un amestec între faptele de limbă caracteristice pentru graiul muntean — pe de o parte — şi graiurile din Ardeal sau Moldova, pe de altă parte.

În paginile următoare vom prezenta starea actuală a graiului acestei regiuni şi vom sublinia elementele sale caracteristice.

Din vocalism reţinem doar cîteva fonetisme mai semnificative. Aşa, de pildă, fonetismul *e* (*i*)>*ă* (*î*), este curent — dar nu general — în graiul regiunii : *apă dă bău̯út, trémur dă frig, bătái̯e dă i̯ínimă, fălíi̯e dă brînză, îl strig pă nume, mă dăzbrác, dasúpra, dădăsúpt, să dăjg'áţă să dăstrámă, dăşkíd uşa, mă dăscúlţ, dîn sat, mă cobor dîn pom, ies dîn casă* etc.

Graiul de la Întorsura Buzăului se alătură, prin acest fonetism, graiului muntean unde este general şi curent [1].

În graiul localnicilor întîlnim foarte des fonetismele : *oi̯k* „ochi", *uréi̯ke* „ureche", *deu̯ái̯ke* „deoache", *véi̯ke* „veche", *parséi̯k* „dulăpior pentru vase, bufet," *pîĉi̯oi̯ĉi̯* „cartofi" etc. Pronunţarea literară a unor astfel de cuvinte se întîlneşte rar. Prezenţa acestui fonetism în graiurile romîneşti a preocupat pe mulţi dintre lingviştii noştri[2]. Explicaţia justă a fenomenului a fost dată de acad. Al. Rosetti [3] care consideră că difton-

[1] Vezi şi E. Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba romînă*, SCL, I (1950), p. 194. Idem, *Baza dialectală a limbii noastre naţionale*, în „Limba romînă", IX (1960), nr. 5, p. 61—63.

[2] Vezi N. Drăganu, „Dacoromania", III, p. 472—508 ; C. Lacea, „Dacoromania", III, p. 461—471.

[3] Cf. Al. Rosetti, *Mélanges...*, p. 558 şi urm. ; id., *Limba romînă în secolele al XIII-lea — XVI-lea*, Bucureşti, 1960. Ed. Acad. R.P.R., p. 100 ; Vezi, acum în urmă, şi discuţia la I. Coteanu, *op. cit.*, p. 185.

garea vocalei accentuate se datorește acțiunii lui *k* palatalizat următor. Presupunerea lui N. Drăganu că această particularitate fonetică, ar fi împrumutată de populația românească de la sașii din Ardeal nu poate fi reținută. Datele, în plus, pe care ni le oferă *Atlasul lingvistic romîn* confirmă pe deplin afirmațiile acad. Al. Rosetti în această problemă. Harta alăturată (nr. 1) care înfățișează răspîndirea pe teren a acestui fonetism infirmă afirmațiile lui N. Drăganu. Prin Oltenia și Muntenia fenomenul există și încă cu o frecvență destul de mare [1], cu toate că în aceste regiuni nu există și nici n-au existat sași. Că fonetismul aici în discuție nu este de proveniență săsească ne-o dovedesc și forma ca : *scuip*, *cuib*, *să aibă* etc. care reprezintă cuvinte moștenite din latină și în care fenomenul diftongării vocalei accentuate, s-a petrecut într-o fază mai veche de evoluție a limbii române [2].

Spre deosebire de graiurile din Muntenia unde se pronunță formele *cîine*, *mîine*, *pîine* (devenite astăzi literare) — în zona de tranziție de la Întorsura Buzăului se aud rostite numai variantele fonetice *cîne*, *mîne*, *pîne* întocmai ca în graiul moldovean sau în graiurile din Transilvania.

Prezența în graiul regiunii a mai multor variante ale diftongului *oa* dovedește că avem de-a face cu o zonă de interferență a mai multor graiuri. Alături de variantele *o̯*, *u̯o̯*, *ᵘ̯o̯* caracteristice pentru graiurile din Ardeal întîlnim și variantele *o̯a*, *u̯a*, prezente în graiurile din Muntenia [3].

Un fapt care trebuie remarcat este absența lui *-u* (final) din această regiune de contact. Examinînd hărțile *Atlasului lingvistic romîn* observăm că cele două arii mari ale consoanelor finale labializate (care cuprind una — sudul și vestul Transilvaniei, iar cealaltă — estul Munteniei, Dobrogea și sudul Moldovei) sînt despărțite între ele tocmai de ținutul de la cotul Carpaților, în care se include și regiunea cercetată de noi.

În general, se admite că rostirea cu *-u* (final) din aria din urmă este adusă aici de către păstorii ardeleni [4]. Dacă aceasta este explicația răspîndirii lui *-u* (final) în estul Munteniei, Dobrogea și sudul Moldovei — se pune, în mod firesc întrebarea : de ce sînt despărțite între ele cele două arii și nu au continuitate tocmai în acea regiune pe unde treceau păstorii cu turmele dintr-o parte într-alta a munților — adică tocmai pe văile Prahovei, Teleajenului și Buzăului? Deși s-ar putea crede că *-u* (final) nu are continuitate în spațiu din cauza reliefului muntos unde păstorii nu staționau prea mult cu turmele, ci erau numai în trecere — totuși problema merită o examinare mai atentă din partea cercetătorilor. Înclinăm să credem că în ținutul de la cotul Carpaților nu există *-u* (final), pentru că acest ținut intră în aria mai mare din restul țării care a inovat. Nu este lipsit de importanță nici faptul că vestul Munteniei, care intră în

---

[1] Vezi ALR I, h. 17, 18, 19, 67, 76, 296 ; ALRM I, h. 23, 27 ; vezi și „Dacoromania" V, p. 283, „Dacoromania" IX, p. 226, 228.

[2] Fenomenul există și în celelalte limbi romanice. De pildă : fr. *mon**t**ain*, *re**f**raindre* ; ital. *mor**t**aio* ; port. *mor**t**eiro*, *ra**i**re*, *por**t**eiro* ; ital., prov., cat., sp. *re**i**na*, port. *re**i**nha*, *ra**i**nha* etc. (cf. REW, ed. III).

[3] Vezi ALRM I, h. 26, 197, 242, 270, 369, 405 ; ALRM II, h. 212.

[4] Vezi, de exemplu, V. Rusu, *În legătură cu -u în limba romînă*, în SCL. XI (1960), p. 259—267.

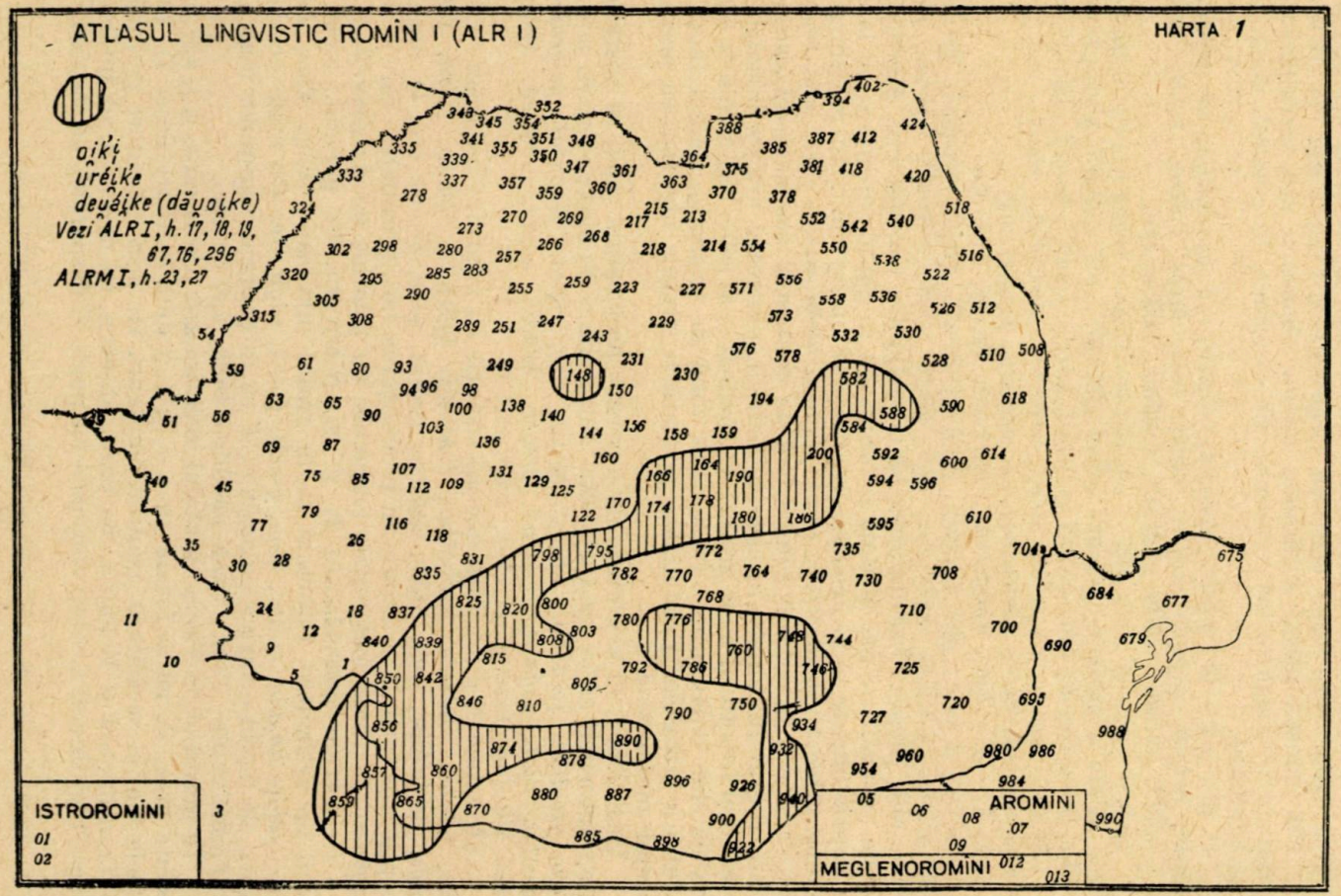
ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN I (ALR I)
HARTA 1
oiḱi
urêiḱe
deuêiḱe (dăuoiḱe)
Vezi ALR I, h. 17, 18, 19, 67, 76, 296
ALR M I, h. 23, 27
ISTROROMÎNI
01
02
AROMÎNI
05
06
07
08
09
MEGLENOROMÎNI
012
013

aria inovatoare, a fost într-un contact neîntrerupt cu sud-estul Transilvaniei datorită căilor care leagă centrele Tîrgoviște și Cîmpulung de Brașov.

Din consonantism subliniem cîteva elemente mai caracteristice. Palatalizarea labialelor este curentă. Ea cuprinde, în general, două faze de palatalizare.

1) **p** > *pk* — *k* : *pkéle*, *opkĭŋcă*, *copkíl*, *să aprópkiie*, *să topkéște*, *ĉiorápkĭ*, *arîpkĭ*, *șkiopkĭ*, *sapkĭ*, *lupkĭ*, *kéle*, *kiept*, *kiátră*, *kipér*, *kipăĭ*, *șkic* „spic", *șkinăre*, *tălkĭ* „tălpi", *tulkină*, *cîrkîm* etc.

2) **b** > *bg'* — *g'* : *obg'álă* — *obg'éle*, *vrábg'iie* — *vrăbg'ĭi*, (vîrful *límbg'i*, *slabg'ĭ* „slabi", *știrbg'ĭ* „știrbi" *g'ívol* „bivol", *g'iĉ* „bici", *g'íne* „bine", *bărg'iie*, *vorg'ésc*, *alg'ínă*, *știrg'ĭ* „știrbi", *uorg'ĭ* „orbi", *bărg'ĭ* „bărbi" etc.

3) **m** > *mn* — *n* : *mńel*, *mńez*, *mńércurĭ*, *mńirĭásă*, *amńáz*, *ńel*, *ńez*, *ńércurĭ*, *ńirĭásă*, *ńirós*, *ńérlă*, *ńiștcăm*, *dorńím*, *prińím* etc.

4) **f** > *h'* : *hier*, *hierăstrău*, *hiertúră*, *hiérbe*, *hin* etc.

5) **v** > *ǵ* — *y* : *ǵțél* (*ǵițál*), *ǵițiá* „vița", *ǵisiéz*, *ǵisiáză*, *ǵiézure*, *ǵífor*, *ǵiérme*, *pliǵésc*, *isprăǵésc*, *yier*, *yițál*, *yițiá* „vița", *yiérme*, *yiermănós*, *yíte*, *plyiésc*, *îmbolnăyiésc*, *să ĉimpăyiéște*, *mórcoyĭ* etc. Alături de formele palatalizate am întîlnit și forme, ca în graiul muntean, cu labialele nepalatalizate — în aceleași localități și uneori chiar în pronunțarea aceluiași subiect : *piept*, *piele*, *șerpĭ*, *piépten*, *bărbĭ*, *știrbĭ*, *uorbĭ*, *víie*, *víperă*, *víșin* etc. Deci, în această zonă mixtă de contact se încrucișează sistemul fonetic al graiului muntean, care, în general, păstrează intacte labialele — cu sistemul fonetic al unor graiuri din Ardeal și al celor din Moldova unde labialele sînt palatalizate. În această zonă de tranziție stadiul final de evoluție a labialelor palatalizate prezintă o situație identică cu aceea a graiului moldovean [1].

Dentalele *t*, *d*, *n* urmate de o vocală prepalatală (*e*, *i*) se păstrează intacte întocmai ca în graiurile din Muntenia și Moldova : *frúnte*, *múnte*, *frúcte*, *greutáte*, *jumătáte*, *știrb*, *ștergár*, *des*, *répede*, *deputát*, *președínte*, *judecătór*, *dial*, *deĝerát*, *líndină*, *brázde*, *brădét*, *nepót*, *nevástă*, *niágră*, *ínimă*, *slănínă*, *funíngine*, *cîne*, *púne* etc.

Africatele *ĉ*, *ĝ* prezintă aceeași situație ca în graiul muntean : *riéĉe*, *dúlĉe*, *pínteĉe*, *púreĉe*, *sprînĉéne*, *limbrîĉi*, *fuárfeĉi*, *ĉiobán*, *ĉiără*, *fúge*, *plínge*, *funíngine*, *faĝi*, *făĝét*, *deĝetár*, *arĝint*, *ĝéne*, *ĝínere* etc. O singură excepție am întîlnit și anume în pronunțarea lui „genunche" care a fost înregistrat în toate localitățile anchetate cu *ǵ* în loc de *ĝ* : *ǵenúnke*.

Ocluzivele postpalatale *k*, *ǵ* își păstrează, în general, locul și modul de articulare, întocmai ca în graiul muntean : *kiag*, *kior*, *kéie*, *áșkiie*, *șkiop*, *dășkíd*, *riníki*, *ǵem*, *ǵíndă*, *ǵiáră*, *suǵít* etc. Cu toate acestea, uneori, ele devin ocluzive palatale *t'*, *d'* ca în graiurile regiunilor limitrofe din Transilvania : *t'em*, *t'íŋgă*, *pădút'e d'índă*, *únd'iie* etc.

În graiul de la Vama Buzăului întîlnim atît forme cu *s*, *z*, *ț*, *ș*, *j* moi (urmate de *e*, *i*), cît și forme cu *s*, *z*, *ț*, *ș*, *j* dure (urmate de *ă*, *î*). Prin formele moi el se alătură graiului muntean, iar prin cele dure graiurilor din Transilvania și Moldova. Se poate observa, cu ușurință, că întărirea caracterului dur al acestor consoane nu poate fi despărțită de răspîndirea

[1] Cf. D. Macrea, *Probleme de fonetică*, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 97.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

formelor cu labialele palatalizate din Moldova şi Ardeal înspre Muntenia. De fapt izoglosele care separă o pronunţare dură de una moale, trec tocmai prin imediata vecinătate a regiunii cercetate de noi [1]. Pronunţarea cu consoane dure sau moi nu apare în unităţi separate. Cele două pronunţări se întrepătrund, ele fiind auzite amîndouă în aceeaşi localitate şi, cîteodată, chiar în graiul aceluiaşi vorbitor. Rostirea *nepoţi*, *fraţi*, *cărţi*, *cînţi* etc., caracteristică graiului muntean, este frecventă şi în satele de la Întorsura Buzăului[2]. Întrucît aceste sate sînt situate în vecinătatea celeilalte arii mai mari care cuprinde restul graiurilor dacoromîne şi unde se pronunţă *nepoţ*, *fraţ* — este firesc ca în graiul local să întîlnim folosită şi această pronunţare cu *ţ* dur [3]. Iată cîteva exemple cu forme dure şi moi :

s : *sítă*, *si̯ără*, (vale) *si̯ácă*, *sosi̯á*, *túse*, *ṣáse*, *u̯áse*, *viséz*—alături de *sáră*, *mi̯ésă* ;

z : *búze*, *pínze*, *vérze*, *zidár*, *urzícă*, *tîrzíu̯*, *răzimát*, *brázi̯*, *vézi̯*—alături de *zăr*, *zámă*, *tîrzíu̯*, *răzîmát* ;

ţ : *máţe*, *ráţe*, *tărîţe*, *cuţít*, *puţín*, *căţi̯á*, *ţi̯ávă* — alături de *ţărîţă*, *puţín*, *ţávă* ;

ş : *úşe*, *cămáşe*, *mătúşe*, *tuşésc*, *ruşíne*, *árşiţă*, *şi̯a*, *i̯eşím* — alături de *úşă*, *cămáşă*, *mătúşă*, *şa*, *şărki̯* „şerpi" ;

j : *gríje*, *îngriji̯ésc*, *pătrînjél*, *jir*, *jílav* — *co̯ájă*.

Tratamentul lui *-r* în cuvintele formate cu sufixele *-ar*, *-or*, *-er*, se prezintă, uneori, diferit la subiectele de generaţii şi sexe diferite : *grădinár*, *zidár*, *coşár*, *vătrár*, *degetár*, *ştergătór*, *datór*, *judecătór*, *învăţătór*, *ĉer* — alături de *grădinári̯*, *zidári̯*, *coşári̯*, *vătrári̯*, *deĝetári̯*, *ştergătóri̯*, *datóri̯*, *judecătóri̯*, *învăţătóri̯*, *ĉeri̯* etc.[4].

Exemplele înşirate mai sus denotă că în ce priveşte pronunţarea lui *-r* (final) acest grai, care se află într-o fază de tranziţie[5], se situează tocmai la încrucişarea celor două arii — una în care formele de singular şi plural sînt omofone : sg. *zidári̯*, pl. *zidári̯*, iar cealaltă în care singularul are un *-r* (nemuiat) şi, deci, avem opoziţia *zidár* — *zidári̯*[6].

Formele iotacizate ale unor verbe ca : *auz*, *văz*, *rîz*, *tunz*, *şez*, *crez*, *vînz*, *să aúză*, *să váză*, *să rîză*, *să túnză*, *să şi̯áză*, *să cri̯áză* ; *scoţ*, *minţ*, *simţ*, *să scoţ*, *să mínţă*, *să símţă* etc. sînt generale şi curente în graiul de la Vama Buzăului [7].

Dacă prin formele iotacizate ale unor verbe această zonă de tranziţie se alătură graiului muntean — prin formele scurte ale prezentului

---

[1] Vezi E. Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba romînă*, în SCL. I (1950), p. 172 şi urm. ; vezi şi ALRM I. h. 55, 72, 153, 315.

[2] Vezi ALRM I. h. 213, 221, 241.

[3] Vezi ALRM I. h. 211.

[4] Privitor la *-r* sau *-ri̯* vezi : R. Udler, *Evoluţia lui „r"*, în „Limba şi literatura moldovenească", III (1960), fasc. 3, p. 45—53.

[5] Cf. B. Cazacu, *Despre procesul de diferenţiere în graiul unei comune* (Meria -reg. Hunedoara), în SCL. VII (1956), nr. 3—4, p. 245—268.

[6] Cu privire la răspîndirea în graiurile dacoromîne a diferitelor opoziţii între consoane sau a lipsei oricărei opoziţii, vezi E. Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor rotunjite şi nerotunjite în limba romînă*, în SCL. III (1952), p. 159—163.

[7] Vezi ALRM I. h. 111, 112, 114, 119, 120, 133.

unor verbe ca : *a lucra, a usca, a mînca* etc. : *eu lucru, eu usc, eu mînc* ea se încadrează graiurilor din Ardeal.

Din domeniul lexicului am înregistrat o serie de fapte care demonstrează, de asemenea, că ne aflăm în prezența unui grai care aparține unei zone de contact, cu caracter mixt. În această zonă întîlnim termeni regionali care aparțin fie graiului muntean, fie celui moldovean sau — res-

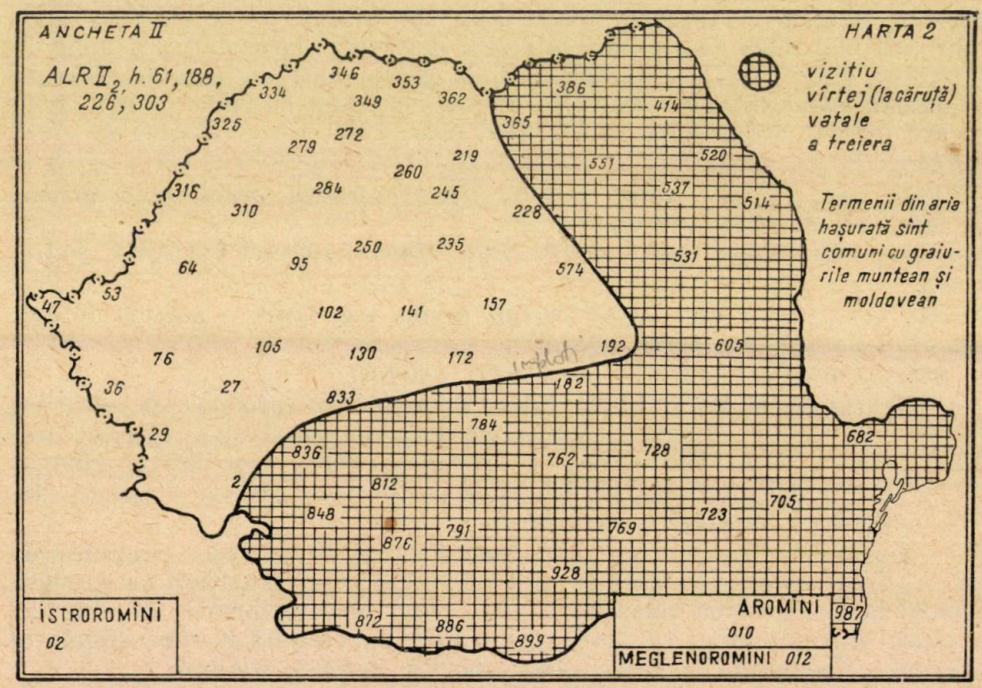

pectiv — graiurilor din Ardeal. Aici își dau întîlnire o serie de izoglose care confirmă constatarea că, de obicei, nu există identitate între granițele lingvistice ale unui grai și cele administrative ale regiunii în care se vorbește graiul respectiv[1]. Din punct de vedere administrativ satele de la Vama Buzăului aparțin și au aparținut și în trecut numai de regiunea Brașov. Limitele acestor localități nu au constituit niciodată un obstacol în stabilirea de contacte între populația locală și cea de dincoace de munți.

Termenii grupați în categoriile de mai jos vin în sprijinul acestor afirmații :

a) t e r m e n i c o m u n i c u g r a i u r i l e m u n t e a n ș i m o l d o v e a n.

În graiul de la Vama Buzăului întîlnim o serie de termeni ca : *vizitiu, vîrtej* (la căruță), *vatale, a treiera* care sînt, de fapt, caracteristici pentru

[1] Vezi și discuția la I. Coteanu, *op. cit.*, p. 43 și Iorgu Iordan, *Graiul putnean*, în „Ethnos", I (1941), p. 111.

graiurile muntean și moldovean (vezi harta alăturată nr. 2). În celelalte graiuri decoromîne întîlnim alți termeni regionali, respectiv : *cociș*, *fergheteu*, *brîgle*, *a îmblăti* sau *a călca*, care nu sînt cunoscuți regiunii cercetate de noi.

b) termeni comuni numai cu graiul muntean. Există în acest grai cuvinte ca, de pildă : *darac*, *uium*, *saiá* (polată) „șopron, adăpost (pentru oi)" pe care le întîlnim numai în graiul muntean (vezi harta nr. 3).

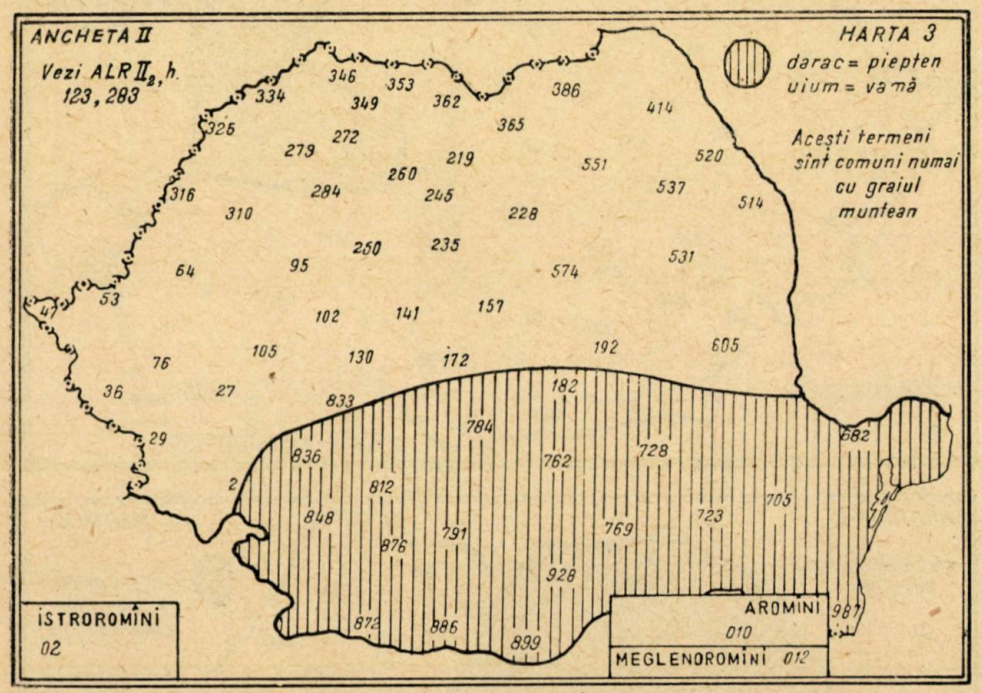

c) termeni comuni numai cu graiul moldovean. Prin *lambă* „fierul situat între capătul osiei și vîrtej sau crucea mare și pe care pui piciorul cînd te urci în căruță" — această regiune se alătură ariei graiului moldovean unde acest cuvînt are o largă răspîndire (vezi harta nr. 4) — spre deosebire de celelalte graiuri învecinate care nu-l cunosc.

d) termeni comuni numai cu graiurile din Ardeal : *raf*, *cuie* (de potcovit), *gunoi* (vezi harta nr. 5). În graiurile muntean și moldovean în locul acestor termeni sînt folosite cuvintele „șină", „caiele" și „băligar".

e) dublete regionale. În această categorie includem termeni care circulă simultan în graiul populației de la Vama Buzăului. Ariile de răspîndire a acestor cuvinte se întretaie în această zonă de trecere. Unul din „dublete" reprezintă graiul muntean, iar celălalt „dublet"

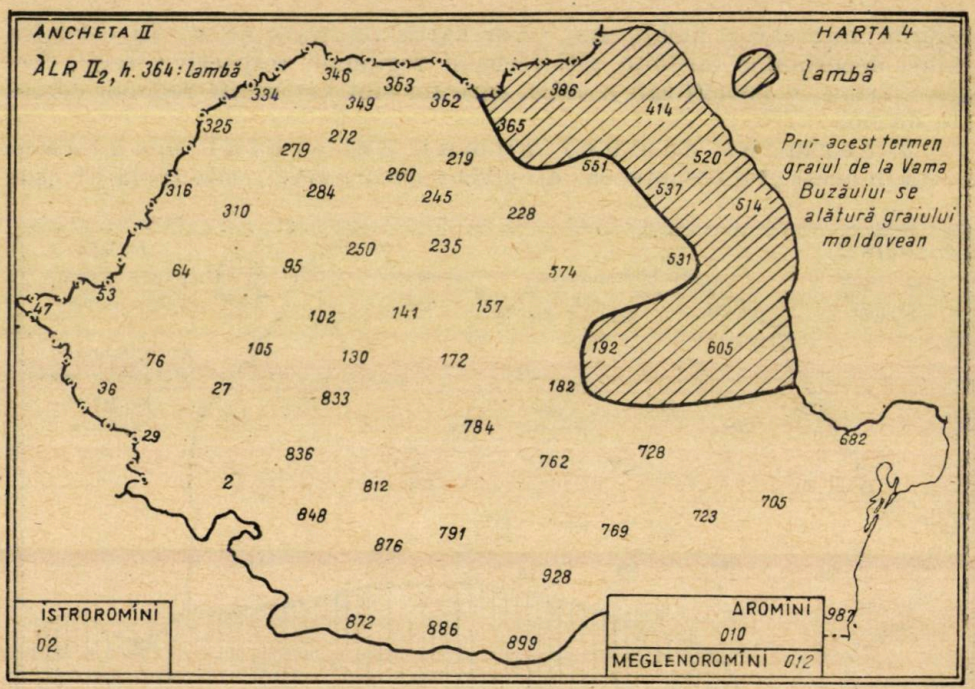
ANCHETA II
HARTA 4
ALR II2, h. 364: lambă
lambă
Prin acest termen graiul de la Vama Buzăului se alătură graiului moldovean
ISTROROMÂNI
02
ARomâni
010
MEGLENOROMÂNI 012

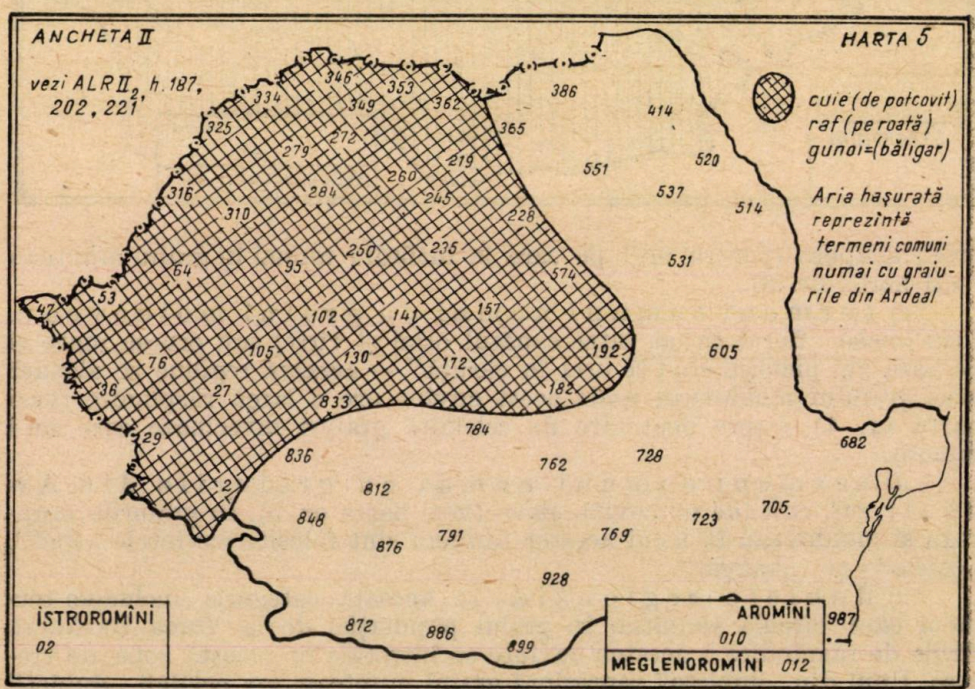
ANCHETA II
HARTA 5
vezi ALR II2, h. 187, 202, 221'
cuie (de potcovit)
raf (pe roată)
gunoi=(băligar)
Aria haşurată reprezintă termeni comuni numai cu graiurile din Ardeal
ISTROROMÂNI
02
ARomâni
010
MEGLENOROMÂNI 012

graiurile din Ardeal. În aria de răspîndire a unuia apare alt termen care denumește aceeași noțiune. Existența simultană într-un grai de tranziție a două „dublete" poate fi explicată prin ceea ce geografia lingvistică denumește „migrarea" cuvintelor. Din această categorie citățm termeni ca: *porumb — cucuruz*; *frunze* (de porumb) — *foi*; *lopată* (de vînturat); — *vînturește*; *a grăpa — a boroni*; *purcoi* (porcoi) — *buglă*; *izlaz — pă-*

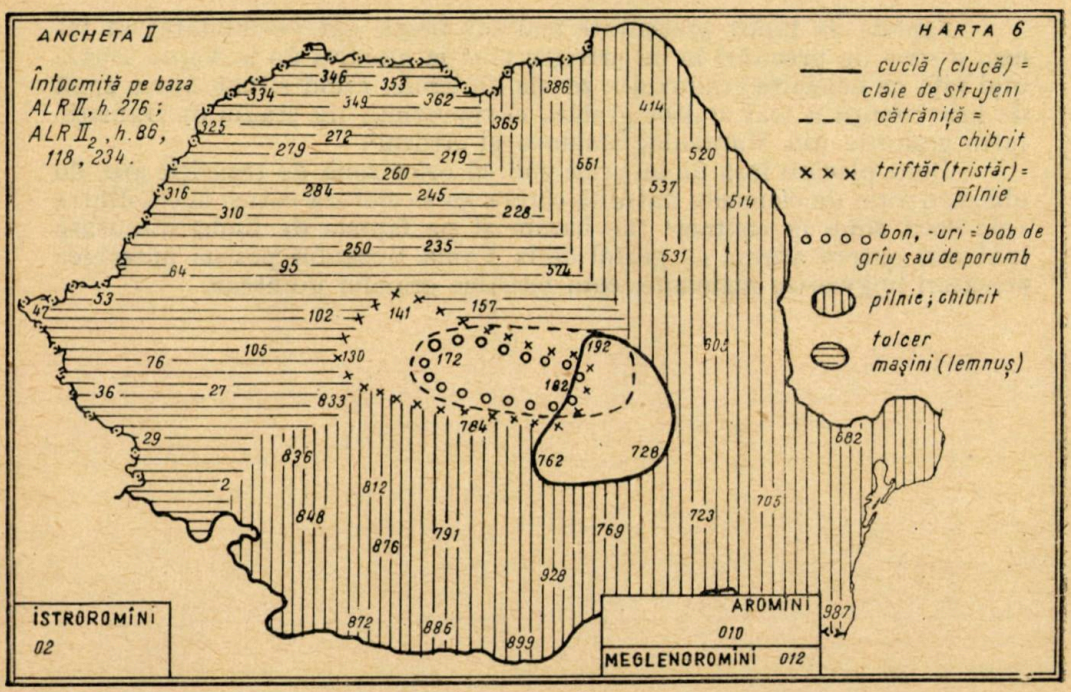

șune; *cizmar — șuștăr*; *bărbierește — rade*; *cazan* (de fiert țuică) — *căldare*. Paralelismul acestor „dublete" regionale exista și acum 30 de ani cînd s-au efectuat anchetele pentru ALR. Hărțile cuprinse în seria nouă a Atlasului confirmă, întru totul, acest lucru [1].

Examinînd situația acestor forme duble din punctul de vedere al aspectului d i n a m i c al problemei se observă, cu ușurință, că în zonele de întîlnire a mai multor graiuri există o concurență tot mai evidentă între aceste „dublete".

În fine, graiul de la Vama Buzăului cunoaște și o serie de cuvinte care formează un fel de insule mici (înconjurate de arii mult mai largi) și care se încadrează în arii numite împrăștiate[2] (vezi și harta nr. 6): *cuclă* (clucă) „claie de strujeni" (ALR II$_2$, h. 118); *cătrăniță* „chibrit"

[1] Vezi ALR II$_2$ h. 34, 81, 92, 97, 131, 248, 317, 512, 518.

[1] Vezi K. Jaberg, *Aspects geographiques du langage*, Paris, 1936, p. 64—95; vezi și I. Coteanu, *op. cit.*, p. 55.

(ALR II, h. 276); *triftăr* (*tristăr*) „pîlnie" < germ. *Trichter* (ALR II_2, h. 234); *bon, -uri* „bob de grîu sau de porumb" (ALR II 2, h. 86). La „intersecția" acestor arii cu alte graiuri regionale întîlnim formele: *pîlnie* sau *tolcer* (care sînt răspîndite pe arii mult mai întinse decît *triftăr*) și respectiv — *chibrit* sau *mașini*, *lemnuș* (pentru *cătrăniță*).

*

Faptele de limbă prezentate mai sus ne-au dat posibilitatea să facem o serie de precizări în ce privește poziția graiului de la Vama Buzăului față de celelalte graiuri din zonele limitrofe. Fiind situat într-o zonă de interferență a mai multor graiuri, el reprezintă un stadiu de tranziție între graiurile din Muntenia, Moldova și Ardeal[1].

Dacă plecăm însă de la principiul că orice zonă de tranziție are, de obicei, o serie de elemente datorită cărora ea se alătură totuși uneia dintre cele două zone în contact[2] (ne bazăm și pe faptele de limbă discutate mai sus) putem afirma că graiul de la Vama Buzăului posedă puternice trăsături lingvistice regionale, caracteristice graiului muntean.

[1] Cu privire la delimitarea zonelor de tranziție dintre graiurile dacoromîne, zone în care intră și regiunea cercetată de noi, vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 75 (fig. 9) și p. 83 (fig. 12).

[2] Vezi discuția la S. Escoffier, *La rencontre de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du franco-provençal entre Loire et Allier. Limites phonétiques et morphologiques*. Paris, „Les Belles-Lettres", 1958, p. 177.

STUDII DE GRAMATICĂ, vol. III
Editura Academiei R.P.R., Bucureşti [1961], 206 p.

Volumul al treilea de studii de gramatică, elaborat în cea mai mare parte de specialiştii tineri ai Institutului de lingvistică din Bucureşti, conţine 11 articole variate, dintre care numai primul, *Din istoricul tipului* s t e a - s t e l e, de Al. Graur nu tratează o problemă de sintaxă. Celelalte zece abordează diverse aspecte ale sintaxei contemporane, adesea cu referiri importante la limba mai veche.

Fără a anticipa asupra rîndurilor care urmează, putem spune că însuşi faptul că se supun analizei o serie mare de fapte sintactice produce o impresie pe care aş numi-o cel puţin reconfortantă, avînd în vedere cît de puţin numeroase au fost şi sînt încă studiile de acest fel în publicaţiile noastre de lingvistică. Trebuie însă neapărat să adaug încă un aspect tot atît de important al acestui volum, deşi el nu a lipsit nici din celelalte două anterioare. Cu una sau cel mult două excepţii, toţi colaboratorii au avut în vedere, pe lîngă materialul concret care trebuia cercetat, organizat şi interpretat, şi ideea de a găsi sau măcar de a schiţa, dacă nu se putea altfel, caracterul sistematic al corelaţiilor de detaliu descoperite. Din acest punct de vedere, articolul de deschidere a volumului, *Din istoricul tipului stea/stele*, reprezintă totodată şi expresia unui program, pentru că în el se demonstrează cum „un accident fonetic a dus la formarea în romîneşte a unui tip de flexiune suplimentar : din cauză că *ll* latin, în silaba care urmează accentul, a dispărut înaintea lui *a*, s-a ajuns la crearea de substantive feminine care au nominativul singular terminat în-*a* accentuat, iar nominativul plural şi genitiv-dativul singular în *-ele*..." (p. 5). Articolul nu are însă numai această semnificaţie. El ilustrează încă o chestiune de importanţă generală : modul cum se reface o parte „muribundă" dintr-un sistem. Tipul *stea/stele* s-a singularizat mereu pînă într-o anumită fază de evoluţie a limbii. „Dovada că tipul era muribund o avem şi în faptul că diverse cuvinte care la început îi aparţineau s-au pierdut treptat, trecînd în inventarul altor tipuri, de exemplu : * *oa, oale* devine *ol, oale* sau *oală, oale* ; alături de *mia* apare *mială*..." etc. (p. 6).

Întărirea s-a produs tot accidental, prin pătrunderea în romînă a cuvintelor turceşti cu structură similară : *cercevea, duşumea, teşcherea, tinichea* al căror plural a fost determinat în cele din urmă de tipul *stea/stele*. De aici înainte, el e readus în circulaţie şi se dezvoltă constituindu-şi noi opoziţii, de exemplu : *-a/-ale* : *tabla — tablale*.

În aceeaşi ordine de idei, adică în legătură cu preocuparea de a găsi verigile esenţiale din lanţul de corelaţii lingvistice sau măcar de a stabili caracterul de corelaţie a unor fapte, trebuie menţionate strădaniile Laurei Vasiliu care face o *Schiţă de sistem al prepoziţiilor limbii romîne*, iar în altă parte din acelaşi volum cercetează *Părţile de propoziţie mul-*

tiple. La fel şi Fulvia Ciobanu încearcă să precizeze *Valorile prepoziţiilor în construcţie cu adverbele* şi analizează *Unele aspecte ale corespondenţei dintre elementele prepoziţionale şi cele conjuncţionale, cu referire specială la locuţiuni*. De aceeaşi idee este pătrunsă şi analiza lui I. Rizescu, *Propoziţii subordonate paratactice*, care constituie, după cîte ştiu, cea mai închegată analiză a unuia dintre aspectele parataxei.

O consecinţă a cercetării elementelor constitutive din sistemele sintactice este dezvoltarea cîmpului de investigaţie. Studiul valorilor lingvistice legate de intonaţie, capitol în care e încă mult de făcut, constituie în volumul de faţă o asemenea dezvoltare. Aici se înscriu atît Magdalena Popescu Marin cu articolul intitulat *Cu privire la propoziţia interogativă şi intonaţia ei în limba romînă* cît şi Rodica Ocheşeanu cu *Observaţii asupra propoziţiei interogative indirecte*, ca să nu mai vorbim de articolul amintit al lui I. Rizescu, unde intonaţia figurează ca un factor organic al clarificării situaţiei de subordonate a propoziţiilor paratactice.

În sfîrşit, încheind prezentarea structurii volumului, aş face o menţiune aparte pentru articolele Finuţei Asan, *Reluarea complementului în limba romînă* şi Elenei Carabulea despre *Atributivele determinative şi explicative*. Amîndouă constituie cîte o sinteză a temelor abordate, iar al doilea propune şi criterii mai precise pentru distingerea atributivelor determinative de cele explicative. Cele cîteva *Observaţii asupra topicii atributului adjectival în limba romînă* de Magdalena Popescu Marin reprezintă, cum o spune şi titlul, material pentru o viitoare sinteză.

Varietatea problemelor atinse reiese din însăşi enumerarea anterioară din care se schiţează şi presupunerea că cercetările conţin idei multe şi noi. În plus, totul e bogat ilustrat cu exemple din scrieri literare, uneori din culegeri de texte dialectale şi, rar, din cînd în cînd, cu scurte propoziţii confecţionate ad-hoc de redactori. Sarcina unui recenzent se limitează aproape de la sine în aceste condiţii mai ales la aspectele teoretice. Din acest punct de vedere, cele mai dificile şi mai delicate cercetări îmi fac impresia că sînt cele aparţinînd Laurei Vasiliu şi lui I. Rizescu.

Pătrunzînd în labirintul semantic al prepoziţiilor Laura Vasiliu trebuia să răspundă, în prealabil la cel puţin două întrebări cu caracter teoretic. Era nevoie să decidă întîi dacă prepoziţiile au sau nu sens propriu şi, dacă au, de ce natură este el. „Cercetarea de faţă — spune autoarea încă în primele rînduri ale lucrării sale — are drept scop să stabilească dacă prepoziţiile limbii romîne constituie sau nu unităţi de sens. Mai precis, urmărim să vedem dacă sensurile lor, considerate ca realizări particulare, se pot reduce la un sens nerealizat în limbă, obţinut prin abstractizarea sensurilor particulare, sau dacă diversele sensuri pot fi grupate în jurul unuia dintre ele, mai larg, prin care să se poată explica sau din care să se poată deriva celelalte" (p. 11). Această introducere formulată ca o teză nu conţine, cum se vede, numai o întrebare, ci şi un răspuns ; mai mult, ea constituie totodată şi mărturia unei metode, căci după ce se spune că scopul lucrării este să vadă *dacă* prepoziţiile sînt sau nu „unităţi de sens", „urmărim" apoi să vedem *cum* se comportă sensurile lor.

Autoarea *ştie* deci că prepoziţiile sînt „unităţi de sens", dar nu ştie cum se comportă în anumite situaţii. Prima dintre aceste situaţii o reprezintă reducerea sensurilor prepoziţiei la unul singur, iar a doua, gruparea lor în jurul unuia dintre ele, mai larg. Poate din cauza formulării prea strînse, cele două ipoteze nu apar destul de bine justificate, căci, întîi, ce înseamnă să se *reducă* realizările semantice particulare ale prepoziţiilor la un sens obţinut prin a b s t r a c t i z a r e? Laura Vasiliu porneşte probabil de la teza din filozofia materialist-dialectică a „reducerii la abstract". Dar atunci termenii utilizaţi au o valoare precisă, şi a b s t r a c t i z a r e a nu este o operaţie pe care o face cercetătorul, ci limba, vorbitorii ei.

Afirmaţia că prin compararea prepoziţiilor „vom putea ridica definiţiile lor la un grad de abstractizare mai înalt..." (p. 15) pare

însă a contrazice prima presupunere, cu toate că într-un caz abstractizarea se referă la sens, iar în al doilea, la definiţie. În practică, interpretarea rămîne cel mai adesea în termenii exacţi ai relaţiilor filozofice amintite, pentru că materialul determină el însuşi în mod corect situaţiile şi autoarea e condusă spre abstractizarea reală.

Tot ca precizare teoretică, o chestiune de metodă. Pentru a delimita sensul prepoziţiilor din sintagmele în care apar înlănţuite „vom porni — spune L. Vasiliu — de la semnificaţiile sintagmelor... Din compararea sintagmelor vom deduce care este aportul fiecărui termen. Extrăgînd din semnificaţia globală a sintagmelor ceea ce aparţine substantivului şi verbului, vom obţine semnificaţia prepoziţiilor. Conţinutul verbului şi al substantivului va determina nuanţe de semnificaţie şi deci subdiviziuni ale grupurilor de sintagme" (p. 14). Din materialul ilustrativ se înţelege că sintagma : verb + prepoziţie + substantiv, luat în discuţie, este orice serie de verbe, urmate de prepoziţie şi de substantive. Procedeul impune, cel puţin teoretic, inventarierea tuturor „sintagmelor" de acest tip, dar cum lucrul nu e omeneşte posibil, se cere o delimitare. De aceea, autoarea s-a oprit numai la 144 de verbe din sintagmele de tipul celor indicate, dar, în acest fel, au scăpat atenţiei sale valori semantice obişnuite ale unor prepoziţii. De exemplu, dintre valorile lui *la* lipseşte aceea de loc : *locuiá la un prieten, spală rufele la rîu, stă la şcoală după orele de curs* etc., dintre valorile lui *fără* lipseşte aceea de modalitate, din construcţii ca *umblă fără greutate, se poartă fără teamă* etc. Procedeul aplicat e, desigur, răspunzător şi de omisiunea lui *din pricina* care ar fi stat foarte bine lîngă *din cauza*.

Independent însă de detaliile de felul acestora, precizarea valorilor semantice este deosebit de interesantă, nuanţele sînt redate exact şi avem astfel o descriere temeinică a prepoziţiilor româneşti care soluţionează afirmativ şi problema conţinutului semantic. După analiza Laurei Vasiliu va fi greu să se mai considere prepoziţiile ca părţi de vorbire „vide".

Prin urmare, ca unităţi de sens, prepoziţiile „sînt distincte pe plan semantic, adică fiecare are o *semnificaţie specifică* prezentă în toate construcţiile în care apare. Atunci cînd unul din sensurile unei prepoziţii nu are legătură cu semnificaţia generală sau fundamentală a prepoziţiei respective, ea se disociază în categorii aparte. De exemplu, *la* cu sens cantitativ, care intră în categoria numeralului" (p. 38) din cazuri ca *mănîncă la mere, adună la bani* etc.

Ultima constatare arată şi cum priveşte autoarea natura sensului prepoziţiilor. Judecîndu-le numai din punct de vedere lingvistic, L. Vasiliu nu este interesată de disputa mai veche dacă sensul este el însuşi o noţiune sau nu.

Din ansamblul analizei, a rezultat şi faptul că prepoziţiile, ordonîndu-se „în serii de cîte doi sau trei termeni caracterizaţi printr-o trăsătură comună şi cîte o trăsătură diferenţiatoare" (p. 39), constituie şi sisteme parţiale.

Subordonarea paratactică face impresia unui domeniu mai puţin dificil pentru că poate fi abordat cu procedeele clasice de analiză sintactică. În realitate însă, de la primii paşi ai cercetării se şi ivesc dificultăţi, reprezentînd uneori insuficienţe ale acestor procedee. I. Rizescu s-a izbit bineînţeles de ele şi le-a completat cu tot ce i s-a părut că restrînge interpretările subiective. De aici s-a ivit necesitatea de a utiliza pe lîngă modul obişnuit de analiză sintactică şi alte criterii, în speţă intonaţia şi pauza. Pentru ca descrierea să fie cît mai exactă, s-au pus la contribuţie aparatele foneticii instrumentale. A reieşit că intonaţia unei fraze formate cu conjuncţii diferă în mod incontestabil de exprimarea aceleiaşi idei prin parataxă. Fraza *cînd plugurile intră-n sat, nevestele zac în pat* are cu totul alt grafic decît : *plugurile intră-n sat, nevestele zac în pat* (vezi p. 124—127). Pauza este sensibil mai mare între propoziţiile construite paratactic decît între aceleaşi propoziţii construite hipotactic (v. p. 131—132). Se analizează şi topica, modul

şi timpul verbelor şi prezenţa anumitor cuvinte care demonstrează caracterul subordonat al uneia dintre propoziţiile paratactice. Toate formează, după autor, mijloacele de marcare a raportului de subordonare paratactică. În felul acesta trebuia să rezulte cu necesitate că parataxa este mult mai vie şi mai răspîndită decît se presupune şi că subordonarea paratactică înglobează aproape toate categoriile de subordonate, iar situaţia lor particulară, a dus pe autor la stabilirea a două tipuri noi : subordonatele paratactice explicative şi subordonatele paratactice interferente. Primele au fost discutate de mai multe ori în „Limba romînă", aşa încît nu mai revin asupra lor, ultimele sînt, după autor, „secundare paratactice la care e greu de precizat *raportul de bază*. (Pot fi socotite, de exemplu, atît cauzale cît şi concesive.) Nu avem deci de-a face — în anumite situaţii — cu diferite nuanţe ale unui circumstanţial, deoarece nu putem delimita cu precizie *raportul de bază*" (p. 118). Aşa este, după părerea sa : *Bujoru bruma-l loveşte Nimănui nu trebuieşte* care ar putea însemna sau „D a c ă bruma loveşte bujorul, nimănui..." sau „C î n d bruma loveşte bujorul, nimănui..." (p. 118). Contextul precedent exclude însă interpretarea condiţională. Iată chiuitura din care provine fraza în chestiune : „Tu leliţă aşa-i gîndit/Că io ţi-s gunoi din curte/Şi tu ieşti bujor din munte./Dar gunoiul ploaia-l spală/Şi tătu-i de trăbuială./Bujoru bruma-l loveşte/Nimărui nu trăbuieşte".

Prin urmare gunoiul spălat de ploaie e bun la ceva, p e c î n d bujorul lovit de brumă, nu mai foloseşte nimănui, sau : bujorul după ce îl loveşte bruma,... etc. Vorbitorul e s i g u r de faptul că bruma va atinge bujorul, şi în aceasta constă chiar valoarea replicii sale ! Tot printre subordonatele paratactice interferente e înglobată şi a doua propoziţie din : *Nu semăna, pămîntul dedease lui hrană* (Coresi). Construcţia e explicată după cum urmează : *a*) Nu semăna, f i i n d c ă pămîntul..., *b*) d e ş i nu semăna, pămîntul îi dădea... Contextul din Coresi arată astfel : „Dereptu aceaia aduce aminte noao Domnulu de acea viaţă dentâi, cându hrăniia Dumnezeu Adamu în rai. *Nu semăna ; pămîntulu dedease lui de hrană*". Textul nu e prea clar. Cu toate acestea interpretarea mai plauzibilă cred că ar fi : *Nu semăna* (*Adam* ; să nu vă închipuiţi cumva lucrul acesta, *căci*) *pămîntul* (*ti*) *dăduse lui* [pe atunci] *de hrană*. Propoziţia *Nu semăna* (*Adam*) are intonaţia explicaţiilor date unor nedumeriri pe care le bănuim în mintea interlocutorului. S-ar mai putea susţine şi că prima propoziţie e eliptică de subiect : *nu semăna el* (subînţeles : cu mîna lui), *pămîntul singur îi dăduse de hrană*, dar şi de data aceasta raportul de gîndire e tot cauzal. Dacă se respectă timpul verbelor din original, relaţia adversativă e exclusă, dar dacă facem din mai-mult-ca-perfectul *dedease* un imperfect, intră în discuţie şi această ultimă relaţie. Schimbarea timpului creează aşadar o relaţie mai bine conturată. I. Rizescu nu s-a oprit în paragraful din lucrarea sa în care tratează modul şi timpul la această posibilitate, dar ea se impune ca mijloc de verificare. Să luăm, de exemplu, o frază dintre cele discutate de autor şi să vedem ce se întîmplă prin comutarea timpurilor. În *plugurile intră în sat, nevestele zac în pat* relaţia de gîndire pare temporală la prezent indicativ : *cînd plugurile intră în sat, nevestele zac...* Să punem imperfectul în propoziţia a doua : *plugurile intră în sat, nevestele zăceau în pat*. Ruptura sintactică dintre cele două membre ale construcţiei se măreşte în mod vizibil. Să introducem imperfectul în ambele propoziţii : *plugurile intrau în sat, nevestele zăceau în pat*, legătura sintactică pare a se reface. Să punem mai-mult-ca-perfectul în prima, păstrînd imperfectul în a doua : *plugurile intraseră în sat, nevestele zăceau în pat*. Legătura sintactică se menţine şi parcă se precizează. În sfîrşit, să construim amîndouă propoziţiile cu mai-mult-ca-perfectul : *plugurile intraseră în sat, nevestele zăcuseră în pat*. De data aceasta, relaţia de timp este şi mai evidentă, dar ceea ce fusese mai înainte propoziţie cu importanţă de subordonată, pare acum propoziţie cu importanţă de regentă, căci interpretarea spontană a întregii construcţii este : „plugurile intraseră

în sat după ce nevestele zăcuseră în pat". Înţelesul ei poate fi, evident, şi: „după ce plugurile intraseră în sat, nevestele zăcuseră în pat", dar atunci construcţia lasă impresia că ar avea nevoie de un sprijin, de o continuare, de o explicaţie, de un context care s-o urmeze şi interpretarea nu se mai impune în mod spontan.

Proba prin comutarea timpului făcut mai sus e în două sensuri utilă. Ea arată pe de o parte că adesea relaţiile de subordonare implicate, dar neexprimate în propoziţiile paratactice, sînt d i f u z e sau, cum spune într-un loc I. Rizescu: „Propoziţiile paratactice nu pot exprima cu aceeaşi precizie diferitele raporturi dintre regentă şi subordonată ca propoziţiile introduse prin conjuncţii" (p. 118), iar pe de altă parte că dependenţa nu ţine în mod obligatoriu de un anumit membru al frazei. Ea „pluteşte" parcă pe deasupra. Din cauza caracterului lor difuz, propoziţiile paratactice nu trebuie considerate în raport de subordonare decît cu mari precauţii. Dacă, de exemplu, se poate susţine că fraza *plugurile intrau în sat, nevestele zăceau în pat* a fost alcătuită pornindu-se de la o idee de relaţie temporală, se poate tot atît de bine ca raportul dintre propoziţii să fie de coordonare adversativă: *plugurile intrau în sat, şi* („dar") *nevestele zăceau în pat.* O constatare similară a făcut şi autorul vorbind despre rolul intonaţiei în parataxă: „De asemenea — spune el — fraza: *unii se vor preaslăvi, alţii se vor ruşina* poate fi interpretată ca formată din două propoziţii coordonate, în cazul în care ambele se pronunţă cu o intonaţie enumerativă", dar dacă prima propoziţie are intonaţie ascendentă, ea poate fi o secundară temporală (p. 130). Aceasta înseamnă că numărul propoziţiilor paratactice interferente e mult mai mare decît rezultă din paragraful în care autorul le-a explicat. Am impresia chiar că aceasta e starea lor cea mai obişnuită în limbă, căci parataxa reprezintă, în fond, expresia sintactică a unei gîndiri nu îndeajuns de elaborată, fie pentru că e rudimentară prin ea însăşi, fie că împrejurările nu o solicită în direcţia dezvoltării expresiei sau chiar îi interzic o asemenea dezvoltare. Astfel, cînd cineva strigă: *maşina! păzea!* împrejurările, uşor de imaginat, impun numai utilizarea parataxei, condiţionată în acest caz de rapiditatea excepţională cu care trebuie să se comunice atît porunca: *păzea!* cît şi explicaţia: *maşina!*

De multe ori, cum s-a văzut, sper, mai înainte, calitatea propoziţiilor construite paratactic nu reiese cu claritate decît dacă apelăm la un context mai larg, deci dacă restabilim împrejurările determinate în care se integrează aceste propoziţii.

Această nevoie de integrare a propoziţiilor paratactice în condiţiile concrete ale apariţiei lor a şi făcut pe prozatori şi poeţi să recurgă la parataxă ca procedeu expresiv. O frază paratactică bine plasată în naraţiune este cîteodată mult mai sugestivă decît corespondentul ei hipotactic. Nu trebuie însă să se confunde parataxa de acest fel cu cea apărută spontan, pentru că de multe ori, în stilul artistic, prima nu este decît o convertire a hipotaxei. Un asftel de caz îl reprezintă fraza următoare, citată de I. Rizescu (p. 135) din Negruzzi: *De abia apucasem a dormi, un vis fantastic veni* în care, spre deosebire de autorul care o analizează, văd numai două propoziţii principale coordonate, al căror element de legătură — şi — a fost scos d u p ă c e fusese gîndit. E un procedeu răspîndit astăzi în proza artistică şi căruia i-aş spune pseudoparataxă stilistică.

Din volumul al III-lea de studii de gramatică s-ar mai putea cita multe alte lucruri interesante, căci el conţine idei, contribuţii şi sugestii demne de a fi discutate fiecare în parte, dar cel mai important aspect îl constituie eforturile celor mai mulţi colaboratori de a aduce cercetarea sintactică la un nivel cît mai apropiat de tendinţele actuale ale lingvisticii. Ar fi poate util să se insiste şi mai mult în această direcţie, tocmai pentru că în domeniul sintaxei elaborarea metodologică este întrucîtva rămasă în urmă. Trebuie însă evitată tentaţia, normală în asemenea cazuri, de a îmbogăţi terminologia, şi aşa complicată, dar mai ales trebuie evitată

formarea unor termeni noi care ies din sistemul limbii romîne. În această situaţie se găseşte, mi se pare, cuvîntul *plurimembru*, întrebuinţat frecvent în articolul *Părţile de propoziţie multiple*. N-am întîlnit pînă în locul amintit acest termen, ceea ce n-ar avea, evident, nici o importanţă, dacă *plurimembru* ar fi corect construit, dar *pluri* nu se compune în romîneşte decît cu un adjectiv ca în *pluricavitar*, *pluricelular* sau în alte cuvinte similare. De asemenea nu găsesc prea fericit nici verbul *temporaliza* în înţeles de transformare a unui lucru în timp, cum e utilizat în fraza : „De la întinderea în spaţiu se trece în mod curent la întinderea (adică extensiunea) în timp printr-un proces de t e m p o r a l i z a r e a spaţiului" (p. 33). N-ar fi fost mai simplu, mai clar şi mai exact „prin transformarea spaţiului în timp"? Şi *„specificitatea* prepoziţiei" (p. 31) e cam rebarbativ cînd se poate spune, mai clar, *„specificul* prepoziţiei". În alte cazuri ar fi fost poate binevenite unele precizări. De exemplu, în articolul despre prepoziţii al Laurei Vasiliu, se impunea delimitarea înţelesului pe care-l dă autoarea cuvintelor *semnificaţie*, *sens* şi *valoare*, pentru că nu sînt utilizate ca simple sinonime, dar nici nu se vede cum conţinutul lor serveşte la nuanţarea expunerii.

Aprecieri globale asupra volumului am făcut pînă aici în cîteva rînduri. În concluzie, aş mai spune numai că însuşi faptul că studiile despre care a fost vorba sînt o sursă de sugestii e cea mai bună recomandare a unei cărţi la care iubitorii de sintaxă se vor duce totdeauna cu interes.

I. Coteanu

V. ARVINTE, D. URSU, M. BORDEIANU, *Glosar regional*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne [Bucureşti, 1961], 83 p.

Adăugîndu-se celorlalte culegeri de material lexical apărut în ultimul timp [1], volumul publicat de cercetătorii ieşeni reprezintă, prin bogăţia faptelor notate şi prin modul de prezentare a lor, o valoroasă contribuţie la cunoaşterea unor aspecte interesante ale lexicului popular dintr-o regiune delimitată, furnizînd totodată un material inedit pentru cele două importante opere lexicografice în curs de elaborare : *Dicţionarul graiurilor romîneşti* şi *Dicţionarul general al limbii romîne*.

Volumul e rezultatul mai multor anchete dialectale efectuate în ultimii zece ani de lingviştii ieşeni în peste o sută de localităţi din nordul Moldovei.

Autorii au prezentat faptele în ordine alfabetică, indicînd la fiecare titlu localitatea (sau localităţile) din care a fost cules cuvîntul respectiv. Din acest mod de prezentare se desprinde concluzia că regiunea cercetată, destul de precis delimitată geografic, este unitară şi din punct de vedere lingvistic.

În nota introductivă a culegerii (p. 6) sînt expuse criteriile după care s-au condus autorii în selectarea materialului din glosar. În cea mai mare parte termenii introduşi în lucrare sînt : *a*) cuvinte regionale neînregistrate pînă acum în lucrările de lexicografie,

[1] *Lexic regional*, Editura Academiei R.P.R. [Bucureşti, 1960]. Cf. şi recenzia lui L. Mareş în „Limba romînă", X (1961), nr. 1, p. 96—98. *Materiale şi cercetări dialectale*, I, Editura Academiei R.P.R. [Bucureşti] 1960. Cf. şi recenziile lui I. Dănăilă în „Limba romînă", X (1961), nr. 3, p. 272—277 şi V. Rusu în „Studii şi cercetări lingvistice", XII (1961), nr. 3, p. 436—440. Vezi, de asemenea, bogatul material lexical inclus în glosarul monografiei lui Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru*, Editura Academiei R.P.R. [Bucureşti, 1961].

b) cuvinte pe care dicţionarele le atestă dar pentru alte regiuni ale ţării [1], *c*) sensuri neatestate ale unor cuvinte cunoscute. Au mai fost incluşi în glosar termeni populari cu aspect fonetic neobişnuit sau termeni neologici care au o pronunţare greşită, „stîlciri" ; de asemenea au mai intrat în glosar expresii cu răspîndire regională, derivate neobişnuite sau cuvinte al căror accent diferă faţă de limba literară. În toate aceste situaţii, ca o condiţie primordială — respectată de toate lucrările lexicografice de acest tip — s-a ţinut seamă de caracterul inedit al materialului publicat. În foarte puţine cazuri, unele cuvinte care figurează în glosar sînt întîlnite, cu acelaşi sens, în alte lucrări de specialitate : *cumpănă*, *gardină*, atestate cu acelaşi sens în DM şi CADE, fără indicaţii asupra răspîndirii ; *sloată*, *zăgirnă* (în CADE) ; de asemenea *ţiment* şi *ţivil* sînt atestate în CADE ca variante fonetice pentru *ciment* şi *civil*.

În legătură cu problema selectării materialului se poate aduce obiecţia că numărul neologismelor înregistrate în glosar, care au căpătat o pronunţare greşită în vorbirea populară, este mult prea mare. Autorii au procedat bine, pe de o parte, că au consemnat diferitele forme fluctuante ale neologismelor, atestînd în felul acesta etape ale adaptării lor în procesul de pătrundere a limbii literare în mase. Pe de altă parte, în majoritatea cazurilor avem de-a face cu fapte izolate, individuale, atestate în cîte o singură localitate : *acupat* „ocupat", *adiresă* „adresă", *anginer* „inginer", *aducat* „avocat", *calabura* „colabora", *istronom* „astronom", *larangită* „laringită", *oxogenat* „oxigenat", *stromint* „instrument muzical" etc. [2].

Alteori formele unor neologisme sînt cunoscute ca avînd, de fapt, o răspîndire mult mai mare, care depăşeşte graniţele regiunii cercetate, chiar dacă în glosar se arată că provin dintr-o singură localitate : *calicatură*, *comparativă*, *comperativă*, *comperaţie*, *istalaţie*, *livizor*, *luxat*, *maşinistru*, *ostronom*, *prinsioner*, *recut* etc. [3]. Lucrarea are meritul de a le fi consemnat pentru prima oară.

Un merit deosebit al lucrării îl constituie preocuparea autorilor pentru stabilirea etimologiilor multora dintre termeni. Soluţiile date sînt în general convingătoare. Mă opresc asupra cîtorva exemple a căror soluţionare o consider mai puţin satisfăcătoare. În cazul lui *bandist* (*bandă* + *ist*), bazîndu-mă pe citatul („bărbatul ei a fost bandist, a hoţit") care însoţeşte definiţia, dar care nu e suficient de explicit cred că, mai de grabă, e vorba de o stîlcire a cuvîntului *bandit*.

În alte cazuri nu se vede cu uşurinţă apropierea ca sens de cuvîntul luat ca etimon : *şvartă* „colibă, casă în stare proastă, pe cale de a fi distrusă" cf. germ. *Warte* „turn de observare, foişor" ; *pohar* „cioban la oi sterpe" derivat de la *puhă* „bici" + *-ar* ; *calicatură* apropiat de *calic* etc.

Redactarea termenilor este făcută cu multă grijă. Se pot face totuşi unele observaţii. Astfel, în cîteva cazuri, indicaţiile gramaticale sînt insuficiente. La substantive lipseşte indicaţia privind genul şi numărul (*hanganaş*, *hliuj*, *lăţăuş*, *lăur*, *liver*, *năcăruş*, *năclad*) ; la verbe se dă atît cuvîntul titlu cît şi definiţia cu infinitivul. E de crezut că această formă e refăcută, în anchetă obţinîndu-se forme la moduri personale (cum arată, de altfel, şi citatele la definiţii). Autorii motivează aceasta prin lipsa datelor respective în materialul adunat [4]. E uşor de înţeles că indicaţiile complete ar fi uşurat mult munca acelora care folosesc culegerea de faţă în scopuri

[1] N-ar fi fost de prisos trimiteri la izvoarele care atestă cuvintele respective şi la regiunea pe care o indică aceste izvoare. De ex. : *acoperemiş*, atestat în ALR II, h. 230, 232, într-un punct din sudul Munteniei ; *beţiu* (după DM : rar folosit, după CADE : răspîndit în Oltenia şi Banat) ; *năclad*, atestat în CADE pentru Transilvania.

[2] În aceeaşi categorie pot fi considerate variantele fonetice de tipul : *fanterie* „infanterie", *larma* „alarma", *taca* „ataca", *vacuare* „evacuare", *vacuat* „evacuat" etc.

[3] Tot aici pot fi amintite şi cuvinte ca : *miljoc*, *polecră*, *şir* („şira spinării"), *stofuri*, *şurţ* etc. cunoscute şi în alte regiuni.

[4] V. *Notă introductivă*, p. 7.

ştiinţifice (redactarea *Dicţionarului general al limbii romîne*, de ex.).

În ceea ce priveşte definirea termenilor ea a fost făcută fie prin descrierea obiectului, sau a fenomenului respectiv, fie prin sinonime. Mă voi opri asupra acelor situaţii în care definirea nu se face în modul cel mai potrivit. Am în vedere mai ales definiţiile în care se folosesc cuvinte regionale, fapt care îngreunează înţelegerea, ca în exemplele următoare: *pătrare* „unitate de măsură egală cu două *dimerlii*" (subl. ns. — *I. I.*), *vălăjea*, „vergeaua pe care se duce *hobotul* miresii"; *zăslon* „lemn folosit ca *dereg*" etc. În situaţia aceasta ar fi fost necesar ca regionalismele din definiţii să fi constituit, la rîndul lor, cuvinte titluri în glosar.

Alteori definirea se face cu ajutorul unui sinonim regional: *rebizlă* = pomuşoară (dar, după DM, *pomuşoară* = (Reg.) *coacăz*); *rugărai* = loc acoperit cu *rugi* (dar *rugi* are în DM trei sensuri); *pocos* = cotorii ce rămîn după cositul ierbii (pentru sensul respectiv, forma literară de plural este *cotoarele*); *pleaţ* = medean, piaţă (după DM, medean e regional); *ceaclău* = *ceatlău* (*ceatlău* nu constituie articol separat în glosar, după DM avînd menţiunea regional).

În cîteva cazuri definiţiile sînt insuficiente: *sînge*, în expr. *bolnav de* ~ = boală la oi, cai etc.; *smeoaică* = un fel de floare.

Au fost date şi cuvinte al căror sens a rămas neprecizat: *cotofling* s.m. (într-o ghicitoare): *Unul ară, doi se miară/Patru-mping şi-un cotofling* (Porcul); *boştina* vb. I. Refl. Sens neclar. *Ursul se boştinează la Anul Nou cu boştine de oaie.*

La unele cuvinte (*cazapuf, cănil, ciorb*), care au mai multe sensuri, nu se dau siglele localităţilor după fiecare sens, ca în alte cazuri. Lucrul acesta ar fi fost necesar, deoarece nu avem a face cu o formă care să aibă două sau mai multe accepţiuni în aceeaşi localitate. Dar şi aşa, în alte locuri atestarea se face pentru fiecare sens în parte: *fierăstrăuar* 1. Proprietarul unui fierăstrău mecanic (Co). 2. Lucrător care munceşte la gater (Co) [1].

Dacă un cuvînt avea sinonime, s-a făcut trimiterea la ele, însă nu găsim la fiecare în parte toată seria de sinonime. Referirea s-a făcut numai la primul dintre ele, pentru a se evita repetările [2]. Lucrul acesta, pe lîngă avantajul arătat, are şi dezavantajul de a nu mai cuprinde seria sinonimică la fiecare termen în parte, căpătîndu-se, din trimiterile bilaterale, o impresie deformată. De ex.: *izaşe*, sinonim cu: *pipă, săcăluş, sfîrlă, şfac, varşa*. La fiecare dintre aceste sinonime găsim o singură trimitere: *izaşe*:

În unele locuri, la două sinonime, definiţiile diferă. De ex.: *Alecna* (Mai ales despre vite) A şchiopăta puţin. Sinonim cu: *alina* (Despre vite) A şchiopăta; *aţurca* A se urca pe cal, a se aburca. Sinonim cu: *azburca* A ajuta pe cineva să urce undeva. E adevărat că înţelesul nu se schimbă, însă cred că o definiţie uniformă ar fi fost mai potrivită.

Se ştie că citatele la definiţii sînt de un real folos: ele completează definiţia şi înlesnesc înţelesul cuvîntului titlu. În cazul citatelor care conţin termeni regionali [3], ar fi fost bine ca aceştia să fie explicaţi într-un fel oarecare; în genere se recomandă să se folosească cît mai multe citate, avînd în vedere rolul lor în definirea termenului din titlu.

Acolo unde este necesar se face precizarea dacă un sens este figurat, dacă are o accepţiune ironică sau glumeaţă. Am notat cîteva exemple în care această specificare lipseşte (poate pentru că e socotită de prisos?): *a închina parastasă* „a fi pe punctul de a muri"; *măritat* (Despre un tînăr) „care stă în casa soţiei"; *tarapana* „societate, gaşcă" etc.

---

[1] Cf. şi *a face* în expr. *a face capătul* care are trei accepţiuni în aceeaşi localitate.

[2] V. *Notă introductivă*, p. 8.

[3] De ex.: *a cui* „vine *tapat*, cuit cu sîrmă" (subl. ns. — *I. I.*); *mierluşcă*, „Mierluşcă, pasăre sură/Nu-mi tot *bănui* din gură", *scocui* „*sănunu-i* scocuit"; *teahnă*, „n-are nici o *hibă*, nici o teahnă", *trenui* „*Trencimelul* se trenuieşte" etc.

În ce priveşte aspectul fonetic al materialului, autorii precizează în prefaţă că, în general, cuvintele titlu au fost literarizate, cu cîteva excepţii, pe care nu le motivează în nici un fel. Dau cîteva exemple de cuvinte care, după părerea mea, ar fi putut fi date în transcriere literară: *curălos*, *gratar*, *musteţă*, *parastasă*, *sărbări* etc.

Observaţiile de mai sus, nu micşorează cu nimic valoarea acestei culegeri de material lexical care îmbogăţeşte seria de lucrări de această natură şi care contribuie la cunoaşterea unor stări de lucruri actuale dintr-o regiune interesantă şi mai puţin cercetată.

Ion Ionică

PROBLEME DE STILISTICĂ ŞI VERSIFICAŢIE ROMÎNEASCĂ ÎN STUDIILE UNUI FILOLOG MAGHIAR

Numele cercetătorului maghiar Ladislau Gáldi poate fi întîlnit adesea, în ultimii ani, în paginile revistei „Limba romînă" unde a publicat interesante contribuţii filologice. Bun cunoscător mai ales al problemelor de versificaţie, informat la zi în domeniul stilisticii, comparativist iscusit construind pe un teren ştiinţific ferm, la întîlnirea dintre lingvistică şi istoria literară, Ladislau Gáldi este pe deasupra şi un bun cunoscător al limbii şi al literaturii romîne, obiect de studiu pentru nu puţine articole ale sale.

Aria interesului ce poartă literaturii noastre e destul de întinsă: ea cuprinde deopotrivă pe Varlaam şi Dosoftei, pe Budai-Deleanu şi pe Eminescu. De asemenea, studiind o problemă anume, de predilecţie din domeniul versificaţiei, cercetătorul îmbrăţişează cu privirea un mare număr de aspecte înrudite, ascendenţe şi filiaţii, uneori urmărite în mai multe literaturi, fără a pierde însă niciodată din vedere scopul ce-şi propusese: de a pune în lumină elementul original de rezolvare, în funcţie de conţinutul nou şi de timbrul specific al scriitorului cercetat.

Desigur, multe din aceste studii (mai ales cele privitoare la Eminescu) n-ar fi fost cu putinţă înainte cu douăzeci şi mai bine de ani, cînd filologia noastră nu dispunea încă de ediţia critică, ajunsă astăzi la al cincilea volum, a operei lui M. Eminescu, îngrijită de acad. Perpessicius, după cum nu dispunea nici de alte instrumente de lucru indispensabile activităţii filologice cum sînt, de pildă, cele două ediţii ale prof. J. Byck (*Cazania* lui Varlaam şi *Ţiganiada*).

În rîndurile de faţă ne propunem să semnalăm cititorilor existenţa a două studii mai puţin cunoscute ale filologului maghiar publicate în cursul anului 1960 în revistele de specialitate ale Academiei maghiare de ştiinţe. Primul, intitulat: *Une strophe, ses métamorphoses et son expressivité de Goethe à Eminescou*[1], vine să completeze seria de articole consacrate poetului romîn. Cel de-al doilea, *Un grand disciple de J. Kochanowski: le métropolite Dosithée. Contribution à l'histoire de l'ancien vers roumain*[2], demonstrează că interesul autorului pentru literatura romînă veche nu este de loc accidental şi totodată că, în acest domeniu, filologia este departe de a-şi fi spus cuvîntul în toate problemele principale.

Ca de obicei în studiile sale despre Eminescu, autorul întreprinde în articolul mai sus citat consacrat poeziei *Mai am un singur dor* şi variantelor ei (în număr de 41 !) adevărate „prospecţiuni în straturile cele mai adînci ale creaţiei eminesciene"[3], de pe urma

[1] *Acta linguistica*, tom. X, fasc. 3—4, Budapesta, 1960, p. 287—305.

[2] *Studia slavica*, tom. VI, fasc. 1—2, Budapesta, 1960, p. 1—21.

[3] Perpessicius, *Contribuţiuni maghiare la cunoaşterea literaturii romîne*, în vol. *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor. 1957—1960*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961, p. 418.

cărora cititorul rămîne încredinţat că un sector pînă atunci vag cunoscut al artei poetului — istoria genezei acestui poem — este deplin clarificat. De fapt, studiul reia şi adînceşte o descoperire mai veche a autorului, limitată la enunţarea unei apropieri între versurile lui Eminescu şi un „lied" de Goethe. „Scopul prezentului articol — scrie autorul (p. 288) — este de a releva chiar detaliile acestui proces de adaptare, ca exemplu cvasi-unic de „joc" al unui poet cu o melodie interioară, cu un „cadru ritmic" sortit să poarte în legănarea lui ultimele doruri ale sufletului său zbuciumat". Pentru aceasta, se reproduce „liedul" lui Goethe, se stabileşte tipul mai general de versificaţie căruia îi aparţine şi se cercetează căile de pătrundere a varietăţilor ritmice folosite de Goethe, în poezia românească, mai precis: în imediata apropiere a experienţei poetului român. Cercetarea detaliată a atelierului eminescian şi cunoaşterea unei bune părţi din bibliografia critică despre Eminescu i-au permis filologului să descopere într-o poezie germană tradusă de Eminescu acea verigă intermediară între schema ritmică a poeziei lui Goethe şi cea a elegiei de mai tîrziu *Mai am un singur dor*, închegată după un îndelungat proces de „maturaţie", în cursul căruia elementele ritmice şi structura strofică au suferit metamorfoze neaşteptate, concomitent cu treptata limpezire a expresiei.

În felul acesta, articolul — pe lîngă faptul că îmbogăţeşte cu elemente noi domeniul exegezei eminesciene — reprezintă şi o contribuţie metodologică preţioasă, arătînd felul cum pot conlucra cu folos istoria literară şi filologia: reconstituirea procesului de cristalizare a unor tipare prozodice devine parte constitutivă, extrem de necesară, în studiul genetic al operei unui poet.

O argumentare strînsă, bazată pe comparaţia de texte caracterizează şi studiul privitor la *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, pe care autorul o pune faţă în faţă cu modelul său polon, psaltirea în versuri a lui Jan Kochanowski.

Apropierea de Kochanowski a fost de multă vreme făcută în istoriografia literară românească.

Din minuţioasa confruntare a sistemului de versificaţie pe care L. Gáldi o întreprinde — plecînd de la sugestiile înaintaşilor — reiese cu claritate că dacă Jan Kochanowski a inspirat lui Dosoftei ideea de a traduce psalmii în versuri, oferindu-i chiar tiparul prozodic pentru cîţiva din aceştia, totuşi, în marea majoritate a cazurilor, Dosoftei „înlocuieşte cutare metru polonez prin cutare alt metru polonez, atestat de un alt psalm" (p. 9), fapt care vorbeşte de „eforturile unui adevărat poet, grijuliu să nu cadă în monotonia unui metru prea des folosit" (p. 10). Mai mult chiar, autorul studiului exemplifică larg acea tendinţă evidentă de simplificare despre care vorbise şi I. Bianu, manifestată ori de cîte ori modelul cuprindea strofe alcătuite din metri diferiţi sau greu de adaptat în limba noastră, tendinţă pusă pe seama influenţei poeziei noastre populare. Acest proces de adaptare explică foarte bine larga răspîndire de care s-au bucurat în popor cîţiva din psalmii lui Dosoftei, şi anume tocmai aceia care „se identifică, din punctul de vedere al ritmului, cu o bună parte a colindelor şi a baladelor populare româneşti" (p. 20). În categoria aceasta intră psalmii care adoptă versul scurt, hexasilabul („Limbile să salte") şi octosilabul. În toate aceste cazuri — arată autorul — „identificarea metrilor străini cu formele locale româneşti a înlesnit într-o largă măsură răspîndirea acestor parafraze biblice" (p. 20).

Oricît de semnificativă, aceasta e totuşi numai o faţă a meritelor artistice ale lui Dosoftei, cealaltă faţă fiind reprezentată de acţiunea îndrăzneaţă de a introduce ritmurile poeziei culte în literatura română, dintre care unele se regăsesc în poezia de mai tîrziu a lui Eminescu. În legătură cu aceasta, autorul studiului menţionează faptul semnificativ că un ritm atît de neobişnuit cum este acela

din *Sara pe deal* îşi are sursa în versul dodecasilabic al unuia din psalmii lui Dosoftei. „Toate aceste ecouri depărtate — încheie autorul — ne permit să spunem că ceea ce a supravieţuit din versificaţia lui Dosoftei trebuie totdeauna examinat din două puncte de vedere: din unghiul tradiţiei populare, pe de o parte şi, din acela al poeziei de artă, pe de altă parte" (p. 21).

Cornel Regman

A. G. RUDNEV, *Синтаксис осложнённого предложения* (Sintaxa propoziţiei complexe), Moscova, 1959, 196 p.

Modul cu totul nou în care A. G. Rudnev abordează şi rezolvă o serie de probleme de sintaxă prezintă interes nu numai pentru lingviştii sovietici, ci şi pentru lingviştii noştri.

Lucrarea lui A. G. Rudnev se compune din 4 capitole şi o scurtă introducere.

În primul capitol se vorbeşte despre partea izolată de propoziţie, care este tratată ca o categorie sintactică aparte. După părerea lui A. G. Rudnev, „se numeşte izolată acea parte secundară de propoziţie utilizată în vorbire pentru a explica, pentru a concretiza o altă parte de propoziţie sau pentru a sublinia rolul ei semantic sau legătura cu partea de propoziţie determinată şi care se separă atît în pronunţie cît şi în scris" p. (28). Mijloacele lingvistice de exprimare a acestei părţi de propoziţie sînt următoarele: inversiunea, pauza, caracterul aparte al intonaţiei, accentul logic facultativ (p. 25—29). Datorită faptului că unităţile sintactice incluse în categoria *părţii izolate de propoziţie* din punctul de vedere al sensului şi al rolului sintactic sînt diferite, autorul distinge patru tipuri sau, mai precis, patru feluri de *părţi izolate de propoziţie: apoziţia izolată* (обособленное приложение), *atributul izolat* (обособленное определение), *complementul circumstanţial predicativ izolat* (обособленное предикативное обстоятельство) şi *partea de propoziţie comparativă izolată* (обособленный сравнительный оборот). Prin urmare, partea izolată de propoziţie este o categorie sintactică mai generală care cuprinde patru feluri de părţi de propoziţie mai mult sau mai puţin distincte.

Autorul are o concepţie proprie despre apoziţie, deosebită de a celorlalţi lingvişti ruşi şi sovietici: el înţelege prin apoziţie „o parte dependentă de propoziţie, care capătă în vorbire un înţeles predicativ şi care este scoasă în evidenţă pentru a explica, a preciza şi a sublinia rolul semantic sau emoţional al acelei părţi de vorbire cu care se leagă din punct de vedere gramatical şi semantic" (p. 37). Lărgind considerabil sfera sensului gramatical al apoziţiei, A. G. Rudnev argumentează destul de convingător faptul că apoziţia poate fi exprimată prin orice parte de propoziţie, indiferent de natura ei lexico-gramaticală. El include în apoziţia izolată următoarele categorii sintactice, cunoscute în gramaticile limbii ruse: *a*) complementele circumstanţiale de precizare, de ex.: Там, *в Москве*, направляют на путь... (p. 35); Однажды, *за обедом*, костеляпша (p. 35); *b*) părţile de propoziţie de precizare izolate; atunci cînd acestea figurează în unele gramatici ca o categorie sintactică aparte, ele cuprind nu numai complementele circumstanţiale de precizare (limitate de obicei la cele de loc şi de timp), ci şi alte părţi de propoziţie, care se află faţă de cele precedente într-un raport explicativ, de precizare. Este însă surprinzător faptul că în acest caz lipsesc părţile multiple de propoziţie, care concretizează conţinutul cuvintelor de generalizare, de sinteză; *c*) părţile multiple de propoziţie de pe lîngă cuvintele de generalizare, indiferent de locul pe care îl ocupă faţă de acestea din urmă; *d*) complementele izolate introduse cu ajutorul prepoziţiilor

кроме, помимо, за исключением şi altele [1] (p. 33, 40). În sfîrşit, autorul mai include în apoziţia izolată şi părţile de propoziţie introduse prin diferite cuvinte modale, particule. adverbe, a căror menire este de a sublinia rolul semantic sau afectiv al altor părţi de propoziţie (p. 35, 36). După cum se vede, prin lărgirea noţiunii de apoziţie, A. G. Rudnev concentrează în limitele unei singure categorii sintactice un mănunchi de probleme de sintaxă, prezentate în mod contradictoriu şi neunitar [2] în manualele de limbă rusă existente, cu toate că aceste categorii sintactice prezintă asemănări suficiente, după părerea autorului, pentru a putea fi tratate în cadrul unei singure categorii sintactice.

Cu prilejul analizei atributului izolat, autorul, deşi nu aduce prea multe elemente noi în discuţie, ne dă un tablou complet al cazurilor de izolare a atributelor şi (ceea ce mi se pare foarte util şi interesant) explică foarte pe larg deosebirea dintre atributele izolate şi cele neizolate (vezi p. 56, 57, 58). Sensul predicativ, ca şi la apoziţie, este considerat ca unul din aspectele de bază ale esenţei gramaticale a atributului izolat, care este tratat de autor ca o parte de propoziţie deosebită de atributul neizolat.

În continuare A. G. Rudnev analizează complementele circumstanţiale predicative izolate. Termenul tradiţional *construcţie gerunzială* este înlocuit cu termenul *complement circumstanţial predicativ*. Meritul autorului însă constă mai puţin în înlocuirea termenului tradiţional printr-unul nou. A. G. Rudnev include în noul termen şi un alt conţinut: complementul circumstanţial predicativ izolat desemnează o nouă parte de propoziţie, deosebită de celelalte complemente circumstanţiale. Esenţa gramaticală a acestei părţi de propoziţie al cărei nucleu, din punct de vedere morfologic, este gerunziul, constă în faptul că ea „desemnînd o acţiune secundară, arată în acelaşi timp împrejurarea (circumstanţa) în care se produce acţiunea principală" (p. 65). Este interesant de observat că sensul predicativ este caracteristic şi pentru această parte de propoziţie.

Tot în primul capitol autorul analizează partea de propoziţie modal-comparativă, care se deosebeşte de celelalte părţi de propoziţie izolate prin prezenţa sensului comparativ: „momentul comparativ reprezintă esenţa şi, prin urmare, şi legea de dezvoltare a construcţiilor comparative izolate ca o categorie sintactică separată în cadrul structurii gramaticale a limbii ruse" (p. 91). Una din problemele deosebit de dificile, legate de construcţiile comparative, constă în deosebirea dintre partea de propoziţie modal-comparativă şi propoziţia subordonată modal-comparativă. După părerea autorului, construcţiile comparative exprimate printr-un substantiv în cazul nominativ trebuie tratate ca propoziţii subordonate comparative incomplete numai atunci cînd sînt prezente diferite părţi secundare de propoziţie care creează posibilitatea subînţelegerii predicatului (p. 90).

Autorul încheie acest capitol, cu o analiză profundă a funcţiilor stilistice ale părţilor izolate de propoziţie. Schemele şi datele statistice folosite demonstrează convingător punctul de vedere al autorului în legătură cu aspectul stilistic al problemei.

În capitolul al 2-lea se vorbeşte despre partea de propoziţie introductivă (вводный член предложения). Spre deosebire de punctul de vedere al gramaticii tradiţionale, aproape unanim acceptat, după care cuvintele şi expresiile introductive (modale) nu sînt legate din punct de vedere sintactic de propoziţie sau de una din părţile acesteia şi, prin urmare, nu pot fi tratate ca o parte de propoziţie, A. G. Rudnev, dezvăluind în mod convingător cauzele metodologice ale unei astfel de tratări a problemei (p. 122), ajunge la următoarele concluzii: *a*) unităţile sintactice luate în discuţie nu se află „în afara propo-

[1] Aceste unităţi sintactice sînt tratate în gramaticile curente ale limbii ruse şi sub alte denumiri: substantive izolate în cazurile indirecte, substantive izolate introduse prin cuvintele *кроме, помимо* şi altele.

[2] Vezi în legătură cu aceasta F. N. Bondarenco, *О некоторых вопросах синтаксиса* în „Русский язык в школе", 1952, nr. 2, p. 18.

ziţiei" : ele se referă fie la întreaga propoziţie, fie la una din părţile acesteia ; *b*) faptul că legătura dintre aceste unităţi sintactice şi elementele la care se referă nu se încadrează în cele trei tipuri de legătură sintactică — *acord, recţiune, alăturare* (примыкание) — întîlnite între părţile de propoziţie şi oglindite în gramaticile curente ale limbii ruse nu contestă necesitatea tratării cuvintelor şi expresiilor introductive ca o parte de propoziţie ; c) pentru partea de propoziţie introductivă este caracteristic un anumit tip de legătură sintactică, deosebit de celelalte tipuri prin faptul că organizarea sintactică a elementelor determinante nu depinde de elementele determinate ; din punct de vedere gramatical această legătură sintactică „se exprimă prin simpla includere (inserare) a cuvintelor determinate în structura propoziţiei şi prin vecinătatea lor cu partea de propoziţie determinată" (p. 146). Acest tip de legătură sintactică, despre care se vorbeşte pentru prima dată în literatura lingvistică sovietică, este numit corelativ (соотносительная связь). Argumentele, destul de convingătoare, folosite de autor pentru demonstrarea necesităţii de a trata cuvintele şi expresiile introductive ca o parte de propoziţie, ne-au şi determinat să evităm termenul *cuvinte şi construcţii incidente*, folosit în gramaticile curente ale limbii romîne pentru desemnarea construcţiilor similare din limba romînă : unităţile sintactice luate în discuţie nu apar întîmplător, incidental în propoziţie, ci sînt strîns legate din punct de vedere sintactic de elementele determinate.

În capitolul III se analizează părţile multiple (omogene) de propoziţie. Specificul acestora nu constă în omogenitatea lor lexicală (în sensul că exprimă noţiuni de acelaşi fel) şi nici în omogenitatea lor morfologică (în sensul că sînt exprimate prin cuvinte care fac parte din aceeaşi „clasă gramaticală"), aşa cum se afirmă în majoritatea gramaticilor limbii ruse, ci în caracterul aparte al legăturii lor sintactice şi al funcţiilor lor semantico-sintactice : „părţile omogene de propoziţie nu depind una de alta, dar se referă în acelaşi fel la o altă parte de propoziţie, adică ele una faţă de alta se află într-un raport de coordonare, dar în acelaşi timp se subordonează sau depind din punct de vedere gramatical de cuvîntul la care se referă, îndeplinind aceeaşi funcţie semantico-sintactică". Părţile de propoziţie omogene de pe lîngă cuvintele de generalizare sînt incluse în apoziţie, deoarece, din punct de vedere al sensului, ele explică sau concretizează o altă parte de propoziţie.

Ultimul capitol al lucrării tratează despre partea de propoziţie de adresare. În opoziţie cu părerea aproape unanim acceptată şi oglindită în gramaticile curente ale limbii ruse, că „adresarea este un cuvînt sau o îmbinare de cuvinte care, nefiind legată din punct de vedere gramatical de propoziţie sau de una din părţile acesteia, nu poate fi tratată ca o parte de propoziţie, A. G. Rudnev afirmă următoarele : *a*) cuvintele şi îmbinările de cuvinte incluse în categoria sintactică denumită *adresare* (обращение) se referă fie la întreaga propoziţie, fie numai la o parte a acesteia, prin urmare, astfel de unităţi sintactice „nu sînt străine în cadrul propoziţiei care le adăposteşte"[1], aşa după cum afirmă A.M. Peşcovski, al cărui punct de vedere a devenit predominant în gramatica tradiţională ; *b*) pentru cuvintele de adresare, ca şi pentru cuvintele introductive, este caracteristică legătura sintactică corelativă (соотносительная связь) ; *c*) „adresarea" se caracterizează prin prezenţa unui sens gramatical şi a unor forme lingvistice de exprimare proprii. Pentru motivele arătate, cuvintele şi expresiile de adresare trebuie considerate o parte de propoziţie.

După părerea noastră, autorul nu reuşeşte întotdeauna să ne ofere definiţiile cele mai potrivite pentru cazurile particulare ale izolării, care sînt tratate ca părţi separate de propoziţie : definiţiile izolării şi apoziţiei, de exemplu, sînt aproape identice : şi izolarea şi apoziţia explică, concretizează sau subliniază rolul semantic al unei alte părţi de propoziţie ;

---

[1] A. M. Peşcovski, *Русский синтаксис в научном освещении*, ed. a 6-a, p. 367.

ambele se separă de alte părţi de propoziţie cu ajutorul intonaţiei (vezi p. 28 şi 37). Elementul nou inclus în definiţia apoziţiei este existenţa sensului predicativ, dar la un studiu mai atent al materialului prezentat cu prilejul analizei celorlalte cazuri particulare ale izolării, observăm că sensul predicativ este caracteristic şi pentru atributul izolat (acesta „arată o însuşire atribuită obiectului, adică are un sens predicativ" — p. 55), şi pentru complementul circumstanţial predicativ izolat (p. 65), iar parţial şi pentru partea de propoziţie modal-comparativă. Prin urmare, sensul predicativ, care, judecînd după concluziile la care ajunge A. G. Rudnev, ar fi putut fi relevat, cu anumite rezerve, ca un element caracteristic pentru categoria izolării luate în general, nu poate fi considerat un criteriu de distincţie a apoziţiei în cadrul izolării.

Apropierea pînă la identitate a definiţiei apoziţiei (care este un caz particular al izolării) cu definiţia izolării luate în general nu pare întîmplătoare : faptul acesta permite autorului să includă în categoria apoziţiei toate cazurile de izolare, care din diferite motive nu pot fi încadrate în celelalte părţi de propoziţie izolate. Diversitatea, atît din punctul de vedere al structurii cît şi al sensului, a construcţiilor sintactice incluse în apoziţie este foarte evidentă, dar nu putem reproşa autorului că aceste construcţii nu se încadrează în sensul gramatical sau în funcţiile semantice ale apoziţiei : explicarea, concretizarea sau sublinierea rolului semantic ori afectiv al altor părţi de propoziţie. Însă, judecînd după felul cum tratează autorul sensul gramatical al apoziţiei, în categoria apoziţiei ar putea fi incluse nu numai părţile izolate de propoziţie, ci şi majoritatea celorlalte părţi de propoziţie, întîlnite în gramaticile curente ale limbii ruse, pentru că aproape orice parte de propoziţie care se referă la alta „explică", concretizează sau subliniază importanţa semantică ori afectivă a acesteia. Iată de ce ne permitem să credem că o astfel de lărgire a sferei sensului gramatical al apoziţiei pare determinată de cauze subiective, mai precis, de intenţia autorului de a cuprinde în tabloul părţilor izolate de propoziţie toate cazurile de izolare, deosebite de celelalte părţi de propoziţie în primul rînd prin elementele de intonaţie, cu ajutorul cărora ele se „izolează" în cadrul propoziţiei.

Într-o astfel de lucrare, în care apoziţia izolată este analizată în mod special, ne-am fi aşteptat ca toate construcţiile considerate de autor apozitive izolate să fie prezentate în cadrul apoziţiei izolate, căreia i se rezervă un întreg paragraf (vezi p. 29). Din păcate, multe din unităţile sintactice apozitive sînt expuse în legătură cu analiza altor categorii gramaticale ca, de ex. : partea de propoziţie modal-comparativă (p. 86—87), partea de propoziţie introductivă (p. 136), părţile multiple de propoziţie (p. 167), ceea ce face ca cititorul să nu-şi poată forma o impresie completă despre apoziţie fără să consulte în mod foarte atent întreaga lucrare. Pe de altă parte, acest mod de tratare creează posibilitatea apariţiei unor întrebări care subliniază şi mai mult necesitatea expunerii mai unitare nu numai a apoziţiei, ci şi a izolării luate în general. Astfel de întrebări ar fi următoarele : apoziţiile exprimate prin cuvintele introductive (p. 136) şi printr-una din părţile multiple de propoziţie (p. 167) sînt sau nu izolate? şi se pare că sînt izolate. Dacă sînt izolate, atunci de ce nu se tratează în cadrul izolării, care ocupă cea mai mare parte din lucrarea autorului? Dar cuvintele introductive, ca şi izolarea sau apoziţia, sînt considerate părţi de propoziţie aparte. Sprijinindu-ne pe punctele de vedere ale autorului ar trebui să folosim uneori pentru desemnarea unor categorii gramaticale o terminologie nu numai complicată şi greoaie, ci şi contradictorie ca, de ex. : partea de propoziţie introductivă izolată apozitivă (care de fapt nu este tratată nici în cadrul izolării luate în general, nici în cadrul apoziţiei).

Deşi ne promite la începutul lucrării sale că va respecta în aprecierea unei categorii gramaticale principiul „unităţii dintre sensul gramatical şi forma gramaticală" (p. 3), autorul se abate uneori de la acest principiu,

acordînd prioritate sensului. Constatarea noastră se bazează pe următoarele fapte: cu prilejul analizei funcţiilor semantice ale părţii de propoziţie introductive sînt incluse în această *parte de propoziţie* nu numai cuvinte şi îmbinări de cuvinte introductive, ci şi propoziţii întregi. E greu însă de înţeles cum o parte (un membru) de propoziţie poate fi exprimată printr-o propoziţie sau frază, afară de faptul dacă propoziţia respectivă nu are caracter de expresie frazeologică şi se întrebuinţează întotdeauna ca atare. E adevărat că autorul întrebuinţează şi termenul de propoziţie întroductivă, dar din felul cum sînt prezentate lucrurile reiese că propoziţia este considerată ca unul *din mijloacele de exprimare a părţii de propoziţie introductive.*

Lucrarea aduce un bogat material ilustrativ care ne ajută să înţelegem mai bine aspectele teoretice ale problemelor prezentate. Uneori însă se creează posibilitatea apariţiei unor nedumeriri în legătură cu natura sintactico-gramaticală a diferitelor exemple: la p. 73, în cadrul analizei funcţiilor stilistice ale părţii de propoziţie predicative circumstanţiale izolate, întîlnim următorul exemplu: И он отрывисто, торопясь, *точно догоняя свои мысли и с лёту хватая слова*, заговорил о жизни в деревне с деньгами и без денег (М. Горький, *Челкаш*).

Datorită faptului că A. G. Rudnev, vorbind despre partea de propoziţie modal-comparativă, afirmă că aceasta se deosebeşte de celelalte prin existenţa *momentului comparativ*, care „constituie esenţa sa" (p. 91) şi „care, de regulă, se exprimă din punct de vedere gramatical cu ajutorul conjuncţiilor comparative" (p. 94), se iveşte întrebarea: de ce exemplul de mai sus nu se poate include în partea de propoziţie modal-comparativă?

Cîteva cuvinte despre legătura sintactică corelativă (соотносительная связь): acest tip de legătură sintactică, după părerea autorului, se întîlneşte şi la apoziţie (p. 38—43), şi la partea de propoziţie modal-comparativă (p. 88) şi este caracteristic pentru toate cazurile părţii de propoziţie introductive (p. 147). Credem însă că ar fi fost bine dacă autorul ne-ar fi explicat în cîteva cuvinte ce înţelege prin *legătură sintactică corelativă* atunci cînd vorbeşte prima dată despre ea (p. 38—43), deoarece faptul că existenţa unei astfel de legături sintactice şi în cadrul apoziţiei este doar semnalată nu e suficient pentru a înţelege şi felul cum se manifestă acest tip de legătură sintactică în cadrul apoziţiei. De asemenea, ni se pare că *„faptul includerii"* şi *„vecinătatea cu partea de propoziţie determinată"* (p. 146) sînt elemente insuficient de convingătoare pentru recunoaşterea acestui tip de legătură sintactică, deoarece „incluse" pot fi considerate şi multe alte părţi de propoziţie (majoritatea celor izolate), iar „vecinătatea" cu elementele determinate este de asemenea caracteristică pentru majoritatea părţilor de propoziţie.

În încheiere, trebuie să subliniem caracterul deosebit de original al lucrării şi competenţa cu care A. G. Rudnev abordează o serie de probleme de sintaxă extrem de dificile şi destul de contradictoriu expuse în gramaticile limbii ruse.

I. Oiţă

BIBLIOTECA CENTRALA
SIBIU

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1962.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

ERATĂ

Pagina	*coloana*	*rîndul*	*în loc de:*	*se va citi:*	*din vina:*
26	I	5 de jos	porumbică	porumbrică	autorului
33	I	9 de sus	propoziţională	prepoziţională	editurii
42	II	12 „ „	mecşterşuguit	merşterşuguit	„
47	II	20 „ „	despre	de pre	„
47	II	20 „ „	furtune	furtuna	autorului
50	I	29 „ „	Du Domane	Tu Doamne	„

c. 5751 — Limba romînă 1/1962

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

în anul 1961

G. MIHĂILĂ, **Împrumuturi vechi sud-slave în limba romînă. Studiu lexico-semantic** („Materiale şi cercetări lingvistice" VII), 320 p., 11,60 lei.

* * * **Fonetică şi dialectologie, vol. III**, 248 p., 9,40 lei.

ANDREI AVRAM, **Cercetări asupra sonorităţii în limba romînă**, 168 p., 4,90 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală, vol. III**, 149 p., 5,85 lei.

* * * **Studii de gramatică, vol. III**, 208 p., 7,55 lei.

TEOFIL TEAHA, **Graiul din Valea Crişului Negru**, 211 p., 9,55 lei.

SORIN STATI, **Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scythia Minor** („Comisia pentru studiul formării limbii şi poporului romîn" IV), 163 p., 5,55 lei.

V. ARVINTE, D. URSU şi M. BORDEIANU, **Glosar regional**, 84 p., 3,20 lei.

40

LIMBA ROMÎNĂ

revistă a Institutului de lingvistică din Bucureşti,

apare de şase ori pe an

Au apărut:

anul IX, 1960 (6 numere)

anul X, 1961 (6 numere)

Numerele curente se găsesc de vînzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.
BUCUREŞTI, Calea Victoriei, nr. 27

sau la orice librărie ştiinţifică din ţară.

Se pot comanda şi prin poştă la secţia „Cartea prin Poştă" de pe lîngă Librăria Academiei R.P.R., sau la Librăria

CARTEA PRIN POŞTĂ
BUCUREŞTI, str. Biserica Enei, nr. 16,
raionul 30 Decembrie

Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerţ exterior „CARTIMEX" I.S.C.E., str. Aristide Briand, nr. 14, sau Căsuţa poştală 134–135, Bucureşti.

I. P. 2. c. 5751

Lei 3.–

I 8139

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

2
ANUL XI
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*; ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; acad. M. SADOVEANU; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei, nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

I 8139.

UCL 2014

LIMBA ROMÎNĂ

Anul XI 1962 Nr. 2

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ Pag.

EM. VASILIU, Problema fonemului în lingvistica actuală 125

VOCABULAR

FLORICA DIMITRESCU, Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală (I) 131
ELENA STÎNGACIU, Contribuţii lexicologice 140
SABINA TEIUŞ, Sufixe noi în antroponimia românească 151
D. MARMELIUC, Etimologii 154
V. STANCA, Etimologii 155

LIMBĂ LITERARĂ

C. JALBĂ, Observaţii de stil făcute de G. Topîrceanu la proza lui Caragiale . . 157
TH. HRISTEA, Conceptul de „hipercorectitudine" 171
ROMULUS VULPESCU, Este necesar accentul grafic în ortografia noastră? 181

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEŞTI

MIRCEA SECHE, Schiţă de istorie a lexicografiei române (VI) 190

CRONICĂ

Problemele de lingvistică din unele publicaţii de cultură ale anului 1961 (*Flora Şuteu*) 202

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

„Studii şi cercetări ştiinţifice" — Iaşi (seria filologie), X (1959) şi XI (1960) (*Th. Hristea*) 210
Cronicari munteni. Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961, 2 volume (*Dan Simonescu*) 216
Notă la notele unor ediţii (*Mihai Dumbravă*). 221
P. S. KUZNEŢOV, *О принципах изучения грамматики* (Despre principiile de studiere a gramaticii), Moscova, 1961 (*Ion Oiţă*). 224

4220

1964

PROBLEMA FONEMULUI ÎN LINGVISTICA ACTUALĂ

DE

EM. VASILIU

1. Foneticianul englez Daniel Jones a făcut observația că oamenii au i n t u i t existența fonemului cu mult înainte ca savanții să fi dat definiția științifică a conceptului : scrierea alfabetică nu este în bună parte decît un fel de fonologie empirică. Literele nu notează *s u n e t e l e*, cu toate calitățile lor concrete, ci *c l a s e* de sunete. De ex. în ortografia romînă, sunetul *e* din *ies* și sunetul *e* din *merg* sînt notate cu aceeași literă, *e*, deși primul este mai închis decît al doilea, deci este *d i f e r i t* din punct de vedere fonetic de al doilea.

Exemplul citat de noi nu pune desigur în evidență „intuiția fonemică" a vorbitorului *d e a s t ă z i* al limbii romîne : astăzi, notarea cu aceeași literă a vocalelor din cele două cuvinte se impune prin tradiție, iar vorbitorul nu *c a u t ă* un semn grafic pentru a nota o realitate fonetică. Exemplul citat are valoare numai în măsura în care se pune în evidență următoarea problemă de ordin general : cum se ajunge ca două sunete *d i f e r i t e* să fie notate cu *a c e e a ș i* literă?

Istoria diverselor scrieri arată că au existat momente în care „intuiția fonemică" a jucat un rol real. Astfel, în jurul anului 1450 î.e.n. Se-Iong a propus ca, în limba coreeană, sunetele *p* aspirat (asemănător cu *p* din rom. *cap*) și *b* să fie notate cu aceeași literă. Analiza sistemului fonologic al limbii coreene demonstrează că, de fapt, cele două sunete nu sînt altceva decît variantele aceluiași fonem, astfel încît propunerea de a fi notate cu același semn se bazează pe intuirea unei realități fonologice.

2. Descrierea științifică a unui obiect nu se poate limita la enumerarea și prezentarea elementelor care îl compun și a tuturor variațiilor lor. Orice știință procedează la subsumarea elementelor concrete variabile unor categorii mai largi, care reflectă esențialul existent în orice fapt concret, în orice variabilitate.

Prin perfecționarea mijloacelor sale de cercetare și în special prin folosirea unor instrumente de analiză din ce în ce mai perfecționate,

fonetica clasică a ajuns să poată da o descriere din ce în ce mai fină a sunetelor vorbite, demonstrînd în felul acesta că, în realitatea vorbirii, există de fapt mult mai multe sunete decît cele pe care vorbitorul obişnuit le percepe ca distincte şi chiar decît poate percepe o ureche exersată de fonetician.

Este în momentul de faţă o idee general admisă faptul că doi vorbitori pronunţă, în marea majoritate a cazurilor, în mod diferit ceea ce apare ca „acelaşi sunet" şi că, mai mult, acelaşi vorbitor pronunţă în mod diferit, în momente diferite, ceea ce apare ca „acelaşi sunet". Se poate considera deci că o limbă dată conţine dacă nu un inventar infinit de sunete, cel puţin un inventar care tinde spre infinit.

Deşi situaţia se prezintă în felul acesta, procesul comunicării nu este stînjenit. Deşi vorbitorii sînt puşi de cele mai multe ori în situaţia de a auzi un „sunet nou", diferit de cele pe care le emit ei sau de cele pe care le-au „auzit" pînă la un moment, cu toate acestea mesajele sînt aproape totdeauna înţelese în mod corect. Cu alte cuvinte, dacă un vorbitor al limbii romîne aude pronunţat cuvîntul *masă* la un moment T_1 cu vocala pe care o vom nota a_1, iar în momentul T_2 aude acelaşi cuvînt pronunţat cu vocala a_2, vorbitorul va *recunoaşte* cele două cuvinte rostite în momentele T_1, T_2 ca *identice*. În schimb acelaşi vorbitor nu va recunoaşte ca identice cuvintele *casă* şi *masă*. În ambele cazuri avem a face cu sunete diferite : a_1, a_2 şi *c*, *m*. În primul caz apariţia lor în acelaşi context fonetic permite identificarea celor două cuvinte, în cel de al doilea caz nu va permite această identificare. În primul caz diferenţa dintre sunetele a_1 şi a_2 nu este percepută, în cel de al doilea caz, diferenţa dintre sunetele *c* şi *m* este percepută.

3. Se pune problema de a şti ce anume permite *identificarea* sunetelor a_1, a_2 şi ce anume determină *distingerea* sunetelor *c*, *m*.

Există trei soluţii care s-au dat acestei probleme şi anume :

a) Soluţia pe care o putem numi *fonetică*. Sînt considerate ca identice două sunete care seamănă între ele din punctul de vedere al fiziologiei lor sau al calităţilor lor acustice. De exemplu, atît sunetul *e* (*e* închis) din rom. *ies* cît şi sunetul *e* (mai deschis) din *merg* pot fi considerate ca două varietăţi ale sunetului *e*, deoarece ambele au o localizare anterioară şi prin aceasta se deosebesc de *ă*, *î*, *o*, *u*, ambele au un grad de închidere mai mic decît *a* (= *a* anterior) şi mai mare decît *i* şi prin aceasta se disting de sunetele *a* şi *i* care şi ele au o localizare tot anterioară.

Această soluţie nu este însă satisfăcătoare, deoarece nu ne spune *cît* de asemănătoare trebuie să fie două sunete din punct de vedere acustic sau fiziologic pentru a putea fi considerate ca varietăţi ale aceluiaşi sunet. Să ne reprezentăm situaţia următoare. Vocalele *i* şi *e* au ambele aceeaşi localizare, anterioară. Diferenţa între cele două sunete este dată de gradul de deschidere : *e* este mai deschis decît *i*. Dar, în acelaşi timp, un *i* cu un grad mai mare de deschidere se apropie de *e*, iar un *e* cu un grad mai mic de deschidere se apropie de *i*. Putem să ne imaginăm existenţa unui *i* foarte deschis sau a unui *e* foarte închis care să ne pună în imposibilitate de a decide dacă sunetele respective sînt varietăţi ale lui *e* sau ale lui *i*.

Aceasta tocmai deoarece tranziția de la un sunet la altul se face *gradat*, deci fără posibilitatea de a stabili o *limită* între cele două clase de varietăți.

b) Cea de a doua soluție este aceea pe care o vom numi fonologic-psihologistă sau mentalistă. Această soluție are la bază distincția între *fonem* și *sunet*. Fonemul este „echivalentul psihic al sunetului" sau „ideea" sau „noțiunea" de sunet, iar sunetul aparține actului concret de vorbire. Fonemul este o reprezentare a sunetului sau o noțiune a sunetului și, în consecință, nu este decît un fapt psihic. Vorbitorul are o reprezentare unică pentru o clasă mai mare de sunete concrete, astfel încît această reprezentare unică devine criteriu de identificare a unui număr de varietăți concrete ; deoarece, de exemplu, un vorbitor al limbii romîne are o reprezentare unică pentru sunetele *ę* și *e*, în limba romînă există un singur fonem, E.

Această soluție prezintă dezavantajul de a deplasa problema de pe terenul realității obiective pe terenul faptelor de conștiință, care trebuie, în ultimă analiză, și ele explicate, iar explicația nu poate fi găsită decît tot în realitatea obiectivă. Mai precis : vorbitorul de limbă romînă are un „echivalent psihic" unic, E, pentru sunetele *ę* și *e*. Dar acest fapt de conștiință nu face decît să *reflecte* o realitate *obiectivă*, care determină echivalarea mentală a sunetelor *ę* și *e*.

Această primă teorie a fonemului a fost formulată de lingvistul rus Baudouin de Courtenay, profesor la St. Petersburg și, apoi, la Kazan, în lucrarea *Versuch einer Teorie der phonetischer Alternationen* (Strasbourg, 1895). Este de observat că B. de Courtenay nu folosește termenul de *fonem* ; acest termen a fost introdus de un elev al său, Kruszewski.

Deși în esență psihologistă, teoria lui B. de Courtenay are meritul de a fi formulat explicit distincția între *fonem* și *sunet* și de a fi dat un criteriu, fie el chiar psihologist, de identificare a două sunete ca variații ale aceleiași unități. De fapt, B. de Courtenay a introdus pentru prima oară în studiul expresiei fonice conceptul de i n v a r i a n t ă (fără a-l numi în acest fel), concepînd însă invarianta ca o invariantă pur mentală.

O concepție asemănătoare o găsim în primele lucrări de fonologie ale lui N. S. Trubetzkoy, care va dezvolta mai tîrziu o teorie proprie a fonemului, deosebită de a lui B. de Courtenay.

c) Cea de a treia soluție o vom numi fonologic-structurală. Ea prezintă avantajul de a găsi criterii de identificare pornind de la o realitate obiectivă, structura generală a limbii.

Am văzut mai sus că există sunete distincte care, apărînd exact în aceeași poziție, în același context fonetic, mențin identitatea cuvîntului cu el însuși. Dacă cuvîntul *casă* este rostit în momentul T_1 cu sunetul a_1 iar în momentul T_2 cu sunetul a_2, nu sîntem în prezența a două cuvinte diferite. Faptul ne este indicat de *i d e n t i t a t e a d e s e n s* a celor două tranșe sonore. Există de asemenea sunete distincte care, apărînd în aceeași poziție în același context fonetic, nu mențin identitatea cuvîntului cu el însuși. Dacă la inițiala cuvîntului se rostește în momentul T_1 sunetul *c*, deci *casă*, iar în momentul T_2 sunetul *m*, deci *masă*, sîntem în prezența a două cuvinte distincte. Faptul ne este indicat de *d i f e r e n ț a d e s e n s* a celor două tranșe sonore.

Sunetele care, apărînd în mod alternativ în unul şi acelaşi context, menţin identitatea cuvîntului sînt *variante* ale *aceluiaşi fonem*. Sunetele care nu au această proprietate sînt variante ale unor *foneme diferite*. În exemplul nostru, a_1, a_2 sînt variantele aceluiaşi fonem, iar *c*, *m* sînt variante ale unor foneme diferite.

Două sunete care, apărînd în acelaşi context în mod alternativ, stabilesc distincţia (unică din punct de vedere fonetic) între două cuvinte se află într-un raport de *comutare*. Spunem că între *c* şi *m* există un raport de comutare, deoarece ele pot apărea în mod alternativ în acelaşi context fonetic, *-asă*, şi deoarece stabilesc singura distincţie fonetică între cuvintele *casă* şi *masă*. În acelaşi raport, de comutare, se găsesc de exemplu vocalele *a*, *o*, *u*, deoarece ele stabilesc unica distincţie fonetică între cuvintele *dar*, *dor*, *dur*.

Pe baza raportului de comutare se poate stabili dacă două sunete sînt variante ale aceleiaşi unităţi (fonem) sau sînt două unităţi (foneme) distincte. Sînt unităţi distincte elementele care contractează un raport de comutare şi sînt variante ale aceleiaşi unităţi elementele care nu contractează un astfel de raport.

Două sunete nu sînt în raport de comutare în două situaţii:

a) cînd ele pot apărea în acelaşi context în mod alternativ, dar nu stabilesc o distincţie între două cuvinte; este cazul discutat mai sus al sunetelor a_1, şi a_2;

b) cînd cele două sunete nu pot apărea niciodată în acelaşi context fonetic; de exemplu, în limba romînă, oclusivele *p*, *t*, *c* apar la finală de cuvînt însoţite de o uşoară aspiraţie: p^h, t^h, c^h. Aceste sunete (p^h, t^h, c^h) nu apar *decît* în această poziţie şi din această poziţie este exclusă posibilitatea de apariţie a sunetelor neaspirate *p*, *t*, *c*. Aşadar între *p*, *t*, *c* şi p^h, t^h, c^h nu există raporturi de comutare. Spunem deci că *p*, *t*, *c* şi p^h, t^h, c^h sînt *variante* ale aceloraşi unităţi (invariante): *p* şi p^h sînt variante ale unei unităţi, *t* şi t^h ale altei unităţi, *c* şi c^h ale altei unităţi.

Sunetele care nu apar niciodată în acelaşi context fonetic (care sînt în distribuţie complementară) şi sunetele care pot apărea în acelaşi context fonetic dar care nu contractează raporturi de comutare (sînt în variaţie liberă) sînt variante ale aceleiaşi unităţi, care se numeşte *fonem*. Variantele din prima categorie, care sînt condiţionate de contextul fonetic, se numesc *variante condiţionate*, *variante poziţionale* sau pur şi simplu *variante*. Variantele din cea de a doua categorie, care nu sînt condiţionate de contextul fonetic şi care pot apărea în acelaşi context fără a contracta raporturi de comutare se numesc *variante libere* sau *varietăţi*. Totalitatea variantelor, indiferent de natura lor, este constituită de *alofonele* fonemului respectiv. Fonemul reprezintă un element *invariant* în raport cu diversele poziţii (contexte) şi în raport cu diversele pronunţări individuale.

După cum se vede, am ajuns din nou la conceptul „invariantă", însă, de data aceasta, invarianţa este de natură *obiectivă* şi nu subiectiv-psihologică. Conceptul de fonem ca invariantă este *dedus* din structura limbii şi nu din sentimentul sau conştiinţa lingvistică a vorbitorului.

La baza definiției fonemului stă, după cum am văzut, raportul de *comutare*. Acest raport are o importanță deosebită în structura limbii, deoarece este în directă legătură cu funcția de *comunicare*, esențială și, prin urmare, definitorie pentru limbă. Două sunete care sînt în raport de comutare sînt distincte, deoarece servesc la comunicarea unor mesaje distincte, două sunete care nu sînt într-un astfel de raport nu servesc niciodată la comunicarea unor mesaje distincte și, prin urmare, din punctul de vedere al procesului de comunicare pot fi considerate ca identice.

4. Cele arătate sub 3 c) reprezintă în linii generale concepția cea mai răspîndită în lingvistica contemporană. Punctul de vedere fonologic-psihologist a fost depășit ; soluția fonologic-structurală dată problemei identității sau nonidentității a două sunete reprezintă complementul soluției fonetice.

Într-adevăr, am arătat că, din punct de vedere fonetic, tranziția de la un sunet la altul este gradată, astfel că nu se pot stabili limite fonetice tranșante între două sunete apropiate din punct de vedere fiziologic (sau acustic). Am văzut că, pe baze strict fonetice, este greu sau chiar imposibil de decis dacă, de exemplu, un *i* foarte deschis trebuie identificat cu un *i* sau cu un *e*. Tranziția între *i* și *e* cuprinde (teoretic și practic) o infinitate de nuanțe de deschidere. De aceea se spune că fonetica reprezintă un domeniu al *continuului*, adică un domeniu în care nu se pot stabili limite tranșante între elemente. În același timp, fonetica reprezintă domeniul variațiilor.

Fonologia reprezintă modul de trecere de la domeniul *continuu* reprezentat de substanța fonică, la repercutarea *discontinuă* sau *discretă* a acestui domeniu. Cu alte cuvinte, conceptul de fonem ne permite să stabilim acele limite tranșante în interiorul tranzițiilor fonetice gradate, limite care nu se pot stabili pe o bază strict fonetică. Din punct de vedere fonologic, dacă între un *ę* și un *e* există un raport de comutare, atunci cele două sunete reprezintă două invariante distincte. Este cazul limbii engleze care distinge între *man* „om" și *men* „oameni", primul pronunțat cu *e* deschis, al doilea cu *e* închis. Dacă între cele două feluri de *e* nu există un raport de comutare, atunci cele două sunete nu sînt decît variante ale aceleiași invariante (ale aceluiași fonem). Este cazul limbii romîne, unde nu există un raport de comutare între *e* închis și *e* deschis. Se poate spune că teoria fonologică ne permite să dăm o *interpretare lingvistică* faptelor fonetice, întrucît stabilirea „limitelor" între sunete se face, cum am arătat, după criterii lingvistice, adică după criterii legate de funcția primordială și definitorie a limbii, funcția de comunicare. Lingvistul suedez B. Malmberg, într-o comunicare făcută în 1959 la București, a folosit o comparație foarte sugestivă, pentru a stabili raportul dintre fonetică și fonologie : înălțimea absolută a unei coloane de mercur nu ne spune prin ea însăși nimic cu privire la temperatură. Este nevoie de o scală gradată pentru a putea *interpreta* variațiile de înălțime ale coloanei ca variații determinate de temperatură. Scala gradată permite tocmai reprezentarea *discretă* (discontinuă) a variațiilor de înălțime și legarea acestei reprezentări de variațiile de temperatură. Teoria fonologică îndeplinește, mutatis mutandis, funcția pe care scala gradată o îndeplinește în măsurarea temperaturii.

5. Trebuie arătat că distincția dintre sunet și fonem, dintre fonetică și fonologie a primit uneori o interpretare idealistă. Fonemul, ca element definit structural și, implicit, relațional a fost interpretat ca formă, în opoziție ireductibilă cu sunetul, iar sistemul folonogic a fost interpretat ca o schemă pură, *absolut* independentă de substanța fonică, ajungîndu-se în felul acesta la postularea existenței, cel puțin în limbă, a unei forme independente de substanță.

Din punct de vedere materialist-dialectic, distincția *metodică* între fonem și sunet, între fonetică și fonologie, nu trebuie absolutizată și transformată într-o distincție gnoseologică. Fonologia nu reprezintă altceva decît studiul modului diferit de organizare a substanței fonice în limbi diferite. Din punct de vedere gnoseologic problema nu se pune *sau* sunet *sau* fonem, *sau* substanță fonică *sau* schemă fonologică, ci numai *și* sunet *și* fonem, *și* substanță fonică *și* schemă fonologică.

Deși dezvoltată ca disciplină independentă de fonetică, fonologia duce, din punct de vedere gnoseologic, la o cunoaștere mai aprofundată a materiei sonore și, prin însuși acest fapt, la o cunoaștere mai aprofundată a fenomenului lingvistic, deoarece fonologia precizează care este locul materiei sonore în structura generală a limbii.

CUVINTE ȘI SENSURI NOI ÎN PRESA ACTUALĂ (I)

DE

FLORICA DIMITRESCU

Termenii de mai jos, neînregistrați în dicționare, au fost excerptați prin parcurgerea timp de un an (septembrie 1960 — septembrie 1961) a ziarelor și revistelor noastre [1]. Desigur, nu am reușit să înregistrez toate cuvintele sau sensurile noi, apărute în răstimpul amintit în presa actuală, pe de o parte pentru că lectura nu a fost făcută cu scopul special al extragerii termenilor, și în al doilea rînd pentru că nu au fost urmărite periodicele noastre în totalitatea lor [2]. Cuvintele se dau în ordinea alfabetică.

actor-cetățean (s.m.) „actor cu o înaltă conștiință cetățenească". Gaz. lit. 8(362), 16 febr. 1961, p. 1, col. 4.

actor-om (s.m.) „actor căruia i se recunoaște demnitatea umană" : Actor înainte însemna a fi, undeva în marginea societății clovn, circar, saltimbanc ... *actorul-om* nu exista ... Gaz. lit. 8(362), 16 febr. 1961, p. 1, col. 4.

adolescentin (adj.) „de adolescent" : ... cursa cu mașina plină de năzdrăvănii și de închipuiri tipic *adolescentine*. Cont. 9(751), 3 martie 1961, p. 3, col. 6.

alb-cald (adj.) : Lampa *alb-cald* care avînd un flux luminos destul de mare, e utilizată în iluminatul străzilor, parcurilor etc. Sc. 5064, 3 febr. 1961, p. 2, col. 4.

alb-lumina zilei (adj.) : Lampa *alb-lumina zilei*, cu o culoare apropiată de lumina naturală a zilei. Sc. 5064, 3 febr. 1961, p. 2, col. 4.

---

[1] Termenii excerptați au fost extrași din presă cu excepția cîtorva înregistrați din cărți apărute în ultima vreme sau din limba vorbită. Aceștia vor fi notați cu *.

[2] Pentru periodicele parcurse am folosit următoarele abrevieri : Cont. = Contemporanul ; F. = Flacăra ; Gaz. lit. = Gazeta literară ; Inf. Buc. = Informația Bucureștiului ; L. = Luceafărul ; LR = Limba română ; M. = Magazinul ; Pr. r. = Programul de radio ; Rom. Lib. = Romînia liberă ; S. = Sănătatea ; Sc. = Scînteia ; SCL = Studii și cercetări lingvistice ; St. teol. = Studii teologice ; T.N. = Timpuri noi ; am respectat ortografia din original a cuvintelor.

alb-lăptat (adj.) „alb opac" : Stelele Kremlinului sînt prevăzute cu geamuri rubinii şi *albe-lăptate* între care se află cristal transparent. Inf. Buc. 2326, 26 ian. 1961, p. 3, col. 2.

alb-ivoriu (adj.) „alb bătînd în culoarea fildeşului" : Pe faţadele înconjurate de schele se aştern cărămizi ceramice *albe-ivorii*, Sc. 5164, 14 mai 1961, p. 3, col. 1.

albastru-argintiu (adj.) „albastru bătînd în argintiu" : Stîlpii şi pereţii au o culoare plăcută, *albastru-argintiu*. Sc. 5171, 21 mai 1961, p. 1, col. 6.

alergologic (adj.) „specific stărilor alergice" : Se aduce la cunoştinţă că serviciul de consultaţii de tratamente *alergologice* de la Policlinica Colţea va funcţiona ... la Spitalul Clinic Fundeni. Inf. Buc., 23 martie 1961, p. 4, col. 4.

amidazină (s.f.) : *Amidazina* este numele noului medicament romînesc cu acţiune tuberculostatică. Cont. 35(777), 1 sept. 1961, p. 7, col. 2.

antecalculat (adj.) „calculat dinainte, prevăzut" : Care sînt economiile *antecalculate* la cele 26 de inovaţii acceptate pînă în prezent? Gaz. lit. 15 (369), 6 apr. 1961, p. 3, col. 5.

antiartă (s.f.) „artă lipsită de conţinut" : Alegînd „*antiarta*", căci ce este un concert mut dacă nu *antiartă* — ei nu fac dovadă nici măcar de inventivitate. Gaz. lit. 10(364), 2 martie 1961, p. 8, col. 4.

antihistaminic (s.n.) „substanţă medicamentoasă folosită contra excesului de histamină din organism" : Spre deosebire de *antihistaminicele* existente indicate în stări alergice — noul *antihistaminic* nu are acţiune somniferă. Inf. Buc. 2362, 9 martie, 1961 p. 1, col. 1.

antitusiv (s.n.) „medicament contra tusei" : Faţă de produsele similare existente în prezent, *antitusivul* elaborat de institut este apreciat ca unul dintre cele mai bune medicamente de acest gen folosite în terapeutica mondială. Inf. Buc. 2362, 9 martie 1961, p. 1, col. 1.

**articula* (a) (vb. I) (în jargonul elevilor, al studenţilor) „a căpăta o notă de obicei insuficientă la examen" : M-a *articulat* la istorie cu un trei.

artist-paiaţă (s.m.) clovn, apare ca titlu de articol în Cont. 3 (1745), 20 ian. 1961, p. 1, col. 5—6.

autopastişa (vb. I) „a-şi copia procedeele (artistice) proprii" : E oare firesc ca un foarte tînăr poet (evident talentat) să se *autopaştişeze*? Gaz. lit. 358, 19 ian. 1961, p. 2, col. 1.

autostaţie (s.f.) „staţie de autobuze" : *Autostaţia* IRTA de la Casa Scînteii s-a mutat. Inf. Buc. 2400, 21 apr. 1961, p. 1, col. 6.

aviochimic (adj.) apare în sintagma „tratament *aviochimic*, tratament modern al plantelor cu substanţe chimice, efectuat din avion" : Un colectiv de tehnicieni şi ingineri a aplicat în pădurile din raza ocolului silvic Ploieşti tratamente *aviochimice* pentru combaterea paraziţilor vegetali. S-au folosit prăfuiri din avion cu sulf ... Sc. 5204, 23 iunie 1961, p. 3, col. 3.

balcon-expoziţie (s.f.) „balcon (de bloc) în care se „expun" privirilor rufe la uscat, mobilă de tot felul etc." : De fapt, un fotoreporter venit

special ca să fotografieze acest bloc, a făcut cale întoarsă din cauza tabloului prea puțin încîntător al *balcoanelor-expoziție*. Inf. Buc. 2450, 20 iunie 1961, p. 1, col. 8.

balistocardiogramă (s.f.): Cu ajutorul sistemelor biotelemetrice, fiziologii sovietici au reușit să înscrie o *balistocardiogramă*, adică o diagramă care reflectă efectul mecanic al contracțiilor cardiace. Sc. 5118, 29 martie 1961, p. 4, col. 6.

barocameră (s.f.) „cameră care poate rezista la presiuni mari, cameră de presiune": Iată *barocamera*. Vedem prin luminator chipul omului închis înăuntru. Din *barocameră* se scoate aerul. Cît de greu respiră omul, la ce încercare este supus, ce trebuie să suporte inima sa. T.N. 30, 1961, p. 30.

bas-bariton (s.m.) „bas cu calități vocale de bariton": Vocea sa generoasă de *bas-bariton* a sunat la sfîrșitul spectacolului tot atît de odihnită și de proaspătă ca și la început. Inf. Buc. 2326, 26 ian. 1961, p. 2. col. 2.

**bărcuță* (s.f.) „lădiță cu laturile în formă trapezoidală în care sînt transportate fructele și legumele".

biotelemetrie (s.f.) „ramură nouă a biologiei care se ocupă cu studierea de la distanță a organismelor vii".

Ziarul [Экономическая газета] subliniază că experiența bogată acumulată de *biotelemetrie* — o nouă ramură a științei — a avut un rol important cu prilejul zborului lui Iuri Gagarin. Sc. 5229, 18 iulie 1961, p. 3, col. 4.

biotelemetric (adj.) „care ține de biotelemetrie": Cu ajutorul sistemelor *biotelemetrice* fiziologii sovietici au reușit să înscrie o balistocardiogramă ... Sc. 5118, 29 martie 1961, p. 4, col. 6.

bloc-turn (s.n.) „clădire înaltă destinată locuințelor, în formă de turn"; este un termen de urbanistică foarte frecvent astăzi, înregistrat și într-o poezie (Vrei să fii) ca o mare poposind în munți, ori ca pe-o stradă nouă în *bloc-turn*. Gaz. lit. 363, 23 febr. 1961, p. 1, col. 4.

brasist (s.m.) „înotător specializat în (probele de) bras": [Despre un cunoscut înotător]: bun „*brasist*" al țării, se pregătește — și cu destulă perseverență — să devină antrenor de mîna întîia. Sc., 6 noiem. 1960, p. 5, col. 4.

brazdometru (s.m.) (creație glumeață) „*Brazdometrul*" e un cuvînt încă necunoscut și care, de fapt, nici nu are un înțeles bine definit. Așa au numit tractoriștii, mai mult în glumă, stinghia de lemn gradată cu care se măsoară adîncimea arăturii. Trebuia și un instrument de control. „Ochiometrul" te înșală, a spus directorul, trebuie să găsim altceva. Sc. 4944, 21 sept. 1960, p. 2, col. 3.

calm-plat (s.n.): Beneficiind de condiții favorabile de concurs, fără a exista însă acel „*calm-plat*" (apă absolut liniștită fără vînt) ... concursul de canotaj s-a bucurat de un real succes. Sc. 5214, 3 iulie 1961, p. 3, col. 1—3.

caprolactama (s.f.) „un produs intermediar în obținerea capronului": ...se zămislește materia primă a fibrei de relon: *caprolactama*. Gaz. lit. 363, 23 febr. 1961, p. 4, col. 2.

cardio-tahometru (s.n.) „aparat care înregistrează bătăile inimii" : În R. S. Cehoslovacă a fost construit un *cardio-tahometru* pe bază de transistori. Inf. Buc. 2319, 18 ian. 1961, p. 3, col. 5.

carnat (adj.) „cu carne" : Dacă însă acestui regim *carnat* i-am adăuga ... produse derivate ale laptelui sau compoturi și dulcețuri, am da organismului nostru toate principiile alimentare necesare. S., 1 ian. 1961, p. 8, col. 4.

catifelin (adj.) (termen „poetic", nerecomandabil) „cu calități de catifea, catifeliu" : „Și o piatră din Bicaz mă învață cît un cer de mai, *catifelin* (rimează cu *declin*). Gaz. lit. 363, 23 febr. 1961, p. 4, col. 1.

cămin-hotel (s.n.) : Se construiesc încă 6 *cămine-hotel* pentru 1 000 de tineri mineri. Sc. 5044, 14 ian. 1961, p. 1, col. 5.

**căutare* (s.f.) apare în construcția „stofa are căutare" ; se înțelege că materialul respectiv conține în țesătură un joc de linii sau figuri, flori etc. care cer ca la lucru să fie așezate numai într-un anumit fel.

cicloturism (s.n.) : Comisia orășenească de *cicloturism* organizează o excursie de două zile pe ruta București — Slănic-Prahova — București. Inf. Buc. 2531, 22 sept. 1961, p. 4, col. 2.

cifră-record (s.f.) „cea mai mare cifră, la o anumită dată, într-un anumit sector" : Șomajul în S.U.A. a atins o *cifră record*. Titlu de articol în Sc. 5096, 7 martie 1961, p. 4, col. 4—6.

cimentist (s.m.) „persoană care lucrează într-o fabrică de ciment" : Realizări ale *cimentiștilor* turdeni. Sc. 5053, 23 ian. 1961, p. 1, col. 3.

cinerestaurant (s.n.) „tip de restaurant special amenajat pentru a fi vizionate filme în timpul consumației" : un *cinerestaurant* în care, fără a se întrerupe dejunul sau cina, poți vedea ultimele filme. Cont. 738, 2 dec. 1960, p. 5, col. 7.

ciocolatier (s.m.) „muncitor dintr-o fabrică de ciocolată" : O întreagă pleiadă de specialiști, muncitori ... au fost calificați de dînsul în meseria de *ciocolatier*. Sc. 5014, 11 dec. 1960, p. 2, col. 5.

circar (s.m.) „acrobat, clovn" : Actor înainte însemna a fi undeva în marginea societății clovn, *circar*, saltimbanc. Gaz. lit. 362, 16 febr. 1961, p. 1, col. 4.

citabil (adj) „vrednic de a fi citat, de a fi amintit" : *Citabile* în acest sens sînt ședințele organizate de revista Luceafărul ... L., 15 ian. 1961, p. 6, col. 7.

**citi* (vb. IV, în medicină) „a descifra (după formă, culoare etc.) reacția pe care o au anumite injecții". Apare în construcția „injecțiile se citesc...".

concert-lecție (s.n.) „concert organizat special pentru a servi ca lecție pentru persoanele care vor să se inițieze în problemele muzicii" : „Astăzi după-amiază (ora 16) filarmonica organizează *concert-lecție* ... Inf. Buc. 2450, 20 iunie 1961, p. 1, col. 5.

**concluziona* (vb. IV) „a trage concluzii" : În urma discuțiilor purtate aici putem *concluziona că* ..."

**confuz-îmbinat* (adj.) : Cronicarii noștri ... cu excepția unor *confuz-îmbinate* „basne" ca acelea din cronica anonimă ... nu se îndoiau

cîtuşi de puţin de originea comună şi autohtonia neamului din cele trei ţări romîne. *Istoria Romîniei*, Bucureşti, 1960, 1, p. 799.

contrainterogatoriu (s.n.) „*Contrainterogatoriul* luat apoi martorului de avocatul lui Eichmann, Servatius, a fost o adevărată încercare de a apăra regimul hitlerist. Sc. 5168, 18 mai 1961, p. 6, col. 6.

control-depănat (s.n.) „sectorul de control al depănării corecte a firelor" : Pe tînăra muncitoare Ioana Constantinescu de la *control-depănat* o întîlneşti des pe aici. Sc. 5170, 20 mai 1961, p. 1, col. 8.

cops (s.n.) : În limbajul textilistelor „copsuri" sînt ţevile de carton pe care se înfăşoară firele de bumbac la maşinile de tors. Sc. 5044, 14 ian. 1961, p. 1, col. 3.

cord-plămîn artificial (s.n.) „aparat care îndeplineşte pentru un timp limitat funcţiile inimii şi ale plămînilor" : Prima operaţie de *cord-plămîn artificial* — titlu de articol în Cont. 746, 27 ian. 1961, p. 1, col. 3.

cosmetiza (vb. I) a vopsi : O fetiţă singuratică, îngîndurată, cu cozi lungi ... vopseşte — „*cosmetizează*" — pantofii. Gaz. lit. 358, 18 ian. 1961, p. 3, col. 7.

cosmodrom (s.n.) „teren special amenajat pentru aterizarea şi decolarea navelor cosmice" : Iuri Gagarin lîngă pătuţul fetiţei sale. Şi de aici, din camera copiilor, direct la *cosmodrom*. T.N. 30, 1961, p. 31. Cuvîntul acesta, excerptat în Sc. tin. din 17 mai 1958, nu a fost înregistrat în *Dicţionarul de neologisme* apărut între timp (1961) ; acesta este motivul pentru care atragem din nou atenţia asupra lui.

cosmonaut (adj.) a fost înregistrat ca substantiv (în LR 1/1960, p. 60) ; mai rar apare însă şi cu valoare adjectivală pe lîngă substantivul *pilot* : A fost efectuată aterizarea navei-satelit ... avînd la bord pe pilotul *cosmonaut*, maiorul Iuri Alexeevici Gagarin. Inf. Buc. 2492, 7 aug. 1961, p. 1, col. 3.

cosmonavă (s.f.) „aparat construit special în vederea zborurilor cosmice" : Gazenko a comentat noile proiecte de protecţie a *cosmonavei* contra meteoriţilor. Inf. Buc. 2396, 17 aprilie 1961, p. 3, col. 3.

cuvînt cadavru (s.n.) „cuvînt neutilizat, învechit, mort" : Dar, despre mumificarea cuvintelor, despre *cuvinte cadavre* ... nu ştiu să se fi scris. Cont. 743, 6 ian. 1961, p. 3, col. 4.

cuvînt-stigmat (s.n.) „cuvînt dezonorant" : În cea mai mare parte a lumii acest *cuvînt-stigmat*, acest cuvînt ruşinos — colonie — a fost smuls de uraganul revoluţiilor naţionale eliberatoare. Cont. 743, 6 ian. 1961 p. 3, col. 4.

cvasi-unanimitate (s.f.) „aproape majoritatea" : Dorinţa de a se „distinge", de a nu semăna cu *cvasi-unanimitatea* vorbitorilor este aşa de puternică încît împiedică intervenţia, fie şi pentru o clipă, a unei simple judecăţi. *LR* 1, 1961, p. 45.

danturare (s.f.) „tăierea dinţilor unei roţi, cu o freză specială" : ... Am văzut adaptat la o morteză un dispozitiv automat pentru *danturarea* roţilor de la mesele de foraj. Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 1, col. 2.

depărtatic (adj.) (cuvînt „poetic", nerecomandabil) „îndepărtat" : Intrăm în şedinţă, în atelier, pe fum de ţigare, pe suflări de jăratic/ şi deodată foşneşte un zăvoi *depărtatic* şi miroase a pămînt şi a cer. Gaz. lit. 358, 15 dec. 1960, p. 5, col. 1.

desciorchinător (s.m.) „aparat care desprinde ciorchinele strugurelui" : Strugurii ... sînt luați în primire de cele două macarale automate ... și duși la zdrobitor. Din zdrobitor mustuiala cade în cupa unui cîntar, de aici la „*desciorchinător*" și mai departe. Cont. 745, 20 ian. 1961, p. 2, col. 3.

dezosat (adj.) „(carne) fără os" : ... carnea fiind *dezosată* poate fi pusă direct la fript sau prăjit fără să fie necesară vreo pregătire prealabilă. M., 7 martie 1961, p. 5, col. 6.

**diamant* (s.n.) „o mică linguriță de metal, cu suprafața exterioară acoperită cu țăndări fine de diamant, folosită în dentistică".

distanță (s.f.) „suprafață în care activează un poștaș" : Două luni la rînd i-a adus pensia în Spitalul Ceferiștilor de pe Șoseaua Ștefan cel Mare (era în „*distanța*" lui). Inf. Buc. 2286, 10 dec. 1960, p. 1, col. 4.

economicitate (s.f.) „grad de economie". Apare ca titlu al unui articol, Cont. 740, 16 dec. 1960, p. 2, col. 5.

electrocar (s.n.) „platformă acționată de acumulatori, care trage vagonetele la gară" : Trebuie să știți că *electrocarul* este o mică platformă pe patru roți căreia constructorii nu i-au prevăzut niciodată un viitor artistic. Sc. 4992, 16 noiembrie 1960, p. 1, col. 6 (Vezi și Inf. Buc. 2319, 18 ian. 1961, p. 1, col. 6).

electro-izolant (adj.) „(material) care are calitatea de a izola din punct de vedere electric" : În vizită cu aparatul de filmat la fabrica de cabluri și materiale *electro-izolante*. Sc. 5125, 5 aprilie 1961, p. 2, col. 7.

electroplușat (adj.) Fabrica Adesgo din capitală a prezentat 19 modele noi de articole printre care și bluze de tricot din relon cu desene *electroplușate*. Sc. 4991, 15 noiembrie 1960.

elefanto-purtat (adj.) „purtat (cărat) de un elefant" : Acordurile ei ample ... evocă temple somptuoase, cu ganguri răsunătoare, procesiuni *elefanto-purtate* ... și alte asemenea splendori ale soarelui răsare. L. 2, 15 ian. 1961, p. 12, col. 6.

evaporator (s.m.). Muncitorii Iordache Hriţan, *evaporator*, Petru Costea, fierbător ... au început al doilea an de muncă. Sc. 5032, 2 ian. 1961, p. 1, col. 4.

exobiologie (s.f.) : o ramură a științei care „studiază" prezența și particularitățile formelor de viață în afara Pămîntului, în spațiul cosmic, pe planetele sistemului solar. Sc. 5261, 19 aug. 1961, p. 4, col. 3.

extracorporal (adj.) „în afara corpului" : Operația și circulația *extracorporală* a fost condusă în așa fel încît pacientul s-a trezit la terminarea operației. Cont. 746, 27 ian. 1961, p. 1, col. 4.

extragramatical (adj.) „situat în afara gramaticii" : În alte împrejurări tentația unei interpretări extralingvistice, în sens de *extragramaticală*, este atît de puternică încît se dau valori presupuse unor prepoziții clare. *LR* 1, 1960, p. 28.

extralingvistic (adj.) „situat în afara limbii" (vezi citatul precedent).

extraterestru (adj.) „existent în afara globului pămîntesc" : Probabil și ființele raționale *extraterestre*, dacă ele există, procedează la fel. Sc. 5156, 6 mai 1961, p. 5, col. 7.

fidelist (adj.) : în ultimul timp, cei nemulţumiţi [de regimul din Panama] sînt denumiţi şi *„fidelişti"* (simpatizanţi ai regimului Fidel Castro). Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 4, col. 2.

film (s.n.) „desfăşurare în mers" (a unei excursii, vizite, curse, întîlniri etc.) : Iată pe scurt *filmul* cursei („Cursa Păcii"). Sc. 5159, 9 mai 1961, p. 5, col. 6.

filmografie (s.f.) „colecţie de filme" : Cunoaştem 11 încercări de alcătuire a unei *filmografii* cuprinzînd adaptările după Shakespeare. Cont. 776, 22 aug. 1961, p. 5, col. 5.

fluturoaică (s.f.) „femela fluturelui" : Pe stelaje sînt aşezate gogoşile de viermi de mătase din care ies fluturii ... *Fluturoaicele* sînt izolate două cîte două în aceste pungi şi după ce au depus sămînţa şi mor se analizează la microscop dacă au suferit ori nu de această boală. Sc. 5224, 13 iulie 1961, p. 2, col. 4.

foliu, -ii (s.n.) „foaie subţire de policlorură de vinil" : ... privirile îţi sînt atrase de nişte materiale fine, transparente, opace sau diferit colorate, în funcţie de materia primă utilizată. Din aceste *„folii"* — cum sînt denumite de specialişti — muncitoarele ... execută pelerine, glugi, umbreluţe pentru ploaie, şorţuri de bucătărie ... Inf. Buc. 2381, 31 martie 1961, p. 1, col. 6 (vezi şi Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 1, col. 4—5).

fotoenergetică (s.f.) : *Fotoenergetica* biologică — o nouă ramură ştiinţifică. Menirea ei constă în a cerceta influenţa energiei radiante a soarelui, într-o gamă largă de lungimi de undă, asupra activităţii vitale a organismelor vegetale şi animale. Sc. 5236, 25 iulie 1961, p. 3, col. 4—5.

frază-cheie (s.f.) „frază de o mare importanţă pentru înţelegerea unui text, a unei comunicări" : Se spune [în film] : Tu nu eşti la fel ca ceilalţi bărbaţi ... *frază-cheie* care ar avea să explice succesul instantaneu al doctorului în faţa femeilor. Gaz. lit. 34 (388), 17 aug. 1961, p. 7, col. 7.

gagarinit (s.n.) „specie de mineral" : De curînd un colectiv de geologi sovietici a descoperit un nou mineral care conţine elemente din grupa pămînturilor rare [ceriu, erbiu, lanten, europiu] existente în cantităţi infime. Geologii au hotărît să dea noului mineral numele de *gagarinit* în cinstea primului cosmonaut, Iuri Gagarin. Sc. 5261, 19 aug. 1961, p. 3, col. 4—5.

gavaj (s.n.) : La secţia de imaturi ... copiii sînt alimentaţi prin *gavaj* (lapte de mamă introdus în stomac cu ajutorul unor sonde subţiri). Sc. 5101, 12 martie 1961, p. 2, col. 3.

gazoanalizator (s.n.) „aparat care are proprietatea de a analiza gaze" : Ing. Trifanov cercetează proprietăţile unor gaze la *gazoanalizator* — aparat care, acum, se fabrică în serie la Leningrad. L., 15 dec. 1960, p. 12 (titlu sub o fotografie a aparatului).

ghidaj (s.n.) apare în dicţionarele tehnice şi în dicţionarul de neologisme cu un sens tehnic („dispozitiv mecanic care obligă o piesă mobilă să se deplaseze după o anumită direcţie"). Are şi sensul „conducerea şi explicarea de către o persoană competentă într-un muzeu, o sală de expoziţii etc." : Pe linia colaborării dintre muzee... a avut loc la muzeul C. Medrea

un schimb de experiență între muzeografi organizat de secțiunea culturală a S.P.C. cu privire la problema *ghidajului* în muzee. Inf. Buc. 2244, 22 oct. 1960, p. 2, col. 5.

grupaj (s.n.) „ansamblul, grup" : *Un grupaj* de povestiri consemnează momente din viața și lupta revoluționară a tineretului înainte de eliberare. Sc. 5164, 14 mai 1961, p. 2, col. 7.

hartă-machetă (s.f.) : Pe mesele lungi ale centrului de coordonare și calcul, sub cristale, erau expuse numeroase hărți ... alături se afla o *hartă-machetă* indicînd amplasarea numeroaselor stațiuni care urmăreau zborul navei Vostok-2 ... La centru s-au aflat hărți-scheme cu traseele de mișcare și locurile de staționare a acestor nave [= de măsurători]. În sfîrșit, tot acolo, a fost așezată o *hartă-schemă* a rețelei de detectare și căutare a cosmonautului în cazul aterizării lui într-o altă regiune decît cea prevăzută. Rom. Lib., 18 aug. 1961, p. 4, col. 2.

hartă-schemă (s.f.) vezi citatul precedent.

helicopter-macara (s.n.) „helicopter care transportă greutăți" : [Aparatul] este *helicopterul-macara* cu două motoare turbopropulsoare ... Sc. 5221, 10 iulie 1961, p. 4, col. 3.

hidroameliorare (s.f.) „ansamblul lucrărilor hidrotehnice de ameliorare agricolă, hidroameliorație" : În regiunea Timișoara au fost efectuate în ultimii ani importante lucrări de *hidroameliorare*. S-au săpat zeci de kilometri de canale pentru evacuarea apelor ce bălteau în cîmpia bănățeană. Sc. 5018, 16 dec. 1960, p. 2, col. 4.

hidrometeorologic (adj.) : Marinarii sovietici au terminat transportarea din Marea Baltică în Marea Neagră a unui doc plutitor ... În condiții *hidrometeorologice* extrem de grele au fost parcurse 5 200 mile. Sc. 5275, 2 sept. 1961, p. 4, col. 3—4.

hîrtie-foiță (s.f.) „hîrtie extrem de subțire" : Tipărite pe *hîrtie-foiță* ... volumele vor avea între 350—450 de pagini și vor fi vîndute în casete comune. Sc. 5037, 7 ian. 1961, p. 3, col. 4.

hunting (s.n.) : Denumirea unui nou sortiment de piele pentru încălțăminte. Se aseamănă cu antilopa, dar are spicul mai lung. Pantofii din *hunting* îi puteți cere, în magazine, din primele zile ale anului 1961. Inf. Buc. 2304, 31 dec. 1960, p. 2, col. 1.

ierbatic (adj.) (termen „poetic", nerecomandabil) : Gustați [strugurele]. Vedeți ce piele groasă. Are parc-un gust *ierbatic*. Cont. 745, 20 ian. 1961, p. 2, col. 3.

inimă-plămîn artificial (s.f.) „aparat care poate înlocui, pentru un timp limitat, funcțiile inimii și ale plămînilor" : Un aparat *inimă-plămîn artificial* care poate îndeplini timp de 1—2 ore funcția inimii și a plămînilor. Cont. 7462, 27 ian. 1961, p. 1, col. 3.

ininteligență (s.f.) „lipsă de inteligență" : O compoziție de zgomotoasă ingeniozitate nu poate fi justificată ca un împrumut făcut inteligenței...din contra, dovedește *ininteligență*. Cont. 25 noiem. 1960, p. 6, col. 3.

intralingvistic (adv.) „situat în interiorul limbii" : El [Trier] procedează numai *intralingvistic* și consideră că abia după înțelegerea structurii

generale a cîmpului semantic pot fi luaţi în considerare factori extralingvistici. LR 3/1961, p. 203.

intranazal (adj.) „ (introdus) prin nas" : Vaccinarea se execută prin pulverizare pe cale *intranazală* cu vaccin de tip A II şi B. Sc. 5047, 17 ian. 1961, p. 1, col. 3.

împoma (vb. I) „a planta (un teren) cu pomi" : Dealul e acoperit cu pomi tineri. — A fost *împomat* la propunerea mea. Gaz. lit. 19 (373), 4 mai 1961, p. 3, col. 3.

CONTRIBUȚII LEXICOLOGICE

DE

ELENA STÎNGACIU

Pentru a ajuta la o cît mai bună elaborare a Dicționarului general al limbii romîne, voi înfățișa, în cele ce urmează, unele aspecte ale problemei introducerii neologismelor [1] din secolele XVII—XIX.

O dată cu apariția de noțiuni noi, se simte nevoia denumirii acestor noțiuni, fie printr-un împrumut, fie printr-un derivat romînesc. Deci, pentru desemnarea unor noțiuni lipsite de corespondent în limbă, este absolut necesar să se recurgă la împrumuturi sau la forme noi derivate din cuvinte vechi (cu sufix sau cu prefix, care le conferă o nouă valoare semantică și morfologică).

Nu putem însă susține că numai din necesitatea de a realiza funcția primordială a limbii și anume comunicarea, se recurge la neologisme. De multe ori, autorii introduc cuvinte noi numai din dorința de a fi mai expresivi sau chiar numai pentru a îmbogăți posibilitățile de sinonimie ale lexicului.

Cele mai multe dintre aceste inovații din urmă nu s-au păstrat în limbă tocmai din cauza caracterului lor artificial, precum și a existenței anterioare a unor sinonime bine fixate.

De multe ori, constatăm unele încercări de adaptare și de calchiere a cuvintelor străine, creîndu-se adesea forme rare, neobișnuite și deci neînregistrate în dicționarele noastre.

Aceste forme rare, rămase ca un document lexical păstrat în paginile scrierilor respective m-au preocupat în notele de față.

De asemenea, am încercat să inserez un număr de cuvinte noi, atestate în DA mai tîrziu sau numai în anumite regiuni.

Nu mi-am propus să indic totdeauna prima atestare căci am cercetat un număr relativ restrîns de izvoare.

---

[1] Prin neologism am înțeles orice cuvînt nou împrumutat sau creat în limbă.

actoreásă s.f. = „actriță".

Apare în revista Familia: *Jocul atît al actorilor cît și al actoreselor dă dovadă foarte bună despre iscusința și capacitatea care o au dînșii pentru această artă.* F (1865), 3/44.

Cuvîntul nu este înregistrat în nici un dicționar romînesc.

Avem a face cu un derivat pe teren romînesc de la **actor** + suf. *-easă*. Este o creație corectă din punctul de vedere al limbii romîne (cf. *bucătăreasă* < *bucătar*, *bumbăcăreasă* < *bumbăcar*, *croitoreasă* < *croitor*, *florăreasă* < *florar*, *grădinăreasă* < *grădinar*, *păcurăreasă* < *păcurar* etc.), dar care nu s-a putut impune din cauza sinonimului *actriță*.

Aceeași soartă ca *actoreasă* au mai avut-o și *doctoreasă* — înlocuit prin *doctoriță*, *învățătoreasă* — înlocuit prin *învățătoare* și altele.

Alături de forma mai sus amintită, găsim cam în aceeași perioadă, și formele: *actriță* (< a c t o r + suf. *-iță*) și *actoriță* (neologism din fr. păstrat pînă astăzi în limbă).

acufundá vb. I = **1.** „a afunda"; **2.** „a cufunda".

Acest cuvînt este tratat în DA ca fiind folosit numai în Moldova și în Sălaj.[1]

Pentru sensul **1**, DA are ca atestare numai un citat din ȘEZ. IV, 120 (Dolhasca — fostul județ Suceava).

Dăm pentru acest sens încă două exemple: *Și cu zîna, pe încet, Plasele se acufundă.* ASACHI, S. L. I, 183.

Și în lac se acufundă [plasele]; *Milianii trag mereu, Că a prins nu-ș'ce prea greu*, id. ib. 178.

Cu sensul **2**, cuvîntul este atestat și într-o lucrare scrisă în grai muntenesc. Este vorba de manuscrisul VARLAAM și IOASAF, tradus de Udriște Năsturel:

Ochii îi să acufundase oarecum înlăuntru. VARLAAM-IOASAF, 177 r/15.

Tot cu sensul **2**, dar figurat, cuvîntul este atestat la Ianache Văcărescul:

Sultanŭ Mehmedŭ... făcu în urmă pace cu nemții și cu Rodonfŭ II imperatorul numai pentru ca să se acufunde cu răpaosŭ în brațile dulceților. E. VĂCĂRESCU, IST. 263.

Deci verbul *acufunda* a fost cunoscut și în Muntenia.

acúrge vb. III (Învechit) = „a sări într-ajutor".

Este înregistrat în DA, dîndu-se ca unică atestare Lexiconul budan (unde se menționează cuvîntul cu glosarea respectivă:) „*Acuru, -gere, -cursu = adcuro... hinzulaufen, beispringen*".

În DA se spune: „Dacă nu e cumva un latinism format de autorii Lexiconului de Buda, corespunde întocmai lat. *accuro, - curri* (- *cucuri*), - *cursum*, - *curere...*".

Într-adevăr, *a curge* nu este un cuvînt moștenit, ci un calc după latină (cf. F. ASAN, SMFC II „Prefixul *-a*", p. 13).

Cuvîntul însă nu a trăit numai prin Lexiconul de Buda, ci a avut oarecare viabilitate în perioada de mare circulație a derivatelor cu prefixul *a-*.

În sprijinul celor afirmate, aduc atestarea acestui cuvînt într-un text apărut ceva mai tîrziu decît Lexiconul budan.

O mulțime de popor acurse pe stradele destinate pentru trecerea conductului de încoronare. BARIȚIU, P. A. III, 448.

Din acest citat reiese că *acurge* a fost calchiat după latinul *accurro* cu sensul primordial de: „a alerga către", „a veni în grabă către".

Deci, la definiție ar trebui să se dea și acest sens, de altfel înregistrat în Lexiconul budan („hinzulaufen") dar nemenționat în DA.

Acurge este înregistrat și în dicționarul romîn-german al lui Barcianu (ed. 1868) precum și în cel al lui Alexi (ed. 1907), cu amîndouă sensurile.

Alt cuvînt, din aceeași familie cu *acurge*, dar neînregistrat în dicționare este:

acurătór s.m. = „persoană care aleargă".

Cuvîntul apare la Barițiu: *Piațul Blajului, deși este prea vast, de mulțimea acurătorilor deveni prea strimt.* BARIȚIU, P. A. II, 108.

Acurător este un derivat de la *acurge*.

Este, de fapt, derivat dintr-un **acure*.

Un derivat propriu-zis de la *acurge* ar fi trebuit să fie *acurgător*.

Nu trebuie uitat că forma veche normală sau etimologică a lui *curge* este *cure* păstrat și azi în anumite regiuni ale țării în expresii și la anumite timpuri și moduri.

Dacă cuvîntul este creat de Barițiu, ne aflăm în fața unui derivat din *cure* cu particula *a* + suf. *-tor*.

adîncá vb. I (Înv.) = „a adînci" și

adîncat, -ă adj. = „adîncit, adînc".

Aceste două cuvinte sînt înregistrate în DA.

La sfîrșitul articolului **adîncá**, se dă în paranteză: „În LB se dau și alte sensuri, probabil potrivite etimologiei: **1.** „Aduncu = *covăiu în lăuntru: aduncо, inflecto, sinuo, incurvo... einwärts biegen, krümmen.* **2.** *Me aduncu = me attollo, erigo...*"

La **adîncát** adj., se procedează la fel, scriindu-se: „După LB, *adîncat = aduncus, inflexus, sinuatus... einwärts gebogen, gekrummt.* Înțelesul acesta e portivit etimologiei *și nu se poate atesta*".

În *Istoria Americii*, tradusă de arhimandritul Gherasim la anul 1795, aflată în manuscris la Bibl. Acad. R.P.R., precum și în *Retorica* lui Molnar (1798), găsim aceste cuvinte cu sensul înregistrat în LB sub nr. **1** la *adînca* și la *adîncat*: „covăiu în lăuntru... einwärts biegen". *Aceste oglinde... le fac late, adîncate și bulbucate.* IST. AM. (1795), 60 r/11.

Reiese deci clar sensul: „curbat, încovoiat, îndoit înăuntru"; „concav".

Același sens de „curbat, încovoiat înăuntru"; „scobit" îl găsim în citatul următor: *Meșteșugul înotării cu lemn adîncat au umblat și umblă fără frică pre deasupra mării pînă în zioa de astăzi.* MOLNAR, R. 5/9.

adîncáme s.f. Nu este înregistrat în nici un dicționar.

Cuvîntul este atestat în *Lexiconul slavo-romîn* al grămăticului Staicu (cca 1660), aflat în manuscris: *Învățătura gramatichiei... deși nu foarte iaste mare adîncame a preaînțelepciunii, ce fără de tălcuire neîn-*

țeleasă iaste (cca 1660). ST. LEX. 217 v. *Toată scriptura iaste adîncamea preaînțelepciunii.* id. ib.

Adîncame este întrebuințat în ambele citate cu sensul figurat al lui adîncime, deci „profunzime, imensitate" și reprezintă un derivat al lui **adînc**, suf. *-ame.*

adunánță s.f. „adunare". Nu este înregistrat în dicționare.

Cuvîntul este atestat la Barițiu : *Națiunea romînă în Transilvania, în adunanța sa generală din 3/15 mai 1848 ... s-a prochiemat pe sine de „națiune de sine stătătoare".* ap. BARIȚIU, P. A. III, 77.

Camil Petrescu a reluat cuvîntul în *Un om între oameni* pentru a reda atmosfera locală : *Socot că unii dintre colegii noștri nu au obicinuința discuțiilor în adunanțe conducătoare.* PETRESCU, O. II, 374.

Adunanță este un derivat pe teren romînesc din **aduna** (*adun*) + suf. *-anță.*

Sufixul puțin productiv, chiar și în epoca mai veche, este desprins din împrumuturile italiene, franceze (foarte numeroase) și germane.

Altă formă creată în limba romînă cu acest sufix este : *cutezanță* < **cuteza** + *-anță.*

adoperá vb. I. Nu este înregistrat în dicționare. Îl găsim atestat la Papiu Ilarian și la Barițiu : *Se da pe lîngă dînșii și se adopera în tot felul a-i face să se întoarcă acasă.* PAPIU ILARIAN (1852), ap. LUPAȘ, C. I. I, 193. *Vom apuca pe calea bătrînilor și ne vom adopera ca cel puțin pe acest period de ani două sute să urmărim firul evenimentelor din această țară.* BARIȚIU, P. A. I, VIII, cf. 443.

Folosit la diateza reflexivă, are sensul de „a se strădui".

Același verb apare la Filimon, ca verb tranzitiv, la diateza activă. De astă dată are sensul de „a folosi, a întrebuința ; a pune în acțiune" : *Adoperă pentru prima oară aburii la navigațiune.* FILIMON, O. II, 55. *Adoperă deci tot geniul său și reuși a învesti libretul „Puritanilor" cu cele mai frumoase melodii.* id. ib., 315, cf. I, 339.

Avem a face cu un derivat romînesc din **opera** + pref. *ad* (construit poate după *adoperare* din ital.).

adormitát, -ă adj. = „în stare de adormire".

Participiul lui adormita devenit adjectiv, are în DA o atestare unică din CALENDARIU (1814), 114/16. El apare cu sens figurat înainte, în 1795 : *Aceste inimi amurțite sau adormitate să deșteaptă prin plăcerea jocului.* IST. AM. (1795), 64 r/14.

adornă vb. I = „a împodobi, a decora ; a înfrumuseța". Nu este înregistrat în DA.

Este atestat la Heliade, Filimon, precum și în revista Familia.

În LM, cuvîntul apare înregistrat cu întreaga sa familie : *adornare, adornațiune, adornativ, adornat, adornatură.*

DA, neavînd altă atestare a cuvîntului în afară de LM, l-a considerat un latinism al lui Laurianu și Massimu și, în consecință, nu l-a înregistrat.

Castelul tot strălucе și pare că-i o scenă Din adornat teatru prin pompele nopturne. HELIADE, O. I, 315. *Mă pusei a contempla frumoasele*

statue ce adornau intrarea principală a palatului. FILIMON, O. I, 327. *Într-o sală luminată Adornată cu mătase și cu fir.* F (1875), 165.

Prin urmare, avem a face cu un cuvînt cunoscut în acea epocă în limbă.

Este vorba de un împrumut al latinului *adorno, -are.*

Faptul că apare atestat aproape concomitent în diferite regiuni ale țării pledează pentru viabilitatea cuvîntului în secolul al XIX-lea.

adorn adj. m. Nu este înregistrat în dicționare. Formație regresivă făcută de Heliade de la verbul *adorná*, este întrebuințată de acesta cu sensul de „împodobit, decorat, înfrumusețat" : *Ai munților nalți codri, dumbravele-ebenine și fructidorii arburi adorni de multa floare.* HELIADE, O. I, 359.

adornáre s. f. Abstract verbal al lui *adorná*, este atestat la Heliade cu sensul de „acțiunea de a adorna ; înfrumusețare" (același sens îl găsim și în LM) : *Din ast tron ce coprinde nemărginirea toată Și orice stea e parte, divină adornare A gloriei.* HELIADE, O. I, 204.

Tot la Heliade găsim cuvîntul cu sensul concretizat : „obiect de podoabă, podoabă" : *Întindă-se-n tapete archetipe modele De orice țesătură, de orice adornare.* id. ib. 359.

Adornare nu s-a păstrat în limbă nici chiar cu sensul concretizat de podoabă. Cît privește pe celelalte cuvinte din familia lui *adorná* înregistrate în LM nu le-am găsit la alt autor.

adscríe vb. III = „a atribui". Nu este înregistrat în dicționare.

Cuvîntul este atestat la Barițiu : *Îi făceau fără voia lor onoare extraordinară... că-i adscriau o putere ca și unui mare general.* BARIȚIU, P. A. III, 460. *Acea revoluție o adscriau numai caracterului feroce al romînilor munteni.* id. ib. I, 475.

Adscrie, avînd atît sensul de „*a atribui*", deci „a acorda, a conferi" (v. primul citat) cît și de „*a atribui*" adică „a pune pe seama (unui anumit fapt sau a unei persoane)" (v. al doilea citat), copiază exact germanul *zuschreiben.*

Forma a putut avea oarecare viabilitate în limbă datorită faptului că în acea epocă, pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea prefixul *a-* (în cazul de față *ad-*) a fost productiv.

Alături de această formă calchiată, au mai circulat și alte calcuri ca *agrăi* (după germ. *anreden*), *abzice* (după *absagen*), *amăsurat* (după *gemäss*) cf. PUȘCARIU, L. R. I, 411.

adumbrá vb. I = „a adumbri".

În DA, la articolul *adumbri*, la etimologie, se spune : „Presupune o formă mai veche **adumbrá* vb. I, din lat. *adūmbrare* : it. *adombrare*, v. prov. *azombrar*, v. fr. *aombrer*, care a trecut la conjugarea IV sub influența lui *umbri* vb. IV (alături de *umbrá* vb. I)".

Cuvîntul este atestat în *Lexiconul romînesc-nemțesc* al lui I. Budai-Deleanu, aflat în ms. la biblioteca Academiei R.P.R.

În volumul I al Lexiconului, la f. 210 r citim :

Adumbrèzu [adumbrèzzo] v.a. inf. *adumbráre* = Schatten geben, beschatten, überschatten ; II. im Schatten vorstellen ; *adumbrátu* part.

Alături de această formă, Budai-Deleanu dă întreaga familie a cuvîntului :

Adumbráre [adombráre] s. f. Beschattung II. Vorstellung.

Adumbrátu, -ă [adumbratu -a] Adj. beschattet ; vorgestelt.

Adumbrătoriŭ -óre [adumbratoriu -óre] S. und Adj. Der da beschattet, vorstelet, beschattend, -e.

Adumbrătúră [adumbratúra] }
Adumbrăciune [adumbracione] } S. f. die Beschattung, Vorstellung.

Apoi citim: *Adumbrèscu* [adumbrèsco] V.a., s. (= sieht n.a.) **adumbrèzu.**

Deci *adumbrá* este o formă care a circulat în limbă.

Notez că Budai-Deleanu dă ca articol forma de conj. I a verbului, împreună cu toată familia sa, iar pentru *adumbri*, vb. IV, face trimitere la *adumbra*.

În concluzie, asteriscul de la *adumbrá* din DA trebuie șters. *Adumbra* nu s-a păstrat în limbă, căci a fost modificat în *adumbri* sub influența lui *umbri* (derivat normal din *umbră*).

adúmbră adv. = „la umbră". Nu este înregistrat în DA.

Cuvîntul apare în lucrarea lui Budai-Deleanu : *Trei viteji* și în *Țiganiada. O, musă! în Parnas care cîteodată În haină albă și chivită cu lastră, Adumbră supt cea culme gemănată Cînți lui amor în ceteră măiastră, A duor inimi sîmțiri libovite, Dulci năcazuri și patimi suferite.* BUDAI-DELEANU, T. V. 99, sau : *O! tu musă, care cîteodată Adumbră șezînd în haină albastră Colo supt măgura gemănată lui Amor în ceteră măiastră Cînți a duor inime libovite Dulcile necazuri suferite.* id. Ț. 136.

Cuvîntul nu este înregistrat în *Lexiconul romînesc-nemțesc* al autorului. Este o creație personală din *ad-* + **umbră**, nu un cuvînt vechi care a circulat în limbă, căci, în acest caz, Budai-Deleanu l-ar fi înregistrat și în lexiconul său.

afurîș atestat în l o c. a d v. *pre afurîș* = „în ascuns, pe furiș", este înregistrat în DA la articolul **furîș** cu citate din Varlaam și Dosoftei. La amîndoi autorii, locuțiunea apare scrisă : *pre a furîș.*

DA nu are atestări pentru această locuțiune decît din secolul al XVII-lea : *Bucatele ce ia de la masă pre a furîș, le da mișcilor.* VARLAAM, C. II, 2. *Mearsă pre a furîș în lojnița idolilor.* DOSOFTEI, V. S. 136/12, cf. 128. 114, 63.

Prepoziția *a* avea încă valoarea instrumental-modală (cf. *Nu cu evanghelia numai strigă, ce și cu dumnezeeșzi prooroci... a mănunt spune* (ms. sec. XVII). ap. HEM 38, unde forma învechită *a mănunt* corespunde lui *pre amănunt* (tot formă învechită) din : *Să socotească tot lucrul pre amănuntul.* PRAV. MOLD. 102, precum și lui *cu de-amănuntul* de azi).

Aceeași locuțiune, de astă dată în forma *pre afurîș*, apare în secolul al XIX-lea la Șincai. *Pre afurîșu lasă curtea lui Galerie, merge în Britannia la tatăl său, pre carele... îl află bolnav de moarte.* ȘINCAI, HR. I, 37/31. *Pre afurîși au scăpat din robia turcească.* id. HR. II, 168/24. *El pre afurîșŭ s-aŭ dusŭ la Cotroceni.* id. HR. III, 125/11.

Faptul că în secolul al XIX-lea găsim din nou această locuțiune, ne îndreptățește să presupunem că ea a circulat în limbă în toată această perioadă, chiar dacă pentru secolul al XVIII-lea nu avem atestări.

Din observațiile de pînă aici putem să tragem următoarele concluzii : *Afuriș* a existat în limbă în Moldova. Cuvîntul a circulat în perioada cînd asemenea derivate erau des create în limba romînă, datorită sprijinului primit de prefixul *a-* (desprins din puține cuvinte moștenite din latină) datorită prepoziției *a* și apoi și împrumuturilor și calcurilor (cu *a-*) după franceză și, în mai mică măsură, după germană și latină (cf. F. ASAN, Prefixul *a-* în limba romînă, în SMFC II, 3—15).

Faptul că, în secolul al XIX-lea, locuțiunea *pre afuriș* apare scrisă ca atare dovedește că, înaintea anumitor cuvinte, prepoziția *a* și-a pierdut cu timpul valoarea din latină (modală în cazul de față) și contopindu-se cu cuvintele respective, a creat derivate în care valoarea prefixului (<prepoziție) nu mai poate fi precizată.

Spre deosebire de *a mănunt* (→ *pre amănut* → *cu de-amănuntul*) unde valoarea modală a prepoziției este bine precizată în forma învechită *a mănunt*, la *pre a furiș* încă de la început s-a simțit nevoia întăririi valorii prepoziției *a* prin prepoziția *pre* (= pe).

Afuriș nu este înregistrat în lucrarea mai sus-amintită a tov. F. Asan. (De altfel nici unul dintre derivatele cu *a-* menționate de mine ca neînregistrate în dicționare nu figurază în lucrarea sus-amintită.)

agerít adj. Participiu al lui *ageri*, devenit adjectiv. Acest cuvînt nu este înregistrat în DA. Îl găsim atestat la Budai-Deleanu cu sensul : „ascuțit, tăios". *Scoțîndu-ș apoi sabia agerită, Se găta s-o împlînte în inima pîrlită.* BUDAI-DELEANU, T. V. 100.

La verbul **agerí**, se spune în DM : „(Rar) a face pe cineva ager la minte". În DL, se dă aceeași definiție cu completarea „a-i ascuți cuiva spiritul". În DA, citim la același verb : „a face ager", urmînd citatul : *Ne ascute mintea spre răutăți, ne agerește duhul spre desfrînare.* MUMULEANU, ap. GCR II, 247/8, precum și un citat redacțional : *Mi s-a agerit ochiul de cînd sînt vînător.*

Ageri este atestat însă și cu alte sensuri. Astfel : În Lexiconul lui Budai-Deleanu, citim : *Ageresco* = *wetzen*. BUDAI-DELEANU, LEX. I, 153 r.

La Barițiu, același verb apare cu sensul figurat al lui „a ascuți", adică „a deveni mai puternic, a spori în intensitate ; a (se) înteți, a (se) intensifica" ; *Au făcut ca rigoarea cenzurei agerite prin noul cancelariu să fie simțită neasemănat mai tare la romîni.* BARIȚIU, P. A. I, 638. *Și în dieta din 1863 se încuibase îndată de la început o neîncredere ghețoasă, care se agerise și mai mult.* id. III, 204.

Deci, în *Dicționarul general*, verbul *ageri* va trebui să intre cu toate aceste sensuri.

Faptul că, în afară de Mumuleanu, cuvîntul (avînd o largă dezvoltare semantică oarecum paralelă cu a adjectivului *ager* de la care derivă) este atestat și la alți autori dovedește că *ageri* a avut viabilitate în limbă. Astăzi nu mai este folosit din cauza lui *ascuți*, care a avut aceeași dezvoltare semantică.

agențíe s. f. = **1.** birou care are rol de intermediar sau care reprezintă interesele unei instituții de stat (în trecut și ale unor instituții sau persoane particulare) ; **2.** reprezentanță diplomatică.

Este înregistrat în DA, precum și în alte dicționare, fără atestări vechi pentru sensul **1**. La sensul **2**, DA cunoaște cuvîntul din URICARIUL XI, 314, precum și din ALECSANDRI, T. 1393 unde găsim cuvîntul în varianta învechită *aghenție* (din limba rusă).

Bazîndu-se pe aceste fapte, DA conchide că *aghenție* este o formă învechită pentru sensul **2** al cuvîntului mai sus-menționat. La fel se procedează în DL și DM. În fond, *aghenție* are și sensul **1**.

La Budai-Deleanu, în Lexicon se menționează *aghenție* cu ambele sensuri ale lui agenție.

agrațiá vb. I = „a grația". Nu este înregistrat în DA. În CADE este menționat cuvîntul cu specificarea „transcarpatin", fără să fie ilustrat prin citate. Cuvîntul îl găsim atestat la Barițiu : *Chiar și de către curtea imperială fu agrațiat.* BARIȚIU, P. A. I, 95.

Este o formație românească după modelul italianului *aggraziare.*

agreuná vb. I = „a îngreuna". Cuvîntul nu este înregistrat în dicționare. Îl găsim la Budai-Deleanu : *Agrevuno-beschweren.* BUDAI-DELEANU, LEX. I, 153 r.

Este un calc după fr. *agraver.*

alécție s.f. = „alegere". Cuvîntul, neînregistrat în dicționare, este atestat la Neculce : *Într-acestu an, murit-au și Carul, împăratul nemțescu. Și se strîngu crai și alectorii la tîrgul Amburhu, la alecție.* Neculce, L. 397.

Probabil avem a face cu un calc după lat. *electio-onis.*

alectór s.m. = „alegător" existent la Neculce (v. citatul de mai sus) nu a fost nici el înregistrat în dicționare.

alegibil s.m. = „persoană care întrunește toate condițiile pentru a fi aleasă ; persoană eligibilă".

Neînregistrat în dicționare, cuvîntul este atestat la Barițiu : *Care vor fi calitățile cerute de la alegători și care de la alegibili.* BARIȚIU, P. A. III, 59. Este un derivat românesc de la **alege** + suf. *-(i)bil.*

aliáție s.f. = „alianță". Nu este înregistrat în DA. Cuvîntul este atestat în Arhiva românească : *Mircea vodă fusără cel dintîiu carele făcură aliație cu poarta.* PLEȘUIANUL, ap. AR (1829), 221, 2/5.

Nu este o creație personală, ci este o formă învechită pentru *alianță*, cunoscută atît în Muntenia cît și în Moldova, care a circulat în limbă alături de *alianție* (variantă învechită a lui *alianță*) : *Ivan și Ștefan au încheiat la anul 1841 formalnic tractat de aliație ofenzivă și defenzivă.* AR (1829), 246, 2/22, cf. CR (1830), 352, *Și, spre a face mai trainică a lor aliație, acești doi monarhi au hotărît aș întări prin a familiei sfîntă legătură.* AR (1829), 246, 2/34, cf. 244, 2/32.

Este, probabil, un derivat pe teren românesc din **aliat** + suf. *-ie*, după modelul lui *alianție* (atestat în CRITIL, 17/14, IST. AM. 41 r/16 și la DIONISIE, C. 174, deci mai vechi în limbă) cf. *încoronație.*

amalát, **-ă** adj. și subst. = „bolnav".

Neînregistrat în dicționare, cuvîntul este atestat la I. Heliade-Rădulescu și la N. Filimon : (cu valoare de adjectiv :) *Tu ești amalat, amice,* FILIMON, O. II, 138 ; (ca substantiv :) *Vorbește flămîndului de bucate delicioase, însetatului de ape cristaline...vorbește în fine amalatului*

de ființe în etern june și sănătoase. HELIADE, O. II, 65. *A doua zi, chirurgul declară că amalatul se află afară de orice pericol.* FILIMON, O. I, 339.

Este o încercare a lui Heliade, de introducere în limbă a italianului *ammalàto* (= „bolnav") pe care l-a reluat apoi N. Filimon.

Amalat, deși a fost folosit de către cei doi scriitori în secolul al XIX-lea cînd formațiile cu *a-* erau încă folosite datorită împrumuturilor, calcurilor etc., nu a rezistat.

amăsurát adv. „potrivit cu..., conform cu..." Cuvîntul nu este înregistrat în DA. În manuscrisele DA apare numai ca adjectiv, fiind lucrat astfel : „(Mai ales în Transilvania) Potrivit (cu), adaptat (la), conform (cu), pe măsura cuiva, corespunzător. *Spre scopul acesta se alege o boată groasă și amăsurată după feciorul care are să joace Cerbul.* DENSUSIANU, Ț. H. 259. *Caracterul unui popor e modul original și propriu numai lui de a-și manifesta, prin fapte, impresiile lumii exterioare, amăsurat alcătuirii lui fizice și morale.* HOGAȘ, DR. II, 181. *Acuma i-a adus, amăsurat făgăduinței, pe fiul său.* ȘEZ. la CADE".

În CADE, cuvîntul este înregistrat ca adj. și adv. cu specificația : transcarpatin, avînd ca unică atestare citatul din ȘEZ.

Din ultimele două citate se vede că este și adverb și este destul de vechi în limbă, calchiat după germ. *gemäss* (v. PUȘCARIU, L.R. I, 411).

În romînă, ca și în germană, *amăsurat* apare construit cu dativul : *Fieștecare știe că acele* [cărți] *nu sînt scrise în interesul și amăsurat trebuințelor romînului.* GT (1838), 3. *Istorioara aceasta, amăsurat devizei sale, are să înceapă de la întîia răsărire a evangheliarului lui Hristos.* TINCU VELIO (1865), ap. LUPAȘ, C. I. I, 219.

Amăsurat ca adv. se întîlnește și la I. L. Caragiale în schița *Un pedagog de școală nouă* unde mai apar și alte „germanisme" : *Școlerul la întrebarea aceasta a mea doară, musai să răspunză, netăsare, amăsurat priceperii și rațiunii sale.* CARAGIALE, O. I, 88.

Alături de această formă, întîlnim în limbă pe :

amăsurát adj. = „adecvat" : *Urmă a tăcere sărbătorească cu totul amăsurată seriozității acestui minut.* GT (1838), 50.

Amăsurat adj. este un calc după germ. *angemessen*, participiul verbului *anmessen* „a conforma, a adecva" (cf. AL. GRAUR, BL IV, 1936, 194). Alături de aceste două forme calchiate după corespondentul german, întîlnim și pe :

amăsurá vb. I = „a măsura" în sens figurat : *Trebuie să cercetăm istoriile sau scripturile despre aceea faptă sunătoare ; care cu cît mai mult se apropie de timpul în care s-au întîmplat aceea faptă, cu atîta mai mare li se amăsoară.* BOJÎNCĂ, ap. LUPAȘ, C. I. I, 175.

Avem aici o formă creată de la verbul *măsura* căruia, prin analogie cu cele două forme calchiate, i s-a prefixat un *a-* fără a avea vreo valoare semantică.

ambasádă s.f. „Însărcinare diplomatică pe lîngă guvernul unei țări străine. Solie. /Spec. Misiune statornică a unui stat mare pe lîngă guvernul altui stat de rang egal". Astfel apare cuvîntul lucrat în DA, dar fără atestare la aceste sensuri.

Cu sensul de „solie", cuvîntul apare la Asachi : *Ambasada moldovană, căpătînd deci dresurile răspunzătoare ale regelui și contra-daruri, nu mai puțin prețioase, se înturnă la Suceava.* ASACHI, S. L. II, 90.

Cu sensul special de „misiune statornică a unui stat mare pe lîngă guvernul altui stat...", cuvîntul este atestat în „Albina românească" : *Jurnalul de Petersburg din 4 iunie înștiințază că sfetnicul coleghial domnul Froman, întîiul secretariu al ambasadei din Viena, după cererea sa s-au tras din dregătorie.* AR (1829), 42/1 (rd. 3 de jos). În acest citat, cuvîntul apare în varianta *ambasadie*, neînregistrată în DA.

La rîndul său,

ambasadór cu sensul de „șef al unei misiuni diplomatice permanente de primul rang al unui stat mare", atestat în DA la C. Negruzzi, îl găsim în limbă mai devreme la Ianache Văcărescul, apoi în „Albina românească", 1829 și în „Curierul rumînesc", 1829. *Și eu de acolea m-am dusŭ pe la toți ambasadorii de i-am cheretisitŭ cu bileturi și întorcîndu-mă la gazdă să prînzescu, aŭ venitŭ toți ambasadoriĭ la mine de m-aŭ cheretisitŭ cu bileturi. Monsiu Bretaliu, ambasadorulŭ Franței, ce era unŭ omŭ cu unŭ deosebitŭ duchŭ, în biletŭ mi-aŭ făcutŭ și chemare ca să mergŭ în alŭ treilea seară și la balulŭ său.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 289... *Unde are să se întîlnească cu ambasadorul englizesc.* AR (1828), 38, 1/35. *Purtările d.d. ambasadorilor au făcut multă plăcere tuturor.* ib. 247, 2/3, cf. CR (1829), 22.

Alteori, pentru a se preciza sensul, cuvîntul este însoțit de o glosare : *Între persoanele venite aice să află domnul de Tatișev, împărătescul Rosiei ambasador (sol) la curtea Austriei.* AR (1829), 6.

La Șincai, cuvîntul este atestat sub forma *ambașator*, variantă neînregistrată în DA : *Fiind trimiși cu deplinită putere, cu cărți de credință scrise pe pergament și pecetluite cu acățată pecetea prea înserinatului craiului Poloniei, domnului nostru celui prea-slăvit ca ambașatori...* ȘINCAI, HR. II 34. Această variantă provine, desigur, din it. *ambasciatore.*

ambasadorát s.n. = „funcția de ambasador". Cuvîntul, neînregistrat în DA, îl găsim în „Curierul rumînesc" ; *Să zicea la Londra că ambasadorului englez d. Gordon i se dedese porunci să plece ca să îmbrățișeze treaba ambasadoratului, așăzîndu-se în locul d. Stratfort Caning.* CR (1829), 22.

Este un derivat românesc din **ambasador** + suf. *-at*, cf. *lectorat, revizorat*, după modelul neologismelor : doctorat, directorat, protectorat etc.

ambasadúră s.n. = „ambasadă" în sensul de „reprezentanță diplomatică a unei țări pe lîngă guvernul altei țări, condusă de un ambasador".

Cuvîntul, neînregistrat în DA, îl găsim în revista „Familia" : *Ambasadura turcă din Viena dezminte această știre.* F. (1877), 82.

Este o încercare nereușită de apropiere a neologismului *ambasadă* de derivatele în *-ură* (pentru precizarea sensului). Forma, incorectă din punctul de vedere al limbii noastre (derivatele în *-ură* se fac numai de la verbe), nu a avut circulație.

amicábil, -ă adj., adv. = „prietenos".

Cuvîntul este înregistrat în DA, menționîndu-se: „Un latinism aproape neîntrebuințat". Se dă ca unică atestare citatul din EMINESCU, NUV., p.115.

Cuvîntul mai este însă atestat la Bariţiu (ca adv.) : *Din aceea cauză primi el pe colonelul Pero așa amicabil.* BARIŢIU, P. A. I, 308.

În revista „Familia" este înregistrat același cuvînt cu valoare de adjectiv : „prietenos" : *Noi toți formam o societate, petrecînd toate zilele frumoase prin viile amicabililor odobești, delectîndu-ne cu strugurii cei mai buni.* F (1884), 176.

Este un neologism din latinul amicabilis, -*e* adj.

bulbucát, - ă adj. este lucrat în DA cu definiția : „ridicat în formă de bulbuc (MARIAN), ieșit în afară, formînd o umflătură sau ridicătură rotundă, s p e c. (despre ochi) boboșați, ieșiți în afară și umflați ; cf. bombat, bumbi, g o g o n a t".

Bulbucat este însă atestat chiar cu sensul special de „*convex*" : *Aceste oglinde... le fac late, adîncate și bulbucate.* IST. AM. (1795), 6 r/11.

Din acest citat se vede clar că atît pentru noțiunea de „curbat, îndoit, scobit înăuntru" cît și pentru noțiunea de „ieșit în afară formînd o umflătură sferică, avînd în relief o curbă sferică" s-au folosit, în acea perioadă, alături de termenii speciali *concav*, *convex* și cuvintele *adîncat*, *bulbucat*, vechi în limbă.

SUFIXE NOI ÎN ANTROPONIMIA ROMÎNEASCĂ

DE

SABINA TEIUȘ

În antroponimie se folosesc de obicei aceleași sufixe ca pentru apelative. Acest lucru se observă mai ales la formele hipocoristice derivate cu sufixe diminutivale : Aur*ica*, Len*uța*, Ion*el*, Petr*ică* etc. Pe lîngă sufixele caracteristice romînești, pot fi întîlnite și alte sufixe, împrumutate, o dată cu numele, dintr-o limbă străină. În această situație se află o serie de prenume de origine franceză (Aneta, Antoaneta, Georgeta, Marieta, Nicoleta etc.) ale căror sufixe trec astăzi printr-un proces de asimilare la sistemul limbii romîne ; ele încep a fi alipite unor prenume romînești [1]. În felul acesta au rezultat prenume noi, care, deși au o rezonanță străină, sînt totuși formații romînești.

Bineînțeles, la început, numele împrumutate au fost purtate de către copiii din familiile boierești. Abia în secolul al XX-lea prenumele de origine franceză și, în general, cele de origine apuseană, au început să fie folosite de către intelectualii satelor, de unde au trecut apoi în familiile țărănești. Sufixul franțuzesc *-ette*, cu valoare diminutivală, s-a adaptat sistemului limbii romîne, devenind *-eta*. La început, prenumele împrumutate cu acest sufix au fost simțite și la noi ca diminutive. În prezent, numai *Aneta* [2] (în localitățile din Valea Bistriței : Ceahlău, Galu, Izvorul Alb, Poienari, Schitu) și *Marieta* (Secu), în unele cazuri, mai păstrează ceva din valoarea diminutivală, în sensul că se întrebuințează ca nume dezmierdătoare pentru *Ana* și *Maria*. Paralel, cele două forme se întrebuințează și ca prenume fără valoare diminutivală. Cu timpul, *Aneta*,

[1] Romînii au împrumutat de la slavi derivate cu diferite sufixe (*Voinea, Rădulea, Străulea*); unele sufixe s-au desprins și au devenit independente și productive, fiind folosite pentru apelative create pe teren romînesc (*Onea, Zbîrcea, Brădulea, Mierculea*).

[2] Exemplele din articolul de față sînt extrase din materialul adunat de Institutul de lingvistică din Cluj pentru capitolul de onomastică din *Monografia graiului din Valea Bistriței*.

Georgeta[1], *Marieta* au fost considerate derivate cu sufixul *-eta*[2] de la prenumele romînești *Ana*, *George*, *Maria*, fără să se mai aibă în vedere prototipul francez. O dată ce *Aneta*, *Georgeta*, *Marieta* au fost analizate în conștiința vorbitorilor ca derivate romînești, n-a fost de loc greu să se ajungă și la alte forme de acest fel. În Valea Bistriței prenumele *Antoaneta* există numai sub forma *Antoneta* (Buhalnița, Ceahlău, Gălbezeni, Izvorul Alb, Poiana Teiului), fiind considerat derivat din *Anton*. Prin analogie cu *Gheorghe-Gheorgheta* s-a ajuns la prenumele *Grigorieta* (Gălbezeni). *Arsineta* (destul de răspîndit în Valea Bistriței) și *Ioaneta* (Bistricioara, Ceahlău) s-au format după modelul *Ana-Aneta* de la *Arsinia* și *Ioana*.

Același lucru s-a petrecut și cu sufixul *-ina* din prenumele împrumutate : *Argentina* (Brînzeni, Pîrîul Fagului, Poiana Largului), *Carolina* (Ceahlău, Poiana Teiului), *Clementina* (Capșa), *Florentina* (Audia, Ceahlău, Hangu, Pîrăul Fagului, Secu, Topoliceni), *Iosefina* (Audia, Brînzeni, Ceahlău, Coroiu, Largu, Poiana Largului, Secu), *Leontina* (Audia, Bistricioara, Ceahlău, Galu, Hangu, Largu, Secu), *Paulina* (Audia, Coroiu, Secu), *Rozina* (Capșa, Galu, Secu), *Severina* (Buhalnița).

În *Alexandrina* (foarte răspîndit în Valea Bistriței), *Cezarina* (Hangu), *Dumitrina* (Bistricioara, Boboteni, Buhalnița, Călugăreni, Ceahlău, Hangu, Schitu), *Niculina* (foarte răspîndit în Valea Bistriței), *Petrina* (Schitu), *Teodorina* (Bistricioara), *Vasilina* (Bistricioara), formații pe teren romînesc (din *Alexandru*, *Cezar*, *Dumitru*, *Niculae*, *Petru*, *Teodor*, *Vasile*), se recunoaște ușor sufixul *-ina*, intrat în antroponomastica noastră o dată cu împrumuturile de mai sus.

Se întîlnesc azi o serie de prenume împrumutate, terminate în *-ela* : *Adela* (Ceahlău, Izvorul Alb, Largu, Secu), *Angela* (Brînzeni, Buhalnița, Capșa, Ceahlău, Largu, Poiana Largului, Roșeni, Ruseni, Săvinești), *Filomela* (Buhalnița), *Gabriela* (Bicaz, Ceahlău, Ciungi, Dodeni, Poiana Răchiții, Topoliceni), *Isabela* (Buhalnița, Ceahlău), *Marcela* (Buhalnița, Ceahlău, Capșa, Coroiu, Dreptu), *Mihaela* (Hangu). Deși terminația *-ela* din prenumele de mai sus nu este simțită ca un sufix în toate limbile din care am împrumutat aceste prenume, totuși ea s-a desprins și s-a constituit ca sufix de sine stătător. În limba latină, această terminație era un sufix cu valoare diminutivală. În limba franceză, sufixul *-elle* nu mai are această valoare, cu excepția cîtorva cazuri. Dar nimeni nu mai recunoaște în *Marcel* un derivat din *Marcu*. În limba italiană sufixul *-ella* are o valoare diminutivală, iar în prenume această valoare se distinge ușor. Transformarea în sufix a terminației *-ela* din prenumele arătate se poate explica și prin faptul că în conștiința vorbitorilor, *-ela* e socotit corespondentul feminin al sufixului masculin *-el*, existent în limba română. De la *Maricica*, prin substituire de sufix, s-a ajuns la *Maricela* (Boboteni). Prenumele *Viorela* (Buhalnița) e corespondentul feminin al lui *Viorel*. El poate fi

[1] Ca dovadă că *Georgeta* este interpretat ca derivat de la romînescul *George*, stă forma *Gheorgheta* (Audia, Hangu), derivată de la *Gheorghe*, cu sufixul *-eta*.

[2] Spre deosebire de limba franceză, unde sufixul *-ette* se întrebuințează atît pentru apelative cît și pentru prenume, în limba română *-eta* este un sufix specific prenumelor.

derivat de la *Viorel*, cu sufixul moțional *-a*, dar poate fi format și prin substituire de sufix din *Viorica*. Exemplele în sprijinul acestei afirmații sînt mult mai puține. Fenomenul este abia la începutul lui.

Cu ajutorul sufixelor noi, prenumele vechi, tradiționale primesc un caracter modern. În felul acesta, derivarea cu sufixe noi urmează tendința permanentă de modernizare și de laicizare existentă în domeniul prenumelor.

ETIMOLOGII

ABÁ. — ABĂ. — HÁBA. — ABÓ.

În *Etymologicum Magnum Romaniae* (HEM), p. 59, B. P. Hasdeu înregistrează cuvîntul *A-ba* ! interj. — „Compusă din *a* . . . şi din negativul *bá*, această exclamaţie exprimă mirare, amestecată cu o îndoială oarecare. Poporul o întrebuinţează foarte des în Oltenia şi Vlaşca. *A-ba, mă, cînd ai venit* ?... *A-ba, neică, de ce mai vorbeşti şi d-ta* ? mai totdeauna în propoziţiuni interogative şi-n asociere cu un vocativ".

Acest text din HEM îl reproduce DA (partea tipărită), adăugînd un supliment de definiţie după C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel* (Cîmpulung, 1901, p. 5) : „Expresiune cu care facem atent pe altul, la începutul unei convorbiri : *aba-mă, de cîţi ani eşti* ?" În glosarul colecţiei *Legende, tradiţii şi amintiri istorice, adunate din Oltenia şi din Muscel* (Bucureşti, 1910) a aceluiaşi autor, găsim aceeaşi definiţie ca şi în *O seamă de cuvinte din Muscel*, cu trimitere la un citat de la p. 98 a colecţiei : *Abà-mă, o femeie străină n-a şezut la tine acasă* ?

DA îşi însuşeşte etimologia lui *aba* (*a* + *ba*), dată de B. P. Hasdeu, reproducînd întocmai textul acestuia, ceea ce face, de altfel, şi A. Scriban în Dicţionarul său, care propune chiar despărţirea elementelor componente ale cuvîntului prin virgulă : *a, ba*. I.-A. Candrea nu face nici o aluzie la proveniența cuvîntului, spunînd doar că această interjecţie „precedă în genere o întrebare şi exprimă mirarea, îndoiala", iar H. Tiktin înregistrează cuvîntul ca termen popular din Oltenia, traducîndu-l prin „ian, spune !".

DA dă şi alte două citate, unul din I. L. Caragiale (O. VI, 272) : *Abà, Dragomire, cînd pleci tu* ? pe care-l înregistrează şi Tiktin, şi altul din E. O. Sevastos, *Cîntece Moldoveneşti* (Iaşi, 1888, p. 311) : *Haba, cucoană Varvară, Ia, poftim pe prispă-afară*, trimiţînd cu cf. şi la *abó*, atestat numai la Anonymus Caransebesiensis : „*Abó*, Admirantis particula".

Citatele se pot înmulţi. Astfel I.-A. Candrea reproduce un citat din Delavrancea : *aba, moşule, încotro* ? şi unul din Vlahuţă : „*aba! Dragomire maică, lumea se prăpădeşte de frig şi tu stai şi cînţi din fluier!*", la

care se poate adăuga un citat din aceeași dramă, *Năpasta*, a lui I. L. Caragiale (O. VI, 276) : *Abà, Dragomire, ții tu minte alaltăieri, la pomană... cînd a venit rezervistul ăla, de ce ai fugit?* și altul din romanul *Desculț* al lui Z. Stancu (ed. 1948, p. 19) : *Vrei să vezi totul cu ochii tăi? Abă, maică, să știi, nimeni nu vede tot. Trebuie să mai și crezi.*

Accentul lui *aba*, atestat pretutindeni în locurile citate, cade tot pe silaba a doua. Nu se poate susține același lucru despre *abă* și *haba*, care, amîndouă, sînt paroxitone. Cel puțin accentul lui *haba* reiese, ca atare, din ritmul versului reprodus de E. O. Sevastos. *Abo* are accentul arătat de către Anonymus Caransebesiensis, însă are și altă etimologie decît *abá*, *ábă* și *hába*.

Care este etimologia lui *aba*? Cea propusă de către Hasdeu și acceptată de către DA și A. Scriban nu rezistă unei cercetări amănunțite, nici din punct de vedere lingvistic, nici ca acoperire semantică în toate citatele reproduse mai sus.

Originea lui trebuie să fie alta.

Cuvîntul e popular în Oltenia și, sporadic, în raioanele limitrofe din Muntenia — arie geografică, în care se constată, deseori, o influență a limbii germane asupra lexicului romînesc. Pentru *aba* și variantele lui, ipoteza aceasta e întărită și prin prezența lui *abó* în Banat.

La baza lor stă, fără îndoială, germ. *aber* (pronunțat *ábèr*), conjuncție (adversativă), însă și adverb și interjecție, asemănător romînescului *dar*, care are, și el, valoare de particulă exclamativă și interogativă.

Ca interjecție, *aber* exprimă toate nuanțele semantice care se desprind din citatele de mai sus pentru *aba*, ca surprindere, mirare, îndoială, dar și revoltă, indignare și poate fi redat în romînește prin : „*ei! — da? — bravo! — n-am ce zice! — aferim!*”. Înaintea unei întrebări, *aber* înseamnă : „*oare, — au? — ian, spune*” ; introducînd o conversație : „*ei! — ascultă!*”.

De etimonul german se apropie cel mai mult forma *ábă*, folosită de Z. Stancu. În forma *abá* din celelalte citate, accentul s-a deplasat pe silaba a doua, care, în germană, are un accent secundar, intervenind probabil o etimologie populară, influențată de accentul adverbului *ba*, simțit de către vorbitor ca parte componentă a lui *aba*, fie de accentul bănățeanului *abó*, care derivă din altă interjecție germană — *aber wó!* Aceasta se poate reda în romînește prin termeni care exprimă o surpriză puternică, ca : „*nu mai spune! — vai de mine! — extraordinar*”.

D. MARMELIUC

HORBOCĂI (ORBECĂI)

În materialul Dicționarului general al limbii romîne s-a înregistrat pentru verbul *orbecăi* și sensul de „a scoate sunete guturale asemănătoare cu cele emise de un om care se înecă” comunicat de un informator din

comuna Lupșa, raionul Turda [1]. Dicționarele și glosarele existente nu atestă verbul cu acest înțeles. Este evident că acest sens nu poate fi pus în legătură cu înțelesul obișnuit de „a dibui, a bîjbăi" al verbului *orbecăi*. În realitate avem de-a face cu un omonim care trebuie pus în legătură cu verbul *horbocăi* înregistrat de noi, cu același sens, într-un glosar de cuvinte regionale (încă nepublicat) din localitățile Traniș, Someș-Guruslău, Someș-Odorhei, Husia, Rona, Năpradea, Cheud și Inău din raionul Zălau, regiunea Cluj, Ariniș și Benesat din raionul Cehul Silvaniei, regiunea Maramureș.

Ca majoritatea verbelor terminate în *-ăi*, și *horbocăi* este de origine onomatopeică [2]. El se încadrează deci în categoria verbelor care reproduc sunete ce nu sînt elemente ale vorbirii (*ciofăi, clefăi, gîfăi, horcăi, molfăi, roniăi*) sau care redau diferite zgomote din natură (*chiorăi, fîșăi, gîlgăi, vîjăi*).

Cuvîntul *horbocăi* are la bază onomatopeea *horboc* (*hîrboc*) care redă zgomotul făcut de un corp ce cade de la înălțime în apă, de un om cînd face gargară etc.; copiii sau oamenii *horbocăiesc* cînd expiră cu gura în apă producînd bulbuci. Onomatopeea o cunoaștem personal din aceleași localități menționate pentru verbul *horbocăi*. Există de asemenea și abstractul verbal *horbocăială: Ce horbocăială se aude la vale?* (se spune în legătură cu zgomotul făcut de cineva în apă).

Orbecăi este o variantă formală a lui *horbocăi* la care s-a ajuns prin afereza lui *h* (ca în *hopa* > *opa*, *horcăi* > *orcăi* etc.) și disimilarea celui de-al doilea *o*. Etimonul verbului discutat de noi este prin urmare interjecția *horboc* !

V. STANCA

[1] Același informator publică cuvîntul în CV, 1952, nr. 4, p. 33, cu sensul de „a imita sunetele pe care le scot animalele" cu un citat neconvingător.

[2] Pentru informații mai detaliate în legătură cu verbele onomatopeice derivate cu suf. -oi, cf. DR. I, p. 73 și urm. Bull., Lingu., VI, p. 147 și urm.

OBSERVAȚII DE STIL FĂCUTE DE G. TOPÎRCEANU LA PROZA LUI CARAGIALE

DE

C. JALBĂ

Arta lui Caragiale a constituit obiectul unor cercetări întinse și variate făcute de istorici și critici literari. Sugestive, revelatorii uneori, sînt însă și opiniile scriitorilor asupra operelor colegilor lor de breaslă. În studiul nostru vom prezenta cîteva reflecții ale poetului G. Topîrceanu, asupra prozei marelui dramaturg I. L. Caragiale.

Sîntem în posesia unui volum [1] al operelor lui Caragiale, pe marginea cărora a făcut însemnări poetul. Tomul cu însemnări olografe ale lui Topîrceanu de care dispunem cuprinde : Opere I — Nuvele și Schițe și Opere II — Nuvele și Schițe, Ediția „I. L. Caragiale —Opere", apărută sub îngrijirea lui P. Zarifopol, Editura „Cultura națională", București, 1930 [2]. Tomul, legat și cartonat, are pe coperta falsă a primului volum însemnarea : G. Topîrceanu — 1934.

Unele adnotări sînt simple exclamații sau observații lapidare ale unui cititor entuziasmat și numai rareori nemulțumit. Alteori, locul lectorului plin de afecțiune îl ia criticul a cărui îndemînare și ascuțime o vom prețui ceva mai departe.

Prin conținutul lor, majoritatea adnotărilor lui Topîrceanu pot fi circumscrise la preocupări de stilistică și, îndeosebi, de stilistică a prezentului, perfectului compus și perfectului simplu [3].

---

[1] Volumul ne-a parvenit prin bunăvoința prof. Augustin Z. N. Pop, căruia îi exprimăm mulțumirile noastre.

[2] Observații cu privire atît la valoarea cît și la scăderile acestei ediții, în I.L. Caragiale, *Opere*, I, Notă asupra ediției, p. 3 și urm., E.S.P.L.A., București, 1959.

[3] Cît de mult a prețuit G. Topîrceanu valoarea stilistică a verbului reiese și din următorul interviu acordat de poet lui D. Botez (D. Botez — De vorbă cu d. G. Topîrceanu) extras din monografia lui Al. Săndulescu — *G. Topîrceanu* (*Viața și Opera*), E.S.P.L.A., București, 1958, p. 75 :

„Aș putea să-ți dovedesc că toată arta literară este, prin excelență, narativă. Cea mai eterată poezie lirică e în fond tot o narație, o mică povestire : ca să-și transmită gîndurile, omul

Schițele și povestirile marelui dramaturg nu constituie unicele piese literare asupra cărora și-a îndreptat Topîrceanu atenția de cititor instruit și de critic, în această formă particulară a adnotării. El și-a exercitat această înclinație și asupra altor opere, a lui Bacovia, de pildă.

Dacă vom lega această atitudine, de îndelungata lui activitate cu condeiul pe zeci și zeci de manuscrise în redacția „Vieții Romînești", vom înțelege și mai bine înclinarea și capacitatea sa de adnotator. Mediul redacțional al revistei ieșene, cu exigențele lui profesionale, a putut favoriza și fortifica (în această formă a criticii — adnotarea — utilă și eficace în relațiile dintre redactor și colaborator) — o înclinație evidentă spre critică a scriitorului G. Topîrceanu.

Această înclinație a fost deslușită nu numai în recenziile și notele nesemnate, publicate de Topîrceanu în „Viața Romînească", dar și în acea formă sui generis a criticii care îmbracă pe de-a-ntregul vestmîntul poeziei — parodia — ori în rolul cu totul aparte, pe care inteligența îl juca în creația acestui artist.

Motive noi s-au adăugat acestor impulsuri generale proprii lui Topîrceanu și care îl conduceau spre comentarea unor creații ale lui Caragiale.

Nu este locul aici a face tabloul complet al apropierilor dintre Caragiale și Topîrceanu, observate încă de mult de G. Ibrăileanu, ci vom semnala numai cîteva dintre ele : sursa de inspirație din zone de viață asemănătoare, atitudinea lucidă, realistă — deși intervin diferențe de accent și tonalitate, aplecarea spre observarea realistă a vieții, incidența zeflemitoare și critică, desigur nu identică, exactitatea exprimării, lipsită de artificii inutile, marea preocupare pentru acurateța stilistică etc.

Una dintre primele observații pe care o desprindem din adnotările lui Topîrceanu este afirmarea caracterului de text dramatic al schițelor lui Caragiale.

> « Schița e „teatru", teatru adevărat, doar cu dialoguri răzlețite și cu multe „indicații" ale regizorului-autor »[1] — notează Topîrceanu pe marginea schiței „Boris Sarafoff !...", vol. II, p. 14.

Observația lui Topîrceanu o reîntîlnim mai tîrziu în studiul acad. T. Vianu „I. L. Caragiale" din volumul „Arta prozatorilor romîni", București, 1941. Pornind de la aceeași constatare, cei doi comentatori își îndreaptă observația în direcții diferite. Acad. Vianu observă cum din atitudinea „de poet dramatic" a lui Caragiale se desprinde tendința de a face „inutile indicațiile (de ton și acțiune ale personajelor — n.n.) închise

---

grupează totdeauna cuvintele în frază, *adică* în *jurul unui verb* (subl. ns. — *C.J.*) — iar verbul este un cuvînt care notifică o acțiune, un eveniment. Un șir de fraze nu face altceva decît notifică, expune, povestește o succesiune de evenimente materiale sau sufletești. Șiruri de fraze nevertebrate, fără verb, scriu liricii excesivi, tipurile pur emotive, care încearcă în zadar a exterioriza prin cuvinte și prin exclamații o stare emoțională prea gravă."

De altfel, ca secretar al „Vieții Romînești", G. Topîrceanu se ocupă cu asiduitate de problemele limbii, biciuind abuzul de neologisme, stilul artificial, strident colorat al simboliștilor. G. Topîrceanu pledează pentru o limbă literară — sinteză a realității lingvistice naționale, pentru un stil original.

[1] Transcriem adnotările lui Topîrceanu după normele ortografice actuale.

de obicei între paranteze, prin însăși evidența constrîngătoare a adevărului vorbirii" [1]. G. Topîrceanu se apleacă asupra altei laturi a artei lui Caragiale, care lucrează și în proză în spiritul genului dramatic : el relevă timpul la care este folosit verbul în schițe în indicațiile (care n-au putut fi evitate) asupra personajelor.

În comentariul la aceeași schiță — *Boris Sarafoff* — pus sub titlul „Prezentul narativ" Topîrceanu observă :

> „De aici se vede mai bine rostul și explicația întrebuințării acestui timp, în schițe. Schița nu-i atît o povestire, cît o „scenă" sau o „scenetă" teatrală, relatările autorului fiind simple *indicații* (subl. lui Topîrceanu) ale autorului dramatic, doar că mai ample decît într-o piesă de teatru. Și, firește, indicațiile acestea se dau întrebuințînd numai *prezentul* (subl. lui Topîrceanu), ca și în cele dintr-o piesă de teatru ..."

În spiritul acestor observații, Topîrceanu subliniază din cînd în cînd, în text, forma verbală care-i confirmă opiniile.

Din același cerc de reflecții asupra caracterului de scenetă a schiței, care, astfel, își desfășoară acțiunea în prezent, sub ochii cititorului, ca și asupra mijloacelor stilistice folosite în acest scop, fac parte și observațiile privind tendința de obiectivare completă a autorului, care, povestind, pare a răspunde unor întrebări virtuale ale cititorului, sau, cum spune Topîrceanu, „se trage în umbră".

Pe marginea schiței *Tren de plăcere*, Opere II, p. 1, Topîrceanu notează :

> „Verbul la prezent. Prezentul narativ. Sugestia accentuată și prin expresii ca : iată că".

Este firește vorba de sugestia de a fi martorii unor întîmplări care se petrec în fața noastră, sugestie construită, printre altele, prin folosirea verbului la prezent.

> „Vorbitorul — continuă Topîrceanu — înregistrează și relatează, reproduce. Chiar în redarea directă (cînd nu se substituie pe de-a întregul unuia dintre personaje, ca în dialog), el vorbește ca din punctul de vedere, ba al unuia, ba al altuia dintre personaje. Astfel, cu toate că povestirea e, în aparență, subiectivă, autorul avînd aerul că intervine mereu cu exclamații și reflexii personale, acestea sînt, virtual, ale personajelor, și povestirea e foarte obiectivă, e o relatare-reportaj în care autorul se „șterge" în dosul eroilor. Subliniez pseudo-intervențiile subiective ale povestitorului, în relatarea propriu-zisă a faptelor și explicațiile indispensabile pe care el le dă".

---

[1] Întinse și interesante considerații cu privire la limba și stilul lui Caragiale face acad. T. Vianu în studiul „Aspecte ale limbii și stilului lui I. L. Caragiale" în vol. II „Probleme de stil și artă literară", E.S.P.L.A., București, 1955, p. 87—115. Cf. și Silvian Iosifescu în *Introducere* la ediția critică „I. L. Caragiale, Opere", E.S.P.L.A., București, 1951, p. XXXIV.

Prin sublinieri pe textul lui Caragiale, Topîrceanu atrage atenția asupra celor mai elocvente cazuri :

„Madam' Georgescu *este* (subl. Topîrceanu) pe deplin stabilită asupra toaletei sale : bluza *vert-mousse* (subl. Topîrceanu), jupa *fraise-écrasée* (subl. Topîrceanu) și pălăria asortată ; umbrelușa *a roșie...*" (subl. Topîrceanu).

Comentînd acest text, el observă :

« „Autorul se exprimă ca ea", ca madam Georgescu.»

Mai jos, pe marginea textului : „*Cît despre puiul nici nu mai încape discuție*", pe care îl subliniază, Topîrceanu scrie :„Așa trebuie să fi zis o dată însăși mamița".

De un comentariu mai bogat se bucură următorul pasaj din aceeași bucată (p. 2) :

„La ceasurile două fără un sfert, *iată* (subl. Topîrceanu) sosește și d. Georgescu cu un muscal cu cauciuc. Cum intră și *dă cu ochii de „gramama"* (subl. Topîrceanu), strigă :

— Cucoană ! încă n-ai plecat ? să știi c-ai pierdut trenul ! Pînă s-ajungi la tranvai, cum umbli d-ta ; pînă să-l apuci, că poate n-ai noroc să-ți treacă tocmai atunci ; pînă să ajungi la gară, —s-a isprăvit ! n-are să te aștepte trenul pe dumneata...

Apoi, văzînd pe „gramama" că *tăndălește* (subl. Topîrceanu) căutînd niște chei :

— N-auzi cucoană, că scapi trenul ?

Cucoana Anica pornește, și madam' Georgescu după ea :

— Mamițo, știi unde am vorbit să ne întîlnim : în salon de clasa-ntîi... Ai auzit ?

Gramama a plecat să caute tramvaiul. D. Georgescu cu familia și cu un coșuleț elegant de provizii — salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimble, sare, piper, în sfîrșit tot ce trebuiește — se urcă în birjă și :

— La gară, gaspadin !" (Tomul II, p. 1, 2).

Topîrceanu își fixează atenția, după cum se vede, printre altele și asupra verbului *tăndălește*, comentînd :

> « „Tăndălește" în loc de „întîrzie". Expresia, cam peiorativă, este aceea pe care o are în minte Mișu, enervat și agresiv, deși nu vorbește el acum, ci autorul. Dar el e subiectul propoziției ; și autorul îi exprimă indirect gîndul, tonul afectiv din acel moment. Un autor mai puțin obiectiv, mai puțin „supus la obiect", ar fi zis „întîrzie".»

Sîntem în acest caz în fața folosirii așa-numitei vorbiri indirecte libere care apare ori de cîte ori în comentariul scriitorului pătrunde un anumit mod de a vorbi — propriu personajelor înseși. Și cu intuiție exactă, Topîrceanu știe să distingă între acest stil și cel în care se exprimă numai autorul cu felul lui specific de a vorbi, atunci cînd pe marginea paragrafului care începe prin „Gramama a plecat..." notează : „Relatare directă", adică relatarea autorului schiței.

În vorbirea indirectă liberă, exprimarea directă a personajului se integrează în relatarea autorului. Uneori Caragiale procedează la citarea exactă a termenilor în care se exprimă personajul, punîndu-i la persoana

Verbul la prezent. Prezentul narativ. Sugestia accentuată și prin expresia: iată c
Verbitorul înregistrează și relatează, reproduce. Chiar în relatarea di
rectă (când nu se substituie pe de-a-întregul unuia dintre personagii, ca în
dialog), el vorbește ca din punctul de vedere, ba al unuia, ba al altu
dintre personagii. Astfel, cu toate că povestirea e, în aparență, subiecti
autorul având aerul că intervine mereu cu exclamații și reflecții
personale, acestea mut, virtual, ale personagiilor, și povestirea e 'ob
iectivă', e o relatare-reportaj, în care autorul se „șterge" în dosul
eroilor.
Sublinieți pseudo-intervențiile subiective ale povestitorului, în relata
propriu-zisă a faptelo
și explicațiile indispensabile pe care e
le dă:

TREN DE PLĂCERE

S'a hotărît, care va să zică...

Madam' Georgescu — Mița Georgeasca — cu d. Georgescu —Mihalache — pleacă la Sinaia cu trenul de plăcere. Insă, demult madam' Georgescu a promis «puiului» să-l ducă odată și pe el la Sinaia; prin urmare, trebuie să-l ia și pe puiul; dar puiul nu merge nicăeri fără «gramama»; prin urmare, si pe gramama trebuie s'o ia. Puiul este mititelul

a III-a. Este cazul remarcat de Topîrceanu în schița *O lacună* (Opere II, p. 55) :

„Dar cei doi prieteni *intervenind* în dezbatere, Lache, „pentru prima oară în viața lui" constată cu regret că... *El nu este un om crud — toată lumea care-l cunoaște știe foarte bine aceasta*... (subl. Topîrceanu).

„Povestitorul, observă Topîrceanu, relatează ce zice Lache. Dar îl face să vorbească direct..."

S-a văzut în folosirea vorbirii indirecte libere unul dintre procedeele caracteristice artei lui Caragiale. Prin întreaga sa orientare, Caragiale ar fi tins în arta sa spre o „prezentare directă a omului", observat îndeosebi în felul în care acesta vorbește și este ascultat. Însemnările lui Topîrceanu precizează valori noi de folosire a vorbirii indirecte libere, în arta marelui nostru dramaturg. Om de teatru, gen în care „creația", în spiritul accepțiunii pe care o dă Ibrăileanu acestui termen, atinge potențarea maximă — Caragiale încearcă să facă să se șteargă și în schițele sale prezența povestitorului, tinde spre o obiectivare maximă, adică realizează „supunerea la obiect" — o tendință generală a realismului. Această obiectivare îmbracă aici vestmîntul particular, țesut din sugestii luate din genul dramatic unde subiectul povestitor nu trebuie să fie prezent.

O observație mai veche a arătat că personajele schițelor lui Caragiale sînt într-un neîncetat dialog. O altă înfățișare a acestei caracteristici o desprindem din analiza topicii frazei în care se exprimă povestitorul. S-ar putea spune — și exemplele o vor confirma — că autorul schițelor pare că se așteaptă ca expunerea sa să fie întreruptă de întrebările virtualului său auditor. Relatarea se organizează deci ca un dialog virtual între povestitor și ascultători. Astfel de particularități sînt explicate de Topîrceanu în comentariile lui pe marginea schiței *Calul dracului*, Opere II, p. 245.

„Încet—încet, pe înserate, s-au împuținat drumeții ; tot mai rari și mai rari, pînă n-a mai trecut nimeni după asfințitul soarelui, cînd s-a arătat și luna la răsărit. Dac'a-noptat bine, a căutat baba-n traistă și a scos niște turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cîrd de fete, care trecuseră p-acolo cîntînd, chicotind și făcînd fel de fel de nebunii, cum fac toate *codanele* (subl. Topîrceanu) cînd se-ntorc aprinse de la joc, *că*-n tîrg (subl. Topîrceanu) fusese horă mare. *A muiat baba* turta dulce, *a gustat-o* și *zice*... (subl. Topîrceanu).

În ultima frază Topîrceanu observă inversiunea — predicat-subiect — (A muiat baba... în loc de Baba a muiat) pe care o explică în felul următor :

«Locul verbului în frază (înaintea subiectului) pare un gest de răspuns al povestitorului la întrebarea ascultătorilor (mintală) : „și pe urmă, ce-a mai făcut baba?" — În adevăr, acum, *faptele* ei interesează.»

Recitind pasajul, ne putem închipui împrejurările pe fondul cărora Topîrceanu a putut sesiza mai ușor amintita inversiune. Fraza — „dac'a-noptat bine, a căutat baba-n traistă" continuă cu relatări care se abat de la subiectul povestirii ; putem presupune că aceste divagații au contrariat curiozitatea ascultătorilor lăsată în suspensie, trezind la ei întrebarea presupusă de către Topîrceanu și prin care povestitorul era îndemnat să revină la tema lui : „Și pe urmă, ce-a mai făcut baba?"

Analizele stilistice ale lui Topîrceanu vin din conștiința unui scriitor care trăiește sentimentul viu al continuității epice a faptelor. Aceste analize relevă asemănările dintre Caragiale și eroii lui. Dialogul le este caracteristic nu numai lor, ci și povestitorului, cu precizarea că acesta se imaginează într-o discuție cu cititorii. Caragiale se dovedește și sub acest aspect o natură fundamental dramatică din conștiința căruia nu dispare nici o clipă imaginea spectatorului cu care poate intra în relație prin mijloacele oralității.

Cele mai întinse considerații le face Topîrceanu în jurul unei teme care avea să fie dezvoltată ulterior și anume aceea privind alternarea procedeelor stilistice prin folosirea variată a timpurilor verbelor.

În legătură cu operele în proză ale scriitorilor romîni s-au făcut observații despre folosirea imperfectului, a mai mult ca perfectului și a prezentului etern în narațiunea istorică, precum și despre alternarea unor timpuri potrivit tehnicii denumite a basoreliefului [1].

Adnotările lui Topîrceanu scot în evidență posibilități noi, necercetate de fructificare a valorilor stilistice prin varierea timpurilor verbelor. De pildă, în schița „Ultima oră...", în care relatarea este la persoana întîi, Topîrceanu observă momentul în care se trece de la imperfect la prezent. Atîta timp cît povestitorul a expus cadrul și antecedentele anecdotei, el folosește imperfectul; îndată ce se trece de la povestire la „scenetă", la prezentarea directă a celui de al doilea personaj al schiței, se folosește prezentul. Și chiar asupra acestui moment de începere a scenetei ne atrage atenția Topîrceanu prin sublinierea primelor verbe la prezent.

„Așteptînd să mi-aducă o cafea, *mă pomenesc* (subl. Topîrceanu) bătut pe umeri cu multă discreție... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

— Ai aflat?

— Ce? *zic* eu (subl. Topîrceanu).

Aceeași funcție a prezentului de a construi un tablou care se desfășoară în fața noastră este reliefată de Topîrceanu cu insistență și în alte schițe și povestiri ale lui Caragiale, arătînd interesul pe care l-a dat poetul valorilor stilistice ale acestui timp.

Folosirea imperfectului în pasajul introductiv din schița *Ultima oră*, pe care nu l-am mai citat aici, era dictată de faptul că se descriau unele împrejurări foarte apropiate în timp de evenimentele ce urmau a fi prezentate direct. Mai mult ca perfectul sau perfectul compus ar fi fost în acest caz excluse dacă ținem seama îndeosebi de faptul că timpul „scenetei" este prezentul. Observăm totuși că după ce s-a trecut la folosirea prezentului prin acel „mă pomenesc", autorul-personaj, în relatarea sa, folosește o dată perfectul compus: „Un amic, reporter la ziar. *A venit* să asiste... (subl. n.). Acest perfect compus este însă rezultatul adaptării povestitorului la timpul pe care l-ar fi folosit amicul său răspunzînd la întrebarea: Ce-ai făcut?... Am venit să asist. Recunoaștem și aici o

[1] Cf. Acad. T. Vianu, „Problemele metaforei și alte studii de stilistică", E.S.P.L.A., București, 1957, p. 209—254.

tendință de supunere a povestitorului la modurile vorbirii personajelor, acea obiectivare care lucrează ca o forță constantă în creația lui Caragiale. Reținem totodată că marele dramaturg își mlădiază fraza pe formele replicii, avînd astfel veșnic prezent în minte dialogul.

În aceeași schiță sînt de remarcat și sublinierile pe care le face Topîrceanu în două rînduri, reliefînd folosirea gerunziului :

„*Zicînd* aceasta, d. ministru ne salută frumos, și după ce mai mă-mbărbătează încăodată *asigurîndu-mă* că războiul nici n-a început, nici n-are să înceapă, se îndepărtează"

Întrebuințarea gerunziului, pe care Topîrceanu n-o comentează, o putem înțelege ca fiind izvorîtă din necesitatea de a menține impresia de prezență neîntreruptă a acțiunilor sub ochii cititorului ; de întărire a senzației directe, vii. Gerunziul se substituie aici, prin efectele lui, prezentului indicativ. Folosirea unei alte forme verbale în cazul acesta, ar fi întrerupt continuitatea acțiunii. Gerunziul menține prezența ministrului sub ochii cititorului, afară de faptul că verbul *a asigura* introduce o atmosferă oficială în relatarea ziaristului care-și dă importanță, reproducînd termenul pe care-l aștepta din partea unui ministru, *asigurînd*, nu *spunînd*.

Pline de interes sînt intuițiile și sugestiile de explicații pe care ni le oferă adnotările lui Topîrceanu pe marginea schiței *Cam tîrziu* (Opere II, p. 42) din care extragem un pasaj, migălos comentat de către scriitor :

„Din această anchetă, rezultă deocamdată că simpaticul amic, după ce *a renunțat* acum opt ani a mai susține licența în drept, *s-a hotărît* a îmbrățișa cariera de cultivator de pămînt, și s-a dus să exploateze o moșie de munte în tovărășie cu un unchiu al lui ; în tot timpul de opt ani, n-a mai venit la București decît de două-trei ori, cînd deși a stat aci cîte o săptămînă, nu a avut plăcerea să întîlnească pe vechii lui prieteni, fiindcă « s-a-ncurcat cu alții ! » și că acuma e foarte mulțumit că i-a putut în sfîrșit revedea.

După tonu-i de extremă jovialitate, după ochii lăcrămoși și maniera cu care articulează vorbele, *se vede bine* că d-l Costică *s-a întîlnit* astă-seară și cu alți prieteni.

Continuînd ancheta se descopere *că* simpaticul amic a *sosit* astă-seară cu un tren întîrziat ; că de la gară s-a suit în tranvaiu ; *a mers* pînă la colț la Matache Măcelaru ; acolo, simțind că-i e foame, *s-a dat* jos, să ia un mezelic, la o băcănie în colț ; acolo *a întîlnit* niște vechi prieteni, care beau must, și *a băut* și el...

— Vrea să mă-ncurce dumnealor... Zice : încă un rînd ! Zic : c'ești copil ?

S-a suit apoi în birjă, a lăsat geamantanul la Metropol și *a venit* aici.

Ceea ce e curios e că dînsul avea o presimțire ; venind în birje dinspre Matache Măcelaru către centru, îi trecuseră prin gînd atîtea și atîtea amintiri de pe vremea cînd petreceau toți patru, studenți săraci, împreună." (Opere II, p. 42).

Înaintea acestui paragraf se desfășoară „sceneta" cu verbul la prezent. Schimbarea timpului izvorăște din necesitățile interioare ale ficțiunii artistice, prin trecerea la prezentarea unor antecedente lămuritoare.

> „Observă bine, subliniază Topîrceanu, aceste perfecte compuse — și vezi pentru ce nu se poate alt timp decît trecutul, aici. Perfectul compus, nu simplu".

Indicația nu se referă la partea finală a textului care începe cu „ceea ce e curios e că...", după cum reiese din adnotarea finală la acest

pasaj, în care Topîrceanu propune şi o explicaţie pentru alternanţele de timp, cu valori stilistice, observate :

> „Sus, e vorba de *informaţii pure*, de relatare, în privinţa unor fapte petrecute de mult în trecut. (în loc de mai mult ca perfectul, s-ar fi folosit perfectul compus — n.n.). „Jos (în paragraful care începe prin : „ceea ce e curios..." n.n.), idem ; doar că faptul e mai recent. Perfectul simplu nu merge de loc aici. Poate din pricina lui „*se vede bine că*" — care cere relatare pură, expunere, raport".

Putem accepta explicaţia scriitorului privind folosirea perfectului compus ca fiind adaptat relatării unor fapte petrecute în trecut, în loc de mai mult ca perfectul care ar fi „îmbătrînit" textul. Reţinem şi explicaţia trecerii de la perfectul compus la imperfect ca fiind dictată de schimbarea timpului în care se petreceau evenimentele povestite.

Topîrceanu crede că folosirea perfectului compus ar mai fi fost dictată de caracterul de relatare pură accentuat şi prin acel „se vede bine că", caracter decurgînd din atitudinea generală a povestitorului care desfăşura, după propriile lui cuvinte, o „anchetă".

Să reţinem deocamdată faptul că rezumînd povestirea lui Costică prin folosirea verbului la prezent (...Din această anchetă, rezultă deocamdată că...), povestitorul se menţine în actualitate, întreţinînd în acest fel prospeţimea impresiei. Cît priveşte prezenţa perfectului compus în relatarea povestirii personajului, întrucît acest timp, după cum s-a observat [1], este folosit pentru evocarea unor evenimente trecute care mai au rezonanţe vii în sufletul nostru, el trebuie să fi fost însuşi timpul de care s-a folosit Costică în povestirea sa. De aci deducem că păstrînd perfectul compus, autorul, care este şi povestitor, şi-a dovedit încă o dată acea înclinaţie de a se supune la obiect, aici folosind acea formă a trecutului în care se reflectă starea afectivă a lui Costică.

Este evident că perfectul simplu era refuzat nu numai de către caracterul de relatare pe care-l adoptă autorul schiţei, rezumînd povestirea lui Costică, ci era respins de însuşi modul plin de rezonanţe afective în care-şi evocase trecutul personajul.

Continuînd să mediteze asupra folosirii perfectului compus, Topîrceanu ne îndeamnă să observăm : „cînd vorbeşte, nu autorul, ci un personaj din schiţă, la ce timp pune el verbele — şi pentru ce". Şi în legătură cu textul :

> „— Tocmai bine... Aide spre episcopie : *mi-am dat* întîlnire cu nevastă-mea la Tripcovici, la şapte şi jumătate" (*Mici economii*, Opere II, p. 46),

scriitorul conchide : „Cînd nu e narativ, ci informativ, perfectul simplu pus în locul perfectului compus ar falsifica sensul, explicaţia".

Folosirea perfectului compus de data aceasta direct de către personaj, o înţelegem ca urmare a intimităţii pe care o mai resimte personajul

[1] Acad. Iorgu Iordan, *Gramatica limbii romîne*, Buc., 1937, p. 169.

— C'eşt' copil!?

Nu mai trebuie să spunem că sosirea iubitului Costică goneşte orice gând de plecare acasă, şi că imediat se comandă patru halbe, după care începe o anchetă în regulă asupra activităţii lui Costică în toată vremea îndelungată de opt ani, de când lipseşte din capitală.

Din această anchetă, rezultă deocamdată că simpaticul amic, după ce a renunţat acum opt ani a mai susţine licenţa în drept, s'a hotărît a îmbrăţişa cariera de cultivator de pământ, şi s'a dus să exploateze o moşie de munte în tovărăşie cu un unchiu al lui; în tot timpul de opt ani, n'a mai venit la Bucureşti decât de două-trei ori, când, deşi a stat aci câte o săptămână, nu a avut plăcerea să întâlnească pe vechii lui prieteni, fiindcă «s'a 'ncurcat cu alţii!» şi că acuma e foarte mulţumit că i-a putut în sfârşit revedea.

După tonu-i de extremă jovialitate, după ochii lăcrămoşi şi maniera cu care articulează vorbele, se vede bine că d-l Costică s'a întâlnit astăseară şi cu alţi prieteni.

Continuând ancheta se descopere că simpaticul amic a sosit astăseară cu un tren întârziat; că dela gară, s'a suit în tramvaiu; a mers până în colţ la Matache-Măcelaru; acolo, simţind că-i e foame, s'a dat jos, să ia un mezelic, la o băcănie în colţ; acolo a întâlnit nişte vechi prieteni, care beau must, şi a băut şi el...

— Vrea să mă 'ncurce dumnealor... Zice: încă un rând! zic: c'eşti copil?!

S'a suit apoi în birjă, a lăsat geamantanul la Metropol şi a venit aci.

Ceeace e curios e că şi dânsul avea o presimţire; venind în birje dinspre Matache-Măcelaru către centru, îi trecuseră prin gând atâtea şi atâtea amintiri de pe vremea când petreceau toţi patru, studenţi săraci, împreună.

— Ei! frumoase vremuri! exclamă unul.

— Ei, aş! răspunde amicul Costică.

— Nu mai apucăm noi aşa vremuri! zice altul.

— Parol? întreabă Costică.

— S'a dus! suspină al treilea... Am trei copii, Costică!

— C'eşt' copil!?

cu evenimentul petrecut nu de mult, a ecourilor vii pe care acest eveniment le mai are în sufletul său.

Aceasta și justifică ipoteza noastră că și Costică din Schița „Cam tîrziu", a cărui povestire o relatează autorul, trebuie să-și fi depănat amintirile folosind tot perfectul compus — timp al unei comuniuni intime cu trecutul. Iar cît privește „raportul" autorului schiței de care vorbește Topîrceanu, noi îi recunoaștem caracterul obiectiv tocmai în păstrarea perfectului compus.

Atrăgînd atenția asupra pasajelor în care folosirea perfectului compus ar fi legată de expunerea unor „informații sau lămuriri", oare Topîrceanu înțelege să conteste inflexiunile subiective redate prin perfectul compus? Am fi îndemnați spre această interpretare, înțelegînd că de atitudinea omului care se mulțumește să dea informații sau lămuriri se asociază o anumită impasibilitate și detașare față de informațiile furnizate.

Interpretarea ar merge însă împotriva punctului de vedere cu privire la funcția stilistică a perfectului compus exprimat mai sus, punct de vedere acceptat de numeroși stiliști. Adevărul este că — și o serie de adnotări o confirmă — Topîrceanu își dezvoltă observațiile în cadrul oarecum tradițional al interpretării funcției stilistice a perfectului compus.

El observă : „*Cu perfectul simplu, vorbitorul se trage în umbră, lăsînd în primul plan al atenției noastre acțiunea, cursul vieții*" (Opere II, p. 266), — constatare care nu contrazice interpretarea mai veche în această ordine — a funcției perfectului simplu.

Perfectul simplu s-ar însoți cu o anumită indiferență față de acțiunea povestită, cu o formă a obiectivării, a desprinderii acțiunii de subiectul povestitor. Topîrceanu va spune că povestitorul „se trage în umbră".

Scriitorul observă de asemenea : „Cu perfectul compus apare pe primul plan personajul-povestitor" : (Opere II, p. 266), adică perfectul compus este timpul în care se înfățișează mai adînc subiectivitatea povestitorului.

Semnificativă în interpretarea lui Topîrceanu este abordarea directă a raportului dintre elementul subiectiv și cel obiectiv într-o povestire. Scriitorul pune accentul direct pe funcțiile pe care le au diferitele timpuri ale verbului în promovarea subiectivității povestitorului sau în împingerea ei pe un plan mai îndepărtat. Este plină de tîlc și pe deplin explicabilă această preocupare, apariția acestei teme de analiză critică la un poet liric care-și cenzura lirismul prin observația lucidă și era dotat în același timp și aplecat spre observația realistă, obiectivă. Putem vedea aici și efectul înrîuririi pe care a avut-o Ibrăileanu asupra orientării sale.

Punctul de vedere al lui Topîrceanu nu constituie o derogare de la o interpretare larg acceptată, ci — și aici este aportul lui — dezvăluie noi laturi ale valorilor stilistice pe care le are folosirea perfectului compus și după cum vom vedea și a perfectului simplu.

Pentru Topîrceanu perfectul compus este un timp specific al construcției cadrului unei scene, a antecedentelor. El pare a destina acest

timp îndeosebi povestirii. La p. 254, Opere II, pe marginea schiței „Abu Hasan" el notează :

„Timpul verbelor : perfectul compus ; povestire. De asemenea, la pag. 244, Opere II, în legătură cu bucata „Calul dracului", observă : „Bucata de mai jos e de un gen curios : jumătate povestire (verbul la perfectul compus ; „relatare" de fapte) și jumătate schiță — adică „scenetă"... deci verbul la prezent — ca orice indicație dată regizorului sau actorului — aici ideal, nu real, pe scenă".

Și într-un spirit generalizator el va observa cu privire la Caragiale :

„Caragiale evită cît poate perfectul simplu. (Oltenii îl folosesc aproape exclusiv chiar și în vorbirea practică). Caragiale nu-i romancier. E dramaturg sau povestitor".

Credem, totuși, că implicațiile acestei observații nu pot fi împinse prea departe. Aprecierea perfectului compus ca timp al povestirii se confirmă în condițiile particulare ale artei lui Caragiale și ale unei estetici apropiate de a lui în care relatarea de fapte formează un cadru pentru reprezentările directe și vii de tipul scenetei de teatru.

Descoperim în comentariile lui Topîrceanu și o anumită atracție spre fondul cognitiv pe care-l transmit mijloacele stilistice. Acesta este un element prețios și interesant pentru estetica materialistă care acordă o importanță deosebită funcției gnoseologice a artei. Vorbind de perfectul compus ca mijloc stilistic prin care se relatează unele fapte și împrejurări, prin care sînt lămurite și „explicate" acestea, Topîrceanu relevă reflexia teoretică, legătura cauzală pe care o transmite procedeul.

De altfel aceasta este o tendință generală a comentariilor lui. Prin însăși natura formației sale realiste și a influențelor primite, după cum am văzut, scriitorul este preocupat, în general, de stabilirea semnificațiilor obiective pe care le au diferitele valori ale procedeelor stilistice, se interesează de tendința spre obiectivare a lui Caragiale, de semnificațiile gnoseologice ale conținutului obiectiv. Iar din punct de vedere formal cea mai mare atenție o acordă categoriei reprezentării în forme realiste, vii, a vieții ca și cum s-ar desfășura sub ochii cititorului. Și prin raportarea la această împlinire artistică înaltă apreciază el modalitățile de folosire a timpurilor verbelor. Din interiorul acestor vederi decurge exactitatea și claritatea observațiilor care nu se pierd în sugestii incerte sau interpretări speculative.

În ceea ce privește valoarea stilistică a perfectului simplu, Topîrceanu asociază acest timp momentelor esențiale care cer o reprezentare directă, mai amplă.

În povestirea *Abu Hasan*, Opere II, p. 262, Topîrceanu reține paragraful care începe prin „Toți curtenii și toate curtenele *intrară* numaidecît pe rînd, și se *așezară* binișor"... (subl. Topîrceanu), făcînd adnotarea :

„De aici începe perfectul simplu ! De ce ? Începe o scenă esențială".

În lumina criteriilor pe care le statornicește, Topîrceanu propune și modificări la textul caragelian.

„Califul, — scrie Caragiale în „Abu Hasan" — sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă, vrednic de toată cinstea. Abu Hasan *s-a ridicat* de unde ședea jos și, după ce *i-a făcut* o temenè pînă la pămînt, *i-a zis* politicos de tot..." (subl. Topîrceanu).

Pe un ton dezaprobator, Topîrceanu observă :

« „Iar perfectul compus", adăugînd : Aici mergea cel simplu : „îi făcu, îi zise." »

Topîrceanu constată că aici avem de-a face cu o scenă esențială și nu cu o simplă relatare de fapte.

Semnificative și concordînd cu opiniile sale sînt și adnotările pe marginea textului :

„Califul, sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă, vrednic de toată cinstea. Abu-Hasan *s-a ridicat* de unde ședea jos și, după ce *i-a făcut* o temenè pînă la pămînt, *i-a zis* politicos de tot :

— Prea cinstite domnule, bine-ai venit sănătos la noi în Bagdad ; te rog prea-plecat să-mi faci cinstea să poftești la cină cu mine și să-ți petreci noaptea asta în casa mea, ca să te odihnești bine de oboseala călătoriei.

Și, ca să-l îndatoreze și mai mult a pofti la el, *i-a spus* în cîteva cuvinte ce obicei are dînsul cu musafirii lui.

Califul *a făcut* haz de gustul lui Abu-Hasan, și *a voit* să cunoască mai de aproape pe acest om ciudat. I-a spus numaidecît că de la un bărbat așa de politicos e încîntat a primi găzduire fie pe cît de scurtă vreme, și că e gata să-l urmeze.

Abu-Hasan, care nu bănuia că soarta îi scosese înainte un oaspete așa de înalt, se purta cu califul parcă ar fi fost deopotrivă amîndoi. *L-a dus* acasă, *l-a băgat* într-o odaie foarte curată și l-a poftit să șadă pe divan la locul de cinste. Cina era gata și masa pusă. Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, *le-a dat* trei feluri de mîncări : niște porumbei gătiți cu zarzavaturi și cu orez, apoi o gîscă la tavă și pe urmă un clapon fript cu patru puișori rumeniți de jur împrejur. Altceva nimica ; toate erau bine făcute.

Abu-Hasan *a stat* la masă în fața musafirului ; *au mîncat* amîndoi din toate pe tăcute și pe nebăute după obiceiul locului. *După ce au isprăvit* de mîncare, mama lui Abu-Hasan..."

„Perfectul compus (...relatînd de obicei lucruri petrecute cu mult înaintea scenelor principale) — observă Topîrceanu — are aerul că-i *pregătește* pe ascultători să se aștepte la acele scene. Dacă aici Caragiale ar fi pus perfectul simplu (făcu, spuse) el ar fi sugerat că a intrat deja în zugrăvirea scenei principale".

În raționamentul lui Topîrceanu par a se înlănțui următoarele etape : a) scenă esențială, din b) scenă care necesită o reproducere cît mai completă și cu o mai mare putere de impresionare, de unde c) folosirea perfectului simplu. Criteriile lui îmbrățișează atît conținutul cît și forma, păstrînd raportul real dintre ele.

Topîrceanu caută să justifice alteori folosirea perfectului simplu prin argumente extrase din analiza procesului psihologic al construirii imaginii pe care-l trăiește cititorul.

În Opere II, p. 43, pe marginea schiței *Cam tîrziu*, în legătură cu folosirea perfectului compus și a perfectului simplu, Topîrceanu face adnotarea :

„Cînd ascultătorul are nevoie și *așteaptă* simple informații, e o greșeală să-i prezinți, *inutil*, o scenă vie. Pregătit pentru a asculta o informație, el are o atitudine mintală *alta* decît aceea pe care o are cînd e pregătit să asiste la o scenă vie".

Aceste gînduri revin în adnotarea făcută pe marginea povestirii *Abu-Hasan*, în legătură cu următorul text :

„Abu-Hasan aruncîndu-și privirile în dreapta și-n stînga, *văzu* pe toți curtenii și ofițerii palatului stînd frumos la rînd, cu ochii țintă în ochii lui, fără să clipească măcar și parcă fără să răsufle".

Topîrceanu se întreabă : „De ce nu se putea pune aici : „vede" sau „a văzut"? După „vede" ai fi așteptat să vezi : și ce mai face? După „a văzut", idem. Și neurmînd nimic, ți-ai fi zis : „ei, și?..."

Parcurgînd volumele adnotate de Topîrceanu, ne creăm convingerea că scriitorul n-a fost interesat numai în observarea valorilor stilistice ale diferitelor timpuri ale verbului, ci a sesizat și varietatea acestor valori cu efecte artistice importante.

În repetate rînduri scriitorul reține trecerea succesivă de la un timp la altul și cunoscînd criteriile prin care explică el folosirea timpurilor respective, ne putem da seama și de puterea lui de a sesiza relieful deosebit pe care-l are proza lui Caragiale.

După un prezent „scenic" care aduce evenimentul sub reflectorul puternic al actualității, Topîrceanu observă perfectul compus care distribuie faptele pe planuri mai îndepărtate de cadru, sau se oprește asupra perfectului simplu prin care sîntem introduși într-o scenă esențială. Iar logica înlocuirii și alternării acestor planuri, — după concepția lui Topîrceanu — nu este dictată atît de sentimentul povestitorului, cît de necesitățile conținutului. Povestitorul nu face altceva decît să-și acorde stilul cu valorile interioare ale narațiunii. Mijloacele stilistice amintite, prin funcția lor, ne duc cu gîndul la alternarea planurilor cinematografice.

Sondajul pe care-l face Topîrceanu se întinde și asupra acelor moduri ale vorbirii personajelor în care se reflectă mișcările sufletești tipice pentru psihologia și întreaga lor factură particulară.

Pe marginea schiței *Două loturi* — Opere I, p. 150, Topîrceanu se oprește asupra discuției dintre domnul Lefter și madam Popescu în momentul în care primul își amintea că își ascunsese lozurile în jachetă.

— Care jachetă? întrebă ea aiurită ca de pe altă lume.

— A cenușie.

— Leftere! zice femeia punînd mîna pe sînul stîng ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.

— Ce?

— Am... dat-o.

— Ce-ai dat?
— Jacheta!
— Care jachetă?
— A cenușie."

Închizînd într-o acoladă ultimele trei replici, Topîrceanu le adnotează admirativ: „Strașnic, repetiția!"

În acest fragment, Caragiale surprinde nașterea și potențarea unui conflict dureros în sufletul „domnului Lefter". Cînd Lefter întreabă „Ce-ai dat?" el numai mimează neștiința, dorind însă să se autoamăgească cu o speranță în care nu crede. Această stare încearcă să și-o prelungească și mai tîrziu, motiv pentru care la replica limpede a nevestei care-l informează că i-a dat jacheta, el insistă cu precizarea inutilă, dar perfect adecvată stării lui sufletești: „Care jachetă?"

Parcurgînd textul aceleiași schițe, Topîrceanu se minunează și de o altă latură a intuiției psihologice a lui Caragiale. El se oprește la fragmentul în care „domnul Lefter", sosind la bătrîna chivuță, își începe investigația pentru a-și găsi jacheta. După ce chivuța a fost silită să tacă, Lefter o întreabă:

„— Nu ți-am dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche și altul pembé îngust pe buză, o jachetă cenușie?
— Ba, mi-a' dat.
— Atunci, de ce minți?
— *Nu minte, boiarule! zice bătrîna din săliță*".

Pe marginea acestei ultime replici Topîrceanu notează: „Minunat!"

Replica într-adevăr este de o indiscutabilă autenticitate. Deși atenția musafirilor furioși și răuvoitori nu mai era concentrată asupra ei, ci asupra fetei, ea prin simpatie maternă era cea mai indicată, pentru momentul critic în care se afla fiica ei, să încerce a-i veni în ajutor. Replica bătrînei, prin pronunția alterată — *boiarule*, cît și prin precizarea „zice bătrîna din săliță", ne ajută să reconstituim cu mare precizie scena în datele ei individuale, sociale și în particularitățile ei plastice.

Încheind studiul nostru, precizăm că nu am reținut din adnotările lui Topîrceanu, decît pe acelea care ni s-au părut esențiale; spiritului critic al scriitorului nu i-au scăpat nici studiile introductive, la cele două volume, semnate de P. Zarifopol, care dacă uneori i-au smuls o vie aprobare, cum reiese din anumite sublinieri, i-au trezit alte ori și rezerve îndreptățite.

Întîlnim în adnotările lui Topîrceanu și sugestii privind eliminarea unor comentarii ale lui Caragiale care i se păreau lui că întrerup ritmul și tensiunea povestirii sau pur și simplu sînt inutile, propuneri de a înlocui sau a elimina unele cuvinte, cazuri în care, probabil răzbat preferințele lui.

Recapitulînd, precizăm că investigația lui Topîrceanu s-a axat în jurul următoarelor procedee stilistice specifice artei lui Caragiale:

a) Caracterul dramatic, de „scenetă" al schițelor este obținut de Caragiale prin folosirea prezentului în indicațiile privind cadrul, vorbirea personajelor etc. Povestind, autorul pare a răspunde unor întrebări virtuale ale cititorului.

b) Tendința de obiectivare în schițe este realizată de Caragiale prin formularea diferitelor considerații din perspectiva personajelor, folosind stilul indirect liber.

c) Caragiale folosește perfectul compus pentru a construi cadrul scenelor esențiale; de asemenea, folosește acest timp pentru a reflecta legăturile cauzale între evenimente.

d) Marele dramaturg folosește perfectul simplu, asociindu-l scenelor esențiale; acest timp duce spre o reproducere plină de relief artistic; în cadrul schițelor, perfectul simplu este justificat de legile construirii psihologice a imaginii.

e) Caragiale adaptează valorile stilistice ale diferitelor timpuri la necesitățile conținutului reflectat.

f) Prin alternarea timpurilor verbelor, Caragiale realizează schimbarea planurilor povestirii.

CONCEPTUL DE „HIPERCORECTITUDINE"

DE

TH. HRISTEA

Fenomenului cunoscut mai ales sub numele de „hiperurbanism" sau falsă regresiune nu i-a fost consacrat încă un studiu special, în lingvistica românească. Fapte izolate (pe care în general nu le vom mai relua în discuția care urmează) au fost totuși semnalate [1] și interpretate de cele mai multe ori corect. Ceea ce nu s-a făcut, nici pentru limba română și, după cîte știm, nici pentru alte limbi este discutarea aspectului teoretic al fenomenului pe baza unui material bogat și variat. O cercetare amănunțită ne-ar conduce, desigur, la concluzia că așa-zisul „hiperurbanism" este un fenomen mult mai complex decît pare la prima impresie și că el joacă un rol deosebit de important în viața oricărei limbi.

Pînă în prezent nu a fost dată o definiție cuprinzătoare și general acceptată a conceptului de „hiperurbanism". Nu au fost analizate în adîncime nici condițiile în care se produce acest fenomen și mai ales n-a

---

[1] Vezi, de pildă, Al. Philippide, *Istoria limbii romîne* (I : *Principii* ...), Iași, 1894, p. 236—237; N. Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, Buc., 1914, p. 23 și 93; O. Densusianu, HDLR, I, Paris, 1901, p. 276, 285; Al. Rosetti, *Limba rom. în sec. al XIII-lea — al XVI-lea*, Edit. Acad. R.P.R., Buc., 1956, p. 70 și *Introducere în fonetică*, Edit. științifică, Buc., 1957, p. 81; S. Pușcariu, DR, I (1920—1921), p. 237, 371 și *Limba romînă*, vol. I, Buc., 1940, p. 188, 190, 301, 406; Constantin Lacea, , DR, VI (1929—1930), p. 359—360; D. Macrea, *Palatalizarea labialelor*, DR, IX (1938), p. 102; Iorgu Iordan, BPH, I (1934), p. 156; BPH, II (1935), p. 67, 68, 273; BPH, VII — VIII (1940 — 1941), p. 379; *Introducere în studiul limbilor romanice*, Iași, 1932, p. 204; *Lb. rom. actuală*, ed. a II-a, Buc., 1948, p. 25, 26—27, 105—106, 137—138, 212, n. 1, 403, 427; *Lb. rom. contemporană*, ed. a II-a, Buc., 1956, p. 183, 605, 704 și *Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale*, ed. a II-a, Buc., 1957, p. 21—24; Al. Graur, BL, V (1937), p. 61 — 62; BL, XIV (1946), p. 110 — 111 și *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), Edit. Acad. R.P.R., Buc., 1960, p. 198; J. Byck, BL, II (1934), p. 245; G. Ivănescu, BPH, I (1934), p. 167; BPH, III (1936), p. 149 și *Problemele capitale ale vechii romîne literare*, Iași, 1947, p. 62, 212—213, 404 etc.; G. Istrate, BPH, VI (1939), p. 143; D. Șandru, BL, IV (1936), p. 130; V. Scurtu, BL, IX (1941), p. 102; E. Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, LR, an. II (1953), nr. 6, p. 10—11; B. Cazacu, SCL, VII (1956), nr. 3 — 4, p. 258, 265 și *Sur la réaction du sujet parlant par rapport au fait linguistique*, în „Mélanges Oslo", p. 185—186 (art. reprodus în SCL, VIII (1957), nr. 4, p. 453 — 464). Pt. fonetisme hipercorecte, vezi p. 461.

fost aproape de loc cercetat „hiperurbanismul" în raporturile lui cu acele fenomene lingvistice cu care el se combină de multe ori (e vorba de *etimologia populară*, *de contaminație*, *analogie* și altele).

Se pare că nici chiar termenul de „hiperurbanism" nu este acceptat de toți cercetătorii, de vreme ce în fața acelorași fapte de limbă unii învățați vorbesc despre *hiperurbanisme* [1] iar alții despre *regresiuni* și *false regresiuni* [2], *forme hipercorecte* [3], *pronunțări hipercorecte* [4], *hiperliterarizări* [5] etc.

Discutarea tuturor acestor termeni, cu scopul de a vedea care este cel mai indicat pentru a rămîne în terminologia lingvistică, ni se pare absolut necesară.

1. Dintre toate denumirile care se folosesc (și care s-ar mai putea propune) termenul de „hipercorectitudine" ni se pare cel mai potrivit, întrucît el poate acoperi orice greșeli care se datoresc preocupărilor conștiente ale subiectelor vorbitoare de a scrie și de a vorbi corect, adică literar.

Față de „pronunțare hipercorectă", noțiunea de „formă hipercorectă" are avantajul de a fi mult mai cuprinzătoare.

În ea pot fi incluse nu numai modificările fonetice datorite unor false analogii (deci „hiperurbanismele" fonetice), ci și fenomenele similare din domeniul morfologiei și al sintaxei.

Aceasta însemnează că în afară de „hiperurbanismul" fonetic și ortografic mai există și unul gramatical a cărui existență a fost susținută mai întîi de către acad. Iorgu Iordan [6].

2. Termenul „falsă regresiune" poate fi și el menținut (mai ales că se folosește destul de mult) [7], dar ar trebui însoțit de fiecare dată de un determinativ care să-l facă mai precis decît este. Prin urmare, ar trebui

---

[1] Vezi, de pildă, J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, p. 59—60; J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, p. 94—95 și lucrările citate ale acad. Iorgu Iordan. Termenul de „hiperurbanism" este folosit și în versiunea engleză a lucrării *Introd. în stud. lb. romanice*, tradusă și completată de John Orr: *An Introduction to Romance Linguistics*, Londra, 1937, p. 175.

[2] De exemplu J. Gilliéron, *Abeille*, Paris, 1918, p. 198, 205, 211, 227 etc.; A. Dauzat, *La géographie linguistique*, Paris, 1922, p. 60 și urm.; W. von Wartburg, *Problèmes et méthodes de la linguistique*, Paris, 1946, p. 20; G. Millardet *Linguistique et dialectologie romanes*, Montpellier-Paris, p. 256—257.

[3] Vezi Fritz Heussler, *Hyperkorrekte Sprachformen in den Mundarten der Französichen Schweiz und in anderen Sprachgebieten*, „Romanica Helvetica", II, Zürich, 1939.

[4] S. Ullmann, *Précis de sémantique française*, Berna, 1952, p. 315.

[5] G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii romîne literare*, Iași, 1947, p. 62, 122 și V. Arvinte, *Note etimologice* în „Studii și cercetări științifice" Iași, (seria filologie), an. IX (1958), fasc. 1—2, p. 177—178.

[6] Pentru lărgirea conceptului de „hiperurbanism" și pentru exemple din domeniul morfologiei și al sintaxei, vezi Iorgu Iordan, *Lb. romînă actuală*, ed. a II-a, Buc., 1948, p. 137—138, 212, 403, 427 și *Lb. romînă contemporană*, ed. a II-a, Buc., 1956, p. 605, 704. Lărgirea justificată a conceptului de „hiperurbanism" a fost acceptată și de G. Ivănescu. Vezi recenzia acestui lingvist la *Lb. rom. actuală* (ed. I), în BPH, XI—XII (1944—1955), p. 518, precum și articolul său intitulat *Îndrumări în cercetarea morfologiei lb. lit. românești din sec. al XIX-lea*, în LR. IV (1955), nr. 1, p. 29.

[7] Unii lingviști (de pildă acad. Al. Graur) îl folosesc paralel cu „hiperurbanism" și „forme hipercorecte". Vezi lucrările citate la p. 1 ale acad. Al. Graur.

să vorbim, după împrejurări, despre *falsă regresiune grafică* [1], *fonetică* și, desigur, *morfologică* sau *sintactică* (deci *gramaticală*). Un exemplu clar de ceea ce am putea numi falsă regresiune gramaticală (și anume sintactică) ni-l oferă reacția față de suprimarea articolului *a* dinaintea numeralelor ordinale feminine. Fiindcă unii vorbitori știu că sînt greșite construcțiile *partea doua, seria treia, compania patra* etc., își închipuie că este greșit să se spună și *clasa întîia, lucrarea întîia, seria întîia* [2] etc. și atunci îl introduc pe *a* chiar acolo unde el nu se justifică prin nimic. Astfel iau naștere forme hipercorecte și analogice cum ar fi : *partea a întîia, seria a întîia* etc. (cf. și *conjugarea a întîia, declinarea a întîia, persoana a întîia* sau *tema a întîia* și *lucrarea a întîia* de control) [3].

Tot întrebuințarea articolului posesiv-genitival mai dă naștere și la alte greșeli, dintre care unele se datoresc reacției conștiente față de folosirea acestuia sub forma invariabilă *a*, caracteristică mai ales graiurilor moldovenești. Astfel trebuie explicată prezența formei de plural *ale* în următorul citat, extras dintr-un program de cinematograf intitulat *Pe Donul liniștit* : „[ele] ... fac din *Pe Donul liniștit* o realizare cinematografică la înălțimea capodoperei literare **ale** lui Mihail Șolohov".

Se mai pot da, firește, și alte exemple de false regresiuni sau „hipercorectitudini" gramaticale. De pildă, dacă astăzi sînt din ce în ce mai mulți cei care spun *ei trebuiau* să vină, *ei trebuiesc* să plece etc., aceasta se datorește faptului că formele unipersonale ale lui *trebui* dau impresia unor dezacorduri, pe care vorbitorii se străduiesc să le evite.

3. În ceea ce privește termenul de „hiperurbanism", el este atît de înrădăcinat, încît, deși criticabil, nimeni nu va reuși, probabil, să-l înlocuiască. Utilizat mai ales în filologia clasică și în romanistică acest termen pornește de la opoziția *urbanitas / rusticitas*, existentă în epoca decăderii imperiului roman — epocă în care apăreau în scris forme rustice și „vulgare". După ce a fost creat, sfera acestui concept s-a lărgit mereu și conținutul lui s-a modificat atît de mult, încît astăzi nu se mai păstrează decît foarte puțin din accepția lui originară. De aceea nu mai pot fi acceptate nici definițiile tradiționale, întemeiate mai ales pe etimologia termenului și pe acea opoziție (*urbanitas / rusticitas*) despre care vorbeam mai sus. Aceste definiții nu acoperă toate cazurile de hipercorectitudine lingvistică și nu exprimă adevărata esență a fenomenului în discuție. Astfel, S. Pușcariu consideră „hiperurbanismele" ca fiind, „*cazuri de exces de zel în prefacerea rostirii țărănești în rostire orășenească*" [4] iar J. Marouzeau definea fenomenul prin cuvinte asemănătoare : „*accomodation au parler de la ville par application abusive d'une règle de correspondance*" [5].

---

[1] Într-un singur loc, acad. Iorgu Iordan folosește chiar termenul de *falsă regresiune grafică*. Vezi *Noms de lieux roumains à forme diminutive*, în BL, XV (1947), p. 74, nr. 3.

[2] Forma invariabilă *întîi* (pe care o recomandă *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 238 precum și *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, p. 45, este depășită de realitatea lingvistică.

[3] Ultimele exemple le-am întîlnit în lucrările de control ale următorilor studenți de la Fac. de filologie : A.P., A.G., B.A., B.C., B.T., B.M., C.G., C.P., I.G., M.A., N.C., P.O., P.L., P.V., S.I., S.L., S.S., S.Z., și T.L.

[4] Vezi S. Pușcariu, *Limba romînă*, vol. I (Privire generală), Buc., 1940, p. 188.

[5] Vezi. J Marouzeau, *lucr. cit.*, p. 94.

În realitate, de cele mai multe ori, nu avem de-a face cu o „urbanizare" în sensul propriu al cuvîntului, ci pur și simplu cu *greșeli de limbă sau de scriere, izvorîte din teama de a nu greși* (adică de a nu se conforma normelor limbii literare). Este indiscutabil că în conștiința celor mai mulți vorbitori e vie nu opoziția dintre vorbirea orășenească și cea rurală, ci dintre ceea ce numim literar și neliteral. De aceea și eforturile conștiente ale subiectelor vorbitoare sînt îndreptate în direcția conformării față de limba literară [1], nu față de vorbirea din mediul citadin. Deși, în general, este mai apropiată de limba literară, vorbirea „orășenească" nu se confundă, în toate cazurile, cu aceasta (și afirmația este valabilă, după cum se știe, chiar pentru vorbirea din metropolă).

Cînd Negruzzi [2], Kogălniceanu [3], Alecsandri [4], Eminescu [5], Creangă [6], Ibrăileanu [7] și alții rosteau și chiar scriau *juva(i)er* în loc de *giuvaier* [8] < tc. *ğevahir*, ei nu reacționau, desigur, față de o pronunțare exclusiv „rurală" sau „țărănească", ci față de o rostire care este aproape generală în graiurile moldovenești [9] și pe care ei începuseră de mult s-o simtă ca fiind neliterară, deși o auzeau și pe la Iași sau prin alte orașe ale Moldovei.

Din aceste motive socotim ca nesatisfăcătoare definițiile fundate pe etimologia termenului *hiperurbanism* (care se reduce în ultima analiză la lat. *urbs-is* „oraș") și credem că ar fi mult mai potrivit să vorbim după împrejurări, despre „*hipercorectitudini*" sau *grafii, pronunțări* și *forme gramaticale „hipercorecte"*.

4. Termenul de „hiperurbanism" nu acoperă, în fond, nici ceea ce am putea numi „hiperfrantuzisme" — rezultate și ele din aceeași grijă

---

[1] De aici și termenul de *hiperliterarizare* (folosit de G. Ivănescu și V. Arvinte) în legătură cu care primul dintre cei doi lingviști a revenit, nu de mult, făcînd următoarea precizare: „Hiperliterarizările" s-au produs numai la moldoveni și se explică prin tendința acestora de a vorbi literar, ca efect al conștiinței că dialectul moldovenesc vorbit de popor nu este literar și că pronunțarea moldovenească trebuie să sufere o transformare ca să devină „literară" (vezi G. Ivănescu, *Ortografia și limba lui Iancu Văcărescu din „Poezii alese" (București), 1830*, în CILL, II (1958), p. 62). Dacă o menținem, noțiunea de „hiperliterarizare" ar trebui, după părerea noastră, să aibă o semnificație mult mai largă, incluzînd toate formele hipercorecte, indiferent de regiunea căreia îi aparțin vorbitorii la care apar astfel de forme. De altfel, din lucrarea lui G. Ivănescu *Problemele capitale ale vechii romîne literare* (p. 62) reiese clar că „hiperliterarizare" este același lucru cu „hiperurbanizare" (de adăugat în accepția largă a acestui termen). Aceeași accepție o are termenul în discuție și la V. Arvinte, care în *lucr. cit.*, p. 177—178 vede în transformarea lui *suhac.* (< ucr.) în *suvac* un exemplu de hiperliterarizare.

[2] C. Negruzzi, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1957, p. 103.

[3] M. Kogălniceanu, *Scrieri alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1955, p. 148.

[4] V. Alecsandri, *Opere complete. Teatru* (în 3 volume), Buc., Socec, 1875, p. 752 (în DA, s.v.)

[5] M. Eminescu, *Poezii* (ediția a II-a îngrijită de Perpessicius), E.S.P.L.A., 1960, p. 31 și 113.

[6] Ion Creangă, *Opere* (ediție îngrijită de G. T. Kirileanu), E.S.P.L.A., 1958, p. 60.

[7] Același cuvînt poate fi un *juvaer* în Creangă și o expresie vulgară într-un articol de idei (citat după N. Dănilă, LR, V (1956), nr. 3, p. 30). Forma *juvaier* se mai întîlnește și la alți scriitori moldoveni. Vezi, de pildă, D. Th. Neculuță, *Spre țărmul dreptății*, E.S.P.L.A., 1954, p. 28 și Otilia Cazimir, *Prietenii mei scriitori*, E.S.P.L.A., 1960, p. 80.

[8] Grafia și pronunțarea *giuvaer* (pe care o recomandă *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, p. 215) contrazice rostirea curentă cu diftongul *ie* precum și regula pe care același *Îndreptar* o enunță la p. 7.

[9] E vorba de pronunțarea unor cuvinte cu ğ în loc de j (din limba literară): *gioc, gios, giura, giune, giudicată, împregiur, giunghi* etc. ... Multe dintre fonetismele de acest fel sînt originare sau etimologice.

exagerată pentru corectitudine. Mai mult decît în celelalte cazuri, aici nu poate fi vorba despre reacții față de vorbirea din mediul rural, fiindcă unele din cuvintele sau numele proprii care suportă modificări de tip „hiper-urbanistic" nici nu sînt cunoscute la țară iar altele circulă încă destul de puțin. Iată cîteva exemple semnificative: *bleumaren* î.l.d. *bleumarin* (< fr. *bleu marine*); *bonjiur* î.l.d. *bonjur* (< fr. *bonjour*); *flőr* î.l.d. *fler* < fr. *flair* (postverbal din *flairer* < lat. *flagrare*); *poplen* î.l.d. *poplin* (< fr. *popeline*); *veliur* î.l.d. *velur* (< fr. *velours*); *Galacsion* î.l.d. *Galaction*; *Rișárd* î.l.d. *Richard* sau *Ričard* (ca în lb. engleză), *Șarl(i) Șaplen* [1]; (Otto) *Porj* [2] î.l.d. *Porghes* (< germ. *Porges*) etc.

Cei care cunosc (uneori destul de superficial) limba franceză știu, de pildă, că *u* se rostește, în această limbă *ü*, *-in* final *en*, *ti* (în anumite situații) *-si* (cf. *attention*) ș.a.m.d. Devierile de la aceste reguli și eforturile de a le evita, necunoașterea aspectului grafic al etimonurilor franțuzești precum și ignorarea originei engleze sau germane a unor cuvinte sau nume proprii explică cele mai multe dintre „hiperfranțuzismele" notate mai sus. Dar cei care știu franțuzește și care pot, eventual, greși se află (în imensa lor majoritate) la oraș, nu la sat. Prin urmare și din acest motiv „hiperfranțuzismele" nu pot fi încadrate în definițiile amintite ale „hiperurbanismului".

Și totuși, avînd același substrat psihologic „hiperfranțuzismele" nu se deosebesc prin nimic esențial de „hiperurbanisme" (în accepția pe care am dat-o acestui concept la p. 3). De aici necesitatea existenței unui termen lingvistic care să includă ambele fenomene și altele asemănătoare, cum ar fi, de pildă, „hipergermanismele", „hiperenglezismele", „hiperspaniolismele" etc. Cîteva exemple vor fi de natură să lămurească aceste concepte noi, pentru care e greu să găsim alți termeni mai adecvați.

a) „*Hipergermanisme*": *șpicher*, *șprint*, *ștart*, *ștandard* etc... î.l.d. formele corecte *spicher*, *sprint*, *start*, *standard* și altele, pe care le-am împrumutat din engleză sau din franceză, unde grupurile consonantice *sp* și *st* se citesc așa cum se scriu. Ignorînd originea acestor termeni, mulți vorbitori pronunță grupurile inițiale *sp* și *st* ca în limba germană, avînd, desigur, impresia că rostirea cu *ș* este mai distinsă. Dar unele dintre aceste cuvinte nici nu există în germană, iar altele, chiar dacă există, nu ne interesează, întotdeauna, fiindcă noi le-am împrumutat dintr-o altă limbă. Este cazul lui *start*, care nu provine din germană (< Start), ci din engleză (< start), ca atîția termeni sportivi.

Un hipergermanism interesant, dar de altă natură, este și *prișniț(ă)* î.l.d. *prișniț* (la origine numele unui țăran austriac care și-a aplicat cel dintîi un astfel de tratament în urma unui accident pe care l-a suferit la un picior). În limba romînă, cuvîntul ar trebui să se rostească *prișniț* (ca în germană, unde se scrie *Priessnitz*). Necunoscînd aspectul grafic al acestui termen de origine germană și simțind rostirea *prișniț* ca neliterară, vorbitorii de lb. romînă l-au asimilat cu unele cuvinte nemțești de felul lui

[1] Acest exemplu este semnalat și de J. Byck, *Orthographe et prononciation des mots récents en roumain*, BL, II (1934), p. 245.

[2] Com. de St. Cazimir, care a auzit această rostire de la un profesor.

șnițel (< germ. *Schnitzel*) și l-au transformat în *prișniț*, convinși fiind că aceasta este adevărata rostire germană [1].

b) „*Hiperenglezisme*". Multe dintre ele sînt provocate de rostirea sunetului englezesc *w* (urmat de vocală) ca un *v* românesc : *Vașington*, *Vilson* etc... Ca o reacție față de astfel de pronunțări se aude în mod frecvent rostirea *Uaterlo* și chiar *Uaterlu* î.l.d. *Vaterlo* (cu *v* — cum pronunță francezii, nemții și, în primul rînd, belgienii) [2].

c) „*Hiperspaniolisme*". Aici exemplele sînt mai greu de găsit, dar nu lipsesc totuși, cu desăvîrșire. Se știe că ceea ce se scrie, în spaniolă, *j* trebuie rostit *h* (cf. *muher*, *Donhuan*, *Don Chihote* etc., care corespund grafiilor : *mujer*, *Donjuan*, *Don Quijote*). De teamă să nu încalce această regulă de pronunțare, unii intelectuali rostesc și *Rio de Haneiro*, uitînd că numele capitalei braziliene este portughez și că trebuie citit, prin urmare, *Rio de Janeiro* (sau și mai corect : *Riu de Janeiru*).

Termenul lingvistic care să acopere toate aceste fenomene înrudite nu poate fi decît unul foarte cuprinzător și anume *forme hipercorecte* sau pur și simplu „*hipercorectitudini*".

5. Ultima precizare pe care o mai facem se referă la faptul că „hipercorectitudinea" nu este exclusiv opera semidocților, cum greșit se afirmă, uneori. Necunoașterea adevăratului etimon al unui cuvînt, combinată cu grija exagerată pentru corectitudine în sens literar, nu „orășenesc" poate avea drept efect apariția unor forme hipercorecte în scrisul și în exprimarea orală a oricărui vorbitor (în special nelingvist) [3]. De aceea nu trebuie să fim prea surprinși că un om de mare cultură scrie și, foarte probabil, pronunță : *excroc*, *excortă* și chiar *extompá*. Cf. „Il dottore Buonatesta, procurator din *Il cavaliere e la dama* e un *excroc* care stoarce banii..." [4]; „Tartuffe nu este numai ipocrit. E în cea mai mare măsură un scelerat, un lingușitor, un parazit, un *excroc*..." [5]; Thornton..., părăsind Bucureștii, cu *excortă* de trei ostași din garda domnească, stîrni o adevărată răscolire..." [6]; „Aici sau în altă parte (amintirea mi s-a *extompat*) lîngă pilaștrii din capăt sunt două statui masive de luptători..." [7]. Cf. și „...contururile ies *extompate* și tremurătoare" sau „...mizeria chiar se *extompează* de la distanță" [8].

---

[1] Sub influența sinonimului *compresă*, *prișniț* și-a schimbat și genul devenind *prișniță* (variantă aproape generală, dar repudiată de limba literară).

[2] *Waterloo* este numele unei localități din Belgia, unde Napoleon a fost definitiv înfrînt, în 1815, de armatele aliate comandate de către *Wellington*. Foarte probabil, la răspîndirea pronunțării *Uaterlo* a mai contribuit și faptul că, în mintea vorbitorilor, numele acestei localități e asociat cu acela al ducelui englez *Wellington* (pronunțat : *uelingt'n*).

[3] Am spus „în special", fiindcă, de multe ori, așa-zisele hiperurbanisme pot fi întîlnite chiar la lingviști. De pildă, S. Pușcariu (asemenea scriitorilor moldoveni amintiți) folosea și el forma *juvaer* (vezi *Limba romînă*, vol. I, p. 371). În aceeași lucrare (p. 358) Pușcariu scrie chiar *înferca* î.l.d. forma normală *înțărca* (*în* + *țarc*). În DA, s.v. varianta *înferca* este ridicată chiar la rangul de formă literară, deși peste 20 de citate pledează împotriva ei.

[4] „Steaua", an. VIII (1957), nr. 8, p. 62.

[5] „Contemporanul", nr. 9 (543) din 1 martie 1957, p. 1, col. 5.

[6] „Contemporanul", nr. 31 (617), din 8 august 1961, p. 1, col. 5.

[7] *Kiev*, *Moscova*, *Leningrad*, Buc., 1949, Editura pentru literatură și artă, p. 34.

[8] *Ibidem*, p. 46 și 64.

Nici o îndoială că asemenea forme (la care s-ar mai putea adăuga : *excadron*, *excalada* [1], *excapadă* [2] și chiar *experanto* [3]) se datoresc, într-o foarte mare măsură, reacției față de unele rostiri agramate cum ar fi : *escursie*, *espediție*, *esperiență*, *escepție*, *esploatare* etc... (cu grupul consonantic *cs* (x) redus la *s* [4].

Încercînd să evite o astfel de pronunțare greșită, mulți intelectuali creează forme hipercorecte, care vin în contradicție cu adevăratele etimonuri ale acestor neologisme (fr. *escroc*, *escorte*, *estomper*, *escadron*, *escalader*, *escapade* etc..., deci cu *s*, nu cu *x*).

Faptele pe care le vom discuta cu alt prilej ne vor conduce la aceeași concluzie care poate servi și ca o definiție a fenomenului de care ne ocupăm : *„hipercorectitudinea" este un tip special de abatere lingvistică datorită, în ultima analiză, efortului conștient al vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare.*

În cele ce urmează ne vom opri p e scurt asupra unui aspect al hipercorectitudinii care, după cîte știm, nu a fost sesizat de nici un cercetător. E vorba de acele forme hipercorecte pe care le numim *latente* și pentru care, deocamdată, nu putem aduce exemple clare decît din domeniul foneticii. Este, de pildă, cazul lui *jecmăni*, regionalism pătruns în limba literară din graiurile moldovenești iar acolo din maghiară (< *zsákmányolni*). Etimologia îndepărtată a acestui termen este germ. *Sackmann*, propriu „om cu sac" (DA, CADE și TDRG, s.v.). Forma normală, rezultată din etimonul maghiar, este *jăcmăni* (atestat în CADE și în DA, s.v.). Pe acesta, Candrea, Șăineanu și Scriban îl și consideră literar iar pe *jecmăni* ultimii doi nici măcar nu-l înregistrează în dicționarele lor (vezi DU și DLR, s.v.). În cele mai multe dicționare romînești, *jăcmăni* figurează însă ca variantă regională (vezi DA, TDRG, DL și DM, s.v.).

Dacă *jăcmăni* este normal sau etimologic se pune întrebarea cum a apărut *jecmăni* și de ce limba literară a preferat pînă la urmă această formă ? La rigoare s-ar putea admite că *jăcmăni*, pătrunzînd în Muntenia, a fost transformat în *jecmăni*, din cauză că aici *j* se rostește, de obicei, muiat. Dar prin multe părți ale Munteniei și *jărăgai* se rostește *jerăgai* și totuși limba literară a adoptat, în acest caz, prima formă în care *ă* este, î n t î m p l ă t o r, etimologic. Cf. și alte fonetisme similare pe care limba literară le-a respins tocmai pentru că erau muntenești : *birje*, *grije*, *angajem*, *neglijem* sau *birjear*, *jeandarm* etc... [5]. Foarte probabil, la apariția *și mai ales la fixarea în limba literară* a inovației *jecmăni* a mai intervenit și altceva și anume reacția față de pronunțarea dură a consoanei *j*, în unele graiuri teritoriale, mai ales de prin Moldova și Ardeal (cf. *prăjăste*

[1] Întîlnit în scrisul unui lingvist (St. Pașca, DR, VII (1931—1933), p. 166 și auzit de la diverși vorbitori.

[2] Destul de frecvent, dar greu atestabil. Vezi totuși Georgeta Horodincă, VR, XI (1958), nr. 6, p. 139.

[3] Înregistrat nu de mult în vorbirea unui jurist bucureștean (G.M.).

[4] Pentru această puternică tendință fonetică a limbii romîne contemporane ca și pentru reacțiile, pe care le provoacă, vezi I. Iordan, *Limba romînă actuală*, ed. cit., p. 40.

[5] Mai pe larg, vezi discuția la acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală*, ediția a II-a, p. 22, unde se mai dau și alte exemple.

î.l.d. *prăjește*; *jăț* î.l.d. *jeț*; *jăg* î.l.d. *jeg* etc.)[1]. Simțit dintru început nu numai ca un regionalism lexical, ci și fonetic, *jăcmăni* a putut fi ușor transformat în *jecmăni*. O dată puși în fața celor două forme (una cu *jă-*, alta cu *je-*), vorbitorii munteni și în special cei de limbă literară l-au preferat pe *jecmăni* lui *jăcmăni*, așa cum au mai preferat pe *jertfă* (comp. bg. *žertva*) lui *jărtfă* (< vsl. *žrŭtva*). În această preferință se ascundea însă teama față de o rostire dialectală (cu *e* trecut la *ă*, după *j*).

Jecmăni este, așadar, o formă hipercorectă latentă, nu o simplă rostire muntenească ridicată la rangul de „literar". A admite numai ultima ipoteză sau a ne gîndi la o simplă disimilare vocalică, după formula *ă — ă* < *e — ă*, înseamnă a privi lucrurile prea la suprafață.

Explicația dată lui *jecmăni* este valabilă (măcar în parte) și pentru alte forme devenite cu timpul literare, deși conțin un *e* care nu este originar: *jefui* (față de *jăfui* < *jaf*); *jeli* (față de mai vechiul *jăli* < vsl. *žaliti*); *jeratic* (față de etimologicul *jăratic* < vsl. *žaratĭkŭ*) etc. ...[2]. Ultimul fonetism a fost admis în limba literară de curînd. Recentul *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* nu acceptă grafia și rostirea *jăratic*, deși aceasta pare a fi mai răspîndită decît pronunțarea *jeratic* (tratată în DL și în DM ca o simplă variantă). Din acest punct de vedere ultimele dicționare ale limbii romîne urmează ortografia vechii Academii care recomanda tot scrierea și pronunțarea *jăratic*[3].

Semnificativă pentru ilustrarea ideii de hipercorectitudine latentă ni se pare și actuala rostire *berbant* în loc de pronunțarea mai veche *birbant*. Dacă am fi siguri că termenul în discuție nu provine și din bulgară, unde are aceeași formă ca în romînă *(berbant)*, schimbarea vechiului *birbant* în *berbant* ar putea fi interpretată numai ca o reacție față de un fenomen fonetic foarte răspîndit (și deci foarte sesizabil) cum este trecerea lui *e* la *i*, mai ales cînd este neaccentuat (cf. *fimeie*, *rigiment*, *trin*, *accilărat* etc.).

De fapt, după cum reiese și din dicționare[4] etimologia acestui cuvînt poate fi multiplă (*berbant* din bulgară și *birbant* din neogreacă)[5]. Neogrec. μπιρμάντις (citit *birbantis*) provine la rîndul lui din ital. *birbante* „om incorect".

La concluzia că varianta învechită *birbant* ne-a venit din grecește ne conduce și faptul că această formă se întîlnește la unii scriitori care cunoșteau bine limba greacă: A. Beldiman[6], C. Negruzzi[7] și Al. Odobescu[8].

Admițînd că etimologia cuvîntului este multiplă (deci că *berbant* ne-a venit din bulgară, din neogreacă și foarte puțin probabil din italiană

[1] Pentru răspîndirea, pe teren, a fenomenului, vezi ALRM, I, harta nr. 184 „*jeg*".

[2] Pentru numeroase atestări ale formelor mai vechi *jărtfă*, *jăli*, *jăfui*, *jăratic* etc., vezi mai ales DA și TDRG (s.v.).

[3] Vezi D. Theodorescu Craiova, *Îndreptar ortografic*, ediția a 5-a, Craiova, 1935, p. 184 (*jăratec*).

[4] Vezi CADE, Scriban (DLR) și mai ales DA, care atrage atenția și asupra bg. *berbant*.

[5] După L. Șăineanu cuvîntul ne-ar fi putut veni și din polonă, ceea ce nu pare verosimil.

[6] „Un *birbant* de cei de frunte și de țări vînturător" (citat după TDRG, s.v.).

[7] „... țerile noas're rămaseră în prada *birbanților*" (C. Negruzzi, *Opere alese*, E.S.P.L.A., 1957, vol. I, p. 173).

[8] Vezi *Glosarul* întocmit de acad. T. Vianu la ediția operelor lui Al. Odobescu, II, p. 343.

sau polonă) atît forma cu *e* (devenită literară) cît și cea cu *i* se explică fără nici o dificultate. Și totuși, chiar astfel stînd lucrurile, ideea unei hipercorectitudini latente nu poate fi părăsită. Și aceasta fiindcă, avînd, la un moment dat, de ales între cele două fonetisme, vorbitorii culți (mai ales) l-au preferat pe *berbant* lui *birbant* al cărui *i* le-a făcut impresia unui vocalism incorect (cf. *galiș*, *ficior*, *bilșug* etc...).

Prin urmare, ar fi aici un nou tip de formă hipercorectă latentă, întrucît ambele rostiri (între care au avut de ales vorbitorii) se datoresc, foarte probabil, etimologiei. În cazul lui *jecmăni*, *jeratic* etc... numai una dintre cele două pronunțări este originară, pe cînd cealaltă se explică, măcar în parte, prin sistemul fonetic al dialectului muntenesc în care *ș* și *j* au o articulație palatală.

După cum vedem, caracterul latent al formelor hipercorecte nu ni se dezvăluie decît la o analiză mai adîncă. În general, putem vorbi despre *hipercorectitudine latentă*, ori de cîte ori vorbitorii au de ales între două pronunțări, ambele etimologice sau una originară și alta explicabilă, la rigoare, pe cale pur fonetică.

Preferința vorbitorilor pentru o anumită variantă fonetică se explică nu numai prin faptul că aceasta este normală în sistemul lor fonetic, ci și prin aceea că cealaltă variantă este simțită ca un produs al graiurilor teritoriale sau al vorbirii populare. Deși în cazurile discutate nu știm precis dacă au avut loc modificări fonetice regresive, avem totuși siguranța că a intervenit, măcar în parte, acea reacție conștientă față de ceea ce vorbitorii simțeau ca incorect. Această reacție n-a creat, probabil, nimic față de ceea ce exista, ci a contribuit numai la impunerea, în limba literară, a uneia dintre cele două pronunțări coexistente. *În aceasta și rezidă, în primul rînd, specificul formelor hipercorecte pe care le-am denumit „latente"*.

*

În expunerea de față am încercat mai întîi o critică a termenului de „hiperurbanism" la care am și renunțat definitiv, întrucît acest termen este, astăzi, golit de conținutul lui inițial.

Concluzia la care am ajuns, examinînd numeroase și variate fapte, este că cel mai potrivit ar fi să vorbim despre „*hipercorectitudini*" sau *forme hipercorecte* (grafice, fonetice și gramaticale) [1].

Indiferent de natura lor, am spus despre formele hipercorecte că sînt, în esență, *greșeli de limbă sau de scriere, izvorîte din teama de a nu greși*. Fiindcă au conștiința caracterului neliterar al anumitor fapte și fenomene lingvistice, subiectele vorbitoare reconstituie, prin falsă analogie, grafii, fonetisme și forme gramaticale hipercorecte, avînd însă întotdeauna sentimentul că se conformează normelor limbii literare. De aceea am și definit *hipercorectitudinea* ca fiind, în ultima analiză „abaterea rezultată din *efortul conștient al vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare*" (nu așa-zisei vorbiri orășenești).

[1] Termenul *hipercorectitudine* (engl. *hyper-correction*) este folosit și de W. D. Elcock în recenta lui lucrare *The Romance languages*, Londra, 1960, p. 25, 26, 29, 30, 424. Deci chiar în filologia romanică termenul de „hiperurbanism" începe să fie abandonat.

Judecînd exclusiv din punctul de vedere al substratului psihologic, o rostire hiperfranțuzească de tipul *poplen* nu se deosebește prin nimic esențial de unele grafii agramate cum ar fi : *Bine* **a-ți** *venit* ! ; **Ține-ți** *dreapta* ! ; **Prinde-ți** *hoțul* ! [1] ; **A-ți** *nebunit* ? [2] ; (*eu*) **însu-mi** ; *auzise*-**m** [3] ; *se întîmpla*-**se** [4] ; **a-lor** *noștri* [5] etc.... Și aceasta fiindcă, într-un caz, intervine teama de a nu ignora cumva o regulă de pronunțare a unei limbi străine, iar în celălalt caz frica de a nu încălca o normă ortografică elementară a limbii materne.

Înainte de a încheia, e necesar să mai precizăm că, în anumite imprejurări, fenomenul de care ne ocupăm se poate combina cu alte fenomene lingvistice cum ar fi, de exemplu, analogia propriu-zisă, contaminația și mai ales etimologia populară.

Astfel, cînd am auzit un vorbitor rostind *pielie*, mi-am dat seama pe loc că e vorba și de o apropiere semantică a lui *chelie* de *piele*, nu numai de o simplă reacție față de palatalizarea labialei *p*. La fel în *ședlong* î.l.d. *șezlong* (< fr. *chaise-longue*) trebuie să vedem în egală măsură o etimologie populară și o pronunțare hipercorectă (deci influența vb. *ședea* + reacția față de formele verbale iotacizate : *văz*, *auz*, *raz* și în primul rînd *șez*).

Cînd hipercorectitudinea se combină cu etimologia populară, cuvîntul atins de cele două fenomene își poate modifica mai mult sau mai puțin și sensul, nu numai forma lui materială [6].

În această privință următorul exemplu este deosebit de semnificativ. În București, există o stradă care se cheamă *Drumul serii*, cu înțelesul originar evident de „drum pe unde se aduce sare". În momentul cînd „Drumul sării" n-a mai avut nici o legătură cu modul de procurare a acestui produs, al doilea element al sintagmei a început să nu mai fie clar pentru vorbitori. Din această cauză, pe de o parte, iar pe de altă parte datorită reacției față de trecerea lui *e* la *ă*, după *s* [7], *sării* a putut fi schimbat cu multă ușurință în *serii* iar noua denumire *Drumul serii* s-a aplicat și unui cinematograf, care se află pe strada cu același nume. Se poate afirma cu certitudine că astăzi sînt extrem de puțini cei care mai simt în genitivul *serii* o formă alterată a vechiului *sare*. Majoritatea vorbitorilor văd în *serii* genitivul lui *seară* și pentru mulți dintre ei combinația *Drumul serii* are chiar rezonanțe poetice.

În viitor, aducînd în discuție noi fapte, vom arăta pe larg cum limba literară romînă a asimilat un număr apreciabil de fonetisme hipercorecte. De asemenea, tot cu ajutorul faptelor (de data aceasta periferice) vom dovedi că, în epoca lichidării analfabetismului și a culturalizării maselor, numărul formelor hipercorecte crește simțitor, în special în acele medii sociale în care pătrunde din ce în ce mai mult aspectul literar al limbii naționale.

[1] Întîlnit în „Steaua", an. IX (1958), nr. 3, p. 32.

[2] Întîlnit în „Gazeta Transilvaniei", an. XXXVIII (1875), nr. 86, p. 2, col. 1.

[3] Comunicat de Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

[4] Întîlnit în lucrarea scrisă a unui student de la Fac. de filologie (R.D.)

[5] Întîlnit în „Steaua", an. IX (1958), nr. 1, p. 123.

[6] Pentru conceptul de „formă" a cuvîntului în sens filozofic, vezi d. ex. I. Coteanu și Em. Vasiliu, *Conținut și formă în limbă*, în „Probleme de lingvistică generală", vol. al II-lea, p. 9 și urm.

[7] Cf. *sămn*, *săc*, *sămăna* etc., sau în neologisme : *sărgent*, *săcție* etc.

ESTE NECESAR ACCENTUL GRAFIC ÎN ORTOGRAFIA NOASTRĂ ?

DE

ROMULUS VULPESCU

În *Gramatica limbii romîne* (Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1954), în volumul I, la p. 96, §67, la articolul *Accentul*, după ce se constată că în limba romînă accentul este „liber" şi în unele cazuri „mobil", se adaugă observaţia că „accentul romînesc poate deosebi două cuvinte identice din punctul de vedere al fonemelor şi al ordinii de succesiune a acestora. Multe perechi de cuvinte compuse din aceleaşi foneme aşezate în aceeaşi ordine de succesiune se deosebesc numai prin accent". Aşadar, se ia în considerare valoarea funcţională a accentului în limba romînă, dar nu se pomeneşte nimic în legătură cu necesitatea marcării lui grafice.

După cum se ştie, în majoritatea grupurilor de limbi vorbite astăzi (unele limbi din familia romanică, din cea ugro-finică sau din cea slavă) se foloseşte accentul grafic. Acesta (ca şi celelalte semne diacritice) este un semn convenţional, menit să indice *în scris* valorile fonetice pe care unul şi acelaşi semn le poate căpăta *în rostire*. Astfel, în limba franceză, de pildă, *accentul ascuţit* (´) deasupra semnului *e* (*é*) indică o valoare fonetică deosebită de cea pe care o dă fonemului respectiv (*e* adică), *accentul grav* (`) — *è*, sau cel circonflex (^) — *ê*. În maghiară sau în polonă, ca şi în germană sau în portugheză, se petrece un fenomen asemănător. Numai în două dintre limbile romanice, în spaniolă şi în italiană, *accentul grafic* (ascuţit în spaniolă şi grav în italiană) îndeplineşte o funcţie gramaticală mai largă (lexicală, morfologică ori sintactică), nu numai una redusă doar la sectorul fonetic. De exemplu, în cuvîntul spaniol *corazón* (*inimă*) accentul grafic de pe ultimul *o* nu indică o valoare fonetică diferită de cea a primului *o*, cel neaccentuat grafic. Acest *accent grafic* arată numai că *accentul tonic* marchează ultima silabă, *on*. Dacă, să zicem, cuvîntul ar fi trebuit accentuat pe cea dintîi silabă *co*, el ar fi arătat scris *córazon*; sau, în cuvîntul *río (rîu)*, *accentul* grafic de pe *i* marchează numai că locul

accentului tonic în cuvînt este în prima silabă și nu în ultima, *o*. În limba italiană raportul între cele două categorii de accente (grafic și, respectiv, tonic) este similar, cu deosebirea că *accentul grafic* este grav (`) și nu ascuțit (´), ca în spaniolă.

Limba romînă a folosit și ea *accentul grafic*, grav, cu aceleași funcții ca în spaniolă și, respectiv, italiană. Regulile ortografice ale limbii romîne, votate de Academie în 1932, și decretate oficiale de Ministerul Instrucțiunii (vezi Sextil Pușcariu și Teodor A. Naum, *Îndreptar și vocabular ortografic*, Editura „Cartea Romînească", [1932]), anunțau că „la vocalele finale accentul grav se suprimă. Nu se pune accentul nici în interiorul cuvintelor (spre a distinge forme omonime ca *ácele — acéle*, *sóții — soții* etc.), decît în cazuri excepționale, cînd claritatea frazei ar cere-o". (Din practica scrisului, cît și din experiența muncii de redactor de editură, am constatat că, în realitate, aceste „cazuri excepționale" sînt mai frecvente decît s-ar putea crede și că, totodată, echivocurile sintactice pe care le provoacă în limba romînă omografia sînt numeroase și dăunătoare înțelegerii contextului în care apar) [1].

Avar cu îndreptările și regulile (ceea ce este foarte bine, de fapt), dar și conservator al unor, după opinia noastră, eronate hotărîri ale vechii Academii, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (Editura Academiei Republicii Populare Romîne, [1960]) la capitolul *Accentul*, omite să pomenească *accentul grafic*, neconsiderînd, desigur, accentuarea grafică drept o normă ortografică romînească. Totuși, toate dicționarele (spre exemplu) sînt obligate, de acute nevoi științifice, să folosească, fără excepție, *accentul grafic*. (Măcar pentru acest fapt și cred că s-ar fi cuvenit menționată existența lui în *Îndreptarul* citat mai înainte.)

Cînd se dovedește necesar accentul grafic?

1° În cazul *omonimelor*, pentru că nu există nici o diferențiere *fonetică*, *accentul grafic* (semn convențional menit să marcheze tocmai această diferențiere) este inoperant, sarcina precizării înțelesului unui cuvînt revenind numai contextului. De pildă: **cádă** (subst. fem. sing. neart.) — **cádă** (vb. imper. — *a cădea*); **dúce** (subst. masc. neart.) — **dúce** (vb. prez. indic. pers. a III-a sing.); **mórții** (subst. masc. pl. art. — *mort*) — **mórții** (subst. fem. sing. caz oblic — *moarte*); **poártă** (subst.

[1] Această constatare m-a determinat ca în cele peste 80 de cărți beletristice al căror editor am fost să folosesc accentul grafic ori de cîte ori am simțit nevoia să precizez funcția unui cuvînt nu îndeajuns ajutat de context, sau să previn un echivoc posibil. Iată cîteva dintre aceste titluri: Otilia Cazimir, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1957; Camil Petrescu, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1957; Veronica Porumbacu, *Lirice*, E.S.P.L.A., 1957; Miron Radu Paraschivescu, *Cîntice țigănești* E.S.P.L.A., 1957; La Fontaine, *Fabule*, E.S.P.L.A., 1958; *Kalevala*, E.S.P.L.A., 1959; Byron, *Opere alese*, E.L.U., 1961; Jesualdo, *Antologia poeziei latino-americane*, E.L.U., 1961 etc. Exemplele citate la 3°, cît și lista de *omografe* reprezintă numai o neînsemnată parte din numărul cazurilor ivite în zecile de volume despre care pomeneam mai sus. Cum citarea comparativă a contextelor în care apăreau omografiile de pildă, ar fi dat articolului proporții nemăsurate, cei interesați de problemă sînt rugați să le identifice în numeroasele cărți de poezie și de traduceri apărute la E.S.P.L.A., și, respectiv, la E.L.U. între 1956 și 1961, și al căror redactor de carte a fost subsemnatarul acestui articol.

fem. sing. neart.) — **poártă** (vb. prez. indic. pers. a III-a sing. și pl.); **repúblici** (subst. fem. pl. neart. — *repúblică*) — **repúblici**[1] (vb. prez. indic. pers. a II-a sing.); **únde** (adv.) — **únde** (subst. fem. pl. neart. — *undă*); **víi** (subst. fem. pl. neart. — *vie* — podgorie) — **víi** (subst. și adj. fem. pl. neart. — *viu*) — **víi** (vb. prez. indic. pers. a II-a sing.).

2° Necesitatea prezenței *accentului grafic* se face simțită în cazul *omografelor*, adică a *omonimelor „grafice"*. Aici precizarea *grafică* a *înțelesului* este cu putință. Prin accentuarea grafică a *omografelor* se reduce numărul echivocurilor princinuite, în scris, de *omonimie*. (Este adevărat că, în multe împrejurări, echivocul poate fi evitat printr-o punctuație corectă în propoziția sau în fraza cuprinzînd omografe. Într-o construcție ca aceasta : *copacii deși cresc încet, cresc sigur*, este suficientă o virgulă după cuvîntul *copacii*, pentru ca sensul să se schimbe în : *copacii, cu toate că cresc încet, cresc sigur*). Chiar așa stînd lucrurile tot mai există destule circumstanțe în care singura soluție rămîne numai *accentul grafic*. (După 3° și lista aferentă de exemple, vezi și lista cu exemple de *omografie*).

3° Iată și a doua împrejurare în care *accentul grafic* se dovedește a fi util : în cazul unui cuvînt cu două (sau trei) accentuări *fonetice*, accentuări ce nu-i modifică *înțelesul*. E vorba, de obicei, de așa-zisele forme „neliterare" — unele admise și admisibile, altele evident greșite (hiperurbanisme de accentuare fonetică, rostiri „prețioase" etc.) — coexistînd cu forma „literară", ratificată de reguli și recomandată de dicționare. Utilitatea accentului grafic se vădește atunci cînd, în scrisul beletristic, un autor ține să particularizeze stilistic un personaj; sau cînd el însuși atribuie o valoare afectivă deosebită unui anumit mod de *accentuare fonetică* a cuvîntului; sau cînd, pur și simplu, ritmul unei sintagme, al unei propoziții ori al unei fraze (și nu mă refer numai la versuri, proza avîndu-și și ea regulile prozodice) ar avea de suferit de pe urma accentuării fonetice *ad libitum* a cuvîntului respectiv.

Spre exemplificare, o scurtă înșiruire alfabetică a cîtorva dintre cele mai frecvent întîlnite cuvinte cu dublă (sau triplă) accentuare tonică posibilă, urmate, în cîteva cazuri, de referiri la versuri eminesciene.

A

abdómen — abdomén.

académie — academíe ; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a II-a*, v. 43 — *académii*).

acéstora — acestóra ; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 202 — *acestóra*).

acólo — acoló ; (vezi Eminescu, *Floare albastră*, v. 21 — *acoló*).

actor — actór.

ácvilă — acvílă.

adéseori — adeseóri.

áltfel — altfél.

ántic(ă) — antíc(ă) ; (vezi Eminescu, *Înger și demon*, v. 61 — *antică*).

améninț(ă), (i) — amenínț(ă), (i).

ápoi — apói ; (vezi Eminescu, *Floare albastră*, v. 36 — *ș-ápoi* ; *idem*, *Scrisoarea a III-a*, v. 239 — *apói*).

áripă — arípă.

ármie — armíe ; (vezi Eminescu, *Povestea codrului*, v. 16 — *ármii*).

árșiță — arșíță.

[1] În acest caz, de pildă, al unui verb derivat cu ajutorul prefixului verbal *re-*, diferențierea se poate face cu ajutorul unei cratime plasate între prefix și verb, astfel *re-publici*.

ástfel — astfél; (vezi Eminescu, *O rămîi ...*, v. 21 — *ástfel*).

B

bivoliță — bivolíță.
bléstem — blestém (subst.); (vezi Eminescu, *Rugăciunea unui dac*, v. 44 — *blestémuri*).
bléstem — blestém (vb.).
bólnav — bolnáv.
butélie — butelíe.

C

cándid(ă) — candíd(ă); (vezi Eminescu, *Împărat și proletar*, v. 8 — *cándidă*).
cáracter — caractér.
călúgăriță — călugăríță.
cóbiliță — cobilíță.
cólea — coleá.
cólo — coló; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 223 — *coló*).

D

démon — demón; (vezi Eminescu, *Înger și demon*, v. 21 — *démon*).
déspot — despót.
dóctoriță — doctoríță.
dúminică — dumínică.
dúșman — dușmán; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 131 — *dúșman*).

E

epítrop — epitróp.
épocă — epócă; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a II-a*, v. 54 — *epócile*).

F

fenómen — fenomén.
férfeniță — ferfeníță.
fírav(ă) — firáv(ă).
fúrie — furíe.

G

gărgăriță — gărgăríță.
géniu — geniu; (vezi Eminescu. *Speranța*, v. 23 — *genîile*).
gîngaș(ă) — gingáș(ă); (vezi Eminescu, *Pe aceeași ulicioară ...*, v. 13 — *gingáșă*).
gógoriță — gogoríță.

I

înișe — iníșe.
inspéctor — inspectór.

Î

împrăștie — împrăștíe; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 163 — *împrăștíe*).
întîrzie — întîrzíe.

J

jîlav(ă) — jiláv(ă).
jívină — jivínă.

L

lápoviță — lapovíță.
lózincă — lozíncă.
lúbeniță — lubeníță.

M

mántie — mantíe.
măgăriță — măgăríță.
míjloc — mijlóc.
mîngîie — mîngíie.
mînie — mînía (vb.).
mîrșav(ă) — mîrșáv(ă).
mólcom(ă) — molcóm(ă).
múrmur — murmúr (vezi Eminescu, *O călărire în zori*, v. 14 — *murmúr*; *ibidem*, v. 53 — *múrmur*).

P

prépeliță — prepelíță
préscură — prescúră
prícină — pricínă.
profésor — profesór.
públic (vb.) — publíc (vb.).
púneți — punéți.
púrpur — purpúr; (vezi Eminescu, *O călărire în zori*, v. 16 — *purpúr*).

R

rămîneți — rămînéți; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 207 — *rămînéți*).
răzmeriță — răzmériță — răzmeríță.
regísor — regisór.
rípostă — ripóstă.

S

sárică — sarícă.
scínteie — scíntéie; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a IV-a*, v. 6 — *scínteie*).
sfíșie (ii) — sfíșíe(ii).
sílabă — silábă.
símbol — simból.
sínteți — síntéți.
spúneți — spunéți; (vezi Eminescu, *Împărat și proletar*, v. 11 — *spunéți-mi*).
súav(ă) — suáv(ă).
súntem — suntém; (vezi Eminescu, *Scrisoarea a III-a*, v. 213 — *súntem*; *ibidem*, v. 78 — *suntém*).
súnteți — suntéți; (*ibidem*, v. 251 — *suntéți*).

Ș

șlíbovíță — șlibovíță.

T

tímid(ă) — timíd(ă); (vezi Eminescu, *O înțelepciune, ai aripi de ceară*, v. 2 — *timíde*).
trifóiște — trifoíște.
tríndav — trîndáv(ă).

Ț

țíteră — țitéră.

U

únic(ă) — uníc(ă).

V

véselă — veséla.
véveriță — veveríță.
víctimă — victímă; (vezi Eminescu, *Te duci ...*, v. 19 — *victímă*).
vúltur — vultúr.

Z

zéfir — zefír; (vezi Eminescu, *O călărire în zori*, v. 51 — *zéfir*).
zúgrav — zugráv.

În fine, o listă alfabetică de *omografe*. Cuvintele marcate cu un asterisc (*) stau între ele, fie într-un raport de *omonimie*, fie într-un raport de *dublă* (*sau triplă*) *accentuare tonică*. În relație cu celelalte, nemarcate cu asterisc, sînt *omografe*.

A

absólvi (vb. indic. prez. pers. a II-a sing.) — **absolví** (vb. perf. simplu, pers. a III-a sing.).
absórbi (*idem*) — **absorbí** (*idem*).
ácele (subst. pl. art. — *ac*) — **acéle** (pron. pl. fem. — *acel*).
***acúză** (subst. fem. sing. neart.) — ***acúză** (vb. prez. pers. a III-a sing.) — **acuzá** (vb. perf. simplu pers. a III-a sing. și pl. — *a acuzá*).
áfin (plantă) — **afín** (rudă).
* **álbii** (subst. masc. pl. art. — *alb*) — ***álbii** (subst. fem. pl. neart. — *álbie*) — ***albíi** (adj. pl. neart. — *albíu*) — **albíi** (vb. perf. simplu, pers. I sing. — *a albí*).
altói (subst.) — **altoí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
ará (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — **ară** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
ascúltă (vb. prez. pers. a III-a sing. și pl.) — **ascultă** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

B

***bói** (subst. pl. neart. — *bou*) — ***bói** (înfățișare) — **boí** (vb. perf. simplu, pers. a III-a sing.).
bóți (subs. masc. pl. neart. — *boț*) — **boți** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).
búget (adj.) — **bugét** (subst.).

C

capítol (subst. com.) — **Capitól** [1] (nume propriu — *Capitóliu*).

chínui (vb. prez. pers. I sing.) — **chinuí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

cítera (subst. com. — instrument muzical) **Citéra** (nume propriu mitologic).

cîntă (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — **cîntá** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

comédie (subst.; vezi Eminescu, *Scrisoarea a II-a* v. 56 — *comédia*) **comedíe** (subst. — piesă de teatru).

compánie (termen militar) — **companíe** (societate).

***cópie** (subst. fem. sing. neart.) — ***cópie** (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl. — — *a copiá*) — **copíe** (subst. fem. sing. neart. — obiect bisericesc).

***cópii** (subst. fem. pl. neart. — *cópie*) — ***cópii** (vb. pers. I şi a II-a sing. — *a copiá* — **copíi** (subst. fem. pl. neart. — obiect bisericesc) — **copíi** (subst. masc. neart. — *copil*).

D

dáfin (plantă orientală) — **dafín** (dialectal. — *salcîm*).

dárui (vb. prez. pers. I şi a II-a sing.) — **dăruí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

déşi (adj. masc. pl. — *des*) — **deşí** (conj.).

diréctor (subst.) — **directór** (adj.)

* **dómină** (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — ***domínă** (*idem*) — **dominá** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

E

económii (subst. masc. pl. artic. — *económ*) **economíi** (subst. fem. pl. neart. — *economíe*)

éra (subst. fem. sing. art.) — **erá** (vb. imperf. pers. a III-a sing. — *a fi*).

F

filozófii (subst. masc. pl. art. — *filozóf*) — **filozofíi** (subst. fem. pl. neart. — *filozofíe*)

fórma (subst. fem. sing. art.) — **formá** (vb. imperf. pers. a III-a sing. — *a formá*).

fórmă (subst. fem. sing. neart.) — **formá** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

H

háină (e) (subst. fem. sing. şi pl.) — **haínă** (e) (adj. fem. sing. şi pl. — *haín*)

I

istórie (subst. fem. neart.) — **istoríe** (întîmplare neplăcută).

Î

îmbíe (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) —**îmbié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

îmbii (forma arh. — *ámbii*) — **îmbíi** (vb. prez. pers. I şi a II-a sing. — *a îmbiá*).

înapóia (adv.) — **înapoiá** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

***întîrzie** (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — ***întîrzíe** (*idem*) — **întîrzié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

învíe (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — **învié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

J

jéţui (vb. prez. pers. I şi a II-a sing.) — **jeţuí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

L

lătúri (subst. fem. *pl. tant.*) — **láturi** (subst. fem. *pl. tant.* — *latúră*).

lumína (subst. fem. sing. art.) — **luminá** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

---

[1] *Capitól:* în cazul numelor proprii echivocul cu omografe, nume comune, este posibil numai în cazul în care numele comun se află la început de propoziţiune.

luminĂ (subst. fem. sing. neart.) — **luminÁ** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

M

***mĂri** (interj.) — ***mĂri** (subst. fem. pl. neart. — *mare*) — **mĂrí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mĂrii (subst. fem. caz oblic — *mare*) — **mĂrii** (vb. p. simplu, pers. I şi a II-a sing.).

***mĂrítă** (adj. fem. sing. neart.) — ***mĂrítă** (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — **mĂrítă** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mítică (adj. fem. neart. — *mitic*) — **Mitícă** (n. propriu). **mîna** (subst. fem. sing. art.) — **mînÁ** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

mînĂ (subst. fem. sing. neart.) — **mînĂ** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

***mîngîie** (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — ***mîngîie** (*idem*) — **mîngîié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mînie (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl. — *a mîniá*) — **mînie** — subst. fem. sing. neart.) — **mînié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

***mînii** (subst. fem. caz. oblic — *mînă*) — — ***mînii** (vb. prez. pers. I şi a II-a sing.) — **mînii** (subst. fem. pl. neart.) — **mînii** (vb. prez. pers. I şi a II-a sing.).

mînji (subst. masc. pl. neart. — *mînz*) — **mînjí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

mînjii (subst. masc. pl. art.) — **mînjíi** (vb. p. simplu, pers. I sing.).

mlădie (vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl.) — ***mlădíe** (*idem*) — ***mlădíe** (adj.) — **mlădié** (vb.).

módele (subst. fem. pl. art. — *módă*) — **modéle** (subst. neutru pl. neart.).

múri (subst. masc. pl. neart. — *mur*) — **murí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

N

nóta (subst. fem. sing. art.) — **notÁ** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

nótă (subst. fem. sing. neart.) — **notĂ** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

P

pára (subst. fem. sing. art. — *flacără*) — ***pará** (subst. fem. sing. neart. — *ban*) — ***pará** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

parálele (subst. fem. pl. art. — *pară*) — **paraléle** (subst. fem. pl. neart. —*paralelă*) — **paraléle** (*pára-léle*).

piéri (vb. imper. pers. a II-a sing.) — **pierí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

***prícinui** (vb. prez. pers. I şi a II-a sing.) — ***pricínui** (*idem*) — **pricinuí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

pustía (subst. fem. sing. art.) — **pustiÁ** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

R

răĭui (vb. prez. pers. I sing.) — **răĭuí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

***răzmeriţă** (subst. fem. sing. neart.) — ***răzmériţă** (*idem*; vb. prez. pers. a III-a sing. şi pl. — *a răzmerí*) — ***răzmeríţă** (subst. fem. sing. neart.) — **răzmeriţĂ** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing. — *a răzmeriţá*).

répede (adv.) — **repéde** (vb. prez. pers. a III-a sing. — *a repezí*).

répezi (adj. masc. pl. neart.) — **repézi** (vb. prez. pers. a II-a sing.) — **repezí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

república (subst. fem. sing. art.) — **re-publicÁ** (vb. imperf. pers. a III-a sing.).

repúblică (subst. fem. sing. neart.) — **re-publicĂ** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing. şi pl.).

***rípostă** (subst. fem. sing. neart.) — **ripóstă** (*idem*) — **ripostĂ** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

róbi (subst. masc. pl. neart. — *rob*) — **robí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing. — *a, robí*).

róbii (subst. masc. pl. art.) — ***robíi** (subst. fem. pl. neart. — *robie*) — ***robíi** (vb. p. simplu, pers. a II-a sing.).

róbot (subst. neutru, sing. neart. — *muncă*) — **robót** (subst. masc. neart. — *aparat*).

S

sări (vb. imper. pers. a II-a sing. — *a sări*) — **sărí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

sfătui (vb. prez. pers. I sing.) — **sfătuí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

***slóbod** (subst. și adj. masc. sing. neart.) — **slóbod** (vb. prez. pers. I sing. și a III-a pl. — *a slobozí*) — **slobód** (vb. prez. pers. I sing. și a III-a pl. — *a slobozí*).

***slóbozi** (subst. și adj. masc. pl. neart. — *slóbod*) — ***slóbozi** (vb. prez. pers. a II-a sing.) — **slobózi** (vb. prez. pers. a II-a sing.) — **slobozí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

snópi (subst. masc. pl. neart. — *snop*) — **snopí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

snópii (subst. masc. pl. art.) — **snopíi** (vb. p. simplu, pers. I sing.).

sóții (subst. masc. pl. art. — *soț*) — **soții** (subst., fem. pl. neart — *soție*).

T

tínerei (subst. și adj. fem. sing. caz oblic — *tînăra*) — **tineréi** (subst. și adj. masc. pl. neart. — *tinerel*).

U

***únii** (pr. neh.) — ***únii** (subst. fem. pl. neart. — *únie* — pîlnie) — **uníi** (vb. p. simplu, pers. I sing.).

V

***víe** (subst. fem. sing. neart. — *podgorie*) — ***víe** (adj. fem. sing. neart. — *viu*) — ***víe** (vb. imper.) — **vié** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing. — *a viá*).

***vói** (pr. pers.) — ***vói** (vb. prez. pers. I sing. — *a voí*) — **voí** (vb. p. simplu, pers. a III-a sing.).

vóia (subst. fem. sing. art.) — **voiá** (vb. imper. pers. a III-a sing.).

vóii (subst. fem. sing. neart. caz oblic — *vóia*) — **voíi** (vb. p. simplu, pers. I sing.)

Se observă că omografiile cele mai frecvente apar, la verbele de conjugarea I (*a ará, a încuiá, a înfruntá, a mîncá* etc.), între persoana a III-a singular și, respectiv, plural a prezentului indicativ, și persoana a II-a singular a perfectului simplu (*el (ei) ará — el arắ; el (ei) încúie — el încuié; el (ei) înfrúntă — el înfruntắ; el (ei) mîncă — el mîncắ* etc.).

Sînt mai rare cazurile de omografie la verbele de conjugarea a IV-a (*a pieri, a sări, a voi* etc.) și ele se ivesc între persoana a II-a singular a imperativului, sau persoana I și, respectiv, a II-a singular a indicativului prezent, și persoana a III-a singular a perfectului simplu (*piéri (tu)! — tu piéri — el pierí; sări (tu)! — tu sări — el sărí; eu vói — el voí* etc.).

Din cele arătate pînă acum se pot vedea avantajele (chiar dacă, în aparență reduse la număr) pe care le oferă folosirea *accentului grafic*. Desigur, s-ar putea ridica obiecții legate de faptul că aplicarea metodei nu poate fi generalizată (neputînd fi extinsă la *omonime*) și că, deci, vor mai rămînea destule cazuri în care rolul lămuritor va continua să revină exclusiv contextului. De asemenea, s-ar putea aduce ca argument că gramatica (în calitatea ei de oglindă a fenomenelor de limbă pe care nu numai le consemnează, dar asupra cărora intervine activ și creator) tinde spre simplificarea regulilor de vorbire și de scriere corectă, pe cîtă vreme accentuarea grafică ar complica normele. Și, probabil, încă multe alte opinii contrare.

Oricum, dacă *accentuarea grafică* nu va fi considerată de lingviști drept o necesitate și nu va fi deci, transformată în normă ortografică, sugerez ca măcar într-o viitoare ediție a *Îndreptarului* să fie inserat un paragraf în care să se consemneze că orice scriitor (nu în sensul restrîns, profesional, ci în cel larg, de om care scrie) are latitudinea de a folosi *accentul grafic*, cînd și unde socotește că este necesar. Și dacă această mențiune se va face, potrivit ar fi să se recomande folosirea accentului grafic *ascuțit* (′), așa cum îl folosesc dicționarele, gramaticile, lucrările de lingvistică etc.

SCHIȚĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÎNE

DE

MIRCEA SECHE

VI

ACTIVITATEA LEXICOGRAFICĂ A LUI ALEXANDRU CIHAC

1

Cu *Dicționarul etimologic dacoromîn* [1] al lui Alexandru Cihac lexicografia românească inaugurează un curent de cercetare științifică modernă, în general străin de ideile preconcepute. Lucrarea iese de sub tutela influenței latiniste, ba chiar contribuie în mod decisiv la compromiterea acestui curent, care dominase aproape întregul secol al XIX-lea. De aceea, deși nu i-a atacat niciodată pe latiniști în mod direct, în vreo declarație de principiu, filologul romîn este astăzi cunoscut și apreciat mai ales ca adeversar al lor; impresia este dată de dicționarul său, care constituie un puternic document antilatinist. „Totodată atitudinea lui Cihac a ajutat la crearea în lingvistica românească a unei stări de spirit mai mult ori mai puțin obiective, care a făcut posibilă apariția lucrărilor de mai tîrziu, remarcabile, în primul rînd, prin osteneala autorilor de a nu se lăsa influențați... de idei preconcepute" [2].

Deși adesea citată, pentru meritele ca și pentru scăderile ei, opera lexicografică a lui Cihac este încă insuficient și chiar greșit cunoscută. Surprinzător ne apare faptul, pe care îl vom explica pe larg mai jos, că Cihac însuși a contribuit la deformarea imaginii propriei sale activități științifice, prin cîteva afirmații de principiu necontrolate și contrazise de opera lui lexicografică concretă. Se impune, prin urmare, o analiză mai amănunțită a dicționarului său care, fără îndoială, marchează o dată foarte importantă în istoria lingvisticii românești.

---

[1] *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Francfort s/M.I.: *Éléments latins comparés avec les autres langues romanes*, 1870; II: *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, 1879.

[2] Acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, [București] 1954, p. 132.

Meritul cel mai evident al lucrării lui Cihac este de natură, aşazicînd, istorică : avem a face cu *cel dintîi dicţionar romînesc consacrat exclusiv etimologiilor* [1]. Acest merit este cu atît mai mare cu cît lucrarea în discuţie reprezintă pînă astăzi singurul dicţionar etimologic care ia în consideraţie toate elementele constitutive principale ale lexicului limbii romîne. Dacă ţinem seamă de starea generală a lexicografiei etimologice la data apariţiei acestei opere, trebuie să conchidem că autorul a depus o muncă impresionantă, obligat la o informare amplă în limbi foarte diferite şi avînd adesea la dispoziţie doar izvoare de amănunt, insuficiente, care cereau să fie mereu completate de propriile lui cunoştinţe ; întrucît lexicograful romîn nu poseda cunoştinţe temeinice în absolut toate limbile necesare, inegalităţile lucrării sale rămîn evidente.

Dicţionarul lui Alexandru Cihac s-a bucurat de o largă circulaţie. El este prima operă lexicografică romînească foarte cunoscută peste hotare, fapt uşurat în bună măsură şi de împrejurarea că a fost redactat într-o limbă de uz internaţional, limba franceză. În anul 1880, lucrarea a fost chiar distinsă, în străinătate, cu premiul de lingvistică Volney, decernat de Institutul Franţei. Atmosfera defavorabilă care i-a fost creată în ţara noastră, curînd după apariţie, se datoreşte aproape în exclusivitate lui B. P. Hasdeu. Dar adversitatea constantă arătată de marele filolog romîn faţă de remarcabila lucrare a lui Cihac nu-şi are izvorul, aşa cum se mai crede încă, în celebra statistică asupra compoziţiei lexicului romînesc publicată de acesta în prefaţa dicţionarului ; cauza reală a atitudinii lui Hasdeu este de natură mai mult subiectivă şi trebuie căutată în întreaga lucrare a lui Cihac, în care sînt criticate la tot pasul părerile, adesea romantice, ale contemporanului său, păreri cărora li se aduc unele corecţiuni fundamentale [2].

Foarte importantă, atît pentru ideile juste cît şi pentru erorile ei, este *Prefaţa* dicţionarului lui Cihac, şi ni se pare ciudat că ea nu a fost analizată încă în adevărata ei lumină. Scurta introducere care însoţeşte primul volum al lucrării arată, pe de-o parte, atitudinea net antineologizantă a autorului, iar pe de alta o admiraţie excesivă pentru termenii moşteniţi, în dauna celor recent împrumutaţi. Este ilustrativă în ambele sensuri afirmaţia lui Cihac că s-a ferit să introducă în dicţionar „numeroşi termeni noi, introduşi literal din franceză şi disprețuind, prin ignoranţă, foarte adesea, termenul potrivit şi vechi din latină" (p. X). Imputarea adusă şi astăzi lui Cihac pentru faptul de a fi subestimat elementul latin al limbii romîne nu se justifică în orice caz, dacă ţinem seamă de

[1] Aflăm însă (din revista „Aurora romînă", Pesta, 1863, nr. 11, p. 131) şi de un proiect anterior, probabil nedesăvîrşit : „În Banat se lúcră un *Vorbariu etimologicu*, în care ... se va arăta că în limba noastră romînească mai multe vorbe de origine slavică se află, decît în cea maghiară".

[2] Iată mai jos cîteva exemple care explică ostilitatea arătată de Hasdeu : *bortă* şi *bordei*, explicate de Cihac prin slavă, ar fi „după domnul Hajdău ... de origine dacică" ; *ortoman*, explicat de asemenea prin slavă, e „dedus" de către „domnul Hajdău ... dintr-un cuvînt zend *arethamant* ... şi din numele propriu persan *Artamenes* !" ; termenul *băsău* „ură, mînie", plasat de Cihac printre elementele maghiare ale limbii romîne, este urmat de următoarea afirmaţie edificatoare : „domnul Hajdău, în *Cuvinte den bătrîni* 270, zice în felul său categoric : romînul *băsău*, în orice caz, nu este împrumutat de nicăiri, ci cată să fie la noi o moştenire anteromană".

afirmația de mai sus a lexicografului romîn. Cît despre atitudinea lui antineologizantă, și ea adesea criticată, ni se pare că trebuie să insistăm mai mult asupra adevăratelor ei cauze. În epoca în care autorul își aduna materialul pentru dicționar, lexicul limbii romîne era pur și simplu inundat de împrumuturi foarte recente, mai ales franțuzești. Pe de o parte, multe dintre aceste împrumuturi nici nu se integraseră încă în limbă, prin urmare autorul era îndreptățit să fie circumspect față de ele ; pe de alta, împrumuturile recente nu puneau lexicografului — care era un contemporan imediat al lor — probleme etimologice serioase. De aceea, ideea sa de a elabora un dicționar etimologic al elementelor mai vechi din limba romînă nu ni se pare prin nimic condamnabilă. Cu decenii mai tîrziu, H. Tiktin a procedat în același fel (și încă într-un dicționar explicativ), și chiar Dicționarul Academiei s-a arătat deosebit de circumspect cu împrumuturile recente, deși în veacul nostru, cînd cele mai multe dintre aceste împrumuturi se consacraseră deja în limba romînă, o asemenea atitudine devenise fără temei. Prin poziția francofobă Cihac se apropie iarăși de latiniști, care negau influența franceză asupra lexicului limbii romîne, pe care o identificau, în mod greșit, cu influența latină.

Mult mai însemnată este prefața la volumul al II-lea al dicționarului lui Cihac, cuprinzînd elementele nelatine ale limbii romîne. A făcut vîlvă în epoca latinistă (chiar printre nelatiniști) afirmația lui Cihac că „elementul latin al limbii romîne nu reprezintă azi decît o cincime a vocabularului său, în timp ce elementul slav formează aici o proporție dublă sau aproape două cincimi" (p. VIII). De la această statistică brută a pornit Hasdeu, cînd și-a dezvoltat cunoscuta teorie a „circulației" cuvintelor. Marele filolog romîn, demonstrînd că întrebuințarea concretă a cuvintelor este mult mai importantă decît situația lor statistică, pasivă, a ignorat însă pur și simplu afirmația capitală a lui Cihac, pe care se impune s-o amintim. Într-adevăr, în prefața dicționarului său, înainte chiar de a face aprecierile statistice despre care am pomenit, Cihac arătase că în compoziția lexicului romînesc, ca și în gramatică, „*elementul latin... formează fără îndoială substanța limbii romîne*" (p. VIII). Prin aceasta, Cihac recunoaștea, înaintea lui Hasdeu, chiar dacă mai puțin explicit, că fizionomia de bază a lexicului unei limbi (și chiar a limbii, în întregimea ei) nu este determinată de aportul cantitativ al diverselor ei elemente componente, ci de aportul lor calitativ. De aceea, declarația categorică a lui Hasdeu că limba romînă ar fi pentru Cihac „un dialect neoslavic" [1] trebuie considerată lipsită de orice temei ; de altfel, această declarație mai este contrazisă și de afirmația explicită a lui Cihac, care arătase că este „o mare eroare de a considera pe dacoromîni un popor de origine slavă" (vol. I, p. VII). Curios este doar faptul că, deși foarte nedrept, reproșul lui Hasdeu s-a perpetuat pînă tîrziu și a fost acceptat, într-o formă sau alta, de numeroși lingviști romîni.

Este necesar să mai semnalăm aici că și din alt punct de vedere cauza care a dus la formularea teoriei „circulației" cuvintelor, altfel foarte

[1] B. P. Hasdeu, *Istoria limbei romîne. Partea I. Principie de linguistică*, București, 1881, p. XI.

importantă, este o cauză falsă, deoarece se bazează pe o eroare imaginară : ea pleacă de la statistica lui Cihac asupra compoziției lexicului romînesc, adică acceptă (cu obiecții mai mult de amănunt) afirmația acestuia că lexicul romînesc ar fi alcătuit din circa o cincime elemente latine, aproape două cincimi elemente slave, aproape o cincime elemente turcești, circa o zecime elemente maghiare, restul din elemente grecești și comune cu albaneza. Din păcate, această statistică, formulată în prefața dicționarului, reprezintă una dintre aprecierile generale necontrolate ale lui Cihac, căci, la o verificare mai riguroasă, ea se dovedește foarte inexactă. Făcînd o numărătoare a cuvintelor din lucrare, am stabilit pe baza ei următoarele : peste 45% din termenii înregistrați sînt de origine latină ; sub 35%, de origine slavă ; peste 7%, de origine turcă ; peste 6%, de origine greacă ; sub 6%, de origine maghiară [1]. Din datele de mai sus rezultă clar erorile din aprecierea statistică a lui Cihac, pe care s-a întemeiat Hasdeu, ca punct de plecare în teoria sa. Interesant ni se pare să arătăm că situația lexicului romînesc, așa cum rezultă ea din dicționarul lui Cihac, este foarte asemănătoare cu aceea expusă, în 1840, de I. Hinkulov, în prima statistică a compoziției lexicale a limbii noastre : „în general, în privința numărului cuvintelor care formează limba romînă — afirma Hinkulov — se poate admite următoarea proporție aproximativă : de la 4/10 pînă la 5/10 sînt latine, circa 3/10 - slave, iar restul sînt împrumutate în cea mai mare parte din limbile : maghiară, turcă și greacă" [2].

În legătură cu lista de cuvinte a dicționarului lui Cihac dăinuie încă o părere eronată : circulă pînă astăzi ideea că, înregistrînd abia 5765 de cuvinte [3], lucrarea — chiar și fără împrumuturile recente — este foarte săracă și că ea n-a reflectat prin urmare nici la data apariției situația reală a volumului lexicului romînesc. Din dicționar lipsesc desigur multe cuvinte, însă, în realitate, lucrarea conține de peste trei ori mai multe cuvinte decît i se atribuie. Făcînd numărătoarea termenilor din dicționarul lui Alexandru Cihac, am obținut suma totală de 17 645 de cuvinte înregistrate, exclusiv variantele (fonetice ori lexicale) și toponimicele. Pe origini, aceste cuvinte se repartizează după cum urmează :

elemente de origine latină (și derivate ale acestora) — 8038 ;
elemente de origine slavă (și derivate ale acestora) — 6141 ;

---

[1] Procentele citate rezultă, bineînțeles, din acceptarea absolută a etimologiilor lui Cihac și prin urmare din numărarea mecanică a cuvintelor din diversele capitole ale lucrării, întrucît deocamdată ne interesează numai modul în care *lucrarea sa* reflectă compoziția lexicală a limbii romîne.

[2] *Начертание правил валахо-молдавской грамматики*, Petersburg, 1840, p. VIII.

[3] Eroarea a pornit de la Sextil Pușcariu care, în 1920, în discursul său de recepție la Academia Romînă, *Locul limbii romîne între limbile romanice*, afirma categoric : „indicele de la sfîrșit [al lucrării lui Cihac] *are cu totul 5765 de cuvinte*" (s.n. ; p. 39). În această afirmație se află o dublă inexactitate : mai întîi, se dovedește că Pușcariu a numărat superficial cuvintele din indice, care, în realitate, sînt în număr de 8476 ; în al doilea rînd, el n-a observat că indicele lui Cihac nu reproduce nici pe departe lista de cuvinte din corpul lucrării, pentru că nu indică numeroase derivate propriu-zise (adică formate pe teren romînesc) și foarte multe cuvinte-bază, moștenite ori împrumutate (de ex. *călare, descăleca, încăleca, jirovină, lanțug* etc. etc.). V. Săghinescu, în *Scrutare Dicționarului universal al limbei romîne de Lazăr Șăineanu* (Iași, 1898) fusese, cu peste două decenii înainte, mai aproape de adevăr cînd afirma că dicționarul lui Cihac are „vro 10 000 [de cuvinte]" (p. 97).

elemente de origine turcă (și derivate ale acestora) — 1250;
elemente de origine greacă (și derivate ale acestora) — 1100;
elemente de origine maghiară (și derivate ale acestora) — 1026;
elemente comune cu albaneza (și derivate ale acestora) — 90.

Dacă ținem seamă că autorul n-a înregistrat toate derivatele cuvintelor-bază și aproape nici unul dintre numeroasele împrumuturi recente, lista de cuvinte a dicționarului său etimologic este pur și simplu impresionantă, iar reproșurile devin neîntemeiate.

Revenind la prefața lucrării lui Cihac remarcăm o altă importantă afirmație a autorului, cu privire la elementele slave ale limbii române: „Părerea unora dintre scriitorii noștri că termenii slavi sînt de dată recentă în limba română și că slavismele ei nu sînt produsul unui amestec etnografic al celor două popoare... ci numai al unui contact de vecinătate, sînt afirmații în contradicție cu evidența faptelor" (p. X). În această afirmație sînt vizați în primul rînd latiniștii, care minimalizau influența slavă asupra limbii române și prin aceea că o considerau o influență externă oarecare, de dată aproximativ recentă.

Pentru întîia dată un lexicograf român semnalează faptul că unii termeni slavi au pătruns în limba română prin intermediul limbii maghiare și că adesea „este greu de stabilit" dacă un termen ne-a venit „direct din maghiară sau prin intermediul unui dialect slav" (p. XII). Pusă astfel teoretic, problema nu-și găsește, din păcate, decît accidental aplicare în dicționar, unde nu întîlnim un paragraf al elementelor slave intrate în limba română prin filieră maghiară. Contradicția este cu atît mai evidentă cu cît autorul arată în prefață că își propune să clasifice elementele nelatine ale limbii române „după limba care ni le-a împrumutat", astfel ca fiecare termen să apară la limba „de unde ne-a venit direct" (p. XVII).

O altă contradicție între prefață și cuprinsul dicționarului este legată de problema elementelor lexicale românești comune cu albaneza. Autorul a tratat aceste elemente în dicționar ca și cum am avea a face cu termeni românești de origine albaneză, și chiar titlul capitolului respectiv („Elementele albaneze") pledează în același sens. Dimpotrivă, problema este pusă, din punct de vedere teoretic, foarte just în prefața lucrării, unde se arată că „albaneza nu ne-a dat direct decît un foarte mic număr de cuvinte și chiar acestea nu sînt de origine albaneză: ele aparțin diferitelor elemente din care sînt compuse româna și albaneza" (p. XIII).

Surprinde și faptul că, în titlul ca și în cuprinsul dicționarului său, Cihac amintește numai de o influență greacă *modernă* asupra limbii române, deși, în prefață, el acceptă că în limba noastră a pătruns „în parte" și un element „grec din evul mediu" (p. XII).

Concluzia care se desprinde din cele arătate este aceea a lipsei de concordanță între cuprinsul lucrării și unele afirmații expuse în prefață, poziția justă a autorului aflîndu-se, de obicei, în prefață.

*

Dintre cele două posibilități principale de organizare a materialului — alfabetică sau pe origini — Cihac a ales-o, după cum se știe, pe cea din urmă, mai potrivită într-un dicționar etimologic, unde intere-

seazǎ în primul rînd delimitarea diverselor apartenențe lexicale. Faptul că un volum, primul, este consacrat elementelor latine, iar al doilea elementelor nelatine ale limbii romîne nu poate fi considerat în orice caz ca un reflex latinist, căci autorul n-a avut intenția să condamne, prin această defalcare, elementele nelatine, ca Laurian și Massim, ci numai să ierarhizeze într-un fel principalele surse lexicale, începînd cu aceea care constituia „substanța" limbii romîne. De altfel, toate dicționarele etimologice romînești redactate după lucrarea lui Cihac sînt organizate pe origini.

Pentru stabilirea listei de cuvinte Cihac a plecat de la numeroase și variate izvoare scrise. În bogata bibliografie a dicționarului său întîlnim texte bisericești vechi, documente, cronici și istorii, literatură juridică (printre altele, *Lepturariul* lui Aron Pumnul și colecția de documente *Uricariul*, *Arhiva românească*, letopisețele editate de M. Kogălniceanu, opere de D. Cantemir, Pravila și Codica civilă a Moldovei etc.); apoi, numeroase texte beletristice din veacul al XIX-lea (semnate de Al. Beldiman, A. Pann, C. Conachi, V. Alecsandri, C. Negruzzi, Al. Odobescu ș.a., revista „Convorbiri literare" etc.); în sfîrșit, mai toate dicționarele tipărite ale epocii, precum și cîteva manuale, mai ales gramatici. Unele lipsuri bibliografice sînt totuși evidente, și ele au avut o influență destul de importantă asupra listei de cuvinte. Literatura populară este extrem de slab reprezentată (și din cauze obiective); de asemenea, autorul n-a despuiat nici un text din veacul al XVI-lea, ba a considerat chiar că traducerile lui Coresi, foarte cunoscute la acea dată, nu reprezintă nici o valoare filologică[1]. Așa se explică de ce nu figurează în dicționar termeni arhaici ca *agru* „țarină", *alămoînă* „pomană", *auă* „strugure", *cadilă* „tămîie", *conob* „căldare", *dealâ* „lucru", *aeșidera* „a dori", *gotovi* „a pregăti", *încări* „a încălzi", *întort* „viclean", *învoalbe* „a înveli", *lăstiv* „înșelător", *meserere* „milă", *mesiță* „lună", *mojdan* „măduvă", *năvedi* „a aduce", *ostîmpi* „a slăbi", *pănăta* „a pătimi", *pișlă* „hrană", *premiedza* „a înjumătăți", *pripec* „arșiță", *temoare* „teamă", *ucloni* „a se abate", *upovăi* „a nădăjdui", *zlac* „iarbă" etc. Dimpotrivă, lexicograful a acceptat cu prea puține rezerve materialul lexical din dicționarele epocii; contrar afirmației făcute în prefața lucrării, de a nu înregistra decît regionalismele „de întrebuințare generală" dintr-un anumit grai, Cihac a preluat din dicționare nu numai numeroase cuvinte strict regionale, dar și unele de-a dreptul suspecte, nesusținute de texte. Astfel, din Lexiconul budan sînt luați termeni ca *bediug*, *boglar*, *deplău*, *jirav*, *lab*, *nată*, *năhor*, *năramniță*, *vojoi*, *zai*, *zlat*, din dicționarul lui R. de Pontbriant *bucmea*, *potoig*, din dicționarul lui T. Codrescu *cehrea*, din cel al lui Barcianu *zărzățea* etc. Rămîne în orice caz neîntemeiată părerea curentă care consideră că dicționarul lui Cihac are foarte numeroase și importante lipsuri cantitative. Făcînd o confruntare între lista de cuvinte de la litera *C* a Dicționarului Academiei și porțiunea corespunzătoare din lucrarea lui Cihac am ajuns la concluzia fermă că lipsurile cantitative din lucrarea

[1] Vezi B. P. Hasdeu, *Limba romînă vorbită între 1550—1600*, tomul I, supliment [la *Cuvente den bătrîni*], Leipzig — București, 1880, p. g.

acestuia sînt neimportante, cel puțin în sensul că lexicografului nu i-au scăpat termeni de mare circulație din uzul epocii sale.

Mai puține — în primul rînd din cauze obiective — sînt izvoarele lui Cihac pentru indicațiile etimologice. Au fost folosite unele dicționare, gramatici ori studii speciale iscălite de savanți ca Fr. Diez, M. Fuss, B. P. Hasdeu, Fr. Miklosich, R. Roesler etc., însă autorul a depășit aici cu mult informarea pe care i-au oferit-o asemenea izvoare, făcînd el însuși numeroase investigații în limbi foarte diverse, discutînd și adesea combătînd părerile existente [1].

Pentru prima oară în lexicografia românească citatele folosite pentru ilustrarea sensurilor trimit la izvor și la pagină și tot pentru întîia dată discuțiile etimologice ori indicațiile simple asupra originii unor cuvinte sînt urmate de invocarea exactă a izvoarelor lingvistice, aspecte care dau lucrării un caracter științific indiscutabil.

*

Aprecierea dicționarului etimologic al lui Alexandru Cihac nu se poate face global deoarece, așa cum am afirmat și mai sus, diversele capitole ale lucrării sînt realizate inegal. Se impune,de aceea, analizarea și aprecierea fiecărui capitol în parte, însă numai după cîteva considerații generale preliminare absolut necesare.

O primă constatare generală care trebuie făcută se leagă de organizarea articolelor din dicționar. Cuvintele-titlu au indicația de accent numai în volumul al II-lea al lucrării (deși nici aici consecvent) și sînt întotdeauna urmate de categoria morfologică și de o scurtă definiție în limba franceză, diversele accepțiuni fiind înregistrate într-o enumerare comună [2]. Uneori se fac și precizări asupra circulației termenilor [3], iar în cazul cuvintelor românești de origine turcă și greacă raritatea cuvîntului-titlu este indicată printr-un asterisc [4]. Materialul este organizat pe „cuiburi" lexicale, într-un mod cu totul personal, principial greșit. Dacă plasarea derivatelor propriu-zise (pe teren românesc) alături de termenul-matcă este îndreptățită, întrucît în acest fel lexicograful n-a mai fost obligat să dea etimologia derivatelor (demonstrînd totodată și productivitatea termenilor - matcă), în schimb strîngerea în același „cuib" a tuturor termenilor cu rădăcină comună ni se pare greșită, deoarece avem a face, în acest din urmă caz, cu cuvinte independente ale limbii române. Așadar „cuiburile" lexicale sînt alcătuite, la Cihac, din elemente eterogene, cuvintele moștenite ori împrumutate fiind grupate laolaltă cu derivatele pe teren românesc. Sub articolul-titlu *opri*, de exemplu, figurează derivatele

[1] La propriile sale păreri, lexicograful a adăugat scurte indicații de felul acesta : [la *pantă* :] „Miklosich, Rum. 42, L. psl. 765 îl deduce pe *peantă* din vechiul slav *pąto*" ; [la *fală, fâli* :] „după Roesler 20, din vechea greacă φελῶ" etc.

[2] „**crud** adj., subst. cru, écru, vert, pas assez mûr — cuit — roti, tendre (jeunesse), cruel, féroce, inhumain".

[3] „**almár** ... cuvîntul dacoromîn nu e cunoscut decît în Transilvania" ; „**bocĭgori** (= sandale) ... în Transilvania și Ungaria".

[4] Au asterisc turcisme și grecisme de felul lui *acmac, acridă, adiafor, anger, arbir, berat, betermea, chir, deciă, evghenicos, gerah, ghelir, imeni, ipsomă, jumet.*

opreală, oprelişte, opritor etc., dar şi cuvinte împrumutate independent ca *popri, propinac, sprijini, zăpori, zăpri. Zăpadă* se află în acelaşi „cuib" cu *năpădi, năpastă, prăpădi, prăpaste*, termeni legaţi între ei prin rădăcina **pad* „a cădea" (indice prea îndepărtat şi valabil doar pentru limba de origine), dar deosebiţi prin teme (**zapad-*, **napad-* etc.). Această organizare duce şi la dificultatea de a găsi, în numeroase cazuri, termenul căutat [1].

Unitatea „cuiburilor" lexicale din dicţionarul lui Cihac mai este zdruncinată şi de o serie de inconsecvenţe, consecinţe ale schimbării de concepţie a autorului în cursul redactării lucrării. Există mai întîi o deosebire evidentă de natură cantitativă între derivatele termenilor romîneşti de origine latină şi cele de origine nelatină : autorul s-a străduit să înregistreze cît mai multe derivate ale termenilor moşteniţi, dar a lăsat la o parte numeroase derivate de acelaşi tip ale termenilor împrumutaţi. La cuvinte ca *crăpa* ori *cuceri*, de exemplu, provenite din latină, s-au înregistrat derivatele *crăpare, crăpat, crăpăcios, crăpătură, crăpătură, crăpăturică*, respectiv *cucerie, cucerire, cuceritor, cuceritură, cucernic, cucernicesc, cucernicește, cucernicie* ; în schimb, la *obloji*, provenit din slavă, figurează numai derivatul *oblojeală* ; la *scopi*, provenit din aceeaşi limbă, nu apare nici un derivat ; la *uimi* şi *ului*, considerate de asemenea împrumuturi din slavă, nu figurează nici un derivat. Această atitudine discriminatoare a autorului faţă de cele două tipuri de derivate îl apropie din nou, cu sau fără voia sa, de poziţiile latiniste. O altă schimbare de concepţie în privinţa organizării „cuibului" lexical priveşte sistemul de indicaţii al formelor etimologice corespunzătoare termenilor romîneşti : la capitolul elementelor latine, etimologia se indică după fiecare termen moştenit al „cuibului" în parte ; dimpotrivă, la cuvintele romîneşti nelatine, indicaţiile etimologice se dau în bloc, la sfîrşitul întregului „cuib" lexical, ceea ce produce un adevărat haos în interiorul lui [2]. În volumul I al dicţionarului precum şi în prima parte a volumului al II-lea Cihac a înregistrat termenii mai importanţi din interiorul „cuibului" şi la ordinea lor alfabetică strictă, ca trimiteri la matca „cuibului" lexical sub care figurează. Sistemul, care facilita într-o măsură importantă găsirea termenului căutat, a fost părăsit apoi cu totul, fapt care evidenţiază şi mai mult inconsecvenţele de structură ale lucrării.

O surprinzătoare inconsecvenţă de principiu a autorului se manifestă în problema filierelor etimologice. Am arătat mai sus intenţia sa, declarată, de a clasa elementele nelatine ale limbii romîne după limba care ni le-a împrumutat direct ; în schimb, el acceptă că este de origine latină orice cuvînt romînesc moştenit din latină ori primit din aceasta prin intermediul altei limbi. Se pune aşadar semnul identităţii între elementele moştenite şi cele împrumutate din latina savantă sau din limbile romanice. Acest

[1] Indicele lucrării nu înlătură această dificultate deoarece, aşa cum am arătat mai sus, el nu cuprinde nici pe departe toate cuvintele înregistrate.

[2] „**Lume**, s.f. ... l. *lumen, inis* ... ; **lumină** ... l. *luminis* ... ; **lumînare** ... l. *luminar, aris* ; ... **luminez** ... l. *luminare*", dar : „**pără**, s., flamme ... ; **opărese** ... ; **papără** ... ; **părlese** ... ; **părpălesc** ... ; **sperlă** ... ; vsl. *para* ..., *pariti* ..., *opariti, popariti* ; pol. *para* ..., *parać, parować* ..., *parzyć* ..., *przéć, prać, oparzać* ..." etc. etc.

din urmă principiu, care reprezintă clar o influență latinistă, nu este, din fericire, consecvent aplicat în corpul dicționarului, unde figurează, printre elementele moștenite, puține împrumuturi romanice mai recente.

O inovație a volumului al II-lea al dicționarului o constituie anexarea, la „cuiburile" lexicale, a toponimicelor dezvoltate din nume comune[1] sau, mai rar, a toponimicelor care au dezvoltat nume comune [2]. Avem a face cu prima încercare de toponimie sistematică din lingvistica românească, însă sumară și cu lipsuri mari, de vreme ce numele proprii de locuri nu apar în volumul întîi al lucrării.

O obiecție capitală care se poate face dicționarului lui Cihac și pe care, curînd după apariția lucrării, a formulat-o și Hasdeu, este aceea că, după Cihac, „afară de elementele slavice, turce, neogrece, maghiare și prea puține albaneze, adecă cinci categorie peste tot ... nu există în graiul romîn absolutamente nici un alt ingredient străin" [3]. Obiecția, deși exagerată în formularea lui Hasdeu, este deosebit de gravă. Exagerarea lui Hasdeu constă în considerarea într-o singură unitate a elementelor slave, cînd, în realitate, acestea alcătuiesc (și în lucrarea lui Cihac) mai multe surse independente de împrumut (vechea slavă și bulgara propriu-zisă, rusa și ucraineana, sîrbo-croata etc.). Dar, și cu acest corectiv, rămîne adevărat că nu figurează în dicționar numeroase și importante surse lexicale; este suficient să trimitem, spre edificare, în acest sens, la statistica lexicului limbii romîne moderne pe care a făcut-o D. Macrea [4]. La obiecția formulată mai sus ni s-ar putea răspunde cu argumentul, ipotetic, că Cihac nici nu și-a propus să epuizeze toată lista surselor de împrumuturi ale limbii romîne, intenția sa fiind doar relevarea și sistematizarea categoriilor esențiale de împrumuturi mai vechi. Argumentul acesta ar fi însă valabil numai în cazul cînd ar lipsi într-adevăr din dicționar toți termenii românești proveniți din afara celor cinci surse citate. Din păcate, situația de fapt ne arată tendința lui Cihac de a îngloba cu orice preț în cele cinci categorii de împrumuturi (precum și printre elementele moștenite) întregul material lexical nelatin al limbii romîne. Capitolul elementelor slave ale limbii romîne este mai cu seamă inundat de cuvinte eterogene, fapt care a constituit, pentru numeroși cercetători, o dovadă a preferințelor abuzive ale lexicografului pentru explicarea prin slavă. Pentru a da un singur exemplu ilustrativ în problema discutată, amintim că nu există în lucrarea lui Cihac un capitol al elementelor românești de origine onomatopeică [5]; în schimb, imensa majoritate a acestor elemente figurează printre cuvintele de origine slavă. În această situație se află onomatopee ca *fîsîi, fîșîi, fîțîi, fleașc, fleșcăi, fojgăi, fornăi, foșgăi, foșni, gîgîi, gîlgîi, hămăi, hăuli, hop, hui, hurduca, hurui* etc.

---

[1] La *izvor*, de exemplu, apar toponimicele „nume de rîuri, de munți, de păduri și de comune" *Izvor, Izvoare, Izvoranca, Izvorani, Zvorîște.*

[2] La *Brașov* apar numele comune *brașoavă, brașovean, brașoveancă, brașovenie.*

[3] B. P. Hasdeu, *Istoria limbei romîne. Partea I. Principie de linguistică*, p. X.

[4] D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 31 și urm.

[5] Am făcut, în „Limba română", anul VII (1958), nr. 6, p. 96 și urm., o statistică a elementelor onomatopeice din limba română, din care rezultă că în limba română modernă numărul cuvintelor (și variantelor) onomatopeice este de circa 4 800.

S-a mai exprimat și obiecția că în lucrarea lui Cihac n-ar exista etimologie nesigură [1]. Astfel formulată, obiecția este neîntemeiată, deoarece lingvistul a dat numeroase explicații etimologice probabile și și-a arătat mai ales rezerva asupra filierei exacte a unor termeni [2]. Nu etimologii nesigure, ci etimologii *necunoscute* nu există în dicționarul lui Cihac, ceea ce e altceva, chiar dacă nu mai puțin grav. Se știe că limba romînă, cu toate progresele înregistrate de lingvistica contemporană, numără încă termeni care nu se pot explica în mod satisfăcător printr-o anumită limbă străină și care figurează în dicționare cu etimologie necunoscută. La Cihac explicația — sau cel puțin ipoteza — etimologică, bună sau rea, a fost dată cu orice preț și pretutindeni. Conform acestui principiu neștiințific, absolut toți termenii înregistrați au fost încadrați la unul dintre elementele cunoscute ; prin urmare și termenii care, în realitate, nu au o proveniență sigură sînt înglobați ca elemente cunoscute printre termenii cu etimologie clară. Faptul că majoritatea cuvintelor cu etimologie necunoscută figurează în dicționarul lui Cihac printre elementele slave ale limbii romîne arată preferința lexicografului pentru explicațiile prin slavă. Numai dintre capetele de „cuib" lexical de la litera *B* sînt date ca provenind din slavă cuvinte ca *baligă*, *baltă*, *bălăbăni*, *beldie*, *bîlbor*, *bîrfi*, *borî*, *borț*, *botcă*, *brilioancă*, *bruftui*, *buc*, *buleandră*, *bulz*, *bură*, *but*, *buti* etc., a căror etimologie nu se cunoaște în realitate nici astăzi.

Hasdeu a observat pe bună dreptate faptul că în dicționarul lui Cihac „nu se află nici o vorbă, dar nici una, pe care slavii și ceilalți vecini s-o fi luat de la romîni, ci pe toate le-au primit numai romînii de la vecini" [3]. Reducînd la zero influența limbii romîne asupra limbilor cu care ea a venit în contact, lexicograful a considerat, în toate cazurile în care termenul romînesc se mai afla și într-o limbă străină, că acesta trebuie să fie un împrumut al limbii noastre și l-a consemnat, ca atare, în dicționarul său. Cîteva exemple edificatoare în acest sens ni se par necesare. Cuvîntul *afin* (arbustul *Vaccinium myrtillus*) figurează la Cihac printre elementele maghiare ale limbii romîne ; lingvistul n-a luat în considerație faptul, esențial, că termenul apare și în aromînă, ceea ce exclude posibilitatea împrumutului din maghiară ; dimpotrivă, trebuie mai degrabă să presupunem că termenul maghiar este de origine romînească. Cuvîntul regional *armar* („dulap pentru haine sau vase") e înregistrat la Cihac printre elementele slave ; cuvîntul apare însă în mai toate limbile romanice, fapt care ne obligă să conchidem că în limba romînă el trebuie să fie de origine latină (lat. *armarium*), iar în limbile slave înconjurătoare de origine

[1] Cel dintîi care a formulat această obiecție pare a fi Lazăr Șăineanu, în *Istoria filologiei romîne*, ed. a II-a, București, 1895, p. 200—201.

[2] La termeni ca *blîndă*, *bleotocări*, *boci*, *bort*, *boscorodi*, *boșorog*, *botcă*, *buleandră*, *but*, de exemplu, invocarea limbii sau a limbilor din care s-a făcut împrumutul se face prin indicația „cf.", care arată rezerva autorului față de etimonul pentru care a optat ; la *pilotă*, care figurează printre elementele slave, lexicograful afirmă că termenul „trebuie să fie o formă coruptă dintr-un cuvînt german (saxon) din Transilvania" ; despre *pulbere*, plasat printre elementele latine, se spune că „ni se pare a veni mai curînd direct din mediogreacă" ; la *rînji*, considerat slav, autorul manifestă totuși unele îndoieli, de vreme ce afirmă că „termenul dacoromîn vine mai curînd din slavă decît din latină".

[3] *Istoria limbei romîne. Partea I. Principie de linguistică*, p. XI.

românească. Termenul *bale*, explicat în dicționarul lui Cihac prin sîrbo-croată, este, în realitate, moștenit de romîni din latină și împrumutat de sîrbo-croați din limba romînă. Confuzii similare s-au făcut cu termeni ca *brînză*, *cimpoi ciucure*, *coacăză*, *crăciun*, *papură* etc., pe care lexicograful îi consideră împrumuturi din slavă ori maghiară, cînd de fapt romîna a furnizat acestor limbi cuvintele respective.

Multe dintre erorile de felul celor amintite mai sus au fost comise datorită insuficientei puneri la contribuție a dialectelor românești sud-dunărene. Se știe, de exemplu, că aceste dialecte nu conțin elemente maghiare; prin urmare, termenii dacoromînești care se regăsesc și în dialectele sud-dunărene exclud în general posibilitatea etimoanelor maghiare. Neglijînd acest criteriu de delimitare foarte important [1], Cihac a trecut printre elementele românești de origine maghiară cuvinte ca *afin*, *cioareci*, *ciucure*, *ciung*, *coacăză* etc., deși ele apar în aromînă sau în istroromînă. Îi revine totuși lui Cihac meritul de a fi apelat pentru prima dată într-o operă lexicografică la dialectele românești sud-dunărene, chiar dacă invocarea acestor dialecte are un caracter nesistematic sau chiar accidental.

În volumul al doilea al lucrării, consacrat împrumuturilor, se mai constată și unele incursiuni ale lexicografului dincolo de etimoanele directe, către filierele mai îndepărtate; cu alte cuvinte, după stabilirea sursei directe din care au fost împrumutați termenii românești, Cihac adaugă, ori de cîte ori i se pare interesant, limbile (și formele) originare din care provin aceste etimoane. *Adamască*, explicat prin slavă, este un nume comun provenit „de la orașul Damasc, locul de origine al acestei stofe"; *arapnic* și *bahmet*, considerate de asemenea împrumuturi românești din limbile slave, ar fi, la rîndul lor, în aceste limbi, de origine „tartară"; *bahadîrca*, trecut printre elementele slave ale limbii romîne, ar fi fost împrumutat la rîndul lui de slavi din „turcescul *behadîr*".

O ultimă constatare generală pe care vrem s-o facem aici se referă la problema explicării formelor în dicționarul lui Cihac. În epoca în care Cihac își redacta dicționarul etimologic, școala neogramatică demonstrase deja, deși cu unele exagerări, importanța legilor fonetice care guvernează limbile. Fiecare limbă, arătau pe bună dreptate neogramaticii, își are legile fonetice specifice, deosebite în diverse etape ale dezvoltării ei; pe de altă parte, trecerea unui cuvînt dintr-o limbă în alta prin împrumut este supusă altor reguli decît acelea care acționează în cazul termenilor moșteniți. De aici rezultă concluzia că o etimologie poate fi admisă, între altele, numai în măsura în care se ține seamă de toate transformările formale ale cuvîntului în cauză. Eroarea pe care o comite, din acest punct de vedere, Cihac, este aceea de a apropia între ei termeni din limbi diferite care nu se pot explica fonetic unul prin altul; pentru el, la nevoie mai toate consoanele se pot transforma în alte consoane și mai toate vocalele pot trece în alte vocale. De aceea, e suficient ca într-o limbă străină să existe un cuvînt asemănător prin formă (și, bineînțeles, prin sens) cu acela românesc pentru ca Cihac, potrivit principiului de a explica cu orice preț, să apeleze la el,

[1] Trebuie să recunoaștem însă că la data cînd Cihac își redacta dicționarul dialectele românești sud-dunărene erau aproape cu desăvîrșire nestudiate.

punîndu-l la baza termenului romînesc. Erorile generate de această atitudine sînt flagrante chiar în cazul elementelor latine ale limbii romîne, domeniu mai cercetat în epoca la care a fost redactat dicționarul și în care însuși Cihac s-a descurcat mai bine. *Mușca*, de exemplu, a fost legat de etimonul latinesc *morsicare*, care explică în realitate, potrivit legilor fonetice, pe *mursica* (*murseca*) „a mușca" ; *noian*, a cărui etimologie exactă nu se cunoaște nici astăzi, este explicat de Cihac prin latină, de la o formă *oceanum* ; pentru a justifica evoluția fonetică *oceanum* > *noian*, lexicograful acceptă intervenția absurdă a unui *n* protetic, precum și sincoparea tot atît de fantezistă a lui *c* ; termenul *unealtă* ar proveni dintr-un etimon latinesc *utensilia*, sincopat (prin căderea lui *-si-*) și apoi metatezat, cînd, în realitate, avem a face cu o formație din interiorul limbii romîne (< *unele* + *alte*). Asemenea exemple, și numeroase altele care s-ar mai putea da, arată că Cihac nu a luat în considerație caracterul de lege al transformărilor fonetice, substituind legilor fonetice obiective justificări arbitrare, combinații absurde.

*

Cu alt prilej vom face analiza succintă a diverselor capitole din dicționarul lui Alexandru Cihac, pentru a putea trage apoi concluziile corespunzătoare.

PROBLEMELE DE LINGVISTICĂ DIN UNELE PUBLICAȚII DE CULTURĂ ALE ANULUI 1961

În rîndurile care urmează ne propunem să prezentăm articolele, notele și recenziile de lingvistică publicate în diverse reviste în anul 1961. Alegerea temei pentru cronica de față a avut în vedere faptul că, în ultima vreme, periodicele românești de cultură au căutat să abordeze cu mai mare interes decît pînă acum diferite probleme de lingvistică românească.

Din ce în ce mai multe reviste au creat o rubrică de discutare a problemelor de limbă română literară. Se cuvine să fie amintită, în primul rînd, revista „Luceafărul", care, sub semnătura lui Gh. Bulgăr și Al. I. Ștefănescu, a publicat cîteva „recenzii' lingvistice pe marginea lucrărilor unor tineri scriitori sau critici literari. „Tribuna" din Cluj a anunțat și ea, o dată cu publicarea articolului acad. Emil Petrovici, *Pentru respectarea normelor ortografice*, în nr. 46, p. 3, înființarea unei rubrici permanente de „limbă și stil". Deși inițiativa revistei n-a găsit răspuns din partea colaboratorilor decît abia în nr. 1 al anului 1962, în care Pompiliu Dumitrașcu publică un articol de cultivare a limbii, ea trebuie consemnată ca o promisiune interesantă atît pentru lingviști cît și pentru ceilalți cititori ai revistei.

Nu intră în preocupările rîndurilor de față rubrica permanentă de cultivare a limbii din ziarul „Informația Bucureștiului" despre care am pomenit în cronicile revistei noastre din anii trecuți, dar ne interesează aici rubrica susținută de N. Mihăescu în revista „Presa noastră".

În „Scrisul bănățean" există, de asemenea, o rubrică de „limbă și stil" la care a semnat, în anul 1961, numai G. I. Tohăneanu.

Pe lîngă acestea, trebuie luate în considerație recenziile asupra lucrărilor de lingvistică, precum și articolele sau notele cu caracter informativ privitoare la lingvistica românească, pe care le-am întîlnit, în mai mare sau mai mică măsură, în toate revistele noastre de literatură.

*

Încercînd o grupare a tuturor acestor preocupări după conținut, se impune să fie pomenite, în primul rînd, problemele de c u l t i v a r e a l i m b i i. Obiectul discuțiilor l-a constituit mai ales limbajul *criticii literare* și al *presei*.

În ceea ce privește prima categorie, articolele publicate au urmărit abuzul de neologisme și clișeele stilistice. Cu privire la neologisme, Șerban Cioculescu publică în „Gazeta literară", nr. 1 un articol intitulat *Iarăși neologismele*, în care se ocupă de diferite neologisme „criticabile", semnalate de acad. Iorgu Iordan în numărul 24, din 1960, al revistei „Luceafărul". Titlul, chiar fără marcarea intonației, este sugestiv pentru poziția autorului, care nu este de acord cu multe

din criticile aduse de acad. Iorgu Iordan publiciștilor, în ceea ce privește folosirea neologismelor. Poziția autorului se explică, după cît se pare, prin convingerea că problema neologismelor în publicistica actuală este o *falsă* problemă. Elocvent în acest sens este pasajul următor din articol: „Învățămîntul... familiarizează tinerele generații cu un vocabular mult mai bogat decît acela din trecut, iar emisiunile radiofonice lărgesc nespus sfera de cultură a ascultătorilor de toate vîrstele și de toate condițiile. O primejdie a neologismelor nu există așadar propriu-zis, chiar acolo unde constatăm excesul lor. Cînd scriitorul prin talentul expunerii interesează pe cititorii săi, ei știu să-l urmărească și să-l descifreze la nevoie. Cît despre tinerii scriitori, pe măsură ce se limpezesc, ei își simplifică și stilul, ce este drept uneori cam pretențios și manieristic". Împotriva unei asemenea atitudini nu sînt, cred, necesare alte argumente, de altfel destul de ușor de găsit, decît faptul că exprimarea accesibilă a început să intre în preocupările unor critici literari cu bine stabilită reputație ca Paul Georgescu, S. Damian și Matei Călinescu, care, în articolul *Critica literară și actualitatea*, din „Gazeta literară", nr. 50, p. 6, afirmă că accesibilitatea constituie un deziderat al actualității. Autorii atrag atenția asupra faptului că accesibilitatea nu trebuie să fie confundată cu simplismul sau cu platitudinea. De acest pericol cred că n-ar avea motive să se teamă prea mult. Din păcate, mai greu de descoperit și de înlăturat este nu exprimarea simplistă, ci conținutul de idei banal, lipsit de originalitate, care adeseori se ascunde în dosul unei exprimări complicate, înzorzonate și confuze.

Observații bune face cu privire la folosirea neologismelor în critica literară Al. I. Ștefănescu, în „Luceafărul" n-rele 3 și 4, cu ocazia discutării unor incorectitudini din articolele lui D. Cesereanu. Concluziile autorului pot fi utile și altor, tot atît de „abili", mînuitori ai condeiului, cum este, după părerea lui Al. I. Ștefănescu, și tînărul critic.

Acad. Iorgu Iordan se ocupă de cîteva clișee ale publicisticii actuale în articolul *Șlagăre stilistice* din „Luceafărul", nr. 21, p. 11. D-sa critică abuzul în folosirea adjectivelor *major* și *cert* și a substantivului *coordonată*, demonstrînd cu ajutorul a nenumărate exemple, felul în care, printr-o folosire excesivă, se ajunge la ștergerea sensului cuvintelor de mai sus.

Clișeele sînt criticate și în modul de exprimare din unele articole de ziar de către N. Mihăescu în „Presa noastră", sub titlul *Șabloane lingvistice și gramaticale în cîteva ziare*, în nr. 5, p. 39—40. Acest articol face parte dintr-un ciclu în care N. Mihăescu se ocupă de corectitudinea exprimării ziariștilor. Articolele din „Presa noastră" cuprind mult material ilustrativ și tratează probleme de un interes mai larg: *Sintaxa și vocabularul unor texte de ziar* în „Presa noastră", nr. 1, p. 31—32; *Oscilații ortografice în unele ziare*, în nr. 2, p. 39—40; *Semnele de punctuație în unele ziare*, în nr. 3, p. 46—48; *Exprimări echivoce în unele texte de ziar*, în nr. 9—10, p. 58—59; *Limba și stilul unor ziare raionale*, în nr. 11, p. 44—46.

Bogate în fapte și neîndoielnic utile, articolele din „Presa noastră" mi se par cam sărace în comentarii și explicații, ceea ce cred că micșorează, în oarecare măsură, puterea lor de influență. Acesta este cazul articolului de ortografie mai ales, dar lipsa comentariului se simte uneori și în celelalte articole. Cîteodată, chiar atunci cînd există, explicațiile nu țin seama de toate cazurile care ar trebui să fie aduse în discuție, pentru obținerea unei corecte aplicări a normei respective. Sub acest aspect cred că, în articolul despre ortografie din nr. 2, paralel cu discutarea preiotării lui *e* la început de cuvînt sau de silabă, ar fi trebuit discutate și neologisme de tipul *idee, poezie, maestru*, care au un *e* nediftongat și care adeseori, tocmai din cauza analogiei cu cuvintele moștenite și poate din cauza felului cum foarte mulți le rostesc, sînt scrise: *ideie, maiestru* etc. Alteori există în unele situații, desigur rare, o oarecare ezitare în determinarea categoriei gramaticale a anumitor forme discutate de N. Mihăescu. Astfel, în construcția gramaticală *merită* + un participiu pasiv, considerată în mod just un clișeu gramatical, verbul *a merita* este socotit impersonal, pe baza unor propoziții ca: *Experiența...*

merită studiată...; *merită scos în evidență felul....* Se face confuzie deci cu forma impersonală *merită să vezi, merită să crezi* etc.

Preocupări pentru cultivarea limbii apar și în alte reviste, dar sporadic. În acest sens poate fi pomenit faptul că revista „Viața romînească", nr. 8, publică la Miscellanea o notă cu privire la ancheta revistei noastre : *Cultivarea limbii în discuție publică*, lăudînd inițiativa revistei și conținutul unor răspunsuri. În încheiere, C. R., autorul notei încearcă schițarea cîtorva concluzii ale discuției, utile pentru orientarea celor preocupați de această temă.

Același interes îl prezintă și cele cîteva note critice referitoare la forma unor cuvinte sau la felul în care sînt realizate unele traduceri din limbi străine. Pentru prima categorie citez discuția asupra formei sufixului în numele de loc *Petroșani* sau *Petroșeni*. Disputa, susținută în coloanele revistei „Tribuna", este deschisă în nr. 36, p. 2, de Valentin Longin, care critică forma *Petroșeni* ca argumente pe care trebuie să le citățm cu titlu de curiozitate : „Din punct de vedere lingvistic nu se cunoaște o trecere a lui *a* la *e* în cazul denumirilor urbane. În limba vorbită există un asemenea fenomen (*așe*, în loc de *așa*, *șe* în loc de *șa*), în limbajul literar nu se întîlnește un caz similar". În numărul următor al revistei Ion Grozoni din Hațeg caracterizează teoria lui V. Longin cu trecerea de la *a* la *e* „detailată, dar probabil nu prea științifică", iar Irimie Străuț din Deva, în nr. 39, p. 2, susține, cu mai multe argumente, generalizarea formei *Petroșeni*. Iată argumentele : 1. „Problema *transhumanței* (!) vocalelor din „*a*" în „*e*" în cazul formării denumirilor urbane în limba noastră, nu se poate pune" ; 2. majoritatea numirilor de localități din regiune au terminația *-eni* ; 3. „orașul e relativ tînăr, la origine, sub stăpînirea austro-ungară, se numea *Petrozsény*". La cele spuse de cei trei corespondenți, redacția revistei nu adaugă nici o opinie, nici o corectare, deși cred că în cazul de față ar fi fost bine dacă ar fi intervenit în unele note, chiar înainte de publicare. Este îmbucurător faptul că cititorii își pun asemenea probleme și că acestea găsesc spațiu în reviste, dar ei trebuie să fie, cu această ocazie, îndrumați în îmbogățirea cunoștințelor în domeniul care îi interesează. Lăsînd discuțiile de acest fel la libera alegere a cititorilor, atît în ceea ce privește conținutul lor cît și forma expunerii, revistele vor menține în coloanele lor un supărător caracter de *diletantism*, în ceea ce privește discutarea problemelor de limbă. În cazul de față s-ar fi impus corectarea unor formulări necorespunzătoare din notele citate, cel puțin *transhumanță*, cu totul nepotrivit folosit cu sensul de „transformare". Discuția ar fi cerut și o concluzie din partea redacției, dacă nu în sensul recomandării uneia din cele două forme ale denumirii discutate, cel puțin în punerea discuției pe făgașul normal, eliminînd ideea greșită a unei etimologii maghiare, precum și apropierea nepotrivită cu rostirile regionale *așe* și *șe*, și explicînd cele două forme pe baza alternanței fonetice a sufixului *-ean* pentru singular și *-eni* pentru plural, care datorită tendinței de rostire dură a lui *-ș* anterior devine *-an* pentru singular și *-ani* pentru plural.

În revista „Steaua", care nu poate fi citată în anul 1961 decît pentru un singur articol de lingvistică, Eugeniu Sperantia semnalează existența unor „stîngăcii de stil" în traducerea pe care G. Mihăilă a făcut-o cărții lui R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*. Regretabil este faptul că exemplele care trebuie să ilustreze criticarea acestor stîngăcii lipsesc cu totul. Ar fi de dorit ca asemenea critici să fie însoțite cel puțin de cîteva exemple pentru ca să se poată constata, chiar numai parțial, valabilitatea criticii și mai ales a termenilor în care este făcută.

Observații întemeiate cu privire la greșelile din traducerea piesei *Moralitatea doamnei Dulska*, de G. Zapolika, traducător St. Norin, au apărut în „Viața Romînească", nr. 3, p. 160, cu titlul *O traducere care trădează*, sub semnătura lui Em. Nistor.

Deși mult mai reduse, preocupările de cultivare a limbii elevilor n-au lipsit nici ele din paginile revistelor. Pentru acest aspect poate fi citată tot revista „Luceafărul", care a publicat, în fiecare număr, o instructivă pagină închinată elevilor. În această pagină, în nr. 14,

am întîlnit articolul profesorului V. Teodorescu, intitulat *Observații în legătură cu exprimarea elevilor*, articol bogat în comentarii judicioase pe marginea celor mai frecvente greșeli de limbă care se remarcă în lucrările elevilor. Apare însă și în acest articol o oarecare imprecizie în formularea unor reguli. Este cazul prezentării acordului articolului posesiv. Autorul arată că acest articol, „ca și cel hotărît, se acordă cu substantivul precedent, nu cu cel pus la genitiv sau cu pronumele". În primul rînd comparația cu articolul hotărît nu cred că poate să-l lămurească pe elev asupra acordului articolului posesiv, datorită poziției enclitice a articolului hotărît. În al doilea rînd, chiar numai referitor la articolul posesiv nu cred că este suficient cînd se spune că se acordă cu substantivul precedent. Trebuie să se precizeze că este vorba de acordul cu numele obiectului posedat. Substantivul precedent poate să fie adeseori tocmai substantivul cu care nu se acordă articolul, situație care apare tocmai în unul dintre exemplele citate de prof. Teodorescu : *Extrema stîngă feroviară... execută o centrare sub privirile unui coechipier... și a unui adversar.* Acordul trebuia să se facă cu substantivul *privirile*, dar cuvîntul imediat precedent este *coechipier*.

*

Comentarea stilului beletristic cuprinde un spațiu apreciabil în revistele din acest an. În acest domeniu intențiile de cultivare a limbii se conjugă cu cele de interpretare a faptelor stilistice, astfel că se impune gruparea la un loc a interpretărilor făcute în scopuri de cultivare a stilului beletristic, cu cele propriu-zis de s t i l i s t i c ă. În această ordine de idei trebuie citate, în primul rînd, articolele lui Gh. Bulgăr, *Stilul artistic în reportaj*, în „Luceafărul", nr. 7, p. 2, *Pitorescul simplu în proză*, în nr. 8, ale lui Al. I. Ștefănescu, *Autenticitate și naturalism*, în „Luceafărul", nr. 6, și *Lupta cu expresia*, în nr. 5 al aceleiași reviste. Tot în revista „Luceafărul" au apărut și recenziile lingvistice ale unor lucrări de literatură : *Vîntul cutreieră apele* de Ilie Constantin, în nr. 1, p. 10, și *Secunda 58* de Dorel Dorian, în nr. 2, p. 10. Aici trebuie amintit și studiul lui G. I. Tohăneanu, *Sintaxa poetică a lui Arghezi*, publicat în primele două numere ale revistei „Scrisul bănățean", din anul 1961.

După cum se poate constata chiar numai din titlurile citate mai sus, în unele articole se reia discuția purtată și altădată în coloanele revistelor de literatură în jurul naturalismului lingvistic al unor opere literare. Al. I. Ștefănescu, în articolul *Autenticitate și naturalism*, recomandă dozarea întrebuințării expresiilor „naturaliste", în sensul reducerii lor într-o operă literară, pe măsură ce acestea și-au îndeplinit rolul de caracterizare a unui personaj sau a atmosferei unei narațiuni. Gh. Bulgăr în articolul *Pitorescul simplu în proză* apreciază lucrarea lui Fănuș Neagu *Somnul de la amiază*, printre altele și pentru expresiile populare folosite, printre care citează : *osînza naibii* și *ce-i mă, prelegitule*. Adriana Iliescu, în *Critica criticii la Moromeții*, articol publicat în „Gazeta literară", nr. 33, se pronunță împotriva criticării lui Marin Preda pentru naturalism, încheind : „Pe Ilie Moromete nu-l poți închipui (sic !) vorbind în altfel decît în romanul lui Marin Preda. Altfel creezi alt Moromete".

Față de această ultimă poziție extremistă, se poate pune întrebarea : oare scriitorul este obligat de dragul autenticității să reproducă cu o exactitate de statistician toate expresiile triviale, pe care în viața de toate zilele le poate rosti un om ? Cred că nu ! Scriitorul are suficiente mijloace pentru a crea portretul autentic al unui om, fără să încarce lucrarea cu expresii eufemistic numite „crude".

Un alt aspect criticabil al exprimării în operele artistice este *ermetismul*. Al. I. Ștefănescu se ocupă de acest aspect în articolul *Lupta cu expresia*. Poziția criticului de la *Luceafărul* nu este însă, în acest caz, destul de fermă. Deși combate poezia „obscură", totuși afirmă la un moment dat : „Dacă poemul cercetează zone umbroase (?) ale realității în vederea lărgirii ariei cunoașterii umane, încă imperfecte, atunci o exprimare mai puțin clară și ea parțială,

apare legitimă și o luăm ca atare". Mărturisesc că, în lipsa oricărui exemplu din partea autorului articolului, nu am înțeles la ce se referă.

Lăsînd la o parte faptul că nu am înțeles rostul considerațiilor teoretice de acest gen în articolul citat, trebuie să spun că afirmațiile criticului de la „Luceafărul" nu mi se par întemeiate. În primul rînd, Al. I. Ștefănescu acordă termenului de „exprimare mai puțin clară"-o accepțiune tot atît de puțin... clară, încadrînd în această categorie și modul de exprimare pe care critica literară îl numește „esopic". Acesta însă nu reprezintă o exprimare mai puțin clară ci o exprimare cu două planuri. Cine vrea să pătrundă în adîncimea ei trebuie să aibă cheia, să citească printre rînduri. Nu mi se pare deci justificată încadrarea ei aici. În ceea ce privește alte cazuri, cred că exprimarea confuză sau obscură, într-o operă artistică, trebuie privită întotdeauna ca o greșeală, nu ca un fenomen normal, admisibil. Ea poate fi uneori explicată dar nu *și* justificată.

Articolele lui G. I. Tohăneanu din „Scrisul bănățean" sînt foarte bogate în fapte și sugestii. În ceea ce privește varietatea problemelor discutate în legătură cu poezia lui Arghezi aș zice chiar că sînt „prea" bogate, ceea ce dăunează interpretării faptelor. Deși, prin forța lucrurilor, sumare, interpretările sînt, în general, corecte și deschid multe perspective pentru cercetarea stilului lui Arghezi. Ca în majoritatea cazurilor în legătură cu asemenea subiecte, desigur că s-ar putea face diferite obiecții. Astfel, se pot formula oarecare rezerve în legătură cu interpretarea dativului în locul acuzativului, ca avînd rol personificator :

Carte frumoasă...
Ești ca o floare. anume înflorită
Mîinilor *mele care te-au deschis.*

Mă întreb dacă, în cazul de mai sus, nu cumva metonimia *mîini* în loc de *om* (eu) are rol personificator și aș înclina mai repede către această interpretare.

De asemenea ar putea fi arătate și cîteva inconsecvențe în discutarea anumitor situații de topică expresivă. Acesta este cazul atributelor din versurile următoare :

Ager, *oțelul rupe de la fund*
Pămîntul greu, muncit cu dușmănie
Și cu nădejde, pînă ce, rotund,
Luna-și așează ciobul pe cîmpie.

și din versurile

Vîntului, noi venetic
Nu-i putem cînta nimic.

Dacă pentru *ager* și *rotund* autorul observă că „circumstanțiază" acțiunea exprimată de predicat, constatare la care subscriu numai în ceea ce privește pe *ager*, deoarece *rotund* nu exprimă o circumstanță ci o stare simultană cu acțiunea exprimată prin predicat (*luna-și așează ciobul și acesta este rotund*), pentru cel de-al doilea exemplu (*venetic*), G. I. Tohăneanu remarcă doar faptul că este un atribut adjectival izolat. Dar și aici izolarea prin topică a atributului exprimă o circumstanță : *fiind venetic* (cauză).

În ciuda observațiilor pe care le-am formulat, articolele lui G. I. Tohăneanu au constituit una dintre cele mai interesante lecturi în revistele din ultimul an.

Trecînd din domeniul valorilor stilistice ale diferitelor categorii gramaticale în acela al tropilor, trebuie să semnalez, în primul rînd, articolul publicat de acad. Tudor Vianu în nr. 10, al revistei „Iașul literar", sub titlul *Observații asupra metaforei poetice*. Acest foarte interesant studiu reproduce conținutul comunicării prezentate de autor la Congresul de poetică de la Varșo-

via în august 1961, în care acad. Tudor Vianu aduce noi elemente în caracterizarea metaforei. Acad. Tudor Vianu trage concluzia că metafora poetică are o structură semantică adîncă şi, spre deosebire de metaforele limbii comune, nelimitată.

Analiza mai multor figuri de stil formează tema articolului semnat de N. Mihăescu : *Valori stilistice în limbajul presei*, în „Presa noastră", nr. 7—8, p. 59. Elogios, fără excepţie, la adresa exprimării figurate a ziariştilor, articolul îşi propune să explice „modalităţile de expresie" necesare „pentru a obţine un efect sau altul stilistic". În acest articol însă, apar unele comentarii insuficient de convingătoare. Mă rezum la citarea pasajului în care se face analiza valorilor stilistice ale următorului fragment de ziar : *lupta împotriva acelora care urzesc noi războaie aducătoare de lacrimi*. Iată acum comentariul autorului : „Din polisemantismul verbului *a urzi*, în contextul citat, înţelesul de a unelti, a pune ceva la cale din umbră, mişeleşte, apare cu maximă forţă expresivă. Cuvîntul asociat războaielor cu sensul de măceluri umane, sugerează prin contrast, imaginea celeilalte lumi — a păcii, simbolizată prin războaiele de ţesut, la care oamenii urzesc stofele şi pînza. Iată cîte nuanţe afective poate trezi un simplu cuvînt în stare să scînteieze din multiple feţe într-un context — întocmai ca o piatră preţioasă în montura unui inel". O asemenea analiză stilistică, foarte „subiectivistă", nu ţine seama de ceea ce oferă textul prin conţinutul lui expresiv, ci de asocierile semantice pe care comentatorul le stabileşte, pe cale raţională, între componentele unui text, asocieri care, pe plan expresiv, nu apar şi nici nu cred că pot apărea vreodată.

Tot prin notele publicate la Miscellanea, se manifestă „Viaţa romînească" şi în domeniul stilisticii. Sub semnătura lui C.R. apar aici notele : *Dicţionarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu* (nr. 10 al revistei) şi *Există un stil publicistic*? (nr. 11). În prima, se anunţă, pentru cititorii „Vieţii romîneşti", publicarea machetei *Dicţionarului limbii poetice a lui M. Eminescu* în „Limba romînă", nr. 4, 1961, subliniindu-se importanţa lucrării. Autorul face cîteva propuneri în sensul accentuării caracterului stilistic al dicţionarului, ceea ce însemnează o mai minuţioasă şi detaliată analiză a procedeelor artistice. A doua notă discută articolul lui G. Bolocan publicat în „Studii şi cercetări lingvistice" nr. 1, 1961 sub titlul *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii romîne literare*. Acestui articol i se reproşează, ca viciu de metodă, caracterul unilateral al demonstraţiei, pentru care se ia ca termen de comparaţie numai stilul beletristic şi numai fapte din domeniul lexicului. Este subliniat însă aportul articolului lui G. Bolocan la semnalarea existenţei „publicisticii literare" ca specie a stilului beletristic probabil — care prezintă interes pentru studiul lingvistic.

În legătură cu problemele de stilistică, trebuie amintită lăudabila iniţiativă a revistei „Luceafărul" de a publica, cu concursul lui Mihu Dragomir, rubrica numită *Dicţionar de rime*. Începînd cu nr. 16, în „Luceafărul" au apărut succesiv, pentru informarea tinerilor versificatori, următoarele articole : *Despre ritm* I şi II, *Cadenţe şi tonuri*, *Măsura*, *Între schemă şi vers*, *Despre rimă*, *Cele trei litere finale*, *Rimă şi context*, *Cuvîntul cel mai caracteristic*. Autorul rubricii reuşeşte să se ferească de didacticismul sec, transformînd notele în expuneri atrăgătoare şi instructive. S-ar putea spune chiar că uneori este sacrificată informaţia din teama de a nu complica expunerea.

*

În domeniul istoriei limbii romîne literare, revistele pe care le-am cercetat au publicat mai ales recenzii asupra unor lucrări de specialitate. Cele mai multe dintre acestea s-au ocupat de volumul I al *Istoriei limbii romîne literare* elaborată de acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu. Astfel, Al. Piru recenzează cartea în „Contemporanul", nr. 26, p. 3, I. D. Bălan în „Gazeta literară", nr. 26, p. 2, Ion Rotaru în „Luceafărul", nr. 14, p. 2 şi V. Fanache—P. Teodoru în „Tribuna" nr. 32, p. 9. Autorii recenziilor subliniază importanţa şi calitatea lucrării, făcînd unele

observaţii în legătură cu modul de organizare a capitolelor sau cu alte elemente de detaliu. Majoritatea recenziilor se întîlnesc în susţinerea ideii că apariţia scrisului în limba romînă trebuie legată în primul rînd de cauze interne şi anume de stadiul de evoluţie al societăţii romîneşti în acea vreme. Un punct comun al recenziilor îl formează şi discutarea epocii în care se poate plasa apariţia limbii romîne literare şi acceptarea soluţiei propuse de cei doi autori în această problemă. Acestui subiect îi consacră B. Cazacu articolul publicat în „Luceafărul", nr. 11, cu titlul : *Limba literară, limba folclorului şi începuturile limbii literare*, în care combate, cu argumente care au mai apărut şi în alte lucrări ale autorului, părerile formulate din nou de I. Coteanu, în această problemă, în cartea *Romîna literară şi problemele ei capitale*.

Un alt capitol al studiului limbii literare este abordat în articolul lui Al. Andriescu, *Rolul literaturii în dezvoltarea limbii literare*, în „Iaşul literar", nr. 1. Autorul îşi îndreaptă atenţia spre analizarea formulărilor lui P. Miclău din articolul publicat în *Probleme de lingvistică generală*, vol. al II-lea, cu care autorul nu este de acord. Acelaşi subiect îl tratează G. I. Tohăneanu în articolul *Unele probleme de lexic în limba literaturii artistice*[1]. Din concluziile formulate de G. I. Tohăneanu, atrage atenţia constatarea că marii scriitori contribuie la dezvoltarea vocabularului mai mult prin îmbogăţirea conţinutului semantic al cuvintelor decît prin crearea unor cuvinte noi.

În legătură cu studiul limbii romîne literare a trezit interesul cercetătorilor romîni şi cartea lui R. A. Budagov, *Problemele studierii limbilor romanice literare*. În „Luceafărul" nr. 21, apare o recenzie a cărţii sub semnătura lui B. Cazacu, iar în „Tribuna" nr. 35, se ocupă de aceeaşi carte O. Vinţeler. Ambele recenzii consideră lucrarea deosebit de interesantă. Recenzia din „Luceafărul" merge chiar mai adînc în sublinierea semnificaţiilor cărţii şi discută unele concluzii impuse de lectura acestei lucrări.

★

Periodicele cercetate în vederea alcătuirii paginilor de faţă cuprind recenzii privitoare la diverse alte domenii ale lingvisticii. În „Steaua" nr. 5, a apărut, după cum am mai amintit, sub semnătura lui E. Sperantia, o recenzie a cărţii *Introducere în ştiinţa limbii* de R. A. Budagov, tradusă de G. Mihăilă. Aceeaşi carte o recenzează C. Otobîcu în „Luceafărul" nr. 16, p. 2. Octavian Şchiau prezintă, în „Tribuna" nr. 45, *Dicţionarul de neologisme*, Lia Lupaş, în „Gazeta literară" nr. 5, se ocupă de *Studii clasice*, N. M., în „Viaţa romînească" nr. 7, face recenzia revistei *Limba romînă*, nr. 1 din anul 1961, iar Val. Panaitescu, în „Iaşul literar" nr. 7, p. 80, recenzează *Studii şi cercetări ştiinţifice Iaşi, seria filologie*.

Trei contribuţii filologice atrag de asemenea atenţia în coloanele revistelor de literatură. Prima aparţine profesorului Mihail Carp, care completează observaţiile făcute pînă acum şi de alţi cercetători cu privire la aşa-numitul vers-enigmă din poezia lui Eminescu, *Floare albastră*, a doua, semnată de Mihail Triteanu şi publicată în „Tribuna", nr. 16, critică aspru şi pe bună dreptate ediţia din 1961 a operelor lui Pavel Dan, publicată de ESPLA, iar a treia apare la rubrica recenzii, din nr. 5 al revistei „Iaşul literar", unde Liviu Leonte laudă, pe drept cuvînt, ediţia Asachi scoasă în 1961, sub îngrijirea lui N. A. Ursu, de ESPLA.

Instructive sînt şi articolele cu caracter informativ cu privire la diverse aspecte ale activităţii lingvistice din ţara noastră. Acad. Al. Rosetti, în „Contemporanul" nr. 12 şi B. Cazacu, în „Contemporanul" nr. 23, prezintă pentru publicul larg principiile de elaborare a *Tratatului de istorie a limbii romîne*. Ariton Vraciu, în *„Iaşul literar"* nr. 3 şi Liviu Petrina, în „Tribuna" nr. 40, informează pe cititori cu privire la anumite aspecte din activitatea slaviştilor pe plan internaţional. Walter Wagner anunţă, în „Tribuna" nr. 3, începerea lucrărilor de adunare a

[1] Vezi „Scrisul bănăţean", nr. 10.

materialului pentru *Atlasul graiurilor săsești din Transilvania*, iar profesorul G. Beldescu, în „Contemporanul" nr. 35 și prof. Ion Popescu, în „Luceafărul" nr. 18, se ocupă de problemele predării limbii române în școală, în condițiile realizării învățământului obligatoriu de 8 ani.

În ultima vreme se constată o creștere a interesului publicațiilor de mare tiraj pentru problemele gramaticii limbii române predate în învățământul elementar. Ziarul *Scînteia* a inițiat o discuție asupra acestei teme, publicînd, în nr. 5405, din 11 ianuarie 1962, articolul intitulat *Despre un manual de gramatică*, de J. Byck, în care se fac observații cu privire la modul în care trebuie definite și interpretate categoriile gramaticale în învățământul elementar.

Problema aceasta privește nu numai metodica predării, ci și o serie de aspecte care interesează pe toți specialiștii în gramatică. De aceea, revista „Limba română" îi invită pe aceștia să participe la discuții.

★

Am semnalat în rîndurile de mai sus preocupările de lingvistică ale cîtorva din cele mai importante reviste de cultură care apar în țara noastră. Afirmația pe care am făcut-o la începutul însemnărilor de față cred că și-a găsit confirmarea. Contribuțiile lingvistice ale acestor reviste sînt, în acest an, mult mai numeroase, mai variate ca tematică.

Creșterea interesului publicului larg pentru problemele de lingvistică coincide cu lărgirea preocupărilor și cu creșterea numărului lucrărilor de strictă specialitate și a nivelului lor calitativ, ceea ce nu este întîmplător.

Conținutul revistelor de specialitate, precum și ultimele lucrări de lingvistică : *Scurtă istorie a lingvisticii* de acad. Al. Graur și L. Wald, *Probleme de lingvistică românească* de D. Macrea și *Dicționarul de neologisme* elaborat de Fl. Marcu în colaborare cu C. Maneca, adăugate lucrărilor de lingvistică, apărute la începutul anului 1961 și semnalate de cronica anterioară, dovedesc că lingvistica românească se află într-o bogată etapă creatoare. Recenzii consacrate fiecărei lucrări în parte vor analiza contribuția recentelor lucrări apărute și aspectele cu care autorii lor au rămas încă datori față de cititori. O substanțială recenzie de acest fel publică G. Mihăilă în „Lupta de clasă" nr. 10, cu privire la lucrarea de istorie a lingvisticii amintită mai sus. E de dorit ca această recenzie împreună cu puținele recenzii critice din anul 1961 să aducă o înviorare a dezbaterilor critice în publicațiile noastre, domeniu în care sînt încă prea multe goluri. Aceasta s-ar impune cu atît mai mult cu cît, în ultima vreme, în domeniul informației bibliografice revistele de specialitate sînt în vădit progres. Un exemplu îl constituie foarte buna bibliografie publicată în nr. 4, 1961 al revistei „Limba română".

Deși au fost citate ca fenomene pozitive creșterea numărului și a varietății temelor de lingvistică în revistele de cultură, nu se poate totuși trece cu vederea faptul că există încă multe aspecte care pot fi îmbunătățite în conținutul articolelor. Afirmațiile inexacte sau imprecise care apar dau impresia de diletantism, transformînd cercetarea limbii române literare în aceste publicații într-un „joc al fanteziei". Aceste lipsuri nu pot însă împiedica afirmarea convingerii că există, datorită rublicilor create, datorită interesului manifestat de redacții și cititori și, mai ales, datorită unora dintre articolele publicate, premisele ca și revistele de cultură, la fel cu cele de specialitate, să ridice nivelul științific al tuturor articolelor de lingvistică pe care le publică, lărgindu-și, în același timp, cercul preocupărilor și al colaboratorilor.

Flora Șuteu

„STUDII ŞI CERCETĂRI ŞTIINŢIFICE" — Iaşi (seria filologie), X (1959) şi XI (1960)

Deşi nu este precizată şi delimitată în mod expres, din sumar reiese că tematica lingvistică a revistei ieşene cuprinde probleme de *limbă literară*, *dialectologie*, *lexicologie*, *istorie a limbii romîne* şi *baltistică*.

În afară de note etimologice şi de filologie (în sensul modern al cuvîntului), revista pe care o recenzăm mai cuprinde şi o rubrică intitulată „Critică şi bibliografie", asupra căreia ne vom opri mai pe larg la sfîrşit.

1° O notă specifică în tematica publicaţiei „Studii şi cercetări ştiinţifice" din Iaşi aduc contribuţiile lui Ariton Vraciu, care studiază relaţiile dintre diversele limbi indo-europene şi în mod special structura limbilor baltice: veche prusiană, letonă şi lituaniană. În fasciculele pe care le-am cercetat, autorul a publicat un studiu despre *Caracterele generale ale limbilor baltice*[1] şi un articol intitulat *Ipoteza unităţii lingvistice italo-celtice*[2].

În cea de-a doua contribuţie, pe baza unei analize scrupuloase a faptelor, autorul ajunge la concluzia convingătoare că, în prezent, nu mai poate fi susţinută teza despre unitatea lingvistică italo-celtică: „unitatea presupune existenţa a numeroase inovaţii fonetice, morfologice, sintactice şi lexicale. Or, în grupul italo-celtic ele lipsesc sau dacă apar, nu sînt convingătoare" (p. 114).

2° În domeniul *istoriei limbii romîne* merită să fie semnalat şi discutat în primul rînd articolul lui G. Ivănescu, *Elemente maramureşene în limba tipăriturilor lui Coresi*. Aducînd în discuţie noi fapte lingvistice (faţă de cele pe care le folosise în *Problemele capitale ale vechii romîne literare*, cap. VIII, p. 337—347) şi încercînd să stabilească repartiţia regională a acestor fapte de limbă, în epoca lui Coresi, (pentru ca, după aceea, să vadă ce a luat diaconul din textele rotacizante), autorul a ajuns la următoarea concluzie:

„Coresi n-a scris în graiul muntean, de pe la Tîrgovişte, Bucureşti şi Braşov, al vremii lui. Limba sa este aceea a textelor rotacizante maramureşene, dar cu adaptări la dialectul muntean: cu fonetismele fundamentale ale

---

[1] Vezi fasc. 1—2 din an. X (1959), p. 109—130.

[2] Vezi fasc. 1 din an. XI (1960), p. 106—114. Cf. şi recenzia aceluiaşi lingvist la J. Otrebski, *Gramatyka języyka litewskiego*, tom. I, Warszawa, 1958 şi tom. III, Warszawa, 1956 (în fasc. 1—2/1959, p. 166—169). În cadrul rubricii „*Note*" din fasc. 1—2/1958, Ariton Vraciu discută pe larg „*Activitatea lingvistică a lui J. M. Endzelin*" (savant leton căruia i-a fost decernat premiul Lenin) şi semnează totodată o amplă şi documentată cronică despre „*Problema vechilor relaţii lingvistice balto-slave în discuţia celui de al IV-lea Congres internaţional al slaviştilor*" (p. 151—165).

graiului muntean şi cu unele elemente morfologice şi lexicale muntene" [1].

Trecînd peste unele inconsecvenţe (cum ar fi „grai muntean" — „dialect muntean"), şi renunţînd la unele observaţii de amănunt [2], am vrea să spunem că prima parte a concluziei de mai sus nu ni se pare suficient demonstrată, deoarece se întemeiază pe fapte puţine şi pe deasupra cîteva dintre ele discutabile. Astfel, e greu de admis că pe vremea lui Coresi muntenii nu-l foloseau pe *auă* „strugure" [3] sau că aceiaşi munteni (ca de altfel şi moldovenii) îl întrebuinţau numai pe *lui* şi *ei* iar dacă în textele coresiene întîlnim pe *său, sa*, aceasta s-ar explica „numai prin influenţa textelor rotacizante" (p. 24).

Partea a doua a concluziei citate contrazice, într-o oarecare măsură, afirmaţia prea categorică făcută mai înainte. Şi aceasta fiindcă autorul admite, totuşi, că fonetismele fundamentale ale textelor coresiene sînt muntenești şi că modificările operate de Coresi „au fost totuşi numeroase" [4].

Că diaconul Coresi n-a folosit exclusiv dialectul muntenesc este un lucru pe care nimeni nu-l contestă [5]. Pentru a vedea însă dacă în tipăriturile acestuia predomină elementele muntenești sau nord-ardelenești şi maramureşene (atît în domeniul foneticii şi al vocabularului cît şi al structurii gramaticale) e necesar, după părerea noastră, să se rezolve în prealabil unele probleme de dialectologie a limbii romîne vechi şi să se utilizeze pe scară largă o metodă exactă de cercetare cum este (cu toate limitele ei) *metoda statisticii lingvistice*.

Deşi lasă multe semne de întrebare, articolul lui G. Ivănescu are totuşi meritul că semnalează noi fapte lingvistice (indubitabil nord-ardelenești şi maramureşene) [6], că oferă sugestii preţioase şi mai ales că îndrumă cercetarea limbii lui Coresi şi a limbii vechi în general „pe o cale care nu a fost încă umblată" (după cum se exprimă chiar autorul, la p. 22).

O problemă de istorie a limbii romîne discută şi G. Istrate în articolul intitulat *Un fonetism propriu Psaltirii Scheiene* [7]. Autorul reia aici discuţia privitoare la originea lui *i* epentetic din exemple ca *maire, taire, minuine, cântaire, giudecaire, mestecaire, păduire, scăpaire* şi altele pe care ni le pune la îndemînă copistul C al *Psaltirii Scheiene*. Pornind de la cercetările lui C. Lacea şi ale lui N. Drăganu (care au intuit cei dintîi originea, săsească, a fenomenului) şi utilizînd noi documente păstrate în Arhivele Bistriţei tocmai prin grija

---

[1] Vezi fasc. 1—2/1959, p. 28.

[2] *Direptate*, de pildă, provine prin haplologie din *direptătate* (<direpт + suf. *(vă)tate*), nu continuă lat. * *directitate*, care s-ar fi redus la **directate* şi aceasta ar fi dat rom. *direptate*. Din moment ce nu mai există măcar un urmaş de-al presupusului * *directate* (lucru pe care îl subliniază chiar autorul) reconstrucţia nu se poate justifica.

[3] Prezent astăzi prin Oltenia (fostul Judeţ Dolj) şi prin Muntenia (fostul judeţ Teleorman), după cum ne informează chiar G. Ivănescu (p. 25) şi după cum reiese şi din *Etymol. Magnum Romaniae* al lui B. P. Hasdeu, tom. II, p. 2103—2104.

[4] Cum rezultă din studiul acad. Al. Rosetti, *Lexicul Apostolului lui Coresi comparat cu al Codicelui Voroneţean*, în „Grai şi suflet", vol. I (1923), fasc. 1, p. 100—107 precum şi din observaţiile pe care le-a făcut I.A. Candrea comparînd lexicul *Psaltirii lui Coresi* cu al *Psaltirii Scheiene*, în „Noua revistă romînă", IV (1901), 20 şi în *Psaltirea Scheiană*, I, p. LXII—LXIII.

[5] Al. Niculescu şi A. Roceric au arătat că şi pronumele personal *dînsul* provine, în tipăriturile diaconului Coresi, tot din limba textelor rotacizante maramureşene. Cărţile tipărite ale lui Coresi, circulînd pe tot întinsul ţării, l-au putut transmite şi generaliza în limba literară. Vezi lucrarea celor doi autori *Pronumele dînsul în limba romînă*, SCL, an. VIII (1957), nr. 3 (mai ales p. 318—322).

[6] De exemplu pronumele demonstrative *acest* şi *acel* (pentru care vezi şi *Problemele capitale*... p. 303—320, fonetismul *acmu* şi unele forme verbale neprefixate (discutate la p. 27—28).

[7] Vezi fasc. 1—2/1959, p. 131—135. Acelaşi articol a fost publicat mai întîi în volumul *Recueil Lisbonne*, Buc., 1959, p. 299—303.

saşilor, prof. G. Istrate ajunge la concluzia (care ni se pare convingătoare) că fonetisme ca *maire*, *saile*, *taire* etc. nu pot fi explicate prin mijloacele interne ale limbii noastre. Spre deosebire de N. Drăganu, G. Istrate nu pune însă pe seama unui copist sas şi alte fonetisme, cum ar fi de exemplu : *oichi*, *păreichi*, *ureichi*, *veichi*, *roike*, *Costaike*, *Petraike*, *straichină* etc., dintre care unele se mai întîlnesc şi astăzi regional (în special prin Muntenia). Din acest punct de vedere autorul se declară, parţial, de acord cu acad. Al. Rosetti care a demonstrat că ipoteza lui N. Drăganu nu poate rămîne în picioare, dacă privim în bloc toate fonetismele în discuţie. Prof. Istrate nu este însă de acord cu acad. Al. Rosetti care crede că şi fonetisme ca *maire*, *taire* etc... „sînt normale pentru vorbitorii limbii noastre, din sec. al XVI-lea pînă în momentul de faţă" (p. 135) [1].

3° În ceea ce priveşte limba literară este necesar să subliniem că unele aspecte ale ei sînt studiate, la Iaşi, mult mai temeinic decît la Bucureşti sau în celelalte centre culturale ale ţării. Din mai multe surse [2] deducem că monografia pe care o pregătesc Despina şi N. A. Ursu asupra neologismelor în limba romînă la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea epuizează majoritatea izvoarelor şi anume : literatură artistică şi ştiinţifică, scrieri filozofice, documente politico-administrative, numeroase periodice ale epocii, traduceri sau adaptări şi un mare număr de manuscrise. Din ceea ce au realizat pînă în prezent cei doi cercetători ieşeni nu puteau aminti aici decît studiul intitulat *Din istoria terminologiei romîneşti privitoare la teatru*, pe care Despina Ursu, desprinzîndu-l din cercetarea de ansamblu, l-a publicat o parte în revista „Limba romînă", nr. 2/1960 şi o parte în fasc. 1 din 1960 a revistei „Studii şi cercetări ştiinţifice" (Iaşi). Atît prima parte a acestui studiu cît şi cea de a doua (care ne interesează direct în discuţia de faţă) se remarcă prin bogăţia materialului folosit şi prin interpretarea corectă a faptelor.

În domeniul limbii literare revista SCŞt. (Iaşi) a mai publicat, în 1959, *Italienisme la Petru Maior* de Şt. Cuciureanu [3] şi *Părerile despre limbă ale lui I. Eliade Rădulescu, în prima perioadă a activităţii (pînă la 1840)* de L. Leonte [4].

Fără a nega utilitatea celor două contribuţii (care aduc multe lucruri inedite precum şi precizări de detaliu) trebuie totuşi să spunem că aşteptăm cu mai mult interes alte lucrări ale aceloraşi cercetători, care au fost realizate şi urmează să fie publicate. E vorba de *Formarea terminologiei romîneşti privitoare la arte* de Şt. Cuciureanu şi de *Aspecte morfologice şi sintactice în limba romînă literară din prima jumătate a sec. al XIX-lea*, care aparţine lui L. Leonte. Preferinţa noastră se justifică prin aceea că, spre deosebire de cele dintîi (care sînt de două ori circumscrise) ultimele lucrări răspund unor necesităţi mai mari, datorită faptului că au un caracter de sinteză şi că depăşesc cadrul celui mai studiat dintre stilurile limbii noastre literare — stilul artistic sau beletristic. În orice caz, judecînd după ce au publicat şi după ce intenţionează să realizeze, în viitor, e clar că cei mai mulţi colaboratori ieşeni ai revistei „Studii şi cercetări ştiinţifice" nu se limitează numai la studierea limbii anumitor scriitori, ci caută să cuprindă în cercetările lor toate stilurile limbii literare, ceea ce este, fără îndoială, un element pozitiv.

4° O ultimă contribuţie asupra căreia este necesar să ne oprim mai pe larg aparţine lui Al. Zacordoneţ şi e intitulată *Aspecte lingvis-*

[1] Aceeaşi rezervă o exprimă G. Istrate şi în recenzia la cartea acad. Al. Rosetti, *Limba romînă în sec. al XIII-lea—al XVI-lea*, Buc., Edit. Acad. R.P.R., 1956, pentru care vezi SCŞt. (Iaşi), an. 1958, fasc. 1—2, p. 184—197.

[2] Vezi, de pildă, articolul-bilanţ intitulat *La a 15-a aniversare a Eliberării*, apărut în fasc. 1—2/1959, p. 15—17 şi cele două cronici despre *Activitatea colectivului de lingvistică în 1959 şi 1960*, semnate, prima de Despina Ursu (în fasc. 1—2/1959, p. 209—210) şi a doua de L. Leonte (în fasc. 2/1960, p. 297).

[3] Vezi fasc. 1—2, an. X (1959), p. 53—69.

[4] Vezi fasc. 2, an. XI (1960), p. 163—191.

tice ale traducerilor din limba rusă în limba romînă[1].

Intenţia mărturisită de a contribui la îmbunătăţirea calităţii traducerilor din limba rusă este, neîndoielnic, lăudabilă şi în parte a fost realizată. Autorul discută o serie de greşeli (de obicei posibile), dă multe indicaţii utile pentru cei care lucrează ca traducători şi (ceea ce ni se pare mai important) atrage atenţia asupra deosebirilor de sistem existente între cele două limbi. Nu credem însă că e bine ca traducătorii să fie priviţi şi judecaţi în bloc şi să se vorbească despre toţi că traduc adesea literal, că se mulţumesc numai cu ceea ce le oferă dicţionarul rus-romîn, că pierd din vedere specificul limbii în care traduc sau din care traduc ş.a.m.d. Toate aceste lucruri sînt, desigur, adevărate, dar nu pentru toţi traducătorii, sau nu în aceeaşi măsură. De aceea ar fi fost mai bine ca teoretizarea problemei să se facă avîndu-se în vedere în primul rînd greşelile concrete (şi uneori evidente) care se întîlnesc în traducerile din rusește în romînește. Contrar acestui procedeu, Al. Zacordoneţ nu se referă niciodată la o anumită traducere şi nu citează, în articolul său, măcar un nume de traducător care greşeşte în sensul celor arătate mai sus. Mergînd pe această cale autorul ajunge în chip firesc să dea şi indicaţii care nu ni se par necesare, întrucît ele vizează erori aproape imposibil de săvîrşit. Iată un singur exemplu : *Прощаясь с Токарёвым, Рита крепко пожала ему руку*=„Luîndu-şi rămas bun de la Tocariov, Rita îi strînse mîna cu putere" (p. 99). Astfel traduce Al. Zacordoneţ subliniind, după aceea, caracterul cu totul nefiresc al construcţiei *„luînd rămas bun de la Tocariov"*. Sîntem în întregime de acord cu autorul, dar nu credem că cineva a tradus, sau ar putea să traducă în romînește pe *прощаясь* altfel decît prin „luîndu-**şi** rămas bun" (după cum se vede şi forma verbală rusească este, în acest context, tot reflexivă).

În continuare vom face şi cîteva observaţii de amănunt, pentru a dovedi că traducerea pe care ne-o oferă textul autorului nu este întotdeauna cea mai potrivită. *Паренёк мне не раз говорил о тебе* este tradus prin „Flăcăul mi-a vorbit adeseori de mata" (p. 95). Mult mai bine : Flăcăul mi-a vorbit nu o dată despre tine (eventual dumneata). *Снять шапку* este tradus prin „a-şi scoate şapca" (p. 94). Adevăratul sens al cuvîntului rusesc *шапка* este cel de „căciulă". Pentru noţiunea de „şapcă", există în rusă *кепка* (diminutiv de la *кепи* „chipiu" < fr. *képi*) precum şi *фуражка* (întrebuinţat însă mai ales pentru şapca de uniformă). Deci *снять шапку* trebuie tradus prin „a-şi scoate căciula". *Расти не по дням, а по часам* este redat în romînește prin „a creşte ca din apă" (p. 103). Cea mai potrivită traducere în limba romînă, a acestei expresii idiomatice ruseşti este „a creşte văzînd cu ochii".

Al doilea articol semnat de Al. Zacordoneţ, *„Numele proprii în opera lui Cehov"* ni se pare mai convingător decît cel analizat mai sus. Avînd însă prea puţine contingenţe cu lingvistica, ne mulţumim numai să-l semnalăm.

În afară de notele „lingvistice şi filologice" semnate de I. Fischer sau de cele „lexicale" aparţinînd lui Mihai Bordeianu merită să mai fie semnalate următoarele contribuţii : *Observaţii asupra procesului de însuşire a unei limbi noi (învăţînd limba polonă)* de Florica Dimitrescu (fasc. 2/1960, p. 244—252) ; *Gramatica manuscrisă a comisului Ionică Tăutu* de Dan Mănucă (fasc. 1—2, 1959, p. 140—144) şi *Despre fiziologia şi tratamentul lui* **r** *în limba romînă şi despre unele forme verbale dialectale* de I. Turcuş (ibid. p. 149—156).

5°. Apreciată în ansamblu, rubrica intitulată *Critică şi bibliografie* este destul de bogată şi de variată. În cele patru fascicule partea lingvistică şi filologică ocupă un număr de aproximativ 80 de pagini, adică tot cam atît cît cuprind şi studiile teoretice de limbă (fără scurtele rezumate în rusește şi în franţuzește). În general, contribuţiile publicate în cadrul acestei rubrici pot fi grupate în două categorii : 1) recenzii şi prezentări consacrate unor numere sau rubrici ale publicaţiilor pe-

[1] În fasc. 1—2/1959, p. 93—109.

riodice de lingvistică românească sau străină; 2) recenzii critice sau scurte prezentări ale unor lucrări de lingvistică, apărute în ţara noastră sau în străinătate. Menţionăm mai întîi pe cele care aparţin primei categorii: „Romano-slavica", I, II, III, Bucureşti, 1958 (A. Vraciu şi V. Rotundu) [1]; *Fonetică şi dialectologie*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1958 (M. Bordeianu) [2]; „Limba română", an. VIII (1959), nr. 1—6, rubrica „Glosar regional" (Stelian Dumistrăcel) [3] şi „Revue des langues romanes", Montpellier, LXXII, 1957—1958 (Şt. Cuciureanu) [4].

Din a doua categorie cele mai substanţiale sînt recenziile lui Ariton Vraciu (cercetător obiectiv şi informat). În afară de *Gramatica limbii lituaniene* de J. Otrebski (pe care am semnalat-o şi în cadrul tematicii revistei) acelaşi autor a mai recenzat următoarele lucrări: *Курс лекций по истории языкознания* (Curs de istorie a lingvisticii), Odesa, 1957 de K. E. Gagkaev (în fasc. 2/1960, p. 266—271); *Gramatica limbii sanscrite*, Buc., Edit. ştiinţifică, 1959 de Th. Simenschy (ibidem, p. 271—276) şi *Limbaj şi context*, Buc., Edit. ştiinţifică, 1959 de Tatiana Slama-Cazacu (în fasc. 1/1960, p. 138—148).

Dintre prezentări reţinem două şi anume: una în care Elena Lemneanu rezumă cele 6 articole cuprinse în volumul *Исследования по синтаксису русского литературного языка* (Cercetări în domeniul sintaxei limbii literare ruse), Moscova, 1956 (fasc. 1—2/1959, p. 200—204) şi alta în care Zamfira [5] Mihail prezintă un manual de limba română pentru cehi al prof. Antonin Křečan, *Cvičebnice rumunštiny* (Carte de exerciţii de limbă română), Praga, 1959 (2 volume = 626 pagini). Ultima cercetătoare mai recenzează şi lucrarea Mariei Rădulescu, *Originalul slav al Evangheliei cu învăţătură a diaconului Coresi*, Buc. Edit. Acad. R.P.R., 1959, subliniind meritele autoarei şi făcînd totodată cîteva observaţii critice [6].

Recenzia prof. G. Istrate la ultima ediţie a Sacontalei lui Calidasa [7] am lăsat-o în mod intenţionat la urmă, întrucît ea are o situaţie oarecum specială. După ce face cîteva completări (în general bine venite) precum şi unele observaţii critice pe marginea cuvîntului introductiv [8], prof. G. Istrate trece la examinarea felului în care Editura tineretului a reprodus textul tradus şi prelucrat cîndva de Coşbuc. Autorul dovedeşte că noua ediţie este inutilizabilă, deoarece conţine multe lecturi greşite şi în special un mare număr de greşeli de tipar, pe care recenzentul le descoperă, adesea, şi în ediţiile anterioare (mai ales în cea din 1928).

Analiza ediţiei amintite este făcută pe 24 de pagini (tipărite cu literă mică) ceea ce reprezintă aproximativ 2/5 din volumul global al contribuţiilor lingvistice, publicate în fasc. 1/1960. Dimensiunile neobişnuite ale acestei recenzii se datoresc şi faptului că sînt citate în ea peste 200 de versuri iar în subsolul paginii există în total 107 note şi trimiteri.

Avînd în vedere că ediţia discutată este în mod evident lucrată neglijent, caracterul ei neştiinţific putea fi demonstrat în cel mult 10 pagini. Restul de 14 pagini puteau fi ocupate fie de alte recenzii, fie de un studiu teoretic de lingvistică. Spunem de lingvistică şi nu de literatură, fiindcă, în cadrul rubricii *Studii* din fasc. 1/1960, lingviştii nu publică absolut nimic.

Dacă unele recenzii sînt prea lungi, altele sînt, dimpotrivă, prea scurte conţinînd observaţii puţine şi nu întotdeauna dintre cele mai convingătoare [9].

*

[1] Vezi an. X (1959), fasc. 1—2, p. 184—197.

[2] Ibidem, p. 204—207.

[3] Ibidem, p. 197.

[4] Vezi an. XI (1960) fasc. 1, p. 152—155.

[5] La sumar citim *Eugenia* Zamfir. Care este adevăratul nume al autoarei?

[6] Vezi fasc. 1/1960, p. 148—150.

[7] Vezi Calidasa, *Sacontala*. Poemă indiană. Traducere de George Coşbuc, Bucureşti, Edit. Tineret., 1959.

[8] Semnat de Edgar Papu. Responsabil de carte este Gh. Damirescu.

[9] Un exemplu semnificativ în acest sens ni se pare recenzia de o pagină şi trei rînduri pe care Despina Ursu o consacră *Indrepta-*

Înainte de a trece la concluzii, am dori să mai atragem atenţia comitetului de redacţie că în paginile revistei „Studii şi cercetări ştiinţifice" se strecoară cam multe greşeli de punctuaţie şi de ortografie, ultimele de diverse tipuri, începînd cu ortografierea greşită a unor nume proprii (*Haşdeu, Densuşianu*) şi terminînd cu scrierea unui cuvînt ca *a se îmbrînci* cu doi *i* (v. fasc. 1—2/1959, p. 144; 158, 204 etc...). Este adevărat că multe dintre greşelile de ortografie şi de punctuaţie se mai datoresc şi tiparului, dar atunci ar fi de aşteptat să le vedem corectate la erată (care la unele fascicule lipseşte în întregime).

O impresie neplăcută produc şi neglijenţele stilistice precum şi exprimările greşite dintre care nu vom semnala decît o parte: „Confruntînd diferitele aspecte ale limbii ruse cu **acele** ale limbii romîne..." (1—2/1959, p. 94); „...părerile autorului nu sînt acceptate în întregime **la** lingvistica sovietică" (1—2/1959, p. 203); **„Definirea** dată... realismului socialist este, în cel mai bun caz, vagă" (1—2/1959, p. 195); „...chiar dacă cele anterioare nu făceau decît să reproducă **mai mult sau mai puţin întocmai**, prima tipăritură în volum..." (1/1960, p. 115); „...nici în trecut, **dar nici în prezent nu s-au mai efectuat** cercetări speciale de asemenea proporţii..." (1/1960, p. 148); **„Ori** [] traducătorul este obligat adeseori... să suprime sau să adauge cuvinte care nu există în original" (1—2/1959, p. 101) etc...

★

Oricîte observaţii (de principiu, de metodă sau de amănunt) s-ar mai putea face în legătură cu cele patru fascicule analizate (şi eventual cu altele), impresia de ansamblu cu care trebuie să rămînem pînă la urmă este totuşi pozitivă. Munca utilă şi adeseori chiar temeinică a colectivului restrîns de cercetători ieşeni se oglindeşte în mare măsură şi în coloanele revistei pe care o recenzăm. Ceea ce se potriveşte însă pentru toate publicaţiile existente nu se poate, desigur, să nu fie valabil şi pentru revista „Studii şi cercetări ştiinţifice" de la Iaşi (seria filologie). E vorba de faptul că activitatea celor mai constanţi colaboratori ai ei precum şi conţinutul, forma şi profilul general al revistei pot fi mult îmbunătăţite. Propunerile pe care le vom formula în continuare sînt menite tocmai să ofere cîteva sugestii în această direcţie.

În primul rînd, credem că tematica revistei ar putea fi mai bine precizată şi în special lărgită, ajungînd să cuprindă, spre exemplu, mai multe probleme de limbă romînă contemporană şi în special de gramatică şi vocabular. Ni se pare surprinzător că pînă în prezent n-a fost încă publicat în revista de care ne ocupăm măcar un articol sau studiu privitor la gramatica limbii romîne contemporane sau la unele abateri de la normele ei actuale[1].

Este necesar apoi să se înmulţească numărul de colaboratori ai revistei, care au fost, pînă acum, cam aceiaşi şi aproape toţi dintr-un singur centru cultural (Iaşi). Pe această cale va fi posibilă şi realizarea unui echilibru permanent între studiile de limbă şi cele de literatură (în fasc. 1/1960, de pildă, contribuţiile lingvistice se reduc la note şi recenzii).

Deşi profilul revistei a fost mult îmbunătăţit faţă de perioada cînd nu cuprindea decît o singură rubrică şi cînd lipseau cu desăvîrşire recenziile, prezentările şi cronicile, socotim, totuşi, că, în viitor, cele trei rubrici actuale ar putea fi alcătuite într-un mod şi mai judicios decît în ultimele fascicule. În special în cadrul rubricii intitulate *Critică şi bibliografie* ar fi bine să se evite, pe de o parte recenziile prea lungi, iar pe de altă parte prezentările prea sumare, care nu pot avea decît meritul că rezumă o lucrare sau că-i semnalează apariţia.

Unii colaboratori vor trebui, credem, să manifeste mai multă exigenţă şi faţă de calitatea lucrărilor în ceea ce priveşte forma lor. Acest lucru se poate face prin evitarea greşe-

rului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie (fasc. 1/1960). Excepţînd propunerea privitoare la accentuarea *călugăriţă, doctoriţă* şi *măgăriţă*, toate celelalte observaţii ni se par juste, dar analiza operei amintite rămîne totuşi sumară.

[1] Între timp a apărut articolul lui Ştefan Giosu, *Propoziţia subiectivă*, în fasc. 1/1961.

lilor de ortografie şi de punctuaţie precum şi prin înlăturarea oricăror exprimări greoaie, echivoce, neinteligibile şi uneori chiar incorecte din punctul de vedere al normelor gramaticale.

Th. Hristea

* * * *Cronicari munteni.* Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961, volumul I, CXXXIII + 582 p., volumul II, 529 p.

Cronicile moldovene s-au bucurat de o atenţie mai mare din partea cititorilor şi cercetătorilor, datorită lui Mihail Kogălniceanu, care le-a adunat pe *toate într-un corpus*, publicîndu-le în două ediţii, una chirilică (1845—1852, 3 vol.) şi alta în transcriere cu litere latine (1872—1874, 3 volume). La popularizarea lor au mai contribuit şi ediţiile separate şi cele critice. Cu totul altfel au stat lucrurile cu cronicile muntene. Acestea au fost publicate de N. Bălcescu în *Magazinul istoric pentru Dacia* (5 vol., 1845—1847), dar aici ele *nu constituie un corpus*, pentrucă nu sînt publicate toate şi în întregime, ci numai *cîte şi cum* le-a cunoscut Bălcescu în scurta sa viaţă. Pe de altă parte, *Magazinul...* lui Bălcescu nu este o publicaţie numai de cronici (cum este cazul cu volumele *Letopiseţele Moldaviei* ale lui M. Kogălniceanu), ci textul cronicilor este întrerupt de studii, informaţii bibliografice, editări de documente şi de alte materiale istorice. În ce priveşte ediţiile separate, este destul să spun că abia în 1959—1960 au apărut primele două ediţii critice de cronici muntene şi că, pînă la apariţia volumelor pe care le prezentăm aici, una din cronici n-a văzut lumina tiparului decît în ediţia veche, chirilică şi incompletă a lui N. Bălcescu. Aşa se explică de ce atîtea probleme legate de cronicile muntene : autori contestaţi, întinderea variată a redacţiunilor, circulaţia şi modificarea lor prin acţiunile copiştilor au rămas încă pînă astăzi, în parte, nerezolvate.

De aceea, publicarea volumelor *Cronicari munteni* constituie un moment cultural important de valorificare a moştenirii literare.

Volumele cuprind cele cinci mari cronici muntene de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea : 1. *Istoriia Ţării Rumînești* a stolnicului Const. Cantacuzino, care reconstituie istoria patriei noastre din perioada formării poporului şi limbii române pînă prin sec. al IX-lea. *Istoriia...* face legătura cu cronicile următoare încheind cu : „... Radul-vodă Negru aici în ţară au pogorît, precum létopiseţele cele de obşte arată" (I, p. 79). 2. *Istoriia Ţării Rumînești de cînd au descălecat pravoslavnicii creştini*, adică de la anul 1290—1690 ; este aşa-zisul *letopiseţ cantacuzinesc*, atribuit lui Stoica Ludescu. Mai multă prudenţă ar recomanda să-l numim *Anonimul cantacuzinesc*[1] (I, p. 81—224). 3. *Istoriile domnilor Ţării Rumînești* este titlul unei întinse cronici care reia istoria Munteniei de la 1290, ducînd-o fără întrerupere, dar cu inegalităţi în tratare, pînă la anul 1729. A fost atribuită lui Radu Popescu. N. Iorga şi de curînd alţi istorici (M. Berza, Eugen Stănescu, P. P. Panaitescu) neagă paternitatea lui Radu Popescu pentru partea din cronică referitoare

[1] I. Ionaşcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu şi paternitatea cronicii „Istoria Ţării Rumînești"* — în *Analele Universităţii „C. I. Parhon"*. Bucureşti. (Seria ştiinţelor sociale. Istorie), nr. 5 din 1956, p. 261—299.

la anii 1290—1688 şi-l confirmă autor numai al părţii 1689—1729 : există o concepţie de a privi evenimentele în prima parte a cronicii şi alta, cu totul diferită, în a doua parte. Totuşi istoricii amintiţi mai sus se deosebesc între ei în ce priveşte identificarea autorului. N. Iorga consideră greşit ca autor pe Constantin Filipescu, ceilalţi respingând această identificare [1] pentru simplul motiv că o rudă a Cantacuzinilor nu putea scrie rău despre Cantacuzini (Const. Filipescu a fost fiul Maricăi Cantacuzino căsătorită cu Pană Filipescu, deci nepotul fraţilor Cantacuzino, fiii postelnicului ucis la 20 dec. 1663). Textul *Istoriilor* se află în vol. I, p. 225—577. 4. *Cronica domniei lui Constandin Brîncoveanu*, scrisă de logofătul Radu Greceanu, se compune din 110 capitole (II, p. 5—231), dar editorul, M. Gregorian, adaugă şi variantele capitolelor 49, 50, 52, 59—61, 71—73, 75—77 şi 80 care se găsesc în ms. 548 al Academiei R.P.R. (anexele, II, p. 232—272). Cronica aceasta în primele trei capitole tratează despre sfîrşitul domniei lui Şerban Cantacuzino şi moartea lui (oct. 1688). 5. *Istoria Ţării Romînești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, cunoscută mai mult sub titlul „Anonimul brîncovenesc" (II, p. 273—352).

Editorul nu justifică criteriile urmate pentru alegerea textelor editate, ci numai anunţă bibliografic ediţiile anterioare folosite şi manuscrisele care au servit la colaţionare (I, p. CXXVII—CXXX), astfel că trebuie să caracterizăm noi valoarea ştiinţifică a metodei urmate. Pentru cronicile nr. 2 şi 5 editorul a reprodus, respectiv, ms. 112 Cluj şi 53 Cluj. Completarea lacunei ms. 53 Cluj s-a făcut de pe ms. 441 Bucureşti. În ambele cazuri, reproducerea nu s-a făcut direct de pe mss., ci de pe ediţiile lor cele mai noi, restabilite pe baza unei minuţioase critici de text, care *asigură perfecta alegere a mss.* [2].

Dat fiind scopul de popularizare urmărit de *Editura pentru literatură*, s-au omis cu bună dreptate variantele celorlalte mss. din aparatul critic al ediţiilor folosite. Cronica nr. 1 reproduce ms. 3443 Bucureşti, dar prin mijlocirea unei ediţii anterioare [3]. Acest ms. este cel mai bun dintre copiile care transmit cronica. Raportul dintre ms. 3443 şi celelalte copii se arată de D. Mioc, care a îngrijit editarea critică a acestei cronici, pregătită pentru tipar (în colecţia „Cronicile medievale ale Romîniei", Inst. de istorie al Academiei R.P.R.).

Cronica *Istoriile...* (nr. 3) este publicată acum pentru prima dată în toată întinderea ei : 1290—1729. Pînă la această ediţie, ca să o citeşti, trebuia să te îndrumezi la trei surse diferite : ed. N. Iorga pentru evenimentele 1290—1688, ed. Const. Giurescu pentru evenimentele oct. 1688—1699 şi ed. chirilică a lui N. Bălcescu pentru anii 1700—1729. Editorul, M. Gregorian, a colaţionat aceste ediţii şi cu mss. din Bibl. Acad. R.P.R., dar pînă acum [4] nu se cunoaşte valoarea acestor manuscrise. Cert este însă că editorul s-a îndepărtat de sursele folosite : *a*) a omis închinarea autorului Radu Popescu adresată lui Nicolae Mavrocordat, foarte importantă, pentru că arată titlul originar al cronicii (*Istoriile...*) şi caracterul ei oficial (vezi-o publicată de C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul cronicelor muntene*, Bucureşti, 1906, p. 101—102) ; *b*) a omis începutul cronicii domniei lui Nicolae Mavrocordat, în care Radu Popescu, ca o atenţie deosebită acordată domnului, îi reconstituie „viţa prealuminatului neam" (publicată în *Magazin*

---

[1] Eug. Stănescu, în *Cronicari munteni*, I, p. XIV — XV (istoricul problemei) şi p. LXXXV.

[2] *Istoria Ţării Romînești* 1290—1690. *Letopiseţul cantacuzinesc*. Ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi Dan Simonescu, Bucureşti, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. LIX—LXI. — *Istoria Ţării Romînești* (oct. 1688-martie 1717). Ediţie îngrijită de Const. Grecescu, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1959.

[3] Cantacuzino Constantin stolnicul, *Istoriia Ţării Rumînești*. Craiova (1944).

[4] Const. Grecescu a restabilit textul acestei cronici, dîndu-i şi aparatul critic al variantelor ; lucrarea este sub tipar, în Editura Academiei R.P.R. (colecţia „Cronicile medievale ale Romîniei", Inst. de istorie al Academiei R.P.R.).

istoric pentru Dacia, IV, 1847, p. 39; pasajul omis şi-ar fi avut locul, în ediţie, în vol. I, p. 492, după rîndul al 7-lea). Aceste omisiuni fac să nu avem cronica lui Radu Popescu restabilită în întregime, lipsindu-i părţile care o caracterizau mai bine. A reprodus titlurile rezumative ca *marginalii*, cum sînt şi în manuscrisele vechi, în timp ce Bălcescu şi Iorga le-au reprodus în fruntea capitolelor. Procedeul lui Gregorian este corect şi ştiinţific, oglindind voinţa cronicarului de a preciza în dreptul alineatelor conţinutul lor, cît şi erudiţia specifică a umanismului medieval. Dar Eug. Stănescu arată că marginaliile sînt interesante şi „pentru filozofia istorică şi politică cu care cronicarul însoţeşte textul propriu-zis" (I, p. CXII). Mai puţin satisfăcătoare este ediţia cronicii nr. 4, pentru că urmează ediţia lui Şt. D. Grecianu, din 1906. Se ştie însă că aceasta este defectuoasă [1], pentru că strănepotul cronicarului Radu Greceanu a publicat un text greşit (ms. 1350) şi în note a dat lectura corectă a ms. bun (ms. 548). Editorul Gregorian a înlocuit cuvintele greşite cu cele scrise corect, dar fără să ne facă atenţi asupra acestor schimbări; numai că deosebirea între mss. 1350 şi 528 nu este numai la cuvinte (pe care le ştim din notele editorului Grecianu), ci şi la pasaje întregi (pe care Grecianu nu le mai semnalează în note). Cum a procedat în aceste din urmă cazuri, Gregorian nu ne spune! O ediţie nouă, corectă, este absolut necesară pentru această cronică [2].

În concluzie, ediţia ştiinţifică a lui M. Gregorian nu exclude necesitatea ediţiilor critice ale celor cinci cronici muntene.

Transcrierea textelor chirilice se face prin interpretare şi cu fidelitate, ţinînd seamă de particularităţile fonetice ale limbii noastre din sec. XVII şi XVIII. La p. CXXXI, se spune că s-au respectat şi fonetismele limbii sec. al XVI-lea şi omite, în schimb, pe acelea ale manuscriselor indicate, care toate sînt copii din sec. al XVIII-lea. Cred că afirmaţia este numai o scăpare din vedere, dacă nu chiar vreo greşeală de tipar.

Un loc important în lucrarea *Cronicari munteni* îl ocupă glosarul (II, p. 355—399) şi indicele onomastic şi toponimic (II, p. 401—528), adevărate instrumente de lucru pentru lingvişti şi istorici şi totodată mijloace utile cititorilor din pături largi, ca să înţeleagă mai bine cronicile. *Glosarul* înregistrează un foarte bogat material lexical al limbii romîne vechi, arhaisme dispărute din limba actuală: *acic* — luntre, *ahtu* — dorinţă, *amfivolie* — îndoială, *bios* — roditor, *călic* — sabie, *a se cîmpi* — a se aşeza cu oastea, *a se dezlupi* — a se despărţi, *dunarma* — iluminaţie, *engómion* — cuvîntare de laudă, *hasnă* — folos, *ijderenie* — origine, *izidire* — risipire, *luptare* — combatere, *nafaca* — leafă, *paranomie* — ilegalitate, *a plenui* — a jefui, *saigiu* — cumpărător de oi, *tabla* — grajd, *topciu* — tunar, *vadnic* — denunţător, *zatocenie* — pedepsire prin exilare ş.a., ş.a. Mult mai numeroase şi mai importante sînt însă arhaismele prin sensul lor, cu totul altul în limba cronicilor, decît în limba actuală: *adins* — fără urmă de glumă, *a se alcătui* — a cădea de acord, *becisnic* — slab de fire, *bthă* — tăgăduire, *cerneală* — doliu, *chiar* — clar, *ciudă* — minune, *cocie* — trăsură de lux, *codru* — deal şi munte, *crunt* — sîngeros, *deci* — apoi, *despuitor* — stăpînitor, *dobîndă* — cîştig prin pradă, *duroare* — reumatism, *fringhie* — stofă scumpă, *gros* — bădăran, *iarbă* — praf de puşcă, *ieftin* — darnic, *a împărăchia* — a învrăjbi, *a se învîrsta* — a se contrazice, *magherniţă* — bucătărie, *a mirosi* — a exista, *mişăl* — sărac, nenorocit, *mujdea* — veste bună, *a năpusti* — a părăsi, *obraz* — persoană, *orguliu* — norocos, *pehlivan* — acrobat, *pline* — grîu, *practic* — priceput, *soţie* — tovarăş, *ticălos* — nenorocit ş.a., ş.a. Observăm că astăzi au nuanţe peiorative (*becisnic, bthă, cocie, despuitor, magherniţă, mişăl, pehlivan, ticălos*), ceea ce nu este de loc întîmplător: evoluţia semantică s-a efectuat la aceste cuvinte şi la altele din aceeaşi categorie, în condiţiile

[1] D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, tomul II, Bucureşti, 1939, p. 616.

[2] O ediţie critică, îngrijită de Aurora Ilieş pe baza tuturor manuscriselor, este pregătită pentru tipar (în colecţia „Cronicile medievale ale Romîniei", Inst. de istorie al Academiei R.P.R.).

apăsătoare crescînde ale relaţiilor de producţie şi vieţii sociale. Sensul cel nou exprimă în el şi o atitudine a celui care vorbeşte, o participare activă şi afectivă a lui. Studiul introductiv în care se comentează complex cronicile muntene, arată că cronicarii de la sfîrşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea marchează „un început de depăşire a mentalităţii medievale", o încercare de înnoire a forţelor social-politice, care să scoată din criză vechiul regim nobiliar. Aceste tendinţe noi primesc şi un veşmînt lingvistic nou, astfel apar în limba romînă primele neologisme : *armada, armesteţie, audienţie, confermaţie, elector, ghenerales, legheoană* (= legiune), *malcotent* (= nemulţumit), *ofiţier, organ* (= unealtă, mijloc de...), *parolă, ţărimonie* ş.a. Comparînd glosarul cronicilor muntene cu al cronicilor moldovene (la cronica lui Ion Neculce făcut de acad. Iorgu Iordan, la operele lui Grigore Ureche şi Miron Costin făcut de P. P. Panaitescu), observăm că fondul lor lexical, pe lîngă elemente comune (slavonisme, turcisme, grecisme, cuvinte legate de orînduirea feudală), diferă fundamental. Arhaismele cronicarilor munteni, dispărute azi din limbă, sînt rare : sensul lor nu se lămureşte din context. Arhaismele cronicarilor moldoveni sînt mai obişnuite, se întîlnesc des şi de aceea le cunoaştem sensul. Glosarul dă şi cîteva expresii vechi, înregistrîndu-le la cuvîntul principal : „în ducătoare şi în viitoare" (Radu Popescu : la ducere şi la înapoiere), „să-i fie halal, iar nu haram" (Radu Greceanu : să-i fie de folos, de bine, iar nu de rău), „mai pe lat cevaşi istoreşte" (Const. Cantacuzino), „ş-au luat capul a mînă" (*Let. cantacuzinesc* : a luat hotărîrea, dar din context, I, p. 174, nu reiese cu precizie acest sens figurat, cum pretinde autorul glosarului, II, p. 376, sub voce *lua*), „pre supt cumpăt" (*Let. cantacuzinesc* : în taină)[1], „voe vegheată" (*passim* : cu atenţie, cu favoare).

Indicele este analitic, astfel că cititorul va găsi explicaţiile esenţiale în legătură cu conţinutul fiecărui nume topic, cu acţiunea fiecărei persoane, aşa cum apar în cronică. Aici se fac identificările necesare, pentru că, se ştie, cronicarii deformează numele arhaice, pe care le-au mai deformat şi copiştii. Indicele cuprinde întreaga lume istorică şi geografică medievală, în măsura în care cronicarii au găsit de cuviinţă să le amintească în operele lor : indicele reprezintă orizontul cultural al cronicarilor. Modul cum este alcătuit dovedeşte că indicele general este o lucrare formală, în timp ce indicele analitic este un instrument de lucru ştiinţific indispensabil orientării rapide în conţinutul cărţilor.

Un studiu dezvoltat, intitulat *Valoarea istorică şi literară a cronicilor muntene*, scris de Eugen Stănescu, precedă, ca un comentariu foarte bun şi necesar, textele (*I*, p. V—CXXVI). În cinci părţi, autorul explică metodic aspectele esenţiale ale istoriografiei medievale muntene. În prima parte tratează biografic şi bibliografic despre cronicari şi operele lor. În această parte se enunţă un principiu metodic ce ne va ajuta să rezolvăm probleme dificile de paternitate şi datare a cronicilor incerte sub raportul autorului şi epocii de elaborare : „precizarea raportului dintre gîndirea politică specifică fiecărei cronici şi gîndirea politică a tuturor cronicilor şi a epocii în care au fost scrise". Cercetările din aceste puncte de vedere fac pe autor să pună la îndoială că Radu Popescu este autorul *Istoriilor*, partea 1290—1688, iar Stoica Ludescu, autor al *Letopiseţului cantacuzinesc*. Capitolul al doilea cuprinde o analiză ştiinţifică a vieţii economice, sociale şi politice de la sfîrşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea din Ţara Romînească, caracterizînd-o ca o epocă de criză a regimului boieresc. Statul domnesc în conflict cu statul nobiliar, jafurile oficiale din partea turcilor, obligaţiile militare impuse romînilor de Poarta otomană, răşluirile teritoriale, devastările temporare turco-tătare şi habsburgice, imensa avere a marilor feudali în contrast cu mizeria poporului asupra căruia apăsa renta feudală cu toate multiplele ei forme, apoi răspunderea haraciului, protestele maselor de ţărani şi orăşeni, conflictele între diferitele pături ale clasei dominante —

[1] Azi, în Muscel (partea muntoasă), ţăranii folosesc expresia „pe la cumpătul soarelui", adică după asfinţitul soarelui, cînd cade întunericul, de nu se prea vede bine.

iată atîtea situaţii grele cărora cronicarii le-au acordat atenţie, căutînd prin cronici să dea o soluţie a ieşirii din această criză, dar o soluţie în favoarea clasei lor, boiereşti. Criza statului nobiliar şi formele incipiente de destrămare a feudalismului au determinat înflorirea excepţională a scrierii istoriei în Ţara Romînească, precum şi complexitatea ideilor politice din cronici, pe care le ilustrează cu exemple numeroase şi bine alese. Capitolele III şi IV sînt cele mai valoroase prin noutatea lor şi prin aplicarea învăţăturii marxist-leniniste cu privire la cele două culturi din societatea împărţită în clase antagoniste. Capitolul III arată cum se oglindesc în cronici interesele clasei dominante, ai cărei purtători de cuvînt erau cronicarii. Capitolul IV, dimpotrivă, arată ideile şi problemele în care cronicarii au exprimat ideile progresiste ale epocii : conştiinţa de neam, evocarea patriotică a trecutului eroic, gîndirea uneori raţionalistă şi realistă a situaţiilor. Capitolul ultim despre arta literară a cronicarilor dovedeşte cu multe exemplificări că folosirea mijloacelor de exprimare artistică corespunde perfect fondului ideologic al cronicilor, care nu sînt altceva decît „monumente de literatură politică angajată".

Calităţile artei literare a cronicarilor remarcate de autorul studiului ca servind tendinţele ideologice respective sînt : limba vie şi plastică legată de realităţi şi de graiul popular ; detaliul pitoresc alternînd cu naturalismul în descrierea cruzimilor medievale ; ironia persiflantă şi tăioasă ; invectiva ; dialogul de nuanţă filozofică şi politică ; portretul psihologic şi cel politic, acesta din urmă, măreţ sau ridiculizant, după cum persoanele înfăţişate erau partizani sau duşmani politici ; gama formelor de povestire : schiţarea fugitivă dar sugestivă a unei întîmplări, anecdota, naraţiunea amplă şi dramatică.

Acest studiu, va rămîne un model de analiză istorico-literară, dar va trebui completat cu priviri şi asupra altor aspecte. De pildă, nu reiese cu claritate individualitatea şi personalitatea culturală a cronicarilor ; reiese că ei s-au amestecat cu *toţi* boierii, că *au avut viciile comune ale întregii boierimi*, că n-au avut alte merite decît de a fi văzut mai clar şi mai realist criza regimului nobiliar, viziune pe care au materializat-o în mod interesat în cronicile lor. În ideile lor politice, cronicarii de care ne ocupăm au susţinut o apropiere de Rusia. Pentru perseverenţa stolnicului Const. Cantacuzino în această direcţie avem dovezi multe şi elocvente. El a cunoscut pe Niculae Milescu la Iaşi, despre care mult mai tîrziu scrie într-o scrisoare, că „era un om înţelept şi un bun conducător"[1] : desigur, bun conducător politic, în sensul apropierii ţărilor romîne de Rusia. Cronicarii au avut şi idei politice realiste şi bune.

Caracterizarea *Vieţii lui Nifon*, scriere istorico-hagiografică, drept „pamflet politic" (p. IX) cred că nu este cea potrivită.

Împotriva paternităţii lui Radu Popescu asupra *Istoriilor...*, pentru perioada 1290—1688, N. Iorga a dat răspunsul său lui C. Giurescu, în *Istoria lit. romîneşti*, vol. II, ediţia citată (1926), dar şi într-o lucrare din 1936 : *Originea lui Mihai Viteazul după o cronică romînească* (Acad. Rom., Memoriile Secţ. Ist., s. III, t. XVIII (1936), p. 172—185) [2].

Prin publicarea volumelor *Cronicari munteni*, „Editura pentru literatură" a reparat o veche şi nemeritată nedreptate ce s-a arătat cronicarilor Ţării Romîneşti. Editarea lor într-un corpus oferă prilej cercetătorilor să reia multe probleme legate de conţinutul lor. Dar abia editarea lor critică [3] va contribui la rezolvarea problemelor de paternitate, datare şi circulaţie a cronicilor.

Dan Simonescu

---

[1] C. Şerban, *Legăturile stolnicului Const. Cantacuzino cu Rusia*, în *Studii şi articole de istorie*, II, 1957, p. 237—254 (Soc. de ştiinţe istorice şi filologice).

[2] Folosirea acestui răspuns şi-ar fi putut găsi locul în studiul introductiv, la p. XIII-XV şi LXXXV—LXXXVI.

[3] Introducerea lui Eugen Stănescu este primul studiu istoriografic care foloseşte creator (ia în consideraţie, cînd i-au trebuit, chiar şi variantele lor) ediţiile critice apărute în 1959—1960 ale celor două cronici muntene.

NOTĂ LA NOTELE UNOR EDIŢII

După Eminescu şi Arghezi, a apărut Coşbuc, în ediţie bibliofilă. Eminescu are 634 de pagini, din care „prefaţa" ocupă doar opt rînduri; Arghezi are 730, din care vreo zece introductive; Coşbuc are peste o mie de pagini, din care introducerea cuprinde mai mult de o sută, iar notele şi anexele două sute cincizeci! Am impresia că acest „succint aparat critic" (p. VII) e mult prea întins, peste graniţele necesarului şi utilului. Se ştie că *Cetatea Neamţului* i-a fost inspirată lui Coşbuc de Costache Negruzzi; G. Pienescu, alcătuitorul notelor, reproduce, „pentru înlesnirea cititorului", în întregime bucata lui Negruzzi, *Sobieski şi romînii*, pe nu mai puţin de şapte pagini. *Blăstăm de mamă* e o „legendă poporală din giurul Năsăudului"; Pienescu copiază (dintr-un volum apărut în 1959, deci la îndemîna oricui) o variantă a legendei, pe mai mult de nouă pagini. Pomeneşte Coşbuc de ciclopi? Pienescu transcrie aproape şase pagini din *Odiseea*. În legătură cu poezia *Vara*, Pienescu citează, „pentru valoarea lor documentară", aproape opt pagini din Ibrăileanu. Las deoparte atîtea alte citate lungi, din Sofocle, Gh. Lazăr (trei pagini), Esop, D. Anghel şi Şt. O. Iosif (alte trei pagini), Anton Pann, *Iliada*, Ioan Barac, Horaţiu, *Biblie*... Nu ar fi fost mai utile, în locul acestora, de pildă textele originale ale poeziilor traduse de Coşbuc? ca să nu mai spun că s-ar mai fi putut include multe bucăţi (*Moartea lui Gelu* lipseşte!), căci volumul cuprinde numai vreo două sute din cele peste şase sute ale autorului.

Îngrijitorul ediţiei foloseşte însă şi alte metode de hipertrofiere a notelor. Astfel e repetarea unor note de la o pagină la alta: *sărindar* e explicat şi la p. 830, şi la p. 832, şi la p. 853, iar *crunt* e glosat la p. 681, 701, 704, 710, 712... (era oare nevoie de lămuriri la acest cuvînt?); la fel se întîmplă cu multe alte note. Foarte numeroase cuvinte cunoscute se bucură de explicaţii; iată numai cîteva exemple, luate la întîmplare: *dalb* (p. 679, 826, 827, 828), *vlădică* (p. 694, 704, 727, 774 776, 811, 851), *tort* (glosat cel puţin de zece ori!), *parastas* (p. 709), *prinos* (p. 737), *venetic* (la aceeaşi pagină), *ol* (p. 741), *muncă* (!p. 746), *răsură* (p. 774), *grumaz* (!p. 809), *zamă* (!p. 810), *păcurar* (!p. 811, 829)... Se întîlnesc des note foarte amănunţite, în mod inutil, după părerea mea. De pildă: la p. 693 se vorbeşte aproape o pagină despre Nero, cu citate şi trimiteri la Suetoniu; la p. 687 despre Samudra-Gupta, cu trimitere la *Istoria universală*; la p. 710 despre furcile caudine, cu trimitere la Titus Livius; la p. 790—791 despre Sinan Paşa, cu o „succintă biografie" citată pe larg din Bălcescu; la p. 822—823 o pagină întreagă despre Oedip, cu trimitere la *Tragicii greci*. Dar Pienescu nu vrea să facă din notele lui numai un dicţionar istoric, un *dictionnaire de la fable*, ci şi unul botanic; în mod pedant, i se oferă cititorului numele latineşti, ştiinţifice, ale plantelor, chiar cu greşeli de ortografie: *Cupresus sempervirens* (p. 811), *Chenopodium ambrosioides*, *Helichrysum arenarium* (p. 815), *Stellaria media*, *Tagetes erecta*, *Vinca herbacea*, *Vinca maior* (p. 826), *Symplytum officinale* (p. 828)... Alte precizări inutile: adnotatorul citează în numeroase rînduri culegerea *Cîntece şi versuri alese din cei mai buni scriitori romîni*, Bucureşti, 1911, şi de fiecare dată adaugă că e tipărită „cu litere chirilice"; la p. VIII—IX i se atrage cititorului neatent atenţia că prefaţa şi studiul introductiv sînt paginate cu cifre romane, în schimb cuvintele enigmatic „poloneze" *sto pojo boi* din *Cetatea Neamţului* (unde se citează în întregime *Sobieski şi romînii* a lui Negruzzi) nu sînt de fel explicate (sau măcar semnalată dificultatea), cum nu e explicat nici titlul *DOC X* în care nu ghiceşti dintr-o dată că e vorba de un doctor X. Mă îndoiesc de asemenea de utilitatea indicării gradului, chiar aproximativ, de popularitate a cutărei sau cutărei poezii, măsurat după „succesivele tipăriri antume în periodice şi în volume": nu cred, de pildă, că bucata *Apoi vezi*..., tipărită în periodice în

timpul vieţii autorului de opt ori, a fost vreodată mai populară decît *Moartea lui Fulger*, *La oglindă* sau decît *Nu te-ai priceput*, care au apărut cîte o singură dată în periodice.

Pedanteria are întotdeauna un cal de bătaie preferat : limba latină şi, în general, cultura greco-romană. În cazul de faţă, orice cuvînt sau nume cu rezonanţă latină sau grecească are dreptul la explicaţie, o dată, de două ori, de trei ori, ori de cîte ori apare. Păcat numai că din cînd în cînd lămuririle diferă de la o pagină la alta... *Quirin* înseamnă „roman" la p. 712, dar la p. 833 e numele oraşului Roma ! Pomeneşte Coşbuc două nume greceşti, luate la întîmplare (sau de dragul rimei), ca Clearh şi Melanip ? Comentatorul dă fuga la enciclopedie şi află că Clearh trebuie să fie neapărat un general (mort pe la 400 î.e.n.), iar Melanip e probabil „Melanepid" (mort pe la 425 î.e.n.), deşi în bucata lui Coşbuc e limpede vorba de doi bieţi oameni care au murit deodată... Aminteşte Coşbuc despre cineva care citeşte ultimul cînt al *Odiseei* ? Comentatorul răsfoieşte traducerea românească a *Odiseei* şi află că exegeţii poemelor homerice nu sînt de acord asupra autenticităţii cîntului XXIV — şi socoteşte necesar să comunice (la p. 798) această descoperire cititorului, trimiţîndu-l, pe cît se pare, la 728 de note din acea ediţie... Şi pentru că sîntem la greci, aş vrea să-mi exprim îndoiala că *evoe* înseamnă „pe veci" (p. 771 ; de altfel Pienescu însuşi, la p. 726, dăduse altă explicaţie) ; consultarea dicţionarului l-ar fi ferit pe adnotator de a cădea în greşeală. Dacă dicţionarul grecesc e incomod, dicţionarele româneşti n-ar trebui să fie necunoscute unui editor de texte româneşti. Eu nu ştiu ca *năier* să însemne „cîntăreţ cu naiul" (p. 690) ; atunci caut în *Dicţionarul limbii române literare contemporane* şi, spre marea mea surprindere, constat că, la cuvîntul *năier* („luntraş, corăbier"), se citează chiar din strofa coşbuciană glosată de Pienescu... ; cititorul nu e însă nevoit să deschidă dicţionarul, pentru că versurile lui Coşbuc sînt clare pentru oricine :

Şi-o stea, căzătoare din cer,
Ea mării ne-a spus sărutarea,
Şi luntrei ne-a spus apoi marea,
Iar luntrea ne-a spus la năier.

Dar să ne întoarcem la sacra filologie clasică (sacră pentru că, după cum zicea Voltaire, nu ne prea atingem de ea). La p. 796, Pienescu citează „celebrul exordiu" al *Catilinarelor* — dar îl citează greşit. La p. 795, citează texte ale „jurisconsulţilor celebri ai Romei antice" — dar şi de data asta celebritatea e însoţită de citate greşite ; *Codex repetitiae praelectiones* trebuie citit *Codex repetitae praelectionis*. *Institutes* e forma franţuzească (!) pentru *Institutiones* şi cred că şi *Pandectes* e luat tot dintr-o sursă franţuzească..., precum şi (la aceeaşi pagină) numele oraşului unde a murit Vergiliu : latineşte e *Brundisium*, nu *Brindes* ; la fel *Delfis* (p. 861) pare să fie corcit cu franţuzescul *Delphes* ; de dragul simetriei, şi oraşul natal al lui Vergiliu apare schimonosit. Uneori Pienescu îşi uită propriile scrise : la p. 796 vorbeşte de Caius Sallustius Crispus, dar la p. 845 *Crispus* e „probabil" Vibius Crispus, orator latin de la care nu a rămas nici o operă, deci personajul din poezia lui Coşbuc nu se putea îngrozi de stilul lui (amuzant e că, două versuri mai jos de cel glosat, Coşbuc îl numeşte expres *Salustiu*...). Tot aşa, *Flac*, despre ale cărui *satire bune* scrie Coşbuc, nu e nicîdecum obscurul e p i c Valerius Flaccus (cum se afirmă la p. 845), ci însuşi s a t i r i c u l Quintus Horatius Flaccus, consemnat la p. 846 şi 847 (deşi în textul la care se referă ultima notă Coşbuc îl numeşte *Flaccus*). Iată însă nota cea mai fantastic amuzantă. În aceeaşi poezie, *Dr. iuris*, alături de numeroşi termeni de drept roman, poetul îl citează pe *Gai*, în care oricine îl recunoaşte pe Gaius ; dar, ignorînd total existenţa celui mai cunoscut autor de drept roman, adnotatorul răscoleşte enciclopediile şi ni-l scoate din străfundurile lor pe un

Ljudevit Gaj (1809—1872), poet şi publicist croat...

★

Am două observaţii şi în legătură cu textul însuşi al ediţiei.

A treia strofă din poezia *Rada* apare astfel (p. 51):

Sînt şi-n sat destule fete,
Cari de n-au cu ce să-mbete
Ochii omului, au pieptul ele
Alb de taleri şi mărgele.
Rada, cînd o vezi, te fură
Cu necontenitul zîmbet
Şi cu-a vorbelor căldură.

Versul al 3-lea e mai lung cu un picior decît toate celelalte. Aparatul critic semnalează că în ediţia din 1893 versurile 2—3 erau:

Cari de nu pot să te-mbete
Cu frumuseţi, au pieptul ele
etc.

Citind în această versiune *frumseţi* în loc de *frumuseţi*, versul e corect şi eu cred că ar trebui menţinută această formă.

În bucata *Pieirea dacilor*, strofa a treia începe astfel (p. 611):

La cetatea Buridava
Ei făcur-un miting.
Nu ştiu care-a fost isprava,
Căci de-acestea nu m-ating.

Eu bănuiesc că autorul a scris *meeting* şi chiar a pronunţat în trei silabe, *me-e-ting*; aplicînd mecanic noua ortografie, punem pe seama lui Coşbuc un vers şchiop sau o rimă defectuoasă.

Mai semnalez că din a şaptea strofă a aceleiaşi bucăţi (p. 612) par să lipsească, probabil din vina tiparului, două versuri.

Specialiştii în critica romînească de text au a-şi spune însă ei cuvîntul în asemenea probleme.

★

De curînd au apărut în „Biblioteca pentru toţi" două volume din teatrul lui Alecsandri, îngrijite tot de G. Pienescu. De data aceasta, notele de la sfîrşitul volumelor par mai reduse: 120 de pagini de note la 850 de pagini de text. În realitate, şi sub text apar numeroase note, uneori de douăzeci de rînduri sau şi mai mult... Se va mira cititorul dacă şi aici va întîlni exact aceleaşi neajunsuri? Pienescu se consideră obligat să explice cuvinte ca: *tocmai, a juca* (= dansa), *catastif, streang, colb, glod, dorobanţ, cartofor, holtei, mersi, catrafuse, a zugrăvi, chiabur, uimit, slobod, scăpătat, dascal, parol, privilegiu, hain, dram, muncit, iscodire, zălog, zăvod, barbar, poleit, curtizană*... Adnotatorul foloseşte însă în propriul său text cuvinte ca *logoree, calpă, a exulta, rătăcănii, cecitate, mlacă, edulcorant*..., pe care nu ştiu dacă le-a găsit pe toate în *Dicţionarul limbii romîne moderne*, dar sînt sigur că dacă le-ar fi găsit în Alecsandri le-ar fi glosat. Şi aici răsar nume latineşti de plante (uneori greşite: *Scolopendrium vulgarae*), de păsări (uneori greşite: *Syrnium aluca*), de viermi (*Fascicola hepatica* şi *Dicrocelium dentriticum*). Şi aici se găsesc inadvertenţe: *omaj* provine din franţuzescul *omage*, cuvintele *oh, le drôle de petit fat* sînt traduse „oh, iată hazul prostănacului"... Pentru Pienescu căderea lui *r* din *prin* e disimilare. Şi ajungem iar la clasici. Greşeli de greacă: de pildă în vol. I, p. 476, nota 21. Greşeli de latină: în vol. II, p. 408, nota 27, p. 410, nota 32. „Un celebru vers al lui Horaţiu" este citat greşit în vol. I, p. 467, nota *a* de la nota 19 (căci notele finale au, la rîndul lor, alte note în josul paginii, ajungînd uneori pînă aproape de treizeci de rînduri). Contradicţii: în vol. II, p. 427, nota 34, Vergiliu moare în anul 19, iar la p. 464, nota 70, mai moare o dată, dar la anul 17. Cît priveşte data naşterii celebrului autor al *Bucolicelor* (indicată exact, cu lună şi zi, în volumul Coşbuc, p. 795), aici (p. 424, nota 14 şi p. 427, nota 34) e mutată cu 31 de ani mai devreme. Şi anul naşterii lui Cezar e greşit; cam la fel se întîmplă cu Terenţiu, Properţiu...; ultimul se naşte ba la anul 47 (Coşbuc, p. 847, nota 50), ba la anul 60 (Alecsandri, vol. II, p. 424, nota 14). O piesă a lui Terenţiu e numită

Adriena sau *Adriana* (în loc de *Andriana* sau *Fata din Andros*; după *Andrienne* franţuzesc citit sau considerat greşit?); una din comediile „foarte mult gustate" ale lui Plaut, „dar pe care Horatius nu le prea făcea haz" (am citat exact; p. 445, nota 105, în acelaşi volum) e botezată *Menehmele* (oare fiindcă în franceză *Ménechmes* poate fi şi masculin, şi feminin? dacă e aşa, de ce-l mai mustră adnotatorul, la p. 475, nota 107, pe Alecsandri pentru că scrie nume latineşti „prin intermediul unei surse franceze"?). În cîteva luni de zile, adică de la Coşbuc (p. 797, nota 40) pînă la Alecsandri (vol. II, p. 426, nota 25), dintele timpului a micşorat muntele Olimpului cu cîteva zeci de metri... Ştiaţi că *geniul, spaţiul, premiul, straniul, regiuni* se pronunţă în trei silabe (exact ca în *Îndreptarul ortografic*)? Adnotatorul se îngrijeşte să ne spună şi asta...

...şi orice, numai ca notele să iasă mai multe şi mai mari, numai ca volumul şi toate să fie mai mari. Dar cumpărătorul unui volum în care, sub numele lui Coşbuc, i se vînd în proporţie de aproape o treime asemenea lucruri de prisos, nefolositoare sau eronate, nu e îndreptăţit să protesteze? Mă îngrozeşte gîndul că într-o zi Pienescu s-ar apuca să facă note la *Pseudokynegetikos*, răzbunînd manii celui pentru a cărui carte Odobescu a scris „prefaţa": atunci nu ar mai atîrna cîteva rînduri de note sub cîteva zeci de rînduri de text, ci cîteva cuvinte ale textului ar pluti ca rari înotători, pe oceanele fără de margini ale notelor...[1].

N-am făcut decît să frunzăresc cele trei volume pomenite, dar dacă cineva socoteşte că subiectul merită atenţie va găsi desigur multe alte note inutile, greşite, multe contradicţii, multe confuzii etc., care toate nu au ce căuta într-o ediţie „îngrijită" de oricine ar fi.

Mihai Dumbravă

P. S. KUZNEŢOV, *O принципах изучения грамматики* (Despre principiile de studiere a gramaticii), Moscova, 1961, 99 p.

Cartea pe care o recenzăm se compune dintr-o introducere şi cinci capitole şi anume: mijloacele gramaticale (Грамматические средства), forma gramaticală şi categoria gramaticală, morfologia, sintaxa, dezvoltarea istorică a structurii gramaticale.

În introducere se arată că scopul oricărei gramatici este de a reda cît mai fidel structura gramaticală a limbii respective. În vederea realizării acestui scop, P. S. Kuzneţov consideră absolut necesară stabilirea unor principii generale, pe baza cărora să se studieze gramatica oricărei limbi concrete, atît pe plan sincronic, cît şi pe plan diacronic (p. 4).

Autorul prezintă principalele tipuri de mijloace gramaticale, folosite în diferite limbi, oferind cu dărnicie cititorului exemple atît din limba rusă, cît şi din alte limbi. Aceste mijloace gramaticale sînt: afixarea, alternanţele, accentul, geminarea, supletivismul, compunerea cuvintelor, uneltele gramaticale, topica cuvintelor, intonaţia. Prin afixare, autorul înţelege procesul de îmbinare a afixelor cu rădăcina sau tema cuvintelor în vederea alcătuirii de noi cuvinte sau de forme gramaticale, iar în categoria afixelor include orice morfem în afară de rădăcină,

[1] Din fericire, spaima mea e neîntemeiată. După ce am scris acestea am văzut că Pienescu a publicat deja (tot în „Biblioteca pentru toţi") un *Pseudokynegetikos*, împreună cu *Scene istorice din cronicile romînești* şi *Cîteva ore la Snagov*. Lăsînd deoparte glosarul general care cuprinde şaizeci de pagini, *Falşul tractat de vînătorie* are, la o sută douăzeci şi ceva de pagini de text, note pe abia 94 de pagini, ceea ce, cum mă grăbesc a recunoaşte, e moderat (sînt incluse şi lămuririle lui Odobescu însuşi).

ca de ex. : sufixele, infixele, prefixele,desinenţele. Prin urmare, el aşază printre mijloacele gramaticale atît pe acelea cu ajutorul cărora se realizează forme gramaticale, cît şi pe acelea cu care se formează cuvinte noi (vezi p. 18, 19, 20, 21, 22 şi altele).P. S. Kuzneţov procedează astfel din următoarele motive : atît pentru formarea diferitelor cuvinte, cît şi pentru exprimarea diferitelor tipuri de raporturi, sînt folosite în multe cazuri aceleaşi mijloace ; mijloacele de formare a cuvintelor exprimă un sens generalizat, asemănător cu sensul diferitelor raporturi. P. S. Kuzneţov face însă precizarea că ,,mijloace gramaticale propriu-zise sînt numai acelea cu ajutorul cărora se exprimă raporturi între cuvinte" (p. 17).

Într-un mod original tratează autorul alternanţele : el nu admite clasificarea aproape unanim acceptată a alternanţelor (morfologice şi fonetice) şi consideră alternanţă numai ,,acea deosebire în aspectul sonor al unui morfem, care marchează o deosebire de sens şi nu depinde de condiţii fonetice" (p. 19), prin urmare, corelaţia *п — б* din morfemul-rădăcină în situaţii ca *зуб* (nom. sing.) şi *зуба* (gen. sing.) nu este, după părerea sa, alternanţă.

Vorbind despre mijloacele gramaticale, P. S. Kuzneţov analizează cu acest prilej şi fenomenele de supletivism, care însă nu este considerat un mijloc gramatical, pentru motivul că ,,fenomenele de supletivism apar numai pe fondul formelor rezultate potrivit unor legi obiective din flexiune şi derivare". Dacă, de pildă, în locul formelor de plural s-ar întrebuinţa totdeauna formaţii de la o altă rădăcină, atunci nu ar mai fi cazul să se vorbească în gramatică despre plural, deoarece am avea de-a face cu cuvinte diferite, formate de la rădăcini diferite.

Prin cuvinte ajutătoare sau prin unelte gramaticale P. S. Kuzneţov înţelege atît elementele care exprimă raporturile între cuvinte şi propoziţii, cît şi elementele care ,,exprimă atitudinea vorbitorului faţă de raporturile stabilite în vorbire" (p. 30). Aceasta explică de ce în categoria uneltelor gramaticale el include prepoziţiile, postpoziţiile (послелоги), conjuncţiile, articolul, copula şi particulele.

În ceea ce priveşte poziţia teoretică a autorului faţă de importanţa formei şi a conţinutului în studierea gramaticii, credem că este necesar să facem următoarea precizare : autorul se afirmă ca un apărător al unor principii de bază ale gramaticii formelor şi ca un duşman al folosirii exagerate a principiului semantic în studierea gramaticii. Aceasta nu înseamnă însă că P. S. Kuzneţov neglijează complet conţinutul, ceea ce de altfel nu se poate reproşa nici majorităţii reprezentanţilor gramaticii formale. P. S. Kuzneţov este de acord cu faptul că formele gramaticale, elementele de structură gramaticală au anumite sensuri şi că în gramatică trebuie să fie studiate şi aceste sensuri, dar socoteşte că punctul de plecare al lingviştilor în cercetarea problemelor de gramatică trebuie să fie formele gramaticale, elementele de structură proprii limbii cercetate şi nu sensul (p. 10). Atenţia insuficientă acordată structurii gramaticale a limbii, duce la o tratare subiectivă, arbitrară a gramaticii limbii analizate. Faptul acesta este dovedit cu prisosinţă de teoria ,,categoriilor noţionale", creată de I. I. Mescianinov. Într-adevăr, nimeni nu poate contesta existenţa unor astfel de categorii în gîndirea diferitelor popoare : de pildă, se poate vorbi despre existenţa ,,categoriei posesiunii" în diverse limbi, deşi această categorie se exprimă în mod diferit în limbile respective. Greşeala lui I. I. Mescianinov constă nu în faptul că foloseşte aceste noţiuni, ci în faptul că el a considerat *categoriile noţionale* categorii lingvistice, chiar proprii anumitor limbi concrete, ceea ce a făcut ca ,,studierea structurii gramaticale a limbii să fie înlocuită cu studierea ,,*categoriilor noţionale*, care caracterizează numai conţinutul gîndirii exprimate, nu şi limba" (p. 11).

Pentru aprecierea felului original în care autorul înţelege corelaţia dintre formă şi conţinut în gramatică este necesar să explicăm cele două tipuri de forme despre care vorbeşte el în cadrul capitolului al treilea, consacrat

morfologiei : *a*) forme ca rezultat al flexiunii, *b*) forme ca rezultat al derivării (vezi p. 41, 42, 43 şi altele).

Cu termenii care desemnează cele două tipuri de forme operează şi alţi lingvişti. În aprecierea distincţiei acestor noţiuni unii pornesc de la criterii semantice, adică de la apropierea de conţinut. Astfel academicianul L. V. Şcerba consideră că formele mai apropiate din punctul de vedere al sensului sînt forme rezultate din flexiune, adică forme ale unuia şi aceluiaşi cuvînt, iar formele mai îndepărtate din punctul de vedere al sensului sînt forme rezultate din derivare, adică sînt cuvinte noi : pentru acest motiv el tratează cuvintele стол şi столик ca forme ale unui singur cuvînt. P. S. Kuzneţov nu admite acest criteriu semantic de distingere a formelor sus-amintite şi propune un criteriu gramatical, mai precis, sintactic : forme ale aceluiaşi cuvînt sînt acelea care se folosesc pentru exprimarea raporturilor cuvîntului respectiv în cadrul îmbinării de cuvinte şi al propoziţiei, prin urmare, unităţile стол şi столик sînt cuvinte diferite. Plecînd de la criteriul amintit, P. S. Kuzneţov consideră forme ale aceluiaşi cuvînt, în limba rusă, formele cazuale ale substantivelor, formele cazuale ale adjectivelor, formele de gen şi formele de număr la adjective, formele persoanei verbului, care exprimă raportul faţă de subiectul vorbitor, formele de timp, formele de conjugare. Este interesant de observat modul în care autorul aplică în unele cazuri criteriul semantic, stabilit de el, în determinarea formei rezultate din flexiune : „s-ar părea că la prima vedere — spune P. S. Kuzneţov — deosebirile marcate formal la timpuri nu sînt de loc legate de anumite raporturi în cadrul îmbinării de cuvinte şi al propoziţiei. În cadrul aceleiaşi îmbinări de cuvinte poate să funcţioneze şi prezentul şi trecutul, şi viitorul ... La prima vedere s-ar părea că avem de-a face cu forme rezultate din derivare, deci cu cuvinte diferite, dar în realitate lucrurile nu stau aşa : forma verbală joacă rol de predicat şi se găseşte într-un anumit raport cu subiectul" (p. 46).

Sînt considerate forme ca rezultat al derivării, deci cuvinte diferite, formele de gen la substantive, pentru că genul reprezintă o însuşire a fiecărui substantiv şi „nu depinde de nici un fel de raporturi în îmbinările de cuvinte sau în propoziţii" (p. 44), formele de aspect în general, pentru că „sensul de acţiune terminată sau neterminată caracterizează verbul respectiv prin esenţă, indiferent cu care subiect se îmbină şi în structura căreia propoziţii apare" (p. 47), formele de număr la substantive, pentru că „deosebirea dintre numărul singular şi numărul plural la substantive este condiţionată de deosebirea obiectelor în natură şi în gîndire" (p. 45). P. S. Kuzneţov analizează felul cum apar în diferite limbi formele despre care am vorbit, cu care prilej caută să ne convingă de faptul că orice gramatică trebuie să stabilească „ce anume forme gramaticale sînt proprii limbii descrise", astfel încît să nu-i atribuie limbii forme imaginare sub influenţa gramaticilor altor limbi. Vorbind despre felul destul de variat în care apar formele cazuale în diferite limbi, autorul se referă şi la limba rusă. Spre deosebire de gramaticile curente ale limbii ruse, el consideră că în rusă sînt opt cazuri. Această părere se bazează pe faptul că unele substantive au două forme pentru genitiv şi două forme pentru prepoziţional (comp. : Кусок сахару şi белизна сахара ; он был в лесу şi он знает толк в лесе), care exprimă sensuri gramaticale diferite.

Cu prilejul tratării problemei părţilor de vorbire, P. S. Kuzneţov analizează succint cele mai răspîndite puncte de vedere în legătură cu clasificarea lor, criticînd folosirea principiului semantic (vezi p. 58, 61, 65) precum şi aplicarea de criterii diferite de clasificare. Autorul este de părere că principiul folosit pentru clasificarea părţilor de vorbire în toate limbile trebuie să fie unul şi acelaşi, deoarece aplicarea unor principii diferite faţă de limbi diferite creează posibilitatea de a descoperi aceleaşi părţi de vorbire în toate limbile (p. 62). Părţile de vorbire se deosebesc unele de altele din punctul de vedere al sensului dar aceasta nu este suficient pentru a vorbi

despre existenţa părţilor de vorbire în limbă. „Părţi de vorbire sînt numai acolo unde cuvintele respective se deosebesc gramatical" (p. 63). În primul rînd, toate cuvintele din limbă pot fi împărţite în trei grupe mari din punctul de vedere al raportului lor faţă de propoziţii sau de îmbinarea de cuvinte (adică din punct de vedere sintactic) cuvinte independente, cuvinte ajutătoare (unelte gramaticale) şi interjecţii. Cuvintele independente pot fi părţi de propoziţie sau pot forma ele însele o propoziţie; uneltele gramaticale exprimă diferite raporturi în propoziţie, în îmbinările de cuvinte sau între diferite propoziţii; interjecţiile nu exprimă raporturi, nu pot fi părţi de propoziţie, însă fiecare interjecţie este un fel de propoziţie. Mai departe însă împărţirea cuvintelor în clase este posibilă numai în cazul prezenţei unor însuşiri morfologice şi anume a unor forme rezultate din flexiune (p. 64). Ţinînd seama de criteriul morfologic, autorul identifică următoarele părţi de vorbire în limba rusă: *substantivul*, caracterizat prin existenţa formelor cazuale, *adjectivul*, care prezintă forme cazuale, forme de gen şi de număr, *verbul*, care se caracterizează prin prezenţa formelor de conjugare de timp şi de persoană, *adverbul*, care se caracterizează prin absenţa oricăror forme rezultate din flexiune. Pronumele şi numeralul nu sînt încadrate în părţile de vorbire. Pronumele se deosebesc de părţile de vorbire independente prin faptul că ele nu desemnează nimic, avînd numai un sens indicativ (указывающее значение), dar sensul nu poate fi un criteriu de distincţie a părţilor de vorbire. Din punct de vedere formal există motive pentru a fi tratate ca o parte de vorbire separată numai pentru pronumele я, ты, pentru că acestea, fără să aibă forme gramaticale de gen, determină cuvintele care depind de ele să îmbrace forme de gen în funcţie de sexul persoanei la care se referă pronumele. Celela e pronume se unesc din punct de vedere gramatical fie cu substantivele (кто, что) fie cu adjectivele (мой, твой şi altele). De asemenea nu pot fi incluse în aceeaşi parte de vorbire numeralele: numeralele ordinale din punct de vedere gramatical aparţin adjectivelor; numai pentru numeralele cardinale există motive să fie tratate ca o parte de vorbire separată, dat fiind că ele au forme cazuale, iar aceste forme în unele cazuri se apropie de formele cazuale ale adjectivului, iar în altele, de cele ale substantivului. Cuvintele *unelte gramaticale* nu pot fi divizate în părţi de vorbire, pentru că nu prezintă forme rezultate din flexiune.

Clasificarea cuvintelor şi a părţilor de vorbire prezentată de P. S. Kuzneţov nu reprezintă decît o variantă nouă a celei propuse de F. F. Fortunatov.

Este greu de înţeles cum adverbul poate fi considerat o parte de vorbire independentă, din moment ce autorul consideră că în clasificarea părţilor de vorbire independente trebuie să ne bazăm pe „prezenţa la acestea a unor forme rezultate din flexiune" (p. 64). E adevărat că autorul motivează necesitatea de a considera adverbul o parte de vorbire independentă tocmai prin absenţa „oricăror forme rezultate din flexiune" (p. 64).

Obiectul de studiu în sintaxă este îmbinarea de cuvinte şi propoziţia. Autorul consideră că definiţiile date propoziţiei în majoritatea lucrărilor lingvistice existente nu au un caracter lingvistic, ci se bazează în general pe judecata logică sau psihologică. Legătura predicativă exprimată prin anumite mijloace lingvistice este considerată de autor elementul esenţial al propoziţiei, care o deosebeşte de îmbinările de cuvinte ce nu exprimă propoziţii. Esenţa acestei legături constă în faptul că ea (spre deosebire de toate celelalte tipuri de legătură — acord, recţiune ş.a.m.d., care apar în propoziţie ca ceva realizat mai înainte în vorbire) se stabileşte în momentul actual vorbirii. Mijloacele structurale lingvistice prin care se realizează legătura predicativă sînt formele de timp şi de conjugare (p. 70—71). În strînsă legătură cu esenţa propoziţiei se află tratarea părţilor de propoziţie. „Predicatul este acea parte principală de propoziţie ale cărei forme exprimă legătura predicativă dintre predicat şi subiect" (p. 69), iar „subiectul este partea de propoziţie care nu depinde de nici o altă parte de propoziţie, fapt pentru

care subiectul poate fi numit o parte de propoziţie absolut independentă" (p. 70). În ceea ce priveşte părţile secundare de propoziţie, se pare că P. S. Kuznețov adoptă clasificarea şi criteriile de clasificare a acestora propuse de A. A. Şahmatov. O astfel de clasificare creează un paralelism complet între părţile de propoziţie şi părţile de vorbire. Dar acest paralelism nu contestă justeţea unei astfel de clasificări dat fiindcă ea se bazează pe criterii morfologice, avînd la bază tipurile principale de legătură (acord, recţiune, alăturare —примыкание), stabilite în cadrul îmbinărilor de cuvinte, ceea ce corespunde întru totul principiilor gramaticii formale, al căror adept este P. S. Kuznețov. Îmbinarea de cuvinte este definită ca „un grup de cuvinte nemijlocit legate între ele" (p. 72). Spre deosebire de felul cum este tratată această problemă în majoritatea gramaticilor de limbă rusă contemporană existente, îmbinări de cuvinte sînt considerate şi cele predicative, care reprezintă în fond scheletul propoziţiei, şi îmbinările realizate prin conjuncţii coordonatoare, de tipul братия.

Dacă aşa stau lucrurile, atunci înseamnă că obiectul sintaxei este în primul rînd îmbinarea de cuvinte, şi nu propoziţia. Şi într-adevăr, atunci cînd sînt abordate probleme de sintaxă, ele sînt interpretate (mai ales cînd se vorbeşte despre propoziţia simplă), pe fondul îmbinării de cuvinte.

Ion Oiţă

ERATĂ

În nr. 6/1961, p. 589, r. 8, versurile sînt reproduse din *Călin File de poveste.*
În acelaşi nr., p. 617, col. I, r. 17, în loc de *minorităţii*, se va citi *sonorităţii*
În nr. 1/1962, p. 47, col. 2, r. 2, după :
— *Din fr.* **million**, se va adăuga : — *La scriitorii vechi, din m. gr.* μιλλιοῦνι *şi pol.* **milion.**

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

G. MIHĂILĂ, **Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic** (*„Materiale și cercetări lingvistice" VII*), 320 p., 14,60 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie, vol. III,** 248 p., 9,40 lei.

ANDREI AVRAM, **Cercetări asupra sonorității în limba română,** 168 p., 4,90 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală, vol. III,** 149 p., 5,85 lei.

* * * **Studii de gramatică, vol. III,** 208 p., 7,55 lei.

TEOFIL TEAHA, **Graiul din Valea Crișului Negru,** 211 p., 9,55 lei.

SORIN STATI, **Limba latină în inscripțiile din Dacia și Scythia Minor** (*„Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român" IV*), 163 p., 5,55 lei

V. ARVINTE, D. URSU și M. BORDEIANU, **Glosar regional**, 84 p., 3,20 lei.

Av

Sf. Pop. Ort. Sibiu
Bibliotecă Orășănească
Str Gh. Barițiu 5
Sibiu

LIMBA ROMÎNĂ

revistă a Institutului de lingvistică din Bucureşti
apare de şase ori pe an

Au apărut:

anul IX, 1960 (6 numere)
anul X, 1961 (6 numere)
anul XI, 1962 (1 număr)

Numerele curente se găsesc de vînzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.
Bucureşti, Calea Victoriei, nr. 27 sau la orice librărie ştiinţifică din ţară.

Se pot comanda şi prin poştă la secţia „Cartea prin poştă" de pe lîngă Librăria Academiei R.P.R., sau la librăria

„CARTEA PRIN POŞTĂ"

Bucureşti, str. Biserica Enei, nr. 16, raionul 30 Decembrie

Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerţ exterior „CARTIMEX" I.S.C.E., str. Aristide Briand, nr. 14, sau Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti.

I. P. 2. c. 1200

Lei 3.

8140

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

3
ANUL XI
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUL 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*; ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei, nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R. P. R., telefon 15.07.91

i 8140

DEC. 2014

LIMBA ROMÎNĂ

Anul XI 1962 Nr. 3

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

IAN. 2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

SORIN STATI, Redundanța 231
I. COTEANU, Caracterele generale ale limbajului popular 242

DIALECTOLOGIE

GR. BRÎNCUȘ, Graiul din Oltenia 248
* * * Glosar regional 261

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

FLORA ȘUTEU, Atribut pronominal sau complement indirect? 267
LUIZA SECHE, Etimologii 277
ELENA STÎNGACIU, Etimologii 279

LIMBĂ LITERARĂ

IORGU IORDAN, Neologisme și... neologisme 283
TH. HRISTEA, Forme „hipercorecte" asimilate de limba literară 291
EDITH IAROVICI, Despre unele probleme ale traducerii din limba engleză în limba romînă 308
ANA CANARACHE, Folosirea infinitivului lung 314

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI

MIRCEA SECHE, Schiță de istorie a lexicografiei romîne (VII) 318

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

GHEORGHE GOIAN, *Baza logică a predării și a însușirii terminologiei științifice*, București, Editura de Stat didactică și pedagogică, 1961 (*Andrei Avram*) . 328
Folclor din Transilvania, 2 vol., București, Editura pentru literatură, 1962 (*Valeriu Rusu*) 330
Dicționarul maghiar-romîn, București, Editura științifică, 1961 (*Gh. Bulgăr*) . . 333
Terminologia sportivă în *Dicționarul de neologisme* (*V. Teodorescu*) 335

4310

1964

REDUNDANȚA

DE

SORIN STATI

O anecdotă bine cunoscută povestește că un negustor a compus următorul anunț pe care l-a afișat în vitrina prăvăliei sale : „Aici se vinde pește proaspăt". Cineva i-a atras însă atenția că nu era nevoie să scrie „aici" (e evident că *aici* și nu în altă parte se vinde peștele !). Nici „proaspăt" nu e necesar — doar nu era să vîndă pește stricat ! În definitiv, „se vinde" e și el de la sine înțeles, fiind vorba de o prăvălie. Mai rămîne din tot anunțul numai cuvîntul „pește" — și acesta inutil, de vreme ce marfa era expusă în vitrină !

Anecdota are un substrat științific de care oricine își dă seama : folosim adesea cuvinte inutile, cuvinte pe care cititorii sau interlocutorii noștri le înțeleg fără nici o cheltuire de energie din partea noastră. Această inutilitate are diverse cauze și diverse aspecte, unele dintre ele cunoscute de multă vreme.

În ultimii cincisprezece ani, problema aceasta lingvistică a ajuns în centrul atenției unor specialiști fără contingențe cu disciplina noastră și formează unul din obiectivele centrale ale unei științe noi, teoria informației [1]. Creată la sfîrșitul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XX-lea, această nouă disciplină se preocupă, după cum se știe, de studierea procesului de comunicare, de transmiterea informației, analizînd acest fenomen cu metode matematice riguroase. Un capitol de bază al acestei științe îl constituie comunicarea lingvistică, mai ales cînd ea se folosește de diverse procedee tehnice (telefonie, telegrafie, teletype etc.). Automatizarea industrială nu poate fi concepută astăzi fără ajutorul pe care îl dă teoria informației dirijării mașinilor de către om și dirijării mașinilor de către alte mașini. Electronica zilelor noastre, ajutată de aceeași teorie a informației, a permis construirea de automate care simplifică

[1] Pentru o cunoaștere mai detaliată a obiectului și metodelor acestei discipline, vezi I. Constantinescu, S. Candrea și Ed. Nicolau, *Teoria informației*, București, Editura tehnică, 1958.

enorm munca omului. Aceste automate şi mecanismul funcţionării lor formează obiectul unei ştiinţe de care se vorbeşte atît de mult în ultima vreme şi anume al ciberneticii. Automatizare, cibernetică, teoria informaţiei — totul se leagă strîns în cadrul organizării moderne a procesului de producţie.

Care este locul lingvisticii printre aceste probleme care s-ar părea că ţin exclusiv de tehnică şi de economie? La această întrebare răspunde o ramură nouă a ştiinţei noastre — lingvistica matematică. Se ştie acum că, avînd în vedere sarcinile noi care stau în faţa lingviştilor şi legătura tot mai evidentă şi mai necesară cu reprezentanţii disciplinelor cu caracter tehnic, e nevoie de metode noi de cercetare, care să corecteze şi să completeze metodele aşa-numitei lingvistici tradiţionale. Dar metode noi înseamnă şi o terminologie nouă.

Limbajul matematic, formulele, acest aparat nou pe care îl aduce lingvistica matematică, trebuie însă examinat cu grijă şi valorificat în legătură cu rezultatele obţinute prin metodele tradiţionale. În felul acesta se va vedea că între lingvistica tradiţională şi cea matematică prăpastia nu e de netrecut şi, mai mult, că lingvistica tradiţională are numai de cîştigat prin folosirea metodelor noi de cercetare, care aduc precizie, rigoare, accentuează caracterul de ştiinţă al lingvisticii şi o leagă foarte mult de necesităţile practice.

În limbajul lingvisticii matematice apare des termenul r e d u n d a n ţ ă[1], preluat din teoria informaţiei. Se numesc r e d u n d a n ţ e acele părţi ale comunicării care pot fi „ghicite" cu certitudine mai mare sau mai mică. Întorcîndu-ne la vechea anecdotă citată la începutul acestui articol, observăm că anunţul negustorului era alcătuit numai din cuvinte care puteau fi uşor „ghicite" de oricine adică din cuvinte redundante. Criticînd anunţul, personajul din anecdotă făcea teoria informaţiei... fără să ştie.

Am dat deocamdată o explicaţie parţială a noţiunii de redundanţă, oprindu-mă la însuşirea ei cea mai izbitoare, cea mai uşor de sesizat. Paginile următoare vor dezvolta această explicaţie în legătură cu redundanţa în limbă, fără a intra în detalii care ar cere cunoştinţe mai temeinice de matematică.

Înţelegerea exactă a noţiunii de redundanţă şi a importanţei ei nu se poate face decît plasînd această noţiune în cadrul ei firesc, adică în teoria informaţiei.

Scopul vorbirii, al scrierii, al telefoniei şi telegrafiei, al utilizării unor sisteme convenţionale de comunicare (de pildă, prin steguleţe sau lumini) este în fond acelaşi: transmiterea unor gînduri, a unor idei. Ceea ce avem de împărtăşit unor semeni de-ai noştri este m e s a j u l, o cantitate oarecare de informaţii. Pentru a-l împărtăşi recurgem la un sistem de simboluri (cuvinte, litere, semnale Morse etc.) a cărui cheie trebuie s-o cunoaştem şi noi (transmiţătorii mesajului), şi cei cărora ne adresăm (receptorul mesajului). Ca să ne putem înţelege cu cineva trebuie

[1] Scris uneori şi *redondanţă* (după fr. *redondance*). Cuvîntul a pătruns în toate limbile din engleză (*redundancy*), de aceea preferăm grafia cu *u*. De altfel, cf. *abundenţă* tot cu *u*.

ca amîndoi să fim de acord în privința sensului unei anumite succesiuni de sunete, de litere, de puncte și linii etc. Orice sistem de simboluri care e folosit ca să reprezinte și să transporte informații (mesajul) se numește *cod*. Ca principal mijloc de comunicare între oameni, este evident că limba este un astfel de cod. Pentru ca transmiterea de informații să poată avea loc, e nevoie, pe lîngă cod, de un c a n a l prin care să treacă simbolurile de la cel care transmite la cel care primește mesajul. Astfel de canale de comunicație sînt aerul (prin care trec sunetele de la gura transmițătorului la urechea receptorului), cablul telefonic, hîrtia pe care scriem etc.

Cu ajutorul acestor noțiuni, să urmărim acum realizarea unui proces de comunicare. Persoana care vrea să transmită ceva trebuie mai întîi să-și transforme gîndurile într-o succesiune de simboluri, de pildă în cuvinte, rostite sau scrise. Trebuie deci să aleagă și să utilizeze un cod. Transformarea gîndurilor în simbolurile unui cod oarecare este c o d a r e a, după care mesajul astfel codificat străbate un canal, pînă ce ajunge la destinatar.

Acesta trebuie să facă operația inversă: să transforme simbolurile în gîndurile transmițătorului, adică să descifreze, să d e c o d e z e mesajul. Transmiterea aceasta poate să fie mai mult sau mai puțin perfectă. Anumite părți ale mesajului se pot pierde „pe drum" (de exemplu, dacă cineva vorbește prea încet sau se produce un zgomot care acoperă vocea timp de cîteva secunde) sau se pot denatura (într-un fel „sună" vocea cuiva cînd o auzim cu urechile noastre, altfel cînd o auzim la radio și altfel la telefon). Evident, dezavantajul care rezultă din denaturarea sunetelor este mai mic decît pierderea unor părți ale mesajului. Totuși denaturarea simbolurilor unui cod oarecare poate duce în unele cazuri la neînțelegerea parțială a mesajului transmis. De exemplu, cînd vorbim cu cineva la telefon, e foarte posibil ca numărul *două* să se confunde cu *nouă*, sau *șase* cu *șapte* (ceea ce în conversația obișnuită se întîmplă mult mai rar).

S-a demonstrat științific că nu există nici un mijloc de comunicare care, în condiții oricît de favorabile, să nu altereze cîtuși de puțin mesajul. Important — și primejdios! — e faptul că nu putem prevedea cînd și în ce măsură se produce această alterare.

Greșelile se produc nu numai în cursul transmiterii informației printr-un canal oarecare, ci și din vina celui care codează sau decodează mesajul (de pildă, rostim, din greșeală, *el* în loc de *ea* sau auzim, din pricina neatenției, *au pornit* în loc de *au urnit*). Deci avem a face cu erori de codare, de decodare și erori produse pe canal.

În teoria informației, se numește z g o m o t orice alterare imprevizibilă a unui mesaj din momentul transmiterii pînă la acela al recepționării lui. Ce e de făcut ca să fim siguri că persoana cu care comunicăm a recepționat bine, a înțeles mesajul nostru? O soluție — nu prea economică — este să repetăm comunicarea de cîteva ori. Dacă în practică nu recurgem prea des la acest mijloc, aceasta se datorește faptului că însuși codul pe care îl folosim e astfel alcătuit încît să atragă atenția asupra erorilor, să permită detectarea lor.

Acea caracteristică a oricărui cod folosit în comunicare, datorită căreia eventualele denaturări pot fi mai mult sau mai puțin ușor descoperite de cel care d e c o d e a z ă mesajul, este tocmai redundanța. Pentru a demonstra cum își îndeplinește redundanța această funcție, va fi nevoie să construim un exemplu simplu, înainte de a trece la exemplele complexe pe care ni le oferă codurile reale (printre care și limba romînă).

Să presupunem că ar exista o limbă cu patru sunete *a*, *b*, *e*, *c*. Cuvintele acestei limbi ar putea fi alcătuite din oricîte sunete, aranjate oricum; există deci cuvinte ca *b*, *be*, *cabe*, *bbeacbaecbebe*, *aecbabeacbeacbecbbbaccaa* etc. etc. Orice combinație putînd fi un cuvînt, aceasta înseamnă că orice combinație are sens. Să ne închipuim că avem de transmis un mesaj cu ajutorul acestui cod și că folosim, cu rol de canal, cablul telefonic. Oricît de clar am marca limita dintre cuvinte (prin pauze lungi), comunicarea ar fi extrem de anevoioasă. Într-adevăr, cum s-ar recepționa o propoziție ca *bbbbcc aacbebb*? E foarte probabil că, la capătul celălalt al firului se va auzi, în loc de *bbbbcc*, *bbbcc* sau *bbbbccc* etc., ceea ce ar fi dezastruos, deoarece combinațiile greșite au, fiecare din ele, cîte un sens aparte, diferit de cel al combinației corecte. Pe de altă parte, din pricina lungimii oricît de mari pe care o pot avea cuvintele acestei limbi, interlocutorul — pînă le identifică, pînă le recunoaște și deci le înțelege — trebuie să asculte cu atenția încordată ca să nu scape nici un sunet. Un singur sunet uitat dă naștere altui cuvînt și deci denaturează mesajul.

Un asemenea cod ar fi extrem de greu de utilizat și din pricina dificultății de a memora astfel de cuvinte aproape imposibil de rostit, extrem de lungi. Chiar în comunicarea prin viu grai, eforturile vorbitorilor ar fi atît de mari și pericolul de a rosti sau a înțelege greșit anumite cuvinte atît de evident, încît codul inventat aici n-ar corespunde cîtuși de puțin funcției sale specifice: asigurarea înțelegerii dintre oameni.

Ce modificări ar trebui să aducem codului descris mai sus ca el să devină utilizabil? În primul rînd, să stabilim că cuvintele nu pot fi oricît de lungi: de exemplu, minimum un sunet, maximum zece sunete. În acest caz, dacă interlocutorul va auzi o succesiune de unsprezece sau treisprezece sunete între două pauze, el va ști că aici s-a produs o greșeală. Dar atît nu e suficient. Mai trebuie să introducem restricții, să cerem de exemplu ca fiecare cuvînt să conțină măcar o dată un *a* sau un *e*, să nu admită succesiuni mai lungi de doi *c*, un *b*, un *a* sau un *e*, iar între un *b* și un *c* să existe totdeauna un *a* sau un *e*. Aplicînd aceste restricții, cuvintele limbii astfel imaginate vor arăta cam așa: *e*, *ab*, *beaccae*, *babecabeb*. Dacă interlocutorul nostru imaginar va auzi o succesiune ca *ebc* sau *baacbe*, își va da seama imediat că mesajul nu e corect. Un cod cu astfel de restricții are, pe lîngă avantajul detectării erorilor, și pe acela că înlesnește înțelegerea mesajului cînd părți ale lui au fost acoperite de un zgomot oarecare. Dacă în cuvîntul *baca* primul *a* nu s-a auzit și din cuvînt a rămas numai *bca*, receptorul comunicării își va da seama că s-a produs o eroare și va reconstitui cuvîntul în *beca* sau *baca* (pe baza regulei că între *b* și *c* trebuie să fie neapărat un *a* sau un *e*). Contextul îl va ajuta să-și dea seama dacă e vorba de *beca* sau *baca*. Structura codului nostru ne permite să „ghicim" anumite sunete: după *b* știm că urmează *a* sau

e și nu poate să urmeze *b* sau *c*. Probabilitatea de a ghici corect este deci de 50%. Spunem că sunetul *b* ne dă o anumită informație în legătură cu sunetul următor. S-a convenit ca o informație de acest tip (cînd există numai două posibilități de alegere, după *b* urmează sau *a* sau *e*) să se ia ca bază în măsurarea cantității de informație și i s-a dat denumirea de *bit*[1].

Să presupunem însă că un cuvînt începe cu *a*. După *a* poate urma fie *e*, fie *b*, fie *c*. Singura posibilitate exclusă este ca după *a* să urmeze alt *a*. Probabilitatea de a ghici corect este, evident, mai mică, numai 33,33%. Deci și sunetul *a* ne dă o anumită informație în legătură cu sunetul următor.

Este oare această informație mai mare sau mai mică decît în exemplul precedent? Dacă, după un sunet X poate urma numai unul din două sunete, sunetul X ne dă o informație mai mică decît în situația în care după X ar putea urma unul din trei (sau mai multe) sunete. Acest principiu de bază al teoriei informației se explică astfel: dacă avem de ales numai între două sunete, șansele de a ghici sînt mai mari decît dacă am avea de ales între trei (sau mai multe) sunete. Atunci cînd ghicirea e mai ușoară, sunetul precedent X ne dă informații mai puțin numeroase. Altfel spus, dacă avem de ales între două alternative, ne trebuie informație mai puțină decît dacă avem de ales între o sută de alternative. În consecință, pentru a reveni la exmplul nostru, cu cît alternativele sînt mai numeroase, cu atît cantitatea de informație purtată de sunetul precedent e mai mare [2]. Dacă alternativele sînt la fel de probabile, o formulă matematică stabilește că, avînd *n* alternative, cantitatea de informație H e egală cu logaritmul în baza 2 a numărului *n*, ceea ce se scrie [3]:

$$H = \log_2 n$$

Dacă avem 2 alternative echiprobabile, $H = \log_2 2 = 1$; dacă avem 16 alternative, $H = \log_2 16 = 4$.

Restricțiile enunțate mai sus în legătură cu posibilitățile de combinare a celor patru foneme *a*, *b*, *c*, *e* constituie redundanța codului nostru. Deci redundanța limitează posibilitatea de apariție a unui sunet (de fapt, a oricărei unități dintr-un cod) și implicit înlesnește ghicirea apariției sunetului.

---

[1] Warren Weaver, *Recent contributions to the Mathematical Theory of Communication*, în C.E. Shannon și W. Weaver, *The Mathematical Theory of Communication*, Urbana, 1949, p. 100.

[2] „Informația este obținerea unor date necunoscute. Ea este cu atît mai mare cu cît mesajul primit este mai nedeterminat, adică este ales dintr-un număr mai mare de mesaje posibile". Ed. Nicolau, C. Bălăceanu, *Cibernetica*, București, 1961, p. 102.

[3] Dacă alternativele nu sînt la fel de probabile (unele au mai multe șanse de a apărea decît altele: de ex., în romînește, după *n*, e mai probabil să apară *a* decît *n*), formula cantității de informație e mai complicată și n-o vom explica aici:

$$H = \sum_{1}^{n} p(k) \log_2 p(k)$$

Edwin B. Newman, *Statistical methods in phonetics*, în volumul *Manual of phonetics* editat de L. Kaiser, Amsterdam, 1957, p. 124.

Punem acum codului nostru două noi restricţii : 1) orice *a* nu poate fi urmat direct de *e*. Între aceste două sunete trebuie să existe un *b* (cuvinte ca *aeb* nu sînt admise). 2) Orice cuvînt trebuie să se termine în *b* (cuvinte ca *eba* nu există).

În noua înfăţişare a codului, siguranţa transmiterii corecte a mesajului a sporit mult. Dacă receptorul aude *aeb*, el îşi va da seama că e o greşeală şi va reconstitui uşor forma corectă *abeb*. Dacă va auzi *eba*, va restabili imediat cuvîntul *ebab*.

Observăm imediat că *b* final sau intercalat între *a* şi *e* poate fi omis în rostire sau scriere, deoarece oricine îşi va da seama de lipsa lui. Prezenţa sau absenţa lui *b* nu creează diferenţe de sens, de aceea se spune că acest sunet nu dă nici o informaţie.

Referindu-ne la unele consideraţii anterioare asupra determinării cantităţii de informaţie, amintim că această cantitate scade proporţional cu numărul alternativelor. După *a*, din exemplul de mai sus, nu poate urma decît *b*, deci există o singură alternativă. La sfîrşitul cuvîntului nu poate apărea decît *b*, deci iarăşi avem o singură alternativă. Minimum de informaţie e dat de situaţia cînd avem două alternative (dacă $H = \log_2 n$, în cazul nostru $H = \log_2 2$, adică $H = 1$); dacă avem mai puţin de două alternative, informaţia e mai mică decît 1, şi anume e nulă.

Unităţile unui cod a căror apariţie poate fi cu siguranţă prevăzută, şi de aceea nu poartă nici o informaţie, se numesc redundante.

De astă dată vedem că redundanţă înseamnă „nici o informaţie" sau „apariţie sigur previzibilă".

Între cele două tipuri de redundanţă (limitare a posibilităţilor de apariţie a unei unităţi şi ghicire sigură a apariţiei unei unităţi) deosebirea e numai de cantitate. În primul caz redundanţa e mai mică, în cel de al doilea redundanţa e maximă. Este evident că redundanţa este invers proporţională cu cantitatea de informaţie. În alcătuirea codurilor trebuie să se ţină seama de două nevoi contrare : pe de o parte, nevoia de a comunica cît mai mult, de a da cît mai multe informaţii, pe de altă parte, nevoia de a evita erorile de transmitere, de a permite detectarea lor şi de a face posibilă comunicarea în condiţiile existenţei — inevitabile — a zgomotului (în sensul definit mai sus). Această a doua necesitate reclamă existenţa unei cantităţi suficient de mari de redundanţă. De aceea redundanţa este definită în mod obişnuit ca „surplusul care intervine în limbă pentru a mări siguranţa transmiterii" [1].

În paginile de mai sus, pentru a clarifica problema noastră, am inventat o limbă cu patru sunete şi cu anumite reguli de combinare a lor în cuvinte. Putem trece acum la limbile reale, pentru a arăta că ele sînt alcătuite după aceleaşi principii. De fapt, lucrul acesta e adevărat pentru orice cod, cu atît mai mult cu cît codurile se bazează pe acest cod fundamental care este limba.

Limba romînă, de pildă, este un cod alcătuit din unităţi (foneme). Ele nu se pot combina pentru a forma cuvinte decît respectînd anumite reguli. Două sau mai multe sunete nu pot apărea unul după altul într-o

[1] Ed. Nicolau, C. Bălăceanu, *op. cit.*, p. 130.

anumită limbă din mai multe motive : mai întîi, pentru că ar fi greu de rostit (noțiunea aceasta de dificultate a rostirii e relativă ; un grup de sunete care pare unui romîn imposibil de rostit e foarte frecvent în alte limbi). În al doilea rînd, pentru că există în fiecare limbă anumite reguli de combinare, rezultatul evoluției limbii respective. Anumite îmbinări de sunete nu se întîlnesc aici, deși vorbitorii le-ar putea rosti foarte bine (și le rostesc cu ușurință atunci cînd le întîlnesc într-o limbă străină).

În limba romînă există numeroase reguli de combinare a sunetelor ; de pildă : nici un cuvînt nu poate începe cu o consoană dublă sau cu grupurile *dbl-*, *gcr-* etc. etc. Nici un cuvînt nu se poate termina într-o consoană dublă. Anumite grupuri consonantice pot apărea la începutul și la mijlocul cuvîntului, dar nu și la sfîrșitul lui (de pildă *str*). Toate aceste reguli constituie fenomene de redundanță la nivelul fonemelor, limitînd posibilitatea apariției unora dintre ele. Există și cazuri de redundanță maximă (previziune certă). De exemplu, atunci cînd auzim un „pseudo *i* final", ca acela din *colți*, știm că așa se termină cuvîntul. (După un astfel de *i* nu poate urma decît alt cuvînt sau se încheie vorbirea. Previziunea noastră e sigură sută la sută.)

În timpul în care vorbim, avem impresia că ne alegem singuri cuvintele, că spunem ceea ce vrem să spunem. Analizarea redundanței ne dovedește însă că numai o parte din mesajul nostru e rezultatul alegerii noastre ; restul îl spunem aproape fără să vrem, siliți de regulile codului folosit. (Aceste reguli au un caracter statistic, adică arată ce se întîmplă în m e d i e , ce e mai probabil și ce e mai puțin probabil.) Redundanța e deci „acea porțiune a structurii mesajului care e determinată nu de libera alegere a emițătorului, ci de regulile statistice acceptate, care guvernează folosirea simbolurilor" [1].

Redundanța sunetelor depinde și de factorul semantic. Să facem acum cîteva experiențe simple :

1. Ne formulăm în minte o propoziție care începe cu *b*. Rostim numai acest *b* și cerem interlocutorului să ghicească sunetul următor. Neștiind ce intenționăm să spunem interlocutorul va avea de ales între posibilitățile oferite de regulile de redundanță ale limbii romîne (pe care orice vorbitor al acestei limbi le cunoaște din practică) : după *b* poate urma orice vocală sau semivocală sau una din consoanele *l*, *r*. Se vede că, deși dispune de foneme (cîte are limba romînă), persoana cu care facem experiența nu poate alege decît unul din 11.

2. Rostim propoziția *l-a lovit zdravăn cu b-* și cerem interlocutorului să ghicească sunetul următor. Teoretic sînt și aici 11 posibilități de alegere, numai că de astă dată se cam înțelege despre ce e vorba : cuvîntul care începe cu *b* trebuie să fie numele unui obiect cu care cineva poate fi lovit (*băț*, *bîtă*, *bici*, *baston*, eventual cuvîntul *braț*). Interlocutorul va alege *ă*, *i*, *î*, *a* sau *r* (deci un fonem din cinci, nu din unsprezece). Vom cere acum să se ghicească litera a treia ; dacă interlocutorul a propus ca a doua literă pe *ă*, e sigur că va spune acum *ț*. Dacă îi spunem că a ghicit bine, continuînd experiența, el va rosti fără ezitare fonemele *u* și apoi

[1] W. Weaver, *op. cit.*, p. 104.

l, reconstituind cuvîntul *bățul*. De aici rezultă o concluzie importantă : dacă mesajul comunicat ajunge la receptor în forma trunchiată *l-a lovit zdravăn cu bă-* (și aici intervine un zgomot care acoperă glasul), silaba *-țul* e foarte ușor de reconstituit. Cu alte cuvinte, în acest context, *bățul* — cuvîntul întreg — nu ne spune mai mult decît silaba *bă-* [1]; silaba *-țul* e redundantă.

3. Dacă cerem interlocutorului să reconstituie sunete ale unor cuvinte străine, dintr-o limbă pe care n-o cunoaște, ghicirea va merge foarte greu, atît la începutul cît și la sfîrșitul frazei [2].

Rezultă din exemplele discutate mai sus că redundanța unui fonem e mai mare cînd intuim sensul general al propoziției în care apare. (Din această cauză e mai ușor să ghicești sunete de la sfîrșitul unei fraze — unde știi cam la ce te poți aștepta —, decît la începutul ei.) Redundanța e deci proporțională cu cunoașterea — mai mult sau mai puțin vagă — a sensului contextului.

Consecințele faptului că apariția (ocurența) anumitor sunete poate fi prevăzută sînt foarte importante și din punct de vedere practic. Într-adevăr acest lucru se reflectă în diversele sisteme de scriere; iată cîteva exemple în acest sens :

— există sisteme stenografice în care vocalele nu se notează decît foarte rar (vocalele sînt mai redundante decît consoanele) [3];

— în scrierea limbilor semitice, vocalele nu se notează, deoarece ele se pot ușor reconstitui pe baza regulilor gramaticale și a intuirii sensului general al frazei. (De aceea, cîteodată, ca să ghicești vocalele unui cuvînt arab scris, trebuie să citești fraza pînă la sfîrșit și apoi să te întorci din nou la început);

— chiar dacă nu cunoaștem stenografia, recurgem adesea la prescurtări. De exemplu, în fraza *Se vede cine a avut dreptate în ac. probl.*, prescurtările *ac.* și *probl.* ne dau tot atîta informație cît și *această* și *problemă* (succesiunile de sunete *-eastă* și *-emă* pot fi ușor ghicite);

— în ortografia românească, litera *h* are două valori (compară *haină* cu *cheie*), ceea ce nu ne incomodează de fel, deoarece cunoaștem regulile de redundanță ale fonologiei românești. Cunoaștem de pildă, faptul (restricția) că după fonemul *c* nu poate urma fonemul *h*, de aceea nu-l vom citi pe *h* din *cheie* ca pe *h* din *haină*. Litera *i* se citește în trei feluri : *i* „plin" (ca în *tigri*), *i* „scurt" (ca în *boi*) și „pseudo *i* final" (ca în *elefanți*). Pentru cine cunoaște sistemul limbii române, citirea diferită a lui *i* final în cele trei situații descrise mai sus nu constituie nici o dificultate. Succesiunea *g* + *r* muiat nu e admisă de sistemul fonologic românesc; după alte consoane, cînd marchează pluralul nearticulat, *i* se citește ca în *elefanți* și

---

[1] Firește acest lucru nu e valabil oricînd pentru silaba *bă-* din cuvîntul *bățul*. În contextul *Ai văzut bă-?*, șansele de a ghici cuvîntul întreg sînt mai mici.

[2] Werner Meyer-Eppler, *Zur Anwendung informationstheoretischer Methoden auf sprachliche Probleme*, în „Lexis", IV (1954), fasc. I, p. 30.

[3] R. G. Piotrovski, *Problema locului în cuvînt a elementelor purtătoare de informație* în *Probleme de lingvistică matematică* (Traduceri din literatura sovietică de specialitate), Biblioteca analelor romîno-sovietice. Seria tehnică nr. 79, București, 1960.

nu se poate citi ca în *tigri*; după vocale, cînd marchează tot pluralul nearticulat, *i* se citește totdeauna ca în *boi*. Restricțiile fonologice și morfologice, adică redundanța, fac posibilă o mare economie ortografică (o singură literă *i* în loc de trei).

Redundanță nu există numai la nivelul fonemelor. Cercetarea poate fi extinsă la domeniul morfemelor. De pildă, după morfemul *băiat* poate urma numai unul din morfemele *ul*, *ule*, *ului*. După *veni-*, putem avea *-se* [eventual urmat la rîndul său de unul din morfemele *-m*, *-și*, *-ră* (singur sau +*-m* sau + *-ți*)], *-ră*, *-și*, *-i*, *-nd*, *-t* (eventual urmat de *-ă*, *-e*), *-re* (eventual urmat de *-a*). Dacă ni se dă un morfem în context, o serie de alte morfeme pot fi prevăzute cu certitudine maximă. (În *i-am dat băiat- acestuia*, e ușor de reconstituit *-ului*, care e totalmente redundant.) Redundanța morfologică e cuprinsă în sistemul gramatical al fiecărei limbi; descrierea acestui sistem înseamnă de fapt descrierea redundanței morfologice a limbii respective.

Redundanța diferă de la o limbă la alta. De pildă, în propoziția *fata mea e leneșă*, *a* din *mea* și *ă* din *leneșă* sînt elemente redundante (cunoscîndu-se că *fată* e un substantiv feminin, sînt imediat predictibile desinențele adjectivelor care determină acest substantiv). Același lucru se spune în englezește *my girl is lazy*, unde *my* și *lazy* nu au desinențe de feminin; versiunea engleză a propoziției noastre e mai puțin redundantă decît cea românească.

Dacă declinăm sintagma *copilul bun*, obținem la genitiv *copilului bun* (se schimbă numai forma substantivului); același lucru, în limba germană, este *das gute Kind*, la genitiv *des guten Kindes* (se schimbă și forma adjectivului, dar modificarea este predictibilă). În acest exemplu, versiunea germană este mai redundantă decît cea românească [1].

Un tip caracteristic de redundanță în morfologie rezultă din cercetarea regulilor de formare a pluralului în limba română. Singularului *tigru* i se opune pluralul *tigri* (deci *i* se opune lui *u*); în schimb singularului *cască* i se opune pluralul *căști*. *Cască* e format tot din cinci foneme, ca și *tigru*, dar pluralul lui *tigru* diferă de singular printr-un singur fonem, pe cînd *căști* diferă de *cască* prin toate fonemele minus primul. Pentru a marca pluralul, ar fi fost suficient și în acest caz un singur fonem; diferențele suplimentare sînt redundante.

De aici putem scoate un principiu general: dacă unei diferențe din planul conținutului (al sensului) îi corespunde mai mult de o diferență în planul expresiei (al sunetelor), exprimarea este *redundantă*. Dimpotrivă, dacă unei diferențe de conținut îi corespunde o singură diferență de expresie, exprimarea este *economică*. Cercetarea poate fi extinsă și la teoria îmbinărilor de cuvinte în cadrul unei propoziții, precum și la îmbinarea propozițiilor în cadrul unei fraze. De pildă, sintagmele *fetiță această* sau *convin omul* nu sînt admise. Unele combinații sînt permise de gramatică,

[1] Pentru alte exemple de redundanță, vezi articolul meu *Categoriile posibilitate și realitate în lingvistică*, din *Probleme de lingvistică generală*, București, 1961, vol. III.

dar sînt interzise de logică (de pildă *cerul înverzește sub plugul de chibrituri evaporate*) [1].

Așa cum se vede, redundanța trebuie determinată în funcție de sistemul fonologic, morfologic și sintactic al fiecărei limbi. De aceea unii definesc redundanța ca „informație structurală" sau „informație internă a codului" [2]. După L. R. Zinder [3] redundanța e cantitatea de informație superfluă, determinată de structura limbii.

Și acum cîteva cuvinte despre raportul dintre noțiunile „redundanță" și „inutilitate", care se confundă cîteodată.

Spunînd că *-ă* din *fată leneșă* e redundant, subînțelegem că deteriorarea mesajului în porțiunea finală *-ă* nu dăunează comunicării, deci ne-am putea lipsi de acest morfem fără nici o pagubă. (Am putea zice foarte bine numai *fată leneș*). În alt context, același morfem de feminin devine foarte util: *Popescu este leneșă*. (*Popescu* nu are forme diferite după gen.) Cum trebuie interpretat din acest punct de vedere *-l* ca articol enclitic? Spunînd *pomu* (așa cum se și spune în vorbirea familiară) se vede imediat că folosim forma articulată (în opoziție cu *pom*), iar adăugarea lui *l* nu aduce nici o precizare în plus. În cuvinte ca *tigru* sau *codru* însă, fără *-l* forma articulată ar fi identică cu cea nearticulată. Astfel de cuvinte sînt totuși puține și, pe de altă parte, contextul ne ajută să deosebim *tigru'* (articulat) de *tigru* (nearticulat), așa cum ne ajută să deosebim *nume* (singular) de *nume* (plural). Desigur *-l* este, ca articol enclitic, redundant și ne-am putea dispensa de el; dacă însă din limba romînă ar dispărea numeroase morfeme redundante, lăsîndu-se totul pe seama contextului, comunicarea ar deveni la un moment dat echivocă sau chiar imposibilă. Utilitatea trăsăturilor redundante ale morfologiei unei limbi trebuie apreciată în ansamblul lor. Pierderea oricăreia dintre ele n-ar afecta aproape de loc comunicarea, dar astfel de trăsături trebuie să existe în număr suficient de mare pentru a contracara împreună efectul zgomotelor (de orice tip).

În concluzie la această problemă, unele trăsături morfologice sînt redundante numai în anumite contexte, altele sînt (aproape) totdeauna redundante. Nici unele, nici celelalte nu sînt inutile, în măsura în care întăresc siguranța comunicării. În cursul istoriei limbilor, trăsăturile redundante (sau care devin redundante) sînt cîteodată eliminate. Funcțiile cazurilor putînd fi exprimate foarte bine cu ajutorul prepozițiilor, rolul desinențelor în marcarea cazului scade (desinențele devin de regulă redundante la maximum) și limba se poate dispensa de ele. Fenomenul s-a petrecut, printre altele, în latina tîrzie, în bulgară, în engleză etc. Dispariția unor trăsături redundante poate fi compensată în sistemul lim-

---

[1] Unele combinații de cuvinte sînt mai probabile într-o limbă și mai puțin probabile în alta. Lingvistul sovietic L. R. Zinder dă ca exemplu propoziția *a sta pe acoperiș* care e mai probabilă într-o limbă vorbită în Asia centrală decît într-o limbă din partea europeană a U.R.S.S. (L. R. Zinder, *Despre probabilitatea lingvistică*, p. 189, în volumul citat mai sus *Probleme de lingvistică matematică*).

[2] R. G. Piotrovski, *Problema locului în cuvînt a elementelor purtătoare de informație*, p. 32, din volumul citat la nota precedentă.

[3] *Op. cit.*

bii prin apariția altora. S-a observat totuși, pentru o serie de limbi, că există o tendință spre reducerea treptată a redundanței (o gramatică analitică e mai puțin redundantă decît una sintetică)[1].

În paginile de mai sus n-am făcut decît să schițăm aplicațiile lingvistice ale noțiunii de redundanță. Pînă acum matematicienii în colaborare cu lingviștii au analizat redundanța în diverse limbi (mai ales rusa și engleza) avînd în vedere mai mult limba scrisă (literele) decît limba vorbită (fonemele). E clar că structura statistică (deci și redundanța) a limbii scrise diferă de aceea a limbii vorbite; de exemplu, în românește litera *h* e mai frecventă decît fonemul *h* (litera *h* apare des în combinațiile *che*, *chi*, *ghe*, *ghi*, unde nu corespunde fonemului *h*). Pentru limba română, cercetările au arătat că se ghicește în medie cam o literă din trei[2]; analizîndu-se din acest punct de vedere operele lui Eminescu și Arghezi s-a văzut că redundanța medie e de 10,6%[3].

În limba scrisă, redundanța e concentrată în genere la sfîrșitul cuvintelor, pe cînd în limba vorbită ea apare și în restul cuvîntului.

Pentru limba română, cercetările sînt abia la început. Sarcina lingviștilor este să determine, în colaborare cu matematicienii, redundanța specifică în diferitele compartimente ale limbii (fonologie, morfologie, sintaxă). Cifrele astfel obținute vor sintetiza trăsăturile caracteristice ale sistemului limbii române. Unele rezultate nu vor diferi desigur prea mult de ceea ce se știa și pînă acum, pe baza metodelor lingvisticii tradiționale. E de așteptat însă ca să apară și rezultate cu totul noi, care vor descoperi caracteristici încă necunoscute ale structurii fonologice sau gramaticale. O dată cunoscută redundanța limbii române, vom putea alcătui o adevărată gramatică descriptivă completă, riguroasă, științifică; ea ne va arăta, de pildă, ce unități nu se pot combina sau se combină în mod obligatoriu, ce combinații sînt mai probabile (și cu cît mai probabile?) decît altele. La aceste foloase se adaugă bineînțeles și unele înlesniri de ordin strict tehnic: alcătuirea codului pentru o mașină de tradus, pentru mașini informaționale, îmbunătățirea sistemului de comunicații la mare distanță etc.

[1] Miller, *Language and communication*, New York, 1951.
[2] Ed. Nicolau, C. Bălăceanu, *op. cit.*, p. 128.
[3] *Ibidem*, p. 130.

CARACTERELE GENERALE ALE LIMBAJULUI POPULAR

DE

I. COTEANU

1. În studiile și cercetările de stilistică se aduce adesea în discuție, sub o formă sau alta, așa-numitul limbaj popular, dar o caracterizare sau cel puțin o definire a lui nu s-a dat pînă acum. Chiar H. Bauche, autor al unei cunoscute cărți intitulate *Le langage populaire* (Paris, 1927), nu a considerat necesar să se oprească la analiza conceptului pus ca titlu lucrării sale, poate și pentru faptul că, după părerea lui, limbajul popular este cam același lucru cu exprimarea „vulgară", „trivială" și „argotizantă". Eroarea, la care nu mă voi opri în detalii, se datorește îngustimii de vederi a autorului. Convins că limbajul popular este exclusiv exprimarea periferică, el a fost atras de tot ce i s-a părut că are legătură cu argoul sau cu jargoanele păturilor puțin cultivate din mahalalele capitalei Franței, și a prezentat faptele numai sub aspectul lor negativ, într-o colecție de incorectitudini.

În lingvistica noastră lucrurile stau altfel. Cînd se vorbește despre limbajul popular, el este raportat în primul rînd la exprimarea țărănească și este privit cu multă simpatie [1]. Cu toate acestea, nu avem nici la noi o elaborare amănunțită a conceptului.

2. Pentru a vedea ce este limbajul popular, e nevoie să se determine mai întîi relațiile lui fundamentale cu diversele variante stilistice ale limbii. Din punctul de vedere al funcțiunilor lui social-culturale, el are toate calitățile unei variante lingvistice, pentru că vorbitori cu o anumită cultură se servesc de el în împrejurări anumite. Din acest fapt decurge și structura lui lingvistică, reprezentînd un ansamblu de preferințe lexicale și gramaticale, deosebite în înfățișarea lor materială de preferințele manifestate de limba literară.

---

[1] Vezi în această privință diverse locuri unde se discută problema raportului dintre vorbirea populară și cea familiară din I. Iordan, *Stilistica limbii romîne* și *Limba romînă actuală*, ed. II, București, 1947.

Faptul acesta, foarte important pentru înțelegerea diferențelor concrete dintre limbajele utilizate la un moment dat în viața socială, îl vom lua în considerare mai tîrziu, căci acum trebuie să punem în lumină distincția funcțională dintre limbajul popular și celelalte variante ale limbii.

3. Trăsăturile caracteristice ale limbajului popular ies în lumină cînd îl comparăm cu limbajele cultivate din punct de vedere literar și științific.

În această relație, el se prezintă ca o unitate care se mișcă foarte liber atît în ceea ce privește materialul lexical utilizat cît și în ceea ce privește structura gramaticală în general. În timp ce limba literară se naște și mai ales se dezvoltă aplicînd restricții permanente din ce în ce mai severe materialului lingvistic adoptat, limbajul popular respinge mult mai greu o formă, o construcție, o expresie sau un cuvînt. La prima vedere, s-ar părea că formula enunțată mai sus nu corespunde realității, pentru că limbajul popular este adesea și arhaic, ceea ce ar arăta că nici el nu acceptă prea ușor influențele noi, și ar fi, prin urmare, mai selectiv chiar decît limbajele literare. Impresia aceasta se datorește identificării mai mult ori mai puțin curente a limbajului popular cu unul dintre aspectele lui particulare, cu limbajul popular rural unde, într-adevăr, se întîmplă să se găsească o cantitate mare de arhaisme.

Cînd masa țărănească nu vine în contact cu lumea de la orașe, satele fiind izolate și înapoiate din punctul de vedere al culturii și al civilizației, e normal ca limbajul lor să rămînă în urmă și să conțină multe arhaisme. Dimpotrivă, și cazul revoluției noastre o arată lămurit, cînd se apropie repede și constant de civilizație și cultură, masa țărănească manifestă un interes excepțional pentru tot ce e nou, iar limbajul ei se deschide foarte repede la influențele lingvistice ale orașului. Așa se explică de ce, în mai puțin de două decenii, în R.P.R. a devenit anacronic să se mai expună conferințe științifice și culturale, „țărănește", evitînd neologismele sau termenii tehnici. Dacă într-un răstimp așa de scurt, s-a schimbat întratîta spiritul maselor de țărani, iar limbajul lor, măcar cel pasiv, dacă nu și cel activ, s-a apropiat foarte mult de limbajele literare, aceasta se explică și prin faptul amintit la început în legătură cu forța selectivă a limbajului popular.

Dar acest limbaj se folosește și la orașe, iar aici problema care ne interesează se poate urmări mai ușor. Masele populare de la oraș sînt prin forța lucrurilor mult mai înclinate spre acceptarea rapidă a tuturor inovațiilor lingvistice, cînd nu sînt ele însești autorii acestor inovații. Cei dintîi care își îmbogățesc vorbirea sînt muncitorii industriali. Ei nu pot să nu denumească mașinile, mecanismele, aparatele utilizate în producție, nu pot să rămînă și nici nu rămîn indiferenți la evoluția ideilor sociale, filozofice etc. În limbajul lor intră un număr din ce în ce mai mare și mai variat de cuvinte, de construcții sintactice și de forme noi de limbă, într-un proces determinat de condițiile de muncă și de viață, care face ca limbajul acestui grup social să se modifice necontenit pe baza unei acceptări largi a noului material lingvistic. La orașe, — am în vedere

orașele din lumea capitalistă — există însă și alte categorii sociale care au un limbaj popular în permanentă mișcare : meșteșugarii, mici negustori, o bună parte din mica funcționărime etc. Fie că aceștia imită în vorbirea lor anumite aspecte ale limbajelor literare, fie că imită vorbirea periferică din marile aglomerări urbane, în anumite limite și deprinderile lor lingvistice se schimbă relativ repede ceea ce constituie încă o dovadă a marii permeabilități a limbajului popular.

În fine, există în orașe tot în lumea capitalistă în mod evident — o categorie de oameni care, fiind obligați să se ascundă de legile penale și, să trăiască în marginea societății, inventează limbaje secrete, așa-numite argouri. Ele nu constituie o parte a limbajului popular, dar din diferite și multiple cauze, elemente de argou pătrund foarte repede și în vorbirea unor categorii de orășeni, care nu ar avea motive să le adopte. Dacă însă în limbajul popular ar funcționa reguli și norme la fel de stricte ca cele din limbajele literare, în special tehnico-științifice, elementele argotice ar intra mult mai greu în limbajul popular de la orașe. Ușurința cu care ele sînt adoptate trebuie considerată și ea o dovadă a capacității reduse de selectare a limbajului popular.

În raport cu această capacitate se diferențiază însă între ele și limbajele literare, luate pînă aici ca un tot. Astfel, în limbajele tehnico-științifice regulile selectării sînt mult mai riguroase decît în limbajul artistic, ceea ce se vede de îndată ce urmărim nu numai bogăția și concentrarea vocabularului lor în comparație cu ce se găsește în limbajul artistic sau în cel popular, ci și varietatea formelor și construcțiilor din structura lor gramaticală. Limbajele tehnico-științifice sînt sărace și relativ uniforme. Constatarea aceasta a stat și la baza primelor traduceri mecanizate, iar practica traducerii cu mașina a demonstrat-o încă o dată, dacă mai era nevoie, prin aceea că limbajele tehnico-științifice au fost codificate cu atît mai ușor cu cît capacitatea lor selectivă era mai mare, limbajul din matematici fiind, din acest punct de vedere, pe treapta cea mai înaltă.

Limbajul artistic arată, ca și cel popular, o capacitate relativ slabă de selectare sau, pentru a vedea și cealaltă față a problemei, este și el foarte deschis la influențele exercitate asupra lui de celelalte limbaje. Prin aceasta el se apropie de limbajul popular, dar niciodată într-atîta încît să se confunde cu el. Individualitatea lor lingvistică se păstrează fiindcă fiecare face parte din altă unitate lingvistică : limbajele literare constituind o asemenea unitate, iar limbajul popular singur, altă unitate.

4. Capacitatea de selectare relativ redusă a limbajului popular se datorește felului cum este el utilizat, comunicarea lingvistică în această variantă a limbii fiind mai totdeauna d i r e c t ă. Actul lingvistic nu se transpune într-o substanță diferită de aceea a limbii, în semne grafice sau de alt gen. Comunicarea este directă și pentru că se produce între minimum doi interlocutori, cu rol succesiv de interlocutor care emite o comunicare și interlocutor care o recepționează. În general — cum se va vedea și mai departe — vorbitorii sînt permanent atrași de caracterul de expunere directă a comunicării și tind să modifice chiar narațiunea în expunere directă. Ca o consecință a acestui fapt, comunicarea este în mod

necesar o r a l ă, și, implicit, s p o n t a n ă, adică nu rezultă dintr-o deliberare susținută, dintr-o cîntărire prelungită a valorii cuvintelor, formelor și expresiilor utilizate. De aici decurge și d r a m a t i s m u l comunicării, care se înfățișează ca dialog și e, prin urmare, însoțită de o vie mișcare de idei, de asociații variate între sensurile fragmentelor de vorbire, reveniri asupra unor eventuale neînțelegeri, repetiții, insistențe de diverse feluri, sublinieri afective prin intonație, gesturi etc. Toate laolaltă formează ceea ce am numit dramatism.

Din categoria acestor caracteristici face parte și e c o n o m i a comunicării directe și orale. Cînd un mesaj se transmite în mod nemijlocit prin viu grai, el este condiționat — afară de interlocutori — de cel puțin încă doi factori: de momentul transmiterii și de spațiul transmiterii. Moment înseamnă întîi data evenimentului din care știm la ce stadiu de dezvoltare se află limbajul analizat, dar moment mai înseamnă și împrejurarea socială a comunicării, dacă ea se petrece cînd vorbitorii sînt încordați în muncă sau cînd se plimbă, se odihnesc, se distrează, participă la vreo întîmplare însemnată a vieții lor: naștere, căsătorie, aniversare, deces etc. etc. Spațiu înseamnă regiunea geografică în care se face comunicarea, mediul rural sau urban, dar și faptul dacă vorbitorii se află pe cîmp sau în casă, pe stradă sau într-o instituție publică etc.

Spațiul și momentul alcătuiesc împreună o condiție a comunicării, căreia îi vom spune s i t u a ț i e. În raport cu ea trebuie judecat caracterul economic al limbajului popular. Cel mai important în această privință este faptul că situația care determină aspectul oricărei comunicări orale și directe nu se redă prin mesaj, ci rămîne în afara lui. Încercarea de a o exprima prin cuvinte obligă măcar pe unul dintre interlocutori să părăsească temporar comunicarea directă, să iasă un timp mai lung sau mai scurt din rolul de interlocutor propriu-zis și să recurgă la alt tip de comunicare, cu alte caracteristici. Reproducerea verbală a ceea ce am numit aici situație este inutilă cînd interlocutorii stau direct sub acțiunea ei. Din aceeași cauză, ea se exclude pe sine din conținutul intelectual al comunicării și nu apare decît ca o reconstruire mintală a noastră. Dacă, de exemplu, ni se cere să spunem ce s i t u a ț i e presupune fraza: *mișcă-te mai încolo* ! ne imaginăm fără prea mare greutate mediul în care o putem întîlni, relațiile dintre interlocutori, momentul exprimării etc. Evident toate acestea sînt însă ipoteze, căci, de exemplu, dacă fraza *mișcă-te mai încolo* ! a spus-o un vînător cîinelui său în cursul unei ieșiri la cîmp, cad dintr-o dată presupunerile referitoare la mediul social, la „interlocutori" etc. Cu toate acestea, o frază ca *mișcă-te mai încolo* ! sugerează un număr de situații posibile, excluzînd altele, de exemplu, pe acelea în care domină relațiile oficiale și solemne între vorbitori. Ceea ce ne interesează în cazul de față este însă dacă în structura lingvistică a comunicării există ceva care să ne ducă la reprezentarea situației așa cum a fost ea în momentul producerii unei comunicări. Analizînd termenii frazei de mai sus, dată aici ca simplu exemplu ilustrativ, constatăm că în structura lor nu există nici un fapt lingvistic propriu-zis care să răspundă pozitiv la întrebarea noastră. Într-adevăr, nici conținutul lexical al verbului *mișca*, nici funcția lui de imperativ, nici măcar persoana a doua singular

nu au decît în mod virtual această posibilitate. Vorbitorii limbii romîne ştiu că imperativul singular, persoana a doua, se utilizează în alte situaţii decît acelaşi imperativ la plural, dar nivelul la care se face această judecată constă din observaţia că singularul este altceva decît pluralul. Iată de ce consider că situaţia determină comunicarea, dar ea însăşi nu reiese din comunicare decît ca o ipoteză, care se precizează din ce în ce mai bine pe măsura lungirii comunicării, căci este evident de exemplu că *mişcă-te, mă băiete, mai încolo* ! redă prin dezvoltare o serie de sugestii suplimentare şi exclude multe altele, restrîngînd simţitor numărul de situaţii în care se poate pronunţa o asemenea frază.

Prin urmare comunicarea tipică în limbajul popular, nefiind în genere însoţită de o descriere verbală a situaţiei în care se produce, este adaptată la situaţie, legată direct de ea, aflîndu-se, cum am văzut sub nemijlocita influenţă a acesteia. Ea este nu numai directă, orală şi dramatică, ci şi e c o n o m i c ă.

Pentru mesajul popular, „situaţia" constituie mediul care îi asigură maximum de economie a mijloacelor lingvistice.

În analiza făcută mai sus am urmat calea simplificării extreme a faptelor pentru a scoate în evidenţă esenţa lor. Nu trebuie să se tragă însă concluzia că limbajul popular recurge exclusiv la comunicări tip, directe, orale, spontane, dramatice şi ecomomice, ci numai că ele constituie dominanta. N-ar fi exact nici dacă s-ar presupune că tipul de comunicare foarte frecvent în limbajul popular lipseşte din limbajele culte, că, de exemplu, în conversaţia literară, comunicările nu ar avea adesea unele caracteristici de structură ca cele din limbajul popular. Este vorba însă de o anumită preferinţă, ca în majoritatea faptelor de stil ; dar preferinţa limbajului popular pentru tipul de comunicare descris mai înainte atrage după sine o mare libertate de exprimare.

Ar mai fi de menţionat faptul că cele cinci caracteristici ale limbajului popular nu apar toate în mod obligator în acelaşi mesaj, uneori fiind mai evidentă sponteneitatea şi dramatismul, alteori caracterul economic şi vorbirea directă etc.

Cînd cercetăm mai de aproape caracteristicile limbajului popular, aşa cum au fost stabilite aici, observăm că ele coincid cu principalele caracteristici ale limbii vorbite. Lucrul acesta nu are nimic surprinzător, pentru că limbajul popular este mai ales vorbit. În *Stilistica limbii romîne* Bucureşti, 1944, p. 15), I. Iordan a făcut observaţia foarte importantă că „limba vorbită este mai *spontană*, mai naturală şi mai *liberă* decît cea scrisă, aşadar mai *bogată* în cuvinte, formule şi construcţii expresive, produse ale afectului" (sublinierile mele). Aceste calităţi le are şi limbajul popular, cum am văzut. Ar trebui deci să facem distincţie între limbajul popular şi vorbire, fiindcă cele două noţiuni nu se acoperă perfect.

Pe lîngă o serie de caracteristici comune, în limba vorbită se constată un număr mare de nuanţe de spontaneitate lingvistică, după cum vorbesc persoane care au sau nu deprinderea limbii literare. Limba vorbită poate să fie supusă unor constrîngeri atît de puternice încît să ajungă aproape de identificare cu limba literară, lucru care nu se întîmplă niciodată cu limbajul popular ca atare. El reprezintă deci manifestarea vorbirii pe o

anumită treaptă social-culturală. Diferențele față de celelalte limbaje rezultă din calitatea materialului lingvistic utilizat, ceea ce înseamnă că în vorbirea populară vom găsi altfel de material lingvistic decît în vorbirea cultă. Vorbirea populară conține cuvinte, expresii și forme gramaticale alese cu mai multă libertate și, în consecință, cu mai puțină atenție față de normele limbii culte, pe care în unele cazuri nici nu le respectă, păstrînd numai relațiile din structura regională a vorbirii în cauză. Normele regionale apar însă și în celălalt caz cînd se respectă numai în parte normele limbii culte, fiindcă nu se pot imagina construcții lingvistice nesupuse nici unei norme și, prin urmare, cînd nu funcționează norma cultă, trebuie să funcționeze cea regională. Amestecul lor se produce uneori, dar niciodată în același fapt de limbă. Astfel, dacă norma regională cere ca pronunțarea consoanelor continue urmate de o vocală prepalatală să fie înmuiate, nu este de conceput ca, în același timp și în aceeași formă gramaticală, să se aplice și norma pronunțării neutre a consoanelor amintite, reprezentînd obligația redării lor literare. Cele două norme nu acționează deci decît alternativ, dacă vorbitorul popular dă din cînd în cînd aspectul cult pronunțării sale.

De aici rezultă că descrierea limbajului popular trebuie să aibă două părți, una corespunzînd funcțiunilor lui ca vorbire, iar a doua materialului concret utilizat.

5. Dacă limbajul popular reprezintă o variantă a limbii, exprimarea familiară nu pare a avea această calitate, pentru că ea nu servește numai un anumit grup de vorbitori, nu este condiționat în același fel ca celelalte limbaje, ci se subordonează rînd pe rînd, după situații și interlocutori, fie limbii literare, fie limbajului popular. Între felul cum vorbesc în intimitate persoanele care stăpînesc și utilizează în mod curent limba literară și cele care se folosesc de limbajul popular deosebirile sînt incontestabile și apar atît în materialul lexical cît și în fonetică, morfologie și sintaxă. De aceea, chiar termenul de limbaj nu este indicat în acest caz și ar trebui înlocuit prin vorbire. Am avea deci vorbire familiară cultă, adică literară, și vorbire familiară populară.

Aceasta înseamnă că, în limbajul popular, care ne interesează aici, trebuie să existe și un mod de exprimare deosebit de cel familiar. Acest mod de exprimare este limbajul popular solemn. El apare de exemplu, în folclor și cu toate că seamănă foarte bine cu vorbirea familiară, are și trăsăturile lui proprii, determinate de destinația lui specială. El mai apare și în terminologiile populare, mai mult ca lexic și ca unități frazeologice.

6. Putem defini așadar limbajul popular ca o variantă a limbii, utilizată de vorbitori cu un anumit nivel social cultural și caracterizată printr-o serie de preferințe lingvistice, deosebite de cele din limba literară, preferințe determinate de capacitatea lui relativ redusă de selectare. Neavînd decît două aspecte principale foarte asemănătoare între ele: vorbirea familiară și vorbirea solemnă, el este din punct de vedere stilistic mai puțin variat decît limba literară.

GRAIUL DIN OLTENIA

DE

GR. BRÎNCUȘ

În cercetările privitoare la structura dialectală a dacoromînei se consideră că vorbirea din Oltenia nu reprezintă un subdialect aparte, ci un grai subordonat subdialectului muntean. Într-adevăr, particularitățile fonetice, morfologice sau lexicale care formează arii exclusive în Oltenia sînt insuficiente și de importanță redusă (cu unele excepții, ca de exemplu folosirea perfectului simplu pentru acțiuni recente) pentru ca vorbirea din această regiune să poată fi caracterizată drept cel de-al șaselea subdialect dacoromîn.

Cu toate că nu are o individualitate puternic marcată, graiul din Oltenia nu este, totuși, cum se consideră de obicei, o „prelungire" a subdialectului muntenesc, pentru că foarte puține dintre caracteristicile muntenești cuprind în aria lor și Oltenia. Totodată, cele mai numeroase note comune le are graiul din Oltenia nu cu cel din Muntenia, ci cu graiurile transcarpatice.

În cele ce urmează, vom încerca să dovedim de ce graiul din Oltenia nu trebuie considerat ca subordonat subdialectului muntenesc, cercetînd, pentru aceasta, faptele lingvistice regionale care disting cele două aspecte ale ariei sudice a dacoromînei: fapte lingvistice muntenești inexistente în Oltenia și fapte dialectale cunoscute numai în Oltenia sau în Oltenia și alte regiuni decît Muntenia. În urma examinării acestora, vom căuta să definim, în linii mari, caracterul graiului vorbit în limitele actualei regiuni Oltenia[1].

Vocalism. Sistemul vocalic oltenesc este mai arhaic și mai deschis decît cel muntenesc. Tendința de închidere care se manifestă în sistemul vocalic muntenesc e necunoscută sau e foarte slabă în vocalismul graiului din Oltenia.

---

[1] Lucrarea noastră se bazează nu numai pe materialul înregistrat în atlasele lingvistice (ALR și WLAD), ci și pe cel oferit de diversele monografii ale graiurilor locale, de culegerile de texte dialectale, de glosarele oltenești, de diferitele studii etc.

Închiderea lui *-ă* final în *-î* este un fenomen întîlnit nu numai în Moldova, cum se afirmă de obicei, ci și în Muntenia, cu excepția unor puncte izolate, în special din sud și a unei arii compacte cuprinzînd regiunea Argeș: *soacrî* ALRM I, h. 370, *sorî* id., h. 227, *mamî* id., h. 216, *nepoatî* id., h. 243, *mustațî* id., h. 39, *el omoarî* id., h. 406, *moașî* id., h. 296 etc. Din acest punct de vedere, Oltenia, care cunoaște numai rostirea cu *-ă*: *soacră*, *soră* etc., se desparte net de Muntenia, grupîndu-se cu întreaga parte de vest a țării, în care, de asemenea, *-ă* final nu s-a închis.

Închiderea lui *ă* în *î* se constată și la verbele terminate la infinitiv în *-ăi* și care conțin un *î* în rădăcină. În marea lor majoritate, aceste verbe sînt derivate din rădăcini onomatopeice. Formele cu *î*: *bîjbîi*, *rîcîi*, *sîcîi*, *cîrcîi*, *smîrcîi*, *gîfîi*, *gîlgîi*, *fîlfîi*, *zbîrnîi*, *pîrîi*, *țîrîi*, *zgîlțîi* etc. sînt inovații craracteristice îndeosebi graiurilor din Muntenia și Moldova. Graiul din Oltenia, ca și cele din Ardeal, păstrează rostirea cu *ă*, probabil mai veche [1], neasimilat la vocala precedentă *î*: *bîjbăi*, *bîlbăi*, *fîlfăi* etc. În ALR II, h. 152: *mîngăi*, *mîngăie*, *mîngăiem* în Oltenia și Transilvania, *mîngîi* în Muntenia și Moldova; în ALRM I, s. n., h. 248: *rîcăie* în Oltenia și centrul Ardealului, *rîcîie* în Muntenia. Tot în Oltenia: *cîrcăitoare* ALRT, 273, *fîlfăin* Gîlcescu, Gorj, 91, *scîrțăin*, *zbîrnăie* id., 98.

În Muntenia e bine cunoscută și tendința de închidere a lui *e*, prin disimilare și asimilare, în cuvintele care conțin doi *e* în silabe posttonice: *fetele*>*fetile* (prin disimilarea primului *e* neacc.) > *fetili* (prin asimilarea lui *-e* final la *-i*); *ielili*, *caprili*, *oili*, *cojoacili*, *soarili*, *zilili*, *joili*, *laptili*, etc. [2]. Nici această particularitate a vocalismului muntenesc nu ne întîmpină în graiul din Oltenia, care, și din acest punct de vedere, se apropie de graiurile ardelenești.

Potrivit aceleiași tendințe de închidere manifestate în sistemul vocalic muntensec, diftongul *ea*, în anumite situații, se transformă în *ia*. În Oltenia, dimpotrivă, rostirea diftongului *ea* în cuvinte ca *leagăn* ALRM I, h. 322, *mireasă* id., h. 361, *mătreață* id., h. 11, *albeață* id., h. 50, *al doilea* id., h. 250, *botează* id., h. 297 etc. formează arie compactă [3]. Diftongul *ea*, în cuvintele citate, îl întîlnim, tot într-o arie compactă, și în Moldova, încît cele două regiuni laterale, legate între ele printr-o punte reprezentată de sudul Ardealului (vezi de ex. h. 361 din ALRM I „diftongul *ea* în *mireasă*") se disting de aria centrală inovatoare, cu *ia* (de ex. munt. *miriasă*, *liagăn* etc.) extinsă pînă la periferia de nord-vest (Banatul, Crișana, Maramureșul, Ardealul de nord-vest) a teritoriului dacoromîn. Rostirea cu *ea* este mai veche decît cea cu *ia*, deci e un fenomen arhaic în cele două arii laterale, cunoscut și în dialectele romînești din sudul Dunării (vezi, de ex., ALRM I, h. 322 „leagăn", pct. 01, 05, 012).

---

[1] E greu de arătat dacă în toate cazurile formele cu *ă* (*fîlfăi*) sînt mai vechi decît cele cu *î* (*fîlfîi*). Vezi, totuși, studiile lui Pușcariu, în DR, I, p. 96 și urm. și Al. Graur, în BL, VI (1938), p. 148—149. Oricum, existența formelor cu *ă*, și nu cu *î*, în Oltenia, e o dovadă că sistemul vocalic al acestui grai e mai deschis decît cel al subdialectului muntenesc.

[2] Exemplele sînt extrase din ALRT II de către I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, 1961, p. 76.

[3] După consoanele dure *s*, *z*, *ț*, diftongul *ea* devine *a* în Oltenia.

Același element semivocalic *e̯*, mai deschis decît *i̯*, apare și în diftongul *e̯o* sau triftongul *e̯oi̯* de asemenea în toată aria oltenească : *pe̯-o* ALRT II, 258, *te̯-oi săra* id., 261, *Manole̯o* id., 265, *cîte̯-o* id., 289, *care̯-o fi* ibid.

În cazul diftongului *o̯a*, nu se poate stabili, după materialul oferit de ALR, dacă în Oltenia norma este *u̯a*, ca în Muntenia, sau *o̯a*. Cele două variante apar în proporție aproximativ egală. Astfel, de ex., în *el omoară* ALRM I, h. 405, diftongul *o̯a* se păstrează neînchis în *u̯a* în 14 puncte din Oltenia, ca în Banat și în Moldova. În alte cazuri : *mă do̯are* id., h. 197, *o̯ameni* id., h. 270, s-a înregistrat peste tot rostirea cu *u̯a*, ca în Muntenia.

În sfîrșit, un alt fapt care conferă o nuanță mai deschisă sistemului vocalic oltenesc în comparație cu cel muntenesc îl reprezintă diftongii *ai̯, ăi̯, ei̯, oi̯*, creați prin anticiparea caracterului palatal al lui *k'*, *g'*. Acești diftongi sînt foarte obișnuiți în Oltenia, mai ales în jumătatea de nord a acestei regiuni : *deoi̯k, deo̯aike*, ALR I, h. 331, *ureike* id., h. 53, *oi̯k, vei̯k, strai̯kină, răi̯tită, răi̯tiu „rachiu"* [1] (în fostul jud. Gorj), *oi̯chii, oi̯chișorii* [2] (în fostul jud. Vîlcea), *Costaike, Dumitrai̯ke, Enai̯ke, Iordai̯ke, Lai̯ke, Manolai̯ke, Matai̯ke, Melai̯ke, Mihalai̯ke, Nai̯ke, Petrai̯ke, Postolai̯ke, Smarandai̯ke, Tai̯ke, Tănăsai̯ke, Vasilai̯ke, Zamfirai̯ke* (în fostele județe Gorj, Mehedinți, Vîlcea [3]) ; aceeași rostire și în fostul județ Dolj [4]. Diftongarea aceasta apare, în puncte izolate, și în regiuni din afara Olteniei, nu prea depărtate de aceasta : *oi̯k, ureike, zei̯ghe, Tai̯ke* (în fostul județ Muscel) [5], *oi̯chi, păreichi, ureichi, vei̯chi, roiche* (la trocarii din Brașov) [6]. În ce privește Oltenia, exemplele pot fi culese și din limba unor autori de scrieri de popularizare, ca de ex. Șt. Sterescu : *oichii, pereiche, ureiche, veiche, Costaiche, Taiche, Petraiche* [7]. După toate probabilitățile, această diftongare nu e prea veche. Exemplele cele mai vechi sînt citate din documente oltenești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea [8], dar și din texte aparținînd Brașovului [9]. Crearea acestor diftongi nu poate fi explicată prin influența săsească, cum crede Drăganu[10], ci prin anticiparea unei mișcări articulatorii[11]. Rostirea anticipată a caracterului palatal, mult mai pronunțat decît în Muntenia, al lui *k'*, *g'* (*oi̯k', zei̯g'e*) și crearea, în consecință, a unei serii noi de diftongi reprezintă, fără îndoială, o caracteristică a graiului din Oltenia[12], prin care acesta se distinge de cel muntenesc.

---

[1] T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în „Grai și suflet", V (1931), p. 77.
[2] *Graiul nostru*, I, p. 36, 41.
[3] Al. Rosetti, în „Grai și suflet", II, p. 168, o listă de nume de persoană oltenești culeasă de I.-A. Candrea.
[4] N. Drăganu, în DR, III, p. 503.
[5] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 173.
[6] St. Stinghe, în Weigands Jahresbericht, VII, p. 38.
[7] Povestea *„Năroji"*, în Conv. lit. XLVI (1912), p. 1044, 1164.
[8] V. Bogrea, în „Revista istorică", V (1919), p. 131.
[9] C. Lacea, în Rev. fil., I (1927), p. 76, relevă în *Codicele Pușcașul*, formele : *veichi, veiche, ureichile*.
[10] În DR, III, p. 504.
[11] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 168 și urm.
[12] Vezi și I. Coteanu *op. cit.*, p. 77.

Din cele expuse pînă aici, rezultă că sistemul vocalic al graiului oltenesc se deosebește de cel al subdialectului muntenesc prin aceea că, în general, nu cunoaște tendința de închidere.

Conservarea vocalelor *ă* (olt. *soră*, munt. *sorî* : olt. *mîngăi*, munt. *mîngîi*), *e* (olt. *fetele*, munt. *fetili*) și a diftongilor *e̯a* (olt. *le̯agăn*, munt. *li̯agăn*), *e̯o* (olt. *care̯-o*, munt. *cari̯-o*) și, în mare măsură, a lui *o̯a* (olt. *omo̯ară*, munt. *omuară*) atribuie sistemului vocalic oltenesc un caracter mai arhaic și mai deschis față de sistemul vocalic muntenesc. În vocalismul oltenesc au apărut și o serie de diftongi (*ai̯*, *ăi̯*, *oi̯*, *ei̯*) creați prin anticiparea caracterului palatal al lui *k'*, *g'* ; acești diftongi se integrează în mod firesc într-un sistem vocalic mai deschis.

Inovațiile care s-au petrecut în vocalismul muntenesc nu au afectat și vocalismul oltenesc. Din acest punct de vedere, graiul oltenesc este mai arhaic, apropiindu-se de graiurile din zona transcarpatică.

Consonantism. Deosebirea esențială dintre sistemele consonantice ale celor două graiuri constă în caracterul diferit al consoanelor *ț*, *s* și *z*. Acestea sînt întotdeauna dure în Oltenia, încît nu îngăduie după ele prezența vreunei vocale din seria anterioarelor. Vocalele anterioare se transformă, după aceste consoane, în vocale mediale : *i* > *î*, *e* > *ă*, *e̯a* > *a*. Iată cîteva exemple din graiul oltenesc : *țîn*, *puțîn*, *subțîre*, *mață* (pl.), *țălină*, *țapă* [1], *frunț* ALRM I, h. 19, *părinț* id., h. 211, *taț* id., h. 213, *fraț* id., h. 221, *nepoț* id., h. 241, *tusă* id., h. 153, *visăz* id., h. 108, *măsá* id., *h.* 44 ; *zîdar* ALR II, h. 220. Exemple din ALRT, p. 270—286 : *să „se"*, *șasă*, *să visăḍă*, *să-l lasă*, *cosîță*, *sîngur*, *gasît*, *samă*, *sara*, *zîce*, *zîle*, *zîua*, *mă auzî*, *dumnezău* etc.

De notat că în partea de nord a Olteniei apare și *r* dur, ca în graiurile din Transilvania : *cară*, *izvoară*, *ogoară*, *topoară*, *otară*, *păhară* [2], *curăle*, *răle*, *mieră*, *rătedzat*, *pieră*, „pere", *mosoară* [3]. Exemple de *r* dur pot fi date și din graiul din sudul Olteniei : *topoară*, *să s-amărască* (Gr. N., p. 84, 85).

Caracterul dur al acestor consoane în Oltenia a fost remarcat de către toți cercetătorii graiurilor locale ale regiunii. Din acest punct de vedere, Oltenia se separă de Muntenia, grupîndu-se cu ariile celorlalte graiuri dacoromîne.

Se știe că în Muntenia (și, la fel, în Banat și Crișana), consoanele *p* și *d* în prepozițiile *pe*, *p(r)in*, *de*, *din* și pref. *des-*, *de-* sînt dure, încît vocala care urmează este de timbru medial (corespunzător unei vocale prepalatale în rostirea oltenească). Și în compusele lui *pe*, *de*, *din* cu cuvinte care încep cu vocală, consoanele *p* și *d* își păstrează caracterul dur, chiar și după elidarea vocalei prepozițiilor respective. Astfel, în Muntenia

---

[1] E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă*, în SCL, I (1950), p. 188 ș.u.

[2] Th. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 81.

[3] M. Gregorian, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Banatul răsăritean*, în „Arhivele Olteniei", XVII (1938), p. 242, 248, 256, 271.

se pronunță *p-acolo* (nu *p'-acolo* ca în Oltenia etc.), *p-aici* (nu *p'-aici*), *p-atunci* (*nu p'-atunci*), *d-odată* (nu *d'-odată*), *d-acolo* (nu *d'-acolo*) etc.[1].

Rostirea cu consoane dure a acestor prepoziții și prefixe trebuie considerată, după părerea noastră, o particularitate importantă a subdialectului muntenesc, căci aceste prepoziții și prefixe sînt foarte frecvente în vorbire. Iată un scurt text din care se poate vedea ce notă distinctă creează, în ansamblul textului, rostirea dură a celor două consoane : „Sămînța vekie a noastră am înțeles și io *dă* la părinți c-a fost veniți *dă dîncolo*, *dîn* Transilvania. C-așa a fost satu ăsta, *dă* adunare. Mulți *d-aici* să trage *dă dîncolo* ; fugia *d-acolo dă* armată, or venia *p-aici* după vreo muncă" [2].

Această caracteristică a sistemului consonantic muntenesc este cunoscută și în graiul oltenesc, dar numai în aria sa sudică și, parțial, în est, probabil ca o infiltrație muntenească. Și tratamentul acestor consoane, în situațiile arătate, desparte, în general vorbind, graiul din Oltenia de cel muntenesc, apropiindu-l, în schimb, de graiurile din Transilvania.

S-a observat [3] că una dintre trăsăturile esențiale ale subdialectului muntenesc o reprezintă frecvența mare a perechilor de consoane palatalizate *k'/g'*, *ĉ/ĝ*, *ș'/j'*.

Cu toate că palatalizarea acestor perechi de consoane afectează profund și graiul din Oltenia, nu se poate vorbi de o identitate perfectă a acestui fenomen în ambele graiuri. Mai întîi, o ușoară distincție se face în legătură cu africatele palatalizate *ĉ/ĝ*, care au fost notate *ĉⁱ*, *ĝⁱ* la finala pluralului substantivelor și a persoanei a II-a a verbelor ; desinența *i*, deși exprimată printr-un sunet abia perceptibil (*ⁱ*), se conservă în Muntenia, *ĉ*, *ĝ* avînd, prin excelență, un caracter moale. Pentru aceasta, se pot vedea din ALRM I hărțile 122 (*ĉ* în *tu mânînci*), 181 (*ĉ* în *limbrici*, pl.), 422 (pluralul *cruci*, rostit în Olt. *cruĉ*, iar în Muntenia *cruĉⁱ*) și din ALR II, hărțile 79 (pluralul *pitici*) și 14 (*plîngi* ! rostit în Oltenia *plînĝ*, iar în Muntenia *plînĝⁱ*). În Oltenia, în cazurile citate, a fost notat *-ĉ*, *-ĝ*. Cînd aceste africate nu apar în poziție finală cu funcție morfologică (de a deosebi pluralul de singular sau pers. a II-a de pers. I), ele sînt identice în ambele graiuri, de ex. : *cruĉe* ALRM I, h. 420, *ĉafă* id., h. 51, *păduĉel* id., h. 186, *ĝeană* id., h. 32 etc. Faptul acesta dovedește tendința graiului oltenesc de a integra pe *ĉ*, *ĝ* în grupul constrictivelor *ț*, *s*, *z*, care, după cum am văzut, au un caracter dur și în poziție finală.

Perechea *ș/j'* ne apare, potrivit exemplelor furnizate de ALR, cu o frecvență mai ridicată și cu o arie de răspîndire mai unitară în Oltenia față de Muntenia. În vorbirea din Muntenia au fost înregistrate și rostiri ca : *puișor* (fostul jud. Ialomița) ALRT II, 236, *cojocu* id., 238, *cenușă*

---

[1] Cf. E. Petrovici, *op. cit.*, p. 220 și urm. Vezi și hărțile 288 „pref. *des-* în *descui*" din ALRM II (în Oltenia, cu excepția a două puncte din sud-est : 879, 886, unde se zice *dăschid*, *dășchid* sub influență muntenească, s-a înregistrat forma cu *e* : *deschid*, *d'eschid*), 225 „prepoz. *pe* în *pe nume*" din ALRM I (rostirea muntenească *pă* a pătruns și în vorbirea din raioanele de la hotarul de est al Olteniei).

[2] *Texte populare din județul Prahova*, culese de Alexandrina Istrătescu, în „Grai și suflet", IV (1929) p. 117.

[3] Vezi de ex. I. Coteanu, *op. cit.*, p. 77.

(Ştefăneşti, reg. Bucureşti) id., 247, *coaja* (fostul jud. Muscel) id., 251. Hărţile 296 şi 235 ale ALRM I arată clar că în Muntenia domină rostirea *moaşî*, *mătuşî*, cu *-î* la finală[1] sau cu *-ă* : *moaşă*, *mătuşă*; numai în puncte izolate au fost înregistrate pronunţările cu *-e* : *moaşe*, *mătuşe*, acestea aproape generale în Oltenia (în sudul regiunii, *ş*, *j* sînt rostite totuşi dur, ca de altfel şi în toată partea de sud-vest a Munteniei).

În legătură cu *k'/g'*, facem observaţia că acestea posedă un grad de palatalizare mai mare în Oltenia, pentru că altfel nu ar fi putut lua naştere diftongii *ai̯*, *oi̯* etc., de care am vorbit mai sus (*oi̯k*, *Lai̯ke* etc.).

În concluzie, consonantismul graiului oltenesc se deosebeşte de cel al subdialectului muntenesc prin aceea că consoanele *s*, *ţ*, *z* (uneori şi *r*) sînt dure, *d* şi *p*, în situaţiile descrise, sînt palatalizate, *ş'*, *j'*, *k'*, *g'* au un grad de palatalizare mai mare[2], iar *ĉ*, *ĝ* mai mic.

Morfologie şi sintaxă. În domeniul structurii gramaticale se remarcă, de asemenea, o serie de particularităţi care deosebesc graiul din Oltenia de vorbirea muntenească. În unele cazuri, graiul oltenesc apare grupat cu graiurile din zona transcarpatică, în special cu cele din centrul şi sudul Transilvaniei, iar în alte cazuri, acesta reprezintă o unitate distinctă în ansamblul graiurilor dacoromîne.

O situaţie interesantă prezintă, mai întîi, pronumele demonstrativ de apropiere. În graiul oltenesc se folosesc aceleaşi forme ale acestui pronume ca în Muntenia : *ăsta*, *asta* (niciodată formele literare *acesta*, *aceasta*), dar la plural, forma de masculin *ăştia* s-a generalizat pentru ambele genuri ; *bătrînele ăştea* (în fostul jud. Dolj : „Grai şi suflet" VII, p. 241)[3], impunîndu-se şi la genitiv-dativ plural, probabil după modelul lui *ăstora* (oamenilor *ăstora*, caselor *ăstora*)[4] : caselor *ăştia* (î. l. d. *astea*). Extinderea lui *ăştia* şi la feminin (probabil mai întîi la genitiv-dativ plural) constituie, fără îndoială, o caracteristică gramaticală importantă a graiului oltenesc.

Din domeniul morfologiei şi sintaxei verbului, sînt de relevat particularităţi esenţiale ale vorbirii munteneşti care, cu unele excepţii, nu s-au extins în Oltenia. Astfel, în graiul din Oltenia, lipsesc, în general, formele iotacizate ale verbelor cu radicalul, în latină, în *d*, *t*, *n*, forme care caracterizează îndeosebi graiul din Muntenia. Pe hărţile ALR au fost înregistrate, din Oltenia, rostiri ca : (eu) *aud* ALRM I, h. 114, (eu) *văd* id., h. 111, *să nu vadă* id., h. 112, (eu) *rîd* id., h. 119, *să rîdă* id., h. 120, *mă tund* id., h. 133, (eu) *înghit* ALRM, h. 126, (eu) *sughit* id., h. 128, *să sughită* id., h. 129, (eu) *sîmt* ALR I, h. 84, (eu) *ţîn* id., h. 106, (eu) *spun* ALRM I, h. 145. Trebuie arătat însă că în vestul Olteniei şi mai ales în sudul ei, formele verbale iotacizate sînt frecvente. Ambele

---

[1] Trebuie invocată aici, în cazul rostirii cu *-î*, şi tendinţa de închidere a vocalelor finale manifestată în subdialectul muntenesc.

[2] Cercetătorii graiurilor locale olteneşti, Th. Gîlcescu, M. Gregorian, în lucrările citate, şi V. Vîrcol, *Graiul din Vîlcea* şi Luca Preda, *Cercetări dialectale în Dolj*, în Gr. S. VII notează ca dure consoanele *ş*, *j*, împotriva realităţii fonetice înregistrate în ALR.

[3] Trebuie adăugate aci şi formele : *aştea*, din contaminaţia lui *astea* cu *ăştia* ; *eştea*, creaţie paralelă cu *elea* (= *alea*).

[4] Cf. I. Coteanu, *op. cit.*, p. 80.

forme pot coexista în același grai local. În fostul județ Dolj de exemplu, au fost notate formele *să vadă*, *să creadă*, *să scoată*, *să trimeată* ca întrebuințîndu-se alături de variantele iotacizate *să vază*, *să crează*, *să scoață*, *să trimeață* [1].

De remarcat însă că dintre cele trei tipuri de verbe iotacizate (ele pot fi mai multe) cel mai puțin răspîndite în Oltenia sînt cele cu radicalul în *d* și *t* (tip : *auz*, *scoț*), tipul în *n* (*țin*) fiind cel mai răspîndit [2]. De fapt, situația este aceeași pe întreg teritoriul dacoromîn, cu excepția ariei muntenești, unde iotacizarea este uniformă la toate tipurile. Cauza pentru care graiurile românești, în afară de cel muntenesc, au inovat prin crearea formelor secundare *aud*, *scot* constă în lipsa unei opoziții consoană dură/consoană muiată la finală, pentru distingerea pers. a II-a de pers. I (*eu auz, tu auz* ; *eu scoț, tu scoț* ; ca și la pers. I, *z* și *ț* de la pers. a II-a sînt dure în aceste graiuri). În Muntenia, existînd la finală opoziția *z*/*z'*, *ț*/*ț'*, inovația nu a fost necesară (*auz-auz'* ; *scoț-scoț'*).

Se știe că în graiul din Muntenia se folosesc foarte des forme identice pentru singularul și pluralul pers. a III-a la verbele de conjugările II-IV : (el, ei) *vede*, (el, ei) *crede*, (el, ei) *fuge*, (el, ei) *hotărăște*, (el, ei) *are*, (el, ei) *este*, (el, ei) *a cîntat*, (el, ei) *va merge*. (Vezi și ALRM I, h. 402 „ei pier"). Această identitate de formă între singular și plural la verbele de conjugările II-IV s-a ivit prin analogie cu identitatea normală între cele două numere la verbele de conjugarea I (el cîntă — ei cîntă). Acest aparent dezacord sintactic, creat prin analogie morfologică, caracterizează numai vorbirea din Muntenia, nu și pe cea din Oltenia. Cazuri rare de dezacord se întîlnesc totuși și în sud-estul Olteniei, în fostul județ Romanați : *începe lăutarii* ALRT, 293, a *termenat jocul ei* id., *să prinde și flăcăii* id,. 294, *îl face trei fete* id., 296, apărute, evident, sub influența vorbirii muntenești.

În Oltenia nu sînt cunoscute nici formele de perfect compus, atît de răspîndite în centrul și sudul Munteniei, cu participiul în *-ră* (*am plecatără*), marcă de plural a perfectului extinsă de la pluralul mai mult ca perfectului (*plecaseră*), la care, cum se știe, a apărut de la pluralul perfectului simplu (*plecară*).

Întrebuințarea curentă a perfectului simplu pentru acțiuni care, raportate la prezent, au loc în trecutul cel mai apropiat, nedepășind cadrul unei singure zile, reprezintă una dintre trăsăturile fundamentale ale graiului oltenesc, trăsătură care, după părerea noastră, echivalează cu faptul lingvistic cel mai individualizator al oricărui subdialect dacoromîn. Iată un scurt text ilustrativ pentru valoarea perfectului simplu în Oltenia : *Ieri am fost la horă, am jucat, asară am venit acasă. Pi la horă s-o bătut niște nebuni. Din horă o sărit unu ș-ailanț l-o făcut grămadă. Am venit acasă și m-am culcat. Az noapte aproape că nici n-am durmit cu grija că plec la lucru. Mă sculai de noapte, mă-mbrăcai, mă spălai, plecai la lucru ; apoi dederăm la lemne în vale, mîncarăm, plecarăm iar la lemne, le corhănirăm, le plutirăm pe Bistriță, pe urmă venirăm*

[1] Luca Preda, *op. cit.*, p. 237.

[2] Și într-un caz și într-altul, situația dominantă o au, în Oltenia, formele neiotacizate

acasă și iote-ne de taină" [1]. Acest text dovedește clar că perfectul simplu exprimă acțiuni limitate la o singură zi, ultima față de momentul vorbirii, iar perfectul compus redă acțiuni anterioare celor exprimate prin perfectul simplu.

Folosirea acestui timp cu valoarea arătată este cunoscută, în afară de Oltenia, și altor regiuni, dar pe arii mult restrînse și cu frecvență mult redusă. Centrul ariei perfectului simplu este Oltenia [2].

Adverbele pronominale demonstrative *aici*, *aci* și *acolo* (cu diferitele lor variante : *ici*, *icea*, *aicișea*, *icișea*, *aiceașea*, *iceașea* ; *aciia*, *aciiașea* ; *colo*, *coloșea*) alcătuiesc în graiul oltenesc un sistem ternar bine determinat ; fiecare dintre cele trei forme (cu variantele respective), alcătuind o treaptă a sistemului, se raportează la cîte o persoană anumită : *aici* indică locul unde se află persoana care vorbește (pers. I), *aci* arată locul unde se află persoana cu care se vorbește (pers. a II-a), iar *acolo*, locul unde se alfă persoana (a III-a) sau obiectul despre care se vorbește.

Distincția aceasta o simt clară în graiul meu natal (rn. Tg. Jiu). Iată exemple culese din scrisorile pe care le-am primit de la Aurel B., originar tot din rn. Tg. Jiu și care lucrează la Baia Mare : „*Aici* la noi (la Baia Mare, unde se află pers. I, n.n.) s-a terminat construcția unui complex de locuințe... Cred că mai rămîn *aici* (la Baia Mare, n.n.) pînă în primăvară...M-aș fi putut angaja la Sibiu, la Ion, dar *acolo* (la Sibiu, unde se alfă pers. a III-a , n. n.), deși orașul e superb, n-aș fi putut lucra în domeniul strict al specialității mele ... Am petrecut minunat *acolo* (la Sibiu, n.n.) în timpul vacanței... Regret că ai plecat prea repede *de acolo* (de la Sibiu, n.n.)... Sper să ne reîntîlnim *aci* (la București, unde se află pers. a II-a, n.n.) în februarie ... Din delegația care va veni *aci* (la București, n.n,)... Salutări prietenilor *de aci* (de la București, n.n.)...''

Al. Ionașcu [3], care a cercetat acestă problemă, efectuînd o anchetă asupra unui număr mare de persoane originare din Oltenia sau care au trăit mulți ani în această regiune, a dovedit [4] existența acestei distincții pe care o fac oltenii în folosirea adverbelor *aici*, *aci* și *acolo*. În vorbirea din Muntenia, *aici* = *aci* : „*a găsit aici poiană frumoasă, loc bun și s-a*

---

[1] Reprodus după lucrarea noastră *Sur la valeur du passé simple en roumain*, în *Mélanges Oslo*, 1957, p. 161.

[2] Totuși, în satele mocănești din sudul fostului județ Dolj sau în cele influențate profund de graiul muntenesc, perfectul simplu nu se folosește : „Eu *az-dimineață am spălat vasăle, am măturat, am dat la rață, am băgat în oală făsui, am făcut mămăligă*", Luca Preda, *op. cit.*, în Gr. S., VII, p. 241.

[3] *O paralelă gramaticală slavo-romînă (sistemul cuvintelor deictice în graiurile oltenești)*, în „Romanoslavica", IV (1960), p. 73 și urm. ; vezi și Fl. Dimitrescu, *Observations sur le système des déictiques de la langue roumaine*, în *Recueil d'études romanes*, Bucarest, 1959, p. 291 și urm.

[4] De altfel valorile deosebite ale lui *aci* și *aici*, în graiul oltenesc, au fost sesizate, cu mult înainte, de către un modest cercetător al graiului din Gorj, Stelian Sterescu, în „Convorbiri literare", XLVI (1912), p. 1048 : „*aci sau aciea* adverb de loc = *acolo*, pentru a arăta depărtarea ; iar pentru a arăta apropierea se zice *aici* sau *aicea*". Iată și un exemplu ilustrativ din textul poveștii publicate de Sterescu în aceeași revistă, ac. an, p. 1048 : „ —E ! și ce-ai cu săcurea? Las-o foculuí *aci* [unde ești tu] ... — Apoi cîn' ... oi face și-un copil ... și l-oi pune cu postava *aici*, lîngă mine... o să cadă săcurea de sus peste copil...".

aciuiat aci" [1]. Același autor observă un sistem ternar și la pronumele demonstrativ propriu-zis (adjectival și substantival) în graiul oltenesc: *ăsta* (de aici de la mine, de la noi), *ăla* (de aci de la tine, de la voi), *ăla* (de acolo, din alt loc decît acela în care se află pers. I și a II-a). Acest sistem cu trei trepte al pron. demonstrativ este, după ancheta lui Al. Ionașcu, mai puțin răspîndit decît cel al adverbelor demonstrative și constituie, ca și acesta, „nu o continuare a vechiului sistem deictic latinesc, ci o inovație a graiurilor respective (oltenești, n. n.) sub influența slavă".

În vorbirea din Muntenia, adverbul *mai* tinde tot mai mult ca, în construcțiile alcătuite dintr-un verb precedat de un pronume reflexiv sau personal, să se folosească înaintea pronumelor, nu între pronume și verb ca în limba comună. Sînt extrem de frecvente, chiar și la București, construcții ca: *mai se spune*, în loc de *se mai spune*, *mai mă joc*, în loc de *mă mai joc*, *mai îl chem o dată*, în loc de *îl mai chem o dată* etc. [2]. Această ordine a cuvintelor, adv. + pron. + verb, pare recentă și caracterizează numai graiul din Muntenia, nu și pe cel din Oltenia sau din alte regiuni ale țării.

În legătură cu formarea cuvintelor, facem cîteva observații asupra sufixului *-ete*, foarte frecvent în graiul din Oltenia.

Din substantivele în *-eț* sau *-et* (sufixe sau finale de radical) s-au creat forme noi în *-ete* (sufix productiv, care s-a putut adăuga apoi și la alte rădăcini). Evident, formele de singular în *-ete* s-au născut sub influența pluralului în *-eți* [3]. Exemple: *căpete* „oca", *copilete* „lăstar de vie" (ALR I s. n., h. 103 și Gîlcescu, Gorj), *burfete*, *hîrlete*, *porcolete* „porșor de fîn", *scorobete*, *jivete* „teren virgin", *notrete* (dar numai *notreț* în ALRM I, h. 121), *bundarete*, *cîntărete* „cîntăreț de biserică", *lăntete*, *mușchete*, *oichete* (<*oichi* + *ete*, ca și în alte cazuri citate, o dovadă că sufixul a devenit productiv), *tălpete* (*Lexic regional*, ed. Acad. R.P.R., 1960 partea consacrată regiunii Craiova), *puiete*, *ciobănete*, *dovlete* (prin substituire de sufix), *stachete* etc. (Ceaușeanu, Vîlcea). Multe derivate în *-ete* apar și ca nume de familie în Oltenia: *Cocorete*, *Cornete*, *Fuiorete*, *Păunete*, *Ionete*, *Onete*, *Verdete* sau *Cășulete* (derivat și cu *-ulă*), *Chivulete*, *Fălculete* etc. (Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-romînesc* și *Tîlcuirea numelor* din 1649, publicat de Gr. Crețu, București, 1900, ap. G. Pascu, *Sufixele romînești*, București, 1916, p. 37—38), *Ciuchete*, *Ciungulete*, *Gicărete*, *Poștărete*, *Licărete* etc. (în rn. Tg. Jiu).

Folosirea pe scară largă în Oltenia a suf. *-ete* se leagă de fapt de preferința graiurilor din aria de vest a țării pentru formele de decl. a III-a (în *-e*) provenite de la decl. a II-a (în cons.), sub influența formelor de plural [4]. Aproape toate exemplele de substantive în *-e* date de J. Byck și Al. Graur pentru ilustrarea tezei că sub influența pluralului

[1] Alexandrina Istrătescu, *Texte populare din jud. Prahova*, în Gr. S., IV, p. 108.

[2] Vezi observația la I. Coteanu, *op. cit.*, p. 82. În ALR II, MN (6892), punctul 791 (Muntenia): *nu mai te văita*; id., punctul 833 (Oltenia): *nu te mai scrivi atita*.

[3] Cf. J. Byck et A. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în „Bulletin linguistique", p. p. A. Rosetti, I (1933), p. 33.

[4] Cf. J. Byck et A. Graur, *op. cit.*, p. 57.

o serie de substantive trec de la o declinare la alta (în cazul nostru de la a II-a la a III-a) îmi sînt cunoscute din graiul meu natal; multe dintre acestea sînt înregistrate și în diverse culegeri de lexic regional din Oltenia: *abure*, *balaure*, *bivole*, *ciucure*, *ficate*, *genunche* (cf. și ALRM I, h. 86 sing. *genunchi*), *ghimpe*, *graure*, *greere*, *mugure*, *nămete* etc.

Suf. *-ete* și formele în *-e*, de decl. a III-a (tip: *abure*), provenite din forme în consoană, de decl. a II-a, reprezintă deci o caracteristică a graiului din Oltenia prin care acesta se deosebește de cel vorbit în Muntenia. Centrul ariei singularelor în *-ete* este Oltenia [1]. Vorbitorii din regiunile învecinate cu Oltenia, în special cei din Muntenia, simt că *-ete* este un oltenism și, de aceea, pentru a ironiza vorbirea oltenilor, adaugă acest sufix la sfîrșitul oricărui substantiv [2].

Faptele de structură gramaticală pe care le-am discutat aici sînt, după părerea noastră, suficiente pentru a demonstra că graiul din Oltenia se distinge bine de cel muntenesc și se apropie, în schimb, mult de graiurile ardelenești.

Iată acum o scurtă listă de cuvinte, extrase din ALR, care sînt cunoscute numai în Oltenia, nu și în Muntenia: *boșit* „vătămat", *bubat* „vărsat (boala)", *cergă* „țol (pe care se bate porumbul, fasolea)", *ciup* „pișc" (în Muntenia *ciupesc*), *cotoi* „picior de găină (fript)", *drugă* „știulete", *furcer* „furcoi" (*în*) *torcător*, *-toare* „bărbătuș (la războiul de țesut)", *jigle* „bulfeie", *lut* „jeg", *mîncătură* „cancer", *naș*, *-ă* „cumătru, *-ă*", *ocóli* s. pl. „veșcă (la piatra morii)", *postrungă* „strungăreață", *răzor* „strat", *scund* (*scundac*) „om mic", *spumă* „clăbuci de săpun", *străfig* „străfund", *șangăr* „sifilis", *tron* „sicriu, cosciug", *trupiță* „bîrsă (la plug)", *uroaie* (*uroi*) subst. „urluială", *vedere* „pupilă" etc. Toate aceste cuvinte formează arii compacte în Oltenia, unele dintre ele întrebuințîndu-se, în puncte izolate, și în graiurile vecine. Sînt destul de numeroase cuvintele pe care graiul oltenesc le posedă în comun cu graiurile din Banat, Ardeal sau Moldova, cuvinte necunoscute în Muntenia. Iată cîteva dintre acestea culese din ALR: *bătucitură* „bătătură la tălpi", *brîgle* „vătale", (merge în) *brînci* „(merge) de-a bușelea", (lapte) *covăsit* „(lapte) acru, iaurt", *gîlcă* „uimă", *limburuș* „omușor", *lubeniță* „pepene verde", *nigel* „neg" (munt. *neg*), *rărunchi* „rinichi", *scuipit* și *scupiat* „scuipat", *vamă* (la moară) „uium", *vitricel*, *vintricel* „vintre", *zatcă*, *zapcă* „slobozitor la războiul de țesut" etc.

Am cercetat pînă aici trăsăturile esențiale prin care graiul oltenesc se deosebește de cel muntenesc. Am relevat unele fapte de grai proprii Olteniei, altele care includ Oltenia în aria graiurilor transcarpatice (uneori și moldovenești), iar altele, proprii muntenești, necunoscute în Oltenia. Ținînd seamă de faptul că scopul cercetării de pînă aici a fost acela de a arăta prin ce se caracterizează graiul din Oltenia în raport cu cel din Muntenia, socotim potrivită metoda pe care am folosit-o, aceea de a afirma și de a nega în același timp: a afirma particularitățile oltenești și a nega pe cele muntenești. Faptele cercetate ne dovedesc că graiul oltenesc

[1] Se pot vedea, pentru aceasta, din ALR I și II s.n., hărțile 103 „copileți" (de porumb)", 479 „cocleți (la ițe)", 480 „scripeți (la ițe)" etc.

[2] Cf. J. Byck et A. Graur, *op. cit.*, p. 57.

este deosebit de cel muntenesc, avînd un caracter mai arhaic și asemănîndu-se mult cu graiurile de tip transilvănean.

Afară de faptele lingvistice care formează arii compacte în toată Oltenia, există numeroase altele, fie arhaice, fie infiltrate din Banat sau Ardeal, care caracterizează numai graiurile locale din această regiune, distingîndu-le de vorbirea muntenească și contribuind la izolarea, parțială, a întregii arii oltenești de cea vecină, muntenească.

Astfel, partea de nord-vest a Olteniei se grupează, din punct de vedere lingvistic, cu Banatul [1], căci, întocmai ca în Banat, în această arie labialele sînt nepalatalizate, dentalele *l*, *n*, *r* urmate de vocale prepalatale se înmoaie, *t*, *d*, în aceeași poziție, se palatalizează în *ć*, *đ*, africatele *ĉ*, *ĝ* devin *ś*, *ź*, condiționalul se formează cu *vreaș* etc. [2].

Graiul din partea centrală a nordului Olteniei (aproximativ fostul județ Gorj) posedă numeroase arhaisme și inovații proprii graiurilor transcarpatice sau celui din Moldova de nord.

Dintre trăsăturile graiului gorjenesc sînt de remarcat: frecvența mare a vocalelor deschise: *ę*, reflectînd pe vechiul *ęa*: *muięre* ALR II, h. 131, *fętele* id., h. 168, *vorbęște* id., h. 108 etc., ca în Transilvania și nordul Moldovei și *ǫ*<*ǫa*, ca în Ardeal: *pǫlă* id., h. 91, *fǫme* id., h. 99, *piĉǫre* (pl.) id., h. 70, 71, *fiĉǫra* id., h. 141 etc.; transformarea lui *ă* protonic în *a*: *batatură* id., h. 77, *carunt* id., h. 4 etc.; transformarea lui *ă* în *a* în pron. refl. și pers. *mă*: *ma* id., h. 74, v. și ALRM I, h. 201 „pron. *mă* în mă ustură", ca în Moldova de nord; palatalizarea ușoară a ocluzivelor dentale *t*, *d*: *t'*, *d'* (*ť*, *ď*), ca în unele graiuri din Ardeal; „depalatalizarea" [3] lui *ĉ*, *ĝ*: *zaĉĕ* id., h. 109, *traĝĕ* id., h. 110, păstrarea africatei *dz* etc. [4].

Graiul din nord-estul Olteniei (fostul județ Vîlcea) conține trăsături ardelenești pronunțate și, în plus, numeroase elemente comune cu subdialectul muntenesc: labialele apar palatalizate, dar nu în toate cazurile și nu în fazele din Moldova sau din Maramureș, ci ca în sudul Ardealului [5], ceea ce dovedește că palatalizarea labialelor este un fenomen importat în nordul Olteniei, ca de altfel și în sudul acestei regiuni: africatele *ĉ*, *ĝ* nu sînt „depalatalizate", întocmai ca în sudul Ardealului și Muntenia (*cruĉe*, nu *cruĉĕ* ca în Gorj, cf. ALRM I, h. 421); sincoparea vocalei accentuate (morfologic: sufix al perfectului) din unele forme participiale: *găst*, *auzt*, *văzt*, *vent*, *șezt*, *făct* etc. [6]; *p*, *d* sînt, deseori, rostite dur în prepozițiile *de*, *din*, *pe*, *prin* și în pref. *des-*, încît vocalele prepalatale următoare se transformă în mediale (*dă*, *pă* etc., ca în Muntenia, dar și ca în unele graiuri din aria de vest a țării); formele verbale iotacizate sînt destul de răspîndite, ele reprezentînd nu atît o influență muntenească cît mai degrabă un fenomen arhaic.

---

[1] Cf. lucrarea noastră *Cercetări asupra unui grai de tranziție*, în *Revista Universității „C. I. Parhon"*, nr. 2—3, seria științe sociale, 1955, p. 197 și urm.

[2] Numeroase alte fapte la M. Gregorian, *op. cit.*

[3] Termen folosit, prin extindere de sens, după E. Petrovici, în „Cercetări de lingvistică", an V (1960), p. 9, Cluj.

[4] Alte caracteristici ale graiului gorjenesc la Gîlcescu, *op. cit.*

[5] Vezi hărțile alcătuite de D. Macrea, *Probleme de fonetică*, București, 1953.

[6] Exemple din textele culese de V. Vîrcol, *op. cit.*, p. 17—19. Vezi în această lucrare și alte caracteristici ale graiului oltenesc din fostul jud. Vîlcea.

În sfîrșit, graiul din sudul Olteniei se caracterizează prin mai multe note comune cu cel din Muntenia, fără să lipsească însă „infiltrațiile" din graiurile ardelenești. Rostirea cu labiale palatalizate, principala caracteristică a acestui grai, în comparație cu celelalte graiuri locale oltenești, formează o arie compactă în sudul Olteniei, legată printr-un coridor de-a lungul Oltului de sudul Ardealului, de unde s-a extins acest fenomen în Oltenia. Sînt de remarcat fazele palatilizării lui *f* și *v* : *fk'*, *vg'* și *sk'*, *zg'*, ultimele fiind, probabil, rezultatul contaminării celor dintîi (*fk'*, *vg'*) cu fazele proprii zonei maramureșene (*s*, *z*) : *fker* + *sier* > *sker* *vgerme* + *zierme* > *zgerme* [1].

*

Concluzia care se desprinde din cercetarea noastră privitoare la graiul oltenesc este că acest grai nu este subordonat subdialectului muntenesc. Am constatat următoarele grupuri de trăsături prin care se poate defini caracterul acestui grai : *a*. trăsături proprii graiului oltenesc ; *b*. trăsături oltenești comune cu cele ale graiurilor transcarpatice sau moldovenești ; *c*. trăsături muntenești inexistente în Oltenia. Față de Muntenia, Oltenia ne apare ca o arie lingvistică mai arhaică [2], „gravitînd" spre zonele dialectale transilvănene. Notele comune pe care graiul oltenesc le are cu cel din Muntenia sînt mai ales de natură lexicală, deci insuficiente pentru a-l putea considera pe cel dintîi ca subordonat celui de-al doilea.

Asemănările, ceva mai mari, pe care le prezintă sudul și estul Olteniei cu Muntenia sînt, de asemenea, destul de departe de realitatea încrucișărilor izogloselor proprie unei regiuni de tranziție.

Izolarea dialectală a Olteniei față de Muntenia își găsește deci explicații în istoria social-economică a acestei provincii. Fără să intrăm în detaliile, destul de numeroase, privind aspecte particulare din istoria acestei provincii, amintim doar faptul că, în epoca noastră de construire a socialismului, Oltenia ni s-a dezvăluit, din punct de vedere economic și cultural, ca una dintre cele mai înapoiate regiuni ale țării. Această stare de lucruri s-a reflectat și în graiul localnicilor, prin menținerea a numeroase tipare arhaice, prin neparticiparea la inovațiile muntenești, prin dezvoltarea unor trăsături proprii.

Prin arhaismul ei lingvistic, Oltenia se aseamănă cu regiunile din vecinătatea de nord, de asemenea păstrătoare ale unor clișee arhaice : partea de nord a regiunii Argeș, regiunile Hunedoara, Brașov, Mureș-Autonomă Maghiară, Cluj, (parțial Banatul și întreaga arie de vest a dacoromînei). Totodată, apropierea dialectală a acestei regiuni de Transilvania a fost determinată și de permanenta primenire a populației oltenești cu populație ardelenească, întemeietoare a o mulțime de așezări rurale noi la sud de Carpați. Revărsarea în părțile Olteniei a unei însemnate

[1] Încrucișarea e posibilă, mai ales că fazele cu *s*, *z* au fost auzite și în unele localități oltenești, cf. Luca Preda, *op. cit.*, p. 235.

[2] Aceeași constatare și la M. Petrișor, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție*, în „Limba romînă", XI (1962), nr. 1.

populații ardelenești (și bănățene), ca oieri, lucrători etc., a fost un fenomen social petrecut pe scară întinsă și într-un lung șir de epoci. Caracterul distinct al așezărilor rurale noi a izbit pe fiecare dintre cercetătorii aspectelor locale ale graiului din Oltenia : „Elementul țărănesc din Vîlcea a primit și primește zilnic un bogat contingent... de dincolo de Carpați. Aceștia s-au așezat prin sate, s-au căsătorit și se ocupă mai ales cu tăbăcăria, curelăria și frîngheria" (Vîrcol, Vîlcea, p. 7). „În sat se mai găsesc cîțiva din acei romîni ardeleni care veneau pe vremuri cu oile în baltă și cărora localnicii le ziceau și le zic, cînd își aduc aminte, bîrsani" (Luca Preda, Dolj, G. S., VII, p. 232). În așezările rurale gorjenești, se deosebesc, de asemenea, o populație de țărani „rumîni" și alta revărsată în cursul vremurilor din regiunile ardelenești (cf. Gîlcescu, Gorj, G. S., V, p. 67). Satele gorjenești Novaci, Vaideeni, Polovragi, Domnești, Crasna, Ciofrîngeni, Hobița și cele două care poartă numele de „Ungureni" sînt întemeiate de ciobani veniți de peste munte (cf. *Revista Universității „C. I. Parhon"*, nr. 2—3 (1955), p. 198). Numeroase sate fondate de păstori ardeleni și bănățeni sînt și în fostul județ Mehedinți (cf. M. Gregorian, în Arh. Olt., XVII (1938), p. 227).

Fără să fie necesar aici să apelăm la datele stricte ale istoriei, considerăm că aceste sumare observații, departe de a prezenta procesul în toată complexitatea lui, sînt suficiente pentru a dovedi că graiul oltenesc a fost încontinuu „influențat" de vorbirea ardelenească, în sensul menținerii unor trăsături vechi comune sau al adoptării unor rostiri și forme proprii ardelenești.

Concluzia finală, dedusă și din lucrările altor cercetători[1], este că Oltenia nu formează, lingvistic, arie comună cu Muntenia, apropiindu-se, în schimb, în special prin arhaismele și unele inovații ale ei, de aria graiurilor din Transilvania.

[1] De ex., în harta 65, sintetică, a atlasului lui Weigand, liniile de isoglosă ale muntenismelor notate (*șase, seară, țin, rîz — vînz, ovăz, dîn*) sînt trasate, în partea de vest, cu aproximație la marginile Olteniei; Al. Philippide, *Originea romînilor*, II, passim, vorbește de un „dialect" oltenesc; I. Coteanu,, *op. cit.*, în antologia de texte de la sfîrșitul lucrării, separă textele oltenești de cele muntenești.

GLOSAR REGIONAL

Regiunea Oltenia (raionul Tîrgu Jiu, satul Cîmpofeni)

AMIRUÍ, *amírui*, vb. IV tranz. = a aduna cîte puţin, a culege din diverse părţi : *cu ce pasc vitele pe cîmp, cu ce mai amiruie pe lîngă drum, îşi umflă burta.*

BELEUJÁT, *-ă*, adj. = (despre oameni) cu ochi urîţi ; (substantivat) *după beleujatul ăla te uiţi tu?*

BÉLIŢĂ, *-e*, s.f. = capcană de prins şoareci şi păsări.

BORFÉTE, *borfeţi*, s.m. = termen injurios pentru copii : *să nu te mai văd cu borfetele ăla.*

BOŞOMÉTE, *boşomeţi*, s.m. = caltaboş de porc.

BOTÍC, *-uri*, s.n. = vas de lemn, cu o capacitate de aproximativ 25 litri, în care curge ţuica din cazan în timpul fabricării.

BRÚSTUR, *-uri*, s.m. = foaie de varză (înainte de formarea căpăţînii) ; (la pl.) mîncare făcută din aceste foi.

BUCIUMÍ, *buciumesc* vb. IV tranz. = a bate, a burdusi (pe cineva). Var. : *bușumí.*

BUDIMÁN, *-i*, s.m. = copil gras.

BÚNGHIN, *-ă*, adj., s.m. şi f. = (om) posomorît, tăcut : *cine se poate înţelege cu bunghina aia?*

BURÉTE, *bureţi*, s.m. = crestătură făcută la capătul de jos al maiurilor de piuă.

BUŞNEÁG, *-uri*, s.n. = fum mult şi gros.

BUŞUMÍ vb. IV tranz. v. *buciumi.*

BUZÁREA s.m. sg. = nume dat unei persoane cu buza tăiată.

CĂDULÍ, *cădulesc*, vb. IV intranz. = a se năpusti, a da năvală (asupra cuiva sau a unui lucru) : *am dejugat vitele şi-au cădulit pe claie.*

CĂRÎE s.f. sg. = mîncare pentru porci, făcută din dovleac fiert.

CEBĂLUÍ, *cebăluiesc*, vb. IV refl. = a se schimonosi : *ce te tot cebăluieşti atît în oglindă?*

CEBĂLUÎT, *-ă*, adj., s.m. şi f. = (om) schimonosit ; prost, nemernic.

CIOFÍC, *-ce*, s.n. = sticluţă de ţuică de 50 gr.

CIORTĂÍ, *ciortăiesc*, vb. IV tranz. şi refl. = a (se) scărpina.

CIUBÁRCĂ, *ciubărci*, s.f. = putină, mai îngustă la capătul de jos, prin care trece ţeava cazanului de ţuică.

CÎRCÁS, *-i*, s.m. = locuitor din alte sate, care aduce dimia în spinare (în cîrcă) pentru a o da la piuă.

CÎRTÓG, *cîrtoage*, s.n. = căpiţă de fîn.

COFĂŞÍ, *cofăşesc*, vb. IV refl. = a se mîndri, a se îngîmfa.

COFĂŞÎT, *-ă*, adj., s.m. şi f. = (persoană) care se mîndreşte ; încrezut.

COVĂCÍTĂ, *-e*, s.f. = casetă de lemn, rotundă sau dreptunghiulară, în care se păstrează actele.

COVĂTEÁ, *covăţele*, s.f. = *covăciţă.*

CRÎVINĂ, *-i*, s.f. = fîşie de pămînt reavăn, nisipos, bun pentru zarzavat, aflat de obicei pe valea unui rîu.

CURUIÁC, *-e*, s.n. = coteţ pentru găini.

DĂINĂÍ, *dăinăi*, vb. IV tranz. şi refl. = a (se) legăna.

DEVESEÁLĂ, *-i*, s.f. = risipă (de bani, alimente, nutreţ etc.): *cu nunta asta am făcut multă deveseală.*

DODOLÓŞ, *dodoloaşă*, adj. = rotund, bucălat: *copil dodoloş la faţă.*

DRUGÁN, *-i*, s.m. = sfoară făcută din cînepă toarsă gros.

DUDĂÍ, *dúdăie*, vb. IV intranz. = a tuna: *toată noaptea a dudăit şi a fulgerat.*

DUMICÚŞ, *-uri*, s.n. = bucată mică de pîine sau de turtă pusă în supă sau ciorbă.

FIRIŞÁG, *-uri*, s.n. = fire, temperament: *aşa-i firişagul lui să fie arţăgos.*

FÎSTÎC, *-e*, s.m. = opreagul din faţă.

GHERMĂNÍ, vb. IV tranz. v. *buciumi*.

GOGOLÓŞ, *-i*, s.m. = corcoduş.

GOGOLOÁŞĂ, *-e*, s.f. = corcodușă.

GULÁN, *-i*, s.m. = cartof.

HALAMÚG s.n., în loc. adv. *cu halamugu* = cu toptanul, în cantitate mare: *ieri au trecut vitele la tîrg cu halamugu.*

HOLOMÓC, *holomoace*, s.n. = ghem făcut din zdrenţe.

HUDUDÓI, *hududoaie*, s.n. = gaură mare făcută în gard: *s-a făcut un hududoi în gard de trece şi calu.*

HUŞC, *-uri*, s.n. = bucată de pămînt rău, neproductiv şi greu de lucrat.

ÎMBUMBICÁ, *îmbúmbic*, vb. I tranz. = **1.** a încheia cu bumbi (nasturi); **2.** a coase bumbi.

ÎMBUNÁ, *îmbun*, vb. I tranz. = a promite, a făgădui: *i-am îmbunat că mîine mă duc la el.*

ÎMPREGETÁRE s.f. sg. = astîmpăr, odihnă, liniște: *toată ziulica n-are el împregetare deloc.*

ÎNDOVIGÁ, *îndovighez*, vb. I tranz. = a îndoi a încovoia: *am îndovigat o sîrmă.*

ÎNDOVIGÁT, *-ă*, adj. = îndoit, încovoiat.

ÎNGEMĂLUÍ, *îngemăluiesc*, vb. IV refl. = a-i fi greaţă, a avea o indigestie.

ÎNGEMĂLUIÁLĂ, *-i*, s.f. = greaţă, indigestie.

JIMÁ, pers. a 3-a sg. *jimă*, vb. I tranz. = (despre porci) a scormoni pămîntul cu rîtul, a rîma.

LIVÉJ s.n. sg. = zeama care rămîne după ce s-au fiert prunele pentru ţuică.

LOÁRE s.f. sg. = sprinteneală, vioiciune: *e un băiat cu multă loare-n el.*

LORÍ, *loresc*, vb. IV tranz. = a iuţi, a grăbi lucrul; a da zor.

LORÎT, *-ă*, adj. = iute, sprinten, energic.

MÁICHIA adv. = oare: *maichia, aşa să fie?*

MĂNDÚC, *-uri*, s.n. = ceea ce rămîne după tescuirea sîmburilor de nuci.

MĂVÁICĂ, adv. = parcă, probabil, se pare că...: *măvaică nu-i ea.*

MÁTCĂ, *-ci*, s.f. = instrument cu care se bate laptele în putinei.

MÉCLA, interj. = taci! ţine-ţi gura! liniște!

MEREÚ, adv., în expr.: *a sta mereu* = a se astîmpăra, a sta liniştit.

MIŞGURÁ, *mîşgură*, vb. I intranz. = a ploua mărunt şi încet.

MIŞGURÉALĂ s.f. sg. = ploaie mărunţă şi înceată.

MOMÉL s.m. sg. = făină albă de grîu.

MUR, *-i*, s.m. = dud.

MÚRĂ, *-e*, s.f. = dudă.

NÁCOTĂ, *-e*, s.f. = (mai ales la pl.) lucru neserios, fleac: *te ţii de nacote.*

NELORÎT, *-ă*, adj. = (despre oameni) care se mişcă greu, lipsit de energie.

NESTÁŞNIC, *-ă*, adj. = (despre copii) neastîmpărat, zburdalnic.

OBRÁT, *-e*, s.n. = 1. bucată de lemn aşezată lîngă maiurile de piuă;
2. bucată de pămînt nelucrată, din capătul unui teren cultivat.

OCÓLI s.m. sg. = bucată de lemn aşezată în jurul pietrei de moară, pentru a nu lăsa făina să cadă.

OCOŞÍ, *ocoşesc*, vb. IV tranz. = a se stabili într-un loc: *s-a ocoşit în sat la noi.*

PĂLÚGĂ, *-i*, s.f. = prăjină lungă.

PERÉL, *perei*, s.m. = păr sălbatic.

PEREÁ, *perele*, s.f. = pară sălbatică.

PIELGÁŞ, *-ă*, adj = (mai ales despre pui) fără pene sau fulgi.

PIELGĂȘÍ, *pielgășesc*, vb. IV tranz. = a smulge penele, a jumuli: *a pielgăși uliul găina peste tot.*

PIELGĂȘÎT, *-ă*, adj = jumulit, cu penele smulse.

POIVÍ, pers. a 3-a sg. *poivește*, vb. IV refl. = a i se ivi ceva în cale pe neașteptate: *cînd mergeam la lemne mi s-o poivit o vulpe în față.*

POMESTÍRE, *-i*, s.f. = pardosirea casei cu pămînt.

POPÓI, *popoaie*, s.n. = turtiță făcută din făină de porumb și coaptă de obicei în spuză.

POVÓI, *povoaie*, s.n. = hat făcut cu picioarele între fînețe, înainte de cosit, ca să-și cunoască fiecare locul.

SCĂLÁN, *-i*, s.m. = știulete de porumb.

SCÁRCI, *-uri*, s.n. = cerc desenat pe pămînt, în care se joacă copiii cu nasturi.

SCRÍPÚȘ, *-i*, s.m. = bucată de lemn așezată în fața pietrei de moară ca să regleze căderea boabelor.

SFÁIS, *-ă*, adj. = (despre vite) bălțat, pestriț.

SFÍRĂ, *-i*, s.f. = teamă, frică: *a trecut o sfîră prin el.*

SMAU s.m. sg. = tăria unei băuturi alcoolice: *pune-i dopul că-i iese smaul.*

STĂCHÉTE, *stăcheți*, s.m. = bucată lungă de lemn pe care se bat șindrilele casei.

STÎRCIÓG, *-uri*, s.n. = odihnă, repaus făcut de țărani în timpul muncii la cîmp.

SUGRÚM s.n. în loc. adv.: *cu sugrumu* = mult, peste puteri: *am muncit cu sugrumu cît m-au ținut puterile.*

ȘEBÁC, *-e*, s.n. = cusătură în flori, broderie: *cămașă cu șebace.*

ȘÚRLIȚĂ, *-e*, s.f. = nai: *cîntă la șurliță.*

TĂBÚÍCĂ s.f., în loc. verb. *a se face tăbuică* = (despre vite) a se sătura, a mînca mult: *azi le păscui de se făcură tăbuică.*

TEPÁS, *-e*, s.n. = potecă, drum.

TRÓSIE, *-ii*, s.f. = chisăliță făcută din dovleac copt.

TÚMBĂ, *-e*, s.f. = turmă de oi; cireadă de vite.

ȚĂGÚR, *-i*, s.n. = băț înfipt în pămînt, ca semn, între două loturi la cositul fînului.

ȚINDĂU, *țindeie*, s.n. = bucată lungă de lemn cu care se reglează mersul sulului din față la războiul de țesut.

VAL, *-uri*, s.n. = bucată de lemn, groasă și rotundă, prinsă la capătul de jos al fusului morii, care, împreună cu caucele formează ciutura.

VĂLÓG, *-i*, s.n. = mănunchi de cînepă (după ce este scoasă din topilă).

VÉTRIGĂ, *-i*, s.f. = umbrelă.

VÎRZÓB, *-i*, s.m. = mănunchi de viță de vie cu ciorchini de struguri.

ZÁRNA adv., în expr.: *a umbla zarna* = a umbla haimana, fără rost, fără căpătîi.

ZĂRNÎT, *-ă*, adj. (și adverbial) = flămînd, lihnit: *am umblat zărnit de foame.*

ZĂTÓN, *zăloane*, s.n. = ploaie mare, torențială.

ZELETÍ, pers. a 3-a sg. *zeletește*, vb. IV tranz. = a zăcea, a rămîne părăsit: *de doi ani a zeletit așa necioplit și nevopsit.*

ZESTRÓI, s.m. = cel care intră prin căsătorie în casa soției.

ZOR s.n. sg. = (mai ales articulat) grijă: *astîmpără-te că-ți duc zorul.*

Material cules și redactat de
Vasile Cărăbiș

NOTE. Dintre cuvintele de mai sus următoarele n-au fost înregistrate în alte lucrări lexicografice: *budiman, bunghin, căduli, cărie, cîrcaș, cofășit, dumicuș, firișag, fistic, ghermăni, gulan, împregetare, îngemălui, îngemăluială, loare, lori, lorit, mănduc, măvaică, mișgureală, ocoli, perel, perea, pielgaș, pielgăși, poivi, scarci, scripuș, sfais, smau, stăchete, sugrum, tepaș, țăgur, zarna, zărnit.*

Sînt atestate cu același sens, în alte regiuni sau localizate neprecis: *beleujat* (Lexic reg., p. 33: Brabeți, Dăbuleni, Mîrșani-Gura Jiului), *boșomete* (Materiale, I, p., 224: Vîlcea), *botic* (CV 2/1954: Gorj), *ciofic* (Coman, Gl.: Păușești Otăsău-Rîmnicu Vîlcea; LR 1/1959,

p. 62 : Popînzăleşti-Balş), *curuiac* (Scriban D. : Mehedinţi), *dăinăi* (CADE : Moldova ; Lexic reg., p. 53 : Broscari-Vînju Mare), *dudăi* (Lexic reg., p. 53 : Broscari-Vînju Mare), *îndoviga* (DA ; LR 5/1960, p. 35 : Severineşti-Turnu Severin), *îndovigat* (DA : Oraviţa-Banat ; LR 5/1960 : Severineşti-Turnu Severin), *jima* (Lexic reg., p. 37 : Brabeţi-Gura Jiului ; îb., p. 49 : Bistriţa-Turnu Severin), *livej* (Scriban, D. : Muntenia, Oltenia ; LR 5/1960, p. 35 : Severineşti-Turnu Severin), *maichea* (Lexic reg., p. 54 : Broscari-Vînju Mare ; LR 6/1959, p. 54 : Feteşti-Dobrogea), *matcă* (CADE), *mecla* (Ciauşanu, Gl.), *nestaşnic* (Lexic reg., p. 49 : Bistriţa-Turnu Severin), *păluga* (Scriban, D.), *troşie* (Tomescu, Gl.), *vălog* (LR 5/1960, p. 36 : Severineşti-Turnu Severin ; Lexic reg., p. 27 : raionul Balş), *zeleti* (Lexic reg., p. 33 : Boureni-Băileşti).

Sînt atestate în aceeaşi regiune dar cu alt sens sau cu altă nuanţă de sens : *amirui* (CADE), *borfete* (DA), *boşomete* (Lexic reg., p. 44 : Suseni-Tîrgu Jiu), *cebălui* (DA ; Scriban, D.), *cebăluit* (LR 3/1961, p. 237 : Peştişani-Tîrgu Jiu), *cioflc* (Tomescu, Gl.), *cîrtog* (Scriban, D.), *crivină* (DA ; CADE), *dudăi* (CADE ; Scriban, D.), *mereu* (CADE ; Scriban, D.), *scălan* (Lexic reg., p. 46 : Suseni-Tîrgu Jiu), *stîrciog* (CADE), *vîrzob* (TDRG ; Tomescu, Gl.).

Sînt atestate cu alt sens (sau nuanţă de sens) şi în alte regiuni sau localizate neprecis : *amirui* (DA : Transilvania ; CADE : Transilvania ; Lexic reg., p. 74 : Rîmnicu Vîlcea-Argeş), *borfete* (DA : Mehedinţi ; CADE : Moldova), *brustur* (DM ; Materiale, I, p. 18 : Blaj), *buciumi* (DA), *burete* (TDRG ; CADE ; Scriban, D. ; Ciauşanu Gl. ; Lexic reg., p. 18 : Firiza-Şomcuta Mare), *bușneag* (Lexic reg., p. 28 : Boureni-Băileşti), *cebălui* (DA : Mehedinţi ; Scriban, D, : Banat, Transilvania ; Ciauşanu, Gl. ; Materiale, I, p. 19 : Blaj), *cebăluit* (DA), *circaş* (DA), *cîrtog* (DA ; CADE : Transilvania, Banat ; Scriban, D. : Banat, Oltenia, Transilvania ; DM ; Viciu, Gl : Băuţar-Caransebeş, Haţeg), *ciubarcă* (Paşca, Gl. : Bihor), *covăciţă* (DA), *covăţea* (CADE), *crivină* (DA ; Scriban, D. ; Coman, Gl. : Păuşeşti Otăsău-Rîmnicu Vîlcea), *curuiac* (Lexic reg., p. 35 : Brabeţi-Gura Jiului), *drugan* (LR 1/1951, p. 62 : Morunglav-Balş), *dudăi* (TDRG ; CADE : Transilvania), *gogoloş* (Materiale, I, p. 71 : Vîlcele-Turda), *hududoi* (DM), *îmbumbica* (DA : Oraviţa-Banat), *jima* (Scriban, D. : Mehedinţi), *mereu* (CADE : Banat, Transilvania ; Scriban, D. : Transilvania, Banat ; Coman, Gl. : Măţău-Cîmpulung ; Lexic reg., p. 16 : Baia Mare), *nestaşnic* (Coman, Gl. : Vîlceaua-Tîrgu Jiu), *obraţ* (TDRG : Moldova ; Scriban, D. ; Materiale I, p. 263 : Sereca-Orăştie), *ocoşi* (CADE : Transilvania, Banat), *păluga* (DM), *povoi* (TDRG ; CADE ; Scriban, D. ; DM), *sfîră* (CADE ; Scriban, D. : est), *stîrciog* (Scriban, D.), *şurliţă* (TDRG : Moldova ; CADE ; Materiale, I, p. 139 : Banat), *val* (TDRG : Moldova ; CADE : Moldova ; CV 5/1951, p. 28 : Buziaş-Banat ; LR 5/1959, p. 72 : Gîrlău-Dej ; Materiale, I, p. 27 : Ţara Haţegului), *vălog* (LR 1/1959, p. 64 : Drăgoteşti-Balş), *vîrzob* (TDRG ; CADE ; Scriban, D.), *zăton* (Scriban, D. ; DM ; CV 7/1949, p. 93 : Floteşti-Covurlui ; Materiale, I, p. 218 : Someş Guruslău-Zalău).

Sînt atestate au alt sens, în regiuni diferite şi cu forme diferite : *beleujat* (*beleujăt* : Coman, Gl., Piatra Neamţ ; *beleujgat*, *beleuşcat* : Lexic reg., p. 33, Brabeţi, Dăbuleni, Mîrşani-Gura Jiului), *beliţă* (*belieţă* : DA), *botic* (*botă*, *boată* : DA ; *botică* DA, CADE), *brustur* (*brusture* : DM), *buciumi* (*buciuma* : DA, TDRG ; *bucina* : DA, TDRG, Lexic reg., p. 11, Berbeşti ş.a. -Sighet ; *buciuna* ; DA) *buzărea* (*buzarna* : LR 2/1959, p. 51, Stăneşti-Argeş ; *buzărnea* : LR 6/1959, p. 55, Zimnicea), *cebălui* (*cebăli* : Coman, Gl. : Ciubăncuţa-Dej), *ciofic* (*ciofling*, *şoflinc* : Scriban, D., Transilvania, Moldova ; *ciofling* : Lexic reg., p. 18, Firiza-Şomcuta Mare), *ciortăi* (*ciorti* : TDRG), *cîrtog* (*cîrtoagă* : Coman, Gl. : Măţău-Cîmpulung), *cofăşi* (*cofişti* : Coman, Gl. Idriciu-Vaslui), *covăciţă* (*covăcie* : Scriban, D., Coman, Gl., Nerău- Sînnicolau Mare), *dodoloş* (*dodoloţ* : Scriban, D.-Haţeg, Materiale, I, p. 254,

Sereca-Orăştie), *drugan* (*drugă*: Coman, Gl. Piatra Neamţ; *drugană*: Tomescu, Gl.), *dudăi* (*dudui*: Scriban, D. — Transilvania, Muntenia, Lexic reg., p. 45, Suseni-Tîrgu Jiu), *halamug* (*hălăman*: Paşca, Gl. — Maramureş; *aramug*: CV 4/1950, p. 38, Muntenia), *huşe* (*huscă*: TDRG — Transilvania, CADE — Moldova, Scriban, D. — Moldova), *îmbumbica* (*îmbumbăci*: DA, Straja-Rădăuţi; *îmbumba*: TDRG), *matcă* (*mîtcă*: Viciu, Gl. Haţeg), *momel* (*momealcă*: Coman, Gl. Măţău — Cîmpulung), *nacolă* (*nagodă*: Tomescu, Gl.), *povoi* (*pohoi*: TDRG — Moldova, CADE, Scriban, D.: *puhoi*: CADE, Scriban, D., DM), *scălan* (*scăluş*: TDRG, CADE, Scriban, D. — Banat, Paşca Gl., Răhău-Alba Iulia), *şebac* (*şabacă*: TDRG), *şurliţă* (*şorliţă*: TDRG, CADE), *ţindău* (*ţingău, ţincău*: Scriban, D.), *vălog*, (*vălug*: Scriban D. — vest, Ciauşanu, Gl., Tomescu, Gl.), *vetrigă* (*vetrice*: TDRG, CADE), *zăton* (*zaton, zătun*: Scriban, D.), *zeleti* (*zăleti*: CV 2/1952, p. 38, Strehaia-Gorj).

Sînt atestate cu acelaşi sens în regiuni diferite şi cu forme diferite: *beleujat* (*beleuzat*: Lexic reg., p. 59, Bogdana-Vaslui), *buşneag* (*buşneac*: DA-Banat; *bujneag*: Scriban, D. — vest; *buşnigai*: Scriban, D., LR 6/1959, p. 55 — regiunea Argeş), *cebălui* (*ciobălui*: Scriban D. — Oltenia), *ciortăi* (*ciorsăi*: DA), *covăţea* (*covăţa*: Ciauşanu, Gl.), *dăinăi* (*dăini*: Scriban, D. — Transilvania; *dăina*: Viciu, Gl., Uricani-Jiu; *dălnăi*: Coman, Gl. Măţău — Cîmpulung, Ciauşanu, Gl.), *deveseală* (*diveseală*: LR 3/1959, p. 65, Stăneşti-Argeş), *dodoloş* (*dodoleţ, dodoneţ, dodoloţ*: CADE), *holomoc* (*holmoloc, folmoloc, volomoc, vălmoloc*: Scriban, D. — Transilvania, Banat), *îmbumbica* (*îmbumba*: DA, TDRG, CADE, Scriban, D. — est, DM; *îmbumbia*: DA — Moldova), *îndoviga* (*înduviga*: DA — Oraviţa), *maichea* (*machea*: DM), *matcă* (*mîtcă*: CADE — Oltenia, Banat, Viciu, Gl. — Haţeg), *mişgura* (*mizgui*: Materiale, I. p. 80, Vîlcele-Turda), *nacolă* (*nacodă, năhoadă*: Paşca, Gl. Răşinari-Sibiu, Crişcior-Brad), *pomestire* (*pomosteală, pomesteală*: Scriban, D.), *popoi* (*poponete*: Ciauşanu, Gl.), *tăbuică* (*tăbuşă*: Lexic. reg., p. 50, Bistriţa-Turnu Severin), *troşie* (*truşie*: Materiale, I, p. 140, Banat), *vetrigă* (*vetrilă*: Tomescu, Gl.), *zestroi* (*zestraş*: DA).

Sînt înregistrate în dicţionare cu alte sensuri de circulaţie generală: *îmbuna, mereu, mur, mură, tumbă, val, vîrtej, zor.*

Lucreţia Mareş

Regiunea Oltenia (raionul Craiova, comuna Izvor-Mileşti)

BONTÚR, *-ă*, adj. = (despre oameni) scund şi gras.

BUTUHÁN adj. m., în expr. *a se face butuhan* = a se umfla foarte mult: *i s-a făcut piciorul butuhan.*

BÎCĂ, *-e*, s.f. = mamelă, ţiţă: *na la mama bîca şi taci.*

CIOI, *-uri*, s.n. = rotiţă cu care se acoperă ochiurile maşinii de gătit.

CÎLĂ, *-e*, adj. = (despre femei) leneşă.

GEAC, *-uri*, s.n. = săculeţ de pînză prin care se strecoară brînza.

ÎNVĂTRÁRE, *învătrări*, s.f. = loc de casă.

JELÉRCĂ s.f. sg. = haină ruptă, care nu mai poate fi folosită.

MIGLIŞÍ, *miglişesc*, vb. IV tranz. = a ademeni, a momi pe cineva.

POMÓCI, *-uri*, s.n. = pămătuf de bărbierit.

RĂBOLÍ, *răbolesc*, vb. IV refl. = a se răsti.

ŞTOPLEÁG, *ştoplege*, s.n. = tulpina păioaselor rămasă cu rădăcina în pămînt după seceriş.

ZĂLETÍ, *zăletesc*, vb. IV intranz. = a zăbovi.

Material cules şi redactat de
Barbu Marian

NOTE **1.** Cuvinte neînregistrate în alte lucrări lexicografice : *învătrare, miglişi.*

2. Cuvinte atestate cu acelaşi sens în alte regiuni sau insuficient de bine localizate : *ctlă* (Ciauşanu, Gl. : Vîlcea), *pomoci* (Lexic reg., p. 66 : Holod-Beiuş ; Materiale, I, p. 265 : Geoagiu-Orăştie, Sereca-Orăştie).

3. Cuvinte atestate în aceeaşi regiune, dar cu alt sens (sau nuanţă de sens) : *geac* (CADE : Oltenia ; Paşca, Gl. : Gorj), *ştopleag* (Todoran, Gl. : Oltenia), *zăleti* (Scriban, D. : Oltenia ; Paşca, Gl. : Gorj ; CV, 2/1952, p. 38 : Strehaia-Gorj ; Lexic reg., p. 47 : Suseni-Tîrgu Jiu).

4. Cuvinte atestate cu alt sens (sau nuanţă de sens) şi în altă regiune : *bontur* (Ciauşanu, Gl. : Vîlcea ; Lexic reg., p. 28 : Boureni-Băileşti), *bîcă* (DA ; Materiale, I, p. 159 : Deda-Topliţa), *butuhan* (Lexic reg,, p. 28 Boureni-Băileşti), *ştopleag* (Lexic reg., p. 32 ; raionul Gura Jiului).

5. Cuvinte atestate în regiuni diferite, cu forme şi sensuri diferite : *jelercă* (*jeleaică* : Viciu, Gl., Uricani-Jiu ; *jelepcă* : Lexic reg., p. 54, Broscari-Vînju Mare).

6. Cuvinte atestate cu acelaşi sens, dar cu forme diferite, în regiuni diferite : *jelercă* (*jelepcă* : Lexic reg., p. 37, Brabeţi, Gura Jiului), *răboli* (*răboni, răbori* : Lexic reg., p. 43, raionul Gura Jiului).

L. M.

ATRIBUT PRONOMINAL SAU COMPLEMENT INDIRECT?

DE

FLORA ŞUTEU

Atît în limba romînă veche, cît şi în limba romînă modernă, formele neaccentuate ale pronumelui personal sau ale pronumelui reflexiv în dativ apar, în unele construcţii, ca echivalente cu un atribut adjectival posesiv sau cu un atribut pronominal ori substantival genitival, dativul exprimînd în asemenea construcţii ideea generală de posesie. Acest aşa-numit dativ posesiv apare legat de verb :

Şterge-ţi ochii, nu mai plînge ! (= *Şterge ochii* tăi)
Eminescu, *Venere şi madonă.*

Dativul posesiv poate să apară şi legat de substantiv :

Las' să mă uit în ochi-ţi ucizător de dulci. (= *să mă uit în ochii* tăi).
Eminescu, *Strigoii.*

În lucrările de specialitate se observă o oarecare ezitare în ceea ce priveşte determinarea funcţiei sintactice a pronumelor cu valoare de dativ posesiv, aşezate pe lîngă verb. Unele lucrări le pomenesc fără să determine funcţia lor sintactică [1]. Altele ca, de exemplu, *Gramatica romînă* a lui H. Tiktin şi Gramatica Academiei R.P.R. le discută la atribut, lăsînd să se întrevadă totuşi oarecare nesiguranţă, deoarece menţionează faptul că sînt „aparente" complemente indirecte [2]. Corectînd această poziţie insuficient de hotărîtă a lucrărilor de specialitate mai vechi, Finuţa Asan califică funcţia sintactică a dativului posesiv, „indiferent dacă e plasat imediat lîngă substantiv sau dacă stă lîngă verb", ca fiind aceea de atribut [3]. Autoarea arată că forma neaccentuată a pronumelui reflexiv în dativ, cînd stă pe lîngă un verb tranzitiv, determină complementul direct al

[1] De ex. : Sandfeld-Olsen, *Syntaxe roumaine*, 1936.
[2] Vezi H. Tiktin, *op. cit.*, p. 391 şi *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. al II-lea, p. 103.
[3] Vezi F. Asan, *Atributul pronominal în dativ*, în *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, 1957, p. 131.

verbului. Pronumele personal aton în dativ, la rîndul lui, stînd pe lîngă un verb tranzitiv determină substantivul cu rol de complement direct al acestui verb, iar pe lîngă un verb intranzitiv sau pe lîngă un predicat nominal, determină subiectul. Autoarea remarcă faptul că în aceste cazuri substantivul determinat este totdeauna articulat.

Dacă interpretarea ca atribut a dativului posesiv legat de un substantiv (*Las'să mă uit în ochi-ţi...*), poate fi considerată corectă, aceeaşi interpretare a pronumelui construit cu un verb (*Şterge-ţi ochii...*) apare insuficient de clar discutată în lucrările amintite, pentru a putea admite concluzia propusă. Îndoiala se iveşte mai ales din cauza felului incomplet în care toate lucrările de specialitate analizează aceste construcţii. Chiar şi în lucrarea Finuţei Asan, în care apare cea mai completă descriere a categoriei, nu este luat în considerare faptul că există construcţii cu dativ posesiv *şi* cu referire la substantive nearticulate, care îndeplinesc alte funcţii sintactice decît acelea de complement direct sau subiect. De altfel chiar autoarea citează la complementul direct o construcţie pe care, în mod corect, ar fi trebuit s-o interpreteze ca un dativ posesiv pe lîngă un complement indirect : *a-şi veni în fire* [1].

Constatînd aceste inconsecvenţe, am ajuns la concluzia că pentru determinarea funcţiilor sintactice ale dativului posesiv ar fi necesară examinarea mai detaliată a situaţiilor sintactice în care apare el. Voi încerca să schiţez elementele unei asemenea analize.

A. Pronumele neaccentuat în dativ determină un s u b s t a n t i v, indiferent de funcţia pe care acesta o îndeplineşte. Dativul posesiv apare astfel pe lîngă un

a) Subiect :

*Nu vezi că gura-*mi *arsă e de sete*
Eminescu, *Iubind în taină.*

b) Complement direct :

De pe lacuri apa sură
*Înfunda mişcarea-*i *creaţă între stuf la ieşătură.*
Eminescu, *Călin*

c) Complement indirect :

*E un demon ce-nsetează după dulcile-*i *lumine.*
Eminescu, *Dalila*

d) Complement circumstanţial :

Şi lîngă ea-n genunche e Arald mîndrul rege,
*Sclnteie disperarea în ochii-*i *crunţi de sînge.*
Eminescu, *Strigoii*

[1] *Op. cit.*, p. 133.

e) Atribut :

Şi în farmecul vieţii-mi
Nu ştiam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau de crezi ce-a zis femeia
Eminescu, *Pe aceeaşi ulicioară*

f) Nume predicativ :

Agiutoru-mi *fii* ...
şi nu lăsa mere
Psaltirea Scheiană
(apud F. Asan, *op. cit.*, p. 139)

B. În vorbirea de toate zilele, dativul posesiv apare mai ales pe lîngă v e r b [1], exprimînd ideea de posesie cu referire la diferite substantive legate sintactic de acest verb. Substantivele acestea pot îndeplini funcţia sintactică de :

a) Subiect :

Tu eşti copilă, asta e ...
Hai ş-om fugi în lume
Doar ni *s-or pierde* urmele
Şi nu ne-or şti de nume.
Eminescu, *Luceafărul*

b) Complement direct :

Şi maicii, ce strînge pruncuţu-i la stn, ...
Văzînd cum geniile morţii se-nclin
Pe fruntea-i copilă cu spasmuri şi chin
Speranţa durerea î-*alină*.
Eminescu, *Speranţa*
Cugeta umbra şi el îi *auzea* cugetările.
Eminescu, *Sărmanul Dionis.*
Ţi-*am citit* lucrarea.

c) Complement indirect :

Vezi-ţi *de* treabă.

d) Complement circumstanţial :

Astfel cum privea umilită la el, fusul îi *scăpă din* mînă.
Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă.*

e) Nume predicativ :

Crainici iepurii cei repezi
Purtători îi *stnt de veşti.*
Eminescu, *Povestea codrului.*

[1] Vezi F. Asan, *op. cit.*, p. 137.

Între cele două tipuri de construcții cu dativ posesiv (A pe lîngă un substantiv și B pe lîngă un verb) se constată, în primul rînd, o deosebire în funcția sintactică a substantivului la care se referă ideea de posesie. Se observă astfel că în timp ce dativul posesiv poate fi legat de orice fel de substantiv pentru a indica ideea de posesie, în construcție cu verbul, pronumele în dativ nu se poate raporta decît la substantive care îndeplinesc anumite funcții sintactice. În această situație, el se referă mai ales la substantive care sînt legate sintactic de verbul pe lîngă care se află dativul posesiv.

În al doilea rînd, se poate constata că forma conjunctă de dativ a pronumelui personal așezat pe lîngă verb poate fi însoțită, în aceeași frază, de un complement indirect, exprimat fie prin forma accentuată de dativ a aceluiași pronume, fie printr-un substantiv în același caz :

a) *Doar* ni *s-or pierde* nouă *urmele.*
b) Maicii... *Speranța durerea* i-*alină.*
El îi *auzea* umbrei *cugetările*
Ție ți-*am citit lucrarea.*
d) *Fusul* îi *scăpă* fetei *din mînă*
e) *Iepurii cei repezi purtători* îi *sînt* codrului *de veşti.*

Această situație a fost remarcată recent și de Finuța Asan [1], care încadrează la categoria complementului indirect reluat forme atone de dativ posesiv (fără a face însă referire la valoarea lor de dative posesive și fără referire la cele spuse în articolul despre atributul pronominal), ca în exemplele :

Pizmașilor *puterea să* li *să scurteze.*
Dosoftei
Tata i-*a strîns* ciobanului *mîna.*
Sadoveanu

De aici s-ar putea trage concluzia că autoarea admite că dativul pronominal posesiv are funcție sintactică de complement indirect, cînd reia sau anticipează un complement indirect în dativ din aceeași propoziție.

Dacă se admite că dativul posesiv al pronumelui în situațiile în care el reia sau anticipează un complement indirect exprimat printr-un substantiv sau prin forma accentuată a aceluiași pronume este complement indirect, atunci aceeași interpretare trebuie să i se dea și cînd el se află singur pe lîngă un verb.

Astfel că atît în :

Pizmașilor *puterea să* li se *scurteze*

cît și în :

Puterea să li *se scurteze*,

deși echivalența cu un atribut genitival există : *Puterea* pizmașilor *să se*

[1] Vezi *Reluarea complementului în limba romînă*, în *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, p. 99.

scurteze, pronumele în dativ *li* poate fi considerat numai complement indirect.

În această interpretare se ține seama de faptul că, în limba romînă modernă, pentru complementul indirect exprimat prin pronume se folosește de obicei numai forma neaccentuată a pronumelui. *Ți-am dat o carte* se spune mult mai des decît *Ție ți-am dat o carte*. Cînd, alături de forma neaccentuată a pronumelui, apare complementul indirect exprimat și prin forma accentuată a aceluiași pronume sau prin substantiv, în propoziție se face simțită ideea de insistență asupra persoanei la care se referă complementul indirect, această persoană fiind, de obicei, pusă în opoziție cu alta.

Consider că, în toate exemplele date de Finuța Asan pentru atribut pronominal exprimat prin pronume p e r s o n a l, poate fi introdus un astfel de complement indirect, paralel cu forma atonă de dativ posesiv :

Mie *de mult* îmi *cunoștea apucăturile.*
Mie *vorba nu* mi-*ai ascultat.*
Ție *nu-ți înscriem numele pe lespezi.*
Lui *văzîndu-i dumnezeu, credința ...*
Domnule locotenent, vouă vă *găsesc ironia cam ... deplasată.*
Ție *gurița nu-ți tace.*
Ție îți *arde fața.*
Un copil din casă zic să fi întrecut pe Ștefan-Vodă
și să-i fi căzut copilului *săgeata într-un deluțel.*
Mie *mut* îmi *e mormîntul.*
Tot spui cît neamul îți *e* ție *strălucitor.*
Lui *coarnele* îi *sînt ca luna.*
Ție *nu ți-e calul obosit.*
Lui *brîul* i *se descingea.*
Mie *privirea* mi *se îngroapă în lipsă neagră a unei scînduri.*
Ție *copilele* ți *s-au culcat*[1].

Nu se poate nega faptul că asemenea construcții cu complementul indirect exprimat prin pronume sau substantiv și anticipat sau reluat prin dativ posesiv sînt rare. Ele pot părea chiar neobișnuite. Totuși le putem considera posibile pe toate în anumite situații. Asemenea cazuri apar și în literatură :

Unde pica nuca îi *pica și* hîrcei *capul*[2].
Creangă, *Povestea porcului.*
Bogații ... sucul cel mai dulce pămîntului i-*l sug.*
Eminescu, *Împărat și proletar.*

[1] Vezi *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, p. 134.
[2] Construcția nu se deosebește prin nimic de cea din exemplul citat pentru atribut pronominal în *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, p. 134 : ... *să-i fi căzut săgeata*... Neculce.

Trebuie discutat, în mod special, însă şi cazul reprezentat prin exemple de tipul :

Ţi-*am citit lucrarea*, în care dativul pronumelui poate să aibă fie valoare posesivă, fie valoare de adresare, fie ambele valori în acelaşi timp, în funcţie de realitatea pe care o comunică.

Dacă dativul pronumelui nu are aici decît valoare de adresare, el indică persoana căreia i s-a citit o lucrare, care aparţine altcuiva :

Ţi-am *citit* ţie *lucrarea lui.*

Dacă dativul are valoare posesivă, iar vorbitorul vrea să insiste asupra faptului că lucrarea citită este a unei anumite persoane, şi nu a alteia, el poate indica acest lucru prin folosirea, alături de dativul posesiv, a formei accentuate a pronumelui : Ţie ţi-*am citit lucrarea*, d a r *pe a lui încă n-am citit-o*. În acest caz, *ţie* are valoare apropiată de un complement circumstanţial de relaţie : *În ceea ce te priveşte pe tine*, ţi-*am citit lucrarea*, şi este reluat, ca atare, prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal.

În cazul că lucrarea a fost citită celui care a scris-o, *ţi* este complement indirect cu valoare de adresare şi posesie în acelaşi timp : Ţi-*am citit* (ţie) *lucrarea* ta.

În ceea ce priveşte construcţiile de dativ posesiv aşezat pe lîngă substantiv, ca determinant al acestuia, se constată că în aceste cazuri n u este posibilă folosirea unui complement indirect paralel cu forma atonă de dativ posesiv şi am arătat, chiar la începutul articolului de faţă, că acestea sînt corect interpretate de toate manualele de specialitate ca fiind atribute pronominale.

O situaţie aparte au şi pronumele reflexive în dativ cu valoare posesivă.

În concluziile studiului său *Verbe „reflexive" construite cu dativul* [1], Sorin Stati consideră perfect echivalente construcţiile cu dativul posesiv al unui pronume personal şi cele cu un pronume reflexiv, cerînd ca ele să fie studiate împreună, la funcţiile sintactice ale dativului. Deci ceea ce reprezintă pe plan sintactic pronumele *i* din :

I-*am pierdut lucrurile*

reprezintă şi pronumele *şi* din :

Şi-*a pierdut lucrurile.*

Este adevărat că cele două construcţii se comportă la fel în ceea ce priveşte folosirea paralelă a unui atribut adjectival sau pronominal în genitiv :

I-*am pierdut lucrurile* lui.
Şi-*a pierdut lucrurile* sale.

---

[1] Vezi SCL, V (1954), nr. 1—2, p. 146.

Cît privește folosirea paralelă a complementului indirect, se constată însă o deosebire. În timp ce pronumele personal poate relua sau anticipa complementul indirect :

Mamei *i-am pierdut lucrurile*
I-*am pierdut* mamei *lucrurile*,

pronumele reflexiv nu se întîlnește în astfel de situații. Nu se spune *s i e ș i ș i-a pierdut lucrurile*, nici *ș i-a pierdut s i e ș i lucrurile*, ci numai *Ș i -a pierdut lucrurile*, ceea ce demonstrează că, din acest punct de vedere, cele două construcții nu pot fi discutate împreună la valorile dativului. Aceasta nu trebuie să ducă însă, neapărat, la concluzia că dativul posesiv exprimat prin pronume reflexiv este, din punct de vedere sintactic, totdeauna atribut, indiferent de faptul că este plasat lîngă un verb sau lîngă un substantiv.

Cred că nici pronumele reflexiv în dativ cu valoare posesivă nu poate fi interpretat ca atribut, atunci cînd se află lîngă verb, deoarece și el exprimă ideea de posesie mai ales cu referire la substantive cu altă funcție decît aceea de atribut, ceea ce demonstrează că și el aparține grupului sintactic al verbului. În acest caz mi se pare că se poate emite ipoteza că desprinderea pronumelui reflexiv cu valoare posesivă, în construcții verbale, de complementul indirect în dativ ar putea constitui un indiciu asupra trecerii acestui pronume în categoria unui morfem al reflexivului. Aceasta ar duce evident la concluzia că posibilitatea verbelor active, probabil numai a celor tranzitive, de a trece la diateza reflexivă, anume la reflexivul posesiv, tinde să devină nelimitată.

*

Am analizat pînă aici cîteva aspecte ale construcțiilor sintactice cu dativ posesiv. Situațiile descrise impun concluzia că existența atributului pronominal în dativ nu poate fi susținută pentru cazurile în care acest pronume apare în construcție cu un verb, deoarece, în aceste situații, dativul posesiv prezintă caracteristici gramaticale care îl leagă de grupul sintactic al verbului.

Aceste caracteristici reies din faptele descrise mai sus :

1. Dativul posesiv al pronumelui așezat pe lîngă verb exprimă posesia mai ales cu referire la substantive care sînt legate sintactic de verb.

Această constatare cred că poate să ducă la concluzia că dativul posesiv așezat pe lîngă verb nu este atribut. El *nu determină* de fapt substantivul pe lîngă care exprimă ideea de posesie, ci determină sintactic verbul și, numai pe plan lexical, semantic, prin intermediul acestui verb, *se referă* la un substantiv, iar acest substantiv este legat sintactic de verb.

2. Construit cu un verb, dativul posesiv poate să reia sau să anticipeze un complement indirect exprimat printr-un pronume în dativ, cu

formă accentuată, sau printr-un substantiv. Această situație impune interpretarea dativului posesiv ca având funcția sintactică de complement indirect chiar atunci cînd apare singur pe lîngă verb.

Din cele spuse pînă acum rezultă că, în construcție cu verbul, dativul posesiv îndeplinește funcția de complement indirect cu valoare de posesie. Valoarea de posesie se încadrează în valorile complementului indirect, dacă avem în vedere faptul că complementul indirect este o parte de propoziție care arată în folosul sau în paguba cui se săvîrșește o acțiune, cine (în afară de subiect) este interesat de săvîrșirea ei [1] și că dativul posesiv este foarte apropiat de dativul etic, numit și „dativ al interesului" [2]. Acad. Al. Graur semnalează faptul că în dativul posesiv se include „o oarecare nuanță de interes" [3].

În ceea ce privește valoarea de relație a complementului indirect, discutată în legătură cu exemplul *Ție ți-am citit lucrarea, dar pe a lui n-am citit-o*, I. Rizescu demonstrează într-un articol recent [4] că ea poate apărea și în cadrul valorii generale a complementului indirect, pe care autorul o consideră ca fiind ideea de „atribuire"; constatările autorului pot fi completate cu observațiile făcute cu privire la folosirea dativului posesiv cu valoare apropiată de un circumstanțial de relație. „Relația" sau „referirea", în cazul discutat, este cuprinsă în ideea generală de posesie, care după cum se vede poate fi exprimată nu numai prin atribut ci și prin complement indirect, înglobîndu-se în ideea de „interes" proprie acestuia.

În toate cazurile în care dativul posesiv apare singur pe lîngă un verb, situația se explică prin faptul că vorbitorul nu vrea să insiste asupra ideii generale de posesie exprimate prin acest complement indirect [5]. După cum am arătat mai sus, în momentul cînd intervine nevoia de subliniere a acestei idei, construcția se schimbă, fie prin adăugarea unui complement indirect „accentuat" (altă formă a aceluiași pronume sau un substantiv):

Mamei ... *speranța durerea* i-*alină*,

fie prin exprimarea ideii de posesie cu ajutorul unui atribut:

Speranța alină durerea mamei.

Se poate insista asupra ideii de posesie folosindu-se ambele mijloace, adică dativul posesiv aton cu valoare de complement indirect și un atribut genitival sau adjectival posesiv:

Ți-*a luat toate lucrurile* tale?

---

[1] Vezi *Limba română contemporană*, ed. a II-a, 1956, p. 641.

[2] Vezi Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 115.

[3] Vezi Acad. Al. Graur, *Observații asupra unor greșeli de traducere*, în „Limba română", VII (1958), nr. 5, p. 15.

[4] Vezi *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, în „Limba română", X (1961), nr. 5, p. 440—441.

[5] Vezi Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 115.

Asemenea construcții dovedesc faptul că există categorii sintactice cu sferă semantică identică, dar cu caracteristici gramaticale deosebite. Este un caz de exprimare a aceluiași conținut semantic prin două forme distincte. Echivalența semantică existentă între dativul posesiv așezat pe lîngă verb și atributul adjectival sau pronominal în genitiv nu implică deci identificarea funcțiilor sintactice ale celor două categorii.

Ca atribut pronominal în dativ rămîne să fie considerat numai dativul posesiv care apare legat de un substantiv, ca determinant al acestui substantiv.

În următoarele texte avem construcții sintactice aproape identice, dar funcția dativului posesiv nu este aceeași.

Inima-i bătea în pereții pieptului
Eminescu, *Cezara*
Simțea că inima i se sparge
Eminescu, *La aniversară.*

În primul caz dativul posesiv este atribut pronominal în dativ. Autorul a legat forma conjunctă a pronumelui de substantiv, insistînd asupra determinării subiectului ca „obiect posedat" de cineva.

În al doilea caz autorul a exprimat ideea de posesie nu ca o determinare a substantivului, ci a verbului, dînd dativului posesiv funcțiunea unui complement indirect. *Inima* „interesează" în mod direct acțiunea verbului *se sparge*, ca subiect al unui verb reflexiv, iar *posesorul inimii* este obiectul asupra căruia acțiunea se răsfrînge în mod indirect, „interesîndu-l" numai în calitate de „posesor" al obiectului asupra căruia acțiunea se răsfrînge direct.

[Eroului] *inima* i *se sparge* [1].

Pentru recunoașterea funcțiunii sintactice a dativului posesiv singura modalitate pe care o întrevăd este aceea a introducerii, în construcția respectivă, a unui complement indirect. Dativul posesiv are funcția de atribut pronominal numai în construcțiile în care el nu poate fi însoțit de un complement indirect, singurele construcții în care acest pronume determină de fapt substantivul.

Astfel în versul :

Și din cînd în cînd vărsate,
mîndru lacrimile-ți șed
Eminescu, *Călin,*

[1] Legătura istorică existentă între construcțiile de tipul acesta și cele amintite mai sus (*inima-i*), legătură pe care au semnalat-o unii cercetători anteriori (Sandfeld-Olsen, *op. cit.*, p. 117) nu poate influența calificarea funcțiunilor sintactice ale dativului posesiv în sensul identificării lor.

deși aparent avem un atribut pronominal în dativ, dacă încercăm să-l înlocuim printr-un atribut adjectival, constatăm că formularea devine incorectă :

...mîndru lacrimile tale *șed.*

În schimb, în această propoziție poate fi introdus un complement indirect exprimat prin forma accentuată a pronumelui personal :

...mîndru lacrimile-ți șed ție,

ceea ce trebuie să ne ducă la concluzia că și aici dativul posesiv *ți* are valoare de complement indirect.

În scurta cercetare de față nu mi-am propus să analizez sub toate aspectele problema delimitării stricte a atributului pronominal în dativ de complementul indirect. Scopul a fost mai mult de a semnala dificultățile din această delimitare și de a schița rezolvarea ei, pe plan teoretic, în limitele categoriilor gramaticii tradiționale.

ETIMOLOGII

mîngâlă subst. „calificativ dat unui om murdar, leneș sau prost". DA ms., care înregistrează termenul din Ștefănești-Caracal, nu îi explică în nici un fel originea. Probabil că avem a face cu o contaminare între *mînji* „a murdări, a păta" (ori *mînjeală*) și *tîngală*. Tîngală este atestat la Zanne, *Proverbele romînilor*, VI, 335, ca epitet dat unui om prost : *Tîngală e un fel de Tîndală*. Pentru prima parte a contaminării s-ar mai putea invoca și cuvîntul *zmîngăli* (ori *zmîngăleală*).

mîngău subst. Cuvîntul este atestat la Eusebiu Camilar, *Prăpădul Solobodei*, 209 cu sensul de „mitocan, brută". Nici un dicționar romînesc nu înregistrează termenul. Este vorba de o creație personală care are la bază termenul popular *mîng* „specie de porc cu urechile mari lăsate în jos", atestat în răspunsurile la *Chestionarul* lui Hasdeu, IX, 5. După cum se știe, numele animalului este folosit frecvent, în limba romînă, ca epitet injurios dat unui om „prost crescut". La *mîng* s-a atașat sufixul *-ău*, productiv în limba romînă.

mînjărí vb. „a mînji". Termenul nu este înregistrat în nici un dicționar romînesc. L-am întîlnit la I. Heliade Rădulescu, *Opere*, 1939, I, 129 : *Ce soartă te-așteaptă, sărace cărbune! Curînd te vei stinge, și negru tăciune în zece minute bun n-o să mai fii Decît pe părete să scrie cu tine Și să mînjărească care cum îi vine*. Etimologia pare a-și găsi explicația în contaminarea dintre *mînji* și *murdări*, ambele făcînd parte din aceeași serie semantică.

mînúnă subst. Termenul este un regionalism din Oltenia, cu numeroase sensuri : a) (la plural) „bucăți de lemn care se prind pe căpriorii casei, pentru a-i ține bine încleiați" (comunicat din Săscioara—Rîmnicu Vîlcea, Ștefănești—Rîmnicu Vîlcea, *Chestionarul Muzeului limbii romîne* din Cluj, II 230/43, 82) ; b) „clanța ușii, mîner, ivăr" (comunicat din Scundu-Drăgășani) ; c) „o mînă de grîu secerat" (atestat la G. F. Ciaușanu, G. Fira și C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vîlcea și împrejurimi*, 178 ; d) „legătură, mănunchi alcătuit din fire de cînepă" (comunicat din Sărbătoarea-Craiova — ALR I 1302/874) ; e) „fiecare dintre grupurile de fire care se întretaie și se suprapun, în timpul depănatului, pe un ghem

de lînă sau de aţă : *Faci mînuni pe ghem* (comunicat din Flămînda—Turnu Severin, ALR I 1272/856). DA ms. nu dă nici o referire asupra originii termenului. Urmărind sensurile, ne va fi uşor să analizăm cuvîntul ca fiind o contaminare între *mînă* şi *cunună* (care are şi sensuri apropiate de ale lui *mînună*), ambele din aceeaşi serie semantică.

mînzolí vb. „a linge vasele (de ultimele resturi de mîncare)". Termenul, neînregistrat de nici un dicţionar, provine dintr-o comunicare de la Bistra—Turda : *Nu mai mînzoli la blidele alea.* El s-a format prin contaminarea dintre *mînji* „a murdări, a păta" şi *mozoli* „a spăla de mîntuială".

mînzoteán subst. „mînz, mînzălău". Cuvîntul este atestat în Banat (cf. *Chestionarului* lui Hasdeu, XVIII, 18). DA ms. îl explică din mînz, derivat cu sufixul *-otean*. Nici G. Pascu, *Sufixele româneşti* şi nici *Dicţionarul invers* nu ne-au oferit vreun exemplu de derivat din care să se poată detaşa un astfel de sufix. De aceea, credem că, în cazul lui *mînzotean*, putem vorbi mai degrabă de o contaminare între *mînz* şi *noaten* „mînz de la şase luni la doi ani", ambele făcînd parte din aceeaşi serie semantică. Evoluţia de la o formă normală *mînzoaten* la *mînzotean*, cu deplasarea accentului, s-a putut produce prin metateză.

mîrc interj. (în e x p r.) *A nu zice nici mîrc* sau *a tăcea mîrc* = a nu spune nimic, a nu scoate o vorbă, a tăcea chitic : *Însă boinicul, cum îi dete feciorul drumul, nu zise nici mîrc, ci căzu mort ca toţi morţii la pămînt* (S. Fl. Marian, *Tradiţii pop. rom.*, 331). DA ms. îl consideră onomatopee independentă, iar alte dicţionare din secolul nostru (TDRG, CADE, DA) nu dau nici o explicaţie etimologică acestui cuvînt. După părerea noastră, *mîrc* poate fi explicat satisfăcător ca rezultat al contaminării dintre *mîlc* şi *cîrc*, ambele avînd acelaşi sens şi figurînd numai în expresii.

mîrnoágă subst. „femeie plîngăcioasă, sentimentală". Termenul, regional, este atestat la St. Paşca, *Glosar* (din Bonţ-Gherla). DA ms. nu dă nici o explicaţie în privinţa originii cuvîntului. Cred că avem a face tot cu o contaminare : între *mîrnîi* (varianta lui *mîrîi*, avînd şi sensul „a scînci, a miorlăi") şi *miloagă* ; o a doua explicaţie posibilă ar fi să considerăm termenul aici în discuţie derivat al lui *mîrnîi* cu sufixul *-og, -oagă* (care derivă termeni cu sens peiorativ ca *boşorog, clănţănog, milog*).

mîrcav, -ă adj. **1.** (învechit, despre plante) „veşted, ofilit" (cf. Pontbriant, *Dicţionaru romîno-francesu*, LM ; **2.** (regional, mai ales despre oameni) „slab, bolnăvicios" (cf. LB, Polizu, *Vocabular romîno-german*, CIHAC, II, 187, DDRF, Gheţie, *Dicţionar romîn-maghiar*, Barcianu, *Dicţionar romîn-german*, Alexi, *Dicţionar portativ romîn-german*, DR. X, 430, XI, 229, ALR II 4162/250, 4163/310. În DA ms. ca şi în celelalte dicţionare etimologice, nu se dă nici o etimologie acestui cuvînt. Originea lui *mîrcav* trebuie căutată în continuarea dintre *mîrced* (lat. *marcidus*, cu ambele accepţiuni ale lui *mîrcav*) şi *puhav, buhav* „(despre oameni) cu carne moale, flască, buhăit".

mîrţán subst. (regional) „masculul pisicii, pisoi, motan, cotoi". Termenul a fost înregistrat la Ţichindeal, *Filosofice şi politice prin fabule învăţături morale*, 147/13 : *Puiu şoarecelui deacă au crescut, au început a umbla, a ieşi din gaură şi a alerga, au văzut mai întîiu în viaţa lor mîrtanul,*

motocul sau pisicul; de asemenea, I. Pop-Reteganul, *Povești ardelenești*, V, 5 : *Și trecu multă vreme, cățelul se făcu cîine, pisicul se făcu mîrtan, iar puiul de șarpe era cît o talpă de casă de mare*; G. Cătană, *Poveștile Banatului* II, 96 : *Omorî pre toți trei mîrtanii îndrăgostiți, ce se ascunseră acolo*; și în sfîrșit în *Șezătoarea* IX, 91 : *S-a băgat pisica-n lapte, Și mîrtanul jumătate.* În DA ms., nu i se dă etimologia. Cuvîntul pare a rezulta din contaminarea dintre verbul *a mîrîi* (eventual interjecția *mîr* !) și *motan* „cotoi, pisoi". Verbul *mîrîi*, care exprimă sunetele guturale scoase de unele animale, se folosește și pentru pisici (*Cînd m-am întors*, /motanul/ *ronțăia hulubul mîrîind.* G. Brăescu, *Amintiri*, 59. *Cu socotința că-i motanul meu, și chefos că-l găsesc căci era vînător bun, îl prind și-l încep a-l netezi și a-l dezmierda ... Zamfirachi, ori de cîte ori îl netezeam, mîrîia și miona încetișor. Șezătoarea* I, 147, cf. *Materiale dialectale*, I, 138.

morăitúră subst. Termenul apare în DA ms. ca variantă a lui *mîrîitură* „(la animale) mîrîit, mîrîială; (la oameni) bombăneală, cîrteală" : *Plecarăm înainte fără să ascultăm morăitura văduvei.* Popovici-Bănățeanu, ap. TDRG. Nici TDRG și nici DA ms. nu dau etimologia acestui cuvînt. Putem vorbi și aici de o contaminare între mormăitură (< *mormăi* + suf. *-(it)ură* „mormăit") și *mîrîitură* (< *mîrîi* + suf. *-(it)ură* „mîrîit").

LUIZA SECHE

Membrană

Este un cuvînt puțin discutat din punct de vedere etimologic, fiind socotit un neologism evident din fr. *membrane*.

Astfel a fost lucrat în DA ms. și în CADE.

Dicționarul de neologisme, atestînd sensurile curente : „**1** (biol.) strat subțire care acoperă anumite celule ale corpului unui animal sau ale unei plante ; țesut subțire care desparte două medii sau două părți ale unui organ ; **2** (tehn.) placă subțire care transmite sunetele prin vibrații ; diafragmă", îl consideră pe *membrană* tot un împrumut din franceză.

Tiktin nu atestă cuvîntul.

În *Dicționarul limbii romîne moderne* citim : „Din fr. *membrane* (lat. lit. *membrana*)", înțelegîndu-se prin aceasta că e un cuvînt de origine latină, introdus în limba romînă prin filieră franceză.

A. Scriban, în *Dicționarul limbii romînești*, 1939, dă ca etimologie lat. *membrana*.

Situația este întrucîtva alta în ceea ce privește etimologia.

În romînă, *membrană* apare cu cea mai veche atestare la anul 1702, avînd sensul de „pergament" : *Drept aceia, întru adeverința acestei sloboziri a sfintelor acestor lăcașuri, s-au scris și s-au dat lor și acest patriarșesc, sobornicesc și adevărată scrisoare în membrană, adecă în cojnecă scrisă* (a. 1702). Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria romînilor*, vol. XXI, p. 88. (Este o traducere a Cărții patriarhale din Sinaia).

Cuvîntul mai apare atestat cu acest sens în „Curierul romînesc", 1829, p. 121, la Hasdeu, în *Istoria critică a romanilor*, vol. I, București, 1875, p. 145 (într-o traducere după un text englezesc al lui Paul de Aleppo), precum și la Odobescu în *Scrieri literare și istorice*, vol. I, 1887, p. 131.

La Golescu, în *Însemnarea călătoriei mele*, Bucureşti, 1824, p. 166, găsim acelaşi cuvînt atestat cu sensul de „pergament", dar în varianta *memvrană* (< gr. μεμβράνα).

În această perioadă, cuvîntul nefiind încă bine cunoscut, unii autori îl şi glosează: „*membrană adecă ... cojnecă*" (vezi citatul din Iorga).

Acest sens de pergament, cel mai vechi în limba romînă, nu există în franceză, deci nu putem vorbi de un împrumut din franceză.

Pentru *membrană* „ţesut subţire, suplu, de natură animală, care formează, îmbracă sau căptuşeşte anumite organe sau părţi ale corpului omenesc; piele subţire pieliţă" prima atestare apare în *Gramatica fizicii*, f. 273 v. (traducere din limba italiană efectuată între anii 1780—1790 de Amfilohie Hotiniul şi păstrată în ms. sub cota 1627, la Biblioteca Academiei R.P.R.): *Membrană au piele* [la ureche].

Următoarea atestare o găsim în *Învăţătură pentru ferirea şi doftoria boalelor... vitelor celor cu coarne, precum şi a cailor, a oilor şi a porcilor*, Buda, 1816: *Membrana sau pelita din lontru a nărilor*; apoi la Vîrnav, în *Loghica sau întăile tălmăcirile meşteşugului de a să socoti cineva bine* (traducere din greceşte făcută în anul 1825), f. 137 v: *Membrană, parte supţirică şi nervoasă a trupului jivinei*; apoi la Pleşoianul, în *Cele dintîi cunoştinţe pentru trebuinţa copiilor care încep a citi* (traducere şi prelucrare din limba franceză în anul 1829), p. 44.

Am dat numai primele atestări ale cuvîntului, fiind suficiente pentru a demonstra că nu poate fi vorba numai de un împrumut din franceză. Avem în faţa noastră un cuvînt cu etimologie multiplă.

Varianta *memvrană* arată că acest cuvînt, înainte de a fi împrumutat din franceză, a fost luat din altă limbă şi anume din greacă în acest caz.

Spre concluzia că termenul a fost împrumutat din altă limbă înainte de a fi împrumutat din franceză, ne duce şi vechimea cuvîntului şi, mai ales, sensul arhaic de „pergament", inexistent în franceză.

În documentul din anul 1702, *membrană* cu sensul de „pergament" ar putea fi împrumutat din latină tot atît de bine ca şi din greacă.

La Hasdeu, este clar că este vorba de un împrumut din latină.

La Odobescu, *membrană* cu sensul de „pergament" este împrumutat din italiană (cf. T. Vianu, *Observaţii asupra limbii şi stilului lui A. I. Odobescu*, în *Contribuţii la istoria limbii romîne literare în sec. XIX*, vol. I, p. 120).

Faptul că relativ destul de tîrziu găsim în limbă cuvîntul cu sensul de „ţesut..." (a. 1780 — v. Amfilohie, *Gramatica fizicii*) ar pleda pentru reîmprumutarea lui, de astă dată din italiană.

Deci *membrană* a fost luat din latină (v. primele atestări pentru „pergament" precum şi atestarea din *Învăţătură...*, p. 88 pentru sensul de „ţesut..."), de asemenea, din greceşte (v. atestarea din Golescu, *Însemnarea călătoriei mele*, p. 166, pentru sensul de „pergament" precum şi atestarea din Vîrnav, *Loghica...*, f. 137 v, pentru sensul de „ţesut..."), precum şi din italiană (v. atestarea din Odobescu, *Scrieri literare şi istorice*, vol. I, p. 131, pentru sensul de „pergament" şi atestarea din Amfilohie, *Gramatica fizicii*, f. 273 v, pentru sensul de „ţesut...".

Gr. Pleşoianul, în *Cele dinîi cunoştinţe pentru trebuinţa copiilor care încep a citi* (traducere şi prelucrare din limba franceză în anul 1829), foloseşte pe *membrană* cu sensul de „ţesut...", dar la această dată s-ar putea vorbi de fixarea cuvîntului în limbă şi deci am putea considera că autorul îl cunoştea pe *membrană* în romîneşte şi nu a trebuit să recurgă la un împrumut din franceză.

Împrumutul din franceză trebuie admis pentru termenii speciali din medicină: *membrană mucoasă*, *membrană pituitară* etc., precum şi pentru sensul special din fizică.

În concluzie deci, cuvîntul *membrană*, de origine latină, la noi fiind împrumutat fie direct din latină, fie prin filieră italiană, greacă sau franceză, va fi considerat un cuvînt cu etimologie multiplă.

Memorá

Este lucrat în DA ms. cu sensurile: „a învăţa pe dinafară, pe de rost (atestat de Alexi), a memoriza; a recita ceva din memorie (atestat în Dicţionarul lui Laurian şi Massimu) cu următoarea ilustrare: *Orice creaţiune presupune o îndelungată observaţie ... care permite actorului de a memora mii de atitudini.* Ibrăileanu, *Spiritul critic*, p. 226.

În CADE şi TDRG cuvîntul nu este înregistrat.

Dicţionarul limbii romîne moderne, înregistrînd acest cuvînt cu sensul de „a învăţa pe de rost, a ţine minte", consideră că ar fi de origine latină dar venit în limba română prin filieră franceză.

În DA ms., cuvîntul a fost considerat ca un neologism din fr. *mémorer*.

Dicţionarul limbii romîne literare contemporane nu dă mai mult la definiţie decît *Dicţionarul limbii romîne moderne*.

S-a considerat cuvîntul ca provenind fie direct din franceză, fie din latină prin filieră franceză, neglijîndu-se unele sensuri care apar atestate în *Dicţionarul limbii romîne* (1871) al lui Laurian şi Massimu, şi în *Dicţionarul romîn-german* al lui Barcianu (1900) şi neavînd alte citate în afară de cel din Ibrăileanu.

În Dicţionarul lui Laurian şi Massimu citim: „memorare = a) a aduce aminte cuiva ceva; b) a spune sau a nara ceva; c) a recita din memorie"; iar în Dicţionarul lui Barcianu: „memorez... auswendig lernen, erzählen".

În *Părţi alese din istoria Transilvaniei* (1890—1891) a lui G. Bariţiu găsim atestat acest cuvînt şi cu alte sensuri decît cele înregistrate, în DA ms., în *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane* şi în *Dicţionarul limbii romîne moderne*:

În anul 1738 se mai întîmplară unele schimbări, care, pentru ardeleni, merită să fie memorate. Bariţiu (vezi lucrarea de mai sus) vol. I, p. 282.

Din acest citat reiese clar sensul înregistrat în Dicţionarul lui Laurian şi Massimu sub a) ...„a aduce aminte, a aminti cuiva ceva"; iar cu citatul: *Regulamentul dietal, memorat în rescript nu este altceva decît lege electorală provizorie.* ib. vol. III, p. 169, sensul de „amintit" este completat prin „menţionat", „consemnat".

Tot la Bariţiu citim : *Episcopul Athanasie se ceruse de repetite ori la Viena cu scopurile cunoscute de mai înainte din scrisoarea lui Baranyi, memorată mai în sus.* ib. p. 186.

Şi mai departe : *Din cauzele memorate pînă aci încă tot nu se poate esplica mărimea perderilor din Boemia.* ib., p. 382.

Cu aceste două citate din urmă completăm definiţia dată în Dicţionarul lui Laurian şi Massimu sub b) („a spune sau a povesti ceva"). Sensul este „a expune, a relata".

Toate aceste sensuri există în latină.

Atestările mai sus menţionate din *Părţi alese din istoria Transilvaniei* a lui G. Bariţiu sînt mai vechi decît cele din DA sau din *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane.*

Deci *memora* este împrumutat în romîneşte direct din latină şi reluat ulterior din franceză.

ELENA STÎNGACIU

NEOLOGISME ŞI ... NEOLOGISME

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Problema neologismelor a fost, este şi va fi mereu actuală, pentru simplul motiv că în fiecare moment, indiferent de condiţiile istorice date, o limbă, în cazul nostru romîna, se găseşte, prin însăşi natura ei de fenomen în continuă transformare, în situaţia de a împrumuta din alte limbi sau de a forma, utilizînd propriile ei mijloace, cuvinte noi, menite să satisfacă necesităţile de exprimare ale vorbitorilor, care îşi înmulţesc necontenit cunoştinţele, ca rezultat firesc al progresului material şi spiritual. Această formulare a unui fapt banal, recunoscut nu numai de către specialişti, lărgeşte sfera noţiunii de „neologism", întrucît înglobează atît împrumuturile (recente, faţă de epoca în care ele au loc), cît şi cuvintele create cu ajutorul derivării sau al compunerii.

Cu privire la această situaţie obiectivă există, fără îndoială, un acord deplin între specialişti, precum şi între oamenii de cultură. Divergenţele de păreri apar atunci cînd urmează să se delimiteze oarecum proporţiile fenomenului, privit sub ambele lui aspecte amintite chiar acum. Mai întîi există oameni, din fericire puţin numeroşi astăzi, care cred că vorbitorii (şi, în primul rînd, mînuitorii condeiului, oricare ar fi domeniul lor de activitate) au dreptul, poate chiar şi datoria, de a împrumuta şi de a „crea" cuvinte ori de cîte ori li se pare (subiectiv !) necesar, fără nici o restricţie, fără discernămînt şi fără să-şi pună problema dacă, procedînd astfel, ajută pe cititori să înţeleagă conţinutul comunicării lor. Situîndu-se pe această poziţie, partizanii extremişti ai neologismelor văd cu ochi răi şi cu disprețul „omului superior" orice încercare de a pune în discuţie „dreptul" individual de „creaţie" considerat mai cu seamă din punct de vedere cantitativ.

Este cazul lui Şerban Cioculescu, de pildă, care, într-un articol, cu subtitlul foarte elocvent (în sprijinul atitudinii sale !) „Actualitate şi limbă", publicat în *Gazeta literară* de la 1 ianuarie 1961, apără cu o dîrzenie vrednică de o cauză mai bună dreptul de a folosi fără nici o re-

zervă neologismele de toate speciile (printre ele unele, neevocate de mine aici mai sus, pe care le-aș numi semantice). Argumentele aduse de preopinentul meu sînt numeroase și variate. Dacă peste aluzia la celebrul „neologismofob" Timoleon Pisani, de tristă amintire, pot trece, în ciuda faptului că ea are la bază puțintică rea credință, asupra altora merită să mă opresc, pentru a le dovedi lipsa de valoare.

Șerban Cioculescu îmi aduce aminte (eu uitasem, pe semne !) că socialismul nu se poate construi decît cu oameni culți, așadar, cu oameni care trebuie să cunoască foarte multe lucruri, în special noi, actuale, din toate domeniile de activitate. Aceste lucruri, la rîndul lor, se învață cu ajutorul „cuvintelor" care le desemnează. Că astfel de cuvinte ar putea fi neînțelese, amănuntul nu prezintă importanță : poporul romîn este inteligent și, prin urmare, se. . . descurcă. Dacă nu mă credeți, vă reproduc pasajul respectiv : „O primejdie a neologismelor nu există așadar propriu-zis, chiar acolo unde constatăm excesul lor. Cînd scriitorul, prin talentul expunerii, interesează pe cititorii săi, ei știu să-l urmărească și să-l descifreze la nevoie".

La aceste argumente, ce-i drept cam abstracte, Șerban Cioculescu adaugă altele, de astă dată foarte concrete și, în ochii săi, irefutabile. Eminescu, marele nostru poet și om de cultură autentică, a folosit cuvintele *avatar*, *brit* și *exersa*. Prin urmare, să le folosim și noi ! Întrebarea care se pune este însă alta : tot ce găsim la un scriitor de acum 80—90 de ani trebuie sau poate fi întrebuințat astăzi ? Și dacă, în ce privește pe *avatar*, lucrurile se prezintă mai clar, în sensul că e greu (rămîne totuși de văzut !) să se găsească un echivalent accesibil pentru cît mai mulți oameni, celelalte două aparțin la vocabularul pasiv al limbii, cum spun lingviștii. Depre *brit* aș mai întreba de cîte ori l-a folosit Eminescu însuși.

În legătură cu găsirea unor echivalente pentru neologisme pe care nu le înțeleg decît o minoritate infimă de vorbitori ai limbii noastre, Șerban Cioculescu îmi reproșează că mă limitez la simpla lor înregistrare și nu arăt celor vizați de mine prin ce cuvinte urmează să le înlocuiască [1]. Este aceasta datoria celui care consemnează faptele sau a celui care ține un condei în mînă ? De altfel se știe că unii scriitori și publiciști sînt, în general, foarte puțin dispuși să primească lecții de la niște bieți filologi. (Dovadă faptul că nici măcar ortografia, aprobată printr-o Hotărîre a Consiliului de Miniștri, nu este respectată !) Acest lucru ei îl spun, sau dau să se înțeleagă, ori de cîte ori se ivește prilejul. Dar, indiferent de acest aspect teoretic al problemei, crede Șerban Cioculescu într-adevăr că un mînuitor al condeiului n-are obligația să se întrebe, cînd scrie, care este cea mai potrivită expresie pentru ceea ce vrea să spună ? Însuși faptul că sutele de articole cu conținut extrem de variat, care apar anual în numeroasele noastre reviste de cultură generală, mișună de neologisme care de care mai năstrușnice dovedește că numeroși publiciști își pun totuși

[1] Un reproș asemănător apare și în articolul „*Magia cuvintelor*" (*Gazeta literară*, 24 mai 1962) al academicianului Victor Eftimiu, care nu-mi dă numele, probabil ca să mă . . . menajeze.

problema, numai că o pun de-a-ndoasele, în sensul că „aleg" cuvintele destinate să ilustreze marea lor cultură, și nu pe cele menite să ușureze înțelegerea.

În articolul din *Gazeta literară* citată se fac, din fugă, unele concesii atitudinii mele. Una dintre ele arată, din păcate, că Șerban Cioculescu interpretează greșit natura semantică a neologismelor, despre care spune: „au acest neajuns că pot da loc la confuzii, prin polisemantismele lor (înțelesurile lor numeroase)". Se știe însă că, dimpotrivă, cuvintele vechi, care au o circulație îndelungată și frecventă, capătă, tocmai din această cauză, sensuri numeroase, pe cînd neologismele se disting (ceea ce constituie, evident, un avantaj) printr-o precizie aș zice matematică. N-avem decît, spre a ne convinge, să luăm la întîmplare un dicționar oarecare al limbii noastre (ca și al oricărei limbi de cultură): articolele consacrate cuvintelor vechi sînt, în general, dezvoltate sau foarte dezvoltate, iar cele privitoare la neologisme, au, de obicei, o extindere limitată. Confuzia, de care vorbește Șerban Cioculescu, există, într-adevăr, dar vina n-o poartă neologismele, ci mînuitorii lor, care nu-și dau osteneala să le înțeleagă exact conținutul.

Punctul de vedere susținut de către acest publicist urmărește, cred, și un scop practic, de natură personală, și anume justificarea utilizării în scrierile proprii a unui număr de neologisme dintre cele mai rare și mai curioase. Iată cîteva citate: „el a oferit celui bolnav de îndoieli și neliniști *viaticul* mîntuitor" (*Gaz. lit.*, 17 noiembrie 1960, p. 6); „tulburatul *periplu* al celei de-a doua jumătăți a vieții lui literare" (*ibid.*); „Mesajul lui *premonitoriu*" (*ibid.*); „un cărturar de tip *renascentist*" (*ibid.*, 19 ianuarie 1961, p. 6); o *aură* mai mică sau mai mare înconjoară chipul" (*ibid.*); „*vaticinări* mistice; manifestări sterile, de *autolatrie*; *sindroamele simili-paranoice*; cu o forță de invectivă *exacerbată* de izolarea în care ajunsese" (toate acestea într-un sfert de coloană din *Gazeta literară* de la 15 iunie 1961, p. 6); „metode și deprinderi *obnubilate*" (*ibid.*, 2 febr. 1961, p. 1). Cum pot „descifra" cititorii, printre care trebuie să presupunem că se găsesc numeroși constructori cu brațele ai socialismului, marea majoritate a cuvintelor subliniate din aceste citate?

În *Viața românească*, ianuarie 1962, p. 157 și urm., Șerban Cioculescu, ocupîndu-se de cartea *Jurnal* a lui Tudor Vianu, se oprește la cîteva dintre numeroasele neologisme, la fel de curioase ca cele înregistrate aici mai sus, dar nu pentru a le condamna sau a le aproba, ci pentru a arăta că, pe unele, autorul acestei cărți le folosește oarecum greșit. Cu acest prilej, el ne... servește iarăși o serie, e adevărat modestă, de termeni „savanți", ca *menestreli*, *memorabilități*, *concretivitate*, *amfibolie* (pe acesta îi glosează totuși pentru... neinițiați) [1].

[1] Constat și de astă dată că Șerban Cioculescu, în ciuda pregătirii sale filologice, se împiedică atunci cînd intervine cu explicații științifice pentru faptele de limbă. Astfel, la p. 158, afirmă (și atribuie „lingvistului" afirmația!) că *ingurgitare* este un „substantiv postverbal" de la *ingurgita*. De fapt, este vorba de un derivat „deverbal"; postverbale sînt *alint* (<*alinta*), *auz* (< *auzi*) etc.

O atitudine mai puțin echivocă are Șerban Cioculescu în nr. 2 (februarie 1962) al *Vieții romînești*, unde discută (p. 159 urm.) volumul *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor* de Perpessicius. Și aici arată, uneori, că autorul cărții întrebuințează greșit sau impropriu neologismele, dar greutatea criticii cade pe „creațiile" personale, de felul lui *peripatetiza*, *lunolog* (pentru *lunatic*), *altitudinar*, *lacrimal* (*scene tari sau lacrimale*), *a recepe*, *onomancie* etc. Este greu de tras din obiecțiile aduse o concluzie clară în sensul unei schimbări a punctului său de vedere cu privire la neologisme, mai ales că întîlnim, folosiți de criticul însuși, termeni ca *humus* (*humusul nutritiv al clasicismului*), *resuscitare*, *congener* (*congenerele unei americane snobe*) ș.a.

Citatele reproduse mai sus arată că partizani, declarați sau taciți, ai neologismelor fără alegere se găsesc și printre eruditi de mare prestigiu ca academicienii Tudor Vianu și Perpessicius. Constatarea nu este o noutate pentru mine, căci am avut adesea prilejul s-o fac, între altele, chiar la ședințele Secției de limbă, literatură și artă a Academiei R.P.R. Amintesc una singură, pe aceea de acum doi ani, consacrată problemelor limbii literare. Comunicarea mea (*Despre inovație în limbă*, publicată în *Studii și cercetări lingvistice*, XI (1960), p. 519 și urm.) a fost criticată de colegii amintiți în termeni asemănători cu cei folosiți de Șerban Cioculescu. Bineînțeles, n-a fost uitat nici Timoleon Pisani, alături de care am fost pus cu o. . . delicatețe într-adevăr academică.

Acestor tovarăși, care continuă să creadă, pare-se, că scrisul nostru de astăzi se adresează, ca pe vremuri, unui grup de oameni „subțiri", le amintesc că Lenin a combătut în termeni tari pe cei ce „poceau" limba rusă și pe admiratorii neologismelor, propunînd, în interesul cultivării milioanelor de muncitori și țărani analfabeți sau semianalfabeți, „purificarea" limbii, adică înlăturarea tuturor cuvintelor greu sau imposibil de înțeles pentru aceștia. Recunosc că noi ne găsim astăzi în altă situație, mult mai favorabilă, decît Uniunea Sovietică la începuturile existenței ei și că, prin urmare, punctul nostru de vedere trebuie să difere, într-o anumită măsură. Dar aceasta, numai practic vorbind. Teoretic, atitudinea lui Lenin este încă valabilă, și nu numai în ce ne privește pe noi, romînii.

Iată ce citim în rezumatul raportului prezentat de acad. V. V. Vinogradov, secretarul (= președintele) Secției de literatură și limbă a Academiei de științe a U.R.S.S., despre activitatea desfășurată de această secție în cursul anului 1960, cu privire la sarcinile ei în problema de care ne ocupăm aici: „Se duce, deși nu îndeajuns de larg, munca în domeniul cultivării limbii ruse contemporane. Anul trecut s-a terminat lucrul la volumul IV al Dicționarului limbii ruse contemporane și la Dicționarul limbii lui Pușkin. Sînt pregătite volumele XII și XIII din Marele dicționar academic al limbii ruse literare contemporane. O sarcină importantă a Institutului [de lingvistcă] constă în alcătuirea unei întregi serii de manuale, care pot fi folosite în sistemul de predare". Arătînd rezultatele cercetărilor, V. V. Vinogradov a subliniat că, urmînd indicațiile lui V. I. Lenin cu privire la atitudinea plină de grijă față de limba

rusă, se impune „să ne încadrăm mai activ în lupta pentru puritatea limbii, ca armă a culturii". (*Известия Академий Наук СССР. Отделение литературы и языка* vol. XX, 1961, p. 348.) Să se vadă și *Вопросы языкознания* X, 1961, nr. 3, p. 155 : „Se continuă, deși nu suficient de larg, cercetările în domeniul cultivării limbii ruse contemporane. Este pregătit un mic dicționar [intitulat] «Corectitudinea și puritatea limbii ruse »".

Cum vedem, preocupările în legătură cu continua îmbunătățire și perfecționare a mijloacelor de exprimare constituie, în țara care construiește comunismul, o sarcină a institutelor de lingvistică ale Academiei de științe, considerate ca organe competente în acest sector de activitate. Și nu se poate spune că limba rusă, cu tradiția ei literară așa de îndelungată și cu stadiul de dezvoltare social-politică a Uniunii Sovietice, ar avea mai mare nevoie decît limba romînă de „corectitudine și de puritate". Singura deosebire, dar esențială, dintre noi și sovietici este că aceștia iau lucrurile în serios, că, chiar atunci cînd sînt . . . creatori nu se cred coborîți cu hîrzobul din cer, nici oameni „geniali", care să nu mai aibă nevoie de a învăța, indiferent de la cine, cum trebuie să se comporte față de limbă, bunul cel mai public și totodată unul dintre cele mai de preț, pe care le posedă un popor.

M-am oprit ceva mai sus, din fugă și oarecum indirect, la cazul academicienilor Perpessicius și Vianu. Exemplul lor mi se pare cu atît mai primejdios, cu cît ei se bucură, printre tinerii scriitori, critici și cronicari literari etc., de o mare autoritate, ceea ce le conferă în ochii acestora drepturi de ultimă instanță în materie de limbă și de stil. Ar trebui, deci, să țină seamă de acest fapt, care le mărește răspunderea, și să nu încurajeze (evident, fără intenție) tendința, atît de puternică la numeroși mînuitori ai condeiului, de a trata limba noastră națională ca pe un bun personal, cu care pot face orice.

Și totuși colegii amintiți sînt depășiți cu mult în ce privește inovațiile și creațiile lingvistice de către acad. G. Călinescu. Am relevat și cu alte prilejuri atitudinea acestui fruntaș de primul rang al literelor romînești în probleme de limbă, atitudine practică, întrucît nu știu ca el să le fi discutat vreodată, fie și în treacăt, din punct de vedere teoretic. Abuzul de neologisme, externe sau interne, în scrisul lui întrece orice limită. Constatarea a făcut-o, încă de la apariția romanului *Bietul Ioanide*, regretatul N. Doreanu, care, în admirabilul studiu critic consacrat acestui roman (v. *Viața romînească*, febr. 1955), a caracterizat, (p. 281), foarte just, pe una dintre multele limbi moarte și vii, folosite de autor, drept „neoromînă". *Scrinul negru* merge pe aceeași linie, dezvoltînd-o, ca să zic așa, în modul cel mai periculos cu putință.

Dau aici o serie de mostre din „Cronica optimistului", rezervîndu-mi dreptul să revin, cînd timpul îmi va permite, cu un articol special despre limba acestui ultim roman [1].

[1] Renunț la indicarea, pentru fiecare citat, a numărului și paginii din *Contemporanul*, de unde am culeș exemplele.

Incomensurabilul însuși prin *sublimitatea* lui; *compactizarea* satelor prin noile așezăminte; dă o valoare logică, civilizatorie, *colosalității* orizontale; zahărul fusese transplantat în Lumea nouă chiar de *castillani*; s-au dovedit *obstinați*; împreună cu Hatuei, *casicul* lor; *denominația* generală de „realism"; Avîntul e o căldură surdă *inestinguibilă*; o *ingestie* suficientă; *terienii* îi înregistrează pulsul; *contextura* unui covor persan; modelele sale germane rebarbative și *catedratice*; Foarte *dexteri*, tehnicește vorbind; e fertil în *oribilități* arbitrare; *a sfericiza* natura fizică; realizarea rămîne sub valoarea creației *operatoricești*; Pascal e un idealist care crede în *absoluitatea* celor trei coordonate; Hegel va formula legea relațiilor *contradicționale*; O cunoaștere curat senzorială, fără proces de *intelecțiune*; maxima izbîndă a *ingeniului* și a mîinilor sale; *Jeturile* produse de niște *arozoare* mecanice, în limbajul curent, stropitoare [sic !], erau deplasate la timpul cuvenit spre a *humecta* alte porțiuni; *Arozoarele* sorbeau apă din canale înguste, acestea din altul *magistral*; frumosul *prototipistic* nu există; A tratat aceste piese ca valabile în *globalitatea* lor. . . . etc. Substantivele în *-ație* apar în scrisul lui G. Călinescu, foarte des, sub forma în *-ațiune*, ca acum 80—90 de ani: *speculațiuni*; *abstracțiuni*; *simulațiuni* ș.a.

Față de o asemenea limbă, recomandarea de a ne exprima simplu, făcută în „Cronica optimistului" (*Contemporanul* de la 7 iulie 1961), sub titlul, cu litere de o șchioapă, *Simplitate*, sună ca o ironie. Aceeași impresie ne-o lasă altă cronică, din care am reprodus mai sus cîteva eșantioane, intitulată „Eroismul comunist" și scrisă, desigur, pentru oamenii muncii, reprezentanții acestui eroism [1].

Era să reiau discuția cu întrebarea ce fac, de pildă, diversele edituri, în frunte cu E.P.L., și redacțiile revistelor, unde apar cărți și articole care conțin cuvinte de felul celor enumerate pînă aici, ce face mai ales Uniunea Scriitorilor, care are atîtea sectoare (critică literară, traduceri etc.), cu preocupări (bănuiesc cel puțin) apropiate de cultivarea limbii. Întrebarea este de prisos, fiindcă discuția de pînă aici conține răspunsul cerut în ce privește editurile și revistele. Cît despre Uniunea Scriitorilor, mi se pare semnificativ și îngrijorător faptul că la Conferința pe țară a scriitorilor, ținută în zilele de 22—24 ianuarie a.c., problemele limbii abia dacă au fost amintite. Foarte prețioasă este indicația dată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care, în cuvîntarea de salut adresat Conferinței, vorbește de „comorile limbii noastre", care așteaptă „o nouă strălucire" de la operele literare viitoare, și îndeamnă pe tinerii scriitori „să se deprindă, în munca grea asupra paginii, să facă «ucenicie neîntreruptă, pe toată viața», pentru a-și perfecționa măiestria". Din păcate, Darea de seamă conține, în cele 26 pagini ale „textului prescurtat" (vezi nr. 3 al *Vieții romînești*), numai t r e i rînduri cu privire la necesitatea folosirii unui „limbaj firesc", a evitării „formulelor sibilinice" și a exprimării clare,

[1] Acad. Călinescu, după ce se plînge că „cineva" l-a mustrat, «cu mare asprime» de «cochetare cu limba», învinovățește pe zețari pentru „greșelile" apărute în cronicile sale, dar asta numai teoretic, fiindcă, de fapt, vine cu un singur exemplu : de o *ineredebilă* ieftinătate pentru de o *incredibilă* ieftinătate (v. *Contemporanul*, 10 noiembrie 1961, p. 2).

pentru ca să nu fii „nevoit să cauţi subiectul cu lumînarea", iar pentru predicat „[să] ai nevoie de un reflector". Foarte bine spus, dar trebuie să recunoaştem că a consacra problemelor de limbă a 443-a parte dintr-un text aşa de important este mai rău decît a nu le fi atins de loc [1]. Nici participanţii la discuţii n-au manifestat un interes mai viu faţă de ele. Cu excepţia lui Demostene Botez şi a lui Eusebiu Camilar, toţi ceilalţi le-au neglijat cu desăvîrşire. Ţin să-mi exprim mirarea, din punctul meu de vedere, susţinut în prezentul articol, ca şi în atîtea altele, că tovarăşul Camilar, care, se ştie, cultivă cu artă limbajul tradiţional, reprezentat în modul cel mai strălucit de Mihail Sadoveanu, a socotit necesar să recomande folosirea neologismelor, este drept că într-o formă acceptabilă : „Să nu ne fie teamă de neologisme, de acest nou prieten al nostru !" (Mi se pare că i-a fost... teamă să nu fie considerat de către „moderniști" ca un „păşunist", rămas în urmă faţă de evoluţia limbii.) Acest îndemn vine după constatarea că „unii dintre noi... caută nu ştiu ce «originalitate» cu orice preţ, în forme bizare, în fraze cu construcţie stranie, iar sărmanilor cititori le trebuie, spre a intui măcar ce vor, juxte, adnotări şi trimiteri, ca la limbile moarte..." [2].

În sprijinul aprecierilor mele, care pot părea cam severe, vorbeşte şi următorul fapt, foarte recent. „Scînteia" a publicat acum aproape trei luni (la 29 martie) un lung articol, în care se pun mai toate problemele actuale ale limbii noastre (printre ele şi aceea a neologismelor) şi se exprimă, în general, păreri asemănătoare cu ale mele, în sensul că se ia atitudine critică precisă contra felului cum se scrie şi cum se vorbeşte de către un mare număr de oameni, aparţinînd profesiunilor celor mai variate. Mă aşteptam ca revistele săptămînale de cultură generală, vizate direct în articol, să vină cu luare de poziţie faţă de cele spuse acolo. Acelaşi lucru speram să-l facă ziarele sau măcar unele dintre ele. Cu excepţia *Luceafărului* (mă refer numai la revistele, nu prea numeroase, citite regulat de mine), nici una n-a publicat ceva în legătură cu problemele puse de „Scînteia". De altfel, însuşi articolul apărut în primul ziar al ţării n-a avut decît două „continuări" din afara redacţiei (autorul uneia

[1] Trebuie să arăt că, la Consfătuirea pe ţară a scriitorilor tineri (ianuarie 1961), tovarăşul M. Beniuc a vorbit destul de răspicat în legătură cu problemele limbii, considerate din punctul de vedere al creaţiei literare. Relevez, în special, referirea la îndemnul adresat de maestrul Arghezi de a scrie simplu şi precizarea pe care o reproduc întocmai : „Unul din defectele începătorilor este că prin cuvinte încearcă să devină complicaţi". (Eu aş adăuga, în treacăt, că şi destui „vîrstnici" suferă de această slăbiciune.) Şi fiindcă a venit vorba despr Tudor Arghezi, m-am întrebat mereu şi mă întreb şi acum — de astă dată cu... glas tare — de ce atîţia scriitori, critici literari etc. îl imită, evident fără succes, în sintaxă, sectorul cel mai „personal" al limbii, în sensul că legăturile sintactice se pot face în foarte multe feluri, şi nu-l iau ca model (de astă dată mă gîndesc la poeţi) în ce priveşte vocabularul. Cel mai mare poet al nostru în viaţă foloseşte un vocabular popular foarte autentic şi obţine (era să zic totuşi, ceea ce ar fi fost o greşeală) efecte artistice excepţionale.

[2] Camilar se gîndeşte la neologismele din domeniul ştiinţelor naturii şi mai ales al tehnicii. Se ridică cineva împotriva acestora ? Cu îndemn de a le utiliza sau cu atitudine contrară (presupunînd că ar apărea o asemenea atitudine), astfel de neologisme se impun prin forţa lucrurilor : nu poţi vorbi de o invenţie nouă, de o descoperire într-un domeniu oarecare etc., fără să recurgi la termenii care le denumesc. Nu la astfel de neologisme mă gîndesc cu, şi de aceea mi-am intitulat articolul aşa cum se vede.

este Demostene Botez, care s-a interesat totdeauna şi continuă să se intereseze de problemele limbii).

Ce este de făcut? Se impune începerea unei adevărate campanii (sau „bătălii") din partea instituţiilor oficiale, cum sînt, de pildă, Academia R.P.R., Ministerul Învăţămîntului, Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, a organizaţiilor obşteşti, ca Societatea pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii, a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice etc., la care ar trebui să adere Uniunea Scriitorilor cu numeroasele ei reviste, sub lozinca „Cultivarea limbii noastre naţionale, grijă permanentă a tuturor oamenilor de cultură".

FORME „HIPERCORECTE" ASIMILATE DE LIMBA LITERARĂ

DE

TH. HRISTEA

După cum am arătat pe larg altă dată [1], „hipercorectitudinea" cunoaște mai multe aspecte și anume : *grafică*, *fonetică*, *morfologică* și *sintactică*. În cele ce urmează ne vom ocupa însă numai de „hipercorectitudinea" fonetică. Aceasta, fiind forma cea mai frecventă sub care apare fenomenul, este, totodată, și aspectul lui cel mai important. Dintre fonetismele „hipercorecte" mai numeroase sînt cele consonantice. De aceea vom începe discuția cu ele precizînd că vom insista în special asupra acelor pronunțări „hipercorecte" pe care limba literară le-a acceptat sau ar putea să le accepte, în viitor [2]. Unele fapte pe care le vom aduce în discuție au fost interpretate altfel decît în articolul de față iar altele nu au fost nici măcar semnalate.

I. PSEUDODEPALATALIZĂRI

În cadrul consonantismului ne vom opri mai întîi asupra cazurilor de *pseudodepalatalizare*. Termenul, fiind nou, are nevoie de o explicație, menită implicit să-l și justifice. Înainte de a lămuri termenul de *falsă depalatalizare* sînt necesare însă unele precizări în legătură cu conceptul de *depalatalizare*, care stă la baza termenului nou creat și pe care nu toți lingviștii îl folosesc cu aceeași accepție. Astfel, pentru acad. E. Petrovici depalatalizare însemnează pierderea (relativă sau totală) a palatalității unei consoane, care se află înaintea lui *e* sau *i*. În cele mai multe graiuri dacoromîne, *e* după consoană este adesea pronunțat ca un fel de diftong de tipul *ie*, ceea ce indică o ușoară palatalizare a consoanei precedente

[1] Vezi *Conceptul de „hipercorectitudine"*, în LR, XI (1962), nr. 2, p. 171—180.

[2] Celelalte fapte (cu caracter individual sau regional), fiind extrem de numeroase, le vom analiza altă dată, într-un studiu mai dezvoltat, în care problema „hipercorectitudinii" lingvistice va fi tratată exhaustiv.

(aceeași este situația în aromînă și în megleno-romînă). Acest fenomen este însă extrem de rar în Muntenia, în sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromîn. Dar odinioară — arată acad. E. Petrovici — pronunțări ca : *bun^{i}e*, *amar^{i}e*, *adun^{i}e* etc... erau generale chiar în Muntenia. Trecerea de la rostirea *bun^{i}e* sau *adun^{i}e* la *bune* sau *adune* echivalează cu o depalatalizare relativă a lui *n'* în Muntenia și în limba literară.

Tot astfel, de la rostiri ca *di̯es*, *d^{i}es* etc. s-a ajuns la *des*, în care consoana *d* mai conservă încă un ușor grad de palatalizare. În cazul unor forme dialectale de felul lui *brață*, *săc*, *zăr*, *șăd* etc., consoanele *ț*, *s*, *z* și *ș* s-au depalatalizat complet. La fel și formele muntenești, bănățene și crișene (*dă*, *pă*) ale prepozițiilor *de*, *pe* prezintă tot o depalatalizare completă, întrucît în locul lui *e* (vocală palatală) a apărut un *ă* [1].

Pentru alți lingviști *depalatalizare* înseamnă revenirea sub influența limbii literare, la formele fonetice cu labialele sau dentalele nealterate. Această accepție o întîlnim, de pildă, la D. Macrea, care a studiat pe larg fenomenul palatalizării labialelor în limba romînă : „Limbajul țăranilor din regiunile palatalizante, care încep să trăiască la oraș, cunoaște un proces de depalatalizare treptată. Ei nu mai spun *g'ine*, *k'atră*, *k'ept*, ci *bine*, *piatră*, *piept*" [2].

Într-un sens asemănător se mai întrebuințează în lingvistica romînă și alți termeni, cum ar fi, de pildă, *deziotacizarea*, care înseamnă tot o „revenire", dar de altă natură, la forme cu dentalele nealterate de iot (ex. formele *văz*<lat. *vĭdeo* și *auz*< lat. *audio* au fost deziotacizate prin analogie cu *cred*<lat. *credo* și au devenit *văd* și *aud*) [3].

Termenul *depalatalizare* trebuie menținut și folosit, după împrejurări în ambele sale accepții. În cele ce urmează ne interesează însă numai al doilea sens al acestui concept, prin opoziție cu care vom folosi și termenul de *pseudodepalatalizare*.

Dacă în cazul depalatalizărilor autentice se pleacă de la forme cu labiale sau dentale alterate și se revine, cel mai adesea, la rostiri corecte și originare (cf. *k'ept*>piept ; *frak'e* sau *frače*>*frate* etc.), în cazul pseudodepalatalizărilor se pornește, de obicei, de la forme literare sau normale din punct de vedere etimologic, ajungîndu-se, prin falsă analogie, la pronunțări „hipercorecte" (cf. *cheltui*>*pieltui* [4] ; *chei* >*piei* ; *cheag* > *piag* [5] ;

---

[1] Pentru întreaga discuție cu privire la depalatalizare, vezi cele două articole ale acad. E. Petrovici : *Echivalența morfologică a variantelor fonemelor vocalice românești*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj, I (1956), 1—4, p. 22 și mai ales „*Depalatalizarea*" *consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromîn*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj, V (1960), 1—2, p. 9—23.

[2] D. Macrea, *Probleme de fonetică*, Editura Acad. R.P.R., 1953, p. 101. Tot pentru depalatalizare, vezi și p. 50 și 70 ale aceluiași volum, cap. *Palatalizarea labialelor în limba romînă*, publicat (sub o altă formă) mai întîi în DR, IX (1936—1938), p. 92—160.

[3] Pentru *deziotacizare*, vezi S. Pușcariu, *Limba romînă*, p. 249 și mai ales I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, Edit. științifică, 1961, p. 186, la care conceptul în discuție are o sferă mai largă. Astfel, tot o deziotacizare e considerată și transformarea lui je în *e* (*iel* > *el*).

[4] Înregistrat în com. Drănic, raionul Segarcea, reg. Oltenia. Tot aici am auzit și forma *piei* pt. *chei*.

[5] Comunicat de Marius Sala.

chiftea > *piftea*; *gestionar* > *destionar* [1]; *ghibaci* > *dibaci*; *magheran* > *maderan*; *șchiop* > *știop* etc.).

Atît în cazul depalatalizărilor cît și al falselor depalatalizări procesul este conștient și cauzele celor două fenomene sînt aceleași, reducîndu-se, în ultimă analiză, la grija pentru corectitudine. După cum am văzut, deosebirile privesc mai ales punctul de plecare și consecințele celor două fenomene, care nu pot fi totuși despărțite unul de celălalt.

Cele spuse despre *pseudodepalatalizări* sînt valabile și pentru alte fenomene de aceeași natură, cum ar fi, de pildă:

a) *Falsele defricatizări* (provocate spre exemplu de trecerea lui *ğ* > *j*, mai ales la graiurile din nord-vestul țării) [2]: *gioben* [3] î.l.d. *joben* < fr. *Jobin* (nume propriu); *predlogenie* [4] î.l.d. *predlojenie* „propunere" (< rus. предложение) etc...

b) *Falsele deafricatizări*: *juvaier* î.l.d. *giuvaer* (< tc. *ğevahir*) etc....

c) *Falsele derotacizări*: *fănă* [5] î.l.d. *fără*; *aminoase* î.l.d. *amiroase*; *viezune* [6] î.l.d. *viezure* etc.... Asupra unora dintre aceste fenomene vom reveni ceva mai departe, după ce vom încheia discuția privitoare la palatalizarea labialelor și la reacția vorbitorilor față de acest fenomen dialectal.

După cum se știe, se palatalizează, în diverse stadii, bilabialele *p*, *b*, *m* și labio-dentalele *f* și *v* [7]. Dintre toate aceste consoane se pare că palatalizarea lui *p* și a lui *f* provoacă cele mai multe reacții din partea vorbitorilor. Numărul mai mare sau mai mic al falselor depalatalizări este determinat, după părerea noastră, de cel puțin trei factori și anume:

α) *vechimea formelor cu labiala palatalizată*

β) *suprafața mai mică sau mai mare a ariilor palatalizante* (*deci* extinderea geografică a fenomenului) și

γ) *gradul de perceptibilitate* (*sau caracterul mai mult ori mai puțin sesizabil al palatalizării unei consoane*).

Pentru a nu mai relua discuția, subliniem că precizările făcute în legătură cu palatalizarea labialelor sînt valabile și pentru alte fenomene dialectale, față de care reacționează vorbitorii și de care ne vom ocupa mai departe.

Trecînd la exemplificări, precizăm că, deocamdată, ne vom ocupa numai de două consoane care se palatalizează și anume labio-dentala *f* și labio-nazala *m*.

Cazurile de palatalizare a lui *f* sînt foarte numeroase atît în limba mai veche cît și în graiurile locale actuale: *hire* (= fire); *hin* (= fin);

[1] Semnalat mai întîi de B. Cazacu (pentru graiul din com. Meria) și înregistrat și de mine la Sîngeorz-Băi (reg. Cluj).

[2] Pentru răspîndirea fenomenului pe teren, vezi ALR, I, vol. 2, harta nr. 231; ALRM I, hărțile nr. 32, 46, 87, 313 și ALRM, II, hărțile nr. 48, 64 și 103.

[3] Forma *giuben* (care se întîlnește la unii eroi de-ai lui Caragiale) se explică foarte ușor prin trecerea lui *o* neacc. la *u* (cf. și alte fapte similare: *cumpanie*, *avucat* etc.).

[4] Înregistrat în *Dicționarul invers*, p. 281, col. 2.

[5] Semnalat mai întîi de D. Șandru, BL, IV (1936), p. 130. Pentru o nouă atestare vezi GR. N., vol. al II-lea, p. 59 (Țara Oașului). În aceeași culegere se mai întîlnește și forma *aminoase* î.l.d. (*a*)*miroase* (II, p. 75).

[6] Citat după Al. Rosetti, *Introducere în fonetică*, Editura științifică, București, 1957, p. 81.

[7] Pentru întreaga discuție în legătură cu acest fenomen (cauze, vechime, stadii de palatalizare și răspîndire geografică), vezi lucrarea amintită a lui D. Macrea și bibliografia citată acolo de autor.

hierbe (= fierbe); *hicat* (= ficat); *hiară* (= fiară); *hier* (= fier); *hildeș* (= fildeș); *h(i)erăstrău* (= f(i)erăstrău); *Hilip* (= Filip) etc... După cum a arătat acad. Al. Rosetti, *f* este labiala care a fost cel mai de timpuriu alterată (primele atestări ale fenomenului le avem încă din sec. al XVI-lea și anume din textele care provin din Moldova, nordul Transilvaniei și Maramureș) [1]. Vechimea fenomenului, răspîndirea lui geografică [2], marele număr de cuvinte care conțin un *f* alterat *precum și faptul că palatalizarea acestei consoane (în stadiul h') constituie o rostire dialectală frapantă* ne explică suficient mulțimea falselor depalatalizări, dintre care unele atestate pentru sec. al XVI-lea și al XVII-lea: *fierovimi* î.l.d. *heruvimi*; *ficlene* î.l.d. *hiclene* (formă etimologică) și *arfimandrit* î.l.d. *arhimandrit* [3]. Iată, în continuare, și cîteva fapte pe care nu le-am întîlnit discutate nicăieri: *arfiereu* [4] î.l.d. *arhiereu*; *Arfip* [5] î.l.d. *Arhip*; *Valafia* [6] î.l.d. *Valahia* și *tinifigiu*, care reprezintă neîndoielnic o reacție față de rostirea *tinihigiu* — alterare a lui *tinichigiu* [7]. Cf., de asemenea, și variantele „hipercorecte" *arfivă*, *firitisi* și *nifilist*, care se întîlnesc la unii eroi de-ai lui I.L. Caragiale și care au fost explicate de către acad. Iorgu Iordan [8].

Adăugăm că alături de *nifilist* a mai existat și varianta glumeață *nifilistru(l)* — pseudonim cu care își semna, adesea, versurile umoristul George Ranetti.

Faptele discutate mai sus nu prezintă un interes foarte mare, întrucît au caracter periferic. Dacă am insistat totuși asupra lor, am făcut aceasta, fiindcă ele ne ușurează înțelegerea altor pseudodepalatalizări mult mai importante, datorită faptului că s-au generalizat și au fost acceptate chiar în limba literară.

Despre aceste forme hipercorecte care nu au fost încă lămurite ne propunem să vorbim, în continuare, după ce am pus în lumină toate elementele necesare pentru a înțelege originea, vechimea și caracterul lor literar.

Începem discuția cu PATRAFIR, pe care dicționarele îl deduc din ngr. *patrahili* iar unele dintre ele (cum ar fi, de exemplu DM) îi explică finalul invocînd influența lui *fir*. Etimologia populară provocată de atracția subst. *fir* nu poate fi pusă la îndoială, dar trebuie adăugat că ea s-a complicat în cazul de față cu reacția față de palatalizarea lui *f* > *h*. O dovadă în acest sens o constituie existența variantelor *patrafil* și *epitrafil* [9], care nu pot fi explicate decît prin falsă depalatalizare. Foarte probabil, înainte de a se ajunge la forma devenită literară *patrafir*, s-a trecut prin stadiul

[1] Vezi Al. Rosetti, ILR, vol. VI, Buc. 1946, p. 145—146; *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea* p. 100—101 și *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, 1926, p. 87—90.

[2] Pentru care vezi hărțile „*fier*" și „*fin*", reproduse de D. Macrea (*op. cit.*, p. 76—78), prima după ALR, I și după WLAD, a doua numai după ALR, I.

[3] Vezi D. Macrea, *op. cit.*, p. 49.

[4] Tocilescu, *Mat., folclor.*, II, p. 840.

[5] *Ibidem*, p. 859: „La cireșul retezat / Șade *Arfip* răsturnat".

[6] Atestată de două ori la C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, adunate din Oltenia și din Muscel, București, 1910, p. 54 și 106.

[7] ALR, serie nouă, vol. al II-lea, harta nr. 535 arată că variantele *tinifigiu* și *tinih'igiu* se întîlnesc chiar în același punct (762) situat în Muntenia de nord.

[8] Vezi BPH, I (1934), p. 156 și *Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale*, ed. citată, p. 23—24.

[9] Pentru care vezi TDRG (s.v.) și *Dicționar invers*, p. 497, col. 1.

patrafil. Pornind de la *patrafil*, ne explicăm mai ușor și atracția exercitată de subst. *fir*, care semăna foarte bine cu finalul *-fil* al formei „hipercorecte" amintite. Faptul că și din punct de vedere semantic a fost posibilă o asociație între *fir* și *patrafil* ne explică de ce varianta *patrafir* s-a impus cu atîta ușurință în limba literară.

Într-un mod asemănător a mai fost explicat și FIRAV, care (după DA și TDRG, s.v.) provine dintr-un vsl. **chyrav* „bolnăvicios" (derivat din *chyrъ* „boală"). Prin „hiperurbanism" *hirav* a devenit *firav* și numai după aceea a fost apropiat de *fir*, datorită etimologiei populare, care i-a schimbat și sensul (astăzi înseamnă „delicat", „subțire") [1].

O altă formă (datorită, de data aceasta, exclusiv „hipercorectitudinii") este STAFIE. Varianta învechită și etimologică a acestui cuvînd este *stahie* — dubletul etimologic al lui *stihie*. Amîndouă se reduc în ultima analiză la gr. στοιχεῖον — pl. στοιχεῖα (care, în vechea slavă, a dat *stihija* și acesta > rom. *stihie*). Forma *stafie* (accentuat și *stáfie*) conține o veritabilă pseudodepalatalizare a lui *h'* din *stahie*, care a fost simțit, mai ales prin Muntenia, ca o rostire regional-moldovenească. De aceea s-a refăcut o variantă „hipercorectă", pe care limba literară a asimilat-o iar forma etimologică a devenit regională [2].

După părerea noastră, tot un produs (*dar numai parțial*) al reacției față de palatalizarea lui *f* mai sînt și următoarele forme : FURTUN < tc. *hortum* „trompă, tulumbă" ; MARFĂ < magh. *marha* „vită" (prin Ardeal cuvîntul mai are încă această semnificație) [3] și VIFOR < vsl. *vihru* ; bg. srb. *vihor* (TDRG, DM, s.v. etc.).

S-ar părea că explicația propusă nu poate fi cîtuși de puțin valabilă și în aceste cazuri, întrucît, în formele amintite, constrictiva laringală *h* nu este urmată de iot, ci de una din vocalele *a*, *o*, *u*. Dar fenomenele lingvistice sînt adesea mult mai complicate decît par și e bine ca ele să fie prezentate în toată complexitatea lor.

Despre o pseudodepalatalizare nu poate fi vorba, desigur, în cazul formelor etimologice *hurtun*, *marhă* și *vihor*, dar ne îndoim că transformarea lui *h* este complet străină de fenomenul alterării labio-dentalei *f*, din cauza unui iot următor. Și aceasta fiindcă unii vorbitori nelingviști stabilesc o corespondență fonetică nu numai între *fi* și *hi*, ci și între *f*, în general, și *h* din graiurile locale. La stabilirea acestei corespondențe mai generale contribuie și faptul că *h* poate proveni, în unele graiuri regionale nu numai din *f* + iot, ci și din aceeași consoană urmată de *r* (ex. *hreamăt* î.l.d. *freamăt* < lat. *fremitus*) [4]. În asemenea împrejurări, reacția față de o presupusă rostire dialectală (cu *h*) nu mai pare un lucru cu totul neobișnuit. Chiar dacă *f* urmat de *a*, *o*, *u* nu se transformă regional în *h*, credem,

---

[1] Vezi acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), p. 198.

[2] Pentru *stahie*, DL trimite la opera scriitorilor moldoveni : Alecsandri, Negruzzi și Al. Russo. Al. Niculescu ne informează că îi este cunoscut chiar numele propriu *Stăhie*.

[3] Pentru etimologie și pentru conservarea sensului originar, vezi O. Densusianu, HDLR, I, p. 366 și *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs litografiat), 1933—1934, p. 79.

[4] Pentru atestări în special din limba veche (adică ceea ce ne interesează), vezi DA, TDRG și CADE, nr. 636. Din toate aceste dicționare reiese că fonetismul *hreamăt* este vechi și regional (mold. și trans.).

totuşi că în rostirile neoriginare *furtun*, *marfă* şi *vifor* trebuie să vedem mai mult decît un simplu joc între două consoane slab articulate (*f* şi *h*)[1].

În mod deosebit situaţia este complicată în cazul lui *furtun*, pentru explicarea căruia acad. Iorgu Iordan a invocat influenţa lui *furtună*[2]. Apariţia şi în special fixarea în limba literară a lui *furtun* pot fi puse, desigur, şi pe seama etimologiei populare care va fi asociat aceste două cuvinte („... stropitul în cantitate mare aminteşte de ploaie şi de furtună aducătoare de ploaie")[3].

Probabil însă că influenţa lui *furtună* asupra lui *hortum* nu s-a produs chiar dintru început, ci mai tîrziu şi anume după ce *h* s-a transformat în *f*, prin falsă regresiune fonetică. O dovadă în acest sens ar fi existenţa variantei *fortum*, provenită din etimologicul *hortum* (care în DA şi în TDRG este considerat formă literară). Dacă *hortum* ar fi fost influenţat de *furtună* dintru început, ar fi fost mai firesc ca din încrucişarea lor să rezulte *furtun*, nu *fortum* (cu *o* şi *m* originari). Devenind mai asemănător d.p.d.v. fonetic cu *furtună*, *fortum* a putut fi atras de acest cuvînt şi modificat în *furtun*. Această nouă modificare a fost hotărîtoare pentru fixarea variantei *furtun* în limba literară.

Palatalizarea lui m. După cum se ştie prezintă două stadii distincte: *mń* şi *ń*. Vom urmări mai întîi reacţia subiectelor vorbitoare faţă de ultimul stadiu, care este în acelaşi timp şi cel mai avansat. Prima formă „hipercorectă" care ne interesează este verbul MIRUI (2), care, ca fapt de vocabular, nu aparţine limbii literare. El se foloseşte regional (mai ales prin Ardeal) cu sensul de „a cîştiga" şi provine, după cum arată mai toate dicţionarele, din magh. *nyerni*.

Varianta normală sau etimologică *nirui* n-a dispărut încă definitiv din graiurile ardeleneşti[4]. Cei mai mulţi vorbitori rostesc, probabil, *mirui*, din moment ce dicţionarele nu înregistrează decît această formă. Ea are însă nevoie de o explicaţie: regionalul *nirui* s-a confundat cu *mirui* (1) datorită reacţiei faţă de alterarea labialei *m*, rostită prin unele părţi *n'*[5]: *n'ere* (= *miere*); *n'ilă* (= *milă*); *n'ercuri* (= miercuri); *n'iros* (= miros); *n'erlă* (= mierlă); *n'ire* (= mire)[6] etc. Prin falsă analogie s-a refăcut MIRUI (2), care a devenit identic, sub raport fonetic, cu MIRUI (1) < vsl. *mirovati*.

[1] Acest lucru este şi mai evident în cazul variantei regionale *marvă* pe care a înregistrat-o Densusianu (*op. cit.*), p. 79, lăsînd-o însă neexplicată. Ea se datoreşte tot unei reacţii, de data aceasta faţă de transformarea lui *v* în *h*, cînd e urmat de vocalele *a*, *o*, *u*: *vulpe* > *hulpe*; *vultan* > *hultan*; *vorbă* > *horbă*; *volbură* > *holbură*; *bolovan* > *bolohan* etc. ... Acest fenomen (care caracterizează astăzi mai ales graiurile de nord, şi care nu are nimic comun cu palatalizarea labialelor) era, în limba veche, mult mai răspîndit şi foarte probabil general românesc. Aşa se explică faptul că multe forme cu *v* > *h* s-au generalizat şi au pătruns chiar în limba literară (ex.: *hîrzob* < bg. *vărzop*; *hîrtop* < vsl. *vrŭtŭpŭ*; *prohod* < vsl. *provodŭ* etc. Reacţia faţă de trecerea lui *v* > *h* a generat forme cum ar fi: *marvă*; *vurtă* î.l.d. *hurtă* (etimologic) sau *suvac* î.l.d. *suhac* (pt. care vezi V. Arvinte, SCŞt (Iaşi), IX (1958), fasc. 1—2, p. 177—178).

[2] Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, în „Arhiva", XXXIX (1932), p. 43.

[3] *Ibidem*, p. 43.

[4] C. Balaj (student la Fac. de filologie) mă informează că prin unele părţi ale fostei regiuni Baia-Mare se rosteşte aproape exclusiv *nirui*.

[5] Pentru răspîndirea acestui fenomen (a cărui arie cuprinde şi unele puncte din Ardeal) vezi discuţia pe larg la D. Macrea, *op. cit.*, p. 70—74 şi ALRM, I, hărţile nr. 30, 115, 360 etc.

[6] Pentru ultimul exemplu, vezi GR. N., vol. I, p. 515 (reg. Iaşi).

Este în exemplul discutat mai sus un caz rar și interesant de omonimie realizată prin falsă regresiune fonetică.

În aceeași categorie cu *mirui* (2) se încadrează și vb. MULȚUMI, a cărui origine este binecunoscută. El provine din urarea „*(la) mulți ani*", care a devenit mai întîi *mulțan* — formă ce se mai aude încă prin Ardeal (CDDE, nr. 58). De la *mulțan* a fost derivat verbul *mulțăni*, care s-a transformat cu timpul în *mulțămi*, datorită aceleiași cauze care a făcut ca *nirui* să devină *mirui*. Transformarea lui *mulțăni* în *mulțămi* s-a realizat treptat, pe măsură ce s-a pierdut legătura etimologică cu (*mulți*) *ani*. De la *mulțămi* (existent și astăzi regional) s-a ajuns la forma literară *mulțumi* prin asimilare vocalică totală, exercitată la distanță și în direcție progresivă [1].

Pentru al doilea stadiu al palatalizării exemplele sînt mai greu de găsit. Dintre cele asimilate de limba literară reținem, deocamdată, două și anume MIEL și MIA, pe care Candrea și Densusianu le-au explicat foarte clar în dicționarul lor etimologic [2]: din lat. *agnĕllus, -um* și *agnella -am* au rezultat, în mod normal, *mnel* și *mnia*, prin afereza lui *a* și prin transformarea lui *g* în *m*, datorită asimilării (cf. și lar. *cognatus* > rom. *cumnat*; *signūm* > *semn* etc.). În regiunile cu labialele nealterate, *mnel* s-a putut transforma în *miel*, fiindcă acolo se spunea și *mie*, *mieu* față de *mnie*, *mneu* (din ariile cu *m* > *mn*).

Nici o îndoială că la fel trebuie explicat și MIȚĂ, pentru care dicționarele indică etimonul **agnicia* (femininul lui **agnicius* „de miel" < *agnus*). În mod normal lat. **agnicia* a devenit *mniță* (care se mai aude și astăzi regional). De la *mniță* s-a ajuns foarte ușor la *miță* prin procesul descris mai sus.

II. PSEUDODEFRICATIZĂRI

Se știe că regional (în Banat, în unele graiuri din Ardeal și mai ales din Moldova) africata surdă *č* se transformă într-o consoană foarte apropiată de constrictiva prepalatală *ș* (notată fonetic *ś* iar în ALR, pt. Moldova *ŝ*). Iată cîteva exemple din GR. N. cu *č* transformat într-un sunet intermediar între *s* și *ș*, în regiunile amintite: *atunś* (I, 431); *cruśe* (I, 530 și II, 146); *măśiucă* (I, 405); *papuś* (I, 430); *rădăśina* (II, 146); *śeapă* (I, 314); *śer* (II, 147); *śetește* (I, 517); *śinśi* (I, 530) etc. [3].

Avînd conștiința caracterului neliterar al acestui fenomen fonetic foarte răspîndit, subiectele vorbitoare reacționează față de el dînd naștere unor pronunțări „hipercorecte". Este cazul lui CIMPANZEU a cărui etimologie și înfățișare fonetică actuală ne propunem să le lămurim în cele

---

[1] Fără a-l explica mai pe larg, și G. Ivănescu îl trece pe *mulțumi* în rîndul „hiperurbanismelor" de tipul *dumitale, dumisale, dumilorvoastre* etc. (nu însă și *mirui*). Asupra acestor interesante „hiperurbanisme" autorul anunță că va reveni pe larg cu altă ocazie (vezi „Adăugiri și îndreptări" la *Problemele capitale ale vechii romîne literare*, p. 404).

[2] Vezi CDDE, p. 166, nr. 1100. Cf. și Al. Rosetti, *Mélanges de lingu. et de philog.* 1947, p. 219.

[3] Pentru răspîndirea fenomenului, vezi ALRM, I, hărțile nr. 103, 122, 181, 186 etc. și *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 93.

ce urmează. Sub această formă cuvîntul s-a impus nu de mult în limba literară. Am spus „nu de mult", fiindcă două dintre dicționarele limbii romîne și anume cel al lui Candrea-Adamescu (CADE) și cel al lui Lazăr Șăineanu (DU) nu înregistrează pe *cimpanzeu* nici măcar ca variantă. În aceste dicționare figurează numai *șimpanzeu* [1], ceea ce înseamnă că așa s-a pronunțat cuvîntul inițial. În dicționarul lui Tiktin (TDRG) nu există acest neologism, în cel al lui A. Scriban (DLR, apărut în 1939) sînt înregistrate ambele forme, dar e considerat literar *șimpanzeu* iar în DA (tom. I, partea a 2-a, apărută în 1940) există numai *cimpanzeu* și variantele regionale ardelenești *cimpans* și *cimpanz*.

Etimologia cuvîntului este, după toate dicționarele care îl înregistrează, fr. *chimpanzé*. Acesta trebuia să devină (și chiar a devenit, în mod normal, în limba romînă) *șimpanzeu* [2]. De remarcat că la același rezultat s-ar fi ajuns și dacă am fi împrumutat acest cuvînt din italiană (*schimpanzé*) sau din rusă (*шимпанзé*). Germ. *Schimpánse* (din care DA, s.v. deduce variantele ardelenești *cimpáns* și *cimpánz*) nu poate explica decît accentul celor două forme regionale nu și rostirea cu *č* (adică *cimpanz* î.l.d. *șimpanz*). Și aceasta fiindcă în limba germană cuvîntul se pronunță *șimpánze*.

Pentru explicarea celor două variante amintite trebuie să pornim de la magh. *csimpanz* (rostit *cimpanz*). Pe de altă parte nici magh. *csimpanz* nu poate explica varianta *șimpanzeu*, așa încît sîntem constrînși să admitem că am împrumutat cuvîntul de care ne ocupăm din cel puțin două limbi (regional din maghiară și, foarte probabil, din germană, iar în limba literară din franceză) [3].

La rigoare, forma *cimpanzeu* s-ar putea explica printr-o contaminație între varianta regională *cimpanz* și cea etimologică *șimpanzeu*, dar nu este de loc nevoie să mergem chiar atît de departe cu presupunerile, de vreme ce explicația pe care am propus-o la început este mult mai plauzibilă. De altfel, este mai mult ca sigur că cei care l-au transformat pe *șimpanzeu* în *cimpanzeu* nici măcar nu știau despre existența lui *cimpans*, care este cu totul izolat.

N-ar fi exclus ca rostirea *cimpanzeu* în loc de *șimpanzeu* să se datorească în primul rînd moldovenilor culți, care au mai transformat și pe *giuvaier* în *juvaier*. Atestările de care dispunem, în momentul de față, sînt însă prea puține pentru a susține pînă la capăt afirmația de mai sus [4].

---

[1] Pe care îl înregistrează și *Dicționarul invers*, Editura Acad. R.P.R., 1957, p. 741, col. 3.

[2] Numai așa ne explicăm faptul că un îndreptar ortografic mai vechi al limbii romîne recomanda să scriem (și implicit să și pronunțăm) *șimpanzeu*, nu *cimpanzeu*. Vezi D. Theodorescu Craiova, *Îndreptar ortografic*, ed. a V-a, Craiova, 1935, p. 231, col. 1. La Ștefan Pop, *Dicționar ortografic al limbii romîne*, ed. a IV-a, București, 1944, cuvîntul lipsește.

[3] Este aici un exemplu foarte clar de ceea ce acad. Al Graur a numit cu un termen atît de potrivit „etimologie multiplă". Vezi Al. Graur, *Etimologia multiplă*, în SCL, I (1950), fasc. 1, p. 22 și urm., reprodus (cu unele modificări) în *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), Editura Acad. R.P.R., București, 1960, p. 67 urm.

[4] Forma *cimpanzeu* (pentru care dicționarele existente nu ne oferă nici un citat) am întîlnit-o, pînă în prezent, la doi scriitori : un muntean „moldovenizat" și un moldovean „muntenizat" : vezi G. Topîrceanu, *Opere*, vol. I (Poezii), E.S.P.L.A., 1955, p. 184 și C. Petrescu *Calea Victoriei*, E.S.P.L.A., 1957, p. 195.

În sprijinul interpretării pe care am propus-o poate fi invocată existența unui „hiperurbanism" de aceeași natură cu *cimpanzeu*. E vorba de regionalismul mold. CEPELEAG „peltic", care, sub această înfățișare, a pătruns și în literatură [1]. La etimologia lui citim în DA (s.v.) : „prin hiperurbanism în loc de *șepeleag*, iar acesta din *șepeleav* (orientat după suf. *-eag*), din rut. *sepeljavii*. Cf. și vb. *cepeli* (< rut. *šepeljati*).

Nici o îndoială că explicația pe care o dă *Dicționarul limbii romîne* este justă și că ea se aplică și lui *șimpanzeu* < *cimpanzeu*.

După părerea noastră la fel trebuie explicat și un alt termen pe care nu-l înregistrează nici un dicționar romînesc și care lipsește chiar din recentul *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*. Acesta este neologismul CEASLA, care provine indiscutabil din fr. *chasselas* (la origine, numele unui sat, în care s-a cultivat pentru prima oară această specie de struguri) [2].

Rostirea romînească cea mai răspîndită este *ceasla* și această formă „hipercorectă" ar trebui s-o acceptăm și în limba literară. La concluzia de mai sus am ajuns după ce am anchetat un număr de aproximativ 100 de vorbitori (în special studenți), care ignorau cu desăvîrșire pronunția originară a cuvîntului [3]. În veacul trecut (cînd vom fi împrumutat acest neologism din franceză) unii vorbitori îl scriau însă și îl pronunțau ca în limba de origine. Iată un citat semnificativ din ziarul „Curierul de Iași" : „Butuci de vie roditoare de cea mai excelentă poamă franțuzească „*Chasselas*" sînt de vînzare la via D-lui Vespianschi la Socola, vis-à-vis de stîlpul telegrafului 1164" [4]. [Avem motive să credem că la început *șasla* s-a întrebuințat numai în Moldova unde existau cele mai multe și mai renumite vii ale țării și unde se va fi cultivat pentru prima oară la noi și specia de struguri pe care o denumește termenul în discuție. Citatul de mai sus ne întărește și el această presupunere. Cînd (împreună cu noțiunea pe care o denumea) a trecut și în Muntenia ,*șasla* a fost „demoldovenizat" și astfel a apărut varianta *ceasla*, atît de răspîndită astăzi.

3°. Ultima formă „hipercorectă" pe care o mai discutăm (înainte de a trece la cazurile de falsă regresiune vocalică) este SCHIVNIC î.l.d. *schimnic* (< vsl. *skimĭnikŭ*). Pentru a înțelege transformarea lui *m* (din *schimnic*) în *v* e necesar să precizăm că regional și în „limba populară" *v* se transformă în *m*, sub influența unui *n* imediat următor. Cazurile de asimilare a lui *v* cu nazala *n* sînt foarte numeroase : *duhomnic* [5] î.l.d. *duhovnic* ; *ibomnic* [6] î.l.d. *ibovnic* ; *ispramnic* [7] î.l.d. *ispravnic* ; *pimniță* [8] î.l.d.

---

[1] Vezi atestările din DA și DL (s.v.).

[2] Vezi pt. detalii *Dictionnaire encyclopédique Quillet*, tom. I, p. 791, col. a 3-a.

[3] Forma *ceasla* am auzit-o și de la scriitorul Geo Bogza, care a folosit-o într-un reportaj literar transmis la radio în ziua de 26 sept. 1959.

[4] Citatul e reprodus după cartea lui Iacob Negruzzi *Amintiri din „Junimea"*, Editura Cartea romînească, București, 1939, p. 135.

[5] Atestat în TDRG (s. v.) și înregistrat și în *Dicționar invers*, p. 227, col. a 3-a.

[6] Vezi ALR, I, vol. 2, harta nr. 247 („iubit") și C. Rădulescu-Codin *op. cit.*, p. 279.

[7] În DA (s. v. *ispravnic*) și în *Dicționar invers*, p. 227, col. a 2-a.

[8] La Delavrancea, *Sultănica* și la Teodorescu *P. P.*, p. 679 (în DL, s. v.).

pivniță; *polcomnic* [1] î.l.d. *polcovnic*; *rîmnă* [2] î.l.d. *rîvnă*; *rîmni* [3] î.l.d. *rîvni*; *țîrcomnic* [4] î.l.d. *țîrcovnic* etc. [5].

Vorbitorii culți (în general) știu, desigur, că aceste pronunțări sînt regionale și populare, dar nefiind lingviști (și mai ales etimologi) îl simt neliterar și pe *schimnic* (în care *m* am văzut că este normal). De aceea îi modifică aspectul fonetic originar, rostindu-l și scriindu-l *schivnic* (la fel: *schivnică*, *schivnicie*, *schivnici*, *schivnicește* și *schivnicesc*). Dăm numai cîteva citate din opera celor mai mari scriitori contemporani: „Ar fi fost bun de *schivnic* dacă nu s-ar fi dovedit atît de harnic oștean" [6]; „Se închina... cînd, iată, trece pe lîngă el un *schivnic* din partea locului" [7]; „Pe cînd *schivnicul* din strană / Doarme dus, chitit în blană" [8]; „Era atîta timp de cînd trăia *schivnicește*, încît avea sentimentul de a nu fi fost căsătorită niciodată" [9].

În afară de M. Sadoveanu, dintre scriitorii care nu mai sînt în viață foloseau variantele *schivnic*, *schivnicie* etc. Calistrat Hogaș și Cezar Petrescu [10].

Deși *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (ca de altfel și DL și DM, s.v.) recomandă scrierea și pronunțarea *schimnic*, avem impresia că uzul a consacrat deja varianta „neliterară" *schivnic*, pe care am văzut că o folosesc și cei mai mari scriitori. Această variantă se va impune, pînă la urmă, și în limba literară, luînd locul lui *schimnic*, care constituie o evidentă rămășiță etimologică, în sistemul ortografic și ortoepic al limbii romîne actuale. Convingerea că *schivnic* reprezintă pronunțarea literară a viitorului ne-a determinat să discutăm, în cadrul articolului de față și această formă „hipercorectă" (fixată, deocamdată, nu numai în „limba comună)" [11].

---

[1] În *Dicționarul limbii romînești* de A. Scriban (s. v.).

[2] În *Dicționar invers*, p. 132, col. 1.

[3] C. Rădulescu-Codin, *op.cit.*, p. 295 și *Dicționar invers*, p. 428, col. a 2-a.

[4] C. Rădulescu-Codin, *op. cit.*, p. 245 și *Dicționar invers*, p. 227, col. a 3-a.

[5] Mai rar se transformă în *m* chiar bilabiala *b*. Ex.: *netremnic* î.l.d. *netrebnic* (*Dicționar invers*, p. 227, col. a 2-a) și *gramnic* î. l. d. *grabnic* (pentru care vezi ALR, I, vol. 1, harta nr. 128 „apoplexie", p. 795 și p. 764, unde anchetatorul a auzit rostindu-se „muarte gramnică").

[6] M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Editura tineretului București, 1952, p. 266.

[7] Idem, *Păuna Mică*, Editura „Cartea Romînească", București, 1948, p. 279.

[8] Tudor Arghezi, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1959, p. 627. În aceeași culegere de versuri, *schivnic* se mai întîlnește și la p. 30, 193, 561 și 648, ceea ce înseamnă că această formă este obișnuită în limba poetului (cf. și poezia intitulată chiar „*Schivnicie*", p. 123).

[9] G. Călinescu, *Scrinul negru*, E.S.P.L.A., 1960, p. 510.

[10] Vezi DL (s. v.) și DA (mss.), unde se trimite pentru *schivnic* la Calistrat Hogaș, *În munții Neamțului*, Editura „Cartea rom.", București, 1937, ed. a III-a, p. 143 și *Cuconul Ioniță Hrisanti*, Editura „Cartea rom.", București 1938, p. 50, iar pentru *schivnicie* tot la Hogaș, *În Munții Neamțului*, p. 178 și la Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*, Editura „Națională", București, 1937, p. 54.

[11] Pentru explicarea lui *schivnic* ar mai putea fi invocată, în subsidiar, și influența lui *duhovnic*, care aparține aceluiași „cîmp semantic". Dar în timp ce această supoziție este cu totul discutabilă (sau, în orice caz, valabilă pentru un număr restrîns de vorbitori), prima explicație nu poate fi pusă nici măcar sub semnul întrebării. Ea este susținută și de existența variantelor *tevnic* î.l. d. *temnic* și *tevniță* î.l.d. *temniță* (la Scriban, *DLR* s.v. și în *Dicț. invers*, p. 230 și 187). Pe *tevniță* l-a mai înregistrat (fără să-l explice) și „G. Weigand, *Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha*, în „Jahresbericht, an. IX (1902), p. 229.

„HIPERCORECTITUDINEA" VOCALICĂ

1°. Fără a fi așa de clare și de numeroase ca cele consonantice, cazurile de „hipercorectitudine" există și în domeniul vocalismului. În general, însă, ele ori n-au fost aduse în discuție, ori au fost interpretate altfel decît ar fi trebuit. În cele ce urmează vom analiza mai întîi trei forme „hipercorecte" care prezintă diftongul *ea*, în locul unui *a* (mai vechi și etimologic) :

GĂLBEAZĂ. Variantele învechite și regionale ale acestui cuvînt (*gălbază* și *călbază*) [1] nu pot fi despărțite de formele albaneze *gël'bazë* și *kël'bazë* [2]. Toate dicționarele românești indică aceste etimonuri, dar niciunul nu explică diftongul *ea* din forma literară *gălbează* și din cea regională *călbează* [3]. Prezența lui *ea* (față de *a*, din formele normale sau originare) se datorește, desigur, reacției față de unele pronunțări neliterare (mai ales moldovenești și ardelenești) cum ar fi : *albață* [4] î.l.d. *albeață* ; *bat(ă)* [5] î.l.d. *beat(ă)* ; *dubală* [6] î.l.d. *dubeală* „argăseală" (< *dubi*) ; *pribag* [7] î.l.d. *pribeag* ; *sîrbască* [8] î.l.d. *sîrbească* și altele în care *ea*>*a*, după bilabiala *b* (cf. și *vac* (= veac), *tîrgovață* (= tîrgoveață) etc., cu ea>*a* după labio-dentala *v*). Interpretarea lui D. Șandru (BL, VI, p. 186), care vede în varianta regională *kălbază* o formă cu *ea*>*a*, este, în mod evident, o eroare.

SEARBĂD (1 și 2). Cele mai multe dicționare românești [9] tratează în cadrul aceluiași articol două cuvinte complet deosebite, atît din punctul de vedere al sensului cît și al etimologiei. Acestea sînt *searbăd* (1) „palid" și *searbăd* (2) „acrișor" (vorbindu-se despre lapte). Forma învechită a lui *searbăd* (2) este *sarbăd* și ea a fost pusă în legătură cu alb. *tharpët* (CADE, s.v. și CDDE nr. 43). *Searbăd* (1) provine din lat. *exalbidus*, care a dat normal în limba română *salbed*. Prin etimologie populară *salbed* s-a confundat cu *sarbăd* (de origine albaneză) ajungînd să aibă amîndouă aceeași formă fonetică și anume *sarbăd*[10]. Cu timpul rostirea *sarbăd* a început să fie simțită neliterară, din cauză că, în graiurile în care *s* și *z* au caracter dur, se rostește în mod obișnuit : *sară*, *sacă*, *obosală*, *samănă*, *însamnă*, *zamă*, *umezală* etc. Pornind de la astfel de rostiri (cărora le corespundeau în Muntenia forme cu *ea*) vorbitorii au refăcut prin falsă analogie fonetismul

[1] Pentru care vezi DA (s. v.), TDRG (s. v.) și *Dicționar invers*, p. 205, col. a 2-a.

[2] Ambele atestate (vezi *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë 1954, p. 138 și 209).

[3] Această variantă a semnalat-o și O. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs litografiat), București, 1933—1934, p. 98.

[4] Frecvent prin Moldova, Ardeal, Maramureș și Crișana de nord (după cum ne informează ALRM, I, harta nr. 150 „albeață" și ALR I, harta nr. 111).

[5] Atestat în DA (s.v.), unde se precizează și originea moldovenească a acestui fonetism.

[6] Înregistrat la I. Creangă și M. Sadoveanu (vezi citate în DL, s.v.).

[7] Înregistrat la Coșbuc și C. Negruzzi (vezi atestările din DL, s. v.).

[8] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* (ediția a II-a, îngrijită de P.P. Panaitescu), E.S.P.L.A., 1958, p. 158.

[9] Și anume Tiktin (DRG), Șăineanu (DU), Scriban (DLR), DL și DM (s.v.). Aceeași confuzie și în lucrarea *Încercare asupra semasiologiei limbii române* de Lazăr Șăineanu, București, 1887, p. 210.

[10] În secolul trecut (mai mult decît în prezent) scriitorii moldoveni foloseau aproape exclusiv acest fonetism. Vezi C. Negruzzi, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1957, p. 85 : I. Creangă, *Opere*, E.S.P.L.A., 1958, p. 85 și M. Eminescu, *Poezii* (ediția citată), p. 28 ; V. Alecsandri, *Teatru*, p. 1616 (în DL s. v.).

searbăd și limba literară și-a însușit cu ușurință această pronunțare „hipercorectă".

Același proces s-a petrecut și în cazul lui *samă* (< magh. *szam*), care a început să fie rostit și scris *seamă* încă din limba veche [1]. Opinia lui Al. Philippide (care a văzut în schimbarea lui *samă* în *seamă* un fenomen de etimologie populară) este pur și simplu de neînțeles [2].

ȘTREANG. Tiktin (DRG, s.v.), Șăineanu (DU, s.v.), Scriban (DLR, s.v.) și DLRM (s.v.) consideră că acest termen este de origine germană (< *Strang* „funie, frînghie, streang, șleau"). Avînd în vedere etimonul nemțesc, era de așteptat ca nici acest cuvînt să nu conțină diftongul *ea* (cf. *strand* < germ. *Strand*). Fonetismul normal *strang* este înregistrat în DA (mss.), TDRG (s.v.) și *Dicționar invers*, p. 383, col. a 3-a. De la *strang* s-a ajuns la *streang* prin falsă regresiune, provocată de existența a numeroase fonetisme regionale, cu *ea* trecut la *a*, după vibranta alveolară *r* : *ra* (= rea); *vra* (= vrea), ; *tracă* (= treacă); *raz(i)mă* (= reazimă); *razăm* (= reazem); *crangă* (= creangă); *framăt* (= freamăt); *rangajat* (= reangajat) [3] etc.

2°. Așa cum *ea* se transformă în *a*, după *r* dur, la fel și *e* se schimbă în *ă*, precedat de aceeași consoană. Fenomenul are o mare răspîndire teritorială și caracterizează vorbirea populară, în general. Iată cîteva exemple de rostiri incorecte, cărora, în limba literară, le corespund forme cu *e* : *frăc* î.l.d. *frec*; *trămur* î.l.d. *tremur* [4]; *trăiera* î.l.d. *treiera*; *trăc* î.l.d. *trec*; *trăstie* î.l.d. *trestie*; *trăbuie* î.l.d. *trebuie*; *Murăș* î.l.d. *Mureș* (formele cu *ă* sînt răspîndite prin Ardeal); *grău* î.l.d. *greu* (mai ales prin Moldova de nord); *răce* î.l.d. *rece* etc. [5].

Că acest fenomen fonetic este foarte răspîndit și că are o mare putere de acțiune ne-o dovedește, printre altele, și faptul că el atinge nu numai cuvintele din fondul vechi al limbii, ci și un mare număr de neologisme. Iată o listă incompletă de cuvinte neologice a căror formă fonetică apare alterată din cauza prefacerii lui *e* în *ă* (după *r*) : *răcruta* î.l.d. *recruta* (GR. N., I, 539), *rădută* î.l.d. *redută* (GR. N., I, 439); *răgulă* î.l.d. *regulă* (GR. N., II, 32), *rădan* î.l.d. *redau* (DM, s.v.); *răvorver* î.l.d. *revorver* (Petrovici, TD, 39) etc. Cf. și *rățetă*, *răviz(i)e*, *răvoltă*, *răzărvist*, *răpublică* și *răzoluție* (toate în *Dicționar invers*).

Am insistat atît de mult asupra acestui fenomen fonetic, pentru a putea dovedi că și adjectivul (respectiv adverbul) REPEDE este, măcar în parte, tot o formă „hipercorectă". Fonetismul cu *ă* etimologic (*răpede*) l-au folosit pînă prin secolul trecut, chiar unii scriitori (și nu întotdeauna

---

[1] Mai pe larg vezi discuția la Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea- al XIV-lea*, Edit. Acad. R.P.R., 1956, p. 70 și la J. Byck, *Noua ortografie și istoria limbii literare*, LR, III (1954), nr. 6, p. 26–27. În legătură cu etimologia cuv., Hasdeu- cel dintîi (în *Cuvente den Bătrani*, tom. I, p. 301) a făcut laconica întrebare *samă* = magh. *szám*? Ulterior, autorul a reluat discuția privitoare la originea lui *samă* în „Columna lui Traian", nr. 1883, p. 22 și ur.

[2] Vezi A. Philippide, *Istoria limbii române* (I. *Principii*...), Iași, 1814, p. 254.

[3] În *reangajat* a fost evitat mai întîi hiatul prin crearea unui diftong (*reangajat*, care apoi a fost redus! a *a* (*rangajat* și chiar *răngajat*, cu *a neacc.* > *ă*).

[4] Pentru rostirile *frăc* și *trămur*, vezi ALRM, I, hărțile nr. 139 și 199.

[5] Pentru fenomenul de care ne ocupăm, vezi S. Pușcariu, DR, I (1920–1921), p. 237.

moldoveni) [1]. Celor mai mulți însă, forma originară *răpede* le-a făcut impresia unei rostiri dialectale, pe care, din această cauză, au început s-o evite. O dovadă că așa se vor fi petrecut lucrurile e și faptul că chiar unii lingviști au văzut în *răpede* o formă al cărei caracter neliterar s-ar datora trecerii lui *e* la *ă*, după cons. *r*. În această privință, autorii *Dicționarului ortoepic* (Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 10) afirmă textual: „Trecerea lui *e* la *ă* se observă uneori și după *r*: *r(ă)pede*, *r(ă)ușit*".

B. Cazacu a corectat această surprinzătoare eroare scriind în substanțiala recenzie consacrată *Dicționarului ortoepic*: „Exemplul e nefericit ales..., fiindcă, în acest caz, nu avem de-a face cu trecerea lui *e* la *ă*, sub influența lui *r* (ca în *răce*, față de *rece*), ci cu păstrarea unui fonetism mai vechi. Cuvîntul derivă din lat. *rapidus*, care, în conformitate cu legile de evoluție a sunetelor din latină în romînă a dat mai întîi *răpede* și apoi, prin asimilarea lui *ă* la *e*, *repede*" [2].

În legătură cu cele spuse în partea a doua a citatului de mai sus avem de făcut două observații:

a) Ă din *răpede* era greu să se transforme în *e* printr-o simplă asimilare, din cauză că se afla în silabă accentuată. O asemenea transformare a fost posibilă, de pildă, în *părete* (< lat. *parietem*) care a devenit *perete*, dar aici, accentul fiind paroxiton, vocala *e* a jucat rol de element inductor, nu indus (ca în cazul lui *ă* din *răpede*).

b) Lat. *rapidus* nu putea deveni în romînă decît **răped*, prin dispariția lui *s* final și apoi a lui *u* precum și prin transformarea lui *i* în *e* (cf. *credit* > *crede*; *dicit* > *zice* etc.). Prin urmare, deși *ă* este, într-adevăr etimologic, forma *răpede* (cu *e* final neoriginar) trebuie altfel interpretată. Singura explicație plauzibilă ni se pare a fi următoarea: din pl. normal *răpezi* (< lat. *rapidi*) a fost refăcut sing. *răpede*, prin analogie cu *verde-verzi* etc. La fel este explicat de Candrea și Densusianu un alt adjectiv (și adverb) cu formă neregulată. E vorba de *limpede*, refăcut din *limpezi* și acesta provenit din lat. *limpidi* (pl. lui *limpidus*, care trebuia să dea normal în limba romînă **limped*) [3].

Influența pluralului asupra singularului a mai fost invocată și în trecut, însă nu pentru explicarea fonetismului *răpede*, ci chiar a formei literare *repede*: „lat. *rapidus*, rom. pl. *repezi*, nom. sg. *repede* „rapide" [4].

Pluralul *repezi* este, însă, el însuși neetimologic, deoarece lat. *rapidi* a devenit în romînă *răpezi* (atestat de mai multe ori). Pornindu-se de la aceas-

---

[1] Al. Odobescu, de exemplu, scria în mod sistematic *răpede* și *a se răpezi*. Astfel, numai în vol. al II-lea al ediției îngrijite de acad. T. Vianu (*Opere*, E.S.P.L.A., 1955) am întîlnit aceste variante de vreo 10 ori (vezi pp. 117, 129, 137, 148, 151, 152, 161 etc.). Pentru alte atestări ale variantei *răpede*, vezi TDRG (s. v.).

[2] Vezi B. Cazacu, *În legătură cu normele ortoepice ale limbii romîne literare*, în SCL, VIII (1957), nr. 3, p. 361—362. Atragem atenția că aceeași eroare există și în *Gramatica Academiei R.P.R.* vol. I, p. 83, unde, vorbindu-se despre schimbarea lui *e* în *ă*, se spune foarte clar: „Regional această transformare se produce și după *r*, în unele cuvinte, de exemplu în formele *răle* = *rele*, *răpede* = *repede*". Foarte probabil, în acest pasaj din *Gramatica Academiei* trebuie căutată originea greșelii strecurate în ediția citată a *Dicționarului ortoepic*.

[3] Vezi CDDE, nr. 987 (p. 1, col. 1).

[4] Vezi J. Byck și Al. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL, I (1939), p. 43.

tă ultimă formă de plural nu se putea reface decît singularul *răpede*. După ce *răpede* a devenit *repede* a apărut, în chip firesc, și noul plural *repezi*.

La rigoare s-ar putea admite că *repede* a fost totuși refăcut din *repezi*, mai ales că acest plural pare a fi mai mult folosit decît singularul[1]. În felul acesta rămîne însă neexplicată prezența primului *e* din *repezi*. Printr-o simplă asimilare era greu să apară *e* și în forma de plural, deoarece *ă* din *răpezi* se află tot în silabă accentuată. De aceea socotim preferabilă explicația pe care am propus-o mai sus. În concluzie : lat. *rapidus* a dat în română **răped*, iar *rapidi* > *răpezi*. Din pl. *răpezi* a fost reconstruit sing. *răpede*, prin analogie cu adjectivele normale de tipul *verde - verzi*. Răpede s-a putut transforma după aceea, în *repede* (pl. *repezi*) pe cale pur fonetică sau prin falsă regresiune vocalică provocată de existența unui fenomen fonetic cu o mare putere de acțiune, constînd în trecerea lui *e* la *ă* după consoana *r*.

Avînd în vedere că prin Muntenia *r* se pronunță de obicei moale, s-ar putea admite, la rigoare, că trecerea lui *ă* la *e* se explică numai fonetic. Există însă destule cuvinte în care *ă* nu trece totuși la *e*, deși se află în aceleași condiții. Aceasta ne îndreptățește să credem că nici în *răpede* o astfel de modificare fonetică nu era absolut obligatorie. Dacă totuși ea s-a produs (cel puțin în cazul unora dintre vorbitori), nu încape îndoială că la răspîndirea și mai ales la fixarea în limba literară a noii forme a contribuit în mare măsură și conștiința că forma veche *răpede* este neliterară iar cea nouă e corectă. În fond, și aici avem tot un aspect al „hipercorectitudinii" manifestate însă în mod mai puțin evident — am putea spune latent.

Din aceeași tendință a înmuierii lui *r*, combinată cu evitarea unei presupuse rostiri neliterare au mai rezultat următoarele forme periferice, greu de explicat : *tresură*[2] î.l.d. *trăsură* (< *tras* + suf. *-ură*) ; *rebda*[3] î.l.d. mai vechiul și literarul *răbda* și chiar *se tîrește* (î.l.d. se *tîrăște*) — variantă incorectă pe care am întîlnit-o de două ori într-o poezie publicată în revista clujeană „Steaua" : „Fum acru *se tîrește* pe străzi". Și în aceeași poezie (pe pagina următoare) : „*Se tîrește* ca fantoma/Unei albe procesiuni"[4].

[1] În DL, s.v. *repede* (adj.) se dau 13 citate pentru forma de plural și numai 3 pentru cea de singular. Prin urmare, fiind mai uzitat decît singularul, pluralul putea, *în principiu*, să-l influențeze pe acesta Cf. și concluzia la care au ajuns J. Byck și Al. Graur, studiind un mare număr de fapte : „Il reste donc entendu que le pluriel n'a pu influer sur le singulier que là où la forme du pluriel était employée plus souvent que celle du singulier" (*op. cit.*, p. 55). Dar, așa cum în limba contemporană pluralul este mai folosit decît singularul, la fel se vor fi petrecut lucrurile, cu acest adjectiv, și în limba veche. De aceea, admițînd refacerea *răpede* din *răpezi* (și nu din mai noul *repezi*), nu întîmpinăm greutăți nici din acest punct de vedere.

Impresia că singularul este astăzi mai frecvent în vorbire decît pluralul se datorește faptului că *repede* e mult folosit ca adverb. Funcția adverbială a acestui cuvînt provine însă din cea adjectivală și s-a dezvoltat neîndoielnic pe teren românesc (după cum se știe, în latină n-a existat un *rapide*, care ar putea să-l explice perfect pe *răpede*).

[2] Semnalat și explicat de S. Pușcariu, care l-a pus alături de *întrema*, despre care se spune că este un fel de „hiperurbanism" (forma etimologică este *întrăma*). Vezi *Etimologii și notițe lexicografice*, în DR, I (1920—1921), p. 237.

[3] Atestat în TDRG (s. v.), unde nu este și explicat, ci considerat numai o formă transilvăneană.

[4] Vezi Aurel Gurghianu, *Fumul*, în „Steaua", IX (1958), nr, 3. p. 37 și 38.

Nici de data aceasta *e* din *se tîrește* nu poate fi explicat exclusiv pe cale fonetică, din cauză că, aflîndu-se în poziție tare, era foarte greu să se asimileze cu *e* din silaba finală. În același fel se mai explică, probabil, *revaș*[1] î. l.d. *răvaș* (< magh. *rovas* „răboj"); *gretar*[2] î.l.d. *grătar* (<lat. **gratarium*); *gredinar*[3] î.l.d. *grădinar* (<*grădina* + suf. *-ar*) și *brețară*[4] î.l.d. *brățară* (<lat. *brachiale*).

Existența acestor variante (în care cu excepția lui *gredinar* asimilarea nu mai avea cum să se producă) ne întărește convingerea că explicația pe care am propus-o pentru *repede* este corectă (cf. și cele spuse mai sus despre *tresură* și *rebda*)[5].

3°. În continuare vom încerca să dovedim că și alte elemente lexicale își datoresc actuala lor înfățișare fonetică tot unui proces de falsă analogie vocalică. La fel în paginile anterioare ne interesează cu precădere acele pronunțări acceptate de limba literară, sau fixate măcar în cea comună. Dintre noile forme hipercorecte ne vom opri mai întîi asupra lui ÎNVELI. În DA (s.v.) există peste 30 de citate care conțin forma veche și etimologia *învăli* (<*în-* + vsl. *valiti* „a învîrti", „a rostogoli", apoi „a înfășura" și la urmă „a acoperi"). Se știe că după labiale, în general, *e* devine în mod frecvent *ă*, iar *ea* se reduce la *a*: *galbăn* (= galben); *forfăca* (= forfeca) *fălinar* (= felinar); *învărzi* (= înverzi); *lovăsc* î.l.d. *lovesc* (BL, IV, 127) sau *învăntat* î.l.d. *inventat* (Caragiale, Op. I, 90) etc. Cf. și numele propriu *Pavăl* î.l.d. *Pavel*, pe care, pronunțat regional, l-am întîlnit în romanul *Setea* de T. Popovici (Edit. pt. lit. 1961, p. 162). La I. Creangă de asemenea apare Pavăl (Ciubotarul) cum se rostește, în mod obișnuit, prin Moldova de nord (și chiar de sud). Acest fenomen fonetic, care caracterizează mai ales graiurile moldovenești și ardelenești, se poate întîlni sporadic și prin alte părți (de pildă Oltenia). Trecerea lui *e* accentuat și neaccentuat la *ă*, după labiale, în general și după labio-dentala *v*, în special, a fost înregistrată de mai multe ori și în limba veche (cf. *avăm*, *văm*, *văsmînt*, *ivăsc*, *învăscută* etc.)[6].

---

[1] Înregistrat și considerat variantă regională în DL (s. v.).

[2] Pentru care vezi ALR., s. v., vol. II, nota nr. 316 „grătar pentru cai", p. 784 (nordul Munteniei și sudul Ardealului).

[3] Vezi ALR, s. v., vol. I, harta nr. 185 „grădinar", p. 53 (fosta reg. Arad) și p. 346 (reg. Maramureș). Pentru varianta *gredinar*, vezi și *Dicț. invers.*, p. 553, col. 2.

[4] Varianta auzită de acad. I. Iordan la Curtea-de-Argeș (vezi *Limba română actuală*, ed. a II-a, p. 22).

[5] Pentru alte forme cum ar fi: *reu*, *remîne*, *repune*, *resări*, *resuna*, *respuns* etc., care se întîlnesc la unii scriitori și cărturari din sec. al XIX-lea și care nu par a corespunde unei pronunțări reale cu *e*, vezi discuția pe larg la G. Istrate, *O problemă controversată: literarizarea*, în SCȘT. (Iași), an. VII (1956), fasc. 1, p. 1. și urm. Pentru aceste variante, dintre toate părerile care s-au emis (și care sînt discutate critic de autor), cea mai apropiată de adevăr ni se pare a fi aceea conform căreia formele cu *e* sînt un produs al ortografiei pseudo-etimologice a timpului. Că, în ultima analiză, aceste forme nu sînt străine de influența latinistă ne-o dovedesc și etimonurile cuvintelor în discuție: lat. *reus*, *remanere reponere resalire*, *resonare*, *responsus* etc. Pentru elemente de origine nelatină (*rezor*, *resplată* etc.) trebuie admise, de la caz la caz, diverse explicații. Asupra acestor forme așa-zise „literarizate", vom reveni pe larg cu altă ocazie.

[6] Vezi Al. Rosetti, *Limba romînă în sec. al XIII-lea—al XVI-lea*, p. 72. Pentru prezența lui *e* î. l. d. *ă* (după labiale), în graiurile regionale, vezi și I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, p. 93 și 94 unde se vorbește, în mod justificat, despre false regresiuni.

Teama că forma cu *ă* ar putea fi incorectă a determinat apariția rostirii și scrierii *înveli*. Prima atestare a acestei noi variante este din opera lui D. Cantemir : „*A* mă *înveli* și cu funi a mă lega începură" (DA, s.v.).

Prezența formei refăcute nu pare a fi întîmplătoare la un învățat ca D. Cantemir care, după cum se știe, se străduia să evite rostirile regionale, creînd, adesea, variante hipercorecte (cf. *biftui* î.l.d. *ghiftui* ; *obial* l.î.d. *ogheal* „plapumă" etc.)[1].

Ulterior, la răspîndirea formei *înveli*, vor fi contribuit, în parte, și latiniștii, care au pus cuvîntul în discuție în legătură cu lat. *vēlo, -āre* „a înveli", „a acoperi" etc., după cum reiese foarte clar din *Lexiconul Budan* și din *Dicționarul limbii romane* al lui Laurian și Massimu (s.v.).

O pronunțare „hipercorectă" și mai clară este MESADA (înregistrat numai în puține dicționare : DL, DM și *Dicț. invers*, p. 88/1). Etimologia cuvîntului o găsim la Scriban (DLR, s.v.) care înregistrează însă numai forma *misadă* (<ngr. *misadi* „jumătate"). Ca variantă, *misadă* mai este înregistrat în *Dicț. invers* și în DL (s.v.) unde se dă și un citat „Se fac blane albe puindu-se cîte 4 piei într-o *misadă*" [2].

Deși din *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* nu aflăm care formă este literară, e clar totuși că *mesadă* e mai răspîndit decît etimologicul *misadă*. De aceea, DL (s.v.) pune în fruntea articolului respectiv prima formă iar pe a doua o consideră variantă.

Cauza care explică transformarea mai vechiului *misadă* în *mesadă* trebue căutată în frecventa trecere a lui *e* (aproape întotdeauna neaccentuat) la *i*. Fenomenul acesta este extrem de răspîndit și ar putea fi ilustrat prin sute de exemple din graiurile teritoriale și din vorbirea populară, în general. Simțit ca o rostire de aceeași natură cu *ficior, fimeie, picingine, trin, accilărat, rigiment* etc., *misadă* a putut fi schimbat în *mesadă* și noua formă s-a generalizat în limba comună. Conștiința că prezența lui *i* î.l.d. *e* constituie, în multe împrejurări, o greșală a mai generat și alte pronunțări „hipercorecte", cum ar fi, de exemplu : *benoclu* î.l.d. *binoclu* (<fr. *binocle*) ; *antelopă* î.l.d· *antilopă* (< fr. *antilope*) și chiar *peramidon* î.l.d. *piramidon*, care ar mai putea fi explicat și printr-o disimilare vocalică la distanță, după formula *i-i* > *e-i* (cf. și *meliție, melitar* etc.). Trebuie precizat însă că atît pronunțarea *antelopă* cît și *peramidon* le-am înregistrat în vorbirea aceluiași subiect. De aceea ar fi mai indicat ca, în cazul de față, să nu invocăm disimilarea decît în subsidiar. Asupra variantelor de felul celor discutate mai sus nu insistăm, întrucît ele nu au nici o perspectivă de generalizare.

*

Dacă în articolul precedent am definit conceptul de „hipercorectitudine" și am arătat principalele aspecte sub care se prezintă acest fenomen lingvistic, în expunerea de față am discutat mai ales fapte.

---

[1] Vezi DA s. v. *ghiftui* și E. Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în LR, II (1953), nr. 6, p. 10—11.

[2] Ion Ionescu, *Agricultura romînă în județul Mehedinți*, București, 1866, p, 701.

Din prezentarea unui număr apreciabil de fenotisme „hipercorecte" (cele mai multe noi) s-a putut observa că, în regresiune sau rostire inversată, sînt aplicate fenomenele fonetice cele mai evidente. Cu cît un fenomen dialectal sau popular este mai sesizabil, cu atît și reacția față de el este mai puternică și mai frecventă. În acest sens este deosebit de concludentă discuția în legătură cu palatalizarea labialelor.

Ocupîndu-ne de „hipercorectitudinea" fonetică am insistat mai ales asupra acelor forme care au fost asimilate de limba literară sau măcar de cea comună (ex. *ceasla*, *schivnic* etc.). Preferința pentru fonetismele „hipercorecte" acceptate de întreaga (sau aproape întreaga) colectivitate a avut la bază ideea că o inovație lingvistică este cu atît mai importantă cu cît ea s-a generalizat, sau are măcar perspectiva generalizării. Întemeindu-ne pe astfel de fapte credem că am reușit să demonstrăm că fenomenul de care ne ocupăm joacă un rol important în viața unei limbi.

În viitor ne propunem să studiem „hipercorectitudinea" în raporturile ei cu acele fenomene cu care ea se combină adesea (etimol. populară, contaminația, analogia propriu-zisă etc.) și să ne oprim pe larg asupra unui aspect al acestui intresant fenomen care n-a fost aproape de loc cercetat. Este vorba despre „hipercorectitudinea" gramaticală.

DESPRE UNELE PROBLEME ALE TRADUCERII DIN LIMBA ENGLEZĂ ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

EDITH IAROVICI

În articolul *Cum scriem şi cum vorbim*, apărut în „Scînteia" din 29 martie a.c., C. Poenaru atrage pe bună dreptate atenţia asupra rolului important al mijloacelor de difuzare a culturii în acţiunea de cultivare a limbii, arătînd totodată că „pe aceeaşi cale ... şi, deci, cu o sporită forţă de pătrundere, pot intra în graiul viu al poporului şi unele greşeli de limbă, formule şi exprimări incorecte".

În continuare, autorul semnalează diferite tipuri de erori şi formulări nepotrivite şi subliniază că „asemenea greşeli se răspîndesc şi ajung să se înrădăcineze în limbă şi din cauză că presa, radiodifuziunea, editurile etc. nu se ocupă satisfăcător de problemele scrierii şi vorbirii corecte".

Printre deficienţele menţionate se numără folosirea abuzivă sau fără rost a unor cuvinte, utilizarea altora într-un sens inexact, jargonul „savant" etc. Greşeli de acest fel se întîlnesc în unele ştiri, articole şi comentarii din presă, traduse în întregime sau parţial din limba engleză.

Astfel, o telegramă transmisă de agenţia americană U.P.I., publicată în ziarele din 26 aprilie 1961, anunţa că „preşedintele S.U.A., Kennedy, a admis la 24 aprilie că întreaga responsabilitate pentru fiasco-ul cuban îi revine lui şi a ordonat membrilor guvernului său să nu arunce acest blam asupra altora". Traducătorul telegramei fusese evident influenţat de unul dintre sensurile cuvîntului englezesc *to admit*, şi anume de acela de „a recunoaşte". De asemenea, ştirea conţinea o expresie surprinzătoare pentru cititorul romîn : *a arunca blamul asupra cuiva*. Nu poate fi vorba decît de calchierea expresiei engleze şti *to lay / put / shift the blame on somebody* — „a da vina pe cineva".

Cazuri de acest fel ne amintesc de unele observaţii făcute de Lenin în legătură cu limbajul gazetăresc [1] : „Noi stricăm limba rusă. Ne folosim

[1] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, vol. 30, p. 288.

de cuvinte străine chiar fără să fie nevoie și le dăm o întrebuințare greșită". În continuare, Lenin arată că limbajul gazetăresc „începe să se strice" și se întreabă : „Nu a venit oare timpul să declarăm război întrebuințării fără să fie nevoie a cuvintelor străine?"

Articolul de față își propune, pe de o parte, să dea un semnal de alarmă și, pe de altă parte, să cerceteze cauzele fenomenului și să facă unele propuneri pentru remedierea situației.

Expresia „semnal de alarmă" nu înseamnă că întrebuințarea greșită a unor cuvinte englezești ar fi atins proporții îngrijorătoare. Totuși, cîteva sondaje făcute în presa noastră au scos la iveală unele exemple tipice cărora li se potrivesc perfect observațiile făcute de Lenin în continuarea celor citate mai sus : „Mărturisesc că, dacă întrebuințarea — fără să fie nevoie — a cuvintelor străine mă irită... apoi unele greșeli ale celor care scriu la ziare pot să te scoată cu totul din sărite".

Într-adevăr, dacă este oarecum supărătoare folosirea cuvîntului *a realiza* în loc de *a-și da seama*, *eficient* în loc de *eficace*, *agendă* în loc de *ordine de zi*, în schimb poate efectiv „să te scoată cu totul din sărite" — după cum spune Lenin — întrebuințarea cuvîntului *cenzură* în fraza următoare : „... guvernul a fost viu criticat în Camera Comunelor de către deputații laburiști care au depus o moțiune de c e n z u r ă prin care condamnă politica guvernului în domeniul salariilor" [1].

În limba engleză *censure* înseamnă „criticare", „condamnare", „dezaprobare", „blam", iar cuvîntului românesc *cenzură* îi corespunde *censorship*. Traducătorul știrii nu a cunoscut, probabil, aceste diferențieri și, neținînd seama de context, s-a lăsat influențat de asemănarea de formă dintre cuvîntul englezesc *censure* și cuvîntul românesc *cenzură*.

Verbul *to control* și substantivul *control* implică, în primul rînd, ideea de a conduce, a dirija, a stăpîni, a ține în mînă. Numai ținînd seama de acest lucru putem înțelege în ce sens „c o n t r o l u l lui [al președintelui Kennedy] asupra Congresului a slăbit" [2], capitalul nord-american „c o n t r o l e a z ă 57% din industria Canadei" [3], iar Congressmanul Victor Wickersham, referindu-se la conducătorii sindicatelor progresiste din S.U.A., cere cu înverșunare „să se ia măsuri împotriva persoanelor care c o n t r o l e a z ă sindicatele excluse din A.F.L.-C.I.O." [4].

O corespondență din New York cu privire la mesajul „i n a u g u r î n d cel de-al 87-lea Congres" al S.U.A. vorbește despre „propunerea de a se veni în ajutorul c o r p o r a ț i i l o r prin reducerea impozitelor, fapt de natură să sporească profiturile" [5]. Nu este vorba de *inaugurarea*, ci de *deschiderea lucrărilor* Congresului, și nici de grija deosebită a președintelui Kennedy pentru *corporații*, ci pentru *marile companii de afaceri*. Acest sens al cuvîntului *corporation* a apărut în America în secolul al

[1] *Puternice acțiuni greviste în Anglia*, în „Munca" din 31 ianuarie 1961.

[2] *Visul fratelui Bob și promisiunile neîndeplinite*, în „Scînteia tineretului" din 28 ianuarie 1962.

[3] *Economia Canadei controlată îndeaproape de capitalul nord-american*, în „Informația" din 15 martie 1962.

[4] *Legislația antimuncitorească din S.U.A. în acțiune*, în „Munca" din 19 aprilie 1962.

[5] *Însemnări pe marginea unui mesaj*, în „Romînia liberă" din 16 ianuarie 1962.

XIX-lea. În „American Notes", Dickens menționează „what we should term a Company of Proprietors but what they call in America a Corporation" [1].

Greșeli ca cele de mai sus nu apar numai în articole de ziar, care se scriu adesea repede, sub presiunea unor evenimente de ultimă oră. Le întîlnim și în periodice, al căror specific este deosebit de al cotidienelor prin faptul că autorii au mai mult răgaz pentru finisarea articolelor și a comentariilor, oricît de actuale ar fi acestea.

Am găsit, de pildă, următoarea formulare : „concluzia celor mai informați o f i c i a l i este că S.U.A. nu mai are siguranța că posedă un a v a n s t e h n o l o g i c în armament atomic" [2]. În limba engleză, substantivul *official* înseamnă „funcționar de stat", iar *technological* are în primul rînd sensul de „tehnic" și în al doilea rînd sensul de „tehnologic". De asemenea, nu este vorba de un *avans*, ci de o *depășire*, un *avantaj* [3]. Lipsa de acord dintre subiect și predicat se explică prin faptul că subiectul „the United States" este întotdeauna urmat de predicatul la singular, deoarece se face o referire la întreaga țară și nu la diferitele state din care este formată.

În același articol apare și formularea „a v o c a ț i i continuării înarmărilor nucleare", datorită sensurilor de „apărător", „adept", „partizan", „propovăduitor" ale cuvîntului englezesc *advocate*.

Despre „Asociația forțelor aeriene" ni se spune că este „un c a n a l prin care foștii generali de aviație și partenerii lor industriali și intelectuali își mențin influența asupra Pentagonului" [4]. În limba engleză, cuvîntul *channel* are și sensurile figurate de „drum", „cale", „mijloc".

Iată în ce fel s-a tradus întrebarea adresată de „Times Literary Supplement" unui grup de zece scriitori : „Într-o vreme care acordă mai multă importanță progresului t e h n o l o g i c decît c o n d i ț i e i individului, care sînt forțele i n c o n t r o l a b i l e care-l amenință pe scriitorul modern?" [5]. Pe lîngă confuzia — deja menționată — dintre *tehnologic* și *tehnic*, găsim *condiție* în loc de *situație* (deoarece cuvîntul englezesc *condition* este frecvent folosit în acest sens) și *incontrolabil* în loc de *de nestăvilit*.

Unele exemple pe care le-am întîlnit sînt de-a dreptul comice : „Vai ce bine-mi pare că te văd. Mi-era dor, ce idee g l o r i o a s ă ai avut să vii la noi" [6]. Cuvîntul englezesc *glorious* nu înseamnă numai „glorios", ci și „minunat", „strașnic".

Exemplele de mai sus nu sînt singurele găsite, dar ele sînt tipice. Toate se încadrează în categoria de cuvinte denumite „false friends", care, la prima vedere, par să-i ajute pe cei ce învață limba engleză, dar în realitate îi induc în eroare. Astfel, romînilor li se pare evident sensul unor cuvinte ca *to assist*, *to expose*, *to prevent*, *apparent*, *genial*, *immaterial*, *adver-*

[1] „Ceea ce noi am numi o asociație de proprietari, însă în America se cheamă o corporație".

[2] Rubrica „Din 7 în 7 zile", în „Contemporanul" din 16 februarie 1962.

[3] Cuvîntul englezesc *advance* are, de altfel, și sensul de „progres" — ceea ce explică referirile relativ frecvente ale presei la *avansul* unei țări, unei științe etc.

[4] Rubrica „Din 7 în 7 zile", în „Contemporanul "din 6 aprilie 1962.

[5] *Dilema scriitorului occidental*, în „Gazeta literară" din 1 martie 1962.

[6] *Chicago, Chicago...*, în „Luceafărul" din 1 ianuarie 1962.

tisment, *deception*, *injury* [1] şi sînt profund surprinşi şi deziluzionaţi cînd descoperă că ele, departe de a-i ajuta, nu fac altceva decît să-i înşele, sugerîndu-le un sens care nu corespunde decît parţial sau chiar de loc formei asemănătoare din limba romînă. Această situaţie nu scuză, dar explică în parte greşelile de traducere de genul celor discutate mai sus.

Cauzele acestor erori sînt multiple şi complexe, unele fiind de ordin obiectiv, iar altele de ordin subiectiv.

Cele obiective se leagă de istoria limbii engleze, de unele caracteristici ale limbii engleze contemporane şi de nivelul uneori nesatisfăcător al *Dicţionarului englez-romîn* (Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1958).

Istoria limbii engleze ne arată că un număr uriaş de elemente romanice au intrat în vocabular în engleza medie şi în engleza modernă, astfel încît, deşi fondul principal lexical a rămas în mare măsură germanic, masa vocabularului este romanică în proporţie de aproximativ 55 la sută. Or, după cum subliniază R. A. Budagov, „cuvintele împrumutate nu rămîn pasive în limba în care au pătruns. Dimpotrivă, rupîndu-se de solul „natal", cuvintele încep să se dezvolte în mediul celeilalte limbi, îndepărtîndu-se adesea de sensurile lor iniţiale" [2]. Uneori se ajunge chiar la fenomenul curios al polarizării : un cuvînt are un sens vag sau neutru, care, treptat, se precizează în două direcţii opuse, dobîndind în cele din urmă înţelesuri contrare. Este cazul cuvintelor *apparent* (care poate însemna „vizibil", „vădit", „evident" şi, totodată, „aparent", „înşelător") şi *to prevent* (care poate însemna „a împiedica", dar şi „a o lua înainte", „a anticipa"). Multe cuvinte păstrează toate sensurile din limba din care provin, dar unele le menţin numai parţial (de ex. *apparent* a pierdut unele sensuri din franceză : „care se evidenţiază printre ceilalţi", „verosimil", „probabil"). Altele îşi schimbă înţelesul sau dobîndesc sensuri noi pe lîngă cele vechi (de ex. *to expose* — „a dezvălui", „a demasca"). Majoritatea cuvintelor de care ne-am ocupat mai sus au fost împrumutate din franceză sau din latină în engleza medie sau, uneori, în engleza modernă timpurie şi ele au dobîndit sau au dezvoltat sensul care induce în eroare după trecerea a două pînă la trei secole.

Printre caracteristicile limbii engleze contemporane care constituie o altă cauză obiectivă a greşelilor din traduceri, ar trebui amintite cele indicate de Maxime Koessler [3], cum ar fi tendinţa spre condensare, concentrare, elipsă (de ex. *local variations* nu înseamnă „variaţii locale", ci „fluctuaţii de la o localitate la alta sau de la o regiune la alta"), uşurinţa derivării unui substantiv abstract dintr-un verb (de ex. *the explosion of a theory* înseamnă „spulberarea unei teorii"), frecvenţa schimbării diatezei şi a transformării unor verbe tranzitive în intranzitive şi invers (astfel, *to ballot*, de pildă, este în general intranzitiv şi are sensul de „a vota prin

[1] Ele au, în general sau în mod frecvent, următoarele sensuri : *to assist* — a ajuta ; *to expose* — a demasca ; *to prevent* — a împiedica ; *apparent* — vizibil, vădit ; *genial* — binevoitor, jovial ; *immaterial* — neimportant ; *advertisement* — reclamă ; *deception* — înşelăciune ; *injury* — rău, prejudiciu, rană.

[2] R. A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 141.

[3] Maxime Koessler, Jules Derocquigny, prefaţă la *Les Faux Amis*, Paris, 1961, p. XIX-XXII.

vot secret" sau „a trage la sorți" ; recent, a început să fie folosit și ca verb tranzitiv însemnînd „a chema pe cineva să-și exprime părerea prin vot secret").

O altă cauză obiectivă a traducerii greșite a unor cuvinte din categoria „false friends" este nivelul inegal al dicționarului amintit, care afirmă, bunăoară, că *to prevent* ar avea ca prim sens „a preveni (pe cineva)", iar pentru *apparently* dă numai sensul „în aparență", „după cum s-ar părea", pentru *corporation* numai pe acela de „corporație", omițînd totodată sensurile de „progres" și „depășire" ale cuvîntului *advance*, sensul de „a demasca" al cuvîntului *to expose* și pe acela de „situație" al cuvîntului *condition*.

Dar un bun traducător nu se lasă înșelat de „false friends", oricît de mari ar fi dificultățile obiective și oricît de multiple și complexe ar fi cauzele lor. Cu aceasta ajungem la cauzele de ordin subiectiv ale greșelilor de care ne-am ocupat. Ele sînt cunoașterea insuficientă a limbii engleze, superficialitatea, traducerea mecanică, neînțelegerea importanței contextului, consultarea unui număr insuficient de dicționare, neglijența în mînuirea limbii romîne, ba uneori chiar stîlcirea ei.

Aceste cauze subiective generează, de altfel, greșeli de traducere de tot felul — nu numai de tipul celor legate de „false friends" — și dovedesc din plin că, dacă un cuvînt induce în eroare, nu cuvîntul este de vină, ci traducătorul. Într-adevăr, acesta trebuie să cunoască bine limba și să nu traducă în grabă, mecanic, ci să acorde o atenție deosebită analizei textului și a vocabularului și în special acelor cuvinte care vin în contradicție cu contextul. După cum amintește M. Koessler [1], cînd Voltaire, care era extrem de clar și precis în exprimarea propriilor sale gînduri, a încercat să popularizeze în Franța opera lui Shakespeare traducînd-o, el a denaturat-o în mare măsură, deși s-a străduit să redea textul cît mai exact. Nu cuvintele s-au dovedit a fi niște „false friends" față de Voltaire, ci marele scriitor a fost un „false friend" față de cititori și față de Shakespeare. Prin urmare Koessler afirmă pe bună dreptate că noțiunea de „false friend" este arbitrară, reversibilă, relativă și elastică. Exemplul lui Voltaire a demonstrat în mod convingător caracterul ei arbitrar și reversibil. Ea este relativă, pentru că depinde în primul rînd de *calitatea* traducătorului, de felul său de a înțelege textul, de a pătrunde în esența lui, și elastică pentru că extinderea ei este invers proporțională cu *cantitatea* de cunoștințe ale traducătorului [2]. Dacă acesta stăpînește limba engleză din punct de vedere teoretic și practic și cunoaște anumite noțiuni fundamentale de lingvistică generală, dacă el cercetează temeinic contextul, cuvintele nu-l pot induce în eroare.

Așadar, cauzele subiective ale apariției unor greșeli de felul celor semnalate sînt în fond adevăratele cauze, cele obiective neconstituind în cel mai bun caz decît circumstanțe atenuante.

Și astfel ajungem la soluțiile pentru remedierea situației constatate. Ele constau, firește, în înlăturarea cauzelor care, după cum am văzut, nu

[1] *Op. cit., Prefața*, p. XV.
[2] *Ibid.*, p. XIV.

rezidă de fapt în existența unor cuvinte înșelătoare, ci în lipsurile traducătorilor respectivi.

Întrucît sarcina de a forma pe viitorii traducători și profesori revine cadrelor de specialitate din învățămîntul superior, acestea trebuie să contribuie în mare măsură la înlăturarea lipsurilor. Este necesar ca, la seminarele de traducere și retroversiune, studenții să-și însușească teoria traducerii atît teoretic, cît și practic, să se acorde cea mai mare atenție formării deprinderilor legate de înțelegerea efectivă, aprofundată a textului și de redarea lui într-o formă corectă, precisă și frumoasă. De asemenea, în diferitele forme de activitate cu studenții, trebuie dezvoltate într-înșii conștiinciozitatea, adîncimea și probitatea gîndirii, exactitatea exprimării. Astfel vor putea fi eliminate — dacă nu total, cel puțin în mare parte — cauzele erorilor de genul celor discutate mai sus, ca și ale multor altora, de altfel.

În ceea ce privește cauzele obiective sau, mai bine zis, circumstanțele atenuante, ar fi indicat să se elaboreze un dicționar de „false friends", care să dea explicații etimologice, să indice sensurile fiecărui cuvînt în ordinea frecvenței lor și să ofere citate ilustrative și soluții pentru traducerea acestora.

În sfîrșit, ar fi foarte utilă publicarea unui manual al traducătorului din și în limba engleză.

FOLOSIREA INFINITIVULUI LUNG

DE

ANA CANARACHE

Limba romînă cunoaşte, pe lîngă infinitivul scurt, şi un infinitiv lung, care exprimă numele acţiunilor şi care, avînd valoare de substantiv, păstrează mai mult sau mai puţin şi valoarea de verb : *deprinderea de a observa*; *plecarea muncitorilor*; *purtarea elevilor.*

În vremea din urmă se observă folosirea din ce în ce mai largă a acestui infinitiv lung, în special în presă şi în publicaţiile ştiinţifice (nu şi în vorbire !) în funcţie de atribut, complement, nume predicativ sau subiect (urmat de un atribut genitival). *Manifestările clinice care pot apărea în urma* administrării *intravenoase a novocainei sînt adesea inexistente, modificările humorale apărînd totdeauna* [1]. *Este adevărat. . . că scopul era* promovarea *ştiinţei* [2]. *Una din principalele cauze . . . este insuficienta* folosire *a îngrăşămintelor organice şi minerale, iar în zonele cu soluri acide sau sărături oase,* nefolosirea *varului* [3]. *Hărţile de soluri întocmite ulterior — în general în scopul* popularizării *cunoştinţelor. . . nu aduc modificări esenţiale hărţii de soluri din 1927* [4]. *Prin îngrăşăminte se înţeleg acele substanţe. . . care se aplică în sol. . . în scopul* ridicării *producţiei* [5]. *Pungulita de chei se face foarte uşor şi va apăra buzunarele de* rupere [6].

Întîlnim infinitivul lung chiar şi după prepoziţia *pentru*, situaţie în care, de obicei, se foloseşte infinitivul scurt. *Pentru* urmărirea (= pentru a urmări) *rezultatelor terapeutice îndepărtate, este indicată* supravegherea *la domiciliu a bolnavelor tratate de cancer* [7].

---

[1] „Fiziologia normală şi patologică", nr. 2/1961, p. 102.

[2] *Realizări în Geografia R.P.P.*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 9.

[3] *Îndrumător pentru folosirea îngrăşămintelor*, Ed. agrosilvică de stat, Bucureşti, 1959, p. 4.

[4] Revista „Natura", nr. 3/1959, p. 35.

[5] *Îndrumător. . .*, p. 7.

[6] „Magazin", 8. IV. 1961, p. 6.

[7] „Revista de referate" (Ştiinţe medico-biologice) a Institutului de studii romîno-sovietic, nr. 1/1961, p. 271.

Iată un exemplu în care înlocuirea infinitivului scurt cu cel lung după prepoziția *pentru* a dus la o frază cu totul hibridă : *Muncesc cu pricepere și elan. . . pentru* lămurirea *țăranilor muncitori să păşească pe drumul agriculturii socialiste* [1] (lămurire să păşească. . .? Infinitivul lămurire are aici o valoare verbală ştearsă, nu se comportă ca verb şi nu poate primi complemente ; corect = pentru a-i lămuri şi a-i face să. . .).

Răspîndindu-se din ce în ce, construcțiile cu infinitivul lung încep să apară nu numai în presă şi în publicațiile ştiințifice, ci şi în publicistica cu conținut literar. Uneori le întîlnim în fraze cu o desfăşurare amplă, intenționat repetate pentru a se obține, prin repetiție, efecte stilistice. Astfel de construcții însă fac fraza greoaie, după cum se poate vedea din cele cîteva exemple de mai jos : Menținerea *unui regim de temperatură, lumină şi umiditate constant* (*în Muzeul de artă din Constanța umiditatea e încă dăunătoare*), depozitarea *lucrărilor astfel încît să aibă suficient spațiu între ele*, ferirea *lor de eventuale incendii etc. trebuie şi a început să constituie o grijă permanentă a celor în seama cărora sînt date acestea* [2]. Industrializarea *în plin marş a producției cantitativ şi calitativ din ce în ce mai bună*, mecanizarea *agriculturii, cultura pămîntului după cele mai înaintate metode agrotehnice*, împînzirea *țării cu şosele asfaltate*, dărîmarea *cu tîrnăcopul a cocioabelor orăşeneşti*, ridicarea cu *o uşteală surprinzătoare pe tot cuprinsul țării de locuințe pentru oamenii muncii*, crearea *de noi oraşe, obligativitatea învățămîntului de opt ani*, îndrumarea *studențimii către* verificarea *practică a cunoştințelor teoretice şi a muncitorimii spre universități*, culturalizarea *maselor*, ieşirea *artistului din atelier şi* aşezarea *lui alături de figurile dogorîte de flăcări în fața gurilor furnalelor sau împreună cu colectiviştii în bătaia vîntului care clatină lanurile de grîu, toate acestea le datorăm acelui Octombrie. . .* [3]

Pe lîngă monotonia cauzată de repetarea atîtor infinitive terminate în *-are*, se mai adaugă şi o discordanță pe plan semantic, rezultată din alternarea şirului de tranzitive (*industrializăm, dărîmăm, ridicăm* etc.) cu un intranzitiv şi un reflexiv (artistul *iese, se aşază. . .*). Folosirea unor predicate verbale în locul infinitivelor ar fi permis separarea frazelor de mai sus în mai multe propoziții scurte, ceea ce ar fi avut drept urmare o expunere suplă şi curgătoare.

Construcțiile cu infinitivul nu sînt numai obositoare şi pretențioase, ci, adesea, şi lipsite de claritate. Folosindu-se un mod personal (indicativ sau conjunctiv) autorul acțiunii, subiect al propoziției subordonate (care poate fi identic cu cel din regentă sau poate fi altul) va apărea clar, chiar dacă nu este exprimat, pe cîtă vreme folosirea infinitivului lung (mod nepersonal) poate da naştere la echivoc : *Oamenii de ştiință sovietici au putut asigura condițiile necesare în partea locuibilă a navei cosmice şi totodată au obținut* transmiterea *informațiilor cu privire la modificările acestor condiții în timpul zborului.* [4] Nu apare clar : cine trimetea informațiile ?

[1] „Revista de pedagogie", nr. 3/1957, p. 22.
[2] „Contemporanul", nr. 42/1961, p. 6.
[3] *Ib.*, nr. 44/1961, p. 1.
[4] „Scînteia", nr. 5116/1961, p. 4, col. 2.

Infinitivul lung se folosește adesea în legătură cu construcții impersonale de tipul: *este posibil, este necesar, este bine, frumos, recomandabil* etc. Aceasta se face (ca și în exemplul de mai sus) pentru a se evita exprimarea unui subiect nedeterminat. Dar la același rezultat se poate ajunge folosindu-se conjunctivul la o formă impersonală (în exemplul de mai sus: au obținut să se transmită informații). De asemenea: *Avînd în vedere că* obținerea *sucului gastric prin sondă nu este totdeauna posibilă din diferite motive. . .*[1] (=nu este totdeauna posibil să se obțină. . .). *Dacă am încerca să spunem că nu e posibilă* întrebuințarea *cuvintelor fără* cunoașterea *exactă a sensului lor. . .*[2] (= nu este posibil să se întrebuințeze. . . fără să se cunoască. . .). *Revoltă care a obligat* trimiterea *delegației guvernamentale britanice pentru* discutarea *problemei*[3] (= a obligat să se trimită. . .). *Este convins că* obținerea *unor progrese nu este imposibilă*[4] (= nu este imposibil să se obțină. . .). *În cele două tablouri prezentate se constată că* citirea *rezultatelor este foarte necesară nu numai în primele 72 de ore, ci și după 4—5 zile de la însămînțare*[5] (= este necesar să se citească. . .).

Frazele construite cu infinitivul sînt greoaie și din alte motive. Avînd valoare de substantiv, infinitivul este adesea urmat de un atribut în genitiv, care poate fi urmat la rîndul lui de alt genitiv (sau alte genitive). Uneori el însuși este folosit la genitiv, după care urmează alte genitive. O succesiune de genitive care diferă între ele ca formă (fie că aparțin la declinări diferite, fie că un singular alternează cu un plural) nu este supărătoare: *În scopul* obținerii *unor recolte cît mai bogate, stațiunii de mașini și tractoare Chitila îi revine o mare răspundere*[6]. În *scopul* satisfacerii *nevoilor populației... se va pune în circulație o monedă metalică divizionară de 15 bani*[7].

Dacă însă genitivele sînt identice ca formă, fraza devine deosebit de obositoare: *Pentru* prezentarea *industriilor din centrele mari și* evitarea încărcării *hărții. . . autorii au folosit sistemul grupării*[8] (= pentru a prezenta . . . și a evita . . .). *În scopul* asigurării îngrijirii sănătății *în bune condiții, unitățile medicale din regiunea Maramureș au fost dotate . . . cu aparatură și instrumente medicale*[9].

Monotonia unor fraze ca cele de mai sus poate fi ușor evitată prin construcția *pentru* + infinitivul scurt.

În alte cazuri, infinitivul este folosit în fața unui substantiv nedeclinabil, ceea ce obligă la introducerea unei propoziții care să marcheze genitivul. Astfel de construcții sînt și ele greoaie, mai ales dacă, așa cum se întîmplă în exemplul de mai jos, dau naștere la un hiat: *În multe locuri recoltele continuă să rămînă scăzute, mai ales din cauza* nerespectării *a o seamă de condiții agrotehnice*[10] (= din cauză că nu se respectă o seamă de...).

---

[1] „Revista de referate" (Științe medico-biologice) nr. 5/1959, p. 281.
[2] „Informația Bucureștiului", nr. 2374/1961, p. 2, col. 1.
[3] *Ibid.*, nr. 2877/1961, p. 3, col. 6.
[4] „Scînteia", nr. 4552/1959.
[5] „Revista de referate", p. 330.
[6] „Informația Bucureștiului", nr. 2377/1961, p. 2, col. 7.
[7] „Scînteia", nr. 5120/1961, p. 3.
[8] Revista „Natura", nr. 3/1959, p. 131.
[9] „Romînia liberă", nr. 5404/1962, p. 3, col. 3.
[10] *Îndrumător...*, p. 3.

În alte cazuri, între infinitiv și determinare sînt intercalate alte elemente ale comunicării, introduse printr-o prepoziție. În astfel de cazuri fraza devine deosebit de greoaie : *Această uzină va permite* producerea *în țara noastră de anvelope* [1]. *Ele demonstrează încă o dată necesitatea* păstrării *de către țările socialiste a vigilenței* [2]. De altfel, construcțiile cu prepoziții determinate de infinitiv sînt greoaie chiar dacă nu urmează imediat după acesta : [Stațiunea dezgropată] *ilustrează permanența* locuirii *acestei așezări de către populația băștinașă dacică și romanizată* [3] (= faptul că așezarea a fost permanent locuită...).

Folosirea abuzivă a infinitivului lung duce la un stil bombastic, din care comunicarea nu are nimic de cîștigat. Dimpotrivă, formele predicative sau, în anumite, cazuri, infinitivul scurt, asigură o expunere simplă, suplă, curgătoare, la care este bine să nu renunțăm niciodată.

---

[1] „Scînteia", nr. 4553/1959.
[2] *Ib.*, nr. 5300/1961, p. 4, col. 5.
[3] „Romînia liberă", nr. 5199/1961, p. 3, col. 5.

SCHIȚĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÎNE

DE

MIRCEA SECHE

VII

ACTIVITATEA LEXICOGRAFICĂ A LUI ALEXANDRU CIHAC

2

a) *Elementele latine.* Am arătat în prima parte a capitolului de față că elementele latine ale limbii romîne, care ocupă întreg volumul întîi al lucrării lui Cihac, reprezintă peste 45% din totalul cuvintelor înregistrate în ambele volume; în cifre absolute, acest procent corespunde unui număr de 8 038 de termeni. Că autorul are față de munca sa la primul volum o atitudine critică, nepreconcepută, o dovedește faptul că el revine ulterior asupra multor etimologii stabilite aici. Într-adevăr, la 1879, în volumul al doilea al dicționarului, Cihac încadrează printre elementele nelatine ale limbii romîne o serie de termeni care figuraseră și în primul volum, ca elemente de origine latină. În unele cazuri aceste reveniri sînt nejustificate și arată încă o dată înclinația autorului de a explica (deși cu bună-credință) cît mai mult prin slavă; la *boare*, *boci*, *căuș*, *crunt*, *cucută*, *custură* etc., de exemplu, autorul a renunțat în mod greșit la etimologiile date anterior, încercînd să explice prin slavă termenii romînești; la *afla*, *botez*, *carte*, *coif*, *curte*, renunțarea la etimologia latină s-a făcut, tot în mod eronat, în favoarea unor etimoane grecești. Revenirile îndreptățite ale lexicografului la capitolul elementelor latine sînt însă cu mult mai numeroase decît erorile sale; cu acest prilej, cuvinte ca *abur*, *alac*, *arendă*, *bască*, *bărbier*, *boltă*, *bura*, *buruniță* „burniță", *buză*, *cadă*, *canea*, *călămări*, *cîntar*, *clapon*, *cazarmă*, *chimir*, *conci*, *coltuc*, *cort*, *cuhnie*, *cumpănă* etc., considerate la 1870 de origine latină, capătă, în 1879, în volumul al doilea al dicționarului, etimologia justă, ca elemente nelatine ale limbii romîne.

Pentru a obține o imagine cît mai exactă asupra calităților științifice ale primului volum al lucrării, am întreprins confruntarea cuvintelor-bază de la litera *P* (cîte sînt cuprinse în indice) cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii romîne moderne*; concluziile obținute în urma acestei confruntări ni se par de-a dreptul surprinzătoare: din cei 155 de termeni-bază comuni în cele două dicționare 126 au, la Cihac, etimologia corectă; dacă la cifra de mai sus adăugăm alte 13 cuvinte, pe care *Dicționarul limbii romîne moderne* le consideră că provin doar probabil din latină ori din latina savantă și din diverse limbi romanice (căci în concepția lui Cihac sînt latinești și cuvintele provenite din latină prin intermediul altei limbi), ajungem la procentul de aproape 90% etimologii valabile.

Demonstrația trebuie însă făcută și invers, adică plecînd de la lista de cuvinte a *Dicționarului limbii romîne moderne*; în felul acesta pot fi depistate atît lipsurile cantitative din primul volum al lucrării lui Cihac, cît și cuvintele de origine latină care figurează, în mod eronat, în dicționarul lui Cihac, printre elementele nelatine. Am arătat și în prima parte a prezentării de față că, în general, nu sînt omise în dicționar cuvinte importante; confruntarea listei de cuvinte la litera *P* a *Dicționarului limbii romîne moderne* cu partea corespunzătoare a lucrării lui Cihac ne confirmă că lipsurile cantitative în privința elementelor moștenite din latină sînt într-adevăr puține. Neimportant, vorbind din punct de vedere strict statistic, ne apare și numărul elementelor latine înregistrate de Cihac printre cele nelatine: din cei aproape 200 de termeni-bază de origine latină cîți apar, la litera *P*, în *Dicționarul limbii romîne moderne*, abia 11 sînt dați de Cihac printre elementele nelatine [1].

Lexicograful a indicat în mod sistematic atît etimonul latinesc cît și formele corespunzătoare din limbile romanice (din diverse stadii, dialecte etc. ale lor), care întăresc etimologia propusă [2]. Dacă termenul romînesc are corespondente înrudite și în limbi neromanice, autorul le indică, de asemenea, după corespondentele romanice; prin aceasta el pare că vrea să semnaleze fie influența latină ori romanică asupra limbilor neromanice, fie, dimpotrivă, posibilitatea influenței acestora din urmă asupra romînei [3]. Formele corespunzătoare din dialectele sud-dunărene sînt, ca mai pretutindeni în lucrare, rareori invocate; faptul se explică în primul rînd prin aceea că, la data cînd Cihac își redacta dicționarul, dialectologia limbii romîne era ca și inexistentă.

Primul volum al dicționarului lui Alexandru Cihac, cuprinzînd elementele latine ale limbii romîne, se consultă și astăzi cu folos, constituind una dintre cele mai realizate părți ale lucrării. Rupînd cu tendințele

---

[1] *Papură, pască, pată, păgîn, păpușă, plai, plin, pregeta*, apar printre elementele slave; *pătul* și *pătură*, printre cele maghiare; *pulbere*, printre cele grecești. Dintre termenii citați, *pască, păgîn, păpușă, plin* și *pulbere* figurașeră, în mod corect, și în primul volum al lucrării, ca elemente de origine latină, dar lexicograful a renunțat ulterior la această explicație.

[2] La cuvîntul *cald* se dau corespondentele din italiană, spaniolă, portugheză, provensală, franceză veche și modernă; la *casă*, corespondentele din italiană, spaniolă, portugheză, catalană, provensală, franceză; la *fur* subst., se indică și forma corespunzătoare din aragoneză.

[3] La *furcă* se enumeră, după corespondentele romanice, formele din engleză, germană, albaneză, greacă, slavă veche și bulgară; la *scară* se dau și corespondentele din albaneză, slavă veche, sîrbă, rusă și croată.

latiniste pînă atunci predominante, care căutau cu orice preț etimologii latine la mai fiecare cuvînt românesc, Cihac s-a străduit să delimiteze obiectiv, cu argumente strict lingvistice, elementele latine de cele nelatine. În această delimitare nepreconcepută el a plecat și de la premisa că importanța și nu cantitatea elementelor latine determină substanța lexicală a limbii române. Dacă lingvistul a supraevaluat totuși elementele slave ale limbii române, adesea în dauna celor latine, eroarea sa se explică în primul rînd prin limitele surselor de informație ale epocii, și proporțiile acestei erori sînt în orice caz cu mult mai reduse decît acelea, în sens invers, ale adepților curentului latinist.

b) *Elementele slave.* Am arătat că elementele slave ale limbii române reprezintă, în dicționarul lui Cihac, aproape 35% din totalul cuvintelor pe care le înregistrează lucrarea; în cifre, acestui procent îi corespunde suma de 6 141 de termeni.

Spre deosebire de primul volum, în al doilea (deci și la elementele slave) schimbările de concepție în privința etimoanelor sînt extrem de puține. O cercetare mai amănunțită a acestui capitol impune o concluzie categorică și de mare importanță: aceea că Cihac a înregistrat la locul cuvenit marea majoritate a cuvintelor românești de origine slavă. Relativ puține imputări se pot face autorului în această privință [1]. Pentru a ajunge la concluzia amintită am întreprins confruntarea prin sondaj a listei de cuvinte din capitol cu lista corespunzătoare pe care ne-o oferă Gh. Mihăilă în recenta sa carte *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română* (București, 1960); absolut toate cuvintele românești de la literele *M* și *O* pe care Gh. Mihăilă le consideră de origine sud-salvă apar, de asemenea, în dicționarul lui Cihac, printre elementele slave ale limbii române. Chiar dacă, la o confruntare mai largă, s-ar dovedi că exactitatea lui Chihac nu este absolută (și ea nici nu poate fi absolută!), meritele lexicografului rămîn totuși extrem de mari.

Prin urmare, eroarea lui Cihac din acest capitol nu este în nici un caz aceea de a fi plasat numeroși termeni de origine slavă printre elementele neslave ale limbii române. Slăbiciunea reală a capitolului în discuție constă, dimpotrivă, în ușurința acceptării, printre elementele slave ale limbii române, a unui mare număr de cuvinte de alte origini. Nu lipsurile cantitative din acest capitol constituie vulnerabilitatea lui, ci surplusul de termeni care figurează în el. Pe acest surplus nejustificat se întemeiază de altfel critica de bază care s-a făcut întregii lucrări, și el determină în mare parte imaginea exagerărilor lui Cihac. Pentru a demonstra aspectul amintit ne servim de rezultatul confruntării cuvintelor-bază de la literele *L* și *R* [2] din dicționarul lui Cihac cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii române moderne*: din cei 141 de termeni comuni în lista de cuvinte a celor două dicționare, numai 83 sînt dați în *Dicționarul limbii române moderne* cu etimologie slavă neîndoielnică, la care mai pot fi adăugați încă 7 termeni, a căror proveniență din slavă este posibilă. Așadar, lexicograful a indicat greșit etimologia a peste 50 de cuvinte; în procente,

[1] Numai la capitolul elementelor grecești observăm un abuz mai evident: lexicograful a trecut aici o bună parte din terminologia bisericească de origine slavă a limbii române.

[2] Alegerea porțiunilor s-a făcut la întîmplare.

pe porțiunea dată, erorile sale se ridică la circa 36%, depășind astfel în mod simțitor erorile comise la elementele latine ale limbii romîne. Sondajul făcut arată în mod clar și consecința aplicării principiului „etimologie cu orice preț" : din cei 51 de termeni încadrați, prin abuz, la elementele slave, 23 figurează și astăzi în dicționare cu etimologie necunoscută [1]. Prin urmare, numai termenii fără origine cunoscută care apar la Cihac, la cele două litere supuse sondajului, drept elemente slave ale limbii romîne, reprezintă aproape 17% din totalul de cuvinte înregistrate. Tendința de a încadra printre elementele slave ale limbii romîne cuvinte cu origine necunoscută se mai poate demonstra și cu faptul că, la litera *B* a capitolului elementelor slave, dintre cei 50 de termeni-bază în care indicația etimologică dată de Cihac nu corespunde aceleia din *Dicționarul limbii romîne moderne*, 17 apar în acest din urmă izvor fără origine cunoscută.

Am arătat că ideea justă a autorului de a deosebi elementele slave pătrunse în limba romînă pe cale directă de cele intrate prin intermediul limbii maghiare este pusă în aplicare doar accidental. Ni se pare totuși semnificativ să semnalăm, în acest sens, că Cihac îl corectează în cîteva rînduri pe marele slavist Fr. Miklosich și indică filiera exactă a unor împrumuturi romînești : *bai*, *bardă* și *bir*, de exemplu, considerate de Fr. Miklosich drept cuvinte slave ale limbii romîne, apar, la Cihac, ca împrumuturi maghiare.

Dacă distincția între filiera slavă și cea maghiară apare uneori în dicționar, se poate reproșa în schimb net lexicografului că distincția între diversele surse slave de împrumuturi este ca și inexistentă. Considerînd că familia limbilor slave alcătuiește o unitate aproape indivizibilă și nediferențiată, un fel de limbă unică, Cihac a explicat fiecare termen romînesc împrumutat din slavă prin toate limbile slave în care apar forme similare. El nu-și arată aproape niciodată preferința pentru o filieră sau alta, ci lasă cititorului libertatea de a-și alege una dintre indicațiile date ori, eventual, de a le accepta pe toate. Din această cauză nici nu se poate face, pe baza dicționarului său, o apreciere cît de aproximativă a aportului calitativ și cantitativ al fiecărei limbi slave în parte la îmbogățirea lexicului romînesc. Este adevărat că, în numeroase cazuri, nici lexicografia romînească actuală nu poate fixa cu precizie, pentru fiecare termen, sursele slave. Dar Cihac a transformat în regulă această dificultate obiectivă și a mers pe drumul tradițional al considerării în bloc a elementelor romînești de origine slavă, principiu inacceptabil în lexicografia științifică modernă. Pentru a ilustra în mod sumar acest abuz, amintim că termeni ca *mac*, *maică*, *meșteră*, *matcă*, *mălin*, *mierță*, *miji*, *mince* (=minge), *mîrșav*, *mlacă*, *moaște*, *mocirlă*, *molie*, *movilă* etc., a căror origine sudslavă este neîndoielnică [2], sînt legați, în dicționarul lui Cihac, deopotrivă de surse slave de nord (rusa, poloneza etc.).

La capitolul elementelor slave ale limbii romîne Cihac a folosit, într-o măsură nebănuit de mare, contribuțiile din acest domeniu ale lui

---

[1] *Lamoste*, *landră*, *lăbărța*, *lehăi*, *le(r)la*, *lespede*, *listai*, *lostopan*, *lotru*, *rangă*, *rapăn*, *răbda*, *răgaz*, *răpciugă*, *răsti*, *răslui*, *refec(a)*, *retez*, *reteza*, *retevei*, *rezema*, *rîni*, *rîșniță* (cf. DM).

[2] Gh. Mihăilă, *op. cit.*

Fr. Miklosich, și îndeosebi opera capitală a acestuia care interesează lexicografia românească, *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (Viena, 1861). O confruntare între cele două lucrări scoate chiar la iveală unele fapte de-a dreptul surprinzătoare, în defavoarea lui Cihac; constatarea cea mai gravă este aceea că meritele lui Cihac, la acest capitol, sînt, în cea mai mare parte și în ultimă esență, meritele lui Miklosich, iar defectele evidente ale capitolului aparțin în cea mai mare parte lui Cihac. O asemenea afirmație impune, bineînțeles, o argumentare convingătoare din partea noastră, argumentare pe care vom încerca s-o facem în rîndurile de mai jos. Comparînd un număr destul de însemnat de pagini de la începutul lucrării lui Miklosich[1] cu porțiunea corespunzătoare a dicționarului lui Cihac ajungem mai întîi la concluzia că acesta din urmă a preluat aproape în întregime lista de cuvinte a celui dintîi: din cei 155 de termeni-bază (capete de „cuib" lexical) numărați, pe aceste pagini, la Miklosich, 153 apar și la Cihac, iar la 143 dintre aceștia (reprezentînd 95%) lexicograful român a acceptat etimologiile înaintașului său, date cu aproape două decenii în urmă[2]; cît despre cele 10 schimbări față de înaintaș, ele reprezintă, în cea mai mare parte, etimologii eronate. Dacă comparăm aceeași porțiune din lucrarea lui Miklosich cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii române moderne* constatăm că, din cele 140 de cuvinte comune în cele două lucrări, 119 figurează în această din urmă lucrare cu etimologie slavă sigură, 5 cu etimologie slavă probabilă, 5 fără etimologie și 11 cu etimoane din diverse limbi neslave. Așadar, procentul de etimologii corecte ne apare la Miklosich aproape excepțional (circa 89%) și arată, pe de altă parte, un lucru foarte semnificativ în problema care ne interesează: că nucleul valabil al capitolului lui Cihac este preluat în cea mai mare parte de la Miklosich, iar adaosul cantitativ al celui dintîi, deși substanțial, conține și imensa majoritate a erorilor; acest adaos contribuie în mod esențial la scăderea procentului general de etimologii juste din lucrarea lui Cihac. Așadar, din punct de vedere calitativ, capitolul elementelor slave din dicționarul lui Cihac înseamnă un regres față de lucrarea lui Miklosich, iar afirmația lui Gh. Mihăilă că activitatea acestuia ar fi fost „dezvoltată de A. Cihac"[3] poate fi acceptată numai din punct de vedere strict cantitativ.

Ne face impresia chiar că Cihac s-a condus după Miklosich și în organizarea materialului din întregul său dicționar: întîlnim, la lingvistul austriac, aceeași grupare a termenilor pe „cuiburi" lexicale (însă fără exagerările lui Cihac), aceeași „traducere" sumară a termenilor (la Miklosich însă în limba latină), aceleași lanțuri de corespondente etimologice, aceleași bogate referințe la diverse izvoare lingvistice, mai ales lexicografice.

c) *Elementele maghiare.* Numărul cuvintelor românești pe care A. Cihac le consideră de origine maghiară se ridică, în dicționarul său,

[1] Pînă la cuvîntul *guștер*.

[2] La explicațiile lui Miklosich, Cihac a adăugat numai, uneori, alte limbi slave în care se află termenul românesc.

[3] Gh. Mihăilă, *O sută de ani de la apariția lucrării lui Franz Miklosich „Elementele slave în limba română" (1861)*, în „Limba română", X (1961), nr. 4, p. 49.

la 1 026, ceea ce reprezintă, în procente, din totalul cuvintelor înregistrate, sub 6%. Procentul acesta, destul de ridicat, este în bună parte influențat de mulțimea maghiarismelor regionale pe care lexicograful le include în lucrare din diverse izvoare lexicografice anterioare; uneori circulația acestor termeni pare îndoielnică chiar în graiurile românești din Transilvania. Ca să dăm un exemplu ilustrativ în acest sens, amintim că numai din Lexiconul de la Buda, din 1825, Cihac a preluat maghiarisme ca *alău*, *bediug*, *bicău*, *birgă*, *boboș*, *bogărie*, *boglar*, *căfăi*, *cofări*, *deplău*, *imbord*, *lab*, *mihoală*, *nată*, *năhor*, *paler*, *pețear*, *pleban*, *rișcașă*, *sorgoș*, *suciu*, *șanfă*, *șurăi*, *timău*, *tongăni*, *tronf*, *ughian*, *văcălaș*, *vălătaș*, *vălceag*, *vizare*, *vojoi*, *zai* etc., cu circulație efemeră sau cel puțin strict regională. Nu se poate face însă lexicografului reproșul de a fi înregistrat aceste regionalisme suspecte ori stricte în dauna unor termeni românești de origine maghiară mai importanți; dimpotrivă, trebuie subliniat faptul că lipsurile cantitative ale capitolului sînt minime. Defectul principal al capitolului constă, ca și în cazul elementelor slave ale limbii române, în surplusul de termeni de alte origini care sînt înregistrați aici. Parcurgerea listei de cuvinte ne arată că termenii intrați în limba română din maghiară sînt înecați, în lucrare, de termeni românești de alte origini. Dintre cei 166 de termeni-bază (capete de „cuib" lexical) din capitolul lucrării lui Cihac confruntați cu *Dicționarul limbii române moderne* [1], numai 82 apar, în acest din urmă izvor lexicografic, cu etimologie maghiară certă, la care mai pot fi adăugați alți 12 termeni cu etimologie maghiară probabilă. Prin urmare, circa 40% dintre cuvintele grupate în acest capitol au etimologia greșită; un asemenea procent duce la concluzia fermă că lucrarea este în general slab realizată la capitolul elementelor maghiare, care astăzi poate fi consultat numai cu deosebită circumspecție. Această constatare poate fi întărită și de o altă comparație semnificativă: în temeinica lucrare a lui Simeon Mîndrescu consacrată elementelor maghiare ale limbii române, apărută în 1892 [2], cu tendințe exhaustive evidente (și prin urmare extrem de bogată), numărul total al cuvintelor înregistrate (socotind împrumuturile propriu-zise, derivatele și variantele) se ridică abia la 778; surplusul pînă la suma de 1026 de cuvinte (exclusiv variantele) din dicționarul lui Cihac reprezintă în esență tocmai partea eronată a capitolului, formată din termeni românești de origine nemaghiară.

Dacă, prin prisma progreselor de astăzi ale lingvisticii românești, capitolul pomenit al dicționarului lui Cihac este net depășit, el a reprezentat totuși, la vremea sa, un oarecare progres față de contribuțiile anterioare. Lexicografia românească de pînă atunci, dominată de tendințele latiniste, diminua la maximum proporțiile influenței maghiare asupra limbii române; pe aceeași linie merg și contribuțiile filologului și istoricului Robert Roesler, care afirma că „elemente[le] ungurești în limba română nu sînt multe; puținul pare a fi luat în timpuri mai recente" [3]. Cît despre cunoscutul studiu al lui Hunfalvy Pál consacrat influenței maghiare asupra

[1] Literele *C*, *D*, *F*, *G*, *H*, *I*, *Î*, *L*, *M* și *N*.
[2] Simeon C. Mîndrescu, *Elemente ungurești în limba română*, București, 1892.
[3] *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, p. 124.

limbii romîne, *A magyar nyelv hatása a rumunra* [1], deși cuprinde mai puține exagerări față de capitolul similar din lucrarea lui Cihac, este totodată de proporții mai modeste, căci nu își propune să epuizeze problema.

d) *Elementele turcești.* Numărul cuvintelor românești de origine turcă înregistrate în dicționarul lui Cihac se ridică la 1 250 și reprezintă peste 7% din totalul cuvintelor care apar în lucrare. Rezultă de aici că influența turcă asupra lexicului limbii romîne a fost mai puternică decît cea maghiară. Autorul subliniază, în prefața volumului al II-lea al dicționarului său, că această influență are, în general, un caracter popular „și probează că poporul s-a familiarizat destul de ușor cu această limbă" (p. XII). Părerea aceasta, în bună parte justă, contrazicea ideea curentă a epocii, după care limba stăpînitorilor turci ar fi furnizat lexicului românesc aproape exclusiv termeni livrești, de organizare (administrativă, militară, social-politică).

Ni se pare excelentă și ideea autorului de a face o ierarhizare a termenilor de origine turcă din limba română din punctul de vedere al circulației lor în această limbă, deoarece, după cum se știe, numeroase cuvinte turcești au circulat în mod artificial în limba română, ca elemente neintegrate, externe lexicului ei, în documente oficiale care emanau de la stăpînitori. În practică, această delimitare se dovedește însă uneori arbitrară, adică bazată mai mult pe impresii subiective decît pe realitățile lexicului românesc. Printre „raritățile" limbii noastre (notate cu asterisc) sînt date *birlic* „as", *cavaf*, *căni*, *ciohodar*, *culă*, *ghiol*, *isnaf*, *mahmur*, *mucalit*, *olat*, *seimeni*, *șașiu*, *taifas*, *zai(a)fet*, în timp ce *aiar*, *antep*, *arsîz*, *arș*, *arșea*, *avlie*, *balbaș*, *beghir*, *boaz*, *burlui* etc. apar ca termeni de circulație ai limbii romîne.

Din punctul de vedere al indicațiilor etimologice, capitolul elementelor turcești din lexicul limbii romîne este excelent realizat; cu toate contribuțiile ulterioare fundamentale din acest domeniu ale lui Lazăr Șăineanu [2], el se poate consulta și astăzi cu folos. Pentru obținerea unor date obiective am întreprins și aici un sondaj comparativ; am comparat cuvintele-bază cuprinse în porțiunea *aba-chiulaf* din capitolul lui Cihac cu porțiunea corespunzătoare a *Dicționarului limbii romîne moderne*: constatăm că, dintre cei 173 de termeni comuni celor două izvoare lexicografice, Cihac a indicat etimologia corectă la un număr de 150, ceea ce înseamnă că procentul de etimologii valabile din acest capitol se ridică pînă la 88%. Dacă facem comparația cu lucrarea lui L. Șăineanu *Influența orientală asupra limbei și culturei romîne*, procentul amintit se ridică și mai mult, deoarece la cele 150 de etimologii se mai adaugă alte 9 (la *arap*, *arșin*, *bărăgan*, *cabaniță*, *cais*, *cătun*, *ceafă*, *ceaun*, *chirie*, pe care L. Șăineanu îi consideră tot de origine turcă). Demn de semnalat este și faptul că tendințele generale ale exagerărilor lui Cihac se manifestă în acest capitol extrem de slab: abia 3 cuvinte cu etimologie necunoscută și un cuvînt cu origine onomatopeică apar, pe porțiunea amintită, printre elementele de origine turcă ale limbii romîne.

[1] A apărut în *Nyelvtudómányi Közlemények*, vol. al XIV-lea (1878).

[2] Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturei romîne*, vol. I-II$_{1,2}$. București, 1900.

Și lipsurile cantitative ale acestui capitol sînt relativ neimportante. Dacă autorul n-a înregistrat numeroase turcisme rare și învechite care apar în documentele oficiale din epoca stăpînirilor otomane, el nici n-a omis decît puține cuvinte românești populare de origine turcă; printre acestea, pe baza confruntării cu indicele lucrării lui Șăineanu, am depistat, la litera *A*, pe *abitir*, *aferim*, *aliotman*, *anason* și *avat* (peștele *Aspius rapax*), care nu sînt totuși cuvinte din uzul obișnuit.

Meritul realizării lui Cihac este cu atît mai mare cu cît, pînă la el, domeniul influenței orientale asupra limbii române fusese un teren aproape cu desăvîrșire necercetat[1]. Capitolul a fost utilizat în cele două lucrări capitale ulterioare care dezvoltă problema, *Die türkischen Elemente in den süd-est und osteuropäischen Sprachen* (Viena, 1884), aparținînd lui Fr. Miklosich, și în lucrarea amintită a lui Șăineanu.

c) *Elementele grecești.* În lucrarea lui Cihac sînt înregistrați 1 100 de termeni românești care ar proveni din greaca modernă, însumînd peste 6% din totalul celor care figurează în dicționar. Se pare că lexicograful a făcut și aici, ca și în cazul elementelor românești de origine turcă, o selectare destul de riguroasă în lista de cuvinte, înlăturînd elementele lexicale din epoca fanariotă a căror circulație era extrem de redusă.

Cea mai evidentă eroare pe care o face aici Cihac este aceea de a considera în bloc, ca pe o unitate, elementele grecești ale lexicului românesc. El a redus cele trei valuri de influență greacă — influența limbii grecești vechi, bizantine și neogrecești — la unul singur, căruia îi spune „element grec modern", termen prin care înțelege atît greaca din epoca fanariotă cît și greaca antefanariotă din secolele al XVI-lea — al XVII-lea. Cu toate acestea lingvistul recunoștea, în prefața lucrării, existența în limba română a unui element lexical „grec din evul mediu" (p. XII); în practică, în dicționar, acest element nu este însă distins de celelalte, iar despre o influență greacă veche nici nu se pomenește. Este adevărat că, din punct de vedere strict statistic, influența greacă nouă (din secolele al XVIII-lea — al XIX-lea) este cu mult mai importantă decît aceea medie și veche greacă, dar acestea din urmă nu pot fi nici ele ignorate. Se pare că numai dificultățile ridicate de identificarea acestor faze de influență, care dau și astăzi loc la unele controverse, l-au obligat pe Cihac să adopte atitudinea semnalată. Așa se face că termeni românești ca *frică*, *stol*, *uimă*, proveniți din vechea greacă, ori *agonisi*, *condei*, *folos*, *prisos*, *proaspăt*, proveniți din greaca bizantină, apar, în dicționar, printre „elementele grecești moderne" ale limbii române.

Eroarea fundamentală pe care o face însă Cihac în acest capitol este aceea de a fi confundat filierele grecești directe cu cele indirecte, adică de a fi considerat că provin direct din limba greacă termeni care, în realitate, au intrat în română prin intermediul altei limbi. Cuvinte ca *martur*, *teacă*, *tufă*, de exemplu, moștenite de limba română din latina populară (unde au pătruns din vechea greacă), figurează, la Cihac, printre

[1] Nu cunoaștem decît o singură lucrare anterioară din acest domeniu, dar cu lacune serioase de ordin cantitativ și calitativ, aparținînd lui Robert Roesler, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Rumänischen*, care a apărut la Viena, în 1865.

elementele grecești „moderne" ale limbii romîne. Confuzia de filiere devine pregnantă atunci cînd este vorba de terminologia de organizare bisericească, pe care limba romînă a împrumutat-o, după cum se știe, mai cu seamă din vechea slavă bisericească; termeni ca *metanie*, *metoc*, *minei*, *mir*, *mitropolie*, *monah*, *omofor*, *pălămar*, *panahidă*, *parastas*, *patriarh*, *proscomodie*, *psalm* etc., figurează, în dicționarul lui Cihac, printre elementele grecești ale limbii noastre, cînd, în realitate, ele sînt elemente grecești pentru limba slavă, dar slave pentru limba romînă. De altfel chiar autorul afirmase în prefața lucrării sale că „vechea slavă ne-a furnizat aproape întreaga terminologie ecleziastică" și că „adesea este îndoielnic" dacă unii dintre acești termeni „au fost primiți direct din greaca modernă(? !) ori din vechea slavă" (p. XII). Din păcate, afirmația este în bună parte infirmată de organizarea materialului. E de la sine înțeles că, în condițiile arătate, procentul de etimologii corecte în acest capitol se reduce în mod simțitor. Dintre cei 108 termeni comparați cu *Dicționarul limbii romîne moderne*[1], abia 60 au, în acest izvor, etimoane grecești, ceea ce reprezintă 55% etimologii corecte la Cihac. Numai elementele slave trecute de lexicograf printre cele grecești se ridică, în porțiunea comparată, la 25 și echivalează, ele singure, cu un procent de erori de circa 23%. Din aceste cîteva date se desprinde concluzia că, la capitolul elementelor grecești ale limbii romîne, dicționarul etimologic al lui Cihac este foarte deficitar și trebuie consultat astăzi cu multă circumspecție. Din punct de vedere istoric, pentru valoarea sa documentară, încercarea de sinteză a lui Cihac, fără precedent în filologia romînească, merită însă să fie reținută; cu toate scăderile semnalate, ea rămîne neîntrecută în secolul al XIX-lea. Lucrarea ulterioară (și mai restrînsă) din acest domeniu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba romînă* (București, 1894), de G. Murnu, deși semnalează și corectează unele erori ale lui Cihac, merge în general pe aceeași linie cu opera predecesorului și e chiar inferioară acesteia prin excesul sporit de încredere acordat filierei grecești directe, în dauna celei slave; termeni ca *adamant*, *afurisi*, *agheasmă*, *anafură*, *antifon*, *apostol*, *arhiereu*, *arhimandrit*, *aspidă*, *călugăr*, *cămătă*, *camilafcă*, *canon*, *cămilă*, *chelar*, *chilie*, *chimval*, *chit* „balenă", *chivot*, *colivă*, *cositor*, *crin* etc. etc., împrumutați de limba romînă din slavă, apar, în lucrarea lui Murnu, ca împrumuturi directe din greacă. Aceasta înseamnă că Murnu și-a însușit și a adîncit eroarea cea mai gravă a predecesorului său, confundarea filierelor directe cu filierele indirecte[2].

f) *Elementele albaneze.* Titlul capitolului din lucrarea lui Cihac („Elementele albaneze") este formulat impropriu și derutează, căci nu avem a face cu împrumuturi romînești de origine albaneză, ci cu termeni pe care cele două limbi îi au în comun și care aparțin unui element autohton ce a stat la baza ambelor limbi. De altfel autorul însuși a arătat acest lucru, în prefața dicționarului său (cf. p. XIII), pentru prima oară în istoria

[1] Cuvintele-bază din porțiunea *măcar-rodie*.

[2] Cu excepția lui *arhiereu*, toate celelalte exemple de erori citate din lucrarea lui Murnu se regăsesc întocmai în dicționarul lui Cihac.

lexicografiei romîne. Tot pentru întîia dată se dă, într-o operă lexicografică, lista termenilor pe care limba romînă îi are în comun cu albaneza. Dacă ținem seamă că problema elementelor autohtone ale limbii romîne nu este rezolvată în mod definitiv nici astăzi, lista lui Cihac, deși cu numeroase erori și lipsuri cantitative, are merite indiscutabile. Dintre cele 40-50 de cuvinte recunoscute azi drept daco-geto-trace, comune romînei și albanezei[1], apar, în opera lui Cihac, cam jumătate : *abur*, *bîlc*, *brad*, *bucura*, *bunget*, *buză*, *căciulă*, *călbează* (*gălbează*), *cioară*, *copac(iu)*, *cruța*, *ghimpe*, *gogă*, *gresie*, *grumaz*, *leurdă*, *năpîrcă*, *pîrîu*, *șopîrlă*, *vatră*, *văpaie*. Exagerările autorului diminuează însă mult meritele sale ; în lista elementelor comune cu albaneza apar termeni ca *bitușă*, *copleși*, *îngăima*, *măi*, *mendre*, a căror origine nu se cunoaște nici astăzi exact, sau *broască*, *codru*, *curcubeu*, *fin* (subst.), *încăla*, *sat*, *toacă*, *urmă*, a căror origine latină în limba romînă este astăzi neîndoielnică.

Slab se oglindește în dicționar și productivitatea pe teren romînesc a acestor termeni străvechi. Este unanim acceptat principiul că există un raport direct între vechimea cuvintelor și productivitatea lor : cu cît un grup de cuvinte de bază este mai vechi într-o limbă dată, cu atît și numărul derivatelor lui este mai ridicat. S-a demonstrat, de exemplu, pe baza *Dicționarului limbii romîne moderne*, că în limba romînă există, pentru termenii comuni cu albaneza, un raport de peste patru derivate (și variante) la un cuvînt de bază[2]. În lucrarea lui Cihac, la cele 21 de cuvinte de bază romînești comune cu albaneza, sînt înregistrate abia 29 de derivate ; *buză*, *copac*, *cruța*, *pîrîu*, de exemplu, apar în dicționar fără nici un derivat.

Plin deopotrivă de merite și de scăderi, acest ultim capitol al dicționarului lui Cihac are astăzi mai mult o valoare documentară.

★

Reiese clar, din cele arătate în cursul articolului de față, că *Dicționarul etimologic dacoromîn* al lui Alexandru Cihac are o valoare inegală. Capitolele consacrate elementelor latine și turcești ale limbii romîne ne apar și astăzi remarcabil realizate din punct de vedere științific, acela al elementelor slave, cu toate exagerările lexicografului, arată pentru întîia oară la noi proporțiile acestei influențe, celelalte capitole ale lucrării sînt azi net depășite. La apariția sa, și chiar mult după apariție, această lucrare de sinteză redactată, în mod surprinzător, de un singur om, fusese însă fără precedent. Nici o operă ulterioară, lingvistică sau strict lexicografică, în care era atinsă problema originilor vocabularului romînesc ori a raporturilor lui cu diverse limbi străine, nu s-a putut dispensa de dicționarul lui Cihac ; dimpotrivă, cele mai multe iau ca bază acest important izvor lexicografic, fiindu-i adesea inferioare. Lucrarea lui Cihac este totodată cel mai cunoscut dicționar romînesc peste hotare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind citată de aproape toți savanții străini care s-au ocupat de limba noastră.

[1] Vezi, în ordine cronologică : Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, volumul al II-lea, București, 1943, p. 108 și urm. ; I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, [București], 1959, p. 123 ; D. Macrea, *Probleme de lingvistică romînă*, București, 1961, p. 8.

[2] D Macrea, *op. cit.*, p. 37.

GHEORGHE GOIAN, *Baza logică a predării şi a însuşirii terminologiei ştiinţifice*, Bucureşti, Editura de Stat didactică şi pedagogică, 1961, 232 p.

Cartea lui Gheorghe Goian este consacrată — după cum arată şi titlul ei — unui aspect important al procesului de învăţămînt : predarea şi însuşirea terminologiei ştiinţifice. Una dintre ideile pe care se întemeiază lucrarea şi a cărei justeţe nu poate fi pusă la îndoială este aceea că între limbă şi gîndire există o legătură indisolubilă. Însuşirea terminologiei ştiinţifice contribuie nu numai la îmbogăţirea generală a vocabularului elevilor, ci şi la dezvoltarea gîndirii acestora.

Pentru cercetarea modului în care elevii îşi însuşesc terminologia ştiinţifică, autorul a folosit, la mai multe şcoli, metoda anchetelor cu chestionare speciale. De exemplu, li s-a cerut elevilor să indice înţelesul unor termeni ca *hidrogen* sau *biped*, precum şi înţelesul elementelor lor componente (*hidro-*, *-gen* ; *bi-*, *-ped*). Din datele obţinute (vezi, printre altele, p. 42 şi urm.), a rezultat că mulţi elevi şi-au însuşit unii termeni în mod mecanic, fără să cunoască sensul elementelor care intră în compunerea termenilor şi fără să sesizeze raporturile existente între termenii care conţin elemente comune.

O lucrare în care se analizează cauzele acestei stări de lucruri şi în care se propun căi pentru înlăturarea ei este binevenită. Desigur, este de dorit ca în însuşirea terminologiei ştiinţifice rolul principal să-l aibă nu memorarea mecanică, ci raţionamentul şi operaţiile de analiză şi de sinteză.

Pe lîngă o introducere şi o încheiere, cartea cuprinde patru capitole : *Principiile care stau la baza elaborării şi a utilizării terminologiei ştiinţifice* (p. 9—40), *Necesitatea însuşirii analitico-sintetice a terminologiei ştiinţifice* (p. 41—65), *Volumul şi limitele însuşirii analitico-sintetice a terminologiei ştiinţifice în şcoala de cultură generală* (p. 66—218), *Folosirea metodei analitico-sintetice în predarea terminologiei ştiinţifice* (p. 219—230).

Expunerile cu caracter teoretic (însoţite de bogate exemplificări) predomină în primul capitol ; ele nu sînt absente nici în alte părţi ale lucrării, unde alternează însă (uneori, destul de capricios) cu discutarea răspunsurilor la chestionare şi — mai ales în ultimul capitol — cu recomandările de ordin metodic.

Capitolul al treilea al cărţii, mai întins decît toate celelalte capitole luate la un loc, cuprinde un subcapitol intitulat *Analiza termenilor formaţi din elemente care au un rol important în elaborarea terminologiei ştiinţifice* (cu două subdiviziuni : A. *Cuvinte şi prefixe greceşti*, p. 69—154 ; B. *Cuvinte şi prefixe latine*, p. 154—208). Acest subcapitol, pe care îl considerăm util pentru scopurile urmărite de autor, este, pînă la un punct, un mic dicţionar de termeni ştiinţifici ; articolele, avînd ca titlu un cuvînt sau un prefix grecesc sau latinesc, cuprind, grupaţi pe domenii ale ştiinţei, termeni în a căror componenţă intră

cuvîntul sau prefixul respectiv. Se înţelege că enumerarea nu este şi nici nu putea fi exhaustivă (fiecare articol se termină cu „etc.") dar, după cum arată autorul, „ea cuprinde totuşi, în linii mari, fondul de cunoştinţe etimologice pe care şcoala de cultură generală trebuie să-l dea elevilor" (p. 67). Reproducem, pentru exemplificare, partea de la început, a unui articol de la p. 97 : ≪ **heptá** (ἑπτά) „şapte", în : *heptagon* (<*heptá* + gr. *gonía* „unghi" ; poligon cu şapte laturi — deci cu şapte unghiuri —), *heptaedru* (<*heptá* + gr. *hédra* „faţă, plan" ; poliedru cu şapte feţe)...≫ (urmează cuvintele *heptaoxid*, *heptan*, *heptasilabic* şi *heptametru*). Amploarea explicaţiilor care se dau variază de la caz la caz : explicaţiile lipsesc cu totul la termenii pentru care simpla includere într-un anumit articol, împreună cu alţi termeni care conţin acelaşi element, oferă deja posibilitatea unei analize. În orice caz, procedeul face să iasă în evidenţă caracterul logic al termenilor şi corespondenţa dintre elementele lor componente şi notele noţiunilor pe care le denumesc.

Observaţiile pe care le vom face mai jos se referă, în primul rînd, la cîteva chestiuni care interesează mai îndeaproape lingvistica.

În lucrare apare, de mai multe ori, termenul *popular* (în *limbă populară*) cu accepţiunea de „curent" (eventual, „comun"), ceea ce nu ni se pare potrivit : acest adjectiv este folosit, de obicei în corelaţie (uneori, în opoziţie) cu *cult* sau *literar*. Cuvinte ca *prevedere* sau *revenire*, formate, în romînește, după model franţuzesc nu aparţin „limbii populare", cum ar rezulta din cele spuse de autor la p. 17 (nu orice cuvînt din afara terminologiei ştiinţifice în sens strict este „popular").

Autorul a inclus în *Introducere* un paragraf consacrat modului de transcriere şi pronunţării cuvintelor greceşti, iar transcrierea adoptată este aplicată cu consecvenţă. Nu acelaşi lucru se poate spune despre redarea alfabetului chirilic, în cazul cuvintelor ruseşti. Semnului moale din cuvinte'e *словарь* şi *большинство* nu-i corespunde, în transcriere, nimic (p. 6, respectiv, 11), dar *спроитель* este transcris *stroiteli* (p. 17). Observaţii asemănătoare s-ar putea face cu privire la cuvintele slave ; de exemplu, la p. 36 se scrie *dîhanie*, iar la p. 37 *podăgoriie* (în treacăt fie spus, de ce *podgorie* este glosat, iar regionalul *poghibală* nu ? ; cuvintele urmează unul după altul).

Nimeni n-ar putea să aibă pretenţia ca într-o lucrare de genul aceleia de care ne ocupăm să se dea definiţii complete pentru toate noţiunile corespunzătoare termenilor discutaţi. Încercarea de a „comprima" definiţiile a dus însă, uneori, la formulări insuficient de clare sau greşite. Pentru *consoană* se dă, la p. 200, definiţia următoare : „sunet care nu se pronunţă independent, ci numai împreună cu alt sunet şi anume cu o vocală" ; dar există consoane (de exemplu, *s*) care pot fi pronunţate şi neînsoţite de vocale. Despre *gen* se spune, la p. 176, că este „forma pe care o primesc cuvintele pentru a indica sexul", ceea ce — trecînd peste unele neajunsuri de mai mică importanţă — nu poate fi acceptat, pentru motivul că numeroase cuvinte care au gen corespund unor obiecte fără sex. Insuficient de clare ni se par şi explicaţiile care se dau în legătură cu termenii *diftong*, *triftong*, *hiperurbanism* şi alţii vreo doi, trei. Cazul lui *proces-verbal*, citat la p. 27 ca exmplu care ar contraveni logicii, deoarece denumeşte un act scris, nu este potrivit pentru a ilustra teoria ; *verbal* nu are nici înţelesul de „oral", ci de „referitor la exprimarea prin cuvinte" (cf. lat. *verbum* „cuvînt").

Indicaţiile etimologice, în limitele pe care şi le-a impus autorul, sînt, de cele mai multe ori, corecte. Menţionăm, totuşi, că *letopiseţ* este vechi slav, nu provine din rusă (cum se afirmă la p. 11), iar *a pili* cu sensul de „a bea" (p. 37) este, după toate probabilităţile, de origine ţigănească, nu slavă (la limba ţigănească trimite şi *Dicţionarul limbii romîne moderne*, [Bucureşti], 1958, lucrare pe care autorul a utilizat-o). *Patrulater*, considerat ca fiind format „prin alăturarea unor cuvinte ale limbii populare" (p. 9), adică din *patru* + *latură* (p. 13), este, de fapt, fr. *quadrilatère*, modificat după *patru*. O situaţie asemănătoare are *patruped*, care nu este format din

rom. *patru* + lat. *pes, pedis*, cum se susţine la p. 16.

Cu privire la gruparea termenilor în articole, mărturisim că în unele cazuri nu am reuşit să deducem criteriul după care a procedat autorul: de exemplu, *epidermă* apare s.v. *dérma - dérmatos* (p. 82), dar (*injecţie*) *hipodermică* figurează s.v. *hypó* (p. 102); de menţionat însă că, în toate cazurile, se fac trimiteri de la un articol la altul.

E regretabil că lucrării nu i s-a adăugat un i n d i c e alfabetic al termenilor româneşti, pentru găsirea cărora nu este suficientă gruparea (în capitolul al III-lea al lucrării) după elementele greceşti sau latineşti din care provin.

Autorul ţine să sublinieze, pe bună dreptate, că „pentru a asigura însuşirea analitico-sintetică a terminologiei ştiinţifice de către elevi, profesorii de diferite specialităţi trebuie să fie ei înşişi bine informaţi cu privire la etimologia termenilor ştiinţifici" (p. 220). Alături de dicţionarele (generale şi speciale) care furnizează indicaţii în acest sens, cartea lui Gheorghe Goian este o bună sursă de informare, a cărei valoare creşte prin faptul că are în vedere problemele speciale care apar în activitatea pedagogilor (ceea ce nu înseamnă că lucrarea nu poate fi utilă şi altor categorii de cititori).

Andrei Avram

FOLCLOR DIN TRANSILVANIA. Texte alese din colecţii inedite, 2 vol. (I, 574 p., II, 697 p.) [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1962 [Ediţie îngrijită de Ioan Şerb].

Volumul *Folclor din Transilvania* reprezintă rodul unei preocupări continue a Editurii pentru literatură de a pune la îndemîna maselor largi cele mai importante realizări din domeniul creaţiei folclorice. Este de ajuns să amintim că numai în ultimii trei ani au fost publicate următoarele colecţii: în 1960, *Flori alese din poezia populară* (Antologia poeziei lirice), în 1961, *Tinereţe fără bătrîneţe* (Basme populare româneşti), iar în 1962 *Folclor din Transilvania*.

Culegerea de faţă reţine atenţia cercetătorului în mod deosebit prin cîteva trăsături specifice, în comparaţie cu volumele anterioare.

În primul rînd trebuie să subliniem caracterul inedit al producţiunilor publicate, ceea ce face ca volumele în discuţie să fie terenul unor noi şi interesante observaţii asupra folclorului şi graiurilor populare [1].

În al doilea rînd trebuie să amintim repartiţia geografică a textelor folclorice. Cele două volume de folclor cuprind culegeri făcute de un număr de 14 cercetători (cei mai mulţi profesori) din diferite regiuni ale Transilvaniei: Maramureşul, Ţara Oaşului, Bihorul, Lăpuşul, Ţara Zarandului, Cîmpia Ardealului, Mărginimea, Năsăudul, Ţara Făgăraşului şi din Banat. Cu excepţia părţii de sud este reprezentată deci în acest volum aproape întreaga Transilvanie.

Faptul că un număr mare de culegători şi-au valorificat munca prin aceste volume a avut urmări în ce priveşte u n i t a t e a lor (metodă, orientare spre anumite specii, atenţia acordată transcrierii ştiinţifice, indice de informatori etc.). Perioadele în care s-a cules materialul sînt, de asemenea, diferite: cea mai veche culegere (a lui A. Millea) a fost alcătuită în anii 1878—1880, pe cînd culegerile tinerilor cercetători au fost făcute mai ales după 1950.

[1] In *Nota asupra ediţiei* se arată că Editura inaugurează în acest fel seria de culegeri regionale de folclor inedit din toată ţara.

Cei mai mulți culegători sînt originari din regiunile în care și-au făcut cercetarea, fapt care mărește valoarea materialului adunat[1].

Cele 16 culegeri sînt grupate astfel: 8 culegeri, reprezentînd „stilul" nordic, sînt cuprinse în primul volum, iar 7 culegeri, reprezentînd „stilul" sudic, în al doilea volum. Într-un capitol aparte sînt grupate *Cîntece populare noi din Transilvania*, extrase din toate culegerile[2].

Fiecare culegere este însoțită de note explicative (date despre regiunea cercetată, cum s-a adunat materialul etc.).

Volumul al doilea cuprinde la sfîrșit un glosar regional, un indice al informatorilor și indici de variante, tematic, de motive, metafore.

De cele mai multe ori culegerile au păstrat particularitățile mai importante ale graiului respectiv, deși sînt prezente și tendințe de „literarizare".

Aprecieri asupra valorii materialului folcloric publicat în aceste două volume vor fi făcute, desigur, de către specialiștii în materie[3]. Ne rezumăm să reproducem cîteva din piesele care prezintă un interes deosebit. Este interesant de comparat, de ex., textul de la p. 14—15, volumul I, cu textul CCCLXV, p. 91—92, din volumul lui Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, pentru a aprecia valoarea folclorică și lingvistică a textelor cuprinse în culegerea de față:

Iancule, Mărirea-ta,
Lasă-ți Turda, n-o prăda
Că ți-oi da bani cu mierța
Și galbeni cu sferdera.
Pe drumul Aradului
Merg carăle Iancului...
Ce nu merg cu carăle
Ci sclipesc ca soarele.
Pușcă Iancu prin butuci,
Fug domnii făr'de papuci.
Pușcă Iancu prin nuiele,
Fug doamnele din țipele
Să-și țipe mănușile
Și să spele pînzele
Precum fac rumînile.

Iată acum textul din volumul lui Papahagi:

— „Iancule, mărirea ta,
Lasă Sîrb'ja, nu prăda,
Ț oi da bani cu feldera
Șî aoru cu mńerța".
— „Nu-mi trẽ' bani cu feldera,
Nicị aoru cu mńerța,
C-așa vrẹa Romînčele,
Ca șî doamnele
Să țipe mănușile,
Să jee săčerile,
C-așa fac Romîncele".

Textul 36, p. 20, v. I, reprezintă o originală „variantă" a scrisorii fiului de domn din *Scrisoarea III* a lui M. Eminescu:

Floricică foaie verde,
Scrie-mi mîndră și-mi trimete
Ce-i în sat la voi mai verde:
Scrie-mi ochii și făptura,
Și sprîncenele și gura.
Că și io, mîndro, ți-oi scrie
Ce-i mai verde-n cătănie.
Ți-oi scrie și ți-oi trimete
Ce-i la-mpăratul mai verde.
Ciecăul și penele
Ochii și sprîncenele.

Iată, în sfîrșit, o variantă a finalului din *Miorița* care are o realizare poetică deosebită:

Ba noi l-am văzut,
Mergînd spre trecut,
Aci mai-napoi,
Tot vînzînd la oi,
La tîrgu[ț] la Beci,

[1] Cf. Romulus Todoran, *Materiale și cercetări dialectale*, I, [București], 1960, p. 31—33, unde se discută avantajele metodei de adunare a materialului lexical regional, după care, anchetatorul specialist, este, în același timp, și „informator" sau „subiect".

[2] Pentru date suplimentare, vezi *Nota asupra ediției*, p. XV.

[3] Așa, de exemplu, vor trebui puse în lumină piesele noi cuprinse în aceste culegeri, valoarea variantelor unor teme tradiționale (*Miorița*, *Avram Iancu*, *Ce te legeni*, *codrule* etc.), liniile ei de dezvoltare.

Vînzînd la berbeci;
Şi l-am mai văzut,
Numărînd la bani,
Pe aripa şubii,
La lumina lunii,
La marginea lumii. (I, 79, 273).

Notăm şi cîteva frumoase „figuri etimologice", cum le numeşte L. Gáldi [1]:

Să *moară moarte*-mpuşcată I, 16, 24
(a)*cărări* ... *cărările* I, 22, 42
Lacrimi lăcrămînd I, 78, 273
Din *zariuţ* abia *zărea* I, 84, 276
Firu-mi *firuieşte* I, 90, 281
Numai o *brumă* ce-a *bruma* I, 482, 24

sau dislocări :

Nu te, mîndră, supăra I, 39, 102
Pînă Iancu ce crăieşte, I 16, 23.

Textele folclorice publicate în această ediţie au o valoare deosebită şi prin materialul lingvistic bogat pe care îl conţin. Reprezentînd multe regiuni ale Transilvaniei ele atestă în multe cazuri ariile de răspîndire a unor cuvinte, sensuri sau forme. Glosarul de la sfîrşitul volumului al doilea este edificator în acest sens [2]. El putea fi însă îmbogăţit şi cu alte cuvinte din texte care prezintă interes din acest punct de vedere (cf., de ex., *legume*, I, 11,11, *strungă* I, 69, 22). Cîteva observaţii asupra glosarului: sensul cuvîntului *sîrlezi* este redactat incomplet: „a se acri, a se face pungă" [despre ce?]; cf. şi *jereadă*: „stog, fir" [?]. La glosarea unor termeni sînt folosite, inutil, două cuvinte (sinonime): *temeleu*: „cimitir, ţintirim", *harşău*: „cazma, hîrleţ". Sensurile lui *ciudă* sînt despărţite pin punct şi virgulă („necaz; dor; jale") dar prin virgulă la cuvîntul *zermoaică* („şerpoaică, vierme"), deşi în al doilea caz cele două sensuri sînt mai depărtate. Nu se fac trimiteri la cuvintele sinonime (cf. *barşon* şi *berţie*).

O cercetare cît de sumară nu relevă frecvenţa deosebită şi varietatea derivatelor cu sufixul *-uţ(ă)*:

olcuţă I, 50, 136, *tinuţă* I, 11, 9,
miresuţă I, 76, 270, *zariuţ* I, 84, 276,
ţărcuţ I, 78, 273, *plumbuţ* I, 424, 280,
firuţ I, 235, 45, *nevăstuţă* II, 311, 65,
lumuţă II, 36, 98 etc.

Aceste date precizează aria de răspîndire a derivatelor cu sufixul *-uţ(ă)* (Transilvania) delimitată pe baza materialului din ALR [3]. Cf. şi alte derivate specifice ariei transilvănene sau care prezintă interes pentru raritatea lor:

drumari I, 9, 4; I, 10, 8, I, 161, 5, I, 404, 170, II, 19, 33,
întorcaţei I, 83, 276,
[i]*ngadiţei* I, 84, 276,
răbdurie I, 27, 60 (care alternează cu *răbdătoare*).

Este înregistrată forma *călchie* I, 36, 94, cu palatalizarea velarei *c*, particularitate a subdialectului crişean sau epenteza lui *c* în *sclobozit* I, 83—84, 276 [4]. Cf. şi *bat* (cîinii) „latră" I, 31, 76 şi I, 115, 6 sens pe care ALR sn, vol. III, h. 667 [(cîinele) latră la om] îl înregistrează într-o arie din nord-vestul Transilvaniei.

Formele cu *d-* sînt frecvente:
dulita I, 100, 29, *dumbra* I, 200, 29,
dîntreba, *dîncuie* I, 102, 292
musai apare în texte din Maramureş (I, 259, 2, I, 262, 10).
-ă este notat în interiorul versului:
D-ar fi secată clonţu tău
Să nu-mi fi căutată rău I, 458, 29

Au fost notate formele (Munţii) *să se surupceascâ* I, 514, 156, *pudăru* I, 532, 245,

[1] Cf. LR, X (1961), 5, p. 467 şi urm. (cu privire la limba lui Varlaam).

[2] Fişele *Dicţionarului general al limbii române* vor fi îmbogăţite, prin parcurgerea acestor texte, cu noi date.

[3] Cf. articolul nostru, *Repartiţia sufixelor în dacoromînă*, în FD, IV (1962), (sub tipar).

[4] Cf. R. Todoran, *Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromîne*, în LR, V (1956), 2, p. 46.

Lain, bucăl*ain* II, 473, 189, Mi *dam* şi *dainam*, mireasă I, 94, 287.

Amintim de asemenea vocativele în *-o* : *maico* II, 10, 4, II, 11, 6, II, 13, 16, II, 109, 34, II, 509, 68, *noro* II, 15, 21.

În textele maramureşene este înregistrată palatalizarea lui *v* şi *f*, sincoparea unor silabe.

Cele cîteva fapte relevate de noi sînt departe de a schiţa bogăţia şi varietatea materialului pe care volumele de *Folclor din Transilvania* îl pun la îndemîna cercetătorilor care se ocupă de cele mai diverse probleme. Culegerea de faţă reprezintă, pentru lingvişti, şi un îndemn de a da o atenţie sporită textelor folclorice, căci cîntecul popular „este atît de variat ca grai şi împănat cu flori ce cresc numai în anumite părţi ale ţării" [1].

Valeriu Rusu

DICŢIONARUL MAGHIAR-ROMÎN, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, 822 p.

În seria dicţionarelor bilingve publicate în anii din urmă a apărut recent *Dicţionarul maghiar-romîn* [2], aşteptat cu mare interes de cei care, vorbind limba maghiară, se preocupă să-şi prefecţioneze cunoştinţele necesare de limba romînă. Această lucrare întregeşte munca autorilor care cu ani în urmă ne-au dat *Dicţionarul romîn-maghiar*. Putem spune că recentul dicţionar oglindeşte progresul muncii lor, pentru că volumul şi organizarea lexicului, a construcţiilor explicate în dicţionar se află pe o treaptă superioară faţă de conţinutul lucrării mai vechi.

Dicţionarul de care ne ocupăm reflectă tezaurul lexical fundamental al limbii maghiare literare pe care autorii îl explică şi-l ilustrează prin exemple şi prin construcţii specifice, de circulaţie curentă. În el întîlnim de asemenea şi termenii şi sintagmele cele mai noi, adică acea parte a vocabularului în care se oglindesc noutăţile lexicale aduse de progresul contemporan; de ex.: *tervszerü és arányos fejlödés* „dezvoltare planică şi proporţională"; *egyeni tanulás* „studiu individual"; *atomromboló készülék* „reactor"; *tervbe vesz* „a planifica" etc.

Comparînd lista cuvintelor din acest dicţionar cu aceea a dicţionarului maghiar-englez publicat nu de mult de Országh L. (1959), găsim aici mai bine reprezentată categoria termenilor tehnici: *gyarmati felszabadító mozgalom* „mişcarea de eliberare din colonii", *izsop* „isop"; *tervezett* „planificat", *~önköltség* „preţ de cost planificat", *testileg* „trupeşte" etc.

Pentru a nu extinde volumul lucrării prin lista lungă a unor astfel de termeni noi pe care un dicţionar mai voluminos, ca acela amintit mai sus, nu-i cuprinde, a trebuit redus numărul construcţiilor şi al exemplelor menite să ilustreze sensuri, nuanţe semantice sau expresii şi locuţiuni, cărora dicţionarele mai mari le acordă un spaţiu extins.

Este remarcabilă în dicţionar şi bogăţia sinonimelor romîneşti la îndemîna cititorilor pentru a putea alege un cuvînt sau altul, potrivit nevoilor contextului sau pentru a da varietate exprimării; de ex. la *feldühít* „a înfuria", găsim şi pe: „a mînia, a înverşuna, a întărîta, a oţărî"; *ibolya* „viorea, micşunea, toporaş"; *másképpen* „altfel, în alt chip, altcum, altcumva, altminteri"; *néha* „cîteodată, uneori, din cînd în cînd" etc.

În legătură cu sinonimele romîneşti observăm că nu se dă nici o indicaţie cu privire la circulaţia unor cuvinte rare; se spune chiar în „îndrumările" preliminare că sinonimele romîneşti „de sub aceeaşi cifră arabă sînt despărţite prin virgulă, indiferent dacă sînt

---

[1] M. Beniuc, *Cuvînt înainte* la culegerea *Folclor din Transilvania*.

[2] Redactor principal: Kelemen Béla; redactori: V. Breban, Rita Chiricuţă-Marinovici, Csák L., Maksay M., Miklós V., I. Neiescu, V. Pamfil, A. Stan, E. Stan.

regionale, învechite, indiferent de valoarea lor stilistică" (p. XII). Dar acest fapt implică unele neajunsuri pentru cei care nu cunosc perfect limba romînă, adică pentru cei care au nevoie de acest dicţionar. Oare se pot folosi pe acelaşi plan: *boală, maladi, morb* pentru a-l traduce pe *betegség*?; sau *a suna, a dăngăni, a bălăngăni* pentru *kong* (despre clopot)? Alteori se dau corespondente romîneşti rare, sinonime, dar cu circulaţie regională, restrînsă: *sertés* „porc, rîmător"; însă la *rosszmájú* se indică „răutăcios, maliţios, pestriţ la maţe, rînzos, *pop*" (p. 634). Cred că se putea renunţa la aceste sinonime rare, regionale, fără pagubă pentru cititori.

În schimb, în dicţionar îşi puteau găsi locul unele cuvinte şi expresii de circulaţie azi în limba maghiară, pe care cel care vrea să înveţe mai bine romîneşte nu le poate traduce singur: *ásztenia, ápszis, ciklotron*, cf. *Uj magyar lexikon*, vol. I, 1959, lucrare cu alt profil, cu altă structură şi întindere, o enciclopedie, dar care putea fi folosită cu succes pentru a îmbogăţi, unde e cazul, lista de cuvinte şi pentru a da o interpretare cît mai exactă termenilor. Despre *csalétek* dicţionarul maghiar romîn ne spune că e „momeală"; şi aşa este, dar lexiconul citat ne spune că înseamnă şi „otravă" (p. 479).

Prea sărac e *ciklus* „ciclu" (nici măcar un rînd), cînd în enciclopedie apare cu numeroase sintagme de circulaţie mare azi. La *nagy* „mare" e bine că s-au separat compusele pentru a le putea găsi mai uşor, la început de rînd, pe cînd la Országh sînt date amestecat, sub titlul general *nagy*, încît compusele cu sens aparte se găsesc mai greu. În actualul dicţionar se dă un compus ca *nagyközség* „comună mare", care nu înseamnă nimic altceva decît ceea ce indică aparte fiecare cuvînt (*nagy* + *község*) pe cînd *nagysikerü* „cu mult succes"; *nagyeszü* „foarte inteligent, cu multă minte"; *nagytudású* „erudit"; *nagyfokú* „intens, tare, în mare grad", în care compusul înseamnă uneori şi ceva în plus faţă de elementele componente, lipsesc din păcate.

Pentru a ajuta pe cei care vor să se descurce mai repede în problema genului substantivelor romîneşti, autorii lucrării au indicat după corespondentele romîneşti genul substantivelor (*fözölap* „plită *f.*; reşou *n.*"); amănuntul e desigur util uneori: *nadrág* „pantaloni *m.pl.*", dar în acelaşi timp indicaţia produce confuzie cînd intervine în corpul sintagmei romîneşti, pentru că separînd termenul principal de atributul său se poate înţelege uneori că e vorba de două cuvinte aparte: *munkásfeltaláló* „muncitor m. inventator" (p. 518); *rőpgyülés* „şedinţă *f.* fulger" (p. 635); *testvérharc* „război *n.* fratricid" (p. 733). Dar dacă într-o „construcţie atributivală(?) genul substantivului romînesc se indică imediat după cuvîntul determinat", cum spun „îndrumările" (p. XII), de ce în cazul explicării *sintagmelor* ungureşti prin sintagme romîneşti cu atribut nu se mai indică acest gen al determinatului? Aşadar: *jegyváltás* „cumpărarea *f.* biletelor"; dar în cuvîntul imediat următor: *jegyzék... fizetési* ~ „stat de plată" (fără a marca: stat *n.*), sau: *jégtörö* adj. „spărgător de gheaţă", fără a indica genul determinatului (*spărgător*), pentru că traduce un adjectiv, *nu* un substantiv. La fel, la *testi* se dă sintagma ~ *épség* „integritate corporală"; ~ *erö* „forţă *f.* fizică"; ~ *munka* „muncă fizică" (p. 733), mai jos *testvéri* „de frate"; ~ *viszony* „relaţii frăţeşti", fără nici o indicaţie de gen şi număr.

Indicaţia genului substantivelor romîneşti este, deci, parţială, fiind dată numai la cuvintele-titlu *substantive* maghiare; ea poate provoca uneori confuzii, întrerupînd continuitatea explicărilor (cf. şi *munkásigazgató* „director *m.* muncitor", p. 518); lipsind din sintagmele corespunzînd celor maghiare, pot lipsi şi din cadrul altor explicaţii, fără nici o pagubă. Dacă verbele romîneşti pot fi înţelese şi fără vreo indicaţie despre categoria conjugării, de ce e nevoie de specificarea genului substantivelor romîneşti?

Mult mai utilă ar fi fost o scurtă prezentare a gramaticii romîneşti, aşa cum s-a dat în dicţionarul romîn-maghiar. S-ar fi făcut o mare economie de spaţiu dacă se lămurea de la început problema genurilor şi a formării unor feminine de la masculine; aşa citim adesea

explicații ca : „pricinaș *m.*, pricinașă *f.*" ; „buclucaș *m.*, buclucașă *f.*" (la *kötekedö*, p. 402) ; „pionier *m.*, pionieră *f.*" (la *pionir*, p. 599) etc. Indicarea ambelor forme putea fi scurtată dacă se dădea forma-tip din dicționarul actual al limbii române : *buclucaș, -ă*, și dacă problema se lămurea într-o scurtă gramatică a limbii române.

Iată acum și cîteva probleme de amănunt. Clasificarea sensurilor și explicarea acestora sînt cu grijă, exact făcute. Remarcabilă este interpretarea cuvintelor cu sens figurat, a expresiilor și locuțiunilor pentru care s-au căutat cele mai bune corespondențe românești. Echipa de redactori a dovedit o temeinică înțelegere a lexicului și a sistemului de expresii atît maghiare, cît și române. De ex. *kijön a sodrából* „a-și ieși din sărite" (p. 366), *nagy nehezen*, „cu chiu cu vai, tîrîș-grăpiș" (p. 528), *nap nap után* „pe zi ce trece" (p. 761), „a da în gropi de prost" (la *buta*, p. 86) etc.

Ordinea sensurilor mi se pare uneori discutabilă : *kelés* „1. bubă ... 2. dospeală. 3. sculare". Primul sens nici nu apare la verbul *kel*, care începe cu 3 (de la *kelés*). Deci era normală inversarea ordinii la acest cuvînt. La verbul *lejár*, sensul 2 este explicat prin adj. „demontabil" (p. 434), iar sensul 4 e rupt de 1, de care se leagă logic („a călca iarba"). Expresia : *gyökerestul kiirtja a bajt* „a stîrpi răul din rădăcină" (p. 257) este dată la *gyökér*, deși cuvîntul de bază este *gyökeres* „radical" ; la *kultusz*, expr. *kultuszt üz vamiból* e explicată prin „a ridica ceva la rangul de cult" (p. 413) în loc de „a face din ceva obiect de cult", care e mai aproape de sensul expresiei maghiare (*üz valamiből*) și e mai exactă românește ; *körmöl* se explică prin „a zgîria hîrtia", care nu spune nimic, pentru că verbul *körmöl* a fost tradus printr-un corespondent prea exact românesc „a zgîria" ; ar fi fost mai bine dacă rămînea numai a doua explicație „a mîzgăli hîrtia". În fine, dacă diferența dintre sensuri impune adesea plasarea celui figurat la sfîrșit, la *szilárd* se putea proceda la fel, căci : „2. ferm, statornic" întrerupe seria sensurilor concrete : „tare, solid, corp solid, punct fix", mai ales că la derivatul *szilárdan* s-a procedat altfel.

De este oare conjuncție la sensurile 2 și 3, în expr. *de igen* „ba da" ; *de szép* „ce frumoasă e !" ? La cuvîntul *lát* „a vedea" (p. 424) se puteau da și expr. *se ~ se hall* „nu vede, n-aude, face pe prostul" ; *szivessen látom* „mă bucur că (să) te văd" ; *látni való* „important de văzut", iar la sensul 7 se puteau indica sinonimele : „a se ivi", „a apărea", „a ieși la lumină". La *béke* am fi așteptat să apară și *Consiliul mondial al păcii* sau *Premiul internațional Lenin pentru pace*, așa cum s-au dat alte sintagme la alte cuvinte.

Toate acestea sînt observații de amănunt, explicabile într-o lucrare amplă și dificilă, în general bine întocmită și fără îndoială cel mai bun dicționar maghiar-român, la nivelul cerințelor lexicografiei de azi. Ar fi bine dacă autorii ar reedita și dicționarul român-maghiar în formă nouă (ca aspect și conținut). De asemenea ar trebui ca Editura științifică să se gîndească — pentru a ajuta pe lexicografi, publiciști, scriitori — să tipărească cît mai multe dicționare, printre care cel de sinonime este de mult așteptat.

Gh. Bulgăr

TERMINOLOGIA SPORTIVĂ ÎN *DICȚIONARUL DE NEOLOGISME**

Dicționarul de neologisme umple un gol de mult simțit în literatura de specialitate. Alcătuită după principii științifice, prezenta lucrare, care urmărește să pună *„la îndemîna marelui public un instrument practic de lucru, capabil să lămurească sensurile cuvintelor noi"*

* Marcu Fl., Maneca C., *Dicționar de neologisme*, București, Editura științifică, 1961.

(p. 11), se înscrie pe linia valoroaselor lucrări apărute, în ultima vreme, în lingvistica românească.

Împreună cu dicționarele normative, elaborate de Academia R.P.R. și de Institutul de lingvistică și cu *Lexiconul tehnic romîn*, *Dicționarul de neologisme* dă posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra vocabularului limbii române.

Utilitatea dicționarului rezidă, mai ales, în aceea că inserează cuvinte pe care DL și DM[1] nu le-au înregistrat și că, dînd etimologiile elementelor lexicale discutate, înlătură, în cea mai mare parte, greșelile provocate de necunoașterea exactă a originii și a valorilor semantice ale unor neologisme.

Autorii socotesc neologisme *„cuvintele internaționale care au pătruns la noi începînd de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea"* (p. 5), deoarece acesta este momentul cînd societatea românească, în urma transformărilor social-economice, adoptă un număr considerabil de elemente lexicale străine din domeniul economiei, al politicii, al științelor sau al artelor.

Terminologia sportivă, în cea mai mare parte de natură neologică, a pătruns în limba română în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, dar mai ales după primul război mondial, cînd foarte multe cuvinte — în special de origine franceză și engleză — apar în coloanele publicațiilor sportive. Faptul că în limba română contemporană întîlnim peste 10 000 de termeni sporivi[2] vorbește despre îmbogățirea limbajului sportiv, dar și despre greutățile ce le-au avut de întîmpinat autorii dicționarului, care, dacă au putut trata mai ușor cuvintele sportive de uz general — cuvinte ce au depășit cadrul îngust al stilului sportiv și au pătruns în limba comună și în cea literară —, s-au lovit de serioase obstacole la discutarea terminologiei sportive în amănunt, întrucît aceasta se adresează în special sportivilor și specialiștilor care folosesc termeni tehnici mai puțin răspîndiți.

În general, terminologia sportivă se bucură de atenția autorilor, care tratează cu grijă un bogat material lexical. Sînt discutate cuvinte omise din DL și DM ca *aterizare* (70), *balon* (81), *pivot* (450), precum și unele mai puțin uzitate ca *scheting* — patină așezată pe rotile mici (552).

Menținînd aprecierile de mai sus în legătură cu valoarea dicționarului, vom face unele observații privitoare la lexicul sportiv, care este inegal tratat.

Alături de discutarea judicioasă a unor cuvinte ca *arbitru*, *box*, *ciclism*, *paletă*, *start* etc. se întîlnesc unele inadvertențe, definiții incomplete sau chiar omisiuni.

Despre *senior* se spune că este un *„sportiv care a depășit vîrsta juniorilor (douăzeci și unu de ani la băieți sau optsprezece ani la fete)"* (535). *Juniorul* este însă un *„sportiv tînăr (care nu a împlinit vîrsta de nouăsprezece ani)"* (341). Eroarea este evidentă și, cu mai multă atenție, ea ar fi putut fi evitată.

Un număr destul de mare de cuvinte figurează în dicționar numai cu anumite valori semantice, cele privitoare la sport fiind omise.

Acroșă vb. I tr. nu înseamnă doar *a agăța*, *a atîrna* (23), ci și, la fotbal, a opri mingea, a o intercepta din aer.

Acroșaj s.f. (!) (p. 23) înseamnă și interceptarea mingii din aer.

La hochei pe iarbă sau pe gheață și la baschet, pucul (sau mingea) este pus în joc printr-o *angajare* între doi jucători, iar punerea în joc a pucului (sau a balonului) se numește *angajament* (48).

Jucătorii care formează linia de atac a unei echipe de fotbal, handbal, hochei sînt cunoscuți și sub numele colectiv de *atac* (69), care mai definește și un anume compartiment al unei echipe sportive[3].

[1] Vom folosi următoarele abrevieri:
DM = *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei R.P.R., 1958.
DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I—IV, Editura Academiei R.P.R.
L = *Larousse du XX-e siècle*, vol. I-VI, Paris, Librairie Larousse.
SP = „Sportul popular".
IB = „Informația Bucureștiului".

[2] Cf. Seche M., *Despre stilul sportiv*, în „Limba română", VIII (1959), nr. 2, p. 83.

[3] Vezi V. Teodorescu *Note lexicologice din domeniul sportului*, în „Limba română", X (1961), nr. 1 p. 27 și urm.

Atacant (69) poate fi şi s.m. şi f., cu sensul de jucător care face parte din linia de atac a unei echipe sportive.

Discutîndu-se substantivul *aterizare*, se arată şi accepţiunea lui în limbaj sportiv, în schimb, verbului *ateriza* nu i se acordă şi posibilitatea de a denumi luarea contactului cu solul (sau cu apa) după efectuarea unei sărituri de către un sportiv. Dicţionarul se referă doar la avioane (70).

Nici *baraj* nu se bucură de un alt tratament. Sînt înscrise diferitele lui valori semantice (83), ignorîndu-se faptul că el poate fi şi o întrecere cu caracter suplimentar între mai mulţi concurenţi sau echipe care au obţinut acelaşi număr de puncte într-o competiţie, în vederea stabilirii unui clasament sau pentru promovarea într-o categorie superioară[1].

Bivuacul este nu numai un cantonament de trupe (93), ci şi un adăpost al alpiniştilor sau al turiştilor (mai ales în timpul nopţii).

Bloc şi blocaj, în afara sensurilor înregistrate (94), mai denumesc şi grupul de voleibalişti care sar la fileu încercînd să împiedice pe adversari să obţină un punct dintr-o lovitură de atac.

Brec (*brek*) „opreşte, stai" este comanda folosită la box, în momentul în care lupta corp la corp se desfăşoară nereglementar.

Substantivul *clacaj* este socotit doar o boală a cailor (131) trecîndu-se sub tăcere faptul că el înseamnă şi ruptura sau întinderea fibrelor musculare ale sportivilor în urma unui accident.

Alături de multiplele sensuri înserate (149), substantivul *condiţie* (din expresia *condiţie fizică*) exprimă şi situaţia unui sportiv din punctul de vedere al pregătirii fizice.

Regulamentul competiţiilor de şah prevede efectuarea unui număr de mutări într-un anumit interval de timp. Acel căruia îi rămîne puţin timp pentru multe mutări se găseşte în *criză de timp*.

Cuplajul este programul sportiv alcătuit din două meciuri.

Prin extinderea sferei semantice, cuvintele *cvintet*, *sextet* sau *terţet* au căpătat, alături de sensurile vechi înregistrate (178, 536, 588), şi altele noi. Primul denumeşte linia de înaintare — formată din cinci jucători — a unei echipe sportive, mai ales de fotbal, al doilea (mai rar şi primul), echipa sportivă formată din şase (sau cinci) jucători, iar al treilea, linia de atac — alcătuită din trei jucători — a unei echipe de hochei pe gheaţă. *Echipa studenţilor a jucat fără N. în centrul liniei prime, conducătorul primului terţet al echipei noastre reprezentative resimţindu-se după un accident . . .* SP, 3965, 22.I.1962, p. 3.

Efectul este şi traiectoria neobişnuită pe care o capătă mingea (de tenis, volei, fotbal) lovită după anumite procedee. Expr. *minge cu efect* se referă la mingea care, în urma unei anumite lovituri, a luat o traiectorie neaşteptată.

Elanul este nu numai „*avînt, însufleţire, entuziasm*" (223), ci şi un complex de mişcări şi procedee executate în vederea efectuării unei sărituri sau a unei aruncări.

Se neglijează, de asemenea, şi posibilitatea pe care o are cuvîntul *formă* de a cuprinde şi o altă valoare semantică în afară de cele înregistrate (267).

Liderul nu este doar conducătorul unui partid politic sau nava conducătoare a unei flotile (351), ci şi, prin lărgirea noţiunii, echipa sau sportivul care se găseşte în fruntea unei competiţii.

Substantivul *obstrucţie*, în limbajul sportiv, arată manevra, contrară regulamentului, prin care un apărător încearcă să-l împiedice pe atacantul advers să ajungă mingea, fără ca el însuşi să încerce să o joace. La box, prin *obstrucţie* se înţeleg acţiunile neregulamentare prin care unii boxeri încearcă să-şi împiedice adversarii să lovească.

Nu înţelegem cum autorii n-au remarcat că, de vreme ce adjectivul *placat* arată pe jucătorul de rugbi oprit să pătrundă spre poarta adversă (450), iar verbul *placa* exprimă acţiunea exercitată asupra unui jucător de rugbi care este imobilizat cu mîinile pentru a fi împiedecat

[1] L. I. p. 570.

să pătrundă spre buturile adverse (450), substantivul *placaj* (450) trebuie să exprime şi oprirea din acţiune a unui jucător de rugbi prin imobilizarea lui cu mîinile.

Substantivul *priză* (471) se referă şi la poziţia mîinilor în momentul în care se prinde sau se aruncă mingea de handbal sau de baschet (iar cea de fotbal de către portar), precum şi la modul în care atleţii ţin suliţa sau prăjina, iar tenismenii, racheta sau paleta.

La şah o piesă este *în priză* atunci cînd se află sub ameninţarea de a fi capturată.

Din discutarea cuvîntului *punct* (482) n-ar fi trebuit omisă valoarea lui în expresia *punct mort*, definind momentul, în timpul unei competiţii, cînd din cauza suprasolicitării, organismul sportivului nu mai răspunde cu promptitudine cerinţelor.

Jucătorii de tenis şi tenis de masă folosesc, în timpul meciurilor, *reverul*, prin care se înţelege lovitura de atac executată cu exteriorul paletei, cu partea exterioară a mîinii (v. Backhand).

Verbul *rula* cuprinde, alături de accepţiunile inserate în dicţionar (516), şi acţiunea de alergare, de obicei relaxată şi uniformă, a cicliştilor şi atleţilor, iar *rulajul* (517) este şi alergarea — relaxată şi uniformă — a cicliştilor şi atleţilor.

Rutier (517) poate fi şi un substantiv masculin şi, mai rar, feminin, care arată pe ciclistul participant la întrecerile sportive ce se desfăşoară pe şosele, spre a-l deosebi de *pistard* (neînregistrat în dicţionar), ciclistul specializat în concursuri de pistă, de velodrom.

La tir, sportivii specializaţi în probele de pistol viteză execută tragerea în aşa-numitele *siluete* (539), desene din placaj sau carton pe care sînt fixate ţintele.

Se obişnuieşte ca şahiştii mai puternici, cu o clasificare superioară, să joace în acelaşi timp cu mai mulţi adversari de categorie inferioară. O astfel de demonstraţie este cunoscută sub numele de *simultan* : ... *organizează o reuniune şahistă în cadrul căreia maestrul internaţional N., va da un simultan la 20 de mese* ... SP., 3967, 25.I.1962, p. 2.

La definiţia cuvîntului *şut* ar fi fost bine să se ţină seama de faptul că poate fi întîlnit şi în expresia *şut de penalitate* — lovitura acordată în jocul de hochei pe gheaţă împotriva echipei care a săvîrşit o anume infracţiune. La explicarea substantivului *tricou* (603) s-a omis să se specifice că acest obiect de îmbrăcăminte este purtat mai ales de sportivi şi că el deosebeşte (prin culoare) pe sportivii unor echipe diferite sau pe fruntaşi de ceilalţi. Vezi „tricoul galben" la ciclism sau „tricoul de campion".

Tot incomplet sînt discutate cuvintele *înscrie* (328), *marş* (366), *nul* (404), *rapel* (490), *retrograda* (508), *serie* (535), *stop* (560), *transforma* (597), *tur* (607), *turnantă* (609)[1], cărora nu li se înregistrează şi sensurile cu care sînt folosite în limbajul sportiv.

O altă grupă la care ne referim este aceea a elementelor lexicale din domeniul sportului discutate greşit sau incomplet. Aşa, de pildă, la pagina 40 întîlnim următoarea definiţie pentru cuvîntul amator : *„persoană căreia îi place o artă, un sport, o meserie etc. de care se ocupă pentru propria sa plăcere, fără a o exercita ca profesionist. v.* d i l e t a n t" (subl. n. *V. T*). Substantivul la care se face trimiterea este socotit ca definind un *„amator (pasionat) de artă, de ştiinţă, de tehnică"* (203). Nici una din cele două definiţii nu poate mulţumi, pentru că ele nu reuşesc să redea esenţa noţiunii de amator (în sport). Sportivul amator poate fi cel puţin tot atît de bine pregătit ca cel profesionist şi nu o dată, în diferite competiţii, profesioniştii au fost nevoiţi să plece steagul în faţa unor amatori mai bine antrenaţi, cu calităţi fizice superioare. Ceea ce îi deosebeşte este faptul că, pe cîtă vreme profesionistul primeşte sume de bani pentru

---

[1] Vezi şi V. Teodorescu, *Despre terminologia sportivă*, în *Dicţionarul limbii romîne moderne*, în „Limba romînă", VIII (1959), nr. 5, p. 114 şi urm., V. Teodorescu, *Terminologia atletică în Dicţionarul limbii romîne literare contemporane*, în „Caiete de atletism", nr. 6 (24), 1958, p. 5—6.

întrecerile la care participă, amatorul nu este remunerat [1].

Aşa cum am arătat şi altă dată [2], cuvîntul *derbi* a cunoscut o interesantă evoluţie semantică. După ce la început denumea o mare întrecere hipică organizată iniţial la Epsom de lordul Derby, el a ajuns să însemne o alergare rezervată celor mai buni cai de trei sau patru ani. Cum aceste întreceri sînt caracterizate printr-o luptă dîrză, datorită echilibrului de forţe existent între participanţi, orice competiţie sportivă ai cărei protagonişti sînt de valori foarte apropiate este socotită un *derbi*.

Pentru *detentă* se inserează doar posibilitatea de a defini un *„pas bătut"*, o *„bătaie (înaintea unei sărituri)"* (195), cînd mai semnificativă, mai concludentă, este o altă definiţie şi anume: „capacitatea sportivului de a se desprinde cu uşurinţă de sol, de a se înălţa cît mai mult".

Disputa nu înseamnă numai *„competiţie, întrecere"* (208), ci şi lupta acerbă pentru obţinerea victoriei.

Definiţia cuvîntului *finiş* (261) ar trebui completată arătîndu-se că acest cuvînt poate însemna şi posibilitatea unor sportivi de a sfîrşi puternic o întrecere sportivă. *Sportivul X cu un finiş mai bun şi-a învins adversarii.*

În ceea ce priveşte substantivul *gardă*, s-a omis faptul că el denumeşte poziţia braţelor şi a corpului luată de boxeri şi luptători în vederea atacului sau apărării.

Pivotul (450) este în primul rînd un anume jucător de handbal sau baschet, cu atribuţii bine precizate, care acţionează în special pe semicercul de şase metri sau sub panoul advers.

Trebuie completată şi definiţia *profesionistului* (473), specificîndu-se că atributul caracteristic al unui asemenea sportiv este remunerarea pentru participarea la diferite competiţii.

Trena (601) este şi viteza cu care aleargă concurenţii într-o cursă atletică, ciclistă etc.

Acceptînd că neologismele sînt *„numai cuvintele împrumutate dintr-o limbă străină şi la o dată nu prea depărtată"* (5) aşa cum se menţionează în lucrarea pe care o discutăm, vom încerca să semnalăm unele elemente lexicale din domeniul sportului omise din prezentul dicţionar.

Backhand s.m. — numai singular — este lovitura executată de jucătorii de tenis de cîmp sau de masă cu partea exterioară a rachetei sau a paletei (v. Rever).

But s.n. este stîlpul de ţintă la rugbi. Deşi nu este înregistrat la litera respectivă, cuvîntul figurează în dicţionar, fiind folosit la explicarea verbului *a placa (a opri un jucător la rugbi să pătrundă către buturile adverse, imobilizîndu-l cu mîinile)* (450).

Coardă s.f. — frînghie folosită de alpinişti în ascensiuni.

Combinată s.f. mai ales la schi, întrecere sportivă compusă din două sau trei probe (*combinata alpină* = coborîre, slalom uriaş şi slalom special; *combinata nordică* = sărituri de pe trambulină şi o probă de fond).

Dirt-trak — întrecere motociclistă ce se desfăşoară pe pistă de zgură special amenajată, la care participă numai motocicletele pregătite în vederea acestui gen de curse sportive.

Escaladă s.f., (în alpinism) ascensiune.

Finală s.f. Faza superioară a unei competiţii sportive la care participă echipele sau sportivii calificaţi în urma unor întreceri cu caracter preliminar. *Semifinală* s.f. Ultima fază înaintea finalei.

Forehand, lovitură folosită de jucătorii de tenis de cîmp şi tenis de masă executată cu partea interioară a rachetei sau a paletei.

Grogy în expr. *a fi grogy*, boxer ameţit în urma loviturilor primite şi care cu mare greutate mai poate continua lupta.

Interceptie s.f. în expr. *joc la interceptie*, sistem de joc care se bazează pe interceptarea pucului sau a mingii pe care adversarii şi-o pasează între ei.

---

[1] L, I. p. 12 dă alături de o definiţie similară celei din *Dicţionarul de neologisme* şi o alta care se referă la sport, înţelegînd prin *amator* pe *acel care exercită un sport, ca diletant, fără a obţine beneficii materiale.* Din nou analogia cu diletant.

[2] Vezi „Limba romînă", VIII (1959), nr. 5, art. cit.

Knoc-aut (k. o.) în expr. *a fi k. o.*, boxer care din cauza loviturilor primite nu se mai poate ridica de la podea în primele zece secunde.

Lifta vb. (la volei, la tenis de cîmp şi de masă), a trimite mingea peste fileu prin lovituri de atac care nu se execută cu putere.

Liftat adj. în expr. *minge liftată* (la volei, tenis de cîmp sau de masă), minge trimisă peste plasă printr-o lovitură de atac executată fără forţă.

Mantinelă s.f. (numai singular), peretele de lemn care înconjoară terenul de hochei pe gheaţă.

Mărşăluitor s.m., sportiv care participă la întrecerile de marş.

Outsider s.m. La început, cuvîntul denumea calul care nu avea şanse să ocupe un loc fruntaş în concursurile hipice. Cu timpul, sfera lui semantică extinzîndu-se, a ajuns să numească sportivul (sau echipa) fără prea mari şanse într-o competiţie sportivă.

Penalti s.n. (la fotbal), lovitură de la unsprezece metri acordată în urma unei infracţiuni comise, în careul propriu, de echipa aflată în apărare.

Presing s.m. (numai singular), sistem de joc întrebuinţat mai ales la baschet, care constă în folosirea apărării om la om pe întregul teren.

Sprinter s.m. şi f., alergător de viteză.

Startbloc (blocstart) s.n., aparat folosit de alergătorii de viteză (mai rar de cei de semifond) pentru plecări.

Strok s.m., (la canotaj), conducătorul echipajului unei ambarcaţiuni sportive.

Şalanger s.m. şi f., sportiv care — în urma unor întreceri preliminare — a cîştigat dreptul de a-şi disputa un titlu de campion în meci direct cu deţinătorul titlului.

Ştafetă s.f., probă sportivă (la atletism, nataţie, schi) la care participă echipe formate din trei sau patru concurenţi şi al cărei regulament prevede ca fiecare sportiv, după ce a parcurs distanţa respectivă, să predea colegului său un obiect convenţional, care va fi dus de ultimul schimb la linia de sosire.

Taim s.n., timpul de odihnă la care au dreptul echipele de volei, în afara pauzelor dintre seturi.

Topspin s.n., (la tenis de masă), lovitură de atac în urma căreia mingea urmează o traiectorie greu de prevăzut. Sportivii o mai numesc „lovitura dracului".

În afară de acestea ar fi trebuit să fie înregistrate şi cuvintele: *claca, golaveraj, coşaveraj, inter, paşi, setaveraj, transformare* pe care le-am mai discutat cu un alt prilej (v. p. 336, nota 3 şi p. 338, nota 1).

În paginile de faţă am încercat să arătăm că, deşi *Dicţionarul de neologisme* a adus o contribuţie de seamă în tratarea lexicului sportiv, autorii au omis, din diferite motive, cuvinte sau sensuri care ar fi trebuit să fie înserate. Sperăm că viitoarele mari lucrări lexicografice vor acorda o atenţie sporită terminologiei sportive, ţinîndu-se seama de faptul că aceasta se bucură de o largă circulaţie în rîndul maselor.

V. Teodorescu

RECTIFICĂRI

În nr. 2/1962, p. 175, r. 39, 41 şi 43, în loc de *prişniţ* se va citi *prisniţ*.

În acelaşi nr., în articolul *Este necesar accentul grafic în ortografia noastră?*, din vina autorului, s-au strecurat unele greşeli. Dăm îndreptările:

p. 185, col. I, litera *A*, r. 6 şi 7 de jos, la verbul *a acuza* se va elimina indicaţia *şi pl.*;

p. 187, col. I, litera *M*, r. 7 de sus, la verbul *a mări* se va elimina indicaţia *şi a II-a*;

p. 187, col. a II-a, litera *R*, r. 12 de jos, la verbul *a republicá* se va elimina indicaţia *şi pl.*;

p. 187, col. a II-a litera *R*, r. 3 de jos, la verbul *a robi* în loc de *pers. a II-a sing.* se va citi *pers. I sing.*;

p. 188, col. a II-a, litera *V*, r. 3 de jos, la verbul *a voi*, în loc de *imper.* se va citi *imperf.*

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

LINGVISTICĂ

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. II – Limbile balcanice,** Ediţia a treia revăzută şi adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. III – Limbile slave meridionale (sec. VI–XII),** Ediţia a patra revăzută şi adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român, vol. III,** Hărţile de la 623 la 909 + 4 pl., 99 lei.

EDIŢII CRITICE

* * * **Cîntări şi strigături româneşti de care cîntă fetele şi feciorii jucînd, scrise de Nicolae Paulet în Roşia, în anul 1833,** Ediţie critică cu un studiu introductiv de Ion Muşlea, 144 p., 3,60 lei.

LIMBA ROMÎNĂ

revistă a Institutului de lingvistică din Bucureşti
apare de şase ori pe an

Au apărut:

anul IX, 1960 (6 numere)
anul X, 1961 (6 numere)
anul XI, 1962 (2 numere)

Numerele curente se găsesc de vînzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.
Bucureşti, Calea Victoriei, nr. 27 sau la orice librărie ştiinţifică din ţară.

Se pot comanda şi prin poştă la secţia „Cartea prin poştă" de pe lîngă Librăria Academiei R.P.R., sau la librăria

„CARTEA PRIN POŞTĂ"
Bucureşti, str. Biserica Enei, nr. 16, Raionul 30 Decembrie

Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerţ exterior „CARTIMEX" I.S.C.E., str. Aristide Briand, nr. 14, sau Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti.

I. P. 2, c. 2077

Lei 3.—

I 8141 249

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

Biblioteca Orăşănească.

LIMBA ROMÎNĂ

4
ANUL XI
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1990

0 IIII 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*; ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

I 8141.

LIMBA ROMÎNĂ

Anul XI 1962 Nr. 4

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ Pag.

ANDREI AVRAM, Despre neutralizarea opoziţiilor lingvistice 343
I. COTEANU, Structura stilistică a limbii 357

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

ELENA CARABULEA, Clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării . . 366
FULVIA CIOBANU, Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia 375
FLORICA DIMITRESCU, Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală (II) 387
FINUŢA ASAN, Etimologii (*muşchi*) 400
D. MARMELIUC, Etimologii (*măglicél* s.m., *scáramuşă*) 402
AL. CRISTUREANU, Glosar regional: Regiunea Cluj (com. Zagra, raionul Năsăud) 405

LIMBĂ LITERARĂ

GH. BULGĂR, Tendinţe în sintaxa limbii române literare contemporane . . . 411
ANA CANARACHE, Termeni întrebuinţaţi impropriu 421

FILOLOGIE

I. CREŢU, O problemă de principiu în legătură cu *Luceafărul* 425
DAN SIMONESCU, Precizări despre *Liturghierul* lui Coresi 433

CRONICĂ

Primele experienţe de traducere automată efectuate în ţara noastră (*Erica Domonkos*) 439

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

BAKOS FERENC, *Román magyar szótar* (Dicţionar romîn-maghiar), Budapesta, Editura Terra, 1961 (*A. Marosi*) 443

Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 mai 1961 pînă la 1 mai 1962 445

4397

1964

DESPRE NEUTRALIZAREA OPOZIȚIILOR LINGVISTICE

DE

ANDREI AVRAM

1. Noțiunea de neutralizare este utilizată mai ales în lucrările de fonologie. Aceasta se explică nu atît prin împrejurarea că fonologia este disciplina care a creat, în urmă cu vreun sfert de secol [1], noțiunea în discuție, cît prin faptul că fenomenul neutralizării poate fi descris relativ ușor cînd se studiază unități lingvistice „cu o singură latură" cum sînt elementele care alcătuiesc expresia semnului lingvistic. Extinderea noțiunii de neutralizare de pe terenul opozițiilor fonologice la nivelul semnului lingvistic (unitate semnificativă, „cu două laturi") a întîmpinat și continuă să întîmpine unele dificultăți; fonemul este incomparabil mai ușor de studiat decît unitățile lingvistice în care unei expresii i se asociază un conținut semantic (analiza acestuia și studierea raportului dintre conținut și expresie ridică probleme mult mai complicate).

Nu există o deplină unitate de vederi și de terminologie nici cu privire la neutralizarea opozițiilor fonologice. În acest domeniu însă lucrurile se prezintă, în general, mai clar, datorită însăși naturii obiectului de studiu. De aceea, pentru a înțelege esența fenomenului care ne preocupă, am crezut că este util ca, în cele ce urmează, să insistăm asupra

---

[1] Menționăm trei lucrări care pot fi socotite clasice în materie, apărute în „Travaux du Cercle linguistique de Prague" : N. S. Trubetzkoy, *Die Aufhebung der phonologischen Gegensätze* (VI (1936), p. 29—45); André Martinet, *Neutralisation et archiphonème* (ibidem, p. 46—57); Louis Hjelmslev, *Note sur les oppositions supprimables* (VIII (1939), p. 51—57). Contribuții recente extrem de prețioase, aparținînd unui mare număr de lingviști, au apărut în volumul al II-lea, pe 1957, al revistei „Travaux de l'Institut de linguistique" (Faculté des lettres de l'Université de Paris), care poartă subtitlul *La notion de neutralisation dans la morphologie et le lexique*. Am folosit, mai ales în partea a II-a a prezentei expuneri, unele dintre materialele conținute în acest volum, din care am reprodus și cîteva exemple (volumul a fost recenzat de Em. Vasiliu, în „Studii și cercetări lingvistice", X (1959), 2, p. 277 — 284). Bibliografia problemei este imensă ; în paginile următoare, nu am mai făcut trimiteri decît la cîteva dintre lucrările tipărite în publicații românești și care tratează problema neutralizării sau unele probleme direct legate de aceasta.

problemei neutralizării în fonologie, iar pentru început să ne referim numai la acest domeniu.

2. După cum rezultă şi din titlul acestui articol, noţiunea de n e u t r a l i z a r e presupune noţiunea de o p o z i ţ i e. În legătură cu aceasta, e cazul să facem două precizări.

Mai întîi, o chestiune de detaliu privind terminologia : se neutralizează o p o z i ţ i i l e dintre două unităţi lingvistice [1] şi nu una sau mai multe u n i t ă ţ i lingvistice oarecare; prin urmare nu se poate spune, de exemplu, că, în anumite împrejurări, avem a face cu un „fonem neutralizat" (formularea aceasta apare cîteodată în lucrările de specialitate).

În al doilea rînd, trebuie să subliniem necesitatea unei distincţii clare între neutralizarea unei opoziţii şi i n e x i s t e n ţ a unei opoziţii, noţiuni care sînt, destul de des, confundate. Afirmînd că într-o limbă oarecare o anumită opoziţie se neutralizează admitem, în mod implicit, că limba respectivă posedă opoziţia în cauză.

Un exemplu ne va ajuta să înţelegem mai clar cele arătate mai sus. În limba rusă, la sfîrşit de cuvînt (înainte de pauză), opoziţia dintre /t/ şi /d/ se neutralizează, ceea ce are drept urmare faptul că, de pildă, *pom* „gură" şi *poð* „gen, fel" se confundă; amîndouă cuvintele se pronunţă [*rot*] [2]. Avem dreptul să spunem că ne găsim în prezenţa unei neutralizări pentru motivul că în limba rusă e x i s t ă opoziţia /t/ ~ /d/ : *ma* „aceea" ~ *ða* „da". În unele limbi sunetele [*t*] şi [*d*] nu reprezintă niciodată două foneme deosebite; în aceste limbi n u e x i s t ă opoziţia /t/ ~ /d/ şi, prin urmare, nu poate exista nici fenomenul neutralizării acestei opoziţii. În mod analog, urmează să spunem că limba română literară nu posedă opoziţiile /ę/ ~ /ę́/ şi /ǫ/ ~ /ǫ́/ (existente, de exemplu, în italiană); nu putem să afirmăm însă că aceste opoziţii sînt, în română, „neutralizate".

Aşadar, inexistenţa unei opoziţii nu este tot una cu neutralizarea ei; inexistenţa unei opoziţii î n t r - o l i m b ă d a t ă face chiar ca problema neutralizării ei să nu se mai pună pur şi simplu pentru limba respectivă.

3. După cele arătate, putem să dăm o definiţie — deocamdată, nu destul de precisă — a fenomenului care ne preocupă : neutralizarea constă în s u p r i m a r e a, în anumite condiţii, a unei opoziţii (care în alte condiţii îşi păstrează valabilitatea).

Care sînt condiţiile în care o anumită opoziţie încetează de a mai funcţiona? În linii mari, la această întrebare s-au dat două răspunsuri,

[1] Inclusiv unităţile cele mai mici, trăsăturile distinctive (în planul expresiei sau în cel al conţinutului).

[2] E posibil ca sunetul care apare în poziţia de neutralizare să nu coincidă, din punct de vedere fonetic, cu nici unul dintre sunetele corespunzătoare fonemelor membre ale opoziţiei neutralizate; în limba rusă, de exemplu, în poziţiile în care se neutralizează opoziţia /a/ ~ /o/ apare un fel de [ă].

care reflectă două concepții asupra neutralizării (ele au, după cum vom vedea, unele trăsături comune):

După părerea unor lingviști, neutralizarea este un fenomen care poate fi întîlnit atît pe plan s i n t a g m a t i c, cît și pe plan p a r a d i g m a t i c — cu alte cuvinte, atît în s u c c e s i u n e a, cît și în i n v e n t a r u l unităților lingvistice (abstracție făcînd de succesiune, de felul în care se combină între ele unitățile).

Primul caz este reprezentat, printre altele, de neutralizarea opoziției dintre /t/ și /d/ în limba rusă, fenomen pe care l-am amintit mai sus; lucrurile se petrec exact la fel și cu celelalte foneme membre ale corelației de sonoritate (/p/ și /b/, /s/ și /z/ etc.), de aceea, în loc să enumerăm toate perechile de foneme surde și sonore, putem să spunem, pe scurt, că în limba rusă se neutralizează opoziția de sonoritate. La sfîrșit de cuvînt, opoziția « surd » (/p/, /t/, /s/ etc.) ~ « sonor » (/b/, respectiv, /d/, /z/ etc.) este suprimată; în alți termeni, ea nu este (nu poate fi) utilizată pentru a distinge între ele cuvinte sau forme gramaticale. Condiționarea este sintagmatică, întrucît se referă la c o n t e x t, la un element (pauza sau « zero fonic ») care ocupă locul imediat următor după poziția în care se produce neutralizarea.

Există însă și alte împrejurări în care trăsătura fonetică « surd », respectiv « sonor » a unei consoane nu este utilizată (nu are valoare distinctivă) în limba rusă; acest lucru se întîmplă, de exemplu, atunci cînd una dintre cele două trăsături apare s i m u l t a n cu trăsătura « nazal », care este utilizată în sistemul consonantic al limbii ruse. După cum în poziție finală participarea, respectiv, neparticiparea coardelor vocale la articularea unei consoane nu poate juca rolul de a distinge perechi de foneme sonore și surde (și, implicit, cuvinte sau forme gramaticale), tot așa, în combinație cu nazalitatea participarea coardelor vocale nu servește la distingerea unor foneme /m/ și /n/ sonore de corespondentele lor surde. De astădată, incapacitatea sonorității de a constitui o trăsătură distinctivă a unui fonem nazal poate fi constatată î n t o a t e p o z i ț i i l e; niciodată în limba rusă (ca, de altfel, în marea majoritate a limbilor globului) o consoană nazală sonoră din punct de vedere fonetic nu reprezintă alt fonem în raport cu aceeași consoană lipsită de sonoritate (spre deosebire de consoanele orale /b/, /d/, /z/ etc. care, în unele poziții, se opun corespondentelor lor surde). „Neutralizarea" de acest gen se produce nu condiționată de un anumit context (într-o anumită poziție, în succesiunea elementelor fonice), ci, în combinație cu o anumită trăsătură, în interiorul inventarului de foneme, pe plan paradigmatic.

Se pune următoarea întrebare: nu cumva cazul discutat aici se reduce la inexistența unei opoziții și, prin urmare, nici nu ar trebui să se pună problema neutralizării? La această întrebare nu putem să răspundem afirmativ fără nici un fel de ezitare, deoarece, dacă e adevărat că nu există opoziția « nazală sonoră » ~ « nazală surdă », nu e mai puțin adevărat că există, în interiorul aceleiași limbi, opoziția « sonor » ~ « surd ». Se poate spune, în ultimă instanță, că opoziția « sonor » ~ « surd » pe care o deducem din compararea lui /b/ cu /p/, a lui /d/ cu /t/ etc. este

suprimată (se neutralizează) în prezența trăsăturii « nazalitate » (sau, cum se spune cîteodată, „sub dominarea" trăsăturii « nazalitate »).

În ce ne privește, nu credem că este indicat să acordăm termenului neutralizare o accepțiune atît de largă. Dintre motivele care ne îndeamnă la aceasta, ne mărginim să menționăm doar faptul că o asemenea extindere a sferei neutralizării ne-ar obliga să admitem că, de exemplu, în cazul nazalelor se neutralizează și opoziția « întrerupt (oclusiv) » ~ « neîntrerupt (continuu) »; de asemenea, ar trebui să admitem că în combinație cu trăsătura « neîntrerupt » se neutralizează opoziția « oral » ~ « nazal » și așa mai departe. Descrierea unui sistem de foneme s-ar complica, în mod inutil, cu includerea a numeroase cazuri de „neutralizare" a opoziției dintre două trăsături distinctive în combinație cu anumite alte trăsături.

Prin urmare, după părerea noastră, au dreptate lingviștii care admit numai condiționarea sintagmatică: neutralizarea este un fenomen care apare nu în inventar, ci în succesiunea unităților lingvistice. Ceea ce, în definiția de mai sus, am numit, vag, „anumite condiții' reprezintă așadar o „anumită poziție".

Pentru așa-zisa neutralizare de tip paradigmatic s-a propus termenul de opoziție latentă, care, credem, este potrivit pentru a desemna fenomene de genul celor discutate mai sus: în combinație cu nazalitatea, opoziția de sonoritate este latentă.

Neutralizarea unei opoziții poate fi recunoscută numai dacă opoziția respectivă apare în cel puțin un context.

4. Nu vom insista acum asupra multelor probleme de amănunt pe care le pune neutralizarea opozițiilor fonologice — aspect al neutralizării despre care s-a scris enorm. Asupra uneia dintre aceste probleme am vrea, totuși, să ne oprim mai pe larg, deoarece ea, se pare, a trezit cele mai numeroase dispute: ce anume reprezintă, din punct de vedere fonologic, sunetele care apar în pozițiile de neutralizare? [1]

Sunetul final din rus *pod* fiind [*t*], s-ar părea că el reprezintă fonemul /*t*/. În același timp însă, nu poate fi trecut cu vederea faptul că îndată ce oclusiva nu mai este finală (de exemplu, în genitivul *poda*) locul lui [*t*] este luat de [*d*], care corespunde fonemului /*d*/ — ceea ce a făcut pe unii lingviști să considere că și în forma de nominativ consoana care urmează după /*o*/ este aceeași, adică /*d*/. Mai răspîndită este părerea după care sunetul final atît din *pod*, cît și din *pom* reprezintă o unitate fonologică distinctă și de /*d*/ și de /*t*/, anume arhifonemul [2] /*T*/. În definiția arhifonemului intră numai trăsăturile pe care fonemele /*d*/ și /*t*/ le au în comun, cu alte cuvinte, /*T*/ nu este, din punct de vedere fonologic, nici sonor, nici surd; faptul acesta reflectă tocmai incapacitatea unei

[1] Cf., cu privire la cele dicutate aici (și pentru alte probleme în legătură cu neutralizarea opozițiilor fonologice), B. Trnka, *On Some Problems of Neutralization*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani* [București], 1958, p. 861—866.

[2] În studiile consacrate neutralizării opozițiilor gramaticale și lexicale apar noțiunile și termenii corespunzători arhifonemului: arhimorfem, arhilexem, arhisemantem etc.

trăsături fonetice (prezența sau absența vocii) de a fi utilizată cu valoare distinctivă, în anumite poziții. În mod analog, consoanele [*s*] și [*z*] din cuvinte ca rom. *despărți* și *dezbate* reprezintă arhifonemul /*S*/ (și în limba romînă se produce neutralizarea opoziției de sonoritate, dar numai înaintea consoanelor fonologic surde sau sonore, nu și în poziție finală [1]). Un alt exemplu : opozițiile de localizare dintre consoanele nazale se neutralizează (în romînă și în multe alte limbi) înaintea tuturor sau a celor mai multe consoane ; sunetele [*m*] din *limbă*, [*n*] din *unde*, [*ŋ*] din *lung* etc. reprezintă, toate, aceeași unitate fonologică, arhifonemul /*N*/ care, din punct de vedere fonologic, nu este nici labial, nici dental, adică nu este caracterizat prin trăsăturile care disting pe /*m*/ de /*n*/. Locul în care se articulează consoana nazală este determinat, în toate exemplele date, de localizarea consoanei următoare.

Ultima dintre interpretările menționate mai sus prezintă avantajul că ține seamă, cu consecvență, de o proprietate fundamentală a fonemului, anume, de faptul că trăsăturile care îl definesc nu depind de context (dacă ar fi dependente de context, ele nu ar putea să aibă valoare distinctivă ; evident, tot ceea ce nu este distinctiv nu intră în definiția fonemului). Considerînd pe [*t*] din *poð* reprezentant al fonemului /*t*/ ar însemna să atribuim acestuia o trăsătură (absența sonorității) pur fonetică, impusă de context (pauza care urmează). Pe de altă parte, sunetul final nu poate fi nici un reprezentant al lui /*d*/, deoarece aceasta ar însemna că *poð* se deosebește de *pom* (fonologic, /*rot*/, în conformitate cu această concepție), ceea ce am văzut că nu este adevărat : confundarea celor două cuvinte este echivalentul neutralizării opoziției dintre /*d*/ și /*t*/.

5. Conceptul de arhifonem este respins, în primul rînd, de lingviștii care consideră că neutralizarea nu reprezintă altceva decît un caz de d i s t r i b u ț i e d e f e c t i v ă : două sunete au unele contexte comune (și deci ele pot să se opună unul altuia, ca în rus. *ma* ~ *∂a*) și unele contexte specifice, în care nu apar ambii termeni. Prin urmare, situația din limba rusă ar putea fi descrisă astfel : la sfîrșit de cuvînt apare numai [*t*], respectiv, fonemul /*t*/, dar nu și corespondenta sonoră a acestei consoane.

Una dintre obiecțiile care s-ar putea aduce acestei interpretări (pe lîngă obiecțiile care decurg din cele arătate în paragraful precedent) rezultă din compararea următoarelor două situații din limba romînă : *a*) înainte de consoană fonologic sonoră apare numai [*z*], nu și [*s*] : *dezbate*, *brazdă* etc. ; *b*) înainte de /*r*/, la început de cuvînt, apare, de exemplu, consoana [*t*], dar nu și consoana [*s*]. Este oare vorba de un fenomen identic în cele două cazuri ? Altfel spus, opoziția /*s*/ ~ /*t*/ se neutralizează în poziția menționată ? O analiză chiar superficială ne permite să observăm

[1] Problema neutralizării opoziției de sonoritate în limba romînă este tratată pe larg în lucrarea noastră *Cercetări asupra sonorității în limba romînă* [București, 1961], p. 137—148. Pentru neutralizarea aceleiași opoziții, o situație asemănătoare cu cea din rusă este descrisă de Gh. Bolocan, *Cu privire la corelația de sonoritate în graiul bulgar din comuna Brănești*, în „Studii și cercetări lingvistice", IX (1958), 4, p. 491—494.

că identitatea celor două situații este numai aparentă. Înainte de consoană fonologic sonoră apare nu numai [*z*], ci și alte consoane sonore și este exclus nu numai [*s*] ci și alte consoane surde. Faptul că atît consoanele care apar în acest context, pe de o parte, cît și cele care sînt excluse, pe de altă parte, au trăsături comune, ne permite să identificăm trăsăturile care și-au pierdut valoarea distinctivă și, implicit, să stabilim care sînt opozițiile suprimate. Putem să afirmăm așadar că înainte de consoanele care aparțin corelației de sonoritate (*/p/*, */t/*, */k/* etc., */b/*, */d/*, */g/* etc.) și-au pierdut valoarea distinctivă trăsăturile fonetice corespunzătoare trăsăturilor fonologice « surd », respectiv, « sonor », nu alte trăsături. O afirmație asemănătoare nu putem să facem însă cu privire la faptele de sub punctul *b*). Înainte de */r/* apar [*p*], [*b*], [*m*], [*t*], [*g*], [*f*] etc., așadar consoane nazale și orale, oclusive și fricative, labiale, dentale și velare etc. Faptul că [*s*] este exclus din această poziție nu poate fi interpretat nici ca suprimarea opoziției « oclusiv » ~ « continuu » (apare [*f*], care e tot fricativă), nici ca suprimarea unei opoziții de localizare (apare [*t*], care e tot dentală, ca și [*s*], iar o altă dentală [*n*], nu apare) și așa mai departe. În aceste condiții, este imposibil să stabilim care anume trăsătură și-a pierdut valoarea distinctivă ; nu putem să știm dacă [*t*] este, la inițială, înainte de */r/* rezultatul neutralizării opoziției */t/* ~ */s/* sau */t/* ~ */n/* etc.

A afirma că într-o anumită poziție se produce o neutralizare înseamnă să putem arăta : *a*) care este opoziția neutralizată ; *b*) care sînt trăsăturile distinctive ale arhifonemului reprezentat în poziția de neutralizare. Or, considerînd că, de exemplu, [*t*] din *trece* corespunde unui arhifonem, trăsăturile acestuia sau nu pot fi determinate, deoarece nu știm care este opoziția neutralizată — sau, admițînd că [*t*] corespunde arhifonemului rezultat din neutralizare și a opoziției */t/* ~ */s/*, și a opoziției */t/* ~ */n/* etc., ajungem să eliminăm din conținutul arhifonemului majoritatea sau chiar toate trăsăturile care disting între ele fonemele consonantice. În timp ce [*t*] final din rusă este oclusiv (căci e deosebit de [*s*]), dental (fiind distinct de [*p*]) etc. — [*t*] din rom. *trece* n-ar fi nici oclusiv (în poziția examinată nu apar dentale neoclusive), nici oral (dentala nazală [*n*] este exclusă din poziția dată) etc. În lumina acestei concepții, rom. [*z*], s i n g u r a consoană care apare la inițială înainte de */dr/* ar reprezenta un arhifonem care nu se definește prin n i c i u n a dintre trăsăturile care separă unul de altul fonemele consonantice ale limbii române (toate trăsăturile fonetice ale lui [*z*], în această poziție, ar fi nedistinctive [1]).

Pentru a scoate în evidență deosebirea dintre neutralizare și distribuție defectivă, am arătat, în rîndurile precedente, la ce concluzii inacceptabile duce încercarea de a aplica conceptul de neutralizare unor situații care reprezintă, de fapt, cazuri de distribuție defectivă. Urmărind același scop, în exemplul care urmează, vom proceda invers : plecînd de la un fenomen de neutralizare, vom încerca să arătăm de ce, împotriva aparențelor, el nu poate fi interpretat ca un caz de distribuție defectivă.

---

[1] Raportul dintre neutralizare și diversele tipuri de distribuție a fost examinat de Em. Vasiliu, *Notă asupra neutralizării opozițiilor fonematice*, în *Fonetică și dialectologie*, I, 1958, p. 73—77.

La prima vedere, s-ar putea spune că în limba romînă /m/ este în distribuție defectivă cu /n/ în poziție preconsonantică, unde apare fie numai [m] (înainte de labiale), fie numai [n] (înainte de dentale). Care este însă unitatea fonologică realizată ca [ŋ] înaintea velarelor, de exemplu, în *lung*? Întrucît romîna nu posedă un fonem /ŋ/, înseamnă că [ŋ] este variantă a unuia dintre cele două foneme nazale existente. Raportul dintre [ŋ] și /m/ este însă identic cu raportul dintre [ŋ] și /n/. Deși curentă, afirmația conform căreia, în limba romînă, [ŋ] este o variantă a fonemului /n/ nu a fost niciodată demonstrată și, după părerea noastră, ea nu corespunde realității. În comparație cu *țăran* — *țărancă*, cazuri ca *mancă* [*maŋkă*], dintr-un mai vechi *mamcă* < ucr. *mamka* — sau, în fonetica sintactică, [*aŋ* ‿ *kăzut*] pentru *am căzut* arată că [ŋ] ar putea fi considerat, în egală măsură, variantă a lui /m/.

Un argument decisiv în favoarea tezei pe care o susținem ne oferă cuvinte ca *învățător*, *amforă*, în care apare nazala labiodentală [ɱ]: este această labiodentală o variantă a labialei /m/ sau a dentalei /n/? Considerînd că în poziție preconsonantică apar ambele foneme nazale (în distribuție defectivă), ajungem, în mod inevitabil, la concluzia că [ɱ] este, în același timp o variantă atît a labialei /ɱ/, cît și a dentalei /n/. Întrucît orice variantă (sunet) reprezintă o invariantă cu toate trăsăturile distinctive ale acesteia, înseamnă că [ɱ] corespunde unei unități fonologice definite atît prin localizarea labială, cît și prin localizarea dentală — ceea ce este o imposibilitate (în limba romînă, un fonem consoană nazală este sau labial sau dental). Interpretarea fonologică a sunetului [ɱ] este însă foarte simplă dacă admitem că labiodentala este o variantă a unei unități fonologice din conținutul căreia nu face parte nici trăsătura « labial », nici trăsătura « dental ». Această invariantă este tocmai arhifonemul /N/ despre care am mai vorbit; arhifonemului /N/ i „se subsumează" toate consoanele nazale, indiferent de localizarea lor. Credem că în acest fel am rezolvat problema apartenenței nazalei labiodentale la o anumită invariantă și, implicit, am demonstrat că neutralizarea și distribuția defectivă sînt două fenomene deosebite, deși între el există unele asemănări.

6. Neutralizarea trebuie distinsă și de fenomenul alternanțelor fonologice. După cum între fonemele care formează o opoziție neutralizabilă există un raport mai strîns decît între alte foneme (ceea ce se vede din însăși existența neutralizării), tot așa, între fonemele alternante se stabilesc relații de un tip special, care permit să se recunoască existența unui morfonem[1]. Morfonemul nu constituie o unitate fonologică propriu-zisă; el se definește prin enumerarea termenilor din care e constituit și care sînt, fiecare în parte, invariante. De exemplu, sunetele finale din sg. *cal* și din *pl. cai* reprezintă fiecare cîte o unitate fonologică, fonemele /l/, respectiv, /y/, deși amîndouă sînt elemente ale aceluiași morfonem, « /l/ ~ /y/ ». Sunetele [s] și [z] însă, în poziția în care se neu-

[1] Cf. S. Pușcariu, *Morfonemul și economia limbei*, în „Dacoromania" VI (1929—1930), p. 211—243; A. Rosetti, *Sur la „morphonologie"*, în „Bulletin linguistique", I (1933), p. 9—13.

tralizează opoziția de sonoritate, corespund unei singure unități fonologice, arhifonemul /*S*/, adică sînt variante ale aceleiași invariante. Tocmai datorită faptului că termenii alternanțelor sînt unități fonologice distincte este posibil ca alternanțele să fie utilizate, în flexiune și în derivație, ca elemente (în limba romînă, de cele mai multe ori auxiliare) care deosebesc între ele forme și cuvinte; se înțelege că un asemenea rol nu pot să îndeplinească două sau mai multe realizări ale aceluiași arhifonem.

În mod nejustificat, după părerea noastră, se consideră, adesea, că am avea a face cu o alternanță fonologică în cazuri ca rom. *despărți* față de *dezbate*. Credem că am reușit să arătăm că, în realitate, alternanța este pur fonetică (ea fiind determinată de context); cele două sunete, [*s*] și [*z*], reprezintă o singură unitate fonologică. Între [*s*] și [*z*], în poziția considerată, nu există alt raport decît, să zicem, între [*a*] din *ac* și [*å*] din *oase*. E adevărat că cele două nuanțe vocalice nu reprezintă n i c i o d a t ă, în limba romînă literară, două foneme, în timp ce, de exemplu, în *sare* ~ *zare* consoanele citate se opun una alteia. Tocmai în aceasta constă însă esența neutralizării: suprimarea în anumite contexte a unei opoziții utilizate în alte contexte.

În exemplul citat mai sus (*cal* — *cai*) problema identității fonologice a sunetelor care corespund termenilor morfonemului (deci problema neutralizării) nici nu se pune, de vreme ce pluralul se distinge de singular prin opoziția /*l*/ ~ /*y*/. Există însă cazuri de alternanțe de un tip deosebit: în unele forme ale substantivului *măr* (pom) este obligatoriu vocalismul [*ă*], în altele vocalismul [*e*]: sg. *măr* ~ pl. *meri*. S-ar părea că cele două vocale reprezintă variante ale aceleiași unități fonologice, timbrul vocalei fiind determinat de context. Totuși, nu ne găsim aici în prezența neutralizării propriu-zise a unei opoziții fonologice, ceea ce se poate deduce din faptul că, în același context, [*m*...*r*^{i}], apare nu numai vocala [*e*], ci și vocala [*ă*], în *mări* (ca și alte vocale: *miri*, *mari*, *mori*). Prin urmare, din punct de vedere m o r f o l o g i c (într-o formă dată a unui anumit cuvînt), în pluralul *meri* vocalismul [*e*] este obligatoriu, dar din punct de vedere f o n o l o g i c această vocală reprezintă o unitate distinctă de [*ă*]; în contextul [*m*...*r*^{i}] opoziția /*e*/ ~ /*ă*/ nu se neutralizează. Cu toate că există o strînsă legătură între anumite contexte, pe de o parte, și apariția unui anumit termen al alternanței[1] sau neutralizarea unei opoziții fonologice, pe de altă parte — cele două fenomene nu pot fi confundate. Aceasta nu înseamnă că nu există cazuri în care un anumit sunet este reprezentantul unui arhifonem (deci produsul neutralizării unei opoziții) și, în același timp, membru al unui morfonem; termenii unei alternanțe fonologice pot fi nu numai foneme, ci și arhifoneme[2].

---

[1] Situația aceasta a fost interpretată ca un raport între un fonem regent (unul dintre fonemele care constituie contextul) și un fonem subordonat (termen al morfonemului); vezi Em. Vasiliu, *Alternanțele fonologice din punctul de vedere al recțiunii*, în „Studii și cercetări lingvistice", VI (1955), nr. 1—2, p. 43—48 (am formulat unele obiecții cu privire la acest punct de vedere în *Despre recțiune în fonologie*, în aceeași revistă, VII (1956), nr. 1—2, p. 96—98).

[2] Am dat exemple de acest tip în articolul *Neutralizarea și alternanțele fonologice*, în *Fonetică și dialectologie*, III [1961], p. 7—12.

7. Un fenomen care se aseamănă într-o măsură destul de mare cu neutralizarea este cel denumit prin termenul v a r i a ț i e l i b e r ă (sau f l u c t u a ț i e l i b e r ă). De fapt, acest termen are două accepțiuni.

După părerea unor lingviști, un raport de variație liberă în planul expresiei există între două sau mai multe segmente care pot fi înlocuite unul cu altul fără a antrena o modificare în planul conținutului, indiferent dacă segmentele în cauză sînt invariante sau sînt numai variante în sistemul lingvistic dat. Așadar, în conformitate cu această părere, există același raport și între [*a*] și [*å*] (variante ale fonemului /*a*/), ca și, de exemplu, între /*b*/ și /*p*/ în anumite cuvinte : înlocuind, în *oase* [*wåse*], pe [*å*] cu [*a*] înțelesul cuvîntului nu se schimbă, după cum nu se schimbă înțelesul lui *șurub* prin înlocuirea consoanei finale sonore cu corespondenta ei surdă (*șurup*).

Alți lingviști denumesc prin termenul citat numai raportul dintre două invariante, în cazul nostru, între două foneme. Se poate constata că, anticipînd asupra discuției căreia îi este consacrat acest paragraf, am afirmat deja că sunetele [*b*] și [*p*] din *șurub* — *șurup* reprezintă două unități fonologice distincte (deci nu două variante ale aceleiași unități). Acordînd termenului „variație liberă" o accepțiune restrînsă (raport între două invariante), vom încerca să demonstrăm afirmația de mai sus cu privire la [*b*] și [*p*], stabilind, în mod implicit, și care sînt deosebirile dintre neutralizare și variația liberă.

În mod firesc, se pune întrebarea dacă nu cumva identitatea de sens a lui *șurub* și a lui *șurup* reflectă neutralizarea opoziției /*b*/ ~ /*p*/ la sfîrșit de cuvînt. Dacă așa ar sta lucrurile, ar însemna că, în poziție finală [*b*] și [*p*] sînt variante ale arhifonemului /*P*/. Deși există și alte cuvinte care cunosc variante terminate în consoană surdă, alături de variantele cu consoană sonoră (*pociumb* și *pociump*, *ovăz* și *ovăs*, *tăvălug* și *tăvăluc* etc.), presupunerea aceasta se dovedește, la o examinare mai atentă a problemei, neîntemeiată : în poziție finală, consoanele sonore s e o p u n surdelor, în cazuri de tipul *corb* ~ *corp*, *roz* ~ *ros*, *fag* ~ *fac* etc. Constatarea aceasta ne obligă să excludem finala de cuvînt dintre pozițiile în care opoziția de sonoritate se neutralizează în limba română. De aici rezultă că [*b*] și [*p*] din *șurub* — *șurup* nu pot fi variante ale unui arhifonem /*P*/ (arhifonemul apare numai în poziția de neutralizare), ci trebuie interpretate ca variante ale fonemelor /*b*/, respectiv, /*p*/ ; aceste foneme, în cazurile citate, se află într-un raport de fluctuație liberă. În același raport se află și /*z*/ și /*s*/ din *filozofie* — *filosofie* (cf. *rază* ~ *rasă*, *bade* ~ *bate* etc., care arată că în poziție intervocalică, opoziția de sonoritate nu se neutralizează), /*g*/ și /*k*/ din *garafă* — *carafă* (cf. *gară* ~ *cară*), /*î*/ și /*ă*/ din *pîrîu* — *pîrău* (cf. *rîu* ~ *rău*) etc.

Neutralizarea presupune suprimarea unei opoziții în t o a t e cuvintele în care apare contextul caracteristic neutralizării respective ; variația liberă corespunde situației în care opoziția nu se neutralizează (și pentru a susține acest lucru este suficientă o singură pereche minimală de tipul *corb* ~ *corp*), dar în u n e l e cuvinte poate să apară cînd unul, cînd altul dintre termenii opoziției, fără ca înlocuirea lor reciprocă să antreneze o modificare în planul conținutului.

Din punct de vedere diacronic, cazuri cum sînt cele enumerate mai sus reprezintă rezultatul fie al unei fonologizări incomplete (respectiv, al unei defonologizări parțiale), fie rezultatul unui amestec de sisteme (două limbi, limba literară și un dialect sau un grai, două stiluri etc.). În principiu, cu ajutorul criteriilor strict lingvistice este greu să se spună cînd avem a face cu variație liberă în cadrul aceluiași sistem și cînd ne găsim în prezența a două (sau mai multe) sisteme coexistente. Asupra acestor probleme (precum și asupra multor altora care se pun în legătură cu neutralizarea și cu fenomenele conexe) nu putem să ne oprim aici.

8. Problema neutralizării la niveluri superioare celui fonologic ne pune în fața unor situații mult mai complexe. Între fonem și unitățile lingvistice cu care operează gramatica și lexicologia (unități semnificative) există o deosebire esențială : după cum am mai spus, în acestea din urmă, expresiei i se asociază un conținut semantic. Cu toate analogiile de structură între unitățile diverselor niveluri, pe de o parte, și între unitățile din planul conținutului și cele din planul expresiei, pe de altă parte — caracterele specifice ale morfemului, de exemplu, în raport cu fonemul fac ca problema neutralizării opozițiilor gramaticale și lexicale să se pună pînă la un punct, altfel decît s-a pus în rîndurile precedente.

În morfologie și în lexic trebuie distinse trei tipuri de neutralizare, după cum se suprimă o opoziție între semnificanți (cu menținerea opoziției de conținut), între semnificați (cu menținerea opoziției de expresie) sau, în sfîrșit, între semnele lingvistice în totalitatea lor (suprimarea opozițiilor atît în planul conținutului, cît și în planul expresiei).

9. Ca un caz de neutralizare de primul tip a fost interpretată situația care apare, în latinește, în fraze de genul *video Caesarem venire* „(îl) văd pe Caesar venind" (mai exact, „văd că Caesar vine"). În propoziția completivă infinitivală, s-a neutralizat opoziția dintre desinența *-m* și celelalte desinențe (inclusiv desinența « zero » din nominativul *Caesar*), *-m* fiind impus de context (verbul care constituie predicatul regentei); pe planul conținutului însă, *Caesarem* (acuzativ) își menține valoarea de subiect corespunzătoare nominativului *Caesar*.

Un exemplu de altă natură este cel reprezentat de cazuri ca sp. *el agua* „apa". Opoziția dintre *el* (articol masculin) și *la* (articol feminin) se neutralizează înaintea substantivelor cu un /*a*/ accentuat inițial; această neutralizare se produce însă numai în planul expresiei, în timp ce în planul conținutului *el agua* (feminin) rămîne, în ce privește genul, distinct de substantivele masculine precedate de același articol.

Deosebirea dintre cele două exemple citate constă în faptul că în primul caz contextul este definit în termeni lexico-gramaticali (construcția numită „acuzativ cu infinitiv" apare după „verba dicendi", „vvrba

declarandi" etc.), în timp ce în al doilea caz contextul este definit în termeni fonologici [1].

Tipul de neutralizare pe care îl discutăm aici (în planul expresiei, dar nu și în cel al conținutului) este bogat ilustrat în lucrările lingviștilor care întrebuințează termenul „neutralizare" într-o accepțiune largă, luînd în considerație și așa-numita neutralizare paradigmatică, adică aceea care există *a priori* în sistem și nu este limitată la anumite poziții. Ar rezulta din această concepție că ne găsim în prezența unei neutralizări și în cazuri ca următoarele: fr. *il chante — ils chantent* (pronunțate la fel), față de *il finit — ils finissent*, unde persoana a III-a singular se opune persoanei a III-a plural și pe planul expresiei; rus. *волка* (genitiv și acuzativ), față de *смола* (genitiv) ~ *смол* (acuzativ); rom. (*eu*) *cîntam — (noi) cîntam*, față de (*eu*) *cînt — (noi) cîntăm* (la imperfect opoziția dintre « zero » și — *(ă)m* „se neutralizează").

Exemplele date în alineatul precedent nu se deosebesc, în principiu, de cazul discutat mai sus în legătură cu opoziția de sonoritate la nazale: în raport cu */d/ ~ /t/* și în raport cu *cînt ~ cîntam*, în fonemul */n/* și, respectiv, în forma *cîntam* opoziția de sonoritate, respectiv, de număr este l a t e n t ă [2]. Excludem, prin urmare, din sfera neutralizării fenomenele de acest fel: absența unei mărci nu este totuna cu neutralizarea, în anumite contexte, a opoziției dintre prezența și absența ei.

Trebuie să menționăm, în legătură cu exemple de felul celor discutate mai înainte, că distincția dintre neutralizarea propriu-zisă (fenomen combinatoriu) și „neutralizarea" paradigmatică nu este întotdeauna ușor de făcut. Situația imperfectului romînesc se pare că nu admite altă interpretare decît aceasta: în combinație cu trăsătura de conținut „imperfect" opoziția « zero » ~ *(ă)m* este latentă. Cel puțin în aparență, exemplul din limba rusă poate fi însă interpretat în două feluri: a) în combinație cu trăsăturile de conținut „masculin" și „însuflețit", opoziția *-a* ~ « zero » este latentă; b) după tema *volk-* (deci într-un anumit context) opoziția în discuție se neutralizează. Pentru cea de-a doua situație (susceptibilă de două interpretări) se citează foarte des exemplul așa-numitului s i n c r e t i s m [3] al cazurilor în limba latină. După cum se știe, în latină

---

[1] Problema naturii contextelor în care se produce neutralizarea unor opoziții nu a primit încă o rezolvare completă. Se admite, în general, că neutralizarea opozițiilor fonologice se produce într-un context definit prin foneme (inclusiv fonemul « zero », adică pauza), accent, limita dintre morfeme sau dintre silabe. Pentru opozițiile gramaticale și lexicale se admit și contexte definite în termeni de altă natură decît cei care constituie opoziția; din exemplele citate în acest articol rezultă că se vorbește despre neutralizarea unor opoziții gramaticale în contexte definite în termeni gramaticali, lexicali, lexico-gramaticali sau fonologici.

[2] Fenomenele de genul celor citate aici sînt descrise uneori plecîndu-se de la noțiunea de o m o n i m i e m o r f o l o g i c ă, privită ca un aspect al neutralizării. Vezi, de exemplu, Sorin Stati, *Omonimia în sistemul morfologic*, în *Probleme de lingvistică generală*, II, 1960, p. 125—140.

[3] Termenul s i n c r e t i s m este folosit cîteodată pentru a denumi fenomene pe care noi le-am inclus în categoria opozițiilor latente în planul expresiei (de exemplu, lat. *verbum*, nominativ și acuzativ). Pentru unii lingviști, s i n c r e t i s m și n e u t r a l i z a r e sînt termeni sinonimi; totuși, primul se întrebuințează mai ales pentru a denumi fenomene din domeniul gramaticii.

(ca şi în multe alte limbi), substantivele neutre au aceeaşi desinenţă la nominativ şi la acuzativ.

Să examinăm mai amănunţit situaţia rus. *волка*. În tema *volk-* intră şi latura semantică, nu numai expresia, iar prezenţa lui *-a* la acuzativul acestui cuvînt (faţă de zero la alte substantive) nu este condiţionată de un anumit context fonematic, ci de anumite trăsături ale conţinutului. Dacă aşa stau lucrurile, credem că nu se poate spune că în *волка* trăsăturile de conţinut care ne interesează sînt prezente numai în segmentul care precedă pe *-a*; ele nu se succed, ca fonemele, ci sînt simultane cu celelalte trăsături lexicale şi gramaticale care alcătuiesc latura semantică a lui *волка*. De aceea, preferăm interpretarea de sub *a*) : nu d u p ă o anumită temă (într-un anumit context), ci î n p r e z e n ţ a unei trăsături simultane opoziţia dintre /*a*/ şi « zero » nu se manifestă (ea este adică latentă, nu neutralizată).

10. Neutralizarea opoziţiei de conţinut cu menţinerea distincţiei dintre semnificanţi, se produce, de exemplu, în germană, după prepoziţia *längs*; în această poziţie, se suprimă opoziţia „genitiv" ~ „dativ" (*längs des Strandes* = *längs dem Strande* „de-a lungul ţărmului"). S-ar putea să mai citäm aici cazuri de tipul rom. *ajut pe om* şi *ajut omului*, în ipoteza că cele două construcţii ar avea acelaşi conţinut semantic.

În legătură cu neutralizarea opoziţiilor în planul conţinutului şi în legătură cu aspectul de care ne-am ocupat în § **9**, s-a scris mult despre s i n o n i m i e şi o m o n i m i e (în lexic şi în gramatică)[1]; ambele fenomene au fost interpretate ca reprezentînd cazuri de neutralizare a unor opoziţii numai în cîte o latură a semnului lingvistic. De fapt, interpretările date acestor fenomene sînt foarte variate şi ele merg de la admiterea unui paralelism perfect pînă la contestarea oricăror analogii între neutralizarea din fonologie şi unele fenomene lexicale şi gramaticale. Pe de altă parte, în soluţiile propuse se fac simţite multe ezitări şi, mai ales, în acest domeniu, nu se fac cu destulă precizie delimitările necesare între neutralizare şi fenomenele conexe, între sintagmatic şi paradigmatic.

În ce priveşte sinonimia şi omonimia, este destul de răspîndită părerea că ele reprezintă mai degrabă fapte de inventar, necondiţionate de context. Sinonimia poate fi însă interpretată şi altfel, dacă admitem că în inventarul lexical n u e x i s t ă sinonime (perfecte) ci că două sau mai multe cuvinte d e v i n sinonime (perfecte) numai în anumite contexte (pentru discuţia noastră nu are importanţă faptul că între cuvintele considerate, de obicei, sinonime deosebirile de natură semantică sînt mici, după cum nu este important faptul că două foneme care formează o opoziţie neutralizabilă diferă, de cele mai multe ori, printr-o singură trăsătură distinctivă). În acest caz, sinonimia este redusă la un caz de neutralizare propriu-zisă, sintagmatică (identitatea de sens este condiţionată de poziţie). Omonimia nu ne înfăţişează însă o situaţie paralelă; nu se

[1] Se face, uneori, distincţie între omonimie şi o m o f o n i e, sinonimie şi o m o s e m i e; discutarea acestei probleme, cu toate implicaţiile ei, ne-ar duce însă prea departe.

poate afirma că structura fonematică identică a omonimelor este condiționată de context.

11. Neutralizarea opoziției dintre două semne lingvistice (deci suprimarea simultană a unei opoziții din planul conținutului și a opoziției corespunzătoare din planul expresiei) se produce, după părerea unor lingviști, în cazuri de tipul fr. *il-pleut* „plouă". Pronumele *il* (masculin) și *elle* (feminin) se opun unul altuia, atît în ce privește structura fonematică, cît și sub raportul sensului, în cele mai multe contexte. „Sub dominarea " unor anumite verbe însă (*pleuvoir* „a ploua", *neiger* „a ninge" etc.), opoziția dintre cele două pronume se neutralizează. Întrebuințarea lui *il* fiind impusă de context (*elle* nu poate să apară înainte de formele verbului *pleuvoir*), atît în planul conținutului, cît și în planul expresiei, trăsăturile care separă pe *il* de *elle* sînt lipsite de valoare distinctivă (întocmai ca sonoritatea lui [*z*] în rom. *dezbate*) [1].

De același tip cu neutralizarea opoziției dintre *il* și *elle* este neutralizarea opoziției dintre indicativ și subjonctiv în franceză, în anumite contexte lexico-gramaticale (uneori este obligatoriu primul, alteori cel de al doilea mod : *je sais qu'il est bon* „știu că este bun", dar *il faut que je parte* „trebuie să plec"); asemănătoare este situația indicativului și a conjunctivului în română.

Și de data aceasta, trebuie să menționăm că numărul cazurilor de neutralizare ar crește considerabil dacă am adăuga faptele de inventar („neutralizarea" condiționată paradigmatic) ca absența unei opoziții între prezent și viitor la subjonctivul din limba franceză, sau absența unei opoziții între imperfect — perfect, perfect — mai-mult-ca-perfect etc. la condiționalul trecut din limba română.

În domeniul lexicului, într-un cuvînt ca germ. *Kind* „copil" (băiat sau fată) „se neutralizează" opoziția lexicală de sex (cf. *Knabe* „băiat" ~ *Mädchen* „fată").

Problema neutralizării în sintaxă este foarte puțin studiată. S-a scris despre neutralizarea opozițiilor „morfo-sintactice", dar însuși acest termen reflectă faptul că, în realitate, s-a studiat neutralizarea opozițiilor morfologice, iar sintaxa a fost luată în considerație numai în măsura în care unele fenomene morfologice au consecințe la nivelul sintaxei (ceea ce este firesc). Se impun însă, și în această privință, anumite distincții de natura acelora pe care le facem atunci cînd considerăm că, în limba rusă, confundarea sonorelor cu surdele, la finală de cuvînt, este un fenomen fonologic, nu lexical (deși, după cum am văzut, el poate avea drept consecință confundarea a două cuvinte). Se cuvine să mai amintim aici,

---

[1] S-ar putea spune că în acest caz s-a neutralizat numai opoziția din planul conținutului și, în general, e posibil (din motive asupra cărora nu ne vom opri aici) să se pună sub semnul întrebării existența fenomenului de neutralizare a opoziției dintre semne în totalitatea lor. *Il* are, ce e drept, o altă structură fonematică decît *elle*; totuși, deosebirea aceasta nu e distinctivă în contextul „... *pleut*" (și [*z*] din *dezbate* este sonor, dar această sonoritate nu îndeplinește nici o funcție). În orice caz, există cercetători care nu admit că în exemplul menționat se neutralizează opoziția dintre două semne lingvistice; dimpotrivă, alții văd o neutralizare între două semne și în unele din cazurile discutate în §§ **9** și **10**.

pe de o parte, faptul că, datorită naturii unităților cu care operează și a relațiilor dintre ele, sintaxa nu oferă cercetătorului situații în care aplicarea conceptului de neutralizare (admițînd că acest lucru este posibil) să se impună în aceeași măsură ca în alte domenii. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că în sintaxă (ca și în lexic), cu ajutorul metodelor structurale de analiză, s-au obținut, pînă în momentul de față, rezultate mult mai puține decît cele înregistrate în domeniul morfologiei și, mai ales, al fonologiei.

12. După cum s-a putut vedea, neutralizarea este un fenomen complex și cu atît mai greu de studiat cu cît sînt mai complexe unitățile lingvistice care constituie termenii opozițiilor neutralizabile. În orice caz, sub raportul dificultăților pe care le prezintă, se poate vorbi de o deosebire principială între neutralizarea în fonologie și neutralizarea opozițiilor gramaticale sau lexicale; în ce privește primul aspect, s-a ajuns mult mai departe și în direcția delimitării fenomenului de neutralizare de fenomenele cu care neutralizarea prezintă unele asemănări. Deși — după cum am mai arătat — s-au emis opinii foarte variate și adesea diametral opuse și cu privire la neutralizarea opozițiilor fonologice (unele dintre afirmațiile de mai sus nu reprezintă decît părerile personale ale autorului acestui articol), totuși, numărul chestiunilor asupra cărora există un acord cvasi-unanim este apreciabil. În schimb, neutralizarea în gramatică și în lexic constituie un domeniu de cercetare în care divergențele sînt încă extrem de numeroase, iar demonstrațiile nu întotdeauna destul de convingătoare.

Identificarea cazurilor de neutralizare și stabilirea conținutului lingvistic al unităților care, în anumite contexte, apar ca rezultat al suprimării unei opoziții constituie un aspect al operației mai complexe care constă în separarea a ceea ce este distinctiv (și deci îndeplinește o anumită funcție) de ceea ce nu are această calitate. De aceea, noțiunea de neutralizare ocupă un loc important în lingvistica structurală. Cu toată întinderea pe care o are acest articol, unele probleme au putut să fie abia schițate.

STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBII

DE

I. COTEANU

1. De la Ch. Bally încoace, stilistica își propune să descopere criterii cît mai obiective cu ajutorul cărora să facă distincție între stiluri în calitatea lor de unități funcționale ale limbii. Fără a intra în detalii, notăm că s-au constituit cu timpul două direcții de cercetare. Pe de o parte, continuatorii lui Ch. Bally, pe de altă parte un curent nou, caracterizat prin introducerea metodelor specifice științelor exacte în stilistică, în primul rînd a statisticii matematice. Metodele matematice nu s-au aplicat însă la stilistică decît după ce se stabiliseră cîteva premise teoretice. Cea mai importantă dintre ele este observația că stilurile sînt sisteme ale limbii.

În legătură cu aceasta, subliniem contribuțiile lui A. N. Gvozdev, ale Elisei Riesel și ale lui V. V. Vinogradov. În cartea sa, *Abriss der deutschen Stilistik*, Moscova, 1954 (p. 7), E. Riesel afirmă chiar că stilurile se raportează la limbă în același fel în care particularul se raportează la general.

2. Luînd ca decisivă opoziția între spontaneitatea a ceea ce el numește limbaj „natural" [1] și caracterul deliberat al utilizării limbii în literatura artistică, Ch. Bally făcuse din stil un fenomen strict individual, numai limbajul „natural" fiind activ și social. Vorbitorul obișnuit face deci stil fără să știe, scriitorul, ca artist, face și el stil, dar în mod susținut și conștient.

Raportul dintre limbajul „natural" și limba literară, înfățișat astfel, este, la prima vedere, foarte bine întemeiat. Într-adevăr, scriitorul artist acționează în mod deliberat cînd, pe baza cunoștințelor sale, alege din limbajul „natural" ceea ce el consideră că este adecvat temei, subiectului, concepțiilor lui despre viață, despre artă etc., dar lucrul acesta nu se realizează atît de simplu cum s-ar crede, pentru că elaborarea limbajului

[1] Prin care înțelege limbajul spontan, evident, oral.

„natural" de către scriitori, adică de vorbitorii care țin să se exprime artistic, nu este singura regulă lingvistică a creației lor și nici măcar prima, prima fiind respectarea normelor constituite ale limbajului artistic. Nici cei mai mari scriitori, dotați cu un simț lingvistic deosebit, nu pot — cel mai adesea nici nu doresc — să se sustragă de la această obligație. S-a spus, de exemplu, despre M. Eminescu și despre M. Sadoveanu că opera lor are o valoare lingvistică excepțională pentru că sintetizează artistic limba romînă din epoca fiecăruia. Sinteza amintită are totuși la bază stilul artistic al limbii literare, deci nici în cazurile acestea elaborarea nu începe prin prelucrarea exclusivă și imediată a limbajului „natural". Imaginea cam idilică a scriitorului care-și „trage seva" din „limbajul natural" ca și invitația făcută adesea acestuia de a se „adăpa" la sursele limbajului „natural" trebuie deci corectată, căci scriitorul nu reconstituie drumul parcurs de predecesori spre a ajunge din nou de la limbajul „natural" la cel artistic.

3. Într-unul din pasajele *Tezelor*, adesea uitate, ale școlii lingvistice de la Praga, se vorbește despre opoziția dintre limba literară și limba populară în termeni care arată că, sub un anumit aspect, stilistica nu este decît studiul modului de concretizare a acestei opoziții.

Ca limbă cultă, limba literară prezintă, după *Tezele* amintite, o tendință dublă. Pe de o parte se extinde spre a deveni o koiné, pe de altă parte tinde să se transforme într-un monopol și un semn caracteristic clasei dominante. „Aceste două tendințe se manifestă, atît una cît și cealaltă, în caracterul schimbărilor și menținerii aspectului fonetic al limbii". (*Thèses*, TCLP I, 17). Restricția din urmă nu mi se pare cu totul justificată. Desigur, în aspectul fonetic al limbii literare se vede mai ușor modul cum funcționează tendința de expansiune și cea contrară de restrîngere dar, împreună cu aspectul fonetic, sînt antrenate în realitate și morfologia, sintaxa și lexicul, după cum reiese, de altminteri, din alt fragment al acelorași teze, și anume din indicarea deosebirii de bază dintre limba populară și limba literară. Cea din urmă servește la exprimarea vieții de cultură și civilizație și, datorită acestui rol, își lărgește și își intelectualizează vocabularul. „Nevoia de a exprima lucruri care nu sînt în raport direct cu viața reală ca și lucruri noi cere expresii noi... ; nevoia pe de altă parte de exprimare precisă și sistematică a unor lucruri cunoscute din viața reală duce la crearea de cuvinte-concept ; de expresii pentru abstracțiunile logice, ca și la definirea mai precisă a categoriilor logice cu ajutorul mijloacelor de expresie lingvistică" (*Ibidem*, 16).

4. Din constatarea din urmă decurge o idee, care, deși revine uneori în studiile de stilistică, nu a fost totuși fructificată suficient. Mă refer la faptul că distincția principală dintre limba literară și limba populară se găsește în ultimă analiză în domeniul social-cultural. În practică, o limbă există prin variante, prin aspecte și manifestări concrete, determinate de doi factori, de factorul geografic, potrivit căruia limba ia înfățișarea concretă a graiurilor, dialectelor sau subdialectelor, adică este limba dintr-o anumită regiune, și de factorul social-cultural, potrivit

căruia limba se concretizează prin limbaje generale : limbajul țărănesc, limbajul orășenesc, limbajul intelectual, cult, prin limbaje speciale, pe profesiuni mai mult sau mai puțin extinse și pe alte domenii de activitate umană (muzică, sport etc.). Cu totul aparte sînt limbajele foarte speciale, argourile, destinate să servească unor grupuri de indivizi în genere în conflict cu normele obligatorii de conviețuire cetățenească.

Factorul geografic (dialectal) este înfățișat adesea ca o dimensiune orizontală a limbii, ceea ce ne dă dreptul să facem din factorul social-cultural o dimensiune verticală. Obținem astfel un sistem de relații în care se încadrează întreaga limbă, căci orice manifestare concretă a ei va trebui să se găsească la intersecția liniilor care reprezintă dimensiunea dialectală și dimensiunea social-culturală. Existînd în mod necesar în orice manifestare concretă de limbă, cei doi factori vor apărea chiar în vorbirea regională, atît numai că aici factorul social-cultural deține un rol mic sau foarte mic, în sensul că deosebirile dintre grupurile de vorbitori care ocupă aproximativ aceeași poziție social-culturală sînt puțin importante. Face excepție dialectul asupra căruia factorul social-cultural a acționat mai puternic, adică dialectul de bază al limbii literare. În acesta, deosebirile dintre cei care mai păstrează deprinderile dialectului și cei care au renunțat la ele se adîncesc mereu. De cele mai multe ori, cum observă acad. Al. Graur, a vorbi în acest dialect înseamnă o îndepărtare fără drept de apel de la limba literară. Este, aș spune eu, o amintire supărătoare a ignoranțelor și stîngăciilor din copilăria lingvistică a limbii literare, stafia culturii insuficiente de altădată.

5. Am spus mai înainte că orice manifestare concretă a limbii se găsește la intersecția dintre dreapta care reprezintă dimensiunea dialectală și dreapta care reprezintă dimensiunea social-culturală. Dar, pentru ca intersecția să se producă, trebuie să existe, atît în planul dialectal cît și în cel social-cultural un număr de elemente de limbă identice fie prin funcțiunea lor comunicativă, fie prin înfățișarea lor concretă. Așadar, în limbă există o totalitate de identități structurale. Una dintre ele este, de exemplu, desinența romînească a persoanei a doua a indicativului prezent, *i*. Ea se utilizează la orice verb, dar apare în diverse feluri. O dată ca vocală : *afli*, *intri* ; altă dată ca element consonantic al unui diftong : *spui*, *dai*, *pui* ; altă dată ca vocală ultrascurtă : *cînți*, *lauzi*, *faci* ; altă dată ca zero fonetic : *vez-mă să nu cazi* sau ca palatalizare inclusă în consoana precedentă. În această situație sînt și multe alte fapte de limbă, ceea ce demonstrează că, independent de concretizarea lor într-un anumit stil sau într-o anumită regiune, ele sînt virtualmente comune pentru toți vorbitorii.

Toate faptele de felul acestora alcătuiesc împreună limba comună. Termenul de limbă comună nu este poate cel mai potrivit, din cauza sensurilor lui curente, mai mult sau mai puțin definite, dar nu avem la îndemînă altul mai bun. Numind acest concept „esență a limbii", am scăpa de unele confuzii, dar s-ar crea poate altele, fiindcă am fi înclinați să-i dăm un conținut mai abstract decît are el în realitate. Vom rămîne deci la „limbă comună", care conține nu numai esența structurii gramati-

cale date, ci şi esenţa unui vocabular dat, dar nu prin cuvintele concrete, prin substantive ca *apă*, *casă*, *mamă* etc., prin adjective ca *alb*, *negru*, *verde*, *roşu*, prin verbe sau alte părţi de vorbire materializate în acelaşi fel, dacă se poate spune astfel, ci prin conceptele semantice pe care asemenea cuvinte le conţin şi prin expresia lor lingvistică virtuală. Astfel, în romîneşte, *casă*, redat aici printr-un singur aspect al expresiei sale, este în vocabularul limbii comune un complex de relaţii care permite şi include şi aspectele *casei*, *căşii* sau *case*, *căşi*, *căsi* etc.

Precizarea de mai sus este necesară pentru a înţelege un lucru deosebit de important în legătură cu sistemul stilurilor. Dacă este adevărat că fiecare limbă are o esenţă a ei, este implicit adevărat că fiecare variantă a ei va fi atît esenţa amintită cît şi altceva, că va conţine în plus o serie de elemente lingvistice concrete. Limba literară, de exemplu, nu apare numai ca realizare a faptelor lingvistice din limba comună. Ea are, în plus, măcar cuvinte, dacă nu şi formule lexicale (unităţi frazeologice) sau formule sintactice proprii. Pe de altă parte, limba literară conţine şi ea o cantitate de elemente lingvistice identice pentru orice variantă a ei faţă de care funcţionează ca o limbă comună, căci faptele esenţiale din această variantă există în mod necesar şi în limba literară. Ele se află însă la alt nivel de generalizare şi de aceea elementele identice din variantele limbii literare nu mai au acum existenţă virtuală, ci sînt concrete, prezentîndu-se ca pronunţări, morfeme, cuvinte, sensuri lexicale etc. Numai în măsura în care se realizează diferit de la individ la individ se mai poate vorbi acum de „virtualitate", dar este limpede că limitele generalizării s-au redus considerabil prin restrîngerea numărului de variaţii admise.

Acelaşi lucru se întîmplă şi cu al doilea termen al opoziţiei stilistice dintr-o limbă dată, cu limba populară. În ciuda caracterului ei pronunţat regional, şi în ea există multe elemente comune, identice pentru toate sau pentru cea mai mare parte dintre regiunile în care se vorbeşte. După cum se vede, prin însuşi faptul că facem abstracţie de caracterul regional, limba populară funcţionează şi ea ca un fel de limbă comună, cu caractere teoretice asemănătoare cu ale limbii literare comune, dar cu diferenţe practice foarte importante, provenind din prelucrarea ei social-cultural diferită.

Iată de ce am afirmat la început că opoziţia stilistică fundamentală se stabileşte între limba populară şi limba literară. Aş putea adăuga acum că aspectele concrete ale acestei opoziţii se precizează dacă raportăm limba populară — ca limbă comună — limbii literare comune, pe de o parte, şi realizărilor stilistice în variantele lor pe de altă parte, căci limba populară are şi ea variante stilistice. Există limbă populară solemnă şi limbă populară obişnuită, există limbă populară rurală, orăşenească, periferică, argotică.

6. Gradele diferite de abstractizare sub care se prezintă cele trei „limbi" comune, analizate pînă aici, limba populară — ca limbă comună — limba comună literară şi limba comună generală sînt aspecte funcţionale ale aceluiaşi fenomen, care, prin mişcarea lui, se realizează în mod diferit

din punct de vedere social-cultural, adică din punctul de vedere propriu stilisticii. Această relație este valabilă pentru toate aspectele limbii, cu modificări de detaliu impuse de situație. După cum limba comună generală trece ca atare în limba populară și în limba literară comună, tot astfel, limba populară și limba literară comună trec ca atare în variantele lor care nu sînt decît niște unități funcționale subordonate. Se stabilește astfel o ierarhie stilistică funcțională întemeiată pe principiul identității-diferenței și pe principiul generalului și particularului, din care rezultă și cîteva consecințe de metodă.

O variantă stilistică reprezintă un aspect particular al limbii, subordonat altuia care se află pe o treaptă de generalizare mai înaltă și numărul de variante crește pe măsură ce situațiile se particularizează, ajungînd pînă la stilurile individuale. Stilistica se mișcă deci de la individual la limba comună generală, analizînd rînd pe rînd toate treptele sau sărind unele, după necesitățile momentane ale cercetării. Așadar, obiectul acestei discipline nu este nici stilul individual, nici limba comună generală, dar nici numai limba literară comună sau o variantă a acesteia, ori numai limba populară. Obiectul stilisticii îl constituie, după părerea mea, descrierea relațiilor dintre toate aceste aspecte, cercetarea sistemului acestor relații într-un anumit moment al dezvoltării lor.

Este greu de spus de unde trebuie să înceapă studiul. Calea cea mai obișnuită este analiza stilurilor individuale. Lăsînd deocamdată la o parte pe cei care fac exegeză psihologică și estetică, nu pentru că ar fi puțini, ci pentru că tipul acesta de analiză nu intră în preocupările noastre de aici, rămîn cercetările care își propun să inventarieze materialul lingvistic din diversele stiluri individuale, și numai după ce dispun de un număr cît mai mare de asemenea prospecțiuni încearcă să facă primele generalizări. Metoda este utilă pentru că se strînge și se clasifică un material lingvistic adesea interesant. Dovada o avem în dezvoltarea lucrărilor de lexicografie stilistică : dicționarul Pușkin, dicționarul Goethe, dicționarul Hristo Botev, dicționarul Petöfi, dicționarul Eminescu, unele publicate, altele în curs de elaborare. Drumul este — ce-i drept — lung și anevoios, dar aceasta nu are prea mare importanță. În definitiv, cîteva generații s-ar putea dedica unor asemenea lucrări dacă există siguranța că, la sfîrșit, se va face stilistică așa cum se cuvine. Dar, deși sînt foarte importante, lucrările amintite nu constituie decît niște preliminarii, fiindcă, după ele, va fi nevoie de dicționare pe stiluri sau pe limbaje, de dicționare ale limbii literare comune etc., iar stilistica nu e o știință lexicografică și nu i se poate cere să aștepte pînă se vor termina toate dicționarele stilistice ale scriitorilor mari dintr-o limbă sau dintr-o epocă.

De aceea, e foarte utilă cercetarea întreprinsă cu ajutorul statisticii matematice. În loc să pună la baza analizei stilul individual sau stilul de limbă, pornim de la texte, adică de la succesiuni date de fapte lingvistice. Textul poate să fie întreaga limbă sau numai una dintre manifestările ei concrete. Din punctul de vedere al statisticii matematice interesează numai ca lungimea lui să fie convenabilă pentru ca să i se poată stabili „structura statistică". Structura statistică este alcătuirea textului din punctul de vedere al frecvenței cuvintelor în raport cu probabilitatea

lor de apariție. Să presupunem că avem două texte de cîte 10 000 cuvinte-text și că aceste 10 000 cuvinte-text reprezintă 2 000 de unități diferite. Între multe alte posibilități o avem și pe aceea ca unul din cele două texte să conțină 1 500 de cuvinte folosite fiecare o singură dată. Celelalte 500 de cuvinte vor fi deci reprezentate de 10 000 — 1 500 = 8 500 cuvinte-text, și deci cele 500 de unități diferite ale lexicului apar de 8 500 de ori. Al doilea text ar putea să aibă numai 50 de unități utilizate o singură dată, iar 1 950 de unități să se repete. Aceste 1 950 de unități se vor repeta prin 9 950 de cuvinte-text. Probabilitatea de extragere a unui cuvînt cu frecvența 1 din cele două texte, privite comparativ, este de 30 de ori mai mare pentru textul *I* (1 500 : 50 = 30). Calculul tuturor probabilităților de acest fel dintr-un text dau „structura lui statistică". Între structurile statistice ale diverselor texte există trăsături comune și trăsături diferențiatoare.

„Menționăm că, de obicei, în lingvistică vorbim despre bogăția vocabularului sau despre monotonia lui, despre asemănarea de stil a unor texte sau a unor autori, bazîndu-ne mai ales pe intuiție și adăugînd uneori observația că anumite cuvinte sau forme se întîlnesc „mai des" sau „mai rar" la scriitorul A decît la scriitorul B. Studiul comparativ al structurilor statistice ale textelor ne permite să precizăm toate aceste exprimări subiective, introducînd măsuri exacte pentru caracterizarea bogăției lexicale, a asemănării sau deosebirii textelor din punctul de vedere al folosirii anumitor clase de cuvinte, cum sînt arhaismele, cuvintele neutre, cuvintele expresive, cuvintele regionale etc." (O. S. Ahmanova, I. A. Meliciuk, E. V. Paduceva, R. M. Frumkina, *O точных методах исследования языка*, Moscova, 1961, p. 86).

Autorii dau și o definiție nouă stilului care, spre deosebire de cele mai cunoscute, are marele avantaj că nu se mai leagă de individ, ci de text. „Deoarece noțiunea de stil presupune prezența unor proprietăți inerente textului (textelor) considerat (e) sau autorului respectiv[1], spre deosebire de alte texte (de alți autori), adică se bazează pe compararea și evidențierea asemănării și deosebirii, este rațional să propunem a se denumi stil *ansamblul de caracteristici care descriu proprietățile de conținut ale unui text dat spre deosebire de alte texte* (*op. cit.*, p. 86).

Această definiție rezultă din constatarea că identitatea și diferența acționează în planul stilistic al limbii într-un mod care poate fi descris cu exactitate matematică, ceea ce înseamnă că formula pe baza căreia am înfățișat raporturile globale dintre așa-numitele limbi comune și variantele lor corespunde și din acest punct de vedere. Se pune capăt totodată și chestiunii dacă stilistica trebuie sau nu să fie comparativă, chestiune la care, după cum se știe, Ch. Bally a răspuns negativ în discuția lui cu lingvistul german Stroheymer. Stilistica nu poate fi decît comparativă. Nu e însă necesar ca elementele comparate să fie două limbi, ci minimum două texte din aceeași limbă. Pe această bază, S. Golopența și Toma Pavel au stabilit într-un mic studiu că diferența dintre stilurile limbii, luate ca texte, apare foarte clar cînd ne referim la bogăția

[1] E vorba de opera acestuia, deci tot de un text în sens larg.

și concentrația lexicului. „Cel mai mare indice al bogăției — scriu autorii — apare în poezie (Arghezi : 29,5, Eminescu : 25,8). Proza literară are o bogăție mai mică, în jurul cifrei 20. Stilul administrativ este destul de bogat (*Codul familiei* : 17,1). Cea mai mică bogăție o are vocabularul textului științific : 10,9. Drept „normală" trebuie considerată bogăția prozei literare. Stilul administrativ și cel științific se caracterizează prin diferența foarte mică dintre indicii de bogăție a părților de vorbire. Dacă la Arghezi, raportul dintre bogăția substantivului, verbului și adverbului este de 12/7/3, la textul de matematici, acest raport este de 2,8/2,7/2,/. Oscilația aceasta este maximă la textele de poezie și intermediară la cele de proză literară (Creangă 7,15/5,1/2,6). Cu alte cuvinte, bogăția vocabularului este, pentru textele științifice, uniformă la toate părțile de vorbire, în vreme ce în stilul beletristic anumite părți de vorbire, mai ales substantivul, domină pe celelalte". (LR, IX (1960), nr. 4, p. 61—62).

„Studiul concentrației (după formula lui Guiraud) ne duce la rezultate tot atît de semnificative. Cel mai concentrat stil este, după cum era și de așteptat, stilul științific : 0.33. ... În schimb, concentrația textelor în versuri este mică. La Arghezi, dintre cele 741 de cuvinte diferite (la 988 cuvinte pline-text), doar patru depășesc frecvența 10, în vreme ce în *Codul familiei*, din 361 de cuvinte diferite (la 1 045 de cuvinte pline-text), 19 depășesc frecvența 10, iar patru dintre ele depășesc frecvența 30. Și în ce privește concentrația, proza literară se situează la mijloc (Creangă —0.22, Fr. Munteanu — 0.20)". *Op. cit.*, p. 62.

Reiese în mod evident din constatările autorilor, deși ele ar putea suferi rectificări de cifre, dat fiind că s-a operat cu un număr mic de cuvinte-text (15 000 pentru 8 releveuri), că *bogăția* lexicală și *concentrația* confirmă observația lui G. Zipf, conform căreia tendinței vorbitorului de a expune numai strictul necesar (ceea ce determină concentrația) i se opune în permanență dorința ascultătorului de a obține cu minimum de efort un maximum de precizie (ceea ce implică bogăție de vocabular).

Ca proprietăți statistice, dar și stilistice ale unui text, bogăția și concentrația demonstrează că definirea stilului la care ne-am oprit este bună fiindcă se aplică atît la texte individuale cît și la texte „colective", dacă pot fi numite astfel variantele stilistice ale limbii.

7. În legătură cu ultima idee, se ridică însă din nou problema criteriului de delimitare a variantelor stilistice ale unei limbi, a caracteristicilor lor generale precum și problema raporturilor dintre ele. Criteriul social-cultural, folosit la începutul acestei expuneri, duce, cum am văzut, la concluzia că numărul de variante stilistice dintr-o limbă este foarte mare, deoarece exprimarea se particularizează în permanență, în așa măsură încît pînă și celebra formulă „stilul este omul" își găsește justificarea în acest sistem. Putem și trebuie totuși să convenim că numărul de variante stilistice depinde de nivelul generalizării.

Opoziția dintre limba populară și limba literară fiind stabilită ca o opoziție condiționată de factorul social-cultural, se poate încerca utilizarea aceluiași criteriu pentru a distinge variantele din interiorul limbii literare. Ne vom da însă repede seama că distribuția elementelor de limbă

literară nu depinde numai de profesiunea mai mult ori mai puțin specială a vorbitorilor, căci, pe lîngă termenii și expresiile specifice profesiunii lor, se constată o tendință indiscutabilă de evitare a expresivității în toate textele cu caracter tehnico-științific și, invers, o tendință de întărire a expresivității în toate textele cu caracter artistic. Regula aceasta de utilizare a capacității expresive a limbii se datorește limbajului artistic. Ea rezultă din faptul că un grup de vorbitori introduc exprimarea artistică în limba literară. Modul de realizare a acestei exprimări nu interesează deocamdată, după cum nu interesează nici măsurarea capacității expresive a unei limbi date, deoarece urmărim numai stabilirea unui criteriu nou de diferențiere pe o treaptă mai puțin generală de funcționare a limbii. Putem deci spune că, la acest nivel, criteriul este cantitatea de expresivitate utilizată care tinde spre zero în variantele tehnico-științifice și se mărește în celelalte variante. Concretizarea acestei tendințe apare în fiecare caz în parte din raportul dintre bogăția și concentrația lexicului, dar nu numai din aceasta, cum vom vedea îndată.

Criteriul utilizării expresivității pentru definirea stilurilor este valabil și la limba populară, ce-i drept în alte proporții, deci cu manifestări mai puțin evidente. Cu toate acestea, între limbajul popular periferic și cel solemn există deosebiri similare cu cele dintre variantele limbii literare.

Așadar, criteriul expresivității, aplicat după criteriul social-cultural și în concordanță cu acesta, duce la o nouă subdiviziune stilistică în interiorul limbii literare, la limbajul artistic care se află în opoziție, din acest punct de vedere, cu limbajele tehnico-științifice. Continuînd în același fel, limbajul artistic se subdivide și el în proză și poezie pe baza modalității tehnice a expresiei, a condiționării ei de criterii expresive particulare : ritm, rimă, măsură etc. Pe o treaptă inferioară de generalizare se ivesc și alte constrîngeri, principala fiind genul literar, adică în fond elemente ale compoziției ca organizare obligatorie minimală a expunerii.

Criteriul expresivității a fost întrebuințat și de R. A. Budagov în *Introducere în știința limbii* (trad. G. Mihăilă, p. 463 și urm.) pentru ca, pe baza lui, autorul să facă distincția între stilul beletristic și cel științific. El a spus foarte bine că utilizarea unor elemente expresive în stilul științific nu schimbă caracterul general al acestui stil, fiindcă „funcțiunea" expresivității este aici alta decît cea din stilul beletristic. Autorul interpretează valoarea expresivității în structura unui stil, în timp ce în expunerea anterioară nu am considerat ca specifică tendința generală a stilurilor față de expresivitate. Deosebirea constă deci în faptul că, în ceea ce mă privește, prefer să fac descrierea fenomenului la un nivel la care nu este necesar să se discute fapte anumite de expresivitate. Autorul citat vorbește și de perechea stil oral — stil scris pe care o consideră fundamentală, alături de perechea stil științific — stil beletristic. Nu pot intra aici în analiza amănunțită a opoziției dintre aspectul scris și aspectul vorbit al limbii. Se vede, cred, din ce am spus mai înainte că subdiviziunile stilistice așa cum le-am descris se întemeiază pe alte criterii.

Sistemul stilistic al unei limbi reprezintă deci o ierarhie de restrîngeri succesive ale libertății de utilizare funcțională a limbii, restrîngeri

determinate de obligaţii din ce în ce mai puţin generale impuse exprimării anumitor conţinuturi de idei.

8. Concepţia aceasta se apropie foarte mult de modul cum a fost considerată structura stilistică a limbii de unii dintre membrii cercului lingvistic de la Praga, ale căror păreri au fost sintetizate de B. Havránek, R. Horálek, V. Skalička şi P. Trost în răspunsul lor la una din problemele puse de al VI-lea Congres internaţional al slaviştilor (Moscova, 1958):

„Concepţiile de sistem şi de funcţiune au făcut pe unii membri ai şcolii de la Praga să vadă limba ca o formaţie complexă cu straturi diferenţiate. În limba literară, ei deosebeau limbaje speciale sau stiluri funcţionale ca, de exemplu, stilul tehnic, stilul poetic, stilul familiar etc. Uneori se vorbea în legătură cu aceasta chiar despre un sistem complex alcătuit din sisteme funcţionale parţiale. În lucrările şcolii de la Praga, autonomia sistemelor parţiale a fost uneori chiar prea mult subliniată" [1].

A considera limba ca o formaţie complexă cu straturi diferenţiate este însă mai puţin decît am propus aici, şi anume a o considera o ierarhie de sisteme parţiale, ceea ce stabileşte mai exact aşa-numita autonomie a sistemelor parţiale.

Deşi sînt subordonate în modul arătat mai sus, totuşi în interiorul limbii literare, diversele variante se deosebesc din ce în ce mai clar unele de altele. Astfel limbajul matematic reprezintă o extremă, iar limbajul artistic alta. Este însă de asemenea foarte adevărat că în toate variantele literare se observă şi tendinţe comune. Pe de altă parte, variantele fundamentale, limba populară şi limba literară, se influenţează reciproc, iar analiza arată, cel puţin pentru limba romînă, că structura limbii populare seamănă mai bine cu structura limbajului artistic decît cu aceea a limbajelor tehnico-ştiinţifice.

Potrivit cu faptele expuse pînă aici, ierarhia stilistică a unei limbi se defineşte prin cîteva niveluri ale generalizării ei funcţionale, şi anume :

Primul nivel : limba comună (esenţă a limbii la un moment dat).

Al doilea nivel : limba populară — limba literară (variante particulare faţă de precedenta, limbi comune faţă de ceea ce li se subordonează).

Al treilea nivel : variantele limbii populare

variantele limbii literare { artistică / tehnico-ştiinţifică.

Al patrulea nivel : subdiviziunile variantelor : artistică şi tehnico-ştiinţifică, care pot merge pînă la stiluri individuale.

[1] Vezi citatul la Joseph Vachek, *Dictionnaire de Linguistique de l'Ecole de Prague*, Anvers, 1960, la *Styles fonctionnels*.

CLASIFICAREA PROPOZIŢIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII *

DE

ELENA CARABULEA

Gramaticile diferitelor limbi, inclusiv cele ale limbii romîne, nu discută şi nu justifică în nici un fel criteriile care stau la baza clasificării propoziţiilor din punctul de vedere al scopului în care se face comunicarea. Cele mai multe se mărginesc la înşirarea tipurilor de propoziţii, indicînd uneori caracteristicile lor formale : modul la care se află verbul predicat, topica, existenţa unor cuvinte specifice unui anumit tip de propoziţie etc. De asemenea, criteriul clasificării nu este unic. Gramatica Academiei R.P.R. le clasifică *după înţeles* în „categorii de propoziţii după sensul şi scopul lor" [1]. *Limba romînă. Fonetică — Vocabular — Gramatică* precizează că deosebirea dintre propoziţii se face după „conţinutul lor, după scopul cu care sînt rostite şi după atitudinea afectivă care însoţeşte comunicarea conţinutului" [2]. Intonaţia e amintită la fiecare tip de propoziţie. Acad. Iorgu Iordan deosebeşte propoziţiile „după înţeles (sau, cum se mai poate spune, după modalitate, adică după atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul predicatului, după modul cum priveşte el ceea ce comunică despre un obiect sau fenomen)" [3].

Nici numărul tipurilor de propoziţii nu este acelaşi în toate gramaticile. În unele apar şase tipuri : enunţiative, optative, interogative, dubitative, imperative şi exclamative [4], în altele — cinci : expozitive,

---

* Lucrarea de faţă a fost prezentată în colectivul de gramatică al Institutului de lingvistică din Bucureşti şi a ţinut seama de unele sugestii făcute de membrii colectivului.

[1] Vol. al II-lea, p. 27.

[2] P. 186. Vezi şi *Gramatica Academiei Sovietice* (vol. II, p. I, Moscova, 1960, p. 353 şi urm.) : „Виды предложения по цели высказывания".

[3] *Limba romînă contemporană* (Bucureşti), 1956, p. 503.

[4] Cf. *Gramatica limbii romîne*, vol. al II-lea ; *Limba romînă. Fonetică — Vocabular — Gramatică*.

interogative, imperative, optative și exclamative (emoționale)[1] sau enunțiative, interogative, imperative, exclamative și dubitative (propoziția optativă fiind considerată o variantă a propoziției exclamative)[2].

Sorin Stati critică clasificarea „după înțeles" făcută de Gramatica Academiei R.P.R. afirmînd că nu e clar ce înseamnă „înțeles" și că „s-au aplicat, incomplet, două criterii : atitudinea vorbitorului... și intonația"[3]. Autorul separă cele două criterii, fiecăruia corespunzîndu-i o altă clasificare. Astfel după *modalitate* împarte propozițiile în enunțiative, potențiale, optative și imperative, iar după *intonație*, în funcție de tipul de intonație, în declarative, interogative și exclamative[4].

★

Cred că Sorin Stati are dreptate cînd afirmă că Gramatica Academiei R.P.R. a amestecat cele două criterii de clasificare. Așa se explică de ce în gramatica citată se dau exemple de propoziții dubitative care sînt și interogative : *N-o fi vrun dușman, vrun calic care-l pîndește la întoarcere?* Camilar, N. II 551 ; *Să fie acel cărbune iarbă de pușcă?* Sadoveanu, N. P. 79, alături de propoziții dubitative enunțiative (s-a avut, probabil, în vedere numai modul la care apare verbul predicat, dar nu s-a ținut seama de ceea ce comunică propozițiile respective și nici de intonație).

Tot astfel, la propoziția optativă apar exemple de tipul : *Să nu crezi că doarme Smaranda,* d o r m i r e - a i s o m n u l c e l d e v e c i s ă d o r m i. Creangă, A. 17, iar la propoziția exclamativă, exemple ca : *Mînca-la-r ciorile să-l mănînce! Bată-vă norocul să vă bată!* Este clar că în primul exemplu clasificarea s-a făcut după modul verbului-predicat, iar în ultimele două după intonația propoziției.

Clasificarea făcută de Sorin Stati are avantajul că înlătură inconsecvențele menționate. Nu reiese însă prea clar din lucrarea sa care este raportul dintre cele două clasificări și nu se arată în ce fel fiecare propoziție poate fi clasificată după ambele criterii, așa cum afirmă autorul. De exemplu, se vorbește de propoziții e n u n ț i a t i v e — după modalitate — și d e c l a r a t i v e — după intonație —, dar toate celelalte tipuri sînt amintite numai într-o clasificare (după modalitate sau după intonație) ; în felul acesta rămîne, practic, nelămurită problema aplicării, la diferitele tipuri de propoziții, a celor două criterii de clasificare.

★

Cred că criteriul principal de clasificare a propozițiilor este *scopul (felul) comunicării.* Orice comunicare, în procesul vorbirii, urmărește un anumit scop și anume : i n f o r m e a z ă pe auditor sau c e r e i n f o r m a ț i i asupra unui lucru necunoscut de vorbitor. În conformitate cu acest

[1] Cf. N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii romîne,* București, 1945, p. 29—33 ; H. Tiktin, *Gramatica romînă,* II, București, 1895, p. 1.

[2] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.,* p. 504—508.

[3] Cf. Sorin Stati, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor,* în „Studii și cercetări lingvistice", VI (1955), nr. 3—4, p. 301.

[4] *Ibidem,* p. 302 și urm.

scop, propoziţiile se împart în enunţiative şi interogative, fiecărui tip fiindu-i proprie o anumită intonaţie (enunţiativă sau interogativă). La rîndul lor, cele două categorii de propoziţii pot fi clasificate în subcategorii (vezi mai departe p. 369, 373), ţinîndu-se seama de unele caracteristici de conţinut sau de formă:

1. Caracteristici referitoare la conţinut:

a) atitudinea (afectivă sau neafectivă) pe care o are vorbitorul faţă de ceea ce exprimă;

b) ce fel de acţiune exprimă propoziţia respectivă (reală, realizabilă, ireală; propriu-zisă, dorită, potenţială, îndoielnică, volitivă).

2. Caracteristici referitoare la formă:

a) prezenţa unor cuvinte sau forme deosebite specifice unei anumite construcţii (unele pronume, pronume adjectivale sau adverbe interogative, modul verbului etc.);

b) topica (ţinînd seama de variatele forme de îmbinare morfologico-sintactică a cuvintelor în propoziţie);

c) intonaţia [1].

Avînd în vedere toate aceste indicii, denumirile date pînă acum acestei clasificări după „înţeles", „conţinutul comunicării" sau „modalitate", nu mi se par concludente; în plus, unele pot produce echivocuri: prin *conţinutul* unei comunicări se poate înţelege şi raportul cauzal, temporal, modal etc. pe care îl exprimă o propoziţie. În realitate, criteriul de bază al acestei clasificări este *scopul* (*felul*) *comunicării*. În procesul comunicării lingvistice vorbitorul poate să informeze sau să ceară informaţii; nu este posibilă altă comunicare în afara celor două tipuri de propoziţii menţionate [2]. Diferitele trăsături specifice fiecărui tip de propoziţie, ca intonaţia, folosirea anumitor cuvinte sau a unui anumit mod, conţinutul pe care îl exprimă, nu pot constitui, luate separat, criterii de clasificare, ele fiind subordonate criteriului principal: scopul comunicării. Unele dintre aceste trăsături caracterizează întreaga grupă a enunţiativelor sau a interogativelor (intonaţia, atitudinea afectivă sau neafectivă etc.), altele ajută la delimitarea subtipurilor de propoziţii în cadrul enunţiativelor sau al interogativelor (folosirea modurilor, conţinutul pe care îl exprimă etc.) [3].

Prin urmare, potrivit criteriului menţionat, propoziţiile se împart în enunţiative şi interogative, fiecare cu subtipurile de propoziţii care vor fi descrise în continuare. Aceste subtipuri corespund, în majoritatea cazurilor, tipurilor descrise în ediţia I a Gramaticii Academiei R.P.R.

---

[1] Cf. N. I. Jinkin, *Întrebarea şi propoziţia interogativă*, în „Вопросы языкознания", 1953, nr. 3, p. 35, care indică unele dintre trăsăturile menţionate în distingerea propoziţiilor interogative.

[2] După criteriul stabilit (scopul comunicării) şi interogativele retorice şi cele indirecte pot fi considerate propoziţii enunţiative, deoarece ele „nu cer informaţii", ci „informează". Bineînţeles, ţinînd seama de unele trăsături formale ale lor, specifice interogativelor (interogativele retorice au intonaţie interogativă, amîndouă pot fi introduse prin unele pronume, pronume adjectivale sau adverbe interogative etc.), ele formează o categorie intermediară, mixtă.

[3] O analiză amănunţită a propoziţiilor după scopul şi conţinutul comunicării vezi la Charles Carpanter Fries, *The Structure of english*, New York, 1952, p. 29—64.

I. PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ

Este propoziția prin care vorbitorul comunică ceva în legătură cu un obiect sau fenomen (constată, relatează un fapt real, realizabil, ireal; dorit, potențial, îndoielnic, volitiv etc.). Caracterul real, realizabil sau ireal este dependent de modul verbului-predicat cu care se construiește propoziția, uneori și de timpul verbului, și va fi indicat la fiecare tip de propoziție.

Propoziție enunțiativă reală:

Mă ții de vorbă și eu greșesc drumul! Tudoran, T. P. 271.

Propoziții enunțiative realizabile:

De-ar mai veni vara, să se mai joace și pe afară: *că m-am săturat de ei, ca de mere pădurețe.* Creangă, O. 35.

Vreau mandatul de deputat... Mi se cuvine! Te rog... Nu mă combate... Susține-mă... Alege-mă. Caragiale, O. I 155.

Propoziție enunțiativă ireală:

O dragoste între ei și o încredere desăvîrșită, parcă toți ar fi membrii aceleiași familii. Vlahuță, G.S. 51—52.

După conținutul pe care îl exprimă și în funcție de modul cu care se construiesc, propozițiile enunțiative pot fi:

1. enunțiative propriu-zise [1]
2. enunțiative optative
3. enunțiative potențiale
4. enunțiative dubitative
5. enunțiative imperative.

Tipurile de propoziții menționate au atît trăsături diferențiatoare: conținutul pe care îl exprimă (relatează un fapt real, potențial, dorit, îndoielnic, volitiv) și modurile cu care se construiesc, cît și trăsături comune: exprimă un enunț și au o intonație enunțiativă; de asemenea ele se caracterizează prin absența indicilor interogativi.

Propozițiile enunțiative pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanță afectivă, cînd la judecata pe care o exprimă se adaugă starea afectivă a vorbitorului: admirație, plăcere, surprindere, indignare, mînie, regret, desperare. Enunțiativele afective se caracterizează prin anumite cuvinte introductive (*ce, ce mai, așa, atît (de), cît, cum, unde, cînd, că* sau prin unele interjecții), construcții nominale în locul celor verbale, printr-o intonație enunțiativ-exclamativă, cu ajutorul cărora se pune pe primul plan elementul mai important din punctul de vedere al vorbitorului. De obicei enunțiativele afective sînt marcate grafic prin semnul exclamării.

1. *Propoziția enunțiativă propriu-zisă* (sau reală) exprimă o acțiune sau o stare prezentată ca reală [2]; pot fi enunțiative propriu-zise

---

[1] Propozițiile prin care se exprimă lexical ideea de dorință, posibilitate, nesiguranță etc. (vreau, doresc *să plec*, poate că *vine*, probabil *că nu știe*, mă îndoiesc *de ceea ce spui* etc.) sînt enunțiative propriu-zise.

[2] Pentru definițiile tipurilor de propoziții și pentru unele exemple vezi și *Gramatica limbii romîne*, vol. al II-lea.

toate propoziţiile, principale sau secundare, construite cu modul indicativ :

Eu am cultul prieteniei. Cezar Petrescu, C.V. 188.

Simte, ca prin somn, că e în tren. Vlahuţă, D. 216.

Du-te cucule în berc
Şi mă lasă să-mi petrec
Să-mi petrec c u c i n'm i-i d r a g. Jarník Bîrseanu, D. 13.

Valoarea reală a acestor propoziţii este clară numai în propoziţiile independente. În frază însă valoarea reală nu este totdeauna la fel de limpede [1]. Astfel, în fraza : *Dacă nu este aşa cum ai scris tu aici,* e u t e î m p u ş c p e t i n e. Preda, D. 216, realitatea acţiunii din propoziţia regentă este determinată de realizarea sau nerealizarea subordonatei condiţionale. Tot astfel, în fraza cu două disjunctive reale nu se realizează de fapt decît una din ele sau nu se realizează nici una : *Ori mergi la plimbare ori asculţi radio.*

Enunţiativele propriu-zise afective :

Şi abia plecă bătrînul... C e m a i f r e a m ă t, c e m a i z b u c i u m ! Eminescu, O. I 147.

2. *Propoziţia enunţiativă optativă* comunică dorinţa de a se realiza sau de a nu se realiza o acţiune sau o stare. Cînd intervine atitudinea vorbitorului se numeşte optativă afectivă. Se construieşte cu modul optativ, mai rar cu conjunctivul sau cu indicativul imperfect şi exprimă acţiuni realizabile :

Mijlocaş ar fi el, d a r e u n u l - a ş p r i m i î n g o s p o d ă r i e. Preda, D. 137.

Să-ţi fie de bine, nănaşule! Creangă, O. 127.

Enunţiativa optativă poate exprima şi acţiuni ireale în următoarele situaţii :

a) Verbul propoziţiei optative este la conjunctiv perfect cu valoare de condiţional-optativ perfect :

De cîte ori am aşteptat
O şoaptă de răspuns!
O zi din viaţă s ă - m i f i d a t
O zi mi-era de-ajuns. Eminescu, O.I 191.

b) Enunţiativa optativă are verbul la modul optativ perfect şi, de obicei, este regenta unei propoziţii condiţionale :

Dacă m-ai fi anunţat, a ş f i v e n i t i m e d i a t

c) Verbul este la modul optativ condiţional şi propoziţia exprimă o comparaţie :

Şi cînd gîndesc la viaţa-mi îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
C a ş i c î n d n - a r f i v i a ţ a - m i, c a ş i c î n d n - a ş f i f o s t. Eminescu, O. I 71.

3. *Propoziţia enunţiativă potenţială.* Acest tip de propoziţie nu este discutat în gramaticile noastre de pînă acum. Sorin Stati vorbeşte despre propoziţiile potenţiale, dar nu le defineşte şi nu delimitează prea

[1] Cf. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale,* în SG, I, p. 124—125.

clar sfera lor. Astfel autorul afirmă că sînt potențiale propozițiile construite cu verbe care au sensul de „a dori" la modul optativ, toate condiționalele și regentele lor, indiferent de modul cu care sînt construite, și un mare număr de propoziții subordonate, în special dintre cele construite cu conjunctivul [1]. O definiție cuprinzătoare este dată de acad. Al. Graur, care vorbește, de fapt, de așa-numitul mod potențial: „o formă verbală care arată că acțiunea este realizabilă, ea poate fi făcută de cineva, fără să se precizeze dacă chiar este făcută sau nu" [2].

Propoziția enunțiativă potențială exprimă, așadar, posibilitatea realizării unei acțiuni sau stări fără să se precizeze dacă chiar este făcută sau nu. Această posibilitate se poate referi la prezent (sau viitor), ca și la trecut:

De lacrămi n-aș băga seamă,
Că le șterg cu-a mea năframă,
Dar mi-i milă de obraz
Că rămîne fript și ars. Jarnik Bîrseanu, D. 102.
Nu te-aș fi crezut așa slab de înger. Creangă, O. 205.

Enunțiativele potențiale exprimă uneori atenuarea comunicării unei cereri, a unui ordin, a unei propuneri, în general a unei atitudini. Prin conținutul pe care îl exprimă, ele sînt enunțiative propriu-zise, dar formal sînt potențiale:

Nu ar fi bine *să-mi strice somnul.* Camil Petrescu, Un om, 270.

Ar fi fost bine *să limpezim lucrurile chiar în seara asta... Așa* ar fi trebuit, *spuse Țurlea nemulțumit.* Preda, D. 215.

Enunțiativele potențiale principale se construiesc cu modul optativ-condițional și exprimă acțiuni realizabile la prezent și ireale la perfect:

Ai zice *că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului.* Camil Petrescu, O. 325.

Nu mi-aș fi închipuit niciodată *că am să fiu tratată astfel.* Camil Petrescu, U.N. 210.

În subordonare, enunțiativa potențială se construiește atît cu modul optativ-condițional cît și cu conjunctivul [3]:

Cine-n lume s-ar afla
Ca să rupă rujuța,
Mare iubire-ar strica! Jarnik Bîrseanu, D. 12.

Mamițica și tanti Mița au promis tînărului Goe să-l ducă-n București. Caragiale, O.I 267.

Am venit ca să tăiem și să poprim lăptocul morii tale. Sadoveanu, N. P. 109.

---

[1] *Op. cit.*, p. 307.
[2] *Op. cit.*, p. 127.
[3] Propoziția concesivă introdusă prin locuțiunea conjuncțională *fără să*, deși se construiește cu conjunctivul, este o enunțiativă propriu-zisă pentru că exprimă un fapt real: Fără să fie esențială, *structura tipologică există în opera lui Caragiale ca un schelet susținător.* G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 446.

4. *Propoziţia enunţiativă dubitativă*, aşa cum arată Gramatica Academiei R.P.R., exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranţă sau o bănuială. Se construieşte cu prezumtivul sau cu conjunctivul, mai rar cu indicativul viitor cu valoarea modală a prezumtivului, şi exprimă o acţiune sau o stare realizabilă:

Or fi crezut oamenii, fireşte, *că n-am fost prost să plec.* Caragiale, O.I 144.

Cea gravă şi mai puţintel tristă sau plictisită era mai în vîrstă... să fi avut treizeci de ani. Sadoveanu, O. XV 132.

Aşa a fi, n-a fi aşa, *zise mama, vreau să-mi fac băietul popă.* Creangă, O. 23.

Enunţiativele optative, potenţiale şi dubitative exprimă o acţiune realizabilă (uneori ireală); de asemenea, în construirea lor se folosesc uneori aceleaşi moduri şi timpuri. Delimitarea dintre ele se face prin conţinutul pe care îl exprimă.

5. *Propoziţia enunţiativă imperativă* exprimă un enunţ sub formă de poruncă, îndemn, sfat, rugăminte. O dată cu exprimarea poruncii, a îndemnului etc. se exprimă de obicei şi starea afectivă a vorbitorului:

Ia-ţi cartea! Deschide-o la foaia 50, şi citeşte! Delavrancea, H.T. 95.

II. PROPOZIŢIA INTEROGATIVĂ

Este propoziţia prin care se formulează o întrebare. De obicei ea este legată de un răspuns, pentru că scopul celui care o foloseşte este de a afla ceva:

— Ai avut dumneata două pîni?
— *Da, domnule judecător, două am avut.*
— Tovarăşul dumnitale avut-a trei pîni?
— *Da, domnule judecător, trei a avut.* Creangă, O. 263.

Întrebarea pe care o formulează propoziţia interogativă cuprinde uneori şi atitudinea afectivă a vorbitorului; propoziţia de acest fel poate fi numită interogativă afectivă sau exclamativă. Ea se caracterizează printr-o intonaţie interogativă exclamativă marcată în scris de obicei prin semnul întrebării şi al exclamării şi prin unele interjecţii:

A! de ce mai dă Dumnezeu omului fericire, dacă e să i-o ia înapoi!? De ce nu moare omul cînd e fericit!? De ce am trăit eu să ajung la aşa ceva?! Caragiale, O. VI 24.

De cele mai multe ori interogativele exclamative sînt retorice, aparţinînd astfel unei categorii intermediare, mixte (vezi p. 368, nota 2).

Propoziţiile interogative pot fi *totale* sau *parţiale.*

Cînd întrebarea se referă fie la predicatul propoziţiei, fie la predicat şi la o altă parte a ei, interogativa este totală:

— *De cînd m-ai deşteptat pe mine ai mai auzit ceva?*
— *Nu!* Caragiale, O. VI 68.
— *Da slănină nu-i în pod? Unt nu-i? Ouă nu-s?*
— *Ba sînt de toate.* Creangă, O. 120.

Cînd întrebarea se referă la una din părțile de propoziție, care îl interesează pe vorbitor, marcată prin unele cuvinte interogative, se numește interogativă parțială :

C i n e *ești?* D e u n d e *ești?*

Pe la noi c e *rătăcești?* Alecsandri, P. II 11.

Mijloacele specifice de a exprima întrebarea sînt : unele cuvinte interogative (caracteristice interogativelor parțiale) și intonația interogativă.

După cum întrebarea se referă la o acțiune reală, posibilă, îndoielnică, dorită, propoziția interogativă poate fi :

1. interogativă propriu-zisă
2. interogativă optativă
3. interogativă potențială
4. interogativă dubitativă [1].

1. *Propoziția interogativă propriu-zisă* (neafectivă sau afectivă) formulează o întrebare cu privire la un fapt considerat de vorbitor ca real ; se construiește cu modul indicativ :

Da ce vînt te-a abătut pe-aici? Creangă, O. 180.

2. *Interogativa optativă* pune o întrebare cu privire la o dorință ; se construiește cu modul optativ :

Ai pleca la mare?

3. *Interogativa potențială* formulează o întrebare sub forma unei posibilități ; se construiește cu modul conjunctiv și optativ :

Să cumpăr flori?

După atîția ani ai mai recunoaște casa?

4. *Interogativa dubitativă* formulează o întrebare cu privire la un fapt care exprimă îndoiala, nesiguranța vorbitorului în ce privește realizarea ei ; se construiește cu modul prezumtiv, conjunctiv și indicativ (viitor, cu valoare de prezumtiv) :

Vei fi fiind flămînd? Sadoveanu, O. XIII 756.

Să fie o simplă impresie a mea?

N-o fi vreun elev pe sală?

Propozițiile interogative optative, potențiale sau dubitative pot apărea sub formă pozitivă sau negativă cu același sens :

N-ai pleca la mare? = *Ai pleca la mare?* etc.

În ce privește modul cu care se construiesc, tipurile de propoziții interogative corespund, de obicei, propozițiilor enunțiative : *Îți place muzica?* (interogativă propriu-zisă) / *Îți place muzica* (enunțiativă propriu-zisă). *Ai mînca o prăjitură?* (interogativă optativă) / *ai mînca o prăjitură* (enunțiativă optativă). *O fi plecat?* (interogativă dubitativă) / *O fi plecat* (enunțiativă dubitativă) etc.

---

[1] După cum se vede, numărul subtipurilor de propoziții interogative este mai mic decît cel al propozițiilor enunțiative. Lipsește imperativa, care formează un subtip mixt : exprimă o rugăminte, un ordin sub formă interogativă. Această propoziție are rolul unei propoziții imperative, dar forma interogativă atenuează caracterul imperativ ; se construiește cu modul indicativ : *Te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar cu apă?... Teribil mi-e de sete!... Mersi... Dacă nu te superi...* M a i î m i d a i u n u l? Caragiale, O. II 35—36.

O situaţie specială au propoziţiile interogative construite cu modul conjunctiv (potenţiale sau dubitative) cărora le corespund pe plan enunţiativ : *a*) propoziţii imperative (dacă verbul-predicat este construit cu acelaşi mod) :

Să cumpere cărţi? / Să cumpere cărţi.

b) propoziţii enunţiative de acelaşi tip (dacă se schimbă modul verbului-predicat) :

Să fie elevă? / O fi elevă.

În concluzie, după scopul comunicării, propoziţiile se împart în enunţiative şi interogative. Ele pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanţă afectivă, cînd comunicarea sau întrebarea este însoţită de starea afectivă a vorbitorului. La rîndul lor, atît propoziţiile enunţiative cît şi cele interogative se împart în mai multe subtipuri caracterizate prin anumite trăsături de formă şi de conţinut.

CU PRIVIRE LA CONSTRUCȚIILE CARE EXPRIMĂ CUMULUL ȘI EXCEPȚIA

DE

FULVIA CIOBANU

În ultimul timp s-a ivit din ce în ce mai mult necesitatea discutării și clasării unor construcții sintactice pe care gramaticile românești de pînă acum, printre care și Gramatica Academiei R.P.R., fie le-au încadrat în mod nejustificat și incomplet în anumite categorii, fie le-au trecut cu vederea, considerîndu-le probabil construcții periferice. Printre acestea se numără și construcțiile care exprimă cumulul, excepția și opoziția [1]. În cele ce urmează îmi propun să mă opresc la primele două, în timp ce ultima construcție va fi numai amintită în cursul expunerii, fără să constituie însă o preocupare propriu-zisă în articolul de față.

1. Înțeleg prin cumul raportul sintactic de alăturare, de adăugare care se întîlnește atît în propoziție, cît și în frază : unei părți de propoziție sau unei propoziții i se adaugă cele exprimate printr-o altă parte de propoziție sau printr-o propoziție :

Pe lîngă undiță, poate ar fi bună și o manta de ploaie? Sadoveanu, O. XIV 547.

Pe lîngă că sîntem meșteri lemnari, apoi am și ajuns la o vreme de cărunteță, cînd avem învățătură că porunca-i poruncă. Sadoveanu, O. XII 514.

În timp ce în primul exemplu, părții de propoziție *pe lîngă undiță* i se adaugă subiectul (*o manta de ploaie*), în exemplul al doilea, propoziției introduse prin *pe lîngă că* i se adaugă propoziția următoare (*apoi am și ajuns la o vreme de cărunteță*).

---

[1] Pentru construcțiile care exprimă cumulul și opoziția, vezi Mioara Avram, *Evoluția propozițiilor circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 15—21 și 202—219.

2. Numesc excepţie raportul sintactic de omitere, de excludere a unui element dintr-o totalitate de elemente de acelaşi fel. Am întîlnit acest raport numai între părţi de propoziţie :

Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine. Hogaş, Dr. I 1.

Partea de propoziţie *afară de cea pe jos*, nedefinită de gramaticile romîneşti, reprezintă o excepţie, o excludere faţă de subiectul propoziţiei (*orice călătorie*).

3. Există o categorie de construcţii, părţi de propoziţie şi propoziţii, în care ideea de excepţie, referindu-se la o parte de propoziţie sau la o propoziţie negativă sau cu înţeles negativ, conţine şi o idee de cumul negativ :

Nu am alt tovarăş decît durerile mele. Conachi, P. 99.

Ce a făcut în toţi aceşti ani această fostă colegă a mea de şcoală, în afară că s-a măritat, a divorţat, iar s-a măritat, iar a divorţat...? Magazin, 1958, nr. 37, p. 6, col. 1, la Mioara Avram, *op. cit.* [1].

Dintre diversele tipuri de construcţii sintactice prezentate pînă aici, a fost remarcată, atît de cei care s-au ocupat cu studiul sintaxei romîneşti, cît şi de unele gramatici străine [2], numai propoziţia care exprimă cumulul, în timp ce construcţia corespunzătoare din propoziţie aproape că a fost trecută cu vederea [3]. De asemenea gramaticile, şi mă refer nu numai la cele romîneşti, ci şi la cele străine, nu iau în discuţie construcţiile care exprimă excepţia [4].

În cele ce urmează mă voi ocupa mai întîi de construcţiile cumulative şi apoi de cele care exprimă excepţia.

I. CONSTRUCŢII CARE EXPRIMĂ CUMULUL

Propoziţia cumulativă

Existenţa propoziţiei cumulative în limba romînă este relevată de Mioara Avram, într-un capitol special din *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba romînă* [5].

În această lucrare propoziţia cumulativă este definită ca : „propoziţia subordonată care exprimă un raport de adăugare, alăturare, acumulare : la faptul exprimat prin această subordonată se adaugă cel exprimat de regentă" [6].

---

[1] Propoziţia regentă : *Ce a făcut în toţi aceşti ani această fostă colegă a mea de şcoală* este o interogativă retorică, echivalentă din punctul de vedere al înţelesului cu o propoziţie negativă.

[2] Dintre ele amintesc *Grammaire Larousse du XX-e siècle*, Paris, 1936, care vorbeşte de o propoziţie circumstanţială cumulativă, p. 107.

[3] Nu în acelaşi fel au putut proceda dicţionarele, care au fost obligate să consemneze prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cumulative.

[4] În ultimul timp de aceste construcţii s-a ocupat pentru limba franceză Gérard Moignet, în lucrarea *Les signes de l'exception dans l'histoire du français*, Geneva, 1959. Autorul nu arată însă ce sînt din punct de vedere sintactic construcţiile care exprimă excepţia.

[5] P. 202—209. Vezi şi *Introducerea*, p. 15—21.

[6] *Ibidem*, p. 202.

Datorită conținutului, Gramatica Academiei R.P.R.[1] interpretează acest tip de propoziții drept coordonate copulative, cu următoarele exemple :

Pe lîngă că e urîtă, o mai cheamă și Irina.

După ce e urît, bea și tutun.

În ce privește această interpretare, Mioara Avram arată că s-a avut în vedere numai asemănarea de conținut dintre cumulative și copulative, și unele și altele exprimînd o alăturare, o adăugare. Or, aspectul lor formal, faptul că se construiesc cu elemente conjuncționale subordonatoare, ne arată că propozițiile în discuție nu pot fi considerate decît subordonate [2].

Există totuși și o deosebire de conținut, asupra căreia Mioara Avram nu insistă. Coordonatele copulative sînt, prin definiție, propoziții de același fel, propoziții care de obicei se află pe același plan din punctul de vedere al conținutului, în timp ce propoziția cumulativă se situează pe un plan secundar față de regenta ei. Într-un exemplu ca : *Elevul, pe lîngă că învață, mai este și cuminte,* se exprimă ideea că la acțiunea pe care o face elevul se adaugă, ca ceva care interesează în mod deosebit și calitatea de a fi cuminte, pe cîtă vreme aceleași propoziții în raport de coordonare se află pe același plan, interesează în mod egal : *Elevul învață și este cuminte.*

Mai aproape de raportul de subordonare cumulativă se află raportul de coordonare copulativă, atunci cînd cea de-a doua coordonată copulativă conține adverbe (*și, mai*) care exprimă cumulul : *Elevul învață și* (*mai*) *este și cuminte.* În acest caz coordonatele copulative nu se mai află chiar pe același plan.

În lucrarea amintită, Mioara Avram stabilește existența a trei tipuri de propoziții cumulative, deosebite între ele atît prin formă cît și prin conținut. Le voi aminti pe scurt.

– 1. Primul tip este cel introdus prin locuțiunile conjuncționale : *după ce, după ce că, pe lîngă că, în afară că, plus că, las*(*ă*) *că* :

Pe lîngă că era curat, apoi obijnuia să se îmbrace foarte elegant. Caragiale, O. I 307.

În afară că plouă mai bate și vîntul.

– 2. Al doilea tip de subordonate cumulative este cel introdus prin elementele negative : *necum să, netocma să, nu tocmai să* (locuțiuni populare, regionale și învechite). El este mult mai puțin clar decît primul din cauza lipsei de material pentru limba contemporană. Cu o singură excepție — un exemplu nu tocmai obișnuit cu *nu tocmai să* (*Băiatul a început ... a zice că lui nici în cap nu i-a venit aceasta, nu tocmai să fi zis către țigani vreodată.* Sbiera, P. 76) — se dau numai citate din limba veche.

– 3. Ultimul tip de cumulative cuprinde o serie de propoziții grupate la un loc în virtutea faptului că exprimă un raport copulativ sub formă subordonatoare. De exemplu false finale, care din punctul de vedere al conținutului sînt coordonate copulative față de regentele lor :

Mă voi duce doară să-mi mai văd o dată părinții și apoi m-oi întoarce ca să nu mă mai duc niciodată. Ispirescu, L. 8.

---

[1] Vol. al II-lea, p. 155.

[2] *Op. cit.*, p. 16–19, 202.

Deoarece nu exprimă un raport de acumulare, propoziția *ca să nu mă mai duc niciodată*, despre care Mioara Avram însăşi afirmă că se încadrează mai greu printre cumulative [1], rămîne în afara acestui fel de propoziții.

Analiza celor trei categorii de propoziții cumulative duce la concluzia că în limba romînă literară contemporană există un singur tip de propoziții subordonate cumulative, şi anume cele introduse prin locuțiuni ca *pe lîngă că, afară că, plus că*. Cel de-al doilea tip, *necum să, nu tocmai să*, nu mai apare astăzi decît foarte rar, iar în ultimul caz, cel al falselor finale, nu consider că avem de-a face cu subordonate cumulative, ci cu alt tip de propoziții subordonate, care mai necesită însă discuții.

Complementul cumulativ

Nici Gramatica Academiei R.P.R., nici alte gramatici ale limbii romîne nu amintesc de existența părților de propoziție introduse prin prepoziția compusă *pe lîngă* şi prin locuțiunile prepoziționale *afară de* şi *în afară de*, *plus de* (în locuțiunea adverbială *plus de asta* din stilul familiar) şi *deosebit de* (învechit şi popular). Construcțiile introduse cu ajutorul acestor elemente prepoziționale exprimă obiectul, ființa, acțiunea la care se adaugă cele exprimate prin subiectul propoziției printr-un complement sau chiar prin predicat. La exemplele date la începutul articolului mai adaug cîteva :

12.000 tătari, afară de copii şi de neveste, zac morți în locul bătăliei. Bălcescu, O. II 53.

Deosebit de romîni ... chiar saşii şi săcuii erau cu totul în favoarea lui Mihai-vodă. Bălcescu, O. II 225.

Afară de mijloacele morfologice, limba noastră dispune şi de mijloace sintactice pentru exprimarea categoriilor gramaticale. Iordan, LRC (1954) 260.

În exemplele de mai sus referirea se face la subiect sau la complement. Alteori referirea se face la acțiunea predicatului :

Să rămîneți slobozi pre lîngă ținerea cărindariului celui vechi. Şincai, Hr. III 158.

În acest ultim caz, construcția cumulativă este echivalentă cu o propoziție de acelaşi fel, în care infinitivul ar fi înlocuit printr-o formă verbală predicativă precedată de locuțiunea conjuncțională *pe lîngă că* (*Să rămîneți slobozi pe lîngă că veți ține...*).

Mioara Avram, în lucrarea citată [2], ocupîndu-se de propoziția cumulativă, menționează în treacăt existența unor construcții prepoziționale care exprimă cumulul, fără să vorbească însă de un complement cumulativ (ceea ce de altfel nici n-ar fi intrat în subiectul tratat de ea). Încercînd să includem construcțiile acestea în categoriile existente, întîmpinăm serioase dificultăți. Datorită felului în care este alcătuit în prezent capitolul privitor la complementul indirect în Gramatica Academiei R.P.R. şi în alte gramatici, construcțiile în discuție ar putea fi încadrate aici. Dar dacă pornim de la ideea creării unei categorii mai unitare a complementului

[1] *Op. cit.*, p. 208.
[2] P. 205

indirect, restrîngînd-o la valoarea fundamentală de adresare sau de atribuire de care se leagă mai mult sau mai puțin strîns o serie de valori secundare, ca cea de atașare, detașare (sau separare), asemănare etc.[1], vedem că nu are ce căuta aici construcția care exprimă cumulul. Ea trebuie considerată drept complement cumulativ deoarece :

1. Are valoare specifică, deosebită de a tuturor celorlalte complemente.

2. Are mijloace specifice de construire : elemente prepoziționale — prepoziții compuse sau locuțiuni — dintre care cea mai caracteristică este *pe lîngă*, apoi *(în) afară de*, *plus de* și celelalte, amintite la începutul discuției privitoare la complementul cumulativ, și adverbul *decît* :

Ceteam și alte cărți decît cele de învățătură. Galaction, O. I 11.

Pe lîngă elementele prepoziționale introductive, complementul cumulativ mai are și alte mărci de ordin formal : adverbele corelative *și*, *încă și*, care stau pe lîngă partea de propoziție cumulată și *mai*, care stă pe lîngă verb. Ele au scopul de a sublinia și mai puternic cumulul :

Am avea pe lîngă un bun dejun și un frumos taifas filoromîn. Caragiale, O. VII 79.

Pe lîngă acestea mai avea strînse și părăluțe albe pentru zile negre. Creangă, p. 3.

Întrucîtva deosebită de construcția din ultimul citat (*pe lîngă acestea*) se prezintă construcția în care pronumele demonstrativ *acesta*, *ăsta* se află la forma sa de feminin singular cu valoare de neutru. Precedat de prepoziții și de locuțiuni prepoziționale cumulative, formează împreună cu ele locuțiunile adverbiale : *(în) afară de asta* (sau *aceasta*), *pe lîngă asta* (sau *aceasta*), *plus de asta*, care rezumă o întreagă situație expusă anterior :

Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea,—dar e bine să-și arate îndreptările. Afară de asta, a mai spus nu știu cine că numaidecît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numărătoarea banilor. Sadoveanu, B. 216.

Uneori, mai ales atunci cînd complementul se referă la subiect, alături de ideea de cumul mai apare și o idee de asociere, asemănătoare celei exprimate de complementul sociativ :

Pe lîngă tendința de a se despărți prin punct (sau punct și virgulă) anumite propoziții, în scrierile contemporane acționează și tendința contrarie. *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, București, 1961, p. 136.

Alteori complementul cumulativ se apropie din punctul de vedere al conținutului de construcțiile care exprimă excepția și cu care se aseamănă și formal. Această situație va fi discutată ceva mai încolo.

---

[1] Vezi I. Rizescu, *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, în LR, X (1960), p. 432 și urm.

II. CONSTRUCŢII CARE EXPRIMĂ EXCEPŢIA

A. Excepţia propriu-zisă. Complementul excepţiei

Am arătat la începutul articolului că prin excepţie înţeleg omiterea, excluderea unui element dintr-o totalitate de elemente de acelaşi fel. De asemenea am mai menţionat şi faptul că nu am întîlnit acest raport decît între părţi de propoziţie.

Raportul de excepţie este un raport subordonator : partea de propoziţie care exprimă o excepţie faţă de subiectul sau de complementul unui verb constituie un complement al excepţiei. Asemenea altor complemente circumstanţiale, de exemplu cel sociativ, şi complementul excepţiei se referă deci la o altă parte de propoziţie, subiect sau complement. Această parte de propoziţie exprimă o totalitate.

a) Excepţia se referă la subiect :

Toate luntrile fură mistuite prin foc, afară de vreo zece. Bălcescu, O. II 75.

b) Excepţia se referă la complement (direct, mai rar indirect şi circumstanţial) :

El umplu toţi sacii cu făină, afară de unul. Ant. lit. pop. II 217.

Poţi să vii oricînd, afară de joi.

Partea de propoziţie la care se raportează excepţia este un substantiv, de obicei precedat de pronume nehotărîte şi de adjective pronominale nehotărîte ca : *oricine, oricare, tot, fiece, fiecare* şi un adverb nehotărît ca : *oriunde, oricînd, oriîncotro, totdeauna.* Construcţiile care exprimă excepţia sînt exprimate prin substantive sau substitute ale acestora (pronume, numerale), precedate de obicei de locuţiunile prepoziţionale (*în*) *afară de, în afara* şi *cu excepţia*, popular şi de prepoziţia *fără* [1] :

Morarul, cum văzu că toate apele au îngheţat, afară de apa de la moara lui, pe loc se gîndi că asta este o minune. Delavrancea, V.V. 190.

Răspunseră toţi, afară de doi juni boieri. Negruzzi, S.I. 149.

Dat fiind că în limba noastră substantivele ... au (cu excepţia singularului femininelor) [2] *o singură formă pentru toate cazurile, articolul a devenit dezinenţă.* Iordan, LRC (1954) 259.

Valoarea de excepţie a complementului în discuţie are la bază un raport de opoziţie realizat între complement şi partea de propoziţie (subiect, complement) la care se face referirea, raport asemănător cu cel existent între două construcţii sintactice coordonate adversative. Prin înlocuirea raportului de excepţie în cîteva dintre exemplele de mai sus cu un raport adversativ — realizat cu ajutorul conjuncţiilor *dar* sau *însă* — complementul excepţiei devine al doilea termen, negativ, al acestui raport [3].

---

[1] În limba veche prepoziţia *fără* constituia un mijloc obişnuit de exprimare a excepţiei : *Rîmul... au ţinut toată lumea de la apus pînă aproape şi tot răsăritul, fără puţine împărăţii la răsărit.* N. Costin în DA, s.v. *fără* prep.

[2] Paranteza nu modifică funcţia sintactică a părţii de propoziţie din interiorul ei.

[3] Gérard Moignet, *op. cit.*, p. 11, defineşte excepţia drept „opoziţia unui element particular faţă de un element mai general".

Poți să vii oricînd, dar nu joia viitoare.
El umplu toți sacii cu făină, pe unul însă nu [1].

De aceea consider că, deși construcțiile acestea exprimă excepția, nu putem trece cu vederea faptul că au la bază un raport de opoziție. Există și alte construcții, atît părți de propoziție, cît și propoziții subordonate, care de asemenea realizează o opoziție, fără să aibă însă valoare de excepție. Astfel Mioara Avram relevă în sintaxa frazei un tip de propoziție circumstanțială opozițională „al cărei conținut se opune, mai mult sau mai puțin, conținutului regentei"[2]. O asemenea propoziție este cea introdusă prin *în loc să* (*În loc să citească, se plimbă*), căreia îi corespunde pe planul propoziției contrucția introdusă prin *în loc de* (*În loc de a-și vedea de școală umblă să pescuiască*. Slavici, O. II 14. *În loc de cărți a cumpărat caiete*). Raportul de opoziție în acest caz este echivalent cu un raport de coordonare adversativă de tipul *nu ... ci* (*Nu citește, ci se plimbă, Nu-și vede de școală, ci umblă să pescuiască. N-a cumpărat cărți, ci caiete*). Acest raport rămîne încă nestudiat pe planul propoziției. Din această cauză mi se pare greu de arătat acum în ce măsură construcțiile introduse prin *în loc de* și prin (*în*) *afară de* vor putea fi puse alături, ca aspecte diferite ale unui complement care ar putea fi numit opozițional. Pînă atunci, cu această rezervă, voi folosi în articolul de față denumirea de complement al excepției.

B. Excepția cu nuanță cumulativă negativă

Spre deosebire de construcțiile anterioare, care exprimă excepția propriu-zisă, construcțiile de acest fel apar atît ca părți de propoziție, cît și ca propoziții :

Nu era nimic decît un vînt subțire și călduț de la asfințit. Sadoveanu, B. 151.

N-a venit altcineva afară de tine.

Barocul ... nu face altceva decît să dezvolte datele prime ale clasicismului. G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, București, 1946, p. 15.

Ele exprimă, ca și complementul excepției, o opoziție față de altă construcție sintactică, parte de propoziție sau propoziție. În acest caz însă partea de propoziție la care se face referirea este negativă sau cu înțeles negativ, în timp ce elementul care se referă la ea este pozitiv. Întreaga construcție ar putea corespunde unui raport adversativ de tipul *nu ... ci* (*doar, numai*), în care cel de-al doilea element ar avea o nuanță restrictivă. Aceasta se poate vedea dacă înlocuim raportul de subordonare în exemplele de mai sus printr-un raport de coordonare :

Nu era nimic, ci doar un vînt subțire și călduț de la asfințit.
Barocul nu face altceva, ci numai dezvoltă datele prime ale clasicismului.

În construcțiile obținute în felul acesta opoziția devine foarte clară. Deși posibile, asemenea construcții sună însă nefiresc și sînt neobișnuite.

[1] Construcțiile adversative negative pot fi interpretate fie ca părți de propoziție, fie, mai curînd, ca propoziții adversative cu predicatul subînțeles, fapt care nu modifică raportul de opoziție existent.

[2] *Op. cit.*, p. 210.

Construcţiile în discuţie au ca element comun cu complementul excepţiei faptul că şi unele şi celelalte exprimă, cu ajutorul unor elemente subordonatoare, deci pe planul subordonării, o opoziţie. Există totuşi o deosebire de conţinut între ele. Căci dacă formal *afară de tine* sau *decît să dezvolte datele prime ale clasicismului* reprezintă excepţii faţă de *altcineva* sau de *altceva*, din punct de vedere logic nu cred că mai poate fi vorba de o excepţie — deoarece *cineva* sau *ceva* nu constituie o excepţie faţă de *nimeni* sau de *nimic* — ci de o restrîngere la un singur element, de o exclusivitate care devine mai evidentă pe planul exprimării atunci cînd este prezentată ca o opoziţie între un termen negativ, mai general, şi altul pozitiv, particular. Totodată, această construcţie constituie şi un aspect negativ al cumulului, deoarece negarea oricărui fenomen, obiect sau acţiune, cu una sau mai multe excepţii, înseamnă implicit şi negarea oricărei posibilităţi de realizare a unui cumul. Acest lucru se oglindeşte şi în modul de construire. Complementul care exprimă excepţia şi cumulul negativ se introduce atît prin elemente specifice excepţiei (*cu excepţia*), cît şi prin elemente pe care le-am întîlnit numai la complementul cumulativ (*decît*). Alte construcţii prepoziţionale au apărut atît în construcţia complementului excepţiei, cît şi în a celui cumulativ (*în afară de*). În sfîrşit, propoziţia care exprimă excepţia cu nuanţă cumulativă se construieşte cu unele elemente conjuncţionale întîlnite la propoziţiile cumulative (*pe lîngă că, în afară că*). Este interesant faptul că atunci cînd vorbitorul vrea să accentueze în mod deosebit asupra imposibilităţii de a se realiza cumulul, marchează formal acest lucru prin corelativul *mai* pe lîngă predicatul propoziţiei, cînd e vorba de o parte de propoziţie, sau pe lîngă predicatul regentei, cînd e vorba de o propoziţie :

N-a mai venit altcineva afară de tine.

Pe lîngă că a rupt pantofii n-a mai făcut nimic altceva.

Asemenea construcţii aparţin limbii vorbite.

În cele ce urmează voi analiza diferitele aspecte ale părţilor de propoziţie şi ale propoziţiilor care exprimă excepţia cu nuanţă cumulativă.

1. *Complementul excepţiei cu nuanţă cumulativă*

Acest complement determină un verb negativ, referindu-se totodată la o parte de propoziţie negativă sau cu înţeles negativ :

a) cu referire la subiect :

N-a fost altceva decît gura lumii. G. M. Zamfirescu, M.D. II 31.

b) cu referire la complement (de obicei direct, mai rar indirect şi circumstanţial) :

Afară de tîrgurile din Moldova, eu n-am cunoscut nimica. Sadoveanu, O. X 375.

Nicăierea n-am văzut vardişti mai greoi şi cu ochii mai somnoroşi decît în tîrgul nostru. Sadoveanu, O. VI 381.

c) (rar) cu referire la atribut :

Bicazul era pînă nu de mult un sat oarecare, fără alte însemne pe hărţi decît acele de răspîntie a unor itinerarii de sublimă frumuseţe sălbatică. Contemp., 1962, nr. 13 (807), p. 1, col. 3.

Partea de propoziție la care se face referirea este exprimată printr-un substantiv de obicei însoțit de un adjectiv pronominal negativ sau nehotărît (*nici un, vreun* etc.), printr-un pronume negativ sau nehotărît (*nimeni, nimic, altceva, altcineva* etc.) și printr-un adverb negativ sau nehotărît (*niciodată, nicicînd, vreodată, nicăierea*).

Elementele introductive sînt : (*în*) *afară de, în afara, cu excepția* și *decît.*

Uneori, atunci cînd vorbitorul vrea să insiste asupra imposibilității de a se realiza cumulul, se adaugă pe lîngă verb adverbul *mai* :

Afară de tîrgurile din Moldova eu n-am mai cunoscut nimica.

O discuție specială necesită adverbul *decît.* Întocmai ca *numai* sau *doar,* acesta este un adverb restrictiv care poate sta pe lîngă orice parte de propoziție, exprimînd o restricție, o exclusivitate în legătură cu ea, fără să-i modifice în vreun fel funcțiunea sintactică :

Dornele-s numai pîraie, numai munțișori cu brazi, numai tăpșanuri și așezări de sate. Sadoveanu, B. 151.

Nu se auzeau decît greierii și cosașii. Ibrăileanu, A. 150.

În primul exemplu, *numai* stă pe lîngă numele predicativ al unui predicat nominal, iar în cel de-al doilea exemplu, *decît* stă pe lîngă subiect. Deosebirea esențială dintre *numai* și *decît* în asemenea cazuri constă în faptul că primul stă pe lîngă un verb pozitiv, iar cel de-al doilea pe lîngă un verb la forma negativă. Dar spre deosebire de adverbele *numai* și *doar, decît* poate să introducă o parte de propoziție care se referă la o altă parte de propoziție, poate deci să ajute la exprimarea unui raport sintactic, deși sensul lui rămîne același. Deci trebuie să deosebim din punct de vedere sintactic situația în care *decît* restrînge pur și simplu o parte de propoziție (subiect, complement), cînd este pur și simplu adverb restrictiv, de cea cînd ajută la exprimarea unui raport de excepție cu nuanță cumulativă și în acest caz se referă la o altă parte de propoziție.

De cele mai multe ori, în construcțiile acestea, adverbul *decît* este urmat de o prepoziție sau de un dativ, astfel că avem aceeași construcție ca și cea la care se face referirea :

D-altceva să nu vorbiți,
Decît de nou-mpărat. Teodorescu, P.P. 110.

Ținea mînele tinerei dame strînse întru ale sale cu o familiaritate neiertată altui decît unui bărbat. C. Negruzzi, O. I 37.

Aceasta ar putea să ne facă să credem că avem de-a face cu diferite părți de propoziție (subiect, diferite feluri de complemente) cu valoare de excepție, fapt care este în parte adevărat dacă avem în vedere particularitatea de construcție amintită mai sus. Totuși pentru gruparea situațiilor de acest fel într-o categorie sintactică unitară, un complement al excepției cu valoare cumulativă, pledează următoarele fapte :

a) existența unui subiect sau complement pe lîngă verb (subiectul sau complementul la care se face referirea) ;

b) adverbul *decît* poate să fie urmat direct de un pronume personal în acuzativ :

Căci pentru care altă minune decît tine
Mi-aș risipi o viață de cugetări senine

Pe basme şi nimicuri. Eminescu, O. I. 232.

c) şi alte complemente, de exemplu circumstanţialul de mod comparativ construit cu *decît*, prezintă o construcţie asemănătoare cu a complementului cu care se face comparaţia [1].

Se teme mai mult de tunet decît de fulger.

Regional, *decît* poate apărea precedat de prepoziţia *fără*, care în limba veche avea un sens asemănător, sau urmat de *numai* [2]. Adeseori toate trei apar împreună.

Fără decît noi, nimeni nu îndrăzneşte să intre aici. Sadoveanu, O. X 44.

Era burlac, — şi altă patimă n-avea pe lume, fără decît numai femeile. Sadoveanu, O. VI 67.

Spre deosebire de *decît*, în construcţii ca următoarele :

N-am văzut pe nimeni, numai pe tine ;

N-a venit nimeni, doar tu,

numai şi *doar* trebuie considerate pur şi simplu adverbe restrictive. Construcţiile în care apar ele sînt de fapt propoziţii restrictive, la origine propoziţii principale din care a fost lăsat la o parte predicatul, ca subînţeles :

N-am văzut pe nimeni, numai pe tine [te-am văzut].

Dovada o avem, pe de o parte, în izolarea lor, marcată în vorbire prin pauză, iar în scris prin virgulă ; pe de altă parte, *numai* şi *doar* nu stau în limba literară pe lîngă un verb negativ, ca *decît*, ci numai pe lîngă un verb pozitiv, care trebuie subînţeles şi în construcţiile date.

2. *Propoziţia excepţiei cu nuanţă cumulativă*

Propoziţiile care exprimă excepţia şi au totodată şi o nuanţă cumulativă stau pe lîngă o regentă negativă care conţine partea de propoziţie la care se face referirea. Ele pot fi introduse fie prin locuţiunile conjuncţionale *în afară că, pe lîngă că* (în limba vorbită), fie printr-un pronume relativ sau printr-un adverb relativ precedate de adverbul *decît*. Şi în acest caz, ca şi în cazul părţilor de propoziţie corespunzătoare, situaţia propoziţiilor introduse prin *decît* necesită unele lămuriri.

În următoarea frază :

N-a venit decît cine trebuia

avem o propoziţie subiectivă (*cine trebuia*), pe lîngă care apare adverbul restrictiv *decît*, care determină regenta (*n-a venit*).

Nu aceeaşi este situaţia din punct de vedere sintactic în fraza următoare :

N-a venit altcineva decît cine trebuia.

---

[1] Aceste particularităţi de construcţie ale adverbului *decît* au dat naştere la numeroase discuţii : (Gramatica Academiei, vol. I, p. 183, vol. II, p. 136, înclină spre a-l considera prepoziţie. Tot prepoziţie îl consideră şi Laura Vasiliu, *Prepoziţiile* **ca** şi **decît**, comunicare ţinută la sesiunea din iulie 1962 a Institutului de lingvistică din Bucureşti, pe cînd vreme Al. Ionaşcu, *Cu privire la construcţia comparativă în limba romînă*, SCL, XI (1960), nr. 3, p. 514—517 şi Mioara Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba romînă*, Bucureşti, 1960, p. 120—121 îl consideră adverb.

[2] Cf. şi exemplul din Bălcescu, O. II 202, unde nu apare *decît* : *Alţi boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu şi frate-său.*

În acest caz regenta are ca subiect un pronume nehotărît (*altcineva*), iar propoziția *decît cine trebuia* exprimă o excepție față de acesta, deci față de întreaga regentă. Aceasta trebuie să conțină, așadar, întotdeauna o parte de propoziție la care se face referirea.

Partea de propoziție din regentă, la care se face referirea, poate fi un substantiv însoțit de un adjectiv pronominal, un pronume negativ sau nehotărît sau un adverb negativ sau nehotărît (*nimeni*, *nimic*; *altceva*, *altcineva*; *nici un*, *vreun*; *niciodată*, *nicicînd*, *vreodată* etc.). Ca și în cazul complementului, cuvîntul introductiv al propoziției are o funcțiune asemănătoare cu cea a părții de propoziție din regentă, față de care exprimă excepția:

Te-am întrebat nu de alta, decît ca să aflu cînd pleci.

După cum partea de propoziție din regentă, la care se face referirea, este un pronume în nominativ, în dativ sau în acuzativ precedat de o prepoziție, și propoziția care exprimă excepția este introdusă printr-un pronume relativ în nominativ, dativ sau acuzativ cu aceeași prepoziție:

N-a spus altcuiva decît cui trebuia.

Nu ți-am spus nimic altceva decît ce știam că te interesează.

Cînd în regentă avem un adverb de timp, de loc, de mod cu funcțiune de complement circumstanțial, propoziția care exprimă excepția este introdusă tot printr-un adverb de timp, de loc sau de mod cu funcțiune de circumstanțial, precedat de *decît*.

Nu înoată altundeva decît unde este apa mai adîncă.

Nu s-a întors altcîndva decît cînd s-a înserat.

Să nu faci altfel decît cum te-am învățat.

C. Propoziția care exprimă excepția și comparația

O situație controversată are *decît* care exprimă excepția pe lîngă o regentă care conține un comparativ.

Maria I. Gabrea și Gh. Dragomirescu în articolul *Cîteva probleme de sintaxă* [1], consideră următoarea frază din *Frații Jderi* de Mihail Sadoveanu drept o completivă de tip restrictiv, iar nu o comparativă, cum se susține de obicei:

Două femei cu neamuri în țara leșească ... nu au nimic alt mai grabnic de făcut decît să se puie la adăpost dincolo de hotar, în republică.

Acest punct de vedere este combătut de Mioara Avram, care consideră propozițiile introduse prin *decît* restrictiv, atunci cînd în regentă se află un comparativ, drept modale comparative exprimînd o comparație complexă de tip restrictiv [2]. Deși pe primul plan se află ideea de restricție, *decît* conține și o idee de comparație. Avem deci în regentă un pronume negativ sau nehotărît, care am văzut că apare în mod obișnuit ca un core-

[1] *Cîteva probleme de sintaxă pe marginea temei de gramatică dată la examenul de admitere în școala medie în sesiunea din iulie 1957*, în LR, VII (1958), nr. 3, p. 64—72.

[2] Mioara Avram, *op. cit.*, p. 130, înțelege printr-o comparație complexă, comparația „în care elementul comparativ de inegalitate însoțește o propoziție subordonată exprimînd al doilea termen de comparație".

lativ al excepţiei negative, şi un comparativ, de obicei *mai bun*, *mai potrivit*, care adeseori se poate subînţelege :

Alta nu-i de făcut, decît să înşomoltăcim motanul. Creangă, P. 174.

Cred că punctul de vedere adoptat de Mioara Avram trebuie reţinut : există o categorie de propoziţii care exprimă atît excepţia (numită de Mioara Avram restricţie), cît şi comparaţia. Această categorie poate fi grupată la fel de bine alături de propoziţiile de excepţie, cît şi alături de modalele comparative.

CONCLUZII

Faptele discutate în articolul de faţă au scos la iveală existenţa unor părţi de propoziţie şi propoziţii în marea lor majoritate neglijate pînă acum în studiul sintaxei romîneşti.

1. Alături de propoziţia cumulativă, a cărei prezenţă a fost relevată de Mioara Avram în lucrarea amintită, există şi un complement cumulativ corespunzător, cu mijloace de exprimare specifice.

2. Construcţiile care exprimă excepţia pot fi clasificate din punct de vedere sintactic în complemente şi propoziţii. Am distins două feluri de complemente :

a) de excepţie propriu-zisă ;

b) de excepţie cu nuanţă cumulativă.

Propoziţia exprimă întotdeauna pe lîngă ideea de excepţie şi o idee de cumul sau o idee modală comparativă.

3. Atît complementele care exprimă excepţia, cît şi propoziţiile corespunzătoare conţin în esenţă un raport de opoziţie. Datorită acestui fapt urmează să se vadă dacă nu cumva complementele pot fi cuprinse într-o categorie mai mare, sub numele de complemente opoziţionale. De asemenea rămîne de văzut în ce măsură propoziţiile pot fi incluse alături de subordonatele circumstanţiale opoziţionale, studiate de Mioara Avram.

CUVINTE ȘI SENSURI NOI ÎN PRESA ACTUALĂ (II)*

DE

FLORICA DIMITRESCU

lăcătuș-sudor (s.m.): *Lăcătuș-sudor*, calificat, caută Administrația bazelor sportive școlare... Inf. B. 2450, 20 iunie 1961, p. 4, col. 4.

**linguriță* (s.f.) „instrument medical cu care se racleză".

**magisteriu* (s.n.) „stadiu de trei ani după căpătarea licenței în teologie, echivalent cu aspirantura".

magistrand (s.m.) „nume dat absolventului facultății de teologie care urmează cei trei ani de magisteriu": Pr. *magistrand* D.S. Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste. Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită ... St. teol., ian.-febr. 1959, 1—2.

medic-cetățean (s.m.) „medic interesat de activitatea obștească": *Medic cetățean* (titlu de articol pentru doctorul I. Braslă care a fost propus candidat al F.D.P.), Sc. 5044, 14 ian. 1961, p. 5, col. 4.

mic-cilindric (adj.) „în formă de cilindru mic". Fetească albă are frunza de culoare verde închis, cu strugurul *mic-cilindric*. Cont. 745, 20 ianuarie 1961, p. 2, col. 3.

microporos (s.n.): *Microporos* ușor. Un sortiment nou de cauciuc produs de Combinatul de cauciuc „Jilava". Destinat pentru încălțăminte, nou „microporos", produs în toate culorile, este mai ușor, mai rezistent decît talpa obișnuită. Inf. B. 2304, 31 decembrie 1961, p. 2, col. 1.

modelar (s.m.) „creator de modele ". Tov. Ec. Mihuț, *modelară* la laboratorul de creație al fabricii Adesgo... Inf. B. 2336, 7 febr. 1961, p. 1, col. 2.

moment-vîrf (s.n.) „momentul cel mai important într-o anumită împrejurare". Ca un mare actor, care fără a neglija scenele intermediare e preocupat de *momentele-vîrf*, tot astfel tov. Tonstonogov își construiește spectacolul. Cont. 774, 11 aug. 1961, p. 4, col. 5.

---

* Vezi LR, XI (1962), nr. 2.

motel (s.n.) : De-a lungul autostradei [în Moscova] din loc în loc vor lua fiinţă *moteluri*, adică *moto-hoteluri*, unde şoferii vehiculelor în tranzit se vor putea odihni, maşinile lor primind între timp îngrijirea necesară. Sc. 4984, 6 noiembrie 1960, p. 3, col. 4.

moto-hotel (s.n.) vezi citatul precedent.

mototurbopompă (s.f.) „agregat de pompare constînd dintr-o turbină acţionată de motor" : Printr-o inovaţie realizată de el... modificarea unei *mototurbopompe*, s-a izbutit în 1959 să se dea în funcţiune fabrica de amoniac înainte de termen. Sc. 5074, 13 februarie 1961, p. 3, col. 4.

multivitaminizat (adj.) „care conţine mai multe vitamine" : [Se va pune în vînzare] miere *multivitaminizată* cu polen recoltat de albine, produs care conţine întregul complex de vitamine, foarte indicat atît pentru copii cît şi pentru adulţi. Inf. B. 2478, 22 iulie 1961, p. 4, col. 7.

muncitor-elev (s.m.) „muncitor care îşi completează studiile fără a ieşi din producţie" : Iată-i pe cîţiva dintre *muncitorii-elevi*, fruntaşi la învăţătură, repetîndu-şi lecţiile înainte de a intra la cursuri. Sc. 5285, 12 septembrie 1961, p. 1, col. 6.

mustaţă-antenă (s.f.) (creaţie glumeaţă) „mustaţă în formă de antenă" : [Dali] poartă *mustăţi-antenă*. Cont. 745, 20 ianuarie 1961, p. 1, col. 6.

navă cosmică (s.f.) vezi *pictor cosmonaut*.

navă-satelit (s.f.) vezi *cosmonaut*.

navomodel (s.n.) „macheta unei nave" : În cinstea zilei marinei se va desfăşura... tradiţionalul concurs republican de *navomodele* la care vor lua parte reprezentanţi ai secţiilor de navomodelism din întreaga ţară. Sc. 5240, 29 iulie 1961, p. 3, col. 3.

navomodelism (s.n.) vezi citatul precedent.

nevăzător (s.m.) „om lipsit de vedere, orb" : La căminul de *nevăzători* se învaţă. Sc. 13 ianuarie 1961, p. 2, col. 7.

non-autor (s.m.) „autor lipsit total de calităţile cerute unui scriitor" : Recent, revista „Times" a publicat un articol foarte caustic cu privire la ceea ce ea denumeşte non-cărţi, scrise de *non-autori*, pentru non-oameni. Cont. 16 septembrie 1960, p. 6, col. 3.

non-carte (s.f.) „carte lipsită de orice fel de conţinut" (vezi citatul precedent).

non-om (s.m.) „persoană inumană" : Pe această pînză s-ar întîlni ... escrocii care distrug cîţiva oameni, cu bestiile care distrug mii de oameni. Sînt *non-oameni* care populează filmul lui Weiss. Gaz. lit. 34 (388), 17 august 1961, p. 7, col. 5 (vezi şi citatul de la cuvîntul *non-autor*).

obelisc-frontieră (s.n.) „obelisc ridicat la o frontieră". Titlu de articol de ziar din care prima frază este : „În munţii Urali (U.R.S.S.), acolo unde trece graniţa între două continente — Europa şi Asia — a fost ridicat un obelisc". Sc. 5100, 11 martie 1961, p. 4, col. 4.

ocazie (s.f.) : ...Căuta zadarnic vreo „*ocazie*", adică un automobil cu care să ducă marfa lăsată în drum. T.N. 49/1960, p. 22, col. 1.

ochiometru (s.n.) (creaţie glumeaţă) v. *brazdometru*.

**oglindă* (s.f.) „un anumit fel de zugrăveală în care dunga, în loc să fie trasă pe perete cu 10—15 cm mai jos de tavan, este trasă chiar pe tavan, la cca 15 cm depărtare de pereţii laterali".

om-frate (s.m.) (creaţie întîmplătoare) : La Universitatea Popoarelor operează direct zîmbetul Omului, al *Omului-frate*, al Omului-om. Gaz. lit. 366, 16 martie 1961, p. 1, col. 4.

om-om (s.m.) vezi citatul precedent.

om-orchestră (s.m.) (creaţie întîmplătoare) : 1. „om complex, cu preocupări diverse" : [X] se şi lansase ca profesor de filozofie, pianist, ziarist, dramaturg, eseist şi romancier. De la un asemenea *om-orchestră* ne-am fi aşteptat la o simfonie de idei. Gaz. lit. 15 (369), 6 aprilie 1961, p. 8, col. 1 ; 2. „om care poartă în spinare unele instrumente dintr-o orchestră" : [Omul] era concurat de alte două metalice matahale : de *omul-orchestră* şi de *omul-pianist*. Cel dintîi ducea în cîrcă ceva enorm care licărea de sumedenii de reflexe. În cap avea o chivără de clopoţei şi, agăţat cu lanţ de pe undeva, călcîiul tras ritmic făcea să răsune un clarinet meşteşugit şi o tipsie. Un alt concurent era *omul-pian*, exploatat în special de ţigani, cu vocaţie egală pentru romanţă şi hingherie. Omul-pian erau doi, unul purtînd tot în spinare un fel de coşciug, jumătate de dric, cu manivelă... Al doilea, solistul, făcînd pe baiadera, dansînd cu braţele ridicate şi bătînd în tamburină... Arghezi, *Cu bastonul prin Bucureşti*, 1961, p. 111.

om-pian(ist) (s.m.) vezi citatul precedent.

om-reclamă (s.m.) „om care (în ţările capitaliste) poartă reclame atît pe spate cît şi pe piept" ; om-sandviş : Strada aleargă înaintea *omului-sandviş*. Cu priviri obosite el priveşte vitrinele îngheţate... *Omul-reclamă* se grăbeşte. Gaz. lit. 8 (362), 16 febr. 1961, p. 5, col. 1.

om-sandviş (s.m.) vezi citatul precedent ; vezi şi Sc. 5049, 19 ianuarie 1961, p. 3, col. 3.

om-ştampilă (s.m.) (creaţie glumeaţă întîmplătoare) „birocrat, om care se ocupă cu punerea ştampilelor" : [Bulîghin] pleacă melancolic, lucrează inert, ca un adevărat *om-ştampilă*. (Cu o frază înainte se spune despre el că „devine un birocrat exemplar"). Cont. 32 (774), 11 aug. 1961, p. 4, col. 6.

oraş-grădină (s.n.) (creaţie întîmplătoare) „oraş plin de verdeaţă ca o grădină" : În mine creşte tot mai puternic sentimentul de mîndrie pentru *oraşele-grădini* din patria mea. Gaz. lit. 363, 23 februarie 1961, p. 8, col. 4.

oraş-satelit (s.n.) „oraş nou, creat lîngă un alt oraş mai mare" : La Kriukovo — primul *oraş satelit* al Moscovei, aflat în plină construcţie — vor fi instalate mai multe întreprinderi mutate din capitala sovietică. Inf. B. 2450, 20 iunie 1961, p. 3, col. 2—3.

panacodar (s.m.) : În fotografie : şeful echipei constănţene, Mircea Pînzaru, se consultă cu cocătorul Vasile Gheorghe asupra calităţii pînzii. Alături, Niculina Zimca, *panacodar*. Sc. 5220, 9 iulie 1961, p. 1, col. 4.

paranoic-critic (adj.) (creaţie efemeră care probabil nu va fi reluată) „tablourile paranoic-critice". Cont. 3 (745), 20 ianuarie 1961, p. 1, col. 6.

pădure-parc (s.f.) „pădure amenajată ca un parc" : în oraşul Iaşi, pe o suprafaţă de 20 hectare teren degradat, s-a amenajat o *pădure-parc*

prin munca patriotică a tineretului din Iaşi. Sc. 5227, 16 iulie 1961, p. 2, col. 5.

personaj-copil (s.n.): Volumul conţine piese pentru copii, cu *personaje-copii*, copii sovietici îndrăzneţi, ştiind să lupte cu frica. Cont. 36 (778), 8 sept. 1961, p. 4, col. 6.

pictor-cosmonaut (s.m.) „Pictor (amator) pregătit pentru zboruri cosmice": După încheierea primului zbor al omului în cosmos un prieten de-al meu, *pictor cosmonaut*, şi-a pus în gînd să zugrăvească *nava cosmică* în zbor. Sc. 5291, 18 sept. 1961, p. 3, col. 6—7 (Fragment dintr-o scrisoare adresată de I. Gagarin ziarului Pravda).

pînzulită (s.f.): Şlefuirea *„pînzulitei"*, a porţiunii de talpă ce îmbracă tocul, va fi făcută mecanic. Inf. B. 2297, 23 decembrie 1960, p. 1, col. 4.

pluridotat (adj.) „care are multe calităţi": Personalitate complexă şi *pluridotată*, profesoară, poetă, dramaturgă, pictoriţă, ziaristă progresistă în ceasul fascizării presei, Claudia Millian evoluase către o concepţie realistă şi umanistă. Gaz. lit. 40 (394), 28 septembrie 1961, p. 2, col. 7.

poet-umanist (s.m.): La 10 martie... a avut loc şedinţa festivă consacrată comemorării a 100 de ani de la moartea lui Taras Şevcenco, marele *poet-umanist*, pictor democrat, revoluţionar din Ucraina. Sc. 5101, 12 martie 1961, p. 4, col. 1.

politicărie (s.f.) „politică murdară, înşelătorie": Pe lîngă alte epidemii ale conştiinţei, două calamităţi... bîntuiau Romînia, politica de *politicărie* şi advocatura de negustori şi zarafi. Cont. 760, 5 mai 1961, p. 1, col. 1—2.

poliţist-spărgător (s.m.) „Şeful poliţiei din Denver a declarat că posibilităţile de a se descoperi şi alţi *poliţişti-spărgători*... nu s-au epuizat. Sc. 5052, 22 ian. 1961, p. 4, col. 7 (Vezi şi Sc. 5307, 4 oct. 1961, p. 4, col. 7).

portochelari (s.m.pl.) „mic obiect din piele, material plastic, metal etc. în care se ţin ochelarii pentru a se proteja": Nişte *portochelari* din piele, de pildă, semănau mai curînd a cărţi de joc. Cont. 37 (779), 15 sept. 1961, p. 2, col. 3.

port-debarcader (s.n.): Pe Herăstrău, Florească, Tei şi alte lacuri din capitală navighează zilnic zeci de ambarcaţiuni care pornesc din *„porturile"-debarcader*. Sc. 5209, 28 iulie 1961, p. 1, col. 5.

post-traumatic (adj.) „(boală) consecinţă a unei lovituri, a unui traumatism": Aceste rezultate, obţinute ca urmare a cercetărilor clinice efectuate în boli neurologice, reumatismale şi *post-traumatice* demonstrează eficienţa metodei... Cont. 6 (748), 10 febr. 1961, p. 7, col. 7.

postuniversitar (adj.) „de după (studiile de) universitate": Concursul de admitere în anul I la învăţămîntul *postuniversitar* de ingineri economişti se va ţine în ziua de 10 noiembrie 1960... Sc., 25 octombrie 1960, p. 3, col. 4.

practicabil (adj. „uşor de purtat": [Ghetele] sînt mai uşoare decît bocancii şi *practicabile*. Inf. B. 2291, 16 decembrie 1960, p. 2, col. 6.

preconferinţă (s.f.) „conferinţă preliminară unei conferinţe de mai mare importanţă" : Această „*preconferinţă*" are menirea de a netezi divergenţele.. Sc. 5057, 27 ian. 1961, p. 4, col. 2.

preorăşenesc (adj.) „aflat în apropierea oraşului" :... întocmirea proiectului de sistematizare a zonei *preorăşeneşti* a Bucureştiului"... Cont. 6 (748), 10 febr. 1961, p. 7, col. 7.

procesoman (s.m.) „om care intentează acţiuni de proces fără să aibă motive serioase" : [N. C.] e un *procesoman* şi un zurbagiu fără pereche. Sc. 5293, 20 sept. 1961, p. 2, col. 5.

profesionalizare (s.f.) „divizarea în diverse meserii" : Pentru că, oricît am lupta împotriva *profesionalizării*, există totuşi o profesie de scriitor... Luc. 2, 1961, 15 ianuarie 1961, p. 5, col. 5.

profesional-surîzător (adj.) (creaţie glumeaţă efemeră) : Îţi apare imediat prin noianul de mărfuri expuse, capul *profesional-surîzător* al negustorului sau al vreunui vînzător. Sc. 5115, 26 martie 1961, p. 4, col. 2.

proscenium (s.n.) „partea teatrului corespunzătoare scenei şi avanscenei de astăzi" : *Prosceniumul* capătă o importanţă deosebită, el devenind unul din principalele locuri de joc — arenă pentru teatrul antic, estradă pentru comedia del arte etc. — primind un echipament tehnic echivalent cu cel al scenei. Cont. 35 (777), 1 sept. 1961, p. 3, col. 4.

prospect (s.n.) „bulevard, stradă largă" : Cortegiul ajunge în faţa Palatului de iarnă, apoi, cotind la dreapta se îndreaptă de-a lungul Nevei. *Prospectul* Kirov, pe care a ajuns cortegiul, este o adevărată alee înverzită. Tineri şi bătrîni, femei şi bărbaţi înşiruiţi de-a lungul *prospectului* aplaudă şi fac semne de salut. Inf. B. 2492, 7 august 1961, p. 1, col. 7.

pseudo-celebritate (s.f.) : Înclin să cred că inabordabile sînt mai degrabă *pseudo-celebrităţile*. Cont. 36 (778), 8 sept. 1961, p. 1, col. 6.

pseudo-oriental (adj.) : Acordurile ei ample şi *pseudo-orientale* evocă temple somptuoase, cu ganguri răsunătoare, procesiuni elefanto-purtate... şi alte asemenea splendori ale soarelui răsare. Luc. 2, 15 ian. 1961, p. 12, col. 6.

pseudo-stenografic (adj.) „aparent stenografiat" : Jurnal *pseudo-stenografic* pentru perioada de 1—11 ianuarie 1961, Inf. B. 2316, 14 ian. 1961, p. 4, col. 6—7.

referendum-mascaradă (s.n.): Algerienii musulmani au plătit cu viaţa pentru că au refuzat să participe la *referendumul-mascaradă*. Sc. 5043, 13 ianuarie 1961, p. 3, col. 5.

relon (s.n.) : Colectivul fabricii Pavel Tcacenco din capitală a realizat noi modele de ciorapi din *relotin* (combinaţie din fire de relon şi bumbac mercerizat). Sc. 5032, 22 ian. 1961, p. 1, col. 4.

relonist (s.m.) „lucrător la fabrica de relon" Oraşul *reloniştilor* — titlu de articol în Sc. 4991, 15 nov. 1960, p. 1. col. 3, 4, 5.

relotin (s.m.) vezi *relon*.

repansat (s.n.) „repararea defectelor la ţesături" : În atelierele de *repansat* abia ai loc să calci din cauza valurilor de ţesături. Se spune că *repansatul* reprezintă un fel de barometru al modului cum se lucrează în întreprindere. Nu ştiu dacă este aşa, dar în orice caz este oglinda

calității muncii filatorilor și țesătorilor. Sc. 5115, 26 martie 1961, p. 3, col. 2.

reușită (s.f.) „succes, izbîndă" termen devenit extrem de frecvent mai ales în limbajul criticii literare și artistice: Latura muzicală, ca și acea sonoră... sînt *reușitele* inginerului de sunet Dan Ionescu. Cont. 9 dec. 1960, p. 5, col. 2. (vezi și Sc. 5014, 11 dec. 1960, p. 2, col. 3; Cont. 49 (738), 2 dec. 1960, p. 5, col. 1.

revanșism (s.n.) „caracterul a ceea ce este revanșard": Italienii încep să înțeleagă din ce în ce mai bine realitatea pericolului *revanșismului* și al militarismului vestgerman și chiar consecințele pe care le are în propria țară. Rom. Lib. 5263, 16 sept. 1961, p. 4, col. 4.

reveiona (vb. I) „a petrece revelionul": ... Împreună cu alți colegi de-ai mei, de la Teatrul Național și de la alte teatre voi *reveiona* la A.T.M. (Asociația oamenilor de teatru). Inf. Buc. 2304. 31 dec. 1960, p. 1, col. 4.

**rocadă* (s.f.) „un anumit gen de schimb de locuință".

roman-miniatură (s.n.) „roman de mici proporții": „Cantonul părăsit, nuvelă mai amplă, poate fi socotită și ea, ca și „Iubește ziua de mîine", un *roman-miniatură* despre viața nouă a satului socialist. Gaz. lit. 358, 19 ian. 1961, p. 2, col. 5.

roman-universal (s.n.) „roman aparținînd literaturii universale": La E.S.P.L.A. *romanul-universal* — clasic și contemporan — a apărut în 1960 cu 47 de titluri. Cont. 742, 30 decembrie 1960, p. 3, col. 3.

cvasi-pornografic (adj.) „lipsit aproape total de pudoare": Filme *cvasi-pornografice* și pline de orori. T.N. 49, 1960, p. 22, col. 1.

sapă-foraj (s.f.) „instrument de forat sonde": Aurel Bivolan, inginer, șeful secției *sape-foraj*... era acum vreo zece ani unul dintre cei mai vestiți strungari ai țării. Sc. 5056, 26 ian. 1961, p. 1, col. 1.

**(a se) satisface (cu cineva)* „a se înțelege (cu cineva)": Mă satisfac eu cu Marieta în privința banilor pentru biletul de tren.

scenă-cheie (s.f.) „(într-un spectacol) scenă de mare importanță: Spectacolul debutează puternic și se continuă pe (sic!) cîteva *scene-cheie*. Cont. 32 (774), 11 aug. 1961, p. 4, col. 5.

semi-cristal (s.n.) „cristal de calitate inferioară": Vor fi produse noi modele de servicii de tort, dulceață, compot etc. din *semi-cristal*. Sc. 5209, 28 iunie 1961, p. 1, col. 5.

semiin (s.n.) „țesătură de in combinată cu bumbac": Țesăturile de in și *semiin* (în amestec cu bumbac) datorită calităților lor... sînt mult apreciate de cumpărători. Rom. Lib. 5263, 16 sept. 1961, p. 1, col. 3.

semi-primitiv (adj.): „aproape primitiv, înapoiat": Autorul izbutește să ne prezinte în mod convingător sensul de bază și să-l explice în legătură cu mentalitatea probabilă a vorbitorilor, „*semi-primitivi*". SCL, XII (1961), nr. 3, p. 442.

simili-critic (s.m.): *Simili-criticii* esteticii... afectează a nici nu fi luat-o [cartea] la cunoștință. Cont. 746, 27 ianuarie 1961, p. 1, col. 6.

simili-custode (s.m.): în calitatea mea de *simili-custode* al unei expoziții internaționale a picturii, l-am cunoscut pe Caragiale. Gaz. lit. 21 (375), 18 mai 1961, p. 3, col. 7.

sodomo-gomoric (adj.) (creaţie întîmplătoare) : Nu voi spune că a căzut, că s-a prăbuşit într-un mediu *sodomo-gomoric*. Gaz. lit. 40 (394), p. 6, col. 2.

spectacol-epopee (s.n.) „spectacol de mare anvergură" : Vreau să realizez un *spectacol-epopee*, grandios, dar fără să pierd profunzimea personajelor existente în piesă. Cont. 21 aprilie 1961, p. 4, col 3.

spectacol-manifest (s.n.) „spectacol pus în slujba unei anumite idei" : ...„Prima întîlnire" a devenit un adevărat *spectacol-manifest*, care slujeşte cu îndrăzneală artistică şi fervoare agitatorică pledoaria comunistă a piesei. Cont. 10 (752), 10 martie 1961, p. 4, col. 3 ; vezi şi Inf. B. 2404, 26 aprilie 1961, p. 2, col. 1.

starlet (s.n.) „stea de cinematograf mai mică, necunoscută încă, dar cu şanse de viitor" : *Starleturile* (un fel de vedetă în ou, un fel de pui care la anul vor deveni poate celebre) sînt prezente la toate reprezentaţiile de gală. Cont. 20 (762), 19 mai 1961, p. 5, col. 1.

stea-triunghi (s.f.) „comutator care permite ca la tensiunea trifazică să se treacă de la legătura în stea la legătura în triunghi" : În fotografie... noul tip al comutatorului automat *stea-triunghi* de 25 A, realizat în întreprindere. Sc. 5056, 26 ian. 1961, p. 1, col. 1.

steriorid (s.n.) : Cea mai dulce plantă din lume este *sterioridul*, o buruiană din America de Sud. Inf. B. 25 martie 1961, p. 3, col. 2.

stuficol (adj.) „de stuf" : Am vizitat marele combinat *stuficol* de la Brăila. Sc. 5135, 15 aprilie 1961, p. 3, col. 4.

subansamblu (s.n.) „parte din ansamblul unui agregat mecanic, care apare de sine stătător într-un proces" : [Stănică voia] să înlocuiască nituirea manuală la unele *subansamble* ale combinei C I cu nituirea pneumatică. Inf. B. 2400, 21 aprilie 1961, p. 1, col. 1.

supraalbire (s.f.) : Vitrinele magazinelor ne vor prezenta curînd o noutate : „ţesătură *supraalbi ă*". Cum se va realiza *supraalbirea*? Cu ajutorul apei oxigenate. Fabricile textile, în care apa oxigenată nu era întrebuinţată decît la... punctele sanitare, vor consuma tone de apă oxigenată. Vom avea însă prilejul să cunoaştem ţesături într-o nuanţă de... alb. Inf. B. 2304, 31 dec. 1960, p. 2, col. 1.

supraalbit (adj.) vezi citatul precedent.

supranormativ (adj.) „din afara normei" : [IPCR Griviţa Roşie] a redus stocurile *supranormative* de materiale cu 103.000 lei. Inf. B. 2478, 22 iulie 1961, p. 1, col. 6.

supratemă (s.f.) (într-o lucrare artistică) „ideea dominantă a lucrării" : Liliana Tomescu reuşeşte să sugereze printr-o singură frază... *supratema* rolului, adică esenţa personajului. Cont. 6 (748), 10 febr. 1961, p. 5, col. 4.

surdobarocameră (s.f.) „cameră rezistentă la presiuni mari cu izolaţie fonică perfectă" : Pe ecran — apare un om nebărbierit de mult. Abia a ieşit din *surdobarocameră*. Este o lume a tăcerii absolute, asemenea celei ce-l aşteaptă în Cosmos. Cînd a intrat în cameră el nu ştia cîte zile o să stea în această linişte absolută, izolat complet de tot ce e viu... T.N. 30, 1961, p. 30 (vezi şi Cont. 39 (781), 29 sept. 1961, p. 5, col. 6).

sus (înregistrat de dicționare ca adverb, apare și cu valoare de adjectiv) : Alecsandri... se rătăcește (pe) piscurile de granit ale gîndirii, în nourii cei *sus*i ai melancoliei puternice. L. 2, 15 ianuarie 1961, p. 9. col. 3.

știucă (s.f.) : Sandu a fost sfătuit de croitor să-și comande la prietenul lui de vis-a-vis... și o pereche de *„știuci"* (știuci = pantofi cu vîrf grozav, grozav de ascuțit). Sc. 5037, 7 ian. 1961, p. 2, col. 7.

**tapa* (*a*) (vb. I) (în limba coaforilor) „a pieptăna părul (femeilor) în așa fel încît să rămînă mult ridicat (umflat) în sus.

**taxi-furgonet* (s.n.) „taxi în care se încarcă mobilă, mărfuri etc."

**telejurnal* (s.n.) „jurnal transmis la televizor".

**telespectator* (s.m.) „spectator la televizor".

terariu (s.n.) „teren stîncos amenajat special pentru cultivarea unor anumite plante" : În prezent, la Grădina Botanică se lucrează la amenajarea unui *terariu* (stîncărie), unde vor fi cultivate plante ornamentale care în mod obișnuit cresc în sol pietros. Sc. 5099, 10 martie 1961, p. 1, col. 5.

terilenă (s.f.) : O fibră sintetică în amestec cu lîna. Nu aceasta este însă noutatea. Nou e faptul că țesătura din *terilenă* va fi realizată și pentru perdele. Specialiștii sectorului textil au constatat că, folosită pentru perdele, terilena oferă reale avantaje : în primul rînd o mare rezistență la lumină și la căldura razelor solare. Inf. B. 2304, 31 decembrie 1960, p. 2, col. 1.

teritoriu-nucleu (s.n.) (creație întîmplătoare) „centrul unui teritoriu" : Poporul romînesc și limba romînească... s-au format în spațiul de la nordul Dunării de jos, avînd ca *teritoriu-nucleu* ținuturile de deal și de munte ale Daciei. *Ist. Rom.* I, 808.

tras-terminat (adj.) :... Instalarea de benzi rulante la secțiile *tras-terminat* la fabricile „Carmen", „Flacăra Roșie" (la fabricile de încălțăminte). Inf. B. 2336, 7 febr. 1961, p. 1, col. 7.

tricotaj-mercerie (s.f.) „unitate comercială unde se desfac obiecte de tricotaj și de mercerie" : În cartierul Strungul au mai luat ființă un magazin modern de încălțăminte... și un magazin de *tricotaje-mercerie*. Sc. 5084, 23 febr. 1961, p. 1, col. 4.

**trifruct* (s.n.) „ansamblu format din trei borcane de dulceață din trei fructe diferite".

**trivaccin* (s.n.) „vaccin complex alcătuit din vaccin antidifteric, antitetanic și anti tuse convulsivă".

tuberculostatic (adj.) : Amidazina este numele noului medicament romînesc cu acțiune *tuberculostatică*. Cont. 37 (777), 1 sept. 1961, p. 7, col. 2.

țară-soră (s.f.) „țară apropiată din punctul de vedere al concepțiilor cu a noastră ; țară socialistă. [Ciclu de poezii] realizat în urma călătoriei în *țara-soră* Bulgaria. Cont. 23 (765), 9 iunie 1961, p. 3, col. 6.

universiadă (s.f.) „competiție sportivă universitară" : Pentru mișcarea sportivă bulgară, *universiada* care va avea loc la Sofia între 26 august și 3 septembrie constituie cel mai mare eveniment sportiv al anului. Sc. 5070, 9 febr. 1961, p. 2, col. 6.

vermutiza (vb. I) „a preface în vermut" : [Pinot noir] este foarte parfumat, pare a fi *vermutizat*. Cont. 3 (745), 20 ian. 1961, p. 2, col. 4.

videotelefon (s.n.) „telefon prevăzut cu un dispozitiv care permite să fie văzut interlocutorul" : — *Videotelefonul* este pus în funcțiune : Poftiți în cabină... Privim prin fereastra ușii. La masă stă Petrov și soția lui. În fața lor — un microfon, o cameră de televiziune și un televizor cu ecran mare. Trebuie precizat... că asemenea centrale de *videotelefon* nu există încă. Dar la sfîrșitul acestui an ele vor fi instalate la Moscova, Leningrad, Kiev. Sc. 5177, 27 mai 1961, p. 4, col. 5—6.

vocal-simfonic (adj.) : Compozitorul a făurit un limbaj care a încorporat stilului *vocal-simfonic* elementele cîntecului de masă pînă la fuziunea deplină. Inf. B. 2415, 10 mai 1961, p. 3, col. 3.

zdrobitor (s.m.) „aparat unde se zdrobesc ciorchinii" : Strugurii... sînt luați în primire de cele două macarale automate... și duși la *zdrobitor*. Din *zdrobitor* mustuiala cade în cupa unui cîntar, de aici la deciorchinător și mai departe... Cont. 3 (745), 20 ian. 1961, p. 2, col. 3.

zoobucătărie (s.f.) : „bucătărie într-o crescătorie de animale" : Mihai Andreevici și soția lui au preferat să se angajeze ca simpli bucătari la „*zoobucătăria*" sovhozului. Sc. 5053, 23 ianuarie 1961, p. 3, col. 6.

*

Materialul prezentat aici ne permite să tragem o serie de concluzii asupra unor tendințe ale formării cuvintelor în limba română.

1. Toate lucrările de specialitate consacrate problemei formării cuvintelor sînt de acord că romîna este o limbă de tip derivativ, în care compunerea are o frecvență redusă. Această opinie apare exprimată, printre cercetătorii cei mai recenți ai problemei, de Iorgu Iordan : „Procedeul cel mai des folosit este derivarea" [1] (pentru formarea substantivului) ; „[Compusele] sînt relativ puține, din cauză că structura limbii noastre (la fel cu a latinei pe care o continuă) nu se pretează la astfel de formații" [2] ; de I. Fischer : „Limba romînă, ca și celelalte limbi romanice nu are decît foarte puține cuvinte compuse și despre un sistem al compunerii ca în alte limbi indo-europene nu poate fi vorba. De aceea studiul formării cuvintelor compuse în limba romînă nu va pune probleme deosebit de importante" [3] ; de H. Mirska : „Limbii romîne nu-i este proprie compunerea cuvintelor ca procedeu curent de formare a cuvintelor noi ; ea posedă un număr relativ restrîns de compuse, dintre care o mare parte se datorează influențelor străine" [4].

2. Aceste afirmații, prea categorice, ar trebui nuanțate, mai ales dacă ne referim la aspectele stilistice ale limbajului mai supus inovațiilor : stilul tehnico-științific și cel publicistic (în sensul larg) confirmă că formarea cuvintelor merge pe un alt drum decît cel „tradițional". Urmărind

[1] *Limba romînă contemporană*, Edit. Min. Învățămîntului, București, 1956, p. 306.

[2] *Op. cit.*, p. 318.

[3] *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba romînă*, în SCL, V (1954), nr. 3—4, p. 296.

[4] *Compunerea cuvintelor în limba romînă*, în *Materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba romînă*, vol. I, p. 150.

aceste aspecte ale limbii literare actuale şi, într-o oarecare măsură şi limba vorbită de oameni cultivaţi, am extras timp de un an din principalele ziare şi reviste apărute în ţara noastră material lexical general. Am preferat să ne adresăm presei în primul rînd pentru că aici inovaţiile sînt repede înregistrate şi vehiculate, şi în al doilea rînd pentru că, prin larga răspîndire a cuvîntului scris, presa poate difuza şi uneori impune o serie de termeni noi şi, implicit, unele procedee specifice de formare a cuvintelor. Formaţiile excerptate în decurs de un an sînt — credem — suficiente pentru a indica direcţiile fundamentale de dezvoltare a lexicului limbii romîne actuale, cel puţin în domeniile amintite. Aceste formaţii lexicale noi îşi dezvoltă treptat aria de circulaţie [1].

3. Prima constatare care se impune este că dezvoltarea relativă a celor două procedee principale de formare a cuvintelor — derivarea şi compunerea — este în favoarea compunerii. Într-adevăr, în limba presei actuale se pare că cel mai răspîndit mod de formare a cuvintelor este compunerea. Multe dintre cuvintele excerptate sînt compuse. De ex.: *actor-cetăţean, actor-om, alb-cald, alb-lumina zilei, alb-ivoriu, albastru-argintiu, balcon-expoziţie, bas-bariton, bloc-turn, calm-plat, cine-restaurant, cămin-hotel, concert-lecţie, confuz-îmbinat, control-depănat, cord-plămîn artificial, cifră-record, cuvînt-cadavru, cuvînt-stigmat, elefanto-purtat, frază-cheie, hartă-machetă, hartă-schemă, helicopter-macara, hîrtie-foiţă, inimă-plămîn artificial, lăcătuş-sudor, medic-cetăţean, mic-cilindric, moment-vîrf, mustaţă-antenă, muncitor-elev, navă-satelit, pădure-parc, personaj-copil, pictor-cosmonaut, poliţist-spărgător, port-debarcader, obelisc-fantomă, om-frate, om-om, om-orchestră, om-pian(ist), om-reclamă, om-sandviş, om-ştampilă, oraş-grădină, oraş-satelit, referendum-mascaradă, roman-miniatură, roman-universal, sapă-foraj, scenă-cheie, sodomo-gomoric, spectacol-epopee, spectacol-manifest, stea-triunghi, teritoriu-nucleu, tras-terminat, tricotaj-mercerie, ţară-soră* [2].

Dintre aceşti termeni merită o atenţie deosebită unele cuvinte alcătuite din trei elemente ca: *inimă-plămîn artificial, cord-plămîn artificial, alb-lumina zilei.* Lăsînd la o parte faptul că multe dintre cuvintele citate sînt creaţii de moment, încărcate cu valori afective, trebuie să reţinem larga capacitate a limbii noastre de a crea cuvinte compuse [3], fapt dovedit de numărul mare al cuvintelor compuse în presa actuală. Majoritatea acestor termeni sînt creaţi în limba romînă [4]; dintre ei se evidenţiază compusele prin apoziţie [5], foarte frecvente în limba ziariştilor, a criticilor literari şi a publiciştilor: *actor-cetăţean, actor-om, bas-bariton, concert-lecţie,*

[1] Vezi în această privinţă articolul de ansamblu *Le mouvement général du vocabulaire français de 1949 à 1960*, de J. Dubois, L. Guilbert, H. Mitterand, J. Pignon în Fr. Mod. II, 1960, p. 86—106.

[2] Vezi lista cuvintelor cu definiţii, citate şi trimiteri în LR, XI (1962) nr. 2; nu am repetat aici sensul cuvintelor recente pentru a nu încărca expunerea.

[3] Spre deosebire de I. Fischer, care vorbea despre „incapacitatea" limbii romîne de a forma cuvinte compuse, *op. cit.*, p. 296.

[4] Vezi în această privinţă judicioasele observaţii ale lui I. Iordan în *Limba romînă contemporană*, p. 320 şi LR, X (1961), p. 295.

[5] Exemplele date confirmă adevărul observaţiei Halinei Mirska, *op. cit.*, p. 174 şi 188, despre marea dezvoltare în limba romînă a acestui procedeu de compunere.

cuvînt-cadavru, cuvînt-stigmat, frază-cheie, hartă-machetă, hartă-schemă, hîrtie-foiță, medic-cetățean, moment-vîrf, muncitor-elev, pădure-parc, personaj-copil, pictor-cosmonaut, obelisc-fantomă, om-frate, om-om, om-orchestră, om-pianist, om-reclamă, om-sandviș, om-ștampilă, oraș-satelit, oraș-grădină, roman-miniatură, scenă-cheie, spectacol-epopee, spectacol-manifest. Aceste segmente de limbaj prezintă avantajul economiei de legături sintactice : altfel spus, cu o expresie a lui Marouzeau, în asemenea cazuri „sintaxa este zero" [1].

4. Compunerea cu elemente prefixale culte de tipul *ante-, anti-, ex-, extra-, dez-, in-, intra-, non-, pre-, sub-, supra-* (prefixe) cu care se alcătuiesc termeni ca : *antecalcula, antiartă, anti-tusiv, exobiologie, extragramatical, extralingvistic, extra-terestru, dezosat, ininteligență, intranazal, intralingvistic, non-artă, non-carte, non-om* [2], *prerăzboi, preconferință, preorășenesc, subansamblu, supraalbire, suprafacultate, supranormativ, supratemă* sau *auto,- baro,- cosmo-, cvasi-, electro-hidro-, micro-, post-, pseudo-, semi-, simili-, tele-, tri-* (prefixoide), care dau naștere unor termeni ca : *auto-, pastișa, autoservire, autostație, aviochimic, barocameră, biotelemetric, balistocardiogramă, cardiotahometru, cicloturism, cosmodrom, cosmonaut, cosmonavă, cvasi-unanimitate, electrocar, electroizolant, electroplușat, filmografie, fotoenergetică, gazoanalizator, hidroameliorare, hidrometeorologie, microbuz, microporos, mototurbopompă, multivitaminizat, navomodel, pluridotat, post-traumatic, postuniversitar , pseudo-oriental, pseudo-stenograf, pseudocelebritate quasi-pornografic, semi-cristal, semiin, semi-primitiv, simili-critic, simili-custode, surdobarocameră, telespectator, telejurnal, trifruct, trivaccin, tuberculostatică, videotelefon, zoobucătărie,* caracterizează, de asemenea, numeroase cuvinte recente, după cum a reieșit din exemplele date. Se poate afirma că aceste formații prefixale au fost bine asimilate de limba romînă literară.

5. Procedeul „tradițional" de formare a cuvintelor, prin sufixare, a rămas, fără îndoială, în urmă în limba romînă literară actuală din punctul de vedere al productivității. Dintre sufixe, cele mai frecvente în formațiile nou extrase se dovedesc a fi : *-ist* (*cimentist, brasist, relonist*), *-ism* (*cicloturism, navomodelism*), *-iza* (*cosmetiza, vermutiza*), *-in* (*adolescentin, catifelin, relotin*), *-it* (*gagarinit* „numele unui mineral" [3]). Nu este lipsit de interes a observa aici că toate sufixele citate alcătuiesc derivate care aparțin aceleiași clase ca și cuvîntul de bază, deci, în care nu se realizează decît „o deplasare semantică pe verticală" [4]. O atenție deosebită merită unele formații actuale cu sufixe redundante care nu aduc nici un plus de informație față de baza lor : *grupaj* are înțelesul de „grup" *economicitate* nu înseamnă nimic în plus față de „economie" etc. [5].

---

[1] Fr. Mod., III/ 1954, p. 170.

[2] Astfel de creații corespund acelora mai vechi cu sinonimul mai puțin „cuprinzător" *ne-* (v. I. Iordan, *Limba romînă actuală*, Iași, 1943, p. 203).

[3] Ceea ce nu înseamnă că alte sufixe (ca *-tor, -tate, -el* etc.) nu apar frecvent dar în alte zone ale limbii decît cea avută în vedere în acest articol.

[4] J. Kuryłowicz, *Esquisses linguistique*, Wrocław — Kraków, 1960, p. 22.

[5] Alte exemple asemănătoare sînt discutate de V. Guțu-Romalo, în LR, X (1961,) nr. 6, p. 535.

6. Din cele expuse pînă aici se poate trage concluzia cu caracter general că, în aspectele stilistice examinate, oglindite în limba presei, începe să se facă simțită trecerea de la un tip structural tradițional (derivativ) la un tip structural nou în care predomină compunerea lexicală și prefixală (prefixoidală), considerată, pe bună dreptate, o variantă a compunerii propriu-zise [1]. Evoluția rapidă către compunere și lăsarea pe planul al doilea a derivării sînt deci cele două tendințe principale ale formării cuvintelor în limba presei actuale, a cărei dinamică trebuie studiată în amănunțime. Majoritatea termenilor citați ca exemplificare a extinderii compunerii și pseudoprefixării caracterizează limba literară în general a oamenilor cultivați. Dacă ne referim la domeniile în care apar mai frecvent cuvintele noi, observăm de la început predominarea tehnicii căreia îi aparțin cuvinte ca : *sapă-foraj*, *surdobarocameră*, *biotelemetrie*, *balistocardiogramă*, *caprolactama*, *semi-cristal*, *semiin*, *stea-triunghi*, *subansamblu*, *cosmonavă*, *șifonabilitate*, *danturare*, *microporos*, *electrocar*, *electroizolant*, *electroplușat exobiologie*, *fotoenergetică*, *gagarinit*, *gavaj*, *gazo-analizator*, *mototurbopompă multivitaminizat*, *navomodel*, *relotin*.

Rolul din ce în ce mai mare al tehnicii, factor hotărîtor în ridicarea nivelului economic al țării noastre se manifestă deci și pe tărîm lingvistic.

Urmează apoi alte ramuri ale științei în plină dezvoltare la noi, printre care se evidențiază, pe tărîmul formațiilor noi, medicina, prin termeni ca : *alergologic*, *antihistaminic*, *cardiotahometru*, *intranazal*, *posttraumatic*, *trivaccin*, *cord(inimă)-plămîn artificial*, *amidazină*.

7. Majoritatea termenilor excerptați sînt creați în limba romînă, cu deosebire cei compuși [2], deși chiar printre aceștia unii se datoresc unui model străin, de ex. *alb-lumina zilei* este calchiat după germ. „weiss tageshell", *alb lăptat* după germ. „milchweiss", *alb ivoriu* după germ. „elfenbeinweiss", *albastru argintiu* după germ. „silberblau", *om-sandviș* după engl. „sandwich-man". Și dintre termenii alcătuiți prin pseudoprefixație, unii sînt calchiați după tipare străine, de ex. *cosmonavă* este adaptat după rus. „kosmokorabl", iar alții provin dintr-o limbă străină. De ex. *cine-restaurant* este un împrumut „brut" [3] din franc. *cinérestaurant*, *cosmodrom* provine din rus. *kosmodrom*, *cosmonaut* din rus. *kosmonavt* etc.

Astăzi se poate vorbi despre o tendință de internaționalizare a structurii lexicale a limbilor moderne la care participă și limba romînă.

Problema originii termenilor puși în discuție aici rămîne însă deschisă, ea necesitînd o documentare specială.

8. Trebuie observat că nu totdeauna dominația numerică a creațiilor cu ajutorul unui procedeu formativ poate fi criteriul decisiv pentru determinarea liniei de evoluție viitoare, dar factorul cantitativ căruia trebuie să-i adăugăm extinderea utilizării poate constitui temeiul dezvoltării ulterioare a formării de noi cuvinte, nu numai în

[1] Vezi I. Iordan, *Limba rom. contemp.*, p. 318 ; Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne* (Fr. Mod., IV/1957, p. 241—247).

[2] Vezi nota 4, p. 395.

[3] Vezi Recueil M. Niedermann, Neuchâtel, 1954, p. 9.

sectorul limitat discutat aici, ci şi — este de presupus — în limba romînă în totalitatea ei. Apare astfel distincţia dintre creaţiile e f e m e r e şi creaţiile d u r a b i l e. Într-adevăr, multe dintre cuvintele recente înregistrate de noi sînt creaţii de moment, ad-hoc, care aproape nu au trecut de stadiul „sintactic" („composés à l'état naissant" cum le numeşte Marouzeau[1]), ca : *balcon-expoziţie*, *om-orchestră*, *pădure-parc*, *mustaţă-antenă*, *cuvînt-cadavru*, *cuvînt-stigmat* sau termeni „poetici", nerecomandabili, ca : *ierbatic*, *adolescentin*, *catifelin*, *depărtatic* etc. care, ca şi cei citaţi mai înainte, probabil nu vor rezista timpului. Din această categorie, a formaţiilor efemere, se desprind unele creaţii glumeţe care imită formaţiile ştiinţifice similare, ca de exemplu : *ochiometru*, *brazdometru*. În schimb, termenii care denumesc realizări ale prezentului şi, unele, ale viitorului au multe şanse de viabilitate : *autostaţie*, *aviochimic*, *bloc-turn*, *cosmodrom*, *cosmonavă*, *extraterestru*, *fotoenergetică*, *gazo-analizator*, *hidroameliorare*, *microbuz*, *microporos muncitor-elev*, *navo-model*, *surdo-barocameră*, *telejurnal*, *telespectator*, *trivaccin*, *videotelefon*.

Astfel de termeni, în majoritate compuşi sau pseudoprefixaţi, marchează — cu toate rezervele impuse de cadrul relativ restrîns de la care am pornit — drumul viitor al lexicului limbii romîne.

9. Constatarea că termeni ca cei discutaţi aici apar în special în domeniul tehnic şi ştiinţific se explică în limba romînă actuală prin interesul tot mai susţinut care se acordă astăzi problemelor tehnice ale producţiei. Astfel, frecvenţa mică a formaţiilor prefixale culte în limba romînă de pînă acum cîţiva ani şi, mai ales, utilizarea lor de către un cerc restrîns de oameni, era în legătură cu posibilităţile reduse de cultură ale poporului. Astăzi, paralel cu instruirea maselor, se extinde şi pseudoprefixarea, ceea ce demonstrează că — cel puţin în sectorul de limbă avut în vedere aici — pseudoprefixarea joacă un rol însemnat.

10. Tipologic, prin tendinţele surprinse aici, limba romînă se alătură limbii franceze actuale în care au fost relevate aceleaşi direcţii de dezvoltare : numărul mare al cuvintelor compuse [2], dintre care multe sînt alcătuite prin juxtapunere [3], utilizarea largă a pseudoprefixelor [4] şi — mai veche — scăderea forţei de derivaţie [5].

★

Concluziile de mai sus se întemeiază exclusiv pe materialul nou oferit de limbajul publicistic. Totuşi, tendinţele manifestate în general în zona limbii presei în germene pot deveni, într-un anumit timp, curente în limba noastră în totalitatea ei ; acesta este motivul pentru care am considerat necesar să atrag atenţia asupra lor. Aceste concluzii vor putea fi verificate o dată cu trecerea timpului ; de aceea ne propunem să revenim asupra acestor probleme aproximativ peste trei ani, pe baza unui material cît mai bogat.

[1] Fr. Mod., II/1952, p. 81.

[2] Marouzeau, Fr. Mod., IV/1957, p. 241—247.

[3] L. Guilbert, Fr. Mod., IV/1959, p. 284.

[4] Fr. Mod., II/1960, p. 101 (vezi şi afirmaţiile lui J. Leger despre rolul redus al prefixelor noi în limba franceză, BSL, 1954, p. 286).

[5] A. Dauzat, *L'appauvrissement de la dérivation en français. Etudes de langue française*, Paris, 1946 ; Marouzeau, Fr. Mod., III/1954, p. 170 etc.

ETIMOLOGII

MUȘCHÍ

În numărul 6 din 1961 al revistei noastre, Z. Ștefănescu-Goangă discută cuvîntul *mușchí*. Autoarea apropie pe *mușchí* de adjectivul regional *mușchíu*, „dacă nu cumva este chiar același cuvînt" (p. 554).

Nu am însă impresia că *mușchí* e tot una cu *mușchíu* pentru că :

a) *mușchíu* „de culoarea mușchiului, verde" este un adjectiv format cu sufixul *-íu* de la un substantiv, așa cum sînt formate multe nume de culori în limba noastră : *castaniu*, *cenușiu*, *rubiniu* etc. *Mușchíu* nu ar fi avut nici un motiv să se transforme în *mușchí* : dimpotrivă, adjectivele terminate în vocală accentuată, împrumutate, au tendința de a-și modifica finala pentru a se adapta la sistemul limbii române. Astfel *kaki* devine în vorbirea oamenilor cu mai puțină cultură *kakiu* (și, la feminin, *kakie*) *gri* ajunge *griu* (și *grie*), *maro*, *marou* etc.

b) *mușchíu* este un regionalism rar. Fișierul Dicționarului limbii române dispune de o singură atestare a cuvîntului, provenită din Atlasul limbii române (II 3403/76). Este puțin probabil ca acest *mușchíu*, folosit de un bănățean, să fie același cu *mușchí*, întîlnit în lista de inventariere a averii mănăstirii Galata din Iași.

Cred că presupunerea lui Tiktin (din *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*), bazată pe Hasdeu (*Etymologicum Magnum Romaniae*) și acceptată de Densusianu (*Histoire de la langue roumaine*, II, 552), corespunde realității : *mușchí* provine din turcescul *dimiški* (printr-o analiză greșită, *di* fiind considerat prepoziție). Rămîne însă de explicat evoluția semantică.

Sînt de acord cu obiecția adusă de Z. Ștefănescu-Goangă explicațiilor lui Hasdeu și Tiktin [1]. Într-adevăr, din frazele în care este folosit, reiese că *mușchí* denumește o culoare. Deci sînt greșite glosările : „satin de Damasc" (HEM) și „de Damasc" (TDRG).

---

[1] La aceștia ar trebui adăugat și V. Bogrea, care vede în *muschí* „o variantă a lui *adamască*" (DR, I, 265).

Pornind de la *mușchiu*, Z. Ștefănescu-Goangă înțelege și pe *mușchi* ca „verde". Dar am arătat mai sus că această apropiere nu mi se pare justificată. Prin urmare, trebuie să răspundem la întrebarea : ce culoare era denumită prin cuvîntul *mușchi*?

În limba populară circulă cuvîntul *mischiu*, substantiv și adjectiv. Iată numai trei din citatele existente în fișierul Dicționarului :

Paloș cumpăra, Paloș de mischiu, Ales din Sibiiu. (revista Ion Creangă, IV, 202)

Cuțite mischii. (Dacoromania, I, 264)

Calul cel graur Cu șaua de aur, Cu părul mischiu. (Revista critică, IV, 220)

În primul citat, *mischiu*, substantiv, înseamnă „oțel tare", în cel de-al doilea, adjectiv, „de oțel", iar în ultimul, de asemenea adjectiv, „de culoarea oțelului, cenușiu-vînăt".

Care este etimonul lui *mischiu*? L. Șăineanu (în *Influența orientală asupra limbei și culturei romîne*) și după el Candrea-Adamescu și Scriban (în dicționarele lor) văd etimonul lui *mischiu* în turcescul *myskal* „instrument care servește la lustruit". N. Drăganu propune ung. *mészkö* „piatră de var" (DR, IV, 1134), iar V. Bogrea, turc. *dimiški* „de Damasc" (DR, III, 872). Dintre aceste etimoane, cel real mi se pare a fi *dimiški*, singurul care nu face, ca celelalte două, foarte grea sau chiar imposibilă explicarea evoluției semantice.

Se știe că, în trecut, atît stofele cît și oțelul de Damasc erau foarte apreciate la noi, ca și în alte țări. *Dimiški*, devenit în romînește (printr-o greșită analiză și prin înlocuirea lui *-i* final accentuat cu *-iu*) *mișchiu*, *mischiu* [1], a denumit mai întîi „oțelul de Damasc", apoi „oțelul tare" (de calitate bună), după cum *adamasca* a fost întîi „stofă de Damasc", apoi „stofă (scumpă) de mătase, țesută cu flori".

De la sensul de „oțel" s-a trecut ușor, cînd cuvîntul a fost folosit ca adjectiv, la „de oțel" (*cuțite mischii*) și la „de culoarea oțelului" (*calul graur cu părul mischiu*).

Masculinului *mischiu* i s-a adăugat un feminin *mischie* (*Materialuri folkloristice*, 7), ceea ce arată că cuvîntul a fost integrat complet în sistemul limbii noastre. În afară de formele *mischiu* și *mișchiu* (Șezătoarea, III, 65) pomenite mai sus, am mai întîlnit și : *meschiu* (D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, 92), *maschiu* (DR, I, 264), *miscău* (Șezătoarea, IV, 10), cu aceleași sensuri.

Sînt convinsă că și *mușchi* trebuie adăugat aici. (Prin finală este cel mai apropiat de etimon). Prin urmare, *mușchi* din frazele : *procoveți de zarba și cu florile albi și pre margine de atlaz mușchi cu patru cănafi* ; *4 poale de adamască galbeni și cu flore albe și pre margine atlazu mușchii* (aduse în discuție de Z. Ștefănescu-Goangă) provine din turc. *dimiški* ca și *mischiu*, și înseamnă „de culoarea oțelului, cenușiu-vînăt".

FINUȚA ASAN

[1] Citatul reprodus mai sus din revista „Ion Creangă" ar putea reprezenta o fază veche : *paloș dimischiu* „paloș de oțel de Damasc" devenit mai tîrziu : *de mischiu* „de oțel". (Cf. V. Bogrea, DR, I, 264).

MAIGLICÉL s. m.

Cuvîntul se găseşte într-un cîntec popular, cules de Dimitrie Dan în comuna Straja (raionul Rădăuţi, regiunea Suceava) şi publicat în „Şezătoarea", vol. XXI (1925) p. 51. Nu ştim prin ce întîmplare cîntecul a fost retipărit în aceeaşi revistă, vol. XXIII (1927), p. 106. Iată textul acestui cîntec :

Sus în deal la *maiglicel*
Odihneşte-un voinicel.
Puica se suie la el,
Cu turtă de miere-n sîn
C-o ocă plină de vin.
— Vină, voinice, şi bea !
— Nici n-oi bea,
Nici n-oi mînca
Pînă nu te-oi întreba,
De-acasă cînd ai plecat,
Mulţi voinici te-au sărutat ?

Dată fiind situaţia geografică a comunei Straja, cuvîntul ar fi putut intra în limba romînă din *limba germană* sau din *limba ucraineană*.

În limba germană, floarea pe care romînii o cunosc sub numele de „lăcrămioare" sau „mărgărit" sau „mărgăritărel", e numită *Maiglöckchen*. În poezia noastră populară se întîlnesc numeroase exemple în care acţiuni ca aceea din versurile citate mai sus se petrec lîngă un arbore sau lîngă o floare, al căror nume e precedat, de obicei, de prepoziţia „la", ca şi în cîntecul de care ne ocupăm.

Reproducem doar cîteva :

1. La tulpina nucului
   Cîntă mama cucului (Teodorescu, P. P. 345).
2. Sus la vîrful muntelui
   La poalele bradului...
   Este-un voinic răzimat
   Cu păr galben, rătezat. (S. Fl. Marian, *Poezii populare despre Avram Iancu*, Suceava, 1900, p. 56).
3. La răchita roşioară
   Tremur-o babă să moară.
   Ar muri şi nu se-ndură
   Că mai are-un clonţ în gură (id., *Hore şi Chiuituri din Bucovina*, Bucureşti, 1911, p. 163).
4. La cireşu rătezat
   Şade Ionel culcat
   Şi Măriuca-i cată-n cap (S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 83)

Exemplele se pot înmulţi. Şi deşi nu există o imagistică precisă asupra arborelui sau florii întrebuinţate în diferite situaţii, se pare totuşi că poetul popular le alegea după anumite criterii. Astfel în baladele despre

voinici şi haiduci, predomină arborii înalţi şi frumoşi ca *ulmii* (Alecsandri, P. P., p. 172, cf. N. Păsculescu, L. P., p. 250), *bradul* (S. Fl. Marian, în poezia citată mai sus) sau *fagul* (N. Păsculescu, p. 230); în poeziile umoristice, *răchita*; în poeziile de dragoste, diferite flori. Astfel, în comuna Liteni (din raionul Gura-Humorului, regiunea Suceava) am auzit un cîntec popular care începe astfel:

5. La trupină de sulcină
Plînge-o fată şi suspină
După dragostea-i furată
Şi nădejdea înşelată.

Există însă condiţii obiective pentru proveniența cuvîntului *maiglicel* din germană? Desigur. Comuna Straja avea pe timpul cînd D. Dan se îndeletnicea cu culegeri de folklor (sfîrşitul secolului XIX şi începutul sec. XX), drept în faţa ei, pe malul drept al Sucevii, o colonie germană, în Gura Putnei (germ. Karlsberg), aşezată la vărsarea pîrîului Putna în Suceava. La o depărtare nu prea mare spre est, se găsea o şi mai puternică colonie germană, în comuna Frătăuţii-vechi, care, pe timpul stăpînirii austriece în Bucovina, era împărţită în Frătăuţii-vechi german şi Frătăuţii-vechi romînesc. Ceva mai departe, spre sud-est, se găsea altă colonie germană, în comuna Satu-Mare. În oraşul Rădăuţi existau multe familii germane, şi chiar într-o comună romînească ca Marginea, glosarul Herzog-Gherasim, publicat în „Codrul Cosminului" (I—VII), a identificat destule cuvinte de origine germană. De altfel G. Iftinchi a publicat în LR, IX (1960), nr. 3, p. 71—83, un studiu despre graiul din Frătăuţii-vechi, în care se dă (p. 79—81) o listă considerabilă de germanisme.

Dar Straja se găsea şi se găseşte şi în apropiere de regiunea locuită de *huţuli*, care vorbesc un dialect ucrainean. În limba ucraineană *могилкú* (pl. al lui *могúлка*) ca şi *мóгилиці* înseamnă „cimitir". Judecînd după *grafie*, etimologia din ucraineană ar fi îndreptăţită. Dar împotriva acceptării ei se ridică, întîi de toate, considerații de ordin fonetic. Se ştie că un *cuvînt popular* trece dintr-o limbă în alta *pe cale orală*. Or, în limba ucraineană, consoana *g* se pronunţă *h*, iar *i* — *î*. Cuvîntul *могилкú* se pronunţă *mohîlkî*, iar *мóгилиці-mohlîţi*. Şi apoi nici sensul de „cimitir" nu se potriveşte cu atmosfera din acest cîntec.

Luînd în considerare că şi *ai* din cuvîntul *maiglicel* s-ar putea explica cu greu din ucr. *o*, nu ne rămîne decît etimologia din limba germană: *maiglicel* < germ. *Maiglöckchen* [1].

SCÁRAMUŞĂ

Cuvîntul, care n-a fost lucrat în DA (ms), se găseşte într-un context din opera lui G. Bariţiu, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, Sibiu, 1890, vol. II, p. 511. Tribunul lui Avram Iancu,

[1] Probabil că *Maiglöckchen* a trecut mai întîi în *maiglic*, din care s-a format diminutivul hipocoristic *maiglicel*, după modelul etimonului german, şi el un diminutiv hipocoristic.

I. Axente Sever, scria într-un raport despre despresurarea cetății Alba-Iulia, la 17 mai 1849 : „Grăbii ca să fac lui Iancu deciziunea noastră cunoscută şi îl rogai ca să nu se lase cu Hatvany în nici o bătălie decizivă, ci să-l neodihnească şi alarmeze prin scăramuşe mici şi prin atacuri dese pe la anteposturile lui".

Cuvîntul are înțelesul de „ciocnire, încăierare neînsemnată, dar neaşteptată între două formații de luptă adverse ; atac inopinat, hărțuială". Cu acelaşi sens, există în italiană *scaramúccia*, în franceză *escarmouche*, în germană *Scharmützel*, termenii francez şi german fiind împrumutați din italiană.

Cuvîntul din textul lui I. Axente Sever, reprodus de G. Barițiu, ne vine din italiană, cu accentul influențat de cuvîntul german şi cu trecerea africatei *ci* în *ş*, fie sub influența cuvîntului francez, fie ca pronunțare regională a lui *-ci* ca *ş*, ca în graiurile italiene de sud.

Germ. *Scharmützel* era cunoscut pe atunci în Transilvania din limbajul de instrucție şi comenzi militare germane, care se folosea în regimentele grănicereşti şi, în general, de către ostaşii romîni din Ardeal, înrolați în armata austriacă.

D. Marmeliuc

GLOSAR REGIONAL

Regiunea Cluj (comuna Zagra, raionul Năsăud)

ABÓRT, *-uri*, s.n. = (învechit) closet.

AIÉRILEA adv. = aiurea, altundeva, în altă parte: *am umblat mult şi pe aierilea.*

AMUTÍ, *amúţ*, vb. IV tranz. = a aţîţa (un animal, mai ales cîinele asupra cuiva), a asmuţi: *amuţ cîinele pe el; se poartă ca şi caii, cînd ti amuţi.*

ANTRÁCT s.n. sg. = (rar) boala animalelor numită şi splină.

ARVOCÁT, *arvocaţi*, s.m. = avocat. *Dacă vrea să mă iubască. Arvocat să nu-şi tomască; Bade, arvocaţii tăi, Aceia-s duşmanii mei.*

BOGÁJĂ, *bogăji*, s.f. = bagaj.

BOGOMÁN adj. = gogoman (neobişnuit, într-un vers popular) *Măi, iesta-le, măi Mihai, Cu bărbatu meu ce ai? Ce-l faci prost şi bogoman?! Că nu-i prost din esta an.*

BOLD, *-uri*, s.n. = *boldă.*

BOLD-Ă, *bolzi*, = prăvălie, dugheană.

BOLDÁŞ, *-i*, s.m. = vînzător în prăvălie; (învechit) negustor, comerciant.

BOLDĂŞÍTĂ, *-e*, s.f. = vînzătoare în prăvălie; (învechit) negustoreasă.

BRÁUN, *-ă*, adj. = brun, cafeniu, maro.

BURCÁŞ, *-i*, s.m. = ţigan nomad; cărturar.

BURCAŞÍTĂ, *-i*, s.f. = ţigancă nomadă, cărturăreasă.

BUZDUNÁRI, *buzdunare*, s.n. = buzunar.

CĂPĂTÁ, *capăt*, vb. I, refl., în expr. *a se căpăta la (ceva)* = a se alege cu ceva, a avea parte de ceva: *m-am căpătat la bani după cît am muncit.*

CĂSÁRÍ, *căsari*, s.m. = (rar) casier.

CHINZUÍ, *chinzuiesc*, vb. IV, tranz. = a chinui: *am fost chinzuit destul prin război.*

CINĂŞÉL adj. = frumuşel: *copil cinăşel*; (adverbial) *se îmbracă cinăşel.*

CIOCÁN s.n. în expr. *a sta ciocan* = a sta ursuz, morocănos, indispus: *Toată noaptea stau ciocan La o cruce de fereastă Pentr-o roafă de nevastă.*

CIONT, *cioante*, s.n. = os.

CIORÓI, *cioroaie*, s.n. = izvor, şuvoi de apă.

CÎCĂDÁRE, *cîcădări*, s.f. = (mai ales la pl.) fructul măceşului.

CÎTILENÁŞ adv. = încetişor, cu precauţie; *umblu cîtilenaş ca bătrînii.*

CLOSÉTĂ, *-e*, s.f. = closet; v. *abort, privadă.*

COLÉCTĂR, *-i*, s.m. = (rar) colector: *colectăr la contractările cu statul.*

CONSTĂTÁ, *constăt*, vb. I tranz. = a constata: *el constăta că ar trebui prelungit zidul cu cîtva.*

CORI s. invar. = pojar.

CORN DE NĂFRĂMĂ s.n. = colţ de năframă înnodat, în care se ţin bani sau obiecte mici

de preţ: *Dorul meu ţie-ţi rămîne, Grijeşte-mi-l mîndră bine. Mi-l grijeşte şi mi-l baţă, În corn de năframă neagră.*

CRĂDELNÍŢĂ, *-e*, s.f. = cădelniţă.

CUJÉICĂ, *cujeici*, s.f. = furcă de tors.

CUTÎTORI s. sg. = cositor: *Dar blidu-i de cuţitori, Nu se sparge pînă mori.*

DUCULUÍ vb. IV refl. = a se cuveni: *nu mi-am ştiut ţine nevasta, pă cum s-ar ducului.*

DUG, *-uri*, s.n. = dop mai mare: *am făcut nişte duguri la ulcioare.*

FĂLCÉR, *-i*, s.m. = felcer.

FĂŢ, *feţi*, s.m. = paracliser, ţîrcovnic, crîsnic, sfăt.

FILÉR, *-i*, s.m. = (învechit) sergent: *Fileru, de mergi la el*, Zice: *„marş, că eşti mişăl".*

FÎRCITÚRĂ, *-i*, s.f. = grămadă care cuprinde unul sau două care de paie de fîn: *după ce aduni fînul din polog, îl acăţi pe pari şi faci fîrcitură.*

FONÁRI, *fonare*, s.n. = felinar.

FOROBRÁZ, *-ă*, adj. = impertinent, obraznic; care face pozne: *Floarea era cea mai forobrază din sat.*

FRĂITĂR, *-i*, s.m. = (învechit) caporal: *Şi cînd şcoala s-o gătat, Fraităru ne-o inşpectat. Numa un bumb de-ţi lipsăşte, Pă obraz te şi loveşte.*

FRUNT s. n. = front: *am fost în război, pe frunt.*

GEMÂNĂR, *-i*, s.m. = (mai ales la pl.) gemeni.

GÎNI, *gînesc*, vb. IV intr. şi refl. = a (se) gîndi: *mă tot gînesc cum să lucru mai bine.*

GRĂNIŢĂR, *grăniţeri*, s.m. = grănicer: *noi, năsăudenii, am fost grăniţeri pe vremea Austriei.*

HÎRĂÍ, *hîrăiesc*, vb. IV refl. = a se certa, a provoca ceartă.

INÁŞ, *-i*, s.m. = **1.** ucenic: *inaş la curelărie*; **2.** elev la o şcoală profesională.

INFANTARÍE s.f. sg. = infanterie: *l-au luat la infantarie.*

INTERESÁNT, *-ă*, adj. = (în vorbirea cîtorva) interesat: *era om interesant de bani*; *citim gazete, că şi bătrînii sîntem interesanţi de ce se întîmplă în lume.*

IŞCOÁLĂ, *işcoli*, s.f. = (învechit) şcoală v. *şculă.*

IZÎTÎR s.n. sg. = exerciţiu militar, instrucţie: *ne freca mult la izîţîr.*

ÎMBĂTĂCIÚNE, *-i*, s.f. = (mai ales la sg.) **1.** ameţeală: *am simţit că am o îmbătăciune*; **2.** epilepsie: *are, săracu, boală de îmbătăciune.*

ÎMBLĂTÎT s.n. sg. = treierat: *gătăm iute îmblătitul grîului.*

ÎMPĂRĂTÚŞ s.m. sg. = omuşor.

LAVÓR, *lavoare* şi *lavoruri*, s.n. = lavoar.

LOCOMÍE, *-i*, s.f. = lăcomie.

LOCOMÓS, *-oasă*, adj. = pofticios: *locomos după băutură.*

MĂDĂRÍT, *-ă*, adj. = răsfăţat: *copil mădărit*; *Puişoru-i mădărit Ş-aşteaptă-n braţe adurmit.*

MĂNUĂTOR, *-i*, s.m. = (rar) slujbaş, funcţionar care înmînează acte, citaţii, adrese oficiale ale autorităţilor.

MELINTÁ, *melintez*, vb. I tranz. = a meliţa.

METEHĂU adj. m. = prost, nătărău; cf. meteleu.

MÉTĂR, *meteri*, s.m. în expr. *metăr de lemne* = lemne pentru foc, tăiate cu lungimea de un metru şi aşezate astfel ca să formeze un metru cub: *tai la pădure un metăr de lemne şi-l aşăz.*

MIEZ s. sg., în loc. adv. *un miez* = puţin: *izvor cu un miez de apă.*

MINÁJĂ, *minajii*, s.f. = (învechit) raţie de alimente: *ne-a dat minajii pîntru două zile.*

MIRETÉI s.m. pl. = (perechea de) miri.

MÎNDRÉŢ adj. m. = mîndru, fudul.

MOLÓS, *moloasă*, adj. = nămolos, mîlos: *apă moloasă.*

MUSCÁN, *-i*, s.m. = (învechit) rus.

MÚŞTRU s.n. sg. = (rar) exerciţiu militar: *ziua ne duceau afară pe cîmp la muştru.*

NOVEMBĂR s.m. = noiembrie.

OCÁRĂ, *ocări*, s.f., în expr. *ocară de oameni* = poreclă, nume de batjocură.

OCHÉRI s.m.pl. = ochelari.

ORDĂNÁNȚ, *-i*, s.m. = ordonanță.

PEC, *-i*, s.m. = brutar.

PEDÉSTRU, *-ă*, adj. = (pe cale de dispariție) slăbit, nevoiaș, infirm (șchiop sau orb).

PÉRE s.f.pl., în expr. *pere de pământ* = cartofi.

PESTILITÉNȚĂ, *-e*, s.f. = (rar) boală molipsitoare printre animale : *o dat o pestilitență de ni s-o îmbolnăvit toate vitele.*

PLĂZUÍ, *plăzuiesc*, vb. IV tranz. = (învechit, în superstiții) a prevesti, prin fapte, o nenorocire : *dacă copiii se joacă de-a-mortu plăznuiesc moarte în casă.*

PONIHÓS, *-oasă*, adj. = miop.

PRILÁZ, *-uri*, s.n. = pîrleaz.

PRINSONÉR, *-i*, s.m. = prizonier.

PRIVÁDĂ, *privezi*, s. f. = closet ; v. *abort.*

RĂGUȚĂ, *-e*, s.f. = (învechit) recrut : *Cînd am mărs ca de răgută, Chiar și ziua-mi părea multă.*

RĂHNÍ, *răhnesc*, vb. IV = a răcni, a striga tare.

RĂZVÎRTÍ, *răzvîrtesc*, vb. IV intr. = (rar) a răzvrăti : *pe vremuri, demult, cînd o cuprins pe aici austriecii, țărenii s-o răzvîrtit.*

REFUZÓR, *-oare*, s.n. = (rar) difuzor : *vă cîntă bine refuzoru ?*

RÎNCEZÁLĂ, *rîncezeli*, s.f. = (fig.) femeie leneșă : *Însurat din primăvară, Mi-am luat o rîncezală ; Rîncezala doarme-n pat, Cucuruzu-i nesăpat.*

RÎND, *-uri*, s.n., în expr. *a avea rînd* = a avea posibilitate : *Că noaptea-i mare de durmit, Și ai rînd și de iubit.*

ROÁFĂ, *-e*, s.f. = femeie depravată.

RUCULUÍ, *ruculuiesc*, vb. IV intranz. = (învechit) a fi încorporat : *au ruculuit înlontru la armată.*

RUG, *-uri*, s.n. = măceș.

RUJMALÍN s.m.sg. = rozmarin.

RUS, *ruși*, s.m. = ucrainean : *la Maramureș sînt cîteva sate de ruși.*

RÚSCĂ, *ruște*, s.f. = ucraineancă.

SĂRÍN, *-ă*, adj. = senin : *cer sărin ; vreme sărină.*

SCORBĂCÉL, *-e*, s.n. = bici mic, gîrbăcel ; v. *zbicuț.*

SILVOÍTĂ s.f. la sg. = magiun de prune.

SOCĂCÍTĂ, *-e*, s.f. = bucătăreasă : *la nunți îs mai multe socăcițe.*

SOMNÓRE s.m. sg. = epitet dat unei persoane care doarme mult : *scoală, somnore, că minten îi amiază.*

STATÍVE s.f.pl. = război de țesut ; tiară : *așezăm stativele ca să țesem.*

STĂLÁJ, *-e*, s.n. = etajeră pentru vase.

SUFLETÚT s.n. = suflețel : *Și nu ți afla drăguț, Să-ți fie la sufletuț.*

ȘĂDÉRE s.f.sg. = lenevire : *Măi muiere, măi muiere, Las-o dracului șădere, Că cînepa noastră piere.*

ȘCĂTÚLĂ, *-é* și *-i*, s.f. = cutie : *șcătulă cu chibrituri.*

ȘCÚLĂ s.f. (mai ales la sg.) = (învechit) școală, iș c o a l ă.

ȘPUR, *-i*, s.m. = copil din flori.

TECĂU, *-uri*, s.n. (mai ales la sg.) = cască : *pe front purtam un clop de fier ori tecău.*

TIÁRĂ s.f. sg. = război de țesut, s t a t i v e : *vara punem tiara după casă.*

TIMPIRÚNG, *-uri*, s.n.sg. = linie de ochire (?) : *ocheam cu pușca ca cu tunul, după ce luam timpirungu.*

TÎLBURE adj. = tulbure : *apă tîlbure.*

TÎNTOV, *-ă*, adj. = șchiop.

TÎNU s.m.sg. = (în limbajul familiar al copiilor) bunicul : *mă duc la tînu meu.*

TÎNA s.f.sg. în expr. *mama tînă* = (în limbajul familiar al copiilor) bunică.

TOMÍ, *tomăsc*, vb. IV tranz. = **1.** a aranja : *mi-am tomit bine cușma pe cap* ; **2.** a angaja : *Dacă vrea să mă iubască, Arvocat să nu-și tomască.*

TUPILÍȘ adv. = pituluș : *m-am furișat tupiliș.*

URLÁB, *-uri*, s.n. (mai ales la sg.) = (învechit) concediu : *Vasîle o venit pe urlab.*

VÎJ, *-i*, s.m. = bătrîn, moșneag.

ZAMÂNȘTÉIN, *zamânșteine*, s.n. = (învechit) fortificație.

ZBOCOTÍ, *zbocotesc*, vb. IV intr. şi refl. = a zvîcni, a se zmuci, a se zbate într-un ritm sacadat: *Viţelul, cînd suge la vacă, zbocoteşte.*

ZBICÚT, *-e*, s.n. (mai ales la sg.) = bici mai mic, s c o r b ă c e l.

ZVOCOTÍ, *zvocotesc*, vb. IV. intr. şi refl. = a z b o c o t i: *oaia se zvocoteşte cînd o apuci de picior.*

Material cules şi redactat de
AL. CRISTUREANU

NOTE: Dintre cuvintele de mai sus nu au fost înregistrate în alte lucrări lexicografice: *braun, burcaş, closetă, corn de năframă, fraităr, iziţir, mîndreţ, pestilenţă, refuzor, roaţă, scorbăcel, sufleluţ, timpirung, zamănştein, zbicuţ.*

Sînt atestate, cu acelaşi sens, în alte regiuni sau sînt localizate neprecis următoarele: *abort* (CV 11—12/1950, p. 26: Chisindia-Arad; Lexic reg. p. 97: raionul Rădăuţi), *amuţi* (DA), *arvocat* (BL V/1937, p. 128: Almăj-Banat; Materiale, I, p. 157: Deda-Topliţa), *baraboi* (TDRG; DA; DL; DM), *boldaş* (Caba, Sălaj p. 95; Papahagi, Maramureş, p. 215; Materiale, I, p. 57: Vîlcele-Turda şi p. 154: Deda-Topliţa), *căsar* (DA), *căpăta* (TDRG; Păcală, Răşinari, p. 344; BL, IV/1936, p. 133: Valea Crişului Negru şi BL VI/1938, p. 71), *chinzui* (CADE; Materiale, I, p. 61; Vîlcele-Turda şi p. 208: Someş-Guruslău), *cinăşel* (DA), *a sta ciocan* (Materiale, I, p. 61: Vîlcele-Turda), *cionf* (CADE, ALRM I, harta 5, punct 360: Beclean-Someş; 361: Borşa, Gura Fîntînii — Maramureş; Teaha, Crişul Negru, p. 211), *cîcădări* (TDRG; Caba, Sălaj, p. 87: *cacadări*), *cîtilinaş* (DA; Papahagi, Maramureş, p. 216, *cătilinaş*: ALRM I, harta 141, punctele 369: Tîrlişua-Someş, 359: Lăpuş-Baia Mare, 360: Romuli-Năsăud, 347: Ieud-Maramureş şi 348: Petrova-Maramureş), *colectăr* (DA; Păcală, Răşinari, p. 344), *cori* (TDRG; DA; CADE; Scriban, D; DL cu indicaţia „în Moldova", ALRM I, harta 160, în afară de Moldova, în jurul Năsăudului, 269: Tîrlişua-Someş şi 361: Borşa, Gura Fîntînii-Maramureş), *cujeică* (DA; Papahagi, Maramureş, p. 218: *cujelcă*; BL, VI/1938, p. 191: Năsăud şi Bistriţa; Coman, Gl., p. 26: Coşbuc-Năsăud; Materiale, I, p. 21: Transilvania), *cuţitori* (DA), *ducului* (CADE), *fălcer* (Viciu, Gl., p. 42: Tomnaticu de Sus-Baia de Criş; DA; CADE), *făt* (Frîncu-Candrea, Moţi, p. 99: *crîsnic* sau *făt*; DA; Caba, Sălaj, p. 92: *sfăt*; CADE BL VI/1938, p. 191; Năsăud; Scriban, D; Materiale, I, p. 171; Deda-Topliţa), *fonari* (Viciu, S. Gl., p. 7: Suplai-Năsăud, sat vecin cu cel studiat, fiind singura atestare), *forobraz* (DA; Caba, Sălaj, p. 88), *gemănari* (DA; BL, VI/1938, p. 196; *jemănari*: Maieru-Năsăud, Prundul Bîrgăului-Bistriţa, Bîrla-Bistriţa; *ajemînari*: Bîrla, Bistriţa; ALRM, partea I, vol. II, harta 291, în apropiere puncte din Maramureş, 268: Năsăud, 296: Tîrlişua-Someş şi 360: Romuli-Năsăud; DL), *gîni* (DA; Papahagi, Maramureş, p. 220: *găni*), *grăniţer* (DA; Şandru-Brînzeu, Jina, p. 236: *grăniţari*), *hîrăi* (TDRG; DA; Papahagi, Maramureş; CADE; Scriban, D; ALR, serie nouă: puncte prin Transilvania; DM), *işcoală* (DA; Şandru-Brînzeu, Jina, p. 238; Materiale, I, p. 259: Geoagiu-Orăştie), *îmblătit* (TDRG; DA), *împărătuş* (TDRG; Candrea, Ţara Oaşului, p. 50; Caba, Sălaj, p. 90; CADE; Scriban, D.; ALRM I, puncte apropiate prin Maramureş, Năsăud şi în spre Dej), *lavor* (ALR harta 406, diferite puncte prin Transilvania şi Bucovina), *lacomos* (DA; Papahagi, Maramureş, p. 224), *mădărit* (Frîncu-Candrea, Moţi, p. 120; DM), *metehău* (DL; CADE), *un miez* (Lexic reg., p. 17: Ferneziu-Baia Mare; Materiale, I, p. 212: Someş Guruslău-Zalău), *miretei* (BL, VI/1938, p. 196: Lunca Ilvei-Năsăud; ALR I (colorat) harta 363, prin Maramureş, 360: Romuli-Năsăud, 269: Tîrlişua- Someş şi în alte puncte apropiate), *muscan* (Papahagi, Maramureş, p. 226; CADE; Materiale, I, p. 182: Deda-Topliţa), *muştru* (TDRG; Scriban, D; DM), *ocheri* (Papahagi, Maramureş, p. 228: Dragomireşti; BL VI/1938, p. 192), *pec* (BL p. 208: Lunca Ilvei, Maieru-Năsăud,

Prundul Bîrgăului, Bîrla-Bistriţa ; Lexic reg., p. 9, *peic* : Sanislău-Carei ; Materiale, I, p. 84, Vîlcele-Turda, p. 185 : Deda-Topliţa, p. 264 : Petroşeni şi p. 286 : Măgheruş-Şieu), *pere* (CV 5/1952 : Sînicoară-Cluj), *plăzui* (Paşca, Gl., p. 47, com. N. Drăganu), *ponihos* (TDRG ; DA ; Scriban, D ; Materiale, I, p. 26 : Transilvania, p. 87 : Vîlcele-Turda, p. 187 : Deda-Topliţa), *prilaz* (TDRG ; Papahagi, Maramureş, p. 230 ; Şandru-Brînzeu, Jina, p. 242 ; Scriban, D. ; ALR II : puncte risipite pretutindeni ; Materiale, I, p. 26 : Transilvania), *prizoner* (Materiale, I, p. 188 : Deda-Topliţa), *privadă* (Materiale, I, p. 89 : Vîlcele-Turda, p. 189 : Deda-Topliţa), *răgută* (TDRG ; Papahagi, Maramureş, *răgut/ă/*, p. 230 ; Scriban, D. ; CV 11—12/1950 : Chisindia-Arad ; DM ; Materiale, I, p. 189 : Deda-Topliţa), *rucului* (Paşca, Gl., p. 51 „a drege, a repara" : Bistriţa-Transilvania ; Şandru-Brînzeu, Jina, p. 293 şi *ruclui* ; Materiale, I, p. 190 : Deda-Topliţa ; Teaha, C. N., p. 261), *rug* (TDRG ; CADE ; Scriban, D. ; DM ; Materiale, I, p. 180 : Deda-Topliţa), *ruscă* (CADE ; Scriban, D.), *sărin* (TDRG, *serin* ; Caba, Sălaj, p. 92, *serin* ; Papahagi, Maramureş, p. 232, *serin* (formă generală) ; CADE ; BL VI/1938, p. 203 : Lunca Ilvei, Maieru-Năsăud, Prundul Bîrgăului, Bîrlad-Bistriţa), *scorbaci* (TDRG ; Materiale, I, p. 92 : Vîlcele-Turda, p. 190 : Deda-Topliţa ; LR 2/1961, raionul Vişeu-Maramureş), *silvoiţă* (Caba, Sălaj, p. 100 şi *şilvoiz* ; CV 6/951 : Hida-Cluj ; LR 2/1960 : Gîlgău-Someş ; Lexic reg. p. 22 : Baia Mare *silvăiz* ; Materiale I, p. 191 : Deda-Topliţa, p. 267 : Geoagiu-Orăştie, însă la p. 93 : Vîlcele-Turda şi p. 191 : Deda-Topliţa *silvoiz* ; LR 2/1961 : Sutu-Turda), *socăciţă* (TDRG ; Caba, Sălaj, p. 100 ; Costin, Gr. bănăţean, p. 183 ; Scriban, D. ; CV 5/1952, reg. Braşov ; Materiale, I, p. 26 : Transilvania, p. 191 : Deda-Topliţa şi p. 263 : Petroşeni), *somnore* (TDRG ; CADE ; ALR II, *somnorea* (întrebarea 2308 bis) diferite puncte ; DL ; DM ; Materiale, I, p. 26 : Transilvania, p. 93 : Vîlcele-Turda şi p. 267 : Geoagiu-Hunedoara), *stative* (TDRG ; CADE ; Scriban, D. ; ALR II (colorat) harta 300, în apropiere la 219 : Prundu Bîrgăului-Bistriţa şi 260 : Beclean-Someş ; DM), *stălaj* (CV 4/1950, p. 33, Alba ; Materiale, I, p. 94 : Vîlcele-Turda şi 267 : Petroşeni ; Teaha, C. N., p. 267 : *stalaj* şi *stalajie*), *şpur* (DR, II, p. 612, com. N. Drăganu ; Papahagi, Maramureş, p. 234, *şpuriu* : Săcel ; Paşca, Gl., p. 54 : com. N. Drăganu ; BL VI/1938, p. 106, *şpuri* : Lunca Ilvei, Maieru-Năsăud, Prundul Bîrgăului, Bîrla-Bistriţa ; ALR II diferite puncte foarte apropiate din jurul Năsăudului şi Maramureş ; CV 6/1951, Iuda-Bistriţa), *tînu* (cf. BL VI/1938, p. 195, *tată tîn* = moş : Bîrla-Bistriţa) ; *tîna* (ALR I, harta 238, „bunică" : 795 : Boişoara-Argeş ; BL VI/1938, p. 195 : Bîrla-Bistriţa), *tomi* (Papahagi, Maramureş, p. 234), *tupiliş* (TDRG ; Scriban, D. ; Teaha, C.N. p. 276 ; cf. *tupiluş* DL ; DM), *urlab* (CV 5/1952, reg. Braşov ; Materiale, I, p. 161 : Vîlcele-Turda şi p. 197 : Deda-Topliţa), *vij* (Caba, Sălaj, p. 94 ; Papahagi, Maramureş, p. 236 ; CADE ; Scriban, D. ; ALR I, vol. II, la 268 : Năsăud, 269 : Tîrlişua-Someş şi 361, Borşa-Maramureş ; Lexic reg., p. 15 la Breb şi Crăceşti-Maramureş ; Materiale, I, p. 27 : Transilvania), *zbocoti* (Coman, Gl., p. 68 : *sbocoti* violent şi repetat : *-teşte* inima de spaimă, pulsul de friguri viţelul la ugerul vacii, comunicat chiar din Zagra Năsăud cu aceste sensuri şi *a smocoti* viţelul : Măţău-Muscel, Materiale, I, p. 290 „a bate" : Măgheruş Şieu-Bistriţa), *zvocoti* (CADE şi Materiale, I, p. 104 : Vîlcele-Turda).

Între cuvintele de mai sus sînt înregistrate după ALR cîteva atestări în puncte apropiate de satul studiat. Localitatea se află însă în imediata apropiere sau chiar la limita ariilor cuvintelor comentate.

Am redat şi cîteva cuvinte înregistrate în „Bulletin Linguistique" VI/1938 în ancheta din Năsăud, deoarece satele studiate atunci, respectiv : Lunca Ilvei şi Maieru, se află la distanţele de 73 km, şi 56 km de Zagra, iar Prundul Bîrgăului şi Bîrla, din raionul Bistriţa, la o distanţă de 81 km, şi 64 km.

Cuvinte cu alt sens sau nuanţă de sens, atestate în alte regiuni — pe lîngă sporadicele completări făcute şi la paragraful precedent — le considerăm următoarele : *căsar* (DA, în Tran-

silvania şi Banat, „învechit şi artificial", Papahagi, Maramureş, p. 216 „cel care rămîne acasă" : Budeşti, Crăceşti ; CADE (om căsătorit), *fîrcitură*, (Viciu, Gl., p. 42 „căpiţă de 4—5 care de fîn" : Mărgău-Hunedoara şi Iliuşa-Dej, DA : Păcală, Răşinari, p. 139, *furcitură* „grămejoară" de fîn" ; Caba, Sălaj, p. 88 „claie", DA „căpiţă de fîn mai mare"), *îmbătăciune* (TDRG „ameţeală" ; DL idem şi ALRM I, harta 165, cu diferite puncte în Maramureş, Năsăud şi în nordul Transilvaniei „epilepsie" sau „boală rea"), *pedestru* (Densusianu, Haţeg, p. 28, pe lîngă sensul propriu, şi „nevoiaş, amărît" sau cu un defect fizic ; Papahagi, Maramureş, p. 229, cu sens neprecizat, Paşca, Gl., p. 47 „şchiop, schilodit" : Crişcior-Hunedoara şi „debil" : Bistriţa-Transilvania ; CADE ; BL, II/1934, p. 238 „nenorocit" : Munţii Apuseni ; BL, VII/ 1935 p. 139 „orb, olog" : Lăpugiul de Jos-Hunedoara ; BL, VI/1938, p. 180 (rar) „infirm, neputincios" ; Scriban, D., avînd şi un citat livresc, cu nuanţă ironică ; ALR II, harta 115 şi 162 sensul de „olog" ; ALRM I (colorat), harta 97, „olog" şi „cerşetor" ; Teaha, C.N., p. 251 „bolnav, neputincios infirm, ciung, slăbănog"), *tiară* (Frîncu-Candrea, Moţi, p. 106 „urzeala învîrtită pe sul" ; TDRG „urzeală" ; Viciu, Gl., p. 28 *chiară* „firele puse pe război" la Reteag-Dej şi Chintelnic-Bistriţa ; Viciu, S. Gl., „război" : Şomcuţa-Mare ; Papahagi, Maramureş, p. 223, *kiară* „război de ţesut" şi „ce se poate ţese într-un singur rînd" ; Coman, Gl., p. 78 „tortul de pe război" : Bonţ-Gherla ; Scriban, D., „urzeala învîrtită pe sul" ; DM „vatră", „război de ţesut" ; Materiale I, p. 27 „urzeala de pe sulul dinapoi pînă la iţe").

Cu un fonetism neatestat pînă acum : *aierilea, bogajă, bogoman, constăta, crădelniţă, dobîndi, filer, frunt, infantarie, locomie, mănuător, melinţa, minajă, novembăr, ordănanţ, răhni, răzvîrti, şculă, tilbure.*

Sînt atestate în regiuni diferite, cu forme diferite : *burcăşiţă* (Paşca, Gl. *burcă*, p. 13 : Bonţ-Gherla), *cioroi* (Viciu, Gl. *ciuroi*, p. 31 : Săcărîmb-Deva), *dug* (Caba, Sălaj, p. 96 ; *dugău*), *şcătulă* (Coman, Gl., p. 68, *şcătuică, şcătuie, şcătulcă, şcătulcuşă* : Aurel Vlaicu-Orăştie, Suceava, Cîmpeni-Turda, Bîrlad ; C.V. 5/1951 : Giarmata-Timişoara ; Lexic reg. p. 67 : Holod-Beiuş Materiale, I, *şcatuie*, p. 96 : Vîlcele-Turda, *şcutie, şcuttie, cuştie, cuştie*, p. 193 : Deda-Topliţa ; Teaha, C.N., *işcatulă* „cutiuţă", p. 234), *tecău* (Densusianu, Haţeg, *s'ecău*, p. 335 ; Caba, Sălaj, *ciacău*, p. 95).

Sînt înregistrate cu alte sensuri decît în limba literară : *antract, cioroi, interesant, rîncezeală, şădere.*

TENDINȚE ÎN SINTAXA LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE*

DE

GH. BULGĂR

Dezvoltarea limbii romîne s-a caracterizat în ultimele decenii prin îmbogățirea lexicului cu termeni moderni impuși de progresul civilizației contemporane, prin statornicirea normelor gramaticale, ortografice, fonetice, pe baza unor criterii științifice realiste, prin îmbogățirea mijloacelor stilistice în legătură cu desfășurarea activității științifice, literare, publicistice. Publicarea unor lucrări fundamentale (Gramatica Academiei R.P.R., dicționarele, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*) a contribuit în mod considerabil la întărirea unității limbii romîne literare, proces favorizat în mare măsură și de unitatea politico-socială a poporului, în faza construirii societății socialiste. Pe bună dreptate, în partea introductivă a recentului tratat *Istoria Romîniei*, vol. I, 1960, se subliniază faptul că : „Unității geografice îi corespunde un popor romîn tot așa de unitar, folosind aceeași limbă din Dobrogea pînă în Maramureș, micile deosebiri regionale trecînd aproape neobservate" (p. XXVI).

Revoluția culturală e un factor important al cultivării limbii ; în aproape două decenii, unitatea, bogăția, precizia limbii au făcut progrese considerabile, despre care au vorbit adesea și lingviștii și scriitorii. În special în ultimul deceniu, eforturile către o cultură nouă au impus un ritm mai viu și în sfera perfecționării mijloacelor de exprimare.

Unitatea limbii permite însă și tendințe inovatoare în lexic, în sintaxă și mai ales în stiluri, unele cu un caracter de generalitate. Procedeele sau particularitățile de exprimare ale unui autor și construcțiile accidentale din stilul artistic nu intră în această sferă de probleme. Ne preocupă

---

* Comunicare ținută la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Institutul „Maxim Gorki ", martie 1962.

acum unele tendințe actuale în sintaxă, altele decît cele semnalate prin cercetările anterioare sau în studiile recente [1].

★

I. Două tendințe opuse apar frecvent în diferite stiluri. Prima constă în fragmentarea unităților sintactice în părți izolate de elementul regent. Discontinuitatea merge mai departe decît fenomenul izolării subordonatelor discutat de mine în *Studii de gramatică*, vol. I, 1956. Problema a fost reluată acum de I. Coteanu pentru a demonstra că în stilul artistic actual, discontinuitatea „este... oglinda unor anumite deprinderi de vorbire familiară ridicate la rangul de stil literar" [2]. Nu e vorba numai de stilul artistic, procedeul este mai general, el se reflectă și în presă. Chiar atribute și complemente sau nume predicative în construcții eliptice pot apărea ca unități formal independente; logic însă, ele nu pot fi desprinse de elementul regent:

„Povestește și el despre acele începuturi timide. Timide și totuși curajoase. *Pline de încredere*". Contemp., 1961, nr. 41, p. 1. „Își amintea perfect glasul ei. Un glas puțintel mai gros decît al altor fete. *Foarte melodios. Ceva de violoncel*". G. lit., 1962, nr. 17, p. 3. „Nimic de zis. Bun băiat. *Capabil. Minte ageră* care prinde repede și temeinic. *Pasionat* în ale tehnicii". Inf. B., 1962, nr. 2468, p. 1. „Pe atunci era un brad... *Înalt... Vînjos... Cu toată lumina soarelui și a vieții în ochi.*" Z. Stancu, F. P. 53—54 [3].

Atît propoziția nominală, adesea rezultat direct al unor izolări (cf. ex. 2), despre care s-a mai vorbit, cît și fragmentarea întregului logic în părți sînt construcții care s-au generalizat în scrisul contemporan. O nouă ediție a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* va putea consemna faptul că nu numai fraza prezintă discontinuități (p. 79), ci și propoziția. După cum a înregistrat întrebuințarea punctului pentru a izola o propoziție dependentă de regenta ei chiar la scriitorii clasici, în viitor va trebui să înregistreze și izolările părților de propoziție de elementele lor regente. Elasticitatea sintaxei (pînă la discontinuitatea construcțiilor) și formele izolărilor merg azi mai departe și sînt mai frecvente decît acum cîteva decenii. Scriitorii care în trecut nu le-ar fi întrebuințat, acum recurg la ele (Călinescu, Vianu, Beniuc, Bogza); frecvente sînt izolările în cele mai îngrijite periodice („Scînteia", „Contemporanul"). Analiza gramaticală nu o dată e pusă la încercare în astfel de cazuri, pentru că partea izolată poate fi luată ba ca un atribut sau complement, ba ca nume predicativ sau chiar ca subiect al unei propoziții eliptice; de ex.:

---

[1] O. Densusianu, *Evoluția estetică a limbii romîne*, încheiere, curs litograf. 1931—1932, p. 160; Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, ed. II, 1948 (cap. „sintaxă"); id., în LR, III (1954), nr. 5; id., *Limba română contemporană*, 1956, p. 747—748; Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, 1960, p. 22,447; acad. Iorgu Iordan, *Inovația în limbă*, în SCL, XI (1960), nr. 3; id., *Dezvoltarea limbii noastre naționale în anii puterii populare*, în LR, X (1961), nr. 4 (este studiată în special problema lexicului); D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, 1961, p. 45 (probleme de lexic).

[2] LR, XI (1962), nr. 1, p. 8.

[3] Suspensiunile autorului.

„Avem ce n-am avut niciodată. *Prețuire și mijloace de lucru. Amîndouă un strașnic stimulent*". R. lib., 1961, nr. 5211, p. 4. „Rabelais scrie o operă fără analogie în întreaga istorie a literaturii. *Un roman. O satiră. O epopee comică. O enciclopedie bufă*". Vianu, P.S. 135.

Nu vom pretinde că inovațiile acestea sînt fără precedent în scrisul romînesc. Expresia directă, liberă, imitînd stilul oral, a lui Eminescu sau Caragiale ne oferă însă puține pilde de construcții eliptice, discontinui (e vorba de stilul scriitorului, nu de vorbirea personajelor). Iată două exemple :

„I-am spus cuvinte bune. *O rază de speranță... O adorabilă schiță*". Eminescu, P.L. 120 [1]. „Mi-ai scos alta ! *Măsea nevinovată*". Caragiale, O.V, 204.

La Delavrancea discontinuitatea e însă frecventă : „Un cal a căzut lîngă copac. *Al cazacului* [2]".

Formele fragmentării, ale discontinuității sînt mai bogate azi, mai frecvente, mai libere ; tendința de a le folosi e vizibilă în diferitele stiluri.

Tendința opusă se manifestă în dezvoltarea frazei prin îngrămădirea părților de propoziție. Un aspect izbitor în stilurile limbii actuale, mai puțin în cel artistic, este *acumularea părților de propoziție* de același fel : subiecte multiple, atribute, complemente în serie, care duc la o hipertrofie a propoziției și a frazei. Exemplele sînt la îndemîna oricui, în orice fel de texte contemporane. Am ales din diferite stiluri, pentru că bogăția de fapte este într-adevăr excepțională. Ne-am fi așteptat ca mai ales publiciștii, periodicele și broșurile pentru mase să utilizeze propozițiile scurte, fraza concisă, reflex al pătrunderii formelor limbii vorbite în limbajul literar. Generalizarea procedeului de a acumula subiecte, atribute ori complemente contrazice aceste așteptări și este adesea în dauna clarității comunicării. Iată exemple :

„*Creșterea* foarte mare a volumului de cunoștințe necesare, *progresele* și *complexitatea* metodelor experimentale, ca și *dificultățile* ce apar în procesul *elaborării și rezolvării problemelor teoretice*, ca și *a problemelor de proiectare sau de tehnologie*, scot în relief, pe de o parte, importanța pregătirii științifice, iar pe de alta, *necesitatea începerii acestei pregătiri*, chiar din primii ani de studiu în institutele tehnice superioare". Rev. înv. sup., 1961, nr. 4, p. 41. „*A observa, a nota, a sublinia* întîmplări și expresii caracteristice omului de azi, *a constata* și *cerceta* modificările sufletești în raport cu modificările *obiective determinate de revoluția socialistă*, *a studia* științific (să nu evităm cuvîntul „științific") căderea vechilor moravuri și ridicarea mentalității noi, iată datorii care-l pun pe scriitorul *constructor de azi în situația unui adevărat cercetător, cu metodă și precizie*, al vieții". G. lit., 1961, nr. 48, p. 1. „*Orientarea* scriitorilor spre temele majore ale actualității, nu în fraze decorative — ci în practică — *cultivarea* spiritului de partid, *amploarea* documentării, lărgimea *ariei problematice a dramaturgiei*, respectul față de cuvîntul iscălit, *valorifi-*

[1] *Proza literară*, Ed. Scurtu, 1908.

[2] *Între vis și viață*, p. 272 ; cf. Al. Niculescu, *Structura frazei în opera lui Delavrancea*, în *Contribuții la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea*, I, p. 231.

carea creatoare a *marilor tradiții ale dramaturgiei naționale în spiritul actualității socialiste* necesită efectiv *o secție* de dramaturgie la Uniunea Scriitorilor, *o presă* mai vie și *mai caustică cu mediocritatea și lucrul de mîntuială, un plan* larg *de perspectivă, cu scadență îndelungată, de coordonare a eforturilor ideologice și materiale* în vederea *învingerii rămînerii în urmă a dramaturgiei originale față de celelalte ramuri ale literaturii*". Contemp., 1962, nr. 5, p. 1.

Frazele citate nu au o structură identică. În cazul unei simple repetări, ca în exemplul al doilea, ideile pot fi urmărite destul de ușor, pe cînd în alte cazuri, repetarea unei părți de propoziție — adesea un element regent — e însoțită de determinări care complică fraza, ca în primul exemplu: „*procesul elaborării și rezolvării problemelor teoretice ca și a problemelor...*"; „*necesitatea începerii acestei pregătiri...*"; în al treilea: „*lărgimea ariei problematice a dramaturgiei... valorificarea creatoare a marilor tradiții ale dramaturgiei...*" etc.

Acumulările pot fi deci lineare (a — a — a — a), de aceeași categorie, sau în serii de subordonări (a — b — c — d) care complică și mai mult fraza. În astfel de situații se pot ivi treceri de la o categorie sintactică la alta, ca în acest citat, în care atributul *omului* devine apoziție în nominativ în propozițiile succesive:

„Trăim epoca făuririi *omului* complet, visul de veacuri al marilor umaniști, *omul* splendidului echilibru, *omul* creator, *omul* în care gîndirea îndrăzneață și fapta se împletesc într-o armonioasă sinteză, *omul* care respinge nedreptatea așa cum plămînul respinge aerul viciat, *omul* pentru care egoismul rapace, generat de orînduirile exploatatoare, devine crimă, *omul* pentru care curajul e ceva cotidian, obișnuit, *omul* care descoperă și trăiește cu toate fibrele sale universul infinit al dragostei, *omul* pentru care suferința semenului său pe alt meridian devine suferința sa proprie". Titus Popovici, în „Scînteia", 1960, nr. 5339, p. 3.

Formele subordonării pot căpăta amploare și într-un alt sens care impune eforturi cititorului: textul aduce prea multe determinări ale unor părți principale sau secundare de propoziție, repetate și acestea. Avem atunci o schemă mai complexă a frazei: A(+a+b+c)+B (+a+ +b+c) etc. (cf. și citatul de mai sus din Contemp., 1962, nr. 5):

„Prin reducerea *consumurilor specifice*, scăderea *procentului de rebuturi sub cel admis*, reducerea *cheltuielilor de întreținere* și introducerea *evidenței tehnice a materialelor*, constructorii de utilaj petrolifer din regiune au realizat pînă acum economii *suplimentare la prețul de cost în valoare de 10 milioane lei*". R. lib., 1961, nr. 5282, p. 1.

„Chimizarea producției, *făurirea de materiale sintetice* cu proprietăți dinainte cunoscute, dezvoltarea *în ritm accelerat a tuturor tipurilor de transporturi*, continua perfecționare a *tehnologiei în toate ramurile*, reprezintă doar cîteva aspecte care arată nivelul *înalt al forțelor de producție ale comunismului întemeiate pe cea mai înaintată tehnică*". Contemp., 1961, nr. 42, p. 7.

Un procedeu aparte, cu o veche tradiție literară, constă în enumerarea amănuntelor după enunțarea ideii principale. În citatul de mai jos

ni se prezintă succint un adevărat tablou al acțiunilor, în care nu mai intervin determinările greoaie întîlnite în citatele precedente:

„Țelurile culturale (ale ASTREI) erau dintre cele mai vaste: *întemeierea* de biblioteci și publicații, editarea de tratate și cărți de popularizare, un *compendiu* al istoriei Transilvaniei, lucrări de agricultură, de geodezie, apicultură, sericicultură, silvicultură, horticultură, medicină populară etc., o colecție de inscripții culese de pe teritoriul ardelean, *publicarea* izvoarelor istoriei romînilor, *o colecție* de folclor, *o floră* a Transilvaniei și altele încă..." Contemp., 1961, nr. 42, p. 2.

Amploarea frazei nu este condamnabilă în sine; exemplul din urmă ne-a arătat că amănuntele pot fi enunțate în mod convenabil, fără succesiunea de determinări de tipul: *în vederea învingerii rămînerii în urmă a dramaturgiei originale*, din citatul reprodus mai sus din Contemp., 1962, nr. 5. Dar a înainta treaptă de treaptă spre mulțimea determinărilor cere efort și poate îndepărta pe cititor de la înțelegerea imediată a ideii exprimate. Exemplul citat ar fi devenit mai clar în forma: *pentru a învinge rămînerea în urmă a dramaturgiei originale.*

II. Atributul și complementele ocupă un loc privilegiat în structura frazei contemporane; privilegiat prin *frecvență*, prin *varietate de forme*, prin *topică*. S-ar putea spune că toate acestea, privite în lumina raportului dintre conținut și expresie, ilustrează amploarea *spiritului analitic contemporan*, care are nevoie, pentru precizări, de multe atribute și complemente. Apare deci și în acest fel vizibilă legătura strînsă dintre gîndire și limbă, dintre fond și formă. Cînd toate sectoarele civilizației actuale operează cu delimitări și cu descrieri amănunțite, atributul și complementul indică raporturi mai exacte și precizări indispensabile; de ex.:

„Întărirea *ordinei* și *disciplinei de stat* în toate verigile, determinarea *precisă a atribuțiilor și răspunderilor* ce revin *diferitelor* organe *de conducere, îndrumare și control*, grija *pentru calificarea superioară a acestora* trebuie să constituie preocuparea *permanentă atît a miniștrilor cît și a tuturor cadrelor de răspundere din organele administrației de stat, centrale și locale*". Congres III, 169.

1. Bogăția atributelor prezintă unele aspecte specifice, care trebuie menționate:

a) Se remarcă, întîi de toate, prezența concomitentă a atributelor adjectivale și substantivale, care însoțesc elementul regent. Un citat din stilul științific poate ilustra această situație:

„Interesul *actual pentru cibernetică* este numai o manifestare *parțială din cadrul unui fenomen mai general*, acela al *interpătrunderii reciproce a unor domenii ale științei*, care pînă mai ieri erau perfect distincte și izolate unele față de altele". Contemp., 1962, nr. 7, p. 7.

b) Antepunerea atributului adjectival[1] urmăreşte adesea sublinierea importanţei acestei părţi de propoziţie:

„Activitatea artistică de amatori, o *vastă* arenă pentru manifestarea şi dezvoltarea talentelor din popor, reprezintă un *nesecat* izvor de îmbogăţire şi înflorire a literaturii realist-socialiste, a artei". Scînteia, 1961, nr. 5338, p. 3. „Aceste *splendide* statuete... sînt *adevărate* documente etnografice ale timpului". Inf. B., 1962, nr. 2645, p. 2; „*deplina* posesiune a *întregii* game de procedee" (ib., nr. 2649, p. 2); „*nobilă* abnegaţie"; „*sublimă* frumuseţe sălbatecă"; „*neîmblînzitele* torente ale Bistriţei"; „*gigantică* orgă"; „*vechiul* gînd" (Contemp., 1962, nr. 13, p. 1); „*principalul* avantaj"; „*prea marele* credit"; „*certe* reuşite ale autorului" (Tribuna, 1962, nr. 1, p. 3). Iar pe o singură pagină din Inf. B.: „*singura* apărare"; „*bogata* experienţă"; „*uşoare* ameninţări"; „*anumite* sectoare"; „*deplina* independenţă"; „*întregul* popor"; „*eventuale* consecinţe" etc. (nr. 2655, p. 3).

Această topică e influenţată de multe ori de topica limbilor franceză, germană, dar în primul rînd de limba rusă [2], din care se traduce mult azi.

c) Mai mult decît în orice alt sector al sintaxei, atributele în serie pot marca dependenţe care merg din treaptă în treaptă. Le-am amintit şi mai sus, dar iată acum şi alte cîteva exemple: „procedee *speciale de comandă automată a maşinilor-unelte*; folosirea *maşinilor electronice de calcul şi a altor sisteme de programare electronică pentru automatizarea complexă a unor procese de producţie la rafinării*; automatizarea *unor lucrări de calcule economice şi de statistică*" (Rev. înv. sup., 1961, nr. 4, p. 9).

d) Atributele substantivale construite cu prep. *de* ocupă un loc considerabil; de multe ori chiar, în locul atributelor în genitiv apar cele cu prepoziţii. De ex.: „continuitatea *de viaţă* şi *de cultură*" (Ist. Rom., I., p. 143); „interferenţe *de planuri*" (G. lit., 1961, nr. 51, p. 2); „problemele de *economie politică*" (Contemp., 1961, nr. 42, p. 1); „pericolul *de folosire* a armelor nucleare" (Scînteia, 1962, nr. 5555, p. 3) etc.

În acest caz poate fi vorba de o influenţă a tiparului sintactic specific limbilor romanice (în primul rînd al limbii franceze).

2. Tot un fel de atribut este şi apoziţia, care apare în multe contexte, în forme foarte diferite, mai ales în publicistică, în stilurile ştiinţifice şi în cel administrativ. Din bogatul material adunat, dau numai cîteva exemple:

„Pacea, *această fierbinte aspiraţie a fiecărui om de pe planeta noastră*, şi-a găsit în lucrările Congresului o confirmare bărbătească, hotărîtă. *Expresie fundamentală a gîndirii marxist-leniniste*, lupta pentru pace a fost din totdeauna temelia temeliilor Statului Sovietic". (Z. Stancu, în Scînteia, 1961, nr. 5330, p. 1). „Cinematografia — *puternic instrument de înrîurire asupra omului* trebuie să aibă un ţel precis". (Contemp.,

[1] Cf. Al. Graur, *Place de l'adjectif en roumain*, BL, 1940, p. 237 şi urm.; I. Iordan, *Limba română actuală*, ed. II, p. 437 (problema e semnalată în legătură cu rolul topicii în diferenţierea semantică a atributului); P. Benes, *Place de l'adjectif epithète en roumain*.

[2] M. Popescu Marin, *Observaţii asupra topicii atributului adjectival în limba română*, în SG, III, p. 161 şi urm.

1961, nr. 28, p. 1. „Mișcarea de eliberare națională a cuprins și micuța insulă din Mediterana, *acest bastion al prădalnicului colonialism britanic*". (Inf. B., 1962, nr. 2655, p. 3). „Sensibilitatea, *factor esențial în procesul de pătrundere a realității în conștiința artistului*, nu poate fi despărțită de structura acesteia". (Contemp., 1962, nr. 7, p. 2).

3. Am menționat numai cîteva amănunte în legătură cu bogăția de forme și valori ale atributului în sintaxa contemporană. S-ar mai putea adăuga încă un fapt, care se leagă de atributul adjectival: *raritatea articolului adjectival*, foarte frecvent în secolul trecut la Bălcescu, Alecsandri, Eminescu etc. Azi cu greu putem găsi exemple în care *cel*, *cea* să apară cu valoarea dată pe primul plan în *DL*: „Precedă un adjectiv care urmează după un substantiv articulat" ca în: „Robia și proprietatea *cea mare*" (Bălcescu); „Fuga lui *cea sperioasă*" (Odobescu); „jalea *cea adîncă*" (Ghica) etc. Un număr mare de astfel de construcții întîlnim în variantele eminesciene (cf. O. II, 111 „ochii *cei plini* de lacrimi"; 291 „luna *cea duioasă*"; „pieptul *cel puternic*" etc.). Pagini întregi de literatură sau din presă se pot parcurge azi fără a întîlni astfel de construcții. De pildă, volumele de poezii *Frunze* de Tudor Arghezi și *Azimă* de Mihai Beniuc nu cuprind astfel de construcții, pe cînd la orice poet al veacului trecut ele sînt frecvente.

4. În legătură cu cealaltă parte secundară de propoziție, e vorba de *complement*, sînt de remarcat, în afara bogăției de forme și sensuri, în afara aglomerării mai multor complemente diferite sau de același fel, alte cîteva caracteristici:

a) frecvența circumstanțialelor (mai ales: de scop, de mod, de cauză);

b) inversarea topicii, complementele fiind adesea așezate la începutul frazei;

c) folosirea locuțiunilor și a sintagmelor cu valoare de prepoziție, pentru a marca de la început, prin termenul de bază al relației sintactice, natura complementelor. Construcțiile analizabile, care exprimă legătura dintre verb și complementele sale, sînt numeroase și variate: *din cauza*, *dată fiind cauza*, *din pricina*, *cu scopul*, *în vederea*, *cu condiția* etc. Din aceste construcții s-au născut locuțiuni și construcții (analizabile) cu valoare de conjuncție, folosite frecvent în sintaxa contemporană, mai ales cele în care apare *faptul*: *prin faptul că*, *pentru faptul că*, *din pricina faptului că* etc.[1].

d) întrebuințarea frecventă a infinitivului și a gerunziului pentru a exprima circumstanțialele amintite mai sus.

Aspectele enumerate pot fi bogat exemplificate. Reținem cîteva referitoare la:

a) circulația mare a complementelor circumstanțiale, mai ales de scop: „Să prevadă în planurile de producție dezvoltarea culturii legu-

[1] Cf. Fulvia Ciobanu, *Corespondența dintre elementele prepoziționale și conjuncționale*, în SG, III, p. 75. Unele din acestea au pătruns și în limba populară; cf. I. Gheție, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale în graiurile dacoromîne*, în *Fonetică și dialectologie*, III, p. 151 și urm.

melor, să ia măsuri pentru asigurarea a tot ce este necesar — semințe, materiale pentru răsadnițe, instalații de irigare etc. — *în vederea obținerii unor recolte* mari de legume". (Scînteia, 1962, nr. 5415, p. 1). „Planul de investiții din acest an prevede concentrarea mijloacelor materiale și bănești, îndeosebi pe principalele obiective materiale, *în vederea punerii lor* în funcțiune, într-un termen cît mai scurt, *pentru asigurarea* realizărilor sporului de producție prevăzut în diferite ramuri ale economiei naționale". (R. lib., 1961, nr. 5383, p. 3).

b) Așezarea pe primul plan a circumstanțialelor e de asemenea frecventă[1]: „*În vederea extinderii* acestei metode, conducerea uzinei a organizat cursuri de calificare și de ridicare a calificării, la care sudorii învață cum se mînuiește aparatul automat de sudat. *Pentru verificarea* sudurilor s-a introdus controlul cu raze X, care asigură o calitate superioară a lucrului". (Scînteia, 1962, nr. 5414, p. 1). „*Pentru a preîntîmpina* pierderea de timp, datorită unor eventuale defecțiuni tehnice ce se pot ivi în funcționarea utilajelor cheie, am luat măsuri *pentru a se confecționa* din timp piese de rezervă *spre a se putea* executa reparațiile cît mai rapid. *Pentru realizarea acestui plan*, cabinetul tehnic a organizat un concurs. În același timp, săptămînal, sînt organizate consultații *pentru a se acorda* un sprijin eficient tuturor celor care vor să participe la concurs". (Inf. B., 1962, nr. 2562, p. 2). „*Dată fiind absența lui*, nu putem discuta alte probleme".

c) Sînt folosite pe scară întinsă locuțiunile noi: „*Ca urmare a aplicării acestor* măsuri, precum și datorită laminării la toleranțe negative a tuturor profilelor, muncitorii au reușit să sporească simțitor indicii de utilizare a laminorului". (Scînteia, 1962, nr. 5415, p. 1). „N-a venit *din motive de boală*".

d) Infinitivul și gerunziul sînt folosite frecvent ca circumstanțiale: „*Organizîndu-se* munca pe echipe și ansamble, *asigurîndu-se* condiții de muncă bune în ateliere și piese de schimb suficiente, într-un număr de 7 gospodării de stat s-au terminat complet reparațiile." (Scînteia, 1962, nr. 5441, p. 1). „Pentru *a putea* spune ceva despre India, trebuie să încep *prin a mă împiedica* să vorbesc". (Vianu, Jurnal, p. 270). „*Scoțînd* la iveală toate aceste fapte, raportul se încheie exprimîndu-și îndoiala în ce privește capacitatea comitetului. *Punînd* accentul pe necesitatea unei noi legislații... *Elaborînd* legea cu privire la incompatibilitate...". (Inf. B., 1962, nr. 2654, p. 3).

III. Se știe că în vorbirea populară apar adesea o serie de adverbe ca formă a legăturii dintre propoziții și fraze, pentru a marca continuitatea comunicării (*atunci*, *apoi*, *așa*, *cînd* etc.). Ceva similar se întîmplă și în limba literară actuală. Nevoia de a da exprimării o formă curgătoare,

[1] Mai ales în stilul administrativ, în elaborarea planificării, a sarcinilor viitoare, evident accentul cade pe scopul, pe motivarea acțiunilor indicate. Din acest stil construcțiile au trecut în publicistică și s-au generalizat, încît nu știu dacă, în scurt timp, nu va fi mai expresivă construcția mai rară cu circumstanțialul la urmă.

de înlănțuire a ideilor, impune folosirea frecventă a anumitor adverbe și locuțiuni livrești: *astfel, totodată, tocmai, de aceea, în continuare, de asemenea, în ceea ce privește, cu privire la* etc. De ex.:

„Plecînd de la concluzia, verificată în practică, că folosirea cît mai deplină a timpului de funcționare a agregatelor este nemijlocit legată de îmbunătățirea organizării producției, de asigurarea unei producții ritmice și perfecționarea proceselor tehnologice, noi am luat un șir de măsuri în această direcție. *Astfel*, pentru a asigura o bună organizare a producției defalcăm sarcinile de plan pe secții și mașini". (Scînteia, 1962, nr. 5414, p. 1). „Ei vor să-și respecte angajamentul luat de a termina construcția pînă la data de 1 Mai. *Tocmai pentru asta* ritmul lucrărilor este din ce în ce mai susținut". (Ib., nr. 5436, p. 2). „*Tocmai de aceea* în realizarea experimentului la școlile din Capitală se acordă acestor aspecte o atenție deosebită. *Astfel*, pentru o cît mai eficace...". (G. înv., 1962, nr. 600, p. 5).

Și în acest loc e cazul să amintim influența limbii ruse care uneori provoacă apariția lui: *tocmai, de asemenea, nu numai... ci și*, ca elemente ale relației sintactice.

IV. Această influență este de asemenea vizibilă în construcțiile cu *elipsa predicatului*, în special a verbului copulativ:

„Angajamentul socialist — *cuvînt de onoare*". (Scînteia, 1962, nr. 5445, p. 1). „*Grîne bune statului*". (R. lib., 1961, nr. 5220, p. 1). „*Patriei — mai mult cărbune.* Economiile — *în atenția brigăzii noastre*".

Problema aceasta a fost discutată recent [1]. Construcția eliptică are însă o întrebuințare limitată la stilul publicistic, unde circulă des.

V. În fine, o tendință, care pare destul de accentuată, privește topica în fraze: subordonatele apar din ce în ce mai mult pe primul loc, pentru că: *a*) ele conțin amănunte mai importante pentru autor decît cele din regentă; *b*) explică de la început scopul, cauza, condiția, timpul acțiunii verbelor:

„*Deși face* cuvenitele rezerve... îl elogiază". (G. lit., 1962, nr. 9, p. 2). (Ib.: „*Deși se face* la un moment dat o precizare de circumstanță..."). „*Cînd începeau* poveștile, lăsa capul plecat pe-un umăr". (Tribuna, 1962, nr. 9, p. 5). „*Dacă cifrele* statistice n-ar obosi... ar trebui să scriu și despre producțiile de grîu". (Contemp., 1962, nr. 7, p. 1). „*Deși au existat* reținerи... uzina a depus eforturi, pentru a mări la maximum capacitatea de producție". (Scînteia, 1962, nr. 5457, p. 2).

*

Discuția despre unele tendințe actuale în sintaxa limbii romîne literare are desigur un caracter limitat, căci aici n-am pus decît cîteva jaloane, încercînd să legăm formele construcțiilor despre care am vorbit de necesitățile comunicării, de spiritul analitic modern, precocupat de

[1] C. Apreotesi, *Influențe sintactice rusești asupra limbii romîne actuale*, în *Culegere de studii* a Institutului pedagogic „Maxim Gorki", 1961, p. 234 (cu prea puțin material nou și concludent).

amănunte (de unde și numărul impresionant de sintagme în toate stilurile limbii contemporane). În același timp, influențele dinafară nu trebuie neglijate : tiparul sintactic prinde ușor și se propagă repede din motivele arătate la începutul acestui articol. Lucrările științifice, școala, presa și literatura, care folosesc cu precădere anumite tipare, ca cele discutate mai sus, le impun vorbitorilor și mai ales autorilor. Caracterul publicistic le dă autoritate ; utilitatea acestor construcții, valoarea lor practică trebuie însă cîntărită în funcție de sarcinile fundamentale ale comunicării : claritatea, precizia și concizia frazei. În tendințele discutate mai sus există preocupări pentru unitatea sistemului sintactic, pentru precizarea relațiilor complexe în cadrul frazei contemporane, pentru punerea în relief a ideilor prin construcții noi și prin elemente de relații sintactice analizabile sau adesea așezate pe primul plan. Sintaxa rămîne un domeniu vast al construcțiilor variate, de care se folosește orice vorbitor, și ea oferă, în multe sectoare ale sale, un bogat material pentru studiul cercetărilor viitoare.

TERMENI ÎNTREBUINȚAȚI IMPROPRIU

DE

ANA CANARACHE

1. Vechiul verb românesc *a sluji* a fost, în secolul trecut, dublat şi apoi aproape scos din circulaţie de neologismul *a servi*, care înseamnă „a aduce servicii, a îndeplini o slujbă, a funcţiona (ca...), a fi de folos". În sens larg, cuvîntul se întrebuinţează cînd este vorba de o îndeletnicire socială, de o activitate în folosul colectivităţii. El poate fi tranzitiv („Dacă voi mai revedea vreodată patria mea, va fi numai pentru ca *s-o servesc*". Kogălniceanu, *Scrieri alese*, p. 35) sau intranzitiv („Fusese condamnat ca *să servească* şapte ani ca soldat în regimentul de artilerie". Bart, *Schiţe marine*, p. 25. „*Serveau* cîte 12 ani în ţări străine". Pribeagul, *Pietre rămase*, p. 17).

Verbul se foloseşte şi în alte situaţii, ideea centrală rămînînd însă întotdeauna aceeaşi: „a îndeplini o slujbă (pe lîngă cineva)". Înţelesul acesta de bază (atît în limba franceză cît şi în limba română) se regăseşte şi în fraze ca: „Gospodina *serveşte* pe oaspeţi", din care s-au dezvoltat apoi construcţii de felul: „Gospodina *serveşte* supa" sau: „Au avut şi lăutari, *au servit* şi puţină şampanie" (Rebreanu, *Jar*, p. 18).

Dacă în fraza: „Gospodina *serveşte* pe oaspeţi" acţiunea se răsfrînge asupra beneficiarului, în ultimele două fraze complementul drept nu mai numeşte persoana în folosul căreia se face acţiunea, ci obiectul care se oferă.

Atunci cînd oaspeţii nu sînt serviţi de gazdă, ci îşi iau singuri din bucatele aflate pe masă, ideea se exprimă folosindu-se verbul la diateza reflexivă cu valoare obiectivă, numele persoanei în discuţie devenind subiect, iar obiectul respectiv complement indirect: „Musafirul *se serveşte* cu supă". Mai des însă complementul este subînţeles: „Scosese din buzunarul vestei o cutiuţă de email cu pastile parfumate şi înainte de *a se servi*, o întinse Sabinei" (C. Petrescu, *Calea Victoriei*, p. 14). „Îndemna pe toată lumea *să se servească*, lăudîndu-şi bucatele" (Rebreanu, *op. cit.*, p. 135).

Din contaminarea celor două construcţii: una cu verbul tranzitiv: „Gospodina *serveşte* supa" şi una cu verbul reflexiv: „Musafirul *se ser-*

veşte (cu supă)", s-a născut în vremea din urmă o construcţie hibridă, cu verbul tranzitiv şi cu complementul indicînd obiectul oferit, întocmai ca în primele exemple de mai sus, dar subiectul (exprimat sau subînţeles) în loc să numească persoana care oferă, indică pe cea care ia din mîncare, aşa cum apare în exemplele cu verbul la diateza reflexivă : „Acum *serveşte* dulceaţă" ! (C. Petrescu, *Întunecare*, vol. I, p. 38). Observăm că fraza — aşternută pe hîrtie — este nu numai incorectă, ci şi echivocă, în lipsa gestului expresiv pe care îl face de obicei cel ce invită pe altul să se servească. Numai încadrarea ei într-un context mai larg lămureşte raportul stabilit de vorbitor între termenii propoziţiei : — De altfel, mai putem discuta şi altădată. Acum *serveşte* dulceaţă ! Mariţa... aştepta cu tava de dulceţi şi cafea.

În exemplul de mai sus verbul are un obiect direct : *dulceaţă*. În mod obişnuit însă vorbitorii socotesc exprimarea complementului de prisos. Din ce în ce mai des se aud formule de îmbiere ca acestea : „Nu mai *serviţi*?" „De ce nu mai *serviţi*?" după care urmează răspunsul : „Mersi, nu *servesc*".

Într-o operă literară, textul citat poate reproduce vorbirea unui personaj pe care autorul îl pune în mod intenţionat să se exprime incorect. Folosirea improprie a verbului *a servi* a depăşit însă în orice caz limba vorbită — care prin definiţie este mai puţin îngrijită — şi a început să pătrundă în texte scrise. Iată cîteva exemple : „La dreapta intrării se află o cafenea unde poţi *servi*, liniştit, cafea cu frişcă şi prăjituri" („Veac nou", 25 martie 1950, p. 7, col. 1). „Sute de oameni ai muncii vor putea *servi* zilnic, la preţ convenabil... o bogată varietate de mîncăruri" („Romînia liberă", 13 aprilie 1960, p. 3, col. 2).

Restaurantul Continental din Constanţa, într-o reclamă expusă în vitrină, anunţă cu litere mari : „I.H.R. Mamaia vă invită *să serviţi* masa în restaurantul Continental". (Echivocul din frază permite două interpretări : invitaţia poate fi înţeleasă ca adresîndu-se publicului consumator sau... personalului de serviciu !)

2. Verbul *a prefera*, neologism şi el, înseamnă „a da întîietate sau precădere unui lucru, unei situaţii sau unei persoane, în raport cu altceva sau altcineva ; a aprecia mai mult ceva sau pe cineva" (v. *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane* s.v.). Participiul adjectiv *preferat* se defineşte, în acelaşi dicţionar, ca : „ales sau dorit înaintea altuia, apreciat ca mai bun ; pentru care cineva are o preferinţă".

Din cele două definiţii reiese că, dacă în urma unei comparaţii se alege, din două sau mai multe situaţii, cea care convine mai mult, această acţiune se redă prin verbul în discuţie.

Termenul de comparaţie poate fi exprimat sau subînţeles. Exprimat, el se introduce prin prepoziţia *decît* : „Să înţelege dă sineş că proprietarii acelor vase *vor prefera* trebuinţele lor mai mult *decît* pe ale altora" (*Documente economice*, p. 803). „*Preferim* a ceti Alexandria *decît* multe alte scrieri pretenţioase" (Negruzzi, S.I, p. 335).

Comparaţia se mai poate exprima — construcţie influenţată de limba franceză — printr-un dativ : „Aruncaţi departe o minunată dramă pe care n-o puteţi executa convenabil măcar, şi *preferiţi-i* o farsă slabă

de tot, pe care o puteți executa admirabil" (Caragiale, O., III, p. 294). „Dacă n-ar fi în toată comedia *decît* cîteva scene vii și spirituale, încă *am preferi* această comedie... *tuturor melodramelor franceze*" (Gherea, *St. cr.*, I, p. 367).

Mai rar — tot prin influență franceză — termenul de comparație este introdus prin prepoziția *la*: *Preferă* răul *la* bine (Bălcescu, M.V., p. 4).

Cînd termenul de comparație nu este exprimat, el trebuie să reiasă clar din context: „În taină eu pe Palmira, fără a ști ea, o iubesc/Și din soțiile mele pe dînsa o *preferesc*" (Negruzzi, S. I, p. 38). „Laptele îl beau cum e muls de la vacă — deși eu îl *prefer* de capră" (Sadoveanu, O., IX, p. 98). „Eu nu am darul versului decît în mică măsură. *Prefer* să spun în proză ce gîndesc" (Beniuc, V., p. 29).

Cu timpul, ideea de comparație a început să rămînă mai în umbră, verbul *a prefera* devenind oarecum sinonim cu *a iubi*, *a-ți plăcea*. Deși neexprimată, comparația este însă prezentă în mintea vorbitorilor, fiind, dacă nu exprimată, cel puțin sugerată de un context mai larg: „Nu ne prea înțelegem amîndoi asupra felului *preferit* de vînătoare" (Odobescu, S., III, p. 49). „Mi-am adus aminte că [narcișii] sînt florile dv. *preferate* și am luat din mănunchi trei tulpine" (Galaction, O., p. 334). „Era eleva *preferată* a profesorilor" (Brăescu, A., p. 64). *Prefer* să nu vorbesc despre aceasta.

Iată însă și o propoziție independentă de vreun context (urmează imediat după un subtitlu): Consumatorii *preferă* seara cam aceleași localuri („Romînia liberă" nr. 5 464/1962, p. 2, col. 2). Aici *a prefera* este întrebuințat în mod categoric ca echivalent al lui *a iubi*, *a plăcea*, sensuri pe care verbul nu le are.

Ideea de comparație a devenit cu timpul atît de șterșă în mintea vorbitorului, încît recent am auzit pe cineva spunînd: „Bărbatul meu *nu preferă* dulceața de vișine", exemplu în care forma negativă a verbului nu mai permite în nici un chip legarea acțiunii de o alegere.

Uneori vorbitorii dau verbului sensul, inexistent, de *a dori* „Consumatorii pot comanda din ajun sortimentele de mîncare pe care le *preferă* pentru a doua zi" („Romînia liberă" nr. 5 432/962, p. 1, col. 7).

În vremea din urmă *a prefera* este mult folosit în texte de reclamă: „*Preferați* produsele fabricii..." Într-un astfel de text orice idee de comparație a dispărut, căci nici pe departe nu i se sugerează cumpărătorului cui să prefere ceva sau între ce produse să facă o alegere. Autorul reclamei nu spune: aveți în față produsele de la mai multe fabrici, fixați-vă alegerea asupra unuia din ele și anume preferați-le pe ale mele, ci dă verbului sensul absolut de: *cereți*, *folosiți* sau — mai concret — *cumpărați* produsele... Un astfel de sens însă verbul nu are, de aceea folosirea lui în texte de reclamă este nepotrivită.

Supărătoare este și folosirea imperativului. Se poate spune că cineva preferă produsele fabricii X, dar nu i se poate da o dispoziție (imperativă) în acest sens, nu i se poate comanda *să-i placă* aceste produse, *să*

le aleagă dintre mai multe, *să vrea* să le cumpere. O frază ca : *placă-ți* produsele mele, *alege-le*, *voiește* [1] să le cumperi ar fi un non-sens.

Dorința de a da reclamelor mai multă putere de convingere (prin folosirea imperativului categoric) a dus pe autorii lor la utilizarea unui termen neadecvat. Dacă în locul verbului s-ar fi utilizat locuțiunea verbală *a da preferință*, textul, trezind imediat în mintea ascultătorilor ideea unei comparații (*alegeți* — dintre mai multe — *produsele*...) ar fi fost corect, fără ca dinamismul care se cere de la o reclamă să aibă de suferit.

Socotim că un text care apare pe firme, în reclame, în anunțuri etc. și care deci este destinat să fie citit de mase largi de oameni ar trebui întotdeauna redactat într-o bună și corectă limbă românească, ceea ce nici nu credem să fie chiar atît de greu de realizat.

---

[1] Verbul *a vrea* nici nu are imperativ. Forma *voiește* de la a *voi*, dubletul lui a vrea, are alt sens și anume el înseamnă „este suficient să vrei, să ai voință..." Cf. dictonul „voiește și vei putea".

O PROBLEMĂ DE PRINCIPIU ÎN LEGĂTURĂ CU *LUCEAFĂRUL*

DE

I. CREȚU

În nr. 3/1961 al revistei „Limba romînă", Flora Șuteu se ocupă de stabilirea autenticității poeziei *Luceafărul*, în vederea singurei versiuni care trebuie să fie folosită în lucrările *Dicționarului Eminescu*.

Autoarea susține autenticitatea textului poeziei *Luceafărul* publicat în „Almanahul Romîniei June" de la Viena, cerînd ca *Dicționarul Eminescu* să se alcătuiască pornindu-se de la acest text. De asemenea este de părere ca la lucrările *Dicționarului Eminescu* să nu figureze materialul lexical din versiunea aceleiași poezii tipărită în ediția Socec, textul acesteia fiind dubios. În afară de aceasta, Flora Șuteu încearcă să dovedească faptul că pledoaria mea pentru deplina îndreptățire a reproducerii în ediții a versiunii *Luceafărului* din ediția Socec este lipsită de temei, fiindcă într-însa m-aș fi bazat pe fapte nu îndeajuns de controlate și pentru că mai ales n-am ținut seamă de o lucrare specială a lui D. Mazilu asupra acestei probleme. Mi se reproșează de asemenea că în problema *Luceafărului* m-am abătut de la linia urmată în articolele mele *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu* și că, în loc să aduc îndreptările necesare în textul ediției Perpessicius printr-o comparare atentă cu textul din „Almanah", am încercat să stabilesc o chestiune de principiu și anume să argumentez că versiunea *Luceafărului* din ediția Socec este tot atît de eminesciană ca și cea din „Almanah", cu singura deosebire că cea din ediția Socec este mai nouă și este rezultatul unei revizuiri atente din partea poetului și că deci în ediții urmează să se reproducă acest din urmă text, arătîndu-se în note deosebirile pe care le prezintă față de versiunea „Almanahului".

Flora Șuteu susține că „se poate face abstracție de textul *Luceafărului* reprodus de ediția Maiorescu, deoarece acesta rămîne un text dubios, cel puțin din anumite puncte de vedere...". Această idee este susținută fără să se arate că argumentele de ordin istoric și filologic,

aduse de mine, în favoarea *paternității* eminesciene a versiunii *Luceafărului* din ediția Socec, sînt neîntemeiate. Cînd eu, pe lîngă argumente istorice, am invocat cu deosebire elementul lingvistic ca dovadă a *paternității* eminesciene asupra celor două versuri discutate : *Tu ești din forma cea dintîi/Ești vecinică minune*, din versiunea *Luceafărului*, aflătoare în ediția Socec, am socotit că atac nodul gordian al întregii probleme, așa cum se recomandă în cercetările de stabilire a paternității unei scrieri literare. Dar Flora Șuteu nu discută argumentele, ci se mulțumește să afirme că eu n-am reușit să înlătur îndoiala cu privire la autenticitatea textului publicat de Maiorescu, aducînd în favoarea acestei afirmații două considerente : unul, bazat pe faptul că eu n-am ținut seamă de părerile lui D. Mazilu în această problemă și altul, sprijinit pe faptul, cu totul ipotetic după părerea mea, că Maiorescu ar fi introdus destul de multe modificări în poeziile lui Eminescu, ceea ce ar fi o dovadă indirectă că a modificat versiunea *Luceafărului* din ediția sa. Iată motivele care mă determină să formulez răspunsul meu în cele ce urmează.

La obiecția că n-am ținut seamă de lucrarea lui D. Mazilu (Flora Șuteu menționează vag „edițiile lui Mazilu") răspund că în articolul meu, *„Luceafărul" — Paternitatea eminesciană a versiunii din ediția Socec*, al șaselea din seria *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu*, m-am limitat să combat pe principalii susținători ai tezei că modificările existente în versiunea *Luceafărului* din ediția Socec aparțin lui Maiorescu și nu poetului, adică pe D. Caracostea și Perpessicius, care la rîndul lor nu-și sprijină susținerile lor pe argumentele invocate de Mazilu în *Luceafărul lui Eminescu — Expresia gîndirii, text critic și vocabular*, București, 1937. Aceștia probabil că n-au socotit dovezile lui Mazilu destul de concludente, mai ales că lucrarea lui Mazilu fusese depășită prin apariția *Insemnărilor zilnice* ale lui Maiorescu, în care se lămurește chiar problema în discuție. Și am mai avut un motiv. de ordin subiectiv : lucrarea lui Mazilu este de o prolixitate inadmisibilă în construcție, iar din punctul de vedere al nivelului științific este inutilizabilă, dovadă că pînă la Flora Șuteu nimeni n-a invocat-o ca autoritate. Cu toată dificultatea ce-mi provoacă o lucrare confuză, voi căuta totuși să arăt ideile mai de seamă ale lui Mazilu.

Mazilu contestă că Maiorescu a reprodus, în ediția de la Socec, textul *Luceafărului* după un manuscris al lui Eminescu, manuscris care să cuprindă ultimele modificări aduse de poet poemei sale. Dacă ar fi existat un manuscris al *Luceafărului* cu ultimele modificări, zice Mazilu, acesta s-ar găsi printre hîrtiile rămase de la Eminescu. Negăsindu-se, putem trage concluzia că nici n-a existat.

(Trebuie să fac o constatare tristă : Mazilu, care a răsfoit de multe ori manuscrisele lui Eminescu de la Academie, n-a observat că nici un manuscris cu forma ultimă dată de poet unei poezii nu se mai găsește, fiindcă toate au rămas la tipografie, unde s-au pierdut.)

La p. 30 a studiului său, Mazilu afirmă categoric că *Luceafărul* face parte dintre poeziile reproduse din „Convorbiri literare" și nu dintre acelea „aflate pînă acum [adică pînă la data apariției lor în volum] numai în manuscript pe la unele persoane particulare", cum se exprimă Maiorescu în prefața ediției sale de la Socec. „Observăm mai întîi, zice Mazilu,

că poeziile... pe care le-a avut de la *unele persoane particulare* sînt toate scurte... Ele erau deci potrivite pentru a fi date în manuscris, probabil unora dintre cunoștințele feminine ale poetului, deoarece majoritatea poeziilor sînt erotice. Poema [*Luceafărul*] fusese tipărită, pe cînd majoritatea acelor poezii nu".

Interpretarea dată de Mazilu formulării lui Maiorescu, anume că prin „unele persoane particulare", trebuie să înțelegem „*cunoștințele feminine ale poetului*" este greșită. Acele „persoane particulare" n-au fost femei. Eminescu n-a dat autografe cu poezii decît la două din femeile pe care le-a iubit: Veronica Micle și Mite Kremnitz, iar cele două, trei poezii date acestora erau publicate în „Convorbiri Literare" cu mult înainte de a tipări Maiorescu volumul de la Socec, în care au intrat douăzeci și șase de poezii netipărite, dar predate de Eminescu în manuscris lui Maiorescu, pe rînd, după ce ele erau citite de poet în ședințele Junimii, care de obicei se țineau la Maiorescu. Fiind poezii cu caracter erotic, cele mai multe, Eminescu nu credea oportun să le publice alături de vestitele sale *Scrisori* în versuri și de articolele sale pamfletare îndreptate împotriva „păturei suprapuse". În anul 1877 Eminescu, precum se știe, n-a publicat nici o poezie, în 1880 numai una, iar în anul 1882, cînd elabora *Luceafărul*, iarăși nici una.

Dacă acele „persoane particulare" ar fi fost ființe reale și încă femei, cum afirmă Mazilu, ar trebui să admitem ideea neverosimilă că Maiorescu a întreprins o adevărată vînătoare spre a aduna de la „cunoștințele feminine" ale poetului, cele douăzeci și șase de poezii, risipite prin generozitatea și galanteria lui Eminescu, pentru a le tipări în volumul pregătit în pripă, după îmbolnăvirea poetului. Așadar, prin expresia „persoane particulare" Maiorescu se indica pe sine, fiindcă numai el avea cele douăzeci și șase de poezii inedite, desăvîrșite de poet înainte de boala sa. La aceste douăzeci și șase de poezii s-a adăugat în cele din urmă și *Luceafărul*, precum vom vedea îndată din însemnările lui Maiorescu, din care voi extrage numai pe cele privitoare la marea poemă a lui Eminescu și la cele pe care criticul Junimii le avea în manuscris.

„Sîmbătă 17/29 aprilie [1882]... Seara „Junimea" la mine... Citit frumoasă legendă de Eminescu, „Luceafărul" (*Însemnări zilnice*, II, Socec, 1939, p. 58). „Sîmbătă 24 aprilie [1882]... Lectură... a nouei frumoase poezii a lui Eminescu „Luceafărul" (*ibid.*, p. 61). „Luni 13/25 sept. 1882. Ieri seară au fost aici încă al-de Rosetti, Anette, Burghele. Am citit cîte ceva din „Tribunal comique"... apoi iarăși vecinic frumoasele poezii de Eminescu" (*ibid.*, p. 119). Observăm că deși nu era de față Eminescu, i se citeau totuși „iarăși vecinic frumoasele" lui poezii. Care puteau fi acele poezii? Desigur cele aflate la Maiorescu în manuscris.

Dar să urmăm mai departe însemnările: „Vineri 8/20 oct. 1882... Seara *Luceafărul* lui Eminescu, cu el și Anette și familia mea, citit, corectînd" (*ibid.*, p. 127). „Joi 28 oct./9 noiembrie 1882... Aseară „Junimea" cu Alecsandri... Eminescu, Slavici... în total 23 de persoane. O frumoasă nouă novelă a lui Gane, pentru Almanahul studenților de la Viena..., frumosul „Luceafăr" al lui Eminescu șlefuit..." (*ibid.*, p. 132). „Duminică 31 oct. 1882. La ora 10 dim. cu Clara și Livia la Știrbey, la Buftea,

acolo prînzit şi cinat... Le-am citit „*Luceafărul*" lui Eminescu" (*ibid.*, p. 134).

Din însemnările lui Maiorescu, rezultă că *Luceafărul* s-a citit în mod repetat la Maiorescu acasă pînă ce poetul a trimis poema la Viena, iar după aceea s-au citit celelalte poezii aflate la „unele persoane particulare", cum se exprima Maiorescu mai tîrziu. Corectîndu-şi poema, Eminescu începu s-o citească din nou atît la Maiorescu, cît şi în „Junimea", dar de data aceasta avem de-a face cu un *Luceafăr şlefuit.*

O dovadă că Eminescu putea citi un *Luceafăr* şlefuit, altul decît cel expediat în grabă mai înainte la Viena, o avem în faptul că în aceeaşi seară de joi 28 oct. 1882, în care Eminescu a citit *Luceafărul*, şlefuit, cum se exprimă Maiorescu, se citea nuvela lui Gane, care şi ea fusese trimisă mai înainte la Viena, precum rezultă dintr-o scrisoare a autorului ei, datată: Iaşi, 19/31 oct. 1882: „... Conformîndu-mă dorinţei dv. mă grăbesc a vă trimite aice alăturat novela ce am compus pentru almanahul dv. (vezi I. Grămadă, Societatea academică socială literară „Romînia Junâ" din Viena" (1871—1911), Arad 1912, p. 138).

Dacă Mazilu (şi chiar Caracostea, care a sugerat discipolului său studiul amintit) ar fi cunoscut amănuntele date mai sus privitoare la raporturile lui Eminescu cu Maiorescu şi „Junimea" în timpul elaborării şi corectării *Luceafărului*, ar mai fi făcut supoziţii lipsite de temei? Nu rezultă în mod neîndoios, din datele de mai sus, că modificările poemei *Luceafărul* au fost făcute de Eminescu asupra unui text manuscris (căci doar nu apăruse încă „Almanahul", a cărui dată de apariţie este aprilie 1883), manuscris de care avea cunoştinţă Maiorescu şi pe care criticul „Junimii" îl poseda, precum rezultă din faptul că-l purta cu sine chiar în provincie, citindu-l la amici? Şi încă o întrebare: Cînd Maiorescu ştia că Eminescu şi-a revizuit (*şlefuit*) poema, putea el să reproducă în volumul de la Socec alt text decît pe cel revizuit? Cei ce pretind că Maiorescu în mod intenţionat n-a reprodus textul din „Almanah", fiindcă nu ar fi fost de acord cu el, şi că a alcătuit el o versiune după placul său prin reduceri şi adaosuri personale, fac ipoteze fanteziste.

Dacă Maiorescu n-a reprodus în ediţia sa textul *Luceafărului* tipărit în „Almanah", aceasta este o dovadă că nu un asemenea text a suferit modificările, corectarea, şlefuirea de care pomenesc însemnările sale şi pe care Eminescu le făcuse în prezenţa criticului, cu scopul unic de a desăvîrşi poema sa. Asemenea revizuiri mai făcuse poetul şi avea să facă şi altor poezii trimise la tipar, la cererea şi insistenţele amicilor săi. Este suficient să citez cazul poeziilor cedate lui Iosif Vulcan pentru „Familia", apărute acolo într-o formă anterioară şi deci inferioară aceleia pe care o prezintă respectivele poezii în ediţia lui Maiorescu, unde au fost reproduse de pe manuscrisul aflat „la unele persoane particulare". Nemaipăstrîndu-se printre hîrtiile rămase de la Eminescu, manuscrisul ultim al acestor poezii reprodus în versiunea ediţiei Maiorescu, însemnează că textul acestei versiuni este opera editorului? De ce nu se afirmă aceleaşi inexactităţi şi pentru aceste poezii la fel ca pentru cele referitoare la ultima formă a *Luceafărului*? Situaţia este doar absolut identică.

Ca argument al amestecului altora în textul *Luceafărului*, Mazilu citează cazul versului *Pe negre vițele-i de păr* din „Almanah" transformat *Pe vițele-i negre de păr* în „Convorbiri literare", în ciuda faptului că revista menționează într-o notă că reproduce textul „După Almanahul Societății «Romînia Junǎ»". Înlăturîndu-se inversiunea în „Convorbiri literare", cuvîntul *negre* ar căpăta un accent ritmic nenatural *negré*, ceea ce Eminescu n-ar fi făcut. Iată dovada, zice Mazilu, că nu Eminescu a făcut această modificare. Dar argumentul că Eminescu n-ar fi admis un accent nenatural, ca în *negré*, nu rezistă, fiindcă numai în *Luceafărul* din „Almanah" găsim în alte trei locuri acest accent „nenatural". Iată cîteva versuri din categoria celui citat mai sus : „Și *éra* una la părinți" (versul 5); „*Lîngá* fereastră unde-n colț" (versul 11); „*Dará* pe calea ce-ai deschis" (versul 91).

Că versul *Pe negre vițele-i de păr* din „Almanah" putea fi schimbat rezultă din faptul că în limba noastră nu se articulează substantivul precedat de adjectiv. Totdeauna se zice *negre vițe* și niciodată *negre vițele*. Chiar poetul a construit versul acesta în încercările sale anterioare : „În vițe negre e-a lui păr" ; „În vițe negre-i cade păr" ; „Pe negre vițe-i cade păr". În această din urmă formă a intervenit inversiunea și poetul n-a articulat substantivul. După mai multe încercări a intervenit articolul „Pe negre vițe*le*-i /de/ păr". Acest *de* lipsește în manuscris și apare în textul „Almanahului", o dovadă evidentă că poetul nu găsise forma definitivă, dar la revizuire, a renunțat la inversiunea care provoca o construcție gramaticală nefirească și a adoptat o formulă ritmică obișnuită des în prozodie. În loc de *Pe negre vițele-i de păr* a adoptat *Pe vițele-i negre de păr* în manuscrisul lăsat la Maiorescu.

Dar această îndreptare, zice Mazilu, apare în „Convorbiri literare" mai întîi, și abia mai tîrziu în ediția Maiorescu. Cine a făcut îndreptarea în „Convorbiri literare" care reproduceau „Almanahul" și nu un manuscris al poetului, pe care nu-l avem ? Întrebarea aceasta *nu* este fără răspuns.

Îndreptarea prin renunțare la inversiune o putea face oricine, de exemplu, corectorul de la „Convorbiri literare" de la Iași, care n-avea cunoștință de modificările operate de Eminescu la București. Dar se afla la Iași Iacob Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare", care nu putea fi străin de modificările poetului, întrucît, fiind deputat, el se afla în permanență la București și totdeauna în contact cu Eminescu, Maiorescu și „Junimea" bucureșteană. El nu-și putea aminti toate modificările operate de Eminescu în textul poemei sale rămas la Maiorescu, dar îndreptarea unei construcții ca cea de mai sus o putea ține minte. Chiar și în cazul cînd Negruzzi n-ar fi cunoscut personal îndreptarea operată de Eminescu în manuscrisul rămas la Maiorescu, el putea fi înclinat să corecteze o construcție de limbă, prin renunțarea la inversiunea nenaturală.

*

Dar Flora Șuteu, însușindu-și concluziile lui Mazilu, afirmă că nu este exclus ca Maiorescu să fi modificat *Luceafărul* lui Eminescu, fiindcă sînt dovezi că criticul „a introdus destul de multe modificări în poeziile lui Eminescu, cu prilejul publicării lor în volum".

Flora Șuteu crede, ceea ce se crede în genere fără control, că editorul care semnează o ediție este autorul tuturor formelor contestabile din cuprinsul acelei ediții. D-sa crede că pe vremea cînd apăreau poeziile lui Eminescu în volumul de la Socec domina principiul reproducerii exacte, în mod strict științific, precum se practică astăzi cu mare atenție. Dar lucrurile nu stau astfel. Pentru ilustrarea chipului în care se reproducea textul *Luceafărului*, imediat după apariția volumului de la Socec (sfîrșitul anului 1883), voi cita următorul fapt. Revista „Familia" de la Oradea a reprodus *Luceafărul* în numărul său din 6 mai 1884, cu următoarea mențiune : „Din colecțiunea de poezii a autorului, apărută de curînd la București. Prețul 4 lei. Redacția".

Făcînd o comparație între textul *Luceafărului* din „Familia" și cel din ediția Socec („colecțiunea de poezii a autorului", cum se exprima redacția „Familia") am constatat că „Familia" n-a reprodus *Luceafărul* din acea ediție, fiindcă în „Familia" se pot citi strofele care lipsesc în ediția Socec, dar se află în „Almanah" și în „Convorbiri literare".

E simptomatic faptul că chiar textul *Luceafărului* reprodus de Mazilu diferă de izvorul pe care declară că-l reproduce : *Almanahul Societății „Romînia Junǎ"*. Iată cîteva dovezi. Versul 175, care, în „Almanah", are forma *Ce împle cupele cu vin*, este modificat de Mazilu, care pune *umple* în loc de *împle*. Versul 183, care în „Almanah" are forma *Se furișează pînditori* (*pînditori* rimînd cu *bujori*), în textul lui Mazilu prezintă *pînditor* în loc de *pînditori*. Versul 301, care în „Almanah" are forma *Tu vreai un om să te socoți*, în textul lui Mazilu are *vrei* în loc de *vreai*.

Flora Șuteu crede că reproducerea defectuoasă a poeziilor lui Eminescu din „Convorbiri literare" în ediția Maiorescu (Socec), se datorește intervenției criticului care a încercat să îndrepte *„ceea ce i se părea confuz sau umbrit de imperfecțiune în forma eminesciană"*. Dar lucrul nu stă așa.

Cu interesele de care era preocupat, Maiorescu n-avea timp să se ocupe temeinic de editarea poeziilor lui Eminescu, care s-a făcut la repezeală, precum rezultă din însemnările criticului. Se zice că reproducerea poeziilor din „Convorbiri literare" a făcut-o Livia, fiica lui Maiorescu. Nu mai este deci de mirare că se descoperă o puzderie de deosebiri între textul „Convorbirilor literare" și cel al ediției Socec. Nici corectura n-a făcut-o Maiorescu în condiții mai bune. Într-o însemnare a sa găsim că făcea corectura pentru ediția a IV-a (1889), la Kissingen, de unde trimitea materialul corectat la București. Cu acest sistem de corectură, nu e de mirare că s-au strecurat atîtea erori și modificări de la o ediție la alta. Într-un loc al însemnărilor (22 oct. 1890) citim : „— 2 coale corecturi „Eminescu", pe care acum mi le face Anicuța" (a doua soție a lui Maiorescu).

Dacă la acestea vom adăuga că și zețarii și corectorii din tipografie aveau partea lor de contribuție, ne putem explica multele și de multe ori absurdele erori și abateri de la textul real al poeziilor lui Eminescu în vechile ediții. Exemplele date de Flora Șuteu sînt puține față de numărul mare al abaterilor datorite lipsei de atenție în lucrarea de editare a volumului de la Socec și ele sînt chiar mai puțin grave decît cele pe care le pot da eu, dar pe care nu le pot înșira aci din cauza spațiului restrîns.

Pentru exemplificare voi cita doar cîteva : *minte* în loc de *mite* (pl. subst. *mit*) ; *lume* în loc de *lunce* (formă învechită de pl. a subst. *luncă*) ; această eroare mai persistă şi astăzi în ediţia Perpessicius (*ESPLA* 1958), de unde este reprodusă mecanic în volumul poeziilor lui Eminescu din Biblioteca pentru toţi (1960, p. 56), eroare moştenită din ediţia VI Socec (1892) ; apoi *paturi* în loc de *pături* (*de cristal*), *împăraţi* în loc de *învăţaţi*, *son* în loc de *sori* (formă rară de pl. a subst. *soare*) etc. etc.

Asemenea modificări sînt oare făcute cu voinţă de către editor şi ne îndreptăţesc să afirmăm că pe această cale s-a ajuns la modificările din *Luceafărul*? Flora Şuteu nu-şi întemeiază pe nimic afirmaţia că Maiorescu a introdus multe modificări în poeziile lui Eminescu şi că deci criticul putea să facă acelaşi lucru şi în textul *Luceafărului*. Modificările citate de Flora Şuteu nu arată a fi făcute neapărat de Maiorescu. Ele puteau fi făcute de oricine.

Iată însă că şi Flora Şuteu este tentată să propună unele modificări în textul *Luceafărului*. Astfel D-sa crede că chiar o eroare de tipar din versul 171, unde s-a tipărit *lin* în loc de *lui*, cum este în versiunea *Luceafărului* din ediţia Socec, nu trebuie corectată. Strofa următoare : „Şi se tot duce, s-a tot dus / De dragu-unei copile, / S-a rupt din locul *lui* de sus / Pierind mai multe zile", din versiunea Socec, apăruse cu *lin* în loc de *lui* atît în „Almanah" cît şi în „Convorbiri literare" (o dovadă mai mult că această revistă reprodusese textul din „Almanah"). Manuscrisele variante nu arată că acest cuvînt s-ar putea citi *lin* (adjectiv) în loc de *lui* (pronume posesiv). Totuşi Flora Şuteu crede că adjectivul *lin*, dacă ar fi admis aici, ar aduce alte semnificaţii pentru poezie decît posesivul *lui* şi în consecinţă propune întoarcerea la eroarea de tipar *lin*, din „Almanah", invocînd cîteva considerente care nu-şi au locul, după părerea mea, în analizele filologilor. Loc *lin* între stele? Mă îndoiesc. Locul *lui* (al Luceafărului) da ! De acolo din locul *lui* de sus a pierit luceafărul mai multe zile. Această interpretare se sprijină temeinic pe faptul că variantele manuscrise nu sugerează o altă grafie decît *lui*.

Dar se pare că scopul articolului scris de Flora Şuteu nu este atît acela de a combate susţinerea mea cu privire la paternitatea eminesciană a versiunii *Luceafărului* din ediţia Socec, cît mai cu seamă acela de a dovedi că textul acestei poeme a fost reprodus cu unele abateri în ediţia Perpessicius faţă de versiunea din „Almanah" : „*Raportată la acest text, ediţia Perpessicius are nevoie de unele corectări*", încheie Flora Şuteu, articolul său. Că acesta este obiectivul principal al articolului său ne-o spune chiar Flora Şuteu, în introducere, prin cuvintele : „Prof. Creţu se îndepărtează însă de data aceasta de la linia urmată mai înainte, ocupîndu-se nu de detaliile textului publicat în ediţia Perpessicius, ci de o problemă de principiu în legătură cu *Luceafărul*".

Este drept că, întrerupînd operaţia de rectificare a abaterilor constatate de mine în ediţia Perpessicius, am dat prioritate unei probleme *de principiu*, cum spune Flora Şuteu şi, în ceea ce priveşte textul *Luceaărului*, mi-am propus să rezolv mai întîi întrebarea dacă versiunea ultimă

a acestei poeme (adică cea din ediția Socec) este tot atît de eminesciană ca și cea dintîi (adică din „Almanah"), pentru a îndreptăți reproducerea ei în ediții, cu indicarea în note a deosebirilor față de cea din „Almanah", care, fiind anterioară, este întrucîtva inferioară celei corectate de poet. Iar această problemă de principiu rezolvă, cred, și întrebarea dacă în lucrările de redactare la *Dicționarul Eminescu* merită să intre materialul de limbă din ambele versiuni.

PRECIZĂRI DESPRE *LITURGHIERUL* LUI CORESI

DE

DAN SIMONESCU

De curînd, prof. Spiridon Cîndea a adus o contribuție importantă cu privire la o carte românească a lui Coresi : *Liturghierul* [1]. Tipărit la Brașov în 1570, acesta este a șaptea carte românească dintre cele păstrate de la Coresi pînă în zilele noastre în așa fel încît să le putem studia bine și din punct de vedere lingvistic.

Descoperitorul lui, în 1927, a fost N. Sulică. Acesta a publicat un studiu [2] asupra cărții, dar el este redactat așa de puțin precis, încît mărturisesc că în *Bibliografia românească veche*, București, 1944, vol. IV, p. 12, mă cam îndoiam de existența unui liturghier coresian. Tot atît de puțin precis e prezentat *Liturghierul* și în articolele lui N. Drăganu, care, nevăzînd cartea, nu știa ce concluzii să tragă cu privire la raportul dintre *Liturghier* și manuscrisul din sec. al XVII-lea (c. 1640—1650, dar copiat după un ms. de pe la 1600), descoperit de el la liceul „G. Coșbuc" din Năsăud [3]. În sfîrșit, o conferință rostită de prof. Gh. Șerban Cornilă din Sibiu, încheie bibliografia referitoare la această carte coresiană. Se pare că prof. Gh. Șerban Cornilă a fost, după N. Sulică, primul cercetător care a văzut cartea, dar nu cu prea mare folos pentru alți cercetători și studioși, deoarece dînsul nu și-a publicat conferința [4].

---

[1] Dr. Spiridon Cîndea, *Primul liturghier românesc tipărit*, în revista „Mitropolia Ardealului", IV (1959), nr. 9—10, p. 722—771 ; același, *Textul Liturghierului românesc publicat de diaconul Coresi*, *ibidem*, V (1960), nr. 1—2, p. 70—92. -Abreviez *Cîndea I*, *Cîndea II*.

[2] N. Sulică, *O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea : Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Brașov, în 1570*, extras din revista „Șoimii", III (Tîrgul Mureș, mai-iunie 1927), p. 24—38.

[3] N. Drăganu, *Despre ce Psaltire și Liturghie vorbește Pavel Tordași la 1570*, în DR, IV (1924—1926), partea I, p. 913—915 ; același, *Cea mai veche „slavoslavie" (doxologie) românească*, în rev. „Transilvania", 60 (Sibiu, 1929), nr. 4—5, p. 311—315. — Doxologie înseamnă serviciul religios tedeum.

[4] Gh. Șerban Cornilă, *O carte greșit atribuită lui Coresi*, 1958 (în manuscris), cf. *Cîndea* I, p. 734—736 (rezumatul conferinței).

Scurtă descriere a Liturghierului. Singurul exemplar cunoscut al cărții a fost descoperit de prof. N. Sulică, în biblioteca bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. După moartea acestuia, urmașii săi l-au vîndut Bibliotecii Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, unde se află în prezent. Formatul foii : 18,50 × 13,50 cm, cu 42 foi nenumerotate ; numerotate sînt numai caietele [1]. Acestui exemplar îi lipsește sfîrșitul. Paginile au 18—20 rînduri. Hîrtia este de calitate inferioară, iar cea din singurul exemplar cunoscut „este în cea mai mare parte carbonizată, coaptă" [2]. Filigrana ei este stema fabricii de hîrtie din Brașov : coroana orașului (Kronstadt) avînd derivate o rădăcină cu ramificații. Această stemă se vede pînă azi pe frontispiciile unor case mai vechi din Brașov. Întreaga artă grafică a volumului este aceeași din cărțile tipărite și semnate de Coresi. Astfel, litera este mare și tăiată cu îngrijire. Inițialele ornate sînt identice cu cele din *Psaltirea* romînească, Brașov, 1570. În punctuație, folosește mai rar punctele rotunde și mari, cum le facem azi, făcîndu-le mai des în formă de romb. Trăsura de unire care desparte două cuvinte nu este cunoscută (se scrie : *învățamă voiu, sfărîmițai, sășu ia pre în mîini*) și nici la sfîrșit de rînd pentru cuvîntul care continuă în rîndul următor. Cuvintele adesea nu au spații între ele, astfel că în unele cazuri scrierea se înfățișează ca un fel de *scriptio continua* (de ex. *inemîfrămtîșiplecatî*).

Cerneala este neagră și roșie.

Înfățișarea grafică apropie foarte mult *Liturghierul* de *Psaltirea* romînească și, într-adevăr, ambele sînt tipărite în același an, întîi *Psaltirea*, între 6 februarie—27 mai 1570, apoi *Liturghierul*, probabil între iunie—septembrie 1570.

Data și locul tipăririi. Cărțile slave și romîne tipărite în secolul al XVI-lea n-au titlu. Datele cuprinse astăzi în pagina cu titlu, la începutul cărții, atunci erau amintite într-un text (epilog), la sfîrșitul cărții. Cum exemplarului descris îi lipsește sfîrșitul cu epilogul, trebuie să interpretăm datele de apariție a cărții.

Liturghierul corespunde unui moment culminant din procesul de calvinizare a romînilor din Transilvania. Încercarea de calvinizare, după cum se știe, a eșuat, dar ea a produs cîteva monumente de limbă romînească : *Molitvenicul* și *Cazania* din 1564, ambele tipărite într-un volum [3]. Specialiștii au dovedit că aceste cărți „sînt opera unui preot romîn, care cunoștea de aproape viața poporului nostru și era la curent cu toate publicațiile reformate ungurești. Opera lui nu este traducerea cîte unei singure cărți ungurești, ci prelucrarea și compilarea mai multor cărți ungurești de același fel (predici și agende), la care s-au adus și completări proprii din partea compilatorului romîn" [4]. Compilatorul se

[1] *Cîndea* I, p. 742, unde descrie cartea, nu arată numărul caietelor, dar din numărul paginilor reiese că sînt 11 caiete, dintre care 1—8 și 10—11 de cîte 4 foi, iar caietul 9 numai de 2 foi.

[2] *Ibidem*, p. 732.

[3] Calvinii socotesc „eretici" pe cei care nu folosesc limba lor proprie, națională, în rugăciuni și în cărțile bisericești ; de aici impulsul de a se tipări cărți romînești. Vezi Vladimir Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului evangheliilor" și „Molitvenicului" diaconului Coresi*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", IV (1955), p. 535—541.

[4] *Cîndea* I, p. 726, extras din articolul citat al lui N. Sulică, p. 4—5.

presupune că a fost episcopul Gheorghe de Sîngeorz, un vajnic susținător al calvinismului. Acestuia i-a urmat în 1569, în scaun, Pavel Tordași (din Turdaș), care obține de la principele Ioan Sigismund Zapolya, cunoscător al limbii romîne, aprobarea tipăririi mai multor cărți, inclusiv a *Liturghierului*, în limba romînă. Poate pentru acest motiv el se intitula „episcop pentru limba romînească" [1]. Documentele arată că Pavel Tordași a vizitat Brașovul de mai multe ori, în intervalul ianuarie—septembrie 1570, în legătură cu tipărirea unor cărți în limba romînă. Se mai știe din documente că Pavel Tordași scria din Lancrăm (sat între Sebeș și Alba) primarului din Bistrița, la 9 dec. 1570, să trimită la Alba Iulia preoții ținutului, la un sinod ce se va ține la 1 ian. 1571, atrăgînd atenția ca preoții „să aducă bani cu care să-și cumpere cărți romînești: una, *Psaltirea*, să o plătească cu 1 florin, altă carte, *Liturghia*, să o plătească cu 32 de dinari" [2].

În sfîrșit, citim în socotelile orașului Brașov, că la 1 sept. s-a trimis lui Ioan Sigismund la Alba Iulia, un curier special, cu o „cărțulie a episcopului romîn" [3]. Din toate aceste știri, care se completează bine una pe alta, tragem concluzia că *Liturghierul* s-a tipărit la Brașov, imediat după *Psaltirea* romînească, adică în lunile iunie—august 1570.

Rolul lui Coresi. Gh. Șerban Cornilă, în conferința citată mai sus, a contestat rolul de editor al lui Coresi. El susține că argumentul filologic invocat de N. Sulică (în sprijinul ideii că Coresi a tipărit *Liturghierul*) „se reduce la o simplă afirmație nebazată pe nimic" [4]. De fapt, Sulică nu aduce nici un argument filologic, ci numai publică trei mici fragmente din *Liturghier*, ca modele de limbă [5]. Argumentele convingătoare ale lui Sulică sînt cele de ordin istoric, confirmate, cum am văzut, de documente. Gh. Șerban Cornilă a comparat *Liturghierul* tipărit cu *Liturghierul popii Ioan din Suiug*, un manuscris din secolul al XVI-lea, care, spune dînsul, are o limbă mai arhaică decît *Liturghierul* „zis coresian". Ca exemple, dă formele *dumnedzău*, *dzicîndu*, *dzi*, *împregiurii*, *gioi*, *giunci*, *mănule*, *îmbe*, forme care în *Liturghierul* „zis coresian" sînt înlocuite cu *dumnezău...*, *împrejur...*, *mîinile*.

În continuare, adaugă: „În alte privințe, textul *Liturghierului* „zis coresian" prezintă într-adevăr o limbă arhaică, însă nu o limbă uniformă" [6], „...Împotriva acestei identificări [că *Liturghierul* este coresian *D.S.*] pledează argumentul filologic" [7]. Respingînd identificarea *Liturghierului* drept coresian, prof. Gh. Șerban Cornilă admite că „tipărirea acestei cărți ar putea fi opera ucenicilor lui Coresi — Șerban și Marien — iar timpul, sfîrșitul secolului al XVI-lea, poate, chiar cît Mihai Viteazul

---

[1] *Cîndea* I, p. 728.
[2] Hurmuzaki, *Documente*, XV, partea I, p. 646 (traducere din ungurește).
[3] *Ibidem*, XI, p. 807 (mit des walachischen, Bischoffs Büchlein).
[4] Gh. Șerban Cornilă, *op. cit.* (fragment reprodus de *Cîndea* I, p. 734).
[5] N. Sulică, *op. cit.*, p. 15—16.
[6] Gh. Șerban Cornilă, *op. cit.* (fragment reprodus de *Cîndea* I, p. 735).
[7] *Ibidem*, apud *Cîndea* I, p. 736.

a stăpînit Ardealul (ca locțiitor al împăratului Rudolf)" [1]. Explicarea apariției cărții în afara împrejurărilor social-politice ale reformei calvine și încadrarea ei în mediul acțiunilor întreprinse de Mihai Viteazul în Ardeal sînt istoricește imposibil de admis. De altă parte, dacă „argumentul filologic" se reduce numai la exemplele indicate, atunci el este cu totul neconvingător, deoarece formele *dzi*, *dzicînd*, *gioi*, *mănule*, *îmbe*, le găsim și în texte din secolul al XVIII-lea, în Moldova și Transilvania. Pe de altă parte, după cum se știe, Coresi a înlăturat în tipăriturile sale multe din particularitățile arhaice și regionale ale manuscriselor care i-au servit ca model. Gh. Șerban Cornilă ne informează despre un manuscris mie încă necunoscut: *Liturghierul popii din Suiug*; îl datează, probabil pe temeiul particularităților grafice și lingvistice, „din secolul al XVI-lea" [2]. Comparînd textele celor două liturghiere, Șerban Cornilă constată că cel coresian are o limbă mai nouă și că cel de la Suiug este anterior *Liturghierului* coresian. Dar această situație nu exclude nicidecum posibilitatea ca diaconul Coresi să-și fi tipărit pe al său la Brașov, în 1570.

Cîndea și Sulică sînt de acord că *Liturghierul* este o traducere din slavonește. Ei se deosebesc numai prin aceea că Sulică admite la baza traducerii romînești *Liturghierul* slav al lui Macarie sau „un text identic cu textul lui Macarie" [3], în timp ce Cîndea susține că „Liturghierul lui Coresi este tradus după un alt text slavon decît textul *Liturghierului* lui Macarie[4]". Primul nu argumentează afirmația sa; al doilea compară minuțios textele liturgice ale celor două liturghiere, găsește mai multe asemănări și numai opt deosebiri. Dar caracterul deosebirilor, din punct de vedere liturgic, este de așa natură, încît — afirmă Cîndea — „traducătorul n-a putut face din inițiativă proprie o lucrare care să ducă la deosebirile existente"[5]. Cred că punctul de vedere teologic primează în dezlegarea acestei probleme [6].

Dacă inovațiile liturgice sînt așa de esențiale în *Liturghierul* 1570, cred că nu Coresi le-a putut face, deci nu el este traducătorul din slavonește, el este numai editorul cărții. Traducătorul (poate mai mulți) trebuie căutat printre clericii cunoscători ai limbii slave, dar și ai practicii liturgice, de la biserica sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. Cel care a pus la cale publicarea Liturghierului a fost Pavel Tordași, cel care l-a tradus a fost, cred, diacul Oprea, învățat în teologie și în limba slavă [7]. Din documente reiese că preoții Iane și Mihai au început să activeze după anul 1572; totuși colaborarea lui Iane (mort în 1591) este posibilă, pentru că

[1] *Cîndea* I, p. 736., argumentul *d*. Autorul aduce, în total, 6 argumente, pe care *Cîndea* I, p. 736—739, le respinge.

[2] Gh. Șerban Cornilă, după *Cîndea I*, p. 734.

[3] N. Sulică, *op. cit.*, p. 14.

[4] *Cîndea I*, p. 770.

[5] *Ibidem*.

[6] Astăzi cînd avem o ediție facsimilată în cele mai bune condiții tehnice a *Liturghierului* slav din 1508 (v. ediția *Liturghierului lui Macarie*, cu un studiu de P.P. Panaitescu și un indice de Angela și Alexandru Duțu, București, Editura Academiei R.P.R., 1961, LXXV + 274 p.), problema aceasta poate fi definitiv și ușor rezolvată.

[7] N. Sulică, *Cea mai veche școală romînească din cuprinsul Romîniei*, București, 1937, p. 11—15: despre Oprea și legăturile lui din anul 1570, cu Mihai Tordași și Mihai Csaki (cancelar al Ardealului, romîn de origine), protagoniștii reformațiunii printre romîni.

în 1570 el se afla cleric la Braşov [1]. Despre Mihai (mort în 1605) ştim că s-a întors din Serbia (Ipec), „de la învăţătură", abia în 1576 [2].

Cum am văzut, *Liturghierul* romînesc din 1570 a apărut cu sprijinul oficialităţii maghiaro-calvine, ca un instrument de ademenire a romînilor spre calvinismul îngăduitor cu limba romînă, ca limbă oficială în biserică; totuşi, cu el, se încheie pentru secolul al XVI-lea seria concesiilor calvine. La această dată, însă, limba romînă scrisă, fixată în forma tiparului, căpătase deja multe forme unitare statornice în morfologie, în sintaxă, mai puţin în fonetică şi lexic. Circulaţia cărţilor coresiene tipărite a ajutat în mod considerabil la unitatea limbii noastre scrise, literare.

Cuprinsul şi limba Liturghierului. Textul începe cu un titlu care arată cuprinsul lui: „Tocmeala slujbeei dumnezeiască. Întru ea şi diac(o)nstvele", numai că această „slujbă" se limitează la liturghia lui „Ioanu cu rostulu de aur", precedată şi urmată de alte texte care corespund diferitelor momente succesive ale liturghiei. Pentru lingvişti, limba acestor texte este deosebit de interesantă prin fonetismele ei vechi, prin morfologie şi sintaxă. Lexicul rugăciunilor se limitează la un fond relativ mic de cuvinte bisericeşti. Mult mai importante sînt numeroasele indicaţii tipiconale, în care se dau îndrumări preoţilor şi diaconilor cum trebuie să meargă, să facă mişcări de ritual, să se îmbrace, în general, cum trebuie să execute tradiţionalul protocol liturgic. În aceste tipicuri limba depăşeşte fondul lexical bisericesc, trebuind să folosească şi termeni din viaţa de toate zilele a oamenilor. Vocabularul tipicurilor oglindeşte realitatea vieţii laice şi modul exprimării populare: „De va vrea preutulu să sfrăşască dumnezeiasca taini. datoriu iaste întăi amu în pace să fie cu toţi. nici să aibi ceva pizmi spre cineva. şi inema cătu-i va fi de tare, să-şu păzească cugetulu de hitlenie. să se postească puţinelu de cu searîşu..." [3]. Vocabularul coresian din alte cărţi se întîlneşte şi aici: *e* (şi), *să* (dacă), *rostul* (gura), *copie* (cuţit), *curătoriu* (mergător), *io* (unde), *crunţii* (sîngeroşii), *notitolii* (cei ce umblă pe mări), *voinici* (ostaşi), *voinicame de îngeri* (ceată...), *deştinse* (coboară), *înpeliţaşi-te* (te-ai întrupat), *cale făcătorî* (călători), *cerbicea plecaţî* (capul...), *milostea*, genitiv *milosteei* (mila, îndurarea), *eftenşugurile tale* (îndurările tale) etc., etc.

Profesorul dr. Spiridon Cîndea a învins primele greutăţi ed descifrare a textului coresian dintr-un exemplar mult stricat de vreme. Ne-a dat o transcriere fără numerotarea paginilor, nici a rîndurilor. A reprodus textul

---

[1] Cronica popii Vasile, în manuscrisul de la Radu Tempea, cf. *Istoria Besericei Şcheilor Braşovului*, ed. Sterie Stinghe, Braşov, 1899, p. 3—4.

[2] *Ibidem*, p. 3. Aceeaşi cronică în ediţia romîno-germană, v. N. Şulică, *Înştiinţări*, Braşov, 1906, p. 74—75.

[3] *Cîndea* II, p. 71.

în ortografia veche şi cu punctuaţia de atunci[1]. A reprodus în facsimile şi cîteva pagini, preţioase pentru noi ca să ştim ce interpretare a dat editorul literelor chirilice (ar fi trebuit din partea editorului o lămurire în acest sens). Ediţia dată de d-sa este departe de a satisface pe lingvişti, ceea ce, de altfel, nici n-a urmărit. De altă parte, ea nici nu este la îndemîna cititorilor.

Acum este datoria lingviştilor de a da ediţia ştiinţifică pe care o merită un text romînesc de acum aproape 400 de ani.

---

[1] *Cîndea* II, p. 70—92.

PRIMELE EXPERIENȚE DE TRADUCERE AUTOMATĂ EFECTUATE ÎN ȚARA NOASTRĂ

La 17 mai 1962 a avut loc la Timișoara un mic experiment public de traducere automată. În fața unei asistențe restrînse, s-au tradus două propoziții lungi și complexe din limba engleză în limba romînă. Traducerea a fost efectuată de către mașina electronică de calculat a Institutului politehnic din Timișoara, MECIPT — 1.

Elaborarea algoritmului de traducere automată pentru texte matematice a fost începută în septembrie 1959, în cadrul Comisiei de lingvistică matematică a Comisiei de automatizare, sub conducerea directă a acad. Gr. C. Moisil. Spre sfîrșitul anului 1960 s-a terminat programarea propriu-zisă, începînd etapa de codificare, pe baza codului de instrucțiuni a mașinii MECIPT—1. În martie 1962 s-au început experiențele efective la Timișoara.

Experiențele s-au desfășurat în trei etape :

1) *Încercarea fundamentului traducerii.*

S-au încercat programele, care formează baza procesului de traducere automată : intrarea cuvintelor, căutarea în dicționar, trecerea la echivalentul romînesc și tipărirea la mașina electrică de scris. Experiențele s-au început cu acest din urmă program, care de fapt reprezintă extragerea rezultatelor la traducere ; cu ajutorul acestuia s-au putut verifica pe urmă toate celelalte programe, rezultatul obținut fiind dactilografiat automat. Acest program plasează în mod corect spațiu între cuvinte, punct la sfîșit de propoziție, comandă întoarcerea automată a carului mașinii la sfîrșit de rînd și oprirea calculatorului la sfîrșit de text.

La sfîrșitul acestei etape s-a reușit traducerea brută a oricăror propoziții alcătuite din cuvintele dicționarului dat, care nu necesitau flexiuni gramaticale. Textul englezesc a trecut prin calculator, a fost tradus și a ieșit tipărit în limba romînă.

2) *Introducerea flexiunilor.*

În această etapă, ciclul de programe fundamentale s-a completat cu programele de „declinare" și „conjugare", precum și cu programele necesare recunoașterii automate a informațiilor gramaticale din limba de intrare, necesare aplicării terminației corecte în limba de ieșire. La „declinare" s-a obținut trecerea corectă a tuturor tipurilor de substantive din modelul de limbă la toate formele de flexiune, din punctul de vedere al articolului, numărului și cazului. La „conjugare" s-a obținut trecerea corectă a tuturor tipurilor de verbe din modelul de limbă la toate formele de flexiune, din punctul de vedere al modului, timpului și persoanei. Unele forme, care nu intervin în limbajul matematic în mod obișnuit, s-au omis, cum ar fi cazul vocativ sau persoana a II-a singular.

La ora experimentului din 17 mai 1962, calculatorul MECIPT—1 era în stare să efectueze traducerea oricăror propoziţii formate din cuvintele dicţionarului elaborat, cu orice formă de substantiv sau verb, — fără adjective. Între timp s-a obţinut şi concordanţa corectă a adjectivului cu substantivul determinat, din punctul de vedere al genului, numărului şi cazului, la orice grad de comparaţie.

Propoziţiile traduse la 17 mai au fost cele enumerate mai jos.

Textul englezesc, intrat în calculator prin banda perforată, a fost :

a—1/ **Verifying the operations she halted the computer.**

b—1/ **You explain the development of the science and we help at the description of the examples.**

Textul romînesc, tipărit automat la maşina electrică de scris, a fost :

a—2/ **Verificînd operaţiile ea a oprit calculatorul.**

b—2/ **Dumneavoastră explicaţi dezvoltarea ştiinţei şi noi ajutăm la descrierea exemplelor.**

3) *Introducerea diverselor aspecte lingvistice.*

În prezent experienţele au intrat în această ultimă etapă.

Urmează încercarea diverselor programe menite să ridice calitatea traducerii. Cel mai important dintre acestea este programul de cercetare a ordinei cuvintelor, în funcţie de care se execută aranjamentele sintactice, în lumina cerinţelor sintaxei romîne.

Maşina MECIPT-1 are o memorie de 1024 adrese. Programul traducerii este foarte complicat şi el nu încape în această memorie. De aceea a fost împărţit în două tranşe, care — fiecare în parte — ocupă cele 1024 adrese ale memoriei. Procesul de traducere este următorul : se introduce în memorie programul tranşei I ; se execută acest program. În acest stadiu, o propoziţie a intrat în memoria maşinei sub formă de limbă simbolică, matematică. Se introduce apoi programul tranşei a II-a, se execută acest program. Prin executarea lui, limba matematică se concretizează în limba de ieşire şi textul se tipăreşte automat la maşina de scris. În acest fel, traducerea se face deocamdată mult mai încet, în comparaţie cu munca utilă traducerii propriu-zise.

Tot capacitatea memoriei maşinii limitează şi dicţionarul algoritmului. Cu toată defalcarea programului în două tranşe, dicţionarul nu poate fi mai mare deocamdată de 80 de cuvinte. Introducerea unei singure noţiuni în dicţionar ocupă 7 locaţii în memorie. Cuvintele dicţionarului actual au fost astfel alese, ca să cuprindă toate tipurile de substantive, verbe, adjective din modelul de limbă ; unele aspecte ale limbii de intrare ; unele neregularităţi ale limbii de ieşire ; anumite feluri de polisemie ; numai în ultimă instanţă s-a ţinut cont de potrivirea laolaltă a acestor cuvinte într-un context. De aceea propoziţiile traduse pot părea eventual greoaie. Calculatorul MECIPT-1 din cadrul Institutului politehnic din Timişoara a dovedit că traducerea automată este posibilă pentru limba romînă. O dată cu rezolvarea problemelor pe care ni le pune în faţă, s-ar putea ca astfel de traduceri să devină de o utilitate concretă într-un viitor nu prea îndepărtat.

Erica Domonkos

Verifying the operations she halted the computer.

verificind operaţiile ea a oprit calculatorul .

Timişoara
17 mai 1962

Domonkosh
Kaufmann Iosif
[illegible]
[illegible]

[illegible]
Gh. Th. Ghinghiu
G. Iranescu
Alma Hauck
Nasany
[illegible]
[illegible]
[illegible]

You explain the development of the science and we help at the description of the examples.

dumneavoastră explicați dezvoltarea științei și noi ajutăm la descrierea exemplelor .

Timișoara 17 mai 1962.

BAKOS FERENC, *Román-magyar szótár* (Dicţionar romîn-maghiar), Budapesta, Editura Terra, 1961.

Prin publicarea acestui dicţionar a fost realizat un vechi deziderat al maghiarilor din Republica Populară Ungară care studiază limba romînă.

În prefaţă, autorul dicţionarului, bun cunoscător al limbii romîne, dă cîteva explicaţii în legătură cu întocmirea şi cu modul de folosire a lui. Întrucît în Republica Populară Ungară nu se află în circulaţie alt dicţionar romîn-maghiar, autorul a inclus în el şi cuvinte dialectale şi arhaice. Redarea sensului cuvîntului este cît se poate de precisă; de asemenea, sînt traduse cu precizie şi sensurile figurate. Expresiile romîneşti, care n-au în limba maghiară un corespondent absolut, sînt tălmăcite cu multă grijă prin expresii avînd aproximativ acelaşi înţeles. Accentul a fost menţionat de autor prin marcarea cu linie verticală şi accent a silabei accentuate.

Credem că ar fi fost utilă includerea în dicţionar a unui număr mai mare de cuvinte de largă circulaţie, atît în limba scrisă cît şi în limba vorbită, legate de construirea socialismului în Romînia. Aceasta, pentru motivul că mulţi cititori din R.P.U. ai presei maghiare din Romînia nu înţeleg sensul precis al unor cuvinte, deoarece noţiunile din această categorie sînt altfel denumite în R.P.U. De pildă, cuvîntul *sfat* în dicţionar este redat astfel:

sfat, *uri s fn* 1. tanács; — *popular* (helyi) tanács 2. tanácskozás; tanakodás 3. *biz.* csevegés.

Sintagma *sfat popular* este menţionată, însă tradusă prin corespondentul maghiar *helyi tanács*. În limba maghiară din R.P.R., denumirea *sfat popular* este calchiată (*sfat* = *tanács*, *popular* = *népi*), folosindu-se astfel cuvîntul *néptanács*, iar nu *helyi tanács* ca în Ungaria. Era utilă menţionarea cuvîntului folosit în limba maghiară din R.P.R., pentru a veni astfel în ajutorul celor care citesc presa maghiară din ţara noastră.

Autorul dicţionarului s-a orientat just în cazul cîtorva cuvinte foarte frecvente, dîndu-ne denumirea folosită în limba maghiară din R.P.R. De pildă:

colectivist, *ă, şti, ste* I. *m. n.* termelőszövetkezeti, kollektiv gazdasági. II. *fn.* termelőszövetkezeti tag.

În R.P.U., sintagma *gospodărie agricolă colectivă* se traduce prin *termelőszövetkezet*, iar în maghiara din R.P.R. ea este calchiată după limba romînă: *kollektiv gazdaság*, aşa cum se arată la sensul al doilea al cuvîntului. Unitatea agricolă este corect denumită *kollektiv gazdaság*. În ceea ce priveşte însă sintagma *membru al gospodăriei agricole colective*, în maghiara din R.P.R. ea este redată prin termenul *kollektivista*, tot datorită influenţei limbii romîne, şi nu prin *kollektiv gazdasági*.

Menţionăm totodată că cuvîntul *colectivist* e mai frecvent folosit ca substantiv decît ca adjectiv, şi nu invers, cum arată dicţionarul.

Mai citǎm cîteva cuvinte de largă circulaţie al căror corespondent uzual din R.P.R. nu este redat precis : *raion, activist, cămin cultural* etc.

Unele cuvinte din dicţionar nu sînt redate corect. Aşa, de pildă, termenul *aborda* : sensul cuvîntului nu este numai „a analiza (o problemă)", aşa cum se spune în dicţionar, ci şi „a pune în discuţie (o problemă)".

În privinţa cuvintelor derivate, autorul dicţionarului s-a străduit să fie cît mai complet. E de mirare, însă, că tocmai unii termeni lingvistici sînt omişi. Lipsesc cuvinte ca *aglutinant, etimon* etc.

În lexicul maghiar activ din R.P.R. se folosesc multe cuvinte rezultate din iniţiale, ca de exemplu : *Aprozar, O.C.L., T.A.P.L.* etc. Cititorul presei maghiare sau romînești (ne referim la cititorii din Ungaria), căruia i se adresează dicţionarul în primul rînd, se orientează anevoie, necunoscînd sensul acestor cuvinte. Ar fi fost utilă menţionarea lor.

Semnalăm cîteva greşeli gramaticale, în primul rînd greşeli de acord gramatical. Astfel, chiar la primul cuvînt al dicţionarului, la expresii se dă următorul exemplu : *doi cărţi a cinci lei.* E desigur o scăpare, pe care ediţiile următoare o vor îndrepta. În prefaţa dicţionarului, pluralul adjectivului *romînesc* e dat *romîneşt*, verbul *abstractiza* în dicţionar figurează sub forma *a abstracţiza* ş.a.

Ar fi fost necesară menţionarea formelor duble (corespunzînd la două conjugări) în cazul unor verbe, de exemplu : *aciua* şi *aciui* etc.

Semnalăm o inconsecvenţă a dicţionarului : la unele substantive, ca de pildă *coleg*, forma de feminin şi cea de masculin sînt trecute cu pluralele corespunzătoare la aceeaşi rubrică ; la alte cuvinte însă, ca de pildă *prieten*, formele de masculin şi cele de feminin sînt tratate în rubrici deosebite.

Atît *Dicţionarul romîn-maghiar*, publicat de Editura ştiinţifică din Bucureşti în 1957, cît şi acela al lui Bakos Ferenc folosesc în largă măsură sistemul abrevierilor, pentru specificarea domeniului din care fac parte cuvintele respective. Ambele dicţionare dau şi categoria gramaticală, şi genul cuvintelor, notate desigur cu abrevieri maghiare. Cele două dicţionare au caracter normativ, cuvintele maghiare şi romîneşti fiind scrise conform regulilor ortografice şi ortoepice în vigoare.

În general, se poate spune că *Dicţionarul romîn-maghiar* întocmit de Bakos Ferenc îşi atinge scopul. Credem că printr-o colaborare mai strînsă cu lingviştii maghiari şi romîni din R.P.R., lipsurile menţionate şi altele care vor fi observate vor fi îndreptate în ediţiile viitoare.

A. Marosi

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ DE LA 1 MAI 1961 PÎNĂ LA 1 MAI 1962

LINGVISTICĂ GENERALĂ

1. BAHNER, W. (Leipzig), *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului* [I. Teoria cîmpului a lui Jost Trier], LR, X (1961), nr. 3, p. 193—203.
2. BAHNER, W. (Leipzig), *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului* [II. Prezentarea structurală a vocabularului unei limbi (Sistemul noțiunilor); III. Metoda structural-sociologică a lui G. Matoré], LR, X (1961), nr. 5, p. 304—311.
3. BRUDNÎI, A. A., *Semn și semnal*, PF, 1961, nr. 4, p. 149—157.
4. COSTIN, NATALIA, *Discuția despre „cuvînt și imagine" în revistele de specialitate sovietice*, SCSt. (Iași), XII (1961), fasc. 1, p. 97—103.
5. DIMITRESCU, FLORICA, *Observații asupra procesului de însușire a unei limbi noi (învățînd limba polonă)*, SCSt. (Iași), XI (1960), fasc. 2, p. 244—252.
6. DOMONKOS, ERICA, *Algoritmul de traducere englezo-română pentru calculatorul M.E.C.I.P.T.*, Probl. automatiz., III, p. 105—108.
7. GRAUR, ACAD. AL., *Influența reciprocă a elementelor limbii*, PLG, III [1961], p. 83 — 94.
8. GRAUR, AL., *Influence réciproque des éléments de la langue* [traducerea articolului din PLG, III, 1961], RL, VI (1961), nr. 2, p. 155—168.
9. GRAUR, ACAD. AL. *Некоторые аспекты борьбы между новым и старым в языке* [traducerea articolului publicat în PLG, II], RL, VI (1961), nr. 1, p. 5—15.
10. GRAUR, AL. și WALD, LUCIA, *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura științifică, 1961, în - 8°, 144 p.
11. GUȚU-ROMALO, VALERIA, *Abaterea lingvistică*, LR, X (1961), nr. 6, p. 528—538.
12. IORDAN, IORGU, *Notes sur l'innovation dans la langue* [traducerea articolului din SCL, XI (1960), nr. 3], RL, VI (1961), nr. 2, p. 145—153.
13. MACREA, D., *Probleme de lingvistică românească*, București, Editura științifică, 1961, în-8°, 215 p.
14. MACREA, D., *Некоторые уточнения по вопросу о взаимоотношении языка и диалекта* [traducerea articolului publicat în CL, IV (1959), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 17—24.
15. MARCUS, SOLOMON, *Asupra unui model logic al părții de vorbire*, SCMatem., XIII (1962), nr. 1, p. 37—62.

16. MARCUS, SOLOMON, *Description, à l'aide de la théorie des ensembles, de certains phénomènes morphologiques*, Revue de mathématiques, VI (1961), nr. 4, p. 735—744.
17. MARCUS, SOLOMON, *Metode matematice în lingvistică*, GMat. A, XIII (LXVI) (1961), nr. 4, p. 169—173.
18. MARCUS, S., *Noţiunea de algoritm şi implicaţiile ei lingvistice*, LR, X (1961), nr. 3, p. 204—217.
19. MARCUS, SOLOMON, *Structures linguistiques et structures topologiques*, Revue de mathématiques, VI (1961), nr. 3, p. 501—506.
20. MARCUS, SOLOMON, *Sur un modèle logique de la catégorie grammaticale élémentaire*, Revue de mathématiques, VII (1962), nr. 1, p. 91—107.
21. MARCUS, SOLOMON, *Traducerea dintr-o limbă în alta, cu maşina electronică de calcul*, GMat. B, XII (1961), nr. 3, p. 133—139.
22. MARCUS, SOLOMON, *Unele aspecte ale lingvisticii matematice în Uniunea Sovietică* (*partea întîi*), AnRS, Matem., 1961, nr. 3, p. 3—34; (*partea a doua*), AnRS, Matem., 1961, nr. 4, p. 3—34.
23. MICIĂU, P., *Abstract şi concret în limbă*, PLG, III [1961], p. 9—40.
24. NICOLAU, PROF. ING. EDMOND, *La baza maşinilor de tradus. Lingvistica matematică*, Veac nou, XVII (1961), nr. 4, p. 4.
25. NICOLAU, EDMOND, *Utilizarea calculatoarelor electronice în lingvistică, cu privire specială asupra traducerii automate*, Probl. automatiz., II, p. 99—111.
26. NICULESCU, AL., *Poetică şi lingvistică. Lucrările conferinţei de poetică, Varşovia, 18 — 28 august 1960*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 95—103.
27. PETROVICI, EMIL, *Nyelvtudományunk feladatai* [Sarcinile lingvisticii], NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 11—12.
28. REZNIKOV, L. O., *Despre rolul semnelor în procesul cunoaşterii*, PF, 1961, nr. 1, p. 137—153.
29. RIZESCU, I., *Rolul factorilor interni şi al factorilor externi în dezvoltarea limbii. (Cu aplicaţii la afixele lexicale)*, PLG, III [1961], p. 125—138.
30. ROSETTI, ACAD. AL., *Afazia şi lingvistica* [comunicare prezentată la Simpozionul asupra afaziei, Bucureşti 11— 14 oct. 1960], SCL, XII (1961), nr. 1, p. 107 — 109.
31. RUSSEL, BERTRAND, *Nu există un mister al limbajului* [scurt fragment din cartea *Evoluţia ideilor mele filozofice*], GL, VIII (1961), nr. 24, p. 8.
32. RUSU, VALERIU, *Note despre legătura dintre fenomenele de limbă şi istoria societăţii*, PLG, III [1961], p. 95—105.
33. SAGATOVSKI, V. N., *Bazele senzoriale ale raţiunii*, PF, 1962, nr. 1, p. 151—164.
34. SALA, M., *Observaţii asupra dispariţiei limbilor*, PLG, III [1961], p. 107—124.
35. SALA, M., *Observations sur la disparition des langues* [traducerea articolului din PLG, III, 1961], RL, VI (1961), nr. 2, p. 185—202.
36. SCHVEICER, PAUL, *Unele probleme ale traducerii cu maşina electronică de calcul (I)*, STUBB, Philologia, 1960, p. 91—94.
37. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Dialogul la copii* [Bucureşti], Editura Academiei R.P.R. [1961], in-8°, 165 p.
38. SLAVE, E., *Rolul procedeelor afective în comunicare şi cunoaştere*, PLG, III [1961], p. 69—81.
39. STATI, SORIN, *Categoriile posibilitate şi realitate în lingvistică*, PLG, III [1961], p. 51—68.
40. STATI, SORIN, *Философские категории „возможности" и „действительности" и применение их в лингвистике* [traducerea articolului din PLG, III, 1961], RL, VI (1961), nr. 2, p. 169—183.
41. SUBBOTIN, A. L., *Ce ne oferă cunoaşterea logicii formale*, PF, 1961, nr. 4, p. 168—178.
42. TODORAN, ROMULUS, *Cîteva observaţii cu privire la problema delimitării dintre limbă şi dialect*, STUBB, Philologia, 1960, p. 57—68.

43. VASILIU, LAURA, *Câteva observaţii asupra conţinutului semantic al prepoziţiilor în lumina categoriilor generalului şi particularului*, PLG, III [1961], p. 139—148.
44. VIERU, S., *Aspecte dialectice în logica propoziţiilor*, CF, VIII (1961), nr. 6, p. 1362—1385.
45. VRACIU, A., *În problema legilor limbii*, AUI, Ştiinţe Sociale, VII (1961), p. 241—244.
46. WALD, HENRI, *Cuvinte concrete şi cuvinte abstracte*, LR, X (1961), nr. 2, p. 113—116.
47. WALD, HENRI, *Propoziţia şi judecata*, LR, X (1961), nr. 6, p. 521—527.
48. WALD, HENRI, *Muncă, limbaj, gîndire*, CF, IX (1962), nr. 1, p. 151—163.
49. WALD, LUCIA, *Note cu privire la raportul dintre conţinut şi formă în limbă*, PLG, III [1961], p. 41—50.
50. ZVEGHINTEV, V. A., *Neopozitivismul şi cele mai noi curente în lingvistică*, PF, 1961, nr. 12, p. 104—113.

Recenzii

51. AVRAM, MIOARA, *Introducere în lingvistică* de un colectiv sub conducerea acad. Al. Graur, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1958 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 111—121.
52. BERARU, PETRE, *Cercetarea lingvistică şi filozofia* — Lupta de clasă, Seria a V-a, XLII (1962), nr. 4, p. 112—116.
53. BUIUM, S., *Unele aspecte ale lingvisticii structurale în discuţia revistei „Вопросы языкознания"* — Culegere de studii, 1958, p. 137—142.
54. DUMITRAŞCU, POMPILIU, D. Macrea: *Probleme de lingvistică românească* [Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961] — T, VI (1962), nr. 5, p. 3.
55. FANACHE, V., D. Macrea: *Probleme de lingvistică română* (Editura ştiinţifică, 1961) — St., XIII (1961), nr. 1, p. 81—82.
56. GRAUR, AL., Ingeborg Seidel-Slotty, *Die Bedeutung der Wörter*. Sprache und Gesellschaft, Taschenbuchreihe, Verlag Sprache und Literatur, Halle (Saale), 1960 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 276—277.
57. MICLĂU, P. şi WALD, LUCIA, Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 262—271.
58. MIHĂILĂ, G., Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 421—431.
59. MIHĂILĂ, G., *Unele probleme ale istoriei lingvisticii*. (*Pe marginea lucrării „Scurtă istorie a lingvisticii" de acad. Al. Graur şi Lucia Wald*) — Lupta de clasă, seria a V-a, XLI (1961), nr. 10, p. 111—117.
60. MITRAN, MIRCEA, *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 611—617.
61. NICULESCU, AL., Tatiana Slama-Cazacu, *Relaţiile între gîndire şi limbaj în ontogeneză* (*3—7 ani*), Ed. Academiei R.P.R., Bucarest, 1957 [recenzie în l. franceză] — RL, VI (1961), nr. 1, p. 132—134.
62. OTOBÎCU, CONST., R. A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii* — L, IV (1961), nr. 16, p. 2.
63. OTOBÎCU, C., R. A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961 — LR, X (1961), nr. 4, p. 351—359.
64. PANCRATZ, A., *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1959 [recenzie în l. germană] — FVL, III, 1960, p. 189—192.
65. PAUL, ZAM., Al. Graur, *Studii de lingvistică generală, variantă nouă*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 3—4, p. 311—313.

66. SPERANTIA, EUGENIU, *Din domeniul lingvisticii* [recenzie la R. A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961] — St., XII (1961), nr. 5, p. 56—60.

67. ŞVÎREV, V. S., Maxwell John Charlesworth, *Philosophy and linguistic analysis* (Filozofia şi analiza lingvistică), Pittsburg, Editions E. Nauwelaerts, Louvain, 1959 — PF, 1961, nr. 5, p. 194—195.

68. VRACIU, ARITON, K. E. Gaţkaev, *Курс лекции по истории языкознания* (Curs de istoria lingvisticii), Odesa, 1957 — SCŞt. (Iaşi), XI (1960), fasc. 2, p. 266—271.

69. WALD, LUCIA, A. Juret, *Les idées et les mots. Essai de philosophie linguistique. La formation des idées observée dans la formation des mots*, Paris, 1960 — SC, IV, 1962, p. 381—383.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEŞTI

70. ARVINTE, V., *Preocupări lingvistice la „Contemporanul" (1881—1891)*, SCŞt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 7—23.

71. BLÉDY, G., *Viaţa şi activitatea filologică a lui Ştefan Crişan Kőrősi*, STUBB, Philologia, 1960, p. 69—76.

72. DAN, MIHAIL, *Legăturile lui Ioan Bogdan cu filologii poloni. Un capitol din relaţiile ştiinţifice romîno-polone la sfîrşitul sec. al XIX-lea*, RS, IV, 1960, p. 309—326.

73. GRADEA, PIA, *Din preocupările lexicografice ale lui Timotei Cipariu (I)*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 67—74.

74. LEONTE, L., *Părerile despre limbă ale lui I. Eliade Rădulescu în prima perioadă a activităţii (pînă la 1840)*, SCŞt. (Iaşi), XI (1960), fasc. 2, p. 163—189.

75. MACREA, D., *Şcoala clujeană: Nicolae Drăganu*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 9—24.

76. MACREA, D., [La ancheta] *Profesorii noştri au fost şi ei studenţi...* [detalii despre şcoala lingvistică clujeană în jurul anului 1930], Viaţa stud., VII (1962), nr. 1, p. 7.

77. PĂTRUT, I., *Academicianul Emil Petrovici (Cu prilejul împlinirii a 60 de ani)*, RS, IV, 1960, p. 35—39.

78. STRUNGARU, DIOMID, *Gramatica lui Smotriţki şi prima gramatică românească*, RS, IV, 1960, p. 289—307.

79. * * * *Comemorarea acad. C. I. Balmuş* [la Academia R.P.R., în ziua de 14. I. 1958. Au prezentat comunicări: acad. Iorgu Iordan, acad. Constantinescu-Iaşi, prof. N. I. Popa, acad. Al. Graur şi prof. H. Mihăescu, al căror text se publică în] AnAcad., VIII (1958), p. 13—34.

80. * * * *Sărbătorirea acad. Iorgu Iordan* [la Academia R.P.R., în ziua de 3 oct. 1958. Au rostit cuvinte de omagiu: academicienii I. S. Gheorghiu, Al. Rosetti, E. Petrovici, Tudor Vianu, profesorii J. Livescu, G. Istrate şi conf. M. Popov. Textul cuvîntărilor este publicat în] AnAcad., VIII (1958), p. 451—467.

Recenzii

81. PAUL, ZAM., D. Macrea, *Lingvişti şi filologi romîni*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959 — Mitropolia Moldovei, XXXVI (1960), nr. 1—2, p. 117—120.

FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

82. EVDOSENCO, ARCADIE (R.S.S. Moldovenească), *„Diftongii" ea, oa şi locul lor în sistemul vocalic al limbii române*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 463—466.
83. MACREA, D., *O veche controversă lingvistică: palatalizarea labialelor şi tradiţia limbii noastre literare*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 31—42.
84. PĂTRUT, I., *Morfologie şi fonologie. Despre fonemele consonantice moi ale limbii române*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 23—27.
85. PETROVICI, ACAD. E., *„Depalatalizarea" consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-estul Transilvaniei şi în dialectul istroromîn*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 9—22.
86. PETROVICI, ACAD. E., *Evoluţie fonetică, substituire de sunete sau adaptare morfologică? (În legătură cu tratamentul lui o final în elementele slave ale limbii române)*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 25—29.
87. PETROVICI, ACAD. E., *Un fonem sau două foneme? Aplicarea metodei comutării la stabilirea statutului fonologic al semivocalelor româneşti* $\varrho^{(i)}$ *şi* $\varrho^{(u)}$, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 7—9.
88. ROCERIC, ALEXANDRA şi GOLOPENTIA, SANDA, *Observaţii asupra intonaţiei în limba română*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 29—34.
89. ROSETTI, ACAD. AL., *Despre regula comutării în fonologie*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 11—14.
90. ROSETTI, ACAD. AL., *Silabisirea ca mijloc de interpretare a notării prin scris a fonemelor*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 467—470.
91. STAN, I., *Timbrul fonologic al consoanelor finale în Codicele Voroneţean şi Codex Dimonie*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 29—37.
92. STĂNICĂ, PROF. LUCIA, *Câteva date în legătură cu perceperea pe cale auditivă a sunetelor limbii de către hipoacuzicii de categoria a II-a*, RPed., X (1961), nr. 10, p. 36—52.
93. ŞUTEU, VALERIU, *Observaţii asupra pronunţării limbii române*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 293—306.
94. VASILIU, EM., *Sistemul vocalic al limbii române*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 15—23.

Recenzii

95. AVRAM, ANDREI, L. R. Zinder, *Общая фонетика*, Издательство Ленинградского Университета, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 126—130.
96. PANCRATZ, A., *Fonetică şi dialectologie*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1958 [recenzie în l. germană] — FVL, III, 1960, p. 189—191.
97. PUFAN C., *Revista „Udito, Voce, Parola"* [o prezentare a cuprinsului revistei italiene pe perioada 1958—1961; cu un subcapitol: *Caracteristicile limbajului la surdomutul în curs de demutizare*] — RPsih., VII (1961), nr. 3, p. 477—482.
98. ROSETTI, ACAD. AL., [La rubrica] *Ştiinţa românească peste hotare* [despre participarea foneticienilor români la cel de-al IV-lea Congres internaţional al foneticienilor de la Helsinki, 1961] — Viaţa stud., VII (1962), nr. 6, p. 3.
99. RUSU, GR., *Fonetică şi dialectologie*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1958 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 150—157.
100. ŞUTEU, VALERIU, *Fonetică şi dialectologie*, vol. III, Editura Academiei R.P.R. [1961], — LR, X (1961), nr. 4, p. 347—351.
101. VASILIU, EM., A. Rosetti, *Sur la théorie de la syllabe*, Mouton & C°, 's Gravenhage, 1959 [recenzie în l. franceză] — RL, VI (1961), nr. 1, p. 119—121.

DIALECTOLOGIE

102. ARVINTE, V., URSU, D., BORDEIANU, M., *Glosar regional*, [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în-8°, 83 p.

103. COPILU, D., [Glosar regional] *Regiunea Cluj (raionul Turda, comuna Şutu)*, LR, X (1961), nr. 2, p. 129—131.

104. CRUCEANĂ, ION, *Glosar regional, Regiunea Argeş (raionul Costeşti, Comuna Mozăceni)*, LR, X (1961), nr. 4, p. 317—318.

105. DUMISTRĂCEL, STELIAN, [Glosar regional] *Regiunea Suceava (comuna Zvorîştea, raionul Dorohoi)*, LR, X (1961), nr. 3, p. 238—240.

106. GÁLFFY MÓZES, *Contribuţii la geografia lingvistică romîno-maghiaro-săsească din Republica Populară Romînă*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 75—82.

107. ION, CONSTANTIN, [Glosar regional] *Reg. Bucureşti (raionul Titu, comuna Costeştii din Vale)*, LR, X (1961), nr. 4, p. 319—320.

108. IONAŞCU, AL., *O paralelă gramaticală slavo-romînă (Sistemul cuvintelor deictice în graiurile oltenești)*, RS, IV, 1960, p. 73—86.

109. MAREŞ, LUCRETIA, *Note* [la glosarele regionale publicate în revista *Limba romînă*], LR, X (1961), nr. 2, p. 129; p. 131—132; nr. 3, p. 238; p. 240; nr. 4, p. 318—319; p. 320—321; nr. 6, p. 568; p. 569—570.

110. NICOLCIOIU, EMIL, *Glosar regional. Regiunea Oltenia (comuna Peştişani, raionul Tîrgu-Jiu)*, LR, X (1961), nr. 3, p. 237—238.

111. PETRIŞOR, MARIN, *Graiuri mixte şi graiuri de tranziţie. Cu privire la un grai mixt din nord — nord-vestul Olteniei*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 87—94.

112. POPESCU, ION DUMITRU, *Glosar regional. Regiunea Braşov (raionul Rupea)* [satul Mateiaş şi Mercheaşa], LR, X (1961), nr. 6, p. 567.

113. POPESCU, P. C. şi COCORA-TIETZ, G., *Numiri populare de plante la caraşovenii din Banat*, Şt. agr., Timişoara, V (1958), nr. 3—4, p. 113—122.

114. RUSU, GR., *Graiuri de tranziţie. În legătură cu poziţia graiului vrîncean în cadrul dacoromînei*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 83—94.

115. SFÎRLEA, LIDIA, *Aspecte ale lexicului graiului din Valea Sebeşului*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 121—136.

116. STANCA, V., *În legătură cu un glosar regional* [despre „Glosar regional" publicat în LR, 5/1959], CL, V (1960), nr. 1—2, p. 101—102.

117. TEAHA, TEOFIL, *Graiul din Valea Crişului Negru*, [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în-8°, 309 p.

118. TEAHA, TEOFIL, *Graiul de la Vama Buzăului. Consideraţii asupra unei zone de interferenţă a graiurilor*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 95—106.

119. TODORAN, ROMULUS, *Noi particularităţi ale subdialectelor dacoromîne*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 43—73.

120. TOMOIOAGĂ, M., [Glosar regional] *Regiunea Maramureş (raionul Vişeu)*, LR, X (1961), nr. 2, p. 128—129.

121. TOMOIOAGĂ, M., [Glosar regional] *Regiunea Maramureş (raionul Vişeu)*, LR, X (1961), nr. 6, p. 568—569.

122. * * * *Glosar regional* [îndrumări suplimentare pentru corespondenţii care trimit revistei material de lexic regional], LR, X, (1961), nr. 2, p. 127—128.

123. *Atlasul lingvistic romîn, serie nouă, vol. III.* [Întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., sub direcţia acad. Emil Petrovici], *A.* Plante *B.* Ciinele, pisica *C.* Animale sălbatice *D.* Păsări sălbatice *E.* Vînătoare *F.* Tîrîtoare, amfibii *G.* Pescuit *H.* Insecte *I.* Timpul *J.* Conf guraţia terenului *K.* Ape, umiditate, navigaţie *L.* Comunicaţii *M.* Naţiuni, categorii sociale, administraţie [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R., 1961, în folio.

Recenzii

124. DĂNĂILĂ, I., *Materiale şi cercetări dialectale, I,* Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 272—277.

125. HOMORODEAN, M., *Lexic regional,* Societatea de ştiinţe istorice şi filologice [Bucureşti], Editura Academiei R.P.R., 1960 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 219—224.

126. IONICĂ, ION, V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional,* Editura Academiei R.P.R. [Bucureşti, 1961] — LR, XI (1962), nr. 1, p. 112—115.

127. ISTRATE, G., Cicerone Theodorescu, *Izvoare fermecate,* Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1958 [semnalarea fonetismelor locale din culegerea de folclor recenzată] — SCSt. (Iaşi), XII (1960), fasc. 1, p. 105—109.

128. RUSU, VALERIU, *Materiale şi cercetări dialectale, I* [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R., 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 436—440.

129. SALA, M., Traian Cantemir, *Texte istroromîne,* culegere de... [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R., 1959 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 121—123.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

Morfologie

130. CIOBANU, FULVIA, *Unele aspecte ale corespondenţei dintre elementele prepoziţionale şi cele conjuncţionale, cu referire specială la locuţiuni,* SG, III [1961], p. 67—77.

131. CIOBANU, FULVIA, *Valorile prepoziţiilor în construcţie cu adverbele,* SG, III [1961], p. 43—66.

132. DIACONESCU, PAULA, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicaţie la limba romînă contemporană,* SCL, XII (1961), nr. 2, p. 163—192.

133. GRAUR, ACAD. AL., *Din istoricul tipului* **stea/stele,** SG, III [1961], p. 5—9.

134. GRAUR, ACAD. AL., *Note asupra persoanei a II-a sg. a imperativului în romîneşte,* SCL, XII (1961), nr. 2, p. 159—161.

135. MANOLIU, MARCELA, *Propuneri pentru o nouă clasificare a flexiunii adjectivelor din limba romînă,* LR, X (1961), nr. 2, p. 117—123.

136. PĂTRUT, I., *Despre genul substantivelor romîneşti de origine slavă,* CL, VI (1961), nr. 1, p. 95—100.

137. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Cazurile oblice în evoluţia limbajului copilului,* SCL, XII (1961), nr. 2, p. 215—229.

138. VASILIU, E., *Категория рода в румынском языке* [traducerea articolului din SCL, XI (1960), nr. 4], RL, VI (1961), nr. 2, p. 203—205.

139. VASILIU, LAURA, *Schiţă de sistem al prepoziţiilor limbii romîne,* SG, III [1961], p. 11—42.

140. ZACORDONET, A., *Problema existenţei aspectului verbal în limba romînă*, AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 89—98.

141. ZDRENGHEA, M., *Stil şi limbă* [analiza gramaticală a unei strofe din V. Alecsandri], T, VI (1962), nr. 12, p. 8.

142. ZDRENGHEA, M., *Stil şi limbă* [răspunde la unele întrebări ale cititorilor privitoare la declinarea substantivelor], T, VI (1962), nr. 15, p. 3.

Sintaxă

143. APREOTESEI, C., *Despre unele influenţe sintactice ruseşti asupra limbii romîne actuale (perioada după 23 August 1944)*, Culegere de studii, 1961, p. 226—235.

144. ASAN, FINUTA, *Reluarea complementului în limba romînă*, SG, III [1961], p. 93—105.

145. ASAN, FINUTA, *Propoziţia apozitivă şi apoziţia*, LR, X (1961), nr. 4, p. 312—316.

146. AVRAM, MIOARA, *În legătură cu discuţia asupra „numelui predicativ circumstanţial"*, LR, X (1961), nr. 6, p. 539—551.

147. CARABULEA, ELENA, *Atributivele determinative şi explicative*, SG, III [1961], p. 139—149.

148. CHIRICUŢĂ-MARINOVICI, RITA, *Cu privire la participiu în anumite funcţii sintactice*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 155—159.

149. CÎMPEANU, E., *Funcţiunea sintactică a pronumelui reflexiv*, CL, V (1960), nr. 1 — 2, p. 85—97.

150. GIOSU, ŞTEFAN, *Propoziţia subiectivă*, SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 65—74.

151. MANGUL N., *К вопросу о модальных словах в современном русском языке и их эквивалентах в румынском языке* (Cu privire la cuvintele modale din limba rusă conteporană şi echivalentele lor din limba romnă), Culegere de studii, 1961, p. 5—23.

152. OCHEŞEANU, RODICA, *Observaţii asupra propoziţiei interogative indirecte*, SG, III [1961], p. 151—159.

153. OITĂ, I., *Despre propoziţiile explicative*, LR, X (1961), nr. 5, p. 445—461.

154. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Cu privire la propoziţia interogativă şi intonaţia ei în limba romînă*, SG, III [1961], p. 179—186.

155. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Observaţii asupra topicii atributului adjectival în limba romînă*, SG, III [1961], p. 161—178.

156. RIZESCU, I., *Observaţii asupra complementului indirect sau al atribuirii*, LR, X (1961), nr. 5, p. 432—444.

157. RIZESCU, I., *Propoziţii subordonate paratactice*, SG, III [1961], p. 107—137.

158. VASILIU, LAURA, *Părţile de propoziţie multiple*, SG, III [1961], p. 79—91.

159. VASILIU, LAURA, *The multiple parts of sentence* [traducerea articolului publicat în SG, III], RL, VI (1961), nr. 1, p. 29—42.

Vocabular

160. ANDRONESCU, ŞERBAN, *Dicţionar de buzunar englez-romîn*, [Bucureşti] Editura ştiinţifică,1961, in-12°, 244 p.

161. ANDRONESCU, ŞERBAN, *Dicţionar de buzunar romîn-englez*, [Bucureşti] Editura ştiinţifică, 1961, in-12°, 287 p.

162. BĂCESCU, MIHAI C., *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului romîn* [Partea I. *Terminologia ornitologică romînească şi analiza ei critică*], [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în-8°, 441 p.

163. BEREA, ELENA, *Din istoria posesivului* **său — lui** *în limba romînă*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 319—333.

164. BOGZA, RODICA, *Cîteva observaţii asupra sinonimiei*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 335—343.

165. BREBAN, V., *Contribuţii lexicale*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 99—100.

166. BRÎNCUŞ, GR., *Note etimologice* [bulz, cheţ, încăiera, ţuţă], SCL, XII (1961), nr. 1, p. 25—27.

167. BRÎNCUŞ, GR., *Observaţii asupra etimonurilor albaneze din DLRM*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 193—203.

168. ÇABEJ, EQREM (Tirana), **Crăciun**, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 313—317.

169. CORLĂTEANU, N. (R.S.S. Mold.), *Probleme de frazeologie în dicţionarele bilingve şi explicative*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 101—120.

170 CUCIUREANU, ŞT., *Din istoricul terminologiei romîneşti privitoare la pictură*, SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 75—85.

171. DANTEŞ, V. şi BRÎNZAN, M., *Corespondenţele lexicale romîno-ruse în domeniul cuvintelor compuse prin prescurtare*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 391—399.

172. DIMITRESCU, FLORICA, *Despre verbele „delocutive"*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 307—311.

173. FARCAŞ, L., *Некоторые наблюдения над кальками в румынском языке с русского* (Cîteva observaţii asupra calcurilor romîneşti după cuvinte din limba rusă), Culegere de studii, 1958, p. 9—21.

174. GHERGARIU, LEONTIN, *Note lexicale*, LR, X (1961), nr. 2, p. 124—126.

175. GIURESCU, CONST. C., *Împrumuturi cumane în limba romînă*: **odaie** *şi* **cioban**, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 205—214.

176. ISBĂŞESCU, MIHAI, *Dicţionar de buzunar romîn-german*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1962, în-12°, 269 p.

177. KIS EMESE, *Sufixul* **-ău** *în cuvintele de origine maghiară din limba romînă*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 75—84.

178. MACREA, D., *Compoziţia istorică şi tendinţele actuale de dezvoltare ale vocabularului romînesc*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 39—55.

179. MANGUL, N., *Суффиксы отвлеченных имен существительных в русском и румынском языках* (Sufixele substantivelor abstracte în limbile rusă şi romînă), Culegere de studii, 1958, p. 32—45.

180. MARMELIUC, D., *Etimologii* [moţîrle, muţurluí, moţîrcán, mozdrán, mozdrogán, muşduluí, mozdón, mozomáină], LR, XI (1962), nr. 1, p. 67—70.

181. MARMELIUC, D., *Etimologii* [mozolí vb. IV; mozól subst.], LR, X (1961), nr. 6, p. 552—553.

182. MĂNUCĂ, DAN, *Note lexicologice*, LR, X (1961), nr. 3, p. 230—236.

183. NICULESCU, AL. *Afirmarea prin* **da** *în limba romînă*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 479—486.

184. ROMAN, ALEXANDRU, *Dicţionar de buzunar german-romîn*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, în-12°, 313 p.

185. ROSETTI, ACAD. AL., *Rom.* **crăciun**, RS, IV, 1960, p. 65—71.

186. SECHE, MIRCEA, *Etimologii* [mesérîe, meslehét, mestélnic, meşelíc, meştelí, micigál mícliştuc, mîţ], LR, XI (1962), nr. 1, p. 70—73.

187. STATI, SORIN, [La rubrica „E bine să ştim" (devenită, începînd cu nr. 17/1962, „Povestea vorbei..."), explică originea unor termeni şi evoluţia sensurilor unor cuvinte din limba romînă :] *Cum se numesc locuitorii oraşului dumneavoastră?*, FL., X (1961), nr. 38, p. 18 ; *Povestea unor cuvinte*, nr. 39, p. 20 ; *Elipse în vorbire*, nr. 40, p. 16 ; *Locul naşterii unor cuvinte*, nr. 41, p. 20 ; *Cuvinte obişnuite care au fost nume de persoană*, nr. 42, p. 20 ; *Prea... corect!*, nr. 44, p. 22 ; *Metale şi mitologie*, nr. 47, p. 6 ; *Cuvinte care au fost nume proprii*, nr. 51, p. 17 ; *Răsfoind calendarul*, nr. 52, p. 22 ; *Povestea primului... ipocrit*, FL., XI (1962), nr. 2, p. 23 ; *Numele de persoane şi vechiul lor sens*, nr. 3, p. 22 ; *Cuvinte şi numere*, nr. 4, p. 22 ; *Povestea unor cuvinte*, nr. 6, p. 22 ; *Comparaţii uitate*, nr. 7, p. 20 ; *Povestea unor cuvinte*, nr. 12, p. 18 ; *Puţină geografie filologică*, nr. 13, p. 23 ; *Din nou despre numele de persoane*, nr. 15, p. 19 ; *Nume de oameni şi de flori*, nr. 17, p. 20.

188. ŞTEFAN, I., *Cuvîntul* **scrisoare** *în limba romînă*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 56—66.

189. ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ, Z., *Etimologii* [muşchi, mear, mătinos, mătorí], LR, X (1961), nr. 6, p. 553—556.

190. URSU, DESPINA, *Din istoria terminologiei romîneşti privitoare la arhitectură şi sculptură*, SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 85—97.

191. VASCENCO, V., *Восточнославянские элементы румынского языка* (Elementele slave răsăritene în limba romînă), Culegere de studii, 1961, p. 24—35.

192. [COLECTIV] *Dicţionar de buzunar francez-romîn*, [Bucureşti] Editura ştiinţifică, 1962, in-12°, 276 p.

193. [COLECTIV] *Dicţionar de buzunar romîn-francez*, [Bucureşti] Editura ştiinţifică, 1962, in-12°, 287 p.

194. *Dicţionarul limbii romîne (Extragere de articole). M şi O.* Academia Republicii Populare Romîne, Editura Academiei R.P.R., 1962, 41 p.

195. [Extrase din] *Dicţionarul limbii romîne (Dicţionar general)*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 24—55.

196. *Dicţionar medical rus-romîn*, Academia R.P.R. Institutul de studii romîno-sovietic, Bucureşti, 1961, in-8°, 1125 p.

Recenzii

197. ANDRIESCU, C., *Syntactica und Stilistica*, Tübingen, 1957 — SCSt.(Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 135—139.

198. AVRAM, MIOARA, Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Syntaxe roumaine. II. Les groupes de mots*, Copenhague, Librairie Munksgaard, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 588—594.

199. BULGĂR, GH., Florin Marcu şi Constant Maneca, *Dicţionarul de neologisme* [Editura ştiinţifică, 1961] — VR, XV (1962), nr. 1, p. 175—176.

200. BYCK, PROF. UNIV. J., *Despre un manual de gramatică*, S, nr. 5405, 11 ian. 1962, p. 4.

201. COTEANU, I., *Studii de gramatică, vol. III*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti [1961], nr. 1, p. 107—112.

202. DIMITRESCU, FLORICA, *Pe marginea unei lucrări de gramatică* [*Analize gramaticale şi stilistice*, de D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu şi M. Zdrenghea, Editura ştiinţifică, 1959], AUB, Filologie, IX, 1960, vol. 18, p. 345—349.

203. GÁLFFY MÓZES, *A román nyelvtani és stilisztikai elemzés kérdései* [Recenzie la : D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 180—182.

204. GRINDEA, D. şi COMISIONER, B., *Unii termeni economici în „Dicţionarul limbii române moderne"* — VR, XIV (1961), nr. 7, p. 137—143.
205. GUŢU-ROMALO, VALERIA, M. Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 617—620.
206. HANEA, VICTOR, Leon Levîţchi, *Dicţionar romîn-englez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1960 — LR, X (1961), nr. 4, p. 359—362.
207. MIHAIL, ZAMFIRA, Antonin Křečan, *Cvičebnice rumunštiny* [Manual de exerciţii de limba română], Praga, Editura pedagogică de stat, vol.I, 1959, vol. II, 1960 — SCSt (Iaşi), XI (1960), fasc 2, p. 284—287.
208. NEGOIŢĂ, PROF. OLIVIU, *Limba română (gramatica) pentru clasa a VI-a*, GÎ, XIII (1962), nr. 645, p. 6.
209. NEGOIŢĂ, PROF. OLIVIU, *Opinii despre un manual* [observaţii despre capitolul de gramatică din manualul de limba română pentru cl. a VII-a], GÎ, XII (1961), nr. 636, p. 4.
210. NICULESCU, AL., Alain Guillermou, *Manuel de langue roumaine. Grammaire, textes d'études commentés avec index grammatical et glossaire*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1953 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 583—588.
211. PETRINA, L., *În curînd: Dicţionarul enciclopedic romîn*, T, V (1951), nr. 51, p. 12.
212. RUSU, V., *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1959 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 123—126.
213. STUGREN, BOGDAN, *Folclor, lingvistică, zoologie* [despre vol. lui Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului romîn*, Editura Academiei R.P.R., 1961] — T, V (1961), nr. 39, p. 8.
214. ŞCHIAU, OCTAVIAN, *Un dicţionar de neologisme* [Florin Marcu şi Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961] — T, V (1961) nr. 45, p. 7.
215. VAIMBERG, S., *Некоторые замечания в связи с сложносокращенными словами в русском и румынском языках* (Cu privire la problema cuvintelor compuse prescurtate în limbile rusă şi română), Culegere de studii, 1958, p. 22—31.
216. VAIMBERG, S., *Calcuri româneşti după adjectivele compuse din limba rusă*, Culegere de studii, 1961, p. 65—72.

ISTORIA LIMBII ROMÎNE

217. BIDU, ANGELA, *Pronumele relative în Cazania lui Varlaam*, LR, X (1961), nr. 3, p. 218—229.
218. BRÎNCUŞ, GR., *Originea consoanei h din limba română*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 471—477.
219. CAZACU, B., *Tratatul de istorie a limbii romîne*, C, 1961, nr. 23, p. 3.
220. DRIMBA, VLADIMIR, *Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice romîno-maghiare*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 115—130.
221. GRAUR, A., *Recherches sur le substrat du roumain*, SC, III, 1961, p. 19—22.
222. PETROVICI, E., *Le problème des Roumains „occidentaux". A propos du toponyme* **Pešter** *du sud-ouest de la Serbie* [traducerea articolului apărut în SCL, XI (1960), nr. 2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 25—28.
223. ROSETTI, ACAD. AL., *Istoria limbii romîne II. Limbile balcanice*. Cu 3 hărţi afară din text. Ediţia a treia, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R. [1962], în-8°, 146 p.

224. ROSETTI, ACAD. AL., *Istoria limbii române III. Limbile slave meridionale (sec. VI—XII)*. Cu o hartă afară din text. Ediţia a patra, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1962, in-8°, 159 p.

225. ROSETTI, AL., *Despre* **torna, torna, fratre**, Omagiu Daicoviciu, 1960, p. 467—468.

226. RUSU, V., *К вопросу о конечном* - **и** *в румынском языке* [traducerea articolului din SCL, XII (1961), nr. 2], RL, VI (1961), nr. 2, p. 207—215.

227. ŞESAN, PROF. MILAN, *Introducerea limbii române în biserică*, Studii teologice, XI (1959), nr. 1—2, p. 57—60.

228. * * * *Tratatul de istorie a limbii române* [articol primit din partea Comitetului de conducere a tratatului de *Istorie a limbii române*], LR, X (1961), nr. 2, p. 105—112.

Recenzii

229. BĂRBULESCU, CONST., Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba latină*, ediţia a treia, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1960 — Studii teologice, XII (1960), nr. 9—10, p. 718—719.

230. B[ĂRBULESCU] C., Eugen Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1958 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 170—172.

231. B[ĂRBULESCU] C., Acad. Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XII-lea — al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1956 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 165—167.

232. CONDURACHI, ACAD. PROF. EM., *Istoria Romîniei*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1960 [cu referiri la problema formării limbii romîne, p. 225—226] — SCBibl. IV, 1961, p. 213—226.

233. COTEANU, I., Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba latină*, ediţia a treia, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 258—262.

234. COTEANU, I., Iv. Gălăbov, *Bulgarisch-rumänische Berührungen bei der Umwandlung des Infinitivsystems*, Zeitschrift für slavische Philologie, Band XXIX, Heft 2, 1961, p. 275—287 — LR, X (1961), nr. 6, p. 626—627.

235. GRIGORAŞ, N., *Istoria Romîniei*, I, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVI (1961), nr. 1—2, p. 106—111.

236. LECTOR, *Limita de sud a formării limbii romîneşti* [despre articolul acad. E. Petrovici, *Problema limitei sud-vestice a teritoriului de formare a limbii romîneşti*, din LR, 1/1960] — Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 9—10, p. 861.

237. OPRIŞA, LONGIN, I., *Istoria Romîniei*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Banatului, XI (1961), nr. 5—6, p. 87—95.

238. PAUL, ZAM, Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I*, ediţia a treia, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVI (1960), nr. 5—6, p. 405—406.

239. RUDEANU, V., G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 277—282.

240. SALA, MARIUS, Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba latină*, ediţia a treia, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 275—276.

ONOMASTICĂ ŞI TOPONIMIE

241. BUZATU, PR. D., *Contribuţii la onomastica din Oltenia*, Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 7—8, p. 472—481.
242. BUZATU, PR. D., *Nume de sate oltenești*, Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 3—4, p. 184—198.
243. CRISTUREANU, AL., *Derivarea cu sufixe a numelor de familie din Valea Jiului*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 171—181.
244. CRISTUREANU, AL. şi STAN, AURELIA, *Prenumele locuitorilor din satul Purcăreţi, raionul Sebeş, în 1957*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 103—110.
245. GIUGLEA, G. şi ORGHIDAN, N., *Note de toponimie* [completări la articolul *Branul în lumina toponimiei*, din CL, IV (1959)], CL, VI (1961), nr. 1, p. 191—192.
246. HOMORODEAN, M., *Cîteva nume topice din comuna Cavnic şi din jur, bazate pe termenii minieri*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 161—169.
247. LONGIN, VALENTIN, [La „Tribuna cititorului", propune denumirea *Petroşani*, nu *Petroşeni*], T, V (1961), nr. 37, p. 2.
248. PĂTRUŢ, MALVINA, *Toponimice din Valea Cugirului*, CL, V (1960), nr. 1— 2, p. 111 — 114.
249. PETROVICI, ACAD. EMIL, *Toponimice slave de est pe teritoriul Republicii Populare Romîne, I. Toponimice prezentînd* **h** *provenit din* **g**, RS, IV, 1960, p. 41—63.
250. SALA, MARIUS, *În legătură cu notarea toponimicelor romînești*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 74—82.
251. STRĂUŢ, IRIMIE, [La „Tribuna cititorului", propune denumirea *Petroşeni*, combătînd nota lui V. Longin apărută în T, nr. 37/1961] T, V (1961), nr. 39, p. 2.
252. VINTILĂ, PETRU, *Toponimie* [Propune înlocuirea numelor de sate care evocă mizeria şi înapoierea trecutului], T, VI (1962), nr. 16, p. 7.

Recenzii

253. MACARIE, LILIANA, *Revue internationale d'onomastique* [nr. 1—4/1959] — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 159—162.
254. STAN, AURELIA şi HOMORODEAN, M., *Revue internationale d'onomastique*, 10e Année, 1958, N° 1—4, Paris — CL, VI (1961), nr. 1, p. 224—228.
255. * * * *Contributions onomastiques, publiées à l'occasion du VI-ème Congrés International des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958*, Bucarest, 1958 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 174—175.

FILOLOGIE

256. BĂNĂŢEANUL, S., *Din istoria străduinţelor pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin în cărţile r mineşti de ritu l bisericesc*, Mitropolia Banatului, IX (1959), nr. 7—8, p. 20—25.
257. CARP, MIHAI, *O explicare gramaticală a versului „Totuşi este trist în lume"*, VR, XIV (1961), nr. 11, p. 167—169.
258. CÎNDEA, PR. PROF. DR. SPIRIDON, *Primul liturghier romînesc tipărit*, Mitropolia Ardealului, IV (1959), nr. 9—12, p. 722—771.

259. CÎNDEA, PR. DR. SPIRIDON, *Textul Liturghierului romînesc publicat de diaconul Coresi*, Mitropolia Ardealului, V (1960), nr. 1—2, p. 70—92.

260. CRETU, I., *Ultima formă a nuvelei* Cezara, LR, X (1961), nr. 5, p. 488—497.

261. DRAGOMIR, MIHU, *Mic dicţionar poetic. Despre ritm (I)*, L, IV (1961), nr. 15, p. 8; *(II)*, nr. 16, p. 8; *Cadenţe şi tonuri*, nr. 17, p. 8; *Măsura*, nr. 18, p. 8; *Între schemă şi vers*, nr. 19, p. 8; *Despre rimă*, nr. 20, p. 8; *Cele trei litere finale*, nr. 22, p. 8; *Rimă şi context*, nr. 23, p. 8; *Cuvîntul cel mai caracteristic*, nr. 24, p. 8; *Sunet şi sens*, L, V (1962), nr. 1, p. 8; *Disonanţa*, nr. 2, p. 9; *Substantiv cu substantiv*, nr. 3, p. 7; *Reguli de versificaţie*, nr. 6, p.8; *Individualitatea versului*, nr. 7, p. 8; [Procedee de secţionare a versurilor], nr. 8, p. 8; *Mic dicţionar poetic* [definiţii — recomandări], nr. 9, p. 8.

262. GÁLDI, L. (Budapesta), *Începuturile prozei ritmice romîneşti*, LR, X (1961), nr. 5, p. 462—473.

263. GRĂMADĂ, LIVIA, *Istoria lui Millot în tălmăcirea lui Ioan Piuariu Molnar*, STUBB, Philologia, 1960, p. 161—175.

264. LĂUDAT, I. D., *Manuscrisul unei cronici anonime* [e vorba de manuscrisul nr. 6 păstrat la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu" din Iaşi, cuprinzînd continuarea cronicii lui Miron Costin pînă la anul 1711], IL, XII (1961), nr. 4, p. 80—81.

265. MIHĂILĂ, G., *O sută de ani de la apariţia lucrării lui Franz Miklosich, „Elementele slave, în limba romînă" (1861)*, LR, X (1961), nr. 4, p. 334—338.

266. NASTA, MIHAIL, *Quelques réflexions sur les termes de la poétique*, SC, III, 1961, p. 317—336.

267. PANCRATZ, ARNOLD, *Beiträge von Siebenbürger Sachsen zur Erlernung der rumänischen Sprache* (Contribuţii săseşti [gramaticale şi lexicale] la învăţarea limbii romîne), FVL, III, 1960, p. 160—164.

268. PANCRATZ, ARNOLD, *Der siebenbürgisch-sächsischen Anteil an der rumänischen Geschichts- und Sprachforschung* (Contribuţii săseşti la cercetările de istorie şi lingvistică romînă), FVL, II, 1959, p. 19—43.

269. ROSETTI, ACAD. AL., *Despre data primelor traduceri romîneşti de cărţi religioase şi despre curentele culturale din secolul al XVI-lea*, LR, X (1961), nr. 3, p. 241—245.

270. ROSETTI, ACAD. AL., *Din nou despre raporturile dintre* Codicele Voroneţean *şi* Apostolul *diaconului Coresi*, LR, X (1961) nr. 2, p. 133—134.

271. ROSETTI, ACAD. AL., *Slavoromanica. Adaos la: Despre valoarea slovei ѣ în cele mai vechi texte romîneşti*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 577.

272. STRUNGARU, DIOMID, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice. I. Criteriile suprascrierii literelor*, LR, X (1961), nr. 5, p. 474—487.

273. STRUNGARU, DIOMID, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice. II. Problema „dispariţiei" lui* i *final în limba romînă*, LR, X (1961), nr. 6, p. 606—610.

274. ŞUTEU, FLORA, *Contribuţii la stabilirea textului autentic al Poeziei* Luceafărul, LR, X (1961), nr. 3, p. 246—253.

275. TEODORU, POMPILIU, *Izvoarele lucrărilor de filologie traduse şi prelucrate de Samuil Micu* [cu un subcapitol: Importanţa variantelor pentru studiul terminologiei, p. 242—244], SCSt. (Iaşi), XI (1960), fasc. 2, p. 235—244.

276. TODORAN, EUGEN, *Eminescu: Luceafărul. Discuţii la ediţiile poeziei*, SB, XIII (1962), nr. 1, p. 56—59.

277. TODORAN, EUGEN, *„Floarea albastră" de Mihail Eminescu* [în legătură cu discuţia despre acest subiect din revista *Limba romînă*, nr. 3/1960], SB, XII (1961), nr. 7, p. 89—92.

278. URSU, N. A., *Cărţi de popularizare a ştiinţei traduse de Petru Maior*, LR, X (1961), nr. 2, p. 135—143.

279. URSU, N. A., Cîntarea Romîniei, *opera lui N. Bălcescu*, IL, XII (1961), nr. 12, p. 52—70 [autorul îşi propune să dovedească cu argumente filologice paternitatea lui Bălcescu asupra poemului].

280. URSU, N. A., *Modelul francez al* Gramaticii *lui I. Eliade Rădulescu*, LR , X (1961), nr. 4, p. 322—333.

281. — *Carte romînească de învăţătură* [1646]. Ediţie critică [întocmită de colectivul pentru vechiul drept romînesc al Academiei R.P.R.], [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în -8°, 431 p.

Recenzii

282. A[LEXE] GH., N. Corlăteanu, *În jurul unei controverse filologice. (Raporturile dintre „Codicele Voroneţean" şi „Lucrul apostolesc" al lui Coresi)*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XI (1960), nr. 3, p. 443—457 — Studii teologice, XIII (1961), nr. 3—4, p. 250.

283. ANTONESCU, GEORGETA, *Noi contribuţii la studiul literaturii romîne vechi* — STUBB, Philologia, 1960, p. 188—189.

284. BĂRBULESCU, CONST., *Începuturile scrisului romînesc* [prezentarea articolului lui Şt. Pascu, *Contribuţii la istoria începutului scrisului romînesc*, publicat în CL, I (1956), nr. 1—4] — Glasul Bisericii, XX (1961), nr. 1—2, p. 178—180.

285. B[ĂRBULESCU] C., Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învăţătură" a diaconului Coresi*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959 — Studii teologice, XII (1960), nr. 7—8, p. 588—589 ; vezi şi Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 3—4, p. 339—341.

286. BUCUR, MARIN, D. Cantemir, *Viaţa lui Constantin Cantemir*, Bucureşti, ESPLA, 1960 [comparaţie între traducerea mai veche a operei, făcută de N. Iorga şi cea de faţă, aparţinînd lui R. Albala] — SCILF, IX (1960), nr. 4, p. 777—779.

287. CAPROŞU, I., *Istoria Ţării Romîneşti, 1290—1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1960—SCSt. Istorie (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 168—170.

288. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Editarea critică a clasicilor. Coşbuc* : *„Versuri"* [observaţii cu privire la modul alcătuirii ediţiei : text şi note], GL, VIII (1961), nr. 39, p. 6.

289. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Reconsiderarea lui Ion Heliade Rădulescu* [observaţii cu privire la stabilirea textului ediţiei apărute în „Biblioteca şcolarului"], GL, VIII (1961), nr. 25, p. 6.

290. IONESCU, PR. I., N. Corlăteanu (R.S.S. Moldovenească), *În jurul unei controverse filologice. (Raporturile dintre „Codicele Voroneţean" şi „Lucrul apostolesc" al lui Coresi*, în SCL, 3/1960, p. 443—457 — Mitropolia Olteniei, XIII (1961), nr. 1—4, p. 258—259.

291. IONESCU, PR. I., R. Pava, *Criptograma din Psaltirea Scheiană*, în „Studii şi materiale de istorie medie", vol. III, 1959 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 3—4, p. 253.

292. LĂUDAT, I. D., *Letopiseţul cantacuzinesc* [Istoria Ţării Romîneşti (1290—1690). Letopiseţul cantacuzinesc, ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R.] — IL, XII (1961), nr. 9, p. 79—81.

293. LĂUDAT, I. D., *Cronicile slavo-romîne din secolele XV şi XVI* [publicate de I. Bogdan, ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R.] — IL, XII (1961), nr. 8, p. 80—81.

294. L[ĂUDAT] D., Costache Negruzzi, *Păcatele tinereţelor*, ediţie îngrijită de Liviu Leonte, cu o prefaţă de N. I. Popa, Bucureşti, ESPLA, Biblioteca pentru toţi, 1961 [recenzia cuprinde unele observaţii filologice] — IL, XII (1961), nr. 4, p. 82—84.

295. LECTOR, *I. Slavici : Mara* [cu unele observaţii despre transcrierea textului ediţiei apărute în „Biblioteca pentru toţi"] — C, 1961, nr. 28, p. 3.

296. LEONTE, L., Gh. Asachi, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită şi prefaţată de N. A. Ursu, Bucureşti Editura tineretului, 1961 [recenzia cuprinde numeroase observaţii filolologice] — IL, XII (1961), nr. 5, p. 97—98.

297. REGMAN, CORNEL, *Probleme de stilistică şi versificaţie romînească în studiile unui filolog maghiar* [despre două articole ale lui L. Gáldi, apărute în R.P.U.] — LR, XI (1962), nr. 1, p. 115—117.

298. R[EGMAN] C., *Studii despre ritm şi versificaţia romînească* — VR, XV (1962), nr. 2, p. 164—166.

299. RIZESCU, I., *Carte romînească de învăţătură, 1646*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1961 — LR, X (1961), nr. 5, p. 508—513.

300. ROMAN, ION, Barbu Delavrancea „*Sultănica*" [observaţii despre transcrierea textului ediţiei apărute în „Biblioteca pentru toţi"], C, 1961, nr. 40, p. 3.

301. ROMAN, ION, Coşbuc : *Versuri* [observaţii cu privire la redactarea capitolului de „note şi variante" al ediţiei], C, 1961, nr. 42, p. 3.

302. SIMONESCU, DAN, *Carte romînească de învăţătură, 1646*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R. — Studii, XV (1962), nr. 1, p. 208—212.

303. SIMONESCU, DAN, *Discuţii în legătură cu „Evanghelia cu învăţătură" a lui Coresi* [recenzie la : Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învăţătură" a diaconului Coresi...*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959] — Biserica ortodoxă romînă, LXXVIII (1960), p. 563—566.

304. SIMONESCU, DAN, Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*. Text stabilit, glosar, indice şi studiu introductiv de acad. Iorgu Iordan. Ediţia a II-a revăzută, Bucureşti, ESPLA, 1959 — LR, X (1961), nr. 2, p. 178—183.

305. SÎNGEORZAN, ZAHARIA, [La „Tribuna cititorului", semnalează studiul lui N. A. Ursu, *Cîntarea Romîniei — opera lui Nicolae Bălcescu*, din IL, XII (1961), nr. 12] — T, VI (1962), nr. 13, p. 2.

306. ŞCHIAU, OCTAVIAN, *Două volume de cronici muntene* [*Cronicarii munteni*, vol. I, II, Bucureşti, E.P.L., 1961] — T, VI (1962), nr. 11, p. 3.

307. TEODORU, POMPILIU, *Prima carte tipărită pe teritoriul ţării noastre* [despre *Liturghierul* lui Macarie publicat în ediţie fotografică de Editura Academiei R.P.R.] — St., XIII (1962), nr. 3, p. 114—115.

LIMBĂ LITERARĂ

308. AMZULESCU, AL. I., *Contribuţii la cercetarea structurii poetice a liricii populare* [cu următoarele subcapitole : 1. Paralelism tautologic sau de sinonim e, 2. Paralelism progresiv sau de gradaţie, 3. Paralelism adversativ, contrastant sau de opoziţie, 4. Paralelism cumulativ sau de enumeraţie], RFolc., VI (1961), nr. 3—4, p. 7—28.

309. ANDRIESCU, AL., *Stilistica în perspectiva criticii literare şi a lingvisticii*, IL, XIII (1962), nr. 2, p. 56—61.
310. BALACI, ALEXANDRU, *Despre unele principii ale esteticii traducerilor*, AUB, Filologie, 1959, vol. 15, p. 174—181.
311. BĂRSAN, A., *Consideraţii asupra scrierii numelor geografice străine*, LR, X (1961), nr. 5, p. 415—424.
312. BOLOCAN, GH., *Despre normele de redare a numelor şi cuvintelor ruseşti în limba romînă*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 82—86.
313. BOLOCAN, GH., *Despre redarea numelor proprii dintr-o limbă în alta*, LR, X (1961), nr. 6, p. 582—587.
314. BOLOCAN, GH., *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii romîne literare*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 35—71.
315. BULGĂR, GH., *Despre limba documentelor administrative la începutul secolului trecut (1800—1820)*, CILL, III, 1962, p. 74—102.
316. BULGĂR, GH., *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, T, VI (1962), nr. 3, p. 3.
317. CAZACU, B., *Limba literară, limba folclorului şi începuturile limbii romîne literare*, L, IV (1961), nr. 11, p. 11.
318. CĂLINESCU, G., *Interpretări senine* [observaţii cu privire la traducerea romînească a poemelor lui Horaţiu, în colecţia „Cele mai frumoase poezii"] C, 1961, nr. 36, p. 1—2.
319. CĂLINESCU, G., *Reportajul* [observaţii cu privire la explicarea unor termeni din unele reportaje; despre greşelile de tipar care schimbă sensul textului], C, 1961, nr. 45, p. 1—2.
320. CĂLINESCU, G., *Traducerile* [observaţii despre traducerea în limba romînă a volumului de proză spaniolă *Isprăvile unor vintură-lume*, apărut în „Biblioteca pentru toţi"], C, 1961, nr. 35, p. 1—2.
321. CĂPLESCU, DINA, *Diferenţele lingvistice dintre cele două ediţii ale Aritmeticii lui G. Asachi*, CILL, III, 1962, p. 137—150.
322. CIOCULESCU, ŞERBAN, *O sărbătoare a cărţii romîneşti. Patru sute de ani de la apariţia Tetraevanghelului lui Coresi* [cu numeroase observaţii despre limba cărţii], Biserica ortodoxă romînă, LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 161—168.
323. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Varietăţi filologice. În marginea „Menţiunilor" lui Perpessicius*, VR, XV (1962), nr. 2, p. 159—163.
324. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Varietăţi filologice. Mihail Sadoveanu, creator de limbă*, VR, XIV (1961), nr. 12, p. 147—150.
325. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Varietăţi filologice. Răsfoind „Jurnal" de Tudor Vianu*, VR, XV (1962), nr. 1, p. 157—160.
326. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Varietăţi filologice. Recitind cronica lui Radu Popescu*, VR, XV (1962), nr. 3, p. 151—155.
327. COTEANU, I., *„Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 3—12.
328. COTEANU, I., *Locul stilului artistic în limba literară*, LR, X (1961), nr. 2, p. 144—155.
329. CRETU, I., *O traducere a lui Eminescu nevalorificată încă* [traducerea în romîneşte a primului volum din *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* de Eudoxiu Hurmuzachi], LR, X (1962), nr. 6, p. 592—605.
330. CUCU, VASILE, *Cîteva consideraţii privind transcrierea denumirilor geografice străine în limba romînă*, LR, X (1961), nr. 5, p. 405—414.
331. DIACONESCU, ION, *Vasile Alecsandri şi problemele limbii romîne literare din vremea sa*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 351—362.

332. DIMA, AL., *Critica literară actuală şi disciplinele înrudite* [cu referire la rolul stilisticii], IL, XIII (1962), nr. 1, p. 58—59.

333. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 17—20.

334. GHETIE, ION, *Glosare de neologisme la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea*, LR, X (1961), nr. 6, p. 557—566.

335. GHETIE, ION, *Observaţii privitoare la lexicul prozei artistice a lui N. Filimon*, CILL, III, 1962, p. 151—189.

336. IORDAN, ACAD. IORGU, *Despre „perenitatea" limbii literare*, Studii lit. univ., II, 1960, p. 255—258.

337. IORDAN, ACAD. IORGU, *Dezvoltarea limbii noastre naţionale în anii puterii populare*, LR, X (1961), nr. 4, p. 289—296.

338. ISTRATE, GAVRIL, *Aspecte fonetice în opera lui Coşbuc*, SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 25—36.

339. MEISELES, GUSTAV, *Observaţii asupra scrierii în romîneşte a numelor geografice străine*, LR, X (1961), nr. 5, p. 425—431.

340. MIHĂESCU, N., *Observaţii cu privire la unele extrase din Dicţionarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu*, LR, X (1961), nr. 6, p. 588—591.

341. MIHĂILESCU, VINTILĂ, HERBST, C., RĂDULESCU, I., *Problema transcrierii denumirilor geografice străine în limba romînă*, LR, X (1961), nr. 5, p. 401—404.

342. NEAGA, PR. PROF. DR. NICOLAE, *Biblia de la Bucureşti (270 de ani de la tipărirea ei)* [cu unele observaţii de limbă], Mitropolia Ardealului, IV (1959), nr. 1—2, p. 33—41.

343. NICULESCU, AL., *O întrebuinţare particulară a elipsei predicatului în stilul narativ*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 325—333.

344. PETROVICI, ACAD. EMIL, *Pentru respectarea normelor ortografice*, T, V (1961), nr. 46, p. 3.

345. POP-LELESCU, ŞTEFANIA, *Consideraţii asupra lexicului expresiilor idiomatice din „Amintirile" lui Ion Creangă*, StUBB, Philologia, 1960, p. 109—115.

346. POPESCU, LIVIA, *„Contemporanul" şi problemele limbii romîne literare*, StUBB, Philologia, 1960, p. 29—46.

347. PREDESCU, LUCIAN, *Mihail Moxa şi opera sa* [cu unele observaţii despre stilul şi limba *Hronografului*], Bis. ort. rom., LXXVIII (1960), nr. 9—10, p. 905—918.

348. PROTASE, M., *Prefurirea lui Ion Budai Deleanu în anii regiumului nostru democrat-popular*, StUBB, Philologia, 1960, p. 185—187.

349. R[EGMAN], C., *Dicţionarul limbii poetice a lui Mihail Eminesu*, VR, XIV (1961), nr. 10, p. 171—172.

350. R[EGMAN], C., *Există un stil publicistic?* VR, XIV (1961), nr. 11, p. 177—178.

351. SECHE, LUIZA şi MIRCEA, *Contribuţii la problema unificării limbii romîne literare în secolul al XIX-lea. În jurul problemei „muntenizării"*, LR, X (1961), nr. 2, p. 156—167.

352. SECHE, LUIZA şi MIRCEA, *Limba şi stilul lui I. Budai-Deleanu în „Ţiganiada"*, CILL., III, 1962, p. 7—74.

353. SECHE, LUIZA şi MIRCEA, *Neologismele în „Ţiganiada" lui I. Budai-Deleanu*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 137—153.

354. SIMONESCU, DAN, *Problema originii limbii literare romîne şi cărţile bisericeşti*, Studii teologice, XIII (1961), nr. 9—10, p. 552—565.

355. SINGER, M., PEDESTRAŞU, A., RACHEDJI, G., *Некоторые возможности перевода русских пословиц и поговорок на румынский язык* (Unele posibilităţi de traducere a proverbelor şi zicătorilor ruseşti în limba română), Culegere de studii, 1961 p. 187—199.

356. SOFRONI, V., *Preocupări de limbă în literatura română veche*, AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 11—44.

357. SZABÓ, ZOLTÁN, *Az irodalmi nyelv és stilus vizsgálatának főbb kérdései a románnyelvtudományban* [Problemele principale ale cercetării stilului şi a limbii literare în lingvistica românească], NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 171—174.

358. ŞERBAN, GEO, *Actualitatea aprecierilor leniniste despre stil*, St., XII (1961), nr. 8, p. 28—33.

359. TEODORESCU, BARBU, *Episcopul Damaschin şi contribuţia sa la crearea limbii literare române*, Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 9—12, p. 627—645.

360. TEODORESCU, ECAT., *Limba în opera lui Costachi Conachi*, AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 45—53.

361. TODORAN, ROMULUS, *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative româneşti din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, CILL, III, 1962, p. 103—136.

362. TOHĂNEANU, G. I., *Unele probleme de lexic în limba literaturii artistice*, SB, XII (1961), nr. 10, p. 77—83.

363. TUDOSE, CLAUDIA, *Exprimarea subiectului nedeterminat în limba română literară în perioada 1830—1850*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 73—90.

364. VIANU, ACAD. PROF. TUDOR, *Bibliografia literaturii române ca instrument de valorificare literară* [cu referire la *Bibliografia limbii literare*], SCBibl., IV, 1961, p. 89—93.

365. VIANU, ACAD. TUDOR, *Dicţionarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu*, LR, X (1961), nr. 4, p. 297—298.

366. VIANU, ACAD. TUDOR, *Introducere* [la *Bibliografia limbii române literare*], CILL, III, 1962, p. 193—195.

367. VIANU, ACAD. TUDOR, *Observaţii asupra metaforei poetice* [comunicare la Congresul de poetică de la Varşovia, august 1960], IL, XII (1961), nr. 10, p. 56—60.

368. VORNICESCU, IEROM. NESTOR, *Cazaniile noastre* [cu unele observaţii de limbă], Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 3—4, p. 181—202.

369. C[OLECTIV], *Bibliografia limbii române literare, I (1780—1848)*, CILL, III, 1962, p. 197—275.

370. * * * *Extrase din* Dicţionarul limbii poetice a lui Mihail Eminescu [cu o *Notă explicativă*], LR, X (1961), nr. 4, p. 299—303.

Recenzii

371. ALEXANDRESCU, SORIN, Christine Brooke-Rose, *A Grammar of Metaphor*, London, Secker & Warbourg, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 150—153.

372. ANDRIESCU, AL., Al. Rosetti-Boris Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961 — LR, X (1961), nr. 5, p. 503—508.

373. BĂLAN, I. D., *Contribuţii filologice* [recenzia cărţii *Istoria limbii române literare*, vol. I, de Al. Rosetti şi B. Cazacu] — GL, VIII (1961), nr. 26, p. 2.

374. BĂRBULESCU, C., *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba şi stilul scriitorilor*, Bucureşti, ESPLA, 1958 — Glasul Bisericii, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 176—178.

375. BOTE, LIDIA, *Rimbaud în romîneşte* [observaţii despre traducerea poeziilor lui Rimbaud, apărute în colecţia „Cele mai frumoase poezii"] — T, V (1961), nr. 27, p. 3.

376. BULGĂR, GH., *Literatura romînă, manual pentru clasa a X-a*, Editura didactică şi pedagogică, 1960. *În legătură cu unele probleme ale limbii literare* — LR, X (1961), nr. 2, p. 183—186.

377. CANCENIAN, LUCIA, Oscar Wilde, *Prinţul Fericit şi alte povestiri*, în romîneşte de Ticu Archip. Bucureşti, Editura tineretului, 1960 [observaţii despre limba traducerii, p. 158—159] — SCILF, X (1961), nr. 1, p. 155—160.

378. CAPROŞ, JEAN, *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba şi stilul scriitorilor*, ESPLA, 1958 — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 5—6, p. 369—371.

379. CIOCULESCU, ŞERBAN, *În marginea întîiei cronici a Ţării Romîneşti* [recenzie la: *Istoria ţării Romîneşti 1290—1690, Letopiseţul cantacuzinesc*, ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R., 1960] — Biserica Ortodoxă Romînă, LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 194—207.

380. COMOROVSKI, C., *„Fata căpitanului" de A. S. Puşkin în tălmăcire romînească (Probleme de traducere şi de măiestrie artistică)*, Culegere de studii, 1961, p. 200—219.

381. FANACHE, V. şi TEODORU, P., *Prima sinteză a limbii noastre literare* [Al. Rosetti-B. Cazacu, *Istoria limbii romîne literare*, I, 1961] — T, VI (1961), nr. 32, p. 9.

382. FLOREA, RODICA, Guy de Maupassant, *Bulgăre de seu*, ESPLA, Biblioteca pentru toţi, nr. 30 [observaţii despre limba traducerii, p. 784 — 786] SCILF, IX (1960), nr. 4, p. 781—786.

383. GHETIE, ION, Boris Cazacu, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării ei* [Bucureşti], ESPLA, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 431—436.

384. LEONTE, LIVIU, Boris Cazacu, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării ei*, Bucureşti, ESPLA, 1960 — SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 121—126.

385. M[LADIN], N., Mircea Mitran, *Despre scrierea cu iniţiale majuscule*, LR, 6/1958 [prezentare a articolului] — Mitropolia Ardealului, IV (1959), nr. 5—6, p. 477.

386. MORARIU, MODEST, *Rimbaud în romîneşte* [observaţii cu privire la limba traducerii] — GL, VIII (1961), nr. 25, p. 6.

387. J. NAGY MÁRIA, *A metafora kérdései és más stilisztikai tanulmányok* [Tudor Vianu, *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, ESPLA, 1957] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 167—168.

388. PAUL, ZAM., Boris Cazacu, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale studierii ei*, ESPLA, 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 5—6, p. 476 — 480.

389. PIRU, AL., Al. Rosetti-B. Cazacu, *Istoria limbii romîne literare* — C, 1961, nr. 26, p. 3.

390. ROTARU, ION, Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii romîne literare* (vol. I) — L, IV (1961), nr. 14, p. 2.

391. SECHE, MIRCEA, I. Coteanu, *Romîna literară şi problemele ei principale*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 620—625.

392. VELEA, STAN, Taras Şevcenko, *Viaţă de artist*. Nuvele. Editura pentru literatură universală, 1961 — SCILF, X (1961), nr. 2, p. 387—389 [cu unele observaţii privind limba traducerii].

393. VINTELERU, ONOFREI, Acad. V. V. Vinogradov, *О языке художественной литературы* (Despre limba literaturii artistice), Moscova, 1959 — STUBB, Philologia, 1960, p. 177—180.

394. VRABIE, EMIL, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1960 — LR, X (1961), nr. 4, p. 343—347.

395. VRÎNCEANU, A., *Simplă notă de lector* [reproşează lui Ov. S. Crohmălniceanu faptul că într-o cronică literară consideră drept termeni regionali cuvinte cunoscute pe întreg teritoriul ţării] — IL, XIII (1962), nr. 1, p. 88—89.

396. ZAREA, A., A. V. Fedorov, *Введение в теорию перевода* (Introducere în teoria traducerii. Probleme lingvistice), Moscova, Editura pentru literatură în limbi străine, 1958 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 3—4, p. 246—252.

CULTIVAREA LIMBII

397. Al. C., *Limba romînă pentru clasa a III-a* [observaţii cu privire la stilul şi limba unor bucăţi de lectură] — GÎ, XII (1961), nr. 627, p. 6.

398. ANDRIESCU, AL., [Răspuns la ancheta *Cultivarea limbii în discuţie publică*] LR, X (1961), nr. 3, p. 254—258.

399. BARBU, EUGEN, *Limba* [despre limba unor prozatori şi critici literari], GL, IX (1962), nr. 16, p. 6.

400. BARBU, I., [La] *Tribuna cititorului* [semnalează greşeli de limbă în redactarea afişelor şi reclamelor], T, VI (1962), nr. 6, p. 2.

401. BĂLAŞIU, PETRE, [La] *Tribuna cititorului* [cere precizări redacţiei cu privire la scrierea numelor de localităţi compuse. Redacţia i le dă, indicînd *Îndreptarul ortografic*], T, VI (1962), nr. 2, p. 2.

402. CANARACHE, ANA, *Locuţiunea „faţă de"*, LR, XI (1962), nr. 1, p. 21—23.

403. CIOMPEC, GEORGETA, *Cum vorbim*, Femeia, 1961, nr. 7, p. 22—23.

404. COSTIN, D., *Însemnări despre muzica uşoară*, S, nr. 5415, 21 ian. 1962, p. 3 [cu referire la limba textelor de muzică uşoară].

405. C[OSTIN] D., *Pasiunea „literaturizării"* [despre textele comentariilor la unele filme documentare şi jurnale cinematografice], S, nr. 5455, 2 martie 1962, p. 3.

406. CRĂCIUN, BORIS, *O frază cu peste 100 cuvinte...* [semnalează o astfel de frază într-o cronică a spectacolelor apărută în „Contemporanul"], T, VI (1962), nr. 6, p. 12.

407. DAN, ILEANA, *Inadvertenţe...* [semnalează unele greşeli de limbă], T, VI (1962), nr. 10, p. 12.

408. DUMITRAŞCU, POMPILIU, *Problema normelor lingvistice în publicaţiile literare*, T, VI (1962), nr. 1, p. 7.

409. GEORGESCU, PAUL, DAMIAN, S., CĂLINESCU, MATEI, *Critica literară şi actualitatea* [cu un subcapitol despre limbajul critic intitulat: *Stilul*], GL, VIII (1961), nr. 50, p. 1, 6.

410. GHEORGHIU, MIHNEA, *O nouă strălucire comorilor limbii noastre*, Teatrul, VII (1962), nr. 3, p. 9—10.

411. H[ORŞIA] H., *Lingvistică şi muzică* [semnalează elogios articolul Luizei Seche, *Observaţii asupra limbii textelor de muzică uşoară* din LR 1/1962], IB, IX (1962), nr. 2697, p. 2.

412. IORDAN, IORGU, *Cronica limbii* [despre „neglijenţele" lingvistice şi cauzele lor], L, V (1962), nr. 6, p. 4.

413. IORDAN, ACAD. IORGU, *Note de cultivare a limbii* [Doar = numai !; În exclusivitate !], LR, XI (1962), nr. 1, p. 13—16.

414. IORDAN, ACAD. IORGU, *Ştlagăre stilistice*, L, IV (1961), nr. 21, p. 11.

415. IRIMIE, RODICA, *Cum vorbim*, Femeia, 1961, nr. 8, p. 22; nr. 10, p. 23—24; nr. 11, p. 22—23; nr. 12, p. 21—22; 1962, nr. 2, p. 24; nr. 3, p. 24; nr. 4, p. 24.

416. MATEI, V., *Traducere cu... nuri* [observaţii despre limba traducerii romîneşti a romanului lui Szabó Gyula, *Aprilie cînd creşte iarba*], T, VI (1962), nr. 2, p. 12.
417. MIHĂESCU, N., *Cronica limbii* [despre folosirea formulelor sintactice corelative de tipul *atît... cît şi...*], L, V (1962), nr. 9, p. 4.
418. MIHĂESCU, N., *Exprimări echivoce în unele texte de ziar*, PN, VI (1961), nr. 9—10, p. 58—59.
419. MIHĂESCU, N., *Gramatică şi poezie* [observaţii pe marginea articolului lui Al. Niculescu, *Cronica limbii*, din „Luceafărul", 7/1962], GL, IX (1962), nr. 17, p. 6.
420. MIHĂESCU, N., *Limba şi stilul cîtorva ziare raionale*, PN, VI (1961), nr. 11, p. 44—46.
421. MIHĂESCU, N., *Limba şi stilul buletinelor de ştiri ale unor centre de radioficare*, Îndrum. centr. radiofic., 1961, nr. 5—6, p. 18—19; *Formă publicistică şi expresie în emisiunile centrelor de radioficare*, 1961, nr. 9, p. 17—18; *Limba şi stilul unor texte difuzate la microfonul cîtorva centre de radioficare din regiunea Suceava*, 1961, nr. 11, p. 18—19; *Limba şi stilul în emisiunile centrului de radioficare Timişoara*, 1962, nr. 3, p. 16—17.
422. MIHĂESCU, N., *Şabloane lingvistice şi gramaticale în cîteva ziare*, PN, VI (1961), nr. 5, p. 39—40.
423. MIHĂESCU, N., *Valori stilistice în limbajul presei*, PN, VI (1961), nr. 7—8, p. 59—62.
424. MIHĂESCU, N., *Raportul dintre cuvinte*, IB, VIII (1961), nr. 2409, p. 2; *Limbajul sportiv, I. Vocabularul*, nr. 2415, p. 4; *Limbajul sportiv, II. Alţi termeni improprii şi adjectivele...*, nr. 2416, p. 4; *Limbajul sportiv, III. Construcţii sintactice. — Aspectul stilistic*, nr. 2417, p. 4; *„Inovaţii" lexicale*, nr. 2422, p. 2; *Despre epitete*, nr. 2427, p. 2; *Expresiile tipice*, nr. 2433, p. 2; *Controverse gramaticale*, nr. 2439, p. 2; *Cuvintele de legătură*, nr. 2445, p. 2; *Claritatea exprimării*, nr. 2452, p. 2; *Înţelesul unor cuvinte*, nr. 2457, p. 2; *Un acord gramatical ce pare dificil*, nr. 2463, p. 2; *Despre unele expresii*, nr. 2470, p. 2; *Ordinea cuvintelor în exprimare*, nr. 2475, p. 2; *Forma şi rostirea unor cuvinte*, nr. 2481, p. 2; *„La modul..."*, IB, IX (1961), nr. 2487, p. 2; *„Şi alte"...*, nr. 2494, p. 2; *El şi dînsul*, nr. 2500, p. 2; *Cuvinte — cînd unite, cînd separate*, nr. 2507, p. 2; *Cînd folosim pe* **fie** *ori pe* **sau**, nr. 2511, p. 2; *Atenţie la sensul cuvintelor*, nr. 2518, p. 2; *Despre unele îmbinări de cuvinte*, nr. 2523, p. 2; *„Oleacă"* şi *„deloc"*, nr. 2529, p. 2; *Formule gramaticale*, nr. 2535, p. 2; *Semne ortografice şi de punctuaţie, 1. Liniuţa de unire şi de despărţire (cratima)*, nr. 2541, p. 2; *Semne ortografice şi de punctuaţie 2. Linia de dialog şi de pauză*, nr. 2547, p. 2; *Semne ortografice şi de punctuaţie 3. Apostroful*, nr. 2553, p. 2; *„Cîţi mai mulţi" ...* şi *„dat fiindcă"*, nr. 2559, p. 2; *Două aspecte ale acordului gramatical*, nr. 2565, p. 2; *Despre cine*, nr. 2571, p. 2; *Cum să folosim unele cuvinte ajutătoare*, nr. 2577, p. 2; *Construcţii gramaticale*, nr. 2583, p. 2; *Ce s-ar întîmpla dacă...*, nr. 2582, p. 2; *Cu privire la forma şi sensul unor cuvinte*, nr. 2595, p. 2; **Ce şi care**, nr. 2601, p. 2; *Două verbe: a simţi şi a resimţi*, nr. 2607, p. 2; *Despre un anume acord gramatical*, nr. 2613, p. 2; *Exprimări tipice*, IB, IX (1962), nr. 2619, p. 2; *„Îmi iau fratele"*, nr. 2624, p. 2; *Limbajul dificil*, nr. 2630, p. 2; *Cum să întrebuinţăm adverbul* **ca**, nr. 2636, p. 2; *A împrumuta*, nr. 2643, p. 2; *Doar despre doar...*, nr. 2648, p. 2; **Dintre şi între**, nr. 2653, p. 2; *„Nu numai"...*, nr. 2661, p. 2; *În legătură cu folosirea a două moduri verbale*, nr. 2666, p. 2; *În legătură cu folosirea unor prepoziţii*, nr. 2672, p. 2; *Chestiuni de punctuaţie*, nr. 2684, p. 2; *Acel şi acea*, nr. 2697, p. 2; *Ce li se întîmplă unor verbe*, nr. 2702, p. 2; *Pentru aspectul corect al cuvintelor*, nr. 2708, p. 2; *Cînd te exprimi „pe radical"*, nr. 2714, p. 2.

425. NICULESCU, ALEXANDRU, *Cronica limbii* [despre limba creaţiilor tinerilor poeţi], L, V (1962), nr. 7, p. 4.
426. PHILIPPIDE, AL., *Cîteva cauze de stricare a limbii*, L, IV (1962), nr. 8, p. 4.
427. POENARU, C., *Cum scriem şi cum vorbim*, S, nr. 5482, 29 martie 1962, p. 3.
428. POPA, TUDOR, *Cititul cu glas tare* [despre necesitatea cititului adecvat al versurilor şi al prozei literare], GL, VIII (1961), nr. 26, p. 6.
429. R[EGMAN] C., *O anchetă despre problemele cultivării limbii* [despre ancheta revistei *Limba romînă*], VR, XIV (1961), nr. 8, p. 154—156.
430. RIMER, Ş. şi D., *Unele observaţii privitoare la limba programelor şi a manualelor de matematici*, LR, X (1961), nr. 2, p. 171—172.
431. RUDEANU, VADIM, *Preocupări de cultivare a limbii ruse în Uniunea Sovietică*, LR, X (1961), nr. 4, p. 339—342.
432. SECHE, LUIZA, *Observaţii asupra limbii textelor de muzică uşoară*, LR, X (1961), nr. 6, p. 571—581.
433. SÎNGEORZAN, ZAHARIA, [La „Tribuna cititorului", remarcă răspunsul lui M. Zdrenghea la ancheta *Cultivarea limbii în discuţie publică*, din LR, 2/1961] T, V (1961), nr. 51, p. 2.
434. ŞERBAN, V., *Necesitatea scrierii şi exprimării corecte*, Drapelul roşu, XVII (1961), nr. 5106; *Întărirea persoanei*, nr. 5112; *Pronunţarea unor neologisme frecvente*, nr. 5117; *Două vocale de acelaşi fel, alăturate*, nr. 5124; *Necesitatea acordului*, nr. 5130; *Scrierea unor cuvinte compuse*, nr. 5142; *Răspundem cititorilor* [firme scrise incorect], nr. 5148; *Scrierea cu doi şi cu trei* **i**, nr. 5154; *Rostirea şi scrierea cu* : **ie** *şi* **e**, nr. 5161; *Probleme ortografice şi ortoepice în conjugarea verbelor*, nr. 5172; *Răspunsuri la întrebările cititorilor* [texte de reclame redactate incorect], nr. 5189; *Unele observaţii cu privire la folosirea virgulei*, nr. 5195; *Din nou despre scrierea cuvintelor compuse*, nr. 5201; *Autoservire, nu autodeservire*, nr. 5207; *Despre folosirea verbului* **a trebui**, nr. 5213; *Din nou despre acord*, nr. 5231; *Numeralul* **întîi**, nr. 5243; *O problemă de gramatică* [compl. de agent şi circumstanţialele instrumental, sociativ şi de relaţie], nr. 5249; *Precizări...* [folosirea formulei sintactice: *din punct(ul) de vedere*; articularea lui *întreg*; o expresie neromînească: *a fi în clar...*], nr. 5255; *Îmbogăţirea vocabularului (I)*, nr. 5261; *Îmbogăţirea vocabularului (II)* [explicarea unor neologisme], nr. 5273; *Tîlcul unor oscilaţii ortografice*, Drapelul roşu, XVIII (1962), nr. 5314; *Răspuns la cîteva întrebări* [întrebuinţarea perfectului simplu; numele localităţilor], nr. 5326; *Măsură în folosirea neologismelor*, nr. 5338; *Evitarea inconsecvenţelor*, nr. 5374; *Tot despre folosirea virgulei*, nr. 5380.
435. THEODORESCU, M., *Cum vorbim*, Femeia, 1962, nr. 1, p. 22—23.
436. ZDRENGHEA, MIRCEA, [Răspuns la ancheta *Cultivarea limbii în discuţie publică*] LR, X (1961), nr. 2, p. 168—170.
437. * * * [La rubrica] *Mult e dulce...* [se publică fragmente reproduse din diferite articole sau opere literare, conţinînd greşeli de stil şi de limbă sau construcţii care contravin logicii şi bunului simţ], L, V (1962), nr. 6, p. 4; nr. 7, p. 4; nr. 8, p. 4; nr. 9, p. 4.

LIMBI INDO-EUROPENE

438. BĂNĂŢEANU, VLAD, *Observaţii în legătură cu termenii pentru arbuşti în limba armeană*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 515—540.
439. BĂNĂŢEANU, VLAD, *Probleme ale etnogenezei armene*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 375—397.

440. DJAMO, LUCIA, *Contribuţii la studiul unor sufixe de origine slavă în limba albaneză*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 231—261.

441. FISCHER, I., *Descrierea fonologică a limbilor dispărute (Aplicaţii la limbile Italiei antice)*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 345—360.

442. GEORGIEV, VLADIMIR, *Sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques — le dace, l'albanais et le roumain*, SC, III, 1961, p. 23—27.

443. POGHIRC, C., *La valeur phonétique de l'oscillation graphique thrace a/e à la lumière des données des langues balkaniques modernes*, SC, III, 1961, p. 33—37.

444. RUSSU, I. I., *Dacius Appulus. Contribuţie la onomastica traco-dacă şi iliră*, Acta Musei regionalis Apulensis. Studii şi comunicări, IV, 1961, Alba Iulia, Editura Academiei R.P.R., p. 85—95.

445. RUSSU, I. I., *Illyrische Studien. III. Teil. Die sprachliche Stellung der Illyrier* [traducerea articolului publicat în CL, III (1958), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 63—84.

446. RUSSU, I. I., *Les Costoboces*, Dacia, III, 1959, p. 341—352.

447. RUSSU, I. I., *Studii illirice. Partea II. Etimologii, seria 2*, Omagiu Daicoviciu, 1960, p. 477—484.

448. RUSSU, I. I., *Thracica. Notes d'épigraphie et d'onomastique thrace*, Dacia, II, 1958, p. 463—466.

449. SIMENSCHY, TH., *Pro domo* [răspuns la recenzia lui Tr. Costa asupra lucrării *Gramatica limbii sanscrite* de Th. Simenschy, recenzie publicată în SCL, 1/1960], AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 231—239.

450. VRACIU, A., *De la indo-europeană la balto-slavă. Inovaţii morfologice*, AUI, Ştiinţe sociale, V (1959), p. 115—123.

451. VRACIU, A., *Originea adjectivelor pronominale în limbile balto-slave*, SCŞT. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 53—63.

452. VRACIU, ARITON, *Problema comunităţii lingvistice balto-slave*, RS, IV, 1960, p. 87—106.

453. VRACIU, A., *Un capitol din istoria vechilor raporturi lingvistice balto-slave : epoca de formare a adjectivelor conjuncte*, AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 81—87.

Recenzii

454. POGHIRC, C., I. I. Russu, *Limba traco-dacilor* (Die Sprache der Thrako-Daker), Ed. Academiei R.P.R., Bukarest, 1959 [recenzie în l. germană] — RL, VI (1961), nr. 1, p. 121—132.

455. RUSSU, I. I., Anton Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*. Band I : Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste, 1957 ; Band II : Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen ; Grammatik der illyrischen Sprache, 1959, Viena — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 166—176.

456. RUSSU, I. I., Dimiter Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957 — Dacia, II, 1958, p. 520—526.

457. RUSSU, I. I., Hans Krahe, *Die Sprache der Illyrier*. Erster Teil : *Die Quellen*. Wiesbaden, Verlag Otto Harrassowitz, 1955 — Dacia, II, 1958, p. 516—519.

458. RUSSU, I. I., Hans Krahe, *Sprache und Vorzeit*. Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache, Heidelberg, 1954 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 177—182.

459. RUSSU, I. I., Oronzo Parlangèli, *Studi Messapici* (Iscrizioni, Lessico, Glosse e Indici), Milano, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 601—605.

460. RUSSU, I. I., V. Beševliev, *Nachträge zu den thrakischen Sprachresten*, în Balkanskoe Ezikoznanie (Linguistique balcanique), I, Sofia, 1959 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 218—219.
461. STATI, SORIN, J. Gonda, *Reflections on the Indo-European medium*, în „Lingua", IX (1960), fasc. 1 şi 2 (p. 30—67 şi 175—193) — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 440—442.
462. STATI, SORIN, J. Gonda, *The Character of the Indo-European Moods (with special Regard to Greek and Sanskrit)*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1956 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 282—285.
463. VRACIU, ARITON, Th. Simenschy, *Gramatica limbii sanscrite*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959 — SCŞT. (Iaşi), XI (1960), fasc. 2, p. 271—276.

FILOLOGIE CLASICĂ

464. BARBU, N. I., *Remarques sur le style poétique de Juvénal*, SC, III, 1961, p. 345—353.
465. FISCHER, I., *La description phonologique des langues disparues (Applications aux langues de l'Italie ancienne)*, SC, IV, 1962, p. 5—17.
466. FISCHER, I., *Notes de linguistique latine* [traducerea notelor: *quinauicenaria*; *ordo* „principe"; Un chapitre de „prehistoire" de la phonologie: Priscien, publicate în SC, II], RL, VI (1961), nr. 1, p. 117—118.
467. FISCHER, I., *Phonèmes et graphèmes vocaliques dans l'ortographe ionienne-attique classique*, SC, III, 1961, p. 29—32.
468. FISCHER, I., *Bibliografia clasică românească (1960)*, SC, III, 1961, p. 449—461.
469. FISCHER, I., *Bibliografia clasică românească (1961)*, SC, IV, 1962, p. 367—379.
470. FRENKIAN, ARAM M., *Le déchiffrement du linéaire B. Sa validité et ses limites*, Dacia, IV, 1960, p. 455—470.
471. FRENKIAN, ARAM M., *Remarques sur le déchiffrement du linéaire A des inscriptions proto-grecques*, Dacia, II, 1958, p. 425—436.
472. GOSTAR, N., *Metereaque turba* (Ovide, Tristia, *II, 191*), SC, III, 1961, p. 313—315.
473. ILIESCU, MARIA, *Observaţii asupra evoluţiei propoziţiilor completive introduse prin* **ut** şi **ne**, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 487—493.
474. LASCU, N., *Ovidio linguista*, SC, III, 1961, p. 305—311.
475. PIPPIDI, D. M., *Les études clasiques en Roumanie. 1946—1957* [bibliografie, cu un capitol: VII. *Grammaire grecque et latine. Linguistique générale et indo-européenne*], Dacia, II, 1958, p. 499—511.
476. POGHIRC, C., *Македонизмы у Еврипида*, SC, IV, 1962, p. 315—318.
477. POPESCU, SEBASTIANA, *Exprimarea factitivului în limba greacă*, SC, IV, 1962, p. 29—34.
478. RUSSU, I. I., **Seirenes**, SC, IV, 1962, p. 319—331.
479. SĂNDULESCU, C., *Studiu asupra onomatologiei ceramice greceşti*, SC, IV, 1962, p. 35—48.
480. STATI, SORIN, *Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scythia Minor*, [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în -8°, 161 p.
481. STATI SORIN, *La langue des inscriptions latines de Dacie et de Scythie Mineure*, SC, III, 1961, p. 143—146.
482. STOIANOVICI, I., *Semantismul termenului* **domina**, SC, IV, 1962, p. 333—339.
483. ŞIADBEI, I., *Contribuţii la studiul latinei orientale (IV). Asupra elementului latin din neogreacă*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 495—513.
484. TREU, KURT, ФИЛИА und АГАПН. *Zur Terminologie der Freundschaft bei Basilius und Gregor von Nazianz*, SC, III, 1961, p. 421—427.

485. VANT-ŞTEF, FELICIA, *Aoristul sigmatic cu flexiune tematică*, SC, IV, 1962, p. 19—28.
486. VANT-ŞTEF, FELICIA, *Desinenţa de dativ plural-σι-din greaca veche*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 335—344.
487. * * * *Rapport sur le rôle des études classiques et humanistes dans l'éducation, présenté dans le cadre de l'enquête instituée par l'*UNESCO, SC, II, 1961, p. 435—443.

Recenzii

488. ALEXE, PROF. ŞTEFAN, *Studii clasice*, I. Editura Academiei R.P.R., 1959 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 5—6, p. 473—476.
489. ALEXE, PROF. ŞTEFAN, Societatea de studii clasice din R.P.R., *Studii clasice, II*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 9—12, p. 709—714.
490. CORNEANU, N., *Latina părinţilor bisericeşti* [comentar la C. H. Grandgent, *Introducere în latina vulgară*, trad. în rom. de Eugen Tănase, curs litografiat, Cluj, 1958] — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 3—4, p. 258—259.
491. CORNEANU, N., *Limba şi stilul scrisorii lui Auxentius din Durostor* [pe marginea articolului lui H. Mihăescu, *Scrisoarea lui Auxentius din Durostor*, Omagiu Iordan, 1958] — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 3—4, p. 257—258.
492. CUCIUREANU, ŞT., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1960 — SCŞt. (Iaşi), XII. (1961), fasc. 1, p. 109—112.
493. E. C., *Studii clasice, III* [prezentare] — St., XIII (1962), nr. 1, p. 105.
494. FISCHER, I., G. B. Pellegrini, *Le iscrizioni venetiche*, Pisa, Libreria Goliardica, 1956, — SC III, 1961, p. 476—478.
495. FRENKIAN, ARAM M., *Andocide, L'oratione De reditu*. Introduzione e Commento a cura di Umberto Albini, Firenze, Felice Le Monnier, 1961—SC, IV, 1962, p. 389—390.
496. FRENKIAN, A. M., Emilio Peruzzi, *Le Iscrizioni Minoiche*, în *Atti dell' Academia Toscana di Scienze e Lettere ,,La Colombaria''*, XXIV, 1959—1960, Firenze, 1960 — SC, IV, 1962, p. 393—394.
497. FRENKIAN, ARAM M., *Plotini Opera I ... Opera II ...* Ediderunt Paul Henry et Hans-Rudolf Schwyzer, Paris-Bruxelles, 1951; 1959 — SC, III, 1961, p. 468—470.
498. GEORGESCU, PROF. I. I., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Moldovei, XXXVII (1961), nr. 9—12, p. 723—724.
499. IONESCU, Pr. I., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman* Editura Academiei R.P.R., 1961— Mitropolia Olteniei, XIII (1961), nr. 1—4, p. 254—258.
500. MARINESCU-HIMU, MARIA, *Iamblichi Babyloniacorum Reliquiae*, edidit Elmar Habrich, Leipzig, Teubner, 1959 — SC, III, 1961, p. 471—473.
501. MIHĂESCU, H., *Epistulae S. Desiderii Cadurcensis*, sociis Seminarii Latini Stockholmiensis adiuuantibus edidit et commentario instruxit Dag Norberg. Almquist, Stockholm, 1961 — SC, IV, 1962, p. 392—393.
502. PIATKOWSKI, A., *Bacchylidis Carmina cum Fragmentis*, post Fr. Blass et Guil. Suess septimum edid t Bruno Snell, Leipzig, Teubner, 1958—SC, IV, 1962, p. 388—389.
503. PIPPIDI, D. M., Günther Klaffenbach, *Griechische Epigraphik*, Göttingen, Vandenhoech & Rupprecht, 1957 — SCIV, XII (1961), nr. 1, p. 165—166.

504. PIPPIDI, D. M., *Reviste noi de studii clasice în ţările socialiste*, SC, III, 1961, p. 445—448.
505. PIPPIDI, D. M., *Xénophon, Banquet. Apologie de Socrate.* Texte établi et traduit par François Ollier, Paris, Société d'édition „Les Belles Lettres", 1961 — SC, IV, 1962, p. 390—391.
506. POGHIRC, C., I. M. Tronski, *Историческая грамматика латинского языка*, Moscova, Editura pentru literatură în limbi străine, 1960 — SC, IV, 1962, p. 386—387.
507. RUSSU, I. I., H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1960 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 209—218.
508. STATI, SORIN, Vittore Pisani, *Storia della lingua greca*, în „Enciclopedia classica", sezione II, vol. V, Torino, 1960, p. 1—132 — SC, IV, 1962, p. 383—386.
509. ŞESAN, PR. PROF. M., *Despre limba liturgică* [comentar la lucrarea lui D. O. Rousseau, *Les langues liturgiques de l'Orient et de l'Occident*, în rev. Irenikon, 1956] — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 9—12, p. 673—675.
510. VILAN-UNGURU, JANINA, *P. Papini Stati Siluae.* Recensuit Aldus Marastoni, Leipzig, Teubner, 1961 — SC, IV, 1962, p. 391—392.
511. WALD, L., *Conferinţa de studii clasice (Eforie, 1960)*, LR, X (1961), nr. 2, p. 176—177.
512. WALD, LUCIA, *T. Lucretius Carus, De rerum natura*, edidit Joseph Martin, Leipzig, Teubner, 1959 — SC, III, 1961, p. 465—468.
513. * * * *La Conférence internationale d'études classiques des pays socialistes (Eforie, 18—24 septembrie 1960)* [programul Conferinţei şi lista comunicărilor], SC, III, 1961, p. 7—18.
514. * * * *Societatea de studii clasice din R.P.R. Dări de seamă ale şedinţelor* [din anul 1960], SC, III, 1961, p. 497—499.
515. * * * *Societatea de studii clasice din R.P.R. Dări de seamă ale şedinţelor* [din anul 1961] SC IV, 1962, p. 413—415.

ROMANISTICĂ

516. BUDAGOV, R. A., *Problemele studierii limbilor literare romanice*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1962, 50 p. Traducere de G. Mihăilă, Prefaţă şi note de B. Cazacu.
517. CARPOV MARIA, *Formaţii lexicale din nume proprii de persoane în limba franceză*, AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 55—60.
518. COPCEAG, DUMITRU, *Despre înlocuirea infinitivului prin forme personale în graiurile romîneşti şi sud-italiene*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 361—373.
519. CRISTEA, TEODORA, *Aspecte ale specializării semantice a sufixelor în limba franceză*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 61—69.
520. CRISTEA, TEODORA, *Cîteva observaţii cu privire la fondul principal al francezei vechi*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 407—420.
521. GIUGLEA, G. şi STAN, I., *Concordanţe lexicale între graiuri ibero-romanice şi romîneşti*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 57—66.
522. GIUGLEA, G. et STAN, I., *Concordances lexicales entre des parlers ibéro-romans et roumains* [traducerea articolului publicat în CL, V (1960), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 43—49.
523. ILIESCU, MARIA, *În legătură cu un text retoroman din secolul al XIV-lea*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 101—103.
524. ILIESCU, MARIA, *About a Rhaeto-Romance text of the 14th c.* [traducerea articolului din RFRG, V (1961), nr. 1], RL, VI (1961), nr. 2, p. 259—262.

525. ILIESCU, MARIA, *Nume de animale domestice în limbile romanice*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 41—59.

526. IVĂNESCU, G., *O nouă teorie despre formarea limbilor romanice şi despre cauzele schimbărilor limbii*, RFRG, V (1961), nr. 2, p. 361—373.

527. JACQUIER, HENRI, *„Fautes" de français en roumain* [variantă nouă a articolului publicat în l. romînă în CL, IV (1959), nr. 1—2], RL, VI (1961), nr. 1, p. 51—62.

528. KALIK, A., *Observaţii în legătură cu originea, forma şi semnificaţia construcţiilor absolute în limba franceză*, STUBB, Philologia, 1960, p. 77—86.

529. MANOLIU, M., *Remarks on the grammaticizing of verbe in the Romance languages* [traducerea articolului din SCL, XI (1960), nr. 3 şi 4], RL, VI (1961), nr. 2, p. 217—238.

530. MIRON, D., *Propoziţia infinitivală de tip latin — acuzativ cu infinitiv — în limba franceză*, AUI, Ştiinţe sociale, VII (1961), p. 61—79.

531. MURĂRET, I., *Categoria gramaticală a aspectului şi nuanţele de aspect în limba franceză*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 421—440.

532. RUFFINI, MARIO, *Il millenario della lingua italiana* [în l. italiană], RFRG, V (1961), nr. 2, p. 339—359.

Recenzii

533. AVRAM, MIOARA, W. D. Elcock, *The Romance Languages*, Londra, Faber and Faber, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 395—401.

534. CAZACU, B., *O nouă contribuţie sovietică la studiul limbilor romanice* [R. A. Budagov, *Проблемы изучения романских литературных языков*, Moscova, 1961] — L, IV (1961), nr. 21, p. 2.

535. COTEANU, I., R.G. Piotrovski, *Формирование артикля в романских языках* (Formarea articolului în limbile romanice) Moscova-Leningrad, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1960 — LR, X (1961), nr. 6, p. 625—626.

536. CRISTEA, TEODORA, Andreas Blinkenberg, *Le problème de la transitivité en français moderne*, Copenhaga, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 131—133.

537. DĂNILĂ, NICOLAE, Georges Gougenheim, *Dictionnaire fondamental de la langue française*, Paris, Didier, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 128—131.

538. DIMITRESCU, FLORICA, H. Lewicka, *La langue et le style du théatre comique des XVe XVIe siècles. La dérivation.* Warszawa — Paris, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 401—404.

539. FAÇON, NINA, Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 137—142.

540. FAÇON, NINA, Franco Gaeta, *Lorenzo Valla, filologia e storia*, Napoli, 1955 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 148—149.

541. GIUGLEA, G. şi STAN, I., Giovanni Alessio, *Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi*, vol. I, Bari, 1954 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 205—209.

542. GIUGLEA, G. şi STAN, I., Ramon Menéndez Pidal, *Poema de Yûcuf. Matereales por su estudio*, Colección filológica de la Universidad de Granada, vol. I, 1952 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 202—205.

543. ILIESCU, MARIA, Fernando V. Peixoto da Fonseca, *Noçoes de historia da lingua portuguesa*, Livraria Clásica Editora, Lisboa, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 432—434.

544. ILIESCU, MARIA, M. C. Diaz y Diaz, *Index Scriptum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 147—148.

545. IORDAN, IORGU, Luis F. Lindley Cintra, *A lingugem dos Foros de Castelo Rodrigo*, Lisboa 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 392—394.

546. IORDAN, IORGU, Manuel Palomar Lapesa, *La onomástica personal prelatina de la antigua Lusitania*, Salamanca, 1957 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 391—392.

547. KELEMEN BÉLA, *Egy új francia lexicólogiai kezikönyiv* [Recenzie la: N. N. Lopatnikova şi N. A. Movchovitch, *Précis de lexicologie du français moderne*, Moscova, 1958] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 177—180.

548. KELEMEN, B., Lopatnikova N. N., Movcovitch N. A., *Précis de lexicologie du français moderne*, Editions en langues étrangères, Moscou, 1958 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 157—160.

549. MANECA, CONSTANT, Bruno Migliorini, *Storia della lingua italiana*, Sansoni, Firenze [Bologna, 1960] — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 605—608.

550. MIHĂESCU, H., R.G. Piotrovski, *Формирование артикля в романских языках* (Formarea articolului în limbile romanice), Moscova-Leningrad, Editura Academiei de Ştiinţe, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 132—134.

551. SALA, M., *Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo*, Istituto per la collaborazione culturale, Venezia-Roma, I (1959) — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 134—137.

552. SALA, M., Constantino García, *Contribución a la historia de los conceptos gramaticales. La apartación del Brocense*. C.S.I.C., Revista de Filología Española, anejo LXXI, Madrid, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 434—435.

553. SALA, M., Cynthia Crews, *Extracts from the* **Meam Loez** (*Genesis*) *with a Translation and a Glossary*, în Proceedings of the Leeds Philosophical and Literary Society [Literary & Historical Sections], vol. IX, part. II, Leeds, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 443—445.

554. SALA, M., José Manuel González, *Toponimia de una parroquía asturiana* (*Santa Eulalia de Valduno*), prólogo de E. Alarcos Llorach, Istituto de Estudios Asturianos, Oviedo, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 404—407.

555. SALA, MARIUS, Michael Molho, *Literatura sefardita de Oriente*, Biblioteca Hebraica-Española, volumen VII, Madrid-Barcelona, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 142—145.

556. TĂNASE, E., *Revue des langues romanes*, Montpellier, LXXII, 1956, 1957—1958; LXXIII, 1958—1959 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 163—166.

557. VINTELER, O., R. G. Piotrovski, *Формирование артикля в романских языках* (*выбор формы*) Moscova-Leningrad, 1960 — CL, VI (1961), nr. 1, p. 199—202.

558. VINTELER, O., [R. A. Budagov] *Problemele studierii limbilor romanice literare*, 1961 — T, V (1961), nr. 35, p. 8.

SLAVISTICĂ

559. DJAMO, LUCIA, *Terminologia economică şi comercială din documentele slavo-romîne din secolele XIV—XV*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 363—390.

560. DUMITRESCU, M., *Именное склонение в Остромировом Евангелии в сопоставлении с данными старославянских памяшников* (*Имя существительное*) (Declinarea nominală în evanghelia lui Ostromir în comparaţie cu datele oferite de documentele slavone (substantivele)). Culegere de studii, 1958, p. 51—61.

561. DUMITRESCU, M. şi VRABIE, E., *Об исследовании русских говоров в Добруджской области* (Despre studierea graiurilor ruseşti din regiunea Dobrogea), Culegere de studii, 1961, p. 221—225.

562. HORNET, NEONILA, *Observaţii asupra categoriei aspectului la unele verbe de mişcare în limba rusă*, AUB, Filologie, 1960, vol. 18, p. 401—406.
563. LEKOV, PROF. IV., *Slavistica bulgară în ultimii ani*, (*Lucrările de lingvistică*), RS, IV, 1960, p. 327—329.
564. MIHAIL, Z., *Începuturile învăţământului limbii ruse în ţara noastră*, AnRS, Istorie, XVI (1962), nr. 1, p. 92—100.
565. MIHĂILĂ, G., *Slavistica românească după 1944 şi sarcinile ei actuale* (*Lucrările de lingvistică*), RS, IV, 1960, p. 5—34.
566. MIHĂILĂ, G., *Lumea învaţă ruseşte*, Veac nou, XVII (1961), nr. 36, p. 5.
567. OITĂ, I., *Некоторые замечания по вопросу о пояснительных конструкциях в русском языке* (Observaţii cu privire la construcţiile explicative în limba rusă), Culegere de studii, 1961, p. 44—63.
568. OLTEANU, PANDELE, *Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş*, [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în -8°, 409 p.
569. PASZTERNÁK CLARA, LUKÁCS LADISLAU, NAGY MAGDA, *Tipul de „iacanie" în graiul rusesc din comunele Sarichioi şi Jurilovca (reg. Dobrogea)*, STUBB, Philologia, 1960, p. 95—99.
570. PETROVICI, ACAD., E., *Sl. *žętica „zer" în limba română, în limbile slave şi în limba maghiară*, STUBB, Philologia, 1960, p. 7—13.
571. ROSETTI, ACAD. AL., *Slavo-romanica. Despre limba slavă a hrisoavelor munteneşti din sec. al XIV-lea — al XV-lea*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 91—94.
572. SINGER, M., *Эквивалентный перевод румынского перевода „pentru"* (Traducerea echivalentă a prepoziţiei româneşti „pentru"), Culegere de studii, 1958, p. 46—50.
573. VRABIE, E., *Mediobulgara într-un hrisov slavo-român de la începutul secolului al XV-lea*, Culegere de studii, 1958, p. 62—68.
574. VRABIE, EMIL, *Observaţii asupra unui grai rus de pe teritoriul R.P.R.*, RS, IV, 1960, p. 107—129.
575. VRABIE, E., *Un tip de iakanie într-un grai rus din R.P.R.*, Culegere de studii, 1961, p. 36—43.
576. VRACIU, ARITON, *Sărbătorirea acad. Jan Endzelin la împlinirea vîrstei de 85 de ani*, RS, IV, 1960, p. 345—348.
577. ZACORDONEŢ, A., *Contribuţia temelor fără polnoglasie la îmbogăţirea vocabularului rusesc*, SCST. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 37—52.
578. *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan.* Ediţie revăzută şi completată de P.P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R., 1959, în -8°, 332 p.
579. *Liturghierul lui Macarie* [în reproducere fotografică]. Cu un studiu de P. P. Panaitescu şi un indice de Angela şi Alexandru Duţu, [Bucureşti] Editura Academiei R.P.R. [1961], în -8°, LXXV + 274 p.

Recenzii

580. BERICI, B., Dr. Ivan Popović, *Contribuţie la studierea cuvintelor româneşti în limba sîrbo-croată*, retipărit din revista „Lumina", anul IX, nr. 3—4, 1955, Vîrşeţ, Jugoslavia — RS, IV, 1960, p. 384—385.
581. BOLOCAN, GH., *Atlasul lingvistic bulgar*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 269—273.
582. BOLOCAN, GH., *Речник на езика на Христо Ботев*, Tom I (A—K) (Dicţionarul limbii lui Hristo Botev, vol. I), Sofia, Editura Academiei Bulgare de ştiinţe, 1960 — LR, X (1961), nr. 2, p. 186—189.

583. CĂLIN, G., Academia Cehoslovacă de ştiinţe. Secţia de limbă şi literatură. *Československé přednašky pro IV. Mezinárodní szejd slavistů Moskvě* (Comunicările cehoslovace pentru cel de-al IV-lea Congres internaţional de slavistică de la Moscova), Praga, 1958 — RS, IV, 1960, p. 354—361.

584. CIOBANU, FULVIA şi BOLOCAN GH., *Езиковедско-етнографски изследования в памет на академик Стоян Романски. Българска Академия на Науките (отделение за езикознание, литературно-знание и етнография)*. Apărut sub îngrijirea unui comitet de redacţie format din VI. Georgiev (redactor responsabil, Iv. Lekov şi P. Dinekov, Sofia, 1960 — SCL XII (1961), nr. 3, p. 445—452.

585. CIPLEA, GH., *Slavia, Časopis pro slovanskou filologii*, Praga, XXV (1956), nr. 1—4; XXVI (1957), nr. 1—4; XXVII (1958), nr. 1—4 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 182—188.

586. C. B., *Romanoslavica* vol. I—III, 1958 — Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 1—2, p. 144—147.

587. DEBOVEANU, E. şi LINTZ, E., *Z polskich studiów slawistycznych*, tom. I, Prace językoznawcze i etnogenetyczne na IV Międzynarodowy Kongres Slawistów w Moskwie, 1958 — RS, IV, 1960, p. 361—363.

588. DIMITRESCU, FLORICA, Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Tom. I, A—J, Krakow, 1952—1956, Towarzystwo miłosnikow języka polskiego. Tom. II: Zeszyt 1(6), K-Kaznodzieja, Kraków, 1958 — RS, IV, 1960, p. 366—372.

589. DIMITRESCU, FLORICA, *Słownik wyrazów bliskoznacznych* (pod redakcja Dr. St. Skorupki), Varşovia, 1957 — RS, IV, 1960, p. 386—387.

590. DJAMO, LUCIA, S. D. Nikiforov, *Limba paleoslavă*, traducere din limba rusă, de I. D. Negrescu, Editura Centrului mitropolitan al Olteniei, 1956 — RS IV, 1960, p. 376—379.

591. D. B., M. N. Tihomirov, *Începuturile scrierii slave în lumina ultimelor descoperiri*, în AnRS, Istorie, 1959, p. 141—147 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 1—2, p. 114—115.

592. FISCHER, I., Vl. Georgiev, *Българска етимология и ономастика*, Sofia, 1960 — SC, III, 1961, p. 478—480.

593. FODOR, ECATERINA, N. I., Bukatevici, I. E. Griţiutenko, G. M. Mijevskaia, N. V. Pavliuc, S.A. Savitkaia şi F. P. Smaglenko, *Очерки по сравнительной грамматике восточно-славянских языков* (Studii de gramatică comparată a limbilor slave de răsărit), Odesa, 1958 — RS, IV, 1960, p. 363—366 [îndeosebi p. 365—366].

594. FODOR, ECATERINA, T. V. Baimut, M. K. Boiciuk, M. K. Volinski, M. A. Jovtobriuh, T. P. Malina, S. P. Samiilenko, *Порівняльна грамматика української і російської мов* (Gramatica comparată a limbilor ucraineană şi rusă). Manual pentru institutele pedagogice, Kiev, 1957—RS, IV, 1960, p. 363—366 [îndeosebi p. 365].

595. IONESCU, Pr. I., *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI, publicate de Ion Bogdan*. Ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R., 1960 — Mitropolia Olteniei, XII (1960), nr. 9—12, p. 789—794.

596. IONESCU, Pr. I., S. B. Bernstein (Moscova), *Cu privire la legăturile lingvistice slavo-române*, în Omagiu Iordan, 1958 — Mitropolia Olteniei, XI (1959), nr. 3—4, p. 236—237.

597. LECTOR, *Traducerea evangheliei în vechea slavă* [pe marginea articolului lui K. Horálek, *La traduction vieux-slave de l'Evangile*, din Byzantinoslavica, 2/1959], Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 9—10, p. 858—859.

598. MIHĂESCU, H., Ivan Popović, *Geschichte der serbo-kroatischen Sprache*, Harrassovitz, Wiesbaden, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 2, p. 278—282.

599. MIHĂESCU, H. Vladimir Georgiev, *Българска етнология и ономастика* (Etimologie şi onomastică bulgară), Sofia, 1960 — SCL, XII (1961), nr. 1, p. 130—132.

600. MIHĂILĂ, G., *Conferinţa de dialectologie slavo-română*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 579—582.

601. MIHĂILĂ, G., *Din activitatea Asociaţiei slaviştilor din Republica Populară Română (1958—1959)*, RS, IV, 1960, p. 407—409.

602. MOISE, ION, *Славянская филология* (*Philologie slave*), Culegere de articole, vol. I—III, Moscova, 1958 — RS, IV, 1960, p. 349—354.

603. MOISE, ION, *Современный русский язык. Синтаксис* (Limba rusă contemporană. Sintaxa). Sub redacţia prof. E. M. Galkina-Fedoruk, Moscova, 1957 — RS, IV, 1960, p. 379—381.

604. NEGRESCU, PROF. I., *Romanoslavica*, vol. I, II, III, Bucureşti, 1958 — Studii teologice, XI (1959), nr. 3—4, p. 248—254.

605. OITĂ, I., A. G. Rudnev, *Синтаксис осложнённого предложения* (Sintaxa propoziţiei complexe), Moscova, 1959 — LR, XI (1962), nr. 1, p. 117—121.

606. PISCUPESCU, ECAT., Boniu St. Anghelov, *Из старата българска, руска и сръбска литература*, Sofia, 1958 — RS, IV, 1960, p. 387—388.

607. POGHIRC, C., *Linguistique balcanique*, vol. I—III, Sofia, 1959—1961 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 594—601.

608. RUSSU, I. I., Vladimir Georgiev, *Въпросы на българската етимология* [Probleme de etimologie bulgărească], Sofia, 1958 — SCIV, XII (1961), nr. 1, p. 182—186.

609. STOJANOVIĆ, VOJISLAVA, Academia de Ştiinţe a U.R.S.S., Institutul de slavistică, *Творительный падеж в славянских языках*. Sub redacţia lui S. B. Bernstein, Moscova, 1958 — RS, IV, 1960, p. 372—376.

610. VASCENCO, V., *IV. Международный съезд славистов* (*Москва, 1—10 сентября 1958*г). (Cel de al IV-lea Congres internaţional al slaviştilor (Moscova, 1—10 septembrie 1958), Culegere de studii, 1958, p. 129—136.

611. VELEA, STAN, Zenon Klemensiewicz, T. Lehr-Spławinski, St. Urbańczyk, *Gramatika historyczna języka polskieko* (Gramatica istorică a limbii polone), Varşovia, 1955 — RS, IV, 1960, p. 381—383.

612. VRABIE, EMIL, Institutul pedagogic de limbă şi literatură rusă „Maxim Gorki", *Culegere de studii* („*Ucënie zapiski*"), Bucureşti, 1958 — RS, IV, 1960, p. 385—386.

613. ZDRENGHEA, MARIA şi VINTELER, O., *Вопросы языкознания* ... VII (1958), nr. 1—6 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 143—147.

614. ZSEMLYEI, JÁNOS, *A nagyorosz nyelvatlasz* [Recenzie la *Атлас русских народных говоров областей к востоку от Москвы*, sub redacţia lui R. I. Avanesov, Moscova, 1957] — NK, IV (1960), nr. 1—2, p. 182—186.

615. * * * *Romanoslavica*, IV, Bucureşti, 1960 — C, 1961, nr. 28, p. 7.

616. * * * *Slavona bisericească din secolele XIV — XVII* [Prezentarea articolului lui G. Mihăilă, *În legătură cu alcătuirea unui dicţionar al slavonei din Ţările Române*, publicat în SCL, 3/1959] — Glasul Bisericii, XIX (1960), nr. 7—8, p. 668—669.

GERMANISTICĂ

617. BOGDAN, MIHAIL, *Vocalismul englez şi problemele lui pentru romîni*, STUBB, Philologia, 1960, p. 101—107.

618. CAPESIUS, BERNHARD, *Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1962, 191 p.

619. CAPESIUS, B., *Întrebuinţarea metodei statistice în vederea caracterizării graiurilor landlerilor din Transilvania*, CL, V (1960), nr. 1—2, p. 131—141.

620. CAPESIUS, BERNHARD, *Die Verwendung der statistischen Methode bei der Erforschung der Landlermundarten in Siebenbürgen* [versiunea germană a articolului publicat în CL, V (1960), nr. 1—2], RL, VI (1961), p. 109—116.

621. CAPESIUS, BERNHARD, *Komplexe Sprachbetrachtung in der siebenbürgischen Dialektforschung* [Metode noi în cercetarea lingvistică, cu aplicare specială la graiurile săseşti], FVL, V, 1961, p. 147—152.

622. IAROVICI, EDITH, *Principalele particularităţi ale limbii engleze vorbite în S.U.A.* RFRG, V (1961), nr. 1, p. 71—85.

623. PANCRATZ, A., *Bibliographie 1944—1957* [cu un capitol: *Sprach und Literaturwissenschaft*, p. 239—241], FVL, I, 1959, p. 227—247.

624. PANCRATZ, ARNOLD, *Die Bedeutung des Wortes Land im Siebenbürgisch-Sächsischen* [Conţinutul cuvîntului „Land" în graiul săsesc], FVL, I, 1959, p. 197—199.

625. PANCRATZ, ARNOLD, *Kritische Betrachtungen zum volkskundlichen Teil des siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuches* [Consideraţii critice cu privire la elementele etnografice din Dicţionarul graiurilor săseşti], FVL, IV, 1961, p. 27—42.

626. PROTZE, HELMUTH (Leipzig), *Das siebenbürgisch-sächsische Wörterbuch* [Dicţionarul graiurilor săseşti din Transilvania], FVL, I, 1959, p. 210—218.

627. RICHTER GISELA, *Zur Bereicherung der siebenbürgisch-sächsischen Mundart durch die rumänische Sprache* [Calcuri lingvistice din limba romînă în graiurile săseşti din Transilvania], FVL, III, 1960, p. 37—56.

628. ROOS, IOSEF, *Beiträge zur Erforschung der Banater deutschen Mundarten* [Contribuţii la cercetarea dialectelor germane din Banat], FVL, II, 1959, p. 45—74.

629. STĂNESCU, HEINZ, *Contribuţii la bibliografia în limba germană a studiilor de filologie romanică şi germanică apărute în R.P.R. între 1944 şi 1959*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 163—190 [Pentru problemele de limbă, vezi p. 186—190].

630. TĂTARU, ANA, *Consideraţii privitoare la dicţionarul pronunţării limbii engleze de D. Jones*, RFRG, V (1961), nr. 1, p. 105—114.

631. WOLFF, JOHANN, *Die Erforschung der Banater deutschen Mundarten im Lichte des Aufsatzes „Der fränkische Dialekt" von Friedrich Engels* [Cercetarea dialectelor germane din Banat în lumina lucrării „Der fränkische Dialekt" de Friedrich Engels], FVL, III, 1960, p. 149—159.

Recenzii

632. ALEXANDRESCU, SORIN, *Journal of English and Germanic Philology*, University of Illinois, 1959/1—4; 1960/1—3 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 153—155.

633. COMOROVSCHI, C., E. I. Klimenko, *Проблемы стиля в английской литературе первой трети XIX века* Отв. ред. B. G. Renzov, Издательство Ленинградского университета, 1959 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 419—424.

634. DUNĂRE N., *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, vol. III şi IV — T, VI (1962), nr. 9, p. 8.

635. IANCULESCU, CONST., *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. Jahrgang 1960, Heft, 1, 2, 3, 4 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 155—159.

636. ISBĂŞESCU M., Dr. Walther Hofstaetter, *Deutsche Sprachlehre*, Walter de Gruytert Berlin, 1960 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 436—437.

637. ISBĂŞESCU, M., Johannes Erben, *Abriss der deutschen Grammatik*, Akademie-Verlag, Berlin, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 435—436.

638. ISBĂŞESCU, M. şi ROJANSKI, R., K. A. Levkovskaia, *Именное словообразование в современной немецкой общественно-политической терминологии и примыкающей к ней лексике*, Moscova, 1960—RFRG, V (1961), nr. 2, p. 407—412.

639. LEVITCHI, L. D., *Un curs de limba engleză cu greşeli şi lipsuri* (E. Kastner, E. Farca şi V. Cartianu : *Curs de limba engleză*, Bucureşti, 1958] —Rev. înv. sup., III (1961), nr. 1, p. 65—70.

640. PANCRATZ, A., Anneliese Bretschneider, *Ein Anteil des Niederdeutschen an der siebenbürgischen Sprachlandschaft*, Sonderdruck aus „Niederdeutsche Mitteilungen", Jg. 11, 1955, Jg. 12, 1956 — FVL, II, 1959, p. 189—192.

641. PANCRATZ, A., Helmuth Protze, *Das Westlausitzische und Ostmeissnische. Dialektgeographische Untersuchungen zur lausitzisch-obersächsischen Sprach- und Siedlungsgeschichte*, Halle, 1958 — FVL, II, 1959, p. 189—192.

642. POGHIRC, C., M. M. Guhman, *Готский язык*, Библиотека филолога, Изд. Литературы на иностранных языках, Moscova, 1958 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 417—419.

643. SFÎRLEA, LIDIA, *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 1, 2, 1959, Editura Academiei R.P.R. — CL, VI (1961), nr. 1, p. 229—231.

644. STĂNESCU, H., *Revista de filologie romanică şi germanică*, Editura Academiei R.P.R., 1957 [recenzie în l. germană] — FVL, I, 1959, p. 223—224.

645. THEISS V., V. M. Jirmunski, *История немецкого языка*, Moscova, 1956 — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 117—121.

ORIENTALISTICĂ

646. BĂNĂTEANU, VLAD, *Urartean suffixes in Classic Armenian* [traducerea articolului publicat în SCL, XI (1960), nr. 1], RL, VI (1961), nr. 1, p. 85—107.

647. DRIMBA, VLADIMIR, *Cercetări asupra foneticii găgăuze (I)*, SCL, XII (1961), nr. 3, p. 399—419; *(II)*, nr. 4, p. 555—575.

648. DRIMBA, VLADIMIR, *Исследования по фонетике гагаузского языка (I)* [traducerea articolului din SCL, XII (1961), nr. 3], RL, VI (1961), nr. 2, p. 239—258.

649. NEAGA, PROF. DR. NICOLAE, *Limbi orientale de interes biblic*, Mitropolia Banatului, IX (1959), nr. 11—12, p. 68—80.

Recenzii

650. DRIMBA, VLADIMIR, *Al XXV-lea Congres internaţional al orientaliştilor (Moscova, 1960)*, SCL, XII (1961), nr. 2, p. 263—268.

651. FECIORU, PR. D., At. Negoiţă, *Le sens des mots „chabod" et „ghedolah" dans l'Ancien Testament*, Extrait des „Studia et acta orientalia", I (1957), p. 248—257—Studii teologice, XII (1960), nr. 9—10, p. 702—703.

652. MATEI, I., *Al XXV-lea Congres internaţional al orientaliştilor (Moscova 9—16 august 1960). Contribuţia orientaliştilor sovietici*, AnRS, Istorie, 1960, nr. 4, p. 165—172.

653. NEAGA, PR. PROF. N., Carl Steuernagel, *Hebraische Grammatik*, Leipzig, 1953 — Mitropolia Moldovei, XXXV (1959), nr. 3—4, p. 247—248.

654. SALA, M., Henry & Renée Kahane—Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana, Universty of Illinois Press, 1958 — SCL, XII (1961), nr. 4, p. 609—617.

655. SZABÓ T. ATTILA, *Az urali nyelvek szófejtö szótára* [recenzie la: *Fenno-Ugric Vocabulary*. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages by Björn Collinder, Stockholm, 1955] — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 174—177.

656. VRACIU, A., V. I. Abaev, *Историко-этимологический словарь осетинского языка* (Dicţionarul istorico-etimologic al limbii osete ne), vol. I, A—K, Moscova-Leningrad, 1958—SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 112—116.

LIMBA MAGHIARĂ

657. ABAFÁY GUSZTÁV, *Bolyai János nézetei a nyelvről és a gondolkodásról, az irodalomról és műveszetről* (Ideile lui Bolyai János despre limbă şi gîndire, despre literatură şi artă), NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 15—35.

658. CSÁK LÁSZLÓ, *Supranume cu rol de identificare la Mera*, CI, VI (1961), nr. 1, p. 183—189.

659. GÁLFFY MÓZES, *A méh nevezöl a moldvai csángó nyelvjárásban* (Despre numele albinei în dialectul ceangău din Moldova) [cu rezumat în l. romînă], STUBB, Philologia, 1960, p. 87—89.

660. GÁLFFY MÓZES, *A nyelvjárási hátrábbképzett t hangról* [Despre consoana posterioară regională t], NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 135—139.

661. MÁRTON GYULA, *Az ikes ragozás állopotáról a Fekete-Körös völgyében* (Despre conjugarea verbelor în *-ik* în graiul din Valea Crişului Negru) [cu rezumat în l. romînă], STUBB. Philologia, 1960, p. 47—55.

662. MÁRTON GYULA, *Cîteva aspecte ale bilingvismului maghiaro-romîn la ceangăii din Moldova*, SCL, XII (1961), nr. 4, p. 541—553.

663. MURÁDIN LÁSZLÓ, *Román nyelvi hatás az aranyosszéki magyar nyelvjárás szókészletében* (Influenţa romînă în lexicul graiului maghiar din Valea Arieşului), NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 129—134.

664. MURÁDÍN LÁSZLÓ, *Tájszók Apáca, Datk és Krizba községből* (Cuvinte dialectale din comunele Apaţa, Dopca şi Crizbav), NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 158—166.

665. SZABÓ T. ATTILA, *A magyar felezö számnevek és ami mögöttük lehet* (Cu privire la numeralele maghiare formate cu adjectivul *fél* „jumătate"), NIK, IV (1960), 1—2, p. 105—115.

666. SZABÓ T. ATTILA, *A Pápai Páriz szotár kiadások magyar sókincsének román kölcsönszó anyaga* (Împrumuturi romîneşti în lexicul maghiar al ediţiilor dicţionarului lui Pápai Páriz) [cu amplu rezumat în l. romînă], STUBB, Philologia, 1960, p. 15—28.

667. SZABÓ ZOLTÁN, *Van-e művelletö jelentésü -z képzönk?* (Există oare un sufix factitiv -z [în l. maghiară]?) [cu rezumat în l. romînă], STUBB, Philologia, 1960, p. 117—119.

Recenzii

668. BALOGH DEZSŐ, *A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar nyelvészeti tanszékének 1959. évi nyelvjáráskutató munkájáról* (Activitatea dialectologică a catedrei de limbă maghiară de la Univeritatea Babeş-Bolyai din Cluj, în cursul anului 1959), NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 195.

669. J. NAGY MÁRIA, *A Magyar Nyelvőr stilisztikai tárgyú cikkeiről és tanulmányairól* (Note cu privire la articolele şi studiile stilistice din revista „Magyar Nyelvőr" în perioada de după eliberare) [cu amplu rezumat în l. română] — STUBB, Philologia, 1960, p. 182—185.

670. SFÎRLEA LIDIA, *Acta linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapest, Tomus VIII, 1958 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 160—163.

671. SZABÓ ZOLTÁN, *Magyar Nyelv LIV (1958). évfolyam* — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 191—193.

672. VÁMSZER MÁRTA, Bálint Sándor, *Szegedi szotár* (Dicţionarul dialectului din Seghedin) [cu amplu rezumat în l. română] — STUBB, Philologia, 1960, p. 180—182.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

673. BELDESCU, G., *Predarea limbii române* [în şcoala de 8 ani], C, 1961, nr. 35, p. 2.

674. BELEAEV, B. V., *Principalele probleme ale psihologiei învăţării limbilor străine*, AnRS, Ped. - Psih., XV (1961), nr. 3, p. 94—103.

675. BLĂNARU, A., *Predarea limbii ruse în institutele tehnice de învăţământ superior*, Rev. înv. sup., III (1961), nr. 3, p. 29—38.

676. BOGDAN, ANA, *Grijă pentru dezvoltarea gîndirii elevilor* [în legătură cu predarea limbii române în şcoli], S., nr. 5461, 8 martie 1962, p. 4.

677. BOSOTEANU, VESA, *Dezvoltarea gîndirii şi vorbirii copiilor preşcolari*, RPed., X (1961), nr. 7, p. 92—102.

678. BUD, PROF. IULIU, *Întărirea laturii practice în studiul gramaticii*, S, nr. 5441, 16 febr. 1962, p. 2.

679. BUZESCU, O., *La limba română* [constatări pe marginea examenului de admitere în cl. VIII], GI, XII (1961), nr. 618, p. 4.

680. CONSTANTINESCU, PROF. GH., *Mai multe exerciţii explicative* [în legătură cu predarea limbii române în şcoli], S, nr. 5441, 16 febr. 1962, p. 2.

681. CRETU, N., *Cu privire la pregătirea viitorilor profesori de limba şi literatura română* [recomandări privind îmbogăţirea programei analitice a facultăţii de filologie prin acordarea unei atenţii mai mari studiului limbii literare contemporane], Lupta de clasă, Seria a V-a, XLI (1961) nr. 6, p. 88—90.

682. DIACOV, M., *Сопоставление звуковых систем русского и румынского языках в процессе условия русского литературного произношения в школах РНР* (Compararea sistemului fonetic al limbilor rusă şi română în procesul de însuşire a pronunţării ruse literare în şcolile din R.P.R.), Culegere de studii, 1958, p. 102—112.

683. FAUR, PROF. ASPAZIA, *Limbă bogată, stil propriu* [în legătură cu predarea limbii române în şcoli], S, nr. 5461, 8 martie 1962, p. 4.

684. FODOR, KATALIN, *Unele particularităţi ale sistemelor asociative verbale formate în limba română la studenţi cu limba maternă maghiară*, STUBB, Psychologia-Paedagogia, 1961, p. 61—68.

685. IORDAN, ACAD. PROF. IORGU, *Studiul limbilor şi literaturilor romanice şi germanice în învăţământul superior*, Rev. înv. sup., III (1961), nr. 2, p. 25—34.

686. IVANIER, EVA, *Consfătuirea cadrelor didactice care predau filologia romanică şi germanică la secţiile de specialitate*, Rev. înv. sup., III (1961), nr. 2, p. 89—96.

687. KELSON, L., *Работа по картине в преподавании русского языка* (Tabloul ca material intuitiv în predarea limbii ruse), Culegere de studii, 1958, p. 69—89.

688. LANDA, L. N., *Înarmarea elevilor cu metode raţionale de gîndire şi problema algoritmilor* [cu exemplificări din domeniul gramaticii], AnRS, Ped. - Psih., XV (1961), nr. 4, p. 65—81.

689. LIVESCU, JEAN, *Limbile romanice şi germanice în învăţămîntul superior*, RFRG, V (1961), nr. 2, p. 385—386.

690. MIHĂESCU, ELIZA, *Folosirea mijloacelor tehnice în predarea limbilor străine*, RPed., X (1961), nr. 9, p. 73—83.

691. MIHĂESCU, ELIZA AL., *Unele probleme ale predării limbii franceze*, Rev. înv. sup., III (1961), nr. 3, p. 39—52.

692. MIHĂILESCU, MILITINA N., *Organizarea şi desfăşurarea lecţiilor de expunere-compunere la clasele I-IV*, RPed., X (1961), nr. 10, p. 89—100.

693. NICULESCU, L. I., *Некоторые наблюдения над предлогами в русском языке* (Cîteva observaţii asupra prepoziţiilor din limba rusă), Culegere de studii, 1958, p. 90—101.

694. NITU, RODICA *Unele procedee pentru însuşirea conştientă a cititului*, GÎ, XIII (1962), nr. 648, p. 4.

695. NOVICICOV, EUGEN, *Exerciţii pentru formarea deprinderilor de exprimare orală la lecţiile de limbă rusă în clasele VIII—IX*, RPed., X (1961), nr. 12, p. 82—95.

696. NOVICICOV, E., *Problema vocabularului minim în predarea limbilor străine*, Culegere de studii, 1961, p. 236—245.

697. POPESCU, PROF. ION, *Limba şi literatura română în şcoala de 8 ani*, L, IV (1961), nr. 18, p. 9.

698. POPESCU, PROF. ŞTEFANIA, *Definiţiile în manualul de gramatică pentru clasa a VI-a*, GÎ, XIII (1962), nr. 655, p. 2.

699. POPESCU, ŞTEFANIA, *Predarea propoziţiilor subiective şi predicative*, GÎ, XII (1961), nr. 630, p. 4.

700. POPESCU, ŞTEFANIA, *Problemele de punctuaţie în programele de învăţămînt şi în manualele de gramatică pentru clasele a V-a, a VI-a şi a VII-a*, RPed., X (1961), nr. 7, p. 81—91.

701. SEBESTYEN, LIVIU, *Rezultate tot mai bune* [probleme ale predării limbii române în şcolile cu limba de predare maghiară], GÎ, XIII (1962), nr. 650, p. 4.

702. ŞERDEANU, ION, *Cum îi învăţăm pe elevi să citească*, GÎ, XII (1961), nr. 640, p. 4.

703. TARASOVA, MARIA, *Elemente noi în programa de limba rusă pentru şcoala de 8 ani*, RPed., XI (1962), nr. 3, p. 19—24.

704. TÖRÖK, VICTOR, *Însuşirea cunoştinţelor de limba română* [probleme ale şcolilor cu limba de predare a naţionalităţilor conlocuitoare], GÎ, XIII (1962), nr. 642, p. 6.

705. TUCICOV-BOGDAN, ANA şi STOLERU CONSTANTINESCU, PAULA, *Rolul definiţiei şi al regulii gramaticale în generalizarea conştientă a fenomenului gramatical la elevi*, RPed., XI (1962), nr. 2, p. 5—19.

706. TRUFAŞU, N., *Lecţiile de gramatică la clasa a VIII-a*, GÎ, XII (1961), nr. 640, p. 5.

707. VIANU, ACAD. PROF. TUDOR, *Note asupra măiestriei predării în universităţi* [cu un subcapitol: *Citat şi citire*], Rev. înv. sup., II (1960), nr. 3, p. 66—72.

708. ZÖRGÖ, B., FARKAS, M., *Despre raportul dintre tehnica citirii şi înţelegerii textului*, StUBB, Psychologia-Paedagogia, 1961, p. 45—60.

709. * * * *Măsurile luate de Ministerul Învăţământului cu privire la predarea limbilor moderne în instituţiile de învăţământ superior*, Rev. înv. sup., III (1961), nr. 4, p. 72—74.

710. * * * [La rubrica] *Ştiinţă* [comentarii pe marginea articolului] *Cu privire la pregătirea viitorilor profesori de limbă şi literatură română*, apărut în Lupta de clasă, nr. 6 [1961], C, 1961, nr. 27, p. 7.

DIVERSE

711. BOLOCAN, GH., *Limba română în al zecelea an de apariţie*, LR, X (1961), nr. 2, p. 173—175.

712. DĂNĂILĂ, I., *Indicele revistei* [*Limba română*] *pe anul 1961*, LR, X (1961), p. 629—671.

713. IORDAN, ACAD. IORGU, *Relaţii ştiinţifice dintre cele mai vii* [între ţara noastră şi U.R.S.S., pe tărîmul lingvisticii], Veac nou, XVII (1961), nr. 40, p. 3.

714. KELEMEN BELA, *Abrevierile publicaţiilor de filologie romanică, slavistică etc.*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 233—242.

715. LĂZĂRESCU, PAUL, *Indice de materii, autori şi cuvinte* [al volumului *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, 1962], CILL, III, 1962, p. 277—308.

716. LEONTE, L., *Activitatea colectivului de lingvistică* [din Iaşi] *în anul 1960*, SCSt. (Iaşi), XI (1960), fasc. 2, p. 297.

717. LEONTE, LIVIU, *Lucrările secţiei de filologie la sesiunea ştiinţifică pe anul 1961 a Universităţii „A. I. Cuza"*, IL, XIII (1962), nr. 1, p. 85—88.

718. LIVESCU, PROF. DR. JEAN, *Cursurile de vară de la Sinaia*, C, 1961, nr. 35, p. 3.

719. MITRAN, MIRCEA, *Lingvistica românească în prima jumătate a anului 1961*, LR, X (1961), nr. 5, p. 498—502.

720. NICULESCU, AL., *Cursurile de vară ale Universităţii din Bucureşti, Sinaia, 1—31 august 1960*, SCL, XII (1961), nr. 1, p. 105—106.

721. PRELIPCEANU, PR. PROF. V., *Originea alfabetului în lumina descoperirilor mai noi*, Studii teologice, XIII (1961), nr. 3—4, p. 189—201.

722. STAN, AURELIA şi HOMORODEAN, M., *Activitatea Institutului de lingvistică din Cluj în anii 1959 şi 1960*, CL, VI (1961), nr. 1, p. 193—198.

723. SCUTARU, IULIA, *„Cum am învăţat românește"...* [convorbire cu Tamara Repina, profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Leningrad], Veac nou, XVII (1961), nr. 37, p. 2.

724. ZAIUNCIKOVSKI, I., *Limba română la Universitatea „Lomonosov"*, Veac nou, XVII (1961), nr. 15, p. 5.

725. * * * *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 Mai 1960 pînă la 1 Mai 1962*, LR, X (1961), nr. 4, p. 363—397.

726. * * * *Cursuri de vară de limba, literatura, istoria şi arta poporului romîn, organizate pentru specialişti din străinătate*, Rev. înv. sup., III (1961), nr. 2, p. 73—74.

727. * * * *Indicele tomului XI (1960)* [al revistei *Studii şi cercetări lingvistice*], SCL, XI (1960), supliment [la nr. 4], 73 p.

728. * * * *Indicele tomului XII (1961)* [al revistei *Studii şi cercetări lingvistice*], SCL, XII (1961), supliment [la nr. 4], p. 621—679.

Recenzii

729. BÁLÁZS LÁSZLÓ, *Limba română VII (1958). évfolyam* — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 189—191.
730. CAPESIUS, B., Omagiu lui Al. Graur (Festschrift für Al. Graur), *Studii şi cercetări lingvistice*, Jg. XI, nr. 3, 1960, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., S. 311—838 — FVL, V, 1961, p. 190—194.
731. CAPESIUS, B., *Omagiu lui Iorgu Iordan. Cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959 [recenzie în limba germană] — FVL, III, 1960, p. 183—189.
732. DUTU, ANGELA, *Časopis pro moderní filologii*, Praga, XLII (1960), nr. 1—4 — RFRG, V (1961), nr. 2, p. 438—440.
733. GHERGARIU, L., *Limba şi literatura moldovenească...*, Chişinău, I (1958) nr. 2 — CL, V (1960), nr. 1—2, p. 147—150.
734. L. D., *Studii şi cercetări ştiinţifice* (Filiala Iaşi a Acad. R.P.R.), seria filologie, anul XI (1960), fascicola I — IL, XII (1961), nr. 7, p. 85—86.
735. L. D., *„Limba română", nr. 4/1961* — IL, XII (1962), nr. 2, p. 87—88.
736. M[ANOLESCU] N., *„Limba română" nr. 1/1961* — VR, XIV (1961), nr. 7, p. 182—183.
737. MITRAN, G., Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., *Limbă-literatură*, vol. al IV-lea, Bucureşti, 1960 — LR, X (1961), nr. 3, p. 282—284.
738. PANAITESCU, VAL., *Revista de filologie romanică şi germanică, nr. 1/1960* — SCSt. (Iaşi), XII (1961), fasc. 1, p. 139—142.
739. PANCRATZ, A., Cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani. Omagiu academicianului Emil Petrovici, *Cercetări de lingvistică*, Jg. III, 1958, Editura Academiei R.P.R., Filiala Cluj — FVL, V, 1961, p. 195—196.
740. SĂTEANU, CORNEL, *Cercetări de lingvistică, II (1957). évfolyam* — NIK, IV (1960), nr. 1—2, p. 186—189.

IN MEMORIAM

741. DĂNILĂ, N., *Mario Roques (1875—1961)*, RFRG, V (1961), nr. 2, p. 387—389.
742. IORDAN, IORGU, *Leo Spitzer (1887—1960)* — RFRG, V (1961), nr. 1, p. 115—116.
743. IORDAN, IORGU, *Mihail Sadoveanu*, LR, X (1961), nr. 5, p. 515—517.
744. JEGLINSKI, V., *Prof. Dr. Kazimierz Nitsch* — RS, IV, 1960, p. 411—412.
745. P[IPPIDI], D. M., *In memoriam acad. Antonin Salač*, SC, III, 1961, p. 501—502.
746. ROSETTI, ACAD. AL., *Mario Roques, iulie 1875 — martie 1961* — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 453—454.
747. SALA, M., *Serafim da Silva Neto (1917—1960)* — SCL, XII (1961), nr. 3, p. 455—456.

ABREVIERI

AnAcad. = *Analele Academiei Republicii Populare Române.*
AnRS = *Analele româno-sovietice.* Academia Republicii Populare Române, Institutul de studii româno-sovietic.

AUB = *Analele Universităţii din Bucureşti.* Seria Ştiinţe sociale. Filologie, 1955.

AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi.* Ştiinţe sociale, 1955.

C = *Contemporanul,* săptămînal politic-social-cultural [Bucureşti], 1946.

CF = *Cercetări filozofice.* Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de filozofie [Bucureşti], 1954.

CILL = *Contribuţii la istoria limbii romîne literare în secolul al XIX-lea,* vol. III, Editura Academiei R.P.R., 1962.

CL = *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică, Cluj, 1956.

Culegere de studii = *Culegere de studii.* Institutul pedagogic de limbă şi literatură rusă „Maxim Gorki", [vol. I] 1958; [vol. II] 1961.

Dacia = *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne.* Nouvelle série. Académie de la République Populaire Roumaine, Institut d'Archéologie, 1957.

Drapelul roşu = *Drapelul roşu.* Organ al Comitetului regional P.M.R. şi al Sfatului popular regional Banat.

Femeia = *Femeia,* revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul naţional al femeilor din R.P.R.

Fl. = *Flacăra,* revistă social-politică şi literar-artistică, 1952.

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Akademie der Rumänischen Volksrepublik, Zweigstelle Klausenburg, Sektion für Geselschaftswissenschaften — Hermannstadt, 1959.

GÎ = *Gazeta învăţămîntului.* Organ al Ministerului Învăţămîntului şi al Uniunii sindicatelor din instituţiile de învăţămînt şi cultură, 1950.

GL = *Gazeta literară,* organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti], 1954.

GMat.A = *Gazeta de matematică şi fizică (Seria A).* Societatea de ştiinţe matematice şi fizice din R.P.R.

GMat.B = *Gazeta matematică şi fizică (Seria B).* Societatea de ştiinţe matematice şi fizice din R.P.R.

IB = *Informaţia Bucureştiului.* Ziar al Comitetului orăşenesc Bucureşti al P.M.R. şi al Sfatului Popular al Oraşului Bucureşti.

IL = *Iaşul literar,* revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Iaşi, 1954.

Îndrum. centr. radiofic. = *Îndrumătorul centrelor de radioficare.* Revistă de îndrumare şi schimb de experienţă între centrele de radioficare. Comitetul de radiodifuziune şi televiziune de pe lîngă Consiliul de Miniştri al R.P.R.

L = *Luceafărul,* revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Bucureşti, 1958.

LR = *Limba romînă.* Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de lingvistică din Bucureşti, 1952.

Lupta de clasă = *Lupta de clasă.* Organ teoretic şi politic al C.C. al P.M.R.

NIK = *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények.* Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Cluj, 1957.

Omagiu Daicoviciu = *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani.* Academia Republicii Populare Romîne, Editura Academiei R.P.R., 1960.

PF = *Probleme de filozofie.* Traducerea revistei sovietice *Вопросы философии.* Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de studii romîno-sovietic.

PLG = *Probleme de lingvistică generală*, vol. III, Editura Academiei R.P.R., 1960.
PN = *Presa noastră*. Revista Uniunii ziariştilor din R.P.R. [Bucureşti], 1958.
Probl. automatiz. = *Probleme de automatizare*. Academia Republicii Populare Romîne, Comisia de automatizare, 1959.
Rev. înv. sup. = *Revista învăţămîntului superior*. Republica Populară Romînă, Ministerul Învăţămîntului, 1959.
Revue de mathématiques = *Revue de mathématiques pures et appliquées*. Académie de la République Populaire Roumaine, 1956.
RFolc. = *Revista de folclor*. Publicată de Institutul de folclor [Bucureşti], 1956.
RFRG = *Revista de filologie romanică şi germanică*. Academia Republicii Populare Romîne, Subsecţia de limbă şi literatură, Bucureşti, 1957.
RL = *Revue de linguistique*. Académie de la République Populaire Roumaine, Bucarest, 1956.
RPed. = *Revista de pedagogie*. Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice [Bucureşti], 1952.
RPsih. = *Revista de psihologie*. Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de psihologie, 1955.
RS = Romanoslavica. Asociaţia slaviştilor din R.P.R. [Bucureşti], vol. IV, 1960.
S = *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al P.M.R.
SB = *Scrisul bănăţean*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Timişoara, 1949.
SC = *Studii clasice*, revistă a Societăţii de studii clasice din R.P.R., vol. III, 1961; vol. IV, 1962.
SCBibl. = *Studii şi cercetări de bibliologie*. Biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne, 1955.
SCILF = *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor* [Bucureşti], 1952.
SCIV = *Studii şi cercetări de istorie veche*. Academia Republicii Populare Romîne Institutul de istorie din Bucureşti, 1950.
SCL = *Studii şi cercetări lingvistice*. Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de lingvistică din Bucureşti, 1950.
SCSt.(Iaşi) = *Studii şi cercetări ştiinţifice. Filologie*. Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Iaşi, 1950.
SCSt. Istorie (Iaşi) = *Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie*. Academia Republicii Populare Romîne, Filiala Iaşi, 1950.
SG = *Studii de gramatică*, Editura Academiei R.P.R., vol. III [1961].
St. = *Steaua*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Cluj, 1954.
StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, Cluj, 1959.
Studii = *Studii. Revistă de istorie*. Academia Republicii Populare Romîne, Secţia de ştiinţe istorice şi Institutul de istorie din Bucureşti, 1948.
Studii lit. univ. = *Studii de literatură universală*. Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., Editura ştiinţifică, vol. II, 1960.
Şt. agr. = *Studii şi cercetări. Ştiinţe agricole*. Academia Republicii Populare Romîne, Baza de cercetări ştiinţifice Timişoara, 1954.
T = *Tribuna*, săptămînal de cultură, Cluj, 1957.
Teatrul = *Teatrul*. Revistă lunară editată de Ministerul Învăţămîntului şi Culturii şi de Uniunea scriitorilor din R.P.R., 1956.
Veac nou = *Veac nou*. Organ al Consiliului general A.R.L.U.S., 1945.

Viaţa stud. = *Viaţa studenţească*. Revistă a asociaţiilor studenţilor din R.P.R., 1956,
VR = *Viaţa romînească*, revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Bucureşti. 1948.

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI [1]

A

Abafáy Gusztáv 658
Alexandrescu, Sorin 371, 633
Alexe, Gh. 282
Alexe, Ştefan 488, 489
Amzulescu, Al. I. 308
Andriescu, Al. 309, 372, 398
Andriescu, C. 197
Androneseu, Şerban 160, 161
Antonescu, Georgeta 283
Apreotesei, C. 143
Arvinte, V. 70,102
Asan, Finuţa 144, 145
Avram, Andrei 95.
Avram, Mioara 51, 146, 198, 533

B

Bahner, W. 1, 2
Balaci, Alexandru 310
Bálázs László 730
Balogh Dezső 669
Barbu, Eugen 399
Barbu, I. 400
Barbu, N. I. 464
Băcescu, Mihai C. 162
Bălan, I. D. 373
Bălaşiu, Petre 401
Bănăţeanu, Vlad 438, 439, 647
Bănăţeanul, S. 256
Bărbulescu, Const. 229, 230, 231, 284, 285, 374, 586
Bârsan, A. 311
Beldescu, G. 674
Beleaev, B. V. 675
Beraru, Petre 52
Berea, Elena 163
Berici, B. 580
Bidu, Angela 217
Blănaru, A. 676
Blédy Geza 71
Bogdan, Ana 677, 706
Bogdan, Mihail 618
Bogza, Rodica 164
Bolocan, Gh. 312, 313, 314, 581, 582, 584, 712
Bordeianu, M. 102
Boşoteanu, Vesa 678
Bote, Lidia 375
Breban, V. 165
Brînceuş, Gr. 166, 167, 218
Brînzan, M. 171
Brudnîi, A. A. 3
Bucur, Marin 286
Bud, Iuliu 679
Budagov, R. A. 516
Buium, S. 53
Bulgăr, Gh. 199, 315, 316, 376
Buzatu, D. 241, 242
Buzescu, O. 680
Byck, J. 200

[1] Cifrele indică numărul de ordine al cărţii, articolului, recenziei etc. din Bibliografie.

C

Çabej, Eqrem (Tirana) 168
Canarache, Ana 402
Cancenian, Lucia 377
Capesius, Bernhard 619, 620, 621, 622, 731, 732
Caproş, Jean 378
Caproşu, I. 287
Carabulea, Elena 147
Carp, Mihai 257
Carpov, Maria 517
Cazacu, Boris 219, 317, 516, 534
Călin, G. 583
Călinescu, G. 318, 319, 320
Călinescu, Matei 409
Căplescu, Dina 321
Chiricuţă-Marinovici, Rita 148
Ciobanu, Fulvia 130, 131, 584
Cioculescu, Şerban 288, 289, 322, 323, 324, 325, 326, 379
Ciompec, Georgeta 403
Ciplea, Gh. 585
Cîmpeanu, E. 149
Cîndea, Spiridon 258, 259
Cocora-Tietz, G. 113
Comisioner, B. 204
Comorovski, C. 380, 634
Conduraehi, Em. 232
Constantinescu, Gh. 681
Copceag, Dumitru 518
Copilu, D. 103
Corlăteanu, N. 169
Corneanu, N. 490, 491
Costin, D. 404, 405
Costin, Natalia 4
Coteanu, I. 201, 233, 234, 327, 328, 535
Crăciun, Boris 406
Creţu, I. 260, 329
Creţu, N. 682
Cristea, Teodora 519, 520, 536
Cristureanu, Al. 243, 244
Cruceană, Ion 104
Csák László 659
Cuciureanu, Şt. 170, 492
Cucu, Vasile 330

D

Damian, S. 409
Dan, Ileana 407
Dan, Mihail 72
Danteş, V. 171
Dănăilă, I. 124, 713
Dănilă, Nicolae 537, 742
Deboveanu, E. 587
Diaconescu, Ion 331
Diaconescu, Paula 132
Diacov, M. 683
Dima, Al. 332
Dimitrescu, Florica 5, 172, 202, 538, 588, 589
Djamo, Lucia 440, 559, 590
Domonkoş, Erica 6
Dragomir, Mihu 261
Dragomirescu, Gh. N. 333
Drimba, Vladimir 220, 648, 649, 651
Dumistrăcel, Stelian 105
Dumitraşcu, Pompiliu 54, 408
Dumitrescu, M. 560, 561
Dunăre, N. 635
Duţu, Angela 733

E

Evdoşenco, Arcadie 82

F

Façon, Nina 539, 540
Fanache, V. 55, 381
Farcaş, L. 173
Farkaş, M. 709
Faur, Aspazia 684
Fecioru, D. 652
Fischer, I. 441, 465, 466, 467, 468, 469, 494, 592
Florea, Rodica 382
Fodor, Ecaterina 593, 594
Fodor Katalin 685
Frenkian, Aram M. 470, 471, 495, 496, 497

G

Gáldi, L. 262
Gálffy Mózes 106, 203, 660, 661

Georgescu, I. I. 498
Georgescu, Paul 409
Georgiev, Vladimir 442
Gheorghiu, Mihnea 410
Ghergariu, Leontin 174, 734
Gheţie, Ion 335, 383
Giosu, Ştefan 150
Giuglea, G. 245, 521, 522, 541, 542
Giurescu, Const. C. 175
Golopenţia, Sanda 88
Gostar, N. 472
Gradea, Pia 73
Graur, Al. 7, 8, 9, 10, 56, 79, 133, 134, 221
Grămadă, Livia 263
Grigoraş, N. 235
Grindea, D. 204
Guţu-Romalo, Valeria 11, 205

H

Hanea, Victor 206
Herbst, C. 341
Homorodean, M. 125, 246, 254, 723
Horneţ, Neonila 562
Horşia, H. 411

I

Ianculescu, Const. 636
Iarovici, Edith 623
Iliescu, Maria 473, 523, 524, 525, 543, 544
Ion, Constantin 107
Ionaşcu, Al. 108
Ionescu, I. 290, 291, 499, 595
Ionică, Ion 126
Iordan, Iorgu 12, 79, 336, 337, 412, 413, 414, 545, 546, 686, 714, 743, 744
Irimie, Rodica 415
Isbăşescu, Mihai 176, 637, 638, 639
Istrate, Gavril 80, 127, 338
Ivanier, Eva 687
Ivăneseu, G. 526

J

Jacquier, Henri 527
Jeglinski, V. 745

K

Kalik, A. 528
Kelemen, Béla 547, 548, 715
Kelson, L. 688
Kis Emese 177

L

Landa, L. N. 689
Lascu, N. 474
Lăudat, I. D. 264, 292, 293, 294, 735, 736
Lăzărescu, Paul 716
Lekov, Iv. 563
Leonte, L. 74, 296, 384, 717, 718
Leviţchi, L. D. 640
Lintz, E. 587
Livescu, Jean 80, 690, 719
Longin, Valentin 247
Lukács, Ladislau 569

M

Macarie, Liliana 253
Macrea, D. 13, 14, 75, 76, 83, 178
Maneca, Constant 549
Mangul, N. 151, 179
Manolescu, N. 737
Manoliu, Marcela 135, 529,
Marcus, Solomon 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22
Mareş, Lucreţia 109
Marinescu-Himu, Maria 500
Marmeliue, D. 180, 181
Márton Gyula 662, 663
Matei, I. 653
Matei, V. 416
Mănuceă, Dan 182
Meiseles, Gustav 339
Miclău, P. 23,57
Mihail, Z. 564
Mihail, Zamfira 207
Mihăescu, Eliza 691, 692
Mihăescu, H. 79, 501, 550, 599
Mihăescu, N. 340, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424
Mihăilă, G. 58, 59, 265, 516, 565, 566, 600, 601
Mihăilescu, Militina 693
Mihăilescu, Vintilă 341
Miron, D. 530

Mitran, G. 738
Mitran, Mircea 60, 720
Mladin, N. 385
Moise, Ion 602, 603
Morariu, Modest 386
Murádin László 664, 665
Murăreţ, I. 531

N

Nagy, Magda 569
J. Nagy Mária 387, 670
Nasta, Mihail 266
Neaga, Nicolae 342, 650, 654
Negoiţă, Oliviu 208, 209
Negrescu, I. 604
Nicolau, Edmond 24, 25
Nicolcioiu, Emil 110
Nicolescu, Tatiana 605
Niculescu, Al. 26, 61, 183, 210, 343, 425, 721
Niculescu, L. I. 694
Niţu, Rodica 695
Novicicov, Eugen 696, 697

O

Ocheşeanu, Rodica 152
Oiţă, I. 153, 567, 606
Olteanu, Pandele 568
Oprişa, Longin 237
Orghidan, N. 245
Otobicu, Const. 62, 63

P

Panaitescu, Val. 739,
Pancratz, A. 64, 96, 267, 268, 624, 625, 626, 641, 642, 740
Paszternák, Clara 569
Paul, Zam. 65, 81, 238, 388
Pătruţ, I. 77. 84, 136
Pătruţ, Malvina 248
Pedestraşu, A. 355
Petrina, L. 211
Petrişor, Marin 111
Petrovici, Emil 27, 80, 85, 86, 87, 222, 249, 344,570
Philippide, Al. 426
Piatkowski, A. 502
Pippidi, D. M. 475, 503, 504, 505, 746
Piru, Al. 389
Piscupescu, Eeat. 607
Poenaru, C. 427
Poghirc, C. 443, 454, 476, 506, 608, 643
Pop-Lelescu, Ştefania 345
Popa, Tudor 428
Popescu, Ion 698
Popescu, Ion Dumitru 112
Popescu, Livia 346
Popescu, P. C. 113
Popescu, Sebastiana 477
Popescu, Ştefania 699, 700, 701
Popescu-Marin, Magdalena 154, 155
Predescu, Lucian 347
Prelipceanu, V. 722
Protase, M. 348
Protze, Helmuth, 627
Pufan, C. 97

R

Rachedji, G. 355
Rădulescu, I. 341
Regman, Cornel 297, 298, 349, 350, 429
Reznikov, L. O. 28
Richter, Gisela 628
Rimer, Ş. şi D. 430
Rizescu, I. 29, 156, 157, 299
Rocerie, Alexandra 88
Rojanski, R. 639
Roman, Alexandru 184
Roman, Ion 300, 301
Roos, Iosef 629
Rosetti, Al. 30, 80, 89, 90, 98, 185, 223, 224, 225, 269, 270, 271, 571, 747
Rotaru, Ion 390
Rudeanu, V. 239, 431
Ruffini, Mario 532
Russel, Bertrand 31
Russu, I. I. 444, 445, 446, 447, 448, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 478, 507, 609
Rusu, Gr. 99, 114
Rusu, Valeriu 32, 128, 212, 226

S

Sagatovski, V. N. 33
Sala, M. 34, 35, 129, 240, 250, 551, 552, 553, 554, 555, 655, 748
Săndulescu, C. 479
Săteanu, Cornel 741
Schweiger, Paul 36
Scutaru, Iulia 724
Sebestyen, Liviu 702
Seche, Luiza 351, 352, 353, 432
Seche, Mircea 186, 351, 352, 353, 391
Sfîrlea, Lidia 115, 644, 671
Simenschy, Th. 449
Simonescu, Dan 302, 303, 304, 354
Singer, M. 355, 572
Singeorzan, Zaharia 305, 433
Slama-Cazacu, Tatiana 37, 137
Slave, E. 38
Sofroni, V. 356
Sperantia, Eugeniu 66
Stan, Aurelia 254, 723
Stan, I. 91, 521, 522, 541, 542
Stanca, V. 116
Stati, Sorin 39, 40, 187, 461, 462, 480, 481, 508
Stănescu, Heinz 630, 645
Stănică, Lucia 92
Stoianovici, I. 482
Stojanović, Vojislava 610
Stoleru Constantinescu, Paula 706
Străuţ, Irimie 251
Strungaru, Diomid 78, 272, 273
Stugren, Bogdan 213
Subbotin, A. L. 41
Szabó T. Attila 656, 666, 667
Szabo Zoltán 357, 668, 672

Ş

Şchiau, Octavian 214, 306
Şerban, Geo 358
Şerban, V. 434
Şerdeanu, Ion 703
Şesan, Milan 227, 509
Şiadbei, I. 483
Ştefan, I. 188
Ştefănescu-Goangă, Z. 189
Şuteu, Flora 274
Şuteu, Valeriu 93, 100
Şvîrev, V. S. 67

T

Tarasova, Maria 704
Tănase, E. 556
Tătaru, Ana 631
Teaha, Teofil 117, 118
Teodorescu, Barbu 359
Teodorescu, Ecat. 360
Teodoru, Pompiliu 275, 307, 381
Theiss, V. 646
Theodorescu, M. 435
Todoran, Eugen 276, 277
Todoran, Romulus 42, 119, 361
Tohăneanu, G. I. 362
Tomoioagă, M. 120, 121
Török, Victor 705
Treu, Kurt 484
Trufaşu, N. 707
Tucicov-Bogdan, Ana 677, 706
Tudose, Claudia 363

U

Ursu, D. 102
Ursu, Despina 190
Ursu, N. A. 278, 279, 280

V

Vaimberg, S. 215, 216
Vámszer Márta 673
Vanţ-Ştef, Felicia 485, 486
Vascenco, V. 191, 611,
Vasiliu, Em. 94, 101, 138
Vasiliu, Laura 43, 139, 158, 159
Velea, Stan 392, 612
Vianu, Tudor 80, 364, 365, 366, 367, 708
Vieru, S. 44
Vilan-Unguru, Janina 510
Vintilă, Petru 252
Vinţeler, Onofrei 393, 557, 558, 614
Vornicescu, Nestor 368

Vrabie, Emil 394, 561, 573, 574, 575, 613
Vraciu, Ariton 45, 68, 450, 451, 452, 453, 463, 576, 657
Vrînceanu, A. 395

W

Wald, Henri 46, 47
Wald, Lucia 10, 48, 49, 57, 69, 511, 512
Wolff, Johann 632

Z

Zacordoneţ, A. 140, 577
Zaiuncikovski, I. 725
Zarea, A. 396
Zdrenghea, Maria 614
Zdrenghea, Mircea 141, 142, 436
Zörgö, B. 709
Zsemlyei János 615
Zveghinţev, V. A. 50

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. II — Limbile balcanice,** Ediția a treia revăzută și adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. III — Limbile slave meridionale (sec. VI—XII)** Ediția a patra revăzută și adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român, vol. III,** Hărțile de la 623 la 909 + 4 pl., 99 lei.

BERNHARD CAPESIUS, **Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart,** 195 p., 6,60 lei.

MATILDA CARAGIU-MARIOȚEANU, **Liturghier aromînesc. Un manuscris anonim inedit,** 163 p., 5,95 lei.

IORGU IORDAN, **Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode,** 440 p., 25,70 lei.

* * * **Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea, vol. III,** 309 p., 14,40 lei.

* * * **Catalogul corespondenței lui Ion Ghica** (*întocmit de Nicolae Liu*), 432 p. + 1 pl., 13,90 lei.

* * * **Studii clasice, IV,** 416 p., 24,50 lei.

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1963.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

LIMBA ROMÎNĂ

revistă a Institutului de lingvistică din Bucureşti
apare de şase ori pe an

Au apărut:

anul IX, 1960 (6 numere)
anul X, 1961 (6 numere)
anul XI, 1962 (3 numere).

Numerele curente se găsesc de vînzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.
Bucureşti, Calea Victoriei, nr. 27 sau la orice librărie ştiinţifică din ţară.

Se pot comanda şi prin poştă la secţia „Cartea prin poştă" de pe lîngă Librăria Academiei R.P.R., sau la librăria

„CARTEA PRIN POŞTĂ"

Bucureşti, str. Biserica Enei, nr. 16, Raionul 30 Decembrie.

Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerţ exterior „CARTIMEX" I.S.C.E., str. Aristide Briand, nr. 14, sau Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti.

I. P. 2. c. 3190

Lei 3.—

T 8142

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

5
ANUL XI
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1990

0 1111 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*; ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

I 8142

LIMBA ROMÎNĂ

ANUL XI 1962 Nr. 5

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ Pag.

I. COTEANU, AL. ROSETTI, EM. VASILIU, Probleme actuale în lingvistică 495

S. K. ŞAUMIAN, Ideile filozofice ale lui V. I. Lenin şi dezvoltarea lingvisticii contemporane 499

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

MIRCEA MITRAN, Note despre coordonare 507

I. RIZESCU, Observaţii asupra îmbinărilor de cuvinte 514

N. A. CONSTANTINESCU, Revizuiri antroponimice 524

I. ŞTEFAN, Sensurile „act" şi „scrisoare" ale cuvîntului *carte* 533

Note

L. GHERGARIU, Note lexicale 541

NAE ANTONESCU, Note lexicale 543

MIRCEA SECHE, Note etimologice şi lexicale 546

D. MARMELIUC, Etimologii (*abeş, boştea*) 551

C. ŞTEFĂNESCU, Etimologii (*bugeac*) 553

LIMBĂ LITERARĂ

LUIZA SECHE, Despre formaţiile de tipul „eminescian", „arghezian" în critica românească contemporană 556

V. ŞERBAN, Unele aspecte ale ortografierii toponimicelor româneşti 568

L. MAREŞ, Notă de cultivare a limbii (*precum*) 574

FILOLOGIE

* * * Principii de transcriere a textelor româneşti (Secolul al XIX-lea) . . 577

DIOMID STRUNGARU, Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice. III. Problema „dispariţiei" lui *u* final în limba română 582

TRAIAN COSTA, Versul 22 din *Floare albastră* 595

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

PAUL TEODORESCU, Învăţaţi limba spaniolă fără profesor, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1962 (*Constant Maneca*) 600

Problemele terminologiei ştiinţifice în două lucrări de lingvistică sovietice (*Virgil Nestorescu*) 603

FLORIN MARCU — CONSTANT MANECA, Dicţionar de neologisme, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961 (*Şt. Ionică*) 608

Nr. 4435

1964

PROBLEME ACTUALE ÎN LINGVISTICĂ

DE

I. COTEANU, AL. ROSETTI, EM. VASILIU

1. Articolul de față își propune să abordeze numai cîteva dintre marile probleme ale lingvisticii actuale, căci este imposibil să se analizeze aici toate aspectele, complexe și variate ale acesteia.

În ultima jumătate de veac, știința limbii a înregistrat progrese remarcabile pe calea precizării obiectului și metodelor ei de cercetare. În această privință, pasul decisiv s-a făcut cînd, în urma interpretării datelor lingvistice obținute prin diverse procedee, s-a putut constata că limba nu este un conglomerat, o masă amorfă, ci un ansamblu structural de elemente și relații specifice. Această constatare a impus aprofundarea caracterului specific al acestor elemente și relații, ceea ce a dus la noi descoperiri. Au apărut astfel o problematică și o metodologie nouă, legate de elementele care fuseseră descoperite în mecanismul de funcționare a limbii. Așa s-au născut : problema semnului lingvistic, problema unităților fundamentale ale limbii, a distribuției lor etc.

Pe măsură ce se desfășura procesul de clarificare a obiectului și metodei sale, știința limbii se apropia în mod incontestabil de discipline ca cibernetica, logica matematică și matematica, ajungîndu-se în zilele noastre ca lingvistica să se întîlnească în multe puncte cu disciplinele amintite. Evoluția generală a lingvisticii a făcut ca această știință să fie din ce în ce mai des solicitată de teoria informației, de teoria și practica traducerii mecanizate, de construirea mașinilor informaționale, de statistica matematică și calculul probabilităților. Ea a trebuit deci să abordeze o serie de aspecte noi ale limbii și să-și perfecționeze totodată metodele de analiză.

2.1. În această situație, un număr de descoperiri ale lingvisticii contemporane continuă să stea în centrul atenției cercetătorului. Cea dintîi dintre ele este problema s e m n u l u i l i n g v i s t i c, obiect esențial de cercetare în lingvistica actuală și element fundamental pentru orice descriere a limbii. Semnul lingvistic a fost definit, după cum se

ştie, în mai multe feluri, în funcţie de diversele teorii ale limbii. Nu putem intra aici în dezbaterea punctelor de vedere exprimate în această chestiune ; amintim numai concepţia şcolii geneveze, care consideră semnul lingvistic drept o unitate binară şi concepţia glosematică, după care semnul lingvistic nu se caracterizează numai prin binaritate ci şi prin aceea că ambele feţe ale lui, deşi sînt solidare, pot şi trebuie totuşi să fie analizate separat, cu metode analoage. Amintim de asemenea teoria şcolii descriptiviste după care semnul lingvistic e o unitate cu o singură faţă, secvenţa fonică. După această teorie, din semnul lingvistic este exclusă semnificaţia, considerată ca element nelingvistic.

2.2. Tot atît de importantă ca şi semnul lingvistic este stabilirea unităţilor fundamentale ale limbii, de care se leagă binecunoscutele probleme ale definirii fonemului, morfemului, cuvîntului, sintagmei, aşa-numitelor unităţi frazeologice etc. Pe baza observaţiei că unităţi de tipul fonemului şi morfemului constituie identităţi funcţionale între elemente care nu sînt însă identităţi în manifestarea lor concretă, a apărut problema invariantelor.

Definirea lor depinde de asemenea de teoriile lingvistice care le formulează. Nu ne interesează însă acum să discutăm aceste definiţii sau modul cum rezultă ele din diverse teorii, pe de o parte pentru că lucrul ar cere schiţarea teoriilor în cauză, pe de altă parte — şi aceasta este mai important — pentru că problema invariantelor reprezintă, prin însuşi faptul apariţiei ei, o aprofundare a posibilităţilor de analiză a limbii. Mai mult decît atît, două sau mai multe definiţii pot fi echivalente sau complementare. Astfel, definiţia glosematică a morfemului ca entitate de conţinut completează definiţia descriptivistă a morfemului ca unitate constituită dintr-o secvenţă fonică.

După cum am arătat mai sus, teoria invariantelor se bazează pe conceptul de funcţie, de unde şi necesitatea precizării acestuia. Funcţia care determină invariantele este similară, dacă nu identică, cu ceea ce matematicienii înţeleg prin acest termen.

2.3. Alături de semnul lingvistic şi de invariante trebuie amintită încă şi problema foarte importantă a locului ocupat de invariante şi de clasele lor în structura limbii. Acest loc se determină prin posibilităţile de combinare a invariantelor în lanţul sintagmatic, iar posibilităţile de combinare se exprimă, la rîndul lor, prin modul în care invariantele se distribuie în acest lanţ. De aici rezultă clasele de distribuţie, fiecare clasă fiind constituită din totalitatea invariantelor care pot ocupa acelaşi loc în lanţul sintagmatic.

Prin urmare, clasele de distribuţie a invariantelor se stabilesc cu ajutorul relaţiilor sintagmatice (deci poziţionale), iar definirea lor depinde în mod normal numai de aceste relaţii. Obţinem astfel ceea ce lingvistica contemporană denumeşte definiţii relaţionale. Elementele acestea de analiză au dus la un nou mod de înţelegere a mecanismului limbii, căci au fost puse în evidenţă atît caracterul relaţional al limbii, cît şi caracterul de generalitate al conceptelor stabilite prin analiza acestui mecanism.

2.4. Descrierea mecanismului de funcţionare a limbii a dus la ideea că teoria limbii trebuie construită în aşa fel, încît orice afirmaţie să poată

fi justificată prin deducție dintr-o afirmație anterioară, aflată pe o treaptă superioară de generalizare. Prin sublinierea caracterului deductiv arătat, s-a demonstrat posibilitatea de a se construi diverse modele logice de limbă. Un astfel de model poate fi considerat, de exemplu, teoria glosematică sau gramatica transformațională. După cum se vede, modelul de limbă nu reprezintă o limbă model sau o limbă tip, ci o construcție teoretică, deductivă, care aproximează limba reală sau o parte a unei limbi reale. Pentru a se construi astfel de modele recurgem uneori la un aparat matematic sau logico-matematic. În acest sens, citățm modelul construit de O.S. Kulaghina, care se bazează pe teoria matematică a mulțimilor. Tot ca model de limbă pot fi interpretate și diversele algoritme întocmite pentru mașinile de tradus. Un exemplu de model de limbă care folosește un aparat logico-matematic poate fi considerată teoria fonemului a lui S. K. Șaumian.

3. Limba, astfel analizată, se înfățișează ca o structură izomorfă cu structurile altor mijloace de comunicare. Aceasta a permis ca ea să poată fi tratată ca un cod și să-și găsească în mod foarte potrivit locul în semiotică, adică în teoria generală a semnelor. În calitate de cod, limba a devenit și obiect de cercetare pentru cibernetică, iar lingvistica și-a lărgit enorm posibilitățile de aplicare practică. Descrierile structurale și axiomatizate ale limbii sînt utilizate în practica transmiterii la distanță a informației, în construirea mașinilor informaționale și în traducerea mecanizată. La rîndul ei, teoria codurilor se îmbogățește prin datele furnizate de descrierea structurală a limbilor reale.

Aceste aplicări practice impun respectarea unor anumite metode de descriere și perfecționare a metodelor existente. Astfel, noțiunile de semn, invariantă, definiții relaționale, model de limbă sînt supuse controlului practicii, care le demonstrează valabilitatea și utilitatea.

4. Aceste probleme ale lingvisticii contemporane interesează în momentul de față un număr din ce în ce mai mare de lingviști din lumea întreagă. În ultimii ani au luat o mare amploare cercetările de acest fel în U.R.S.S., care reprezintă astăzi unul dintre cele mai puternice centre ale lingvisticii structurale și aplicate.

În U.R.S.S. s-au înființat, la diverse institute de cercetări, secții și sectoare de lingvistică structurală și aplicată, în urma hotărîrii Prezidiului Academiei de Științe a U.R.S.S., care a analizat situația din lingvistica sovietică și a ajuns la concluzia că este necesar să se ia toate măsurile pentru dezvoltarea lingvisticii structurale și aplicate. În momentul de față astfel de sectoare există la *Institutul de limbă rusă*, la *Institutul de lingvistică* și la *Institutul de slavistică*.

Și Ministerul Învățămîntului a luat o serie de măsuri similare, acordînd o mare atenție pregătirii cadrelor de specialiști. S-au înființat în consecință o catedră de lingvistică teoretică și aplicată la Facultatea de filologie a Universității Lomonosov, o secție de lingvistică aplicată la Institutul de limbi străine din Moscova și la Facultatea de filologie din Leningrad. În viitor urmează să ia ființă unități de felul acesta și la alte centre universitare.

Tot ca urmare a acestor hotărîri, au apărut sau sînt în curs de apariție o serie de lucrări sau culegeri de studii de lingvistică structurală și aplicată. Se pot cita în acest sens : *Probleme de cibernetică*, *Problemele aplicării logicii în știință*, două culegeri periodice de studii editate unul de sectorul de lingvistică structurală și tipologică al Institutului de limbă rusă, altul de sectorul corespunzător de la Institutul de slavistică. În plus, au apărut lucrări de sinteză ca *Problemele fonologiei teoretice* de S. K. Șaumian și *Modele de limbă* de I. I. Revzin. În revista „Вопросы Языкознания" se publică cu regularitate studii de acest fel.

4.1. Importanța mare pe care o au direcțiile amintite nu neagă în nici un fel utilitatea cercetărilor clasice.

Descoperirea unor aspecte noi ale fenomenului lingvistic, cum sînt conceptele de invariantă și aprofundarea conceptului de relație în limbă, a dus la apariția unei stări de lucruri asemănătoare cu aceea din fizica de la sfîrșitul secolului trecut.

Prin urmare, și în lingvistică aprofundarea rolului pe care relațiile îl au în mecanismul limbii nu trebue înțeleasă ca o „dispariție a materiei". Este evident că o atare concluzie ar însemna adoptarea unei poziții gnoseologice idealiste.

Lingvistului marxist îi revine sarcina de a examina critic, de pe pozițiile marxism-leninismului, toate descoperirile lingvisticii contemporane și de a dezvolta acele laturi ale structuralismului care rezistă acestei analize critice.

IDEILE FILOZOFICE ALE LUI V. I. LENIN ŞI DEZVOLTAREA LINGVISTICII CONTEMPORANE*

DE

S. K. ŞAUMIAN

1. Modul de a aborda problema

În articolul său *Despre însemnătatea materialismului militant*, V. I. Lenin scria: „Nu trebuie să uităm că tocmai profunda transformare prin care trec ştiinţele contemporane ale naturii dă naştere pretutindeni la o serie de şcoli şi curente filozofice reacţionare de importanţă mai mare sau mai mică. De aceea urmărirea problemelor ridicate de recenta revoluţie în domeniul ştiinţelor naturii şi antrenarea naturaliştilor la această muncă în cadrul unei reviste filozofice este o sarcină fără a cărei rezolvare materialismul militant nu poate fi în nici un caz nici militant, nici materialism" [1].

Din aceste cuvinte ale lui V. I. Lenin reiese că poziţiile materialismului nu pot fi apărate fără a ţine seama de dezvoltarea şi succesele ştiinţelor concrete.

Lupta dintre idealism şi materialism îşi schimbă formele în funcţie de progresele ştiinţei.

Cum are loc această luptă? Pentru a răspunde la această întrebare vom folosi subtila comparaţie a acad. A. N. Nesmeianov în care ştiinţa apare ca un organism în plină creştere. Aşa cum la organismul aflat în dezvoltare se remarcă anumite etape de creştere, tot astfel şi în ştiinţă, în fiecare perioadă a dezvoltării sale, există unele momente culminante deosebite. Aceste puncte de înaltă dezvoltare în ştiinţă coincid cu o nouă problematică şi cu apariţia de noi teorii ştiinţifice. Tocmai noua proble-

---

* Referat ţinut la şedinţa lărgită a Consiliului ştiinţific al Institutului de slavistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. consacrată împlinirii a 90 ani de la naşterea lui V. I. Lenin. [Publicat în „Краткие сообщения Института славяноведения", nr. 31, 1962, p. 69–76.]

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, p. 224.

matică şi noile teorii ştiinţifice reprezintă domeniul care generează probleme filozofice acute şi care atrag atenţia filozofilor. Lupta între curentele filozofice se produce în cea mai mare parte în jurul cuceririlor ştiinţei. Cu cît este mai importantă sub raport teoretic noua teorie ştiinţifică, cu atît mai multă atenţie atrage asupra sa din partea filozofilor, cu atît mai acerbă este lupta diferitelor curente filozofice în jurul acesteia.

Un exemplu clasic de felul cum trebuie apărate poziţiile materialismului printr-o analiză concretă a unor importante probleme filozofice ridicate de nivelul dezvoltării ştiinţei îl constituie lucrarea lui V. I. Lenin *Materialism şi empiriocriticism*.

Dezvoltarea fizicii în secolul nostru a adus pe primul plan cu deosebită acuitate problema filozofică a relativităţii cunoaşterii. După cum a arătat V. I. Lenin prin analiza filozofică a teoriilor fizicii contemporane lui, în rezolvarea problemei relativităţii cunoştinţelor noastre există două căi diametral opuse : una, rezultat al filozofiei materialist-dialectice, conduce la teoria materialistă a diferitelor trepte ale esenţei, învăţătură prin care îşi găsesc o explicaţie materialistă firească dispariţia bruscă a vechilor noţiuni ale fizicii şi înlocuirea lor cu altele noi ; a doua cale este aceea care duce la relativism şi idealism.

Filozofii idealişti şi cei care nu cunoşteau dialectica fizicii, nefiind în stare să rezolve în mod corect problema relativităţii cunoaşterii, au început să afirme că dezvoltarea noii fizici ar dovedi, chipurile, relativitatea noţiunii de materie. „Materia a dispărut" — iată teza care a căpătat o largă răspîndire o dată cu progresele fizicii în noul stadiu al dezvoltării sale.

V. I. Lenin a demonstrat falsitatea acestei teorii : nu materia a dispărut, ci s-au dovedit insuficiente şi au pierdut terenul vechile reprezentări despre structura fizică a materiei ; în legătură cu dispariţia vechilor reprezentări despre structura fizică a materiei a apărut necesitatea de a le înlocui cu noi reprezentări, dar noţiunea filozofică de materie nu a fost în nici un fel clătinată. Esenţa chestiunii constă în faptul că cunoaşterea omenească constituie un proces în continuă adîncire de la esenţa de primul grad la esenţa de gradul al doilea, de la esenţa de gradul al doilea la esenţa de gradul al treilea şi aşa mai departe, la infinit. Înlocuirea unor noţiuni privind structura fizică a materiei prin altele nu reprezintă nimic altceva decît trecerea de la esenţa de un anumit grad la o esenţă de grad superior. Astfel succesele fizicii nu numai că nu demonstrează dispariţia materiei şi a materialismului, ci, dimpotrivă, pot fi interpretate în mod just tocmai de pe poziţiile concepţiei materialiste despre lume.

Fizicii secolului nostru îi este caracteristică matematizarea ei tot mai pronunţată. V. I. Lenin a arătat că una din cauzele apariţiei idealismului în fizică are ca izvor interpretarea greşită a procesului matematizării. Tezei potrivit căreia „materia a dispărut, au rămas doar egalităţile" V. I. Lenin i-a opus interpretarea materialistă a abstracţiilor matematice ca construcţii ce oglindesc însuşiri obiective ale materiei.

Au trecut peste 50 de ani de cînd a fost scrisă celebra lucrare a lui V. I. Lenin, dar concluziile ei filozofice îşi păstrează deplina lor

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

actualitate şi pentru stadiul actual de dezvoltare al fizicii, precum şi al altor ştiinţe teoretice abstracte.

V. I. Lenin a supus unei analize filozofice revoluţia din fizica vremii sale, dar o revoluţie asemănătoare a avut loc mai tîrziu în chimie, biologie şi în alte ştiinţe. În ultimele decenii, transformări revoluţionare s-au petrecut şi în lingvistică — ştiinţă mai tînără decît ştiinţele naturii.

Dacă luăm în considerare stadiul actual al dezvoltării lingvisticii, atunci desigur momentul evolutiv cel mai important al ei ne apare problematica lingvisticii structurale, nouă disciplină lingvistică formată la intersecţia dintre lingvistică şi disciplinele matematice. Lingvistica structurală ridică cele mai arzătoare probleme filozofice care se cer rezolvate de pe poziţiile materialismului dialectic.

Sprijinindu-ne pe analiza problemelor filozofice ale fizicii, făcută de V. I. Lenin în cartea sa *Materialism şi empiriocriticism*, în prezenta expunere vom încerca să cercetăm unele probleme filozofice similare, apărute odată cu dezvoltarea lingvisticii contemporane.

În următorul capitol vor fi expuse principalele trăsături ale lingvisticii structurale, care vor fi apoi interpretate în lumina ideilor lucrării lui V. I. Lenin.

2. Caracterizare generală a lingvisticii structurale

Mai întîi, pentru a explica esenţa lingvisticii structurale, trebuie să ne oprim la noţiunea de structură.

Ca exemplu clasic de descriere structurală poate servi teoria oscilaţiilor. După cum este cunoscut, oscilaţiile fizice sînt diferite : oscilaţii mecanice, oscilaţii acustice, oscilaţii electromagnetice, oscilaţii fiziologice ale ţesuturilor vii etc. Dar teoria oscilaţiilor se ocupă de cercetarea oscilaţiilor independent de natura fizică a obiectelor care sînt expuse oscilaţiilor. Astfel, din punctul de vedere al acestei teorii obiectele studiate nu sînt caracterizate de natura lor fizică concretă, ci de o reţea anumită de relaţii care sînt exprimate prin egalităţi matematice. Toate aceste felurite oscilaţii fizice au o structură comună (izomorfism). Tocmai de aceea unele oscilaţii fizice pot fi transformate în altele de aceeaşi natură.

Astfel, de exemplu, oscilaţiile mecanice ale acului de gramofon se transformă în oscilaţii acustice ale particulelor de aer, iar acestea se transformă în oscilaţii fiziologice ale timpanului. De aici pornim cînd afirmăm că există o asemănare de structură între suprafaţa plăcii de gramofon, muzica produsă de gramofon şi simţul auditiv al omului care înregistrează muzica.

Pe baza acestui exemplu putem defini structura în modul următor : *structura este o anumită sumă de relaţii între obiecte, a căror natură este determinată în ştiinţa respectivă numai de aceste relaţii.*

Constatăm că structura, aşa cum am definit-o, reprezintă o noţiune foarte abstractă. Într-adevăr, prin intermediul noţiunii de structură sînt identificate obiecte între care pot exista deosebiri calitative esenţiale şi care sînt studiate de ştiinţele din care fac parte.

Să vedem acum în ce mod se operează cu noțiunea de structură în studiul limbii.

Comparînd, de exemplu, propoziția și silaba, putem stabili o anumită rețea de legături între ele, ceea ce ne va permite să definim elementele lingvistice independent de faptul că ele reprezintă sunete sau sensuri.

Astfel, în propoziție se disting înainte de toate nucleul (grupa predicatului) și partea secundară (grupa subiectului); mai departe, nucleul se desparte în constituentul nucleului (verbul) și partea secundară a nucleului (complementul). În același mod se descompune și silaba. În silabă distingem întîi nucleul (vocală + consoanele finale) și partea secundară (grupa consoanelor inițiale); mai departe, nucleul silabei se desparte în constituent (vocala) și partea secundară (grupa consoanelor finale). Astfel, între propoziție și silabă se stabilește o identitate structurală care poate fi reprezentată în următoarea schiță de corespondențe:

Propoziția	↔	silaba
Grupa predicatului	↔	vocala + consoanele finale
Grupa subiectului	↔	consoanele inițiale
Verbul	↔	vocala
Complementul	↔	grupa consoanelor finale.

Vedem că în descrierea structurală a propoziției și silabei și a elementelor lor, definirea lor nu se sprijină pe analiza sensurilor și sunetelor, ci pe anumite relații care nu au legătură cu sensurile și sunetele. Dacă facem abstracție de sensuri și sunete, atunci vom avea a face nu cu propoziții și silabe, ci cu unele complexe abstracte neinterpretate. Dacă vom desemna acest complex abstract cu S, nucleul său cu C, partea secundară cu A, constituentul nucleului cu M^c și partea secundară a nucleului cu M^a, atunci separarea consecutivă a elementelor complexului abstract poate fi ilustrată prin schema următoare:

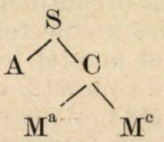

Acestei scheme îi corespunde formula:

$$S = A + (M^a + M^c)$$

Din acest exemplu de descriere structurală reiese că analiza structurală se reduce la o codare de un gen aparte a elementelor lingvistice și a relațiilor dintre ele, folosind anumite simboluri abstracte.

Descrierea structurală a oricărei limbi reprezintă un cod abstract determinat care servește ca model formal al limbii respective. Prin model formal avem în vedere o construcție abstractă anumită, constînd în o sumă de simboluri cunoscute și de operații asupra lor, model care servește ca analog originalului său (în cazul de față originalul este limba reală). Întrucît de noțiunea de model formal este legată noțiunea de aparat matematic, modelul formal poate fi numit oglinda matematică a obiectului studiat.

Pe baza celor expuse, se poate da următoarea definiţie lingvisticii structurale : *lingvistica structurală este disciplina ştiinţifică care se ocupă cu construirea codurilor abstracte servind ca modele formale ale limbilor naturale.*

Deoarece pentru construirea modelelor formale este necesar un aparat matematic anumit, în lingvistica structurală sînt larg întrebuinţate metode ale disciplinelor matematice : logica matematică, teoria algoritmilor, teoria mulţimilor, tipologia, teoria probabilităţilor, teoria informaţiei.

Lingvistica structurală, ca teorie abstractă a limbii, a apărut ca efect al dezvoltării logice interioare a ştiinţei limbii ; necesitatea de a face abstracţie de sunet şi sens s-a născut odată cu dificultăţile teoretice ivite în rezolvarea unei serii de probleme lingvistice fundamentale. Cu trecerea vremii, principiile lingvisticii structurale şi-au găsit confirmare chiar în practică.

Este vorba întîi de toate de teoria maşinii de tradus automate. Cum se ştie, pentru a realiza o traducere dintr-o limbă în alta cu ajutorul maşinii automate este necesar să se transforme elementele semantice ale limbii într-un cod abstract în care aceste elemente se determină numai pe baza relaţiilor. Acest fapt este necesar şi dacă ţinem seama că maşina de tradus, ca orice altă maşină, nu este făcută să înţeleagă singură sensurile şi că ea poate funcţiona numai pe baza unei informaţii depline din partea tuturor elementelor limbii. La fel stau lucrurile şi cu aşa-numitele maşini de informaţie destinate automatizării serviciilor privind bibliografia şi referirile la literatura tehnico-ştiinţifică ; ele de asemenea pot lucra numai pe baza informaţiilor ample primite din partea tuturor elementelor limbii.

Atît maşinile de tradus, cît şi cele de redare a informaţiei fac parte din tipul de maşini cibernetice, adică de maşini a căror funcţionare constă în recepţionarea, păstrarea, transformarea şi redarea informaţiei. Deoarece lingvistica structurală constituie baza teoretică pentru rezolvarea unei serii de probleme lingvistice legate de construirea maşinilor de tradus şi informaţionale, rezultă clar legătura strînsă între ea şi cibernetică, ştiinţă care studiază legile generale ale recepţionării, păstrării, transformării şi redării informaţiei.

Legătura dintre lingvistica structurală şi cibernetică nu se mărgineşte numai la domeniul maşinilor de tradus şi informaţionale.

Vom aminti, de asemenea, însemnătatea lingvisticii structurale pentru rezolvarea unor probleme lingvistice ale ciberneticii, cum ar fi problema codării economice a informaţiei în scopul de a mări capacitatea mijloacelor de comunicaţie cu fir şi fără fir, problema dirijării cu ajutorul vorbirii a obiectelor cu întrebuinţări economice şi militare, problema construirii mecanismelor de stenografiere şi citire automată.

În felul acesta, principiile teoretice ale lingvisticii structurale îşi găsesc o largă aplicare în domeniul automatizării proceselor de muncă intelectuală şi în alte importante sectoare ale activităţii omeneşti. În continuare rămîne să discutăm aspectul filozofic al principiilor teoretice ale lingvisticii structurale.

3. Unele probleme de interpretare filozofică a lingvisticii structurale

În limitele prezentei expuneri nu este posibil a da o interpretare filozofică sistematică principiilor lingvisticii structurale, aceasta fiind de proporțiile unei monografii speciale. Aici ne vom mărgini la interpretarea filozofică numai a unora din cele mai importante aspecte ale lingvisticii structurale, în lumina cărții lui V. I. Lenin *Materialism și empiriocriticism*.

Punînd față în față lingvistica structurală cu lingvistica tradițională, observăm din prima clipă o breșă profundă în sistemul de noțiuni de mult stabilite. Pentru lingvistica tradițională, fonemele, morfemele, cuvîntul și alte unități lingvistice constituie elemente sonore sau cu conținut semantic bine determinat. Dar din punctul de vedere al lingvisticii structurale toate unitățile lingvistice reprezintă intersecția unor relații sau, mai exact, un mănunchi de relații. Astfel, obiectul lingvisticii structurale îl constituie nu sunetele și sensurile, ci învelișul de relații al limbii care se manifestă în sunete și sensuri.

Se ridică o întrebare : pot fi studiate unitățile lingvistice ca un mănunchi de relații ? Corespunde oare acest mod de cercetare concepției materialiste despre lume ? Nu dă oare acest mod de a aborda problemele prilej să se afirme că „materia a dispărut, au rămas doar egalitățile" ?

Există părerea că studierea elementelor limbii ca sumă de relații ar constitui o manifestare de idealism, deoarece lingvistica structurală, chipurile, separă relațiile de materie.

În realitate, această părere este radical greșită. Ea este întemeiată pe înțelegerea arbitrară a noțiunii filozofice de materie. Tocmai pe o asemenea interpretare a noțiunii filozofice de materie și-au sprijinit armele relativismul și idealismul, care, identificînd materia cu reprezentările formate despre structura fizică a materiei și constatînd prăbușirea radicală a acestor reprezentări, au afirmat că „materia a dispărut, au rămas doar egalitățile". În legătură cu această afirmație, V. I. Lenin scria : «Dispare materia», dispare adică limita pînă la care cunoscusem pînă acum materia ; cunoașterea noastră pătrunde mai adînc, dispar unele însușiri ale materiei care păreau pînă acum absolute, imuabile, primordiale (impenetrabilitatea, inerția, masa etc.) și care apar acum ca fiind relative, inerente numai unor anumite stări ale materiei. Căci *unica* « însușire » a materiei, de a cărei admitere este legat materialismul filozofic, este aceea că *ea există ca realitate obiectivă*, că ea există în afara conștiinței noastre" [1].

Astfel, din punctul de vedere al materialismului dialectic noțiunea de materie nu înseamnă nimic altceva decît realitatea obiectivă care există în afara conștiinței noastre. Tocmai din acest unghi de vedere trebuie să privim noțiunile lingvisticii structurale, ca și pe cele ale fizicii și ale altor științe teoretice abstracte.

Dacă este adevărat că unica însușire a materiei, de recunoașterea căreia este legat materialismul filozofic este însușirea de a fi realitate

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 254.

obiectivă, atunci devine clar că particularitatea recunoscută a unităților lingvistice de a fi un cumul de relații nu dă nici un fel de teren afirmației că „materia a dispărut, au rămas doar relațiile". În adevăr, relațiile aparțin realității obiective nu mai puțin decît alte însușiri ale materiei și lingvistica structurală, ocupîndu-se cu studiul elementelor limbii ca sume de relații, are în vedere totodată studierea unor secțiuni determinate ale realității obiective, adică studierea unor forme determinate ale materiei.

Unii savanți folosesc termenul „materie" sinonim cu termenul „substanță fizică". Este evident că o asemenea înțelegere a termenului de „materie" nu are nimic comun cu sensul filozofic al termenului „materie", ca realitate obiectivă existentă în afara conștiinței noastre. Termenul „materie" în sensul de „substanță fizică" și cel de „materie" în sensul de realitate obiectivă dată nouă prin simțuri sînt doar omonime care nu au între ele nimic comun.

Deosebirea principială între însușirile obiectelor caracterizate prin relații și substanța fizică a fost arătată cu claritate de către Karl Marx în *Capitalul*. Punînd în legătură elementul relațiilor, noțiune fundamentală în lingvistica structurală, cu noțiunea de „valoare", considerăm nimerit următorul citat al lui Karl Marx : „Materialitatea valorii mărfurilor se deosebește de văduva Quikly prin aceea că nu știi de unde s-o iei. În contrast direct cu materialitatea sensibilă și grosolană a corpurilor mărfurilor, nici un atom de materie naturală nu intră în compoziția materialității valorii lor. Putem deci să sucim și să învîrtim o marfă determinată cum vrem ; ca lucru conținînd valoare ea rămîne insesizabilă" [1].

După cum în valoarea mărfurilor nu intră nici un atom de materie naturală, tot astfel și în valoarea lingvistică exprimată în sunet (adică în fonem) nu intră nici un atom de substrat fizic, iar în valoarea lingvistică realizată sub forma de sens nu intră nici un atom de substrat semantic.

Oricît am studia cu ajutorul celor mai fine aparate sunetele și formarea lor, obținînd cele mai bune rezultate, totuși sunetul (fonemul) va rămîne pentru noi insesizabil.

Astfel, este materială nu numai substanța fizică a limbii ; din punctul de vedere al materialismului dialectic ne apar pe deplin materiale și relațiile lingvistice precum și grupele lor studiate de lingvistica structurală.

Se impune întrebarea : cum trebuie apreciată din punctul de vedere al materialismului dialectic ruperea limitelor vechiului sistem de noțiuni al lingvisticii tradiționale, fapt care a adus după sine apariția unor noi noțiuni pur relaționale cu care operează lingvistica structurală ? Acest fenomen trebuie privit ca o trecere în procesul de cunoaștere a limbii de la esența de un anumit grad la o esență de un grad superior.

În felul acesta noțiunile lingvistice au devenit tot atît de relative ca și noțiunile altor științe. Relativitatea noțiunilor lingvistice, ca și a noțiunilor celorlalte științe, poate fi înțeleasă corect în lumina învățăturii materialismului dialectic despre trecerea de la o esență la alta. Pentru

[1] K. Marx, *Capitalul*, ed. 1948, vol. I, p. 80 (N.R. Văduva Quickly este un personaj din drama lui Shakespeare *Enric al IV-lea*).

clarificarea acestei chestiuni citãm următoarele cuvinte ale lui V. I. Lenin : „Gîndirea omului se adînceşte neîncetat de la fenomen către esenţă, de la esenţă, ca să zicem aşa, de gradul întîi către esenţa de gradul al doilea ş.a.m.d. *fără sfîrşit.*

În sens propriu, dialectica este studierea contradicţiei *în însăşi esenţa obiectelor* ; nu numai fenomenele sînt trecătoare, mobile, curgătoare, separate doar prin limite convenţionale, ci şi esenţele lucrurilor"[1].

Ocupîndu-se de sunete şi sensuri, lingvistica tradiţională are de-a face cu esenţe de primul grad. Lingvistica structurală, ocupîndu-se cu elementele relaţionale al căror substrat sînt sunetele şi sensurile, are de-a face cu esenţe de gradul al doilea. Acestea din urmă sînt mai profunde decît primele şi se deosebesc principial de ele ; de aceea apariţia lingvisticii structurale trebuie considerată ca o revoluţie în dezvoltarea lingvisticii. Totuşi, de aici nu rezultă că apariţia lingvisticii structurale înlătură necesitatea studierii sunetelor şi sensurilor. Lingvistica structurală nu înlătură lingvistica tradiţională, ci o îmbogăţeşte cu un complex de idei noi şi face necesară reconsiderarea rezultatelor pozitive ale acesteia pe plan structural.

Lingvistica structurală, ca teorie abstractă a învelişului relaţional al limbii, constituie fundamentul formal necesar în studiul sunetelor şi sensurilor. Specificul sunetelor şi sensurilor ca obiecte lingvistice nu poate fi descoperit decît pe fundalul complexului relaţional al limbii. Studierea invariantelor sonore şi semantice şi a variantelor limbii capătă sens numai pe baza corespondenţei lor cu invariantele fonologice şi gramaticale şi cu variantele învelişului relaţional al limbii. Fonetica şi semantica în afara lingvisticii structurale rămîn clădiri construite pe nisip.

Astfel, ştiinţa contemporană a limbii este un complex ierarhic de discipline, la temelia căruia se află lingvistica structurală.

Avînd ca obiect cercetarea învelişului de relaţii al limbii, lingvistica structurală deschide drum cunoaşterii din ce în ce mai profunde a mecanismului limbii, a elementelor acestuia rămase ascunse la prima observaţie. Operînd cu relaţii, această disciplină ridică studiul limbii de la nivelul empiric la nivelul cunoaşterii legilor limbii, dat fiind faptul că trăsătura esenţială a oricărei legi ştiinţifice constă în aceea că exprimă un raport.

„Legea este un raport" — a subliniat V. I. Lenin [2]. Cu aceste cuvinte ale lui V. I. Lenin încheiem trecerea în revistă a celor cîtorva probleme de interpretare filozofică a lingvisticii structurale.

În romîneşte de *Virgil Nestorescu*

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 38, p. 251.
[2] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, ed. 1956, p. 122.

NOTE DESPRE COORDONARE

DE

M. MITRAN

Coordonarea ocupă un loc important între problemele de sintaxă care, după părerea noastră, nu se bucură încă de o rezolvare satisfăcătoare.

Pornind de la sugestiile date de acad. Al. Graur şi Mioara Avram [1], observaţiile de faţă sînt destinate unor precizări al căror scop este să pună în evidenţă unele aspecte ale coordonării.

1. Toate definiţiile date pînă acum coordonării se referă numai la coordonarea între propoziţii, iar gramaticile se ocupă de fapt numai de coordonarea dintre propoziţiile principale. Mioara Avram [2] a dat numeroase exemple de coordonare existentă între o parte de propoziţie şi o propoziţie. Este de asemenea recunoscută existenţa coordonării între părţi de propoziţie şi între propoziţiile subordonate, deşi ea n-a fost studiată mai amănunţit.

Coordonarea este însă un raport sintactic universal, în sensul că ea poate să apară între *toate* unităţile sintactice, deci şi între fraze sau, uneori, chiar între grupuri de fraze dintr-un text. Cazuri de fraze coordonate au fost citate în ed. I a *Gramaticii* Academiei R.P.R., însă numai pentru a ilustra coordonarea disjunctivă [3]; la coordonarea adversativă şi la cea conclusivă, cazurile de fraze coordonate sînt prezentate sub titlul „conjuncţii adversative [4] (respectiv conclusive [5]) la începutul unei fraze".

---

[1] Cf. Mioara Avram, *Observaţii asupra coordonării*, în *SG, II*, p. 151—159 şi acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în *SG, I*, p. 129—134.

[2] *Op. cit.*, p. 151.

[3] Vol. II, p. 164.

[4] *Ibid.*, p. 161.

[5] *Ibid.*, p. 167.

La „propoziţia adversativă", de exemplu, se spune : „Adesea conjuncţia este folosită la începutul unei fraze după punct, două puncte sau punct şi virgulă ; este însă foarte uşor să substituim acestor semne virgula, pentru ca conjuncţia să lege în aceeaşi frază două propoziţii" şi se dă ca exemplu textul următor :

După ce atîta vreme
Laolaltă n-am vorbit,
Mie-mi pare că uitarăm
Cît de mult ne-am fost iubit.

Dar acum te văd nainte-mi
Dulce, palidă cum şezi
Lasă-mă ca altădată
Umilit să-ngenunchez,

Lasă-mă să-ţi plîng de milă,
Să-ţi sărut a tale mîni... Eminescu, O. IV 370.

Se poate spune oare că aici avem de fapt o singură frază ? Care ar fi cele două propoziţii din interiorul ei legate prin *dar* ? În realitate, raportul de coordonare adversativă se stabileşte aici între două fraze ca unităţi de comunicare perfect distincte.

Aceeaşi este situaţia frazelor citate la capitolul „conjuncţia conclusivă la începutul unei fraze" :

Dar apoi îşi aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului, şi ceea ce făgăduieşte voinicul anevoie o lasă nefăcută. Deci se porni şi înspre sară ajunse la Castelul Genarului ce strălucea în întunericul serii ca o uriaşă umbră. Eminescu, L. P. 181.,

unde raportul conclusiv se stabileşte între cele două fraze ca unităţi sintactice distincte şi nu între două propoziţii, cum afirmă gramatica citată. Înlocuirea punctului prin virgulă nu este posibilă aici, deoarece concluzia cuprinsă în fraza care începe cu *deci* nu decurge din nici una dintre propoziţiile frazei precedente, ci numai din întreaga frază, din consensul ambelor propoziţii care o alcătuiesc.

Definiţia coordonării va trebui, deci, să fie astfel formulată încît să cuprindă toate elementele sintactice care pot fi coordonate între ele : părţile de propoziţii între ele, părţile de propoziţie cu propoziţii, propoziţiile între ele şi frazele între ele.

Această constatare impune şi un mod nou de descriere a fiecărui tip de coordonare în parte. Fiind un raport sintactic universal, care se realizează în general cu aceleaşi mijloace între diversele unităţi sintactice, coordonarea trebuie descrisă unitar, cuprinzîndu-se la fiecare tip de coordonare (disjunctivă, copulativă etc.) toate unităţile.

În felul acesta se oglindeşte mai fidel sistemul sintactic al limbii, iar raportul de coordonare poate fi descris mai amplu şi mai complet.

2. Pornind de la unele construcţii sintactice în care conjuncţia copulativă *şi* apare între unităţi sintactice de natură diferită, Mioara

Avram consideră ca neexactă afirmația cuprinsă în definițiile curente ale coordonării, după care elementele coordonate între ele trebuie să fie de același fel, de aceeași natură. În cea mai mare parte a lor, exemplele folosite de autoare sînt construcții sintactice provenite de obicei din eliminarea unui verb :

Cînd **și** *cum* a izbucnit catastrofa? Sadoveanu, O. VII 203.

Iacă, eu oi purcede direpț *asupra ghiaurului* și *nu cu altă armă, numai cu sabia.* Costin, Let. 216.

S-a-ntîmplat *ceva? și cui?* Delavrancea, O. II 121.

Asemenea situații pot fi socotite totuși drept coordonate. Ele reprezintă însă o excepție relativ neînsemnată față de situația generală din limbă. În majoritatea covîrșitoare a cazurilor, unitățile coordonate sînt de același fel și de aceeași natură. De altfel este semnificativ faptul că între unitățile sintactice diferite apare frecvent numai conjuncția *și*, *dar* fiind o raritate în acest tip de construcție. Celelalte conjuncții coordonatoare, în special cele disjunctive, nu pot apărea între unități sintactice diferite.

Pot fi coordonate între ele, de regulă, numai unitățile care se exclud una pe alta ca elemente sintactice autonome în unul și același enunț.

De exemplu, în propoziția *Astăzi și mîine va fi timp frumos*, complementele circumstanțiale de timp nu coexistă decît în virtutea raportului de coordonare care le leagă și se exclud unul pe celălalt ca circumstanțiale de timp de sine stătătoare. În absența raportului de coordonare n-am putea spune decît sau : **mîine** *va fi timp frumos*, sau : **astăzi** *va fi timp frumos.* Pe baza acestor considerente cred că definiția coordonării se poate formula astfel :

Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe unități sintactice (părți de propoziție, propoziții, fraze) care stau pe același plan, excluzîndu-se una pe alta ca elemente autonome într-unul și același enunț.

Tipurile de coordonare

1. Ediția întîi a *Gramaticii* Academiei R.P.R. recunoaște, ca și alte gramatici românești și străine, următoarele tipuri de coordonare : copulativă, adversativă, disjunctivă, conclusivă și cauzală. Acad. Iorgu Iordan [1] nu admite decît primele patru tipuri, incluzînd propozițiile introduse prin *căci* la coordonatele conclusive pe baza comparației cu germ. *denn*, excluzînd posibilitatea interpretării acestor propoziții drept cauzale coordonate. Pentru acad. Iorgu Iordan alternativele sînt : coordonată conclusivă sau cauzală subordonată. Acad. Al. Graur [2] și Sorin Stati [3] ajung la concluzia că așa-zisele coordonate cauzale sînt de fapt subordonate cauzale, iar Mioara Avram [4] crede că „limba română are categoria propozițiilor cauzale coor-

[1] *Limba română contemporană*, ediția a II-a, p. 697.

[2] *Op. cit.*, p. 126.

[3] *Există propoziții cauzale coordonate?* în *LR*, III (1954), nr. 6.

[4] *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 64–69.

donate, dar sfera acesteia este mult mai redusă decît reiese din *Gramatica* Academiei; ea se limitează anume la elemente de construcţie specifice cu caracter mai mult adverbial decît conjuncţional, ca *doar, pasămite, vezi că, vezi dumneata* (şi vechiul *amu*)"[1]. Motivele pentru care se opreşte la această părere sînt următoarele:

1) elementele enumerate mai sus „au un pronunţat caracter adverbial de sine stătător";

2) „analogia cu gramatica altor limbi, ca latina, în care tocmai în acest fapt stă deosebirea dintre cauzalele coordonate şi cele subordonate".

Dar caracterul adverbial al „elementelor" *pasămite, doar* etc. nu spune nimic în favoarea coordonatelor cauzale, el fiind comun celor două tipuri de raporturi sintactice. Comparaţia cu latina sau cu oricare altă limbă nu poate fi luată în consideraţie, pentru simplul motiv că nu putem socoti comparaţia drept *argument* în demonstraţie.

Acad. Al. Graur a arătat că aşa-zisele coordonate cauzale sînt în realitate subordonate ale unei propoziţii subînţelese:

Las-o încolo *că nu mai era bună de nimic.* Preda, A. 7.

„Propoziţia cauzală explică aici de ce vorbitorul formulează acest îndemn. Complet, fraza ar suna aşa: *te sfătuiesc, din cauză că nu mai era bună, s-o laşi.* Prin urmare *nu mai era bună* nu e cauzala lui *las-o*, ci a lui *te sfătuiesc* subînţeles". (p. 132).

Pe baza unei argumentări similare, Sorin Stati [2] deosebeşte în cadrul subordonatelor cauzale grupa cauzalelor subordonate indirect, în care intră ceea ce în gramatici se consideră drept coordonate cauzale. Mioara Avram [3] aduce încă un argument în sprijinul interpretării date de acad. Al. Graur şi S. Stati: între propoziţiile secundare există numai patru raporturi de coordonare: copulativă, adversativă, disjunctivă şi, mai rar, conclusivă, dar niciodată cauzală. Cred că argumentul acesta merită toată atenţia şi că are însemnătate în demonstrarea caracterului subordonat al cauzalelor. La aceasta se mai poate adăuga că nici între părţile de propoziţie nu există *coordonare* cauzală.

Gramatica face distincţie între subordonatele şi coordonatele cauzale, bazîndu-se pe o diferenţă de conţinut: cele coordonate arată *motivul* săvîrşirii acţiunii din regentă, iar acţiunea lor se petrece adesea în urma celeilalte şi nu poate fi, din punct de vedere logic, cauza ei.

Această analiză a conţinutului nu are valoare lingvistică propriu-zisă, fiindcă introduce în argumentare criteriul adevărului raporturilor din realitate. Or, pentru lingvistică nu e interesant dacă ideile exprimate de o formă dată corespund sau nu adevărului, realităţii. De ex. în fraza: Bate vîntul *fiindcă ploaie*; avem o propoziţie cauzală, cu toate că ideea exprimată nu corespunde realităţii. Ceea ce interesează este punctul de vedere al vorbitorului, raporturile pe care le stabileşte el între unită-

[1] *Op. cit.*, p. 67.
[2] *Op. cit.*, p. 95 şi urm.
[3] *Observaţii asupra coordonării*, în SG, II, p. 158.

țile exprimării, cu ajutorul uneltelor gramaticale, iar în toate cazurile aduse în discuție, vorbitorii nu pun pe același plan sintactic cele două propoziții : una, cea cauzală, explică acțiunea primei propoziții. În toate cazurile de coordonare însă, toate elementele sînt formal independente într-o măsură mai mare sau mai mică [1].

O situație oarecum similară cu cea a raportului cauzal discutat mai sus are și raportul conclusiv. În gramatica citată se numesc conclusive ambele propoziții care sînt legate prin raportul conclusiv. În realitate, conclusivă este numai una — a doua — iar prima propoziție este o veritabilă regentă a ei : Ai învățat *deci știi*. Propoziția conclusivă este introdusă prin conjuncția *deci*, ca și subordonatele consecutive sau cauzale. Ca la orice raport de subordonare, intervertirea între cele două propoziții nu este posibilă fără răsturnarea raportului. Prin schimbarea locului conclusiva devine regentă, iar regenta devine subordonată.

Prin faptul că leagă și fraze între ele, raportul conclusiv intră în sfera coordonării, iar prin faptul că nu poate lega între ele părțile de propoziție și propozițiile secundare, raportul conclusiv intră în sfera subordonării.

Asemănarea formală și de conținut dintre propoziția conclusivă și cea cauzală l-a determinat pe L. Tesnière [2] să le unească în descriere într-o grupă aparte, a *joncțiunii dialectice*. Raportul conclusiv este deci la granița dintre coordonare și subordonare.

2. Cea mai dificilă problemă pusă de coordonarea copulativă este însăși definirea ei. Dacă în cazul celorlalte tipuri de coordonare avem a face cu o relație relativ bine determinată (adversitate, excludere, consecință), coordonarea copulativă li se opune celorlalte tocmai prin absența unui astfel de raport. Totuși, natura coordonării copulative este bine surprinsă chiar în propria sa denumire : *copulativă*. Esența acestui tip de raport sintactic este într-adevăr simpla legătură stabilită de vorbitor între faptele exprimate prin unitățile sintactice copulative. Natura acestei legături poate fi foarte variată :

Ion și Petre merg. (Ion bea și mănîncă ; Ion nici nu bea nici nu mănîncă ; Nici Ion nici Petre n-au fost azi la mine ; Ion bea, mănîncă, se odihnește).

Toate aceste unități sintactice sînt coordonate copulative, fiindcă vorbitorul stabilește între ele o legătură, o *asociere* : două obiecte participă sau nu la aceeași acțiune, există în același timp sau în același loc, suferă aceeași acțiune etc. Dacă aici este bine redată nota generală și esențială a acestui raport, cred că se poate propune următoarea definiție :

Unitățile sintactice coordonate prezentate de vorbitor ca asociate pe baza unei note comune se numesc copulative, iar raportul dintre ele se numește coordonare copulativă.

[1] Cf. acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 130—131.
[2] *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, Klinksieck, 1959.

Toţi vorbesc *şi* dau din mîini *şi*-un murmur adînc, ca dintr-un stup, vine pînă în cerdac. Sadoveanu, O. III 232.

Prin natura sa logică, coordonarea copulativă poate fi asemănată cu operaţia adunării din aritmetică : două unităţi se adună, se asociază în aceeaşi acţiune, stare etc.

Propoziţiile $\begin{matrix}\text{Ion cade}\\ \text{Petre cade}\end{matrix}$ se pot îngloba într-una singură : *Ion şi Petre cad.*

Aici pluralul verbului nu prezintă un acord gramatical ca în *oamenii cad* faţă de *omul cade*, ci este impus tocmai de raportul de asociere între cele două subiecte în îndeplinirea acţiunii.

3. *Gramatica* Academiei identifică raportul disjunctiv cu acela de excludere reciprocă, lăsînd în afara discuţiei propoziţiile între care opoziţia nu este net contradictorie ; realitatea însă infirmă această concepţie ; după cum se observă în exemplele care urmează, există o gradaţie a opoziţiei, a contradicţiei din disjuncţie [1].

Ori taci, ori pleacă.
Ori învingi, ori te supui,

„Pare-se că există încă nedumerire dacă pluralul *colinde* are la singular, în romînește, forma *colind sau colindă*, dacă adică cuvîntul e *ambigen sau feminin*".

„(plugușor) împodobit cu flori naturale sau artificiale".

Raportul a două unghiuri la centru este ori egal cu raportul arcelor pe care le cuprind, ori mai mic, ori mai mare decît acest raport"

Logica, 186

Şi în jur parcă-mi colindă dulci şi mîndre primăveri,
Sau văd nopţi ce-ntind de-asupră-mi oceanele de stele. . .

Eminescu, P. 35.

În aceste exemple în care raportul disjunctiv este marcat de conjuncţiile cărora *Gramatica* Academiei le recunoaşte valoarea de conjuncţii disjunctive : *ori* şi *sau* [2]. Se poate observa o gradaţie a disjuncţiei de la excluderea reciprocă pînă la simpla asociere. Dacă luăm în consideraţie şi celelalte conjuncţii, caracterul prea restrîns, necuprinzător, al definiţiei date raportului disjunctiv apare şi mai clar :

Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.

Eminescu, P. 154.

Luna aci s-arată, aci iar se ascunde :
Abia cîte odată-ntunerecul pătrunde.

Gr. Alexandrescu, P. 175.

Aşadar, raport disjunctiv nu însemnează neapărat şi numai „excludere reciprocă a contradictoriilor", ci are sensul mai larg de separare, despărţire, deosebire, de alternare a unor elemente, acţiuni, stări, fenomene etc.

---

[1] Vezi Gh. Bulgăr, *Despre coordonarea disjunctivă*, în „Cum vorbim", III (1951), nr. 11, p. 23 şi urm. şi Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 695—696.

[2] Vol. II, p. 163.

Iar dintr-un text ca acesta :

Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea sau am fi vrut să ascundem obiectul. Camil Petrescu, T. III 81,

se poate înțelege fie că *uităm un obiect din cutare* **sau** *din cutare cauză*, fie că uităm un *obiect din cutare* **și** *din cutare cauză*.

Pentru sensul oricărei îmbinări sintactice, determinant este *raportul* dintre cuvinte, propoziții etc. Dar, cum se vede, acest raport nu reiese întotdeauna cu toată claritatea.

Cea mai frecventă conjuncție disjunctivă este *sau*, care se întîlnește în toate stilurile limbii ; urmează *ori*, care e mai învechit și mai popular ; *veri*, *săva* și *au* sînt învechite și — cu excepția ultimei — nu se mai folosesc azi decît rar, în povestiri cu caracter istoric, din motive artistice.

Numai cu aceste conjuncții se poate marca raportul de exclusivitate ; celelalte conjuncții (*acum*, *aci*, *fie*, *fie că*, *ba*, *ba că*) sînt specializate pentru coordonarea disjunctivă cu sens de separare, deosebire sau alternare ; cele din primul grup pot fi folosite și cu această din urmă valoare, pe cînd cele din grupul al doilea — exceptînd poate pe *fie* — nu pot apărea între părțile de propoziție sau între propoziții care se exclud reciproc.

Din cele de mai sus, s-a văzut că e necesară o definiție mai largă a coordonării disjunctive, care să cuprindă și raportul alternativ, în orice caz diferit de cel copulativ prin faptul că arată că într-un moment e posibilă numai una dintre alternative. Limita nu este însă tranșantă ; după cum am arătat mai sus, sînt cazuri în care raportul dintre unitățile coordonate poate fi socotit ca o treaptă între copulativ și disjunctiv, dar și ca identificîndu-se cu unul dintre ele. Cred însă că aceste situații trebuie înglobate la coordonarea disjunctivă, întrucît unitățile sintactice date sînt construite ca disjunctive, dar sensul general al îmbinării lor se apropie de coordonarea copulativă.

În încheiere propun următoarea definiție a coordonării disjunctive :

Unitățile sintactice coordonate exprimînd obiecte, acțiuni, fenomene etc. care sînt gîndite de vorbitor ca excluzîndu-se una pe alta sau ca alternînd în timp sau în spațiu se numesc disjunctive, iar raportul dintre ele se numește coordonare disjunctivă.

OBSERVAȚII ASUPRA ÎMBINĂRILOR DE CUVINTE

DE

I. RIZESCU

În studiile de sintaxă a căpătat, în ultimele decenii, o deosebită importanță raportul dintre propoziție și îmbinarea de cuvinte.

Această idee a fost relevată într-o formă amplă de J. Ries[1]. Lingvistul ceh a scos în evidență că îmbinarea (*Wortgruppe*) este o unitate structurală specifică a limbii, care prezintă unele trăsături comune cu cuvîntul.

În urma delimitării principale a grupurilor de cuvinte, de propoziții, fenomene gramaticale diferite, analiza propoziției ajunge în centrul atenției gramaticienilor. Dar și studiului îmbinărilor de cuvinte i se acordă o mai mare atenție.

O contribuție deosebită a fost adusă în această direcție de școala lingvistică rusă și sovietică [2].

★

În genere, se socotește că *îmbinarea de cuvinte* (denumită de unii și *sintagmă* [3], *grup de cuvinte*) este formată din cel puțin două cuvinte cu valoare de sine stătătoare, dintre care unul e cuvîntul de bază (determinat), legate între ele semantic și gramatical în cadrul propoziției [4].

---

[1] *Was ist Syntax?* ediția a II-a, Praga, 1927.

[2] Amintim lucrările lui F. F. Fortunatov, A. M. Peșkovski, A. A. Șahmatov; de asemenea, studiile mai recente ale lui V. V. Vinogradov, V. P. Suhotin, O. S. Ahmanova, V. N. Iarțeva, E. M. Galkina-Fedoruk, A. N. Gvozdev, I. M. Șanskii etc.

[3] O contribuție interesantă în teoria sintagmei a fost adusă în ultima vreme de A. Martinet (*Éléments de linguistique générale*, Paris, 1960, p. 109—125).

[4] Unii lingviști consideră că *îmbinarea* și *sintagma* sînt categorii diferite. Problema a fost discutată pe larg de A. N. Gvozdev, în *Современный русский литературный язык*, Moscova, 1958, care definește sintagma ca unitatea cea mai mică de cuvinte strîns legate după sens. Aceste unități se succed în propoziție, fiind despărțite prin pauză. Ele nu se pronunță cu același ton și au accentul pe ultimul cuvînt. Împărțirea în sintagme ajută la sesizarea îmbinărilor de cuvinte. Cuvintele care nu aparțin acele așa îmbinări nu pot aparține nici acele așa sintagme. Din punct de vedere cantitativ sintagma are un număr variabil de cuvinte, pe cînd îmbinarea e de obicei binară. Numărul sintagmelor diferă după stil, în cel didactic, numărul sintagmelor e mare, în vorbire e mic. Aceeași sintagmă poate aparține la părți diferite de propoziție.

Propoziția poate fi descompusă atît în fragmente, care sînt îmbinări de cuvinte unite prin sens și prin relații gramaticale, cît și în cuvinte separate.

Dar pentru a înțelege mai bine *îmbinarea*, ea trebuie studiată în raport cu *propoziția*, cu *partea de propoziție* și cu *cuvîntul*.

Se știe că *propoziția* și *îmbinarea* sînt fenomene calitativ diferite [1].

Caracteristicile propoziției sînt : *intonația* și *predicația*, prin ultima înțelegîndu-se raportarea conținutului enunțului la realitate. Prima caracteristică este de ordin secundar, căci și comunicarea scrisă poate fi înțeleasă. Aceasta nu înseamnă că îmbinarea nu are intonație, dar propoziția este un enunț terminat ca sens și ca intonație. Astfel, o îmbinare de tipul *apă rece* poate deveni propoziție : *apă rece* ! = te rog să-mi dai apă rece.

Propoziția nu e o variantă a îmbinării [2], căci sînt și cuvinte propoziții (de ex. *da*, *nu* etc.). Numai prin propoziții pot intra îmbinările în sistemul de comunicare, căci în limbă nu există în general îmbinări disparate, ci propoziții ce constau din îmbinări de cuvinte.

Raportul dintre *propoziție* și *îmbinare* ridică și o altă problemă. Se știe că unii lingviști socotesc *îmbinarea* de două cuvinte ca *cea mai mică unitate sintactică*, „pentru că tăierea ei dă naștere unor unități care nu țin de sintaxă, ci de morfologie [3]". Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că propozițiile monomembre, de exemplu cele nominale (*Toamnă* ! *Frig* !), nu ar fi unități sintactice, ba mai mult, că trebuie să presupunem în toate aceste cazuri că am avea de-a face cu o elipsă (*E toamnă*, *E frig*).

Trebuie arătat că nu orice înșiruire de cuvinte dintr-o propoziție este o îmbinare. În propoziția *Barca luneca domol spre luncă*, fragmentul *domol spre luncă* nu este o îmbinare de cuvinte. Din punctul de vedere al relațiilor sintactice este posibil grupul *domol spre luncă* (adverb + prepoziție + substantiv), din punct de vedere lexical nu avem de-a face însă cu o unitate de sens (cuvintele n-au legătură semantică).

În ce privește raportul dintre *partea de propoziție* și *îmbinare* trebuie arătat că, în timp ce prima categorie e legată de restul propoziției, a doua poate uneori să nu intre în raport de coordonare sau de subordonare cu fraza sau cu propoziția din care face parte ; de exemplu, construcțiile incidente.

Îmbinarea poate corespunde la una sau două părți de propoziție și vice-versa : o parte de propoziție poate cuprinde două îmbinări.

În problema raportului dintre *îmbinare* și *cuvînt* părerile sînt împărțite.

---

[1] Unii lingviști au negat însă existența acestor deosebiri calitative. J. Ries (*op. cit.*), de exemplu, ignorează cu totul propoziția, afirmînd că numai sunetul, cuvîntul și îmbinarea sînt obiecte de studiu ale gramaticii. L. Bloomfield consideră că îmbinarea a două elemente este de același rang fie că e vorba de *subiect* + *predicat*, de *determinant* + *determinat*, fie de unirea a două morfeme în cuvînt. Pentru O. Jespersen (Философия грамматики (trad. rus.) Moscova, 1958) în categoria îmbinărilor denumite și *nexus*, intră atît cele *predicative* (sau independente), cît și cele *nepredicative*, ambele fiind pe același plan.

[2] Există elemente comune între concepția lui S. Stati (*Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, în SCL VIII (1957), nr. 4) despre sintagmă și cea din prezentul articol. Dar și unele deosebiri importante. Astfel S. Stati socotește că și propoziția este un *tip de îmbinare* ; de asemenea, că și în cazul *izolărilor* am avea de-a face cu astfel de construcții.

[3] S. Stati, *op. cit.*, p. 450.

Cei mai mulţi lingvişti[1] consideră că *îmbinarea* e foarte apropiată de *cuvînt* (mai apropiată decît de propoziţie), deoarece ea are un rol denominativ, de desemnare. Îmbinarea are funcţiuni similare cu cuvîntul; de asemenea, ca şi acesta din urmă, constituie material de construcţie a propoziţiei.

După alţii[2], deosebirea esenţială dintre îmbinare şi cuvînt constă în faptul că îmbinarea exprimă raporturi între noţiuni necesare pentru exprimarea varietăţii infinite a ideilor.

Pentru a putea înţelege mai bine apropierea dintre aceste categorii trebuie să ţinem seamă de faptul că la baza îmbinării se găseşte capacitatea cuvîntului de a putea fi determinat de alte cuvinte.

În sfîrşit, trebuie stabilit raportul dintre *îmbinare* şi *expresia frazeologică*.

Prin *expresie frazeologică* înţelegem o unitate indivizibilă, cu o singură funcţiune sintactică, care exprimă o noţiune ca şi cuvîntul luat aparte.

Cele mai multe expresii frazeologice sînt echivalente cu un adverb iar ca funcţiune sintactică sînt circumstanţiale (*a umbla* c u c a p u l î n n o r i). În timp ce îmbinarea se caracterizează prin mobilitate, adică termenii sînt substituibili (*rochie albastră, galbenă, roşie* etc.), expresiile frazeologice sînt fixe din acest punct de vedere. De aceea îmbinarea poate fi socotită ca *echivalentul liber* al expresiei frazeologice.

*

Am arătat că îmbinarea este formată din cel puţin *două* cuvinte. Se pune aşadar problema dacă orice *unire* a două cuvinte este o îmbinare. Astfel *o prepoziţie* şi *un substantiv* nu constituie o îmbinare, căci împreună nu formează o structură î n c h e g a t ă, d e p l i n ă. De aceea grupul *pe masă* reprezintă doar *unirea* a două cuvinte, şi nu o *îmbinare*, nu numai pentru că nu exprimă un raport între două noţiuni, dar şi pentru faptul că acest grup cere, de obicei, existenţa unui alt cuvînt : *stă, se află* p e m a s ă[3]. Trebuie amintite şi cazurile în care ambele cuvinte sînt părţi de vorbire flexibile, şi totuşi ele nu formează *o îmbinare*. În propoziţia *calul alb merge pe stradă*, cuvintele *alb merge* nu alcătuiesc o îmbinare, deoarece nu reprezintă un tot semantic. Sînt şi cazuri în care unele îmbinări dintr-o etapă mai veche a limbii şi-au pierdut azi acest caracter, deoarece unul din termeni s-a gramaticalizat (de ex. *voi merge*).

Pentru a cunoaşte structura îmbinării trebuie să ţinem seama de trei factori :

a) ce parte de vorbire e cuvîntul de bază (determinatul);

b) ce parte de vorbire e determinantul;

---

[1] Vezi Gramatica Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., studiile lui V. V. Vinogradov (Вопросы изучения словосочетаний. în „Вопросы языкознания"), 3/1954 etc.), O. S. Ahmanova (*Словосочетание*, în „Вопросы грамматики строя", Moscova, 1954) etc.

[2] Vezi de exemplu Gramatica lui A. N. Gvozdev (*op. cit.*) de asemenea lucrarea lui N. N. Prokopovic (К вопросу о роли словообразовательных связей частей речи в построении словосочетаний, în *Исследования по грамматики русского литературного языка*, Moscova, 1955).

[3] De aci nu trebuie trasă concluzia că prepoziţia nu are nici o valoare (a se compara opoziţia *pe masă/sub masă*).

c) forma determinantului [1]: prezența sau absența unui cuvînt de relație (de ex. o prepoziție).

Pentru structura îmbinării este important felul cuvîntului determinat, numit și *cel principal*. Din acest punct de vedere îmbinările pot fi:

a) Verbale: a învăța *lecția*
b) Nominale: copilul *harnic*
caietul *copilului*
bun *de gură*
c) Adverbiale: departe *de oraș*

Între termenii îmbinării raporturile pot fi:

I. *acord*: *fată frumoasă*;
II. *recțiune*: *a scrie profesorului*;
III. *aderare* (juxtapunere): *a fugi repede*.

Această clasificare este foarte importantă, deoarece există legături tipice pentru diversele părți de vorbire (de ex. pentru verb: îmbinările cu acuzativul complementului direct; pentru substantiv — cu genitivul atributiv, cu adjectivul acordat etc.). Așadar, regulile de formare a îmbinărilor rezultă, în primul rînd, din însușirile morfologice ale diferitelor părți de vorbire.

Cuvîntul determinat (principal) constituie *centrul gramatical și semantic* al îmbinării [2].

În ce privește raportul dintre structură și cuvîntul principal pot exista două situații [3]:

a) Structura e determinată de cuvîntul principal. De exemplu: *a simpatiza pe cineva — simpatizant al cuiva*, — sau folosirea dativului după verbele care arată atribuirea: dau copilului;

b) Structura nu e determinată de cuvîntul principal, ci de caracterul raporturilor dintre termeni: *a trăi* la țară, *o lună* la țară.

Toate îmbinările amintite mai sus sînt subordonatoare.

Se pune așadar problema: pot exista și îmbinări coordonatoare? Se știe că unii lingviști [4] trec printre îmbinările de cuvinte și așa-zisele *grupuri coordonate* (denumite de unii și *îmbinări neînchise, serii deschise*), formate din cuvinte care nu sînt dependente unele față de altele din punct de vedere gramatical, ci se găsesc pe același plan: *război și pace, frate și soră*.

---

[1] După funcția sintactică a determinantului îmbinările pot fi împărțite în: atributive, completive, circumstanțiale.

[2] Pot fi și îmbinări *sinonime*, adică apropiate ca funcție sintactică, dar avînd structuri diferite: *suflet omenesc* (atribut adjectival) — *suflet de om* (atribut prepozițional); *odaie* colbuită (atribut adjectival) — *odaie* cu colb (atribut prepozițional). Desigur că ar trebui clarificat în ce raport se găsesc îmbinări de felul *minte de copil, minte copilărească, mintea copilului*. În toate aceste cazuri, cuvîntul de bază e substantiv. Pot fi și verbe: *a privi* recunoscător — *a privi* cu recunoștință; *a se uita* întîmplător — *a se uita* din întîmplare.

[3] Centrul se schimbă cînd: *a*) se gramaticalizează cuvîntul principal: *voi merge*; *b*) îmbinarea devine expresie frazeologică: *a trage* la măsea.

[4] Vezi lucrările lui J. Ries (*op. cit.*), A. M. Peșkovski, *Русский язык в научном освещении*. Ed. a VI-a, Moscova, 1956); Sandfeld-Olsen H. (*Syntaxe roumaine*, II. *Les groupes des mots*. Copenhaga, 1960).

E lesne de observat că îmbinările de acest fel sînt omogene; însuşirile lor structurale nu depind de legăturile gramaticale dintre părţile de vorbire.

În ce ne priveşte, credem că aceste grupe nu pot fi socotite îmbinări, pentru că n-au *un cuvînt cu rol de centru semantic şi gramatical* căruia să-i fie subordonat celălalt cuvînt. De asemenea numărul cuvintelor poate fi nelimitat.

Apare deci clar că trebuie excluse din categoria îmbinărilor *părţile multiple*[1], ca de exemplu: M i r i l e şi m i r e a s a *zic cu glas tare* (ALRT II 108). *A mîncat* p î i n e a şi l a p t e l e.

În toate aceste cazuri elementele constitutive ale părţilor multiple se găsesc pe acelaşi plan, şi nu în raport de dependenţă unele faţă de altele.

Din categoria îmbinărilor trebuie excluse şi construcţiile *izolate*, ca de exemplu grupurile: *El, zelos* şi *Dragavei, nefumător* din: *El, zelos, primea fără a crîcni.* Rebreanu, R. I 240; *Dragavei, nefumător, avea oroare de fumat.* Călinescu, S. N. 331.

Construcţiile *izolate* nu formează *îmbinări*, căci cuvintele care le alcătuiesc se găsesc într-un raport de *semipredicaţie*. Astfel, în exemplul de mai sus: *El, zelos, primea fără a crîcni* poate fi înlocuit:

a) fie printr-o frază cu o secundară atributivă: *El, care era zelos...*

b) fie printr-o secundară cauzală: *El, fiindcă era zelos...*

Dacă am admite că *izolările*[2] formează *îmbinări de cuvinte*, atunci trebuie să admitem că şi subiectul cu predicatul alcătuiesc o asemenea construcţie.

Numai studiul îmbinărilor va putea clarifica două importante probleme neglijate de gramatica „tradiţională":

a) Ce părţi de vorbire pot intra în îmbinări şi în ce condiţii[3]. (Studiul părţilor principale şi al celor secundare nu poate fi identificat cu studiul îmbinărilor).

b) Tipurile de raporturi în care intră termenii îmbinării.

Este aşadar interesant de cunoscut ce părţi de vorbire se pot îmbina între ele.

În limba romînă, de exemplu, pronumele nu poate forma un grup cu un alt pronume, ci numai cu adjectivele pronominale. Despre adverb se ştie că formează, destul de rar, îmbinări cu un substantiv. Aceste grupe n-au fost suficient studiate pînă acum nici în cadrul morfologiei, nici în acela al sintaxei.

---

[1] Laura Vasiliu, *Părţile de propoziţie multiple*, în SG III, p. 81—83.

[2] Kr. Sandfeld şi H. Olsen consideră că alăturarea de tipul *noi, femeile* ar forma un grup de cuvinte (o îmbinare), în care apoziţia (*femeile*) este izolată (de aceeaşi părere este şi S. Stati). Lingviştii danezi nu explică însă (nici în această lucrare, nici în *Syntaxe du français contemporain*), ce înţeleg prin grupuri de cuvinte.

[3] Unii lingvişti care s-au ocupat de îmbinări nu văd cauzele care determină capacitatea cuvîntului de a se uni cu alte cuvinte. W. Havers, de exemplu, pornind de la caracterul lin ar al vorbirii consideră că acest caracter este determinant în apariţia îmbinărilor. Iată de ce *propoziţiile*, arată Havers, nu sînt formate din cuvinte, ci din *Wortgruppen*, căci ascultătorii recepţionează *grupe de cuvinte*, şi nu *cuvinte*. El compară îmbinarea cuvintelor cu activitatea unui pictor care alătură diferite desene în cadrul unui tablou. Este caracteristic faptul că Havers înlocuieşte analiza sintactică prin cea psihologică.

Ar trebui cunoscut de asemenea care tipuri de îmbinări sînt mai frecvente. De pe acum se poate presupune că îmbinarea *substantiv + substantiv* are o întreagă diversitate de forme, datorită, printre altele, flexiunii cuvîntului determinant.

Analiza tipurilor de îmbinări ne poate arăta diferite fapte gramaticale, care au fost puțin relevate.

Se poate prevedea uneori, și aceasta cred că e important, cunoscînd determinantul, care e forma gramaticală a determinatului în cazul unui grup dat de cuvinte. Astfel, în grupul *substantiv + substantiv*, dacă al doilea e la cazul dativ, primul este, de obicei, un substantiv în nominativ, nearticulat (*Imn patriei, Nepoată surorii mele*). Deoarece în limba romînă nu poate exista grupul *adjectiv nearticulat + substantiv*, înseamnă că atunci cînd apare un adjectiv nearticulat înaintea unui substantiv, acesta aparține unui cuvînt anterior sau este o altă parte de vorbire. Într-adevăr, fragmentul *mîndru feciorul* — dintr-o anumită propoziție — nu formează o îmbinare, *mîndru* este adverb pe lîngă un verb din propoziția : *A întrebat mîndru feciorul.*

S-ar părea că regula de mai sus e contrazisă de unele formule de salut ca *bună ziua*, cu adjectivul nearticulat antepus substantivului. Dar analiza acestor formule ne arată că ele nu sînt excepții. În îmbinarea *bună ziua* avem de-a face cu elipsa verbului, deoarece poate fi interpretată ca : *bună* [să-ți fie], *ziua, ziua* [să-ți fie], *bună*, sau [dau, doresc, poftesc] *bună ziua, ziua bună* : *Unul dintre răzăși ... se abătu spre ei și le pofti ziua bună.* Sadoveanu, O. VII. 60 ; *Toți îmi dau bună ziua respectuoși.* Sahia, N. 16.

*

Deosebit de interesant este să cunoaștem *valența* cuvîntului, adică capacitatea potențială de îmbinare a elementelor limbii. Valența e diferită în diferitele etape ale limbii.

Astfel, în limba romînă vorbită c i r c u l a ț i a rară a dativului după adjectiv (*util societății*) constituie valența construcției gramaticale date în raport cu un anumit stil al limbii [1].

Desigur că în virtutea unor cauze lingvistice și extralingvistice, un element *x* se poate îmbina cu un element *y*, cu o probabilitate ce variază de la *zero* la *1* [2].

De aceasta este legată *frecvența* îmbinării. Se știe, de exemplu, că în limba romînă numărul adverbelor de mod este destul de mic, dar frecvența lor e mare, mai mare decît a substantivelor apropiate din punct

[1] Este important să distingem *valența activă* de cea *pasivă*. Valența *pasivă* este în mod principial univocă, adică ea nu se poate realiza decît o singură dată în text și numai o dată. Astfel, *albastre* din *mării albastre* (gen. sg.) depinde numai de un singur regent. Valența *activă* se poate realiza în mai multe legături. Astfel : *în privința aplicării tehnicii în practică*, cuvîntul *aplicării* (regent) are doi *dependenți*.

[2] Vezi L. N. Zasorina și V. P. Berkov, *Понятие валентности в языке*, în *Вестник ленинградского университета*, nr. 8, 1961, p. 138—140 ; Z. Harris, *Distribution Structure*, în *Word*, 1954, vol. 10, nr. 2—3, p. 140.

de vedere semantic. Frecvenţa mai mare a adverbelor *rapid*, *iute*, faţă de a substantivelor *rapiditate*, *iuţeală* se explică, printre altele, prin aceea că primele arată nu numai „rapiditatea", ci şi rapiditatea cu care se desfăşoară procesul în cauză.

Dacă analizăm frazele :

Şi ieşind pe uşă iute *Ei s-au prins de subsuoară.* Eminescu, O. I 154

Automobilele soseau rapid, *încetinîndu-şi mersul. C. Petrescu*, C. V. 58

Reclama inteligentă desface rapid *orice fel de marfă.* Sahia, N. 109

Dete drumul frînghiei, care se lăsă în jos cu mare iuţeală. Ispirescu, 2. 89. *Holera începu a secera mai întîi slab, ... pe urmă* cu o iuţeală grozavă. Negruzzi, S.I. 291. *Astăzi cartea se vinde cu o* rapiditate rară, *atingînd tiraje nebănuite.* Sahia, U.R.S.S. 193

Observăm că substantivele sînt mai totdeauna însoţite de un determinant (*rapiditate rară*, *iuţeală mare* etc.), ceea ce le apropie, într-un anumit sens, de cuvintele „insuficient" semantice (vezi p. 521).

Studiul valenţei cuvintelor poate arăta de asemenea locul prepoziţiilor în sistemul grupurilor de cuvinte. Faptul că aproape *toate* prepoziţiile pot lega verbe de substantiv, pe cînd numai un număr mic de prepoziţii (*cu*, *de*, *despre*, *din*, *dinspre* etc.) sînt capabile de a uni un substantiv sau un substitut al lui de un alt substantiv dovedeşte că prepoziţia „aparţine" mai mult verbului decît substantivului.

Studiul istoric ne va arăta dacă această situaţie e mai veche sau dacă în decursul istoriei s-a produs o „deplasare" a prepoziţiei de la substantiv (prepoziţie + substantiv) spre verb (verb + prepoziţie), deplasare însoţită şi de creşterea numărului îmbinărilor formate din substantiv cu prepoziţie [1].

În acest sens nu poate fi neglijat numărul mare de verbe care apar de obicei însoţite de o *prepoziţie* + *substantiv*. De ex. : *a participa la*, *a consta în*, *a se manifesta în*, *a se îndoi de* etc.

De aceea nu poate fi vorba de rolul prepoziţiei în articularea substantivului următor, mai precis, de răspîndirea articolului la substantive cu prepoziţie, aşa cum presupunea S. Puşcariu, care ignora rolul determinantului [2] în acest proces.

Dar studiul istoric al îmbinărilor poate lămuri şi influenţa unor grupuri sintactice asupra altora în procesul extinderii unor circumstanţiale.

Se ştie că în îmbinarea *substantiv* + *adjectiv* funcţia sintactică principală a adjectivului este cea *atributivă*. Dar îmbinarea *substantiv* + *adjectiv* îmbracă şi alte forme : substantivul poate determina adjectivul — aşa cum am arătat mai sus — căpătînd funcţia de *circumstanţial de relaţie*. Acest circumstanţial poate fi şi pe lîngă un verb.

---

[1] Tipurile *a băga de seamă* (mai nou) faţă de *a băga seamă* (mai vechi) sînt încă o dovadă în acest sens.

[2] Vezi Al. Graur, *Autour de l'article postposé*, în BL, V, 1937 p. 212.

Se pune așadar problema: pentru care parte de vorbire (adjectiv sau verb) este primordială această funcțiune de circumstanțial? Probabil că pentru adjectiv. Se poate invoca în sprijinul acestei afirmații nu numai frecvența circumstanțialelor de relație pe lîngă adjective, ci și faptul că valoarea restrictivă (relația arată de obicei o restricție) e ceva specific adjectivului.

S-a enunțat mai sus ipoteza că numărul îmbinărilor *substantiv* + *substantiv* față de *verb* + *substantiv* este mai mare. Fără îndoială că mai mare este și numărul îmbinărilor *substantiv* + *adjectiv* (*copilul ager*), în care substantivul este determinat (deci cuvînt de bază), față de *adjectiv* + *substantiv* (*ager la minte*) cu adjectivul cuvînt principal.

Dar îmbinările *substantiv* + *adjectiv* (atributive) față de *adjectiv* + *substantiv* (circumstanțial de relație) mai pun problema dacă nu poate fi vorba în cele două situații de un grad diferit de sudură între termenii îmbinării. Aceasta ar trebui studiat și în cazul altor îmbinări cu funcții circumstanțiale (*a scrie îngrijit*), în comparație cu funcțiile obiectuale (*a scrie o scrisoare*). Probabil că în primul caz (*a scrie îngrijit*) sudura e mai puternică.

Studiul istoric al grupelor de cuvinte poate lămuri structura unor locuțiuni, care păstrează trăsături gramaticale caracteristice unor îmbinări dintr-o etapă mai veche de dezvoltare a limbii. De exemplu: verbele *a veni*, *a avea* + prepoziția *de* + substantiv (*a veni de hac*, *a avea de furcă*, *a avea de gînd*).

Fără îndoială că există trăsături specifice ale grupelor din limba veche. Dar se poate presupune că *părțile de vorbire* capabile să formeze îmbinări de cuvinte au fost aceleași cu sute de ani în urmă, ca și astăzi. Nici în trecut, nici în zilele noastre, de exemplu, *adjectivul* nu putea forma o grupă cu *verbul*. De aceea nu ni se pare justă afirmația Floricăi Dumitrescu că ar exista locuțiuni alcătuite din *verb* + *adjectiv*: *a-i veni acru* (*I se urîse și lui și-i* venea acru *tot auzind-o de dimineața pînă seara*. Ispirescu, U. S. 97)[1]. În această locuțiune *acru* joacă rol de substantiv (ca *mi se face frig*, *foame* etc.)

Dar nu numai pentru gramatică, ci și pentru studiile de formare a cuvintelor este deosebit de importantă cunoașterea îmbinărilor de cuvinte. Încercările făcute pentru delimitarea cuvintelor compuse[2] de îmbinări (sau grupuri de cuvinte) n-au dat rezultate. Se consideră de obicei că ultimele categorii ar constitui „un stadiu care precedă compunerea", fără a se arăta însă care sînt caracteristicile fiecăreia în parte, mai ales că ambele sînt considerate „combinații stabile". Pentru a înțelege aceste „combinații" este, desigur, necesar să se cunoască raportul dintre cuvintele „insuficient" semantice[3] și îmbinări. Astfel, grupurile binare a) *bărbat de vîrstă* ..., b) *față cu* (*o*) *purtare* ..., c) *sărbătorirea zilei* ..., *d*) *copil cu ochi* ... impun prezența a încă unui cuvînt, pentru a deveni suficient

[1] *Locuțiunile verbale în limba română*, Ed. Acad. R.P.R., 1958, p. 88.

[2] C. Maneca, *Cuvinte compuse în terminologia științifică și tehnică actuală*, în SMFC, I, p. 192.

[3] Am denumit astfel cuvintele care arată, de exemplu, gradul de rudenie (*fratele meu*), vîrsta, greutatea, cantitatea și care cer, pentru completarea sensului, un alt cuvînt.

semantice, şi anume : *mijlocie* (a), *bună* (b), *de 1 Mai* (c), *vioi* (d). În aceste situaţii avem de-a face cu *îmbinări complexe* (cu mai mult de două cuvinte), deşi în cadrul lor se pot distinge îmbinări binare : *vîrstă mijlocie, purtare bună, 1 Mai*[1]. Într-o situaţie asemănătoare sînt şi unele verbe cu două compliniri ; fie ambele complemente directe (*învăţ pe cineva ceva*), fie unul direct, altul indirect (*a bănui pe cineva de ceva*) [2], fie ambele indirecte (*a vorbi cuiva de ceva*).

Spre deosebire de primele grupe (*bărbat de vîrstă mijlocie*), ultimele (*anunţ pe cineva ceva*) se caracterizează prin aceea că verbul (deci primul cuvînt) poate forma o îmbinare cu complementul care urmează imediat. Comun, însă, pentru ambele categorii este faptul că primul cuvînt este şi cel principal pentru întreaga îmbinare. Dar partea principală în cadrul îmbinărilor complexe poate fi formată şi din două cuvinte, ca de exemplu : vîrsta dificilă *a copiilor.*

Caracteristica acestor grupe este faptul că ele se formează prin dezvoltarea cuvîntului (sau a părţii) de bază, şi nu a întregii îmbinări.

Ca şi substantivele de mai sus (*vîrstă, purtare*), tot „insuficient" semantice pot fi şi unele verbe, care cer în mod obligatoriu un determinant : *a dori, a cumpăra, a năzui, a consta, a presta* etc.

În genere, îmbinările pot fi dezvoltate, ca de exemplu : *a întreba de sănătate — a întreba de sănătatea profesorului — a întreba emoţionat de sănătatea profesorului.* Cuvintele adăugate nu se referă la cuvîntul de bază (*a întreba*), ci la toată îmbinarea.

*

Pentru înţelegerea tipurilor şi a structurii îmbinărilor, o deosebită importanţă are cunoaşterea regulilor [3] de îmbinare a cuvintelor, îmbinare condiţionată din punct de vedere gramatical şi semantic.

Printre aceste reguli, *acordul* ocupă un loc de frunte.

Cunoaşterea regulilor de îmbinare a cuvintelor va putea lămuri mai bine interacţiunea dintre diferitele grupuri de cuvinte, mai ales în ceea ce priveşte recţiunea.

Este cunoscută, de exemplu, legătura care există între regimul cerut de cuvîntul de bază şi de cel derivat : *a se supune datoriei — supus datoriei ; a se abate de la normă — abatere de la normă.* Legătura pare a fi mai evidentă într-o etapă mai veche a limbii : *a reclama asupra cuiva* (Alexandrescu, Donici) — *reclamaţiune asupra cuiva* (Ghica) ; astăzi există o diferenţă în acest caz (ca şi în altele) : *a reclama pe cineva — reclamaţie împotriva cuiva.*

---

[1] O situaţie asemănătoare întîlnim şi în cazul îmbinărilor în care ultimele două cuvinte sînt apropiate, din punct de vedere funcţional, de adverbe, exprimînd valori circumstanţiale. A se compara : *a merge* greu—*a avea un* pas greoi ; *a saluta* încet—*a saluta* cu vocea scăzută.

[2] Printre verbele care cer un complement direct şi unul indirect amintim pe acelea care arată transformarea, trecerea dintr-o stare în alta, ca de exemplu : *a transforma o prăpastie în eleşteu, a rupe o haină în bucăţi, a sparge o ceaşcă în cioburi.*

[3] S. Stati (*op cit.*, p. 429) omite existenţa unor îmbinări formate dintr-un *substantiv în dativ + un alt substantiv*, şi în care primul să aibă rol de determinant ; de asemenea îmbinările formate din *adverb + prepoziţie + substantiv.*

Prin studiul acestor diferențieri (cazul determinanților unor verbe, în comparație cu al unor substantive, adjective) vom putea cunoaște mai bine dinamica declinării în limba romînă. De pe acum se pare că dativul, caz muribund, începe să reînvie, așa cum ne indică complementul indirect al unor adjective noi (*util societății*, *indiferent colegului*, *ostil vecinului*), fapt care influențează și alte adjective, verbe, înrudite semantic. Desigur că creșterea frecvenței dativului nu e generală în limbă, ci e legată mai ales de stilul științific. Dar intercondiționarea *îmbinărilor* se manifestă și în alt sens. Ne referim, de exemplu, la pătrunderea unor cuvinte noi într-o limbă, cuvinte care se vor putea menține, și chiar răspîndi, mai ales atunci cînd ele vor alcătui grupuri mai mult sau mai puțin stabile cu alte cuvinte.

În sfîrșit, cred că ar fi util un studiu despre îmbinările existente în diferitele stiluri ale limbii [1].

Cunoașterea tipurilor de îmbinări și a frecvenței lor, pe stiluri, ar aduce date noi în analiza lexical-gramaticală a limbii.

Astfel, se poate presupune că reportajul, de exemplu, aparține stilului științific, care, ca și cel artistic, poate „lua numeroase aspecte particulare, cînd se introduce în discuție și domeniul special de utilizare" [2]. Ca argument se poate invoca frecvența mare a *îmbinărilor de trei cuvinte* (în reportajul *Pe meleaguri natale* din *Gaz. lit.* nr. 405, 1961, am întîlnit multe îmbinări de acest tip, de exemplu : *dezvoltarea sectorului zootehnic*, *instructor teritorial de partid*, *Consfătuirea pe țară a colectiviștilor*, *muncile agricole curente* etc.).

Dezvoltarea îmbinărilor din trei cuvinte (de sine stătătoare), dar mai ales a îmbinărilor care cuprind un substantiv cu prepoziție, este, poate, o dovadă a tendinței analitice a limbii noastre.

Dar pentru a cunoaște mai bine structura îmbinărilor cred că de un folos deosebit ar fi studiul comparativ al acestor construcții din limba romînă cu acelea din alte limbi. Pe această cale se va dezvălui mai clar raportul dintre formă și conținut în limbă, caracterul sistematic al limbii, regulile de formare a diferitelor feluri de îmbinări, în care se manifestă specificul național al limbii.

De asemenea ar fi interesant de comparat îmbinările din romîna contemporană cu cele dintr-o fază mai veche a limbii. Nu e vorba de o comparație în sine, ci de a se vedea pe această cale cum „se întărește caracterul sistematic al limbii pe măsură ce trece timpul", întărire care „înseamnă un incontestabil progres pentru limbă" [3].

[1] Am încercat să compar structura — din acest punct de vedere — a două texte : unul științific, celălalt beletristic : L. Maier, M. Dumitrescu, M. Bulboacă, *Legumicultura*, București, 1957, p. 49—56 și Haralamb Zincă, *Un civil în tranșee*, București, 1959, p. 63—70. În prima lucrare, îmbinările cele mai frecvente sînt formate din *substantiv + substantiv* (la genitiv), *substantiv+adjectiv*, *substantiv + prepoziție + substantiv*, ultimele fiind în număr egal (44). În textul beletristic, cel mai mare număr de îmbinări (68) este format din *substantiv + adjectiv*, acesta fiind dublu față de grupele constituite din *substantiv + prepoziție + substantiv* (8). Mai rare(5) sînt cele alcătuite din *substantiv+substantiv* (genitiv). Nu se poate trece cu vederea nici faptul că îmbinările din *trei cuvinte* sînt mai frecvente în lucrarea științifică (*asimilația bioxidului de carbon*, *a obține recolte mari*, *a se petrece în prezența luminii*, *cerințele plantelor legumicole* etc.).

[2] I. Coteanu, *Considerații asupra structurii stilistice a limbii* în PLG vol. IV. București 1962.

[3] Acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Variantă nouă, București, 1960, p. 38.

REVIZUIRI ANTROPONIMICE

DE

N. A. CONSTANTINESCU

În opera de colectare şi cercetare a întregului material istoric editat, şi parţial a celui inedit, privitor la vechea onomastică romînească, a fost necesar să luăm cunoştinţă şi de unele studii străine mai vechi, unele apărute pe la mijlocul secolului trecut, precum şi de cele mai noi asupra onomasticii popoarelor vecine care stă în strînsă legătură cu antroponimia romînească, — apoi de studiile romîneşti care au tratat-o în special.

Astfel, prin munca de sistematizare şi de analiză a originilor fiecărui nume-tulpină (zis şi „nume plin") şi a derivatelor sale, care în unele cazuri se numără cu zecile şi sutele de forme, am constatat că multe nume romîneşti aflate în izvoarele istorice din sudul Dunării au fost explicate greşit în acele studii străine şi, datorită prestanţei ştiinţifice a unora dintre autori, aceste erori au fost acceptate fără discernămînt, ca rezultate indiscutabile, de către cercetătorii romîni.

Studii străine

1. *T. Maretić.* Onomastica sîrbo-croată a fost cercetată de T. Maretić într-un studiu din anul 1886, intitulat *Numele şi prenumele populare*[1], pe care Th. Capidan l-a utilizat tangenţial[2]; cercetătorul romîn a luat în discuţie materialul studiat de Maretić numai în ceea ce priveşte influenţele reciproce dintre romîni şi iugoslavi. Maretić ilustrează cu exemple mai întîi cele 140 de sufixe folosite în onomastica personală sîrbo-croată — notăm că la romîni există vreo 160 de sufixe onomastice — , înglobînd la sufixele iugoslave şi articolul romînesc *-ul -ulo, -ula*, considerat ca sufix, pe care îl ilustrează cu 90 de nume ce provin de la vlahii păstori şi cărăuşi din Peninsula Balcanică.

În analiza morfologică Maretić amestecă laolaltă numele laice şi calendaristice, preocupat numai de formele derivate, create de popor.

[1] *Narodna imena i prezimena*, în *Rad jugoslovenska Akademija*, vol. 81 şi 82, Zagreb, 1886.
[2] În „Dacoromania", I, p. 200 şi II, p. 821.

Bineînțeles că rămîn neexplicate cele mai multe nume de origine românească, aflate în afara cercului de cunoștințe al autorului (cum ar fi : *Mare*, *Mire*, *Pană*, *Sindelija*, *Șaptevici* etc.), precum și toate cele terminate în *-ul*. Mai grav este cînd se dau etimologii greșite unor nume calendaristice ca *Saracin* (explicat din mediolatinul *Saracenus* „musulman", în loc de rom. *Seracin*, fonetism dialectal al lui *Serafim*) sau ca numele de persoană *Vlah* (care este etnonimul *vlah*) explicat din calendaristicul *Vlasie* (< lat. *Blasius*) ; tot așa Maretić explică pe *Stana* și *Scepul* (= *Șchiopul*) din *Stephanus*, pe *Antul* și *Nanul* din *Antim* (cînd de fapt primul e o scurtare din *Antonius*, iar al doilea din *Anania*), pe *Mica* (< adj. rom. *mic*, *-ă*) din *Maria*, pe *Doka* din *Dositheus* sau și din *Dobroslav* (corect, din *Evdokios*), pe *Ghiga* din *Grigorios* (în loc de *Ghigantios*), pe *Savina* din *Sava* = *Sabbas* (în loc de *Savin* = *Sabinus*), pe *Sentija* din *Polyxena* (în loc de *Auxentius*), iar pe *Fetka* din tc. *feta*, în loc de ucr. *Fedka* (= *Fedor* < Theodoros). Tot astfel multe ipocoristice sîrbo-croate, care se întîlnesc și la bulgari și la români, sînt derivate de Maretić fără justificare : *Barak* și *Baran* < *Bartholomaeus*, *Bujak* < *Budimir*, *Bala* și *Balaš*, *Balša* și *Balan* < *Bratoslav*, *Balota* < *Bratolub* etc.

2. *Fr. Miklosich.* De fapt erori grave de etimologie pentru numele calendaristice apar la toți cercetătorii onomasticii popoarelor de rit ortodox, și în primul rînd la Fr. Miklosich, pentru motivul că hagiografia ortodoxă este ignorată cu totul. În studiul său *Die Bildung der slavischen Personennamen*[1] Miklosich a ocolit, cu rare excepții, grupa formelor derivate din nume creștine. Așa, de exemplu, el explică pe *Vukol*, nume grecesc, din srb. *Vuk* „lup". Mai observăm, în treacăt, că renumitul slavist trece în bloc, la nume sîrbești sau bulgărești, multe nume românești întîlnite în izvoarele slave (sîrbești sau bulgărești), ca : *Bukurija*, *Sekul*, *Tatul*, *Brankovan*, *Mareș*, precum și toate numele terminate în *-ul*, articol românesc, pe care-l socoate sufix în bulgară și sîrbo-croată.

Menționăm în treacăt că, în scurta, dar prețioasa listă de nume ucrainene pe care *Grinčenko* a dat-o la sfîrșitul dicționarului său *Словарь украинского языка* (Kiev 1909), s-au strecurat, de asemenea, etimologii greșite la cîteva nume, la care dau în paranteză pe cele juste : *Antin* din *Antonij* (< *Antim*), *Antoh* din *Antonij* (< *Antioh*), *Oxen* din *Avksentij* (< *Avksinij*), *Oxana* din *Xenia* (< *Avksenija*), *Mis*, *-a* din *Mihailo* (< *Misail*), *Tolomej* din *Ptolemej* (< *Vartholomej*).

3. *Studiul lui Gustav Weigand și recenzia lui Th. Capidan.*

Un studiu temeinic asupra onomasticii bulgare a dat G. Weigand cunoscutul romanist de la Leipzig : *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen* [2]. El pornește de la ideea preconcepută că « o parte considerabilă din numele de familie românești nu reprezintă decît prenume bulgare »[3] — corect trebuia să spună : „din nume

[1] În „Denkschriften der k. k. Akademie", Hist.-phil. Klasse, X. Band, Wien, 1860.
[2] În „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache", Leipzig, vol. XXVI — XXIX, 1921.
[3] *Op. cit.*, p. 104.

vechi slave". Weigand mărturiseşte el însuşi motivul care l-a determinat să facă acest studiu : pentru ca să ilustreze, şi prin onomastică, teoria sa conform căreia : „influenţa bulgarei asupra limbii romîne este extraordinar de mare" pe cînd „influenţa romînei asupra bulgarei este disparent de mică" [1].

Autorul pregătise materialul în decursul campaniei germane din anii 1916—1918 în Bulgaria şi face, voit, în această afirmaţie o gravă confuzie între domeniul lingvistic vechi slav şi cel mediobulgar. Dar problema, cît de importantă a fost „influenţa romînei asupra limbii bulgare" şi invers, a bulgarei asupra romînei, a fost lămurită de studiul lingvistului romîn Th. Capidan : *Raporturile lingvistice slavo-romîne*[2]. Este îndeobşte cunoscut că influenţa vechii slave a fost considerabilă asupra limbii romîne, în vocabular şi în onomastică, începînd din sec. VI, deci nu era un procedeu ştiinţific de a o îngloba la una din limbile slave moderne, respectiv bulgarei, cum face Gustav Weigand.

În recenzia pe care o consacră acestui studiu, Th. Capidan [3] pune la punct, oarecum, chestiunea raporturilor onomastice de care vorbim. La romîni, zice el, multe nume de persoană vin din „nume paleoslave ca : *Blagoslav* (*Blaga*), *Bogdan*, *Božidar*, *Budimir*, *Dobromir*, *Ljutovoj*, *Ljubomir*, *Miroslav*, *Pîrvoslav*, *Stanimir*, *Vladimir*, *Vladislav*, *Voislav* etc." şi deci, sub acest raport, este vorba de „influenţa slavă" [4], pe cînd influenţa bulgară — ceea ce scapă din vedere recenzentului de a lămuri — constă în altă categorie de nume moderne, ca *Ivan*, *Petcu*, ori derivate ca *Doiciu*, *Raiciu*, *Stanciu*, care corespund unor nume mai vechi la noi, ca *Doiul*, *Radul*, *Stanul* etc. Cercetătorul obiectiv al antroponimiei romîneşti este dator, prin urmare, a se feri de confuzia între termenii amintiţi mai sus şi să distingă net grupul numelor de origine slavă veche, păstrate şi de popoarele neoslave, de grupul numelor de formaţie nouă : bulgară, sîrbă, ucraineană.

În ceea ce priveşte „prescurtările din nume biblice" în limba bulgară, „care sînt mai numeroase" decît cele din nume laice [5], Th. Capidan a remarcat just că „foarte multe se găsesc în toate limbile balcanice (sîrbă, bulgară, albaneză, greacă), de asemeni şi în limba romînă", iar mai departe adaugă : „Nu credem că în toate aceste limbi prescurtările [de nume] au pătruns din limba bulgară... cele mai multe se vor fi prescurtat *în fiecare limbă* aparte".

Din studiul lui Weigand, Capidan extrage o listă formată din acele nume derivate sau prescurtate, fără a semnala însă şi erorile de derivaţie ale autorului [6] ; după aceea el adaugă analiza cîtorva nume romîneşti din onomastica bulgară [7], a căror origine romînească Weigand caută să o nege : *Bălaur*, *Bunea*, *Bukur*, *Čirčša*, *Drak*, *Moš*, *Păun*, *Pujko*, precum şi o

[1] În „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache", Leipzig, vol. XXVI—XXIX, 1921.
[2] „Dacoromania", III (1924), p. 129—238.
[3] „Dacoromania", II (1922), p. 801—806.
[4] *Ibidem*, p. 806.
[5] *Ibidem*, p. 802.
[6] *Ibidem*, p. 803—804.
[7] *Ibidem*, p. 805—806.

seamă de nume terminate în *-ul*[1]. Capidan n-a extras însă toate numele romînești de acolo, a căror listă trebuie să o completăm aici cu alte opt nume : *Frate*, pe care W. îl consideră împrumutat din srb.-cr. *frat, fratar* „preot catolic" sau din srb. *Frane* (< *Francisc*) ; *Kokona*, explicat ca „agrăire către o femeie, îndeosebi o grecoaică", aceasta numai pentru că numele circulă și la greci, neținînd seamă că familia acestui cuvînt, folosit și ca nume, există numai în limba romînă, cu înrudiri în italiană ; *Nun*, cu derivatele *Nunka, -ko*, este explicat just „Taufpatte", și tot așa : *Bălan, Barbul, Barbeș, Mika*, dar aceste nume pentru, eruditul cunoscător al limbii romîne, sînt sau enigmatice, sau sîrbești ! [2].

Este evident că, fără o temeinică cercetare prealabilă, Th. Capidan nu putea să aprecieze raportul cantitativ între cele două influențe ce s-au exercitat reciproc între onomastica romînă, de o parte și cea bulgară, de alta. Nu are, însă, importanță cantitatea de nume ce s-ar pune în balanță pentru a stabili originalitatea unui sistem onomastic, iar factorii istorici care au determinat aceste influențe nu sînt greu de cunoscut : pe de o parte enclavele de populație romînească de pe teritoriul statelor medievale bulgar și sîrbesc (unele au dispărut în sec. XIV iar altele s-au menținut pînă astăzi) și, pe de altă parte afluxul, provocat de cucerirea otomană, al emigranților bulgari și sîrbi care se îndreptau spre țările romînești, încă din secolul al XV-lea pînă în al XVII-lea, ca elemente ostășești, dar mai ales în secolul al XIX-lea în legătură cu războaiele ruso-turce.

4. *Alte greșeli în studiul lui Weigand.*

O mai interesantă serie de etimologii și derivări greșite găsim în categoria numelor calendaristice prezentate de Weigand, care, pe deasupra, inventează și doi sfinți inexistenți în calendarul ortodox : *Sf. Șerban* și *S-ta Pandora* ; prin aceasta din urmă crede el că s-ar explica numele de persoană *Pandur*, care nu este altceva decît termenul ostășesc *pandur*, cu circulație în limbile maghiară, sîrbă, romînă și bulgară. De fapt, zice Weigand, „materialul de nume [bulgare] a fost odată cercetat de Fr. Miklosich... pe cît este posibil într-o materie așa de grea", și adaugă : „o cercetare propriu-zis etimologică în cadrul domeniului special *nu este posibilă*". Deoarece însă Miklosich nu tratase și numele provenite din „materialul biblic bizantin" și nici pe cele provenite din vocabularul bulgar [cele populare] în numeroasele lui formații, tocmai această lacună spune Weigand că a voit să o umple, el urmărind numai „să lămurească *sensul* și, cu aceasta, originea numelui, nu etimologia cuvîntului" [3].

Privitor la numele de persoană bulgare, din apelative, lingvistul german a adus o contribuție de mare valoare [4] ; mai puțin fericit a fost însă în domeniul numelor zise „biblice" din onomastica bulgară. Pe cînd la romîni găsim că au circulat circa 600 de nume-tulpină „biblice" sau calendaristice, în afară de derivatele lor, Weigand studiază numai 100 de

[1] „Dacoromania", II (1922), p. 801 – 806.
[2] „Jahresbericht" ; XXVI–XXIX, p. 163.
[3] *Ibidem*, p. 107.
[4] V. recenzia lui Th. Capidan.

nume de acest fel din onomastica bulgară şi explică greşit o bună parte din ele, după Miklosich şi Maretić. Weigand ignorează, astfel, identitatea *Paraskiva* = *Petka*, nume calendaristic care însemnează, în limbile greacă şi bulgară în acelaşi timp ziua „vineri" şi personajul bine cunoscut în folclorul romînesc sub numele *Sfînta-Vineri* sau *Vinerea Mare*. Nu poate explica pe *Aftodi*, un derivat din *Methodiu*, şi derivă greşit următoarele nume (a căror origine sau explicare justă o dăm alături în paranteză): *Antul* din *Antim* (< *Antonios*), *Kera* din gr. *Kyrios* (< gr. *kera* „damă"), *Kirko* din *Kyriakos* (< gr. *kyrios* „domn" + suf. *-ko*), *Dabiža* din *David* (< sl. *da biživ* „să trăiască"), *Lina* din *Magdalina* (< *Ilina* = *Elena*); pe *Marian*, nume-tulpină din calendar, îl consideră un derivat popular din *Maria* (< lat. *Marianus* < *Marius*), pe *Mosko* din *Moysi* (< gr. *moskos* „viţel"), pe *Nanjo* şi *Nana* din blg. *nana* „mătuşă" (în loc de n. calend. *Anania*, din care provine şi *Nanul*, explicat de el din *Antonius*); pe *Rusanda* îl explică din *Rusana* < bg. *rus(a)* „blond(ă)" (< *Roxana* + *Sanda*), pe *Savina* din *Savva* (< *Savinos* < lat. *Sabinus*); *Severin* din *Sevirianos* (<*Severinus*), *Sentija* din *Polyxenia* (<*Avxentios* <lat. *Auxentius*), *Stamati* din top. *Stamatofci* (< gr. *Stamatios* = *Oprea*, ca sens), *Stere* din gr. *sterios* „tare" (< *Stelianos*), *Stratil* < *Stratimir* (< *Stratilatos*), *Raleta* din srb. *Rale* (de fapt un nume grecesc), *Zane* din *Zacharias* (< gr.-it. *Zanes* = *Ioan*), *Tina* din *Athina* (< *Ecaterina* sau *Constantina*).

5. *Ath. Butturas*. Asupra onomasticii neogreceşti, care n-a fost cercetată în mod ştiinţific, după cîte ştim, pînă astăzi, avem numai lucrarea informativă asupra numelor din actualitate a lui Ath. Butturas : Τὰ νεοελληνικὰ κυρία ὀνόματα, Atena, 1912, care clasifică numele în următoarele categorii : de tradiţie greacă veche, ecleziastice, medievale şi moderne, cu indicarea provinciei unde este folosit numele. Deşi paragraful 3 din cap. III este consacrat numelor primite de la popoarele străine, el conţine prea puţine nume la această rubrică, cele mai multe fiind socotite ca de origine greacă, cum ar fi de ex. Χουρμούζης (< tc.-pers.), Ραούλ (< fr.) din care el derivă pe Ράλης, Ραλοῦ, Ραλοῦκα, Ραλίτσα, şi tot aşa Βράνας (< sl.) sau numele de origine romînească Μπουγουρή, -ρίτσα (< *Bucur*). Ca inexplicabile sînt date două nume de origine bulgară Πέτου (< *Petros*) şi Πετκάνα (< *Petka* = *Paraskeva*), şi numele de origine romînească Στανίτσας (<*Stan*) etc.[1]. Altele sînt derivate greşit : Τόκος şi Μπάνος din *Panaetis*, în loc de gr. *Anastasios*, primul, şi rom. *Banu*, al doilea; Ἀσημέντρια din gr. ἀσήμη „argint", care de fapt este rom. *Simedrea* sau *Asimedrei*. În general, multe din ipocoristicele numelor biblice, considerate de autor ca nume greceşti, sînt de formaţiune sîrbo-bulgară, aromînă sau albaneză.

În concluzie trebuie să adăugăm că, în afară de deficienţele semnalate, se observă în studiile privitoare la onomastica popoarelor balcanice un dezacord în ce priveşte multe etimologii şi că : tuspatru cercetătorii cad

[1] *Op. cit.*, p. 76, 95, 168.

în ispita de a anexa la domeniul unui popor ipocoristice de origine străină sau de formațiune paralelă.

Studii românești

1. *Al. Philippide*, și *G. Pascu*. Necunoașterea izvorului hagiografic, uneori și a documentației istorice, sau lipsa informației pe teren, semnalate la cercetătorii străini, se întîlnesc și la cercetătorii romîni și ele dau loc la explicări greșite, cum sînt cele arătate mai sus, ori la interpretări puerile, ca în cazul numelui *Chirică*, explicat ca un diminutiv popular „Chiru cel Mic"[1], din gr. *kyros*, cînd el este de fapt un nume-tulpină, calendaristicul *Chiric* (< gr. Κύριακος), cunoscut de popor ca *Ciurica*.

Fără a ține seamă de legile fonetice, Al. Philippide explică toponimicele : *Dăculești* și *Gălești* din etnonimele *Dacus* și *Gallus*, cînd de fapt primul este ipocoristicul *Rădac* (< *Radu*), iar al doilea din n. calend. *Gal.*

În «pomelnicul Duțului Voicescu» —, numele *Duțu* este un ipocoristic din *Răduțu* (< *Radu*) — aflăm trecut și numele *Radu*, însă editorul necunoscînd identitatea *Radu* = *Duțu*, crede că *Duțu* avea alt nume de botez [2]. Fiindcă *Duțu* se poate deriva corect și din *Vlad*, în acest caz numai uzul local și preferința individuală decide. Exceptăm, deci, cazurile cînd un ipocoristic se poate explica corect din două sau mai multe nume [3].

Căutînd să pară mai interesant, George Pascu[4] explică toponimicele *Dealul Elenei* și *Elenari* din bg. *elen* „cerb", iar pe *Ivăneț*, *-easca*, *-ești* din cuman. *javan* „slab", — ale căror teme, *Elena* și *Ivan*, nu trebuie căutate în limbi străine ; *Reușeni* (recte *Răuseni*), sat lîngă Suceava este, derivat din ucr. *reus. reva* „bocitor", — mai plauzibil, însă, din ung. *ravasz* „șiret" ; și, în fine, pe *Iban(a)* îl explică din cuman. *jaban* „deșert", pe cînd el vine din *Iubu* + suf. — *an* (< vb. sl. *ljubiti* „a iubi").

Două lucrări speciale, însă, de onomastică romînă, datorite lui Șt. Pașca și lui I.-A. Candrea se cer examinate mai atent.

2. Sub titlul : *Nume de persoane și de animale din Țara Oltului* (București, 1936), Șt. Pașca a dat o monografie a numelor de persoană din ținutul cu acest nume, situat în fostul județ Făgăraș. Studiul acesta sistematic, folosind un bogat material adunat din toate satele ținutului, documentat cu material istoric, putea servi ca îndemn pentru o serie de lucrări similare, prin care s-ar fi ușurat nespus de mult elaborarea unui mare dicționar al antroponimiei romînești ; el n-a avut însă imitatori. Ca prim explorator în domeniul onomasticei romînești, prin această sinteză regională, Șt. Pașca a avut să înfrunte toate dificultățile inerente unei cercetări privind numele de circulație generală în toată țara ; de aceea multe greșeli de etimologie și de derivație îi sînt scuzabile ; o parte din ele se datoresc

[1] „Dacoromania", IX, p. 339.
[2] „Arhivele Olteniei", XV, p. 278.
[3] Pentru alte exemple vezi cap. II din Introducerea *Dicționarului Onomastic romînesc*, aflat sub tipar.
[4] În „Revista critică" (Iași), XIII, p. 154, 156, 166.

însă uşurinţei de a considera ca indiscutabile părerile cercetătorilor străini, îndeosebi ale lui G. Weigand, pe care-l luase de model, şi ale lui T. Maretić.

Tratînd ipocoristicele formate din nume hagiografice, zise „biblice", Paşca conchide că multe din acestea, ca : *Ghiţă*, *Niţă*, *Miţa*, dacă au formă identică la slavi, sînt la noi de împrumut [1] ; aceasta, deşi mai înainte afirmase că multe din identităţile care se pot constata în cele două limbi, bulgară şi romînă, ar putea fi şi întîmplătoare [2]. Tratînd, sub influenţa lui Weigand, despre numele identice în limbile bulgară şi romînă, Paşca nesocoteşte constatările făcute de Capidan cu 14 ani în urmă, în recenzia amintită mai sus, că acele identităţi se află şi în limbile sîrbă, neogreacă şi albaneză ; că, prin urmare, originea unei forme de nume din această categorie trebuie cercetată, cu mult discernămînt, avîndu-se în vedere un domeniu mai larg.

Pe această linie, urmînd cînd pe Weigand, cînd pe Maretić, Paşca admite că rom. *Lica* este bg. *Lika* (< Eglika), că *Ghindea* nu vine de la subst. *ghindă*, ci din blg. *Ginda* (< *Georgius*), iar *Leanca*, bine cunoscutul ipocoristic din *Elena*, vine din bg. *Lenko*, *-ku* ; tot aşa el derivă pe *Coara*, din anul 1616, din srb. *kora* „ţeapăn" (de fapt din *Nicoară*), pe *Caplea* din sl. *kaplja* „capac de butoi" (în loc de subst. *cap* + suf. *-lea*), pe Mîrza din bg. *Mrza* < *muruz* „abominatio", după Miklosich, sau din srb. *Mrzan*, după Maretić, uitînd că mîrzacii tătăreşti din Bugeac au hărţuit timp de două secole şi jumătate cele două ţări romîneşti. În loc să corecteze pe Miklosich, pe Maretić şi pe Weigand, care afirmă că *Miko* şi *Mika* sînt nume sîrbo-bulgare, pune el însuşi la îndoială legătura acestor nume cu adjectivul rom. *mic*.

Paşca ignorează etimonul uşor de ghicit al unor nume ca *Leabu* (<sl. *hlebŭ*„ pîine"), *Hoagă* (<subst. *hoagă*), confundă pe *Agapia* cu *Agatha*, crede că *Nica* (gr. *Nikà* „victorie") este sîrbesc, că rom. *Mihai*, scurtare obişnuită din *Mihail*, trebuie să fie luat din grec., sîrb., sau mai probabil ung. *Mihály*, deci fără a ţine măcar seama de accent — şi tot el caută să deslege etimologia numelui *Ciulmoenescul Stan*, care este o deformare, datorită lecturii greşite a unui editor, din *Stanciul Moenescul !*

Vom corecta o serie de alte explicări date greşit de Paşca : *Comşa* vine mai probabil din bg. *Komšija*, „vecin" decît de la *Coman* ; *Condrea* este un derivat din n. calend. *Codrat*, nu de la subst. *condur* ; *Daşea*, format din subst. alb. şi arom. *daşu* „miel", n-are a face cu *Dabiža* ; *Deiu* este ipoc. din *Rădei*, nu din *Andrei* ; *Fetelea* vine din pl. *fetele* (< *fată*), nu din săs. *fett* „gras" (dovadă *Curelea* < *curéle*, pluralul lui *curea*) ; *Iordache* este ipocoristic de formaţie greacă din *Gheorghe*, nu din *Iordan* ; *Leţea* este format din terminaţia *-leţ* a mai multor nume, ca *Puiuleţ*, *Răduleţ*, *Voiculeţ* etc., nu din germ. *Leitze* ; *Liţa* e ipoc. *Iliţă* (< *Ilie*), nu din *Ionel*, iar *Leacu* e subst. *leac*, nu din *Leahu*. Pentru *Marin*, nume calendaristic (< mediolat. *Marinus*), Paşca repetă părerea lui Weigand că ar fi un derivat popular din *Maria* ; *Maicu* e un masculin de la *maică*, nu < srb. *Maja* ; *Paristina* este o contaminare din *Para* (< *Paraskeva*) cu *Iustina* ;

[1] În „Revista critică" (Iaşi), XIII, p. 125.
[2] *Ibidem*, p. 124.

Stela e o scurtare din *Steliana*, nu din germ. *Stella* < *Esther*; numele mitropolitului ardelean *Șterca*, atestat și la 1481, vine din *Sterie* + suf. *-ca*, nu din sl. *strŭkŭ* „stîrc"; *Vaicu* este magh. *Vaik* (< sl. *Vojko*), nu din bg. *Vajo* < *Vasilie*, iar ard. *Zăgan* din 1722 este subst. *zăgan*, *zahan*, un soi de vultur, nu din bg. *Zako* (< *Zaharia*).

Datorită confuziei pe care o face Weigand între termenii slav și bulgar, Pașca pune și el eticheta „bulgare" la numele „biblice", calendaristice, de proveniență cărturărească ale sinaxarului bizantin, care au trecut, cu puține modificări, în slava veche și, din aceasta, sau direct din grecește, au trecut în limba romînă.

3. A doua lucrare specială, *Cursul de onomastică romînă, cu privire specială la onomastica Olteniei*, din 1935, litografiat, de I.-A. Candrea se resimte, ca și precedenta, de influența specialiștilor streini, analizați mai sus, precum și de ignorarea izvorului hagiografic. Pe *Antiohie*, nume purtat de trei «sfinți», „nu l-a găsit în calendar" și-l derivă de la *Antiohia* (orașul întemeiat de regele Antioh); *Chirin*, nume întîlnit de trei ori în calendar (din lat. *Quirinus*), pentru Candrea este sîrbesc, fără nici o motivare, iar *Sotir* (< gr. *Soter* „salvator") este bulgar; de la Weigand împrumută și Candrea un sfînt *Șerban*, și tot de la acesta primește părerea că *Marin*, *Marina*, și *Marian*, trei nume de origine latină, sînt derivații populare din *Maria*, iar *Iordache* din *Iordan*; *Vlastia* și *Vlașcu*, explicate de el din *Vlasie*, sînt trei nume fără nici o legătură între ele, iar *Frăsineanu*, nume de apartenență locală, provenit din toponimicul *Frasinu*, este explicat din *Frăsina* (< *Eufrosina*). Ca și Pașca, autorul *Cursului de onomastică* consideră mai toate ipocoristicele numelor biblice, ca *Alecu*, *Sandu*, *Costa*, *Costea*, *Dicu*, *Dică* ș.a., ca împrumutate de la vecinii sîrbi sau bulgari.

Vom mai enumera încă o serie de explicații greșite. Astfel, *Avăr* nu e *Abel*, ci o prescurtare din *Averchie*; *Istrate* vine din *Evstratie*, nu din *Calistrat*; *Ionidie* nu derivă de la *Ion*, ci e contaminarea lui cu *Leonida*; și nici *Ionichie*, care este nume-tulpină în calendar; *Lambru* este un nume grecesc (< *lambros* „strălucitor"), nu din *Haralambie*. *Tache* nu e o prescurtare din *Costache*, ci din *Mitache* (< *Dimitrie*); *Dică* vine din *Todică* (< *Teodor*), nu din bg. *Diko* (ipocoristic de la *Constandin*), nici *Țițu* din *Titu*, ci probabil din *Mitiță* (< *Mitu* < *Dimitrie*).

Și mai surprinzătoare decît erorile de mai sus apare afirmația lui I.-A. Candrea că „în Gorj se află o mulțime de familii cu nume franțuzești, ca *Medar*, *Medari*, ai căror străbuni au fost francezi"; de fapt este vorba de un singur nume, care nu este francez — în nici unul din fostele județe ale țării n-au existat coloniști francezi la sate —, ci derivă din vechiul substantiv *mied* + *-ar*, sufix care indică profesiunea[1].

Nume derivate greșit mai aflăm și în alt curs litografiat al aceluiași: *Principii de toponimie, cu privire specială la toponimia Olteniei*, unde se reeditează vechi legende toponimice ca *Giurgiu* din genovezul *San*

[1] Există, de fapt, o singură familie mare cu multe ramuri, *Medaru* (plural *Medarii*), răspîndite în țară, originară din satul Retezu, r. Baia de Aramă (după informația dată de Atanase Medaru din București — Băneasa).

Giorgio și *Calafat* din vb. *calafatare*; nici *Sănătești* nu vine din subst. *sănătate*, prin haplologie, ci din prenumele *Sanat*, *Sinat*; iar *Domirești* nu se poate explica din srb. *domamir*, tot prin haplologie, ci este o prescurtare din *Radomir*. Pentru numele orașului *Severin*, Candrea repetă explicația lui Dimitrie Dan din sl. *sěverĭ* „nord", ceeace n-are sens; numele este hagiografic în ambele calendare, ortodox și catolic, circulînd ca nume de persoană atît la catolici cît și la ortodocși; din el s-au format toponimice. În ce privește, însă, cetatea *Severin* întemeiată la 1230 de un rege ungur, precum și alte toponimice asemănătoare din Bosnia și Croația, numele amintește pe *Sanctus Severinus*, originar din Noricum, în sec. al V-lea, venerat în special în regatul Ungariei.

*

Studiul numelor de persoană a căpătat o dezvoltare tot mai accentuată în ultimul deceniu. În Republica Populară Polonă, se pregătește elaborarea unui mare dicționar antroponimic. O și mai mare atenție i se dă în Uniunea Sovietică, fapt de care ne putem da seama din prețiosul studiu al lui V. K. Čičagov : *Из историй русских имен отчеств и фамилий* (Moscova, 1959), precum și din cele anunțate de N. A. Petrovski în revista „Русский язык в школе" (1957, nr. 6, p.85).

Supuse criticii „diplomatice" și lingvistice, o mulțime de explicații date greșit numelor de persoană sau de locuri românești în studiile precedente au fost corectate și a sosit timpul ca ele să fie cu totul eliminate din circulație. Dicționarul antroponimiei istorice române, în curs de tipărire, va aduce numeroase rectificări privitoare la multe explicații eronate ce se întîlnesc în diferite publicații și care nu este locul a mai fi amintite aici.

SENSURILE „ACT" ŞI „SCRISOARE" ALE CUVÎNTULUI *CARTE*

DE

I. ŞTEFAN

Evoluţia semantică a cuvîntului *carte* în limba romînă constituie un vast capitol al raporturilor sociale şi culturale romîno-slave.

În latină, *charta* a avut, pe lîngă sensul său fundamental de „hîrtie", şi înţelesul de „act oficial" : „Chartas publicas agere (Cod. Justin.). Cuvîntul avea însă şi accepţia de „scrisoare". Într-una din poeziile sale, Ovidiu scrie :

... plus hoc quoque virgina factum
Non timuit tecum quod mea *charta* loqui.

La unii autori, cuvîntul este atestat şi cu înţelesul de „carte, volum" : „Plerique libros *chartas* apellant" (Ulpianus) ; „omne oevum tribus explicare *chartis*" (Catul). Figurat, în opere literare, *charta* exprimă şi noţiunea de „scriitor, poet" : „Si *chartae* sileant" (Horaţiu)[1].

Fenomenul extinderii conţinutului semantic al cuvîntului *hîrtie*, de la obiectul pe care se scrie la obiectul pe care s-a scris se produce şi în romînă. Atestat în textele noastre încă din secolul al XVI-lea, cuvîntul *hîrtie* devine tot mai frecvent în veacurile următoare [2]. Alunecarea spre sensul de „hîrtie scrisă" s-a putut produce uşor pe baza unor expresii ca următoarea, întîlnită într-un document redactat în Moldova în 1832 : „atunci, luînd o *hîrtie*, au scris ce au ştiut şi silindu-ne să punem

---

[1] L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1852, p. 175 .

[2] Iată un exemplu unde este folosit ca termen de comparaţie : „alţii vor fi albi ca *hîrtia*" (N. Drăganu, *Două manuscripte vechi*, p. 217). Prin 1641, un vornic din Cîmpulungul moldovenesc cere bistriţenilor" vro dzeace coale de *hărtie* (*Doc. Hurm.* XV, p. 1088). Într-un text tradus pe la 1645 se menţionează : „încă şi pentru *hîrtie* au fost scriind pre pei de oaie şi de ţap în zil le vechi" (*Irodot*, ediţia N. Iorga, p. 294). Interesantă este următoarea informaţie : „de la dînsul [de la Dumitraşcu Vodă] s-au scornit *hîrtiile*, el le-au scos întîi, de este acel madem bun şi pînă astăzi în Moldova" (Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ESPLA, 1959, p. 170).

degitul... noi, locuitorii, am răspuns că fără să ştim ce scrie în ace *hîrtie* nu putem să punem degitele"[1].

Începînd din secolul al XIX-lea, cuvîntul este foarte des întrebuinţat cu înţelesul de „hîrtie scrisă" ; „săptămîna aceasta dăm o *hîrtie* prin care cerem dreptul de a avea un pămînt" ; „nu am putut să o scoţ de la vamă, fiindcă nu aveam nici o *hîrtie* de la speditor, ... nici un connaissement" ; „trimite-mi *hîrtia* ce ţi-am trimis despre moşia din Dobrogea"[2].

În expresia uzuală „a avea *hîrtie* la mînă", cuvîntul are accepţia de „act, document". Obişnuit, în limbajul administrativ termenul desemnează azi „corespondenţa, actele cu caracter oficial" ; „scrisorile şi *hîrtiile* de la birou"[3].

Evoluţia lui *hîrtie* în romînă poate explica felul cum s-a îmbogăţit conţinutul semantic al lat. *charta* cu înţelesurile secundare pe care le-a avut.

Pe baza faptului că în dialectele romîneşti din sudul Dunării *carte* s-a menţinut şi cu accepţia de „hîrtie", s-a emis ipoteza că el s-a păstrat cu acest sens şi în dacoromînă pînă la pătrunderea în limbă a lui *hîrtie*, provenit din ngr. χαρτῆς (cf. în aromînă : „*carte* albă tră scriere cărţi"[4], sau în meglenoromînă : „leaşi di tel' ştirnuti cu *carti*")[5].

Dar întrucît în dacoromînă sensul de „hîrtie" al lui *carte* nu este atestat, trebuie să considerăm că cuvîntul circulă cu această accepţie în dialectele romîneşti din sudul Dunării sub influenţa limbilor bulgară şi sîrbă, unde *kniga* înseamnă şi „hîrtie".

În romînă, după cum se ştie, *carte* este polisemantic. Constanta lui semantică este sensul „volum, scriere", dar în jurul acesteia s-au format sensurile „document, act" şi „scrisoare", care se folosesc şi astăzi în graiurile populare.

Paralelismul dintre romînă şi latină în privinţa sensurilor lui *carte* a dat naştere la controverse. În special semantismul *carte* „scrisoare" a fost foarte mult discutat. Cel dintîi care a susţinut că accepţia de „scrisoare" a lui *carte* este un calc lingvistic după sl. КНИГА, este P. Skok. Ipoteza lui a fost adoptată de majoritatea lingviştilor noştri şi a slaviştilor sau romaniştilor străini. Ipoteza lui Skok a fost totuşi combătută de unii filologi şi lingvişti romîni, ca Ovid Densusianu şi Th. Capidan. Bazîndu-se pe premisa că sl. КНИГА înseamnă atît „carte" cît şi „scrisoare" numai în limbile slave meridionale, Capidan a explicat lucrurile printr-un semantism balcanic, provenit, după el, numai din romînă, fiindcă numai aici întîlnim toate înţelesurile lat. *charta*[6]. Deci, după Capidan sensul de „scrisoare" al lui *carte* este moştenit din latină, în timp ce acelaşi înţeles al lui КНИГА este de origine romînă !

În articolul de faţă ne propunem să aducem unele argumente suplimentare în favoarea explicării semantismului *carte* „scrisoare" prin

[1] „Studii şi cercetări ştiinţifice", Academia R.P.R., Filiala Iaşi, S. III, V, 3—4, p. 481.
[2] N. Cartojan, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi I. Ghica*, 1913, p. 26.
[3] Lev Tolstoi, *Ana Karenina*, ESPLA, I, p. 40.
[4] DR, I, p. 335.
[5] Th. Capidan, *Meglenoromînii*, III, p. 62.
[6] DR, I, p. 335.

calchierea sl. книга. Şi fiindcă sensurile de „scrisoare" şi „act, document" sînt înrudite, le vom cuprinde în rîndurile de mai jos pe amîndouă.

Desigur că pentru explicarea acestor accepţiuni, evoluţia cuvîntului trebuie încadrată în spaţiu şi timp. Iată mai întîi aria geografică a lui *carte* „document" şi evoluţia istorică a acestui semantism.

Cu înţelesul menţionat, care s-a fixat în cunoscutul proverb „ai *carte*, ai parte", cuvîntul a circulat pe întreg teritoriul limbii romîne. Într-un document din 1657 întocmit în Bucureşti, citim, de exemplu: „dat-am *cartea* noastră la mîna popei lui Teodosie zugravul, cum să se ştie că au fost cumpărat un loc de casă de la Ghinia vistiarul"[1]. Într-un act de vînzare a unui loc de casă, redactat în Bucureşti la 1671, se spune: „vîndutu-l-am dumnealui jupînului Manole zaraf... şi i-am dat toate *cărţile* ce am avut" (*op. cit.*, p. 162). Într-o scrisoare de la începutul secolului al XVII-lea, alcătuită în nordul Ardealului, se spune: „de ar hi şi stătător acest uric al măriei sale Alexandru Voevod, dară spre noi şi spre *cărţile* noastre acum puteare n-are"[2]. În cronica lui Gr. Ureche se scrie: „Prin ţara Ardealului nu poate omul prea lesne să treacă fără *cărţi* crăieşti"[3].

Una din varietăţile de acte este „autorizaţia", denumită în trecut tot cu ajutorul cuvîntului *carte*. Într-un document muntenesc din 1621 întîlnim: „să fie volnic egumenul cu cartea domniii mele să strîngă şi rumînii mînăstirii"[4].

Uneori cuvîntul poate fi interpretat ca avînd sensul de „adeverinţă". Într-un act din 1625, redactat tot în Muntenia, se spune: „scris-am *carte* acistui om... ca să fii în pace şi slobod di acum nainte"[5].

Cuvîntul este atestat în secolul al XVII-lea, în Ţara Romînească, şi cu accepţia de „testament": „scriş vlădicia mea — se zice într-un act din 1623 — aceasta *carti*... cum au lăsat jupîneasa Elisafta... la moartea ei" (*op. cit.*, p. 250); „cartea cea veche a... jupînesei Păunei, cu care au dat zestre fie-sa"[6].

Începînd din secolul al XVII-lea, *carte* este întrebuinţat atît în Muntenia, cît şi în Moldova, şi cu sensul de „act de judecată": „de-i va fi făcut giudeţul *carte* să ţie el"[7]; „la giudecată îi părea că giudecă foarte bine... că aşa dîndu *carte* de rămas, rămînea" (Neculce, *op. cit.*, p. 351).

Intrînd în diferite expresii, cuvîntul exprimă şi noţiunea de „act de amnistiere"; „au făcut *cărţi* de slobodzii, prin toate săliştile" (Neculce, *op. cit.*, p. 216), accepţie pe care o întîlnim şi în literatura secolului al XIX-lea; „deteră *cartea* de iertare în mîna grefierului"[8].

---

[1] George Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti*, p. 117.
[2] N. Iorga, *Documente din arhivele Bistriţei*, I, p. 9.
[3] Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ESPLA, ed. a II-a, p. 137.
[4] *Documente privitoare la istoria Romînilor*, veacul al XVII-lea, Ţara Rom., IV, p. 2.
[5] *Ibidem*, p. 582.
[6] *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, Vol. I, Ţara Rom., p.344.
[7] *Carte românească de învăţătură*, p. 55.
[8] N. Filimon, *Opere*, vol. I, ESPLA, p. 338.

Formalităţile impuse de procedura judecătorească fac necesare mărturii scrise, dovezi, care sînt numite de asemenea *cărţi* : „*cărţile* celor ce nu ştiu carte să se pecetluiască negreşit cu pecetea lor şi să se adevereze de scriitor”[1]; „cînd să tăgăduieşte *cartea* şi martorii cei iscăliţi nu trăiesc sau lipsesc şi nu pot nici să vie, nici prin scrisoare să se întrebe” (*op. cit.*, p. 166). În faţa instanţelor de judecată este uzul să se prezinte şi copii de pe acte. De aceea, se prevede că „cine va arăta copie de *carte*, iaste dator cînd i se va cere, să scoată şi pe cea adevărată”, adică originală (*op. cit.*, p. 168). De altfel, *Legiuirea Caragea*, apărută în 1818, cuprinde un capitol special denumit *Cărţile*, în care se expun diferitele feluri de „dovezi” necesare la judecată.

O dată cu începutul dezvoltării relaţiilor capitaliste, *carte* cu înţelesul de „act” întră în diferite expresii privitoare la împrumuturi. Astfel, pentru „scrisoare de credit” se poate cita exemplul : „i-am făcut *cartea* de credit pe numele lui”[2], iar pentru accepţia de „chitanţă”, următorul : „cine va tăgădui vreo *carte* a sa de datorie” (*Leg. Car.* p. 166). În codul de legi al lui Caragea cuvîntul întră în relaţie şi cu termenul *poliţă* : „*cartea* de poliţă numim *carte* de împrumutare” (p. 54)[3]. Desele conflicte din cauza hotarelor de moşii se reflectă în frecvenţa expresiei „*carte* de hotărnicie” : „în *cărţile* de hotărnicii şi în zapisele de vînzarea moşiilor să să înscrie stînjănul lui Şerban Vodă” (*op. cit.*, p. 18).

Deci sensul de „act ” al lui *carte* a avut o răspîndire generală şi o existenţă lungă — pînă în prima jumătate a veacului trecut. Dar încă în *Regulamentul Organic* citim : „hotarele să vor însemna după ce se vor cerceta cu luare aminte *documenturile* prigonitoarelor părţi” (art. 346). Prin urmare *document*, intrat, probabil, prin filieră rusă, începe acum să ia locul lui *carte*, în limba scrisă.

În actele particulare, *carte* cu sensul de „document” era concurat, în trecut, de termenul *zapis*, împrumutat din slavonă, căruia i se limitează însă întrebuinţarea la cazurile de vînzări sau arenzi.

În slavonă, книга a însemnat şi „condică, registru”, sens care s-a menţinut în bulgară pînă astăzi. În romînă *carte* este atestat şi cu această valoare semantică, încă din secolul al XVI-lea : „nefaptul mieu văzură ochii tăi şi în *cartea* ta toţi scrisu-se” (*Ps. Sch.*, II, p. 289); „sînt scriş, în *cartea* domniilor sale cu nume munţii” (Iorga, *Doc. arh. Bistr.*, I, p. 9).

Sensul de „scrisoare” al lui *carte* în graiul popular este foarte vechi. În limba scrisă, *carte* apare cu înţelesul de „scrisoare” din primele texte romîneşti. Dăm cîteva exemple : „Şi de la ei *carte* luai spre fraţii ceia dintru Damasc” (*Cod. Vor.*, p. 38); „Apostol Pavel, la începutul *cărţii* lui către ovrei, scrie”[4]; „această *carte* să se dea în mîna birăului de Bistriţa”[5]. Cu acest înţeles, cuvîntul este des folosit şi de cronicari : „şi amu din ’chisoare... scrisesă o *carte* aicea în ţară la îma sa, care *carte* pre cu-

[1] *Legiuirea Caragea*, p. 164.

[2] N. Cartojan, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi I. Ghica*, p. 35.

[3] Aceeaşi lege prevede că în caz de vînzare la mezat, starostele este obligat „să înştiinţeze cu *cărţi* de publicaţii toate ispravnicăturile” (p. 38).

[4] Coresi, *Carte cu învăţătură*, p. 2.

[5] Al. Rosetti, *Scrisori din arhivele Bistriţei*, p. 36.

ventele lui s-au cunoscut că era asupra morţii aceia scrisoare"[1]; „iar Leon Vodă trimise *cărţi* la Matei Aga şi la alţi pribegi"[2]; „Teleki au trimis *cărţi la* toată boierimea Ardealului"[3].

Carte circulă cu accepţia de „scrisoare" şi la scriitorii de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi chiar în secolul următor : „Scrisei o *carte* — zice Ienăchiţă Văcărescu — la feldmareşial în limba talienească"[4]; „am primit *cartea* şi iată în doao rînduri răspuns"[5]. Este semnificativ faptul că în corespondenţa dintre Nicolae şi Iancu Văcărescu dispare *carte* cu accepţia de „epistolă", începînd din anul 1816, fiind înlocuit cu *scrisoare*, care este folosit de fapt şi mai înainte. Data este un indiciu al perioadei cînd *scrisoare* începe să se generalizeze în limba scrisă ca denumire a „epistolei", *carte* fixîndu-se cu sensul de „scriere".

Ceea ce a determinat transferul asupra altor cuvinte a sensurilor secundare ale lui *carte* este faptul că, din cauza polisemiei, cuvîntul devine echivoc. Nu trebuie să excludem, însă, dintre motivele diferenţierii lexicale, exemplul limbii către care se orienta acum romîna — şi anume franceza, — în care există termeni distincţi : *livre*, *lettre*, *acte*. În orice caz, în jurul anului 1840, în limba literară *scrisoare* era aproape pretutindeni acceptat pentru noţiunea de „epistolă". În dicţionarul francez-romîn al lui Poenar, Aaron şi Hill, *lettre* este explicat prin „scrisoare".

Totuşi, *carte* continuă să fie întrebuinţat uneori şi cu înţelesul de „scrisoare" : „să nu crezi că pentru scumpete îţi trimit cărţile neplătite de aici... şi dta, cînd îmi vei scrie, trimite *răvaşul* ca să-l plătesc eu"[6]; „ pînă să trimet această *carte* la cutie"[7]. Eminescu foloseşte desigur cuvîntul, în *Scrisoarea III*, ca arhaism, pentru a crea culoarea locală.

În poveştile lui Creangă, *carte* cu înţelesul de „scrisoare" se încadrează în atmosfera populară a scrierilor autorului.

În folclor circulă, cu sensul de „scrisoare" şi forma diminutivală *cărticică*. Într-un cîntec popular din Maramureş se spune :

> Păsărică mititică,
> Du tu astă *cărticică*,
> Du-o, du-o-n depărtare
> Şi-o pune la badea-n cale [8]

În următorul exemplu din Miron Costin, *carte* are sensul de „epistolă" ca specie literară : „Acela dascăl Ovidie au scris cîteva *cărţi* şezînd la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri... Într-acele *cărţi*, una, ce are nume de *Pont*, scrie la un prieten al său la Rîm" (*op. cit.*, p. 248).

---

[1] M. Costin, *Opere*, ESPLA, 1958, p. 102.
[2] *Istoria Ţării Romînesti* (1290—1790), Editura Academiei R.P.R., p. 96.
[3] Şincai, *Hronica*, III, ed. 1884, p. 152.
[4] *Tezaur*, II, p. 283.
[5] *Corespondenţa literară dintre Nicolae şi Iancu Văcărescu* (1814—1817), publicată de Ion Vîrtosu, p. 5.
[6] M. Kogălniceanu, *Scrisori* (1834—1849), Bucureşti, 1913, p. 11.
[7] I. L. Caragiale, *Opere*, VII, p. 20.
[8] *Folclor din Transilvania*, EPL, 1962, vol. I, p. 223.

In istroromînă, *carte* are de asemenea şi înţelesul de „scrisoare" : „ve davu şti c-ŭam caţat o vostra *carta*"[1]. Cu sensul de „document", la istroromîni a circulat şi forma *harta* : „acmo v-ŭam adus *harta*, che manche nu n-ŭaţ crezut" (*op. cit.*, p. 153). Şi în aromînă cuvîntul are accepţia de „scrisoare" : „născăntsi omeni răi acătsar s-facă... cărţi a brăba-sui"[2], de altfel, ca şi în meglenoromînă : „al' vini unä *carti* la ampiratu"[3].

Prezenţa lui *carte* în actele şi scrisorile particulare şi în documentele domneşti şi menţinerea lui în limba literară, pînă la începutul secolului al XIX-lea, cu sensul de „act" sau „epistolă", se datoresc faptului că cuvîntul este integrat în unele formule stereotipe, care-i asigură continuitatea : „*cartea noastră*", „această *carte*" etc. În documentele domneşti redactate în limba slavă pe teritoriul Ţării Romîneşti pînă în veacul al XVII-lea, în formule asemănătoare apare cuvîntul книга cu aceleaşi sensuri, ceea ce înseamnă că în romînă *carte*, cu înţelesul de „act" sau „scrisoare", continuă termenul slav, pe care îl calchiază.

În mediul de cultură slavonă în care a trăit poporul nostru în trecut era firesc să se exercite influenţa acesteia asupra unor termeni referitori la scris şi ca aceştia să dăinuiască pînă la începutul secolului al XIX-lea. Relaţiile juridice privind proprietatea şi vînzările sau arenda au evoluat în trecut după modelul celor slavone şi în mod normal terminologia acestora a fost calchiată sau împrumutată din limba slavă.

În documentele domneşti din secolul al XIV-lea şi chiar al XV-lea, scrise în limba slavă în Muntenia, întîlnim termenul Хрисов, iar în actele particulare, записканиѣ[4]. În actele domneşti scrise în Moldova în limba slavă Хрисов nu este atestat. În unele documente din Muntenia cuvîntul are grafia Хрисовꙋл : и даровахъ сии Хрисовꙋл „dăruit-am acest hrisov" (act din 1413, al lui Mircea cel Bătrîn)[5]; сѣи Хрисовꙋл (*op. cit.*, p. 23; act din 1431, al lui Dan, fiul lui Mircea). Aceasta explică de ce în scrierile lui Dimitrie Cantemir se întîlneşte forma articulată *hrisovului* : „împăraţii la adunări *hrisovului* trimăseră" (*Opere*, VI, ed. 1883, p. 180).

Abia pe la 1470, în documentele lui Radu cel Frumos, apare cuvîntul книга : ми даите Вашꙋ книгꙋ „daţi-mi *cartea* voastră" (*op. cit.*, p. 76). De la această dată, în Muntenia cuvîntul este întrebuinţat constant.

În ce priveşte limbile slave de sud, în bulgară книга înseamnă „carte", „registru", „act", „scrisoare", iar în limba sîrbă cuvîntul *kniga* are accepţiile de „scrisoare", „act", „carte", „arta de a citi şi a scrie"[6].

Accepţiile de „act" şi „scrisoare" ale lui *carte* constituie, deci, un semantism apărut în cadrul raporturilor romîno-slave, în ambianţa lingvistică în care s-a dezvoltat romîna.

---

[1] Tr. Cantemir, *Texte istroromîne*, p. 139.

[2] *Dacoromania*, VI, p. 161.

[3] Th. Capidan, *Meglenoromînii*, III, p. 162.

[4] Cf. *Documentele Ţării Romîneşti* (1369 — 1490), publicate de P. P. Panaitescu, vol. I, Bucureşti, 1938, passim.

[5] *534 documente istorice slavo-romîne din Ţara Romînească şi Moldova, privitoare la legăturile cu Ardealul* (1346—1603), publicate de Gr. Tocilescu, p. 57.

[6] Cf. *Rječnik krvatskoga ili srpskoga jezika*, vol. V, Zagreb, 1898.

În actele şi scrisorile, atît domneşti, cît şi particulare, redactate în Moldova în limba slavă, pentru noţiunile de „document" şi „epistolă" se foloseşte cuvîntul ЛИСТ ; КНИГА nu este atestat cu aceste sensuri. În documentele dinainte de Ştefan cel Mare sau din vremea lui, cît şi în cele din secolul al XVI-lea, apare cu regularitate ЛИСТ cu înţelesurile arătate.

Menţionăm că, în *Lexiconul slavo-romînesc*, din 1649, al lui Mardarie Cozianul, cuvîntul *listŭ* este glosat numai cu corespondentele „foaie" şi „frunză". Cu sensul de „foaie", *list* a pătruns şi în limba romînă, pe cale cărturărească, menţinîndu-se pînă în secolul trecut.

În unele cronici redactate în Moldova în limba slavă înainte de secolul al XVII-lea, apar, pentru „scrisoare" sau „act", şi termeni ca ГРАМОТА sau ПИСАНИЕ.

Această deosebire în privinţa termenilor referitori la „scrisoare" şi „act", dintre textele slavoneşti din Muntenia şi cele din Moldova s-a continuat în limba romînă, întrucît, după cum am arătat altădată[1], în Ţara Romînească — şi în Ardeal — a predominat cuvîntul *carte*, iar în documentele şi în scrisorile din Moldova a fost preponderent *scrisoare*.

Desigur că atunci cînd în Moldova s-a trecut la redactarea în romîneşte a documentelor, ЛИСТ ar fi putut să fie tradus prin *carte*, care era uzual în popor şi care este folosit de cronicari. Cuvîntul ЛИСТ a fost însă echivalat cu *scrisoare*, pentru motivul că în lumea slavă înconjurătoare, în limba scrisă se făcea în acea vreme distincţie între КНИГА „*carte*" şi ЛИСТ, ПИСМО, ПИСАНИЕ.

Încă înainte de Alexandru cel Bun, Moldova a gravitat spre Polonia, care şi-a intensificat eforturile, în special spre sfîrşitul secolului al XVI-lea, de a atrage provincia de peste Milcov în sfera ei de influenţă. Consultînd scrisori polone referitoare la relaţiile cu domnitorii romîni, cu Mihai Viteazul de pildă, se constată că în acestea se folosesc, pentru noţiunile de „scrisoare" şi „act", cuvintele *list*, *pisanie* şi *pismo*[2].

În Rusia, în actele cnejilor, se utilizează cuvîntul ГРАМОТА, care înseamnă „edict, act", însă arhaic şi „mesaj, scrisoare"[3].

Tîrziu, în secolul al XVIII-lea, cînd se intensifică legăturile Moldovei cu ruşii, în scrisorile acestora către boierii moldoveni, pentru „epistolă" se foloseşte cuvîntul ПИСМО[4].

Totuşi, în documentele emise de domnitori în Moldova actului domnesc i se zice şi *carte*. Într-un document din 1663, aparţinînd lui Dabija Vodă, citim : „dacă veţi vedea *cartea* domniei mele"[5]. Aceasta se explică, probabil, prin transferul de domni din Muntenia în Moldova şi invers, pe care-l fac turcii, precum şi prin faptul că unii domnitori sînt greci, originari din Balcani, cunoscători al slavonei, în care semantismul *kniga* „scrisoare" era curent.

---

[1] LR, XI (1962), nr. 1 p. 63—66.

[2] Cf. Ilie Corfus, *Mihai Viteazul şi polonii*, passim.

[3] cf. L.V. Cerepnin, *Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей.* XIV—XVI B.B., Moscova, 1950 (Testamente şi acte contractuale ale marilor cneji).

[4] Cf. *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. II, p. 365, 376, 379, 380.

[5] Studii şi cercetări ştiinţifice, Acad. R.P.R. fil. Iaşi (Istorie), 1955, fasc. 2, p. 185.

Mediul de cultură slavonă din Ţara Romînească şi Moldova şi gravitarea acesteia din urmă spre Polonia şi mai tîrziu spre Rusia, explică deci discontinuitatea dintre cele două provincii romîneşti în privinţa termenilor referitori la „act" şi „scrisoare". Această discontinuitate credem însă că este un argument în plus în favoarea considerării lui *carte* „scrisoare" drept un calc lingvistic după sl. книга.

NOTE LEXICALE

Verbele de origine maghiară. În nr. 2 din 1962 al revistei „Limba romînă", la p. 177 se vorbește incidental și despre etimologia cuvîntului *jecmăni*, „regionalism pătruns în limba literară din graiurile moldovenești, iar acolo din maghiară (*zsákmányolni*). Etimologia îndepărtată a acestui termen este germ. *Sackmann*, literal „om cu sac" (DA, CADE și TDRG, s.v.)".

Nu discutăm aici limba din care a fost împrumutat cuvîntul romînesc. El poate fi împrumutat și din limba maghiară, însă nu din verbul *zsákmányolni* „a prăda, a jefui" — cum susține autorul — ci din substantivul *zsákmány* „pradă, jaf" + sufixul verbal romînesc *-i*. Ceea ce ne propunem să arătăm este felul cum se formează verbele de origine maghiară în limba romînă. Este necesar să facem aceasta deoarece mulți dintre lingviștii noștri, neținînd seamă de realități, ajung la etimologii greșite, așa cum este și cea dată pentru *jecmăni* sau cea propusă pentru verbul *mușdului*, despre care va fi vorba mai jos.

Greșeala provine din faptul că se crede că dacă un verb romînesc de origine maghiară are în această limbă și un corespondent verb cu același sens ca în limba romînă, forma verbului romînesc ar rezulta din acest etimon maghiar. Or, lucrurile nu stau așa.

În limba romînă se pot forma verbe din cuvinte de origine maghiară, însă nu numai din verbe, ci și din substantive și din adjective. Majoritatea absolută a verbelor românești de origine maghiară sînt formate sau cu suxiful *-i* (de ex. *jecmăni*, *betegi* etc.), sau cu sufixul de origine slavă *-ui* (de ex. *cheltui*, *tălpui* etc.).

Verbele formate din substantive și adjective de origine maghiară nu au etimologia direct din cuvinte maghiare, ci sînt create pe teritoriul limbii romîne din cuvinte românești de origine maghiară. S-a împrumutat mai întîi substantivul sau adjectivul (*lacăt*, *talpă*, *beteag* etc.), apoi de la acestea s-a format verbul, după legile limbii romîne (*lăcăt*+*-ui*, *tălp*+*-ui*, *bete(a)g*+*-i*).

Verbele amintite, ca multe altele, au în limba maghiară și corespondente verbe cu același sens pe care îl au verbele românești : *lakatol*, *talpal*, *betegedik*. Dacă ar fi formate de la acestea, verbele românești ar

avea forme ca : **lăcătălui*, **beteghedi*, iar de la verbul *zsákmányol*, despre care a fost vorba mai sus, am avea forma **jecmănăl(u)i*, iar nu *jecmăni*.

În ceea ce priveşte derivarea verbelor romîneşti de la verbe de origine maghiară, al căror număr în limba noastră — în special în graiurile din Transilvania — este destul de mare, aceasta nu se face prin înlocuirea sufixului maghiar *-ni* cu suf. rom. *-ui*, ci de la indicativul prezent pers. a III-a singular al verbului maghiar, la care se adaugă sufixul verbal romînesc *-(u)i*. De exemplu : magh. *költ* > rom. *chelt+-ui*, magh. *hajt* > rom. *hăit+-ui*, magh. *emészt*>rom. *(a)mist+-ui*, magh. *pakol*> rom. *(îm)pocăl+-(u)i*, magh. *szamol*>rom. *sămăl+-(u)i*.

Avem în limba romînă şi verbe cu forme paralele, derivate, unele, de la substantive, iar altele de la verbe de origine maghiară : *chinui* şi *chinzui*, *hăznui* şi *hăznăl(u)i*, *tălpui* şi *tălpăl(u)i* etc. Cele dîntîi nu provin din verbe maghiare, ci sînt derivate de la substantive de origine maghiară care au intrat în patrimoniul limbii noastre, deci de la rom. *chin*, *haznă*, *talpă*+suf. *-(u)i*, — iar celelalte de la verbele maghiare *kínoz*, *használ*, *talpal*+ suf. *-(u)i*.

muşdului vb. IV. În revista „Limba romînă", nr. 1 din 1962, p. 69, se dă etimologia verbului *muşdului*, cuvînt regional atestat pe la Alba Iulia cu sensul de „a schimba din loc, a deranja". Autorul susţine că etimologia cuvîntului este magh. *mozdítani* „a mişca". Or, verbul maghiar *mozdít* ar fi dat în limba romînă forme ca **mozditui*, **muzditui* sau **muşditui*, în nici un caz nu *muşdului*.

Cuvîntul *muşdului* este fără îndoială un împrumut din limba maghiară şi anume din verbul *mozdul* „a se mişca din loc ; a se clinti ; a se urni" (cf. *Dicţionarul maghiar-romîn*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1961, s.v.), care a dat, după legile de derivare ale limbii romîne, forma **mozdului*> > **muzdului*> *muşdului*.

oargă s.f. Este atestat în *Glosar regional* (Editura Academiei R.P.R., 1961), p. 50, din comuna Moisei, rn. Vişeu, reg. Maramureş, cu sensul de „piele de vită". Autorii glosarului presupun că etimologia cuvîntului ar putea fi magh. *hártva*. Un astfel de cuvînt maghiar nu există însă. Probabil avem a face cu o eroare de tipar, trecîndu-se în glosar *hártva* în loc de *hârtya* „membrană, pieliţă". Nici în acest caz, însă, *oargă* nu poate fi apropiat de *hártya*.

Substantivul *oargă* credem că este un împrumut din magh. *varga* „meseriaş care face încălţăminte din piele tăbăcită de el însuşi ; tăbăcar, timar, dubălar (cf. Czuczor-Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, s.v.).

De la cuvîntul maghiar *varga*, s-a format în limba romînă, cu suf. *-ar*, substantivul *orgar* „tăbăcar" (cf. *Glosarul regional* citat, s.v.), după modelul cuvintelor *cizmar*, *plevar* etc., iar produsele realizate de acesta au primit numele de *oargă* „piele".

ozlaş s.m. La ancheta pentru ALR, în punctele 259 şi 266, ambele pe valea Someşului (reg. Cluj), s-a răspuns, pentru noţiunea „sîmbraş, ţăran asociat la o stînă" cu cuvîntul *ozlaş*.

În regimul capitalist, proprietarii cu oi mai puține se asociau, „se însîmbrau", ca să formeze o stînă. Pentru a cunoaște cota-parte de brînză ce revenea fiecărui asociat în raport cu oile pe care le avea în stînă, se făcea, la „împreunarea oilor", măsurătoarea laptelui, notîndu-se cantitatea mulsă de la oile fiecărui sîmbraș, iar partea de produse i se fixa în proporție cu această cantitate.

Pornind de la ideea de împărțire, în punctele amintite sîmbrașul se numește *ozlaș* „persoană căreia îi revine o anumită cotă din brînza de la oile din stînă; sîmbraș".

Cuvîntul este un imprumut din limba maghiară, de la verbul *osz(o)l*, care în limba de bază are aceeași origine cu cuvîntul *oszt* „a împărți în unități" (cf. Balassa József, *A magyar nyelv szótára*, Budapesta, 1940, s.v.). De la verbul *osz(o)l* + suf. de agent *-aș* s-a format cuvîntul regional *ozlaș*.

oxiton, -ă adj. În DL și DM cuvîntul *oxiton* „care are accentul pe ultima silabă" este dat ca s.n., cu pluralul *oxitoane*. La fel îl înregistrează și *Dicționarul de neologisme* și *Dicționarul invers*, bazîndu-se toate pe manuscrisul vechiului DA, în care cuvîntul e dat de către redactorul respectiv ca substantiv, CADE, Scriban, Șăineanu nu-l înregistrează.

Cuvîntul este împrumutat din fr. *oxyton*, care în limba de origine este adjectiv și nu substantiv. Tot funcție de adjectiv are cuvîntul și în limba romînă, iar încadrarea lui în categoria substantivelor este o greșeală. Iată cîteva exemple din care reiese clar funcția de adjectiv a cuvîntului. *Oriunde* **o** *se află într-o vorbă oxitonă, dacă zicerea se lungește cu o silabă și* **o** *păstrează asupră-și apăsarea, atunci se face* **oa**. HELIADE, O. II, p. 251. *În cazul formelor oxitone în* **-ur**..., **u** *implică absența accentului*, SCL, 1954, p. 89. **-Uri** *nu se poate întrebuința decît la neutrele ... oxitone*. LL, I, p. 116.

Este adevărat că avem și exemple în care cuvîntul *oxiton* are funcție de substantiv. Așa în : *Dezinența* **-ora** ... *s-a extins foarte mult, cuprinzînd mai ales oxitonele și monosilabele*. Puşcariu, L.R. I, p. 239. Faptul acesta nu schimbă însă cu nimic categoria gramaticală originară a cuvîntului. Există în limba noastră multe adjective care uneori sînt substantivate.

Prin urmare cuvîntul *oxiton* trebuie să fie înregistrat în dicționarele noastre ca adjectiv, *oxiton, -ă*, iar la plural *oxitone*, nu *oxitoane*, cum greșit e dat în DL și DM.

L. GHERGARIU

*

Rîndurile următoare vor consemna cîteva cuvinte folosite în graiul sătmărean (grai vorbit pe o fîșie alungită între orașele Satu Mare, Carei și Valea lui Mihai) și care nu sînt cunoscute dicționarelor noastre sau care au alte sensuri decît cele menționate pînă acum.

aghieu şi aitui

Redacţia revistei „Cum vorbim" (1950, nr. 11—12, p. 34), pentru a veni în ajutorul celor ce lucrează la redactarea Dicţionarului limbii romîne, a cerut lămurirea înţelesului unor cuvinte de circulaţie restrînsă, regională, printre care şi *aghieu* şi *aitui*. Primul a fost explicat de L. Ghergariu, care-l cunoaşte din comuna Terebeşti (raionul Carei, reg. Maramureş) : cuvîntul este de origine maghiară şi înseamnă „tun" ; „azi probabil nu se întrebuinţează" („Cercetări de lingvistică", III (1958), p. 262). Menţionăm că se foloseşte şi azi, rar, îndeosebi de către bătrînii care au efectuat serviciul militar înainte de primul război mondial, în armata maghiară.

În aceeaşi comună, şi în general în părţile sătmărene, se întrebuinţează verbul *a aitui* (pronunţat *ai-* ; prez. ind. *aituiesc*). El are sensul de „a păcăli, a induce în eroare pe cineva" şi se foloseşte numai la diateza activă. Etimologia îmi este necunoscută.

jibă

DA înregistrează adjectivul *jib, -ă*, cu sensul „bine dezvoltat, tare, puternic, zdravăn, mare", iar în DM şi în *Lexic regional*, I, p. 9, se înregistrează sensul de „umflat". În nordul Transilvaniei cuvîntul, în forma feminină *jibă*, are şi alt înţeles şi anume „femeie gravidă" : *îs jibă în luna a patra* ; se spune *jibă* numai cînd graviditatea este vizibilă, deci prin extensiune de la sensul „umflată".

Cuvîntul *jib, -ă* este greu de explicat din magh. *zsib* „comediant" (v. DA şi DM). Mai degrabă are dreptate N. Drăganu, care-l discută în DR, IX, p. 209 şi-l pune în legătură cu ucr. *živŭ* „viu". Presupunerea lui N. Drăganu pare a fi întemeiată şi pentru faptul că acest cuvînt se foloseşte mai mult în regiunile în care romînii au avut legături puternice cu ucrainenii.

mozdon

Cuvîntul *mozdon* „locomotivă" este analizat de D. Marmeliuc („Limba romînă", 1962, nr. 1, p. 69), care îl consideră ca intrat recent în limba romînă, în părţile de nord, din magh. *mozdony*. Autorul îl cunoaşte din materialul necartografiat al ALR, din trei fişe, care atestă forme de plural diferite : *mozdóne, mozdoňiuri* şi *mozdoni*, ceea ce „dovedeşte că subiectele de la care s-a înregistrat cuvîntul nu erau sigure de fermitatea existenţei lui în limbă". Cuvîntul este larg folosit în graiul sătmărean şi nu de dată recentă, ci mai de mult ; în comunele din nord numai intelectualii şi tinerii spun *locomotivă*. Chiar şi pentru termenul „mecanic de locomotivă" bătrînii mai spun *mozdon-vezeteoi* (< magh. *mozdonyvezető*). De aceea, cred că ar trebui incluse şi aceste cuvinte în *Dicţionarul limbii*

romîne, pentru că au o mare circulație pe o arie destul de întinsă. Faptul că cele trei subiecte anchetate pentru ALR au dat forme de plural diferite nu dovedește slaba existență a cuvîntului în limbă, ci eventual faptul că el nu se prea folosește la plural.

șeft, șeftar, șeftăli

În DR, I, p. 92 se reproduce următorul răspuns dat dintr-un sat de lîngă Satu Mare la chestionarul *Calul*: *șefar* „cel care cumpără cai pentru a cîștiga, îi ține abia 2—3 zile și apoi îi vinde". Cuvîntul există în graiul sătmărean, dar el a fost greșit notat de corespondent sau de anchetator; corect este *șeftar -i*, o prescurtare din *gheșeftar*, comunicat și acesta chestionarului (DR, V, p. 91). Există și un verb *a se șeftăli*, cu înțelesul de „a se pricepe la comerț", precum și un substantiv *șeft,-uri* „afacere, gheșeft" (evident, din *gheșeft*). Bineînțeles că nici explicația etimologică din germ. *Schäfer* „negustor de oi", dată de V. Bogrea (în DR, IV, p. 881) formei greșit notate **șefar*, nu mai poate fi reținută (de altfel creșterea oilor a fost puțin dezvoltată în trecut în regiunea în care se vorbește graiul sătmărean).

NAE ANTONESCU

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

— **aerográmă** subst. „comunicare transmisă prin telegrafie fără fir". Apare numai în izvoare lexicografice romîneşti, de specialitate ori generale (LTR, DL, DM şi în *Dicţionarul de neologisme* al lui Fl. Marcu şi C. Maneca, Bucureşti, 1961 — DN —). DM, primul izvor care indică etimologia cuvîntului, încearcă să-l explice pe teren romînesc, considerîndu-l compus format din pseudoprefixul *aero-* şi [tele]*gramă*; DN acceptă această explicaţie, pe care o reproduce întocmai. Deoarece termenul se găseşte ca atare în limba franceză (v. *aérogramme*, în *Supplément* la *Larousse du XX-e siècle en six volumes*, Paris, 1953), trebuie să presupunem că el a fost împrumutat din aceasta limbă şi să excludem posibilitatea formării lui independente, prin mijloacele interne ale limbii noastre.

— **allodialísm** subst. „sistem de proprietate, în orînduirea feudală, bazat pe *alodiu*, adică de proprietatea ereditară neîncărcată de nici o obligaţie faţă de senior". Termenul, care nu apare în nici unul dintre dicţionarele romîneşti, l-am întîlnit în broşura lui P. Opranu intitulată *Răspuns la un articol din „Conservatorul progresist"*, Craiova, 1864: „Nu văd cum s-ar putea aplica la noi dreptul *allodial*, şi ce asemănare ar putea găsi cineva în *allodialism* cu drepturile noastre de proprietate" (p. 5, cf. şi p. 30). Este, după toate probabilităţile, o creaţie personală formată pe teren romînesc, din adjectivul *alodial* şi sufixul *-ism* (în limba franceză, de unde ne-am putea aştepta eventual să ne vină termenul, circulă, pentru noţiunea amintită, doar substantivul *allodialité*, pe care, de altfel, îl găsim, în forma adaptată *alodialitate*, în ediţia de la 1862 a dicţionarului de neologisme semnat de E. Protopopescu şi V. Popescu, precum şi în dicţionarul romîn-francez publicat de I. Costinescu la 1870).

— **antiuníst** adj. „care era împotriva unirii Moldovei cu Muntenia (la 1859)". Sinonim cu *antiunionist* (< fr.), însă cu circulaţie mai redusă decît acesta, termenul nu este înregistrat de dicţionarele romîneşti. Îl găsim la D. Bolintineanu (*Domnii regulamentari şi historia celor trei ani de la 11 februariu pînă astăzi*, 1869, p. 70: „un ziar *antiunist* combătea unirea ţării"). Avem a face cu o formaţie pe teren romînesc, compusă din pseudoprefixul *anti-* şi verbul *uni*, la care a fost ataşat sufixul *-ist*.

— **boierísm** subst. „boierie ; comportare de boier". Termenul apare în TDRG şi DA şi se întemeiază, în ambele izvoare lexicografice, pe acelaşi unic citat reprodus din opera lui Ghica ; din această cauză, DA îl consideră creaţie personală, afirmaţie care trebuie rectificată. Deşi rar, cuvîntul apare şi în alte opere din veacul al XIX-lea. Îl găsim, de exemplu, la I. Heliade-Rădulescu, în 1861 : „S-a stins vechiul *boierism*..." (*Proces general între doe hordii şi natio*, p. 55) ; e înregistrat, de asemenea, la 1862, în dicţionarul romîn-francez al lui R. de Pontbriant. În sfîrşit, l-am întîlnit în revista „Familia", din Pesta, în 1865, august 15/27, nr. 8, p. 98 : „Acest boier... era un tip de vechiul *boierism* al ţării..., ce nu-l stricase încă moda acelui veac".

— **camarílă** subst. „clică de curteni care influenţează, din interese personale, actele suveranului şi treburile statului". Apare în toate dicţionarele romîneşti mai importante din secolul nostru. DL, singurul dintre izvoarele lexicografice care susţine termenul printr-o atestare, datînd din 1952, creează impresia, falsă, că acesta este un împrumut cu totul recent al limbii noastre. În realitate, neologismul în discuţie poate fi înregistrat încă pe la jumătatea veacului trecut : apare la 1851, în dicţionarul de neologisme al lui T. Stamati, apoi, în 1862, în lucrarea similară a lui G. M. Antonescu ; e frecvent utilizat în opera politică a lui D. Bolintineanu *Viaţa lui Cuza-Vodă*, tipărită în 1869 („ îndemnările *camarilei*... se unirăspre a lovi ministerul", p. 17, cf. p. 178, 330 passim) ; apare şi la un alt contemporan al lui Cuza, la publicistul I. G. Valentineanu, în lucrarea *Din memoriile mele. Alegerea, detronarea şi înmormîntarea lui Cuza-Vodă*, Bucureşti, f.d. („un ministeriu de *camarilă*", p. 15 ; cf. şi p. 13). Sîntem îndreptăţiţi să credem, prin urmare, că pe la mijlocul secolului trecut neologismul în discuţie era deja consacrat în lexicul limbii romîne.

— **cándelă** subst. Al doilea dintre cele trei sensuri cu care apare cuvîntul în DM e definit prin „unitate de măsură pentru calcularea intensităţii unui izvor de lumină". Din punct de vedere etimologic, termenul a fost explicat, în totalitatea lui, din slavonul *kanŭdilo*. În realitate, sensul strict tehnic amintit nu reprezintă una dintre accepţiile termenului vechi, ci e un cuvînt independent de acesta ; avem a face cu un neologism extrem de recent, împrumutat din franceză: *candela*, „unité d'intensité lumineuse..." < lat. (v. *Supplément*-ul cit.).

— **contagiá** vb. „a (se) contamina, a (se) molipsi". Termenul este înregistrat în mai multe dicţionare romîneşti din secolul nostru ; cele care conţin indicaţii etimologice îl consideră derivat regresiv, din *contagiune* (DA, DN) ori din *contagios* (DM). Ideea împrumutului a fost respinsă, probabil pe temeiul că cea mai apropiată formă străină cunoscută, fr. *contagionner*, nu poate explica cuvîntul romînesc (cf. DN). Avem a face, în acest caz, cu o insuficienţă de informare : în realitate, în limba franceză există şi un dublet lexical *contagier* (cf. *Dictionnaire encyclopédique Quillet*, Paris, ed. din 1935), care explică perfect termenul ştiinţific romînesc.

— **dreptáci** adj., subst. Cuvînt rar, înregistrat doar în cîteva izvoare lexicografice romîneşti (Cihac, DA ms., Th. Alexi, în dicţionarul romîn-german din 1905 şi Scriban), cu sensul : „care se serveşte de obicei (şi

mai bine) de mîna dreaptă". În „Coarnele lui Nichipercea" (una dintre numeroasele variante ale revistei umoristice „Nichipercea"), cuvîntul este folosit cu dublă valoare morfologică, de adjectiv şi substantiv, şi cu accepţiunea, neconsemnată în dicţionare, de „(persoană) care împărtăşeşte vederi reacţionare, de dreapta" : „Un deputat *dreptaci*... voi să răspunză la o interpelare... Un alt ilustru *dreptaci* ceru parola ca să nu zică nimic" (revista cit., 1860, p. 67). Mai trebuie subliniată şi valoarea ironică pe care o are termenul, în această nouă accepţiune.

— **februarist** subst. „adept al loviturii de la 11 februarie 1866 (care a dus la abdicarea silită a lui Al. I. Cuza)". Deşi neînregistrat de dicţionarele romîneşti, cuvîntul a avut, multă vreme după 1866, o mare circulaţie în limba noastră, comparabilă cu aceea avută, în preajma unirii Principatelor, de cuvîntul *unionist* (şi *antiunionist*). Folosit numai de adversarii actului de la 11 februarie, termenul a servit exclusiv ca epitet peiorativ. Îl găsim înregistrat, în chiar anul abdicării lui Cuza, la I. Negură, *Dare de seamă către alegătorii colegiului din districtul Bacău*, 1866, p. 2 („conspiraciunea *februariştilor*"); în 1869 apare la D. Bolintineanu, în *Domnii regulamentari*... cit., p. 99 („*februariştii* ordonaseră aceasta ca să-l umilească"); îl foloseşte şi N. T. Orăşanu, în *Dicţionar politic*, f.d., p. 12 („Adică, cu alte vorbe, prin hatîr vedem Cuzişti [= adepţi ai lui Al. I. Cuza]/ Cocoţaţi în capul ţării cu marii *Februarişti*"); în sfîrşit, se găseşte la I. G. Valentineanu, *Din memoriile mele*... cit., p. 15 („se înjghebă şi se cimentă şi mai mult acea coaliţiune monstruoasă, sub numele de *februarişti*").

— **feroaliáj** subst. „aliaj de fier cu unul sau mai multe elemente". Acest termen tehnic recent este înregistrat în toate dicţionarele romîneşti contemporane, speciale şi generale (LTR, DL, DM, DN); DM şi DN, care îi indică şi etimologia, presupun că avem a face cu un compus format, pe teren romînesc, din *fier* şi *aliaj*. Din punct de vedere fonetic această explicaţie nu poate desigur satisface. Am încercat să găsim în afara limbii romîne sursa termenului aici în discuţie. LTR, care indică principalele corespondente străine ale neologismului romînesc, nu ne ajută însă să-l punem în legătură cu nici unul dintre aceste corespondente : echivalentul franţuzesc notat în acest izvor este *alliage de fer*. În realitate, limba franceză mai dispune, pentru a denumi noţiunea amintită, de un sinonim-concurent, şi anume de *ferro-alliage* (v. în *Supplément*-ul cit.), care explică perfect cuvîntul romînesc.

— **mílă** subst. „unitate de măsură pentru lungimi". Termenul a primit pînă acum mai multe explicaţii etimologice, începînd de la LB încoace. Unele izvoare lexicografice îl consideră împrumut aproximativ recent, din italiană (LB), franceză ori latină (DN). Ipoteza surprinde mai ales în acest din urmă dicţionar, al neologismelor romîneşti din ultimii două sute de ani, deoarece cuvîntul are, în realitate, după cum vom vedea, o vechime de aproape patru secole în limba romînă. Posibilitatea originii neologistice (în sensul dat de autori acestei noţiuni) trebuie deci exclusă în cazul lui *milă*. CIHAC, I, 164 îl trece, pentru prima oară, printre elementele latine moştenite ale limbii romîne, eroare contrară celei de mai sus, deoarece împinge istoria acestui cuvînt romînesc pînă la formarea

limbii noastre. TDRG a întrezărit cel dîntîi filiera exactă prin care termenul a pătruns în limba romînă : amendînd părerea lui Cihac, el arată că *milă* ne-a venit „indirect din lat. *millia* [passus]", iar pentru explicarea formei trimite la polonezul *mila*. Ipoteza din TDRG a fost transformată în etimologie certă în aproape toate dicţionarele ulterioare, care se bazează şi pe faptul că termenul nord-slav are acelaşi sens ca şi cel romînesc : CADE, SCRIBAN, D. şi, recent, DM, explică cuvîntul romînesc direct din polonă, iar termenul polon, la rîndul lui, din latină. Explicaţie perfectă, dacă nu s-ar întemeia pe un argument cronologic fals, indicat de Scriban în dicţionarul său : acela că împrumutul din polonă s-a făcut nu mai devreme decît din veacul al XVII-lea, desigur prin cronicarii moldoveni. Situaţia cuvîntului este însă complicată de faptul, încă neexplicat, că el apare în limba noastră cu mult mai devreme, în secolul primelor texte romîneşti, în *Evanghelia cu învăţătură* tradusă şi tipărită de Coresi în 1581 (cf. „Şi să te neştine luare cu sila *o milă*, pasă cu nusulŭ doao", p. 207 ; şi tot acolo, din ediţia publicată în 1914, p. 97 : „Den Ierusalimŭ pănă în Vithaniia sîntŭ cincisprăzeace pistreale, ce sîntŭ doao *mile* şi jumătate"), pînă acum singurul text romînesc din veacul al XVI-lea în care l-am putut întîlni. Întrucît s-a demonstrat că la baza acestei traduceri ar sta un original sud-slav de tip bulgăresc (cf. Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învăţătură" a diaconului Coresi*, 1959, p. 55 şi urm.), înseamnă că trebuie să revedem în această nouă lumină etimologia cuvîntului *milă*. Dar o explicaţie prin bulgară nu este posibilă, deoarece nu avem în această limbă un corespondent satisfăcător al termenului romînesc (cf. bg. МНЈИЯ). O importantă descoperire pe care a făcut-o, de curînd, P. Olteanu, conferenţiar la catedra de slavistică a Universităţii din Bucureşti, ne îndreaptă din nou către filiera polonă. D-sa a găsit un prototip nord-slav al *Evangheliei cu învăţătură* coresiene, mai apropiat de versiunea romînească decît prototipul sud-slav invocat în lucrarea Mariei Rădulescu. După cum ne comunică autorul (studiul său este predat spre publicare), originalul nord-slav, găsit în R.S.S. Lituaniană, a fost redactat într-o limbă bielorusă puternic influenţată de limba polonă. Numai dacă acceptăm noua ipoteză că la baza traducerii lui Coresi a stat un prototip nord-slav cu numeroase elemente de limbă polonă, ne putem explica cu uşurinţă prezenţa termenului *milă* în vechea traducere romînească, precum şi originea polonă a acestui termen romînesc.

— **mol** subst. „moleculă-gram". Înregistrat în toate dicţionarele romîneşti apărute în deceniul din urmă, termenul a fost considerat formaţie internă, provenită din abrevierea lui *moleculă-gram*. În realitate, abrevierea s-a produs mai întîi în limba franceză (cf. *Supplément*-ul cit. : „*mole*... nom donné souvent à la molécule-gramme") ; din aceasta termenul a fost împrumutat de numeroase alte limbi (printre ele, şi de limba romînă), intrînd în categoria termenilor tehnici de circulaţie internaţională.

— **şarabá** subst. „şarabană, haraba". Cuvîntul nu este înregistrat în nici un dicţionar romînesc ; apare numai în scrisul lui Cezar Petrescu, unde are o frecvenţă destul de mare (cf. „S-a aşternut pe lucru să meşte-

ruiască *şarabaua* largă, să-i întocmească un coviltir nou", V. ROM. februarie 1954, p. 60; „Bunicule, nu mă iei şi pe mine în *şarabauă*?", *ibidem*; „Cînd isprăvea cu *şarabaua*... prindea să întocmească... cotețe", *ibidem*). După toate probabilitățile avem a face cu o creație lexicală personală, rezultată prin contaminarea dintre sinonimele regionale *şarabană* şi *haraba*.

MIRCEA SECHE

ETIMOLOGII

ABEŞ

B. P. Hasdeu înregistrează acest cuvînt, în *Etymologicum Magnum Romaniae*, col. 80, după *Anonymus Caransebesiensis* (unde e dat în forma *Abesh*, fără indicarea sensului) şi după o comunicare din comuna Maidan-Oraviţa (Banat), în care corespondentul (prof. S. Liuba), preciza că „*Abes* se întrebuinţează în vorbire ca adverb afirmativ, de ex. *abeş că-i zic oamenii prost, că nu-i zic în zadar*. De asemenea, unul vorbind ceva, celălalt afirmă vorba, zicînd *abeş*".

Pe baza acestor date, Hasdeu traduce cuvîntul prin „en vérité, ma foi" — „pe cinste, pe lege, pe credinţă", îl apropie de cuvîntul albanez *besë* („întocmai adverbul afirmativ albanez *bess* ! *bessă* ! şi chiar cu reduplicare : *bessă* ! *păr bessă* !, de la *bessă* «credinţă »") şi ajunge la concluzia următoare : deoarece „nici albanezii n-au luat cuvîntul de la romîni, nici vice-versa, căci în dialectul macedoromîn, singurul intermediar posibil între ambele naţionalităţi în cazuri de împrumut, *abeş* lipseşte cu desăvîrşire", cuvîntul provine „din substratul ante-roman tracic".

În DA se recapitulează, pe scurt, teza lui B. P. Hasdeu pînă la afirmaţia acestuia privitoare la originea cuvîntului, etimologia dîndu-se ca „necunoscută".

Faptul că *abeş* este atestat numai din Banat ne face să credem că acest cuvînt provine din limba germană, la fel ca şi *abá*, *ába*, *hába* şi *abó*, folosite în aceeaşi regiune şi a căror etimologie am stabilit-o în revista „Limba romînă", 1962, nr. 2, p. 154.

Cuvîntul german *schön* „frumos" se întrebuinţează adeseori ca adverb de afirmaţie cu sensul de „da", „bine", „aşa e", de obicei cînd o persoană, ascultînd expunerea cuiva, o întrerupe pentru a-şi exprima consimţămîntul cu ceea ce conţine un pasaj din acea expunere. Iar cînd o afirmaţie îi place în mod deosebit şi interlocutorul vrea să-şi exprime aprobarea completă, şi poate chiar admirativă, el exclamă : *Aber, schön!* (= „aşa este", „foarte bine", „minunat !").

Cuvîntul *abeş* se explică, deci prin germ. *aber*, *schön* ! şi înseamnă nu „pe lege, pe credinţă", cum susţinea Hasdeu, ci mai curînd ceea ce se indică în DA prin traducerea lui în limba franceză : „pour sûr" (= desigur), mai atenuat însă, în concordanţă cu folosirea lui în întreruperile unei expuneri şi păstrînd, rar, nuanţa admirativă a sensului strict etimologic, de obicei la sfîrşitul unei conversaţii.

BOŞTEA

Cuvîntul se găseşte în *Glosarul de cuvinte din judeţul Mehedinţi* al lui Ion Boceanu, cu sensul de „legătură (basma) de cap cu flori (sau desenuri)".

Cuvîntul *boccea* (< tc. *bohça*) are ca prim sens : „şal pătrat pe care îl poartă femeile pe spate", atestat, în documente, încă din anul 1579[1], iar în vremurile mai apropiate de noi îl întîlnim cu sensul de „basma mare, în general de lînă, cu flori de diferite culori, cu care se împodobesc multe femei, care nu poartă maramă"[2].

Termenul turcesc *bohça* a trecut în limba sîrbă sub forma ьошча, cu sensul general de „înveliş, învelitoare". Cum termenul sîrbesc se apropie, ca fonetism, mai mult decît cel turcesc, de cuvîntul *boştea*, acesta a fost împrumutat din limba sîrbă.

D. MARMELIUC

[1] L. Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii romîne*, II, Bucureşti, 1900, p. 55.

[2] Dr. N. Manolescu, *Igiena ţăranului*, Bucureşti, 1895, p. 197.

BUGEAC

Cuvîntul *bugeac* are, în limba noastră, o accepţiune ştiinţifică — de termen tehnic — şi trei accepţiuni populare. *Dicţionarul limbii romîne moderne* nu defineşte decît accepţiunea tehnică a acestui termen, şi anume : „Ţinut de stepă brăzdat de văi adînci şi seci şi lipsit de ape curgătoare" după care i se indică şi etimologia — din turcescul *bucak* (citeşte *buğak*), fără, însă, a se arăta şi ce înseamnă acest cuvînt în limba turcă.

Termenul *bugeac*, cu sensul arătat, este un termen tehnic folosit în geografie, — dar şi aici, relativ rar — dat, prin extensiune, de la numele geografic *Bugeac*, pe care-l poartă o cîmpie ce reprezintă exemplul clasic de ţinut astfel caracterizat.

În adevăr, definiţia dată în dicţionar este, în esenţă, o descriere fizicogeografică rezumativă, succintă, a cîmpiei *Bugeac*, din extremitatea sud-vestică a Ucrainei sovietice.

Cum am spus, cuvîntul *bugeac* mai are, în anumite regiuni ale ţării, şi unele sensuri populare, uzuale, diferite de sensul de specialitate indicat în *Dicţionarul limbii romîne moderne*.

La fel ca şi cuvîntul *bugeac* definit în dicţionar, şi celelalte — trei, pînă în prezent, depistate — omonime ale sale sînt, şi ele, tot de origine turcică.

În limba turcă (osmanlie) cuvîntul *bucak* înseamnă „colţ", „unghi", ca, de altfel, şi în celelalte limbi turcice.

Acest sens de „colţ" stă la baza numelui cîmpiei *Bugeac*, cîmpie care, în adevăr, constituie *colţul* din extremitatea vestică a cîmpiei Nord-Pontice, înscris între gurile Dunării şi Marea Neagră (la S-SE), Nistru (la N-NE) şi podişul Basarabean (la V-NV) : acel antic *Solitudo Getarum*, pe care scrierile vechi îl localizează între Istru, Pont şi Tyras[1]. Tot „colţ", „unghi" au numit acest *colţ* teluric şi bizantinii, în evul mediu : *Onglos*[2].

[1] Strabon, VII, cap. III, 14.

[2] N-ar fi exclus ca numele *Bugeac*, dat de tătari acestui ţinut, să fie doar o formă calchiată a precedentului nume bizantin *Onglos* ; numele tătăresc dat acestei cîmpii a intrat, după cum am arătat, în geografie, şi ca termen comun — acel *bugeac* definit în dicţionar ; constatăm, astfel, că etimologia indicată de dicţionar nu este cea exactă, cuvîntul nefiind de origine turcă, ci tătară.

Acelaşi sens de „colţ" stă la baza a încă două toponime, de astă dată de pe teritoriul ţării noastre, în nordul Dobrogii : (1) regiunea şi dealul *Bugeac*, din colţul nord-vestic al Dobrogii, la extremitatea de vest a ramei muntoase nord-dobrogene, şi (2) regiunea deluroasă numită — într-o formă romîno-turcă, oarecum pleonastică — *Cotul Bugeacului*, constituind *colţul* nord-estic al Dobrogii, la est de Tulcea, insinuat, ca o pană, între braţul dunărean Sfîntul Gheorghe şi ghiolul Razim.

Dar să părăsim, pentru moment, domeniul toponimiei. Am amintit mai sus, că în limba romînă există, ca termeni populari vii, trei cuvinte omonime *bugeac* — toate de origine turcică — dar avînd, fiecare dintre ele, sensuri deosebite.

Unul dintre acestea — culeş în regiunea bălţii (aici „baltă" are înţeles de „luncă") Dunării dintre Hîrşova şi Brăila, în anul 1961 — se pare că porneşte tot de la sensul de „colţ", de „ungher", despre care am vorbit. El se referă la un „loc în pădure sau în baltă (= luncă) unde nu poţi răzbi din cauza desişului, lăstărişului sau al buruienilor" („Unde intri în *bugeacul* ăla ?")[1].

Al doilea omonim are o accepţiune cu totul diferită. Cestălalt *bugeac*, pronunţat şi *buceac* sau *bugeac*, pe care l-am înregistrat în Bărăgan — pentru prima oară în 1952 — este folosit de ciobani în sensul de „păşune" („Du mieii să pască pe *bugeac* !").

În sfîrşit, în afară de aceste două sensuri populare — depistate pe teren de subsemnatul — cuvîntul *bugeac* are încă un sens, semnalat în urmă cu peste 20 de ani[2] şi care desemnează „un complex de mai mulţi muşchi care formează un frumos covor verde şi moale".

Termenul *bugeac* cu sensul de *păşune* a intrat şi în toponimie : lacul *Buceacului* sau al *Buceagului* (adică „lacul din — sau de lîngă — păşune"), din zona bălţii (= luncii) Dunării dintre Călăraşi şi Hîrşova.

Cuvîntul *bugeac-buceac*, cu această accepţiune, trebuie să fi fost, în trecut, mult mai răspîndit decît în prezent, să fi fost cuvînt viu în limba romînă, pe întregul, sau în cea mai mare parte a teritoriului ţării noastre.

La această concluzie ne-au condus două toponime asemănătoare fonetic între ele, avînd, amîndouă, cu siguranţă acelaşi radical comun, *buceac-bugeac*, în sensul de „păşune", situate în regiuni diferite şi la distanţe mari unul de celălalt. Acestea sînt : (1) numele masivului montan *Buceci* sau *Buceaci*[3], situat, aproximativ, în centrul ţării, acolo unde se întîlnesc Muntenia cu Transilvania, şi (2) numele regiunii şi a localităţii *Bucecea*, din nordul Moldovei. Ambele aceste regiuni — atît munţii *Buceci*, cu întinsele şi mănoasele sale plaiuri, cît şi regiunea *Bucecea*, cu dealurile

[1] Comp. cu *bungeac* „o amestecătură de lemne putrede, cu buruieni, cu spini şi altele, prin văi, în apropierea rîurilor" înregistrat de Viciu, *Glosar*, 23 — în G. Pascu, *Toponimie românească*, Rev. Critică, 1939, p. 151.

[2] G. Pascu, *loc. cit.*

[3] Fals trecut pe unele hărţi *Bucegi*, datorită alterării fonetice produse în vorbirea turiştilor fără preocupări sau scrupule ortoepice, mai ales a acelora care au venit în contact cu turiştii saşi şi unguri din Transilvania, precum şi a unor topografi şi cartografi cu pregătire necorespunzătoare.

şi văile sale bine înierbate — sînt excelente zone de păşune, zone cu o viaţă pastorală tradiţională, mult mai intensă în secolele trecute decît în zilele noastre.

★

După cum ştim din istorie, în urmă cu aproximativ un mileniu poporul romîn a convieţuit, timp de peste trei secole, cu o populaţie turcică pastorală, pecenegii şi cumanii, vorbitori ai unor limbi turcice foarte asemănătoare, şi care au stăpînit politiceşte cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii (între anii 890 şi 1239).

Pecenegii şi cumanii au contribuit şi ei, într-o anumită măsură, la desăvîrşirea — în faza sa finală — a etnogenezei poporului nostru.

Cum este şi firesc, lenta lor dizolvare lingvistică şi etnică în masa autohtonă nu s-a petrecut fără ca în limba romînă să se fi transmis, în mod necesar, şi o serie de elemente ale limbii pecenegilor şi cumanilor, atît în limba vie, cît şi în onomastica românească.

Din fondul de cuvinte turcic peceneg şi cuman al limbii romîne considerăm a face parte şi termenul romînesc *bugeac-buceac*, cel cu sensul de „păşune"[1], împreună cu toponimele derivate de la el : *Buceci*, *Bucecea* şi lacul *Buceacului*. Şi aceasta, în primul rînd pentru că, aşa cum am spus mai sus, istoria atestă faptul că atît cumanii cît şi pecenegii — aceştia din urmă fiind un popor prin excelenţă pastoral — s-au aşezat şi au trăit, odinioară, alături de romîni, în toate ţinuturile patriei noastre ; iar în al doilea rînd, pentru că, după cum se ştie — cu excepţia Dobrogii şi a zonei raialelor turceşti de pe stînga Dunării — în interiorul ţării nu a existat o simbioză etnică romîno-turcă, iar turcii nu au pătruns niciodată — cu atît mai puţin nu s-au aşezat — în regiunea *Bucecilor* sau în aceea a *Bucecii*. De aceea, considerăm că termenul *bugeac-buceac* „păşune" şi cele două toponime derivate de la aceasta — *Buceci* şi *Bucecea* — nu pot fi de origine turcă (osmanlie), ci pecenegă sau cumană[2].

În schimb, e de presupus că omonimul său cu sensul „loc în pădure sau în baltă unde nu poţi răzbi din cauza desişului, lăstărişului, sau al buruienilor" este de origine turcă (osmanlie), nu numai pentru apropierea de sens cu turc. *bucak* „colţ", ci şi pentru faptul că în zona predunăreană contactele populaţiei romîneşti au fost directe şi permanente cu vorbitorii de limbă turcă (osmanlie) în ultimele trei-patru secole.

Cît despre *bugeacul* „ţinut de stepă brăzdat de văi adînci şi seci şi lipsit de ape curgătoare", el este de origine tătară, tătarii fiind denominatorii regiunii *Bugeac*, în care îşi are rădăcina apelativul *bugeac* cu acest ultim sens.

C. ŞTEFĂNESCU

[1] Sens către care va fi alunecat, în limba pecenegilor şi cumanilor, iniţialul *bugeac* „colţ".
[2] Aceeaşi origine consider.ăm că o are şi *bugeacul* din lucrarea citată a lui G. Pascu.

DESPRE FORMAȚIILE DE TIPUL „EMINESCIAN", „ARGHEZIAN" ÎN CRITICA ROMÎNEASCĂ CONTEMPORANĂ

DE

LUIZA SECHE

Înlocuirea atributului substantival cu funcțiune de „genitiv al autorului" (în sens larg)[1] printr-un atribut adjectival corespunzător datează în limba romînă de peste un secol: o găsim în 1836 în scrisul lui Aristia („stilul *alfieric*"[2]), apoi, după 1860, devine relativ frecventă în publicistică („ortografia *Klein-Șincaiană*", în 1862[3]; „redacțiunea *stroiciană*" [= a lui Luca Stroici], în 1864[4]; „ideile *napoleoniane*", în 1864[5] etc.), o întîlnim, de asemenea, în articolele de critică literară ale lui Mihail Eminescu („terenul *Shakespearian*, pe care d. Bolintineanu ar fi putut să-l calce mai cu succes"[6]).

După cum se poate observa din exemplele citate, unii autori scriau cu majusculă atributele adjectivale de acest tip, le confereau, adică, valoarea atributului substantival — nume al autorului din care derivau. Faptul se explică, după cît se pare, prin intenția de a menține și la atributul adjectival individualizarea, concretizarea termenului care exprima, indirect, un nume de persoană. Se mai constată, încă din veacul trecut, o preferință evidentă pentru formațiile derivate (sau, mai rar, împrumutate) cu sufixul *-ian*, sufix neologistic[7] care, adăugat la nume de persoană, creează „adjective care arată că obiectul desemnat de ele *este de natura obiectului desemnat prin cuvîntul de bază, îi aparține sau este la fel cu el*" [s.n.][8].

---

[1] *Gramatica limbii romîne* a Academiei R.P.R., volumul al II-lea [București], 1954, p. 87.
[2] C. Aristia, *Din operile lui Alfieri*, tomul I, București, 1836, în *Precuvîntare*.
[3] În jurnalul *Concordia*, Pesta, 1862, nr. 89/133, p. 353.
[4] *Ibidem*, 1864, nr. 23/277, p. 91.
[5] *Calendariul convenției pe anul 1865*, București, 1864, p. 59.
[6] M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, București, 1905, p. 58.
[7] Vezi Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală*, București, 1947, p. 175.
[8] *Gramatica limbii romîne*, cit., vol. I, p. 189.

Tendința de a exprima genitivul autorului prin atributul adjectival — nume comun („opera *lui Eminescu*" > „opera *eminesciană*") s-a dezvoltat foarte mult în critica românească din ultimele decenii, luînd chiar, în anii din urmă, aspect de manieră. Începutul folosirii în „masă" a acestor formații pare a data de la G. Călinescu, în al cărui scris, și mai ales în *Istoria literaturii române* (București, 1941), le întîlnim la tot pasul [1]. Tendința amintită se încadrează, de fapt, într-o tendință generală a limbii noastre, aceea de a prefera, dintre atribute, pe cel adjectival, „pentru motivul că adjectivul exprimă însușirea unui obiect, iar atributul determină, adică însoțește, un substantiv : realității materiale, care implică existența obiectelor împreună cu însușirile lor, îi corespunde lingvistic apariția frecventă a substantiveler întovărășite de atribute adjectivale" [2].

O altă cauză — mai importantă decît pare la prima vedere — care explică dezvoltarea necontenită a acestei tendințe este legată de ceea ce am putea numi, pe scurt, n e v o i a a l t e r n ă r i i s i n o n i m i c e; așadar, o cauză de natură stilistică. Criticul (literar, de artă etc.) examinează de obicei, în articolele sale, opera unui singur creator (ba, adeseori, chiar o singură operă a unui creator), de aceea, în mod fatal, el este obligat să repete mereu numele autorului a cărui operă o analizează; pentru a salva textul de uniformitatea repetiției, criticul apelează la sinonimie, folosind cînd atributul substantival în cazul genitiv („opera *lui Sadoveanu*"), cînd atributul adjectival corespunzător („opera *sadoveniană*"). În asemenea împrejurări, folosirea atributului adjectival în locul celui substantival este întru totul justificată, cel puțin în principiu.

În sfîrșit, înlocuirea numelui propriu-substantiv în cazul genitiv prin atributul adjectival corespunzător mai este determinată de o tendință care acționează în primul rînd în sectorul criticii și al publicisticii : este vorba de t e n d i n ț a e x p r i m ă r i i s i n t e t i c e, conform căreia în cît mai puține cuvinte sînt exprimate cît mai multe idei (sau contexte)[3]. Un singur cuvînt (sau un minimum de cuvinte) ține locul unei enunțări întregi și, mai mult decît atît, unul și același cuvînt (ori unul și același număr redus de cuvinte) exprimă, în raport cu contextul în care este folosit, două și mai multe nuanțe semantice diferite. Amintind că exprimarea sintetică se bazează în primul rînd pe adjective (mai apte, prin natura lor de reprezentante ale însușirilor, să înlocuiască explicația prin perifrază a însușirii), ni se pare util să ilustrăm chiar acum, cu cîteva exemple culese din domeniul criticii românești actuale, tendința despre care am vorbit mai sus. În exemplul tipic (fiindcă reprezintă categoria

---

[1] Cîteva exemple, culese la întîmplare : *anghelian* (p. 611), *bacovian* (629), *caragialian* (541), *chopinian* (628), *coșbucian* (520), *delavrancian* (504), *gessnerian* (518), *hoffmannian* (629), *labruyerian* (528), *lafontainian* (520), *mussetian* (525).

[2] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană* [București], 1954, p. 613.

[3] Nu insistăm în mod deosebit asupra acestei noțiuni, deoarece ea va forma obiectul special al unei lucrări care se elaborează, în prezent, la Institutul de lingvistică din București. Din exemple ca „pămînt *loessoid*"(= constituit din loess), „regiune *colinară*"(= care este formată din coline) sau „caracteristică *definitorie*" (= care are calitatea de a defini), pe care le are în vedere această lucrare, reiese clar existența, în stilul publicistic și artistic, a tendinței despre care am vorbit mai sus.

cea mai frecventă) „răspîndirea operei *sadoveniene*" (T 1960, nr. 43, p. 5/1)[1], atributul adjectival „traduce" ideea care, în mod mai complet (şi, dacă se poate spune, „normal"), se exprimă prin perifrazele „a lui Mihail Sadoveanu", „care aparţine lui Mihail Sadoveanu" [2]; în exemplul „tematica *sadoveniană*" (VR 1960, nr. 4, p. 55), acelaşi atribut adjectival se defineşte prin: „care aparţine operei lui Mihail Sadoveanu", iar în „nu este un liric propriu-zis, în sens *sadovenian*" (T 1960, nr. 49, p. 2/2), prin: „care este specific lui Mihail Sadoveanu (sau operei sale)"; în „titluri ale vastei bibliografii *sadoveniene*" (VR 1960, nr. 4, p. 54), sensul atributului aici în discuţie ne duce la perifraza „normală" echivalentă: „despre opera lui Mihail Sadoveanu, care este consacrat operei lui Mihail Sadoveanu"; în sfîrşit, fără a epuiza situaţiile posibile încă, ajungem la prototipul ultim (şi forţat!) al exprimării sintetice, în exemplul „*sadoveniana*", titlu de rubrică (VR 1960, nr. 11, p. 236), care „traduce" o propoziţie completă („rubrică închinată creaţiei, vieţii, personalităţii lui Mihail Sadoveanu"); aici fostul atribut adjectival s-a substantivat, înlăturînd substantivul pe care îl determina şi devenind, prin urmare, singurul „reprezentant" al enunţării [3]. În toate cazurile, înlocuirea atributului substantival cu valoare de genitiv al autorului prin atributul adjectival corespunzător, mai concentrat (adică mai „sintetic") decît cel dintîi (fiindcă exprimă, după cum am văzut, o perifrază întreagă, al cărui nucleu îl formează numele autorului), duce la „intelectualizarea" expresiei, măreşte aspectul livresc al comunicării: căci atributele substantivale de tipul „[opera] lui *Sadoveanu* ", „lui *Berlioz*", „lui *Rubens*" etc. sînt concrete, trimit direct la numele personalităţii citate, cer din partea cititorului un efort minim pentru identificare (efort, aşa-zicînd, de natură strict culturală, legat numai de nivelul cunoştinţelor sale), în timp ce corespunzătoarele „*sadovenian*", „*berliozian*", „*rubensian*" denumesc personalitatea în mod indirect, prin numele comun, obligă pe cititor la o veritabilă reconstituire a numelui propriu. Bineînţeles, nu rezultă de aici că aceste din urmă formaţii trebuie condamnate ori măcar evitate fără excepţie. Dat fiind însă caracterul lor prin excelenţă livresc, o oarecare moderaţie în folosirea acestor formaţii se impune. Să ne amintim, în acest sens, de recomandarea făcută în Darea de seamă prezentată la Conferinţa pe ţară a scriitorilor romîni, din primăvara anului 1962: „Critica literară — s-a spus aici — nu va reuşi să-şi îndeplinească importanta sarcină pe care o are în dezvoltarea conştiinţei socialiste a oamenilor muncii, decît întărindu-şi simţitor caracterul publicistic" [4], cu un cuvînt, accesibilitatea. Extinderea necontenită (am spune, chiar, nelimitată!) pe care o ia, în critica romî-

[1] Pentru publicaţiile periodice romîneşti citate în cursul lucrării de faţă am folosit următoarele abrevieri: C = „Contemporanul"; CL = „Cercetări de lingvistică" (Cluj); GL = „Gazeta literară"; IB = „Informaţia Bucureştiului"; IL „= Iaşul literar"; L = „Luceafărul"; M = „Magazin"; SB = „Scrisul bănăţean"; Sc = „Scînteia"; St = „Steaua"; T = „Tribuna"; VR = „Viaţa romînească".

[2] Bineînţeles că, din punct de vedere istoric, exprimarea prin atributul substantival „genitiv al autorului" este cea primară.

[3] „*Sadoveniana*" nu este un exemplu izolat; în aceeaşi revistă întîlnim şi o rubrică festivă intitulată „*arghez ana*" (VR 1960, nr. 5, p. 172).

[4] GL 1962, nr. 14, p. 1/1.

nească actuală, folosirea atributelor adjectivale de felul celor citate, în dauna numelor proprii corespunzătoare în genitiv, merge în orice caz în sens contrar recomandării de mai sus. Ceea ce accentuează încă, în mod evident, aspectul livresc al acestor formații este faptul că imensa lor majoritate este alcătuită din derivate de la nume proprii străine : deoarece între numele propriu străin și derivatul său[1] este necesar să existe o corespondență formală perfectă[2], însemnează că atributul adjectival, conservînd aspectul ortografic și ortoepic al numelui propriu din care s-a format, rămîne adesea neintegrat limbii romîne, pare din afara lexicului ei. Exemple ca *cézannian* (citește : *sezaniá*^{n}), *o'neillian* (citește : *onilian*) ori *schillerian* (citește : *șilerian*) vorbesc limpede despre aspectul livresc și „neromînesc" al acestor formații.

Urmează să demonstrăm, în enumerarea de mai jos, extinderea excepțională pe care a luat-o fenomenul în critica romînească actuală, urmînd să tragem după aceea concluziile corespunzătoare, impuse de materialul concret. Am izolat, în enumerare, cuvintele formate (de obicei pe teren romînesc) cu sufixul *-ian* (< fr. *-ien*) —cu mult cele mai numeroase —, de fiecare dintre tipurile de formații similare derivate cu diferite alte sufixe concurente :

adyendreian (< Ady Endre ; L 1960, nr. 3. p. 5/5), *anatolfrancian* (< Anatole France ; T 1961, nr. 38, p. 7/5), *arghezian* (C 1960, nr. 6, p. 3/1, IB 1962, nr. 2658, p. 1/1, IL 1960, nr. 9, p. 53, L 1961, nr. 4, p. 5/6, St 1960, nr. 2, p. 18, T 1960, nr. 3, p. 2/1, VR 1960, nr. 12, p. 125), *bachian* (< J. S. Bach ; C 1962, nr. 10, p. 4/4), *baconian* (< Francis Bacon ; IL 1961, nr. 1, p. 46, T 1961, nr. 3, p. 6/4), *bacovian* (SB 1960, nr. 5, p. 78, St 1960, nr. 4, p. 90, T 1961, nr. 35, 7/1), *balzacian* (L 1960, nr. 8, p. 1/5, T 1961, nr. 37, p. 7/1, nr. 38, p. 7/3), *bartokian* (< B. Bartók ; C 1962, nr. 17, p. 5/2, 5/3, T 1961, nr. 45, p. 11/2, 11/4), *baudelairian* (< Ch. Baudelaire ; St 1960, nr. 2, p. 16, 84, 1961, nr. 5, p. 101, T 1960, nr. 3, p. 2/1 ; și *baudelaire-ian*, T 1961, nr. 26, p. 5/4), *beethovenian* (IL 1960, nr. 4, p. 79, 1961, nr. 3, p. 67, St 1960, nr. 5, p. 84, T 1961, nr. 44, p. 10/3), *beniucian* (< M. Beniuc ; SB 1960, nr. 5, p. 5, St 1961, nr. 4, p. 105 ; și *benucian*, ap. L 1960, nr. 24, p. 10), *bergsonian* (< H. Bergson ; IL 1960, nr. 3, p. 54, L 1960, nr. 21, p. 11/2), *berkeleyan* (< G. Berkeley ; St 1961, nr. 2, p. 67), *berliozian* (< H. Berlioz ; IB 1962, nr. 2697, p. 2/2), *blagian* (< L. Blaga ; IL 1960, nr. 5, p. 51), *blake-ian* (< W. Blake ; St 1960, nr. 1, p. 101), *bogzian* (<Geo Bogza ; GL 1961, nr. 49, p. 2/5, St 1961, nr. 2, p. 61, VR 1960, nr. 3, p. 92, 95, nr. 12, p. 122), *brahmsian* (< J. Brahms ; Sc 1962, nr. 5448, p. 2/6, 2/7), *brechtian* (< B. Brecht ; GL 1962, nr. 7, p. 7/5, IL 1960, nr. 2, p. 75, nr. 3, p. 61, T 1960, nr. 39, p. 10/2), *bremondian* (< H. Bremond ; St 1960, nr. 3, p. 95), *byronian* (< G. Byron ; St 1960, nr. 1, p. 55), *calderonian* (< Calderón de la Barca ; T 1960, nr. 45, p. 2/2), *camilpetrescian* (< Camil Petrescu ; CL 1958, p. 43, 47, 48), *caragia-*

[1] Derivat din punct de vedere formal, dar totodată sinonim (în sens foarte larg) al cuvîntului din care derivă.

[2] Altfel s-ar rupe semnul exterior de legătură între derivat și numele propriu (pe care cel dintîi îl exprimă, indirect).

lian (GL 1962, nr. 9, p. 7/1, passim), *cartezian* (împrumut din fr. < R. Descartes; St 1961, nr. 2, p. 59, *călinescian* (< G. Călinescu; GL 1962, nr. 11, p. 6/2, St 1960, nr. 3, p. 66, T 1960, nr. 40, p. 2/1, 2/2, VR 1960, nr. 12, p. 145), *cehovian* (IL 1960, nr. 2, p. 79, L 1960, nr. 2, p. 3/4, St 1960, nr. 1, p. 28, 37, 39, T 1960, nr. 2, p. 1/1, nr. 4, p. 1/1), *cézannian* (< Paul Cézanne; St 1960, nr. 2, p. 78), *chopinian* (< Fr. Chopin; St 1962, nr. 6, p. 108), *coresian* (< Coresi; IL 1960, nr. 8, p. 54), *cornelian* (< P. Corneille; GL 1962, nr. 9, p. 2/3), *crocian* (< B. Croce; T 1961, nr. 26, p. 9/3), *dannuzian* (< G. d'Annunzio; St 1960, nr. 1, p. 98), *dickensian* (< Ch. Dickens; GL 1962, nr. 9, p. 6/4, St 1960, nr. 8, p. 89), *dostoievskian* (< F. Dostoievski; T 1961, nr. 6, p. 5/2 și *prefața* la F. M. Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, București, 1960, p. XIII, XIV), *ehrenburgian* (< I. Ehrenburg; T 1961, nr. 4, p. 7/2), *einsteinian* (< A. Einstein; T 1961, nr. 16, p. 8/1), *eminescian* (C 1960, nr. 6. p. 3/1, GL 1962, nr. 2, p. 4/2, T 1961, nr. 46, p. 5/3, VR 1960, nr. 2, p. 164, nr. 4, p. 54, nr. 9, p. 126, nr. 12, p. 125), *enescian* (< G. Enescu; C 1962, nr. 17, p. 5/3, T 1961, nr. 39, p. 1/4), *esenian* (< S. Esenin; GL 1962, nr. 9, p. 2/3, T 1961, nr. 29, p. 7/1), *eshilian* (< Eshil; T 1961, nr. 30, p. 9/4), *flaubertian* (< G. Flaubert; St 1960, nr. 4, p. 87), *foscolian* (< U. Foscolo; St 1961, nr. 3, p. 103), *goethian* (L 1960, nr. 13, p. 11/3), *gogolian* (< N. Gogol; IB 1962, nr. 2697, p. 2/2, SB 1960, nr, 5, p. 75, St 1960, nr. 3, p. 82, 83, T 1961, nr. 26, p. 5/4, nr. 44, p. 3/1, VR 1960, nr. 9, p. 132), *goldonian* (< C. Goldoni; IL 1960, nr. 1, p. 77, T 1960, nr. 39, p. 10/2), *gorkian* (< M. Gorki; L 1961, nr. 12, p. 5/3, T 1960, nr. 43, p. 5/1, VR 1960, nr. 4, p. 63), *gramscian* (< A. Gramsci; C 1962, nr. 19, 8/2), *grigorescian* (< N. Grigorescu; IL 1961, nr. 4, p. 63), *gustian* (< D. Gusti; VR 1960, nr. 3, p. 136), *hanslickian* (< E. Hanslick; C 1962, nr. 7, p. 6/6), *hasdeian* (< B. P. Hasdeu; L 1960, nr. 4, 5/5), *hegelian* (< Fr. Hegel; St 1960, nr. 1, p. 85, 1961, nr. 3, p. 82, T 1961, nr. 26, p. 5/4, nr. 32, p. 8/1), *hemingwayan* (< E. Hemingway; T 1961, nr. 32, p. 5/1, 5/3), *hobbesian* (<T. Hobbes; St 1960, nr. 2, p. 83, nr. 6, p. 103), *homerian* (< Homer; SB 1960, nr. 1, p. 60, p. 134), *hugolian* (< V. Hugo; GL 1962, nr. 2, p. 4/6), *ibsenian* (< H. Ibsen; L 1961, nr. 4, p. 5/5, St 1960, nr. 2, p. 88, VR 1960, nr. 9, p. 95), *julvernian* (< Jules Verne; T 1960, nr. 46, p. 4/2), *kantian* (< I. Kant; C 1962, nr. 10, p. 3/7, T 1961, nr. 5, p. 7/1, VR 1960, nr. 1, p. 192), *kennedyan* (< J. Kennedy; C 1962, nr. 17, p. 7/6), *kierkegaardian* (< S. Kierkegaard; St 1960, nr. 4, p. 100), *köstlerian* (< A. Köstler; VR 1960, nr. 4, p. 25), *lamartinian* (< A. de Lamartine, în prefața la Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I, București, 1957, p. 52), *leibnizian* (< G. W. Leibniz; IL 1961, nr. 11, p. 42), *leninian* (IL 1960, nr. 4, p. 16), *leopardian* (< G. Leopardi; St 1960, nr. 1, p. 99, nr. 5, p. 105), *lisztian* (< Fr. Liszt; T 1961, nr. 45, p. 11/3), *lovinescian* (< E. Lovinescu; IL 1960, nr. 5, p. 47), *lukasiewiczian* (< Lukasiewicz; T 1960, nr. 39, p. 7/4), *macedonskian* (< Al. Macedonski; L 1960, nr. 23, p. 9/6, St 1960, nr. 5, p. 11, T 1960, nr. 3, p. 2/1, nr. 38, p. 2/3, VR 1960, nr. 6, p. 95), *maiakovskian* (< Vl. Maiakovski; IL 1960, nr. 4,

p. 59, L 1960, nr. 8, p. 8/3, St 1960, nr. 5, p. 101; scris și *maiacovskian*, St 1960, nr. 1, p. 100, nr. 6, p. 63, 80), *maiorescian* (< T. Maiorescu; St 1961, nr. 5, p. 82, T 1960, nr. 6, p. 1/3, nr. 45, p. 7/2), *malthusian* (< Th. R. Malthus; St 1960, nr. 2, p. 67), *metastasian* (< P. B. Metastasio; IL 1960, nr. 4, p. 90), *minulescian* (< I. Minulescu; VR 1960, nr. 6, 91), *mozartian* (< W. A. Mozart; C 1962, nr. 15, p. 6/4), *mussorgskian* (< M. Mussorgski; T 1961, nr. 4, p. 11/2), *napoleonian* (< Napoleon I; St 1960, nr. 1, p. 69), *nekrasovian* (< N.A. Nekrasov; T 1961, nr. 29, p. 7/2), *palladian* (< T. Pallady; St 1960, nr. 4, p. 90), *pavlovian* (< I.P. Pavlov; St 1960, nr. 1, p. 104), *petöfian* (< S. Petöfi; L 1960, nr. 3, p. 5/5), *petrarchian* (< Petrarca; C 1962, nr. 10, p. 7/3), *pindarian* (< Pindar; T 1961, nr. 30, p. 9/3), *platonician* (IL 1960, nr. 8, p. 85, St 1960, nr. 5, p. 98), *plutarchian* (< Plutar[c]h; L 1960, nr. 20, p. 2/5), *praxitelian* (< Praxitele; VR 1960, nr. 9, p. 139), *prokofievian* (< S. Prokofiev; C 1962, nr. 24, p. 6/2), *puccinian* (< G. Puccini; T 1961, nr. 10, p. 11/4), *pușkinian* (< A. S. Pușkin; M 1962, nr. 228, p. 1, T 1961, nr. 26, p. 5/4; scris și *puschinian*, T 1961, nr. 47, p. 11/4), *quasimodian* (< S. Quasimodo; St 1960, nr. 1, p. 99), *rabelaisian* (< Fr. Rabelais; C 1960, nr. 6, p. 3/1, IL 1960, nr. 3, p. 50), *racinian* (< J. Racine; VR 1960, nr. 9, p. 168), *ravelian* (< M. Ravel; C 1962, nr. 9, p. 6/2), *rembrandtian* (< Rembrandt; IL 1960, nr. 4, p. 18, St 1960, nr. 7, p. 88, 89; și *rembrandian*, T 1961, nr. 38, p. 10/3), *rimbaldian* (<?; poate greșeală de tipar, pentru *rimbaudian* < A. Rimbaud; GL 1962, nr. 16, p. 6/1), *rubensian* (< P. Rubens; St 1960, nr. 8, p. 87), *sadovenian* (C 1962, nr. 6, p. 3/3, L 1961, nr. 10, p. 3/1—4, T 1960, nr. 43, p. 4/4, 5/1, nr. 49, p. 2/2, VR 1960, nr. 4, p. 54, 55, passim, nr. 11, p. 184, 191, 196), *saganian* (< Fr. Sagan; *Secolul* 20, 1962, nr. 3, p. 104), *sainte-beuvian* (< Ch. A. Sainte-Beuve; GL 1962, nr. 11, p. 6/4, St 1960, nr. 3, p. 64, T 1961, nr. 29, p. 9/1, 9/2), *schillerian* (< Fr. Schiller; L 1960, nr. 3, p. 5/3, C 1962, nr. 10, p. 3/6, 3/7, SB 1960, nr. 4, p. 67, 68), *schopenhauerian* (< A. Schopenhauer; VR 1960, nr. 4, p. 51), *schumannian* (< R. Schumann; St 1960, nr. 7, p. 81), *shakespearian* (GL 1962, nr. 11, p. 6/5, VR 1960, nr. 10, p. 146), *spencerian* (< H. Spencer; IL 1960, nr. 7, p. 75), *spenglerian* (< O. Spengler; L 1960, nr. 21, p. 11/2), *stanislavskian* (< K. S. Stanislavski; C 1962, nr. 10, p. 10, 5/7, T 1960, nr. 39, p. 10/2, 1961, nr. 27, p. 10/3, VR 1960, nr. 10, p. 151), *stendhalian* (<H. Stendhal; GL 1962, nr. 15, p. 8/1, IB 1962, nr. 2708, p. 2/3), *șolohovian* (< M. Șolohov; L 1960 nr. 21, p. 2/2), *șostakovician* (< D. Șostakovici; St 1961, nr. 1, p. 79, 80), *tolstoian* (<L. Tolstoi; GL 1962, nr. 9, p. 7/1, SB 1960, nr. 4, p. 21, St 1960, nr. 8, p. 109, T 1960, nr. 45, 7/1; VR 1960, nr. 12, p. 106), *topîrcenian* (< G. Topîrceanu; IL 1961, nr. 3, p. 58, nr. 12, p. 83, St 1960, nr. 3, p. 68), *toscaninian* (<A. Toscanini; IB 1962, nr. 2671, p. 2/1), *verdian* (< G. Verdi; IB 1962, nr. 2658, p. 2/6, T 1961, nr. 24, p. 11/4), *verhaerian* (< E. Verhaeren; St 1960, nr. 8, p. 85), *verlainian* (< P. Verlaine; St 1960, 2, p. 82), *virgilian* (<Virgiliu; T 1961, nr. 17, p. 3/1), *voltairian* (< Voltaire; T 1961, nr. 22, p. 6/2), *wagnerian* (< R. Wagner; C 1962, nr. 7, p. 6/6, St 1961, nr. 5, p. 91), *whitmanian* (< W.

Whitman; IL 1961, nr. 3, p. 56, 59, St 1960, nr. 2, p. 82, VR 1960, nr. 3, p. 90), *volffian* (< H. Wolff; T 1960, nr. 35, p. 9/3, nr. 36, p. 6/1), *zamfirescian* (< D. Zamfirescu; T 1960, nr. 45, p. 7/1).

Această listă s-ar putea, bineînțeles, îmbogăți continuu și cu multă ușurință la o nouă lectură a periodicelor cultural-literare românești contemporane. Apare întru totul justificată observația acad. Iorgu Iordan care afirma, cu un deceniu și jumătate în urmă (cînd extinderea fenomenului nu se putea compara nici pe departe cu aceea de astăzi), că „teoretic cel puțin, de la orice nume personal, care are o semnificație culturală etc., este posibil un adjectiv în *-ian*" [1]. Extinderea s-a produs atît în sens strict cantitativ, prin apariția a numeroase formații noi, cît și în circulație, prin folosirea acestor formații în scrisul tot mai multor critici români [2]: *bogzian*, de exemplu, care numără doar cîțiva ani de existență în limba română, apare astăzi la majoritatea criticilor care se ocupă de creația lui Geo Bogza; „fenomenul *călinescian*" tinde să devină clișeu în critica literară; apropierea (forțată) pe care un critic o face între pictura lui Tonitza și... poezia *bacoviană* se propagă la un al doilea critic, care o repetă în primul rînd pentru a putea utiliza atributul adjectival (comp. „Dramatismul social cu frecvente corespondențe *bacoviene* al unui Tonitza", St 1960, nr. 4, p. 90, cu: „lirismul de nuanță *bacoviană* al picturii lui Tonitza", SB 1960, nr. 5, p. 78). Așadar, în folosirea acestor formații începe să acționeze, pe lîngă factorul „necesitate", elementul „modă", mai puțin justificat, și care poate duce la compromiterea formațiilor aici în discuție. Puternica atracție pe care acestea o exercită în critica românească actuală, îndeosebi asupra criticilor și publiciștilor tineri, se vădește și în marea frecvență cu care ele apar la unul și același autor, creînd adesea cititorului o impresie neplăcută, de saturație. Iată, de exemplu, cum se manifestă repetiția lor pe numai două pagini închinate creației lui M. Sadoveanu (VR 1960, nr. 4, p. 54—55): „fondul social al operei *sadoveniene*", „titluri ale vastei bibliografii *sadoveniene*", „exegeza *sadoveniană*", „elemente... ale tematicii *sadoveniene*", „sublima simplitate a artei *sadoveniene*", „tematica *sadoveniană*", „ aspecte... ale operei *sadoveniene*", „sensul operei *sadoveniene*", „epoca *sadoveniană*". Alteori intervine afluxul unor atribute adjectivale diferite, care dau impresia că au fost strînse în aceeași enunțare în primul rînd din plăcerea autorilor de a realiza enumerări livrești: „un stil repertoricesc *arghezian*, *călinescian* sau *bogzian*" (IL 1960, nr. 9, p. 53); „debutînd sub auspiciile poeziei *macedonskiene*, peste care s-au stratificat cîteva note *baudelairiene* și, ceva mai tîrziu, în erotică, *eminesciene* „(T 1960, nr. 3, p. 2/1); „o alergare ritmică *eminesciană* și — respectiv — una *topîrceniană*" (IL 1961, nr. 3, p. 58); „un temperament de structură *whitmaniană* sau *maiakovskiană*" (*ibidem*, p. 59).

Formațiile în *-ian* sînt concurate uneori de acelea în *-ean*; în cîteva cazuri (*caragialean*, *coșbucean*, de exemplu) avem a face cu confundarea

[1] *Limba română actuală* cit., p. 176.

[2] Prin această din urmă caracteristică, lărgirea circulației, situația formațiilor în discuție se deosebește net de trecut, cînd ele rămîneau, cu puține excepții, izolate, limitate la uzul cîtorva critici.

sufixului neologistic (franțuzesc) *-ian* cu *-ean* (de origine slavă), desigur și din cauza asemănării lor formale; în altele, cu formații împrumutate (recent) ca atare. Numărul atributelor adjectivale în *-ean* cu funcțiune de „genitiv al autorului" este relativ mic în critica românească contemporană. Dăm mai jos exemplele întîlnite: *caragialean* (Sc 1962, nr. 5448, p. 2/4), *coșbucean* (< G. Coșbuc; VR 1960, nr. 9, p. 89), *goetheean* (St 1960, nr. 5, p. 80, T 1960, nr. 45, p. 2/1), *heraclitean* (< Heraclit; T 1961, nr. 30, p. 9/5), *mallarmean* (< St. Mallarmé; St 1960, nr. 1, p. 96, 97, 98, nr. 2, p. 84), *nietzschean* (< Fr. Nietzsche; T 1961, nr. 21, p. 8/4; și *nietschean*, L 1960, nr. 20, p. 11/4), *shakespearean* (C 1962, nr. 1. p. 4/2), *tagorean* (< R. Tagore; St 1961, nr. 5, p. 68).

Mai numeroase sînt formațiile cu sufixul *-esc*: *antonpannesc* (< Anton Pann; T 1960, nr. 35, p. 2/1), *cantemiresc* (< D. Cantemir; T 1961, nr. 32, p. 9/4), *caragialesc* (GL 1962, nr. 9, p. 1/7, nr. 10, p. 7/7, L 1960, nr. 20, p. 6/2, Sc 1962, nr. 5448, p. 2/3, VR 1960, nr. 3, p. 92), *dantesc* (C 1962, nr. 10, p. 7/3, St 1961, nr. 5, p. 100, T 1961, nr. 5, p. 2/2, VR 1960, nr. 8, p. 187), *hoffmannesc* (< E.T.A. Hoffmann; C 1961, nr. 2, p. 6), *luchianesc* (< Șt. Luchian; IL 1961, nr. 4, p. 63), *michelangelesc* (< Michel-Angelo; C 1962, nr. 12, p. 3/5, VR 1960, nr. 9, p. 139; și *michelangiolesc*, C 1962, nr. 15, p. 2/1), *molieresc* (< Molière; GL 1962, nr. 11, p. 7, passim).

Dacă exemplele nu sînt și mai numeroase, faptul se datorește tendinței din limba romînă actuală, „foarte accentuată la oamenii culți, de a prefera sinonimele fără *-esc*, cînd acestea există"[1]. Pe de altă parte, în aceste exemple nu avem a face numai cu sufixul vechi *-esc*, ci și cu sufixul italian *-esco* (în *dantesc*, *michelangiolesc*).

Aproape toate ajdectivele cu funcțiune de „genitiv al autorului" formate cu sufixul (neaccentuat) *-ic* sînt împrumuturi din limba franceză: *aristotelic* (St 1960, nr. 1, p. 99, nr. 5, p. 98, T 1961, nr. 21, p. 1/4), *erasmic* (< Erasm; SB 1960, nr. 1, p. 47), *gongoric* (< L. Góngora; GL 1962, nr. 16, p. 6/2), *heraclitic* (< Heraclit; T 1961, nr. 21, p. 8/1), *homeric* (St 1960, nr. 2, p. 97, T 1961, nr. 30, p. 1/5, VR 1960, nr. 6, p. 134), *platonic* (< Platon; St 1960, nr. 5, p. 113).

În sfîrșit, se mai pot cita și cîteva exemple de adjective similare formate cu sufixul *-ist*: *bergsonist* (< H. Bergson; T 1961, nr. 21, p. 8/4), *gherist* (< C. Dobrogeanu-Gherea; L 1961, nr. 7, p. 9/3), *iorghist* (< N. Iorga; VR 1960, nr. 10, p. 112), *pilsudskist* (< J. Pilsudski; L 1960, nr. 7, p. 12/6), *rousseauist* (< J. J. Rousseau; T 1960, nr. 36, p. 6/3; scris și *rousseau - ist*, GL 1962, nr. 2, p. 4/3).

*

Există unele condiții obiective de care criticii (și nu numai ei!) trebuie să țină seamă atunci cînd substituie atributului substantival „genitiv al autorului" atributul adjectival corespunzător:

1 I. Iordan, *Limba romînă actuală* cit., p. 171.

a) Numele propriu exprimat prin intermediul adjectivului - nume comun trebuie să reprezinte o personalitate remarcabilă pe plan național (în cazul personalităților românești) sau universal (în cazul personalităților străine), extrem de familiară unor cercuri sociale cît mai largi; altfel, adjectivul-nume comun care reprezintă numele autorului devine, cel puțin pentru cititorul mai puțin instruit, o abstracțiune, căci acesta nu va putea identifica întotdeauna, pe baza lui, pe autorul în discuție: în acest sens, ni se pare exagerată folosirea unor atribute adjectivale ca *blagian*, *bremondian*, *gustian*, *hanslickian*, *kierkegaardian*, *höstlerian*, *lukasiewiczian*, *saganian*, *wolffian* ș.a., citate în enumerarea de mai sus.

b) Chiar în cazul cînd personalitatea despre care se vorbește îndeplinește condițiile de notorietate națională ori universală, este necesar ca indicarea indirectă a numelui ei, prin atributul adjectival - nume comun, să fie precedată de numele propriu: numai după o enunțare de tipul „opera lui [G.] *Flaubert*. . .” (sau: „în această operă a *lui* [*G.*] *Flaubert*. . . .”), continuarea analizei prin termenii „opera *flaubertiană*” devine explicită pentru orice cititor. Din păcate, critica românească actuală neglijează adesea această condiție și folosește exclusiv atributul adjectival-nume comun, conferind astfel textului o excesivă valoare livrescă: *bremondian*, *cézannian*, *kennedyan*, *kierkegaardian*, *metastasian*, *minulescian*, *petöfian*, *spencerian*, *toscaninian* ș.a. apar, în locurile mai sus citate, fără a fi fost precedate (ori măcar urmate) de citarea numelui propriu corespunzător.

c) De multe ori numele unei personalități s-a consacrat în uzul general deopotrivă prin numele de familie și prin prenume: vorbim aproape întotdeauna de *Shakespeare*, fără să ne preocupe prenumele marelui dramaturg, și întotdeauna despre *Anatole France* și *Jules Verne*, fiindcă prenumele formează în aceste din urmă exemple o unitate indisolubilă cu numele de familie. Rezultatul acestei situații se oglindește în atributul adjectival care exprimă numele autorului, căci, în cazul din urmă, el se formează, prin compunere, de la ambele nume; am citat exemple ca *adyendreian*, *anatolfrancian*, *antonpannesc*, *julvernian* (v. enumerarea de mai sus). În același fel se formează și atributele adjectivale care provin de la nume de familie compuse: *michelangelesc*, *sainte-beuvian*. În sfîrșit, în cazul unor omonimii ale numelor de familie, atributele adjectivale tind, din motive lesne de înțeles, să se formeze din numele și prenumele autorului, ca în exemplul citat, *camilpetrescian*. Tendința din urmă e abia în stadiul incipient, căci în alte cazuri de omonimie s-a produs o „ierarhizare”, cronologică sau de valoare, între omonime, astfel că atributul adjectival s-a putut forma totuși exclusiv din numele de familie: termeni ca *bachian*, *grigorescian*, *napoleonian*, *sadovenian*, *tolstoian*, *zamfirescian* denumesc pe unul dintre reprezentanții familiei Bach, respectiv pe unul dintre cei doi pictori Grigorescu, pe primul dintre Napoleoni etc. Mai supărătoare este folosirea unor atribute adjectivale compuse care provin din nume proprii diferite, căci ea împinge pînă la limita extremă posibilitățile limbii române de a crea substitute adjectivale ale numelui autorului, exprimînd un cumul de nume proprii care derutează: să citățm, în acest sens, pe *galileo-newtonian* („pozițiile fizicii *galileo-newtoniene*”, 1

1960, nr. 36, p. 6/1), *haydno-mozartian* („de sub tutela *haydnomozartiană* s-a eliberat el [Beethoven] complet", St 1961, nr. 1, p. 74) sau *pumnulistociparian* („terminații *pumnulistocipariene* ca *-ciune, -tiune, -tione*", în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu* [București], 1958, p. 225).

d) Am arătat că între forma numelui propriu și forma atributului adjectival care provine din el trebuie să existe o corespondență perfectă; altfel, acesta din urmă nu-l poate înlocui și reprezenta pe cel dintîi. Cel puțin în principiu, nu se poate recomanda nici un fel de adaptare a atributului adjectival la sistemul lexical românesc[1]: dublele consoane ori vocale ale numelui propriu, accentele ori literele specifice care îl compun, se mențin și la numele comun dependent. Critica românească actuală ne oferă însă numeroase exemple de necorespondență, dintre care unele deosebit de grave, căci arată, din partea acelora de la care provin, cunoașterea imperfectă a scrierii numelui propriu la care se referă. Din lista citată nu corespund, din punctul de vedere al aspectului formal, exemple ca: *bartokian* (corect: *bartókian*), *benucian* (corect: *beniucian*), *cornelian* (corect: *corneillian*), *dannuzian* (corect: *d'annunzian*), *maiacovskian* (corect: *maiakovskian*), *molieresc* (corect: *molièresc*), *nietschean* (corect: *nietzschean*), *rembrandian* (corect: *rembrandtian*), *whitmannian* (T 1960, nr. 18, p. 2/2; corect: *whitmanian*).

Unele dintre formațiile discutate, considerate (pe drept sau nu) uzuale, au devenit, la rîndul lor, baze de producere a noi cuvinte, de compuse în special; în afară de cunoscutul *posteminescian* (scris, însă, cînd *posteminescian*, VR 1960, nr. 3, p. 136, cînd *post-eminescian*, în primul stadiu de adaptare, T 1960, nr. 41, p. 7/1), întîlnim, în critica românească actuală, compuse recente și de obicei create ad-hoc, ca *postverlainian* (L 1962, nr. 10, p. 2/1), *post-whitmannian* (sic! T 1960, nr. 18, p. 2/2), *prebeethovenian* (C 1962, nr. 10, p. 4/4), *antibacovian* (*ibidem*, nr. 4, p. 3/5), *anti-shakespearian* (T 1960, nr. 45, p. 6/4), *nebrechtian* (GL 1962, nr. 7, p. 7/1) ș.a.

Am amintit, în treacăt, că atributele adjectivale care exprimă numele autorului au numeroase valori semantice, — în principiu toate valorile semantice ale numelui propriu corespunzător, în toate contextele posibile. Vom enumera mai jos valorile înregistrate, încercînd să indicăm și frecvența lor aproximativă. Sensul de bază al acestor formații este acela de „care aparține (operei) lui X, din opera lui X" (în exemplele-tip: „prezentare a romanului *balzacian*", T 1961, nr. 38, p. 7/3; „numele unor personaje *pușkiniene*", M 1962, nr. 228, p. 1). Circa două treimi din cuvintele citate în lista de mai sus au numai, sau și acest sens. Urmează, în ordinea frecvenței, accepțiunea „care este specific (operei) lui X, în genul (operei) lui X, ca în opera lui X" (ilustrată de exemple ca: „[La Galaction] zîmbetul acidulat are pe alocuri nuanțe *anatolfranciene*", T 1961, nr. 38, p. 75; „sentimente oneste reciproce. . ., statornicie *petrarchiană*", C 1962, nr. 10, p. 7/3), accepțiune înregistrată în circa un sfert din exemplele

[1] Excepție fac doar formațiile împrumutate de acest tip, dar și la ele adaptarea este minimă, în raport cu alte cuvinte comune împrumutate.

culese. După cum se poate constata din procentele date pînă aici, celelalte sensuri dezvoltate de aceste formații sînt rare sau foarte rare :

— „ care este susținut, emis de X" („Cei mai tenaci matadori ai superlibertății *köstleriene*", VR 1960, nr. 4, p. 25);

— „care provine de la X" („operele de primă importanță ale moștenirii *dickensiene*", GL 1962, nr. 9, p. 6/4);

— „cu opera lui X" („cele mai populare spectacole *pucciniene*", T 1961, nr. 10, p. 11/4);

— „după opera lui X, care are la bază opera lui X" (singurul exemplu : „o nouă ecranizare *gogoliană*", IB 1962, nr. 2647, p. 2/2);

— „despre opera, activitatea, personalitatea lui X, consacrat (operei) lui X" („studiile *dantești* ale lui Coșbuc", VR 1960, nr. 8, p. 187);

— „în care a trăit, a activat X" (singurul exemplu : „Bayreuth-ul *wagnerian*", C 1962, nr. 7, p. 6/6).

Se vede clar, în exemplele date, pînă unde poate fi lărgită valoarea semantică sintetică a atributului adjectival în discuție : ca termen unic, el se substituie nu numai unui nume propriu în genitiv, format din doi termeni („lui X"), ci contextului întreg în care se află acesta ; e, prin urmare, adesea, mai mult decît sinonimul numelui propriu din care provine.

Extinderea semantică începe să se producă tot mai mult și prin schimbarea categoriei morfologice a acestor formații. Deși livrești și adesea neintegrate, prin aspectul lor formal, în lexicul romînesc, adjectivele de acest tip intră în sfera de influență a sistemului morfologic romînesc comun și capătă cele două valori gramaticale suplimentare pe care adjectivele le dezvoltă în limba noastră : adverbială și substantivală. Din sensul „care este specific (operei) lui X, în genul (operei) lui X" s-a dezvoltat sensul adverbial „în genul, în felul (operei) lui X" : „Gestul nu se face concret pentru ceilalți, ci *gidian* [< A. Gide], cum s-a spus" (St 1960, nr. 5, p. 113); „Se resemnează *horațian*" (SB 1960, nr. 1, p. 47). Din accepțiunea „care este susținut, emis de X" a luat naștere, printr-o lărgire abuzivă a limitelor semantice — căci răstoarnă raporturile dintre subiect și obiect —, accepțiunea substantivală „adept, susținător al (operei, ideilor) lui X", extrem de frecventă în critica romînească actuală : „*balzacieni înflăcărați*" (T 1961, nr. 45, p. 1/3); „Crede că «Svejk» este o piesă care «riscă să infurie pe *brechtieni*»" (GL 1962, nr. 7, p. 7/1); „fanaticii *casanovieni* au reconstituit biografiile fiecărui nume pomenit în treacăt de aventurierul venețian" (VR 1960, nr. 6, p. 90); „este un *horațian* euforic, un poet al roadelor" (C 1962, nr. 4, p. 3/4); „vehemente lupte ideologice... împotriva ... *lassalleienilor*" (T 1961, nr. 2, p. 8/3); „singurul *maiorescian* ortodox, Mihail Dragomirescu" (VR 1960, nr. 4, p. 44); „numeroși «*stendhalieni*» minori dezgroapă... cîte un detaliu și împrumută scriitorului o aureolă..." (VR 1960, nr. 6, p. 96).

Prestigiul de care se bucură, în scrisul criticilor romîni contemporani, atributele adjectivale formate cu sufixul *-ian* se vede și în lupta, de obicei victorioasă, pe care o duc aceste cuvinte cu concurentele terminate în *-ean* (*goetheean*), *-esc* (*molieresc*), *-ic* (*homeric*) și *-ist* (*gherist*), formate pe teren romînesc ori împrumutate.

Adjectivele în *-ian*, cu mult mai numeroase, cîștigă în permanență teren, în dauna celorlalte, adesea prin abuz. Forme „consacrate" ca *goetheean*, *heraclitean*, *shakespearean* încep să fie înlocuite cu *goethian* (L 1960, nr. 13, p. 1/3), *heraclitian* (VR 1960, nr. 3, p. 99), *shakespearian* (GL 1962, nr. 11, p. 6/5, VR 1960, nr. 10, p. 146), iar în acest din urmă exemplu forma în *-ian* este pe punctul să învingă definitiv; alături de *bergsonist* a apărut *bergsonian* (IL 1960, nr. 3, p. 54), alături de *homeric*, *homerian* (SB 1960, nr. 1, p. 60); chiar și pentru *leninist* s-a creat un dublet *leninian* (IL 1960, nr. 4, p. 16). Încercarea de a salva din această luptă unele derivate în *-esc*, sufixul concurent cel mai răspîndit după *-ian*, prin specializarea lui cu valoare peiorativă (în exemple ca *molieresc*, *caragialesc*) pare și ea, în bună parte, compromisă de faptul că actuala critică românească folosește sufixul aproape numai în derivate cu valoare neutră: *caragialesc*, de pildă, citat în lista de mai sus din cinci autori diferiți, are, în patru, valoare nepeiorativă, identică cu a dubletului „neutru" *caragialian*.

*

Din faptele expuse pînă aici rezultă concluzia că în formarea și folosirea cuvintelor de tipul „eminescian", „arghezian" apar numeroase abuzuri și erori. Dacă prezența acestor formații în lexicul limbii române este, în principiu, justificată, se impune, pe de altă parte, limitarea folosirii lor la cazurile strict necesare și în condițiile pe care le-am schițat mai sus. Critica nu se mai poate izola astăzi de mase prin limbajul căutat, livresc al celor puțini; ea trebuie să-și îndeplinească funcțiunea socială a timpurilor noastre, care cer publicistului, scriitorului, ca și criticului, să scrie cît mai corect, mai explicit și mai frumos, pentru cît mai mulți.

UNELE ASPECTE ALE ORTOGRAFIERII TOPONIMICELOR ROMÎNEȘTI

DE

V. ȘERBAN

Preocuparea pentru scrierea corectă a numelor topice romînești se integrează în interesul larg pentru cunoașterea și aplicarea normelor limbii literare.

Este însă adevărat că în materialele normative s-a dat prea puțină atenție ortografierii toponimicelor romînești. Faptul a dus la apariția unor inconsecvențe în scrierea numelor de localități în corespondență, în diferite hărți, precum și în indicatoarele întreprinderilor de transport sau de turism.

Cîteva exemple vor întări afirmația noastră.

În *Indicator alfabetic al localităților din Republica Populară Romînă*, București, Editura de stat pentru literatură științifică, 1954, pe aceeași pagină e scris *Satu-Lung*, cu cratimă, dar mai jos : *Satu Mare*, fără cratimă, deși în această privință normele ortografice actuale sînt clare : se scriu cu liniuță de unire numele de localități compuse (cf. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, § 148, pct. *c*).

În *Harta automobilistică a R.P.R.* folosirea cratimei este cu totul arbitrară : *Moldova-Veche*, dar *Șopotu Nou* ; *Sîmartinu-Sîrbesc*, dar *Sacoșu Turcesc* ; *Tîrgu-Frumos*, dar *Tîrgu Secuiesc*. În sfîrșit, determinativele *Mare*, *Mic* apar cînd legate prin liniuță, cînd nelegate : *Comloșu-Mare*, *Becicherecu-Mic*, *Ilva-Mică*, *Jamu Mare*, *Satu Mic*, *Copșa Mică*.

Consecvență în întrebuințarea cratimei se întîlnește în scrierea numelor de localități compuse prin apoziție : *Văleni-Stînișoara*, *Costești-Vîlsan*, *Răcătău-Măguri* ș.a. (în *Indicator*), *Ohaba-Mîtnic*, *Bumbești-Jiu*, *Adunații-Copăceni* ș.a. (în *Harta automobilistică*), *Drăgănești-Vlașca*, *Ocna-Mureș* (în *Harta politico-administrativă a R.P.R.*, 24 dec. 1960), respectîndu-se în acest sens actualele norme ortografice.

Surprinde însă abaterea de la aceste norme într-o hartă după care învață generații de elevi și studenți. E vorba de *Harta fizică și adminis-*

trativă a Republicii Populare Romîne, editată de Ministerul Învățămîntului în 1959, la scara 1 : 400 000. În această hartă nu este folosită liniuța de unire în notarea nici unui fel de toponimic compus.

Alte două repertorii cercetate des de un public larg sînt *Mersul trenurilor* (28.V.1961 — 26.V.1962) și *Nomenclatura poștală a localităților din Republica Populară Romînă* (editată de M.T.T., Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, București, 1961).

În M.T. nu se folosește de loc cratima în scrierea numelor topice compuse, iar în N. P. este întrebuințată destul de rar și fără să se aibă în vedere vreo normă. Așa, de pildă, apar scrise cu liniuță : *Ada-Kaleh* (în M.T. *Adakaleh* !), *Ada-Marinescu* (!), dar *Avram Iancu*.

Numele unor localități formate dintr-un substantiv în nominativ și altul în genitiv sînt scrise cu liniuță între părțile componente : *Gura-Ocniței*, *Miercurea-Nirajului*, *Vama-Buzăului*, iar ale altora nu : *Șimleu Silvaniei*, *Tău Boilor* ș.a. Nici în scrierea toponimicelor compuse prin apoziție nu se respectă norma : *Popești-Leordeni*, *Ursa-Moșteni*, *Scăueni-Sărmășag*, dar : *Drăganu Olteni*, *Drăgănești Vlașca*, *Adunații Copăceni* etc.

În nici unul din repertoriile de nume topice amintite pînă acum nu se respectă indicația dată de *Îndreptarul ortografic*. . . cu privire la notarea liniuței de unire în scrierea unor nume topice compuse, cînd între părțile componente există un element de joncțiune : *Tufenii de Jos*, *Costeștii din Deal*, *Stînca cu Zvoriștea*, *Alma între Vii*. (*Îndreptarul ortografic*. . . dă un singur exemplu : *Crăciunelul-de-Sus*. Cf. *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba romînă*, I, 1957 : *Oarba-de-Mureș* ; *Gram. l. rom.*, I, p. 155 : *Baia-de-Aramă*.)

Altă inconsecvență, care izbește pe oricine cercetează o hartă sau un document din cele în discuție, se constată în felul în care este folosit articolul enclitic la scrierea toponimicelor. Cînd este vorba de nume geografice asemănătoare ca formă cu substantivele comune feminine, peste tot acestea sînt scrise cu articol enclitic : *Beba Veche* (H.F.A.), *Ilva-Mică* (H.A.), *Baia de Aramă* (H.P.A.) și chiar la plural : *Apele Vii* (H.F.A.).

Numele localităților și ale altor fenomene geografice (ape, munți etc.) care au formă de masculin-neutru sînt articulate în mod diferit de la un document la altul.

La singular, cele mai multe apar nearticulate, fie că sînt simple, fie că sînt compuse : *Corbu*, *Bradu*, *Vișeu*, *Tazlău*, *Noul* (*Indicator*), *Sacul* (M.T.), *Șoimul* (M.T.) ; *Sacoșu Mare*, *Rîul Negru* (H.F.A.), dar *Rîu Negru* (H.P.A.), *Crăciunelu de Jos* (H.A.) ; *Zău de Cîmpie* (H.F.A.), dar *Zaul de Cîmpie* (M.T.) ; *Sînnicolau Mare* (H.P.A.), însă *Sînnicolaul Mare* (M.T.) ; *Izvorul Oltului* și *Cîmpul lui Neag* (H.A.), dar *Izvoru Mureșului* (*Indicator*) și *Cîmpu lui Neag* (H.F.A.).

Numele apelor apare, în toate hărțile, articulat : *Cibinul*, *Lotrul*, *Oltul*, *Trotușul*, cu excepția lui *Rîu Negru* semnalat din H.P.A.

La scrierea altor denumiri geografice (podișuri, vîrfuri, pasuri etc.) apare din nou inconsecvența. Astfel, în H.F.A. întîlnim : *Pasul lui Prislop* și *Podișul Hîrtibaciului*, dar și : *Vîrfu Cîmpului* ; tratamentul celor trei nume generice (*pasul*, *podișul*, *vîrfu*) este diferit, la primele două apare articolul hotărît enclitic *-l*, iar la cel de-al treilea nu apare. Această

inconsecvență se observă și în notarea numelor unor forme de relief: *Vf. Ouşorul*, *Vf. Clăbucul*, dar *Vf. Ciumatu*.

Se ştie că multe din toponimicele romîneşti au formă de masculin plural. Despre felul cum s-au format acestea (ca şi despre toate celelalte) vorbeşte pe larg acad. Iorgu Iordan în *Nume de locuri romîneşti în Republica Populară Romînă*, I, 1952. Scrierea unor astfel de toponimice cînd sînt simple (*Costeşti*, *Fierbinţi*, *Văleni*) sau compuse apozitive (*Bumbeşti-Jiu*, *Costeşti-Vîlsan*, *Popeşti-Leordeni*, *Fierbinţi-Tîrg*) nu ridică probleme.

La transcrierea toponimicelor compuse, în care primul element este urmat de un determinant (adjectiv, substantiv în genitiv, substantiv cu prepoziţie sau adverb cu prepoziţie), apar oscilaţii chiar în acelaşi repertoriu. Astfel, în *Indicator*, articolul enclitic *-i* e folosit la *Cîmpanii de Jos*, dar nu e pus la *Fierbinţi de Jos*; la fel: *Vălanii de Beiuş*, dar: *Vălani de Pomezeu*. În H. A.: *Tufeni din Vale* şi *Coţofeni din Faţă* apar fără articol, dar *Vălenii de Munte* şi *Amărăştii de Sus*, cu articol. H.F.A. şi H.P.A. par să fie mai consecvente în această privinţă.

Faţă de situaţia existentă se impune o discuţie mai amplă şi stabilirea unor criterii obiective uşor de aplicat. Dar, înainte de a ne expune punctul de vedere, să vedem care este poziţia lucrărilor normative actuale.

Micul dicţionar ortografic (1953) dădea indicaţia să scriem toponimicele compuse astfel:

a) fără liniuţă de unire:
1. substantiv urmat de adjectiv: *Baia Mare*;
2. substantiv + substantiv în genitv: *Gura Humorului*;
3. două substantive legate printr-o prepoziţie: *Curtea de Argeş*;

b) cu liniuţă:
1. nume compuse prin apoziţie: *Popeşti-Leordeni*;
2. cînd nu apare articolul: *Satu-Mare*.

Fără îndoială că în aceste indicaţii n-au fost cuprinse toate cazurile de nume topice compuse, pe de o parte, iar pe de altă parte rămînea nelămurită întrebarea: cînd nu apare şi de ce nu apare articolul?

Din dorinţa de a se evita inconsecvenţele (*Baia Mare*, dar *Satu-Mare*) şi de a simplifica lucrurile, *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (1960) stabileşte că toate numele de localităţi compuse se scriu cu liniuţă de unire: *Popeşti-Leordeni*, *Baia-Mare*, *Crăciunelul-de-Sus*, *Gura-Humorului* (p. 54).

Peste numai cîteva pagini însă, principiul stabilit e abandonat: „*Balta Albă* (lac şi localitate), *Dealul Spirei*, *Capul Rediului* (sat), *Satu-Mare*" (p. 61, nota 1; vezi şi § 160).

Pentru a putea stabili criterii judicioase este necesar să ţinem seamă de originea toponimicelor. Numele topice romîneşti, în marea lor majoritate, fie că sînt date după aspectul exterior al terenului sau după însuşirea locului, fie că indică poziţia geografică ori amintesc evenimente istorice, au la bază cuvinte comune şi s-au format după procedeele formării altor cuvinte compuse populare. Excepţie fac doar localităţile care

poartă numele unor personalități din istoria sau cultura noastră : *Negru-Vodă*, *Cuza-Vodă*, *Avram Iancu*, *Ada Marinescu* etc.

Ținînd seamă de originea numelor topice, putem stabili mai precis cînd apare articolul și cînd nu, iar în legătură cu aceasta, cînd se folosește liniuța de unire.

În articolul de față ne ocupăm numai de toponimicele care au formă de masculin-neutru și de masculin plural, întrucît acestea pun mai multe probleme.

Luăm în considerație patru categorii de nume topice :

I. Toponimice simple cu formă de masculin-neutru : *Bradu*, *Corbu*, *Tazlău*, *Vișeu* (sau *Vișău*?).

Deprinderea grafică face ca de multă vreme localități cu astfel de nume să fie scrise fără articolul enclitic *-l*. La aceasta au contribuit două fapte :

a) tendința de a nu se mai pronunța articolul de nominativ-acuzativ *-l* al masculinelor și neutrelor ;

b) apropierea toponimicelor de acest fel de numele proprii de persoane terminate în *-u*, al căror articol dispăruse încă din secolul trecut : *Albu*, *Bălcescu* (*Gram. l. rom.*, p. 152, pct. 3 și 4).

În cadrul acestei categorii sînt trei grupe de nume :

1. provenite din substantive comune articulate : *Corbu* (*<corbul*) *Bradu* (*< bradul*), scrise fără articolul *-l*, locul acestuia fiind ținut de *-u* (*Gram. l. rom.*, I, *loc. cit.*) ;

2. provenite din nume proprii de persoană, care, după cum s-a arătat, nu mai au nevoie de articol : *Magheru*, *Solacolu*, *Tehomiru* ;

3. cu formă nearticulată, terminate în *-u* semivocalic : *Tazlău*, *Vișeu*, *Valcău*.

Pentru că numele topice din ultimele două grupe n-ar avea nici o rațiune să primească articolul enclitic *-l* și pentru că cele din prima grupă fără *-l* se apropie mai mult de numele proprii de persoană, căpătînd prin aceasta un mai pronunțat caracter distinctiv față de omonimele comune, opinăm pentru scrierea toponimicelor din această categorie fără articol : *Cornu*, *Șetu*, *Tău* etc.

II. Toponimice compuse, în care primul element are formă de masculin-neutru :

1. substantiv + adjectiv : *Aradul Nou*, *Pîrîul Negru*, *Satul Mare*, *Sînnicolaul Mare*, *Tîrgul Frumos*, *Turnul Roșu*.

Propunem deci articularea primului element, în baza indicației din *Gram. l. rom.* care arată că substantivul determinat de un atribut sau de o prepoziție atributivă trebuie să primească articol (I, § 135, al. 1). În sprijinul acestei propuneri aducem și exemplul dat de acad. Iorgu Iordan, care, în opera citată, transcrie toponimicele cu formă de masculin sing. cu articol enclitic (*-l*) (p. XVII, nota 2.).

2. substantiv + substantiv în genitiv : *Izvorul Mureșului*, *Podul Turcului*, *Șimleul Silvaniei*, *Vadul Crișului* ; *Cîmpul lui Dragoș*, *Cîmpul lui Neag* ;

3. substantiv + substantiv cu prepoziție : *Zaul de Cîmpie*, *Sîngiorgiul de Pădure*, *Suplacul pe Bărcău* ;

4. substantiv + prepoziție + adverb : *Crăciunelul de Jos*, *Tazlăul de Sus*, *Vișeul de Sus* etc.

La propunerile privitoare la această categorie s-ar putea obiecta lipsa de consecvență. De ce să scriem o dată *Tazlău*, *Valcău*, *Vișeu*, fără articol, iar altă dată *Tazlăul de Sus*, *Valcăul de Sus*, *Vișeul de Jos* etc.?

Pe lîngă argumentul de la punctul 1, de natură gramaticală, se poate aduce și unul de ordin fonologic. În denumiri ca : *Sînicolau*, *Șimleu*, *Tazlău*, *Vișeu*, neurmate de determinative, *-u* este semivocalic, ceea ce face ca silaba să fie pronunțată, respectiv : *Sînnico-lau̯*, *Șim-leu̯*, *Taz-lău̯*, *Vi-șeu̯*. Or, cînd aceste nume topice sînt urmate de determinative, *-u* este pronunțat ca vocală silabică. Prezența în scris a articolului enclitic *-l* dă posibilitatea și celor care n-au auzit niciodată rostite numele unor astfel de localități să le citească corect : *Sînnicola-ul Mare*, *Șimle-ul Silvaniei*, *Tazlă-ul de Sus*, *Vișe-ul de Jos* etc.

5. substantiv + apoziție : *Geoagiu-Băi*, *Radu-Vodă*, *Răcătău-Măguri*, *Teiu-Vărăști*, *Tîrgu-Mureș*, *Turnu-Severin* etc.

III. Toponimice simple cu formă de masculin plural : *Costești*, *Coțofeni*, *Fierbinți*, *Văleni* etc.

IV. Toponimice compuse, în care primul element are formă de masculin plural :

1. substantiv + adjectiv : *Ciupercenii Vechi*, *Podenii Vechi*, *Bucureștii Noi* ;

2. substantiv + substantiv în genitiv : *Adunații Teiului* ;

3. substantiv + prepoziție + substantiv : *Coțofenii din Față*, *Filipeștii de Tîrg*, *Tufenii din Vale*, *Vălenii de Munte* etc. ;

4. substantiv + prepoziție + adverb : *Amărăștii de Sus*, *Cîmpenii de Jos*, *Fierbinții de Jos* etc. ;

5. substantiv + apoziție :

a) plural cu singular : *Bumbești-Jiu*, *Costești-Vîlsan*, *Văleni-Stînișoara* etc. ;

b) plural cu plural : *Popești-Leordeni*, cu ambele elemente nearticulate, și *Adunații-Copăceni*, cu primul element articulat.

Din cele expuse rezultă că în scrierea numelor topice romînești compuse trebuie să avem în vedere două criterii :

1. Se scriu cu liniuță de unire toponimicele compuse realizate prin juxtapunere apozitivă, indiferent de numărul la care se află părțile componente.

2. Prima parte a unui toponimic compus, urmată de un determinativ, fie că are formă de singular, fie că are formă de plural, va primi articolul enclitic. Nu mai este nevoie de liniuță, deoarece legătura între părțile componente se realizează ori prin desinențe cazuale (grupele 1 și 2) ori prin elementul joncțional (grupele 3 și 4).

În stabilirea acestor criterii am ținut seamă de indicația prețioasă dată de acad. Iorgu Iordan care arată că „ortografia trebuie să fie, în linii mari, fonologică, să țină, adică seamă de sunetele-foneme (nu de

sunetele realizate) și, cînd nevoia (de ordin practic) cere, să ia în considerație morfologia" (*Limba română contemporană*, 1956, p. 225).

Găsirea unor criterii judicioase și aplicarea lor consecventă în scrierea numelor topice românești contribuie la întărirea unității ortografiei noastre actuale. De aceea considerăm încă actuală invitația revistei „*Limba română*", făcută prin articolul lui Marius Sala, în nr. 1/1962, ca lingviștii, geografii și alți specialiști să-și spună cuvîntul în această problemă.

ABREVIERI

Gram. l. rom., I.	= Academia R.P.R., *Gramatica limbii române*, vol. I, București, 1954.
H.A.	= *Harta automobilistică a R.P.R.*, f. a.
H.F.A.	= *Harta fizică și administrativă a R.P.R.*, editată de Min. Înv., 1959.
H.P.A.	= *Harta politico-administrativă a R.P.R.*, 1960.
Indicator	= *Indicator alfabetic al localităților din R.P.R.*, București, 1954.
M.T.	= *Mersul trenurilor*, 28.V.1961—26.V.1962.
N.P.	= *Nomenclatura poștală a localităților din R.P.R.*, București, 1961.

NOTĂ DE CULTIVARE A LIMBII

DE

L. MAREŞ

Precum

Precum (compus din *cum* şi prepoziţia *pre*) introducînd o propoziţie comparativă, apare ca sinonim pentru *ca* încă din secolul al XVII-lea[1]. El stabileşte un raport de comparaţie între prepoziţii al căror predicat este exprimat prin acelaşi verb sau între propoziţii cu predicat deosebit. În cazul în care predicatul este diferit, el trebuie repetat :

Zis-au domnul nostru Isus Hristos, **precum** *scrie Matei bunul vestitor grăind.* Cheia În 1r/1. *S-au apucat să o facă de nou iarăşi* **precum** *au fost.* Neculce, L. 115. [Traian] *aŭ zăbovit în Dakra, Mesia şi Trakia pînă la anul 108,* **precum** *se va adeveri de aci încolo.* Şincai, HR. 1,7. *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma,* **Precum** *cînd soarele apune, El şi răsare undeva.* Eminescu, O. I. 204. *Cum îi slova de neagră Aşa mi-i inima-ntreagă ; Şi* **precum** *îi slova scrisă, Aşa mi-i inima-nchisă.* Jarník-Bîrseanu.

Şi în celălalt caz predicatul în general, se repetă : *Poezia îşi are limba ei . . . şi ca să o înţelegi, trebuie să o înveţi,* **precum** *se învaţă toate limbile.* Heliade, O. II, 9. **Precum** *Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr Aşa el sprijină lumea şi vecia într-un număr.* Eminescu, O. I, 132. *Eu mă ţineam în urma lui cuminte,* **Precum** *se ţine puiul după mamă.* Topîrceanu, B. 97. **Precum** *flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară pe viscol ca şi pe vreme frumoasă . . . tot astfel se ducea acum Ion pe la George.* Rebreanu, I, 427.

---

[1] Mioara Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba romînă,* Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 123.

În situația în care cele două propoziții au predicatul exprimat prin același verb, în limba veche se folosea și construcția în care predicatul subordonatei nu mai era exprimat, ci subînțeles :

Nepotul meu să va crește **precum** *adineaoare părintele său, în cinstirea instituțiilor noastre.* AR (1839), 3,2/4. *Luă în brațe pe această biată fată pe care-o legănase. . . o numi cu același nume de Zoiță,* **precum** *odinioară, și o dezmierdă ca și atunci.* Negruzzi, S. I, 26. *Am o piatră nestimată care noaptea viu lucește* **Precum** *ochiu-ți ce pîndește Fericirea depărtată.* Alecsandri, P. I, 18.

Limba română contemporană nu mai tolerează această construcție și întrebuințarea ei de către unii critici literari pare cel puțin prețioasă.

Imaginea de pe copertă vestește ceremonia lecturii, desenele dinăuntru îl stimulează pe parcurs, **precum** *aripa unei păsări ce se rotește deasupra unui drumeț.* „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", 1959, 335. *Ochiul care se apleca peste oraș —* **precum** *în aceste versuri de Mihu Dragomir, culegea : „Năvala acoperișurilor,/ca o mare răscolită de o furtună încremenită,/puzderia glastrelor atîrnînd în gol,/cu țipetele lor roșcate și albastre, ca focul, . . ."* ib., 442. *E un proces care, în ultima vreme, se desfășoară înțelept și sistematic, nu întîmplător* **precum** *în trecut,* ib. 440. *Nu-i numaidecît nevoie să fii aplecat,* **precum** *Hugo, spre spectaculoase interogații ca să te întrebi ce-ar fi fost revoluția din 1848 fără avîntul maselor bucureștene.* ib. 432.

În ultima vreme, în scrisul unor critici literari, *precum* este întrebuințat și pentru alte sensuri ale lui *ca*, ajungîndu-se la o falsă înlocuire a sensurilor celor două cuvinte. În felul acesta, s-a ajuns la trei situații :

a) În unele cazuri, de la construcțiile de tipul celor discutate mai sus, adică de la cazurile în care *precum* introduce o propoziție circumstanțială, s-a ajuns la construcții în care introduce și un complement circumstanțial de mod.

Asupra acestei construcții atrage atenția atît acad. Iorgu Iordan în *Limba română actuală* [1] cît și, mai tîrziu, *Gramatica limbii române*, care, în capitolul privind exprimarea circumstanțialului de mod comparativ, menționează : „construcția de tipul *albă* **precum** *varul*, întrebuințată de unii scriitori, nu e recomandabilă" [2].

b) *Precum* a luat locul lui *ca* și atunci cînd acesta era adverb de comparație cu valoare de prepoziție și introducea un atribut substantival prepozițional, ca în exemplul : *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* Eminescu, O. I, 31 [3].

În felul acesta *precum* a ajuns să introducă, unele cazuri, și un atribut. *Cine gîndește cu luare aminte asupra unei capitale* **precum** *Bucureștiul, gîndește, neapărat, și despre cetate.* „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", 1959, 431. *Această epocă nu mai tolerează accentele haotice, clădirile sumețite anarhic peste vecinătăți mărunte,* **precum** *urîtul*

[1] Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, ed. a II-a, p. 377.

[2] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 137.

[3] Mioara Grigorescu, *Atributul substantival în limba română*, SCL, V (1954), nr. 1—2, p. 112.

Palat al Telefoanelor, dinte iscat rău către cer. ib. 444. *Pornind din folclor, poezia lui Utan nu urmează calea livrescă a unor poeți post-verlainieni* **precum** *Maeterlinck — să zicem.* Luceafărul, nr. 93, 2/1.

Menționăm că această construcție nu este prea frecventă. Totuși procedeul trebuie să fie semnalat cu atît mai mult cu cît poate da naștere, de multe ori, la confuzii.

Cititorul, căutînd să înțeleagă mai bine sensul frazei (în treacăt fie spus, el este chiar obligat să depună efort în acest sens), va fi tentat să caute un predicat pentru propoziția circumstanțială introdusă prin *precum* pe care o presupune. Confuzia va fi mai mare în aceste cazuri în care *precum* nu introduce nici o propoziție circumstanțială, nici un complement circumstanțial, ci, printr-o substituire evident greșită, un atribut.

c) În alte cazuri *precum* înlocuiește pe *ca*, obișnuit pentru construcții aparent modale, căpătînd sensul lui „de exemplu". Construcția se întîlnește și în limba veche. Nu știm dacă la cei care o folosesc acum este o reluare a celei vechi sau o inovație. Oricum, cititorul simte aici un element arhaic sau arhaizant. Acest caz pare a fi cel mai frecvent. Vom da cîteva exemple : *Dreptatea cere, totuși, să pomenim și o reușită* **precum** *studiul despre Hortensia Papadat-Bengescu.* „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", 1958, 239. *Revistă. . . scrisă în bună măsură de tineri, pregătiți temeinic* **precum** *G. Ivașcu și Al. Piru, care țineau cronica literară.* „Luceafărul", nr. 55, 9/2. *În lirica de totdeauna, s-au conturat și alte sentimente,* **precum** *acela al iubirii, al dragostei de natură.* ib. nr. 89, 2/3. *Există în stadiul actual al creației argheziene o solemnitate profundă,* **precum** *în poezia „Cîntec la fereastră".* ib. nr. 89, 2/4. *Uneori strofe împlinite, străbătute de vigoare și prospețime,* **precum** *cele din „Cine sînt?" amintesc, totuși, prea strîns de versurile lui Labiș.* ib. nr. 92, 2/1.

Pentru limba actuală, *precum*, în aceste construcții, este un element evident învechit, care trebuie evitat, cu atît mai mult cu cît poate duce la confuzii.

PRINCIPII DE TRANSCRIERE A TEXTELOR ROMÎNEȘTI

Pornind de la constatarea că o serie de instituții (institute de cercetări, edituri) se ocupă cu editarea textelor românești din secolele trecute și că în această operație nu există unitate de metodă, secția a IX-a a Academiei R.P.R. a luat inițiativa de a organiza o discuție publică a problemei, spre a obține adoptarea unui sistem coerent și unitar. În acest scop, o comisie prezidată de acad. Al. Rosetti și compusă din Mioara Avram, B. Cazacu, Fl. Dimitrescu și I. Fischer a alcătuit un referat cuprinzînd propuneri de transcriere aplicabile diferitelor categorii de texte. Propunerile au fost discutate în ședința lărgită din 6 dec. 1961 a secției a IX-a. Spre a extinde cercul discuției, revista „Limba română" publică referatul, invitînd pe cititori să-și expună în scris observațiile.

Referatul e alcătuit din două părți, prima ocupîndu-se de problemele puse de alfabetul chirilic complet, cea de a doua de alfabetul chirilic simplificat, de cel de tranziție și de cel latin ; evident, nu se poate stabili o delimitare precisă a celor două perioade, simplificarea scrierii chirilice și abandonarea tradițiilor grafice făcîndu-se treptat și în mod diferit, după provincii și natura publicațiilor. E necesar, de asemenea, să atragem atenția și asupra faptului că referatul conține prevederi cu caracter general și nu norme precise, aplicabile în toate cazurile ; în textele transliterate, propunerile reprezintă minimul de exactitate exigibil, editorii putînd consemna și alte detalii ale originalului ; pentru textele transcrise prin interpretare fonetică, referatul nu poate epuiza toate cazurile concrete și nu poate înlocui cercetarea atentă, de către editor, a situației speciale a autorului editat.

Publicăm mai jos partea a doua a referatului, redactată de I. Fischer, urmînd ca în numărul viitor să reproducem prima parte.

SECOLUL AL XIX-lea [1]

Specificul ortografiei secolului al XIX-lea îl constituie reflectarea în sistemele de scriere a opiniilor lingvistice și istorice ale celor care scriau; în aceeași epocă alfabetul chirilic este înlocuit cu cel latin, înlocuire precedată de o perioadă de tranziție în care, alături de tradițiile vechii ortografii chirilice, apar elemente noi, în primul rînd influențe ale tendinței etimologizante; acestea își găsesc un teren mai propice în alfabetul latin, capabil să dea cuvintelor un aspect mai apropiat de etimonul (real sau presupus) latin, francez sau italian. Un număr de inconsecvențe și ezitări sînt provocate de dificultatea de a nota sunete pentru care alfabetul latin nu avea semne adecvate (*ţ*, *ş*, *ģ*, *č*, *ĭ*). Rezultă din toate aceste împrejurări o varietate extremă în sistemele de scriere. De aceea, renunțarea la transliterație [2] și folosirea metodei interpretative sînt, pentru această epocă, obligatorii. În interpretarea datelor scrierii trebuie să se țină seama că variațiile nu sînt exclusiv de domeniul grafiei și că ele corespund, cel puțin într-o anumită măsură, unor diferențe lingvistice reale, în raport cu locul de origine, gradul de cultură etc. al autorului, cu apartenența textului la un anumit stil al limbii ș.a.m.d. Nu se pot da, așadar, soluții comune pentru toate textele; editorul va trebui să procedeze la o analiză atentă a tuturor surselor de informație de care dispune și să-și stabilească, de la caz la caz, sistemul de transcriere. Acesta va putea varia după natura ediției (într-o ediție în care aparatul critic consemnează toate amănuntele grafiei, editorul se va putea libera în mai largă măsură de litera textului, cu condiția să facă mențiunile necesare în aparat). În general, însă, acolo unde există dubii în privința interpretării se recomandă păstrarea grafiei originale; pe de altă parte, e necesară o extremă prudență în ce privește unificările, deoarece dubletele grafice corespund adesea unor dublete lingvistice. În sfîrșit se va tinde ca normele ortografice azi în vigoare să nu fie încălcate decît atunci cînd faptele de limbă consemnate de texte sînt diferite de cele actuale și cînd dispozițiile acestor norme nu prevăd situațiile pe care editorul le poate întîlni.

Dăm mai jos cîteva recomandări cu caracter general.

I. Vocale

1. ъ, *ă*, *ĕ*, *ŏ*, uneori *â* = *ă*. Totuși, deoarece scrierea cu ъ, *ă* pentru *î* a fost foarte mult răspîndită de textele moldovenești și de adepții școlii latiniste, aceste semne se vor transcrie cu *î* oridecîteori pronunțarea *ă* e imposibilă: *cănd*, *căt*, *ămbla*, *mănе*, gerunzii în *-ănd*. În textele moldo-

[1] Vezi și I. Fischer, *Aplicarea noii ortografii în editarea scriitorilor noștri*, LR, IV (1955), 3, p. 75—81; F. Asan, Gh. Bulgăr, C. Căplescu, *Proiect de transcriere a textelor cu caractere latine din secolul al XIX-lea*, ib., VIII, 1959, 1, p. 21—24; N. A. Ursu, *Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului* 1800, ib., IX (1960), 3, p. 33—46.

[2] Pentru textele în alfabet latin, corespondentul transliterației ar putea fi considerată menținerea semnelor grafiei ieșite azi din uz: *ĕ*, *ŏ* pentru *ă*; *â*, *ô*, *ê*, *û* pentru *ĭ*; *ḑ* pentru *z*; *ti* și *si* pentru *ţ* și *ş*; *ch* pentru *ş* etc. Păstrarea acestor semne (practicată de unele publicații) creează dificultăți inutile atît tipografului cît și cititorului, fără a servi cu nimic preciziunea științifică.

veneți și cînd vor exista dubii asupra pronunțării reale, se va păstra *ă*: *până, întăi, călcăi* etc. Atragem atenția asupra unor dificultăți care vor fi soluționate de la caz la caz: *răsipi, rădica, păși, sărman* pot nota, în Muntenia, pronunțarea *rîsipi, rîdica, pîși, sîrman*. În grafii de felul *patriă*, *ă* va fi transcris *e*.

2. ѣ, *e* = *e* sau *ie*, după normele ortografice în vigoare. Verbul *a pieri* se pronunța, pînă către mijlocul secolului, *peri* în formele în care accentul nu cade pe rădăcină (*peri, neperitor, peire* etc.). Se va scrie deci *eu pier, noi perim*; o situație într-o oarecare măsură similară o are și verbul *a pierde*; la acesta din urmă extinderea analogică a lui *ie* s-a produs mai devreme, deoarece formele neaccentuate pe rădăcină (*perdui, perdut*) sînt mai puțin numeroase; se va proceda, de aceea, de la caz la caz. Menționăm, de asemenea, realitatea formei *împelițat*. Pentru textele moldovenești se va putea păstra grafia *e* și în alte cuvinte, cînd *e* e precedat de o consoană labială (*fer, ferbinte, pept* etc.). Tot în textele moldovenești se va păstra *e* corespunzător muntenescului *ea*: *me, pre, avei, ave, vedem* (imperfect), *lege* (articulat), *gre*, fără accent (inexistent în normele ortografice actuale și inutil în cazul de față). Se va putea restabili *ă* în grafiile latinizante *seu* (și *teu*), *reu, re-*(prefix vechi, distinct de recentul *re-*)[1], *res-* etc.

3. и, I etc., *i* = *i*. La sfîrșitul cuvîntului, la substantivele articulate, se va transcrie *ii*. În interiorul cuvîntului, precedat de consoane continue (*sin, țiță, ride, zimbi*), se va transcrie *î* sau *i*, analizîndu-se situația fiecărui text în parte.

4. й, ĭ, *ĭ* = *i*, în limitele ortografiei actuale (vezi și mai jos, diftongii). În particula *-și, -ĭ* final va fi restabilit; se va scrie deci *iarăși, totuși, cinevași, același*, indiferent de grafia textului și de rimă. Se vor corecta formele *ași* (optativ), *piezișI* (sing. și adv.) etc.; se va putea, de asemenea, suprima *-ĭ* din imperativul negativ *nu fi*, scris adesea *nu fiĭ*. Se vor respecta ezitările între *ori* și *or, și-* și *ș-* (conjuncție și pronume), *ți-* și *ț-*; se va scrie deci *or, orcare, orunde, ș-atunci, ș-a, ț-am, ț-o, ț-este*, dar și *ori, oricare, oriunde, și-atunci, ți-am* (se va scrie *ți-am* și cînd textul dă *țe*(-)*am*), *ți-o, ți-este*. Se va restabili însă *-i* final la dativul pronumelui personal aton de pers. I: *spune-mi, dă-mi, îmi*, chiar cînd creează nepotriviri grafice la rimă; recomandăm această unificare deoarece, urmat de o vocală, pronumele *mi*, spre deosebire de celelalte, nu apare decît cu *-i* final: *mi-a, mi-o* etc. La substantivele teme în *-i-*, se vor putea menține genitiv-dativele articulate de tipul *corăbii, poezii, Grecii* (scrise *corăbiĭ, poeziĭ, Greciĭ*), corespunzătoare unei pronunțări reale, garantate de ritmul versurilor.

5. ѫ, ѧ, *î, â, ê, ô, û*[2]; semnul ѧ se va transcrie *în* sau *îm-*, după regulile în vigoare.

---

[1] Chiar dacă uneori scrierea a putut determina o pronunțare nouă, ulterioară: *răvărsa* devenit *revărsa* în limba actuală, sub influența prefixului recent *re-*.

[2] Pentru textele cu caractere latine, se va ține seama de posibilitatea erorilor tipografice care duc la pierderea semnului diacritic; aceeași observație și pentru *ă*.

6. ѡ, ѻ, *o* = *o*. Cînd *o* notează sunetul [w] se va scrie *u*, conform normelor în vigoare : *zioa* = *ziua* [1].

7. *ŭ* final, cînd e exclusiv grafic (precedat de *i* sau de consoană, nu se va transcrie. Deci *ceriŭ*, *iubitoriŭ*, *grajdiŭ*, *zidiŭ* se vor scrie *ceri*, *iubitori*, *grajdi*, *zidi* [2]; se va putea conserva terminaţia *-iu*, cînd avem siguranţa că e vorba de pronunţare latinizantă. Semnele ѡ şi ѡ̆ se vor transcrie cînd *iu*, cînd *i*, după pronunţarea reală, relativ uşor de stabilit : *echinocţiu*, dar *muritori* (sg.).

II. Diftongi

În scrierea diftongilor *ea*, *ia*, *ie* se vor aplica regulile ortografice actuale. Se va analiza cu atenţie (ţinîndu-se seama de ritm, flexiune etc.) pronunţarea reală a formelor duble : *îngenunchea* sau *îngenunchia*, *înjunghea* sau *înjunghia* etc. Se aminteşte că, precedaţi de *i*, diftongii *ea*, *ia* şi *ie* se scriu *a* şi *e*; deci se vor evita grafii ca *diiavol*, *vieaţă*, *viieţi* (indiferent de numărul silabelor), *fiie* etc. Semnele *é* şi *ó* se transcriu de obicei *ea* şi *oa*; precedat de consoane continue, *é* poate însă marca şi *a* (*ţérra*, *şérpe*).

III. Consoane

1. Nu se va restabili *-l* final al articolului.

2. Pentru ezitările *m*/*n* înainte de consoane labiale (*b*, *p*, *v* şi *f*) se vor respecta regulile ortografice actuale. Deci *îmvăţa* va fi transcris *învăţa* etc.

3. *s* notează adesea *x* (grafie italienizantă); se recomandă restabilirea lui *x*, acolo unde pronunţarea [ks] sau [gz] poate fi dovedită. Se va restabili de asemenea *z* intervocalic (şi final) acolo unde cercetarea faptelor va duce la concluzia că e vorba de o pronunţare reală; atragem atenţia asupra cuvintelor care, putînd proveni direct din greceşte (*entusiasm*, *filosof*), se pronunţau cu *-s-*. Pentru prefixul *des-* recomandăm abaterea de la regulile ortografice în vigoare : vom transcrie *z* numai acolo unde limba romînă nu poate pronunţa consoană surdă, adică înainte de oclusivele sonore; înaine de *v*, *l* şi *r* se va menţine *s*. Pluralele *ministri*, *albastri nostri* corespund unei pronunţări reale şi vor fi menţinute.

4. *qu* se va transcrie *c*, *cu* sau *cv*, în măsura în care putem stabili pronunţarea exactă, lucru destul de dificil în majoritatea cazurilor; în situaţiile neclare e de preferat adoptarea formei actuale a cuvintelor.

5. *ch* notează *c*, *h* şi chiar *ş*; în cazul imposibilităţii stabilirii pronunţării reale, se va opta pentru forma actuală a cuvintelor.

6. θ se va transcrie *t*.

---

[1] Tot astfel, *doă*, *noă* se vor transcrie *două*, *nouă*, iar formele articulate *nuiao*, *agao*, *steao*, *ocao*, *zio* se vor scrie *nuiaua*, *agaua*, *steaua*, *ocaua*, *ziua*; uneori însă aceeaşi grafie notează şi *-uă*.

[2] Recomandăm această transcriere şi pentru cazurile cînd putem presupune că *-ŭ* nota o rotunjire a sunetului final; aceasta deoarece ortografia actuală nu dispune de nici un semn pentru marcarea rotunjirii. În cazuri extreme, în care există posibilitatea creării unor echivocuri supărătoare, se va putea folosi semnul *-ŭ*; generalizarea folosirii lui, însă, precum şi alte abateri de la normele ortografice actuale, ar putea da cititorilor impresia, eronată, că limba secolului al XIX-lea se deosebea esenţial de cea actuală.

IV. Semne speciale

1. Nu se va folosi accentul; în cazul cînd locul accentului merită să fie menționat, se va face aceasta în notă.

2. Nu se pune apostrof în forme ca *vro*, *dodată*, *totdauna*, *grab*, *piaț* etc.

3. Nu se desparte prin linioară prefixul *ne-* de cuvîntul cu care e compus, chiar dacă se produce contracția cu vocala inițială a acestuia (*nentîlnit*, *nemblînzit*, *navînd* = neavînd).

4. Nu se notează în nici un fel pronunțarea în două silabe a grupului *eo* în *vreo* (de evitat grafia *vre o* și folosirea tremei), *deocamdată*, *deodată* etc. și nici a grupurilor *oi* și *ei* în *doilea*, *treilea* etc.

V. Nume proprii

1. Pentru numele proprii românești se vor aplica recomandările de mai sus.

2. Pentru transcrierea din alfabetul chirilic a numelor străine se va aplica regula stabilită de ortografia actuală pentru transcrierea textelor rusești : numele proprii din limbi cu scriere latină vor fi scrise ca în limba de origine (sau intermediară), menționîndu-se eventual în notă grafia românească; deci *Doussault*, *Rousseau*, *Voltaire*, *Shakespeare*, *Quichotte*, *Horace*, nu *Duso*, *Ruso*, *Volter*, *Șecspir*, *Chișot*, *Oras*.

CONTRIBUȚII LA INTERPRETAREA GRAFIEI CHIRILICE

III. PROBLEMA „DISPARIȚIEI" LUI *U* FINAL ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

DIOMID STRUNGARU

Adusă în discuție în secolul trecut de Miklosich [1], Tiktin [2], Hasdeu [3] și alții, problema lui *u* final în limba romînă a fost aprofundată, la începutul secolului nostru, de Ovid Densusianu [4] și reluată, în repetate rînduri, de alți cercetători de seamă [5]. În stadiul actual al acestei probleme s-a ajuns la două păreri, diametral opuse. În timp ce unii admit, alături de Ovid Densusianu, existența lui *u* final în limba romînă veche, considerîndu-l continuatorul celui latinesc, alții opinează pentru „dispariția" lui *u* final în limba romînă încă din secolul al XIII-lea, sau și mai înainte.

În prezentul articol reluăm discuția, sprijinindu-ne pe unele considerente noi, rezultate din interpretarea grafiei chirilice privind consoana precedentă lui *u* final, precum și din observarea anumitor deficiențe în argumentările unora dintre cercetători.

*

După cum se știe, Ovid Densusianu, urmărind procesul amuțirii treptate a lui *u* final în limba romînă, a stabilit cinci faze, determinate de „condițiile speciale fonetice în care se găsea finala cuvintelor" [6]. Potrivit acestor faze, textele romînești vechi (din sec. XVI—XVII) prezintă de regulă pe *u* final în cuvintele paroxitone și *pe -ŭ* (ierurile finale) în cele proparoxitone, iar în secolul al XVIII-lea *-u* e notat numai după un „grup

---

[1] În *Beiträge zur Lautlehre der rumän. Dialekte*, Vocalismus, III, p. 9.

[2] În „Zeitschrift für romanische Philologie", XI, p. 74; XII, p. 223.

[3] Vezi, între altele, diferitele sale comentarii în *Cuvente den bătrîni*, I și II.

[4] În documentatul studiu *Din istoria amuțirii lui „u" final în limba romînă*, în „Anal. Acad. Rom.", s. II, tom. XXVI, Mem. secț. lit., București, 1905.

[5] Indicăm o parte din bibliografie în cele ce urmează.

[6] În *art. cit.*, p. 29; vezi și *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, 1914, p. 95.

de consoane", pe cînd după consoană simplă el este notat mai adesea prin ieruri (ъ, ь — pentru care folosesc semnul -*ŭ*) ; acestea din urmă și-au pierdut, în scurt timp, valoarea fonetică. Totuși, prezența lui *u* final în unele rostiri dialectale din secolul trecut constituie, după aprecierea lui Densusianu, încă o dovadă că *u* final din limba romînă veche c o n t i n u ă pe cel latinesc.

Concluziile lui Densusianu au găsit aprobare la cei mai mulți dintre cercetătorii noștri, printre care trebuie menționați I.-A. Candrea [1], acad. Al. Graur [2] și, mai cu seamă, acad. Iorgu Iordan, domnia-sa arătînd că fazele evoluției lui *u* final stabilite de Ovid Densusianu „sînt interesante și trebuie considerate ca valabile" [3].

Faptul că Densusianu, Candrea și acad. Iorgu Iordan au ajuns la aceleași concluzii nu poate fi considerat întîmplător. Analiza exemplelor aduse în discutarea acestei probleme de fonetică istorică arată limpede că fiecare autor în parte a avut în vedere c o n d i ț i i l e f o n e t i c e — care s-au dovedit a fi aceleași — din f i n a l a c u v i n t e l o r. Această situație se reflectă, după cum vom observa numaidecît, în procesul aplicat la suprascrierea literelor în silabele din finala cuvintelor (date ca exmple în problema lui *u* final) ; aici s-au impus aceleași c r i t e r i i [4], ele fiind determinate, evident, tocmai de condițiile fonetice i d e n t i c e din silabele cuvintelor la care ne referim.

Să urmărim, de pildă, exemplele în documentul din 1750, folosit de Densusianu în studiul citat. În acest document (înregistrat sub nr. 61/LIV din Bibilioteca Academiei R.P.R.) se por observa situații ca acestea :

a) Apare -*u* , cînd, precedat fiind de un „grup consonantic", prima din consoanele grupului, care închide penultima silabă, este suprascrisă, iar a doua, prin faptul că e scrisă în rînd, apare însoțită de vocala finală, constituind împreună cu aceasta ultima silabă a cuvîntului : *dreptu*, *largu*, *răspunsu*, *trăgîndu* [5] ;

b) Apare -*u* (-*ŭ*) cînd e precedat doar de o consoană simplă, scrisă în rînd : *datŭ* ;

c) Nu apare -*u* (-*ŭ*) cînd consoana sau ambele consoane din finala cuvîntului sînt suprascrise : *cu***m**, *to***t**, *scrii***nd**.

Situații similare găsim și în exemplele discutate de Candrea (*op. cit.*, p. 31), fiindcă :

a) Apare -*u* „în mod regulat după două consonante" (indiferent de faptul dacă intervine sau nu suprascrierea) în cuvinte de felul acestora : *cîndu curundu*, *cruntu*, *dereptu*, *avîndu*, *măruntu*, *pămîntu*, *lungu*, *cîntu* ;

b) Apare -*u* „după o singură consoană", alteori fiind înlocuit cu -*ŭ* ; însă atît -*u*, cît și -*ŭ* (ierurile finale) au consoana precedentă trecută în rînd : *aburŭ*, *adîncatŭ*, *adevăru*, *adevărulu* etc.

---

[1] În cunoscutul său studiu despre *Psaltirea Șcheiană*, vol. I, p. 191.

[2] Vezi „Romania", LIII (1927), p. 397.

[3] *Despre limba lui Neculce*, în SCL., V (1954), nr. 3—4, p. 337 și urm. (citatul la p. 342, n. 2).

[4] Asupra c r i t e r i i l o r suprascrierii literelor chirilice, vezi articolul nostru în nr. 5/1961 al acestei reviste, p. 474 și urm.

[5] Literele suprascrise sînt indicate și în acest articol prin caractere cursive aldine.

c) În celelalte cazuri, în care Candrea precizează că *—u* „lipseşte cu desăvîrşire", situaţia se explică prin aceea că, în manuscrisul din care sînt luate exemplele în cauză (ms. 449 din Biblioteca Academiei R.P.R.), ele au, fără excepţie, consoana precedentă lui *—u* (*-ŭ*) trecută deasupra rîndului: *aparat* (1/1—2), *răsădit* (2/2—3), *ğudeţ* (2/14), *sfîrşit* (10/3), *rupem* (3/15—16), *ğuc* (4/2), *lut* (5/3) *săbor* (16/17) etc.

Trecînd la exemplele culese de acad. Iorgu Iordan din notele autografe ale lui Neculce (ms. 253 din Biblioteca Academiei R.P.R.), observăm aceeaşi stare de lucruri:

a) Apare *-u* în cuvintele terminate „într-un grup consonantic", din care prima consoană e suprascrisă, iar a doua (cea precedentă lui *-u*) e scrisă în rînd: *acestu* (264 v), *agiunsu* (474 r), *Amburhu* (474 v), *arătîndu* (438 v), *cîndu* (439 r), *celălaltu* (474 v), *dîndu* (474 r), *domnu* (313 v, 438 r, 438 v), *dreptu* (474 r), *Dumitraşcu* (313 v), *fiindu* (439 r), *fostu* (429 r, 438 v), *înţelegîndu* (439 r), *luîndu* (313 v), *lungu* (438 v), *mărsu* (474 v), *mestecîndu* (439 r), *moschicescu* (474 r), *Moscu* (433 v), *multu* (434 r), *neavîndu* (438 v), *nemţescu* (474 v), *Peterburcu* (474 r), *prinsu* (474 v), *purtîndu* (438 v), *răspunsu* (474 v), *simţindu* (438 r), *sîntu* (439 r), *slujescu* (313 v), *strîngu* (474 v), *strînsu* (438 v), *suptu* (433 r), *turcescu* (479 r), *vădzîndu* (429 r), *viindu* (429 r).

b) Apare *-u* (*-ŭ*) după „consoană simplă", scrisă în rînd: *preţu* (474 v), *zăbovitu* (433 r), *Tarigradŭ* (304 r, 474 r).

c) Nu apare *-u* (*-ŭ*) cînd consoana sau „grupul de consoane" precedente lui *u* final sînt suprascrise: *bun* (429 r), *cum* (429 r, 436 v), *drum* (474 r), *frumos* (421 r), *lup* (436 v), *omorît* (421 r) *avgust* (474 v), *înţelept* (436 v), *mult* (436 v).

Exemplele de sub *c* arată că, datorită condiţiilor fonetice, în silaba din finala cuvintelor care menţineau în trecut pe *u* final, s-a creat situaţia favorabilă suprascrierii în mod frecvent a consoanei simple şi, sporadic însă, a „grupului de consoane" din vecinătatea nemijlocită a lui *u* final, ceea ce a dus la nenotarea acestei vocale finale în asemenea împrejurări[1].

Se impune, deci, ca alternativa de ordin pur grafic, cu *-u* (*-ŭ*) — cînd consoana care îl precede e scrisă în rînd — şi fără *-u* (*-ŭ*) — cînd, în aceleaşi cuvinte, aceeaşi consoană e suprascrisă — să fie interpretată în unul şi acelaşi sens: al existenţei reale a lui *u* final în limba romînă veche. Potrivit acestei interpretări a grafiei consoanei precedente lui *u* final apare un argument în plus în sprijinul părerii întemeiate a tuturor lingviştilor care au susţinut că *u* final a existat în realitate în limba romînă veche, el fiind continuatorul lui *u* din limba latină.

*

Opusă părerii de mai sus este o a doua părere, potrivit căreia *u* final n-ar fi existat în textele noastre din secolele XVI—XVIII cu valoare fonetică de sine stătătoare, întrucît „amuţise" şi „dispăruse" încă din

[1] Vezi amănunte în privinţa aceasta în articolul citat din LR, X (1961), nr. 5, p. 481.

secolul al XIII-lea. Cît despre notațiile cu *-u* (*-ŭ*) — acestea ar fi doar simple semne ortografice, fără vreun conținut fonetic. Dacă *u* final mai apare pe alocuri, dialectal, el nu ar avea totuși nici o legătură cu *u* din limba latină, fiind un p r o d u s n o u, de „origine fonetică", datorită pronunțării explosive a consoanelor finale.

Împotriva acestei păreri — al cărei promotor este, după cum se știe, acad. Al. Rosetti — s-au pronunțat mulți cercetători, mai cu seamă în ultimul timp. Astfel, într-o judicioasă critică, acad. Iorgu Iordan consideră „inacceptabilă" această teorie, deoarece — conchide domnia-sa — „contra părerii lui Rosetti vorbesc și faptele, nu numai logica"[1]. De aceeași opinie este și G. Istrate, scriind : „Cred că nu poate fi dovedită afirmația autorului în legătură cu dispariția lui *u* final din limba noastră, încă din secolul al XIII-lea..."[2]. Acad. Emil Petrovici[3], referindu-se la cuvinte de felul lui *Qrud* (= crud), *Fichur* (= fecior), *Buyul*, atestate în documentele latinești din Ungaria, scrise de cărturari de limbă maghiară, își exprimă părerea că, din asemenea forme, asupra inexistenței lui *u* final „nu se poate... trage nici o concluzie, cum a făcut Al. Rosetti", după cum nici grafiile cu ier final ale formelor românești din documentele slave „nu pot servi la stabilirea caracterului consoanei finale"[4]. În cele cîteva cuvinte — în general străine : *chipu*, *scumpu* — prezența lui *-u* (*-ŭ*) este pusă, pe bună dreptate, pe seama analogiei : „Un cuvînt străin, îndată ce a intrat în limba ce l-a adoptat, este supus regulilor gramaticale acesteia"[5].

Pe de altă parte însă, tot acad. Emil Petrovici, trecînd peste observațiile întemeiate de mai sus, consideră valabilă ideea fundamentală susținută de acad. Al. Rosetti în privința dispariției lui *u* final, atunci cînd scrie următoarele : „După Al. Rosetti, *-u* a dispărut încă din secolul al XIII-lea... Tot pe atunci trebuie presupusă și dispariția lui *i*"[6]. Într-un alt loc presupune chiar că aceste două vocale finale ale limbii române ar fi dispărut și mai înainte : „prin secolul al X-lea"[7].

Răspunzînd criticilor, acad. Al. Rosetti se pronunță mai întîi împotriva teoriei lui Densusianu, obiectînd că e bazată pe texte copiate și că rezultatele teoriei „sînt contrazise de o serie de texte contemporane"[8]. Trebuie precizat că deducțiile lui Densusianu nu se bazează numai pe texte copiate (deși, pentru o problemă de fonetică istorică, un text scris în secolul al XVI-lea în limba română contează deopotrivă, fie că e original, fie că e copie) iar în ipoteza modificării originalului de către copiști, e greu de presupus că aceștia ar fi introdus pe *-u* acolo unde nu-și avea rostul. Reținem, de asemenea, că textele originale „contemporane" celor

[1] Nota la p. 342—343 din articolul citat.
[2] Vezi „Studii și cercetări științifice", F i l o l o g i e, IX (1958), nr. 1—2, p. 190—191.
[3] *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba română*, în SCL., III (1952), p. 127 și urm.
[4] *Art. cit.*, p. 151.
[5] *Ibidem*, p. 154.
[6] *Ibidem*, p. 144, n. 2.
[7] *Ibidem*, p. 157.
[8] LR, IV (1955), nr. 1, p. 62.

folosite de Densusianu nu numai că nu contrazic, dar întăresc rezultatele prezentate de autor[1].

La întrebarea pe care şi-o pune acad. Al. Rosetti dacă moldovenii mai pronunţau pe *u* final la jumătatea secolului al XVIII-lea, cum demonstrase acad. Iorgu Iordan, răspunde hotărît : „desigur că nu"[2]. Prin afirmaţii asemănătoare sînt respinse[3] criticile juste ale acad. Emil Petrovici, iar faţă de dovezile prezentate de P. Neiescu[4], în sprijinul continuării lui *u* final din limba latină, autorul declară că nu a găsit „nici un argument valabil" pentru a abandona tezele pe care le preconizează asupra lui *u* final de un sfert de veac[5]. Reflectînd şi asupra concluziei la care ajunge, într-un articol recent, acad. Emil Petrovici în problema lui *u* final—potrivit căreia „formele absolute" ale unor cuvinte de felul lui *prinsemu*, *vremu* din Codicele Voroneţian „le putem auzi şi astăzi", şi că cei care au notat pe *-u* în textele noastre vechi pronunţau în realitate această vocală care continuă pe *u* din limba latină[6] – acad. Al. Rosetti se pronunţă şi de data asta împotriva acestor deducţii[7]. În sprijinul acestei susţineri, cunoscutele argumente ale domniei-sale sînt invocate cu insistenţă[8], fără a lua în considerare obiecţiunile întemeiate, ridicate între timp de către ceilalţi cercetători.

*

Din dorinţa de a aduce o modestă contribuţie la rezolvarea justă a acestei probleme complexe şi controversate, am procedat la o analiză atentă a argumentelor pe care se sprijină părerea din urmă. Rezultatele acestei încercări sînt concretizate în cîteva constatări noi, pe care le supun aprecierii cititorilor în cele ce urmează.

1. *Lipsa lui* **u** *final în documentele latineşti şi slave anterioare secolului al XVI-lea e un fenomen firesc.* Se susţine că *u* final românesc a dispărut încă din secolul al XIII-lea, deoarece nu-l găsim în cuvinte ca *Buiul*, *Butul*, *Fichur*, *Raiul*, *Thatul* întîlnite în documentele medievale latineşti

---

[1] O simplă confruntare între textul *Psaltirii Hurmuzache*, autograful traducătorului din slavoneşte, şi textul *Psaltirii Şcheiene*, din care Densusianu a luat o serie de exemple, confirmă acest adevăr. Urmărind numai prima pagină a fiecărui text, întîlnim fie cuvinte redate la fel : *Davidu*, *prorocu*, *voru*, *necuraţilorŭ*, fie deosebite sub aspectul grafic din finala cuvintelor, în sensul că lui *-ŭ* sau unei consoane suprascrise din S îi corespunde în H consoana scrisă în rînd, urmată de *-u* (mai rar de *-ŭ*) : *cîntecul* (S) — *cînteculu* (H), *sfatulŭ* (S) — *sfatulu* (H), *păcătoşilorŭ* (S) — *grĕşiţilorŭ* (H), *răsădit* (S) — *răsăditŭ* (H), *ğudeţ* (S) *ğudeţu* (H), *sfatul dereptilorŭ* (S) — *sfatulŭ pravednicilorŭ* (H), *Domnul* (S) — *Domnulu* (H).

[2] *Pentru justa interpretare a limbii textelor romîneşti vechi*, în LR, IV (1955), nr. 1, p. 60 şi urm.

[3] Vezi *Cîteva probleme de fonetică a limbii romîne*, în SCL, V (1956), p. 457 şi urm.

[4] „Cercetări de lingvistică", Cluj, II (1957) p. 159 şi urm.

[5] *Din nou despre* u *final în limba romînă*, în SCL, X (1959) nr. 3, p. 445 şi urm. (citatul la p. 447).

[6] *Forme absolute şi forme conjuncte (în sandhi) ale cuvintelor în grafia obişnuită şi în transcrierea fonetică*, în *Fonetică şi dialectologie*, vol. III, 1961, p. 57 şi urm.

[7] *Silabisirea ca mijloc de interpretare a notării prin scris a fonemelor*, în SCL, XII (1961), nr. 4, p. 467 şi urm.

[8] Prin formulări ca acestea (culese din cuprinsul notelor a două pagini) : „Vezi cartea noastră" (p. 468, n. 1, 2, 5 ; p. 468, n. 1, 2) ; „Cf. obiecţiile noastre" (p. 468 n. 4 ; p. 369 n. 3) ; „Vezi expunerea noastră" (p. 468 n. 6) ; „Vezi observaţiile din cartea noastră" (p. 468 n. 7) ; „Vezi şi argumentarea noastră" (p. 469, n. 4).

(sec. XIII—XIV), nici în cuvinte ca : *Bratulъ, Creţulъ, Surdulъ, Nĕgulъ, Mihulъ* din documentele noastre slave anterioare secolului al XVI-lea.

În realitate, în documentele amintite nici nu ne putem aştepta la prezenţa lui *u* final romînesc. Secretarii străini, din cancelariile maghiare ca şi cei din cancelariile slave, nu cunoşteau rolul lui *u* final romînesc : acela de desinenţă a nominativului singular al masculinelor (şi neutrelor) în cazul de faţă. Şi aceasta, deoarece ştim cu toţii că vorbitorul nu recunoaşte, în limba lui maternă, decît acele sunete care au o valoare fonologică, adică sunetele folosite pentru a distinge înţelesul cuvintelor în limba respectivă[1]. Puteau oare să recunoască o asemenea funcţiune a lui *u* final romînesc cărturarii străini, însărcinaţi — atîtea veacuri în urmă — cu întocmirea documentelor de cancelarie în limba latină sau slavă ? Răspunsul la această întrebare, care nu poate fi decît negativ[2], explică adevărata cauză a lipsei lui *u* final romînesc în documentele noastre scrise în limba latină şi slavă înainte de secolul al XVI-lea.

Pe de altă parte, nu se poate trece cu vederea că, în secolele XIII—XV, printre grămăticii documentelor latineşti şi slave de la noi existau unii cunoscători ai limbii romîne[3] ; evident, despre aceştia nu se mai poate spune că nu sesizau rostul fonologic a lui *u* final romînesc. Să vedem, deci, cum procedau ei atunci cînd se găseau în situaţia de a introduce, în textul documentului latinesc sau slav, cuvinte romîneşti avînd pe *u* final la nominativ. Puteau ei să-l noteze ca atare pe acest *u* final în cuvinte de felul celor citate : *Buiul, Butul, Creţulъ, Surdulъ* ?

În mod firesc nu ne putem aştepta la un răspuns afirmativ nici la această întrebare. Grămăticii pe care îi avem în vedere nu puteau să introducă pe *u* final romînesc, pentru că o astfel de formă a cuvintelor (*Butulu, Surdulu*) atrăgea după sine schimbarea cazului, provocînd o perturbare atît în contextul latinesc cît şi în cel slav. În contextul slav, de pildă, forme ca *Bratulu, Creţulu, Mihulu, Surdulu* sînt proprii cazului dativ, ceea ce ar fi prezentat o situaţie incompatibilă cu funcţia de subiect a acestor cuvinte. Reţinem, în această privinţă, observaţia justă a acad. Emil Petrovici : „un *u* final cu toată valoarea lui vocalică în rostirea romînească a secolelor XIV—XV... nu ar fi fost notat la sfîrşitul unor nume proprii romîneşti, deoarece ar fi fost înţeles ca terminaţie slavă a dativului sg. masc." [4].

În consecinţă, cuvintele romîneşti cu *-u* la nominativ nu puteau fi introduse într-un text slav fără a se înlocui această vocală prin desinenţa slavă corespunzătoare, reprezentată prin ieruri (ъ, ь). Nerespectarea acestei reguli gramaticale slave ar fi însemnat tolerarea unei anomalii, ceea ce este aproape de neconceput pentru cărturarii însărcinaţi cu redac-

[1] Principiul acesta e relevat de acad. Al. Rosetti în articolul *Pentru o fonologie a limbii romîne vechi*, în SCL, XI (1960), nr. 3, p. 689—690.

[2] Pentru grămăticii străini, forma cu *-u* avea un înţeles diametral opus faţă de ceea ce percepea un romîn (vezi mai jos).

[3] Despre un text slav, care se presupune a fi scris de un romîn în sec. XI—XII, vezi în revista „Biserica ortodoxă romînă", LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1111 şi urm.

[4] În articolul citat din SCL, III (1952), p. 151.

tarea actelor oficiale în cancelariile domnești pînă în secolul al XVI-lea. Considerăm, deci, că *u* final romînesc nu-și avea rațiunea existenței sale în documentele latinești și slave anterioare secolului al XVI-lea și că această lipsă, consecință a unei stricte reguli gramaticale[1], nu trebuie înțeleasă în sensul dispariției lui *u* final din limba veche românească.

2. *Cum se explică și ce denotă apariția sporadică a lui u final romînesc în textele slave anterioare secolului al XVI-lea.* Am arătat la punctul precedent că, în mod firesc, *u* final din limba romînă nu putea să pătrundă într-un document slav decît prin înlocuirea lui cu desinența nom. sg. slav (ierurile : ъ, ь) — spre a nu da loc unei anomalii. În ciuda acestei situații, *u* final romînesc s-a strecurat, totuși, în mod cu totul sporadic, în documentele noastre slave anterioare secolului al XVI-lea.

Pentru a găsi explicația unor asemenea abateri de la regula gramaticală slavă, trebuie să ne gîndim la grămăticii romîni, care, în anumite împrejurări, au lăsat să se strecoare forma proprie limbii lor materne, cu *u* final la nominativ, în detrimentul formei corecte (cu ier final) cerută de contextul slav. O astfel de abatere s-a ivit la numele propriu de persoană, fie al grămăticului însuși — care, subscriind actul, a fost ispitit să-și treacă numele așa cum îl rostea în realitate — fie al martorului romîn, nume care trebuia de asemenea trecut cu pronunțarea cît mai exactă. În felul acesta ne explicăm apariția numelui *Radu* într-un document al mînăstirii Tismana din 1458 : ... и азъ Радꙋ Грама, ѫ ѵ исписа =și eu *Radu* Grama, care am scris (Arh. St. Buc., s. ist., nr. 47).

Un document dat în 1490 (probabil în București) este semnat de martorii *Albu*, *Dumitru*, *Neagu* : Ѳ̃ѣѣꙋ ст҃оѵи, Дꙋмитрꙋ пѣ̃карии... Нѣгꙋ (Arh. St. Buc., s. ist., nr. 76).

Uneori și funcțiile pe care le îndeplineau anumite persoane, perpetuîndu-se de la un secol la altul, erau tratate ca apelative romînești (de la care s-a trecut și la nume proprii), încît și la acestea apare *-u* romînesc. Este cazul unui Stan *Gramaticu*, întîlnit într-un document dat în București la 10 aprilie 1488, în care îl găsim alături de *Albu* comis : Ѳ̃ѣꙋ комѵ̃ и ѧ҃ ст҃а̑ грамматикꙋ пѵ̃ (Arh. St. Buc., s. ist. nr. 72). Același Stan *Gramaticu* apare și în documentul din 1490, citat mai sus, alături de *Albu*, *Dumitru*, *Neagu* : ...и азъ грамматикꙋ ст҃а̑.

Găsim, de asemenea, un martor *prăcalabu*, cu *-u* (în locul lui *-a*, cerut de contextul slav, întrucît numele propriu însoțitor e în cazul genitiv) : Вѣра... пана Петра пръкалабоꙋ = credința... lui pan [= domnului] Petru *pîrcalabu* (Suceava, 1449) ; Costăchescu, DM *în Șt.*, II, p. 744/5—6)[2].

De la nume de persoane, procedeul introducerii formei romînești cu *-u* s-a extins și la nume topice, știut fiind că, în epoca feudală, unele

[1] Pentru abateri, cu totul sporadice, de la această regulă, vezi expunerea din paragraful următor.

[2] Folosesc aceleași prescurtări bibliografice (la citarea textelor slave) din lucrarea acad. Al. Rosetti, *LR, sec. XIII—XVI*, exceptînd documentele originale, controlate la Biblioteca Academiei R.P.R. și la Arhivele Statului din București.

localități erau denumite după numele proprietarului respectiv. De remarcat însă că cei care introduceau pe *-u* (atît la nume de persoane cît și la cele topice) — conștienți de această eroare gramaticală — căutau să o atenueze folosind expresia на имѣ (= cu numele) înaintea cuvîntului în cauză, spre a atrage atenția că vine vorba despre un nume propriu, pe care e nevoit să-l dea într-o formă străină de text (formal acuzativul era înlocuit prin dativ) : на имѧ Сима Тѣнсѣѧ... Ԥлеѳ҃а Тѣнсѣѧ (Suceava, 1453 ; Costăchescu, DM *în Șt.*, II, p. 467/8—9) ; на имѧ ѳрѣнкоѧ, de unde și satul cu același nume : село на имѧ Ѳрѣнкоѧ, alături de un alt sat cu flexiunea de la plural : село на имѣ ѳрѣнчеԥїн (Suceava, 1468 ; Bogdan, DȘM, I, p. 127).

Treptat se introduce forma cu *-u* românesc și în topografia locală, fără specificația prealabilă „на имѣ", lăsînd să se înțeleagă de la sine referirea la o denumire aparte de pîrîu, baltă, deal : до wкрѣшіѥ Ѳромосоѧ = pînă la obîrșia *Frumosului* (Suceava, 1411, Costăchescu, DM *în Șt.* I, p. 81/12) ; ...и селиԥе на имѣ Кѣшчорѣле на потоцԥ Ѳнацелорѣ = și seliștea cu numele Căscioarele pe pîrîul *Finațeloru* (Suceava, 1469 ; Bogdan, DȘM, I, p. 134) ; ...и блата Бистрецѣ (București, 1480 ; Panaitescu, DȚR, I, p. 314/20) ; кѣтѣѧ Хѣецѣкнїи на имѣ Ѯнгѣрашїи = *cutulu* — adică „cotul satului" — Hueșteanii cu numele Ungurașii (Suceava, 1488, Bogdan, DȘM, I, p. 334). Tot în acest document întîlnim cuvîntul *buoru*, după imaginea încrustată pe un brad „însemnat".

Aproape la atît se limitează specificul exemplelor în care, datorită diecilor români, s-a strecurat *u* final românesc în contexul unor documente slave de la noi. Nici nu ne putem aștepta la un număr prea mare de asemenea exemple[1], cunoscut fiind obstacolul care sta în calea introducerii acestei forme românești cu *-u* în documentele noastre slave anterioare secolului al XVI-lea. Însă tocmai din acest motiv, exemplele de mai sus au o importanță cu totul aparte în clarificarea fenomenului fonetic în discuție : fiecare atestare sporadică a lui *u* final românesc, în condițiile arătate, reprezintă un argument peremptoriu că acest *-u* se rostea ca oricare alt *u* din cuprinsul aceluiași text. Nu există altă rațiune — în afară de necesitatea pe care o simțeau grămăticii români de a reda pronunțarea exactă — pentru care a fost impus *-u* în cuvintele citate : *Albu*, *Bistretu*,

1 Din cele „cîteva cazuri" în care acad. Al. Rosetti (*LR sec. XIII—XVI*, p. 31) admite, totuși, că „*-u* e notat", și anume : *Tunsulu* (de 2 ori), *Finateloru* și *Sătcelu*, am renunțat la ultimul exemplu, luat din ediția P. P. Panaitescu, DTR, I, p. 310/24 : „(săs popom) *Sătcelu* (= cu popa *Sătcelu*, n. pr. București, 1480") ca necorespunzător. În documentul original (nr. 61 de la Arh. St. Buc., s. ist.), acest cuvînt figurează în contextul : с҃ъ попо ѡ Сѣчѣ҃. Prin urmare, cuvîntul în discuție e un nume topic — și nu „popa Sătcelu" (cum greșit e tradus în ediția citată, p. 312) — iar prepoziția slavă care îl precede arată că vocala care întregește cuvîntul la coborîrea în rînd a ultimei consoane suprascrise reprezintă desinența genitivului slav.

Cu aceeași interpretare, greșită după observația pe care o fac, e dat cuvîntul *Sătcelu* de D. P. Bogdan în *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946, p. 197 ; de aici îl ia și R. Todoran, citîndu-l drept unul dintre exemplele în care „*u* final [românesc] e notat fără să fie introdus din vechea slavă, unde avea o valoare morfologică" („Daco romania", XI, p. 278) — deci tocmai contrar situației de fapt.

buoru, cutulu, Dumitru, Fînaţeloru, gramaticu, Négu, pîrcalabu, Radu, Tunsulu. Cu fiecare exemplu în parte se capătă o mărturie sigură că: în limba romînă din secolul al XVI-lea continua să existe *u* final din limba latină, cu valoare fonetică de sine stătătoare[1].

3. *Notarea prin ieruri sau nenotarea lui u final nu afectează realitatea fonetică a acestei vocale.* Existenţa reală a lui *u* final romînesc e pusă la îndoială şi din cauză că, în textele vechi romîneşti, el e notat adesea prin ieruri, iar pe de altă parte sînt frecvente cazurile în care nu e notat. Se consideră, anume, că în secolele XIV-XV „ierurile aveau un rol pur ortografic", deoarece în vechile texte slave (copii din sec. X—XII) „se manifestă tendinţa de dispariţie a ierurilor intense" (*LR sec. XIII—XVI*, p. 89); în al doilea rînd, în textele romîneşti din secolul al XVI-lea atît ierurile cît şi *-u* sînt notaţi în cuvinte ca: *dinъ, chipъ, chipu*, în care nu poate fi vorba de conservarea lui *u* final (*op. cit.*, p. 90).

Aceste două fapte nu sînt totuşi atît de concludente. Dispariţia ierurilor din textele vechi slave, încă din secolul al X-lea, rămîne o problemă de fonetică proprie acestei limbi de acum zece secole; utilizarea ierurilor în textele romîneşti vechi din secolul al XVI-lea e o problemă cu totul alta, pusă pe tărîm romînesc, unde aceleaşi ieruri au primit valori fonetice corespunzătoare romîneşti, în conformitate cu regulile ortografice stabilite de către cărturarii romîni în acest secol. Numai aşa se explică faptul că, în limba romînă veche, unele slove chirilice aveau valori fonetice diferite, independent de rolul lor din vechea slavă, prin adaptarea acestor slove la cerinţele de exprimare a fonemelor limbii romîne.

---

[1] Încercările de a atribui prezenţa lui *-u* romînesc altor cauze nu-şi ating ţinta. Nu corespunde situaţiei de fapt ipoteza că „acolo unde apare", *u* final romînesc „este introdus din vechea slavă, unde avea o valoare morfologică" (*LR sec. XIII—XVI*, p. 32) şi anume: „*-u* reprezintă desinenţa de genitiv a numelor cu teme în *-u* (ъ), de exemplu *sy ū*, genitiv *synu* în vechea slavă" (*op. cit.*, p. 33). Mai întîi substantivele din această categorie erau doar cîteva la număr, ele fiind asimilate (încă din vechea slavă) de către cele care fac genitivul în *-a*. Nu-i de mirare dacă, în exemplele înşirate pentru a ilustra această desinenţă, nici unul nu e la genitiv singular, ci toate, cum era şi de aşteptat, în cazul dativ: *Moişu Filosofu, Tatulu, Stanciulu, Radulu, Nanu, Şerbu, Micutu, Crăciunutu, Bratutu, Romanu, Danu, Muşatu* (op. *cit.*, p. 33). Acest *-u*, desinenţa dativului slav, ca şi *-u* desinenţa genitivului de la cîteva substantive din vechea slavă nu exprimă posibilitatea introducerii lui *u* final romînesc din această limbă.

Nu se poate pune temei nici pe ipoteza că în exemplele: *Albu, Neagu, Frîncu, Bistreţu*, prezenţa lui *-u* ar fi consecinţa lipsei articolului masculin singular „*-l*" (*op. cit.*, p. 34). Documentele ne prezintă deopotrivă formele articulate cu art. *lu* (suprascris prin contracţie prin *l*) şi cele nearticulate. Alături de *Albu, Dumitru, Negu, gramaticu* (doc. nr. 72, citat mai sus) în acelaşi document întîlnim: *Florescul, Pîrvul, Dancul*. Folosirea formei articulate: *Albul* (Suceava, 1445, Costăchescu, *DM în. Şt.*, II, p. 526/6), *Negrul* (Tîrgovişte, 1482, doc. X/7 de la Academia R.P.R.) nu poate decît să întărească posibilitatea existenţei formei nearticulate (*Albu, Negru*) în documentele timpului.

Cu atît mai puţin poate fi vorba de lipsa articolului „*-l*" la nume comune. Interpretarea că în *Nep tu* (Suceava, 1453, Costăchescu, *DM în Şt.*, II, p. 458/9) am avea a face „cu *-l* (sau *-lui*) nenotat" (*op. cit.*, p. 32) trebuie evitată, pentru că acest cuvînt romînesc e îngrădit în flexiunea slavă, cu *-u* desinenţa dativului: и дѣ непотъ своемѹ, попѹ Ѡанн = şi a dat nepotului ei, lui popa Oană.

În concluzie, susţinem că nu se poate vorbi de lipsa articolului masculin sg. în exemplele citate, după cum e prematur să se considere o atare lipsă drept „inovaţie" în morfologia limbii romîne din secolul al XVI-lea (*op. cit.*, p. 158).

Să ne gîndim, de pildă, ce reprezenta slova chirilică ѫ în vechea slavă față de ceea ce reprezintă în scrisul românesc : *ă, î, în, n, u* ; și tot astfel v. sl. ѡ față de rom. *o, uo, oa, uă, u* etc. Să nu uităm apoi că însuși acad. Al. Rosetti ne-a demonstrat — împotriva părerii greșite a lui Densusianu și Candrea — că unul din ierurile finale, anume ъ, într-o serie de exemple „notează pe *i*" (*op. cit.*, p. 88).

Rămînem, deci, la concluzia stabilită la primul punct, anume că notarea lui *u* final românesc prin ieruri în textele slave a fost impusă de regula gramaticală a acestei limbi ; în textele românești însă, ierurile îndeplineau diferite roluri (*ă, î* ; *-u, -i* etc.) — potrivit cerințelor legilor fonetice și morfologice ale limbii noastre, de care au ținut seamă toți acei cărora le datorăm primele începuturi ale scrisului românesc.

Cît despre cele cîteva notații cu ieruri și *-u* în cuvinte care n-au comportat vocale finale, ar însemna să ignorăm rolul atît de cunoscut al analogiei și al statisticii, dacă ne-am împiedica de ele[1].

Nu afectează valoarea lui *u* final nici n e n o t a r e a acestei vocale, căci oriunde apar „notații fără *-u*", acestea nu reprezintă decît o simplă problemă de grafie : urmarea firească a s u p r a s c r i e r i i consoanei precedente lui *u* final. Iată, într-adevăr, situația clarificată în felul acesta pentru exemplele cu notații diferite, citate de acad. Al. Rosetti[2] : (Sima) *Tunsulu*, (Ștefan) *Tunsulu*, însă (Bălos) *Horjescul*, (Ioan) *Horjescul* (Suceava 1453, Costăchescu, *DM în. St.*, II, 467/6—10) ; (на потоци) *Fînațeloru* (Suceava, 1469, Acad. R.P.R., doc. XV/5), însă *Budul* (fără loc, 1421, Costăchescu, *DM în. St.*, I, 142/5). De asemenea : *Albul* (Tîrgoviște, 1420, DISR, 14/15), *Săpatul*[3] (fără loc, 1402—1408), *Afumatul* (Tîrgoviște, 1424, Arh. St. Buc., ms. 712), *Cireșelul* (fără loc, 1424, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 25), *Albulă, Stancul, Radulă, Ștefan, Mateșă* (fără loc, 1425, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 26), *Amarul* (Argeș, 1430, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 30), *Albul, Radulă, Stanciul, Iarciul, Vlaicul, Barbul, Tatul* (Tîrgoviște, 1431, Arh. St. Buc., s. ist., nr. 31) etc.

Nu mai vorbim de faptul că, uneori, s-a considerat „nenotarea" lui *u* final în cuvinte în care nici nu poate fi adusă în discuție această vocală. Este cazul cuvintelor *Ğuratul* (Suceava, 1469 ; Bogdan, DȘM, I, 134) și *Stancul* (Vaslui, 1452 ; Bogdan, *Doc. mold. din s. XV, XVI*, p. 31), trecute printre exemplele de „notații fără *-u*" (*op. cit.*, p. 31 și 32).

În cotextul documentelor originale, aceste două exemple se prezintă astfel : гдѣ бы̑ дѡ̑ дида и҃ Ѡана Ꙗоврат҃ = unde a fost casa unchiului lor, a lui Oană al Giuratului (vezi doc. nr. XL/5 de la Biblioteca Academiei R.P.R.) ;

вѣра пана Станч҃... Петра... Банчана = credința lui pan Stancul, ... a lui Petru... a lui Bănceanu.

---

[1] Vezi, în această privință, cele citate mai sus (la p. 585) din articolul acad. Emil Petrovici,

[2] *LR sec. XIII—XVI*, p. 31—33.

[3] Vezi grafia cuvîntului în facsimilul de la p. 17/12 din colecția St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrîn.*

Este limpede că aceste două substantive masculine, nume proprii de persoană, sînt în cazul genitiv. Ca atare, vocala care se impune să fie întregită, prin coborîrea în rînd a lui ʌ suprascris, este -ʌ (desinența genitivului slav pentru masculinele nume proprii de persoană), nicidecum -*u* romînese, presupus că n-ar fi fost notat de grămătic, fiindcă „dispăruse" de prin secolul al XIII-lea.

În legătură cu cele arătate aici, adăugăm că nu există „notații capricioase", puse pe seama acestei vocale finale. (*LR sec. XIII—XVI*, p. 88). Nu se poate vorbi despre o „regulă generală" a acestor notații „capricioase" în toate textele (*op. cit.*).

Problema se clarifică de îndată ce urmărim situația în lumina criteriilor suprascrierii literelor. Într-adevăr, dacă întîlnim același cuvînt notat „în chipuri diferite" (*LR sec. XIII—XVI*, p. 88), explicația o avem la îndemînă. Exemplele citate : *cum* de 3 ori (în realitate de 4 ori) și *cumu* de 2 ori, din *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), se explică prin faptul că *m* e suprascris în primul caz (*cum*, de 4 ori), pe cînd în *cumu*, același *m* e scris în rînd (de 2 ori). Și tot astfel, în *Catastihul Mînăstirii Galata* (1588) întîlnim : *covoru* (193/31) față de *covor* (192/24, 192/27, 193/34), *auru* (199/187) și *aurŭ* (197/137, 291/231—2), însă *aur* (204/306), sau *fînu* (207/380, 210/426, 210/431) alături de *fîn* (206/357, 210/428) etc.

Încheiem discuția asupra acestor amănunte cu convingerea că notarea lui *u* final prin ieruri ca și nenotarea acestei vocale se sprijină pe criterii bine precizate, încît aceste grafii nu stingheresc cu nimic valoarea fonetică pe care o avea de fapt vocala finală în discuție.

4. *Nu există probe care să ateste un u final recent, produs pe o altă cale fonetică.* Încercarea de a explica pe *u* final ca fiind un sunet de altă natură decît cel moștenit din limba latină surprinde. Se consideră anume că ar fi un *u* final de proveniență mai recentă, „produs pe cale fonetică", datorită „unei pronunțări explozive a consoanelor finale" — sunet „întrebuințat din nevoi ritmice, în cuvintele care terminau versurile populare" [1].

În sprijinul acestor deducții, e citat [2] un pasaj din *Letopisețul* lui Miron Costin (ediția P. P. Panaitescu), în care se constată unele cuvinte cu „notație zero" : *hatmanul*, (au) *trecut*, *oblicindu-l* etc., iar altele cu „notația -*u*" : *leșăscu*, *dîndu*, *cîndu*, *Osmanu*. Din aceste grafii inconsecvente ar rezulta că *u* final „lipsește" în cazurile în care nu e notat, iar acolo unde apare, el nu ar reprezenta în realitate această vocală, notațiile respective din pasajul citat fiind puse pe seama „repartiției în frază a cuvintelor cu -*u* final" ; se precizează anume că „*u* final apare mai ales la sfîrșitul frazelor, acolo unde suflul scade" (*op. cit.*).

Să analizăm însă cu atenție întregul pasaj, pe care îl reproduc în acest scop din manuscrisul nr. 2601 al Bibliotecii Academiei R.P.R. (f. 223 v — 224 r) — semnalînd totodată și literele suprascrise :

„*Era și solul leșăscu den Țara Moschicescă pornit de craiul la* ⁂*părățiie, anume Trăbinskii, pre carel<e>* (*dîndu știre craiului Konețu*

[1] Vezi detalii în : *LR sec. XIII—XVI*, p. 90 ; LR, IV (1955), p. 62—63 ; SCL, V (1954), nr. 3—4, p. 438 și urm.

[2] SCL, V (1954), nr. 3—4, p. 440.

Polskîi Hatmanul" cîndu veniia asupra lui Abaza pașe cu oști turcești) îl trimisesă la .↑părățiie craiul, întrebîndu de Turci, ce pricină ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanu. Și au trecut solul acela pen ț <a> ră curundu .↑ urma lui Abaza pașea, .↑ zilel <e> lui Moisei Vod<ă> Ce oblicindu-l. Abaza pașea au trimis de l-au opritu[1] *la Pravádi ia, silindu-l să-ș<i> dea soliia la dînsul, temîndu-să să nu se oblicească prin soliia lui aceie cale a lui, cum au fostu. Ce nevoindu solul să-i dea soliia, și răspunzîndu că este trimis la singură .↑părăție, nu la unul den pași, l-au oprit cîtăva vreame. Ce Liahul au silitŭ cu mijloace de-au datŭ știre de sine la Poartă că este opritu. Și au venitu poruncă la Abaza Pașea să-l sloboadză. Și numai ce i-au căutatu a-l slobodzi, iară așe-i stricasă solului lucrurile la .↑părățiie, cît nici o cinste n-au avut care să cade solilor. Și l-au pornitu cu răspunsu de scîrbă .↑napoi fără zăbavă".*

Atît în ceea ce privește „notația zero" cît și în privința „notațiilor cu *-u*", rezultatele analizei noastre se deosebesc fundamental de concluziile amintite, pentru că:

a) Toate exemplele în care apare „notația zero" își găsesc explicația în suprascrierea consoanei din finala cuvîntului: *solul* (de 3 ori) *craiul* (de 2 ori) *hatmanul, dînsul, unul, oblicindu-l, silindu-l a-l, să-l, îl, oprit, pornit, trimis* (de 2 ori), *trecut, avut, cum, cît, solilor, sultan, Hotin.*

b) Toate exemplele care prezintă „notația *-u*" au consoana imediat precedentă scrisă în rînd, fie că e vorba de o singură consoană care precede pe *-u*: *opritu* (de 2 ori), *pornitu, venitu, Osmanu*, fie că înaintea lui *-u* se află două consoane, din care anteprecedenta e de obicei suprascrisă: *cîndu, curundu, dîndu, întrebîndu, leșăscu, nevoindu, răspunzindu, răspunsu.*

c) Cîteva cazuri notate cu ier final: *căutatŭ, datŭ, silitŭ* nu fac decît să confirme ipoteza lui Ovid Densusianu (și a acad. Iorgu Iordan) că *u* final după consoana simplă era mai slab pronunțat.

d) Grafiile alternative de felul lui *opritu* (de 2 ori), *opritŭ, oprit.* sînt concludente în sensul argumentării pe care o susținem, că *-u* (*-ŭ*) apare cînd consoana precedentă e scrisă în rînd, însă nu e notat, cînd aceeași consoană e suprascrisă.

Prin urmare, în manuscrisul lui Miron Costin, ca și în oricare alt text mai vechi sau mai nou, nu poate să existe dovada care ar justifica apariția unui *u* final recent, altul decît cel moștenit din limba latină.

★

Analiza faptelor expuse în prezentul articol ne oferă probe peremptorii pe baza cărora ajungem la următoarele concluzii:

1. Criteriile suprascrierii literelor chirilice, orientate după natura silabelor, confirmă părerea lui Densusianu, sprijinită și de alți lingviști romîni, despre existența reală a lui *u* final în textele romînești vechi ca o continuare a lui *u* latinesc.

2. Părerea opusă, exprimată îndeosebi de acad. Al. Rosetti, nu-și găsește sprijin în argumentele prin care s-a încercat să se demonstreze

[1] Cuvintele care urmează: „*la Pravádia, silindu-l să-ș<i> dea soliia la dînsul*" sînt înlocuite, în pasajul citat prin puncte de suspensie. Intervenția nu-i întîmplătoare, ținînd seamă că *-u* apare în fața prepoziției *la*, contravenind regulii „unde suflul scade".

„dispariția" lui *u* final, de origine latină, încă din sec. al XIII-lea și „apariția" unui alt *u* final, produs pe o altă cale fonetică, într-o epocă relativ recentă.

3. Părerea contradictorie pe care o întîlnim la acad. Emil Petrovici, potrivit căreia *u* final din limba romînă continuă pe *u* latinesc, iar pe de altă parte el ar fi „dispărut" încă din secolul al X-lea, s-a dovedit a fi justă numai în prima ei parte; în ceea ce privește însă „dispariția" de un mileniu al lui *u* final romînesc, ea nu are la bază decît argumentele formulate de acad. Al. Rosetti, împotriva cărora însăși domnia-sa se pronunțase cu autoritate științifică.

4. Necesitatea, justificată din punct de vedere științific, de a studia împreună evoluția fonetică a vocalelor finale *i* și *u* impune același corectiv atît părerii lui Densusianu și Candrea, care admit existența lui *u* final, în timp ce consideră pe *i* final dispărut, cît și părerii diametral opuse, exprimată de acad. Al Rosetti, după care *i* final se păstrează pînă astăzi, însă *u* final ar fi dispărut cu multe veacuri în urmă.

5. Pentru a rezolva pozitiv problema controversată a identificării stadiilor fonetice prin care au trecut, de-a lungul veacurilor, vocalele finale *i* și *u*, se impune să se renunțe pentru totdeauna la ideea neîntemeiată a „dispariției" acestor două vocale în limba romînă veche.

VERSUL 22 DIN *FLOARE ALBASTRĂ*

DE

TRAIAN COSTA

În „Convorbiri literare" de la 1 aprilie 1873 (anul VII, nr. 1), Eminescu publică două poezii, *Înger și demon* și *Floare albastră*. A șasea strofă a *Florii albastre* a apărut în revistă astfel (respect întru totul originalul) :

Acolo'n ochiu de pădure
Lângă bolta cea senină
Și sub trestia cea lină
V'om ședè in foi de mure

Ediția primă a lui Maiorescu reproduce această formă, dar cu *ochi* în loc de *ochiu* și *Vom ședé* în loc de *V'om ședè*, îndreptînd greșeala de tipar a „Convorbirilor literare" ; adaug că Maiorescu pune un punct după ultimul vers, deși nu știu dacă trebuie să despărțim strofa aceasta de următoarea :

Și mi-i spune-atunci povești
Și minciuni cu-a ta guriță
etc.

Abia în ediția a III-a a lui Ion Scurtu (*Lumină de lună*, 1912) se ivește o nouă formă :

Acolo'n ochi de pădure
Lângă trestia cea lină
Și sub bolta cea senină
Vom ședea în foi de mure.

Această intervertire (nu totală) a versurilor nu e argumentată de Scurtu în nici un fel, nu e nici măcar pomenită în nota de la sfîrșitul volumului referitoare la *Floare albastră*. Dacă operația lui Scurtu a fost intenționată, conștientă, el ar fi fost dator să o semnaleze, cu atît mai mult

cu cît ediţiile sale anterioare (din 1908 şi 1910) respectaseră textul „Convorbirilor literare" şi al primei ediţii a lui Maiorescu.

Dar şi mai surprinzător procedează Bogdan-Duică în ediţia de la Cultura naţională (1924). Afirmînd că scopul ediţiei lui e de a restabili textul lui Eminescu în formele în care s-a publicat întîia oară, el prezintă totuşi strofa în cauză nu cum apăruse în „Convorbiri literare", ci cum se găseşte în ediţia mai sus pomenită a lui Scurtu (scriind doar *ochiu* şi *şedeà*), fără a spune nimic despre acest lucru în nota poeziei. Trebuie să adaug însă că în hăţişurile istoriei textului eminescian s-au rătăcit şi alţi editori care afirmă ritos că reproduc forma princeps, deşi în realitate se mulţumesc să transcrie, cu mai multă sau mai puţină acribie, textul unor ediţii abia cu cîţiva ani mai vechi. Şi Ibrăileanu se mulţumeşte să reproducă strofa aşa cum apare la Scurtu, tot fără explicaţii (în ediţia de la „Naţionala" S. Ciornei); Constantin Botez, în 1933, publică forma din „Convorbiri literare", scăpînd încă un prilej de a-l învinui pe Scurtu de lipsă de metodă şi de gust, dacă acestea vor fi fost cauzele substituirii de versuri.

Abia G. Călinescu în ediţia sa din 1938 ia atitudine, făcînd o comparaţie între cele două versiuni: în text, Călinescu dă strofa „Convorbirilor", dar în notă observă că „firesc ar fi" ca la Scurtu. În anul următor, ca şi în toate ediţiile pe care le-a dat mai apoi, Perpessicius se raliază „rectificării" lui Bogdan-Duică (recte: a lui Scurtu din 1912). În sfîrşit, în *Limba romînă*, 3/1960, I. Creţu se ocupă pe larg de *Floare albastră*, găsind, cum era de aşteptat, foarte firească varianta din „Convorbiri literare".

Eu nu îndrăznesc să mă avînt pe terenul pururi lunecos al discuţiei dacă situaţia, ca să zic aşa, e firească sau nefirească, pentru că socot că o cercetare strict filologică ajunge să dezlege problema.

Dacă amintesc că strofa despre care e vorba lipseşte din manuscrisele lui Eminescu păstrate la Academie, e lesne de înţeles că toţi cei care preferă versiunea Scurtu se bazează pe presupunerea, neexprimată, că în versiunea din „Convorbiri literare" avem de-a face o r i cu o inadvertenţă a autorului, din momentul cînd şi-a transcris poezia pentru tipar, o r i cu o greşeală de tipar.

Întîia presupunere mi se pare că nu rezistă unui studiu atent şi complet. Se ştie, din procesele verbale ale Junimii, că *Floare albastră* a fost citită de Eminescu, împreună cu *Înger şi demon*, în şedinţa de la 7 septembrie 1872 (Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. IV, p. 457). Dacă Eminescu a citit atunci, acolo, forma (presupusă greşită de partizanii lui Scurtu)

Lîngă bolta cea senină
Şi sub trestia cea lină

şi dacă această formă ar fi trezit nedumeriri printre auditori (Pogor, Maiorescu, Negruzzi, N. Gane, Tassu), autorul şi-ar fi îndreptat pe loc manuscrisul înainte de a-l încredinţa lui Negruzzi spre tipărire. Părerea mea este că forma în care şi-a predat poetul poezia e forma considerată de el definitivă, corectă (şi oarecum autentificată de lectura publică).

A doua presupunere a susținătorilor variantei Scurtu ar fi greșeala de tipar a „Convorbirilor literare". Dar o asemenea greșeală de tipar, deși nu imposibilă (ce e imposibil în această materie?), mie mi se pare extrem de improbabilă. Dacă zețarul a avut în manuscris

Lîngă trestia cea lină
Și sub bolta cea senină.

(forma socotită autentică de ucenicii lui Scurtu) și el a putut sări de la *lîngă* din primul vers la *bolta cea senină* din versul al doilea, e greu de crezut că după cîteva clipe a săvîrșit o greșeală identică, de sens contrar, sărind de la *și sub* din versul secund la *trestia cea lină* din cel precedent (cel mult după *și sub* ar fi repetat cuvintele *bolta cea senină*, iar dacă și-ar fi dat seama de repetiție ar fi înlăturat și prima etapă a erorii, adică saltul de la *lîngă* din versul dîntîi la *bolta cea senină* din celălalt). Din același motiv n-aș socoti că o asemenea greșeală s-a putut produce la tipărirea ediției din 1912 a lui Scurtu, cum am fost ispitit o vreme să cred ; dar aceasta nu mă împiedică să găsesc inexplicabilă tăcerea lui Scurtu (și mai puțin a lui Bogdan-Duică), care, repet, nici măcar nu semnalează modificarea, necum să o argumenteze.

Că greșeli de tipar există cu duiumul în poeziile tipărite de Eminescu la „Convorbiri literare" nu poate tăgădui nimeni. Dar ce soi de greșeli? Iată-le pe cele mai grave din *Înger și demon* și *Floare albastră*, apărute împreună în același număr al revistei. În *Înger și demon* s-a cules *'ndărtănic* (în loc de *'ndărătnic*, versul 23), *păr* (în loc de *par*, v. 56), *mută* (în loc de *mute*, v. 65), *fecioarelor* (în loc de *fecioreștilor*, v. 68), *amoaroasă* (în loc de *amoroasă*, v. 70), *neliberi* (în loc de *neliber*, v. 86), *idalul* (în loc de *iadul*, v. 91). În *Floare albastră* : *v'om* (în loc de *vom*, v. 24 și 46), *albastra* (în loc de *albastră*, v. 55). Se vede că cele mai frecvente greșeli sînt adăugarea sau substituirea cîte unei litere.

Ipoteza mea este că greșeală de tipar există și în versurile de care mă ocup, dar că nu e vorba de o transpunere brutală a unor jumătăți sau sferturi de vers, ci doar de substituirea unei singure litere și anume că *bolta* stă în loc de **balta**.

Cred că ipoteza mea poate fi acceptată și numai comparînd versurile :

Hai în *codrul* cu verdeață,
Und'izvoare plîng în vale,
Stînca stă să se prăvale
În prăpastia măreață.

Acolo'n *ochi de pădure*,
Lîngă **balta** cea senină
Și sub *trestia* cea lină
Vom ședea în foi de mure

cu începutul poeziei *La mijloc de codru* :

La mijloc de *codru* des
Toate păsările ies,

Din huceag de aluniș
La voiosul *luminiș*,
Luminiș de lîngă **baltă**,
Care'n *trestia* înaltă
etc.

Dar aș mai putea cita versurile :

La temei de *codri* deși
Nu-i cărare ca să ieși,
Ci-i o *rarişte* de brazi
Și un *ochi voios de iaz*

din manuscrisul 2276, 58 v., „variantă fragmentară" la *Povestea Dochiei și ursitorile* (D. Murăraşu, *Literatura populară*, ed. a II-a, p. 386 ; vezi și p. 595). Cuvintele date de mine în cursiv ne arată că „situația" e aceeași.

Iată însă că **balta** *cea senină* apare întocmai și printre variantele marelui poem *Memento mori* (datînd din aceiași ani cu *Floare albastră*), publicate de Perpessicius (vol. V, p. 108) :

Și în stuf, în ochi [de codru] și în *balta cea senină*
De un ram întins pe apă una brațele-și anină . . . ,

un început de strofă transformat mai apoi (p. 111) pe rînd în :

Și la baltă'n ochi de codru albe trec
prin *trestia lină*,

în :

Albe trec în ochi de

și în :

Albe trec în *balta* neagră prin a *trestiei*
verdeață.

Cum a apărut însă această ultimă v a r i a n t ă a versului în t e x t u l publicat de Perpessicius în vol. IV, p. 118 (și la fel în ediția bibliofilă din 1958, p. 277)? Reeditîndu-se greșeala de tipar pe care o presupun eu în 1873, citim peste mai bine de trei sferturi de veac :

Albe trec în **bolta** neagră prin a trestiei verdeață.

*

Despre greșelile de tipar, săritoare în ochi sau perfide, s-a scris foarte mult și s-ar putea scrie și mai mult. De curînd decedatul scriitor american William *Faulkner* a ajuns cunoscut în lumea întreagă sub acest nume numai fiindcă adevăratul său nume, care era *Falkner*, a fost schimbat printr-o asemenea greșeală pe coperta primei sale cărți. În alte cazuri, un cuvînt citit sau tipărit eronat a prilejuit discuții contradictorii.

De acum înainte noi putem evita oțioasele dispute, de interpretare a „situației", în legătură cu autenticitatea formei din „Convorbiri literare" sau a celei din ediția lui Scurtu, corectînd, după aproape nouăzeci de ani, o foarte banală eroare de culegător și obținînd în felul pe care l-am arătat un text care mie mi se pare perfect din toate punctele de vedere :

Acolo'n ochi de pădure
Lîngă **balta** cea senină
Și sub trestia cea lină
Vom ședea în foi de mure.

PAUL TEODORESCU, *Învăţaţi limba spaniolă fără profesor*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1962

Metoda de a învăţa limba spaniolă fără profesor reprezintă prima încercare de acest fel făcută la noi.

Manualul lui Paul Teodorescu este alcătuit după o metodă proprie care, aşa cum ne spune autorul în *Introducere*, „se bazează ... pe înrudirile dintre spaniolă şi romînă, urmărind prin aceasta să faciliteze unor cercuri cît mai largi de cititori învăţarea limbii spaniole fără profesor" (p. 6) [1].

Elaborată pe baza acestei idei, metoda lui Paul Teodorescu începe prin predarea primelor noţiuni de gramatică spaniolă (articolul, substantivul, adjectivul etc.), pe care le exemplifică cu un bogat material lexical, ales în aşa fel încît să prezinte cît mai multe asemănări cu limba romînă.

Întreaga materie este împărţită în patruzeci de lecţii. Cuprinsul unei lecţii este destul de bogat şi variat: explicaţii gramaticale, un text, lămuriri în legătură cu textul (glosarea cuvintelor noi, analiza unor forme gramaticale, explicarea unor expresii etc.), exerciţii (teme de gramatică, retroversiuni etc.). Explicaţiile sînt în general clare şi accesibile, larg exemplificate şi uneori foarte ingenios prezentate, ceea ce permite înţelegerea şi memorarea lor foarte uşor. Sînt de remarcat desenele sugestive care însoţesc explicaţiile privitoare la folosirea literei *y* (p. 14) şi exerciţiile în formă de jocuri distractive care îmbină foarte bine utilul cu plăcutul. Se observă o permanentă grijă a autorului faţă de „cercurile cît mai largi de cititori" (p. 6), pentru care şi-a dat toată osteneala spre a le face munca cît mai uşoară şi plăcută.

Pe lîngă noţiunile gramaticale fundamentale, manualul conţine şi o serie de informaţii mai amănunţite, foarte utile pentru o cunoaştere mai temeinică a limbii spaniole. De acest fel sînt explicaţiile în legătură cu folosirea verbelor *ser* şi *estar*, cele referitoare la valoarea unor prepoziţii şi conjuncţii etc.

Textele sînt în general bine întocmite: elementele noi sînt gradate judicios, iar conţinutul este variat. Toate acestea dovedesc o muncă serioasă şi susţinută din partea autorului.

Problema principală pe care o pune acest manual este, însă, aceea a metodei. Metoda folosită aici se deosebeşte de cele practicate pînă acum. Aşa cum am mai arătat, ea are la bază ideea, justă, că, în cazul învăţării unei limbi înrudite cu cea pe care elevul o vorbeşte în mod obişnuit, trebuie să se pornească totdeauna de la asemănările dintre limbi. Acest principiu, însă, nu este suficient pentru elaborarea unei metode, dacă nu este

[1] Toate citatele sau referirile care urmează şi la care se indică numai pagina sînt din lucrarea prezentată.

susţinut de o bună sistematizare a materialului lingvistic, făcută potrivit categoriilor cărora le aparţine materia respectivă : lexic, fonetică, gramatică (morfologie şi sintaxă). Paul Teodorescu încearcă, în manualul său, să transmită cunoştinţele referitoare la limba spaniolă, organizînd materia fără să ţină seama de unitatea şi continuitatea pe care trebuie să le prezinte explicaţiile. Criteriul „asemănărilor" este destul de nesigur şi urmîndu-l exclusiv se ajunge ca o lecţie să cuprindă informaţii foarte diferite prin natura lor, ceea ce slăbeşte şi chiar împiedică sistematizarea cunoştinţelor.

Iată, de pildă, cum este organizat conţinutul primelor trei lecţii : în prima se predau noţiuni despre genul substantivelor şi despre articol (definit şi nedefinit) ; în lecţia a doua se vorbeşte despre adjectiv (clasificarea lui după terminaţii), despre formarea pluralului adjectivelor şi substantivelor şi despre scrierea cu *i* şi *y* în ortografia spaniolă ; lecţia a treia cuprinde pluralul articolului şi formele adjectivelor posesive. Urmîndu-se acest mod de predare, în primele cincisprezece lecţii se transmit cunoştinţe referitoare la principalele categorii morfologice (substantiv, adjectiv, verb, prepoziţie, conjuncţie), la unele chestiuni de sintaxă (topica adjectivului, sintaxa unor prepoziţii şi conjuncţii etc.), i se pune elevului la dispoziţie un vocabular destul de bogat, dar relativ puţine noţiuni de fonetică, pronunţarea sunetelor specifice limbii spaniole fiind explicată abia în lecţiile de la mijlocul cărţii (ultimele noţiuni fundamentale de pronunţare a limbii spaniole sînt epuizate abia în lecţia XX).

O sistematizare strictă a întregului material potrivit unor criterii gramaticale se impune cred, pentru orice metodă de predare a unei limbi. Este cert că o limbă nu se poate deprinde corect dacă cel care o învaţă nu-şi însuşeşte temeinic gramatica ei.

Noţiunile de gramatică se pot asimila mai uşor dacă sînt predate unitar, transmiţîndu-se o dată (nu neapărat într-o singură lecţie, ci într-un ciclu) toate cunoştiinţele referitoare la o anumită categorie. Chiar dacă într-o lecţie se predau noţiuni variate, tema principală de gramatică trebuie să fie una singură Cred că acest mod de organizare a lecţiilor se impune în special pentru un curs fără profesor, în care continuitatea lecţiilor trebuie să fie mult mai strînsă.

Metoda clasică de predare a limbilor străine, care începe cu scrierea şi pronunţarea sunetelor limbii respective, este, desigur, cea mai potrivită şi în cazul limbilor înrudite, chiar dacă trebuie să se consacre foneticii un număr mai mare de lecţii la început. Într-adevăr, primul contact pe care îl luăm cu o limbă străină este prin pronunţare.

Chiar dacă am admite că primele dificultăţi ar fi mari în cazul cînd cursul s-ar începe cu predarea noţiunilor de fonetică (ceea ce nu mi se pare exact), avantajele de mai tîrziu compensează greutăţile începutului. Ocolirea tuturor dificultăţilor în primele lecţii cred că este potrivită numai în cazul metodelor pentru copii.

Poate cel mai serios defect al manualului pe care îl discutăm este acela că amînă prea mult explicarea noţiunilor de fonetică şi nu începe cu ele. Faptul acesta a îngreuiat, desigur, şi alcătuirea textelor (autorul a fost nevoit să evite, în primele douăzeci de lecţii, cuvinte care cuprind sunete specifice limbii spaniole, ca *ll*, *ñ*, *z*). Explicaţiile gramaticale au fost şi ele trunchiate din această cauză : tabloul formelor pronumelor personale se întregeşte abia la lecţia XX, pluralul unor substantive ca *vez — veces* — nu este pomenit în primele lecţii, în care se discută modul de formare a pluralului substantivelor şi adjectivelor (p. 13—14, 16 etc.).

Cea mai bună verificare a unei metode o constituie însă rezultatele aplicării ei. În curînd vom putea verifica metoda folosită de autorul manualului de faţă prin rezultatele pe care le vor obţine cei ce vor folosi cartea, care s-a bucurat de un mare succes de librărie.

În cele ce urmează voi semnala cîteva chestiuni de amănunt, utile, poate, pentru a fi observate la o nouă elaborare.

Aproape la fiecare lecţie se dau, în note speciale, explicaţii menite să lămurească

anumite probleme în legătură cu tema discutată. Deşi, în general, aceste note sînt folositoare, uneori totuşi ele sînt superflue: aşa este, de exemplu, nota 1 de la p. 21, în care se compară infinitivul romînesc cu cel spaniol, sau nota 1 de la p. 32, unde se discută topica adjectivului demonstrativ. Observaţia din nota 1 de la p. 55, prin care se spune că în spaniolă anumite verbe se construiesc cu alte prepoziţii decît în romînă, nu era cazul, de asemenea, să facă obiectul unei note. Alteori, din tendinţa de a explica cît mai „pe înţelesul tuturor" chestiunea respectivă, lămuririle sînt date în aşa fel încît mai mult încurcă pe cititor. Este cazul notei 2 de la p. 56 (în care se arată că după prepoziţii se folosesc formele oblice ale pronumelui personal) sau al notei de la p. 79 (unde se spune că „verbul *leer*, precum şi alte verbe de *conjugarea a II-a sau a III-a, care au rădăcina terminată într-o vocală, modifică pe* i *din* iendo *în* y"; de fapt aici avem a face cu o simplă grafie, care nu „modifică" cu nimic sunetul). Într-o situaţie oarecum asemănătoare sînt şi nota 1 de la p. 32 şi observaţiile de la p. 54, în care sînt tratate chestiuni de traducere din spaniolă în romînă. O explicaţie nepotrivită ni se pare şi aceea referitoare la *ĕ* din rom. *baci*, caracterizat drept „scurt" în opoziţie cu acelaşi sunet din cuvîntul *cer* (p. 148) [1].

Anumite informaţii, care nu ajută cu nimic la deprinderea limbii spaniole, ar putea lipsi: aşa este aceea referitoare la „traducerea" articolului genitival din romînă în spaniolă (p. 21) sau afirmaţia în care o pronunţare regională este calificată drept „incorectă din punctul de vedere al limbii spaniole literare" [2] (p. 25). Tot astfel introducerile de la lecţiile VI, VII sau XXI ar fi putut să lipsească, fiind nelegate bine de obiectul lecţiilor respective.

Nu se încadrează în manual nici unele discuţii de ordin istoric sau etimologic, incomplete sau nelegate bine de tema în discuţie, ca cele referitoare la formarea viitorului (p. 101) sau condiţionalului (p. 206), ca acelea asupra originii verbului *estar* (p. 80) etc.

În schimb, unele explicaţii ar fi putut fi dezvoltate: cele referitoare la diftongi, la pronumele demonstrative, la sensurile şi funcţiile verbului *tener*, la formele duble de participiu perfect etc. Lămuririle de fonetică ar fi trebuit să fie amplificate uneori şi ele: astfel, dacă s-a comparat *ñ* cu *n* palatalizat din graiul bănăţean (p. 108) [3], acelaşi lucru era bine să se facă şi pentru *ll*, care este în aceeaşi situaţie [4]. Nu este bine, însă, să se afirme că sunetele din spaniolă şi cele din graiul bănăţean sînt identice (p. 108); ar fi fost mai corect să se spună că sînt doar asemănătoare.

Altfel ar trebui explicată (dacă autorul ţine într-adevăr să explice) deosebirea de vocală tematică de la formele de conjunctiv ale conjugărilor I, II şi III (p. 154).

Ordinea în care sînt date formele anumitor verbe cred că ar fi trebuit determinată de circulaţia lor în limbă: în felul acesta formele lui *estar* sau *haber* (date de autor, respectiv, în lecţia XIII şi XIV) ar fi trebuit să preceadă, de exemplu, pe cele ale lui *ver* (explicate în lecţia VII). În aceeaşi ordine de idei, unele explicaţii ar fi trebuit să fie grupate cu mai multă rigoare, astfel încît elementele generale să preceadă pe cele speciale: potrivit acestui principiu, definirea diatezelor (p. 99) ar fi trebuit să fie pusă înaintea conjugării verbelor la reflexiv (p. 98).

Faptele similare este bine să fie puse în legătură totdeauna: atunci cînd se predă de exemplu aglutinarea prepoziţiei *a* cu articolul

[1] Diferenţa aici constă în poziţia sunetului în cuvînt.

[2] O pronunţare dialectală nu poate fi calificată „incorectă", deoarece vorbirea în dialect nu se conformează regulilor ortoepice ale limbii literare, căreia, într-un fel chiar i se opune.

[3] Aici, după ce se spune că în graiul bănăţean întîlnim un *n* palatalizat, ca model de pronunţare se indică totuşi modul cum pronunţă un ţăran transilvănean pe *n* din *bin'e*.

[4] În Banat întîlnim un *l* palatal. Cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Bucureşti, 1961, p. 92.

definit (p. 31) este foarte utilă o referire la discuţia asupra prepoziţiei *de* (p. 20).

Şi unele chestiuni de terminologie ar trebui revizuite şi unificate : *n'* muiat este mai bine să fie numit palatal sau, mai corect, prepalatal [1], ca şi *ll*. Peste tot este recomandabil să se folosească termenul *conjunctiv* pentru a denumi modul respectiv, fiind cel adoptat în terminologia noastră gramaticală actuală [2]. Nu se poate spune că „grupurile *che, chi* din limba romînă se redau în ortografia spaniolă prin *que, qui* [3]" şi că „pentru redarea literei *c* romîneşti din aceste grupuri de sunete, spaniolii folosesc deci o altă literă litera *q*, inexistentă la noi)", nici că „*h* mut din limba romînă este redat prin *u* mut, amîndouă avînd rolul de a separa consoana *c* (*q*) de vocalele *e* sau *i*" (p. 138). Aceste chestiuni de ortografie trebuie discutate la alt nivel, numai în legătură cu situaţia fonologică pe care o redau. De asemenea este corect să se spună că *d* în interiorul cuvîntului se pronunţă normal, spre deosebire de *d* final, care prezintă tendinţa de amuţire [4].

În sfîrşit, ca ultimă observaţie ţin să atrag atenţia asupra unor locuri unde redactarea lasă de dorit : *iată mai jos tabloul complet al folosirii pronumelor personale* (p. 136) ; *se utilizează* **para** *atunci cînd* : 1. *se exprimă destinaţia sau ţinta* (p. 201) ; *verbul* **erguir** *se poate conjuga fie ca un verb diftongat, fie, mai ales, ca un verb de tip pedir* (p. 295).

Lucrarea se încheie cu cîteva anexe foarte utile : o listă de verbe unde sînt indicate şi prepoziţiile cu care verbele respective se construiesc mai des ; un tabel recapitulativ al chestiunilor de fonetică ; un vocabular spaniol-romîn ; cheia exerciţiilor ; un indice de materii (în general bine alcătuit) şi unul onomastic.

Condiţiile grafice în care a apărut manualul [5] sînt bune. Ele ajută la consultarea lui, fapt foarte important pentru o astfel de lucrare. Cartea are ca anexă şi un disc, neanunţat în cuprinsul ei şi apărut, din nefericire, la multă vreme după ea.

O antologie de texte spaniole care să completeze acest manual ar fi fost binevenită şi ar fi, desigur, cel puţin tot atît de bine primită ca şi el.

Constant Maneca

PROBLEMELE TERMINOLOGIEI ŞTIINŢIFICE ÎN DOUĂ LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ SOVIETICE

În lingvistica soviet că terminologia constituie de multă vreme unul din cele mai dezbătute obiecte de cercetare. Preocupările pentru elaborarea unei terminologii unitare devin constante începînd cu perioada primelor planuri cincinale de dezvoltare a economiei, cînd, alături de publicarea unor glosare şi lexicoane tehnice, se înregistrează apariţia unor lucrări teoretice. Totuşi studierea problemelor teoretice privind terminologia şi rezolvarea lor în practică au rămas o sarcină mai mult a tehnicienilor, care adesea au fost nevoiţi să abordeze în munca lor şi chestiuni de ordin strict lingvistic. O însemnată contribuţie au adus în această direcţie Comi-

[1] Cf. Menéndez-Pidal, *Manual de gramática histórica española*, ed. V, Madrid, 1934, p. 104.

[2] Cf. *Gramatica limbii romîne*, vol. I—II, [Bucureşti, 1954] a Academiei R.P.R.

[3] În ortografia spaniolă nu se redau grupurile *che* şi *chi* din limba romînă prin, respectiv, *que* şi *qui*. Avem a face aici (ca şi în cazul lui *c* şi *q* sau *h* şi *u* care urmează) cu corespondente grafice care redau realităţi fonetice asemănătoare.

[4] Cf. p. 213, unde se spune că *d* „în interiorul cuvintelor devine sonor şi se pronunţă". *D* este prin natura lui o consoană sonoră şi folosirea acestui termen în legătură cu el în alt sens poate da naştere la confuzii.

[5] Care face parte dintr-o serie, pe care Editura ştiinţifică a început-o prin publicarea manualului de limbă engleză apărut anii trecuţi.

tetul pentru terminologia tehnică şi comisiile de acelaşi gen existente în fiecare republică unională, care, prin munca lor metodică, organizată, au ajutat la formarea unei terminologii ştiinţifice şi tehnice corespunzătoare nivelului de dezvoltare al ştiinţei în diferitele ei etape [1].

Un rezultat al muncii de coordonare depuse ani de-a rîndul de Comitetul pentru terminologia tehnică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. îl constituie lucrarea lui D. S. Lotte, intitulată *Основы построения научно-технической терминологии* [2] (Bazele formării terminologiei tehnico-ştiinţifice). Apărută postum, cuprinde cîteva din studiile lui D. S. Lotte consacrate unor aspecte variate ale terminologiei tehnico-ştiinţifice.

Deşi nu este concepută ca o lucrare independentă, cartea se prezintă cercetătorului ca un tot închegat prin problematica comună a studiilor pe care le cuprinde. Caracterul ei unitar este subliniat în primul rînd de ideea centrală potrivit căreia termenul ştiinţific este privit ca membru al unui sistem terminologic ce reflectă un sistem de noţiuni ştiinţifice sau tehnice corespunzătoare. Iată ce spune autorul în această privinţă: „Terminologia ştiinţifică trebuie să reprezinte nu o simplă acumulare de cuvinte, ci un sistem de cuvinte sau de îmbinări de cuvinte legate între ele în mod determinat; în aceasta constă una din deosebirile esenţiale dintre terminologia „obişnuită" şi cea ştiinţifică. Termenul nu trebuie privit izolat; deşi luat singur poate satisface prin concizie, claritate etc., totuşi este posibil ca în unele cazuri el să nu fie acceptat, deoarece aceste calităţi ale lui trebuie apreciate în funcţie de exactitatea întregului sistem al termenilor şi în raport cu însuşirile acestora" (p. 72).

Formarea sistemului de termeni în diferite domenii ale cunoaşterii este, deci, în directă legătură cu progresul ştiinţei, cu dezvoltarea sistemului noţiunilor ştiinţifice şi tehnice. Neconcordanţa între termen şi noţiune, precum şi elaborarea primară greşită a termenilor constituie, după cum subliniază autorul, cauza apariţiei de trăsături negative ale sistemului terminologic. În lumina acestor considerente, el crede că este necesar, pe de o parte, să se rezolve problemele generale şi particulare de formare a termenilor (fie ca elemente izolate, fie ca sisteme), iar, pe de altă parte, să se reglementeze sistemele de termeni şi să se revizuiască definiţiile noţiunilor care au rămas în urma progresului realizat în disciplinele respective.

Un loc important îl ocupă în volumul recenzat tratarea termenului din punct de vedere lingvistic, ca unitate lexicală deosebită. Astfel, sînt pe larg dezbătute o serie de chestiuni teoretice cunoscute, cum sînt polisemia, omonimia, sinonimia etc. Autorul se pronunţă în mod categoric împotriva polisemiei şi omonimiei termenilor, fenomene care împiedică adesea comunicarea, mai ales atunci cînd ea are loc în cadrul aceleiaşi discipline sau al unor discipline înrudite. De asemenea, el este de părere că trebuie evitată polisemia componenţilor lexicali ai termenului, oferind, atunci cînd este posibil, soluţii pozitive. Astfel, în cazul celor doi termeni тяжёлая вода (apă grea, fiz.) şi тяжёлое тело (corp greu, fiz.) el arată că se poate înlătura polisemia cuvîntului тяжёлый (greu) prin înlocuirea lui cu весомое (весомое тело), ceea ce reprezintă, desigur, un cîştig pentru sistemul terminologic.

De regulă sinonimia nu trebuie să aibă loc în terminologia tehnică generală şi specială. Sînt admise numai două situaţii: 1) atunci cînd este necesar să se redea mai multe nuanţe aparte ale aceleiaşi noţiuni şi 2) cînd unul din cei doi termeni reprezintă forma

---

[1] În anul 1933 se înfiinţează Comisia pentru terminologia tehnică de pe lîngă secţia de ştiinţe tehnice a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. În anul 1938, Comisia se transformă în Comitetul pentru terminologia tehnică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Iniţiatorii, organizatorii şi primii conducători ai Comitetului au fost acad. S. A. Ceaplîghin (1869—1942) şi D. S. Lotte (1898—1950).

[2] Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 156 p.

scurtă a celuilalt, de exemplu электрический генератор (generator electric) şi электрогенератор (electrogenerator).

Trebuie înlăturate şi, mai ales, prevenite cazurile de neconcordanţă între sensurile comune ale cuvîntului şi sensurile lor concrete, terminologice, adică acele îmbinări de cuvinte care orientează în mod fals gîndirea noastră. În termenii живая сила (forţă vie, un anumit gen de forţă) şi сила удара (impuls) există elementul comun сила (forţă), care, în cel de-al doilea caz, nu are nici o legătură cu sensul său comun din limbă, prezent în primul termen.

Autorul face o analiză temeinică omonimiei termenilor, oprindu-se pe rînd asupra omonimelor lexicale, sintactice, morfologice, precum şi asupra omonimiei elementelor de compunere a termenilor.

În principiu, el se declară împotriva omonimiei, admiţînd doar cazurile de omonimie morfologică, cele mai puţin dăunătoare.

Cel mai cuprinzător capitol din lucrarea lui D. S. Lotte este dedicat formării sistemului termenilor tehnici şi ştiinţifici, mijloacelor de elaborare a termenilor. Astfel sînt evidenţiate şase importante căi lexicale de formare a termenilor : 1) modificarea sensului, 2) derivarea, 3) abrevierile, 4) aglutinarea, 5) compunerea prin juxtapunere şi 6) împrumuturi. De o întindere mai mare se bucură modificarea sensului [1], care, de altfel, are prioritate faţă de celelalte mijloace de formare a termenilor, pentru că asigură concizia, simplitatea şi claritatea termenului. Totuşi, deoarece duce totodată la polisemie, ea provoacă unele analogii supărătoare, fapt care obligă la o deosebită prudenţă în alegerea noului termen. Cu alte cuvinte, la folosirea acestui mijloc de formare a termenilor, trebuie să avem în vedere toate sensurile cuvîntului sortit a deveni termen şi corespondenţa lui cu noţiunea pe care o desemnează ; de asemenea construcţia noului termen trebuie să nu contravină normelor după care sînt construiţi ceilalţi termeni de acelaşi rang cu el [2].

Revenind asupra problemei sistemului terminologic, autorul consacră un capitol special caracterului sistematic al terminologiei oricărei discipline ştiinţifice. Această trăsătură fundamentală a terminologiei rezultă dintr-o justă clasificare a noţiunilor şi a permanentei primeniri a definiţiilor acestora, şi se întemeiază pe deplina corespondenţă dintre termen şi noţiune, astfel ca notele esenţiale ale noţiunilor să fie reflectate nemijlocit în terminologia disciplinei date. De abia după ce sînt asigurate aceste prime condiţii, se poate trece la alegerea cuvintelor şi a elementelor de compunere în vederea formării termenilor.

Desigur, nu se neglijează nici alte aspecte teoretice ale terminologiei, cum sînt concizia şi claritatea termenului, monosemia (однозначность), precum şi structura termenului şi raportul dintre diferitele lui părţi componente. Menţionăm, în încheiere, ideea independenţei termenului faţă de context, pe care D. S. Lotte o subliniază într-un paragraf special. Conţinutul semantic al termenului trebuie să fie condiţionat de noţiunea definită, şi nu de fraza în care el apare.

Deşi, poate, pe alocuri principiile elaborate au valoare în special pentru limba rusă, cartea lui D. S. Lotte se dovedeşte foarte utilă în egală măsură atît pentru cei care dirijează munca de reglementare a terminologiei tehnice şi ştiinţifice, cît şi pentru cei care se ocupă de latura teoretică a problemei.

★

Puţin timp după apariţia cărţii lui D. S. Lotte, în cursul aceluiaşi an, problemelor ter-

[1] Acest procedeu este specific limbii ruse. În limba română termenii proveniţi pe această cale, adică prin comutarea sensului cuvintelor din limba comună, sînt mai puţin numeroşi. Vezi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1962, p. 114.

[2] În această privinţă poate fi consultată lucrarea lui G. Goian, *Baza logică a predării şi însuşirii terminologiei ştiinţifice*, Editura de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1961, p. 13—40.

minologiei le-a fost consacrată o nouă lucrare şi anume *Вопросы терминологии* [1] (Problemele terminologiei).

Sub acest titlu sînt reunite referatele, comunicările şi discuţiile participanţilor la Conferinţa unională închinată problemelor terminologiei, desfăşurată la Moscova între 25 şi 29 mai 1959 [2]. Prima parte importantă a volumului cuprinde referatele pe teme generale, din care desprindem: *Termenul şi terminologia* (A. A. Reformatski), *Principalele direcţii ale muncii în domeniul terminologiei tehnice* (N. K. Suhov), *Despre crearea unui sistem unic de transcriere pentru limbile popoarelor Uniunii Sovietice* (L. R. Zinder), *Rolul limbii ruse în formarea vocabularului limbilor naţionale ale popoarelor Uniunii Sovietice* (T. A. Bertagaev, I. D. Deşeriev şi alţii).

În articolul său, A. A. Reformatski face o scurtă incursiune în istoria problemei, relevînd unele aspecte mai puţin cunoscute şi încercînd să le dea o rezolvare proprie. Folosind ca sferă de cercetare terminologia ştiinţifică şi tehnică, autorul lămureşte esenţa noţiunilor de „termen" şi terminologie". În primul rînd el postulează ideea că în ştiinţă limba nu este un factor întîmplător, un „ingredient", ci un element de structură indispensabil, iar semnele speciale, formulele utilizate în diferite discipline ştiinţifice nu sînt decît „limbi-surogat", convenţii. De aceea, cu cît este mai dezvoltată o ştiinţă, cu atît mai însemnat este rolul limbii în structura sa şi, implicit, cu atît mai actuale devin problemele de terminologie care se ridică în acest caz.

Pentru a răspunde la întrebarea pusă în titlu, cuvintele trebuie cercetate în mod multilateral. Efectuînd o analiză lexicală şi noţională a cuvintelor, se poate face apoi separarea cuvintelor-termeni de celelalte cuvinte. Din punct de vedere lexical [3], termenul şi terminologia sînt recunoscute de toată lumea ca aparţinînd ştiinţei, tehnicii. Asupra relaţiilor dintre termen, noţiune şi cuvînt (deci, asupra termenului ca „logos", după expresia autorului) există păreri diferite: unii dau mai multă importanţă laturii nominative a termenului, legăturii sale cu lucrul sau obiectul desemnat, alţii leagă termenul de noţiune.

După părerea lui A. A. Reformatski, mai productiv pentru ştiinţă este cel de-al doilea punct de vedere, care capătă mai multă claritate dacă sînt studiate totodată şi deosebirile dintre terminologie şi nomenclatură.

Terminologia este legată de sistemul de noţiuni al ştiinţei respective, nomenclatura „etichetează numai obiectele acesteia" (p. 48). Prin urmare, nomenclatura nu este în corelaţie cu noţiunile ştiinţei, ea nereprezentînd ştiinţa în sistemul ei de noţiuni.

Pentru a ilustra cele afirmate, autorul aminteşte că ştiinţe ca filozofia, logica, matematica nu au de-a face direct cu lucruri, ci numai cu lucruri în formă de supoziţii. În terminologia tehnică, unde predomină lucrurile, latura nominativă a termenului se află pe prim plan.

Reluînd unele argumente ale lui G. O. Vinokur [4], pe care îl citează în mai multe rînduri, autorul atrage atenţia asupra interpretării greşite date terminologiei, care este consi-

[1] Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 230 p.

[2] Conferinţa a fost organizată de Institutul de lingvistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Au fost supuse discuţiilor nu numai problemele terminologiei, ci şi problemele îmbunătăţirii ortografiei şi alfabetelor limbilor scrise ale popoarelor din Uniunea Sovietică. Au participat la consfătuire specialişti în 60 limbi vorbite în U.R.S.S., oameni de ştiinţă, lucrători în diferite domenii de activitate socială, culturală, economică etc.

[3] Aici autorul introduce două cuvinte noi: „lexis" şi „logos", atribuite pe rînd termenului, în diferitele lui ipostaze. Astfel, termenul este „lexis" atunci cînd este considerat ca unitate lexicală cu funcţiile sale specifice; despre termen ca „logos" se vorbeşte atunci cînd se studiază modul legăturii sale cu noţiunea pe care o desemnează.

[4] G. O. Vinokur, *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии*, în „Труды московского института истории, философии и литературы", vol. V, 1939, p. 3—54.

derată adesea sinonimă cu nomenclatura. Astfel în geografie sînt numiţi „termeni de nomenclatură" (номенклатурные термины) cuvinte ca : rîu, munte, deşert etc., care de fapt sînt termeni geografici. De nomenclatura geografică ţin cuvinte ca : Volga, Moscova, Gobi etc.

Unei foarte interesante şi subtile analize este supus cuvîntul речь/vorbire/, termen omonimic folosit în mai multe ştiinţe : lingvistică, psihologie, fiziologie, medicină, reprezentînd în fiecare dintre ele o noţiune precisă şi avînd un „cîmp terminologic" propriu. Cercetînd definiţiile termenului речь în toate aceste ştiinţe, autorul constată că numai în lingvistică el este explicat prin noţiunea de „limbă", relaţia limbă-vorbire (язык - речь) fiind de neconceput altfel. Cu acest prilej, el face critica teoriei lui F. de Saussure (*langage — langue — parole*), scoţînd în evidenţă o contradicţie fundamentală în tratarea saussuriană a termenului *parole* (речь). Această contradicţie constă, anume, în faptul că Saussure consideră vorbirea (речь) pe de o parte ca ceva *individual*, secundar şi chiar arbitrar, iar pe de altă parte drept „combinaţii cu ajutorul cărora subiectul se foloseşte de un cod lingvistic", cu alte cuvinte o consideră totodată ca ceva care se află *în afara subiectului*, dat în mod obiectiv şi de loc întîmplător.

Discutînd termenul речь, A. A. Reformatski face unele precizări în legătură cu „cîmpul terminologic" (терминологическое поле) al cuvîntului, cu caracterul idiomatic al cîmpului terminologic : „Cîmpul terminologic este pentru cuvîntul respectiv însăşi terminologia din care face parte, în afara căreia cuvîntul îşi pierde trăsăturile de termen. Termenul este *paradigmatic* din punct de vedere semantic, adică în corelaţie (obligatorie, dacă este într-adevăr termen) cu noţiunile aflate în sistemul terminologic dat" (p. 51).

Introducerea de către A. A. Reformatski a noţiunii de „cîmp terminologic" uşurează înţelegerea mai clară a omonimiei şi a polisemiei, precum şi a utilizării stilistice a termenilor. Sînt de reţinut observaţiile sale cu privire la valoarea stilistică a termenului, care se manifestă numai în afara terminologiei proprii ; în cadrul „cîmpului său terminologic" termenul rămîne neutru şi cu desăvîrşire inexpresiv.

Un interes teoretic deosebit prezintă şi referatul lui L. R. Zinder, care cuprinde argumente pro şi contra în discuţiile cu privire la alegerea unuia din cele două sisteme de transcriere : fonetic sau fonologic. Nefixîndu-se asupra unuia din aceste tipuri de transcriere, L. R. Zinder evidenţiază principiile lor generale precum şi dificultăţile îmbinării lor într-un sistem universal. Aceste dificultăţi provin din proprietăţile diferite ale celor două sisteme. Sistemul fonetic conţine multe semne, pentru că la alcătuirea lui se porneşte de la ideea redării cu fidelitate a tuturor detaliilor diferitelor sunete în cadrul aceleiaşi familii de limbi. Utilizarea sa la redarea fonemelor implică, dimpotrivă, necesitatea de a-l simplifica. În felul acesta apare o contradicţie greu de rezolvat.

Trebuie să se aibă în vedere diferenţa specifică dintre sistemul fonetic şi cel fonologic, care constă în faptul că primul redă toate variantele unui fonem, iar cel de-al doilea îl redă printr-un semn unic, neţinînd seama de aspectele lui fonetice diferite.

Sistemul fonetic de transcriere poate fi unificat numai în scopul alegerii alfabetului (rus sau latin, de exemplu) şi al stabilirii fondului comun de semne al limbilor, al căror sens va fi diferenţiat numai prin crearea unui sistem de transcriere pentru fiecare grupă de limbi.

Comunicarea lui N. K. Suhov este axată în jurul ideii de unificare a termenilor tehnico-ştiinţifici din limbile naţionale în raport cu cei din limba rusă. Punerea în acord a termenilor din limbile naţionale cu cei din limba rusă este favorizată de faptul că noţiunile tehnico-ştiinţifice se difuzează simultan în toate republicile unionale, ca urmare a dezvoltării generale a ştiinţei şi tehnicii în întreaga ţară.

Partea a treia a culegerii cuprinde comunicări cu privire la terminologia lingvistică,

secţie independentă în cadrul consfătuirii. Interesant este cuvîntul de introducere al lui E. Bokariov, în care este relevată o anumită situaţie paradoxală : cei care studiază terminologia şi posibilităţile reglementării ei n-au ajuns încă să facă ordine în propria lor disciplină.

Principala lipsă a terminologiei lingvistice ruse este considerată de referent existenţa unor dublete puţin justificate, care desemnează una şi aceeaşi noţiune, avînd înţelesuri, în majoritatea cazurilor, absolut identice (pentru noţiunea de complement în gramatica rusă există temenii дополнение şi обстоятельство fără ca între ei să se poată stabili deosebiri clare).

Al doilea fenomen care stînjeneşte claritatea termenilor lingvistici se datoreşte întrebuinţării aceluiaşi termen desemnînd noţiuni diferite sau avînd sensuri apropiate. Autorul aduce exemplul sugestiv al termenului словосочетание (îmbinare de cuvinte), privit din două unghiuri de vedere : unul potrivit căruia acest termen defineşte îmbinările de cuvinte legate gramatical între ele, celălalt care limitează sfera şi exclude din această categorie îmbinările care conţin forme verbale.

Lucrarea se încheie cu recomandările conferinţei, care constituie de fapt un vast program de muncă în privinţa îmbunătăţirii terminologiei şi elaborării unor sisteme terminologice care să oglindească progresele continui ale ştiinţei şi tehnicii contemporane. Pot fi amintite, între altele, hotărîrile luate cu privire la apariţia unui buletin special consacrat problemelor teoretice ale terminologiei, ortografiei şi transcrierii, tipărirea în cel mai scurt timp a unor glosare şi dicţionare speciale, pregătirea cu toată seriozitatea a unor cadre de specialişti în terminologie pe lîngă Institutul de lingvistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. şi pe lîngă celelalte institute de lingvistică din republicile unionale.

Virgil Nestorescu

FLORIN MARCU — CONSTANT MANECA, *DICŢIONAR DE NEOLOGISME*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961

Elaborînd *Dicţionarul de neologisme*, apărut anul trecut, Florin Marcu şi Constant Maneca au urmărit să pună „la îndemîna marelui public un instrument practic de lucru, capabil să lămurească sensurile cuvintelor noi ... într-o formă cît mai simplă, accesibilă marilor mase de cititori" (p. 11) [1].

În cele ce urmează vom căuta să arătăm modul în care autorii au reuşit să realizeze acest lucru.

Aşa cum s-a arătat în recenziile şi prezentările apărute pînă acum [2], *Dicţionarul* este în general bine alcătuit, cuprinde o listă de cuvinte destul de bogată, iar explicaţiile sînt de obicei clare şi accesibile. Partea etimologică, destul de dezvoltată în raport cu caracterul lucrării, ajută la lămurirea sensurilor cuvintelor şi, mai ales, la interpretarea accepţiunilor rare în care sînt folosite uneori neologismele.

Nu este cazul să insistăm asupra calităţilor *Dicţionarului de neologisme*, pentru a nu repeta inutil ceea ce s-a spus deja cu bunăvoinţă în recenziile amintite. Mai important ni se pare a discuta în special părţile lui slabe, în vederea remedierii lor la o eventuală nouă elaborare.

[1] Toate citatele sau referirile la care se indică numai pagina sînt din lucrarea discutată.

[2] Octavian Şchiau, „Tribuna", V, 1961, nr. 45 (249), p. 7 ; R. Pleşa, „Drum nou", XVIII, 1961, nr. 5244, p. 2 ; Teofil Balaj, „Romînia Liberă", XX, 1962, nr. 5357 ; Gh. Bulgăr, „Viaţa romînească", XV (1962), nr. 1, p. 175 ; V. Teodorescu, „Limba romînă", XI (1962), nr. 3, p. 335 ; D. Ursu, „Studii şi cercetări ştiinţifice", Seria filologie, Iaşi, 1962, nr. 1.

De la început ne vedem obligați să spunem că, pentru a corespunde scopului pe care și l-au propus autorii, lucrarea ar fi trebuit să fie mult mai amplă: în lista de cuvinte, în indicațiile de ordin lexical, gramatical, ortoepic și ortografic și adeseori în informațiile etimologice. Urmărind din aceste puncte de vedere structura *Dicționarului*, observăm că el este departe de ceea ce autorii lui ne spun că au vrut să fie [1].

În ce privește lista de cuvinte, remarcăm că, deși ea cuprinde mulți termeni neologici, neînregistrați de dicționarele curente, totuși nu epuizează, așa cum ar fi fost de așteptat, toate neologismele care se găsesc în aceste dicționare. Lipsa unor cuvinte ca *abnega, arhistrateg, precipițiu, susura, spinetă, șabăr, veleitate* [2] etc. este inadmisibilă pentru o lucrare ca cea de față.

Lista de cuvinte a *Dicționarului de neologisme* are însă și alte defecte. Cel mai grav dintre ele este modul cu totul arbitrar în care au fost incluse sau nu neologismele din diferite sectoare ale vocabularului.

Deși autorii ne avertizează în prefață că „dintre termenii tehnici de strictă specialitate, au fos ttratați doar cei folosiți în mod curent în limbă și frecvenți în literatura de specialitate" (p. 11), totuși există nenumărați termeni care apar obișnuit în limbă și în literatura de specialitate și totuși nu sînt înregistrați în *Dicționar*. Vom enumera doar cîteva exemple, pe domenii: (medicină) *antispastic, colecistită, dischinezie* (biliară), *galenic, febricita, hidric, lipotimie, panarițiu, pandemie*; (muzică) *adagietto, dixtuor, impromptu, morescă, partită, septuor*; (drept) *emfiteoză, redhibitoriu, usucapiune, uxoricid* etc. Despre cuvintele cu conținut istoric ni se spune expres în prefață că „au fost explicate unele cuvinte care se referă la antichitatea greacă sau romană [3], chiar dacă ele se întîlnesc mai rar în literatură" (p. 11). Cu toate acestea au rămas neînregistrați termeni curenți din literatura noastră istorică, cum sînt: *comat, hoplit, pileat, pandoră, saliu, tabulariu, talasocratie* etc. Credem că nu ar trebui neglijate nici neologismele legate de istoria mai nouă, ca *guelf, ghibellin, prebendă, prior, seneșal* etc. Nu ne putem explica nici de ce nu apar toate numirile lunilor din calendarul republican francez, cînd unele dintre ele, ca *brumar, termidor* etc. intră în denumirea sub care sînt cunoscute la noi (ca și în alte țări de altfel) anumite evenimente: *18 Brumar, 9 Termidor* etc. Și cum este posibil ca un dicționar de neologisme apărut în 1961 să nu cuprindă termeni de circulație mondială ca *lunic, sputnic, cosmonaut, cosmodrom* etc.?!

Am înșirat aici doar lipsurile care ni s-au părut mai flagrante și care contravin chiar principiilor pe care autorii mărturisesc că le-au avut în vedere la alcătuirea listei de cuvinte a *Dicționarului*. Nu se justifică de asemenea lipsa unor abstracte verbale sau participii adjectivale, omise dinadins de autori, deși ele sînt astăzi substantive și adjective de largă circulație: *admonestare. cristalizare, justificare, simplificare, vaccinare* etc. Ar fi fost mai bine să se dea mai multe abstracte verbale, eventual de la toate verbele și să nu se recurgă la o selecție arbitrară.

Socotim că limitele unei astfel de lucrări trebuie să fie mai mari. În adevăr, unde ar putea fi înregistrate, dacă nu în primul rînd într-un dicționar de neologisme, cuvinte ca: *cicisbeu, cușetă, factologic, extraneu, mafie, paralipomene, recesiune, șapron, satanism* etc.? Am amintit aici cuvinte de tot felul, luate la întîmplare din presă, manuale școlare sau auzite la radio. Autorii ar fi trebuit să se gîndească la anumite criterii mai cuprinzătoare, potrivit cărora să fi alcătuit lista de cuvinte a dicționarului. Fiind vorba de un

[1] Cf. prefața autorilor de la p. 11 la 13.

[2] Toate aceste cuvinte sînt înregistrate de cele mai recente dicționare academice la noi, care, după cum se știe, nu au consemnați toți termenii neologici; *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, București, 1955—1957 și *Dicționarul limbii romîne moderne*, București, 1958.

[3] Și aici nu înțelegem de ce se restrînge vocabularul referitor la istoria antică la antichitatea greacă și romană.

„instrument practic de lucru", nu putem pretinde ca *Dicţionarul* să tindă a înregistra toate neologismele folosite în diversele stiluri ale limbii. Termenii de strictă specialitate, cei rebarbativi ca şi cei foarte rari, greu de depistat, sigur că pot fi omişi chiar şi într-o lucrare specială ca aceasta. Ea ar trebui să cuprindă însă, în măsura posibilului, neologismele care s-au bucurat şi se bucură de oarecare circulaţie în limbă. În această categorie intră toate cuvintele care apar în literatura beletristică şi publicistică, toţi termenii din terminologia ştiinţifică şi tehnică folosită în manualele de curs mediu şi în unele manuale universitare de bază. Depistarea acestor neologisme cere consultarea atentă a lucrărilor care pot furniza acest material: dicţionare, publicaţii periodice (ziare şi reviste), manuale, tratate elementare, literatură originală şi tradusă etc. În afara principiului exhaustiv, care pare a fi totuşi incompatibil cu felul în care a fost concepută lucrarea [1], criteriile propuse de noi credem că sînt singurele demne de urmat pentru alcătuirea listei de cuvinte.

A doua problemă a *Dicţionarului de neologisme* este aceea legată de caracterul lui normativ. Credem că s-a mers pe o linie greşită [2] neglijîndu-se această latură a lucrării: indicaţii de ordin gramatical, ca pluralul substantivelor, formele de indicativ prezent la verbe etc. lipsesc cu desăvîrşire, la fel şi foarte multe lămuriri necesare referitoare la pronunţarea şi ortografierea neologismelor. Nimeni nu poate nega utilitatea unor astfel de informaţii într-o lucrare care vrea să fie „un instrument practic de lucru".

Tot aşa nu ne putem explica decît ca o neglijenţă condamnabilă faptul că autorii nu au înregistrat nici măcar variantele cele mai cunoscute ale neologismelor. Acest lucru creează mai multe dezavantaje pentru lucrare: întîi, deoarece pune pe cititor în neplăcuta situaţie de a nu şti dacă o anumită variantă întîlnită într-un text, chiar dacă ar recunoaşte-o ca atare (de ex: *mustră*, varianta lui *mostră*), are acelaşi sens cu forma înregistrată în *Dicţionar*. Nu trebuie să uităm că în limba noastră avem variante formale (ca *raţie* şi *raţiune*, *pensie* şi *pensiune* etc.) ale căror sensuri s-au specializat cu timpul, unele dintre ele grupîndu-se exclusiv în jurul uneia din forme. Dacă acest fel de variante nu prezintă greutăţi (ambele forme fiind înregistrate), altele în schimb, ca *funcţie* (înregistrat, potrivit normelor adoptate de autori într-o singură formă), au o situaţie mai dificilă, deoarece apar în anumite stiluri ale limbii aproape exclusiv în varianta neconsemnată în dicţionar (în exemplul nostru *funcţiune*) şi cititorii nu pot şti, deci, dacă nu există şi diferenţe de sens.

În al doilea rînd, neînregistrarea variantelor de cele mai multe ori dăunează şi la susţinerea etimologiilor propuse. Este destul să ne gîndim tot la *funcţie*, a cărui variantă *funcţiune* susţine etimonul francez propus în al doilea rînd (*fonction*). La fel *mustră*, variantă a lui *mostră*, ne obligă să ne gîndim la o etimologie multiplă în care intervin atît it. *mostra* cît şi germ. *Muster*.

Interesant şi de dorit ar fi fost să se fi consemnat toate variantele sub care au apărut în limbă neologismele. Dacă acest lucru este dificil şi, trebuie să recunoaştem, nu tocmai potrivit cu caracterul lucrării (instrument practic!), totuşi înregistrarea principalelor variante (cel puţin a acelora consemnate de dicţionare, care arată că s-au bucurat de oarecare circulaţie) se impune.

O ultimă problemă de structură a *Dicţionarului* este aceea în legătură cu originea cuvintelor.

În general etimologia, cuprinzătoare, este, aşa cum am mai spus, un ajutor preţios la explicarea cuvintelor. Din păcate, acest lucru nu este nici el perfect realizat, autorii lăsîndu-se influenţaţi uneori de linia tradiţională care tinde să dea o singură origine cuvintelor. De fapt situaţia este mult mai

[1] Cf. p. 11.

[2] Economia de spaţiu grafic invocată de autori în prefaţă (p. 12) nu ni se pare că ar justifica faptul că nu s-au dat indicaţii normative absolut necesare, care ar fi mărit valoarea lucrării.

complicată[1]. Să ne oprim numai la cîteva exemple, alese dintre primele cuvinte din *Dicţionar*: la *abecedar* este indicat ca etimon lat. *abecedarius*. Or, varianta *abeţedar* (şi aici se vede încă o dată importanţa variantelor!) trimite şi la un al doilea etimon, germ. *Abecedarium*. Tot aşa nu putem şti cu precizie dacă *abnorm* a fost împrumutat direct din lat. *abnormis* sau, ceea ce pare mai probabil, şi prin intermediul germ. *abnorm*. Verbul *abţine* nu este desigur o formaţie care a avut ca model numai pe fr. *s'abstenir* (aşa cum arată *Dicţionarul de neologisme*, ca de altfel şi *Dicţionarul limbii romîne moderne*[2]), ci foarte probabil, şi pe lat. *abstinere*. Iată deci exemple de etimologii asupra cărora atenţia prudentă şi binevenită a autorilor ar fi trebuit să se extindă.

În cazurile îndoielnice, unde filiera este greu de precizat şi o soluţie sigură nu poate fi dată, este de preferat să se indice întîi etimonul de bază şi apoi cel secundar, aşa cum s-a făcut în marea majoritate a cazurilor (cf. *absoluţiune*, *absolvi*, *abunda* etc.), din nefericire însă nu totdeauna (cf. *celebru*, *oblic*).

La cuvintele derivate de la nume proprii, ca *amper*, *narcisism*, *oblomovism* etc. ar fi fost bine să se dea şi o scurtă explicaţie asupra numelui respectiv: *Ampère*, fizician francez; *Narcissus*, personaj mitic care s-ar fi îndrăgostit de propriu-i chip, oglindit într-un izvor; *Oblomov*, personaj din opera cu acelaşi nume a lui Goncearov.

Cam acestea sînt problemele mari legate de *Dicţionarul de neologisme*. Lucrarea are şi unele lipsuri de amănunt, asupra cărora nu vom insista, cele mai multe fiind deja semnalate de recenziile amintite.

Credem că, ţinîndu-se seama de obiecţiile îndreptăţite lucrarea ar putea deveni, la o eventuală nouă ediţie, dicţionarul de care are nevoie publicul. Şi, aşa cum s-a arătat de toţi recenzenţii, o asemenea lucrare este foarte necesară[3].

Nu putem încheia aceste rînduri fără a face şi o ultimă observaţie în legătură cu modul de prezentare: Editura ştiinţifică a publicat *Dicţionarul de neologisme* în condiţii grafice frumoase, dar, din păcate, cu prea multe greşeli evidente de corectură (lipsa unor semne de punctuaţie, a unor paranteze, a unor litere chiar), care nu ştim de ce n-au fost îndreptate măcar în erată. Fiind vorba de un dicţionar, la care litera, în sens strict, contează foarte mult la definirea unui cuvînt (cf. *alamă* devenit *alarmă* la cuvîntul *flicorn*[4]!!!), credem că ar fi trebuit dată mai multă atenţie acestui aspect.

Şt. Ionică

[1] În ce priveşte această situaţie sînt foarte interesante observaţiile făcute de D. Ursu în recenzia amintită şi cele arătate de N. A. Ursu în lucrarea sa *Formarea terminologiei ştiinţifice romîneşti*, Bucureşti, 1962, p. 144 şi urm.

[2] Bucureşti, 1958, s.v.

[3] Dicţionare similare au apărut în aproape toate ţările de democraţie populară.

[4] Înregistrat, în treacăt fie spus, şi el greşit, forma corectă, aşa cum arată şi etimonul, fiind *fligorn*.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. II — Limbile balcanice**, Ediția a treia revăzută și adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. III — Limbile slave meridionale (sec. VI — XII)**, Ediția a patra revăzută și adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român, vol. III**, Hărțile de 623 la 909 + 4 pl., 99 lei.

BERNHARD CAPESIUS, **Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart**, 195 p., 6.60 lei.

MATILDA CARAGIU-MARIOȚEANU, **Liturghier aromînesc. Un manuscris anonim inedit.** 163 p., 5, 95 lei.

IORGU IORDAN, **Lingvistica românică. Evoluție, curente, metode**, 440 p., 25,70 lei.

* * * **Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea, vol. III**, 309 p., 14,40 lei

* * * **Catalogul corespondenței lui Ion Ghica** (*întocmit de Nicolae Liu*), 432 p. + 1 pl., 13,90 lei.

* * * **Studii clasice, IV**, 416 p., 24,50 lei.

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1963.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

Biblioteca Românească
Str. Gh. Barițiu Nr. 5

LIMBA ROMÎNĂ

revistă a institutului de lingvistică din Bucureşti
apare de şase ori pe an

Au apărut:

anul IX, 1960 (6 numere)
anul X, 1961 (6 numere)
anul XI, 1962 (4 numere)

Numerele curente se găsesc de vînzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.

Bucureşti, Calea Victoriei, nr. 27 sau la orice librărie ştiinţifică din ţară.

Se pot comanda şi prin poştă la secţia „Cartea prin poştă" de pe lîngă Librăria Academiei R.P.R., sau la librăria

„CARTEA PRIN POŞTĂ"

Bucureşti, str. Biserica Enei, nr. 16, raionul 30 Decembrie

Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerţ exterior „CARTIMEX" I.S.C.E., str. Aristide Briand, nr. 14, sau Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti.

I. P. 2 – c. 3813.

Lei 3.—

I 8143

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

6
ANUL XI
1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1930

0 IIII 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. IORGU IORDAN, *redactor responsabil*; ION COTEANU, *redactor responsabil adjunct*; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; prof. G. ISTRATE; prof. D. MACREA; GH. BOLOCAN; VL. DRIMBA; VALERIA GUȚU-ROMALO; MIRCEA MITRAN (*secretar de redacție*); C. OTOBÎCU; FLORA ȘUTEU.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*

București, Raionul 30 Decembrie, Calea Victoriei nr. 194

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., telefon 15.07.91

T 8143

-- DEC. 2014

LIMBA ROMÎNĂ

ANUL XI 1962 Nr. 6

IAN. 2022

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

SUMAR

Pag.

Lingvistica românească la a XV-a aniversare a Republicii Populare Române 615

LINGVISTICĂ GENERALĂ

ANDREI AVRAM, Despre dialectologia structurală 617

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

EUGENIA CONTRAŞ, Observaţii asupra unor construcţii sintactice speciale . 627
M. BUJENIŢĂ şi M. SALA, Din terminologia nautică românească. I. Termeni fluviali şi maritimi de origine germană (austriacă) 638
D. MARMELIUC, Etimologii (*agistirui, bâbuţ, fleşteri, naş-nanâş-nânâş, năcâfiu* şi *năfăcăi, undrofiţir*) 644
ILIE DAN, Glosar regional (Regiunea Suceava, raionul Gura Humorului, comuna Pîrteştii de jos) 647

FILOLOGIE

IORGU IORDAN, Din nou despre ultimul vers din „Floare-albastră“ . . . 651
* * *, Principii de transcriere a textelor româneşti. Secolele al XVI-lea—al XVIII-lea 653
ROMULUS VULPESCU, Diferenţierea grafică a licenţelor prozodice 661
FLORA ŞUTEU, Cîteva precizări asupra „unei probleme de principiu“. . . . 667

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEŞTI

MIRCEA SECHE, Schiţă de istorie a lexicografiei române. VIII. Activitatea lexicografică a lui A. T. Laurian şi I. Massim 674

CRONICĂ

Al X-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică (Strasbourg, 23—28 aprilie 1962) (*Iorgu Iordan*) 681
Dicţionarul limbii române în dezbatere publică (*Elena Ciobanu*) 682
Sesiunea ştiinţifică a Institutului de lingvistică (*Laura Vasiliu*) 683
A VI-a Conferinţă internaţională de studii clasice (Plovdiv, 24—29 aprilie 1962) (*Rodica Ocheşanu*) 685
Al IX-lea Congres al lingviştilor (*Em. Vasiliu*) 686

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

I. COTEANU, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura ştiinţifică, 1961 (*Al. Ionaşcu*) 688
Îndreptarea legii 1652, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1962 (*I. Rizescu*) 697
POEŢII VĂCĂREŞTI, *Scrieri alese*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961 (*N. A. Ursu*) 701
Indicele revistei pe anul 1962 705
Cuprinsul revistei *Limba română* pe anul 1962 757

1715

1964

LINGVISTICA ROMÎNEASCĂ LA A XV-a ANIVERSARE A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

La a XV-a aniversare a Republicii, lingviștii din țara noastră au marea satisfacție de a constata că activitatea lor, considerată înainte de 23 August 1944 drept o preocupare foarte puțin utilă, a căpătat în țara noastră importanța pe care o merită. Datorită sprijinului permanent al partidului și guvernului, eforturile noastre au dus la indiscutabile succese, astfel încît, astăzi, lingvistica românească este bine cunoscută atît în țară, cît și în străinătate. Participarea specialiștilor români la cele mai importante manifestări internaționale, alegerea lor în organele de pregătire sau de conducere a acestor manifestări, arată de la sine cît de mult a crescut prestigiul disciplinei noastre în anii Republicii.

Așezarea pe baze noi a activității de cercetare științifică din țara noastră, o dată cu reorganizarea Academiei Române și transformarea ei în Academia Republicii Populare Române, puțin timp de la proclamarea Republicii, a atras după sine o dezvoltare considerabilă a științei românești pe toate planurile de manifestare. Lingvistica a cunoscut și ea în ultimii cincisprezece ani un avînt cu neputință de conceput în condițiile vechiului regim. Înainte de eliberare, cercetătorii din acest domeniu de activitate erau foarte puțini. Mijloacele materiale puse la dispoziția lor se mărgineau de obicei la subvenții care depindeau de „influența" solicitantului sau de bunăvoința capricioasă a celor care mînuiau banii publici. Majoritatea lingviștilor lucrau pe cont propriu în sensul strict al cuvîntului, și de aceea le era foarte greu să facă cunoscute roadele muncii lor. Această situație explică în bună măsură de ce, în ciuda multor bune intenții, munca în lingvistică nu s-a soldat cu prea bune rezultate. La deosebirile de ordin cantitativ care despart cele două epoci se adaugă deosebirile calitative. Ele trebuie puse pe seama ambianței generale, cu totul diferită față de trecut, în care se desfășoară astăzi activitatea științifică. Lingviștii noștri de astăzi, deopotrivă cu ceilalți cercetători din alte domenii ale științei și tehnicii, au conștiința limpede că muncesc pentru a contribui, alături de muncitorii din uzine și de pe ogoare, la făurirea unei vieți fericite a poporului român.

Concepția marxist-leninistă explică de asemenea și interpretarea justă, cu adevărat științifică, a faptelor studiate : limba, produsul condițiilor istorice de viață a celor care au creat-o și îmbunătățit-o fără încetare, trebuie să fie studiată în conținutul ei real.

Condițiile de muncă foarte favorabile create lingviștilor noștri în ultimii cincisprezece ani și spiritul nou care prezidează întreaga activitate științifică din țara noastră au făcut cu putință elaborarea într-un răstimp relativ scurt a cîtorva mari lucrări de interes general, bine cunoscute publicului nostru, precum și inițierea altora, care urmează să fie duse la bun sfîrșit în anii următori, iar perspectivele de dezvoltare a studiilor lingvistice sînt mai mult decît încurajatoare. Avem astăti un mare număr de cercetători, majoritatea tineri, bine pregătiți. Dispunem totodată, mulțumită sprijinului material și moral acordat de regimul nostru, de mijloacele necesare pentru o fructuoasă activitate. Legăturile strînse cu lingvistica sovietică ne ajută să analizăm problemele de limbă de pe pozițiile filozofiei celei mai avansate. Aceste condiții favorabile ne obligă să abordăm și să rezolvăm teme foarte importante.

Institutele de lingvistică au în planurile lor de muncă tocmai astfel de lucrări, la care își vor concentra forțele în anii următori. Dintre lucrările de o mare importanță, nu numai științifică, ci și națională, care figurează în aceste planuri amintim : *Dicționarul general al limbii române*, *Istoria limbii române*, *Gramatica istorică a limbii române*, *Arhiva fonogramică a limbii române*, *Atlasul lingvistic român pe regiuni*, *Dicționarul etimologic al limbii române*, *Dicționarul toponimic român*, *Dicționarul antroponimic român*, *Tratatul de formare a cuvintelor în limba română*, *Influența slavă asupra limbii române*.

Realizarea acestor lucrări, care, bineînțeles, nu sînt singurele, impune eforturi intense și susținute. Cu actualele colective, ale căror rînduri vor crește din an în an prin recrutarea celor mai buni absolvenți ai facultăților de filologie, și cu mijloacele puse la dispoziție de conducerea partidului și a statului, sîntem siguri că lingviștii noștri vor îndeplini cu toată cinstea aceste sarcini.

L. R.

DESPRE DIALECTOLOGIA STRUCTURALĂ

DE

ANDREI AVRAM

1. Termenii „dialectologie" sau „geografie lingvistică", pe de o parte, şi „structuralism", „lingvistică structurală", „fonologie", pe de altă parte, apar alături în titlul unei serii de studii şi articole publicate în ultimii ani. Cele mai multe dintre acestea conţin răspunsuri afirmative la întrebarea lansată, în 1954, de Uriel Weinreich, într-un cunoscut articol intitulat *Is a Structural Dialectology Possible?*[1], care a readus în atenţia lingviştilor problema aplicării în dialectologie a metodelor structurale de cercetare. Spunem a readus, deoarece, cu mai bine de două decenii în urmă, apăruse articolul lui N. S. Trubetzkoy, *Phonologie und Sprachgeographie*[2], în care se discută chestiuni, în parte, asemănătoare, limitate însă la domeniul fonologiei.

Faptul că în 1954 se mai punea încă întrebarea dacă o dialectologie structurală este posibilă, reflectă o situaţie care se explică nu prin refuzul dialectologilor de a studia varietăţile teritoriale ale limbii pe baza principiilor şi cu ajutorul tehnicii elaborate de lingvistica structurală, ci prin dificultatea de a aplica unei realităţi foarte complexe şi „elastice" metode de cercetare prin definiţie riguroase sau, uneori, chiar rigide. Această împrejurare explică, în parte, şi faptul că, timp de două decenii, principiile elaborate de N. S. Trubetzkoy au fost aplicate în relativ puţine lucrări, iar contribuţiile cu caracter teoretic au lipsit aproape cu desăvîrşire în domeniul dialectologiei structurale.

Aici se cuvine să facem o precizare. Există mai multe tipuri de studii care pot fi numite „de dialectologie structurală" şi unul dintre aceste tipuri a fost în mod strălucit ilustrat de cunoscuta monografie a lui André Martinet, *Description phonologique du parler franco-provençal d'Haute-*

---

[1] « Word », X (1954), 2—3, p. 388—400.

[2] « Travaux du Cercle linguistique de Prague », IV (1931), p. 228—234.

ville (*Savoie*), publicată cu mulți ani în urmă[1]. Se poate spune deci că titlul articolului lui Uriel Weinreich nu se justifică în întregime[2]; lucrarea constituie totuși, în multe privințe, un punct de plecare și ea a declanșat un curent care a dat deja roade bogate.

2. Necesitatea de a ține seamă, în cercetarea dialectală, de sistemele fonologice ale dialectelor sau graiurilor avute în vedere a fost pusă în evidență de N. S. Trubetzkoy, în articolul citat. La același domeniu, al fonologiei, se referă, în primul rînd, și precizările de ordin teoretic și metodic din contribuțiile recente consacrate dialectologiei structurale. De exemplu, s-au discutat criteriile de grupare (respectiv, de separare) structurală a unităților dialectale : inventarul de foneme, distribuția fonemelor, inventarul trăsăturilor distinctive etc.[3].

Studiile de dialectologie avînd la bază criterii cum sînt cele enumerate mai sus nu se deosebesc, în esență, de cele consacrate fonologiei diacronice, fonologiei comparate sau tipologiei lingvistice ; în general, pot fi aplicate aceleași procedee de analiză, indiferent dacă sistemele luate în considerație aparțin la două (sau mai multe) dialecte, unor faze diferite din evoluția aceluiași idiom, unor limbi diferite (înrudite sau nu).

Bineînțeles, monografia structurală a unui dialect sau a unui grai nu presupune neapărat o comparație cu un alt dialect sau grai ori cu limba literară, deși astfel de comparații se fac, de cele mai multe ori. Important este ca în cercetarea varietăților dialectale să se introducă noțiunea de sistem, să se țină seamă de funcția lingvistică a fenomenelor, să se înlocuiască un anumit „atomism", de felul aceluia pe care lingvistica structurală îl reproșează neogramaticilor, cu cercetarea relațiilor între elementele lingvistice[4].

Monografiile nu rezolvă însă toate problemele ridicate de aplicarea structuralismului la domeniul dialectologiei. Dificultăți importante se ivesc în momentul în care, pe de o parte, se acordă atenția necesară faptului că un dialect sau un grai se află într-un raport specific față de alte dialecte sau graiuri (diferit, de exemplu, de raportul dintre două limbi), iar, pe de altă parte, se ține seamă de aspectele care constituie obiectul geografiei lingvistice. Dialectologia structurală nu înseamnă numai descrierea sistemelor dialectelor și graiurilor, ci și studiul relațiilor existente între aceste sisteme, inclusiv din punct de vedere geografic ; un domeniu de cercetare extrem de interesant este acela al geografiei lingvistice structurale.

---

[1] În « Revue de linguistique romane », XV(1939) (apărut în 1945). Am luat aceste date din prefața (p. 9) versiunii amplificate a lucrării, publicată în volum aparte sub titlul *La description phonologique avec application au parler franco-provençal d'Hauteville* (*Savoie*), Geneva-Paris, 1956.

[2] De altfel, însuși autorul recunoaște că „dialectologia structurală negeografică există" (*op. cit.*, p. 390). Asupra geografiei lingvistice structurale ne vom opri în §§ 4—6.

[3] Vezi mai jos, §§ 5 și 6.

[4] Vezi J. Fourquet, *Phonologie et dialectologie*, în « Bulletin de la Faculté des lettres de l'Université de Strasbourg », XXXV, [1956—1957], 5, p. 213—301 (în special p. 293—296). Idei asemănătoare a expus același autor în articolul *Linguistique structurale et dialectologie*, în *Fragen und Forschungen im Bereich und Umkreis der germanischen Philologie. Festgabe für Theodor Frings*... Berlin, 1956, p. 190—203. Cf. Idem, *Classification dialectale et phonologie évolutive*, în *Miscelánea Homenaje a André Martinet. « Estructuralismo e historia »*, II [Tenerife], 1958, p. 55—62.

3. Avînd la dispoziție un număr suficient de descrieri cu caracter monografic, cercetătorul este pus în fața unei probleme pe care mulți specialiști o consideră ca ocupînd un loc central în dialectologia structurală : gruparea mai multor sisteme într-un „suprasistem" cu un grad mai înalt de generalitate. Cu alte cuvinte, se pune problema construirii unui d i a s i s t e m (pentru a întrebuința termenul consacrat), pe baza asemănărilor dintre diversele sisteme propriu-zise[1].

După apariția articolului lui Uriel Weinreich, care conține și cîteva exemple, metoda construirii diasistemelor a fost ilustrată în lucrările mai multor lingviști[2] în special, într-un articol al lui G. K. Cochrane[3]. Exemplul pe care îl dăm mai jos nu pleacă de la o situație concretă, deși el reprezintă, foarte probabil, un caz real.

Două sisteme vocalice, $/i \sim e \sim a \sim o \sim u/$ și $/i \sim e \sim ę \sim a \sim$ $\sim ǫ \sim o \sim u/$ aparținînd la două graiuri, *A* și *B*, pot fi grupate în următorul diasistem :

$$_{A.B}\left|\left| \; i \approx \frac{_{A}/e/}{_{B}/e \sim ę/} \approx a \approx \frac{_{A}/o/}{_{B}/o \sim ǫ/} \approx u \; \right|\right|.$$

Cele două sisteme vocalice se aseamănă în ce privește fonemele „extreme" (vocala cea mai deschisă și vocalele cele mai închise)[4] ; în schimb, vocalele cu apertură mijlocie sînt patru într-un sistem și numai două în celălalt.

Noțiunii de diasistem i s-a acordat, în unele lucrări, o importanță, după părerea noastră, exagerată. Întrucît oricare două (sau mai multe) sisteme care prezintă unele asemănări pot fi grupate într-un diasistem[5], nu vedem cum acesta din urmă poate să reflecte aspecte s p e c i f i c e raporturilor dintre varietățile dialectale ale unei limbi[6]. Se poate recunoaște însă comoditatea reprezentării sub forma unui diasistem a două sau mai multe sisteme dialectale și — ceea ce este mai important — posibilitatea

---

[1] După Uriel Weinreich (*op. cit.*, p. 390), diasistemul nu este întotdeauna numai o creație a lingvistului ; el se manifestă la subiectele care vorbesc două dialecte.

[2] Vezi, printre alții, R. G. Piotrovskij, *Структурализм и языковедческая практика (возможна ли структуральная диалектология?)*, în « Вопросы языкознания», VI (1957), 4, p. 26—35 ; Luigi Heilmann, *Per una dialettologia strutturale*, în « Quaderni dell'Istituto di glottologia » (Università degli studi di Bologna), IV (1959), p. 45—54. Noțiunea de diasistem a fost adusă în discuție și exemplificată și în rapoartele prezentate de Emilio Alarcos Llorach (*Problèmes de phonologie romane*) și de acad. Al. Rosetti (*Les problèmes du système phonologique du roumain*) la Colocviul internațional de civilizații, literaturi și limbi romanice (București, septembrie, 1959).

[3] *The Australian English Vowels as a Diasystem*, în « Word », XV (1959), 1, p. 69—88.

[4] Aceste fenomene pot fi socotite oarecum „aceleași" în cele două sisteme ; vezi însă observațiile din nota 3 de la p. 622.

[5] Uriel Weinreich, *op. cit.*, p. 390

[6] Din această cauză nu credem că dialectul poate fi definit drept o grupare de entități lingvistice, ale căror sisteme se subsumează aceluiași diasistem (Giuseppe Francescato, *Dialect Borders and Linguistic Systems*, în *Preprints of Papers for the Ninth International Congress of Linguists. August 27—31, 1962*, Cambridge, Mass. [rotaprint], p. 171 : „We can in fact define a dialect as the grouping of various linguistic entities, whose systems all partake in the same diasystem").

de a scoate în evidență, asemănările, deci un element de continuitate, acolo unde, la prima vedere, nu apare decît discontinuitatea[1]. Pentru a realiza acest lucru este posibil — după cum vom încerca să arătăm în § 5 — să se utilizeze și procedee care nu fac apel la noțiunea în discuție.

Noțiunea de diasistem în dialectologie nu ar fi putut să apară fără a se renunța la ceea ce Edward Stankiewicz a numit „an extreme and purely formal structuralism"[2]. Într-adevăr, dat fiind că într-un sistem toate elementele sînt interdependente („tout se tient"), două sisteme date nu pot fi — din punctul de vedere al unui structuralism de nuanță extremă — — decît identice sau neidentice ; la baza unor afirmații cu privire la asemănări sau coincidențe parțiale între sisteme se află un structuralism mai „flexibil". Vom reveni asupra acestei chestiuni în § 5.

În faza actuală a cercetărilor de dialectologie structurală, nu este în toate cazurile posibil să se stabilească relații între sisteme în totalitatea lor sau între subsisteme cuprinzătoare (fac excepție sistemele fonologice). S-au obținut însă rezultate pozitive din examinarea raporturilor între diverse „microsisteme" (fonologice, gramaticale, lexicale)[3].

4. Domeniul în care, după părerea noastră, metodele structurale de studiu au adus (și, în special, au dovedit că pot să aducă) cele mai importante contribuții este acela al geografiei lingvistice. Ca și în atîtea alte împrejurări, și de data aceasta exemplele cele mai convingătoare care s-au dat aparțin fonologiei.

După metoda tradițională, un teritoriu lingvistic poate fi împărțit în arii dialectale luîndu-se în considerație pronunțarea unui singur sunet dintr-un singur cuvînt. O hartă fonologică ține seamă însă de funcția pe care o îndeplinește sunetul, iar aceasta nu poate fi stabilită decît dacă se examinează relațiile dintre sunete. Zone omogene din punct de vedere fonetic pot fi separate prin isoglose fonologice sau, dimpotrivă, o singură arie fonologică poate să corespundă la două sau mai multe arii fonetice.

De exemplu, ariile fonetice corespunzînd pronunțării [*e*] respectiv, [*ę*] a unui segment dintr-un cuvînt oarecare pot să corespundă unei singure arii fonologice : în amîndouă cazurile vocala este o realizare a unui fonem /*e*/, deci gradul de deschidere mai mare sau mai mic, nu îndeplinește o funcție distinctivă. Este posibil însă ca atît aria lui [*e*], cît și aria lui [*ę*] să fie divizate prin isoglosa care separă un sistem cu opoziția /*e* ~ *ę*/ de un sistem în care această opoziție nu există. Compararea ariilor fonetice cu ariile fonologice (prin suprapunerea hărților corespunzătoare) poate să

[1] Problema continuității și a discontinuității în dialectologie este examinată pe larg în articolul lui Edward Stankiewicz, *On Discreteness and Continuity in Structural Dialectology* («Word», XIII (1957), 1, p. 44—59), una dintre cele mai importante lucrări teoretice în domeniul care ne preocupă.

[2] *Op. cit.*, p. 53.

[3] Exemple din domeniul lexicului se găsesc în lucrările citate ale lui Uriel Weinreich și R. G. Piotrovskij.

descopere o situație de tipul aceleia pe care o înfățișăm mai jos în mod schematic :

	/e/	/e~ę/
[e]	1	2
[ę]	3	4

Din punct de vedere fonetic aparțin aceleiași arii zonele 1 și 2 („aria lui [e]" într-un cuvînt oarecare), pe de o parte, și zonele 3 și 4 („aria lui [ę]" în același cuvînt), pe de altă parte. Pe plan fonologic, aparțin aceleiași arii zonele 1 și 3 (aria în care nu există opoziția /e ~ ę/), respectiv, zonele 2 și 4 (aria cu un sistem vocalic în care deosebirea fonetică dintre [e] și [ę] este utilizată pentru a distinge cuvinte sau forme gramaticale).

Nu încape îndoială că o hartă fonologică „spune" mai mult decît o hartă fonetică, deoarece prima scoate în evidență funcția lingvistică a unor particularități pe care cea de a doua le consideră numai din punctul de vedere al substanței[1].

5. O problemă care apare într-o lumină nouă în dialectologia structurală este aceea a zonelor de tranziție. Asupra ei s-a pronunțat și N. S. Trubetzkoy, care susține[2] că din punct de vedere fonologic asemenea zone nu există, deoarece „ein Phonem oder eine Phonemkombination kann in einem Dialekte bestehen oder nicht — tertium non datur". Ne găsim în fața aceleiași concepții rigide despre care am mai vorbit în legătură cu noțiunea de diasistem și împotriva căreia pledează o serie de fapte.

Mai întîi, în cadrul unei comunități lingvistice oricît de restrînse, alături de elemente care ocupă un loc bine definit, au caracter obligatoriu și îndeplinesc un rol important în comunicare, sînt utilizate elemente (unități, respectiv, opoziții între unități) despre care am putea spune, pe scurt, că sînt „marginale" sau „periferice". Ne gîndim la opoziții lingvistice cu un randament funcțional foarte scăzut sau cu o mare toleranță față de așa-numita „variație liberă", la foneme care apar numai în anumite sectoare limitate ale vocabularului (de exemplu, în cuvinte foarte recente), la elementele „potențiale", la distincțiile cu caracter facultativ etc. Faptele de acest fel trebuie luate în considerație în descrierile care — cu riscul de a fi calificate drept insuficient de riguroase — își propun să fie mai apropiate de realitatea lingvistică.

---

[1] Vezi, de exemplu, harta publicată de acad. Emil Petrovici, în « Studii și cercetări lingvistice », III (1952), p. 160, în care sînt înfățișate diversele procedee fonologice utilizate în graiurile dacoromîne pentru a marca opoziția dintre singularul și pluralul cuvîntului *soț*.

[2] *Op. cit.*, p. 230—231.

În al doilea rînd — și acesta este lucrul cel mai important — nu se poate nega existența unui „bilingvism dialectal". Chiar fără a include în același sistem (aplicînd procedee de descriere mai „elastice") fenomene cum sînt cele enumerate mai sus, nu putem trece peste existența unor regiuni ai căror vorbitori utilizează două (eventual, mai multe) sisteme lingvistice. Prin urmare, în cel mai bun caz, formularea lui N. S. Trubetzkoy poate fi acceptată cu condiția înlocuirii cuvîntului „dialect" cu cuvîntul „sistem" : un fonem face parte sau nu face parte dintr-un sistem dat — dar, în interiorul a c e l u i a ș i dialect sau grai este posibilă c o e x i s t e n ț a s i s t e m e l o r.

Trebuie să precizăm că nu avem în vedere aici intervenția unor cauze speciale care pot provoca „alegerea" unui sistem [1], cum sînt, de exemplu, factorii de natură stilistică în sens larg (aceștia pot să determine o pluralitate de sisteme, în principiu, oriunde și la orice vorbitor[2]) ; ne referim la coexistența sistemelor în cadrul aceluiași stil și, în general, în aceleași împrejurări, determinată numai de factori geografici.

După părerea noastră, despre zone de tranziție se poate vorbi, din punct de vedere structural, în cel puțin două feluri :

1. Dacă în sistemul α, utilizat în aria A, există anumite elemente total necunoscute sistemului γ din aria C, vom spune că aria B este o arie (sau zonă) de tranziție între A și C în cazul cînd elementele considerate au un caracter „periferic" în sistemul lingvistic β (care se realizează la vorbitorii din aria B). Cu alte cuvinte, caracter de tranziție are însuși sistemul β prin faptul că nu este absolut identic nici cu α (în care elementele în discuție sînt esențiale), nici cu γ (în care aceleași elemente sînt absente), în condiții identice. Această concepție — mai puțin riguroasă decît aceea care stă la baza tezei lui N. S. Trubetzkoy — ar putea fi reprezentată în felul următor (prin a, b, c am notat elementele comune, iar prin x, y elementele care diferențiază sistemele α și γ ; cu ajutorul parantezelor am indicat caracterul periferic al lui x și y)[3] :

Aria A	Aria B (de tranziție)	Aria C
Sistemul α :	Sistemul β :	Sistemul γ :
a, b, c, x, y	$a, b, c, (x, y)$	a, b, c

[1] Cf. Henry Kučera, *Inquiry into Coexistent Phonemic Systems in Slavic Languages*, în *American Contributions to the Fourth International Congress of Slavicists, Moscow, september 1958*, Haga, 1958, p. 169—170.

[2] Într-o comunicare intitulată *Structure and Typology of Dialectal Differentiation*, prezentată la al IX-lea Congres internațional al lingviștilor (vezi *Preprints...*, p. 174—179), Pavle Ivić subliniază (p. 174) că în obiectul de studiu al dialectologiei structurale intră și diferențierile de natură stilistică din interiorul unui dialect.

[3] Considerăm că deosebirea dintre sisteme constă numai în prezența respectiv, absența unor elemente. Desigur, dată fiind interdependența acestora, prezentarea de aici nu este perfectă și nici termenul „comun" nu este prea potrivit (căci elementele socotite „aceleași" în două sisteme diferite nu sînt absolut identice). Credem, totuși, că simplificarea adoptată poate să ajute la înțelegerea ideii pe care ne-am propus să o expunem.

2. Dacă vorbitorii din aria *B* utilizează atît sistemul α (caracteristic ariei *A*), cît și sistemul γ (caracteristic ariei *C*), în condiții identice (în aceleași împrejurări, realizarea în vorbire a lui α sau a lui γ are un caracter facultativ), aria *B* este o arie de tranziție ; specificul ei față de ariile *A* și *B* este dat de coexistența sistemelor α și γ.

Rezumînd :

Aria *A*	Aria *B* (tranziție)	Aria *C*
Sistemul α :	Sistemul α :	Sistemul γ :
a, b, c, x, y	*a, b, c, x, y*	*a, b, c*
	și sistemul γ :	
	a, b, c	

Conform concepției de sub 2, vorbitorii din aria *B* sînt, într-un anumit sens, „bilingvi" ; în aria de tranziție nu există și un sistem „de tranziție", ci coexistă două sisteme.

6. Deosebirile structurale dintre două sau mai multe unități dialectale pot să constea nu numai în inventarul unităților (cum s-ar părea că rezultă din expunerea foarte schematică de mai sus), ci și în distribuția acestor unități. De exemplu, constatînd că în vorbirea din două localități (două grupuri de localități sau două arii mai mult sau mai puțin întinse etc.) se realizează un inventar de foneme identic, existența, respectiv, absența anumitor combinații de foneme poate fi utilizată ca criteriu pentru delimitarea unor unități dialectale. Evident, este vorba de un criteriu secundar ca importanță și foarte greu de aplicat, deoarece, în general, dialectologilor le este cunoscută numai o parte din fondul lexical al graiurilor ; unele succesiuni de foneme pot să existe în cuvinte pe care anchetele dialectale nu le-au descoperit.

Criteriile pur structurale de delimitare și clasificare a unităților dialectale nu fac inutilă examinarea și a unor particularități „nestructurale". Dimpotrivă, mai ales în stadiul actual al dialectologiei structurale, folosirea paralelă a procedeelor tradiționale aduce foloase incontestabile. În ce privește întrebarea „atlas fonetic sau atlas fonologic ?", care a apărut în discuțiile recente consacrate geografiei lingvistice, credem că au dreptate lingviștii care susțin că interpretarea fonologică a materialului trebuie să fie precedată de cartografierea lui într-o notație fonetică cît mai precisă [1]. Bineînțeles, o hartă fonetică (de tipul „vocala finală în cuvîntul *x*"), avînd prin excelență un caracter „atomist", nu poate fi pur și simplu „transpusă" într-una fonologică ; în vederea alcătuirii unor astfel de hărți este necesar să se ia în considerație, pentru fiecare localitate, materialul din mai multe hărți lexicale și gramaticale (cu cu-

[1] Cf. J. Fourquet, *Phonologie et dialectologie*, p. 293—294.

vintele redate integral, în notație fonetică), așa încît, aplicînd proba comutației și alte procedee de analiză, să poată fi stabilit inventarul de foneme.

Combinarea criteriului structural cu cel tradițional duce la rezultate interesante cînd ne propunem să determinăm gradul de asemănare (respectiv, de diferențiere) dintre două sau mai multe unități dialectale. De exemplu, ne putem întreba dacă există sau nu deosebiri de același grad între trei unități dialectale (arii) de tipul următor[1] :

	Opoziția /*e* ~ *ę*/	Sunetul [*ę*]
A	—	—
B	—	+
C	+	+

(opoziția /*e* ~ *ę*/ nu este posibilă dacă în idiomul considerat nu există și o distincție fonetică corespunzătoare, așa încît nu intră în discuție situația pentru care în tabloul nostru am avea „+" în prima coloană și „—" în cea de a doua ; presupunem că sunetul [*e*] există în toate cele trei unități dialectale avute în vedere și deci nu poate servi ca criteriu al gradului de diferențiere). Din tabloul de mai sus rezultă că *B* este identic cu *A* din punct de vedere fonologic, dar este deosebit de *A* și, în același timp, identic cu *C* din punct de vedere fonetic[2]. Luate separat, nici unul dintre criteriile comparației nu ne dă dreptul să considerăm că graiul (aria) *B* este un grai (sau arie) de tranziție. Combinînd însă cele două puncte de vedere, putem să susținem că *B* este intermediar între *A* și *C* și, mai mult, să precizăm că între *B* și *A* există un grad de asemănare mai mare decît între *B* și *C* (criteriul identității sistemului are întîietate față de cel al asemănării pur fonetice).

7. Judecînd după conținutul celor mai multe articole de teorie a dialectologiei structurale, nu se poate pune problema stabilirii calității de limbă sau de dialect a unui idiom cu ajutorul analizei structurale[3]. Mai grav ar putea să pară însă faptul că lucrurile nu sînt suficient de clare nici cînd se pune problema mult mai simplă și mai limitată care ar putea fi formulată astfel : „una sau două unități dialectale din punct de vedere fonologic?" (se înțelege că identității fonologice poate să-i corespundă o diversitate în alte sectoare — și invers, dar aceasta în-

---

[1] Prin + și — am notat prezența, respectiv, absența unei particularități fonologice sau fonetice.

[2] Exemplul dat aici nu constituie o reluare a celui de la p. 621 ; în schema dată acolo am luat în considerație arii fonetice alcătuite pe baza unui singur cuvînt. Un exemplu concret (din domeniul slav de est) de tipul celui discutat aici se găsește la N. S. Trubetzkoy, *op. cit.*, p. 231. Cf., pentru principiu, Edward Stankiewicz, *op. cit.*, p. 56—57.

[3] Problema este extrem de spinoasă și discutarea ei implică incursiuni în domeniul faptelor extralingvistice. Vezi B. Cazacu, *Autour d'une controverse linguistique : langue ou dialecte? (Le problème de la classification des idiomes romans parlés au Sud du Danube)*, în *Recueil d'études romanes...* București, 1959, p. 13—29 (și bibliografia citată acolo) ; I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, 1961, p. 58—61, 64—65.

seamnă deja o complicație ; am ales fonologia deoarece ne-am aștepta ca aici să întîlnim o situație foarte simplă).

Am arătat, în rîndurile precedente, că — lăsînd la o parte distribuția fonemelor — cercetătorul pus în fața problemei enunțate mai sus poate lua în considerație fie inventarul fonematic, fie inventarul trăsăturilor distinctive[1]. Or, după cum se știe, aceluiași inventar de trăsături distinctive, pot să-i corespundă două sau mai multe sisteme fonematice. Prin urmare, chiar limitîndu-ne la analiza structurală a fenomenelor fonice, avem posibilitatea de a alege între două criterii de clasificare, cu rezultate, adesea, foarte diferite.

Principial, ambele criterii sînt îndreptățite, dar, după părerea noastră, trebuie să fie folosit (eventual, să fie considerat hotărîtor) unul sau altul, în funcție de specificul domeniului studiat. Dacă, indiferent de felul în care se combină între ele în unități mai complexe (foneme), trăsăturile distinctive sînt aceleași în sistemele utilizate într-o arie dată, se înțelege că pe baza acestor trăsături nu putem să divizăm aria în zone mai mici ; relevant este deci modul diferit în care se combină trăsăturile distinctive. Pe de altă parte, în condițiile unei foarte mari varietăți de sisteme fonematice inventarul trăsăturilor distinctive (presupunînd că nu este exact același peste tot) are avantajul că oferă posibilitatea stabilirii unor unități dialectale mai mari ca întindere ; cu alte cuvinte, ne ajută să identificăm unele elemente ale continuității[2].

8. Ca și în alte domenii, și în dialectologie metodele structurale de cercetare pot fi aplicate mai ușor la nivelul fonologic. Printre altele, acest lucru se explică prin bogăția datelor fonetice existente[3] ; gramaticii îi stă la dispoziție un material relativ redus. În ce privește lexicul, în general, el se pretează mai puțin la o analiză structurală[4]. E adevărat că în această direcție cîmpul de cercetare se poate restrînge la „microsisteme", dar, de sigur, acest procedeu are unele dezavantaje[5].

---

[1] Cf. Edward Stankiewicz, *op. cit.*, p. 54—55.

[2] Folosindu-se criterii de acest tip (de exemplu, prezența trăsăturii distinctive « palatalizare », respectiv, a opoziției « dur-palatalizat » în consonantism) s-a scos în evidență existența unor „uniuni fonologice" care includ mai multe limbi (înrudite sau neînrudite) cu sisteme fonematice foarte diferite între ele.

[3] De exemplu, materialul din *Atlasul lingvistic romîn II* (patru volume apărute) plus cel din textele culese de acad. Emil Petrovici ar permite elaborarea unor studii de fonologie pentru fiecare punct anchetat. Chiar dacă nu ar fi posibil să se întocmească monografii exhaustive, acest gen de studii ar aduce o contribuție prețioasă la cunoașterea fonologiei graiurilor dacoromîne. Cîteva studii de fonologie dialectală, nu prea amănunțite, bazate pe anchete speciale sau pe cunoașterea directă a graiurilor (autorul fiind și informator) au apărut, la noi, în revista « Cercetări de lingvistică ».

[4] Cf. Edward Stankiewicz, *op. cit.*, p. 45—46. Constatările acestea justifică părerea autorului citat după care „clasificarea dialectelor pe baza inventarelor lor fonologice (phonemic inventories) trebuie considerată primul pas către o descriere exhaustivă a ariilor lingvistice" (p. 45).

[5] El „limitează... posibilitatea de apreciere a perspectivei lingvistice" (I. Coteanu, în « Limba romînă » VIII (1959), 2, p. 106).

Din motivele arătate aici, ca și din altele, aduse în discuție în cuprinsul articolului, dialectologia structurală nu poate să o înlocuiască pe cea tradițională. Între metodele lor nu există o contradicție ; combinarea analizei structurale cu procedeele dialectologiei tradiționale dă rezultatele cele mai satisfăcătoare[1]. Important este ca, în cercetarea dialectală, să se distingă fenomenele care sînt utilizate în sistemele dialectelor și ale graiurilor de fenomenele care nu au această calitate, acordîndu-se atenția principală celor dîntîi[2].

[1] Ni se pare demn de subliniat faptul că însuși Uriel Weinreich (*op. cit.*, p. 400) se situează pe această poziție.

[2] Pentru a completa informarea cititorului, menționăm aici raportul *Le structuralisme linguistique et les études de géographie dialectale*, prezentat de Witold Doroszewski, în 1957, la cel de al VIII-lea Congres internațional al lingviștilor (*Proceedings of the Eighth International Congress of Linguists*, Oslo, 1958, p. 540—564) ; în această lucrare se acordă un loc important raporturilor dintre limba literară și dialecte, pe de o parte — și limbă și vorbire, sincronie și diacronie, pe de altă parte. Observații critice întemeiate cu privire la unele dintre paralelismele pe care încearcă să le stabilească autorul între perechile de noțiuni citate se găsesc în articolul lui Rudolf Grosse, *Strukturalismus und Dialektgeographie*, publicat în «Biuletyn fonograficzny. Bulletin phonographique », III Poznań, 1960, p. 89—101. Caracter pur teoretic (în sensul că nu se dau indicații cu privire la tehnica analizei structurale în dialectologie) are articolul lui Raven I. McDavid, Jr., *Structural Linguistics and Linguistic Geography*, în « Orbis », X (1961), 1, p. 35—46. Interesant în multe privințe, articolul lui Gálffy Mózes, *Principii în cercetarea sistemului fonetic al dialectelor*, publicat în *Omagiu lui Iorgu Iordan . . .*, [București], 1958, p. 303—315, tratează numai în parte probleme de dialectologie structurală (iar acestea „se pierd" oarecum printre considerațiile de ordin istoric).

OBSERVAŢII ASUPRA UNOR CONSTRUCŢII SINTACTICE SPECIALE

DE

EUGENIA CONTRAŞ

Este cunoscut faptul că ori de cîte ori un vorbitor doreşte să accentueze o parte de propoziţie sau de frază, din motive afective sau logice, poate să o reia sau să-i schimbe topica.

În acest scop sînt reluate de obicei următoarele părţi de propoziţie :

a) subiectul[1] :

A pomeni ea baba mea *cîte zilişoare o avea de năcazul acesta.* Creangă, P. 128.
Lasă ! *Stăm noi de vorbă* ! *Vine* ea murga *la traistă.* Preda, M. 473.

b) atributul[2] :

Eu mă duc să-mi *caut pe nevastă*-mea. Eminescu, L. P. 172.
Unde-ţi *este bărbatul* tău ? Eminescu, L. P. 169[3].

---

[1] V. J. Byck, *La répétition en roumain*, în BL, II, 67, precum şi discuţia şi studiile privitoare la această problemă la I. Iordan, *Stilistica limbii romîne*, Bucureşti, 1944, p. 256—274.

[2] V. F. Asan, *Atributul pronominal în dativ*, în *Studii de Gramatică*, vol. al II-lea, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1957, p. 133.

[3] În articolul *Atribut pronominal sau complement indirect?* din LR, XI (1962) nr. 3, p. 267—277, Flora Şuteu consideră că dativul posesiv al pronumelui aşezat pe lîngă verb nu are rol sintactic de atribut, ci de complement indirect, dar recunoaşte echivalenţa semantică dintre dativul posesiv aşezat pe lîngă verb şi atributul adjectival sau pronominal în genitiv. Din punctul de vedere care ne interesează, această interpretare nu face decît să schimbe categoria în care sînt încadrate exemplele de acest tip. Dată fiind echivalenţa semantică dintre complementul indirect şi atributul genitival, exemplele acestea pot fi grupate printre cele în care o parte de propoziţie este reluată cu o altă funcţie sintactică, discutate în paginile următoare ale articolului de faţă.

c) complementul[1] :

Mi-*au spus* mie *cine l-au văzut, că Ion a luat-o.* Creangă, A. 56.
În vacanţă, atunci *vei pleca acasă.*

Complementul poate fi reluat, ca în ultimul exemplu, sau anticipat, ca în cel dintîi.

În cadrul frazei, subordonatele care preced regenta pot fi reluate în regentă printr-un pronume sau printr-un adverb corelativ :

Cine face, acela *trage.* Zanne, P. VII 765[2].
Cînd tronul era vacant, atunci *mitropolitul convoca* [adunările] *pentru alegerea domnului.* Bălcescu, O. II 13.
Unde au agiunsu săgeata, acolo *au făcut prestolul în oltariu.* Neculce, L. 105.
În coliba unde m-am născut, acolo *m-am aşezat alaltăieri cu muierea mea.* Reteganul, P. V 49.

Prin urmare aşa-numitele corelative de întărire a unor subordonate sînt în realitate reluări.

Cînd regenta precede subordonata, corelativul adverbial sau pronominal din regentă anticipează subordonata, iar aceasta din urmă dezvoltă sau precizează corelativul din regentă.

În exemplele de mai sus părţile de propoziţie au fost reluate în sens strict (subiectul ca subiect etc). În cele ce urmează reluarea este înţeleasă într-un sens mai larg. O parte de propoziţie poate fi reluată şi cu o altă funcţie sintactică decît cea cu care apare prima oară în propoziţie. Cuvîntul (sau pronumele care îl înlocuieşte) nu se repetă cu aceeaşi funcţie sintactică ci cu funcţie sintactică schimbată.

De exemplu, complementul circumstanţial de relaţie poate fi reluat ca :

subiect :

Cît despre ofiţerul de miliţie, acela *e un martor că Hagienuş ascunde lucrurile şi uită.* Călinescu, S. 540.

predicat :

Te văd întîia oară şi sînt bucuros ; *dar* de ştiut te ştiu *mai demult.* Sadoveanu, O. XII 695.

complement direct :

Cît despre inima mea, *s*-o *dea Dumnezeu oricui.* Creangă, P. 200.

---

[1] Unele părţi de propoziţie, cum sînt complementul direct şi indirect, sînt reluate în mod frecvent în vorbire, de aceea reluarea lor, în anumite condiţii sintactice, devenind un fapt gramaticalizat, este, în cele mai multe cazuri, lipsită de valoare afectivă sau de întărire, iar în altele, această valoare este redusă ; v. F. Asan, *Reluarea complementului în limba romînă*, în *Studii de gramatică*, vol. al III-lea, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1961, p. 93—106.

[2] În legătură cu reluarea propoziţiei subiective, v. *Gramatica limbii romîne*, volumul al II-ea, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1954, p. 174.

complement indirect :

Mai încolo nu prea sînt fîntîni, și din partea apei, *mi se pare că i-om duce dorul.* Creangă, P. 204.

De la posibilitatea de a relua o parte de propoziție în aceste două feluri — cu aceeași funcție sintactică și cu funcție sintactică schimbată — s-a ajuns la unele situații în care, datorită lipsei unor mărci gramaticale, se confundă funcțiile sintactice ale părților de propoziție reluate.

Cînd o propoziție începe cu un complement în acuzativ nemarcat printr-o prepoziție — reluat apoi — acuzativul avînd aceeași formă cu nominativul, complementul direct poate fi considerat la o analiză superficială drept subiect gramatical. La aceasta contribuie și faptul că, în aceste cazuri, complementul este subiect logic, deoarece vorbitorul, dorind să scoată în evidență complementul gramatical, inversează topica și îl situează la începutul propoziției, ca în exemplul :

Am vîndut un cal lui Ioniță Panait, birjarul. Calul *îl cunoștea, i l-am vîndut din ham.* Brătescu-Voinești, Î. 56.

Complementul direct *calul* este situat la începutul propoziției și e reluat apoi prin pronume, iar subiectul este subînțeles, fiind cunoscut din propoziția anterioară.

Cînd complementul direct situat la începutul propoziției e urmat de determinări, acestea îl izolează într-o oarecare măsură de restul propoziției, înlesnind confuzia posibilă între subiect și complement, confuzie creată de identitatea formală dintre acuzativ și nominativ. Această confuzie e sporită cînd complementul nume de persoană este exprimat printr-un acuzativ fără prepoziție, ca în exemplul următor :

Copiii *cei neastîmpărați nu i-am certat.*

Propozițiile construite în acest fel fac tranziția spre construcțiile întrerupte numite anacoluturi.

Unii cercetători ca G. Nedioglu[1], pornind de la intenția vorbitorului de a reliefa ceea ce noi socotim complement direct, consideră că în propozițiile de acest fel sînt alăturate două construcții de tipuri diferite, una pasivă și alta activă, propoziția în întregime avînd sens pasiv.

De pildă, în propoziția : *Osul gol, nici cîinii nu-l mănîncă* (Zanne) G. Nedioglu crede că *osul gol* e un nominativ independent, un subiect al unei construcții pasive, izolat de restul propoziției care are subiectul *cîinii*. Subiectul izolat e reluat apoi de pronumele cu funcție de complement direct în construcția activă care urmează.

Autorul consideră întreaga construcție pasivă ca sens din două motive : 1) nuanța de sens exprimată prin izolarea subiectului pasiv nu putea fi redată respectînd topica obișnuită construcțiilor active ; 2) limba

[1] G. Nedioglu, *Independența subiectului*, în LR, IV (1955), nr. 2, p. 13—23.

populară nu foloseşte pasivul format cu *a fi* + participiul, care are un caracter livresc, ci recurge la acest procedeu pentru a-l exprima. Un argument în favoarea acestei interpretări este considerat faptul că atunci cînd subiectul izolat este nume de persoană, el nu e precedat de prepoziţia *pe*, deci nu e acuzativ, complement direct, ca în exemplul :

> Proprietaru nostru, *nu l-am văzut de cînd eram copil.* Graiul nostru, I, 212, la Nedioglu.

Nu credem că poate fi considerată întreruptă construcţia acestui tip de propoziţie din următoarele motive :

1. Flexiunea nominală fiind slabă în limba romînă, opoziţia dintre nominativ şi acuzativ nu este marcată, deci forma substantivului aflat în unul dintre cele două cazuri nu este de natură să indice funcţia sintactică a substantivului. Chiar şi acuzativul numelor de persoană, care în limba literară se formează cu *pe*, este întîlnit uneori în limba populară de astăzi şi frecvent în limba veche fără prepoziţie. Din aceste motive, forma substantivului nu poate fi folosită ca argument pentru a considera substantivul ca subiect, cînd în aceeaşi propoziţie la reluat printr-un pronume în acuzativ.

2. În limbă există posibilitatea de a scoate în relief o parte de propoziţie prin schimbarea topicii obişnuite, prin situarea acelei părţi la începutul propoziţiei, dar modificarea topicii nu atrage după sine în mod necesar şi schimbarea funcţiei sintactice.

Într-adevăr, limba populară evită pasivul format cu *a fi* + participiul dar, din punctul de vedere al vorbitorului, ideea care se exprimă cînd substantivul aşezat la începutul propoziţiei e complement direct în construcţie activă e foarte apropiată de cea exprimată cînd substantivul — în aceeaşi topică — e subiect gramatical al unei construcţii pasive, deoarece în ambele cazuri substantivul e subiect logic şi numai analiza gramaticală distinge două situaţii.

3. În cazul că se consideră subiect gramatical substantivul situat la începutul propoziţiei, reluat apoi prin pronume în acuzativ, se pune întrebarea dacă în aceeaşi topică substantivul poate avea vreodată funcţia de complement direct şi cum anume se poate face deosebirea între cele două situaţii gramaticale. Cum anume putem deosebi între ele propoziţii ca cele care urmează :

> *Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă.* Zanne, la Nedioglu.
> *Uliţele-nnegurate, luna în argint le-mbracă.* Şt. O. Iosif, la Nedioglu.
> *Trăsura o lăsasem la mal.* Odobescu, I 387, în Gramatica Acad. R.P.R., vol. II, p. 275?

Cele două situaţii gramaticale diferite pot fi confundate chiar de către vorbitor, deoarece atît cazul subiectului cît şi al complementului direct au o marcă comună şi fiindcă subiectul construcţiilor pasive devine complement direct în construcţie activă. Din aceste motive, nu se poate susţine cu certitudine că astfel de propoziţii conţin o construcţie între-

ruptă ; ele fac însă tranziția spre construcția specială care se îndepărtează de la normele limbii literare, numită anacolut.

În cadrul propoziției întreruperea construcției este evidentă cînd apare nominativul în locul dativului și anume cînd în locul unui complement indirect întîlnim un subiect nelegat sintactic de propoziția din care face parte, ca în exemplul :

Omul udat, *nu-i pasă de ploaie.* Zanne, la Nedioglu.

Anacolutul este o construcție sintactică al cărei mod de alcătuire este întrerupt și modificat în cadrul aceleași unități sintactice. Vorbitorul începe fraza sau propoziția cu o anumită construcție, pe care o părăsește, și continuă cu o alta, neașteptată. De exemplu :

Îmblat-au Brîncovanul postelnicul, nepotul lui Șerban-Vodă, ca să prindă pe toți neprietenii lui Șerban, să-i ție la-nchisoare, pîn-a vini Șerban-Vodă cu domnia de la Țarigrad. Dece pe Cupărești, fiind greci, nu i-au putut lua de la mîna Ducăi-Vodă. Iar pe boierii muntenești *care-i era dușmani lui Șerban-Vodă, Staico păharnicul și cu alții, dac-au prinsu de veste, au făcut cum au putut ș-au fugit ș-acee în Moldova.* Neculce, L. 150.

Ultima frază începe cu un complement drept în acuzativ *pe boierii...* și are subiectul subînțeles *Brîncovanul* (din frazele anterioare). În continuare acest mod de construire al frazei este întrerupt și complementul direct este transformat în subiect. Fraza se termină avînd ca subiect *boierii muntenești*, deci cu o construcție diferită de cea cu care a început.

Anacolutul se creează mai ales în frază, mai rar în propoziție. Faptul se explică prin bogăția frazei. Raporturile sintactice în care intră membrii frazei sînt mai complicate și mai greu de stăpînit de către un vorbitor neatent, grăbit sau dominat de o anumită stare efectivă decît cele din propoziție.

Poate fi considerat un anacolut format în cadrul propoziției cel din exemplul care urmează, deoarece este întreruptă construcția unei propoziții subordonate, nu a regentei.

Mi-o spus un prietin din sat că, cînd o fost ei mici, un frate d-a lor, *un băiet mic, așa de tri-patru ai așa formă,* îi *da mă-sa lapte dulce-ntr-un blid. Și el s-o dus cu blidu pe prisp-afară.* ALRT 101.

*

După cum am arătat mai înainte, trecerea spre una dintre categoriile de anacoluturi o formează propozițiile al căror complement direct urmat de determinări e situat la începutul propoziției, pentru a fi scos în evidență, și e reluat apoi prin pronume.

În frază unele anacoluturi se creează în mod asemănător. Sînt fraze care încep cu o construcție în care substantivul așezat la începutul lor este subiect. La un moment dat această construcție se întrerupe și se

schimbă cu alta în care apare un alt subiect. Aceste construcţii se aseamănă cu propoziţiile discutate anterior deoarece, analizînd fraza în ansamblu, observăm că o parte a frazei, care în ansamblul regentei ar trebui să aibă un rol sintactic secundar, este situată la început pentru a fi pusă în relief, dîndu-i-se funcţia de subiect, apoi se intercalează o subordonată, după care construcţia frazei este continuată ca şi cum primul element ar fi complement. De exemplu :

> Antohi-Vodă, *după ce au mărsu cu totul la Ţarigrad, l-au zăhăit Mihai-Vodă mult, dar nemic nu i-au putut strîca.* Neculce, L. 241.

Subiectul, *Antohi-Vodă*, cu care începe fraza este reluat prin pronume după subordonata temporală *după ce au mărsu cu totul la Ţarigrad*, cu funcţia de complement, *l-au zăhăit... nu i-au putut strîca.*

Deci după subordonata temporală construcţia cu care începe fraza este întreruptă şi este continuată cu alta, al cărei subiect este *Mihai-Vodă.*

Subiectul *Antohi-Vodă* este şi subiectul subordonatei. El poate fi considerat şi ca fiind numai al subordonatei, adică subiectul gramatical al subordonatei şi subiectul logic al întregii fraze. Se poate interpreta că acest subiect, pentru a fi pus în evidenţă, este separat de subordonată prin topică, după cum arată şi pauza care urmează imediat după el şi faptul că apare înaintea elementului introductiv al subordonatei, *după ce.* Situaţia ar putea fi apropiată într-o anumită măsură de a completivelor directe cu subiectul în regentă. Într-o altă topică, fraza ar putea fi astfel construită :

> *După ce Antohi-Vodă au mărsu cu totul la Ţarigrad, l-au zăhăit Mihai-Vodă mult, dar nemic nu i-au putut strîca.*

Faptul că subiectul subordonatei reapare în regentă cu funcţia de complement nu creează nici o discontinuitate în construcţia frazei. Cînd însă subiectul gramatical al subordonatei, separat de aceasta, este pus la începutul frazei, avînd şi funcţia de subiect logic al regentei, se creează o întrerupere a construcţiei deoarece subiectul logic al regentei poate fi interpretat ca subiectul ei gramatical, rupt de construcţia următoare în care este reluat, prin pronume, cu funcţia de complement.

În acelaşi fel este creat anacolutul în următoarele fraze :

> El *cum a văzut-o, i-a căzut straşnic de dragă.* Eminescu, L.P. 168.
> *Nu ştiu alţii cum sînt, dar* eu *cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti...* parcă-mi *saltă şi acuma inima de bucurie.* Creangă, A. 33.

În ultimul exemplu contribuie la crearea anacolutului şi faptul că *eu* este în opoziţie cu *alţii*, care e în nominativ.

Indiferent de modul în care se interpretează aceste fraze, se poate observa că, în propoziţie, intercalarea unor părţi secundare de propoziţie între cuvîntul cu care începe propoziţia şi părţile ei principale, iar în frază

intercalarea unei subordonate între primul cuvînt din frază și regentă favorizează crearea anacolutului.

Acest fapt dovedește, credem, că în afară de intenția de a reliefa o parte secundară a propoziției sau a frazei, intenție vădită prin schimbarea topicii, la formarea anacolutului contribuie și neatenția vorbitorului. Neatenția, provocată de afectivitate sau de neglijență, contribuie ca raportul sintactic în care intră termenii frazei să nu fie unitar, cînd fraza sau propoziția este mai bogată, sau face ca să fie folosită acea variantă afectivă de construire a frazei susceptibilă simultan de mai multe interpretări.

În afară de situația în care construcția frazei se întrerupe cînd se intercalează o subordonată, anacolutul se creează și în alte situații sintactice și anume, cînd un termen al frazei cumulează mai multe funcții sintactice. De obicei acest termen al frazei este un pronume relativ :

> Cine-*a stîrnit cătănia,*
> *Mînînce*-i *casa pustia.* Eminescu, L.P. 115.
> Cui *nu-i place pădurea, nu se duce la munte.*
> Pe cine *îl interesează, să vină la conferință.*

În primul exemplu pronumele relativ *cine* cumulează două funcții sintactice, de subiect în subordonata *Cine-a stîrnit cătănia* și de complement indirect în regenta *Mînînce-i casa pustia*, dar nu o exprimă formal decît pe cea dîntîi, nefiind posibil ca același cuvînt să aibă simultan două forme deosebite, forma cazuală de dativ cerută de funcția de complement indirect al regentei și cea de nominativ cerută de funcția de subiect al subordonatei[1]. Marcarea numai a unuia dintre cele două raporturi sintactice în care intră pronumele face ca subordonata să fie fără legătură formală cu regenta care urmează. În exemplele următoare pronumel exprimă formal funcția de complement (indirect în primul și direct în al doilea) al subordonatelor și cumulează funcția de subiect al regentelor.

> Cine-*a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să*-l *cinstesc c-un pahar și să*-i *dau o bucată de pită, cu ceva, ca să-i fie de pomenire.* Sadoveanu, B. 237.

În exemplul de mai sus, pronumele *cine* cumulează funcția de subiect al subordonatelor cu care începe fraza, de complement direct al primei regente și de complement indirect al coordonatei.

În toate anacoluturile de acest fel subordonata precede regenta, ceea ce ne îndreptățește să credem că pronumele exprimă formal funcția sintactică pe care o are în subordonată datorită topicii. Se poate observa că de obicei aceste cuvinte flexibile cînd cumulează mai multe funcții sintactice, exprimă prin forma cazuală funcția pe care o au în prima dintre

---

[1] Valeria Guțu, *Propoziții relative*, în *Studii de gramatică*, vol. al II-lea, Editura Acad. R.P.R., 1957, p. 163—167.

propoziţiile frazei, indiferent dacă aceasta e subordonată sau regentă[1]. Din aceste motive anacolutul se formează uneori chiar cînd ar putea fi evitat şi anume, cînd pronumele relativ introduce o atributivă şi nu are decît o singură funcţie sintactică, a doua fiind preluată de substantivul la care este raportată atributiva.

În exemplul :

> *Ah, Şoim al meu, care mă duce ca vîntul, n-am găsit nici un pictor romîn să-l picteze.* Călinescu, S. 81.

există posibilitatea ca funcţia de complement al regentei să fie exprimată prin forma cazuală a grupului de cuvinte *Şoim al meu* la care se referă atributiva, iar funcţia de subiect al atributivei să fie exprimată prin forma cazuală a pronumelui *care*, dar, fiindcă atributiva precede regenta, *Şoim al meu*, complementul drept al regentei, este asimilat ca funcţie sintactică la pronumele *care*, subiectul subordonatei.

Uneori, pe lîngă faptul că un termen al frazei are dublu rol sintactic, este eliminată conjuncţia sau prepoziţia subordonatoare, astfel că subordonata devine o propoziţie independentă, fără legătură cu regenta.

> *Tăcu, fiindcă venise servitoarea cu cafelele. Lasă-le aici! Pleacă! Şi* cine *mă caută, nu sînt acasă.* Cezar Petrescu, la Nedioglu.

Raportul sintactic dintre subordonata *cine mă caută* (care trebuia să fie *pentru cine mă caută* sau să fie înlocuită cu o propoziţie mai dezvoltată, evitată de vorbitor) şi regenta *nu sînt acasă* este întrerupt.

Anacolutul se formează şi numai prin eliminarea conjuncţiei subordonatoare, în situaţii în care exprimarea acestei conjuncţii este necesară pentru înţelegerea corectă a raportului sintactic dintre propoziţii[2]. Conjuncţia subordonatoare se elimină de obicei cînd sînt coordonate două subordonate. Subordonata a doua nu este introdusă prin conjuncţie subordonatoare, de aceea capătă aspectul unei principale :

> *Am fost ameninţat din nou de fiul său L.D. de prin vecini că vrea să mă bată din nou şi pînă nu mă va omorî nu mă va lăsa în pace.* Radu Dimiu, *Stilul judiciar*, Bucureşti, 1939, p. 283.

---

[1] Cînd subordonata urmează după regentă şi deci pronumele relativ exprimă prin forma sa funcţia pe care o are în regentă, nu se întrerupe construcţia cu care începe fraza deşi, şi în acest caz, pronumele cumulează două funcţii sintactice :

Împrumută cartea cui *are nevoie de ea.*
A felicitat pe cine *a ieşit învingător.*

[2] Cf. *Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache* von Dr. Phil. Habil. Paul Grebe, Mannheim, s.a., p. 565.

Subordonata *nu mă va lăsa în pace...*, nefiind introdusă prin conjuncția subordonatoare *că*, are aspectul unei principale coordonate cu regenta.

Am vizitat expoziția fiindcă mă interesează pictura și am avut o după masă liberă.

În acest exemplu, deoarece lipsește conjuncția subordonatoare cauzală care trebuie să introducă subordonata a doua, subordonata pare a fi o principală coordonată cu regenta.

Dar construcția frazei se întrerupe nu numai cînd vorbitorul dorește să reliefeze un termen al frazei ci și în alte situații și din alte cauze.

N. Drăganu, într-un studiu întins despre faptele de limbă care se abat de la regulile sintaxei obișnuite[1], consideră că anacolutul face parte dintre abaterile care „se nasc în urma asociațiunii repezi a ideilor, a atracției, a repetirii unor cuvinte sau expresiuni, a intercalării de propoziții parentetice ori de altă natură ș.a. Cele mai multe însă sînt rezultatul brahilogiei[2]". Anacolutul în special este „rezultatul simțului de economie al limbii" care „se manifestă mai întîi în îndestulirea cu puține vorbe, mulțămirea cu acea vorbire eliptică în care un singur simbol ne face serviciul mai multora și care este cunoscută sub numele de σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ, după aceea în nizuința ca cugetarea, îmbrăcată odată într-o formă oarecare, să continue a îmbrăca și mai departe aceeași formă, astfel că raporturile oricît ar fi ele de deosebite unele de altele, să continue într-o simbolizare monotonă, nizuință cunoscută sub numele de parataxă și care e o renunțare de bunăvoie la o mulțime de mijloace de exprimare dezvoltate de limbă, o îndestulire cu puțin în urma căreia, de pildă, atributele sînt preferite predicatelor, propozițiile principale celor subordinate"[3].

Într-adevăr, și în exemplele discutate mai sus, s-a văzut cum se creează anacolutul prin repetarea, într-un anumit fel, a unor cuvinte și prin intercalarea unor propoziții. Tendința spre brahilogie poate fi de asemenea socotită cauza anacolutului în unele dintre exemplele discutate, dar numai asociată cu tendința de a evidenția o parte de propoziție.

N. Drăganu nu a avut în vedere tendința de a reliefa o parte de propoziție drept cauză a anacolutului, deși el arată că acesta se formează cînd într-o frază apare un al doilea subiect format din subiectul sau dintr-o altă parte secundară a propoziției precedente[4].

Asociația rapidă a ideilor și tendința spre brahilogie e evidentă cînd nu se reliefează o parte de propoziție. Credem însă că acestor cauze li se adaugă și neglijența.

Vorbitorul, cînd are de făcut o comunicare urgentă și lungă, începe fraza cu o anumită construcție fără să știe în ce fel o va continua și, în

---

[1] N. Drăganu, *Asperități sintactice*, în „Transilvania", XLI (1910), Sibiu, nr. I—II, p. 5—13, nr. III, p. 85—95, nr. IV, p. 172—183, nr. V, p. 335—354, nr. VI, p. 414—433.

[2] *Art. cit.*, p. 347.

[3] *Idem*, p. 414.

[4] *Idem*, p. 415.

graba sa de a transmite ascultătorului ceea ce are de spus, reuneşte în aceeaşi frază diferite construcţii fără legătură sintactică între ele. De exemplu, se întrerupe construcţia frazei cînd se intercalează o subordonată între membrii regentei, fără să existe tendinţa de a accentua o parte de propoziţie, şi se introduce un subiect nou :

> *Întru aceste vremi au ucis turcii pă un hoge, imam al lor, carele în Ţarigrad propoveduia pe Hristos adevărat Dumnezeu şi pe Mahomed îl hulea, şi-i zicea viclean şi înşălătoriu.* Pre carele *după ce l-au omorît,* trupul lui *l-au băgat în foc şi i-au dat cenuşa în vînt.* R. Popescu, Cron. munt. I 284.

În fraza a doua, care începe cu o atributivă pe lîngă complementul direct al frazei anterioare, funcţia de subiect al atributivei o îndeplineşte pronumele în acuzativ *pe care,* părăsit după intercalarea subordonatei temporale *după ce l-au omorît.* În construcţia care urmează după temporală este introdus cu funcţia de subiect un alt substantiv în acuzativ, *trupul lui,* iar pronumele subiect a rămas independent.

Ţinînd seama de construcţia cu care începe, fraza trebuia construită astfel : *pe care, după ce l-au omorît, l-au băgat în foc.*

Pentru a integra corect şi elementele noi care au fost introduse prin întreruperea construcţiei, modul de construire a frazei trebuia modificat astfel : *căruia, după ce l-au omorît, i-au băgat trupul în foc.*

Din aceeaşi categorie face parte şi exemplul următor, cu deosebirea că subiectul atributivei este părăsit după intercalarea unui complement :

> *Masa era compusă din două mesuţe mici, aşezate cap la cap,* care *neavînd aceeaşi formă şi nici aceeaşi înălţime,* îmbinarea *lor alcătuia o figură geometrică cu totul arbitrară.* D. D. Pătrăşcanu, Un prînz de gală, ESPLA, 1958, p. 19.

Subiectul atributivei exprimat prin pronumele *care* nu are predicat, deoarece este introdus în frază un alt subiect, *îmbinarea.*

Construcţia corectă este următoarea :

> *... mesuţe mici ... care... alcătuiau prin îmbinare o figură geometrică cu totul arbitrară.*

Anacolutul mai poate apărea cînd există o discordanţă între cazul cu care sînt construite complementul subiectivei şi completiva, cînd acestea sînt de acelaşi fel, respectiv directe sau indirecte. De exemplu :

> *Negreşit că* pentru oricare *ştie să ţină un condei cu trei degite şi pentru oricare din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gîndirii, foarte lesne* le *vine de a scrie „currente calamo" despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor.* Odobescu, S. III 102, la Drăganu.

Expresia verbală din subiectiva *foarte lesne le vine* cere ca completivele indirecte precedente *pentru oricare ştie să ţină un condei... şi pentru oricare din acei scriitori...* să fie construite cu dativul, în concor-

danță cu cazul formei neaccentuate a pronumelui din subiectivă, dar aceste completive sînt introduse prin acuzativ cu prepoziție și de aceea raportul dintre completive și subiectivă e întrerupt.

Din cele expuse se poate observa că anacolutul se realizează în situații sintactice felurite și din cauze variate.

În foarte multe cazuri cauza creării anacolutului este de aceeași natură cu aceea care determină reluarea anumitor părți de propoziție, adică dorința de a accentua o parte de propoziție. În anacolut însă, termenul frazei care se scoate în evidență are întotdeauna rol sintactic secundar[1], fie că e vorba de un singur element al unei propoziții, fie că e vorba de o întreagă subordonată.

Acest lucru se observă în majoritatea frazelor întrerupte cînd se intercalează o subordonată, în cele ai căror termeni cu funcție sintactică multiplă exprimă funcția din subordonată și în cele a căror subordonată are valoarea de principală.

Construcțiile acestea nu sînt rezultatul unei dorințe conștiente de a reliefa un element secundar, ci iau naștere sub imperiul afectivității vorbitorului.

O a doua cauză frecventă a anacolutului este brahilogia, tendința de a se exprima cît mai pe scurt, în aceste cazuri în dauna clarității exprimării.

Asociată la aceste cauze se găsește întotdeauna și o anumită neglijență, o ignorare a raporturilor sintactice.

Aceste construcții apar mai frecvent în limba vorbită și în cea populară, domenii în care afectivitatea vorbitorului se manifestă nestingherit și în care controlul acestuia asupra modului de a se exprima este mai slab. Deoarece cel care scrie se supraveghează cu mai multă atenție decît cel care vorbește, anacoluturile apar mai rar în scris, exceptîndu-se situațiile în care se redă vorbirea populară sau a unui personaj.

Cu toate că unele dintre aceste construcții sînt foarte vechi în limba noastră și deși apariția lor poate fi explicată, ele sînt evitate de limba literară, deoarece se îndepărtează de la normele ei sintactice. Unele dintre ele, și anume cele rezultate prin cumularea mai multor funcții sintactice de către un termen al frazei, pot fi ocolite mai greu fiindcă, pe lîngă faptul că sînt răspîndite, prezintă avantajul unui mod de exprimare mai succint, realizează o economie în vorbire, iar evitarea lor implică o perifrază foarte lungă. Celelalte însă pot fi evitate cu mai multă ușurință și e chiar necesar să fie evitate.

[1] Cf. *Duden Grammatik*, p. 565.

DIN TERMINOLOGIA NAUTICĂ ROMÎNEASCĂ

I. TERMENI FLUVIALI ŞI MARITIMI DE ORIGINE GERMANĂ (AUSTRIACĂ)

DE

M. BUJENIŢĂ şi M. SALA

Ne propunem să aducem în discuţie o serie de cuvinte din terminologia nautică romînească neînregistrate pînă acum în dicţionarele noastre uzuale sau în lucrări de specialitate de felul *Lexiconului tehnic romîn* precum şi cuvinte înregistrate în lucrările amintite în legătură cu care avem de făcut însă unele observaţii de natură etimologică. Aceste observaţii etimologice, ca şi altele de natură diferită, sînt interesante din punct de vedere al lingvisticii generale pentru că arată, pe de o parte, felul cum se formează şi se îmbogăţeşte o terminologie tehnică şi, pe de altă parte, felul cum călătoresc cuvintele.

În primul articol discutăm cuvintele de origine germano-austriacă din terminologia nautică romînească. Acest articol nu are ca scop să prezinte toţi termenii de origine austriacă, ci numai pe aceia care au pătruns probabil pe Dunăre. În lista care urmează apar mai ales cuvinte folosite în terminologia fluvială romînească şi mai puţin termeni maritimi. Între cele două terminologii există numeroase deosebiri asupra cărora vom reveni cu alt prilej.

Iată lista cuvintelor pe care le vom discuta :

aclámf „legătură între şlepuri remorcate" ; înregistrat de LTR, s.v., nu se foloseşte la mare nefiind necesar. Originea cuvîntului trebuie căutată în germ. *Aufklampfen* folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 443).

(loc de) ancoraj „loc favorabil ancorajului" ; folosit în general pe Dunăre, la mare fiind preferat sinonimul *ancoraj* (cf. LTR, s.v.), este un calc după germ. *Ankerplatz* „idem" (cf. *Marinewörterbuch*, s.v. şi Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.).

auştec „încrucişare dintre două nave contrar regulii generale ; în această încrucişare navele ajung să treacă una pe lîngă alta tribord la tri-

bord şi nu babord la babord" (cf. Anton-Marinescu, *Pilotajul*, p. 8); este folosit numai în navigaţia pe Dunăre. Neînregistrat de dicţionare, cuvîntul provine din germ. *Ausstecken* „idem" folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 444).

barcáz „barcă mare de transport cu rame, vele sau motor"; înregistrat de DM şi de LTR. Termenul este întrebuinţat la mare dar mai ales pe Dunăre (cf. Bonţideanu, *Navigaţia*, p. 115). DM, s.v., propune ca etimon rus. *barkas*. Folosirea mai frecventă a cuvîntului la Dunăre ne determină să nu excludem şi posibilitatea unui împrumut german (cf. germ. *Barkas* în *Marinewörterbuch*, s.v.; germ. *Barkasse* Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.).

bóţman „subofiţer care se ocupă de vele, catarge"; nu apare în dicţionare. Folosit atît în terminologia fluvială cît şi în cea maritimă *boţman* este sinonim cu *şef de echipaj*, *nostrom* şi provine din germ. *Bootsman* „idem" (cf. Dabovich, *Wörterbuch*, s.v. şi *Marinewörterbuch*, s.v.).

brémză „bucată de parîmă cu care se fixează un lanţ sau o parîmă"; nu este înregistrat cu acest sens în dicţionare. DM, s.v., dă sensul „plan înclinat cu dispozitiv de f r î n a r e (sublinierea noastră) pe care circulă vagonetele de mînă" şi ca etimon germ. *Bremse*. Cuvîntul circulă numai în terminologia fluvială, în cea maritimă fiind folosit sinonimul *boţ*. Sensul din terminologia nautică romînească nu are legătură cu cel din DM; sensul dat de noi există în terminologia germană de pe Dunăre (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 445). Şi în germană există un sinonim maritim (*Tau*)*stopper* (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 3—8).

cap de şarpe „grindă în axul navei care iese în afara bordului, la prova, şi pe la care trece e r c h e t u l" (v. mai jos); neînregistrat în dicţionare. Este folosit numai în terminologia fluvială (cf. Bonţideanu, *Navigaţia*, p. 64). Avem a face cu un calc după germ. *Schlangenkopf* „idem" (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 56).

carcalác „gîndac de bord"; nu apare în dicţionare. Există în toată terminologia nautică romînească şi are la origine germ. *Karkalak* „idem".

clánder „balustradă de înălţime mică pe şlepuri"; cuvînt neînregistrat în dicţionare este întrebuinţat numai în terminologia fluvială (cf. Bonţideanu, *Navigaţia*, p. 44). Se pare că avem a face la origine cu germ. *Geländer* „balustradă".

comándă „parîmă de dimensiuni mici, cu diametrul de 4—5 mm"; este un termen întrebuinţat atît în terminologia fluvială cît şi în cea maritimă. Este înregistrat, cu acest sens, şi de LTR, s.v. Sensul în discuţie are la bază germ. *Commando* „idem", folosit numai în terminologia fluvială, la mare fiind întrebuinţat, atît de germani cît şi de austrieci, sinonimul *Schiemannsgarn* (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 445 şi Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 4).

erchét „lanţ-călăuză legat de diamantul unei ancore cu mai multe braţe"; folosit numai în terminologia fluvială comercială (în marina militară există numai termenul *lanţ-călăuză*). LTR, s. *lanţ-călăuză* înregistrează şi pe *erchet*. Avem a face cu germ. *Hirnkette* „idem" întrebuinţat numai la Dunăre (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 447 şi Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 55).

escás „apărătoarea unei guri de țeavă care iese din bordajul navei"; întrebuințat numai în terminologia fluvială, nu apare în dicționare. La origine pare a fi germ. *Eiskasten* „apărătoare contra ghețurilor".

forşpán „legătură între şlepuri", este de asemenea folosit numai în terminologia fluvială. Nu apare în dicționare. Avem a face cu germ. *Vorspan* „idem".

galerie „platformă de dimensiuni mici aflată în prova şi pupa r o d c o s u l u i" (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 49) < germ. *Galerie* (cf. Paasch, *De la quille*, s.v.).

gang „viteza pe care o are o navă datorită inerției"; este folosit atît în terminologia fluvială cît şi în cea maritimă (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 213 şi Anton-Marinescu, *Pilotajul*, p. 8). Cuvîntul este înregistrat de LTR, s.v. şi provine din germ. *Gang* „idem" (cf. *Немецко-русский военоморской словарь*, Moscova, 1961, s.v.).

galión „closetul echipajului aflat la prova navei"; este un sens vechi, dispărut din terminologia actuală. Astăzi cuvîntul se întrebuințează cu sensul de „figură la prova navei". Sensul vechi a fost împrumutat din germană unde *Galion* era o structură la prova navelor cu vele, sub bompres, unde se aflau closetele echipajului. Astăzi se întrebuințează cu sensul dispărut din română (cf. Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.).

góling „dispozitiv de role la pupa remorcherelor prin care trece un cablu de remorcă"; există numai în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 75). Cuvîntul, notat de LTR, s.v., provine din germ. *Galgen* „Seilträger, Tauträger", întrebuințat de asemenea numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 446).

gránic „bigă de şlep"; înregistrat de DM, s.v. şi de LTR, s.v., este folosit numai la Dunăre. Etimologia este cea propusă de DM, germ. *Kranich* „idem", care apare numai în navigația pe Dunăre, termenul oficial la mare fiind *Kran* (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 27).

laş este sinonimul lui *eclisă* „placă metalică care unește două elemente ale unui ansamblu (două cupe de dragă etc.)" din terminologia maritimă, fiind folosit numai la drăgile de pe Dunăre. Nu apare în dicționare şi provine din germ. *Lasche* „idem".

loț „pilot de cataracte"; apare în terminologia fluvială, mai ales în regiunea Porților de Fier. Nu apare în dicționare. Are ca etimon germ. *Lotse* „idem" (cf. Dabovitch, *Wörterbuch*, s.v. şi *Marinewörterbuch*, s.v.).

manipulánt „ofițer fluvial care se ocupă de încărcătură". Sensul acesta nu apare în dicționare. Este germ. *Manipulant* „idem".

mascádă „abatere de la drumul unei nave"; nu apare decît în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigație*, p. 170, 239 şi Anton-Marinescu, *Pilotajul*, p. 8). Înregistrat de LTR, s.v., cuvîntul are la bază germ. *Maskade* „idem", întrebuințat de asemenea numai la Dunăre.

merlín „parîmă mai subțire decît c o m a n d a"; este frecvent în toată terminologia nautică românească. Nu este înregistrat de dicționare. De remarcat că etimonul german care stă la baza acestui cuvînt, germ. *Merlin* „idem", este folosit numai în terminologia germană de pe Dunăre, la mare fiind folosite sinonimele *Marling*, *Marleine* (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 488 şi Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 5).

níper „dispozitiv de frînare pentru parîme de sîrmă"; apare atît în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 74) cît și în cea maritimă (în aceasta din urmă numai cînd este vorba de remorchere). Nu este înregistrat de dicționare. Este germ. *Nipper* „idem" din terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 448).

ófțo „contrare, punerea cîrmei în sens invers celui precedent" (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 204, 260). Folosit numai în terminologia fluvială, cuvîntul nu apare în dicționare. Ca etimon trebuie să presupunem germ. *Aufzug* „idem", din terminologia navigației pe Dunăre.

parîmă de prut „parîmă dată la mal pentru manevra de întoarcere numită p r u t" (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 197); este folosit, întocmai ca manevre la care se întrebuințează, numai în terminologia fluvială. Nu apare în dicționare. Avem a face cu germ. *Brutseil*, cunoscut și sub varianta *Prurseil*, frecvent în terminologia fluvială germană (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 445).

rașchétă „daltă dreaptă sau încovoiată cu care se rade vopseaua sau rugina de pe o piesă metalică sau de pe corpul navei"; înregistrat de dicționare (DM, s.v.) este frecvent în toată terminologia nautică românească. Cît privește originea, putem presupune că acest cuvînt provine mai degrabă din germ. *Raskette* „Schrabber aus Eisen mit Holzstiel", folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 449) decît din it. *raschitto*, așa cum presupune DM.

rodcós „suprastructură care închide în interior roțile cu zbaturi"; apare numai în terminologia fluvială (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 49). La origine pare a fi germ. *Radkasten* „idem" (cf. Paasch, *De la quille*, s.v.).

rondóu „manevră de schimbare a direcției unei nave cu aproximativ 180 grade". Frecvent în terminologia fluvială; în terminologia maritimă este întrebuințat atunci cînd este vorba de o manevră într-un port (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 242). Etimologia propusă pentru *rondou* de DM, s.v. (< fr. *rondeau*) nu este valabilă pentru sensul în discuție care provine în terminologia fluvială românească și apoi de aici în terminologia maritimă, din germ. *Rondo*, cuvînt folosit în navigația austriacă pe Dunăre (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 449).

șcóndru „lemn cilindric care servește la acostat, atunci cînd s-a pierdut ancora sau s-a avariat vinciul de ancoră" (cf. Bonțideanu, *Navigația*, p. 72, 205); este frecvent în toată terminologia nautică românească. La mare este folosit și cu sensul mai general de „bucată de lemn cilindric sau tub metalic de o lungime apreciabilă (cîțiva metri)". Originea cuvîntului trebuie căutată în germ. *Schurbaum*, *Schorbaum* „idem", folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 450), la mare existînd sinonimele *Rundholz* (cf. Gladisch—Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, p. 106), *Spier* (cf. *Marinewörterbuch*, s.v.).

șlep cuvînt bine cunoscut din terminologia fluvială (nu apare în cea maritimă), este, așa cum arată și DM, s.v. un termen de origine germană (germ. *Schlepp*), care a pătruns în română cu siguranță pe Dunăre din terminologia fluvială austriacă (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 449).

șnílai „parîmă subțire, cu diametrul de circa 2 cm."; este sinonimul în terminologia fluvială a lui *socar* din terminologia maritimă. Nu apare

în dicţionare. Cuvîntul provine din germ. *Schnürrleine* „idem", folosit exclusiv în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 450).

şvémer „s c o n d r u orizontal ancorat care serveşte la balisaj" este utilizat numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 450, *Schwemmer*).

tacaláj „ansamblul catargelor, manevrelor fixe şi curente"; este sinonimul lui *greement* din terminologia maritimă. Nu este înregistrat de dicţionare. La origine este germ. *Takelage* (cf. Dabovich, *Wörterbuch*, s.v.). Cf. şi germ. *Takelung* (cf. *Marinewörterbuch*, s.v.).

ţug „porţiune dintr-un convoi descompus în mai multe părţi pentru a se putea trece printr-un loc periculos"; aparţine terminologiei fluviale. Neînregistrat cu acest sens de dicţionare, cuvîntul provine din germ. *Zug* „convoi de şlepuri remorcate".

vazulín „apărătoare de lemn pentru bordajul navei"; frecvent numai în terminologia fluvială. Nu apare în dicţionare. Avem a face cu germ. *Vasoline* „idem" folosit numai în terminologia fluvială (cf. Árvay, *Handbuch*, p. 453).

*

Din materialul prezentat mai sus se pot trage cîteva concluzii:

1. Termenii discutaţi au pătruns în limba romînă, mai precis în terminologia fluvială românească, venind pe Dunăre, o dată cu navele austriece care au navigat mult pe această arteră de circulaţie. La împrumutarea termenilor analizaţi a contribuit desigur şi faptul că navele fluviale romîneşti au navigat din ce în ce mai mult pe cursul superior al Dunării. Mai interesant este faptul că unii dintre aceşti termeni (*carcalac*, *comandă*, *gang*, *merlin*, *rondou*, *şcondru*) au pătruns pe Dunăre pînă la mare, fiind folosiţi acum şi în terminologia maritimă. Observaţia prezintă interes din punct de vedere general: există cazuri cînd cuvintele migrează folosindu-se de cursul unei ape. Situaţia din terminologia nautică romînească se aseamănă, pînă la un anumit punct, cu cea semnalată de Th. Frings pentru dialectele germane, unde multe cuvinte au înaintat pe Rin dintr-un dialect în altul sau cu cea discutată de P. Gardette (*Revue de linguistique romane*, XIX, 1957, p. 222 şi urm.) pentru dialectele din sud-estul Franţei unde termenii literari pătrund în sud pe valea Ronului. Spre deosebire de faptele discutate de Frings şi Gardette, în cazul nostru avem a face cu termeni t e h n i c i, neraspîndiţi decît în vorbirea unui număr relativ mic de persoane care trăiesc în porturi. Cf. şi cazul semnalat de L. Michel (*Noms de l'alose dans le golfe du Lion et migration d'un nom atlantique en Méditerranée*, în *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo*, I (1959), p. 167—177) cînd un termen care denumeşte un peşte a pătruns din Oceanul Atlantic pe cursul superior al fluviului Garronne, ajungînd pînă în Marea Mediterană.

2. Majoritatea cuvintelor citate sînt legate de navigaţia cu aburi. Ele nu fac parte din terminologia fundamentală. Aceste lucruri denotă o influenţă tîrzie care a completat o terminologie existentă.

3. Cuvintele împrumutate nu au suferit în general prea multe modificări, la fel ca şi în cazul altor termeni tehnici împrumutaţi de limba

romînă. Astfel în cazuri ca *aușlec*, *boțman*, *carcalac*, *forșpan*, *gang* etc. cuvintele romînești au exact forma din limba germană din care au fost luate. În alte cazuri (*aclamf*, *clander*, *erchet*, *escas*, *goling* etc.) cuvintele au suferit unele modificări fonetice, foarte probabil din cauză că cei care le-au împrumutat din vorbirea marinarilor austrieci nu le-au perceput prea bine. Nu este exclus ca la apariția modificărilor fonetice de mai sus să fi contribuit și felul de pronunțare neliterar al multora dintre marinarii austrieci. Transformările semantice sînt și mai puțin numeroase.

ABREVIERI

Anton-Marinescu, *Pilotajul*	= A. Anton — N. Marinescu, *Pilotajul pe Dunăre*, București, 1961.
Árvay, *Handbuch*	= Friedrich von Árvay, *Handbuch des Seemannswesens*, Viena, 1918.
Bonțideanu, *Navigația*	= P. S. Bonțideanu, *Navigația și manevra navelor fluviale*, București, 1958.
Dabovich, *Wörterbuch*	= P. E. Dabovich, *Wörterbuch der Marine*, Pola, 1883.
Gladisch—Schultze-Hinrichs *Seemannschaft*	= W. Gladisch und A. Schultze-Hinrichs, *Seemannschaft*, Berlin, 1940.
LTR	= *Lexiconul Tehnic Romîn*, vol. I—X (A—M), București, 1957—1962.
Marinewörterbuch	= *Marinewörterbuch*, Berlin, 1942.
Paasch, *De la quille*	= Paasch, *De la quille à la pomme du Mât*, Paris, 1937.

ETIMOLOGII

agistiruí

Cuvîntul e înregistrat în DA ms. cu sensul de „a împodobi, a prevedea cu toate hainele", după E. Novacoviciu, *Cuvinte bănățene* I, Oravița, 1925, fără să i se dea etimologia.

Agistiruí derivă, fără îndoială, din germ. *adjustieren* „a rîndui, a potrivi, a aranja ceva cu grijă", însemnînd în dialectul austriac și „a echipa, a îmbrăca pe cineva cu tot ce aparține uniformei (de serviciu)". În limba germană cuvîntul este un neologism din latina medievală.

băbuț

Cuvîntul se găsește în glosarul lui Ștefan Pașca, comunicat din Fizeșu-Gherlii, raionul Gherla, regiunea Cluj, cu sensul de „copil de țîță"; nu e înregistrat în DA, e tratat însă în DA ms., unde e reprodus doar textul din glosarul amintit fără a i se da etimologia.

Băbuț e un diminutiv cu sens hipocoristic al magh. *bába* „păpușă"; „copil mic". Cf. engl. Baby, fr. bébé, germ. Bébe.

fleșteri

Cuvîntul se întîlnește în cartea lui G. Călinescu *Viața lui Mihai Eminescu* (București, ed. 3, 1938), p. 64, în următorul context: *Iată imensul, dreptunghiularul Ringplatz, așa de neted fleșterit.*

Cuvîntul *fleșteri* se întîlnește mai întîi în Lexiconul de la Buda (1825), cu sensurile: 1°. tranz. „a comprima"; 2°. refl. „a se trece, a se ofili", reproduse întocmai în DA, unde, pentru etimologie, se trimite la fleșcăi.

În CADE cuvîntul e înregistrat cu două sensuri tranzitive din Oltenia, și anume: 1°. „a feșteli" (cu izvorul Ciaușanu) și 2°. „a pleoști"

(Bolintineanu) şi cu sensul reflexiv din LB, fără vreo indicaţie pentru etimologie, — care, pentru sensurile arătate mai sus e, pare-se, o contaminare, între f l e ş c ă i şi f e ş t e l i .

Nici unul, însă, dintre sensurile lui *fleşteri*, cunoscute pînă acuma, nu se potriveşte pentru cuvîntul folosit de G. Călinescu. În citatul extras din cartea acestuia, *fleşteri* derivă din germ. *pflastern* „a acoperi cu caldarîm, a pava".

naş—nanáş—nănáş

Între sensurile cuvîntului *naş* „martor la botez, la cununie sau, rar, la călugărie" se înregistrează în DA (ms.) sub 4°: „(neobişnuit) dar, cadou", atestîndu-se această bizară accepţie printr-un citat din *Buletinul Comisiei istorice a Romîniei*, editat de Ion Bogdan, vol. IV (1918), p. 206: „*Doi berbeci, trei saci făină mai datu-ne-au nănaş*", dar neglijîndu-se atestarea din *Studii şi documente* ale lui N. Iorga, vol. XII, p. 235: *Oluind 4 fărtaie pădure vearde — într-acesta formă oluesc eu Coman Toader acest iosag sv* <in> *tei mînăstiri să-i fie naş* (tip.: naci).

Documentul din *Buletinul Comisiei Istorice* este mai vechi; datează din 1682 şi face parte din *Documentele vasluiene extrase din Condica moşiilor lui Teodor Rosetti Solescu.*

În ambele texte *naş* sau *nănaş* înseamnă „dar, danie, ofrandă", accepţie care n-are nici o legătură cu „naşul" — martor la botez sau la cununie.

Avem de-a face deci cu alt cuvînt.

În *Codicele Voroneţean* (p. 32, XXXII/5) găsim cuvîntul *aducere* cu sensul de „prinos, jertfă": „*Păînră cîndu adusă fu dereptu urul cîinrescu de ei aducerea* (j r ă t v a N. Test. 1648) *loru*", repetat şi la p. 62 (LXI/11).

Acest cuvînt *aducere* este bulg. нанóс (rus. нанóс), abstract verbal al lui наносить „apporter; amonceler" (Miklosich) şi înseamnă aducerea de material pentru rugul de jertfă în textele biblice, apoi „jertfă", sens de la care trecerea la „danie, dar, prinos" este uşoară.

Prin apropiere de *nănáş*[1] („martor la botez sau la cununie") bg. нанóс a dat învechitul *nănaş*[2] sau *naş*[2].

năcăfíu şi năfăcăí

Într-un glosar regional din comuna Stăneşti, Raionul Curtea-de-Argeş, publicat în „Limba romînă", VIII (1959), nr. 3, se găsesc, la p. 66, cuvintele *năcăfíu* s.m. „nătărău, prost, nătîng" şi *năfăcăí* „a merge greu prin noroi sau zăpadă".

Amîndouă cuvintele sînt, fără îndoială, în legătură semantică cu *nafacá* sau cu forma metatetică a acestuia, *nacafá*, acesta din urmă întrebuinţat mai des în textele literare contemporane şi avînd mai multe sensuri. Cuvîntul *năcăfíu* intră în sfera sensului de „toană", „capriciu" de la care poate deriva foarte lesne sensul de „nătîng", şi din acesta

celelalte două accepţiuni : „prost şi nătărău". Cuvîntul *năfăcăi* derivă de la cealaltă formă a cuvîntului, *nafacá*, atestat, după cunoştinţa noastră, în această formă, numai în sensurile învechite de „cheltuieli de întreţinere, hrană, porţie, tain, mertic " şi „salariu, leafă, pensie", cu acest înţeles şi în forma *nacafá* (*Uricariul*, V, 35/2).

Dar forma *nafacá* a alunecat şi spre sensurile mai noi ale lui *nacafá* iar în cazul lui *năfăcăi*, desigur spre sensul de „necaz, neajuns, belea, pacoste, năpastă, potcă".

undrofiţír

Cuvîntul se găseşte în *Viaţa lui Mihai Eminescu* de G. Călinescu, p. 64 în contextul : *Ţărani romîni, ruteni, tîrgoveţi, trec pe lîngă ... undrofiţiri austriecesti.*

Cuvîntul este ca şi *unterofiţerul* din *Scrierile* lui Al. Russo (p. 30 şi 31) un germanism, derivînd din germ. *Unteroffizier*, poate chiar o variantă a acestuia.

D. MARMELIUC

GLOSAR REGIONAL

Regiunea Suceava (raionul Gura Humorului, comuna Pîrteștii de jos)

AMAÍNTE adv. = de curînd, adineaori.

AMNEÁZ s.n. sg = **1.** amiază, ora 12; **2.** bucatele duse la țarină pentru prînz.

AMNINUSÁ, *amninús*, vb. I tranz. = a mirosi: *eu amninus busuiocul.*

ANTFÁI adv. = îndată, imediat: *antfai plecăm la tren.*

ARHONÍTĂ, *-e*, adj. f. = (familiar) gravidă.

ARIÓC, *-ci*, s.m. = capăt de urzeală rămas la țesut, piedin.

ATACÁ, *atăc*, vb. I refl. = a suferi din cauza cuiva: *mă atăc pentru prostiile tale.*

AUF! interj. = cuvînt de îndemn, care marchează începutul unei acțiuni.

AUS! interj. = cuvînt care marchează sfîrșitul unei acțiuni.

BABARÁITĂ s.f. colectiv = adunătură, grup de babe.

BAGIÓCRĂ, *-uri*, s.f. = **1.** glumă; **2.** bătaie de joc.

BANIÁC, *-uri*, s.n. = cazan de tablă pentru încălzit apa.

BARBARÍE s.f. sg. = plantă erbacee numită și *barba ursului.*

BATALĂU, *batalăie*, s.n. = **1.** făcăleț cu care se frămîntă cartofii; **2.** om leneș, fără căpătîi; **3.** fată rămasă nemăritată.

BATATÚRĂ, *-i*, s.f. = pește mic de rîu; porcușor.

BATEÁLĂ, *bateli*, s.f. = femeie rea de gură *taci din gură tu, bateală!*

BEC *-uri*, s.n. = lanternă.

BELÍ, *belesc*, vb. IV refl. = a rîde mult, prosteşte, fără rost; a se hlizi.

BELÍT adj. m. = **1.** (despre terenuri) fără vegetație; **2.** culoare ștearsă, nereușită: *lîna a ieșit roșu belit.*

BELITÚRĂ, *-i*, s.f. = **1.** rîpă: *n-am decît 20 de prăjini de belitură*; **2.** vacă sau iapă foarte slabă: *ho, belitură, că nu dau lupii.* **3.** (mai ales în vorbirea bătrînilor) pradă, tîlhărie.

BERDIDĂU, *berdidăie*, s.n. = instrument cu care se frămîntă laptele închegat pentru a face caşul.

BEZÓFÎN adj. m. = beat criță: *de la nuntă a venit bezofîn.*

BIDILEÁC, *bidileci*, s.m. = copil mic.

BIDUÍ, *biduiesc*, vb. IV intranz. = a o duce greu: *a fost secetă și am biduit.*

BIZARĂU, *bizarăie*, s.n. = ață cu care femeile își strîng cămașa la gît.

BIZÎT s.n. sg. = stăpînire: *a pus bizît pe lucrul meu.*

BLEÁH, *-uri*, s.n. = **1.** tablă pentru acoperiș; **2.** bidon pentru lapte; **3.** capătul exterior al plitei făcut din tablă; **4.** cană de băut apă.

BLEÁU, *-uri*, s.n. v. *bleah*.

BOLHÁN, *-i*, s.m. = piatră mare, bolovan.

BOLHANÍ, *bolhanesc*, vb. IV tranz. = a bate pe cineva sau ceva cu pietre.

BÓTURI s. pl. v. *cletne*.

BRICINARÎTĂ, *-e*, s.f. = instrument de lemn cu care se bagă brăcinarul în bata iţarilor.

BRIFTRÍGHER s.m. = (mai ales în vorbirea bătrînilor) factor poştal.

BRIHANÓS, *-oásă*, adj. = gras, burtos.

BUCINÁ, pers. III sg. *búcină*, vb. I tranz. = = a suna : *a bucinat fabrica oara patru.*

BUDURÓI, *-oaie*, s.n. = vas în care se alege untul.

BÚHNĂ, *-e*, s.f. = izbitură, lovitură ; *cînd i-a dat o buhnă, l-a prăvălit jos.*

BÚJLĂ, *-e*, s.f. = casă mare şi veche.

BUNGÍU, *bungii*, s.m. = cel care se ocupă cu vopsitul ţesăturilor şi al liniei.

BURDUJÁL s.sg. = fişie de piele de oaie pe care se cos flori pe bondiţe şi cojoace.

CAPTALÁN, *-i*, s.m. = om prost.

CATILIÓG, *catilioage*, s.n. = vas mic, gamelă.

CIOHÁ ! interj. = cuvînt cu care se alungă ciorile.

CIOHAÍ, *ciohaiesc*, vb. IV tranz. = a certa, a cicăli pe cineva : *atîta m-a ciohăit, că-mi venea să mă duc pe lume.*

CISCOVÁN s.n. sg. = stomacul porcului, din care se prepară toba.

CIUF s.m. sg. = om poznaş, glumeţ.

CIUPCÍT, *-ă*, adj. = ruşinat, retras : *l-am dat afară şi umblă ciupcit.*

CÎRLIGÁŞ, *-uri*, s.n. = igliţă.

CLAD, *-uri*, s.n. = teanc de lemne sau de cărţi.

CLID, *-uri*, s.n. v. *clad*.

CLÉTNE s. pl. = prăjituri făcute din făină de grîu şi prăjite în untură.

CLITUÍ, *clituiesc*, vb. IV tranz. = a aranja, a clădi : *am clituit nişte scînduri.*

COCÚTĂ, *-e*, s.f. = păpuşă.

COJÍ, *cojesc*, vb. IV tranz = **1.** a da lutul jos de pe pereţi înainte de a vărui ; **2.** a jumuli o pasăre ; **3.** fig. a bate pe cineva foarte rău : *dacă mai faci o poznă te cojesc.*

COMÍTĂ, *-e*, s.f. = orice semn diacritic ; p. restr. (rar) virgulă.

CORESPÚNDE, *corespúnd*, vb. III intranz. = = a răspunde la o chemare.

CÓSNITĂ, *-e*, s.f. = adîncitură sub malul apei unde se prinde peşte.

CÓTURI s.n. pl. în expr. *a cunoaşte (cuiva) coturile* = a cunoaşte (cuiva) defectele, lipsurile.

CRAVÁL, *-uri*, s.n. = scandal, tărăboi.

CRÍGLĂ, *-e*, s.f. = (în vorbirea bătrînilor) halbă de bere.

CRUHÁR, *-i*, s.m. = piatra aşezată printre traversele de cale ferată.

CUTURLÍ, *cuturlesc*, vb. IV intranz. = a umbla cu lingura într-un vas cu mîncare : *de ce cuturleşti în oala cu zamă?*

DANT s.n. sg. = dansul cu care nuntaşii intră în casă şi se aşază la masă.

DINCÍT adv. = îndată, numaidecît : *dincît să vină la mine.*

DISTÉLT adj. invar. = **1.** trezit din somn ; **2.** gata în orice moment de acţiune.

DREPTĂŢI s.f. pl. = acte : *ţinem dreptăţile în portofel.*

FÁIERANT s. sg. = repaus.

FÁNĂ, *fene*, s.f. = steag.

FÁNGLIE, *fănglii*, s.f. = cratiţă cu coadă.

FÁPT s.m. sg. = iritaţie a pielii la copii.

FÁPTĂ s.f. sg. = (învechit) crimă, păcat.

FARAÓN, *-i*, s.m. = copil neastîmpărat.

FARFANÍ, pers. III sg. *farfaneşte*, vb. IV intranz. = a fierbe cu zgomot : *găluştele farfanesc.*

FASÚNG s.n. sg. = chenzină.

FÉRTIC ! interj. = gata !

FEST ! interj. = tare ! mai tare !

FÍLĂ, *-e*, s.f. = felie : *o filă de pîine.*

FLIZGÁI, *-uri*, s.n. = ninsoare proaspătă, uşoară.

FONTOÍ, *fontoiesc*, vb. IV tranz. = a sechestra.

FÓRVELT ! interj. = înainte !

FUM *-uri*, s.n. = zvon, vorbă rea : *i-o ieşit fum în sat.*

GANT adv. = în întregime : *straiele îs noi ganţ.*

GIN s.n. sg. = must stors din merele dulci.

GÎRLĂ, *-e*, s.f. = drum de ţarină cu maluri înalte.

GLAS, *-uri*, s.n. = (în vorbirea bătrînilor) vot.

GLÓDURI s.m. pl. = oameni de nimic : *cu dînşii nu faci ţară, îs nişte gloduri.*

GRINDÉI, *grindeie*, s.n. = barieră de lemn la intrarea în pădure.

GUMÁRI s.m. pl. = galoşi.

GURÁL adj. = verbal, oral : *a dat ordin gural.*

GUZUÍ, *guzui*, vb. IV tranz. = a lucra rău pămîntul.

Material cules şi redactat de
Ilie Dan

NOTE 1. Cuvinte neînregistrate în alte lucrări lexicografice : *anţfai, auf, aus, babaraiţă, baniac, bezofin, bidileac, bizit, catiliog, cioha, cişcovan, cletne, cruhar, dincît, faierant, farfani.*

2. Cuvinte atestate cu acelaşi sens în alte regiuni sau insuficient de bine localizate : *amainte* (DA ; CADE : Transilvania ; Materiale, I, 53 : Vîlcele-Turda), *bleah* (Lexic reg. p. 98 : Bilca-Rădăuţi), *bucina* (Lexic reg. p. 11 : Berbeşti-Sighet), *burdujăl* (Coman, Gl : Stroeşti-Suceava), *ciuf* (DA : Moldova, Transilvania), *craval* (Lexic reg. p. 20 : Lisa-Făgăraş), *fană* (LR 1960, nr. 3/80 : Frătăuţii Vechi-Rădăuţi), *fapt* (Materiale, I, 22 : Blaj), *fertic* (LR 1960, nr. 3/80 : Frătăuţii Vechi-Rădăuţi), *forvelţ* (LR 1960, nr. 3/80 : Frătăuţii Vechi-Rădăuţi), *glas* (DA) *gumuri* (Lexic reg. p. 64 : Mărăşeni-Vaslui), *gural* (Lexic reg. p. 103 : Bilca-Rădăuţi).

3. Cuvinte atestate cu alt sens (sau nuanţă de sens) şi în altă regiune sau insuficient de bine localizate : *ataca* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *barbarie* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *bec* (DA ; CADE ; Scriban D. ; Coman, Gl. : Năsăud ; DM)), *beli* (DA : Scriban, D. ; CADE ; Coman, Gl. : Sibiu ; LR 1959, nr. 6/50 : Aurel Vlaicu-Orăştie), *belit* (DA), *belitură* (DA ; Scriban, D. ; CADE ; Glosar reg. : Cîrlibaba-Vatra Dornei), *bleah* (DA ; Scriban, D. : Transilvania, Moldova ; Glosar reg. : Borşa-Vişeu ; ib. Straja, Vicovul de Sus-Rădăuţi), *bucina* (CV 1952, nr. 4/34 : Bulgeşti-Hunedoara ; Lexic reg. p. 11 : Berbeşti-Sighet), *buduroi* (Scriban, D. ; CADE : Oltenia, Transilvania, Banat, Moldova ; CV 1951, nr. 1/37 : raionul Vaslui ; Lexic, reg., p. 75 : Rîmnicu Vîlcea ; LR 1959, nr. 3/72 : raionul Lunca Vaşcăului), *buhnă* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *bujlă* (Scriban, D. : Moldova ; Coman, Gl. : Tătăruşi-Paşcani ; Glosar reg. : Borca-Piatra Neamţ), *captalan* (Scriban, D. ; CADE), *ciuf* (DA ; Scriban, D. ; CADE ; Ciauşanu GL. ; CV 1951, nr. 5/26 : fostul judeţ Romanaţi ; LR 1961, p. 130 : Şutu-Turda ; Materiale, I, 165 : Deda-Topliţa), *clitui* (Lexic reg. p. 100 : Bilca-Rădăuţi), *cocuţă* (CADE ; Scriban, D. : Transilvania, Moldova), *coji* (CADE ; Scriban, D.), *comiţă* (DA), *corespunde* (Scriban, D.), *coşniţă* (Scriban, D.), *criglă* (CV 1950, nr. 4/45 : fostul judeţ Timiş-Torontal), *danţ* (Scriban, D ; CADE ; Lexic reg. p. 53 : Broscari-Vînju Mare ; Materiale, I, 169 : Deda-Topliţa), *fapt* (DA ; Scriban, D. ; CADE), *faptă* (DA ; Scriban, D.), *faraon* (DA ; CADE ; Scriban, D.), *fasung* (DM), *fest* (Lexic reg. p. 91 : Lisa-Făgăraş ; ib. p. 102 : Bilca-Rădăuţi), *filă* (DA, CADE ; Scriban, D. : Moldova), *fum* (DA CADE ; Scriban, D.), *ganţ* (Lexic reg. p. 102 : Bilca-Rădăuţi), *gin* (DA ; CADE ; Scriban, D. ; Viciu Gl. ; Bărgău-Baia Mare), *gîrlă* (DA ; CADE ; Scriban, D. ; Materiale, I, 23 : Blaj ; LR 1959, nr. 6/52 : Măru-Caransebeş), *glas* (DA ; Scriban, D. ; CADE, Lexic reg. p. 60 : Bogdana-Vaslui ; Materiale, I, 137 : Banat), *grindei* (CADE), *guzui* (DA ; Glosar reg. : Drăguşeni-Fălticeni).

4. Cuvinte atestate cu acelaşi sens, dar cu forme diferite şi în regiuni diferite sau insuficient de bine localizate : *amneaz* (*amiazi, amiazăzi* : DA ; *amiază, amează* : Scriban, D.), *amninusa* (*mirosi* : CADE, Scriban, D., DM), *arioc* (*urioc, uruioc* : Scriban, D., CADE ; *irioc* : Scriban, D. — Transilvania), *bagiocră* (*batjocură* : CADE, Scriban, D., DM), *batalău* (*bătălău* : CADE-Moldova), *berdidău* (*brighidău* : CADE, Scriban, D. ; *fercheteu, ferdideu, perdideu, berdedeu, berghedău, birghidău* : Scriban, D.), *bleah* (*bleu* : Materiale, I, 159 — Deda-Topliţa), *bolhan* (*bolovan* : DA, CADE, Scriban, D., DM), *bricinariţă* (*brăcinăriţă* : DA, CADE, Viciu, Gl. — Ceanu Mic-Turda ; *bricinăriţă* : DA-Moldova), *briftrigher* (*briftegher* : Lexic reg. p. 99 — Bilca-Rădăuţi),

brihanos (*burduhos* : DM ; *burduhănos* : CADE, DM ; *burdi(h)os* : CADE ; *brihănos, burdihănos* : Lexic reg. p. 14 — Breb-Sighet), *bucina* (*buciuma, buciuna* : DA — Transilvania) *buduroi* (*buduloi* : Glosar reg. —Şieuţ-Bistriţa ; *bădău* : Glosar reg. — Poiana Grinţieşului, Ruginești-Piatra Neamţ), *bungiu* (*boiangiu* : CADE, Scriban, D., DM), *cîrligaş* (*cîrligel* : DA), *clad* (*cladă* : DA — — Moldova), *criglă* (*criclă* : Lexic reg. p. 100 — Bilca-Rădăuţi) ; *dișteli* (*deştept* : CADE, Scriban, D., DM), *fanglie* (*fandilă* : Glosar reg. ; *fanglă* : Glosar reg. — Crucea, Panaci-Vatra Dornei ; ib. Vicovul de Sus-Rădăuţi ; *fangle* : Lexic reg. p. 101— Bilca-Rădăuţi), *fontoi* (*fontui* : CV 1950, nr. 11—12/10 — Ilişeşti-Suceava).

5. Cuvinte atestate în regiuni diferite (sau insuficient de bine localizate) cu forme şi sensuri diferite : *arhonită* (*arvunit, arvonit* : DA, CADE ; *arhonit* : Materiale, I, 17 — Blaj), *barbarie* (*varvarie* : DA ; *bărbărie* : CADE), *batalău* (*bătălău* : DA, Scriban, D., CADE — Transilvania, Moldova, Viciu, Gl., Materiale, I, 158 — Deda-Topliţa), *batatură* (*bătătură* : DA, CADE, Scriban, D.), *bateală* (*bătează* : DA — Moldova, Oltenia, Scriban, D., CADE — Banat, Oltenia), *belitură* (*belitoare* : Materiale, I, 248 — Petroşani), *berdidău* (*berdiţel, bercheţel* : Glosar reg. — Crucea-Vatra Dornei, Văleni-Fălticeni), *bidui* (*bedui* : DA — Banat), *bizarău* (*bezer, băzară* : DA), *bleah* (*blev, blehici, blec, blef, plec, pleu, plev* : DA ; *blear* : Scriban, D. — Transilvania, Moldova ; *bleahă* : Viciu, Gl. ; *bleu* : DA, Scriban, D., LR 1959, nr. 5/74 — raionul Horezu), *bolhan* (*borhan* : LR 1960, nr. 5/34 — Severineşti-Turnu Severin), *bolhani* (*bolovăni* : CADE, DA, DM ; *bolohăni* : CADE — Moldova ; *bolhăni* : LR 1960, nr. 5/34 — Severineşti-Turnu Severin), *bricinariță* (*brăcinăriță* : CADE, Materiale I, 249 — Geoagiu-Orăştie, *buduroi* (*buduroiu* : DA, CV 1950, nr. 5/32 — Vaslui ; *buduroni* : CV 1951, nr. 9—10/47 — Forotic-Oraviţa), *buhnă* (*buhă* : DA, Scriban, D.), *bujlă* (*bujdă* : Scriban, D. — Moldova ; *bujbă* : Lexic reg. p. 28 — Boureni-Băileşti), *burdujăl* (*burduşel, burdujel* : DA, CADE), *captalan* (*căptălan* : DA, CADE, Scriban, D.) ; *captălan, căftălan* : DA), *ciohai* (*ciohăi* : DA), *ciuf* (*ciof* : CADE — Moldova), *ciupit* (*ciumpit* : LR 1959, nr. 6/47 — raionul Lunca Vaşcăului), *cîrligaș* (*cîrligel* : Scriban, D., CADE), *clad* (*cladă* : Scriban, D. ; *cled* : Viciu, Gl. — Blaj ; *clead* : CV 1949, nr. 8/35 — fostul judeţ Gorj), *cocuță* (*cocuț* : Lexic reg. p. 14 — Baia Mare), *cuturli* (*cuturlui* : Materiale, I, 169 — Deda-Topliţa) ; *flizgai* (*fliscoi* : LR 1959, nr. 5/72 — Gîrlău-Dej), *ganț* (*ganță* : CADE — Oltenia), *grindei* (*grîndeu, grîndeiu* : DA ; *grindel* : CADE ; *grindea* : Materiale, I. 174 — Deda-Topliţa).

6. Cuvinte a căror formă de singular este înregistrată în dicţionare cu alt sens : *cot, dreptate, glod.*

L. Mareș

DIN NOU DESPRE ULTIMUL VERS DIN „FLOARE-ALBASTRĂ"

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Acest vers din „Floare-albastră" [1] a lui Eminescu a dat mult de lucru diverșilor lui interpreți. Nici una dintre explicațiile propuse pentru valoarea gramaticală a lui *totuși* — căci acest cuvînt provoacă dificultăți de înțelegere — n-a putut convinge. Toate dovedesc, cel mult, ingeniozitate, o ingeniozitate impusă de situație și, în special, cum vom vedea, de punctul de plecare greșit al tuturor participanților la discuție. Deoarece *totuși* are sensul și funcțiunea lui sintactică bine cunoscute, iar pe de altă parte toată lumea a crezut că t r e b u i e să pornească de la ele, era fatal să se ajungă la explicații inacceptabile.

Argumentul cel mai puternic împotriva interpretărilor propuse mi se pare absența subiectului din versul nostru. La întrebarea „Ce este trist în lume?" nu se poate răspunde „(Totuși) este trist în lume", fiindcă am avea o construcție impersonală, care nu văd cum s-ar justifica. Spune cineva, fie și în urma unei argumentări, a dezvoltării unei idei etc. „este trist în lume?" Singura concluzie sau, referindu-ne la întrebarea pusă, singurul răspuns logic nu poate fi decît „ceva (totul etc.) este trist în lume". Faptul că avem a face cu o poezie nu ne împiedică, ci, din contra, ne obligă să invocăm și logica.

Totuși este în cazul de față nu adverbul corelativ [2] al lui *deși*, ci pronumele nedefinit *tot* cu valoare substantivală, adică pronume propriu-zis, căruia i s-a adăugat *-(u)și*, după modelul lui *cevași*, *cîtuși* (cf. și *cîteși*), cuvinte înrudite lexical și morfologic [3]. Este drept că Dicționarul lui

[1] Îmi permit să pun linioara între cele două cuvinte, așa cum apar ele în ultima strofă a poeziei, fiindcă ritmul trebuie păstrat și în titlu (*-e* și *a-* formează un diftong, ceea ce reduce cu una numărul silabelor). Mai important decît acest amănunt, aparent (numai aparent !) formal, mi se pare conținutul expresiei : *floare-albastră* are aici un sens figurat, care transformă sintagma într-un cuvînt compus, adică într-un cuvînt unic.

[2] Unii îi spun, fără dreptate, după părerea mea, conjuncție corelativă.

[3] Cf. și *niceși* din vechea romînă, care arată că particula de „întărire" *-și* se aplica și la altfel de cuvinte decît cele amintite în text.

Tiktin nu înregistrează un *totuși* cu valoarea dată de mine (nici manuscrisul și fișele Dicționarului Academiei nu cunosc această formă), dar prezența în limba veche a locuțiunii adverbiale *cu totuluși tot* [1] constituie, cred, un punct de sprijin pentru ipoteza că a existat și un *totuși*, așa cum îl interpretez eu în poezia lui Eminescu. De altfel, cînd este vorba de marele nostru poet, nu-i absolut necesară această ipoteză, la care nu renunț însă, cum ar putea rezulta din cele ce urmează. Se știe că el „crea", cu mare respect față de sistemul limbii și numai atunci cînd formele „consacrate" nu-l puteau ajuta [2]. Este tocmai cazul aici în discuție. Ca substantiv, *tot* nu apare articulat în limba noastră decît foarte tîrziu [3] și sub influența frc. *le tout*. Această explicație, la care m-am gîndit de multă vreme (și căreia m-am... conformat, întrucît n-am spus și mai ales n-am scris niciodată *totul*), o găsesc în Dicționarul lui Tiktin, unde, în ciuda marii bogății de fapte și citate a articolului *tot*, nu apar decît două atestări (din Iacob Negruzzi și Sadoveanu), și asta, nu pentru că n-ar fi putut da mai multe, ci ca să arate și în modul acesta că construcția este recentă și de origine străină. În materialele Dicționarului Academiei citatele sînt destul de numeroase, dar tot relativ recente (cele mai vechi sînt din prima jumătate a secolului al XIX-lea, cînd influența franceză era deja puternică). Eminescu n-a folosit forma *totul*, care satisfăcea și ea cerințele ritmului, din cauză că vroia să evite un uz mai puțin românesc, și a preferat să recurgă la o „creație" întemeiată pe sistemul limbii sale materne. Faptul că altă dată întîlnim la el pe *totul* (*Pe cînd totul era lipsă de viață și voință*) nu vorbește contra punctului meu de vedere, și o dovadă în acest sens este întrebuințarea în versul imediat următor a lui *tot* fără articol (*Cînd nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns...*). Alternarea în două versuri consecutive a formei articulate cu cea nearticulată este impusă de ritm, și faptul că poetul a recurs în primul vers la *totul* și nu la *totuși*, ca în *Floare-albastră*, n-are de ce să ne surprindă.

[1] Punctul de plecare pentru această locuțiune a fost, desigur, *cu totului tot*, al cărui *-i* a putut fi interpretat ca un echivalent gramatical al lui *-și* (cf. *ți* și *țși*).

[2] Putem adăuga inițierea sa, egală cu a unui adevărat specialist, în probleme de limbă atît veche, cît și nouă.

[3] Numai precedat de *cu* întîlnim articulat pe *tot* substantival în limba veche și, în continuare, astăzi : *cu totul, cu toții*. S-ar putea adăuga locuțiunea adverbială *toate ca toate*, pe care Creangă o întrebuințează (cred că o singură dată) sub forma *toate ca toatele*. În ambele cazuri, *tot* este însoțit de un cuvînt, și din cauza acestuia primește, se pare, articolul.

PRINCIPII DE TRANSCRIERE A TEXTELOR ROMÎNEȘTI
Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea *

Pentru e d i t a r e a textelor chirilice din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea propunem două soluții :

1) *Facsimile* integrale și *transcriere* pentru textele (tipărituri și manuscrise cu scriere îngrijită) bine conservate, cu literă clar vizibilă și cu format care permite lectura fotocopiei.

Transcrierea va fi simplă, fără semne chirilice sau semne diacritice speciale. Semnele cu valori multiple vor fi transcrise interpretativ, dar se va respecta întocmai tot ceea ce se poate reda în scrierea actuală, pentru a avea totuși o imagine aproximativ exactă a limbii textului. În introducerea acestor ediții se va explica sistemul de transcriere folosit, adică valorile date, prin interpretare, diferitelor semne.

Pentru exemplificare vezi Anexa I, modelele 1, 2.

Se recomandă ca facsimilele să fie puse față în față cu transcrierea paginilor respective.

2) Pentru textele editate fără facsimile — *transliterație*, avînd la bază normele stabilite de fosta „Asociație pentru editarea textelor romîne vechi".

Cu privire la aceste norme propunem următoarele modificări :

1. Literele aruncate deasupra să se transcrie în rînd, fără nici o distincție (nu cursiv).

2. Nu se va marca paiericul.

3. Să nu se facă deosebire între :

ѥ = e	și	ѣ = ē
и,і = i	și	ї = ï
о = o	și	ѡ = ō
ѹ = u	și	оу = ū

* Text redactat de Mioara Avram și Florica Dimitrescu. Vezi și LR, XI (1962), nr. 5, p. 577—581, unde s-au publicat normele de transcriere pentru secolul al XIX-lea.

4. Să nu se pună semn diacritic la *č* şi la *ǧ* decît cînd nu sînt urmaţi de *e*, *i* (sau *ě*, ѧ).

5. ꙑ să se transcrie prin *î*, nu prin *y*.

6. ю, ꙗ, ѥ să se transcrie *iu*, *ia*, *ie*, fără semn de scurtime pe *i*; de asemenea ѩ, ѭ = *i*ѧ, iѫ.

7. ъ se va transcrie totdeauna prin ъ, ca şi ь = ь.

După cum se vede, modificările de sub punctele 1—6 propun simplificări ale sistemului de transliteraţie[1]. Valoarea „în circulaţie" a acestor simplificări poate fi apreciată pe baza celor două texte-model din Anexa a II-a (modelele 3, 4).

Modificarea de sub punctul 7 nu este o simplificare, dar ea aduce o corectură necesară sistemului de transliteraţie: vechea regulă după care ъ se redă uneori prin *ă*, iar alteori se menţine ъ „cînd nu are o valoare fonetică sau cînd valoarea fonetică a acestei slove nu e sigură" era de fapt o normă interpretativă într-un sistem de transliteraţie riguros şi contrasta de altfel cu norma pentru ь (care trebuia redat totdeauna prin ь, deşi el are uneori valoarea sigură de „ă").

Propunem deci următorul sistem de corespondenţe:

а	= a	ф	= f
б	= b	х	= h
в	= v	щ	= şt
г	= g(+a,o,u,â,î,ъ,ь sau consoană) / gh(+e,i,ě,ѧ)	ц	= ţ
д	= d	ч	= c(+e,i,ě,ѧ) / č(cînd nu urmează e,i,ě,ѧ)
є,ѥ	= e	ш	= ş
ж	= j	ъ	= ъ
ѕ	= dz	ь	= ь
з	= z	ꙑ	= î
и,і,ї	= i	ѣ	= ě
к	= c(+a,o,u,â,î,ъ,ь sau consoană) / ch(+e,i,ě,ѧ)	ю	= iu
л	= l	ꙗ	= ia
м	= m	ѥ	= ie
н	= n	ѧ	= ѧ
о,ѡ	= o	ѫ	= â
п	= p	ѯ	= x
р	= r	ѱ	= ps
ѻ	= r̄	ѵ	= g (+ e,i,ě,ѧ) / ǧ (cînd nu urmează e,i,ě,ѧ)
с	= s	ѳ	= ѳ
т,ҭ	= t	ѵ	= ѵ
ѹ, оу	= u	ѻ	= ѻ

Cifrele chirilice se transcriu cu cifre arabe.

Accentele, spiritele şi paiericul nu se reproduc.

[1] Menţionăm că unele dintre aceste simplificări (1,6) au fost aplicate de acad. Al. Rosetti în editarea scrisorilor romîneşti din arhivele Bistriţei.

Literele aruncate deasupra se transcriu în rînd, fără nici o distincție.

Cuvintele în slavă se redau fie în alfabetul original, fie transcrise cursiv după normele internaționale curente (deci cu ѫ = *ă*, ѣ = *ĭ*, ц = *c* etc.).

Cuvintele sau semnele restabilite pentru a ușura înțelegerea textului se dau între ⟨ ⟩.

Între [ ] se dau cuvintele repetate în scris din neatenție. În cazul transcrierii, parantezele drepte nu sînt necesare, cuvintele repetate în text din neatenție putînd fi semnalate în note.

Prin (...) se indică lacunele.

Atît la transcriere, cît și la transliterație punctuația va aparține editorului; de asemenea ortografia în privința scrierii cuvintelor compuse, întrebuințării linioarei etc.

În ce privește transliterația, propunem ca sistemul expus mai sus să fie considerat obligatoriu numai ca *normă minimă*, ca o limită mai jos de care nu se mai poate vorbi de transliterație; editorii să aibă însă libertatea de a aplica un *sistem maximal* cu norme oricît de scrupuloase (respectarea literelor aruncate, a paiericului, marcarea accentului etc.).

Toate textele vor fi însoțite de un g l o s a r, în care cuvintele se vor da fie în alfabetul chirilic, fie în transliterație simplificată (vezi p. 653, punctul 2).

ANEXA I : modele pentru texte de editat în facsimile și transcriere

Model 1 : Coresi, Lucrul apostolesc (1563) — după facsimilul din ediția I. Bianu, p. 138/r. 20 — p. 139.

În note am transliterat formele care apar modificate în transcriere.

Ei deca văzură [1] Pavel [2] dulce dăruind [3] Dumnezeu priimind [4] îndrăznire [5]. Ce cînd [6] vinem întru [7] Rim [8], sutașul dede [9] legații lu voivodă [10]. Iară [11] lu Pavel [12] zise să [13] fie de sine să-l [14] păzească [15] el [16] voinicii. E ca fu după [17] trei zile, chemară [18] Pavel [19] cu ceia [20] ce era aciia [21] find [22] iudeii întăiu [23]. Ce de se adunară [24] ei, grăi [25] către-înșii [26] : Bărbați frați, eu nemică [27] împrotivă [28] nu fac [29] omenilor sau năravul [30] părinților [31]. Ce legat [32] de

1 vѫzură
2 Pavelѣ
3 dѫruindѣ
4 priimindѣ
5 ѧdrăznire
6 cѫndѣ
7 ѧntru
8 Rimѣ
9 dĕde
10 voivodă
11 iară
12 Pavelѣ
13 sѫ
14 sѫ-lѣ
15 păzĕscă
16 elѣ
17 după
18 chemară
19 Pavelѣ
20 ceѧ
21 aciѧ
22 findѣ
23 ѧtѫiu
24 adunară
25 grăi
26 cѫtr-ânșii
27 nemică
28 ѧprotivă
29 facѣ
30 nѫravul
31 pѫrinților
32 legatѣ

ierusalimleni[33] pridădit[34] fui în mîinile[35] rimlenilor[36]. Ce ei judecară[37], mie, vrură[38] să[39] mă[40] lase, derep ce nece o vină[41] de moarte nu fu întru[42] mine. Ce de protivă[43] ce grăia iudeii nevoe-mi fu a mă[44] meni la Chesar[45], nece cu limba mea[46] să[47] aib[48] a cleveti ceva. E derept[49] aceea[50] vin[51], rog[52] voi să[53] vedeți și după[54] grai. Derept[55] nădejdea[56] izraililor[57] cu aceste[58] verigi înfășatu-s[59]. Aciia[60] ei cătr-însul[61] ziseră[62].

Pe baza acestui text se poate vedea ce se înțelege prin recomandarea de a se respecta întocmai tot ce se poate reproduce cu scrierea obișnuită. Este vorba de menținerea unor forme ca :

deca	nemică (-â...)
priimi	împrotivă (îm-, -ă)
lu	nece
voivodă (-â nu contează)	protivă
era	derep(t)
find	grăia
ce	

De asemenea se poate vedea care sînt semnele pentru care sînt necesare explicații ale sistemului aplicat :

ⰰ	= în	îndrăznire, întăiu, în
ⰰ	= î	întru
ⰵ	= e	dede, nădejdea
ⰵ	= ea	păzească, mea, nădejdea
ⰿ	= ia	ceia, aciia
ⰿ	= ea	aceea
ⰾ	= î	cătr-înșii, mîinile
ⰾ	= ă	văzură, îndrăznire
-ⱐ	= zero	Pavel, dăruind
ⱑ	= î	cînd
ⱑ	= ă	văzură, dăruind

Cuvintele abreviate se întregesc fără semne speciale.

---

33 ier<u>s<a>limlěni
34 pridъditь
35 ⰰ mâinile
36 rimlěnilor
37 judecarâ
38 vrurâ
39 sъ
40 mâ
41 vinâ
42 ⰰntru
43 protivâ
44 mâ
45 Chesarь
46 mě
47 sъ
48 aibь
49 dereptь
50 acěѧ
51 vinь
52 rogь
53 sъ
54 dupâ
55 dereptь
56 nъdějdě
57 izraililorь
58 acěstě
59 ⰰfъșatu-sь
60 aciѧ
61 cъtr-ânsulь
62 ziserâ

Model 2 : Carte romînească de învățătură de la pravilele împărătești... (1646) — după facsimilul din ediția 1961 (Academia R.P.R. — Adunarea izvoarelor vechiului drept romînesc), figura 9 = fila 40 recto.

În note am transliterat cuvintele transcrise diferit în ediția citată, la p. 84.

Pentru calpuzani ceia ce fac bani răi și pentru certarea lor glav 4.

1. Minciunoșii ceia ce fac bani răi, aceștia încă fac aceea[1] greșală cum are sudui pre împăratul și pre domnul țărăi[2].

2. Banii cei răi sămt[3] de trei feliuri[4] : mestecătură, ce să dzice aurul cel curat ce are fi să fie ei-l spurcă și-l mestecă[5], argintul așijdere unu-l amestecă[6] cu arame, altu-l fac chiar de arame și numai căce-l spoesc deasupra cu argint—aceasta-i una. A doo, s-are fi și curați o samă de bani, ei fac mai mici, dece nu agiung la cumpănă, ce păgubăsc oamenii ceia ce-i iau. A treia așijdere să chiamă[7] menciunoș[8], pentru căce chipul și scriptura ce pune pre dînș[9] iaste minciunoasă, nu iaste făcută den svat cu învățătura cuiva, ce pre furiș, ca un lucru rău ; drept aceea[10] de-are fi și curați, cu nemică mestecați, și de-are fi și deplin[11] la//

Pe baza acestui text se pot discuta unele deosebiri față de transcrierea folosită de colectivul pentru vechiul drept romînesc al Academiei R.P.R.

Cea mai importantă deosebire constă în transcrierea lui ѣ, pe care ediția citată îl redă totdeauna prin *ea*. Transcrierea aceasta cu caracter de lege (asemănătoare prin aceasta cu transliterația) este însă interpretativă în mod greșit, în momentul în care ajunge să atribuie valoarea *ea* și într-un exemplu ca *fealiuri*. De fapt, transcrierea trebuie să se deosebească de transliterație tocmai prin posibilitatea de a distinge valorile diferite ale aceleiași litere.

Altă deosebire importantă privește interpretarea dată lui ь, în cuvinte ca *menciunoșь*, *dînșь*, *deplinь*, pe care ediția citată le transcrie cu *-i*. După părerea noastră, aceste forme trebuie menținute fără *-i*, așa cum există și azi regional.

Deosebiri mai mici : *ă/î* în *țărăi*, *sămt* (ediția citată *țărîi*, *sîmt*).

ANEXA a II-a : modele pentru texte de editat în transliterație

Pentru ilustrarea concretă a sistemului de transliterație propus, dăm în anexă două texte. Am ales în mod intenționat texte care au mai fost editate după principiul transliterației, dar în sisteme mai complicate.

---

1 Translit. acěa ; 1961 aceaia
2 „ țѣrăi ; 1961 țării
3 „ sѣmtь ; 1961 sîmt
4 „ fĕliuri ; 1961 fealiuri
5 „ mĕstecâ ; 1961 meastecă
6 „ amĕstecâ ; 1961 ameastecă
7 „ chiamâ ; 1961 cheamă
8 „ menčunoșь ; 1961 menciunoși
9 „ dѣnșь ; 1961 dînși
10 „ acěa ; 1961 aceaia
11 „ deplinь ; 1961 deplini

Notele însoțitoare ale textelor reproduc cuvintele care prezintă simplificări de transliterație față de editorii respectivi, pentru a evidenția astfel avantajele sistemului propus aici. Nu am notat în mod special deosebirile privind păstrarea lui ъ, ѣ = ă. De asemenea, nu am indicat deosebirile de punctuație și de ortografie, ele nefiind interesante pentru scopul urmărit.

Model 3 : Scrisoarea lui Neacșu (1521)

Textul a fost editat, în transliterație, de J. Byck, *Texte românești vechi* (București, 1930), p. 5. Pentru facsimil vezi I. Bianu și N. Cartojan, *Album de paleografie românească* (*Scriere chirilică*), ed. a II-a, București, 1929, planșa XV ; de asemenea *Documente privind istoria Românie*i, veacul al XVI-lea, B.,p. 325 ; *Crestomație romanică*, vol. I, 1962, p. 149.

Notele care însoțesc textul de mai jos, transliterat de noi după sistemul propus, reproduc cuvintele transliterate diferit de J. Byck.

Mudromu i plemenitomu i čistitomu i b<o>gom darovannomu župan Hanьș Begner *ot* Brașov *mnog<o> zdravie ot* Nĕcșul *ot Dlŭgopole*[1].

I pak dau știre domnietale[2] *za* lucrul[3] turcilor[4], cum[5] amь auzit[6] eu[7] cъ ѧpъratul[8] au eșit[9] den[10] Sofiѧ[11], și aimintrĕ[12] nu e, și sĕu dus[13] ѧ sus[14] pre Dunъre. *I pak* sъ știi[15] domniiata[16] cъ au venit[17] un[18] om[19] de la Nicopoe de mie[20] mĕu[21] spus[22] cъ au vъzut[23] cu ochii[24] loi cъ au trecut[25] cĕle[26] corabii[27] ce[28] știi[29] și domniiata[30] pre Dunъre ѧ sus[31]. *I pak* sъ știi[32] cъ bagъ den tote orașele[33] cъte 50 de omin[34] sъ fie[35] ѧn ajutor[36] ѧ corabii[37]. *I pak* sъ știi[38] cumu sĕu prinsъ nește meșșter[39] den[40] Ţ<a>rigrad[41] cum[42] vorь trĕce[43] acĕle[44] corabii[45] la locul[46] cela[47]

---

1 Aceste rînduri sînt reproduse la J. Byck în alfabetul original ; la fel toate cuvintele slave din text, date de noi cursiv.

2 dom*n*ïetale (*m* ; ï)
3 lucru*l* (*l*)
4 tur*č*ilo*r* (*r* ; *č* + i ; *r*)
5 cu*m* (*m*)
6 auzi*t* (*t*)
7 ēu (ē)
8 ѧpăratu*l* (*l*)
9 ēși*t* (ē ; *t*)
10 de*n* (*n*)
11 Sofïѧ (ï)
12 aimi*n*trĕ (*n*)
13 du*s* (*s*)
14 su*s* (*s*)
15 știi (ï)
16 dom*n*ïïata (*m* ; ï ; ï)
17 veni*t* (*t*)
18 u*n* (*n*)
19 o*m* (*m*)
20 mïe (ï)
21 mĕu (*u*)
22 spu*s* (*s*)
23 văzu*t* (*t*)
24 ōchïi (ō ; ï)
25 trecu*t* (*t*)
26 čĕle (č + ĕ)
27 corabïi (ï)
28 če (č + e)
29 = 15
30 = 16
31 = 14
32 = 15,29
33 ōrașele (ō)
34 ōmi*n* (ō ; *n*)
35 fïe (ï)
36 ajuto*r* (*r*)
37 = 27
38 = 15, 29, 32
39 meșșter (*s*)
40 de*n* (*n*)
41 Ţ<a>rigra*d* (*d*)
42 cu*m* (*m*)
43 trĕče (č + e)
44 ačĕle (č + ĕ)
45 = 27, 37
46 locu*l* (*l*)
47 čela (č + e)

strimtul[48] ce[49] ştii[50] şi domniiata[51]. *I pak* spui domnietale[52] de lucrul[53] lu Mahamet[54] beg[55] cum[56] amъ auzit[57] de boѧri ce[58] sъntъ megiiaş[59] şi de genere[60] -miu[61] Negre cumu ѧu dat[62] ѧpъratul[63] slobozie[64] lu Mahamet[65] beg[66] pre io[67]-i va fi voѧ pren Ţĕra rumъnĕscъ iarъ[68] elъ[69] sъ trĕcъ. *I pak* sъ ştii[70] domniiata[71] cъ are fricъ mare şi Bъsъrabъ de acel[72] lotru de Mahamet[73] beg[74], mai[75] vъrtos[76] de domniele[77] vostre[78]. *I pak* spui domnietale[79] ca mai[80] marele miu[81] de ce[82] amъ ѧţeles[83] şi[84] eu. Eu spui domnietale[85], iarъ[86] domniiata[87] eşti ѧţeleptъ şi acĕste[88] cuvinte[89] să ţii[90] domniiata[91] la tine, sъ nu ştie[92] umin[93] mulţi, şi domniele[94] vostre[95] sъ vъ pъziţi cum[96] ştiţi mai[97] bine.

I b<og>ĭ te veselit, aminъ.

Model 4 : Scrisoare oficială din 1595 (Cîmpulung-Moldova)

Textul a fost editat, în transliteraţie, de A. Rosetti : *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*), Bucureşti, 1926, p. 47—48 şi *Scrisori romîneşti din arhivele Bistriţei* (1592—1658), Bucureşti, 1944, p. 29—30. Ambele ediţii prezintă documentul şi în facsimil.

Notele care însoţesc textul de mai jos reproduc cuvintele translitерate diferit de acad. Al. Rosetti.

Scriem ѧnchinâčune[1] şi multâ sъnătate domnului Budachi[2] Iѧnъşu, birъul de cetatѧ[3] Bist<r>iţeei şi prъgarilor[4] şi prъcъlabului şi la tot svatul

48 strimtu*l* (*l*)
49 = 28
50 = 15, 29, 32, 38
51 = 16, 30
52 dom*n*ĭetale (*m* ; ĭ)
53 lucru*l* (*l*)
54 Mahame*t* (*t*)
55 be*g* (*g*)
56 = 5,42
57 = 6
58 = 28,49
59 meğĭĭaş (ğ + i ; ĭ ; ĭ ; ş)
60 ğenere (ğ + e)
61 mĭu (ĭ)
62 da*t* (*t*)
63 ѧpăratu*l* (*l*)
64 slobozĭe (ĭ)
65 Mahame*t* (*t*)
66 be*g* (*g*)
67 iō (ō)
68 ĭară (ĭ)
69 ēlъ (ē)
70 = 15, 29, 32
71 = 16, 30, 51
72 ačе*l* (č + e ; *l*)
73 = 65
74 = 66
75 ma*i* (*i*)
76 vărto*s* (*s*)
77 dom*n*ĭele (*m* ; ĭ)
78 vostre (*s*)
79 dom*n*ĭetale (*m* ; ĭ)
80 = 75
81 = 61
82 = 28, 49, 58
83 ѧţele*s* (*s*)
84 şĭ (ĭ)
85 = 79
86 = 68
87 = 16, 30, 71
88 ačĕste (č + ĕ)
89 cuvi*n*te (*n*)
90 ţĭi (ĭ)
91 = 16, 30, 51, 71
92 ştĭe (ĭ)
93 umi*n* (*n*)
94 = 77
95 = 78
96 = 5, 42, 56
97 = 75, 80

1 ѧnkinâčune (k)
2 Budaki (k)
3 četatѧ (č + e)
4 prъgarilōr (ō)

domnitale. Dupъ acĕ[5] ne rugâm domnilor voastre sъ faceţi[6] bine sъ nu sâ oprĕscâ[7] oamenii[8] şi neguţъtorii prin pâri şe pren datorii, cъ acmu, cu mila lui Dumnâdzâu, sъ fie Mъriѧ lui Craiu sъnъtos şi domnu nostru Ştefan vodâ, iaste o[9] ţarъ ca ‹a›laltâ. Cine[10] va avĕ pъrъ de oamenii[11] de časta parte, noi vrem trimite la domnĕvoastrъ, sъ-i leğuiţi domnĕvoastrъ; ai domnilor[12] voastre vor avĕ lѧge[13] la domnu[14] nostru şi la noi. Şi aşijdere ne rugъm domnilor[15] voastre de rъndul lui Tъnas‹e› de la noi, ce[16]-l pъrĕşte Micula de Maer. Noae ne pare cъ n-are vin‹ă›, cъ l-au prinsu cinĕ-u fos vornic atu‹n›ce[18], anume Cozma. S‹ă› are vro pagubъ, sъ-şi ѧntrĕbe cъ nusul, cъ domnĕvoastrъ unde veţi trimete la trĕba domnilor voastre, lui i cautъ asculta. Acel[19] om[20], anume Tъnas‹e› de Cъm‹pul-›lungu, elu a mъrsu de nevoe cu acel[21] boѧren ce[22] au fostu vornic atunce[23]. Dĕ are vro pagubъ Micula, sъ-şi ѧntrĕbe cu acel[24] vorni‹c›. Acĕ‹sta›[25] ne rugâm domnilor voastre; noi ѧncъ vom fi cu slujbâ domnilor voastre. Şi sъ dĕ Dumnъdzâu sъ fiţi dumnĕvoastrъ sъnъtoş. Amin.

V. adresa: Ğupânul birъul de Bistriţa şi la prъgarii domnitale şi la prъcalabul.

5 ačĕ (č + ĕ)
6 fačeţi (č)
7 ōprĕscâ (ō)
8 ōamenii (ō)
9 ō
10 Čine (č)
11 = 8
12 domnilōr (ō)
13 lѧğe (ğ + e)
14 domnū (ū)
15 = 12
16 če (č + e)
17 čině-u (č + i)
18 atu‹n›če (č + e)
19 ačel (č + e)
20 ōm (ō)
21 = 19
22 = 16
23 atunče (č + e)
24 = 19,21
25 ačĕ‹sta› (č + ĕ)

DIFERENȚIEREA GRAFICĂ A LICENȚELOR PROZODICE

DE

ROMULUS VULPESCU

Cititorii de poezie au întîlnit cîteodată în versurile scrise după canoanele prozodiei clasice[1], cuvinte pe care măsura și ritmul versului respectiv îi obligau să le citească puțin deosebit de felul obișnuit de articulare, cel folosit în vorbirea zilnică. Este, de pildă, cazul cuvîntului *viață*, pe care, în mod curent, vorbitorii îl rostesc în două silabe : *via-ță*, respectiv, *via-ța* (la cazurile drepte), *vie-ții* (la cazurile oblice, articulat).

Există însă împrejurări prozodice (așa cum se va vedea din cîteva exemple ce vor urma)[2], în care :

1° **via-ță** (2 silabe) — *sing., neart.*, trebuie citit **vi-a-ță** (3 silabe)
2° **vieți** (1 silabă) — *pl., neart.*, trebuie citit **vi-eți** (2 silabe)
3° **via-ța** (2 silabe) — *sing., art.*, trebuie citit **vi-a-ța** (3 silabe)
4° **vie-ții** (2 silabe) — *sing., art.*, trebuie citit **vi-e-ții** (3 silabe)
5° **vie-ți-le** (3 silabe) — *pl. art.*, trebuie citit **vi-e-ți-le** (4 silabe)
6° **vie-ți-lor** (3 silabe) — *pl., art.*, trebuie citit **vi-e-ți-lor** (4 silabe).

Aceste derogări de la normele ortoepice se dovedesc necesare, cum vom căuta să arătăm, pentru respectarea normelor prozodice.

---

[1] Potrivit cărora, o dată ales ritmul convenabil poetului (iambic, trohaic, dactilic, anapestic etc.), silabele accentuate respectă o strictă regularitate în succesiune. Firește, munca de șlefuire a versului dusă pînă la capăt evită aritmiile atît de frecvente în poezie și nu rareori la cei mai de seamă poeți. Aritmiile sînt provocate de neconcordanța accentului tonic, obișnuit, cel de proză, al cuvîntului — cu accentul prozodic. Iată, de pildă, un vers din *Împărat și proletar* : *„Unii plini de plăcere petrec a lor viață"*. Poezia este scrisă în metru iambic. Dar primul membru al versului este aritmic, accentele prozodice mutînd accentele tonice, astfel :

U-**nii** plini **dé** plă-**cé**-re pe-**trec** a **lór** vi-**á**-ță. Or, accentul tonic în cuvîntul *unii* cade pe prima nu pe a doua silabă : **ú**-nii. De asemenea, în sintagma „plini de plăcere", accentul tonic se pune, în vorbire, pe a doua silabă a cuvîntului *plăcere* — **ce**, dar nu și pe un cuvînt lipsit de relief ca prepoziția **de**.

[2] Exemplele au fost alese din poeziile lui Mihai Eminescu, ediția de *Opere* (volumele I și, respectiv, al IV-lea), îngrijită de Perpessicius.

Sînt numeroase cazurile cînd în cadrul aceleiași poezii, la distanță de numai cîteva versuri (uneori în același vers) apar două variante de rostire ale cuvîntului (variante dintre care numai una este ortoepică). Iată prima strofă din poezia *Viața*: „*Cînd aud vreodată un rotund egumen, / Cu foalele-ncinse și obrazul rumen, / Povestind că* **viața** (2 silabe) *e calea durerii / Și că pocăința urmează plăcerii — / Mă întreb*: « *Acesta poate ca să știe / Cum este* **viața** (3 silabe), *cum cată să fie?* » ".

Așadar, în versul 3 cuvîntul *viața* trebuie rostit bisilabic : *via-ța*, datorită locului său în schema metrică a versului. În versul 6 însă, același cuvînt, în același caz drept, trebuie rostit trisilabic : *vi-a-ța*. Citit bisilabic (*via-ța*) ritmul versului ar avea de suferit, măsura pierzînd o silabă. De altfel, editorul a simțit nevoia de a evidenția grafic această diferență de epie și a marcat cu o trema *i*-ul consonantic din *viața* 2° : „*Cum este* **vĭața**, *cum...*" (*Opere*, IV, p. 364, v. 6).

Și iată, în același vers din *Epigonii*, coexistînd două forme de rostire : „*Moartea succede* **vieții** (3 silabe), **viața** (2 silabe) *succede la moarte*". Faptul că primul cuvînt este într-un caz oblic, iar cel de-al doilea într-un caz drept nu schimbă cu nimic valabilitatea observației ; *via-ța* (bisilabic) ar fi trebuit să sune într-un caz oblic, tot bisilabic (*vie-ții*).

După cum se vede coexistența variantelor de pronunțare este impusă de necesități prozodice, dar nu puține sînt cazurile cînd poetul alege cu deliberare o anumită variantă, chiar atunci cînd situația prozodică i-ar îngădui s-o folosească pe cealaltă. Astfel, în versul „*Sfințește-a ta* **viață** *de tină și păcate*" (*Împărat și proletar*, v. 159), Eminescu a vrut cuvîntul *viață* rostit în 3 silabe și de aceea a legat cu o cratimă cele două cuvinte de la începutul versului. Dacă ar fi vrut ca *viață* să fie citit bisilabic ar fi putut scrie versul așa : „*Sfințește a ta* **viață** *de tină și păcate*, fapt ce n-ar fi afectat cu nimic prozodia.

Iată acum o listă de exemple grupate pe categorii :

1° **Via-ță** (2 silabe)

„Unei ginți ce fără *viață*-ngreuia pămîntul stors" (*Egipetul*, v. 66)
„Cum a intrat el în *viață*? Cît amor de drept și bine" (*Înger și demon*, v. 94)
„Din inimă-i pămîntul la morți să deie *viață*" (*Strigoii*, v. 141)
„Nici sîmburul luminii de *viață* dătător" (*Rugăciunea unui dac*, v. 2)
„Să faci din viața mea un vis, / Din visul meu o *viață*" (*S-a dus amorul...*, vv. 27—28)
„Se stinge-atunci o *viață* de durere" (*Sonete*, *II*, v. 13)

Vi-a-ță (3 silabe)

„S-asamăn între-olaltă *viață* și cu moarte" (*Se bate miezul nopții...*, v. 4)
„Îndură-te, stăpîne, și dă-i pe veci *viață* !" (*Rugăciunea unui dac*, v. 40)
„Vorbele iubirii moarte/.../ Cer și sting a lor *viață*" (*Foaia veștedă*, v. 16)
„Unii plini de plăcere petrec a lor *viață*" (*Împărat și proletar*, v. 16)
„Sfințește-a ta *viață* de tină și păcate" (*ibidem*, v. 159)
„Părea un junghi că-i curmă suflare și *viață*..." (*Strigoii*, v. 178)
„Noroc fără durere, *viață* fără moarte (*O, stingă-se a vieții...*, v. 16)

2° **Vieți** (1 silabă)

„Dacă tu știai problema astei *vieți* cu care lupt" (*Scrisoarea a II-a*, v. 5)
„Astfel eu, pierdut în noaptea unei *vieți* de poezie" (*Venere și Madonă*, v. 17)

Vi-ești (2 silabe)

„Dar dă-mi o altă soarte, / Căci tu isvor ești de *vieți*" (*Luceafărul*, vv. 286—287)
„Și un visternic de *vieți*" (*Cu mîne zilele-ți adaogi...*, v. 16)
„În sărutări unim noi sărmanele *vieți*" (*Departe sunt de tine...*, v. 14)
„Măcar să am de-acuma o sută de *vieți*" (*Apari să dai lumină...*, v. 40)[1]

3° **Via-ța** (2 silabe)

„Cînd în *viața*-i pustiită rîde-o rază de noroc" (*Venere și Madonă*, v. 20)
„Peste *viața*-i inocentă, *viața* lui cea sîntă plană" (*Înger și demon*, v. 39)
„Căci scris a fost ca *viața* ta" (*Ce e amorul?*, v. 25)
„Sorind *viața* lor de basme pe cîmpie risipiți" (*Egipetul*, v. 72)
„Robia *viața* toată, lacrimi pe-o neagră pîne" (*Împărat și proletar*, v. 63)
„Să faci din *viața* mea un vis, / Din visul meu o viață" (*S-a dus amorul...* vv. 27—28)
„Și cînd gîndesc la *viața*-mi, îmi pare că ea cură" (*Melancolie*, v. 33)
„Și într-un ceas gîndești la *viața* toată" (*Sonete*, *I*, v. 4)
„E scop în *viața* noastră — vun scop al mîntuirii ?" (*O, stingă-se a vieții...*, v. 29)
„Ca *viața*-mi preț să aibă și moartea s-aibă preț" (*ibidem*, v. 36)
„Că vis al morții-eterne e *viața* lumii-ntregi" (*Împărat și proletar*, v. 210)[2]
„Povestind că *viața* e calea durerii" (*Viața*, v. 3)

Vi-a-ța (3 silabe)

„C-opunîndu-te la ele, tu *viața*-ți risipești" (*Înger și demon*, v. 89)
„Nu ! moartea cu *viața* a stins toată plăcerea" (*Împărat și proletar*, v. 38)
„O ! dezbrăcați *viața* de haina-i de granit" (*ibidem*, v. 87)
„Încît să n-o mai poți uita / *Viața* ta întreagă" (*Ce e amorul?*, vv. 7—8)
„Dar ei trec, se pierd în codru / Cu *viața* lor pierdută" (*Făt-Frumos din tei*, vv. 87—88)
„Cu mîne zilele-ți adaogi, / Cu ieri *viața* ta o scazi" (*Cu mîne zilele-ți adaogi ...*, vv. 1—2)
„*Viața*, moartea noastră noi le ținem în mîni" (*O, stingă-se a vieții...*, v. 23)
„*Viața* mea comună s-o tîrîi uniform" (*ibidem*, v. 45)
„Visuri trecute, uscate flori / Ce-ați fost *viața* vieții mele" (*Amicului F.I.*, vv. 1—2)

---

[1] Editorul a marcat *i*-ul consonantic, subliniind necesitatea lecturii în hiat și nu în diftong.

[2] Un caz asemănător cu acel din *Împărat și proletar* v. 159. Prozodia i-ar fi îngăduit să acorde cuvîntului *viață* 3 silabe scriind astfel : „*Că vis al morții-eterne-i* **vi-a-ța** etc.".

„S-a stins *viața* falnicei Veneții" (*Veneția*, v. 1)
„Unde-s șirurile clare din *viața*-mi să le spun?" (*Scrisoarea a IV-a*, v. 148)
„Cum este *viața*, cum cată să fie?" (*Viața*, v. 6)

Vi-e-a-ța (4 silabe)[1]

4° **Vie-ții** (2 silabe)

„În zadar caut-al *vieții* înțeles nedezlegat" (*Egipetul*, v. 33)
„Chiar moartea cînd va stinge lampa *vieții* finite" (*Împărat și proletar*, v. 104)
„... tot sensul din tablouri / A *vieții* sclipitoare ..." (*ibidem*, v. 184)
„În multe forme-apare a *vieții* crudă taină" (*ibidem*, v. 203)
„Mîngîierea *vieții* tale" (*Făt-Frumos din tei*, v. 7)
„Dar de-ale *vieții* valuri, de al furtunii pas" (*Melancolie*, v. 27)
„Și ca un înger între oameni / În calea *vieții* mele ieși" (*Atît de fragedă...*, v. 4)
„În privazul negru-al *vieții* -mi / E-o icoană de lumină" (*Singurătate*, v. 35)
„Luminá a *vieții* voastre drum de roze semănat" (*Epigonii*, v. 87)
„O, stingă-se a *vieții* fumegătoare faclă" (*O, stingă-se a vieții...*, v. 1)[2]
„Despărțiți de-a *vieții* valuri, între el și între dînsa" (*Înger și demon*, v. 53)
„Scris în cartea *vieții* este și de veacuri și de stele" (*Scrisoarea a III-a*, v. 19)
„Și somnul, vameș *vieții*, nu vrea să-mi ieie vamă" (*Se bate miezul nopții...*, v. 2)
„Și cînd sorb al tău răsuflet în suflarea *vieții* mele" (*Călin*, v. 95)

Vi-e-ții (3 silabe)

„Suflînd din gură boala *vieții* ce-ați urmat-o" (*Junii corupți*, v. 26)
„Ce-ați fost viața *vieții* mele" (*Amicului F. I.*, v. 2)
„Alerg pe calea *vieții* mele" (*ibidem*, v. 14)
„Moartea succede *vieții*, viața succede la moarte (*Epigonii*, v. 97)
„Și le subjugă munca *vieții* lor întregi" (*Împărat și proletar*, v. 18)
„Și în farmecul *vieții*-mi" (*Pe aceeași ulicioară...*, v. 25)
„De nu m-ai uita încalte, / Sufletul *vieții* mele" (*Floare albastră*, vv. 3—4)
„Iar cărările *vieții* fiind grele și înguste" (*Scrisoarea a II-a*, v. 23)
„Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn *vieții* mele" (*Scrisoarea a III-a*, v. 20)
„Al *vieții* vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i" (*Călin*, v. 91)

5° **Vie-ți-le** (3 silabe)

[1] N-am găsit în Eminescu din care am hotărît să extragem citatele ilustrative nici un exemplu. În versurile altor poeți există însă și, în practica editorială, am fost pus deseori însituația de a transcrie *viață* — *vieață* pentru a marca într-un fel cele 4 silabe pe care le ocupa cuvîntul în vers. N-am putut, de asemenea, găsi citate din Eminescu pentru cazurile 5° (*vie-ți-le*) și 6° (*vie-ți-lor* și *vi-e-ți-lor*). Apariția *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu*, aflat actualmente în lucru, va cruța pe viitor cercetătorilor, astfel de neplăceri.

[2] „O, stingă-se-a **vieții** fumegătoare faclă", ar fi putut scrie poetul dacă ar fi urmărit lectura în hiat a cuvîntului *vieții*.

Vi-e-ți-le (4 silabe)

„Astfel *viețile*[1] / Și tinerețile" (*Stelele-n cer*, vv. 22—23)
„Ușoare sînt *viețile* multóra" (*Ușoare sînt viețile multora...*, v. 1)

6° **Vie-ți-lor** (3 silabe)

Vi-e-ți-lor (4 silabe)

*

În afara atît de frecventului *viață*, cuvînt ce produce ezitări cititorilor mai puțin familiarizați cu prozodia, mai există cuvinte care, pronunțate conform regulilor ortoepice, pot pricinui lectura defectuoasă a unui vers.

1° Cuvinte cuprinzînd grupuri vocalice în hiat, și care, după cum recomandă *Îndreptarul ortoepic*, trebuie citite ca atare, dar pe care majoritatea vorbitorilor le pronunță ca diftongi (sau triftongi), precum : *aplauze* (a-**pla-u**-ze ; cf. *Îndrept. ortoepic*) — citit a-**plau**-ze ; *cauză* (**ca-u**-ză ; *ibidem*) — citit **cau**-ză ; *haos* (**ha-os** ; *ibidem*) — citit, uneori **haos**[2] ; *nesățios* (ne-să-**ți-os** ; *ibidem*) — citit ne-să-**țios**.

2° Cuvinte în care, potrivit acelorași reguli ortoepice, grupurile vocalice trebuie citite ca diftongi (sau triftongi). În aceste cazuri derogările vorbitorilor (adică rostirea în hiat) sînt mai rare. Poeții uzează mai des de favoarea tacită a „licenței" și comit asemenea abateri de la normele ortoepice ; astfel : *geniu* (ge-**niu** ; cf. *Îndrept. ortoepic*) — citit ge-**ni-u** ; *lințoliu* (lin-ți-o-**liu** ; *ibidem*) — citit lin-ți-o-**li-u** ; *ocean* (o-**cean** ; *ibidem*) — citit o-**ce-an** ; *pleoapă* (**pleoa**-pă ; *ibidem*) — citit **ple-oa**-pă ; *spațiu* (spa-**țiu** ; *ibidem*) — citit spa-**ți-u** ; *teatru* (**tea**-tru ; *ibidem*) — citit **te-a**-tru.

La o lectură corectă din punct de vedere prozodic a versurilor pe care le voi cita mai jos contribuie și cunoașterea normelor ortoepice. Unui cititor care știe că grupul *plau* din *aplauze* trebuie citit în hiat și nu ca diftong nu i se va părea că versul : „De-al a-*pla-u*-ze-lor flor" (*La o artistă*, v. 6) șchioapătă. Tot așa : „Din *cha-os*, Doamne,-am apărut" (*Luceafărul*, v. 293) sau „Să ne privim ne-să-*ți-os*" (*ibidem*, v. 215).

De la normele ortoepice există însă și derogări ce pot deruta pe neprevenit. Iată, spre exemplu : „De ați lipsi din lume voi, *cau-za*-ntunecoasă" (*Împărat și proletar*, v. 133) în care *cauză* tratat trisilabic (vezi *Îndreptarul ortoepic*) ar aduce versului o silabă în plus.

De asemenea, aplicarea normelor ortoepice la versurile ce urmează le-ar estropia.

„Să-nghețe sub **ple-oa**-*pe* a' ochilor lumini" (*Despărțire*, v. 22)
„În cuplete de **te-a**-*tru* s-o desfaci ca pe o marfă" (*Scrisoarea a II-a*, v. 10).

---

[1] Editorul marchează lectura în hiat.

[2] Am auzit de nenumărate ori vorbitori rostindu-l pe *haos* (care este bisilab), astfel : *haus* (monosilab), probabil prin analogie cu *haus* (monosilab) din compusul, cu oarecare circulație pînă în anii din urmă, *blok-haus*.

Nu rare sînt situațiile în care, din rațiuni prozodice, poetul se adresează, fără discriminare, ambelor posibilități de rostire a unui cuvînt. De pildă: *ge*-**niu** — *ge*-**ni-u**; *o*-**ceau** — *o*-**ce-au**; *spa*-**țiu** — *spa*-**ți-u**.

„Te-ai dus, te-ai dus din lume o, *ge*-**niu** nalt și mare" (*La mormîntul lui Aron Pumnul*, v. 11) — diftong.

„Căci ah! *ge*-**ni-ul** mare al deșteptării tale" (*ibidem*, v. 8) — hiat.

„*O*-**cea**-*nul* cel de gheață mi-apare înainte" (*De cîte ori, iubito...*, v. 2) — diftong.

„Și toată lumea-n *o*-**ce-an**" (*Luceafărul*, v. 87) — hiat.

„Sau văd nopți ce-ntind deasupră-mi *o*-**ce-a**-*ne-le* de stele" (*Epigonii*, v. 4) — hiat.

„*O*-**ke-a**-*nos* se plînge pe canaluri" (*Veneția*, v. 5) — hiat.

„Văd sufletu-ți cândid prin *spa*-**țiu** cum trece" (*Mortua est?*, v. 13) — — diftong.

„Pe *spa*-**ți-uri** deșerte, pe lumile murinde" (*Andrei Mureșanu*, v. 197) — hiat.

Pentru a evita estropierea prozodică în cazul derogărilor inevitabile de la normele ortoepice s-ar putea folosi în scopul diferențierii grafice, un semn diacritic, fie trema (¨), fie o liniuță orizontală (¯), pusă deasupra vocalei silabice în diftongi, respectiv, triftongi, astfel:

vi-ā-ța (vi-ä-ța); vi-ēți (vi-ëți); vi-ē-ții (vi-ë-ții); vi-ē-ți-le (vi-ë-ți-le); ge-nī-u; lin-ț̄o-lī-u; o-ce-ān; ple-cā-pă; spa-ț̄ī-u; te-ā-tru etc.

Ținînd seama de faptul că, totuși, asemenea cazuri nu sînt foarte frecvente, folosirea unuia dintre semnele diacritice propuse poate fi admisă[1], fără primejdia încărcării cuvintelor cu semne suplimentare ce pot da un caracter împestrițat textului.

La urma urmelor coexistența formelor duble (sau triple) de rostire a unui cuvînt este o realitate lingvistică, un fenomen obiectiv care trebuie și poate fi exprimat grafic[2].

---

[1] Se pun două probleme distincte: editarea autorilor clasici și textele autorilor în viață (care țin să-și marcheze în proză preferința pentru un anumit fel de rostire sau sînt obligați de canoanele prozodice să acorde un anumit număr de silabe cuvîntului respectiv).

În cazul autorilor clasici problema se pune cu deosebire la editarea versurilor și aici, cred, sistemul ar trebui aplicat cu măsură numai la acele versuri în care, datorită nerespectării de către autor a unor reguli prozodice stricte (succesiunea regulată a accentelor) cititorii mai puțin familiarizați cu licențele prozodice ar putea citi altfel decît se cuvine versul. Exemplele de mai înainte, citate din Eminescu, sînt grăitoare în această privință. Am auzit, și mai aud adesea, actori estropiind versurile eminesciene, lipsiți fiind, probabil, de un elementar simț al ritmului.

Pentru textele contemporanilor aplicarea sistemului poate rămînea la latitudinea autorului, după cum este sau nu interesat de corecta lectură a producțiilor sale.

[2] Poate că e preferabil, să se folosească liniuța ca semn diacritic, deoarece folosirea tremei, a accentului grav sau a celui circonflex, poate duce la echivocuri provocate de posibilitatea confuziei între un *e* cu trema (*ë*) dintr-un cuvînt german, de pildă, aflat într-un context în care, printr-o coincidență, ar trebui marcat hiatul prozodic printr-un *e* cu trema (*ë*) ce nu-și schimbă valoarea fonetică, precum cel german. E drept că și liniuța orizontală poate deruta într-un context unde s-ar afla citate, în transcriere cu litere latine, cuvinte sanscrite (limbă în care liniuța se folosește ca semn grafic indicînd valori fonetice ale sunetelor). Oricum aceste cazuri nu pot fi decît foarte rare și tipărirea cuvîntului străin în caractere cursive poate contribui la evitarea echivocului. Prezența altor semne diacritice decît liniuța orizontală (accente grave sau circonflexe etc.), datorită folosirii lor curente în limbi moderne de circulație (franceză, italiană) are aceleași dezavantaje pe care le-am arătat cînd am vorbit despre trema (¨). Folosirea accentului ascuțit în scopul arătat mai sus nu este recomandabilă, el fiind întrebuințat pentru marcare a accentului grafic.

CÎTEVA PRECIZĂRI ASUPRA „UNEI PROBLEME DE PRINCIPIU"

DE

FLORA ȘUTEU

Versiunea poeziei *Luceafărul* publicată de Titu Maiorescu a suscitat pînă astăzi numeroase discuții. Cea mai recentă reluare a problemei se datorește prof. I. Crețu[1], care susține autenticitatea acestei versiuni.

Cu privire la aceeași problemă în „Limba romînă", nr. 3, 1961[2] am făcut cîteva observații pornind de la constatarea că profesorul Crețu nu a înlăturat în realitate dubiul care planează asupra versiunii *Luceafărului* din ediția I Maiorescu, deoarece d-sa nu a ținut seama de **toate** constatările filologice și stilistice privind autenticitatea acestei versiuni și aminteam în acest sens studiul introductiv la ediția *Luceafărului* publicată de D. Mazilu în 1937.

În articolul *O problemă de principiu în legătură cu Luceafărul*[3] prof. Crețu contestă observațiile făcute de mine și-mi reproșează că am negat autenticitatea versiunii Maiorescu fără să discut temeinicia argumentelor „de ordin istoric și filologic" formulate de d-sa.

În același timp se arată că ediția Mazilu n-a fost luată în considerație, pentru că este depășită încă din momentul apariției *Însemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu și se caracterizează printr-o „prolixitate inadmisibilă în construcție" și un nivel științific foarte scăzut.

În ceea ce privește modificările în textul altor poezii eminesciene din ediția Maiorescu care, după cum am arătat, aparțin aproape sigur autorului ediției, deci lui Maiorescu, ceea ce permite ipoteza unei intervenții similare din partea criticului junimist și în cazul *Luceafărului*, profesorul Crețu le explică prin lipsă de atenție, neglijență, grabă, neadmițînd existența unei acțiuni deliberate de „corectare" din partea criticului-editor.

---

[1] Vezi *Rectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu VI*, în „Limba romînă", IX (1960), nr. 6, p. 49—54.

[2] Vezi *Contribuții la stabilirea textului autentic al poeziei Luceafărul.*

[3] Vezi „Limba romînă", XI (1962), nr. 4, p. 425—432.

Pentru a demonstra valabilitatea observațiilor mele, voi face, în continuare, cîteva precizări cu privire la aspectele esențiale ale discuției, considerînd că detaliile, pe care nu le voi pomeni, nu au importanță decît cu condiția acceptării principalelor argumente formulate.

Argumentele „istorice" ale profesorului Crețu se bazează pe datele oferite de *Însemnările zilnice* ale lui Titu Maiorescu[1]. Din aceste însemnări d-sa trage concluzia că nu există nici un temei pentru a considera, așa cum propunea Torouțiu, că Eminescu și-a trimis poezia la Viena la data de 4 noiembrie 1882. Într-adevăr, după cum dovedește convingător profesorul Crețu, din însemnările lui Maiorescu nu reiese cu absolută claritate că aceasta ar fi data trimiterii la tipar a poeziei. Dar nici profesorul Crețu nu poate înlocui această dată cu alta, mai sigură. Totuși d-sa afirmă cu certitudine că Eminescu a continuat să-și corecteze poezia, după trimiterea ei la Viena, și că manuscrisul corectat a intrat în posesia lui Maiorescu. În acest punct argumentele profesorului Crețu nu mai au de fapt nici un sprijin istoric, tocmai fiindcă esențialul, adică data trimiterii la tipar a poeziei, nu este precizat de d-sa. Ceea ce poate preciza d-sa este că, la data de 28 octombrie/9 noiembrie 1882, *Luceafărul* exista la Maiorescu într-o versiune „șlefuită". Concluzia că această versiune este alta decît cea expediată la Viena aparține domeniului ipotezei, deoarece nimic nu confirmă presupunerea profesorului Crețu că poezia a fost expediată la Viena la o dată anterioară.

În aceste condiții devine firească o întrebare dictată de logica lucrurilor. Ținînd seama de faptul că poezia apare în *Almanahul „Romînia Jună"* abia în aprilie 1883 și acceptînd că exista un text șlefuit al acestei poezii, încă din toamna anului 1882, de ce n-a făcut Eminescu în așa fel ca această versiune să fie tipărită, și nu una anterioară? Intervalul dintre „șlefuirea" poeziei și apariția ei în publicația societății studențești „Romînia Jună" de la Viena este prea mare pentru ca, numai pe baza a ceea ce profesorul Crețu numește „argumente de ordin istoric", să se poată admite, cu ușurință, că Eminescu a publicat *Luceafărul* într-o versiune pe care el a considerat-o inferioară, abandonînd-o *cu mult timp* înainte de tipărirea ei. Pentru a admite că versiunea *Luceafărului* publicată de ediția Maiorescu este corectată de poet ar fi necesară o dovadă „istorică" limpede că Eminescu a dat o nouă formă acestei poezii mult mai tîrziu, eventual pe la începutul anului 1883, sau poate chiar înainte de îmbolnăvirea sa, eventual între aprilie și iunie 1883. Dar o asemenea dovadă nu reiese din argumentarea profesorului Crețu, iar după datele cîte se cunosc pînă acuma, mi se pare că o asemenea dovadă nici nu se poate face.

Pe lîngă argumentele istorice, profesorul Crețu aduce și cîteva argumente filologice, încercînd să dovedească, pe baza analizei componentelor lexicale, că versurile :

Tu ești din forma cea dintîi
Ești veșnică minune,

[1] Vezi „Limba romînă", IX (1960), nr. 6, p. 47—48; și „Limba romînă", XI (1962), nr. 4, p. 427—428.

care apar întîia oară în ediția Maiorescu, sînt scrise de Eminescu[1]. În acest scop, profesorul Crețu se oprește la următoarele cuvinte : *cea dintîi*, *veșnică*, și *minune*, considerîndu-le elemente lexicale specific eminesciene. Primelor două le atribuie această calitate datorită frecvenței lor în „limbajul poetic" al lui Eminescu, iar ultimului, în baza accepțiunii pe care o capătă în versurile citate. În această argumentare apare însă un viciu de metodă.

Afirmațiile profesorului Crețu nu se bazează pe un studiu special al frecvenței cuvintelor la Eminescu, din care să reiasă clar faptul că cele trei cuvinte se numără printre elementele lexicale cele mai des folosite de poet. Dacă ar fi făcut acest studiu, ar fi constatat că *cea dintîi* apare la Eminescu numai de 5 ori (atît în versurile publicate în timpul vieții, cît și în proza artistică publicată de poet).

Profesorul Crețu afirmă că numai în poezia *Epigonii* acest cuvînt apare de 6 ori, dar din exemplele citate se vede că, în această poezie, d-sa nu are în vedere întreaga îmbinare *cea dintîi*, ci numai articolul adjectival *cel*, *cea*, precedînd un alt cuvînt (*cel trist*, *cea întoarsă* etc.)[2]. Avînd în vedere că înlănțuirea *cea dintîi* este atestată în limba romînă din cele mai vechi texte pînă în zilele noastre, ținînd seama de faptul că adjectivul invariabil *dintîi* apare curent în limba romînă însoțit de articolul adjectival *cel*, *cea* este, cred, evident că un asemenea element lexical nu poate fi luat în considerare pentru stabilirea paternității unui text.

Adjectivul *veșnic* apare în textele amintite de 34 de ori. Această cifră nu ne spune însă mare lucru. Pentru a putea fi luată în considerație, ea trebuie pusă în legătură cu cifrele care reprezintă frecvența celorlalte cuvinte din textul eminescian și trebuie comparată cu frecvența aceluiași cuvînt la alți scriitori din aceeași epocă. În lipsa acestor elemente de comparație nu putem admite concluzia.

Aceeași metodă trebuia aplicată și în cazul cuvîntului *minune* pentru a demonstra că accepțiunea cuvîntului, în versurile amintite, este de fapt „un sens mai special", după cum se exprimă profesorul Crețu, ceea ce probabil vrea să însemneze că acest sens al cuvîntului *minune* aparține exclusiv stilului eminescian. Dar acest „sens mai special" de „făptură, creațiune perfectă, fără seamăn" apare și la alți poeți anteriori lui Eminescu, la Conachi și la Alecsandri, de exemplu :

Minunea *lumei tu ești*
Căci, cînd cați, inimi rănești
(Conachi, *Nume*)
O timp ferice-n care **minunea** *ce iubesc*
M-au deșteptat în raiuri...
(Alecsandri, 8 *Mart.*)

Nici cuvîntul în general, nici această accepțiune în special nu au la Eminescu o frecvență mare. Cuvîntul apare de 18 ori, din care de 3 ori cu accepțiunea de „făptură minunată".

[1] Vezi „Limba romînă", IX (1960), nr. 6, p. 51.
[2] Ibidem, p. 52.

În ultimul său articol, profesorul Crețu, arată că, aducînd în discuție componența lexicală a versurilor amintite, a socotit că atacă „nodul gordian al întregii probleme, așa cum se recomandă în cercetările de stabilire a paternității unei scrieri literare"[1]. Mi se pare că, din acest punct de vedere, mijloacele folosite de profesorul Crețu n-au fost pe măsura scopului propus.

Pentru lămurirea problemei autenticității versiunii *Luceafărului* din ediția Maiorescu am arătat, în articolul anterior, că trebuie să se țină seama de alte constatări obținute pe baza cercetării filologice. Aceste constatări sînt consemnate în introducerea scrisă de D. R. Mazilu la ediția *Luceafărului* publicată în 1937. Ignorarea acestor constatări cred că nu poate fi justificată prin nivelul științific nesatisfăcător al ediției, deoarece acest neajuns nu se manifestă în introducerea ei, ci în capitolul de variante, care abundă în lecțiuni eronate și în filiații greșite, după cum a dovedit acad. Perpessicius. Dar chiar dacă ar exista erori sau afirmații neîntemeiate în introducerea scrisă de Mazilu, concluziile sale trebuiau totuși să formeze obiectul de discuție al unui studiu care își propune să restabilească prestigiul unei versiuni, pe care tocmai aceste concluzii o pun sub semnul îndoielii.

Pentru a nu răpi timpul și atenția cititorilor cu fapte deja consemnate, nu mai reproduc conținutul acestei introduceri. Se impune să fac doar cîteva precizări în legătură cu ideile pe care profesorul Crețu le reproduce din această ediție, în articolul său de răspuns.

Pe bună dreptate Mazilu arată că o dovadă peremptorie a autenticității versiunii *Luceafărului* din ediția Maiorescu ar putea-o constitui, în primul rînd, prezența unei versiuni manuscrise identice sau cel puțin asemănătoare. În asemenea situație se găsesc toate celelalte poezii publicate de Maiorescu pentru întîia oară în ediția sa. Forma tuturor celorlalte poezii inedite publicate de Maiorescu, precum și a celor cinci poezii publicate în ediția Maiorescu într-o formă diferită de cea în care ele au apărut în „Familia", se află în manuscrisele poetului. Pentru toate celelalte poezii există deci confirmarea că formele reproduse de ediția Maiorescu aparțin poetului[2]. Numai *Luceafărul* este în altă situație. Între versiunile manuscrise, precum și între prima formă tipărită și versiunea publicată de Maiorescu există mari deosebiri : patru strofe eliminate, cîteva versuri schimbate și două versuri înlocuite complet. Este surprinzător faptul că, deși cunoaște această situație, profesorul Crețu consideră că, atît pentru *Luceafărul*, cît și pentru poeziile publicate întîi în „Familia" și apoi în ediția Maiorescu într-o formă schimbată, „situația este absolut identică". Profesorul Crețu se întreabă : „nemaipăstrîndu-se printre hîrtiile rămase de la Eminescu, manuscrisul ultim al acestor poezii reprodus în versiunea ediției Maiorescu, însemnează că textul acestei versiuni este opera editorului ?"[3]. Dar ceea ce ne interesează nu este existența manuscrisului ultim, ci atestarea în manuscris a formelor tipărite, indiferent dacă acest

[1] „Limba romînă", XI (1962), nr. 4, p. 426.
[2] Vezi M. Eminescu, *Opere*, vol. III, 1944, p. 43, 48, 63, 70, 82.
[3] „Limba romînă", XI (1962), nr. 4, p. 428.

manuscris este ultimul sau penultimul. Astfel înțelegea lucrurile și Mazilu cînd semnala deosebirea de situație dintre poeziile de la „Familia" și *Luceafărul*: „Observăm... că ultimele modificări ale celor cinci poezii publicate în „Familia" au fost lucrate regulat în manuscrisele 2261 și 2260, în care s-au legat și foi avînd ultima formă completă păstrată în manuscris din procesul de creație al *Luceafărului*... Pentru că ni s-au păstrat modificările manuscrise făcute acelor poezii în 1883, s-ar fi putut păstra și modificările din acest timp ale versiunii *Luceafărului* din *Almanah* dacă Eminescu le-ar fi făcut"[1]. Deci nu este vorba de faptul că Mazilu *n-a observat* inexistența în manuscris a copiilor făcute de Eminescu pentru tipar, cum constată profesorul Crețu, probabil, pentru a demonstra, incapacitatea și ignoranța de care dă dovadă editorul menționat.

Ceea ce ne interesează pentru discuția de față este concluzia că nu se poate face o analogie între ultimul lot de poezii publicate în „Familia" și *Luceafărul*, pentru a argumenta paternitatea eminesciană a versiunii acestei poeme din ediția I. Maiorescu.

În continuare, constatările lui Mazilu decurg din compararea celor cîteva versiuni tipărite ale *Luceafărului*. Dintre constatările acestea profesorul Crețu se oprește la cea semnalată de mine cu privire la versul:

Pe negre vițele-i *de păr*

care apare în ediția Maiorescu în forma:

Pe vițele-i negre *de păr.*

Dintre argumentele citate de Mazilu pentru a susține faptul că modificarea versului în topică obișnuită, nu-i aparține lui Eminescu, profesorul Crețu citează doar ultimul și anume pe cel mai puțin convingător. D-sa lasă la o parte faptul că această inversiune realizează un efect stilistic prin sublinierea contrastului dintre culoarea părului și strălucirea coroanei:

Pe **negre** *vițele-i de păr*
Coroana-i arde pare

și că acest contrast este reliefat, cu simetrie, în strofa următoare:

În **negru** *giulgi se înfășor*
Marmoreele brață.

De asemenea, neglijează faptul că ambele versuri cu adjectivul antepus apar, în primele versiuni manuscrise, cu o topică normală:

În vițe negre-i a lui păr
și:
Giulgi negru prinde strălucit[2].

Aceste considerații stilistice completează în mod util constatările filologice. Ele întăresc convingerea că readucerea versului la topica obiș-

[1] D. R. Mazilu, *Luceafărul lui Eminescu*, București, 1937, p. 14.
[2] Vezi D. R. Mazilu, *lucr. cit.*, p. 16.

nuită, în ediția Maiorescu (cu atît mai mult cu cît ea apare și în versiunea „Convorbirilor literare", anterioară ediției Maiorescu și considerată, pe nedrept, identică cu versiunea din *Almanahul „Romînia Junǎ"*) nu este opera poetului.

Excluzînd ipoteza unei intervenții străine în textul poetului, profesorul Crețu califică toate cazurile de abatere de la textul autentic drept „greșeli de tipar". În această categorie intră și cazurile de modificare a textului poeziilor *Venere și Madonă* sau *Impărat și proletar* citate de mine în primul articol :

La picioarele-ți cad și-ți caut în ochi
negri-adînci ca marea,
Și sărut a tale mîne **și-i** *întreb de poți ierta*

în ediția I Maiorescu :

...și **te** *întreb de poți ierta*
(Venere și Madonă)
Al undelor greu vuiet, vuirea de granit
A sute de-echipajuri, gîndirea-i n-o înșală;
Poporul **loc îi** *face tăcut și umilit*
(Împărat și proletar)

în ediția I Maiorescu :

Poporul **lui îi face...** [1]

Asemenea modificări sînt puse de profesorul Crețu pe același plan cu apariția lui *lume* în loc de *lunce*, sau *minte* în loc de *mite*[2] etc.

Cred că este evident pentru oricine că ele nu au aceeași cauză. În primele, cele date de mine, textul a fost modificat în sensul apropierii lui de un tipar sintactic comun. Modificarea a fost făcută cu intenția de a corecta ceea ce editorul, neaprofundînd sensul textului, a considerat greșit. În ultimele cazuri (cele amintite de profesorul Crețu) greșeala provine dintr-o eroare de lectură a unui cuvînt.

De această deosebire dintre tipurile de modificări posibile în textul unei ediții trebuie să se țină seama atunci cînd se face comparația diferitelor versiuni ale unei poezii, în cazul de față ale *Luceafărului*. Neacordînd însă atenția cuvenită acestei deosebiri, profesorul Crețu nu răspunde observațiilor făcute de mine pe baza comparării versiunilor *Luceafărului*. Astfel, în articolul d-sale de răspuns, rămîne nediscutat faptul că, în ediția a II-a Maiorescu, apar noi modificări în textul *Luceafărului*, ceea ce de asemenea dă dreptul cercetătorului să se îndoiască de autenticitatea acestei versiuni.

Tot din aceeași cauză, profesorul Crețu este tentat să atribuie toate deosebirile înregistrate, între versiuni, intervenției poetului. S-ar putea însă ca unele să fie datorate poetului, iar altele să se explice printr-o intervenție a editorului. Aceasta era ideea pe care o exprimam prin afirmația : „textul *Luceafărului* reprodus de ediția I Maiorescu... rămîne un text

[1] Vezi „Limba romînă", X (1961), nr. 3, p. 247—248.
[2] Ibidem, XI (1962), nr. 4, p. 431.

dubios, cel puțin din anumite puncte de vedere". Din păcate însă ceea ce s-a putut demonstra pînă acum cu argumente filologice (pe cele, istorice, nu le iau în considerare, deoarece, de fapt, nu există) este că versiunea Maiorescu a fost „ticluită", după cum spune acad. Perpessicius, de autorul ediției. Din considerente mai mult „logice" decît „faptice", această idee pătrunde destul de greu în convingerea unor cercetători. Pare imposibil ca Maiorescu să fie considerat autorul unor versuri din poemă, în forma publicată de el. Dar în lipsa unor probe evidente care să demonstreze contrariul, trebuie admisă această ipoteză.

Pe baza faptelor pe care le aduce în discuție profesorul Crețu, autenticitatea versiunii Maiorescu nu poate fi dovedită, ceea ce m-a obligat să-mi mențin observațiile anterioare, precizîndu-le și completîndu-le în funcție de sugestiile pe care chiar articolul de răspuns al profesorului Crețu mi le-a oferit.

SCHIȚĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÎNE

DE

MIRCEA SECHE

VIII

ACTIVITATEA LEXICOGRAFICĂ A LUI A. T. LAURIAN ȘI I. MASSIM

1

Scurt istoric al elaborării dicționarului lor

Necesitatea redactării unui dicționar explicativ general al limbii romîne a fost exprimată, în repetate rînduri, în tot cursul veacului al XIX-lea. În epoca de radicale înnoiri prin care trecea lexicul romînesc, dicționarul dorit urma să îndeplinească un rol cu totul excepțional în normarea formelor, în consacrarea cuvintelor și a sensurilor, în cultivarea limbii noastre. Cît despre latiniști, ei aveau prilejul, pe această cale, să facă o demonstrație concretă a latinității „neatinse" a vocabularului romînesc, înlăturînd din lucrare termenii de origine „impură", adică nelatini, și acordînd etimologiei un spațiu substanțial.

Pentru a da o imagine cît de sumară asupra importanței care se acorda dicționarului explicativ unilingv, încă în prima jumătate a secolului trecut, vom apela la cîteva mărturii din epocă. Un Ianache Papazoglu se plîngea, la 1825, anul apariției Lexiconului budan, că „limba rumînească" apare „necanonisită încă" numai din cauză că este „lipsită... de ceea ce să socotește cu cuviință a fi și mai de trebuință, adecă de lexicon"[1]. Cunoscutul om de carte G. Pleșoianu, traducînd din opera lui Fénelon,

[1] *Din cuvintele lui Dion filosoful*, București, 1825, p. 19, în *Prefață*.

afirma, la 1831 : „În multe rînduri am vrut să mă las de tălmăcirea acestii cărți frumoase, din pricina greutăților ce-am cercat pentru multe ziceri... Lipsa dicsionerului rumînesc, în care le-aș fi putut găsi hotărîte după cele mai multe glasuri și învoiri, îmi rădica toată nădejdea"[1]. Costache Negruzzi vedea în viitorul dicționar general singura operă care „poate sluji de pravilă nu numai rumînului din Moldova și Țara Romînească, ci rumînilor de pretutindeni... ; regulînd limba, [dicționarul] poate învoi și duhurile" [2]. În anul 1839 „Albina romînească" tipărea o foaie volantă (datată „23 dechembrie") în care anunța inaugurarea unei rubrici de lexicografie, destinată adunării de material pentru acel dicționar al limbii naționale care „cu vremea va putè statornici între romîni haractirul limbii". În sfîrșit, un autor muntean de manuale, Scarlat Tîmpeanu, acuza cu vehemență pe filologii care voiau „să regularisească limba fără să se ostenească a întocmi mai întîi un cuvîntar sau lexicon, carele ieste temeiul limbii și prin ajutorul lui numai ar putea cinevași să înțeleagă puterea fieșcăruia cuvînt și zicerile la care le-ar putea întrebuința fără de greșeală"[3].

Nu este de mirare, în aceste împrejurări, că cel mai important țel pe care și l-a propus Societatea Academică Romînă, încă de la înființarea ei, a fost realizarea unui mare dicționar al limbii naționale : „Secțiunea literară — indică primul statut al Societății — se ocupă cu diversele chestiuni filologice, destinate a cultiva, a curăți, a regula, a înavuți și a perfecționa limba romînă ; organizează misiuni lexicografice pentru compunerea unui Dicționariu romîn, cît se poate mai complet și mai rațional, așa încît să poată fi dereptariul limbei". Concepția călăuzitoare și modul practic de înfăptuire a dicționarului academic au stîrnit imediat aprinse discuții în sînul Societății, conturîndu-se două direcții principale clare, total antagoniste. Cea dintîi, de extracție latinistă — și încă în varianta ei extremistă — respingea categoric dreptul termenilor nelatini de a figura în dicționar (— eventual cu excepția celor romanici și grecești —) și încerca astfel să dovedească, prin intermediul lucrării lexicografice, „că elementul latin din limba romînească e singurul element național"[4]. Dimpotrivă, direcția lingvistică nouă se pronunța pentru intrarea în dicționar a cuvintelor care, „deși străine după origine, dar acum sînt c i v i t a t e d o n a t a, și nu este nici o putere în lume care să le șteargă din limba romînească"[5].

Ca să ne dăm seama de ce a învins, cu destulă ușurință, punctul de vedere latinist este necesar să ne referim la componența Societății Academice Romîne, la înființarea ei. Dintre cei 16 membri ai Societății, în august 1867[6], Timotei Cipariu, A. T. Laurian, I. Massim, I. Heliade, I. Hodoș, G. Bariț, Al. Roman, I. G. Sbiera, G. Munteanu și chiar A. Hurmuzachi reprezentau linia puristă, în variante foarte diverse, extremiste ori moderate ; V. Alecsandri și I. Străjescu nu contează printre membrii

[1] *Întîmplările lui Telemah, fiul lui Ulise*, de Fénelon, tomul al IV-lea, 1831, p. 210.
[2] Vezi periodicul „Muzeul național", 1836, nr. 36, p. 141—143.
[3] *Geografia Țării Rumînești*, București, 1839, în capitolul *Cîteva chipzuiri*, p. 45—47.
[4] „Archivu pentru filologie și istorie", I (1867), nr. 9 (octombrie 20), p. 191.
[5] *Ibidem*, p. 188.
[6] G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne*, București, 1941, p. 351.

Societății, deoarece n-au luat parte la ședințele de lucru. În aceste condiții este ușor de înțeles de ce nu s-a putut impune în sînul Societății Academice direcția nouă, antilatinistă. Pentru a demonstra cît de intransigentă era poziția latiniștilor din Societatea Academică Română față de nelatiniști în privința modului de elaborare a dicționarului național, să citățm cuvintele lui Cipariu, pe atunci personalitatea cu cel mai mare prestigiu din forul academic; la propunerea nelatiniștilor de a accepta în dicționar „toate cuvintele ce sînt în limba românească de acum", Cipariu răspunde: „La un atare depositoriu al limbei naționale... nu voi coopera niciodată... mai bucuros mi-aș tăia degetele decît să-mi pun numele la un atare tesaur"[1].

Diversele etape ale elaborării dicționarului ne apar astăzi de-a dreptul dramatice și vădesc o frămîntare, o luptă de opinii continuă în Societatea Academică Română. În rîndurile următoare ne propunem să reconstituim, pe scurt, pe baza documentelor din epocă, istoricul lucrării, astăzi foarte puțin și chiar greșit cunoscut.

Lucrările preliminare pentru întocmirea dicționarului academic al limbii române încep în anul 1869. La dezbaterile Societății Academice Române din sesiunea acestui an, secretarul, A. T. Laurian, informează că „pentru lucrarea dicționarului limbei române, sarcina principală a Societății, s-a compus un regulament"[2]. Planul de bază inițial, care făcea unele concesii, mai mult aparente, nelatiniștilor, era deosebit de acela pus în practică ulterior: el hotăra ca munca lexicografică să fie începută cu redactarea unui „g l o s a r i u de cuvinte care au fost sau sînt în uz la români... fără distincțiune dacă acele cuvinte sînt de origine romană sau străină"[3]. Independent de acest glosar, care era considerat doar „o colecțiune de materiale", urmau să fie elaborate cele două dicționare propriu-zise: pe de o parte, D i c ț i o n a r u l l i m b e i r o m î n e, în care aveau să figureze „toate cuvintele *romane* [s.n.], în orice ram de știință și cunoștință"; pe de alta, V o c a b u l a r u l d e c u v i n t e s t r ă i n e î n l i m b a r o m î n ă, care avea să cuprindă cuvintele uzuale de origine nelatină[4].

În sesiunea din 1869 este aleasă și comisia de redactare a lucrării, formată din trei membri: „dd. Heliade, Laurian și Masim, și anume Heliade ca pres[ident], iar Laurian ca redactor primar"[5]. Tot acum se hotărăște ca elaborarea celor două dicționare propriu-zise să se desfășoare paralel și să dureze „cel mult" patru ani[6].

Greutatea întreprinderii, într-un termen atît de scurt, era, bineînțeles, enormă. De aceea, Societatea Academică Română nici nu emite pretenția ca opera elaborată sub tutela ei să fie considerată definitivă: „această edițiune primă — conchid participanții la dezbateri — ... *va fi mai mult o încercare și un început*" [s.n.][7]. Porțiunea elaborată de comisia

[1] „Archivu pentru filologie și istorie", I (1867), nr. 9 (octombrie 20), p. 188.
[2] „Convorbiri literare", III (1869), nr. 16 (octombrie 15), p. 287.
[3] „Archivu pentru filologie și istorie", III (1869), nr. 29 (octombrie 20), p. 582.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem*, nr. 30 (noiembrie 25), p. 595.
[6] *Ibidem*, nr. 29 (octombrie 20), p. 582.
[7] *Ibidem.*

lexicografică a celor trei, în cursul unui an, avea să fie supusă, „la începutul fiecărei sesiuni..., aprecierei și deliberării secțiunei filologice" a Societății[1]. Dintre cele 4 000 de exemplare ale tirajului maxim prevăzut, 300 urmau să fie împărțite „gratis printre literați, cu provocare de a contribui din toate părțile, și cu toate puterile, la completarea și perfecționarea lui... *Numai după aceea, și după ce va fi cenzurat de secțiunea filologică întreagă*", lucrarea se putea „*publica în formă definitivă, ca Dicționar academic*" [s.n.][2]. Ba, un punct de vedere și mai realist emis, la aceste prime dezbateri academice de amploare, considera că „*numai cu a doua, a treia și alte ediții posterioare... se va putea ajunge a avea un dicționar... care să se poată numi Dicționarul Academiei*" [s.n.][3].

Sarcina celor trei redactori, chiar în condițiile arătate, rămînea extrem de dificilă. O primă obiecție asupra proporțiilor colectivului de redactare și a termenului de elaborare a lucrării a făcut Timotei Cipariu, încă înainte de începerea efectivă a muncii : „După modesta noastră părere —, scria Cipariu, în 1869 —, Societatea Academică, proiectînd o comisiune numai de trei pentru redacțiunea dicționariului, a pus o sarcină atît de grea, pe umerii unor bărbați atît de puțini la număr, și pre un termin atît de scurt, cît foarte ne îndoim dacă rezultatul... se va și putea ajunge în terminii prefipți"[4]. Îndoiala lui Cipariu s-a dovedit întemeiată, deoarece dicționarul n-a apărut în termenul inițial fixat. La cele arătate s-a mai adăugat și faptul că „presidentul" comisiunii lexicografice, I. Heliade-Rădulescu, se retrage, în 1870, din Societatea Academică Romînă și prin urmare și de la conducerea lucrării[5].

În cursul anului 1870 începe munca efectivă de redactare a dicționarului, redusă la aportul lui Laurian și Massim. Ideea amintită a „Glosariului" general al limbii romîne „fără distincțiune de originea cuvintelor" este, cu toate doleanțele exprimate în timp, definitiv părăsită, autorii concentrîndu-se la celelalte două opere lexicografice, pe care le elaborează, după cum se hotărîse, aproximativ paralel. În 1871 se ivesc primele roade concrete ale acestei munci : apar cele dintîi trei fascicule ale dicționarului, pînă la jumătatea literei *B* (inclusiv cuvîntul „blastemat"). Reacțiunea împotriva lucrării nu întîrzie să se manifeste, în forme dintre cele mai nete ; începutul criticilor îl face, imediat după apariția acestor fascicule, revista „Convorbiri literare", prin profesorul N. Quintescu. În trei numere succesive ale revistei[6], Quintescu analizează fragmentele din dicționar publicate și notează, cu unele exagerări de amănunt, trei obiecții cu drept cuvînt capitale. Cea dintîi obiecție privește lista de cuvinte a operei lexicografice : recenzentul susține, în acest sens, că autorii dicționarului au introdus în lucrarea lor cuvinte „luate pe dintregul din latină", adică prinse

[1] Jurnalul „Romînul" din 24 august 1869.

[2] „Archivu pentru filologie și istorie", III (1869), nr. 29 (octombrie 20), p. 582.

[3] Jurnalul „Romînul" cit.

[4] „Archivu pentru filologie și istorie", III (1869), nr. 30 (noiembrie 25), p. 596—597.

[5] *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al V-lea, 1872, p. 62 ; cf., de asemenea, „Convorbiri literare", V (1871), nr. 17 (noiembrie 1), p. 280.

[6] „Convorbiri literare", IV (1871), nr. 21 (ianuarie 1), nr. 22 (ianuarie 15), nr. 23 (februarie 1).

„din aer" și „importate în limba noastră"[1]; afirmația este, bineînțeles, sprijinită de numeroase exemple, mai toate convingătoare. A doua obiecție este legată de aspectul strict formal al cuvintelor înregistrate : Quintescu subliniază faptul, obișnuit la latiniști, dar dus uneori pînă la ultimele consecințe, că numeroase cuvinte uzuale apar în dicționar „nu cu forma lor, căpătată conform spiritului limbei noastre, ci cu una" fabricată, „care singură pare corectă autorilor"[2]. Îngrijorat de acest aspect al lucrării, N. Quintescu se întreba : „Putem noi să nesocotim limba existentă pînă într-atîta, încît să o dezbrăcăm de modificările efectuate de ea", punînd în locul lor „legi fonetice nestrămutabile ?"[3]. În sfîrșit, recenzentul remarcă linia latinistă a autorilor în indicarea etimologiei cuvintelor (— filiere latine cu orice preț ! —), care însemnează, în esență, o întoarcere, uneori cu rezultate mai slabe, la sistemul etimologic al bătrînului Lexicon budan[4]. Deși emise de un filolog dinafara Academiei[5], aceste obiecții sînt prețioase și prin faptul că provin de la un purist care accepta să fie scoase din dicționar acele cuvinte „străine [adică neromanice] ... de mai multe secule ... pentru care avem vorbe romîne corespunzătoare"[6].

Interesul pentru realizarea marelui dicționar este, cu toate acestea, în continuă creștere printre cititori : lucrarea avea peste 500 de „abonați" în 1872, și circa 800 în 1874[7], număr neatins încă de nici o operă lexicografică românească anterioară. În cursul anului 1872 redactarea dicționarului înregistrează progrese cantitative evidente : apar alte șapte fascicule ale lucrării, cuprinzînd ultima jumătate a literei *B* și aproape trei sferturi din litera *C* (pînă la cuvîntul „cognatione"). În același an se aduc dicționarului primele critici din interiorul Societății Academice. Într-o amplă intervenție la sesiunea ordinară a acestui for, în termeni aparent amabili și cu numeroase incursiuni care ajung cu dibăcie la obiect, antilatinistul Odobescu anulează, pe nesimțite, în expunerea sa, aproape orice merit al operei începute. Vorbitorul cere autorilor să nu se arate „cu așa multă prodigalitate în crearea de neologisme", să nu treacă, cu sistemul lor ortografic, „preste marginile impuse de buna pronunțare a limbei romîne", să renunțe la „considerațiunile hipotetice asupra etimologiei cuvintelor", să „nu depună o rigoare prea exagerată în alegerea cuvintelor uzuale romînești", în sfîrșit să „consulte" neapărat, la termenii „de știință", „bărbații speciali [adică, specialiști] ce fac parte din Societate"[8]. După cum se poate constata, Odobescu a înmulțit criticile anterioare aduse de Quintescu.

Încercările de completare a comisiunii lexicografice cu cel de-al treilea membru sînt infructuoase : în sesiunea din 1872, după trei votări

---

[1] „Convorbiri literare", IV (1871), nr. 21, p. 352.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 355.
[4] *Ibidem*, nr. 23, p. 381 și urm.
[5] N. Quintescu a devenit membru al societății în 1877.
[6] „Convorbiri literare", IV (1871), nr. 21 (ianuarie 1), p. 352.
[7] *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al V-lea, 1872, p. 8 și *ibidem*, tomul al VII-lea, 1874, p. 50.
[8] *Ibidem*, tomul al V-lea, p. 64—65.

succesive, nici unul dintre candidați n-a întrunit majoritatea regulamentară[1]. Abia în luna august a anului 1874, cînd trei sferturi din lucrare erau deja redactate, Societatea Academică Romînă numește în colectivul de elaborare pe G. Sion, dar, în practică, acesta nu și-a asumat nici un fel de obligație, pînă la sfîrșitul redactării dicționarului, de aceea el nici nu figurează printre autorii lucrării[2].

În cursul anului 1873 apar ultimele șapte fascicule ale volumului I (pînă la cuvîntul „hystricos"), precum și prima fasciculă din volumul al II-lea (porțiunea „i-insorare"). *Trebuie rectificată prin urmare, cu doi ani, părerea curentă care fixează în 1871 data apariției integrale a primului volum al dicționarului.* De altfel eroarea a intrat în uz datorită autorilor lucrării, care au menținut pe foaia de titlu a volumului întreg data apariției primei fascicule, și nu a ultimei, cum ar fi fost firesc[3]. În același an aflăm că s-au tipărit și „15 coale din Glosarul Academiei"[4]. „Convorbirile literare", care furnizează mereu noi referințe asupra stadiului lucrărilor, nu uită să adauge că „sistemul limbistic și ortografic din primele fascicule ale dicționarului... este combătut de cea mai mare parte a scriitorilor romîni" și că „mai toată publicistica romînă nu se ține de limba și ortografia lui"[5].

Fructuoasă, din punct de vedere cantitativ, se dovedește munca la dicționar și în cursul anului 1874, cînd apar alte opt fascicule ale operei (pînă la cuvîntul „potente"). În acest an își încep munca la dicționar (— de la a doua fasciculă a tomului al II-lea —)[6] G. Bariț și I. Hodoș. Nu reiese de nicăieri că mărirea colectivului, făcută după elaborarea celei mai mari părți din dicționar, ar fi consecința unei hotărîri a forului academic. Este însă mai mult decît probabil ca Societatea Academică Romînă să fi impus pe noii colaboratori : în primul rînd, pentru a asigura apariția lucrării în termenul prevăzut ori măcar cu o întîrziere minimă ; în al doilea, și mai ales, pentru a modera excesele autorilor principali. G. Bariț, ca latinist moderat, criticase chiar, cu un an înainte, la sesiunea academică ordinară, direcția latinistă extremă care se oglindea în lucrare. În noile condiții, cînd în componența societății pătrunseseră numeroase elemente antilatiniste, ideea schimbării liniei latiniste extreme capătă aici tot mai multe adeziuni. Rămîne să constatăm, în altă parte a capitolului de față, în ce măsură au influențat noii colaboratori asupra structurii volumului al II-lea al dicționarului.

Am arătat intenția Societății Academice Romîne de a discuta, la începutul fiecărei sesiuni, porțiunile elaborate de redactorii lucrării. Deoarece pînă în 1874 aceste discuții nu fuseseră încă organizate, societatea numește o comisie de revizie a cărei sarcină avea să fie citirea fasciculelor apărute și a celor gata de tipar, în vederea definitivării dicționarului. Nici

---

[1] *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al V-lea, p. 111.

[2] *Ibidem*, tomul al VII-lea, p. 25.

[3] La al doilea volum autorii n-au mai procedat astfel ; data de 1876, care se află înscrisă pe foaia de titlu a acestui volum, reprezintă anul apariției ultimei fascicule a dicționarului.

[4] „Convorbiri literare", VII (1873), nr. 7 (octombrie 1), p. 277.

[5] *Ibidem.*

[6] Și nu de la prima, cum reiese din foaia de titlu a întregului volum.

un latinist extremist nu făcea parte din această comisie, care se compunea din G. Barițiu, N. Ionescu, Al. Odobescu, D. A. Sturdza și V. A. Urechea[1]. Barițiu cumula așadar, ca element intermediar între latiniști și nelatiniști, sarcina de redactor cu aceea de revizor. Interesant ne apare faptul că redactorii principali ai dicționarului, Laurian și Massim, au fost de acord cu revizuirea lucrării lor, ba chiar au cerut-o, în dezbaterile forului academic. „S-a făcut un proiect de dicționar, și e aproape terminat —, afirma Laurian, la sesiunea din 1874 —. Proiectul de dicționar... trebuie să se ia la reviziune, că fără reviziune n-are să devină niciodată dicționar al Academiei... De discuțiune, repet, și de reviziunea serioasă și conștiincioasă nu putem scăpa"[2]. Obiectivele comisiei de revizie au fost arătate de Al. Odobescu, în aceeași sesiune. Scriitorul muntean nu mai cruță de data aceasta nici în aparență pe autorii dicționarului; el cere, în termeni expliciți și categorici, restructurarea lucrării. Față de obiecțiile aduse în discuție la sesiunea din 1872, el mai susține „ca pre viitor lucrarea să nu mai fie împărțită în *Dicționar* și *Glosar*, ci toate cuvintele limbei romîne să figureze la locul lor alfabetic, fără osebire de origine și de proveniență"[3]. Acest punct de vedere, împărtășit și de ceilalți membri ai comisiei de revizie, reprezenta primul mare succes al antilatiniștilor în problemele de lexicografie. Dar revizia dicționarului nu a mai fost începută, lucrarea rămînînd în stadiul de proiect. Principiile care stăteau la baza primei redactări impuneau revizorilor, conduși în mare parte de concepții opuse, transformarea profundă, structurală, a dicționarului[4]. Această transformare echivala însă cu o nouă redactare, de aceea s-a preferat, mai tîrziu, reluarea integrală a lucrării, pe alte baze, prin B. P. Hasdeu.

În prima ședință din sesiunea ordinară pe 1876 a Societății Academice Romîne se anunță „terminarea proiectului de Dicționariu, lucrat de comisiunea lexicografică cu concursul unora din membrii Societății"[5]. Redactarea Glosarului rămăsese însă mult în urma Dicționarului, căci nu ajunsese, în același an, decît pînă la litera *N*[6]. Cu un efort deosebit, el este terminat în anul următor, puțin înainte de moartea lui Massim, care avusese în sarcină aproape întreaga această parte-anexă a lucrării[7]. Prin urmare, se impune o nouă rectificare în legătură cu apariția operei lexicografice a lui Laurian și Massim : *data apariției integrale a Glosarului trebuie fixată în 1877, iar nu în 1871*, cum figurează pe foaia de titlu a volumului[8] și cum se acceptă îndeobște și azi.

---

[1] *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al VII-lea, p. 83.
[2] *Ibidem*, p. 29.
[3] *Ibidem*, p. 41.
[4] De văzut, în acest sens, planul de acțiune al „comisiunii de revizuire a proiectului de Dicționariu și de Glosariu", expus în *Analele Societății Academice Romîne*, tomul al X-lea, 1877, p. 123—132.
[5] *Ibidem*, tomul al IX-lea, 1876, p. 1.
[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*.
[8] Autorii au menținut și aici, în mod greșit, anul apariției primei fascicule a lucrării.

AL X-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE LINGVISTICĂ ȘI FILOLOGIE ROMANICĂ (Strasbourg, 23—28 aprilie 1962)

Cu toate că și acest congres a fost organizat, întocmai ca cele care l-au precedat, de către Societatea de lingvistică romanică, s-a venit de astă dată cu o inovație pe care n-o consider tocmai fericită. Inovația constă în faptul că, alături de „lingvistică", a apărut în titulatura lui și „filologia". Nu sînt de loc împotriva legăturii dintre aceste două discipline, cu adevărat surori, căci au aceeași „mamă" (filologia romanică a lui Diez și a urmașilor lui imediați), și chiar dacă aș fi, n-aș putea face... nimic, dată fiind necesitatea obiectivă, inevitabilă, de a depăși cadrul prea strîmt al fiecăreia și a face incursiuni în domeniul uneia sau al celeialte, după împrejurări. Dar a organiza un congres de lingvistică și filologie romanică în momentul de față, cînd publicațiile de tot felul s-au înmulțit în așa măsură, încît chiar cercetătorul cel mai harnic și cel mai „liber" (ca timp) nu se poate ține la curent după cuviință nici măcar în domeniul uneia dintre aceste discipline, însemnează, de fapt, nu atingerea scopului urmărit, care este apropierea lor (bineînțeles, la congres), ci, dimpotrivă : este posibil să urmărești 200 sau 300 de comunicări în curs de 4—5 zile ori măcar a zecea parte din ele, cînd știm cum se petrec (și cum este fatal să se petreacă) lucrurile în realitate?[1]

Spre deosebire de congresul precedent (ținut la Lisabona, în 1959), cel de la Strasbourg s-a bucurat de o organizare mai bună și, consecință logică, de un succes calitativ superior. Pe lîngă numeroasele comunicări grupate în mod bine chibzuit pe secții, au fost prezentate, în ședințe plenare de cîte o oră, cinci rapoarte, ai căror autori au fost indicați de mai înainte de către biroul Societății. Și chiar dacă unele rapoarte au fost destul de „tehniciste", ele au corespuns totuși, într-o anumită măsură, scopului urmărit, întrucît temele tratate aveau un caracter general, în sensul că se refereau la Romania întreagă. Interes viu au trezit și diverse comunicări ținute în secții, mai cu seamă acelea care au abordat probleme de lingvistică actuală (fonologie, glotocronologie etc.).

Noi romînii am participat într-un număr mai mare decît la alte congrese (am fost în total cinci) și am prezentat chiar comunicări de-ale unor tovarăși care n-au putut fi acolo. Limba noastră s-a bucurat și de atenția unor specialiști străini, nu numai prin folosirea unui material

[1] Faptul că slaviștii și „clasiciștii" țin congrese cu comunicări de lingvistică, filologie, folclor, istorie (literară, politică, economică), arheologie etc. nu constituie, cred, un argument contra punctului meu de vedere. Mă întreb cum se „descurcă" participanții la astfel de congrese, chiar dacă, bineînțeles, fiecare se interesează exclusiv de comunicările de specialitatea sa.

de fapte lingvistice romînești, ci și prin participare la discuții în legătură cu comunicările prezentate de noi.

Un succes important, din păcate fără consecințe practice imediate, am avut în chestiunea privitoare la locul unde urmează să aibă loc viitorul congres (1965). La primul scrutin am obținut majoritatea relativă a voturilor (mai multe decît Bonnul și Madridul), iar la al doilea ne-au lipsit trei voturi pentru a avea majoritatea absolută.

Iorgu Iordan

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE ÎN DEZBATERE PUBLICĂ

În ultimii trei ani, și anume începînd din anul 1959, colectivele de lexicografie ale institutelor de lingvistică din București și Cluj au trecut la elaborarea *Dicționarului limbii romîne*. Pînă atunci cele două colective reușiseră să redacteze și să publice *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, în patru volume, între anii 1955—1957 și *Dictionarul limbii romîne moderne*, în anul 1958 (redactat de colectivul din București).

După aproape trei ani de lucru, cele două colective au prezentat într-o ședință largă, la Academia R.P.R., în zilele de 18 și 19 mai 1962, o culegere de articole care a avut ca scop înfățișarea atît a metodelor tehnice cît și a principiilor de redactare ale noului dicționar. S-a considerat pe bună dreptate că prezentarea în fața unui public de specialiști a unor articole de probă și discutarea acestora vor contribui la îmbunătățirea lucrării.

Pregătită cu aproape un an înainte de discutare, culegerea de articole a cuprins articole reprezentative din cele două litere aflate în lucru, și anume 96 de articole din litera M, redactată la București și 55 din litera o, redactată la Cluj. Pentru ca discuțiile să fie cît mai rodnice s-au distribuit din vreme exemplare din machetă unui număr considerabil de specialiști din diverse domenii de activitate și reprezentînd diferite instituții, dintre care unii au primit sarcina de a alcătui referate. La dezbateri au participat atît specialiștii amintiți, cît și redactorii colectivelor de lexicografie din Cluj și București.

Dezbaterile au fost deschise de acad. Iorgu Iordan, redactor responsabil al *Dicționarului limbii romîne*, care a arătat importanța lucrării, cerînd participanților s-o aprecieze cît mai critic posibil, pentru a veni în ajutorul celor care o elaborează.

În numele comitetului de redacție, prof. I. Coteanu a prezentat referatul *Caracterul și limitele Dicționarului limbii romîne*.

Făcînd o scurtă trecere în revistă a perioadelor prin care a trecut *Dicționarul limbii romîne*, început cu mai bine de 50 de ani în urmă, vorbitorul a arătat care sînt deosebirile între vechiul dicționar (redactat și publicat, de la A la L, sub conducerea lui S. Pușcariu) și noul dicționar (a cărui redactare începe cu litera M și merge pînă la Z, urmînd ca apoi să fie reluată și prima parte, A—L).

Dicționarul limbii romîne este o lucrare științifică vastă și multilaterală, care cuprinde întreg vocabularul limbii populare, al limbii literare generale, o bună parte din vocabularul tehnico-științific, a căror istorie și origine va fi indicată pe baza a foarte multe exemple ilustrative; prin structura lui, dicționarul se adresează mai ales oamenilor de cultură umanistă

interesați în mod special de evoluția limbii, de valoarea exactă a cuvintelor, de transformările vocabularului în decursul vremii.

Au mai prezentat referate prof. D. Macrea, Eusebiu Camilar, membru corespondent al Academiei R.P.R., ing. Aurel Avramescu C. Murgescu, M. Gogoneață, prof. M. Berza și acad. Zaharia Stancu.

Ședința din 19 mai a fost destinată discuțiilor la care au participat : acad. Emil Petrovici, acad. Al. Rosetti, prof. P. P. Panaitescu, prof. J. Byck, Vladimir Drimba, I. Fischer, acad. Al. Graur, Vadim Rudeanu, Amelia Pavel, G. Mihăilă, Romulus Vulpescu, Mioara Avram, Florica Niculescu. În încheiere au luat cuvîntul delegați ai celor două colective de redactare — Mircea Seche, din partea colectivului din București, și I. Stan, din partea colectivului din Cluj — care au mulțumit pentru sugestiile și observațiile făcute.

Atît referenții cît și participanții la discuții au relevat meritele lucrării, atrăgînd însă atenția și asupra unor lipsuri care au putut fi observate în modul de elaborare a dicționarului (etimologiile, definițiile, transcrierea citatelor etc.).

Concluziile ședinței au fost sintetizate la închiderea lucrărilor, de către tovarășul academician Iorgu Iordan.

a. Se va atrage din nou redactorilor atenția asupra necesității de a redacta la un nivel corespunzător definițiile ; acestea trebuind să fie cît mai complete și mai corecte, iar formularea cît mai concisă.

b. Pentru a se asigura exactitatea etimologiilor, se va alcătui un colectiv de specialiști care vor răspunde de această parte a dicționarului. (Acest colectiv s-a format în cursul lunii septembrie 1962 din acad. Al. Graur, acad. E. Petrovici, Vl. Drimba și N. A. Ursu.)

c. Pentru înlăturarea erorilor de transcriere și a inconsecvențelor constînd în folosirea unor metode deosebite de transcriere, de la un articol la altul, e necesar să se elaboreze norme de transcriere pentru perioadele mai vechi ale limbii romîne. (Ulterior s-a format o comisie din M. Avram, Vl. Drimba și I. Fischer care au elaborat norme de transcriere pentru secolele XVI—XIX.)

d. În cursul redactării multor cuvinte se constată lipsa atestărilor pe perioade lungi (uneori de aproape o sută de ani) care fac necesară îmbogățirea fișierului.

e. Discuțiile cu privire la unele cuvinte au scos la iveală necesitatea unei colaborări mai susținute cu specialiștii din alte domenii de activitate. Comitetul de redacție propune ca un număr de delegați (de la doi pînă la patru) ai institutelor de filozofie, istorie și cercetări economice să participe în calitate de consultanți, la lucrările dicționarului.

Elena Ci banu

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ

Între 26 și 28 iunie a.c. a avut loc o sesiune de comunicări organizată de Institutul de lingvistică și de Centrul de cercetări fonetice și dialectale din București, la care au participat și cadre didactice și cercetători de la facultățile de filologie și matematică din București, de la institutele de lingvistică și matematică din București și de la baza științifică a Academiei R.P.R. din Timișoara.

Referatul de deschidere a lucrărilor sesiunii a fost întocmit de acad. Al. Rosetti, I. Coteanu și Em. Vasiliu.

Comunicările au cuprins (în ordinea succesiunii) probleme de lingvistică generală, stilistică, fonologie, statistică, modele de limbă, traducere mecanizată și gramatică.

Astfel Sorin Stati, în *Conținut și expresie, simetrie și asimetrie*, a prezentat raporturile dintre conținut și expresie din punctul de vedere al legăturii dintre „formă" (lingvistică) și „substanță" (fonetică sau semantică). Între substanță și formă pot exista anumite tipuri de relații specifice numai pentru planul conținutului sau numai pentru planul expresiei sau pot exista anumite tipuri de relații care apar și în planul conținutului și în planul expresiei. În prima situație avem a face cu cazuri de asimetrie, în cea de-a doua, cu cazuri de simetrie între cele două planuri. Prof. I. Coteanu, în *Sistemul stilurilor limbii*, a schițat ierarhia funcțională a limbii din punct de vedere stilistic, legînd conceptul de expresivitate (respectiv de non-expresivitate) de conceptul de cantitate de informație. Andrei Avram, în *Neutralizarea în fonologie și gramatică*, a stabilit o analogie între anumite fenomene de neutralizare care au loc la nivelul fonematic și anumite fenomene de neutralizare care au loc la nivelul morfologic. Marcela Manoliu, în *Contribuții la definirea morfemului*, a propus un criteriu de clasificare a morfemelor în gramaticale și lexicale. Un morfem gramatical poate fi totdeauna determinat în mod univoc prin morfemele vecine sau depărtate, în timp ce morfemul lexical nu poate fi determinat univoc decît prin sensul său propriu. Acad. Al. Rosetti, în *Puncte de vedere privitoare la structura silabei*, a făcut o critică a principalelor puncte de vedere, fonetice și fonologice, din lingvistica contemporană, privitoare la structura silabei, aducînd noi argumente în sprijinul teoriei formulate în *Sur la théorie de la syllabe* (Mouton, 1959).

În *Observații asupra sistemului fonologic al aromînei*, Matilda Caragiu-Marioțeanu a prezentat aspectele generale ale inventarului de foneme din aromînă, s-a ocupat de principalele opoziții fonologice și a schițat sistemul fonologic aromînesc.

Probleme de lingvistică matematică (statistică lingvistică, modele logico-matematice, lingvistică aplicată) au fost tratate de Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Cercetări statistice asupra inițialei de cuvînt*, de Edmond Nicolau, *Asupra unui model matematic de limbă*, și de Solomon Marcus, *Genul gramatical și modelul său logic*. Erika Domonkoș, vorbind de pre *Primele traduceri cu mașina de tradus*, a prezentat rezultatele experimentelor de traducere mecanică din engleză în română, făcute la Timișoara, iar S. Abraham și G. Salapina au propus în *Despre recunoașterea sinonimiei cu ajutorul mașinii* un procedeu matematic de distingere a sinonimelor în procesul traducerii mecanizate.

Probleme de gramatică română au fost abordate într-o serie de comunicări. Paula Diaconescu, în *Contribuții la definirea cazului în limba română*, definește cazul din limba română pe baza binarității și explică valorile contextuale ale cazurilor pe baza definițiilor binare. Laura Vasiliu în *Observații asupra prepozițiilor „ca" și „decît"* stabilește comportamentul gramatical al elementelor *ca* și *decît*, a căror încadrare într-o clasă determinată de cuvinte prezintă o serie de dificultăți. Valeria Guțu-Romalo, în *Descrierea formelor verbale compuse*, analizează formele verbale compuse de tipul *am venit, voi face* etc. și consideră că ele reprezintă tipuri speciale de flexiune caracterizate prin prezența unui „prefix mobil". În *Observații asupra probabilității îmbinărilor de cuvinte în limba română*, I. Rizescu a pus în discuție utilitatea folosirii teoriei probabilității în studiul îmbinărilor de cuvinte în limba română.

Comunicările au fost urmate de discuții.

Sesiunea a constituit un bun prilej pentru o primă discuție a problemelor lingvisticii structurale și matematice, arătînd că s-au obținut, pe baza unor cercetări concrete, o serie de rezultate teoretice și practice în diferite domenii lingvistice.

Laura Vasiliu

A VI-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII CLASICE
(Plovdiv, 24—29 aprilie 1962)

Conferința de la Plovdiv, prezidată de cunoscutul lingvist bulgar acad. Vl. Georgiev, a constituit o nouă și importantă etapă în întărirea legăturilor științifice dintre filologii clasici. În afară de reprezentanții țărilor din comitetul „Eirene", printre care delegația romînească și-a asigurat un loc de frunte, prezentînd peste 20 de comunicări, au participat și invitați din alte țări, dintre care amintim pe elenistul francez P. Chantraine, președinte al Academiei „des Inscriptions et Belles-Lettres" din Paris, R. Syme (Oxford), profesorii M. D. Petruševski și P. Ilievski (Skoplje).

Lucrările Conferinței s-au desfășurat în ședințe plenare (două în total, la deschidere și la închidere) și mai ales în ședințe de secții (istorie, lingvistică și etnogeneză, literatură, arheologie).

Secția de lingvistică a avut ca temă principală limbile și etnogeneza popoarelor antice din Balcani. În cadrul acestei teme semnalăm grupul compact de comunicări privind limba tracă, datorat în majoritate delegației bulgare. Astfel, acad. Vl. Georgiev (*Thrace et illyrien*) studiază diferențele dintre cele două limbi balcanice (în toponimie, hidronimie, antroponimie), ajungînd la concluzia că nu poate fi vorba de o înrudire apropiată între ele. V. Beševliev (*Die griechischen und römischen Theophoren- und Spitznamen der Thraker*) se ocupă cu antroponimia tracă de origine greacă și latină, explicînd-o pe baza situației politico-sociale și lingvistice a Traciei. I. Gălăbov (*Die thrakischen -ēnos-Bildungen*) cercetează originea, sensul și repartiția geografică a sufixului **-ēnos**. C. Poghirc (*L'alternance* m/mb/b *en thrace et en albanais*) urmărește o interesantă isoglosă a domeniului lingvistic balcanic, al cărei traseu confirmă ipoteza lui Vl. Georgiev asupra originii daco-misiene a albanezei. Studiile de toponimie au format obiectul cîtorva comunicări. J. Zaimov (*Observations sur certaines particularités des noms thraces en Bulgarie*), I. Duridanov (*Illyrische Flussnamen in Serbien*), B. Simeonov (*Noms de lieu thraces nouvellement découverts*). O deosebită importanță științifică are comunicarea istoricului și lingvistului maghiar J. Harmatta (*Das Pelasgische und die alten Balkansprachen*), care, pornind de la teoriile lui Vl. Georgiev și A.-J. van Windekens asupra limbii indo-europene preelenice din Balcani, o situează pe aceasta în ansamblul limbilor bazinului egeean. Substratul mediteranean a constituit preocuparea lui I. Fischer (*Corrélation fortes ~ douces dans les langues méditerranéennes?*) care a sugerat o nouă explicație pentru fluctuațiile dintre surde și sonore în limbile mediteraneene. O privire de ansamblu asupra stadiului actual al cercetărilor privind substratul limbii romîne o oferă comunicarea lui A. Vraciu (*Probleme actuale ale studierii elementelor de substrat ale limbii romîne*).

O serie de comunicări au tratat subiecte mai puțin încadrate în tematica principală. Astfel, în ședința plenară de deschidere, P. Chantraine a atras atenția asupra consecințelor pe care descifrarea inscripțiilor miceniene o are asupra etimologiei grecești (*Le déchiffrement des tablettes mycéniennes et l'étymologie grecque*). M. D. Petruševski a prezentat două comunicări tratînd subiecte de lexicologie greacă (*Die griechischen Nomina und die kleinasiatischen Ethnika auf* **-eus** și *Das griechische Kulturwort* **metallon** : *seine Bedeutung und Herkunft*). O problemă de dialectologie greacă a format obiectul comunicării lui P. Ilievski (*A Contribution to the Development of the Arc.-Cypr. Dative*). Cîteva aspecte ale extincției dialectelor grecești din inscripțiile de pe teritoriul R.P.R. au fost studiate de S. Stati (*Les dialectes grecs et les inscriptions de Tomis, Histria et Callatis*).

Legătura cu tematica secției de istorie (sclavagismul) au făcut-o comunicările Adelinei Fiatkowski (*Eine griechische Bezeichnung für abhängige Bauern*), consacrată cuvîntului πατριώτης și a Luciei Wald (*Quelques observations sur les noms d'esclaves dans les langues indo-européennes*).

Filologia în sens strict n-a fost reprezentată decît de o singură, dar strălucită comunicare, ținută în ședința plenară de închidere de către K. Kumaniecki : *Zur Überlieferungsgeschichte Ciceros* **De oratore,** în care autorul propune o nouă clasificare a manuscriselor tratatului.

Se cuvine să menționăm buna apreciere de care s-a bucurat activitatea delegației romîne. În cuvîntul său de închidere, acad. Vl. Georgiev a numit echipa romînească „brigada de șoc a conferinței".

Pentru participanți, reuniunea de la Plovdiv a constituit și un prilej binevenit de cunoaștere a țării prietene și de strîngere a legăturilor personale între clasiciștii din țările socialiste.

Radica Ocheșanu

AL IX-LEA CONGRES AL LINGVIȘTILOR

Între 27 și 31 august a avut loc anul acesta la Cambridge, statul Massachusetts în S.U.A. cel de-al IX-lea Congres al lingviștilor. La Congres au participat cam 800 de lingviști din aproximativ 30 de țări.

Tematica congresului a fost foarte largă, incluzînd aproape toate domeniile de cercetare ale lingvisticii, de la descrierea diverselor limbi concrete, pînă la problemele de teorie a limbii, fundamentele logice ale gramaticii și problemele de lingvistică aplicată.

Lucrările s-au desfășurat în cadrul ședințelor plenare, unde s-au prezentat rapoartele generale, în secții și în foarte numeroase „ședințe de grup".

Rapoartele generale au abordat principalele probleme ale lingvisticii contemporane (în ordinea prezentărilor) : problema reconstrucției interne a limbilor, problema analizei lingvistice la diverse niveluri ale limbii, problema variațiilor structurale în limbă, problemele lingvistice ale traducerii și, în sfîrșit, problema fundamentelor logice ale teoriei limbii.

Toate rapoartele prezentate au pus în evidență importanța metodelor în analiza limbii, importanța rezultatelor obținute prin analiza structurală în cunoașterea mai aprofundată a fenomenului lingvistic atît în sincronie cît și în evoluția lui ; de asemenea rapoartele au pus în evidență insuficiențele unor metode și teorii, aducînd în discuție puncte de vedere care ar putea înlătura — după părerea autorilor — insuficiențele semnalate.

Comunicările făcute în secții s-au grupat în jurul următoarelor teme : lingvistică matematică, fonetică și fonologie, geografie lingvistică, stilistică, morfologie și morfofonemică, limbi în contact, schimbări lingvistice, probleme de sintaxă, aplicații ale mașinilor de calcul, istoria și stadiul actual al studiilor lingvistice, studii diacronice, semantică structurală, limbă și societate.

Comunicările făcute în ședințele de grup au fost axate pe următoarele teme : teoria limbii, teoria sintaxei, limbă și comportament, descrierea fonologică a limbilor, predarea limbilor, teoria morfologiei, glottocronologie, dialecte și dialectologie, teoria lingvisticii diacronice, concepte generale ale limbii, limbă și sens, limbă și biologie, familii de limbi, descrierea morfosintactică a limbilor, glottocronologie și împrumuturi lexicale, dicționare și traducere, mecanis-

mul schimbărilor lingvistice, teoria limbii, semantică structurală, limbă şi societate, onomastică, definirea categoriilor lingvistice, lingvistică matematică, exemple de evoluţie a limbii, intonaţie, scriere, probleme de fonetică şi fonemică, limbă chineză, limbi germanice.

Membrii delegaţiei noastre au prezentat următoarele comunicări : acad. Al. Graur, *Rolul factorilor morfologici, în evoluţia fonemelor*, acad. Al. Rosetti, *Asupra categoriei neutrului*, Em. Vasiliu, *Asupra interpretării mono- sau difonematice a consoanelor semioclusive din limba romînă*. Delegaţia a prezentat de asemenea două lucrări recent apărute în ţara noastră : *Cahiers de linguistique théorique et appliquée* şi *Probleme de lingvistică generală* vol. IV.

Lucrările congresului s-au încheiat cu raportul prezentat de Roman Jakobson, în care s-au consemnat principalele rezultate ale congresului.

Em. Vasiliu

I. COTEANU, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura ştiinţifică, 1961

Problemele pe care prof. I. Coteanu a trebuit să le rezolve elaborînd această lucrare nu erau dintre cele mai uşoare. Prezentarea, pentru prima oară în mod sintetic, a datelor numeroase şi variate scoase la iveală prin eforturile îndelungate ale cîtorva generaţii de dialectologi constituia o sarcină deosebit de dificilă. Pe de altă parte, dificultăţile care decurgeau din această împrejurare se împleteau cu altele, de ordin pedagogic, privind accesibilitatea (cartea se adresează în primul rînd studenţilor). Se poate constata cu satisfacţie că autorul s-a achitat, în general, cu succes de sarcinile pe care şi le-a asumat. *Elementele* constituind atît un bun început pentru viitoarele lucrări de ansamblu privind dialectologia română, cît şi un manual care expune problemele clar, într-o formă adaptată posibilităţilor de înţelegere ale studenţilor.

Cuprinsul lucrării este, în linii mari, cel aşteptat într-o operă de acest fel. În primele trei capitole autorul se ocupă pe larg de problemele teoretice ale disciplinei : obiectul dialectologiei, metodele de cercetare folosite în studiul aspectelor teritoriale ale limbii, delimitarea noţiunilor „limbă", „dialect", „grai". Partea centrală a lucrării o formează capitolele al IV-lea (*Structura dialectală a limbii romîne*) şi al V-lea (*Aromîna, meglenoromîna şi istroromîna*). Primul dintre ele cuprinde un scurt istoric al încercărilor de clasificare a graiurilor dacoromîne şi 5 subcapitole : *Dialectul muntean, Dialectul moldovean, Dialectul bănăţean, Dialectul crişean* şi *Graiul din Maramureş*. Celălalt este format din subîmpărţirile *Aromîna, Meglenoromîna* şi *Istroromîna*, situate după o scurtă prezentare a punctului de vedere împărtăşit de autor în problema raporturilor dintre idiomurile dacoromîn, aromîn, meglenoromîn şi istroromîn. Urmează apoi anexele : I. *Principalele fenomene fonetice care apar în cursul evoluţiei aspectelor teritoriale ale limbii* (sînt explicate noţiunile de *afereză, asimilare, diftongare, epenteză, iotacizare, rotacism* etc.) şi II. *Texte dialectale* (256 de texte, în general scurte, dintre care 200 dacoromîne). Lucrarea se încheie cu un glosar şi un indice (de autori, materii, cuvinte şi localităţi).

În prezentarea textelor, luate din diferite culegeri, autorul a păstrat sistemul folosit de culegători, pentru a nu risca strecurarea unor greşeli la transpunerea dintr-o notare mai largă într-una mai îngustă. Cititorul nu va întîmpina greutăţi în înţelegerea diverselor semne întîlnite, deoarece în cuprinsul lucrării (p. 28—35) va găsi o scurtă prezentare a sistemelor folosite de (1) G. Weigand, (2) autorii culegerii *Graiul nostru* (cu modificările aduse de revistele „Grai şi suflet" şi „Buletinul Societăţii filologice"), (3) revista

„Bulletin linguistique" şi (4) autorii *Atlasului lingvistic romîn*. Ar fi fost necesar însă să fie transpuse în dacoromînă toate textele din idiomurile sud-dunărene (cele mai multe texte aromîne şi meglenoromîne, precum şi unele dintre cele istroromîne sînt date fără versiune în dacoromînă). Aceasta cu atît mai mult cu cît nici în glosar nu apar toate cuvintele întîlnite în texte[1], iar explicaţiile autorului (prin note în subsolul paginilor), numeroase la textele dacoromîne, nu mai apar aproape de loc la celelalte.

Deşi consideră că „aromîna şi istroromîna au devenit de mult limbi de sine stătătoare" (p. 5; meglenoromîna este socotită dialect al aromînei), autorul se ocupă nu numai de aspectele pe care le are în diverse regiuni dacoromîna, ci şi de aromînă, megl noromînă şi istroromînă. El procedează astfel pe de o parte pentru a nu contraveni programei analitice în vigoare, iar pe de altă parte din cauză că studiul aromînei, meglenoromînei şi istroromînei este util — noi am spune chiar indispensabil — pentru înţelegerea perioadei în care dacoromîna şi idiomurile vlahilor balcanici constituiau un tot : romîna comună (autorul foloseşte, pentru a denumi această comunitate lingvistică, termenul *latină balcanică*, asupra căruia vom reveni). O analiză a raporturilor dintre dacoromînă (romîna propriu-zisă) şi idiomurile balcano-romîne era deci necesară şi în cazul în care se dă termenului *limba romînă* o accepţie mai îngustă decît de obicei. Această analiză şi-ar fi avut locul înainte de examinarea structurii dialectale a dacoromînei (diversificarea în interiorul limbii romîne propriu-zise apare oarecum ca o continuare a diversificării din romîna comună). În legătură cu aceasta este interesant de menţionat că manualele de dialectologie rusă cuprind, de regulă, pe lîngă expunerea situaţiei din dialectele şi graiurile velicoruse (ruse propriu-zise), o scurtă prezentare a asemănărilor şi deosebirilor dintre limbile slave orientale, care, pînă spre sfîrşitul secolului al XIV-lea, alcătuiau o limbă unică (rusa veche)[2].

Dialectologia, spune prof. I. Coteanu, „trebuie să descrie graiurile şi dialectele, să arate cum au luat naştere diviziunile teritoriale ale unei limbi comune, cum au evoluat ele, în ce raporturi sînt unele cu altele, precum şi cu limba literară şi ce perspective de dezvoltare au. Dialectologia poate să nu se rezume aşadar la simpla descriere a aspectelor lingvistice teritoriale ale unei limbi" (p. 17). Se poate cădea de acord cu ideea, subînţeleasă de autor în cea de-a doua frază, că dialectologia poate şi să se rezume la simpla descriere a dialectelor. Este ceea ce în diverse sectoare ale lingvisticii alcătuieşte aspectul descriptiv al cercetării. Ca în orice studiu descriptiv, în *Elemente* întîlnim însă şi un minimum de explicaţii şi referiri de ordin istoric, care ne lasă să întrevedem într-o oarecare măsură concepţia autorului cu privire la formarea şi dezvoltarea limbii romîne şi a dialectelor ei.

După cum am remarcat mai sus, autorul foloseşte termenul „latină balcanică" pentru desemnarea comunităţii lingvistice pe care o alcătuiau graiurile vorbite de strămoşii dacoromînilor, aromînilor, meglenoromînilor şi istroromînilor înainte de separarea lor : studierea aromînei, meglonoromînei şi istroromînei — spune I. Coteanu — este utilă pentru înţelegerea „celei mai vechi faze prin care a trecut limba romînă, cînd se numea latină balcanică şi forma un tot cu aromîna, meglenoromîna şi istroromîna" (p. 5). Făcînd abstracţie de unele evidente inadvertenţe din cadrul

[1] De exemplu, cuvîntul *tufechi* „puşti", folosit într-un text aromîn la p. 261, nu se întîlneşte în partea de glosar consacrată aromînei.

[2] Vezi P. S. Kuznecov, *Русская диалектология*, ed. a III-a, Moscova, 1960 (Capitolul respectiv este situat în partea introductivă, înainte de analiza situaţiei din graiurilor velicoruse.); R. I. Avanesov, *Очерки русской диалектологии*, часть I, Moscova, 1949 (raporturile dintre limbile slave de răsărit sînt examinate înainte de a se trece la clasificarea graiurilor velicoruse).

acestei formulări[1], ne întrebăm totuși dacă este justificată denumirea „latină balcanică" ca atare. Termenul „latină" ne trimite la o perioadă în care populația romanizată din Dacia și Peninsula Balcanică vorbea încă „latinește", deci la o epocă anterioară transformărilor comune suferite de graiurile din care provin dacoromîna, aromîna, meglenoromîna și istroromîna, prin care acestea din urmă se deosebesc atît de latină, cît și de celelalte limbi romanice (inclusiv dalmata). Nu este precis nici al doilea element al denumirii („balcanică"), deoarece și latina din care provine dalmata se vorbea în Peninsula Balcanică. (La p. 59 autorul arată că romîna și dalmata provin din „latina orientală"; se pare că are în vedere nu romîna propriu-zisă, ci idiomul pe care în alte locuri îl numește „latină balcanică".)

În *Istoria Romîniei* autorii folosesc pentru perioada etnogenezei romîne (aproximativ secolele VII—IX) termenul de „romanică daco-moesică"[2], prin care se desemnează, după părerea noastră, mai precis atît faza de evoluție lingvistică (nu mai e vorba de latină, ci de o limbă romanică), cît și poziția geografică (limba romanică vorbită în regiunea carpato-dunăreană). Autorii *Istoriei Romîniei* mai folosesc pentru această epocă încă două denumiri: „străromînă" (și „străromîni", „populație străromînească" etc.) — în special pentru perioada dinainte de încheierea procesului etnogenezei romîne — și „romînă comună" — pentru etapa de încheiere a acestui proces și perioada următoare, pînă la scindarea romanicei daco-moesice[3].

Deși aduce de mai multe ori în discuție perioada comunității lingvistice pe care el o numește „latină balcanică", prof. I. Coteanu tratează această problemă oarecum abstract, fără nici o referire la împrejurările concrete istorico-geografice în care a existat o atare comunitate. (La p. 67—68 este expusă teoria lui Al. Philippide referitoare la originea sud-dunăreană a dacoromînei; din rezervele pe care le face autorul cu privire la această teorie, nu rezultă clar părerea lui în legătură cu teritoriul de formare a limbii și poporului romîn.)

În orice clasificare sîntem nevoiți să simplificăm, să trecem pe primul plan anumite fapte (considerate esențiale) și să facem abstracție de altele, mai puțin importante. Clasificarea în grupuri (dialecte, subdialecte) a graiurilor sub care se prezintă diversele limbi nu face excepție în această privință. Mai mult chiar, datorită faptului că nu există criterii obiective pentru aprecierea importanței particularităților care pot fi puse la baza clasificării graiurilor[4], orice soluție în acest domeniu este (într-o măsură mai mică sau mai mare) și arbitrară. Adoptînd în linii mari clasificarea graiurilor dacoromîne elaborată de acad. E. Petrovici și colaboratorii săi clujeni, prof. I. Coteanu a mers, credem noi, pe un drum just. Studenții vor face cunoștință cu o clasificare larg răspîndită, care se bazează pe rezultatele oferite de geografia lingvistică și, totodată, reține și valorifică multe din concluziile la care au ajuns diverși cercetători anteriori. În principiu însă, sînt posibile și alte clasificări ale graiurilor dacoromîne. După apariția lucrării pe care o recenzăm, Gr. Brîncuș a publicat un articol

[1] Idiomul respectiv nu era numit „latină balcanică" nici de purtătorii lui, nici de vorbitorii altor limbi; de asemenea, nu se înțelege de ce aceasta este *cea mai veche* fază, căci există o fază mai veche, în care latina din regiunea carpato-dunăreană forma un tot cu latina din care s-a dezvoltat dalmata — eventual și cu cea din sudul Italiei — o altă fază în care toate graiurile latine alcătuiau o limbă unitară ș.a.m.d.

[2] *Istoria Romîniei*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 797 ș.a.

[3] Prof. D. Macrea (*Probleme de lingvistică romînă*, Ed. științifică, 1961, p. 48) consideră mai potrivit pentru perioada dintre secolul VII și secolul XII termenul „romîna primitivă comună", deoarece denumirea „romînă comună" este echivocă, fiind folosită și pentru limba conversației curente. Însă și adjectivul „primitiv" este echivoc (el poate fi înțeles nu numai ca „inițial", „primar", ci și ca „rudimentar", „nedezvoltat").

[4] Aceasta este situația în prezent; nu este exclusă însă posibilitatea ca în viitor, în cadrul progresului necontenit pe care îl înregistrează știința limbii în general, să fie elaborate atare criterii.

în care susţine, pe baza unor constatări de fapt, că graiurile oltenești nu ar intra în dialectul muntean, ci s-ar apropia mai mult de vorbirea de peste munți. Şi, la drept vorbind, nu există nici un criteriu obiectiv pentru a stabili dacă pronunţarea *ĉ*, *ĝ* sau caracterul palatalizat al fricativelor *ş*, *j* prezintă o importanţă mai mare decît lipsa opoziţiei *s—s'*, *z—z'*, *ţ—ţ'* sau pronunţarea *pe*, *de* (în opoziţie cu *pă*, *dă* din graiurile muntenești propriu-zise); nu se poate stabili în mod ştiinţific dacă lipsa formelor de tipul (*ei*) *merge* este mai importantă decît prezenţa articolului proclitic *al*, *a*, *ai*, *ale* ş.a.m.d. În articolul său Gr. Brîncuş caută să sublinieze anumite deosebiri între graiurile oltenești şi cele muntenești chiar şi în natura sunetelor *ĉ*, *ĝ*, *ş'*, *j'*, *k'*, *g'* (palatalizarea primelor două ar fi mai pronunţată în graiurile din Muntenia, iar a celorlalte în graiurile oltenești)[1]. Pentru argumentarea tezei că graiurile oltenești nu se încadrează în dialectul muntean nu este însă nevoie să se demonstreze că *nici una* dintre ariile principalelor trăsături dialectale muntenești nu cuprinde Oltenia. Se ştie că există particularităţi importante prin care graiurile muntenești se aseamănă cu dialectul crişean, graiurile de nord-est cu dialectul bănăţean ş.a.m.d., ceea ce nu împiedică clasificarea ramificaţiilor teritoriale respective în unităţi (dialecte, resp. subdialecte) distincte.

Dat fiind caracterul relativ al oricărei clasificări principial posibile, o lucrare de ansamblu care vrea să reflecte cît mai cuprinzător şi mai exact diversitatea şi unitatea ramificaţiilor teritoriale ale limbii şi, în acelaşi timp, să fie simplă şi clară nu-şi poate atinge în întregime scopul dacă se mărgineşte la sistematizarea şi descrierea materialului numai sub formă de monografii dialectale succesive. Adesea unele şi aceleaşi particularităţi se constată în diferite dialecte şi graiuri: palatalizarea labialelor se întîlneşte în multe graiuri dacoromîne, în aromînă, în meglenoromînă; în dacoromînă durificarea siflantelor se întîlneşte în toate graiurile, cu excepţia unei părţi din dialectul muntean (graiurile muntenești propriu-zise, în care se păstrează opoziţia *s—s'*, *z—z'*, *ţ—ţ'*), iar reflexul *dz* al lui *d* latinesc urmat de iot se păstrează în nord-est, dar şi în regiunea Banatului ş.a.m.d. Pe de altă parte, unele fapte sînt caracteristice pentru un dialect în ansamblu sau măcar pentru cea mai mare parte a graiurilor sale (de exemplu pronunţarea *ś*, *ź* în graiurile bănăţenești, *ŝ ẑ* în cele moldovenești etc.), în timp ce altele sînt specifice numai pentru un număr, adesea restrîns, de graiuri ale dialectului respectiv (de exemplu în dacoromînă rotacismul, pronunţarea de tipul *peară*, *measă*, *metură*, *mer*, *per* etc.). Din această cauză prezentarea sintetică a datelor de dialectologie în ordinea dialectelor (resp. subdialectelor), adică sub formă de mici monografii succesive, presupune în mod necesar multe repetiţii, reluări, precizări, ceea ce îngreunează expunerea. Adoptînd această ordine de prezentare, prof. I. Coteanu a reuşit să găsească un echilibru între complicaţiile impuse de metodă şi cerinţele de ordin didactic (claritate, simplitate, accesibilitate). Uneori însă, tendinţa, lăudabilă în sine, de a asigura o atare împăcare, dăunează preciziei. Ca exemplu poate fi dat următorul pasaj (p. 77): „În special în partea de apus (Oltenia) dialectul muntean creează o serie de diftongi prin anticiparea caracterului palatal al unor consoane. Se nasc astfel diftongii *oi*, *ai*, *ei* etc. în cuvinte ca *oiki* (ochi), *straichină* [straikină], *veichi* [veik'] etc. În *ciine*, *miine*, *piine*, diftongul *ii* se explică prin anticiparea lui *i* de la plural: *cîini*, *pîini* etc.". Pentru a nu complica expunerea, autorul n-a mai precizat că, spre deosebire de pronunţarea *oik'*, *ureik'e* etc., rostirile *pîine*, *mîine*, *cîine* nu caracterizează graiurile de vest ale dialectului muntean, ci pe cele de est. Însă cititorul neiniţiat ar putea să înţeleagă că şi ele sînt răspîndite mai ales în părţile Olteniei.

Unii autori de sinteze dialectologice, fără să renunţe la clasificarea graiurilor şi la caracterizarea unităţilor obţinute în urma clasificării, recurg şi la tratarea materiei în ordinea

[1] Argumentele sînt însă mai puţin convingătoare.

laturilor (compartimentelor) limbii. Astfel procedează, de pildă, prof. Stoiko Stoikov în manualul său de dialectologie a limbii bulgare[1]. Partea centrală a lucrării lui Stoiko Stoikov (capitolul al II-lea — Dialectele teritoriale[2]) cuprinde două secţiuni : A. *Prezentare a dialectelor teritoriale ale limbii bulgare* şi B. *Sistemul fonetic, structura gramaticală şi vocabularul dialectelor limbii bulgare*.Prima secţiune are o structură asemănătoare cu partea centrală (p. 66—178) a manualului elaborat de I. Coteanu. După ce arată că au fost propuse diverse criterii pentru clasificarea graiurilor bulgare, Stoiko Stoikov trece la examinarea amănunţită a diferitelor dialecte şi grupări de dialecte. În secţiunea a doua faptele sînt examinate în ordinea sectoarelor limbii (vocalism, consonantism, accent, morfologie, sintaxă, lexic). În sintezele de dialectologie a limbii ruse examinarea fenomenelor dialectale se face în ordinea laturilor limbii, iar clasificarea graiurilor, cu care se încheie expunerea, apare ca o încununare a ei. Prof. P. S. Kuznețov motivează folosirea acestui procedeu în felul următor : „Adeseori unele şi aceleaşi particularităţi se constată în diferite graiuri. De aceea, pentru a evita repetările, vom face expunerea nu în ordinea dialectelor şi a graiurilor, ci în cea a fenomenelor, adică vom arăta particularităţile — în diversele laturi ale limbii — prin care graiurile se deosebesc de limba literară. Totodată, unde acest lucru este posibil, vom arăta răspîndirea geografică a fenomenului... După analiza trăsăturilor prin care graiurile se deosebesc (sau, respectiv, nu se deosebesc) de limba literară, vom face o clasificare a graiurilor în dialecte şi subdialecte[3] (în măsura în care acest lucru este posibil în etapa actuală de dezvoltare a dialectologiei), pe baza unor trăsături deja analizate"[4]. Folosirea acestei metode ar fi putut da rezultate deosebite în cazul limbii romîne, care are avantajul de a fi fost studiată mai mult decît alte limbi din punctul de vedere al geografiei lingvistice[5].

Părerile exprimate de autor în cele trei capitole cu caracter general merită toată atenţia. Remarcăm în mod special aprecierile — după părerea noastră, juste — în legătură cu raportul care trebuie să existe între metoda observaţiei şi ancheta dialectală, între descrierea monografică şi atlasul lingvistic. S-ar fi impus însă o mai mare precizie în cîteva dintre problemele ridicate. De pildă, ar fi trebuit mai clar deosebită geografia lingvistică propriu-zisă (ca metodă a dialectologiei) de concepţia lingvistică a creatorului ei. De asemenea, nu reiese suficient de clar deosebirea dintre graiurile mixte şi zonele de tranziţie situate între diversele dialecte. Teza lui H. Schuchardt că nu există în realitate dialecte este combătută în text, dar reabilitată într-o

[1] Prof. Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, ed. litogr. Sofia, 1954.

[2] Celelalte capitole tratează : probleme introductive (I), despre dialectele sociale (III), fenomenele dialectale şi limba literară (IV), metodele de studiere a dialectelor (V), istoricul disciplinei (VI).

[3] În lingvistica rusă, pentru desemnarea ramificaţiilor teritoriale ale limbii velicoruse, se folosesc termenii „наречие", „говор" şi „диалектная группа". Pentru traducerea lor am folosit „dialect", „grai" şi „subdialect".

[4] P. S. Kuznețov, *op. cit.*, p. 41.

[5] Întrucît studiul graiurilor unei anumite limbi reprezintă un fel de gramatică comparată a lor, este firesc ca cele două moduri de tratare despre care a fost vorba aici să se regăsească şi în sintezele comparativ-istorice. Într-adevăr, există lucrări de gramatică comparată în care materialul este cercetat pe limbi, sub forma unor monografii succesive (de ex. E. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, A. M. Selişcev, *Славянское языкознание*), dar şi lucrări în care examinarea se face în ordinea laturilor limbii, fiecare fenomen fiind cercetat în variaţiile sale, cu precizarea răspîndirii geografice a acestora (de ex. W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*; W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*). Acad. Iorgu Iordan (*Introducere în lingvistica romanică*, ed. litogr. 1957, p. 20), optînd pentru cea de-a doua metodă, arată că ea se impune „pentru motivul că numai punerea faţă în faţă a faptelor din limbile romanice avînd acelaşi punct de plecare (de obicei latina, dar şi limbile autohtone, germanica etc.) poate da o imagine de ansamblu a dezvoltării lor în timp (adică istorice, de la primele începuturi) şi în spaţiu (adică comparativ, de la una la alta)".

notă din subsol, astfel încît nu rezultă din discuţie care este părerea autorului. Trebuia, credem, să se arate că observaţia lui Schuchardt cu privire la inexistenţa unor limite tranşante între dialecte corespundea realităţii, însă concluzia trasă de el — şi, ulterior, de K. Vossler şi de neolingvişti — din această observaţie era greşită. Ca exemplu că izoglosele aceluiaşi fapt fonetic nu se potrivesc dacă sînt trasate pe baza a două sau mai multe cuvinte diferite autorul dă ariile formelor verbale iotacizate (*simţ, vază* etc.). Acelaşi fapt este inclus (în Anexa I) printre „principalele fenomene fonetice care apar în cursul evoluţiei aspectelor locale ale limbii". Însă deosebirea respectivă între graiurile dacoromîne priveşte morfologia, nu fonetica. Fenomen fonetic a fost iotacizarea ca atare (alterarea grupului „con oană + iot", acesta din urmă fie dezvoltat dintr-o vocală palatală în hiat, fie detaşat de vocalele latineşti *ĕ, ĭ*), care a avut loc într-o fază veche şi se reflectă în toate idiomurile provenite din romîna comună. Cît priveşte trecerea de la *auz, simţ, rămîţ* etc. la formele analogice *aud, simt, rămîn* etc. în unele graiuri şi prezenţa formelor *crez, vînz* etc. (în locul celor etimologice, neiotacizate) în altele, acestea reprezintă fenomene morfologice. De altfel însuşi autorul, în subcapitolul consacrat dialectului muntean, tratează această problemă la morfologia verbului, nu la fonetică.

Există unele imprecizii şi contraziceri în prezentarea răspîndirii pe teren a diverselor dialecte dacoromîne. Astfel, la p. 74 se spune că dialectul muntean se vorbeşte, printre altele, în sud-estul regiunii Mureş-Autonomă Maghiară. Din „Harta dialectului muntean cu principalele zone de tranziţie" (p. 75), ca şi din hărţile de la p. 71 (fig. 7) şi 83, se vede însă că limita dintre dialectul muntean şi cel moldovean se află mai la sud. Tot la p. 74 se spune că zona de tranziţie dintre dialectul muntean şi cel moldovean include (pe lîngă o bună parte din regiunile Ploieşti şi Galaţi) şi sudul regiunii Iaşi. Pe hartă însă se vede că această zonă de tranziţie nu ajunge pînă la limita de sud a regiunii Iaşi (cuprinde, în schimb, partea de nord a regiunii Dobrogea, care nu este amintită în text). Autorul foloseşte des cuvîntul *jumătate* cu un înţeles neobişnuit („una din două părţi inegale"). De exemplu, la p. 82 se spune că dialectul moldovean cuprinde printre altele „jumătatea de nord a regiunii Galaţi" (de fapt o parte egală cu aproximativ două treimi din suprafaţa acestei regiuni — cum rezultă din harta de la pagina următoare)[1]. În Anexa II — secţiunea consacrată dialectului crişean — sînt unele texte din graiuri care nu aparţin acestui dialect (nu ne referim la textele maramureşene, care nu sînt grupate într-o secţiune aparte). De exemplu, textele nr. 173 şi 174 redau graiul din localitatea Prundul Bîrgăului, raionul Bistriţa (la I. Coteanu : „raion Năsăud"), iar textul nr. 175 este cules din localitatea Nepos, raionul Năsăud. Aceste sate sînt situate însă la apus de limita dintre dialectul crişean şi cel moldovean indicată în hărţile de la p. 71 (fig. 7), 83 şi 99.

În paragrafele consacrate foneticii dialectelor dacoromîne şi idiomurilor romîneşti din sudul Dunării prezentarea nu se face din punctul de vedere al fonologiei. În sistemul vocalic al dialectului bănăţean, de pildă, autorul include 15 unităţi. De cele mai multe ori în cadrul expunerii nu se vede clar deosebirea între foneme şi variantele fonemelor. Graiurile în care nu există variaţii poziţionale pronunţate ale vocalelor (de exemplu cele munteneşti) sînt considerate ca avînd un sistem vocalic sărac. În cadrul lucrării nu se face deosebire între fonemele consonantice palatalizate (corelative cu fonemele consonantice dure),

[1] Desigur, uneori cuvîntul *jumătate* se foloseşte şi în sensul de „una din două părţi aproximativ egale" (sens înregistrat de *Dicţionarul limbii romîne moderne*). Într-o lucrare ştiinţifică acest sens trebuia însă precizat, cum face, de exemplu, acad. I. Iordan în *lucr. cit.* : „*Provensala*... se vorbeşte în jumătatea (mai mică!) de sud a Franţei", (p. 67) ; „Franceza se vorbeşte în jumătatea (mai mare!) de nord a Franţei"... ; limba franceză se vorbeşte şi în „jumătatea de sud a Belgiei (ceva mai întinsă decît cea de nord)..." (p. 70).

variantele palatalizate ale unor foneme şi consoanele propriu-zis palatale. Probabil că autorul, din motive didactice, a vrut să evite problemele controversate ale fonologiei limbii romîne. Considerăm însă că o încercare de schiţare a sistemului fonologic al diverselor dialecte şi graiuri ar fi fost avantajoasă şi din punct de vedere pedagogic. În forma actuală paragrafele de fonetică sînt insuficient de sistematice şi cuprind anumite contraziceri. De exemplu, la p. 76 citim : „Datorită caracterului lor palatal, *ş* şi *j*" din dialectul muntean „ nu tolerează după ele decît vocale palatale ..." Ceva mai sus însă se spune despre aceleaşi sunete că au timbru palatal „în toate împrejurările : cînd sînt urmate de o vocală posterioară : *j'oc, j'ug, j'uoardă...*" — deci, tolerează după ele şi vocale posterioare, nepalatale. Şi mai greu de înţeles este pasajul următor (de pe aceeaşi pagină) : „Semioclusivele africate *ĉ* şi *ĝ* sînt şi ele tot palatale, comportîndu-se ca şi *j'* şi *ş'*. Ele pot fi urmate aşadar numai de vocale palatale. Găsim totuşi *ĉomag, ĉorbă, ĉorap, ĉumă, ĉur* etc. ca şi *ĉapă, ĉară, ĉas, ģam* etc." Deşi despre *ş* se spune că este palatal în toate împrejurările, puţin mai departe (p. 77) aflăm că *ş'* are ca pereche dură pe *ş*. La p. 85 despre consoanele totdeauna dure din graiurile moldoveneşti (printre care şi *s*) se spune, pe drept cuvînt, că nu tolerează după ele vocale anterioare. Cu o pagină mai înainte se spune însă că în graiurile moldoveneşti ar exista pronunţarea *şi* (corespunzătoare lui *se* din limba literară). La p. 92 se consideră că dialectul muntean palatalizează pe *c, g*, în timp ce în graiurile bănăţene aceste consoane rămîn în seria consoanelor dure. În realitate amîndouă dialectele în discuţie cunosc atît perechea dură velară *k, g*, cît şi pe cea palatală, muiată, *k', g'*. În concluziile la paragraful privind fonetica graiurilor de tip moldovean se arată, ca o caracteristică a acestor graiuri, „opoziţia netă dintre dure şi palatalizate în seria continuelor *ş, j, s, z, l, ḍ* " (?). Se consideră (la p. 113) că în dialectul crişean există o africată *ĝ*, despre care la p. 104 se spune că se întîlneşte atît „în situaţii asemănătoare cu cele din Muntenia, de exemplu în *sparĝe...*", cît şi „acolo unde ne-am aştepta să apară *j*: *ĝos...*, *aĝūs...*, *ĝoi...*" Din textele publicate în anexă, se vede însă că graiurile crişene (cu excepţia zonelor de tranziţie din vecinătatea graiurilor de tip moldovean şi maramureşean) au întotdeauna *j* în locul unui *ĝ* (*traje, jos* etc.). De altfel autorul însuşi admite acest lucru, cînd afirmă că apariţia lui *ĝ* în loc de *j* nu trebuie considerată decît ca o influenţă a dialectelor învecinate (p. 104 ; la p. 70 se admite, după I. Pătruţ, ca o caracteristică a dialectului crişean, pronunţarea *j* în loc de *ĝ*). Vorbind de diftongarea condiţionată a vocalelor *e* şi *o* (p. 184), autorul nu arată că e vorba numai de cazurile în care acestea poartă accentul cuvîntului. De aceea printre excepţiile constituite de „cuvinte străine recente" care „nu cunosc fenomenul" întîlnim forme ca *defensiv, comenta, conta*, unde vocalele *e* şi *o* sînt atone şi n-aveau cum să fie atrase în categoria celor cu metafonie.

Mult mai sistematice şi mai clare sînt paragrafele de gramatică. Totuşi şi în acestea se întîlnesc uneori imprecizii şi contradicţii. Astfel, la p. 88 citim : „*Articolul* genitival are o singură formă în dialectul moldovean, *a*, ca şi în restul teritoriului dacoromîn, afară de Muntenia şi Crişana". La p. 94—95 se spune însă că şi în dialectul bănăţean formele acestui articol sînt la fel ca în Muntenia : *al, a, ai, ale* (cu menţiunea că se întîlnesc — rar — şi „articole invariabile"), iar la p. 107 se arată că în dialectul crişean se întîlneşte numai *a* invariabil în locul formelor *al, a, ai, ale* — deci ca în dialectul moldovean. În plus, prin „Muntenia" în cazul de faţă trebuie să înţelegem dialectul muntean în ansamblu, deoarece, cu mici excepţii, formele *al, a, ai, ale* se întîlnesc şi în Oltenia, Dobrogea, Ţara Bîrsei, Ţara Oltului etc. În paragraful consacrat structurii gramaticale a dialectului muntean se spune : „Un fenomen fonetic obişnuit la verbele terminate în *d, t* şi *n* este iotacizarea ..." (p. 82). Deoarece nu se precizează tipurile de conjugare în cadrul cărora se petrece fenomenul, cititorul neavertizat ar putea rămîne cu impresia

că în graiurile respective sînt posibile forme iotacizate şi de la verbe ca *aştepta, cînta, legăna* etc.

Cazurile de acest fel sînt însă foarte puţine; paragrafele de morfologie în ansamblu se caracterizează printr-o mai mare precizie şi reflectă destul de fidel stadiul actual al cercetărilor în acest domeniu.

Scăpări de ordin redacţional şi stilistic sînt puţine şi nu deosebit de grave. Totuşi, unele dintre ele au legătură directă cu faptele discutate şi le semnalăm pentru ca autorul să le poată avea în vedere la o eventuală nouă ediţie.

„Cînd un asemenea grup se izolează parţial de alt grup de vorbitori ai aceleiaşi limbi, în graiul celor dintîi se stabilesc treptat noi deprinderi lingvistice" (p. 18). Numai în graiul celor dintîi?

La p. 86 se întîlnesc următoarele forme: *byvol, byni, vyţăl, yi̯ţăl* (toate monosilabice, căci *y* şi *i̯* sînt consoane!).

Rezultă că în graiurile bănăţene *u* intervocalic se poate transforma în *av, aw, ab, ap* (p. 92).

Printre exemplele cu *ĕ* la finele cuvîntului (în dialectul crişean) figurează *faĉĕ-t-oi̯ᵘ, cocoşĕi̯* (p. 100).

Ca exemplu de corespondenţă între *ǫ* din meglenoromînă şi *oa* din aromînă se dau formele megl. *lǫ* — arom. *lo* („luă"; p. 148).

În meglenoromînă *l* din grupul *cl* „se menţine înmuiat, tot ca în aromînă" (p. 150). S-ar putea înţelege că în alte părţi devine dur.

În paragraful despre sistemul fonetic al istroromînei se spune că „*a* şi *å* sînt variante poziţionale, una a celeilalte" (!).

Bibliografia de specialitate pe care se întemeiază autorul este bogată, bine aleasă şi folosită în mod judicios în cadrul lucrării; de aceea surprind cele cîteva cazuri în care materialul bibliografic este utilizat cu insuficientă atenţie — de exemplu, indicaţiile de sub hărţile de la p. 71, referirea de la p. 65 la lucrarea lui Iosif Popovici *Die Dialekte der Munteni und Pădureni* şi începutul subcapitolului consacrat istroromînei.

În încheiere ne vom ocupa de unele probleme în care considerăm că se impun unele completări sau rectificări la explicaţiile date de autor.

În *şęd'e ursulũ sat* „şade ursul în sat" (p. 99), transformarea *î* > *u* trebuie pusă în legătură şi cu prezenţa lui *u̯* final în graiurile respective. În acest sens vorbesc exemple ca *l-o băgatũ-n straytsă* „l-a băgat în traistă" (p. 247), *kîtu-n day pă bikuts*? „cît îmi dai pe tăurel?" (p. 251) etc., unde nu poate fi vorba de o acţiune asimilatorie a vocalelor din silabele vecine.

Formele *páa* „paie", *napóo* „*înapoi*", *u̯áa* „oaia", *paráa*, „pîraie" (p. 100) au rezultat prin pierderea lui iot intervocalic şi asimilarea ultimei dintre cele două vocale de către vocala precedentă: *pai̯e*, > *páe* > *páa*; *napoi̯a* (*napoi̯e*) > *napóa* (*napóe*) > *napóo*; *parái̯e* > *paráe* > *paráa* etc.)[1].

Coexistenţa formelor *per, kapet, veduw, metură* etc. în acelaşi grai cu *bărbat, pădure, pămînt* etc. (p. 93) este normală. Cuvintele din prima serie au păstrat, probabil, ca şi în graiurile aromîne şi meglenoromîne, pe *e* etimologic (din *ē, ĭ*). Cuvintele din cea de-a doua grupă n-au avut niciodată *e*.

Consoana *h* este considerată palatală, spre deosebire de velara *x* (p. 77). Desigur, consoana *h* nu este palatală; ea nu este nici laringală (cum se consideră de obicei), ci *faringală*, formată printr-o apropiere între rădăcina limbii şi muşchiul constrictor inferior al faringelui[2].

„Aromîna are două consoane totdeauna inmuiate, pe *n* urmat de *e* sau de *i*, fie că *i*

[1] Pierderea lui iot intervocalic în silabă posttonică, cu asimilarea ulterioară a vocalei din urmă de către cea precedentă şi contragerea (contopirea) într-un singur sunet se întîlneşte în graiurile velicoruse de nord: *зна́ет* > *зна́эт* > *зна́ат* > *зна́т*; *мо́ет* > *мо́эт* > *мо́от* > *мо́т*; *ста́рое* > *ста́роэ* > *староо* > *ста́ро* (R. I. Avanesov, *op. cit.*, p. 213; P. S. Kuzneţov, *op. cit.*, p. 84—86). O asemenea formă contrasă poate fi *apó* (*K-apó-mem* „c-apoi mergem") în textul din Arieşeni reprodus de I. Coteanu (p. 247).

[2] Vezi discuţia la L. R. Zinder, *Общая фонетика*, Leningrad, 1960, p. 169—172.

a fost încorporat de *ń*, fie că nu, şi pe *l'''* (p. 120). De fapt *i̯* a fost prezent întotdeauna — altfel n-ar fi avut loc alterarea consoanei — şi de fiecare dată a fost încorporat în *ń*. Nu trebuie confundat în acest caz *i̯* (consoana, semivocala), care a acţionat asupra consoanei precedente şi s-a contopit cu ea, cu *i* (vocala care urma putea să nu fie neapărat *i* !).

„Acuzativul *i̯eu* este cu siguranţă o formă cerută de rimă, căci nu se întrebuinţează decît în rimă cu Braşeu..." (p. 107—108); trebuie menţionat că se întrebuinţează şi în alte împrejurări. De exemplu :

„Cîtu-i Maramureşu
Nu-i ficior ca eu şi tu
Nici oraş ca Sighetu"

(dintr-un cunoscut cîntec popular). Formele *eu* şi *tu* după *ca*, *decît* nu trebuie considerate acuzative, ci dimpotrivă, formele *mine*, *tine* în această construcţie reprezintă, funcţional, nominativul. Pătrunderea formelor de acuzativ în această construcţie în dacoromînă, ca şi impunerea lor în general în locul nominativului în multe graiuri aromîne (p. 127—128) nu poate fi privită izolat de procesul general de pierdere a flexiunii cazuale în limbile romanice[1].

Se afirmă că „pronumele şi adjectivele" posesive din aromînă au toate *a* protetic : *aňeu*, *amea*, *atău*, *ata*, *aluį*, *anostru*, *anoastră*, *avostru*, *avoastră*, *aloru* etc. Excepţie fac numai *su* şi *sa* „său", „sa" (p. 128). „Excepţie" fac însă toate variantele enclitice (*ňu*, *ňuį*, *tu*, *tuį* etc.); în afară de aceasta, ar trebui să ne întrebăm dacă acest *a* nu este acelaşi cu *a* de la genitiv-dativul numelor din aromînă şi chiar cu „articolul invariabil" din graiurile dacoromîne de nord (de care a fost vorba mai sus).

Participiul în *-ă* din aromînă şi din dialectul crişean este explicat de autor, cu referire la acad. Al. Rosetti, prin transformarea lui *u* final în *ĭ*, iar a acestuia din urmă în *ă* (p. 143). Argumentarea nu este însă convingătoare. De ce *u* final a trebuit să aibă altă soartă în cadrul participiilor decît în celelalte cuvinte ? Trebuie, de asemenea, arătat că atît în graiurile romîne din Crişana, cît şi în aromînă, evoluţia de care e vorba nu priveşte decît participiul invariabil din cadrul formelor verbale compuse[2]. Toate acestea ne fac să credem că nu este vorba de un fenomen fonetic. Participiul din romîna literară cu desinenţa „zero" (*zis*, *făcut*, *mîncat* etc.) provine din forma de masculin-neutru singular care s-a generalizat. Participiul în *-ă* provine din generalizarea formei de feminin singular-neutru plural, care este firesc să se termine în această vocală.

Atît formele de tipul *am fost dzîs*, cît şi cele de tipul *or fost mergînd* (p. 96) sînt considerate ca avînd valoare de mai-mult-ca perfect. Ultimul tip pare însă a avea sens de imperfect (gerunziul nu poate da valoarea de rezultativ pe care o dă participiul).

Despre dativul meglenoromîn cu *la* se spune că *provine* din limba bulgară (p. 151). Formularea este prea categorică. Construcţia se întîlneşte în dacoromînă şi aromînă. Desigur, folosirea exclusivă a dativului cu *la* în meglenoromînă poate fi pusă în legătură cu influenţa bulgară, care în acest idiom este foarte puternică.

Cuvintele *kokil*, *moaşe*, *sterp*, *ţap*, *ţarc* din aromînă (p. 146) sînt considerate împrumuturi din albaneză. Era mai bine să se spună că aromîna, ca şi dacoromîna le au în comun cu albaneza. Aceasta deoarece ele au putut pătrunde în romanica daco-moesică din substratul pre-roman (daco-moesic), care, deşi va fi fost înrudit cu albaneza, nu este identic cu ea.

Al. Ionaşcu

[1] Vezi SCL, 3/1960, p. 513—517; vezi şi *ibidem*, p. 495.

[2] De exemplu, în textele reproduse de prof. I. Coteanu la p. 258—259 (amîndouă din Avela, Epir) se întîlnesc participiile-adjective *ascumte*, *amvîrtite*, *ascumtu* şi participiul-verb *ăgumtă*. În textul de la p. 261—262 (Cruşova) se întîlnesc participiile-adjective *dişčiptaţi*, *încl'isă* (*ună sfinduk'e încl'isă*) şi *ascumtu*; în acelaşi text se întîlnesc formele verbale *avea inflată*, *avea înşită*, *avea fuḍită*. În textul de la p. 265 se întîlnesc : (*masturi*) *alǫvdâts*, *ųnvitsâts*, *nsurâts*, şi forma verbală (*mine*) *am avdzuţǫ*.

ÎNDREPTAREA LEGII 1652,
Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1962, 1013 p.

De curînd a apărut în Editura Academiei R.P.R., sub îngrijirea Colectivului de drept vechi romînesc, cel mai de seamă monument de limbă din secolul al XVII-lea, Pravila tipărită la Tîrgovişte în timpul domniei lui Matei Basarab şi cunoscută sub numele *Îndreptarea legii*.

În comparaţie cu cronicile şi chiar cu unele texte juridice rămase în manuscris, această Pravilă, fiind tipărită şi avînd o circulaţie publică mai largă, a putut să contribuie într-o măsură deosebită la îmbogăţirea limbii romîne literare. Circulaţia mai mare a *Îndreptării legii* în comparaţie cu cea a Pravilei lui Vasile Lupu s-ar putea dovedi şi prin aceea că prima a fost tradusă şi în alte limbi. Astfel la începutul secolului al XVIII-lea, Pătru Dobra din Zlatna a tradus Pravila lui Matei Basarab în limba latină, din însărcinarea forurilor de stat austriece. După această traducere, rămasă în manuscris, s-au făcut unele copii. O astfel de copie s-a găsit la Biblioteca din Budapesta, alta la Muzeul Bruckenthal din Sibiu.

Pe lîngă textul propriu-zis al Pravilei, ediţia de faţă mai cuprinde : o documentată introducere, indicaţii asupra sistemului de transcriere, textul grecesc al *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos după manuscrisul grecesc din 1613 aflat în Biblioteca Academiei R.P.R. sub nr. 307 ; de asemenea indicaţii bibliografice, un indice de materii şi un indice de cuvinte.

Manuscrisul original al *Îndreptării legii* nu se cunoaşte. Pravila tipărită este un infolio, avînd 25 foi nenumerotate şi 796 pagini, tipărită în alfabetul chirilic, îngrijit, în negru şi roşu. La început, se găseşte scrisoarea omagială cu care traducătorul, Daniil Panoneanul, prezintă lucrarea sa mitropolitului Ştefan. Urmează apoi stema mitropolitului însoţită de versuri omagiale şi după ea, predoslovia mitropolitului Ştefan.

Îndreptarea legii este alcătuită din două părţi distincte : prima, *Îndreptarea legii cu dumnezeu, carea are toată judecata arhierească şi împărătească de toate vinile preoţeşti şi mireneşti* ; a doua, *Pravila sfinţilor apostoli, a ceale 7 săboare şi toate ceale nameastnice. Lîngă acestea şi ale sfinţilor dascali ai lumii : Vasilie Velichi, Timothei, Nichita, Theologhia dumnezeeştilor bogoslovi*. Prima parte este mai cu seamă o legiuire laică, deşi cuprinde şi unele dispoziţii de drept canonic. Normele de drept cuprinse în Pravilă, proprii societăţi feudale, consacră situaţia de dependenţă a ţărănimii supuse şi regimul diferenţial în faţa legilor. Pentru înţelegerea acestor norme, de un real folos este acea parte a *Introducerii*, întocmită de Colectivul de drept vechi romînesc în care se analizează situaţia economică, socială şi politică a Ţării Romîneşti în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

O contribuţie importantă este adusă în problema izvoarelor Pravilei. Predoslovia nu clarifică suficient izvoarele folosite.

Îndreptarea legii, fără a fi o lucrare originală, reprezintă o operă de codificare complexă. Sîntem întrutotul de acord cu părerile autorilor *Introducerii*, după care izvoarele pravilei se găsesc în dreptul bizantin, şi anume : 1. izvoare directe : *Sintagma* lui Matei Vlastare, *Nomocanonul* lui Manuil Malaxos, *Comentariul* lui Alexis Aristen şi *Răspunsurile* lui Anastase al Antiohiei ; 2. izvoare indirecte, prin intermediul *Cărţii romîneşti de învăţătură* : Νόμος Γεωργικός (*Leges colonariae*) şi *Praxis et theoricae criminalis* a lui Farinaccius.

Pe lîngă canoanele bisericeşti, *Îndreptarea legii* mai cuprinde şi întregul conţinut al *Cărţii romîneşti de învăţătură*, ceea ce dă pravilei Ţării Romîneşti şi un caracter de adevărată legiuire penală, clericală şi laică.

Împotriva acelora care au susţinut că *Îndreptarea legii* a avut o aplicare cu totul restrînsă în fapt, se pot aduce numeroase

dovezi. Pe lîngă anaforalele care se referă la această pravilă, mai amintim că în Biblioteca Academiei R.P.R. se găsesc numeroase copii manuscrise ale acestei legiuiri, datînd din secolul al XVIII-lea şi chiar de la începutul celui de-al XIX-lea, cum este copia făcută în 1819 de către logofeţii de la Departamentul de patru, Fraţii Ioan şi Gheorghiţă Băluţă. Aceste copii dovedesc de asemenea că numărul exemplarelor aflate în circulaţie devenea din ce în ce mai restrîns, deoarece această legiuire n-a mai fost retipărită.

După mai bine de două veacuri, pravila a fost retipărită, în 1871, de către juristul Nicolae Blaremberg. Ediţia cuprinde numai o parte a pravilei, fără Nomocanonul cu Dumnezeu. Transcrierea textului chirilic cu caractere latine are şi unele erori. *Îndreptarea legii* împreună cu *Pravila de la Govora* au fost editate de Ioan M. Bujoreanu, la 1885. Ambele pravile au fost incluse în volumul III din a sa *Collecţiune de legiuirile Romîniei vechi şi noui.*

În ediţia *Pravilei Moldovei din vremea lui Vasile Lupu* întocmită de S. G. Longinescu (1912) se publică numai o parte din *Îndreptarea legii* şi anume textele care corespund textului moldovenesc.

În sfîrşit, trebuie să mai amintim încercarea lui C. A. Spulber de a da o ediţie critică a pravilei muntenești, lucrare din care n-a putut apărea însă — din cauza morţii sale premature — decît *Introducerea.*

Recenta ediţie este prima operă care cuprinde textul integral al *Îndreptării legii* într-o bună transcriere, însoţită de studii şi anexe valoroase.

Deşi avem de-a face cu o ediţie întocmită de un colectiv de juriști, credem că ar fi fost necesar să se arate de ce această pravilă este „un monument de valoare al culturii şi limbii poporului romîn" (p. 26) şi să nu se facă numai o simplă afirmaţie.

Colectivul pentru vechiul drept romînesc a folosit, ca şi în cazul celorlalte texte vechi publicate, sistemul de transcriere interpretativă.

Socotim că e bine că acest sistem începe să se impună pe terenul ştiinţei romînești, înlăturînd, aproape cu totul, transcrierea prin transliteraţie, considerat încă în urmă cu aproape patru decenii de Ovid Densusianu ca „un sistem rebarbativ"[1].

Deşi în genere semnele chirilice au fost just interpretate, transcrierea făcîndu-se în condiţii bune, nu putem fi de acord cu afirmaţia editorilor că „graiul muntenesc de la mijlocul secolului al XVIII-lea era foarte apropiat de cel de astăzi". De altfel faptul că cititorul de azi înţelege un text vechi de acum 300 de ani nu înseamnă de loc că limba n-a evoluat de-a lungul a trei veacuri.

Pornind de la principiul enunţat mai sus, autorii invocă de multe ori „vorbirea de astăzi". De cele mai multe ori, ei se abat de la acest principiu — ceea ce e un merit al transcrierii — şi încearcă să găsească elementele specifice grafiei acestei pravile. În *Îndreptarea legii* semnele ъ şi ѣ au fiecare din ele „valoarea fonetică de *ă* sau *â* (p. 28)".

Aceste valori reies din întregul text, dar mai cu seamă din cuvinte care conţin cele două sunete (vezi tipul *întărită*, în original ѫтърьтѫ Gl. 107, p. 134), *şi-l va ocărî* шнл ѣа окърь Gl. 108, p. 135. Fără vreo motivare însă, editorii nu ţin seama totdeauna de această regulă. Astfel apare transcris numai *mînăstrie* (*Cele ce va înjura pre călugăr, acela înjură pre egumenul lui şi pre mînăstire.* Gl. 109 *pentru că atunce cine-l va înjura nu înjură pre egumenul nice pre mînăstire, ibid.*), deşi în tipăritura lui Matei Basarab întîlnim мънѫстрѣ, dar şi мънѫстирѣ.

Ar fi trebuit să se arate în Lămuriri asupra transcrierii că şi ъ are uneori — e drept destul de rar — valoarea *î*, ca în exemplele: мънинѣи (în ediţie: *mîniei* Gl. 106, p. 133), пърънд$и (*părîndu-i, ibid.*) пънъ (*pînă* Gl. 211, p. 217; probabil, şi în situaţii ca: съц рънч (*să-ţi rîdici* Gl. 56, p. 106).

---

[1] Vezi „Grai şi suflet", III (1927), fasc. 2, p. 280—281; de asemenea acad. Iorgu Iordan, *Între istorie, filologie şi lingvistică*, LR, IX (1960), nr. 2, p. 22—29; Dan Simonescu, *Editarea critică a textelor vechi*, LR, X (1961), nr. 1, p. 68—76.

Pare totuşi curios faptul că lui ѧ final i se dă valoarea *ă*, pe cînd ъ în situaţii asemănătoare este omis. A se compara :

de-ar fi zis (деаръфизис), p. 110 ; dar *de-ară şi erta* (де арѫ ши ерта) p. 133 ; de asemenea :

cum se-ar zice (кꙋм сѣръ зиче), p. 133, dar *de-ară fi sudalma*. Este adevărat că în unele cazuri şi lui ъ final i se dă valoarea *ă* „atunci cînd acelaşi cuvînt a fost întîlnit scris nu numai cu ъ, ci de multe ori cu ѫ" (p. 28). Conform acestei norme şi auxiliarul *ar* din exemplele de mai sus ar fi trebuit scris *ară*. Este probabil o greşeală de transcriere.

De altfel puţin motivată ni se pare omiterea ierurilor finale în transcriere, deoarece „exprimarea lor prin *ŭ* (*u* scurt) ar fi neconformă regulilor fonetice şi ar îngreuna peste măsură şi inutil citirea textului" (p. 28).

În ce priveşte semnul ѣ — redat în noua ediţie a pravilei în toate cazurile *ea* — diferitele colective care transcriu texte chirilice au tendinţa de a-i da valoarea *e*[1]. (Foarte rar, întîlnim *e* pentru ѣ : *ceale* tip чѣдѣ, p. 213). Dar şi cealaltă valoare are încă adepţi. Valoarea lui ѣ în vechile noastre texte ar merita totuşi o analiză mai atentă în lumina sistemului fonologic al limbii romîne din secolul al XVII-lea cu atît mai mult cu cît pentru cele mai multe litere chirilice (de exemplu : ѫ, ь, ъ, ѧ etc.) nu există o valoare dată şi numai una.

În ediţia de faţă s-au întregit cuvintele scrise prescurtat în pravilă sau cu litere omise, fără a se indica aceasta. De exemplu : с҃ъб = săboare, мл҃тве = molitve, ст҃ = sfinţilor, dar şi : *nice* pentru нич Gl. 56, p. 106, p. 217, *nimenile* pentru нименил Gl. 106, p. 132, *oară* pentru оар Gl. 202, p. 212, *niceodată* pentru ничодат *ibid.*, *căce* pentru къч Gl. 203, p. 212, *să-ş ceară* pentru съшчар Gl. 106, p. 133 ; *altele* pentru алтел, p. 140, *de ce* pentru деч, p. 105.

Desigur că transcrierea unei opere atît de vaste, care însumează peste 600 pagini de tipar, nu putea fi scutită de unele greşeli Astfel la p. 215 se poate citi *molitve* pentru *milostenie* (în original млстение), *neştiind* pentru *neştiund* (нещїꙋнд) la p. 142, *osîndeau* pentru *osîndescu* (осьндескꙋ) la p. 106, *dumnăzăeştii* pentru *dumnezeeştii* (дꙋмнезеещии) la p. 216 ; adeseori apare *î* pentru *i* ; *sfîntul* — сфинтꙋл, *dînşii* — динщи, *lăutariul* pentru *ălăutariul* — алъꙋтарюлъ, p. 211, *oarecine* pentru *oarece* — оарече, p. 217, *pogoră* pentru *pugoră* — пꙋгорѧ *ibid.*, *mîinile* pentru *mînile* — мьниле, p. 105, *care* pentru *carele* кареле, p. 104 ; *pre* pentru *spre* спре, p. 131.

Ar fi fost bine să se indice pe marginea fiecărei pagini numărul paginii din tipăritura originală ; de asemenea în textul reprodus s-ar fi putut delimita prin bare verticale paginile din original. Ar fi trebuit ca în note, pe lîngă traducerea cuvintelor slavoneşti, să se fi dat cu litere chirilice cuvintele care conţin greşeli de tipar din pravila originală sau alte categorii de cuvinte, de exemplu cele cu metateză (*jrătvă, nesfrîşită, scrîbit, trăpitori, tlîhar* etc.). În acest fel, cercetătorul şi-ar fi putut da seama de felul în care au fost interpretate asemenea cuvinte de către editori.

De altfel necesitatea unor note explicative, a unui aparat critic este evidentă.

Lipsa aparatului scade în mare măsură valoarea ediţiei.

Trebuie să scoatem în evidenţă grija editorilor pentru o cît mai adecvată punctuaţie a textului.

În ce priveşte grafia Pravilei de la 1652, un studiu comparativ cu grafia Pravilei lui Vasile Lupu ar putea aduce date interesante atît pentru istoria limbii romîne în general, cît şi pentru dialectologia istorică, în special.

De exemplu, apariţia literei ѕ, foarte rar întîlnită în cuvinte ca : кнѣдѕюлъ, ѕѣчеле, чинчилѣспре ѕѣче (*cneadziul, dzeacele, cincilea spre dzeace*), scrise de obicei cu з, nu poate fi înţeleasă decît prin influenţa grafiei *Pravilei* moldoveneşti, unde semnul *dzialo* e frecvent.

---

[1] În recenzia asupra *Pravilei lui Vasile Lupu* (Studii, nr. 1, 1962, p. 201) Dan Simonescu socoteşte transcrierea *ea* o „arhaizare inutilă". Vezi şi acad. Andrei Oţetea, *Problema editării textelor vechi*, în *Studii privind relaţiile romîno-ruse şi romîno-sovietice*, Bucureşti, 1958, p. 24.

Studiul comparativ al ierurilor ar putea elucida evoluţia raporturilor dintre sunetele *ă* şi *î* în dialectele moldovean şi muntean.

★

Pentru prima dată se traduce în româneşte — în Anexele pravilei — Nomocanonul lui Manuil Malaxos, după un manuscris grecesc din 1613, traducere făcută de eminenţii bizantinologi Vasile Grecu şi Gheorghe Cronţ. La fiecare capitol din Nomocanon se indică şi capitolul corespunzător din Pravilă. Chiar şi o comparaţie sumară a celor două texte ne poate arăta marea apropiere dintre pravila muntenească şi documentul grecesc. A se compara :

Îndreptarea legii	*Nomocanonul lui Malaxos*
Gl. 82 : Canonul 26 al şaselui săbor grăieşte : preotul care va lua muiare, adecă muiarea care au luat cînd au fost mirean, şi se va afla rudă lui, pre care pe leage nu poate să o ia...	Cap. 75. Canonul al douăzeci şi şaselea al sinodului al şaselea hotăreşte : preotul care a luat femeie, cînd era mirean şi s-a descoperit rudă cu dînsul, pe care după lege nu poate să o ia...

Nomocanonul a fost alcătuit prin anii 1562—1563 de către Manuil Malaxos, fost notar al mitropoliei din Teba. Una din copiile acestui nomocanon a fost folosită şi de logofătul Eustratie, în Moldova, la pravila sa în limba romînă, cunoscută sub numele de *Pravila lui Eustratie.*

În urma cercetărilor întreprinse de C. A. Spulber[1], acesta a dovedit apropierea dintre copia Nomocanonului lui Malaxos, aflat în Biblioteca Academiei R.P.R. sub nr. 307, şi Pravila lui Matei Basarab.

★

Ediţia se încheie cu un *indice de materii şi de cuvinte* precedat de *Indicaţii bibliografice*, deosebit de importante pentru cunoaşterea istoriei legislaţiei vechi româneşti.

Indicele de materii este bine întocmit, bogat (p. 939—957) şi cuprinde cele mai importante noţiuni de jurisprudenţă. Trebuie scos în evidenţă că faţă de *Indicele de cuvinte* al *Cărţii romîneşti de învăţătură*, Indicele *Îndreptării legii* este cu mult mai bogat (p. 957—967), fiind de două ori mai mare.

În genere, se dau cuvintele absolut necesare, pentru ca un public cît mai larg de cititori să poată înţelege vechiul monument de limbă. Glosarea cuvintelor e bine făcută. Autorii nu s-au mulţumit numai să redea cuvinte din lexicul secolului al XVII-lea sau sensuri vechi ale unor cuvinte, ci şi locuţiuni specifice limbii acelei epoci (De exemplu : *adins eluş oblăduitor* „însuşi cîrmuitor al averii sale", *a scoate din toate ocinile* „a dezmoşteni" etc.).

Credem că nu era necesar să se dea pe lîngă cuvîntul de bază şi derivatele lui, ca de exemplu : *muncă* „tortură, cazna" — *a munci* „a tortura, a chinui", *a tărpi* „a răbda" — *tărpenie* „răbdare", *tărpitor* „răbdător", *a şovăi* „a pretexta" — *şovăială* „pretext", *a socoti* „a îngriji" — *socotitor* „îngrijitor", *a supune* „a prostitua" — *supunere* „proxenetism" etc.

Nu ştim dacă era cazul ca numeroase cuvinte care apar în Indicele Pravilei lui Vasile Lupu să mai fie reproduse şi aici (*a şovăi, a socoti* etc.).

Apar şi termeni destul de cunoscuţi : *vraci* „doctor", *de întru* ; de asemenea şi cuvinte fără prefixul *în-* dar care pot fi uşor înţelese : *a vinui* „a învinui", *a tîmpina* „a întîmpina".

Din *Indice* lipsesc însă unele cuvinte fără de care e greu să ne dăm seama de înţelesul anumitor pasaje ; *a se pojvici (de-acia atunce deaca se împlu aceale 9 zile, se pojviceaşte şi stă pojvicit pînă în 40 de zile*, p. 575), *obicină*, p. 555 etc., sau se explică derivatul prin cuvîntul de bază, fără ca acesta din urmă să mai fie explicat (*sodomlean* „cel ce face sodomie").

În schimb, găsim foarte multe cuvinte din terminologia veşmintelor bisericeşti (*rucaviţe, plaşcă, poasă* etc.) a căror necunoaştere nu împiedică pe cititor să înţeleagă sensul frazelor respective.

[1] *Îndreptarea Legii. Le code valaque de 1652*, Ie-e partie, *Histoire*, Bucureşti, 1938, p. IX—X.

Uneori — e drept destul de rar — găsim cuvinte al căror sens nu e dat prea clar. Astfel *văz* e glosat „deoarece", în pasajul : *acela nu poate iară să se hirotonească ca un mirean deintîi, ce încă iar nu poate nice să se boteaze neştire a doa oară,* **văz** *că ce se va boteza ce sŏ-şi speale păcatele* (p. 465). Credem mai de grabă că *văz* are aici înţelesul „avînd în vedere, văzînd că".

În nota explicativă la Indice se arată că va fi indicat şi pluralul unor substantive. Se dau unele plurale ca : *posture* pentru *posturi*, dar nu şi *patriarşi* (p. 602).

Nu totdeauna se dau variantele fonetice (apar *preadlojenie, predelojenie* etc., dar nu şi *razdreaşenie* pe lîngă *răzdreaşenie* p. 551, *lunatăci* şi *lunătăci* p. 376).

În unele cazuri indicarea accentului era necesară (*neará,-le*, „dispoziţie normativă" de la gr. νεαρά, -αὶ).

★

Ediţia se încheie cu un număr de reproduceri din Pravilă, pentru ca cei care nu au la îndemînă originalul să-şi poată da seama de grafia acestui text, de ornamentaţiile marginale şi de la începutul unor pasaje.

Pentru cercetători, ca şi pentru toţi oamenii care se interesează de trecutul nostru, ediţia *Îndreptării legii* este un ajutor preţios pentru cunoaşterea istoriei limbii şi culturii romîneşti. Transcrierea riguroasă a Pravilei lui Matei Basarab, ca şi studiile care însoţesc textul fac din această ediţie o lucrare ştiinţifică de deosebită valoare.

I. Rizescu

POEŢII VĂCĂREŞTI, *Scrieri alese*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961, LXXXII+316 p.

Datorită faptului că poezia Văcăreştilor, în special a primilor trei (Ienăchiţă, Alecu şi Nicolae), prezintă mai ales un interes documentar, ea nu a fost editată în antologii mai cuprinzătoare decît foarte rar. În ediţia apărută în ultimul timp la Editura pentru literatură, sub îngrijirea Elenei Piru şi cu un bogat studiu introductiv semnat de Al. Piru, sînt adunate din manuscrisele cunoscute pînă acum şi din volumele tipărite aproape toate poeziile celor patru Văcăreşti. Raportată la ediţia similară din 1940, îngrijită şi comentată cu mai puţin spirit critic de către Paul I. Papadopol, noua ediţie a poeziei Văcăreştilor reprezintă — în ansamblu — fructul valoros al unei migăloase munci de filolog şi al unei cercetări competente de istorie literară. Parcurgînd lucrarea, am întîlnit însă şi cîteva afirmaţii sau lecţiuni ale unor versuri care nu ni se par juste. În rîndurile de faţă ne vom opri numai asupra acestora.

Cu privire la modelele gramaticii lui Ienăchiţă Văcărescu, Al. Piru afirmă, la p. XII, următoarele : „S-a dovedit că pentru gramatica propriu-zisă Văcărescu s-a servit de *Gramatica geografică* (Γραμματική γεωγραφική) a lui Gheorghe Faţea din Cerigo, tipărită în 1760 la Veneţia, iar pentru partea a doua, capitolul *Poetica*, de *Gramatica greacă completă* (Γραμματική ἑλληνική ἀκριβεστάτη) a lui Antonio Catiforo (Veneţia, 1734)". Această afirmaţie surprinde, deoarece Nestor Camariano a arătat, în articolul intitulat *Modelele gramaticii lui Ienăchiţă Văcărescu* („Studii italiene", III, 1936, p. 185—191), pe care îl citează Al. Piru în bibliografia de la sfîrşitul ediţiei, p. 294), că lucrarea lui Faţea, menţionată de Văcărescu însuşi într-o notă marginală la

prefaţa gramaticii sale, este de fapt o *geografie*, nu o *gramatică*. Se pare însă că Al. Piru nu a rămas convins de argumentarea lui Camariano. El repetă afirmaţia citată şi în cursul de *Literatură romînă veche*, Bucureşti, 1961 (p. 538), deşi în acelaşi curs (p. 590), vorbind despre terminologia gramaticală folosită de Văcărescu, arată că este de provenienţă italiană şi, cu acest prilej, trimite la adevăratul model al gramaticii lui Văcărescu : *Lezioni di lingua toscana*, de Girolamo Gigli. Prin urmare, aşa cum s-a stabilit încă din 1936 (vezi „Arhiva Societăţii istorico-filologice din Iaşi", XLIII, p. 3—11, şi articolul citat al lui Nestor Camariano), adevărul este că pentru gramatica propriu-zisă Văcărescu a avut un model italian, probabil lucrarea citată a lui Girolamo Gigli, iar pentru partea a doua, capitolul de retorică şi versificaţie, unul grecesc, anume gramatica lui Antonie Catiforos, la care se referă autorul însuşi în cuprinsul operei sale.

De faptul că scrierea menţionată a lui Gheorghios Faţea este într-adevăr o *geografie* ne putem convinge cu uşurinţă, deoarece ea se găseşte şi în Biblioteca Academiei R.P.R. Această geografie, care este la origine o lucrare engleză, tradusă mai întîi în limba franceză, apoi din franceză în italiană, iar din italiană în neogreacă, de către Faţea, a fost tradusă şi în limba romînă, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu titlul *Gheográfie noauă care cearcă de obşte toată faţa a sferii idroghiu, adecă a glonţului pămîntului, împreună şi a apei* (vezi ms. 121 de la Arhivele statului din Iaşi, datat 1780, şi ms. 2349 din Biblioteca Academiei R.P.R., datat 17§6 ; o altă copie a textului respectiv se află în biblioteca episcopiei Romanului). În prefaţa gramaticii sale Văcărescu a citat lucrarea lui Faţea pentru o mărturie privitoare la discuţia, controversată atunci, despre originea toponimicului *Valahia*, nu pentru vreo chestiune de gramatică.

Ceea ce a indus şi, după cum se vede, mai induce încă în eroare pe unii cercetători este folosirea termenului *gramatică* cu sensul analogic de „învăţătură, ansamblu de noţiuni introductive într-o anumită ştiinţă". Cu acest sens, termenul *gramatică* apare şi în titlul unor scrieri romîneşti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. De exemplu, o fizică elementară tradusă din limba italiană de episcopul Amfilohie Hotiniul, pe la 1790, este intitulată *Gramatica fizicii* (vezi ms. 1627 din Biblioteca Academiei R.P.R.). Tot Amfilohie Hotiniul traduce din ruseşte şi tipăreşte la Iaşi, în 1795, *O Gramatică teologhicească*, „pentru învăţătura pravoslavnicii credinţă".

În privinţa felului în care a fost stabilit textul poeziilor incluse în antologie, am constatat cu surprindere că uneori Elena Piru a intervenit fără nici un temei în textul original, „corectînd" cîteva versuri pe care, în realitate, nu le-a înţeles. Faptul că în notele din josul paginii editoarea menţionează şi forma originală nu scuză intervenţia abuzivă în text. Normal era ca versurile respective să fi fost editate aşa cum se află în textul de bază, iar „corectura" să fi fost făcută în note. De exemplu, în strofa a şasea din poezia lui Iancu Văcărescu *O zi şi o noapte de primăvară la Văcăreşti sau Primăvara Amorului* (p. 62), confundînd substantivul *dar* „cadou" cu conjuncţia *dar*, Elena Piru acordă adjectivul posesiv *vostru* cu substantivul *citeră*, nu cu substantivul *dar*, cum este în original. Ca atare, strofa respectivă a lui Iancu Văcărescu :

„Dar *al vostru* este, Muze,
Citera ce-am cutezat
S-o arunc, căci nu putuse
A nu mă fi ruşinat".

are alt sens în noua ediţie :

„Dar *a voastră* este, Muze,
Citera ce-am cutezat
S-o arunc..."

O neînţelegere similară a textului original a dovedit editoarea şi în strofa următoare, a şaptea din poezia menţionată :

„Împlinite căci văzusem
Foarte lesne alte *voi*,
Instrumentului cerusem
Lucru greu la toate *voi*".

Neînţelegerea textului este cauzată aici de prezenţa cuvîntului *voi*, la sfîrşitul versuri-

lor al doilea şi al patrulea. În primul caz *voi* este pluralul substantivului *voie*, „voinţă, dorinţă, plăcere", pe cînd în al doilea caz este pronumele personal *voi*, nu tot pluralul substantivului, cum menţionează editoarea în notă. *La toate voi* este o construcţie populară şi arhaică, corespunzătoare dativului, care are aici sensul de „vouă tuturor" sau „pentru voi toate". Prin urmare, adresîndu-se muzelor, poetul explică în strofa aceasta cauza răzbunării sale pe citeră : lucrul pe care i-l ceruse (să cînte iubirea) era prea greu nu numai pentru ea, ci chiar pentru toate muzele. Ca să sublinieze şi mai mult greutatea acestei acţiuni, Văcărescu arată în continuare că „Nici Apolo nu se prinde... /L-acel cîntec..."

O altă neînţelegere a unui vers întîlnim la p. 68, în strofa a treizecişipatra a aceleiaşi poezii a lui Iancu Văcărescu :

„Somnul, celor care place,
E vrăjmaş omorîtor,
El îi face-n veci de zace
Ş-a mai multă viaţă mor".

Versul subliniat este explicat de editoare, în notă, astfel : „Mor dacă desfăşură mai multă activitate". După cum se vede, această notă nu are nici o legătură cu versul pe care-l „explică". În realitate, poetul spune că somnul îi face pe cei care dorm mult să zacă mereu şi, prin urmare, cea mai mare parte din viaţă ei sînt ca şi morţi, nu trăiesc. Versul respectiv apare puţin cam ermetic şi din cauza lui *a* din prima silabă, care este de fapt forma scurtă, specific munteană, a articolului adjectival *cea*.

În strofa a şaizecişidoua a poeziei de care ne ocupăm (p. 72), Elena Piru are din nou o intervenţie nejustificată în textul original. Scăpînd de urmărirea Norocului, prin refugiul său în casa poetului, Amor spune gazdei :

„A ta bună priimire
C-am scăpat m-a-ncredinţat,
Şi *l-a* lui nelegiuire
C-altu nu e vinovat".

Editoarea înlocuieşte în versul al treilea pe *l-a*, subliniat de noi, prin *d-a*, fapt care face ca partea a doua a strofei să-şi piardă sensul adevărat. Amor este încredinţat că Norocul nu are complice *la* nelegiuirea lui, nu că *de* această nelegiuire nu ar fi altul vinovat.

În următoarea strofă dintr-o poezie a lui Ienăchiţă Văcărescu (p. 4) :

„*De-avea* milostivire
Nu-i lucru pîste fire,
Şi cei ce au simţire
Nu pot tăgădui".

Elena Piru înlocuieşte sintagma *de-avea* din original, cu prepoziţia *a* sincopată, prin *de-a avea*, mărind în felul acesta versul respectiv cu încă o silabă. Evident, intervenţia editoarei nu este admisibilă, deoarece poetul a recurs la sincopă tocmai pentru a obţine numărul de silabe de care avea nevoie.

Oprindu-ne puţin asupra glosarului de la sfîrşitul acestei ediţii, observăm că editoarea consideră prea multe cuvinte drept creaţii ale lui Iancu Văcărescu. În stadiul actual al cercetărilor asupra vocabularului limbii romîne din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea credem că este riscant să afirmăm cu toată certitudinea că un anumit cuvînt a fost creat de cutare autor sau traducător. Desigur, în unele cazuri putem şti sau putem presupune acest lucru ; de cele mai multe ori însă trebuie să fim foarte prudenţi.

Să luăm, de exemplu, termenul *bleaznă*, despre care Elena Piru spune : „cuvînt creat de Iancu Văcărescu cu sensul de : matahală" (p. 297). *Dicţionarul limbii romîne* al Academiei înregistrează însă cuvîntul *bleaznă*, cu trimitere la *blaznă*, iar aici aflăm că termenul este vechi în limbă, fiind de origine slavă, şi că are mai multe variante fonetice şi diferite sensuri, printre care acela de la Văcărescu.

Menţiunea „cuvînt creat de Iancu Văcărescu" ne întîmpină şi la *estime* „existenţă". Nici aici însă ea nu corespunde adevărului. Calcul lingvistic *estime* avea o largă circulaţie în limba romînă din jurul anului 1830,

fiind folosit atît cu sensul de „existență", mai ales în textele cu conținut filozofic, cît și cu sensul de „substanță", în unele scrieri de științe naturale. Numai o cercetare specială asupra termenilor care au denumit în acea perioadă noțiunile „existență" și „substanță" ar putea determina creatorul (eventual creatorii) acestui cuvînt.

Modestele observații făcute mai sus nu știrbesc valoarea acestei noi ediții a poeziei Văcărești lor. Cercetătorul găsește în ea un îndreptar prețios pentru înțelegerea justă a operei celor patru pionieri al liricii românești culte și un text pe care îl poate folosi cu toată încrederea.

N. A. Ursu

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1962

Întocmit de I. DĂNĂILĂ

INDICE DE MATERII *

A

A trecut la *ea* 301 ; ~ neaccentuat trecut la *ă* 302.

ACCENT, ~ul ascuţit şi grav în franceză 181 ; ~ul grafic şi fonic în italiană 181, 182 ; necesitatea ~ului grafic în romînă 181—189 : la cuvinte cu două sau trei accentuări care modifică sensul 183—185, la omografe 183 şi la omonime 181—183 ; ~ul grafic şi tare în spaniolă 181, 182.

ACORD, ~ul gramatical în rusă 119.

ADVERB, ~ul folosit ca element de legătură între propoziţii în romînă 418, 419 ; topica ~ului *mai* faţă de construcţia pronume reflexiv + verb în graiul muntean 256 ; sistemul ternar al ~elor demonstrative în graiul oltean 255.

AFEREZĂ, ~a lui *h* în romînă 156.

AFIX 224, 225.

ALĂTURARE, ~a ca legătură sintactică în rusă 119.

ALBANEZĂ, elemente lexicale romîneşti comune cu ~a în dicţionarul lui Cihac 326, 327.

ALOFON, ~ele fonemului 128.

ALTERNANŢĂ, definiţia ~ei fonetice 225 ; ~a *s-z* în romînă 350.

ANACOLUT, definiţia ~ului 631 ; ~ul în romînă : cauzele formării 637, subiectul regentei devenit complement în subordonată 629—633, reluarea atributului 627, a complementului 628.

ANTROPONIMIC, ~ce bulgăreşti : cu etimologii greşite 525, 526, de origine romînească 526 ; ~ce greceşti 525 ; ~ce maghiare : cu etimologii greşite 525, de origine romînească 525 ; ~ce romîneşti de origine bulgară 527 şi veche slavă 526 ; ~ce romîneşti cu etimologii greşite 529.

APOZIŢIE, ~a în romînă 416, 417 ; ~ a în rusă : definiţie 117, ~a şi izolarea 120, părţi de propoziţie care pot fi ~ 117, 118.

ARGOU, 242, 244.

ARHIFONEM, ~ul *N* 347, 349, *P* 351 şi *S* 350 în romînă ; ~ul *T* în rusă 346.

AROMÎNĂ, trecerea lui *-u* de la participii la *-i*, *-ă* în ~ 696.

ARTICOL, ~ul în romînă : adjectival 417, enclitic la toponimice 571, 572, genitival în graiul bănăţean 694 ; ~ul *-ul* 524, 525.

ASIMETRIE, ~a şi relaţia dintre conţinut şi expresie în limbă 684.

ATRIBUT, ~ul în romînă 415—417 : adjectival 556, 567, pronominal 267, 276, relaţia lui cu complementul indirect 267, 276 ; ~ ul izolat cu sens predicativ în rusă 118.

* Paginaţia revistei este dublă : o paginaţie în continuare care cuprinde toate numerele din an şi o paginaţie a fiecărui număr în parte. Trimiterile din indice se referă la **paginaţia în continuare.** Iată şi corespondenţa acestei paginaţii pe numere : p. 1—122 = nr. 1, 123—228 = nr. 2, 229—340 = nr. 3, 341—492 = nr. 4, 493—612 = nr. 5, 613—760 = nr. 6.

Ă

Ă în graiul muntean 253 ; ~păstrat la verbele în *-ăi* în graiul moldovean, muntean, oltean 249 ; ~ neînchis în graiul oltean 249, 251 ; ~ trecut la *a* : din pronumele *mă* şi protonic în graiul gorjean 258, în toponimice bucovinene transcrise după ortografie germană 75 ; ~ trecut la *e* în toponimice din Transilvania 77 ; ~ trecut la *i* în graiurile moldovean şi muntean 249 ; ~ trecut la *o* în toponimice 75, 77.

B

B trecut la *m* în română 300 ; palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100.

BIBLIOGRAFIE, ~a lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 mai 1961 pînă la 1 mai 1962 445—483.

BILINGVISM dialectal 622.

BIT, definiţie 235.

BULGARĂ, antroponimice în ~ : etimologii greşite 525, 526, de origine românească 526.

C

C, epenteza lui ~ în graiul crişean 332 ; palatalizarea lui ~ în graiul bănăţean 694, crişean 332 şi muntean 694 ; ~ urmat de *i* trecut la *ś*, *j* în graiurile ardelean şi moldovean 297 ; ~ urmat de *i* transcris *cz*, *ck*, *tsch* în toponimice bucovinene transcrise după ortografie germană 75.

CALC, ~uri în română după engleză 398, franceză 147, germană 144, 147, 398, 638, 639, latină 141, 147, rusă 398, sîrbă 92, slavă 56.

CANAL, ~ul în teoria informaţiei 233.

CATEGORIE, ~i noţionale 225.

CIBERNETICĂ 232.

CÎMP terminologic 607.

CLASIFICARE, ~a cuvintelor după raportul lor cu propoziţiile sau cu îmbinările de cuvinte 227 ; ~a propoziţiilor după conţinut şi formă 368, după scopul comunicării 366—374 ; ~a stilurilor după criteriul expresivităţii 364.

CLIŞEU, ~e lingvistice în publicistică 203.

COD, definiţia ~ului în teoria informaţiei 233.

CODARE, ~a în teoria informaţiei 233.

COMPLEMENT, ~ele circumstanţiale în limba română contemporană 417, 418 ; ~ul circumstanţial cumulativ : definiţie 378, elemente prin care se introduce 379 ; ~ul circumstanţial al excepţiei 382—384 ; ~ul circumstanţial predicativ izolat în rusă 118.

COMPUNERE, ~a în stilul tehnic-ştiinţific şi publicistic din română 395 ; ~a prin apoziţie în română 396—397.

COMUTARE, raportul de ~ între foneme 128, 129.

CONTAMINARE, 72, 277—279.

CONTEXT, ~ul şi termenul tehnic 605 ; ~ul în care se produce neutralizarea opoziţiilor 353.

CONTINUU, ~l în fonetică 129.

CONŢINUT şi formă în gramatică 225, 226 ; simetria, asimetria şi relaţia dintre ~ şi formă în limbă 684 ; neutralizarea opoziţiilor din planul ~ului 354.

COORDONARE 507—513 : definiţie 509, între fraze 508, între propoziţii principale 509, 510, cauzale 509—511, concluzive 511, copulative 511, 512, disjunctive 512, 513.

COREEANĂ, sunetele *b*, *p* în ~ 124.

CUVÎNT, valenţa ~ului 519 ; ~ul termen 606 ; cîmpul terminologic al ~ului 607 ; îmbinări de ~e 515, 516 ; ~e compuse 521, 522 în română ; ~ul *scrisoare* în română 56—66.

D

D dur în graiurile muntean 251, 252 şi oltean 252 ; palatalizarea uşoară a lui ~ în graiul gorjean 258 ; palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100 ; ~ neiotacizat la verbe în graiul oltean 253 ; ~ final în rusă confundat cu *-t* 346.

DATIV, ~ul posesiv în română 267—276.

DEAFRICATIZARE falsă în română 293.

DECODARE, ~a în teoria informaţiei 233.

DEFRICATIZARE falsă în română 293, 297, 500.

DEPALATALIZARE 291, 292; ~a lui *ĉ*, *ĝ* în graiul gorjean 258; ~a lui *ĵ* 294.
DEROTACIZARE, falsă ~ în română 293.
DESINENŢĂ, ~a *-i* la indicativul prezent, persoana a II-a a verbelor în română 359.
DEZIOTACIZARE, ~a în română 292.
DIALECTOLOGIE, obiectul ~i 698; ~ structurală 617—626; ~a structurală şi cea tradiţională 623, 624, 626; diasistem 619, 620, microsistem 620, zone de tranziţie 622, 622 în ~.
DIASISTEM, ~ul în dialectologia structurală 619, 620.
DICŢIONAR, ~e **unilingve**: ~ul etimologic al lui Cihac: paralelă cu ~ul lui Miklosich 322, 323, cu *~ul limbii române moderne* 319, 320, 322, elemente româneşti comune cu albaneza 194, 326, 327, elementul maghiar 325, 326, slav 320—322 împrumutat prin filieră maghiară 194, elementul turc 324, 325, etimologii greşite 201, necunoscute 199; *~ul de neologisme* 608—611: variantele 610, 611, cuvinte care au fost omise în lucrările lexicografice moderne 336, sensuri lipsă la unele cuvinte 336, 337, termeni sportivi greşit definiţi 338, 339, cuvinte omise 339, 340, 609; discuţii despre *~ul limbii poetice a lui Eminescu* 17—20; ~e **bilingve**: englez-român 311, 312; maghiar-român 333—335, 443—444: ordinea sensurilor 335, sinonime 333.
DIFTONG, ~ul *ai*, *ăi* în graiul oltean 250; ~ul *ea* după labiale 302, 305, după *s*, *ţ*, *z* 251 trecut la *a* în română; ~ul *ea* în graiul oltean 251; ~ul *ia* în graiul muntean 249; ~ul *ei* în graiul oltean 250; ~ul *eo* în graiul oltean 250; ~ul *ie* trecut la *e* 292; ~ul *oa* în graiul oltean 250, 251, 258; ~ul *oi* în graiul oltean 250.
DIFTONGARE, ~a condiţionată a lui *e*, *o* 694; ~a vocalelor accentuate în catalană, franceză, italiană, portugheză, provensală, română 98.
DISCONTINUITATE, vorbirea familiară, populară şi ~a 97, 98; ~a în stilul artistic al limbii române 3—12.
DISCONTINUU, ~l în fonetică 129.

E

E neînchis în graiul oltean 251; închiderea lui ~ prin asimilare şi disimilare în graiul muntean 249; ~ urmat de labială 305, de *r* 302, 305, de *s*, *ţ*, *z* 251 trecut la *ă*; ~ deschis neaccentuat trecut la *i* 306; diftongarea condiţionată a lui ~ 694; preiotacizarea lui ~ la început de silabă 203.
EDIŢIE, notele din ~a din 1962 a teatrului lui V. Alecsandri 223, 224; despre ~a *Liturghierului* lui Coresi 433—438; note la ~a din 1962 a poeziilor lui Coşbuc 221, 223; ~a operelor cronicarilor munteni 216—220; erori în ~ile poeziilor lui M. Eminescu 431, 595—599, 651, 652, 667—673.
ELIPSĂ, ~a predicatului în română 419.
EPENTEZĂ, ~a lui *c* în graiul crişean 332.
ETIMOLOGIE, ~a în *Dicţionarul de neologisme* 611; ~i din albaneză 301, bulgară 30, 46, 46, 178, 295, 296, 527, 645, engleză 175, 398, franceză 27, 29, 30, 42, 56, 147, 151, 175, 177, 180, 232, 274, 281, 299, 306, 329, 398, 546—548, 610, 641, germană 53, 54, 67, 69, 70, 72, 80, 106, 113, 144, 147, 155, 175, 176, 398, 402, 404, 551, 552, 610, 611, 638, 640, 644, 646, greacă 27, 54, 56, 60, 178, 280, 294, 298, 306, 534, 701, italiană 148, 280, 610, 641, latină 30, 31, 36, 41, 44, 50, 56, 70, 141, 144, 147, 150, 199, 278—280, 282, 297, 303, 305, maghiară 53, 54, 56, 69, 70, 77, 78, 80, 81, 92, 177, 295, 296, 298, 302, 305, 401, 541, 543, 644, polonă 549, rusă 27, 320, 398, 639, sîrbă 12, 30, 46, 54, 295, 552, slavă veche 43, 51, 52, 53, 56, 78, 178, 295, 296, 299, 526, tătară 555, turcă 295, 400, 401, 553, 555, ţigănească 71, 72, 329, ucraineană 299, 349 în română; ~i din mediolatină, română, turcă, ucraineană în iugoslavă 525.
EXPRESIE, v. FORMĂ.
EXPRESIVITATE, clasificarea stilurilor după criteriul ~ţii 364.

F

F, palatalizarea lui ~ 293, 294 în graiul din Vama Buzăului 100; depalatalizarea lui ~ 294; ~ urmat de *r* trecut la *h* 295, 296.

FIGURĂ, ~i etimologice în romînă 332.
FONEM, ~ul în lingvistica actuală 125—130; ~ şi sunet 127; alofonele, invarianţii, variaţii şi varietatea ~ului 128, 129; raportul de comutare între ~e 128, 129.
FONETICĂ, continuul şi discontinuul în ~ 129.
FONOLOGIE, unităţi marginale şi periferice în ~ 621.
FORMĂ şi conţinut în gramatică 225, 226; asimetria, simetria şi relaţia dintre ~ şi conţinut 684.
FRANCEZĂ, accentul grav şi ascuţit în ~ 181; redarea toponimicelor spaniole în ~ 77; diftongarea vocalelor accentuate în ~ 98.

G

G, palatalizarea lui ~ în graiurile bănăţean şi muntean 694; ~ urmat de *i* trecut la *j* 293.
GENITIV, ~ul autorului exprimat prin atribut adjectival 556—567.
GEOGRAFIE, ~a lingvistică şi metodele structurale 620.
GERUNZIU, ~ul folosit în complemente circumstanţiale 417, 418.
GLOSAR regional din regiunile Cluj 405—408, Oltenia 261—263, 265; Suceava 647—649; cuvinte care nu au mai fost atestate în alte lucrări lexicografice 263, 266, 408, 649; ~ul ediţiei operelor cronicarilor munteni 218.
GRAI, zone de interferenţă între ~uri 95, 96; ~uri mixte şi de tranziţie 87—94; *~ul din Banat*: palatalizarea lui *c, g* 694, articolul genitival 694, cuvinte care nu apar în ~ul din nord-vestul Olteniei 92; *~ul crişean*: palatalizarea lui *c* 332, *ğ* pronunţat *j* 694, trecerea lui *-u* de la participii la *-t, -ă* 696; caracterul mixt al *~ului din Dobrogea* 93—94; *-ul moldovean*: *ă* trecut la *î* 249, *ea* 249, *c* urmat de *i* trecut la *ş* 297; *~ul muntean*: *ă* trecut la *î* 249, *ea* trecut la *ia* 249, *s, ţ* şi *z* dure 251, palatalizarea lui *c, g* 694, *d* şi *p* dure 251, 252, perfectul compus cu *-ră* 254, deosebiri faţă de ~ul oltean 691; *~ul oltean*: particularităţi fonetice 90—92, lexicale 91, morfologice 90; particularităţi fonetice comune cu ~urile bănăţean 257, 258, moldovean 257, muntean 257; *~ul gorjean* 258; *~ul de la Vama Buzăului*: particularităţi fonetice 97—100, lexicale 102—105, morfologice 101, 102, asemănări cu cel muntean 101.
GRAMATICAL, construcţii ~e care exprimă cumulul şi excepţia 373—386; mijloace ~e 224, 225.
GRAMATICĂ, principii de studiere a ~cii 223—228; formă şi conţinut în ~ 225, 226.

H

H, caracterul faringal al lui ~ 695; valoarea lui ~ în romînă 156; afereza lui ~ 156 în romînă.
HIPERCORECT, forme ~e asimilate de limba literară 291—300.
HIPERCORECTITUDINE 171—180; ~a vocalică 301—307, consonantică 290—293, morfologică 173: folosirea articolului posesival în genitiv 173, lexicală: hiperenglezisme 176, hiperfranţuzisme 174, 175, hipergermanisme 175, 176, hiperspaniolisme 176.
HIPERURBANISM, v. HIPERCORECTITUDINE.

I

I, valoarea lui ~ final în romînă 238; ~ epentetic în *Psaltirea scheiană* 211, 212; ~ înlocuit prin *i* în textul editat din *Îndreptarea legii* 699; păstrarea lui ~ în cuvîntul *direptate* în graiurile din nord-vestul Olteniei 90; ~ după *s, ţ, z* trecut la *î* în graiul oltean 251.
INFINITIV, ~ul folosit în construcţii circumstanţiale 417, 418; folosirea ~ului lung în romînă 314—317: în construcţii impersonale 316, în locul celui scurt 314, 315.
INFORMAŢIE, teoria ~i 231—233; cod, codare în teoria ~i 233.
INTERFERENŢĂ, zone de ~ între graiuri 95, 96.

INTONAŢIE, ~ a în propoziţie 515.
INVARIANT, ~ ele fonemelor 128.
IOTACIZARE, ~ a verbelor în graiul oltean şi muntean 253, 254.
ITALIANĂ, accentul grafic şi fonic în ~ 181, 182; sufixul *-ella* în ~ 152.
IUGOSLAVĂ, antroponimice de origine romînească în ~ 525.
IZOLARE, îmbinările de cuvinte şi ~a în rusă 518; apoziţia şi ~a în rusă 120.

I

Î, ~ trecut la *a* în toponimice din Banat 75, la *e* 75, la *i* 75, 77, la *o* 75 şi la *u* 75, 77 în toponimice din Banat şi din Transilvania.
ÎMBINARE, ~a de cuvinte 514—523; ~a şi sintagma 514; clasificarea ~ilor după cuvîntul principal 517; ~a şi cuvîntul 515, 516, expresia frazeologică 516, izolarea 518, părţile de propoziţie 515, propoziţia 515; ~a în coordonare 517, 518 şi în subordonare 517.

J

J, dur şi moale în graiul din Vama Buzăului 101; ~ în loc de *ğ* în graiul crişean 694.

L

LATINĂ, ~a balcanică 689, 690.
LEXICOGRAFIE, istorie a ~i romîneşti: activitatea lui A. de Cihac 190—201, 318—327, A. T. Laurian şi I. Massim 674—680.
LICENŢĂ, diferenţierea grafică a ~elor poetice 661—666.
LIMBĂ, modelul formal în ~ 502; factorul geografic şi cel social în ~ 358, 359; bogăţie şi concentraţie în ~ 363; ~ şi vorbire 607; structura stilistică a ~ii 361, 362; ~ **a comună** 359, 360, **generală** 360, 361; ~ **a literară**: opoziţia dintre ~a literară şi cea populară 358—360, 363—365; ~a literară şi cea naţională 357, 360, 361; ~*a literară romînă*: forme hipercorecte 291—307, structură stilistică 357—365, element maramureşean 210, 211; cultivarea ~ii: folosirea lui *doar* pentru *numai* 13—15, a lui *în exclusivitate* 15—16; clişee lingvistice 203, neologisme 202, 203, cuvinte cu sensuri noi 131—139 în stilul publicistic; termeni folosiţi impropriu 421—424; ~*a scriitorului*: ~a lui Caragiale: neologisme 219, folosirea timpurilor prezent 162, 163, perfect simplu 165—168 şi perfect compus 163—168, vorbire directă 159—161 şi indirectă liberă 160—161; ~ **a populară** 247, 359, 360: ~a populară şi cea vorbită 246, caracterul general al ~ii populare 243—247, variantele stilistice ale ~ii populare 360, elemente ale limbajului tehnic, ştiinţific şi artistic în ~a populară 244.
LINGVISTICĂ, ideile filozofice ale lui Lenin şi dezvoltarea ~cii contemporane 499—506; ~a matematică 232; ~a structurală: definiţie 503, obiect 504, 506.
LOCUŢIUNE, ~a *faţă de* 21—23.

M

M, palatalizarea lui ~ 100, 293, 294, 296, 297; ~ trecut la *v* în graiul popular 299.
MAGHIARĂ, antroponimice cu etimologii greşite în ~ 525.
MAŞINĂ, ~a de tradus, de redare a informaţiei 503.
MATERIE, definiţie 504, 505.
MESAJ, definiţie 232.
MODEL formal în limbă 502.
MICROSISTEM, ~ul în dialectologia structurală 610.
MORFEM, definiţie 496.
MORFONEM, definiţie 349.

N

N, arhifonemul ~ în romînă 349; neiotacizarea lui ~ în graiul oltean 253.
NEOLOGISM 283—290, definiţie 140, 336; ~ul la cronicarii munteni 269, la Caragiale 219.

NEUTRALIZARE, ~a opoziţiilor lingvistice 343—356; ~a în fonologie 343—352; ~a semnului lingvistic 355; ~a şi alternanţele fonologice 349; ~a şi omonimia, sinonimia 354; ~a în planurile paradigmatic şi sintagmatic 345, 346; ~a opoziţiilor din planul conţinutului 354; ~a în lexic 352, 353, 355 şi în morfologie 352—354, în sintaxă 355; ~a opoziţiei surd-sonor în rusă 345, 347, 348.

O

O, diftongarea condiţionată a lui ~ 694.
OMONIMIE, ~a multiplă 353; ~a şi neutralizarea 354.
OPOZIŢIE, ~a latentă în limbă 346; ~a dintre limba literară şi cea populară 358, 360, 363—365; neutralizarea ~i de conţinut 354; neutralizarea ~ilor din planurile paradigmatic şi sintagmatic 345; a~ în lexic 355; ~a surd-sonor în rusă 345.

P

P, arhifonemul ~ în romînă 357; ~ din graiul muntean 251, 252 şi din cel oltean 252; palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100; sunetul ~ în coreeană 124.
PALATALIZARE, ~a labialelor 89, a dentalelor 90 în graiul oltean; ~a lui *c* în graiurile bănăţean, muntean 694, oltean 250, crişean 332; ~a lui *d* în graiul gorjean 258; ~a lui *g* în graiurile bănăţean, muntean 694; ~a lui *t* 293, 294, 296, 297.
PARATAXĂ, ~a ca procedeu expresiv 111.
PERFECT, ~ul simplu şi compus cu valoare de trecut în graiul oltean 254; ~ul simplu 165—168 şi compus 163—168 la Caragiale.
POSESIV, dativul ~ 267—276.
PREDICAT 227.
PREFIX mobil 693; cuvinte formate cu ~ul *a-* 141, 145, 148, *ad-* 143, 145, *ante-*, *anti-* 397, 546, *ex-*, *extra-*, *dez-* 397, *în-* 305, 397, *inter-*, *non-*, *pre-*, *sub-*, *supra-* 397 în romînă.
PREPOZIŢIE, sistemul ~ilor 108, sensul ~ilor 108, 109; valoarea ~ilor *la*, *fără* 109.
PREZENT, timpul ~ la Caragiale 162, 163.
PRONUME, sistemul ternar al ~lui demonstrativ în graiul oltean 253, 256; ~ele personal *ieu* în cazul acuzativ 696; ~ele reflexiv şi dativul posesiv 272, 273.
PROPOZIŢIE, definiţie 227; clasificarea ~ilor după conţinut şi formă 368, după scopul comunicării 366—374; felul ~ilor interogative 372—374; ~a cumulativă 376—378; ~a enunţiativă 369—372; ~a excepţiei 384, 386 în romînă; părţi de ~ de adresare 119, introductive 118, multiple, omogene 119, modale, comparative 118; felul părţilor de ~ izolate 117.
PSEUDOPREFIX, cuvinte formate cu ~ul *aero-*, *auto-*, *baro-*, *cvasi-*, *hidro-*, *micro-* 397, *pluri-* 112, *pseudo-*, *semi-*, *simili-*, *tri-* 397.

R

R dur în graiul din nordul şi sudul Olteniei şi din Transilvania 251.
RECŢIUNE, ~a în rusă 119.
REDONDANŢĂ 231—241; ~a la nivelul fonologic 238, 239 şi în morfologie 239; raportul dintre ~ şi inutilitate 240; ~a şi cantitatea de informaţie 693.
ROMÎNĂ, ~a comună 690.
ROTACIZARE, ~a în romînă 693.
RUSĂ, arhifonemul *T* în ~ 346; apoziţia în ~ 117, 118; atributul izolat în ~ 118; neutralizarea lui *-t*, *-d* în ~ 245; părţi de propoziţie multiple în ~ 119; părţile de vorbire în ~ 227; legăturile sintactice în ~ 118, 119.

S

S, arhifonemul ~ în romînă 350; ~ din graiul oltean 251 şi în cel din Vama Buzăului 101.
SEMN, ~ul lingvistic 495, 496.
SILABĂ 502.
SIMETRIE, ~a şi relaţia dintre conţinut şi expresie în limbă 693.
SINCRETISM 353.
SINONIMIE, ~a şi neutralizarea 354.

SINTACTIC, construcţii ~ce care exprimă cumulul, excepţia în română 375—386; legături ~ce în rusă: acord, recţiune, alăturare 119, corelaţie 119, 121.
SINTAGMĂ 514—523, definiţie 514.
SINTAXĂ, neutralizarea în ~ 355; tendinţe în ~a limbii române contemporane: adverbul ca element de legătură între propoziţii 418, 419, apoziţia 416, 417, articolul adjectival 417, atributul 415—417, complemente circumstanţiale 417—418, elipsa predicatului 419.
SISTEM, ~ele în dialecte şi în stiluri 622.
SLAVĂ, antroponimice în vechea ~ 528.
SPANIOLĂ, accentul în ~ 181, 182.
STATISTICĂ, ~a matematică în stilistică 357, 361.
STIL, definiţia ~ului 362; clasificarea ~urilor după criteriul expresivităţii 364; ~ul artistic: procedeul discontinuităţii 3—12 la Arghezi 6, Barbu E. 5, 7, 9, Bogza Geo 5, Delavrancea 3, 4, Stancu Z. 9—11; ~ul publicistic: compunerea 395; ~ul ştiinţific: compunerea 395.
STILISTIC, structura ~ă a limbii române 357—365; discontinuitatea ~ă în vorbirea populară şi în cea curentă 6—8; variantele ~ce ale limbii populare 360.
STILISTICĂ, obiectul ~cii 361, definiţie 362; ~a şi statistica matematică 357, 361.
STRĂROMÎNĂ 690.
STRUCTURĂ, definiţie 501.
SUBIECT 228.
SUBORDONATĂ, ~e paratactice explicative şi interferente 110; intonaţia, pauza 109, topica 109, 110 în ~ ele paratactice.
SUBSTANŢĂ v. CONŢINUT.
SUFIX, cuvinte formate cu ~ul- *elle* 112, *-elle* 151, 152 în franceză; cuvinte formate cu ~ul *-ella* în italiană 152; ~e noi în antroponimicele româneşti 151—153; cuvinte formate cu ~ul *-a* 149, *-ame* 143, *-an* 68, *-anţă* 143, *-ar* 101, 113, 305, *-atic* 54, *-ă* 54, *-(ă)tate* 211, *-ău* 277, *-ca* 531, *-că* 55, *-ean* 562, 563, 566, 567, *-easă* 141, *-el* 44, *-ela* 152, *-elnic* 71, *-er* 28, 45, *-esc* 55, 563, *-eşte* 55, *-eta* 151, 152, *-etate* 45, *-ete* 256, 257, *-i*, *-ian* 556, 559, 566, 567, *-(i)bil* 147, *-ic* 45, 563, *-ie* 147, *-ime* 55, *-ina* 152, *-ism* 397, 546, *-ist* 113, 397, 546, 563, *-it* 55, 397, *-(it)ură* 279, *-iţă* 141, *-iu* 397, 400, *-iza* 397, *-lea* 530, *-lic* 72, *-nic* 55, 71, *-oaică* 55 *-oare* 64, *-og* 278, *-or* 101, *-os* 55, *-otean* 278, *-tor* 142, *-ţie*, *-ţiune* 288, *-ui* 541, 542, *-ură* 149, 304, *-uş* 55, *-uţ* 55, 332, *-uţă* 55 în română.
SUNET şi fonem 127; criterii de clasificare şi de distingere a ~elor: fonetic 126, 127, fonologic psihologic 127, fonologic structural 127, 128.

Ş

Ş dur în graiul din Vama Buzăului 101; ~ trecut la *s* în toponimicele *Şighişoara*, *Şebeş* 77.

T

T, palatalizarea uşoară a lui ~ în graiul gorjean 258; urmat de *e*, *i* în graiul din Vama Buzăului 100; ~ final în rusă 346.
TEORIE, ~a circulaţiei cuvintelor a lui Hasdeu 192, 193; ~a informaţiei 233.
TERMEN, cuvîntul şi ~ul 600; ~ul şi omonimia 605, polisemia 604 sinonimia 604, 605.
TERMINOLOGIE, ~a şi nomenclatura 606, 607; ~a obişnuită şi ştiinţifică 604; căi lexicale de formare a ~i ştiinţifice 605; influenţa germană asupra ~i nautice (fluviale şi maritime) româneşti 638—643; ~a sportivă în *Dicţionarul de neologisme* 335—340; dublete în ~a lingvistică din rusă 608.
TEXT, ~ul poeziei *Luceafărul* de M. Eminescu 667—673.
TOPONIMIC, ortografia ~celor româneşti 568—573; articolul enclitic în ~cele româneşti 571—572; apropierea ~celor de cuvinte comune 80, 81; ~ce bucovinene transcrise în ortografie germană 75; redarea ~celor spaniole în franceză 77.
TRADUCERE, ~i din engleză 308—313, rusă 212—213 în română; experienţe de ~ automată în ţara noastră 439, 440.

TRANSLITERARE, ~a folosită în editarea textelor romînești vechi scrise cu cirilice 653—655.

TRANSCRIERE, norme de ~ a textelor romînești vechi din secolele XVI—XVIII 653—660, 698, 699; norme de ~ a textelor din secolul al XIX-lea scrise cu litere latine 578—581: vocale 578—580, diftongi 580, consoane 580, semne specifice 581; norme de ~ a normelor și cuvintelor rusești în romînă 83—86.

TRANZIȚIE, zone de ~ în dialectologia structurală 621—623.

Ț

Ț, dur în graiurile oltean 251 și din Vama Buzăului 101.

U

U, dispariția lui ~ final în romînă 582—594; trecerea lui ~ final de la participii la *t*, *ă* în aromînă și în graiul crișean al dacoromînei 696; ~ final în ortografia antroponimicelor 587, 588 și a toponimicelor 588, 589.

UCRAINEANĂ, antroponimice cu etimologii greșite în ~ 525.

UNITATE, ~ți marginale și periferice în fonologie 621.

V

V, palatalizarea lui ~ în graiul din Vama Buzăului 100; înainte de *a*, *o*, *u* trecut la *h* 296; ~ trecut la *m* în limba populară 299.

VALENȚĂ, ~ a cuvintelor, definiție 519.

VARIANTĂ, ~ele condiționate (poziționale) și libere ale fonemelor 128; ~ele stilistice ale limbii populare 360.

VARIETATE, ~a fonemului 128.

VARIAȚIE, ~i libere 351, 352.

VERB, ~e romînești de origine maghiară 541, 542.

VORBIRE, limbă și ~ 607; ~a populară și cea curentă (familiară) 8; ~a familiară cultă și cea populară 247; părțile de ~ ale limbii ruse 227; clasificarea părților de ~ după criterii morfologice și sintactice 227; ~a indirectă liberă 160, 161 și ~a directă 159, 160 la Caragiale.

Z

Z dur în graiul din Vama Buzăului 101.

ZGOMOT, ~ul în teoria informației 233.

ZONĂ fonologică și fonetică 620, 621.

INDICE DE AUTORI*

A

Aaron, F. 62, 537
Abraham, S. 684
Ahmanova, O. S. 362, 514, 516
Allarcos, Llorah Emilio 619
Alderson, A. D. 72
Alexi, Th. 68, 142, 278, 281, 547
Alvar, M. 76
Andrieșcu, Al. 208
Anton, A. 639, 640, 643
Antonescu, G. M. 547
Antonescu, Nae 543—545
Apreotesi, G. 419
Arghezi, Tudor 289
Aristen, Alexis 697
Arvay, Friedrich von 638—643
Arvinte, V. 112, 172, 174, 296

* Cifrele scrise cu caractere **seminegre** indică autori de articole publicate în revistă în anul 1962. Celelalte trimit la autori citați.

Asan, Finuța 108, 141, 145, 267—271, **400—401**, 578, 627, 628
Avanesov, R. I. 689, 695
Avram, Andrei **328—330**, **343—356**, **617—626**, 684
Avram, Mioara 375—378, 381, 385, 386, 507, 509, 510, 574, 575, **653—660**

B

Bakos, Ferenc 443, 444
Balaj, Teofil 608
Balassa, József 543
Bally, Ch. 357, 362
Barbu, Marian 265
Barcianu, Sab. Pop. 142, 195, 278, 281
Bauche, H. 242
Bălan, I. D. 207
Bălăceanu, C. 235, 236, 241
Bălcescu, N. 216, 217
Béldescu, G. 209
Bena, Augustin 77
Beneš, P. 416
Beniuc, M. 289, 333
Berkov, V. P. 519
Bertagaev, T. A. 606
Berza, M. 216
Besevliev, V. 685
Bianu, I. 116, 655, 658
Bloomfield, L. 515
Boceanu, Ion 552
Bogdan, D. P. 589
Bogdan-Duică, G. 596
Bogrea, V. 250, 400, 401, 545
Bokariov, E. 608
Bolocan, Gh. **83—86**, 207, 347
Bondarenco, F. N. 118
Bonțideanu, P. S. 639—641, 643
Bordeianu, M. 112, 213, 214
Botez, D. 157, 289
Bourciez, E. 701
Breban, V. 333
Brîncuș, Gr. 87, 90, 91, **248—260**, 690, 691
Brînzeu, F. 408, 409
Budagov, R. A. 204, 208, 311, 364
Budai-Deleanu, I. 144—147
Bujeniță, I. **638—643**
Bulgăr, Gh. 3, 4, 6, 202, 205, **333—335**, **411—420**, 512, 578, 608
Butturas, Ath. 528
Byck, J. 155, 171, 175, 209, 256, 257, 302—304, 627, 658

C

Caba 408—410
Camariano, Nestor 710, 711
Camilar, Eusebiu 289
Canarache, Ana **21—23**, **314—317**, **421—424**
Candrea, George 408, 410
Candrea, I. A., 15, 69, 71, 72, 147, 148, 154, 177, 178, 211, 250, 264—266, 278, 279, 281, 295, 297, 298, 301, 303, 401, 408—410, 529, 531, 532, 543, 549, 583, 584, 591, 594, 644, 649, 650,
Candrea, S. 231
Cantacuzino, Const. 216
Capidan, Th. 524—527, 530, 534
Carabulea, Elena 108, **366—374**
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 684
Carp, Mihail 208
Carpenter, Charles 368
Cartojan, N. 658
Catiforos, Antonio 701, 702
Cazacu, B. 3, 6, 101, 171, 207, 209, 293, 303
Călinescu, G. 287, 288, 596, 675
Călinescu, M. 203
Căpleșcu, C. 578
Cărăbiș, Vasile **261—263**
Chaintraine, P. 685
Chaurand, J. 80
Chiricuță-Marinovici, Rita 333
Ciauşanu, G. F. 264—277, 649
Čičagov, V. K. 532
Cihac, Alexandru de 70, 190—201, 278, 318—327, 547, 548
Ciobanu, Elena **682—683**
Ciobanu, Fulvia 108, **375—386**, 417
Cioculescu, Şerban 202, 283—287
Cipariu, T. 676, 677
Cîndea, Spiridon 433—438
Cochrane, G. K. 619
Codrescu, T. 195
Coman, C. 67, 72, 263—265, 408—410, 649

Conea, I. 77, 80
Constantinescu, I. 231
Constantinescu, N. A. **524—532**
Contraș, Eugenia **627—637**
Cornilă, Șerban Gh. 433, 435, 436
Costa, Traian **595—599**
Costin, L. 69, 409
Costinescu, I. 546
Coteanu, I. **3—12**, 88, 95, 97, 102, 105, 106, **107—112**, 180, 207, **242—247**, 249, 250, 252, 253, 256, 260, 292, 305, **357—365**, 411, **495—498**, 523, 602, 624, 625, 684, 688, 696
Courtenay, Baudouin de 127
Cozianul Mardarie 539
C. R. vezi **Regman, C.**
Crețu, Gr. 662
Crețu, I. **425—432**, 596, 667—673
Cristureanu, Al. **405—408**
Csák, L. 333
Csánki 78
Cuciureanu, Șt. 212, 214
Czuczor 542

D

Dabovich, P. E. 638—640, 642, 643
Damé, F. 278
Damian, S. 203
Dan, Dimitrie 532
Dan, Ilie **647—649**
Dauzat, A. 172, 399
Daveluy, A. 533
Dănăilă, I. 112
Dănilă, N. 174
Densusianu, O. 6, 15, 60, 61, 72, 75, 171, 295, 296, 297, 301, 303, 400, 410, 411, 534, 582, 583, 585, 586, 591, 593, 594, 698
Deroequigny, Jules 311
Deșeriev, I. D. 606
Diaconescu, Paula 684
Diez, Fr. 196
Dimitrescu, Florica **131—139**, 213, 255, **387—399**, 521, **653—660**
Domonkos, Erika **439—440**, 684
Doreanu, N. 287
Doroszewski, Witold 626
Dosoftei 116, 117
Dragomir, Mihu 207
Dragomirescu, Gh. N. **17—20**, 385
Drăganu, N. 65, 69, 70, 75, 76, 78, 80, 81, 97, 98, 171, 211, 212, 350, 367, 401, 409, 433, 533, 544, 635
Drăgălina, P. 88, 89
Drimba, Vladimir 434
Dumbravă, Mihai **221—224**
Dubois, J. 396
Dumistrăcel, Stelian 214
Dumitrașcu, Pompiliu 202
Duridanov, I. 685

E

Eftimiu, Victor 284
Elcock, W. D. 179
Eminescu, M. 115, 116
Escoffier, S. 106

F

Fahir, Iz 72
Fanache, V. 207
Farinaccius 697
Fațea Gheorghios 701, 702
Fira, G. 277
Fischer, I. 213, 395, 396, **577—581**, 685
Fogarasi 542
Fortunatov, F. F. 227, 514
Fourquet, J. 618, 623
Franceseato, Giuseppe 619
Frings, Th. 642
Frîncu, Teofil 408, 410
Frumkina, R. M. 362
Fuss, M. 196

G

Gackaev, K. E. 214
Gáldi, Ladislau 115, 116, 332
Galffy, Mózes 626
Galkina-Fedoruk, E. M. 514
Gardette, P. 642
Gălăbov, I. 685
Georgescu, Paul 203

Georgiev, Vl. 685
Ghergariu, L. **541—543**, 544
Gheţie, Ion 278
Gheţie, I. 7, 417
Gigli, Girolamo 702
Gilliéron, J. 172
Giosu, Ştefan 215
Gîlceseu, Th. 249—251, 253, 256, 258
Gladisch, W. 639—641, 643
Goian, Gheorghe 328, 329, 605
Golopenţia, S. 362
Graur, Al. 79, 107, 148, 171, 172, 209, 249, 256, 257, 274, 295, 298, 303, 304, 339, 370, 371, 411, 416, 507, 509, 510, 511, 520, 523, 583, 687
Grămadă, I. 428
Grămadă, N. 75, 77
Grebe, Paul 634, 637
Greceanu, Radu 216
Grecescu, Const. 217
Grecianu, Şt. D. 218
Gregorian, M. 216—218, 251, 253, 258, 260
Griera, A. 76
Grigoreseu, Mioara v. Avram, Mioara
Grinčenko 525
Grosse, Rudolf 626
Grozoni, Ion 204
Guilbert, L. 396, 399
Guţu-Romalo, Valeria 397, 633, 684
Gvozdev, A. N. 357, 514, 516

H

Halici, Mihail 69, 70
Harmatta, J. 685
Harris, Z. 519
Hasdeu, B. P. 154, 191—196, 198, 211, 302, 400, 551, 552, 582
Havers, W. 518
Havránek, B. 365
Heilmann, Luigi 619
Heussler, Fritz 172
Hill, G. 537
Hinkulov, I. 193
Hirsch, E. 76
Hjelmslev, Louis 343
Horálek, R. 365
Hristea, Th. **171—180, 210—216, 291—307**
Hunfalvy, Pál 323

I

Iacob, Şt. 96
Iarovici, Edith **308—313**
Iarţeva, V. N. 514
Iftinchi, G. 403
Iliescu, Adriana 205
Ilieş, Aurora 218
Ilievski, P. 694
Ionaşcu, Al. 255, 256, 384, **688—696**
Ionaşcu, I. 216
Ionică, Ion **112—115**
Ionică, Şt. **608—611**
Iordan, Iorgu **13—16**, 72, 78, 80, 81, 164, 171, 172, 173, 177, 190, 202, 203, 219, 242, 246, 274, **283—290**, 294, 296, 305, 366, 367, 395—398, 411, 416, 509, 512, 556, 557, 564, 565, 570, 575, 583—586, 593, 627, **651—652**, **681—682**, 692, 693, 696
Iorga, N. 216, 217, 220
Iosifescu, Silvian 159
Istrate, G. 171, 211, 212, 214, 305, 585
Istrăteseu, Alexandrina 252, 256
Ivăneseu, G. 171, 172, 174, 210, 211, 297
Ivić, Pavel 622

J

Jaberg, K. 105
Jalbă, C. **157—170**
Jespersen, O. 515
Jinkin, N. I. 368
Jones, Daniel 125

K

Kelemen, Béla 333
Kochanowski, Jan 116
Koessler, Maxime 311, 312
Kogălniceanu, Mihail 216
Křečan, Antonin 214
Kruszewski 127
Kučera, Henry 622

Kulaghina, O. S. 497
Kumaniecki, K. 686
Kuryłowicz, J. 397
Kuznețov, P. S. 224—228, 689, 692, 695

L

Lacea, Constantin 171, 211, 250
Laurian, A. T. 70, 143, 144, 195, 281, 282, 306, 676, 677, 680
Leger, J. 399
Lemneanu, Elena 214
Lenin, V. I. 286, 308, 309, 499—501, 504—506
Leonte, Liviu 208, 212
Longhin, Valentin 204
Lotte, D. S. 604, 605
Ludescu, Stoica 216, 219
Lupaș, Lia 208

M

Macrea, D. 100, 171, 198, 209, 258, 292—295, 327, 411, 690
Maioreșcu, T. 425—428, 595, 667, 668
Maksay, M. 333
Malaxos, Manuil 697, 700
Malmberg, B. 129
Maneca, C. 209, 335, 521, 546—548, **600—603**, 608—611
Manoliu, Marcela 684
Marcu, Fl. 209, 335, 546—548, 608—611
Marcus, Solomon 684
Mareș, L. 112, **263—265, 266, 574—576, 649—650**
Maretić, T. 524, 525, 530
Marinescu, N. 639, 640, 643
Marmeliuc, D. **67—70, 154—155, 402—404**, 544, **551—552, 644—646**
Marosi, A. ***443—444***
Marouzeau, J. 172, 173, 397, 399
Martinet, André 343, 514, 917
Marx, Karl 505
Massim, I. 70, 143, 144, 195, 281, 282, 306, 674, 677
Mazilu, D. R. 425—430, 667, 670, 671
Mănucă, Dan 213
McDavid, Raven I. 626
Meliciuk, I. A. 362
Menendez Pidal, R. 79, 603
Mescianinov, I. I. 225
Meyer-Eppler, Werner 238
Meyer-Lübke, W. 98, 701
Michel, L. 642
Mieläu, P. 209
Mihail, Zamfira 215
Mihăescu, N. 202, 203, 207
Mihăilă, G. 209, 320—322
Miklós, V. 333
Miklosich, Fr. 196, 321—322, 325, 327, 530, 582, 645
Millardet, G. 172
Millea, A. 330
Miller 241
Mioc, D. 217
Mirska, H. 395, 396
Mitran, M. **507—513**
Mitterand, H. 396
Mîndrescu, Simeon C. 323
Moignet, Gérard 376, 380
Murnu, G. 326

N

Naum, Teodor A. 182
Nedioglu, G. 629
Negruzzi, Costache 684
Neiescu, I. 333
Neiescu, P. 586
Nestorescu, Virgil **603—608**
Newman, Edwin B. 235
Nicolau, Ed. 231, 235, 236, 241, 684
Niculescu, Al. 3, 4, 6, 211, 413
Nistor, Em. 204
Novacoviciu, Em. 69, 644

O

Ocheșeanu, Rodica 108, **685—686**
Odobescu, Al. 678, 680
Oiță, I. **117—121, 224—228**
Olsen, H. 267, 274, 275, 517, 518
Olteanu, Pandele 549
Orr, John 172
Országh, L. 333, 334

Otobîcu, C. 208
Otrebski, J. 210, 214
Oţetea, Andrei 699

P

Paasch 640, 641, 643
Paduceva, E. V. 362
Pamfil, V. 333
Pamfile, Tudor 68
Panaitescu, P. P. 216, 219
Panaitescu, Val. 208
Panţu, Zach. 69
Papadopol, Paul I. 701
Papahagi, T. 331, 408—410
Papazoglu, Ianache 674
Pascu, G. 256, 278, 529, 554, 555
Paşca, Şt. 80, 264—266, 278, 409, 410, 529—531, 644
Păcală, V. 408, 410
Pătruţ, I. 91, 703
Perpessicius-Panaitescu, D. 115, 286, 287, 425, 426, 670
Peşkovski, A. M. 119, 514, 517
Petrina, Liviu 208
Petrişor, Marin 87—94, 259
Petrovici, E. 75, 77, 81, 82, 90, 97, 101, 171, 202, 251, 252, 258, 291, 292, 306, 585—587, 596, 621, 690
Petrovski, N. A. 532
Petruševski, M. D. 685
Philippide, Al. 171, 260, 302, 529, 690
Piatkowski, Adelina 686
Pienescu, G. 221—224
Pignon, J. 396
Piotrovski, R. G. 238, 240, 619, 620
Piru, Al. 207, 701, 702
Piru, Elena 701—703
Pleşa, R. 608
Pleşoianu, G. 674
Poenar, P. 62, 537
Poenaru, C. 308
Poghire, C. 685
Polizu, C. A. 68, 278
Pontbriant, R. de 70, 195, 278, 547
Pop, Ştefan 298
Popescu, Ion 209
Popescu, C. M. 277
Popescu, Radu 216—220
Popescu, V. 546
Popescu-Marin Magdalena 108, 416
Popovici, Iosif 695
Pottier, B. 77, 79
Preda, Luca 253—255, 259, 260
Prokopovič, N. N. 516
Protopopescu, E. 546
Puşcariu, S. 80, 144, 148, 171, 173, 176, 182 193, 249, 292, 302, 304, 349, 520

Q

Quillet, A. 547
Quintescu, N. 677, 678

R

Rădulescu, Maria 214, 549
Rădulescu-Codin, I. 154
Reformatski, A. A. 606, 607
Regman, Cornel 115—117, 204, 207
Revzin, I. I. 498
Ries, J. 514, 515, 517
Riesel, Elisa 357
Rizescu, I. 108—111, 274, **379**, **514—523**, 684, **697—701**
Rocerie, Alex. 211, 684
Roessler, R. 196, 323, 325
Rohlfs, G. 76
Rosetti, Al. 97, 98, 171, 207, 208, 211, 212, 250, 293, 294, 297, 302, 305, 327, 349, 495—498, 585—592, 594, 619, 654, 659, 684, 687, 696
Rotaru, Ion 207
Rotundu, V. 214
Rudnev, A. G. 117—121
Russo, D. 218
Russu, I. I. 327
Rusu, Gr. 93
Rusu, V. 98, 112, **331—333**

S

Sala, Marius, 74—82, 573, **638—643**
Salapina, G. 684

Sandfel-Jensen, Kr. 267, 274, 275, 517, 518
Saussure, F. de 607
Săghinescu, V. 193
Săndulescu, Al. 157
Scheiner, W. 80
Schuchardt, H. 692, 693
Schultze-Hinrichs, A. 639—641, 643
Seriban, A. 70, 72, 154, 155, 177, 178, 264—266, 279, 298, 300, 301, 302, 306, 401, 408—410, 543, 547, 549, 649, 650
Seurtu, V. 191, 595—597, 599
Se-Iong 125
Seche, Luiza **277—279, 556—567**
Seche, Mircea **70—73, 190—201, 318—327,** 336, **546—550, 674—680**
Séguy, J. 76
Selişcev, A. M. 692
Sfîrlea, Lidia 93
Shannon, C. E. 235
Simensky, Th. 214
Simeonov, B. 694
Simonescu, Dan 216—220, **433—438,** 698, 699
Skalička, V. 365
Skok, P. 534
Slama-Cazacu, Tatiana 214
Sperantia, Eugeniu 204, 208
Spulber, C. A. 700
Stamati, T. 547
Stan, A. 333
Stan, E. 333
Stanca, V. **155—156**
Stankiewicz, Edward 620, 624, 625
Stati, Sorin **231—241,** 272, 353, 367, 370, 371, 509, 510, 515, 518, 522, 684, 685
Stănescu, Eugen 216—220
Steresciu, Stelian 255
Stinghe, St. 250
Stîngaciu, Elena **140—150, 279—282**
Stoikov, Stoiko 692
Străuţ, Irimie 204
Stroheymer 362
Strungaru, Diomid **582—594**
Suhotin, V. P. 514
Suhov, N. K. 606, 607
Sulică, N. 433—436

Ş

Şahmatov, A. A. 228, 514
Şandru, D. 171, 293, 301, 408, 409
Şanskii, I. M. 514
Şaumian, S. K. 497, 498, **499—506**
Şăineanu, L. 68, 70, 177—178, 199, 298, 301, 302, 324, 325, 401, 543, 552
Şcerba, L. V. 226
Şchiau, Octavian 208, 608
Şerban, C. 220
Şerban, V. **568—575**
Ştefan, I. **56—66, 533—540**
Ştefănescu, Al. I. 202, 203, 205, 206
Ştefănescu, C. **553—555**
Ştefănescu-Goangă, Z. 400, 401
Şuteu, Flora **202—209, 267—276,** 425, 426, 429—431, 627, **667—673**

T

Teaha, Teofil 57, **95—106,** 112, 408—410
Teiuş, Sabina **151—153**
Teodoreseu, Paul 600, 601
Teodoreseu, V. 205, **335—340**
Teodoru, P. 207
Tesnière, L. 511
Theodoreseu-Craiova, D. 178, 298
Tiktin, H. 15, 71, 72, 154, 155, 177, 178, 192, 264, 265, 267, 278, 279, 281, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 304, 400, 408, 410, 547, 549, 582, 652
Tîmpeanu, Scarlat 684
Todoran, R. 71, 88, 331, 332, 589
Tohăneanu, G. I. 202, 203, 206, 208
Toma, Pavel 362
Tomescu, Mircea 264, 265
Topîrceanu, G. 157—170
Torouţiu, E. 668
Triteanu, Mihail 208
Trnka, B. 346
Trost, P. 365
Trubetzkoy, N. S. 127, 343, 617, 621, 622, 624
Tureuş, I. 213

U

Udler, R. 101
Ullmann, S. 172

Ursu, D. 112, 212, 214, 608, 611
Ursu, N. A. 212, 605, 611, **701—704**

V

Vaillant, A. 692
Vasiliu, Em. **125—130**, 180, 343, 348, 350, **495—498**, **686—687**
Vasiliu, Laura 107—109, 112, 384, 518, **683—684**
Văcărescu, Ienăchiță 702
Vendryes, J. 172
Vianu, T. 11, 17, 158, 159, 162, 178, 206, 207, 286, 287
Viciu, Al. 264—266, 408, 410, 554, 649, 650
Vinogradov, V. V. 286, 357, 514, 516
Vinokur, G. O. 606
Vinţeler, O. 208
Vîrcol, V. 253, 258, 260
Vlastare, Matei 697
Vondrák, W. 692
Vossler, K. 693
Vraciu, Ariton 208, 210, 214, 685
Vulpescu, Romulus **181—189**, **661—666**

W

Wagner, Walter 208
Wald, L. 209
Warenka, D. 81
Wartburg, W. von 172
Weaver, Warren 235
Weigand, G. 260, 300, 525—528, 530, 531, 688
Weinreich, Uriel 617—620, 626
Windekens, A.-J. von 685

Z

Zaccordoneţ, Al. 212, 213
Zaimov, J. 685
Zasorina, L. N. 519
Zinder, L. R. 240, 606, 607, 695
Zipf, G. 363

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

besë 551
gël'bazë 301
kël'bazë 301
škrone 60
tharpët 301

AROMÎNĂ

aġumtă 696
aloovdats 696
aloru 696
aluį 696
amea 696
amvîrtile 696
aňeu 696
anoastră 696
anostru 696
ascumtu 696
ata 696
atău 696
avoastră 696
avostru 696
daşu 530
dişčiptaţi 696
tncl'isă 696
kokil 696
moaşe 696
nsuráts 696
sterp 696
tufechi 689
ţap 696
ţarc 696
unvitsáts 696

BULGARĂ

Anania 528
Antim 528
Antul 528
Aftodi 528
Barbeš 527
Barbul 527
berbant 178
Bukur 526
Bălan 527
Bălaur 526
Bunea 526
Vajo 531
vihor 295
vărzop 296
Dabiža 528
Diko 531

Doiciu 526
Doiul 526
Drak 526
elen 529
Žertva 178
Zako 531
Zane 528
Ilina 528
Ivan 526
Kakona 527
Kera 528
kniga 534
Komšija 530
Lenko 530
Lika 530
Lina 528
Magdalina 528
Maria 528
Methodiu 528
Mika 527
миля 549
млечница 30
Moysi 528
moruna 46
Mosko 528
Moš 526
mužga 80
Muruz 530
мущкато 47
Mrza 530
nana 528
Nanjo 528
нанóс 645
наносить 645
Nanul 528
Nun 527
Nunka 527
обиждам 51
Paraskiva 528
Petka 528
Petcu 526
Polyxenia 528
Pujkъ 526
Păun 526
Radul 526
Raiciu 526
rus(a) 528
Rusana 528
Savina 528
Savka 528
Severin 528
Sentija 528
Stamati 528
Stamatofci 528
Stanciu 526
Stancul 526
Stere 528
Stratil 528
Stratimir 528
Frate 527
Čireša 526

CATALANĂ

reina 98

CROATĂ

frat 527
fratar 527

CUMANĂ

jaban 529
javan 529

ENGLEZĂ

advance 312
advertisment 310, 311
advocate 310
apparent 310, 311
apparently 312
(*to*) *assist* 310, 311
baby 644
(*to*) *ballot* 311
censorship 309
censure 309
channel 310
condition 310, 312
control 309
(*to*) *control* 309
corporation 309, 312
deception 311
(*to*) *expose* 310—312
genial 310, 311
glorious 310
immaterial 310, 311
injury 311
man 129
men 129
official 310
(*to*) *prevent* 310—312
redundancy 232
sandwich-man 398
star 175
technological 310

FRANCEZĂ

(*s'*) *abstenir* 611
acte 537
aérogramme 546
agraver 147
alliage de fer 548
allodialité 546
antilope 306
bébé 644
binocle 306
bleu marin 175
bonjour 175
candela 547
chaise-longue 180
(*il*) *chante* 353
(*ils*) *chantent* 353
chasselas 299
cimpanzé 298
cinérestaurant 398
contagionner 547
elle 355
épitre 62
escadron 177
escalader 177
escapade 177
escarmouche 404
escorte 177
escroc 177
estomper 177
ferro-alliage 548
(*ils*) *finissent* 353
(*il*) *finit* 353
flairer 175
fonction 610
il 355
képi 213

lettre 537
livre 537
manche 44
mécanism 27
mémorer 281
méridien 29
mesquin 30
métier 70
million 42
montain 98
neiger 355
oxyton 543
(il) pleut 355
pleuvoir 355
Pont Saint Maire 79
popeline 175
quadrilatère 329
Quatre Souris 79
redondance 232
refraindre 98
rondeau 641
Saint Lugens 79
velours 175

GENOVEZĂ

San Giorgio 531

GERMANĂ

Abecedarium 611
aber 155
abnorm 611
absagen 144
adjustieren 644
angemessen 148
Ankerplatz 638
anmessen 148
anreden 144
Aufklampfen 638
Aufzug 641
Ausstecken 639
Barkas 639
Barkasse 639
Bébe 644
Bootsman 639
Bremse 639
Brutseil 641
eiskasten 640
elfenbeinweiss 398
Farbe 92
färben 92
Forchenbach 80
Galerie 640
Galgen 640
Galion 640
Gang 640
Geländer 639
gemäss 144, 148
Hirnkette 639
Hektik 54
Karkalak 639
Karlsbach 80
Kind 355
Klopfer 92
Kloster Humora 81
Knabe 355
Kran 640
Kranich 640
längs 354
Lasche 640
Leitze 530
Lotse 640
Mädchen 355
Maiglöcken 402, 403
Manipulant 640
Marleine 640
Marling 640
Maskade 641
Mäusedorn 69
Mäusedorntrank 69
Merlin 640
milchweiss 398
Mittelstück 72
muskat 47
muster 610
Mutzerl 67
Mutzi 67
Nipper 641
Oktober 53
pflastern 645
Priessnitz 175
Prurseil 641
Radkasten 641
Raskette 641
Rondo 641
Rundholz 641
Sackmann 177, 541
Schäfer 545
Scharmützel 404
Schimpánse 298
Schlangenkopf 639
Schleifer 92
Schlepp 641
Schneider 92
Schnitzel 176
Schnürleine 642
schön 551
Schorbaum 641
Schurbaum 641
Schwartzthal 81
Schwemmer 642
silberbrau 398
Spengler 92
Spier 641
Spinat 92
Start 175
Stella 531
Strand 302
Strang 302
Takelage 642
Takelung 642
(Tau) stopper 639
Trichter 106
Unteroffizier 646
Vasoline 642
Vorspan 640
Warte 113
weiss tageshell 398
Zug 642
Zuschrieben 144

GREACĂ

Anastasios 528
Antonios 528
Ασημέντρια 528
ἀσήμη 528
γραειν 60
Βράνας 528
Zanes 528
kera 528
Kirka 528
Kyriakos 528
Κύρικος 529

kyrios 528
Kyrios 528
kyros 529
Lambros 531
μεμβράνα 280
misadi 306
μιχανισμός 27
moskos 528
Μπάνος 528
μπιρμάντις 178
Μποιχουρή 528
νεαρα 710
Niká 530
ὄχτιχας 54
patrahili 294
Πετκανα 528
Πέτου 528
Ραλης 528
Ραλίτσα 528
Ραλοῦ 528
Ραλοῦκα 528
Ραοῦλ 528
Soter 531
Stamatios 528
Στανίτσας 528
στοιχεῖου 295
Τάκος 528
χαρῖτῆς 534
Χουρμούζης 528

ISTROROMÎNĂ

pismă 63

ITALIANĂ

adoperare 143
ammalàto 148
birbante 178
maestro 26
mestiere 70
mortaio 98
mostra 610
raschitto 641
reina 98
schimpanzé 298

IUGOSLAVĂ

Antim 525
Bala 525
Balan 525
Balaš 525
Balota 525
Barak 525
Bratoslav 525
Budimir 525
Bujak 525
Vlasie 521
Ghica 525
Ginda 530
Dobroslav 525
Doka 525
Mare 525
Maria 525
Mica 525
Nanul 525
Pană 525
Saracin 525
Sava 525
Savin 525
Savina 525
Sentija 525
Sindelija 525
Stana 525
Sterios 528
Şaptevici 525
Fetka 525

LATINĂ

abecedarius 611
abnormis 611
abstinere 611
accurro 142
adorno 144
agnella 297
agnellus 297
**agnicia* 297
agnus 297
amicabilis 150
armarium 199
Antonius 525, 528
audio 292
Auxentius 525, 528
Bartholomaeus 525
Blasius 525
brachiale 305
Caesar 352
Caesarem 352
charta 56, 533, 534
cognatus 297
credit 303
credo 292
Dacus 529
delineare 60
designare 60
dicit 303
**directate* 211
**directitate* 211
Dositheus 525
electio 147
epistola 56
Evdokios 525
exalbidus 301
flagrare 175
fremitus 295
Galus 529
**gratarium* 305
Grigorios 525
limpidi 303
magisteria 70
manica 44
marcidus 278
Marianus 528
Marinus 530
Marius 528
membrana 279
meus 36
**miccus* 41
**miscĕre* 31
miserere 30
mutare 50
parietem 303
pes,-dis 330
Polyxena 525
rapidi 303, 304
rapidus 303, 304
remanere 305
reponere 305
resaltire 305
resonare 305
responsus 305

reus 305
Quirinus 531
Sabbas 535
Sabinos 528
Sabinus 525
Saracenus 525
Severinus 528
signem 297
Theodoros 525
vĕlo, -are 306
verbum 329, 353
vĭdeo 292

MAGHIARĂ

agár 54
ápszis 334
ásztenia 334
bába 644
Barbfalwa 81
betegedik 541
betgsék 334
bödöny 92
Bwdfalwa 81
ciklotron 334
ciklus 334
csalétek 334
csimpanz 298
derekal 92
Diospatoka 81
Dyznopataka 81
Dragomerfalwa 81
Egregy 82
emészt 542
Farkasmezö 81
feldühit 333
Feyerghaz 81
fözölap 334
Füzespaptelek 81
Glogovecz 77
golomb 92
hajt 542
Harasztkerék 81
hârtya 542
hârtva 542
használ 542
Hatpatokfalva 81
hektika 54
Horthpathak 81
ibolya 333
izsop 333
jéglörö 334
jegyváltás 334
Kabolapatak 81
Karachonfalwa 81
karfiol 92
kel 359
kelés 335
Kerthweles 81
kinoz 542
Kisdobrowicza 81
Kiskerpest 81
kocsis 92
költ 542
kong 334
körmöl 335
kovacs 92
lakatol 541
lejár 335
Lomb 80
marha 295
Matosorbó 80
másképpen 333
mészkö 401
Mihálo 82
Mihály 530
mozdit 542
mozditani 69, 542
mozdony 69, 544
mozdonyeselö 544
mozdul 542
mozgás 70
mozogmany 70
mozogni 70
**mozomany* 70
nadrág 334
nagy 334
nagyészü 334
nagyfokú 334
nagyközség 334
nagysikerü 334
néha 333
Nyárló 78
Nyárszeg 78
nyerni 296
Nyírmezö 78
nyulas 78
oktober 53
osz(o)l 543
oszt 543
pakol 542
Prilipecz 77
ravasz 529
rossemájú 334
rovás 56, 305
sertés 334
Sistarovecz 77
Sovorsin 80
szád 78
szam 301
szamol 542
Széplak 80
talpal 541, 542
tervezett 333
testi 334
testileg 333
Újvágás 81
Vaik 531
varga 542
Veresmart 81
vezettö 92
vlah 523
zsákmány 541
zsákmányolni 177, 541
zsámányol 542
zsib 544
Zurduky 81

POLONĂ

Bratołub 525
mila 549
muszkat 47
pismo 64

PORTUGHEZĂ

morteiro 98
porteiro 98
rainha 98
raire 98
reinha 98

PROVENSALĂ

reina 98

ROMÎNĂ

A

abá 55, 154, 155
ábă 155
abdómen 183
abecedar 611
Abel 531
abeș 551, 552
abețedar 611
abitir 325
abnega 609
abnorm 611
abó 155, 551
abórt 405, 408
absoluțiune 611
absólvi 185
absólvi 611
absorbi 185
abstracțiuni 288
abține 611
abunda 611
abundență 232
abur 318, 327
abure 257
aburŭ 583
abzice 144
ac 350
académie 183
alău 323
accilărat 178, 306
același 579
ácele 185
acesta 379
acéstora 183
acestu 584
aci 255, 513
acic 218
aciia 255
aciiașea 255
aclámf 638, 643
acmac 196
acolo 255
acoperemiș 113
acridă 196
acroșá 336
acroșaj 336
actor 141, 183
actor-cetățean 131, 396
actor-om 131, 396
actoreasă 141
actoriță 141
actriță 141
acufundá 141
acum 513
acupat 113
acurător 142
**acure* 142
**acurgător* 142
acúrge 141, 142
acúză 185
ácvilă 183
Ada-Kaleh 569
adagietto 609
adamant 326
adamască 400, 401
Ada Marinescu 569, 571
Adela 152
adéseori 183
adevăru 583
adevărulu 583
adiafor 196
adins 218
adiresă 113
adînc 143
adîncá 142
adîncáme 142, 143
adîncat 142, 150
adîncatŭ 583
admonestare 609
adolescentin 131, 397, 399
adopera 143
adormițát 143
adorná 143
adornáre 144
adscrie 144
aducat 113
aducere 645
adumbrá 144, 145
adumbráre 145
adumbrálu 145
adúmbră 145
adumbrăciune 145
adumbrătoriu 145
adumbrătură 145
adumbri 145
aduna 143
adunánță 143
Adunații-Copăceni 568, 599, 572
Adunații Teiului 572
adune 292
adyendreian 559, 564
aerogramă 546
afară că 378
afară de 378
aferim 325
áfin 185
afla 318
afli 359
Afumatul 591
afurisi 326
afuriș 145, 146
agao 580
agaua 580
Agapia 530
Agatha 530
agendă 309
agenție 146, 147
ager 146
ageri 146
agerît 146
agheasmă 326
aghenție 147
aghieu 544
agistirui 644
agiunsu 584
agonisi 325
agrația 147
agrěi 144
agreuná 147
Agriciu 82
Agriș 82
agru 91, 195
ahtu 218
aiar 324
aiceașea 255
aici 255
aicișea 255
aiérilea 405, 410
aitui 544
ajemînari 408
alac 318

alămojnă 195
alăutariul 699
alb 18, 19, 360
alb-cald 131, 396
alb-ivoriu 132, 396, 398
alb-lăptat 132, 398
alb-lumina zilei 131, 396, 398
albastri 580
albastru-argintiu 132, 396, 398
albaţă 301
albeaţă 249, 301
Albeşti 76
álbii 185
Albini 76
Albu 588—590
Albul 590, 591
Albulŭ 591
alcătui 218
alecna 114
alécţie 147
Alecu 531
alege 147
alegibil 147
alergologic 132, 398
Alexandrina 152
Alexandru 182
algínă 100
aliaj 548
alianţă 147
alianţie 147
aliat 147
aliáţie 147
alina 114
alint 285
alinta 285
aliotman 325
allodialism 546
Alma între Vii 569
alodial 546
alodialitate 546
áltfel 183
altitudinar 286
altói 185
amainte 647, 649
amalát 147, 148
amarie 292
Amarul 591
amator 338, 339
amărască 251
Amărăştii de Sus 570, 572
amăsura 148
amăsurat 144, 147
ambasadă 148
ambasadie 149
ambasador 149
ambasadorát 147
ambasadúră 149
Amburhu 584
amează 649
ameninţ(ă) 183
amfilobie 285
amfilovie 218
amforă 349
amiază 649
amiazi 649
amiazăzi 649
amicabil 150
amidazină 132, 398
aminoase 293
(a)miroase 293
amiruí 261, 264
(a)mistui 542
amńáz 100
amneáz 647, 649
amninusá 647, 649
amper 611
amuţí 405, 408
Ana 151, 152
anafură 326
anason 325
anatolfrancian 559, 564
ancoraj 638
Andrei 530
Aneta 151, 152
angajament 336
angajare 336
Angela 152
anger 196
anghelian 557
anginer 113
antecalcula 397
antecalculat 132
antelopă 306
antep 324
anti-shakespearian 565
antiartă 132, 397
antibacovian 565
ántic(ă) 183
antifon 326
antihistaminic 132, 398
antilopă 306
Antiohie 531
antispastic 609
antitusiv 132, 397
antiunionist 546, 548
antiunist 546
Antoaneta 151, 152
Anton 152
Antoneta 152
antonpannesc 563, 564
antract 410
anţfai 649
Apa hîdă 80
Apahida 80
apă 360
Apele Vii 569
aplauze 674
apó 704
ápoi 183, 418
apostol 326
aprópkíie 100
Aradul Nou 571
aramug 265
arap 324
ără 185, 708
arătîndu 584
arbir 196
arbitru 336
are 254
arendă 318
arfiereu 294
arfimandrit 294
Arfip 294
arfivă 294
Argentina 152
arghezian 559
argheziana 558
arĝint 100
arhiereu 294, 326
arhimandrit 294, 326
Arhip 294
arhistrateg 609
arhonit 650
arhonítă 647, 650

arióc 647, 649
áripă 183
aripĭ 100
aristotelic 563
armada 219
armar 199
armestiție 219
ármie 183
Arsineta 152
Arsinia 152
Arsîz 324
arș 324
arșea 324
arșin 324
árșiță 101, 183
articula 132
artist-paiață 132
arvocát 405, 408
arvonit 650
arvunit 650
ascúltă 185
ascuți 146
Asimedrei 528
aspidă 326
asta 253
ástfel 184
așa 369, 418
așĭ 579
áșkije 100
așteptа 695
atac 336
atacá 647, 649
atacant 337
ateriza 337
aterizare 336, 337
atît (*de*) 369
atunci 418
atunș 297
aturca 114
au 513
auă 195, 211
aud 253, 292, 693
auf! 647, 649
august 584
aur 19, 692
Aurica 151
auru 592
aus ! 647, 649
auș 91
auștec 638, 643
autopastișa 132, 397
autoservire 397
autostație 132, 397, 399
auz 101, 254, 284, 292, 693
aúză 101
auzi 285
auzí 251
auzt 258
avat 325
avatar 284
avăm 305
Avăr 531
ave 579
avei 579
Averchie 531
aviochimic 132, 397, 399
avîndu 583
avlie 324
Avram Iancu 569, 571
avucat 293
avut 593
azburca 114

Â

âla 256
âmbla 578
âsta 256, 379
âstora 253
âștia 253

B

ba 513
ba că 513
babaráiță 647, 649
babuț 644
babă 81
bachian 559, 564
baci 602
backhand 339
baconian 559
bacovian 557, 559
bade 351
bagiócră 647, 649
bai 321
Baia de Aramă 569
Baia Mare 570
balaure 257
balbaș 324
balcon-expoziție 132, 396, 399
baligă 199
balistocardiogramă 133, 397, 398
balon 336
balta 597
Balta Albă 570
baltă 199
balzacian 559
Bancești 75
bandă 113
bandist 113
bandit 113
baniác 647, 649
Banu 528
baraj 337
barbar 223
barbarie 647, 649, 650
Barbul 591
barcaz 639
bardă 321
barocameră 133, 397
bartókian 559, 565
bas-bariton 133, 396
bașcă 318
bat 332
bat(*ă*) (= *beat*) 301
batalău 647, 649, 650
batatură 258, 647, 650
bate 351
bateálă 647, 650
batjócură 649
baudelairian 559
bădău 650
Bădeuți 75
bădĭi 92
băga 520
bălăbăni 199
Bălăceana 75
bălăngăni 334
Bălcăuți 77
bărăgan 324
bărbat 695

bărbărie 650
Bărbeşti 75
bărbi 100
bărbier 318
bărbiereşte 105
bărcuţă 133
bărgăi 100
bărgăţie 100
bătălău 649, 650
bătătură 650
bătealâ 650
bătucitură 257
băzară 650
beat(ă) 301
Beba Veche 569
bec 647, 649
Becicherecu-Mic 568
becisnic 218
bediug, 195, 323
bedui 650
beethovenian 559
beghir 324
Beinş 81
Beiuş 81
beldie 199
beleujăt 261, 263—265
beleujăt 264
beleujgat 264
beleuşcat 264
beleuzat 265
belî 647, 649
belieţă 264
belît 647, 649
belitoare 650
belitură 647, 650
béliţă 261, 264
beniucian 559, 565
benoclu 306
benucian 559, 565
berat 196
berbant 178, 179
Berbeşti 81
bercheţel 650
berdedeu 649
berdidău 649, 650
berdihău 647
berdiţel 650
berghedău 649
bergsonian 559, 567
bergsonist 563, 567
berkeleyan 559
berliozian 558, 559
beteag 541
**beteghedi* 542
betegi 541
betermea 196
beţiu 113
bezer 650
bezofin 649
bezúfin 647
bicău 323
bidileac 647, 649
biduî 647, 650
biftui 306
bilet 56
bilşug 179
binoclu 306
bios 218
biotelemetric 133, 397, 398
biotelemetrie 133
bir 321
birbant 178, 179
birgă 323
birghidău 649
birlic 324
Biserica Albă 81
Bistreţu 589, 590
bituşă 327
bivole 257
bîvoliţă 184
bivuac 337
bizarău 647, 650
bizît 647, 649
bîcă 265, 266
bîhă 218
bîjbîi 249
bîlbor 199
bîlc 327
bîrfi 199
Bîrsa 75
Bîrţa 75
blagian 559, 564
blake-ian 559
bleáh 647, 649, 650
bleahă 650
blear 650
bleáu 648
bleaznă 703
blec 650
blef 650
blehici 650
bleotocări 199
bléstem 184
bleu 649, 650
bleumaren 175
bleumarin 175
blev 650
blîndă 199
bloc 337
bloc-turn 133, 396, 399
blocaj 337
boală 334
boare 318
boată 264
boaz 324
boboş 325
boccea 552
boci 199, 318
bogajă 405, 410
bogărie 323
boglar 195
bogomán 405, 410
bogzian 559, 562
bói 185, 238, 239
boiangiu 650
boierism 517
bold 405
boldáş 405, 408
boldă 405
boldăşîţă 405
bolhan 649
bolhanî 648, 650
bolhăni 650
bolnán 648
bólnav 184
bolohan 296
bolohăni 650
bolovan 296, 649
bolovăni 650
boltă 318, 597
bon 106
bonjiur 175
bonjur 175
bontúr 265, 266

Borăuți 75
borféte 261, 264
borî 199
boroni 105
borț 199
Bosanci 75
boscorodi 199
boșit 257
boșométe 261, 263, 264
boșorog 199
boștea 552
boștina 114
botă 264
botcă 199
boțează 249
botez 318
botic 261, 263, 264
botică 264
boț 639
bóți 185
bótman 639, 643
boțuri 648
box 336
brad 327
Bradu 569, 571
bradul 571
brahmsian 559
brasist 133, 397
Bratulь 587
Bratulu 587
brață 292
bráun 405, 408
brazdă 100, 347
brazdometru 133, 399
brázi 101
brăcinariță 649, 650
brăcinăriță 650
brădét 100
Brădulea 151
brățară 305
Breb 81
brec 337
brechtian 559
bremondian 559, 564
brémză 639
brețară 305
bricinariță 648, 649
bricinăriță 649
briftegher 649
briftrigher 648, 649
brighidău 640
brihanós 648, 650
brihănos 650
brilioancă 199
brit 284
brîgle 103, 257
brînci 257
broască 327
bruftui 199
brumar 609
brústur 76, 261, 264
Brustur 76
brusture 264
brusturi 76
bubat 257
buc 199
bucălain 333
bucălar 141
bucălăreasă 141
buceac 554, 555
buceaci 554
Bucecea 554, 555
Buceci 554, 555
buciná 264, 648—650
buciuma 264, 650
buciumî 261, 264
buciuna 264, 658
bucmea 195
Bucur 528
bucura 327
Bucureștii Noi 572
Bucuroaia 76
Budești 81
budimán 261, 263
Budul 591
buduloi 650
budurói 648—650
buduroiu 650
buduroni 650
bugeac 553—555
búget 185
buglă 105
buhav 278
buhă 650
búhnă 648—650
Buiul 586, 587
bujbă 650
bujdă 650
bujlă 648—650
bujneag 265
bulbucát 150
buleandră 199
bulz 199
bumbăcar 141
bumbăcărească 141
Bumbești-Jiu 568, 570, 572
bun 584
bundarele 256
bune 292
bungeac 554
bunget 327
bunghin 261, 263
bungîu 648, 650
buoru 589, 590
bura 318
bură 199
burcáș 405, 408
burcașîță 405
burcă 410
burcășiță 410
burdihănos 650
burdi(h)os 650
burduhănos 650
burduhos 650
burdujăl 648—650
burdujel 650
burdușel 650
burîle 261, 264
burfete 256
burlui 324
buruniță 318
bușneac 265
bușnigai 265
bușumî 261
but 199, 339
butélie 184
buti 199
butuhan 265, 266
Butul 586, 587
Buyul 585
buzarna 264
buză 317, 318
buzărea 261, 264
buzdunari 405

báze 101
byni 695
byronian 559
byvol 695

C

ca 575, 576
cabaniță 324
Cacaleți 80
cadă 318
cadilă 195
čafă 252
cai 349, 350
cais 324
cal 349, 350
calabura 113
Calafat 532
calafatare 532
cald 319
calderonian 559
cale făcători 437
calic 113
calicatură 113
Calistrat 531
calm-plai 133, 396
camarilă 547
camătă 326
camilafcă 326
camilpetrescian 559, 560
cándelă 547
cándid 184
Candrenii Dornei 77
canea 318
canon 326
cantemiresc 563
cap 125
cap de șarpe 639
capitol 186
Caplea 530
caprili 249
caprolactama 133, 398
captalán 648—650
captălan 650
Capucîmpului 75
Capul Rediului 570
carácter 184
carafă 351
caragialesc 563, 567
caragialian 557, 559, 567
cară 251, 351
carcalác 639, 642, 643
Carcaleți 80
cardiotahometru 134, 397, 398
care 92
carfiol 92
carnat 134
Carolina 152
carte 56—58, 63—65, 535—539
cartezian 560
cartofor 223
carunt 258
casă 126—128, 319, 360
cască 239
castaniu 400
catastif 223
catifelin 134, 397, 398
catilióg 648, 649
catrafuse 223
cauză 665
cavaf 324
cazan 105
cazapuf 114
cazarmă 318
că 369
Căcaiana 80
Căcărezeni 80
căciulă 327
căduli 261, 263
căfăi 323
călămări 318
călbază 300
călca 103
călcăi 579
Călcăiana 80
călchie 332
căldare 105
călic 218
călinescian 560
călugăr 326
călugăriță 184
cămáșe 101
cămilă 326
cămin-hotel 134, 396
când 578
căni 324
cănil 114
căpătá 405, 408
căpete 256
căptălan 650
căra 79
Cărătură 79
Cărăzeni 80
cărie 261, 263
cărticică 537
cărți 101
căsar 408, 409
căsări 405
căști 239
căt 578
cătrăniță 105, 106
cătun 324
căția 101
căuș 518
căutare 134
căutată 593
ce 369
ce mai 369
ceaclău 114
ceafă 324
ceale 699
ceasla 299, 307
ceaun 324
cebăli 264
cebălui 261, 264, 265
cebăluit 261, 264
cehovian 560
cehrea 195
celălaltu 584
celebru 611
cenușă 252
cenușiu 400
cenzură 306
cepeleag 299
cepeli 299
ĉer 101, 602
Cerbătoarea 77
cerbicea plecați 437
cercevea 107
cergă 257
ceri 101, 580
ceriu 580
cernealá 218

Cernegura 82
cert 203
cevaşi 651
cézannian 559, 560, 564
Cezar 152
Cezarina 152
cheag 292
cheie 238
chelar 326
chelie 180
chellui 292, 541, 542
chiabur 223
chiar 218
chiară 410
chibrit 106
chiftea 293
chilie 326
chimir 318
chimval 326
chin 542
chînui 186
chinzuí 405, 508, 542
chipʌ 590
chipu 585, 590
chir 196
Chirică 529
chirie 324
Chirin 531
chit 326
chivot 326
Chivulete 256
chizmind 63
chopinian 557, 560
ciacău 410
ĉiáră 100
Cibinul 569
cicisbeu 609
ciclism 336
cicloturism 134, 397
cifră-record 134, 396
ciment 113
cimentist 134, 397
cimpans 298
cimpanz 298
cimpanzeu 297—299
ĉimpăyiéşte 100
cinăşél 405, 408
cincilea spre dzeace 699
cinerestaurant 134, 396, 398
cinevaşi 579
cioară 327
ĉiob'án 100
ciobălui 265
ciobănete 256
ciocán 405
ciocolatier 134
cioj 650
ciofíc 261, 263, 264
ciofling 264
ciofling 264
ciohá 648, 649
ciohaí 648, 650
ciohăi 650
ciohodar 324
cioi 265
cion 405, 408
ĉiorápki 100
ciorb 114
cioróí 405, 410
ciorsăi 265
ciortăí 261, 264, 265
ciorti 264
circar 134
Cireşelul 591
cişcoran 649
cişcován 648
citabil 134
citera 186
citi 134
ciubárcă 261, 264
Ciuchete 256
ciucure 257
ciudă 218, 332
ciuf 648—650
ciumpit 650
Ciungulete 256
ciup 257
ciupcít 648
Ciupercenii Vechi 572
ciupesc 257
ciupit 650
Ciurica 529
civil 113
cizmar 105, 542
cícădări 408
cíine 98, 691
cílă 265, 266
Cimpanii de Jos 570
Cimpenii de Jos 172
cimpi (*a se*) 218
Cimpul lui Neag 569, 571
Cimpulung 75, 81
cínd 369, 418
Cindeşti 75
cíndu 585, 584, 592, 593
cíne 98, 100
cínt 353
cínta 695
cíntar 318
cíntat 254
cíntam 353
cíntă 186
cíntărete 256
cíntecul 526
cíntecului 586
cíntu 583
cínți 101, 359
círc 278
círcáș, 261, 263, 264
círcădăre 405
círcăitoare 249
círcli 249
církím 100
Círlibaba 80, 81
Círlibav 81
círlig 80
círligáș 648, 650
círligel 650
Círpeștii mici 75, 81
círtoagă 264
círtóg 261, 264
cít 369, 593
cíteși 651
cítilenáș 405
cítilinaș 408
cítuși 651
claca 340
clacaj 337
clad 648, 650
cladă 650
clánder 639, 643
clapon 318
clead 650

cled 650
Clementina 152
clétne 648, 649
clid 648
clituĭ 648, 649
cloamfăr 92
closétă 405, 408
clucă 105
cneadziul 699
coaja 253
coájă 101
Coara 530
coardă 339
cóbiliță 184
cocie 218
cociș 92, 102
Cocorete 256
cocuță 648, 650
Codrat 530
codru 218, 327
cofări 323
cofăși 261, 264
cofășit 261, 263
cofiști 264
coif 318
cojoacili 249
cojĭ 648, 649
cojocu 252
colb 223
cólea 184
colecistită 609
coléctăr 405, 408
colivă 326
cólo 184, 255
coloșea 255
coltuc 318
Coman 530
comandă 642
comat 609
combinată 339
comédie 186
comenta 694
comĭță 648, 649
Comloșu-Mare 568
compánie 186
comparativă 113
comperativă 113
comperație 113
compresă 178
Comșa 530
concav 150
concert-lecție 134, 396
conci 318
concluziona 134
concretivitate 285
condei 325
condiție 310, 337
Condrea 530
condur 530
confermație 219
confuz-combinat 134, 396
congener 286
conob 195
consoană 329
conta 520
constătă 405, 410
conta 694
contagiá 547
contagier 547
contagios 547
contagiune 547
contrainterogatoriu 135
control-depănat 135, 396
convex 150
coordonată 203
copac(iu) 327
cópie 186, 437
copilete 256
copkĭl 100
copleși 327
cops 135
Copșa Mică 568
corăbii 579
corb 351
Corbu 569, 571
corbul 571
cord-plămîn artificial 135, 396—398
coresian 560
corespunde 648, 649
cori 405, 408
corn de năframă 405, 408
corneillian 565
cornelian 560, 565
Cornete 256
Cornu 571
corp 351
cort 318
cositor 326
cosiță 251
cosmetiza 135, 397
cosmodrom 135, 397—399, 609
cosmonaut 137, 397, 399, 609
cosmonavă 135, 397—399
Costa 531
Costache 531
Costaiche 250
Costea 531
Costești 570, 572
Costești-Vîlsan 568, 570, 572
Costeștii din Deal 569
coșár 101
coșaveraj 340
coșbucean 562
coșbucian 557
cósniță 648, 649
cot 650
cotoi 257
cóturi 648
Cotofeni 572
Cotofenii din Față 570, 572
covaci 92
covăcie 264
covăciță 261, 264
covăsit 257
covâța 265
covățeá 261, 264, 265
covor 592
covoru 592
crac 81
craiul 593
crangă 302
cravál 648, 649
Crăciunelu de Jos 569, 572
Crăciunelu-de-Sus 570
Crăciunești 81
crădelniță 406, 410
Crălibav 81
crăpa 197
crăpare 197
crăpat 197
crăpăcios 197

crăpătură 197
crăpăturică 197
creadă 254
crează 254
cred 292
crede 254, 303
Creţul 587
Creţului 587
crez 101, 693
crţâză 101
criclă 650
criglă 648—650
crin 326
cristalizare 609
crivină 262, 294
criză de timp 337
crîsnic 408
crocian 560
croitor 141
croitoreasă 141
cruc 252
cruhár 648, 649
crunt 218, 226
cruntu 583
crunţii 437
cruśe 297
cruţa 327
cu 520
cu condiţia 417
cu excepţia 382, 383
cu exclusivitate 16
cu privire la 419
cu scopul 417
cu totul 197
cu totului tot 652
cu totuluşi tot 652
cu toţii 652
cuceri 197
cucerie 197
cucerire 197
cuceritor 197
cucerităr 197
cucernic 197
cucernicesc 197
cucerniceşte 197
cucernicie 197
cucîă 105
cucuruz 93, 105
cucută 318
cuhnie 3, 8
(a) cuî 114
cuie 103
cujéică 406, 408
cujelcă 408
culă 324
cum 369, 583, 585, 592, 593
cumnat 297
cumpanie 293
cumpănă 113, 318
cunună 278
cuplaj 337
curăle 251
curălos 115
curătoriu 437
Curătură 79
curcubeu 327
cure 142
curea 530
curele 530
Curelea 530
curge 142
curte 318
Curtea de Argeş 570
curtizană 223
curuiac 262, 264
curundu 583, 593
custură 318
cuşetă 609
cuştie 410
cuştîie 410
cutezanţă 143
cuturlî 648, 650
cuturlui 650
cuţit 101
cuţîtori 406, 408
cuvînt-cadavru 135 396, 397, 399
cuvînt-stigmat 135, 396, 397, 399
cvasi-pornografic 392
cvasi-unanimitate 135, 397
cvintet 337

D

dáţin 186
dai 359
dainam 333
dalb 221
Dančul 590
dannunzian 560, 565
dantesc 563
danturare 398
danturat 135
danţ 648, 649
dar 380, 508, 509, 702
darac 103
dascal 223
Daşea 530
dată fiind cauza 417
datór 101
datori 101
datŭ 583, 593
Davidu 586
dă 358, 393
Dăculeşti 529
dăina 265
dăinăî 262, 264, 265
dăini 265
dălnăi 265
dăngăni 334
dăschid 252
dăşkid 100, 252
de 251, 520
de aceea 419
de asemenea 419
dealŭ 195
Dealul Elenei 529
Dealul Mărătoarei 79
Dealul Spirei 570
decît 379, 382—385, 422
deci 218, 508, 511
deciŭ 196
defensiv 703
degerát 100
degetár 100, 101
Deiu 530
delavrancian 557
démon 184
deoaţk'e 250
deocamdată 581

deodată 581
deoĭk' 250
deosebit de 378
depărtatic 398
deplău 195, 323
depărtatic 135
derbi 339
dereptu 583
des 100, 292
deschid 252
desciorchinător 136
despărți 347, 350
déspot 184
despre 520
despuitor 218
destionar 273
dești 186
deșidera 195
deștept 650
deștinse 437
detentă 339
detor 91
deŭáik'e 97
deveseálă 262, 265
dezbate 347, 350, 355
dezlupi 218
dezosat 136, 397
dial 100
diamant 136
dibaci 293
Dică 531
dickensian 560
Dicu 531
dies 292
diiavol 580
diletant 338
Dimitrie 531
din 251, 520
dinъ 590
din cauza 109, 417
din pricina 109, 417
dincît 648
dîndă 100
dinspre 520
direaptă 90
diréctor 186
diectorat 149
direpț 211
direptate 211
direptătate 211
dirt-trak 339
dischinezie 609
dispută 339
distanță 136
dișlet 650
dișțel 648
divesează 265
dixtuor 609
dîncît 649
dîncuie 332
dîndu 584, 592, 593
dînsul 593
dînșii 332
dîntreba 332
doar 13—15, 384, 510
dọare 250
doă 580
dobîndă 218
dobîndi 410
doctorat 149
doctorească 141
doctoriță 141, 184
document 536
dodată 581
dodoleț 265
dodolóș 262, 264, 265
dodoloț 264, 265
dodoneț 265
dohovnic 299
doilea 249, 851
Domirești 532
domnu 584
Domnul 586
dori 423
Dorna Candreni 77
Dorna Vatra 77
dorńim 100
dostoievskian 560
Dosul Secerului 80
Dosul Seciului 80
două 580
dovlete 256
Dragomirești 81
dram 223
Drăganu Olteni
Drăgănești-Vlașca 568, 569
dreptaci 547
dreptate 650
dreptăți 648
dreptu 583, 584
dricală 92
drugán 562, 565
drugana 265
drugă 257, 265
drum 584
drumari 332
dubală 301
dubeală 301
dubi 301
duculuĭ 406, 408
dudáĭ 262, 264, 265
dudui 265
dug 406, 410
dugău 410
duhomnic 299
duhovnic 300
dúlče 100
dulița 332
dumbra 332
Dumbrăvița mică 81
dumicúș 262, 264
dumilor-voastre 297
dúminică 184
dumisale 297
dumitale 297
Dumitraike 250
Dumitrașcu 284
Dumitrina 152
Dumitru 152, 588, 590
dumnăzăeștii 699
Dumnezău 435
dunarma 218
după ce 377
după ce că 377
duroare 218
dúșman 184
dușumea 107
Dufu 529
dzeacele 699
dzi 435, 436
dzicîndu 435, 436

E

e (= *şi*) 437
echinocţiu 580
eclisă 640
economicitate 136, 397
económii 186
éctică 54
efect 337
eficient 309
eftenşugurile 437
ehrenburgian 560
einsteinian 560
elan 337
elector 219
electrocar 136, 397, 398
electroizolant 136, 397, 398
electroplusat 136, 397, 398
elefanto-purtat 136, 346
elefanţi 238
Elena 529
Elenari 529
emfiteoză 609
eminescian 560
Enaik'e 250
enescian 560
engómion 218
entusiasm 580
epistolă 56
epistolie 62
epitrafir 294
epîtrop 184
épocă 184
éra 186
erasmic 563
erchét 639, 643
escás 630, 643
escaladă 339
escepţie 177
escursie 177
esenian 560
eshilian 560
espediţie 177
esperienţă 177
esploatare 177
estime 712
eu 696
Eufrosina 531
evaporator 136
evghenicos 196
Evstratrie 531
excalada 177
excapadă 177
excadron 177
excortă 176
excroc 176
exclusiv 16
exersa 284
exobiologie 136, 397, 398
experanto 177
extompa 176
extracorporal 136
extragramatical 136, 397
extralingvistic 136, 397
extraneu 609
extraterestru 136, 397, 399

F

fac 351
faci 359
factologic 609
fag 351
faĝi 100
fáierant 648, 649
fână 648, 649
fandilă 650
fanglă 650
fangle 650
fánglie 648, 650
fanterie 113
fapt 649
faptă 649
faptul 417
fară 109
faraón 648, 649
farbă 92
farfani 648, 649
fasúng 648, 649
fată 530
faţă de 22, 23
făct 258
făcut 696
făĝét 100
fălcér 406, 408
Fălculete 256
fălinar 305
fără 293, 380
fără să 371
fărbui 92
făţ 406, 408
febricita 609
felicitare 63
Feneşel 80
fenômen 184
fer 579
ferbinte 548, 579
fercheteu 649
ferdideu 649
férfeniţă 184
fergheteu 103
feroaliaj 548
fértic 648, 649
fest ! 648, 649
fetele 251, 258, 530
Fetelea 530
fetile 249
fetili 249, 251
fi 91
ficate 257
Fichur 585, 586
ficior 179, 309
fiĉora 258
ficlene 294
fidelist 137
fie 513
fie că 513
fiecare 380
fiece 380
fier 548
fierăstrăuar 114
Fierbătoarea 78
Fierbinţi 570, 572
Fierbinţi-Tîrg 570
Fierbinţii de Jos 570, 572
fierovimi 294
fiindu 584
fîlă 648, 649
filér 406, 410
Filipeştii de Tîrg 172
film 137
filmografie 137, 397
Filomela 152

filosof 186, 580
filosofie 351
filozofie 351
fimeie 178, 306
fimis 339
fin 327
finală 339
fir 294, 295
fîrav 185, 295
firişág 262, 263
firitisi 294
firuţ 332
fîlfăin 249
fîlfîi 294
fîn 80, 592
Fînaţeloru 589, 590, 591
Fînişel 80
Fîntîna Albă 75
fînu 592
fîrcitură 406, 410
fîsti, 198
fîstîc 262, 263
fîţîi 198
fker 259
flaubertian 560
fleandură 79
fleaşc 198
fleoancă 79
fleoarcă 79
Fleondoroaia 79
fler 175
fleşcăi 198
fleşteri 644, 645
fligorn 611
Flondor 79
Flondorúia 79
flör 175
florar 141
florărească 141
Florentina 152
Florescul 590
fluturoaică 137
foi 105
fojgăi 198
foliu 137
folmotoc 265
folos 325
fçme 258
fonări 406, 408
fontoi 648, 650
fontui 650
forehand 339
forfăca 305
fórma 186
formă 186
fornăi 198
forobráz 406, 409
forşpán 640, 643
fortum 296
fórvelţ ! 648, 649
foscolian 560
fostu 583
foşgăi 198
foşni 198
fotoenergetică 137, 397—399
fráităr 406, 408
framăt 302
Frasinu 531
fraţ 101, 251
frază-cheie 137, 396, 397
frăc 302
frăgar 92
Frăsineanu 531
Frăsina 531
freamăt 295
frec 302
frică 325
fringhie 218
Frîncu 590
fructe 100
frumos 584
frunt 406, 410
frúnte 100
frunţ 251
frunze 105
fụárfeĉi 100
fuge 100, 254
Fuiorete 256
fum 648, 649
uncţie 610
funcţiune 610
funingine 100
furcă 319
furcer 257
furcitură 410
fúrie 184
furtun 295, 296
furtună 296

G

Gabriela 152
Galaction 175
galbăn 305
galenic 609
galerie 640
galileo-newtonian 564
galión 640
galiş 179
gang 640, 642, 643
gantă 650
ganţ 648—650
garajă 351
gară 351
gardă 339
gardină 113
gasti 251
gavaj 137, 398
gazoanalizator 137, 397—399
gălbază 301
gălbează 301
Găleşti 529
găni 408
gărgăriţă 184
găst 258
geac 265, 266
ĝeană 252
ĝem 100
gemănár 406
gemănari 408
gen 329
éne 100
geniu 674, 675
genunche 100, 257
Geoagiu-Băi 572
George 152
Georgeta 151, 152
gerah 196
gessnerian 557
gestionar 293
ghelir 196
ghenerales 219
Gheorghe 152, 530

Gheorgheta 152
gherist 563, 566
ghermăní 262, 263
gheşeft 545
gheşeftar 545
ghibaci 293
ghibellin 609
ghidaj 137
ghiftui 306
ghimpe 257, 327
Ghindea 530
ghiol 324
Ghiţă 530
Gicărete 191
ģiĉ 100
ģiérme 100
ģiézure 100
ģifór 100
gin 648, 649
ģindă 100
ģine 100
ģînere 100
ģîngaş(ă) 184
gioben 293
gioi 435, 436
ģisţéz 100
ģiţăl 100
ģiţţá 100
giuben 293
giunci 435
Ğuratul 591
Giurgiu 531
giuva(i)er 293, 298
ģivol 100
gîfîi 249
gîgîi 198
gîlcă 257
gîlgîi 198, 249
gîni 406, 408
gîrlă 648, 649
glas 648, 649
glod 223, 650
glóduri 649
Glogoveţ 77
goetheean 563, 566, 567
goethian 560
golaveraj 340
goldonian 560
góling 640, 643
golumb 92
gogă 327
gogolian 560
gogoloaşă 262
gogolóş 262, 264
gógoriţă 184
gongoric 563
gorkian 560
gotovi 195
grab 581
grabnic 300
grajdi 580
gramaticu 590
gramnic 300
gramscian 560
granic 640
gratar 115
graure 257
grădina 305
grădinár 101, 141, 305
grădinăreasă 141
grăniţari 408
grăniţăr 406
grăniţer 408
grăpa 105
grătar 305
grău 302
gre 579
Grecii 579
gredinar 305
greement 642
greere 327
gresie 327
grešiţilorŭ 586
gretar 305
greu 302
greutate 100
gri 460
grie 400
grigorescian 560, 564
Grigorieta 152
grije 101
grindea 650
grindéi 649, 650
grindeiu 650
grindel 650
griu 400
grîndeu 650
grogy 339
gros 218
grumaz 221, 327
grupaj 138, 397
ğuc 584
ğudeţ 186, 584, 586
guelf 609
gulán 262, 263
gumári 649
gunoi 103
Gura-Barzii 78
Gura-Dobrii 78
Gura-honţ 77
Gura-honţului 77
Gura Humorului 570
Gura-Ocniţei 569
Gura Sadului 77, 79
Gura Văii 77, 78
Gura Zărnii 82
Gurahonţ 78
gurál 649
Gurasada 77—79
Guravale 77, 78
Guravăi 77
Gurazerna 82
gură 78
gustian 560, 564
guzuí 649

H

hába 154, 551
hain 223
háină 186, 238
halamúg 262, 265
hanganaş 113
hanslickian 560, 564
haos 665
haraba 550
Haralambie 531
Harascrac 81
harşău 332
hartă-machetă 138, 396, 397
hartă-schemă 138, 397
hártică 53
hasdeian 560
hasnă 218

hâtică 53
hatmanul 592, 593
haydno-mozartian 565
haus 665
haznă 542
hăftică 53
hăitui 542
hălăman 265
hămăi 298
hăptică 53
Hărăscrac 81
hărtică 53
hătică 53
hăuli 198
hăznăl(u)i 542
hăznui 542
héctică 53
héftică 53
hegelian 560
helicopter-macara 138, 396
hemingwayan 560
heptametru 329
heptan 329
heptaoxid 329
heptasilabic 329
héptică 53
heraclitean 563, 567
heraclitic 563
hértică 53
heruvimi 294
hélteă 53
hétrică 53
hiclene 294
hidric 609
hidroameliorare 138, 397, 399
hidrometeorologic 138
hidrometeorologie 397
h'ier 100
h'ierăstrău 100
h'ierbe 10
hiertură 100
h'in 100
hiptică 53
hirav 295
hîrăi 406, 408
hîrboc 156
hîrlete 256
hîrtică 53
hîrtie 533, 534
hîrtie-foiță 138, 396
hîrtop 296
hîrzob 296
hliuj 113
Hoagă 530
hobbesian 560
hoffmanesc 563
hoffmannian 557
holbură 296
holmoloc 265
holomóc 262, 265
holtei 223
homerian 560, 567
homeric 563, 566, 567
hop 198
hopa 156
hoplit 609
horbă 296
horboc 156
horbocăi 155, 156
horbocăială 156
horcăi 156
Horj escul 569
hotărăște 254
hreamăt 295
hrisovulul 538
hududói 262, 264
hugolian 560
huí 198
hulpe 296
hultan 296
humus 286
hunting 138
hurduca 198
hurtă 296
hurui 198
huscă 265
huşc 262
huşe 265

I

iagod 92
Iapa 81
iarăşi 579
iarbă 218
Iarciul 591
ibomnic 299
ibovnic 299
ibsenian 560
icea 255
iceaşea 255
ici 255
icişea 255
ideie 203
iéftică 54
ieftin 218
iéptică 54
ielili 249
ierbatic 138, 399
ies 125, 126
ieşim 101
iftică 54
Ilie 530
Iliță 530
Ilva-Mică 568, 569
ijderenie 218
imbord 323
imeni 196
impromptu 609
ináş 506
incontrolabil 310
infantarie 406, 410
inimă 100
inimă-plămîn artificial 138, 396
ininteligență 138
înişte 184
inspector 184
inter 340
intercepție 339
interesánt 406, 410
intralingvistic 138, 397
intranazal 139, 397
intri 359
inventat 305
io 437
ioájdă 51
Ioana 152
Ioaneta 152
iójdă 51
Ion 531
Ionel 151, 530
Ionete 256
Ionichie 531
Iordache 530, 531

Iordaike 350
Iordan 530, 531
iorghist 563
Iosefina 152
ipsomă 196
irioc 649
Isabela 152
isnaf 324
ispramnic 299
ispravnic 299
isprăgĵésc 100
istalaţie 113
istórie 186
Istrate 531
istronom 113
işcatulă 410
iscoálă 410
işcoálă 406, 410
işcoară 408
iubi 423
iubitori 580
Iubu 529
iute 520
iuţeală 520
Ivan 529
Ivăneţ 529
ivăsc 365
izaşe 114
izidire 218
iztţîr 406, 408
izlaz 105
izvoară 251
Izvoru Mureşului 569, 571
Izvorul Oltului 569

Î

îl 593
îmbătăciune 406, 410
îmbe 435, 436
îmbie 186
îmblăti 103
îmblătit 406, 408
îmbolnăvţésc 100
îmbumba 265
îmbumbăci 265
îmbumbicá 262, 264, 265
îmbuná 262, 265
împărat 584
împărăchia 218
împărătúş 406, 408
împeliţaşi-te 437
împeliţat 579
(îm)pocălui 542
împoma 139
împrăştie 184
împregetare 262, 263
împregiurii 435
împrejur 435
învăţa 580
în afara 380, 383
în afară că 377, 382, 384
în afară de 378—383
în afară de asta 371
în ceea ce priveşte 419
în continuare 419
în exclusivitate 16
în loc de 381
în loc să 381
în vederea 417
înapóia 186
încă şi 379
încăla 327
încări 195
închina parastasă 114
încoronaţie 147
înghit 253
(a se) îndoi 520
îndovigá 262, 264, 265
îndovigát 262, 264
înduviga 265
îngadiţei 332
îngăima 327
îngemălul 262, 263
îngemăluiálă 262, 263
îngenunchea 580
îngrijesc 101
îngurgita 285
îngurgitare 285
înjunghea 580
însamnă 301
însă 380
înscrie 338
întăi 579
întîrzie 184, 186
întorcaţei 332
(în)torcător 257
întort 195
întrăma 304
întrebari 605
întrebîndu 593
întrema 304
înţelegîndu 584
înţelept 584
învăli 405
învănţat 305
învărzi 305
învăscută 305
învătráre 265, 266
învăţa 580
învăţătoare 141
învăţător 101, 349
învăţătorească 141
înveli 305, 306
învie 186
învîrsta 218
învoalbe 195

J

Jamu Mare 568
jăcmăni 177
jăfui 178
jăg 178
jăli 178
jăratic 178
jărăgai 177
jărtfă 178
jăţ 178
jecmăni 177—179, 541
jefui 178, 186
jeg 178
jeleaică 266
jelepcă 266
jelércă 265, 266
jeli 178
jemănari 408
jeratic 178
jerăgai 177
jereadă 332
jertfă 178
jeţ 178
jib 544
jibă 544

jigle 257
jilav 101, 184
jimá 262, 264
jir 101
jirav 195
jivete 256
jivină 184
joben 293
joili 249
juca 223
Jucica Veche 75
judecătór 100, 101
julvernian 560, 564
jumătáte 100, 693
jumet 196
junior 336
justificare 609
juvaer 174, 176, 293, 298

K

kaki 400
kakie 400
kakiu 400
kantian 560
kapel 695
Kéie 100
K'éle 100
Kennedyan 564
kiag 100
kiátră 100
kiept 100
kierkegaardian 560, 564
kior 100
kipăi 100
kipér 100
Kirlibabul 81
knoc-aut 340
köstlerian 560, 564

L

la 109, 423
lab 195, 323
labruyerian 557
lacăt 541
lacomos 408
lacrimal 286
lafontainian 557
Laike 250, 253
lamartinian 560
lambă 103
Lambru 531
lamoste 321
landră 321
lanț-călăuză 639
lápoviță 184
laptili 249
larangită 113
largu 583
larma 113
lasă 251
las(ă) că 377
laș 640
lautariul 699
lauzi 359
lavór 406
Lazuri 81
lăbărța 321
**lăcătălui* 542
lăcătuș-sudor 396
lăntete 256
lăstiv 195
lătăuș 113
lătúri 186
lăur 113
Leabu 530
leac 530
Leacu 530
leagăn 251
Leahu 530
Leanca 530
lectorat 149
legăna 704
lege 579
legheoană 219
legume 332
lehăi 321
leibnizian 560
lemnuș 106
leninian 560, 567
leninist 567
Lenuța 151
Leonida 531
Leontina 152
leopardian 560
le(r)la 321
lespede 321
leșăscu 592, 593
letopiseț 329
Lețea 530
leurdă 327
liagăn 249
Lica 530
Licărete 256
lider 337
lifta 340
liftat 340
limbă 347
Limbă 80
limbĝii 100
limbrîci 100
limburuș 257
**limped* 303
limpede 303
lindină 100
linguriță 387
lințoliu 665
lipotimie 609
lisztian 560
lișțai 321
Liția 530
livéj 262, 264
liver 113
livizor 113
loáre 262,263
locomie 406, 410
lopată 105
lorî 262, 263
lorît 262, 263
lostopan 321
lotru 321
Lotrul 569
loț 640
lovăsc 305
lovinescian 560
lózincă 184
lúbeniță 184, 257
luchianesc 563
lucra 102
lucru 102
luîndu 584
lukasiewiczian 560, 564
lumîna 186

lumină 187
lumuță 332
lunatăci 701
lunătăci 701
lung 347, 349
lungu 583, 584
lunic 609
lunolog 286
lup 584
lupki 100
Lupoaia 81
luptare 218
lut 257, 584
luxat 113

M

ma 258
mac 321
macedonskian 560
machea 265
maderan 293
maestru 24—26
mafie 609
magheran 293
magherniță 218
Magheru 571
**magisteriu* 387
magistrand 387
mahmur 324
mai 256, 379, 382
maiakovskian 560, 561, 565
maică 321, 530
máichia 262, 264, 265
maico 333
Maicu 530
maiestru 253
maiglic 403
maiglicél 402, 403
maiorescian 561
major 203
maladie 334
malcontent 219
mallarmean 563
malthusian 561
mamă 360
mamcă 349
mami 249
mancă 349
Mandaĭke 250
manifesta 520
manipulánt 640
mántie 184
mantinelă 340
Marcel 152
Marcela 152
Marcu 152
mare 79
marfă 290, 295
mari 350
Maria 151, 152, 530, 531
Marian 531
Maricela 152
Maricica 152
Mariela 151, 152
Marin 530, 531
Marina 531
maro 400
marou 400
marș 338
martur 325
marvă 296
masă 126—128
mascádă 640
mascat 47
maschíu 401
mașcát 47
mașini 106
mașinistru 113
mașteră 321
Mataĭke 250
matcă 264, 265, 321
Mateșă 591
mață 251
máțe 101
măceș 26
măciáș 26
măciăș 26
măciéș 26
măcíș 26
măciuéș 26
mădărit 406
măgăriță 184
măi 327
mălin 321
mándúc 262, 263
mâne 578
mângăiát 26
mânuător 406
mânule 435, 436
măr 350
Mărătoare 79
Mărăței 75
mărdărit 408
mări 187, 350
mării 187
mărita 80, 187
măritat 114
mârsu 584
mărșăluitor 340
măruntu 583
măsá 251
măsura 148
măśiucă 297
mătcă 262
mătreață 249
mătúșă 101, 253
mătușĭ 253
măváică 262, 263
me 579
mecanism 26—27
mechanism 27
mécla 262, 264
Medar(i) 531
medelniceáriu 28
medelnicér 27—28
medelniță 28
medeniceár 28
medic-cetățean 387, 396, 397
Mehadia 82
mehanĭsm 27
mehanízm 27
Mehădia 82
Melaĭke 250
melesteu 71
melință 406, 410
membrana 279—281
memorá 281—282
memorabilități 285
memvrana 280
mendre 327
menestreli 285
ménge 43

meréu 262, 264, 265
merg 125, 126
merge 254
mer 691
meri 350
merideán 29
meridiană 29
merlín 640, 642
Mermezău 78
mersi 223
mesada 306
mescá 31
meschin 29—30
meschiu 401
meser 70
mesereá 71
mesereáe 30, 71
mesereáre 30, 71
meserere 195
meserie 70, 71
mesiță 195
meslehét 71
mesquin 30
Mesteacănul 80
mesteca 71, 584
mestecău 71
mesteleu 71
mestélnic 71
mesti 31
meșea 72
meșelíc 71
meșeliciu 71
meșteri 72
méșniță 30
méște 30, 31
meștelí 72
meșter 70
metanie 326
metastasian 561, 564
métăr 406
metehău 406, 408
metol 326
metură 691,695
meu 31—36
mia 297
mic 36—41, 530
mic-cilíndric 387, 396
míce 43
michelangelesc 563, 564
michelangiolesc 563
michiduță 72
micigăl 72
micie 43
micliștuc 72
Miko 540
microporos 397—399
microbuz 397, 399
micuțul 72
mied 531
miel 297
mieră 251
Mierculea 151
Miercure-Nirajului 569
Mierlău 78
mierlușcă 114
Miersig 78
mierță 321
miésă 101
miez 406, 408
migăli 72
míge 43
miglișí 265, 266
Mihaela 152
Mihai 530
Mihalaike 250
mihanízm 27
mihoală 323
Mihulb 587
miji 321
míjloc 184
Milaș 78
milă 548
milión 42
mljloc 113
miloagă 278
milostea 437
milostenie 699
mine 696
minulescian 561, 564
minájă 406, 410
mince 43, 321
mincie 43
minei 326
minge 42
mingie 43
ministri 580
minț 101
mir 326
mireasă 249
miresuță 332
miretéi 406, 408
miri 350
mirțasă 249
mirosi 218, 649
mirui 296, 297
misadă 306
miscău 401
mischié 401
mischiu 401
mișăl 218
mișchiu 401
mișgurá 262, 265
mișgureálă 262, 263
Mitache 531
mitică 187
mititelul 72
mitropolie 326
Mitu 531
Mița 530
miță 297
mizgui 265
mîine 98, 691
mînile 435, 699
mîlc 279
mînă 187
mînă 45, 275
Mînăstirea Humorului 81
mînc 102, 277
mînca 102
mîncat 696
mîncătură 257
Mîndra 75
mîndrei 406
mîne 98
mînecă 43—44
mînér 44, 45
mîngălă 277
mîngăi 249, 251
mîngîia 45, 184, 187
mîngîiat 45
mîngîietate 45
mîngău 277
mînică 44

mînie 184, 187
mînii 187
mîniile 699
mînjări 277
mînjeală 277
mînji 187, 277, 278
mînună 277, 278
mînz 278
mînzoaten 278
mînzoli 278
mînzoteán 278
mîr ! 279
mîrc 278
mîrcav 278
mîrced 278
mîrîi 278, 279
mîrnîi 278
mîrnoágă 278
mîrşav 184, 321
mîrtan 278
Mîrza 530
mîtcă 265
mîţ 72, 73
mlacă 321
mlădie 187
mlĕşniţă 30
mńel 100, 297
mńércuri 100
mńez 100
mnia 297
mńirţásă 100
mniţă 297
moaşă 253
moaşt 249, 253
moaşte 321
mocan 68
mocirlă 321
mocîrţan 68
modelar 387
módele 187
mojdan 195
mol 549
mólcom 184
Moldova-Veche 56
molie 321
molieresc 563, 565—567
molitve 708
molós 406
momealcă 265
momél 262, 265
moment-vîrf 387, 396, 397
monah 326
morăitură 279
morb 334
mórcoyi 100
morescă 609
mori 350
morîn 46
mormăi 279
mormăitură 279
moron 46
moroni 46
mort 81
morún 45—46
moscát 47
moscátă 47
moschicescu 584
Moscu 584
mosoară 251
mostră 610
moş 45
moşcată 47
moşic 45
motan 279
motel 388
mototurbopompă 388, 397, 398
moto-hotel 388
moţ 68
moţircán 67, 68
moţîrle 67
movică 321
mozartian 561
**mozditui* 542
mozdom 544
mozdón 69
mozdon-vezeteoi 544
mozdóne 544
mozdoni 544
mozdońiuri 544
mozdran 68, 69
mozdrogán 69
**mozdului* 542
mozoli 278
mozomáină 69
mucalit 324
mugăi 46
mugi 46
mugure 257
muiere 258
mujdea 218
mult 584
multivitaminizat 388, 397, 398
multu 584
mulţami 297
mulţan 297
mulţăni 297
mulţumi 297
muncă 221, 700
munci 700
muncit 223
muncitor-elev 388, 396, 397 399
Mundra 75
múnte 100
mur 262, 265
múră 262, 265
Mureş 302
murătoare 79
murdări 277
Mureş 302
múri 187
muritori 580
mármur 184
musai 332
Musca 80
muscan 408
muscát 47
muscátă 47
muscă 80
muschi 400
mussetian 557
mussorskian 561
mustaţă-antenă 388, 396, 399
mustaţi 249
musteţă 115
mustră 610
musulman 70
muşcán 506
muşcát 47
muşcátă 46, 47
muşchete 256
muşchi 400, 401
muşchiu 400, 401
muşdului 69, 541, 542

* *muşditui* 542
múştru 406, 408
muta 47—50
muţurlúi 67
**muzditui* 542
* *muzdului* 542

N

nacafá 645, 646
nacodă 265
năcolă 262, 265
nafacá 218, 645, 646
nagodă 265
Naĵke 250
nanaş 645
napoleonian 561, 564
napóo 695
narcisism 611
naş 257, 645
nată 195, 323
navă cosmică 388
navă-satelit 388, 396
navînd 581
navomodel 388, 397—399
navomodelism 388, 397
năcăţiu 645
năcăruş 113
năclad 113
năţăcăi 645, 646
năhor 195, 323
nămete 257
nănaş 645
năpastă 197
năpădi 197
năpîrcă 327
năpusti 218
năramniţă 195
năvedi 195
Neagu 587, 588, 590
neavîndu 584
nebrechtian 565
necum să 377, 378
nearăle 701
necuraţilorŭ 586
Nedeiul 80
neg 257
Negoiul 80
negre 429
Negrileasa 81
negru 360
Negru 590
Negru-Vodă 571
nekrasovian 561
ńel 100
nelorít 262
nemblînzit 581
nemţescu 584
nentîlnit 581
neperitor 579
nepoatî 249
Nepolocăuţi 75
nepót 100, 590
nepoţi 101
ńercuri 100
ńérlă 100
nesăţios 665
nestăşnic 262, 264
nestăvilit 410
neştiund 699
netocma să 377
netrebnic 300
netremnic 300
nevástă 100
nevăstuţă 332
nevăzător 388
nevoindu 593
ńez 100
ńiágră 100
Nica 530
niceşi 651
Nicoară 530
Nicoleta 151
Niculaie 152
Niculina 152
nietzschean 563, 565
nefilist 294
nifilistru 294
nigel 257
niper 641
Nireş 80
ńirĵasă 100
ńirós 100
nirui 296
ńişcăm 100
Niţă 530
noaten 278
noă 580
non-artă 397
non-autor 388
non-carte 388
non-om 388, 397
noro 333
nostri 380
nostrom 639
nóta 187
nótă 187
notitolii 437
notrete 256
notreţ 256
nouă 580
Noul 569
novembăr 406
nu numai (ci şi) 419
nu tocmai să 577, 578
nuiaua 580
nul 338
numai 13—15, 383, 384

O

o! 50, 51
oájdă 51
oameni 256
Oarba de Mureş 80, 569
oarece 699
oarecine 699
oargă 542
oase 350, 351
obelisc-fantomă 396, 397
obelisc-frontieră 388
obgálă 100
obial 306
obijdui 51
obicina 700
oblic 611
oblicindu-l 592, 593
oblintî 52
oblojeală 197
obloji 197
oblomovism 611
obosală 301
obráţ 262, 264
obraz 218

obrenti 52
obrinti 51, 52
obrini 52
obstrucție 337
ocao 580
ocără 406
ocaua 580
ocazie 388
ocean 665, 666
ocheri 406, 408
ochi 595
ochiometru 388, 399
ochiu 595, 596
Ocna-Mureș 568
ocoli 257, 262, 263
ocoși 262, 264
octoámbre 53
octoámvere 53
octoámvre 53
octóbăr 53
octóber 53
octóbir 53
octóbre 53
octóbrie 53
octoih 52
octómbăr 53
octómber 53
octómbere 53
octómbre 53
octómbrie 52
octómvere 53
octómvre 53
octóvrie 53
ofițier 219
óftică 53
óftigă 53
oftoic 53
oftómbre 53
oftómbrie 53
ófțo 641
ogar 54, 55
ogarátic 54
ogără 54
ogărcă 55
ogărcúță 55
ogărel 55
ogăresc 55
ogărește 55
ogárnic 55
ogărcós 55
ogăríme 55
ogărît 55
ogăroaică 55
ogărúș 55
ogărút 55
ogheal 306
ogircós 55
oglindă 389
ogoară 251
ogorátic 54, 55
ohaba-Mîtnic 568
óhtică 53
ohtoic 52
oichete 256
oiĭ 97, 250, 253, 691
oichii 250
oichișorii 250
oili 249
olat 324
olcuță 332
Oltul 569
om-frate 389, 396, 397
om-om 389, 396, 397
om-orchestră 388, 396, 397, 399
om-pian(ist) 389, 396, 397
om-reclamă 389, 396, 397
om-sandviș 389, 396, 397, 398
om-ștampilă 389, 396, 397
omoară 251
omoari 249
omorît 584
Onea 151
o'neillian 559
Onete 256
onomancie 286
ontomvrie 53
opa 156
opera 143
opkincă 100
oprealâ 197
oprelișle 197
oprinti 52
oprit 593
opritor 197
óptică 53
optóbăr 53
optóber 53
optómvre 53
optóvăr 53
optóvere 53
or 579
oraș-grădină 389, 396, 397
oraș-satelit 389, 396, 387
orb 80
orbecăi 155, 156
orcare 579
orcăi 156
ordănánț 407, 410
orguliu 218
ori 512, 513
oricare 380, 579
organ 219
oricine 380
oricînd 380
oriîncotro 380
oriunde 380, 570
orunde 579
ósfică 53
osindeau 699
osîndesc 699
Osmanu 592, 593
ostîmpi 195
ostronom 113
otară 251
otóbăr 53
otóber 53
otómver 53
otóvăr 53
outsider 340
ovăs 351
ovăz 351
oxitoane 543
oxogenat 113
ozlas 542, 543

P

pâa 695
paler 323
paletă 336
palladian 561
panacodar 389
panahidă 326

panariţiu 609
pandemie 609
pandoră 609
pandur 527
papură 319
papuś 297
pára 187
paráa 704
paraléle 187
paralipomene 609
paranoic-critic 389
paranomie 218
parastas 221, 326
parastasă 115
Paristina 530
parîmă de prut 641
parol 223
parolă 219
parséi̯ḱ 97
participa 520
partită 609
pasămite 510
pască 319
pasul 569
Pasul lui Prislop 569
paşi 340
pată 319
patrafil 294, 295
patrafir 294, 295
patriarh 326
patriarşi 701
patrie 579
patru 329, 330
patrulater 329
patruped 329
Paulina 152
Pavăl 305
pavlovian 561
pă 252, 258, 292
păcătoşilorŭ 586
păcurar 141—142
păcurăreasă 141
păduĉel 252
pădure 704
pădure-parc 389, 396, 297, 299
pădúṫe 100
păgîn 319
păhară 251
pălămar 326
pălúgă 262, 264
pămînt 583, 695
pănă 579
pănăta 195
păpuşă 319
Părău Negru 75
păreiĉhi 250
părete 303
părinţi 251
părîndu-i 698
păşi 579
păşune 105
pătrare 114
Pătrăuţi 75
pătrînjél 101
pătul 319
pătură 319
Păunete 256
pe 251
pe cînd 378, 379
pe lîngă asta 379
pe lîngă că 377, 378, 382, 384
peară 691
pec 407, 408
pedéstru 407, 410
pehlivan 218
peic 409
peire 579
penalti 340
pensie 610
pensiune 610
pentru 314
pept 579
per 691, 695
peramidon 306
perdideu 649
perdui 579
perdut 579
pére 407, 408
pereá 262
pereiche 250
perél 262, 263
perete 303
peri 579
Peri 81
peripatetiza 286
personaj-copil 390, 396, 397
pestilitenţă 407, 408
Petca 80
petec 80, 280
Petecu 80
Peterburcu 584
petöfian 561, 564
Petraiche 250
petrarchian 561
Petrică 151
Petrina 152
Petroşani 204
Petru 152
peţear 323
piag 292
piaţ 581
pictor-cosmonaut 390, 396, 397
picingine 306
piĉi̯oi̯ĉi 97
piĉiọre 258
piei (chei) 292
piele 100, 180
pielgáş 262, 263
pielgăşí 263
pielgăşít 263
pielie 180
pieltui 292
piept 100
piépten 100
pieră 251
pierea 263
piéri 187, 579
piezişi 579
piftea 293
pileat 609
pili 329
pilotă 199
pilsudskist 563
pimniţă 299
pindarian 561
piramdion 306
pistard 338
piştă 195
pitici 252
pivniţă 300
pivot 336, 339
pizmit 63
pîine 98, 218, 691
pîlnie 106
pîne 98

pînteče 100
pînze 101
pînzuliță 390
pîrău 351
pîrcălabu 590
pîrîi 249
pîrîu 327, 351
pîrîul Frumoasa 81
Pîrîul Negru 81, 571
Pîrvul 590
pîși 579
pkéle 100
placa 337
placaj 338
placat 337
plai 319
plașcă 700
platonic 563
platonician 561
plăcea 423
plăzuĭ 407, 409
plevar 542
pleaț 114
pleban 343
plec 650
plecatără 254
plenui 218
pleoapă 665
pleu 650
plev 650
pliĝésc 100
plin 319
plînĝe 100
plumbuț 332
pluricavitar 112
pluricelular 112
pluridotat 390, 397
plurimembru 112
plus că 377, 378
plus de 378, 379
plus de asta 378, 379
plutarchian 561
poasă 700
pociumb 351
pociump 351
pocos 114
podișul 569
Podișul Hîrtibaciului 569
Podenii Vechi 572
Podul Turcului 571
poet-umanist 390
poezii 579
poghibală 329
pogoră 699
pohar 113
pohoĭ 265
Poiana Cerbului 75
poivĭ 263
Pojorîta 75
pǫlă 258
polcomnic 300
polcovnic 300
polecră 113
poleit 223
politicărie 390
poliţist-spărgător 390, 396
pomestire 263
pomestească 265
pomestire 265
pomóci 265, 266
pomostească 265
poneavă 92
ponihos 409
ponihóz 407
Popești-Leordeni 569, 570, 572
poplen 175, 180
poplin 175
popói 263, 265
poponete 265
popri 197
porcoi 105
porcolete 256
Porghes 175
porj 175
pornit 593
port-debarcader 390, 396
portochelari 390
porumb 93, 105
Porumbacul (de Jos, de Sus) 80
poslanie 56
post-traumatic 390, 397, 398
post-whitmannian 565
posteminescian 565
Postolaike 250
postrungă 257
postuniversitar 390, 397
posture 701
postverlainian 565
Poștărete 256
potoig 195
povói 263—265
practic 218
practicabil 390
praxitelian 561
prăcălabu 588
prăpaste 197
prăpădi 197
prășește 178
pre 579
predlojenie 701
prebeethovenian 565
prebendă 609
precipițiu 609
preconferință 391, 397
precum 574—576
predelojenie 701
predlojenie 293
prefera 422—424
pregeta 319
premiezda 195
preorășenesc 397
prepeliță 184
prerăzboi 397
prescură 184
presing 340
președinte 100
preț 584
Preuteasa 81
prevedere 329
pribag 301
pricină 184
pricinui 187
priláz 407, 409
Prilipeț 77
p(r)in 251
priñim 100
prinos 221
prinsemu 586
prinsioner 113
prinsonér 407
prinsu 584
prior 609
pripec 195

prisnif 175
prisos 315
prișnif(ă) 175, 176
privádă 407, 409
privilegiu 223
priză 338
prizoner 409
proaspăt 325
procesoman 391
profesional-surîzător 391
profesionalizare 391
profesionist 339
profésor 184
prohod 296
projvici 700
prokofievian 561
propinac 197
prorocŭ 586
proscenium 391
proscomodie 326
prospect 391
protectorat 149
psalm 326
pseudo-celebritate 391, 397
pseudo-oriental 391, 397
pseudo-stenografic 391, 399
puccinian 561
públic 184
pudăru 332
pugoră 699
puhav 278
puhă 113
puhoi 265
pui 359
puiele 256
puișor 252
Puiuleț 530
pulbere 199, 319
pumnulistociparian 565
punct (mort) 338
púne 100
púneți 184
purcoi 105
púreče 100
púrpur 184
purtîndu 584
pustia 187
puşkinian 561
puțin 101, 251

Q

qrud 585
quasimodian 561
quasi-pornografic 397

R

ra 320
rabelaisian 561
racinian 561
rade 105
Radomir 532
Radu 529, 588, 590
Radu-Vodă 572
Radulŭ 591
raf 103
Raiul 586
rangajat 320
rangă 321
rapăn 321
rapel 338
rapid 520
rapiditate 520
rasă 351
raşchétă 641
ráțe 101
rație 610
rațiune 610
ravelian 561
rază 351
razăm 302
razdreaşenie 701
raz(i)mă 302
răbda 321
răbdurie 332
răboli 265, 266
răboni 266
răbori 266
Răcătău-Măguri 568, 572
răce 302
răcruta 302
Rădac 529
rădan 302
rădăşina 297
Rădei 530
rădica 579
Rădulea 151
Răduleț 530
rădută 302
Răduțu 529
răfui 187
răgaz 321
răgulă 302
răgută 407, 409
răhni 407, 410
răițită 250
răițiu 250
răle 251
rămti 693
rămîneți 184
răngajat 302
răpciugă 321
răped 303, 304
răpede 303, 304
răpezi 303, 304
rărunchi 257
răsădit 584, 586
răsipi 579
răspunsu 583, 584, 592, 593
răspunzindu 593
răsti 321
răsură 229
răşlui 321
rătedzat 251
rățetă 302
rău 351
Răuseni 529
răvaş 56, 505
răvărsa 579
răvizie 302
răvoltă 302
răvorver 302
răzărvist 302
răzdreaşenie 701
răzimat 101
răzmeriță 184, 187
răzoluție 302
răzor 257
răzvîrti 407, 410
realiza 309
reangajat 302
rebda 304, 305
rebizlă 114

rece 302
recepe 286
recesiune 609
recruta 302
recut 113
redau 302
redondanță 232
redundanță 232
redută 302
refec(a) 321
referendum-mascaradă 321
refuzór 407, 408
regisor 184
regulă 302
relon 391
relonist 391, 397
relotin 397, 398
rembrandian 561, 565
rembrandtian 561, 565
remîne 305
repansat 391
repede 100, 187, 302—305
repezi 303, 304
república 187
repezi 187
repune 305
resări 305
resplată 305
respuns 305
resuna 305
resuscitare 286
Reșița 78
retevei 321
retez 321
retrograda 338
reu 305, 589
Reușeni 529
reușită 392
revanșism 392
revaș 305
revărsa 579
revenire 329
reveiona 392
rever 338
revizorat 149
revorver 302
rezema 321
rezor 305
Richard 175, 178
ridă 579
rîeče 100
rigiment 178, 306
rimbaudian 561
riniki 100
ripostă 184, 187
rișcașă 323
Riulu Alb 75
Riușor 75
rîcăie 249
rîd 253
rîdica 579
rîdici 698
rîmnă 300
rîmni 300
rîncezală 407
rîncezeală 410
rînd 407
rîni 321
rînji 199
rîsipi 579
rîșniță 321
rîu 351
Rîul Negru 569
rîvnă 300
rîvni 300
rîz 101
roată 407, 408
robi 187
robii 187
robot 187
rocadă 392
rodcós 641
roîche 250
roman-miniatură 392, 396, 397
roman-universal 392, 396
rondou 641, 642
ros 351
rostul 437
roșu 360
rousseauist 563
roz 351
Rozina 152
rubensian 558, 561
rubiniu 400
rucaviță 700
ruclui 409
ruculuĭ 407, 409
rug 407, 409
rugărai 114
rujmalîn 407
rula 338
rulaj 338
rus 407
Rusanda 528
rûscă 407, 409
Rușii Bîrgăului 75
rușine 101
rutier 338

S

sacă 301
Sacoșu Mare 569
Sacoșu Turcesc 568
Sacul 569
sadovenian 558, 561, 564
sadoveniana 558
saganian 561, 564
saiá 130
saigiu 218
saint-beuvian 561, 564
salbed 301
saliu 609
samă 251, 302
samănă 301
Sanaĭ 532
Sandu 531
sapă-foraj 392, 396, 398
sapĭki 100
sara 251
sără 101, 301
sarbăd 301
sare 180, 350
sat 327
satanism 609
satisface 392
Satu-Lung 568
Satu Mare 80, 568, 570, 571
sau 312
să 251
să (= dacă) 437
săbor 584
săc 180, 292
săcție 180

sămălui 543
sămăna 180
sămn 180
sănătate 532
sănătești 532
Săpatul 682
sărbări 115
sărgent 180
sări 188
săricică 185
sării 180
sărin 407, 409
sărindar 221
sărman 579
Sătcelu 589
săva 513
săvîrși 80
Săvîrșin 80
sbocoti 409
scăramușă 403
scară 319
scarci 263
scălán 263—265
scăluș 265
scăpătan 223
Scăueni-Sărmășag 569
scenă-cheie 392, 396, 397
sker 259
schillerian 559, 561
schimnic 299, 300
schivnic 299, 300, 307
schivnică 300
schivnicesc 300
schivnicește 300
schivnici 300
schivnicie 300
schopenhauerian 561
schumannian 561
scînteie 185
scîrțăin 249
sclobozit 332
scoală 254
scopi 197
scorbaci 409
scorbăcél 407, 408
scorobete 256
scoț 101, 254
scrie 60, 61
scriere 58, 59
scriind 583
scriptură 56, 65
scripúș 263
scris 64
scrisă 58, 59, 61
scrisoare 56—65, 537—539
scrisoare recomandată 63
scrisorial 57
scrisorică 62, 63
scuipit 257
scump 588
scund 257
scundac 257
scupiat 257
seară 180
searbăd 301
Sebeș 78
secău 410
seci 80
seciuri 80
seimeni 324
septuor 609
semi-cristal 392, 397, 398
semi-critic 392
semi-custode 392
semi-primitiv 392, 397
semifinală 339
semilin 392, 397, 398
semn 297
semnificație 112
senești 609
senior 336
sens 112
Seracin 525
Serafin 525
serie 338
serii 180
serin 409
servi 421, 422
setaveraj 340
seu 579
Severin 532
Severina 152
sextet 337
sfáis 263
sfatulu 586
sfăt 408
sfîră 263, 264
sfîntul 699
sfîrșit 584
sfîșie 185
shakespearian 561, 563, 567
siacă 101
siară 101
Sibii 80, 81
sier 259
Sighișoara 78
silabă 185
silindu-l 593
silită 593
silvăiz 509
silvete 338
silvoltă 407, 409
silvoiz 409
simbol 185
Simedrea 528
simili-critic 392
simili-custode 397
simplificare 609
simt 693
simț 101, 693
simțindu 584
simulațiuni 288
simultan 338
sin 579
Sinai 532
sinhariticon 63
Siștaroveț 77
sită 101
sîeli 249
sîmt 253
sînge 114
Sîngiorgiul de Pădure 571
singur 251
Sînmartinu-Sîrbesc 568
Sînnicolau 572
Sînnicolau Mare 569, 571
sînteți 185
sîntu 584
sîrbască 301
sîrlezi 332
sîrman 579
sketing 336
slabği 100
slănină 100

sloată 113
slobod 188, 223
slobozi 188
slujescu 584
sluji 421
Smarandaiki 250
smau 263
smeoaica 114
smîrcîi 249
snópi 188
soacră 249
soarili 249
socar 641
socăcĭță 407, 409
socoti 700
socotitor 700
sodomlean 700
sodomo-gomoric 393, 396
Solacolu 571
solilor 593
solul 593
Somcuța 81
somnóre 407, 409
somnorea 409
soră 249, 251
sorgoș 323
sorî 251
sosiá 101
Sotir 531
soție 218
sóții 188
spațiu 665, 666,
speculațiuni 288
spectacol-epopee 393, 396, 397
spectacol-manifest 393, 396, 397
spencerian 561, 564
spenglerian 561
spicher 175
Spin 76
Spineni 80
spinetă 609
Spini 76
spre 699
sprijini 197
sprinter 340
sprînčéne 100
spui 359
spumă 257
spun 253
spúneți 185
sputnic 609
(a) sta ciocan 408
stachete 256
stafie 295
stahie 295
stalaj 409
stalajie 409
Stan 528
Stana 80
Stanciul 591
standard 175
stanislavskian 561
starlet 393
start 175, 336
startbloc 340
stative 407, 409
stăchéte 263
stăláj 407, 409
stea 107
stea-triunghi 393, 396, 398
steao 580
Stela 531
Steliana 531
stendhalian 561
Sterie 531
steriorid 393
stihie 295
Stîna 80
stînă 80
Stînca cu Zvorîștea 569
stîrcióg 263, 264
stol 325
stop 338
straikină 250
strand 302
străfie 257
Străulea 151
Strîmba 75
Strîmba 75
Strîmtura 81
strîngu 584
strok 340
stromînt 113
strujac 92
strungă 332
stuficol 393
suav(ă) 185
subansamblu 393, 397, 398
subțîre 251
suciu 323
sufletuț 40
sughit 253
sugĭț 100
sugrum 263
suhac 296
Sulița 80
sulițĭă 80
sultan 593
suna 334
suntem 185
Suplac 80
Suplacul pe Bărcău 571
supraalbire 393, 397
supraalbit 393
suprafacultate 397
supranormativ 393, 397
supratemă 393, 397
suptu 584
supune 700
supunere 700
surdobarocameră 393, 397—399
Surdulu 587
surupcească 332
sus 394
susura 609
suvac 296

Ș

șa 101
șabăr 609
șalanger 340
șanță 323
șangăr 257
șapron 609
șarabá 549
șarabană 550
Șarl(i) Șaplen 175
șasă 251
șase 101
șasla 299
șăbacă 265

şăd 292
şădére 407, 410
şărki 101
şcatuie 410
şcătuică 410
şcătuie 410
şcătúlă 407, 410
şcătulcă 410
şcătulcuşă 410
Şchei 78
şkic 100
şkinare 100
şchiop 100, 293
şcóndru 641, 642
şculă 410
şcutie 410
şcutlie 410
śeapă 297
şebác 262, 265
şedeá 596
şedlong 180
şef de echipaj 639
şefar 545
şeft 545
şeftar 545
şeftăli 545
śer 297
Şerban 531
şerpe 580
şerpi 100
śeteşte 297
Şetu 571
şez 101
şezlong 180
şezt 258
şi 379, 509
şia 101
şiază 101
şifonabilitate 398
şilvoiz 409
Şimleu 572
Şimleu Silvaniei 569, 571
şimpanz 298
şimpanzeu 298, 299
şepeleag 299
şepeleav 299
śinśi 297
śir 113
şlaiţăr 92
şlep 461
şliboviţă 185
şnaidăr 92
şnilai 641
şniţel 176
şoflinc 264
Şoimul 569
şolohovian 561
Şomcuta 81
şopîrlă 327
Şopotu Nou 568
şorliţă 265
şostakovician 561
şovăi 700
şovăială 700
şpenat 92
şpenglăr 92
şpicher 175
şprint 175
şpur 407, 409
şpuri 409
şpuriu 409
standard 175
ştafetă 340
Ştefan 591
ştergar 100
Ştefia 531
ştart 175
ştergător 101
ştiop 293
ştirb 100
ştirbi 100
ştirbġi 100
ştirġi 100
ştiucă 394
ştofuri 113
ştopleág 265, 266
ştrang 302
ştreang 223, 302
şuri 323
şúrliţă 263—265
şurţ 113
şurub 351
şurup 351
şustăr 105
şut 338
şvartă 113
şvémer 642

T

tabla 107, 218
tablale 107
tabulariu 609
taca 113
tacaláj 642
Tache 531
tagorean 563
Taiche 250
taifas 324
taim 340
talasocratie 609
talpă 641, 642
tapa 394
tarapana 114
Tatul 591
taţ 251
taxi-furgonet 394
Tazlău 569, 572
Tazlăul de Sus 572
tăbúică 263, 265
tăbuşcă 265
tălki 100
tălpăl(u)i 542
tălpete 256
tălpui 541, 542
Tănăsaiķe 250
tăriţă 101
tărpenie 700
tărpi 700
tărpitor 700
tău 571
Tău Boilor 569
tăvăluc 351
tăvălug 351
teacă 325
teahnă 114
teatru 665
tecău 407, 410
tehnic 310
tehnologic 310
Tehomiru 571
Teiu-Vereşti 572
telejurnal 394, 397, 399
telespectator 394, 397, 399
t'em (= chem) 100
temeteu 332

temnic 300
temniță 300
temoare 195
temporaliza 112
Teodor 152, 531
tepaș 263
terariu 394
terilenă 394
teritoriu-nucleu 394, 396
termidor 609
terțet 337
teșcherea 107
teu 579
tevnic 300
tevniță 300
Thatul 586
tiără 407, 410
ticălos 218
tigri 238, 239
timău 323
timid(ă) 185
timpirung 408
timpurúng 407
tine 696
tinerei 188
tingală 277
t'ingă 100
tinichea 107
tinichigiu 294
tinihigiu 294
tinuță 332
Titu 531
Tițu 531
tîlbure 407, 410
Timpa 75
timpina 692
tîna 407, 409
tîntov 407
tînu 407, 409
tîrăște 304
tîrgovață 301
Tîrgu-Frumos 568, 571
Tîrgu-Mureș 572
Tîrgu Secuiesc 568
Tîrnava 75
Tîrnova 80
tîrziu 101
toacă 327
tocmai 223, 419
Todică 531
tolcer 106
tolstoian 561, 564
tomi 407, 409
tongăni 323
topkéște 100
topciu 218
topîrcenian 561
topoară 251
topspin 340
Tornea 80
tort 221
toscaninian 561, 564
tot 380, 583, 651, 652
totdauna 581
totdeauna 380
totodată 418
totuși 579, 651, 652
tracă 302
tragĕ 258
traje 694
transforma 338
transformare 340
tras 304
tras-terminat 394, 396
trăbuie 302
trăc 302
trăgîndu 583
trăiera 302
trămur 302
trăstie 302
trăsură 404
trebuie 302
trec 302
trece 348
trecut 592, 593
treiera 102, 302
treilea 581
trenă 339
tremur 302
trenuĭ 114
trestie 302
tresură 304, 305
tricotaj-mercerie 394, 396
tricou 338
trifóiște 185
trifruct 394, 397
triftăr 106
trimeată 254
trimis 593
trimitere 56, 65
trin 178, 306
tristăr 106
trivaccin 394, 397—399
trîndav 185
tron 257
tronf 323
tróșie 263, 265
Trotușul 569
trupiță 257
trușie 265
tu 696
tuberculostatic 394
tuberculostatică 397
tufă 325
Tufeni din Vale 570, 572
Tufenii de Jos 569
tulkină 100
túmbă 263, 265
tund 253
Tunsulu 589—591
tunz 101
tunză 101
tupiliș 407, 409
tupiluș 409
tur 338
turc 70
turcescu 584
turn 180
turnantă 338
Turnu 80
Turnul Roșu 571
Turnu-Severin 572
tusă 251
túse 101
tușésc 101

Ț

țapă 251
țară-soră 394, 396
Țarigradu 584
țávă 101
țăgûr 263

ţălină 251
ţăran 349
ţărancă 349
ţărcuţ 332
ţărimonie 219
ţérra 580
ţiávă 101
ţiment 113
ţin 254
ţingău 265
ţindău 263, 265
ţingău 265
ţiteră 185
ţiţă 579
ţivil 113
ţin 251, 253
ţîrcomnic 300
ţîrcovnic 300
ţîrîi 249
ţug 642

U

u̯áa 695
u̯áse 101
Uaterlo 176
ucloni 195
ughian 323
uimă 325
uimi 197
uimit 223
uium 103
ului 197
umbră 145
umbri 145
umezeală 301
unde 347, 369
únd'iţe 100
undrofiţir 646
uni 546
únic 185
únii 188
unionist 548
universiadă 394
unul 593
u̯orbi 100
upoväi 195
uréike 97, 250, 691
urioc 649
urláb 407, 409
urmă 327
uroaie 257
uroi 257
Ursa-Moşteni 569
uruioc 649
urzică 101
usc 102
usca 102
usucapiune 609
úşă 101
úşe 101
uxoricid 609

V

vac 301
vaccinare 609
vacuare 113
vacuat 113
vadă 253, 254
vadnic 218
Vadul Crişului 571
Vaicu 531
val 263—265
Valafia 294
Valahia 294
Valcău 571, 572
Valcăul de Sus 572
Valea Porcului 81
Valea Rea 81
Valea Vlădichii 81
valoare 112
Vama-Buzăului 569
vamă 257
varvarie 650
Vasilaike 250
Vasile 152
Vasilina 152
Vaşington 175
vatale 102
Vaterlo 176
Vatra-Dornei 77
vatră 327
vază 101, 254, 693
vazulin 642
văcălaş 323
văd 253, 292
vădzindu 584
Vălani de Pomezeu 570
Vălanii de Beiuş 570
vălătaş 323
vălceag 323
Văleni 570, 572
Văleni-Stînişoara 568, 572
Vălenii de Munte 570, 572
vălóg 263—265
vălug 265
văm 305
văpaie 327
văşmînt 305
vătăjea 114
vătrar(i) 101
văz 101, 292, 701
văzt 258
veac 301
vede 254
vedem 579
vedere 257
veduw 695
veike 97, 250
veleitate 609
veliúr 175
velur 175
venetic 221
venitu 593
vent 258
verbal 329
verde 304, 360
Verdete 256
verdian 561
Vereşmort 81
verhaerian 561
veri 513
verlainian 561
vermutiza 395, 397
vérze 101
verzi 304
véselă 185
vetrice 265
vétrigă 263, 265
vetrilă 265
veveriţă 185
vezi 101
vgerme 259

victimă 185
videotelefon 395, 397, 399
viaţă 661—665
vie 188
viaţă 580
viezune 293
viezure 80, 293
vifor 295, 296
viţe 100
viieţi 580
viindu 584
Vilson 176
vintricel 257
vinui 709
Viorela 152
Viorica 153
viperă 100
virgilian 561
visăz 251
visez 101
Vişeu 569, 571, 572
Vişeul de Sus 572
vişin 100
vitricel 257
vizare 323
vizir 80
vizitiu 92, 102
Vizureni 80
Vizureşti 80
vîj 407, 409
vînz 693
vîrfu 569
Vîrful Cîmpului 569
Vîlcan 75
Vîltori 78
vînturescă 105
vînz 101
vîrtej 102, 265
vîrzób 263, 264
Vîşmort 81
Vlad 529
Vlaicul 591
Vlasie 531
Vlastia 531
Vlaşcu 531
vlădică 221
vocal-simfonic 395
voi 188, 424
voi (s. f.) 702, 703
voia 188
Voiculeţ 530
voieşte 424
voii 188
Voinea 151
voinicame 437
voinici 437
vojoi 195, 323
volbură 296
volffian 562
volmotoc 265
volomoc 265
voltairian 561
vorbă 296
vorbeşte 258
vorgésc 100
voru 586
vra 302
vrabgiţe 100
vraci 700
vrea 424
vreai 90
vreaş 90
vrem 186
vreo 581
vro 581
vulcan 75
vulpe 296
vultan 296
Vultor(i) 78
vultur 78, 185
Vultur 78
vurtă 296
vyţăl 695

W

wagnerian 569
whitmanian 561, 565
whitmannian 565
wolffian 564

Z

zaĉe 258
Zahan 531
zai 195, 323
zaï(a) fet 324
Zalău 81
zămă 101, 221, 301
zamănşéin 407, 408
Zamfiraiĸe 250
zamfirescian 562, 564
zapcă 257
zapis 536
zare 350
zariuţ 332
zárna 263
zatcă 257
zatocenie 218
zaton 265
Zaul de Cîmpie 569, 571
zăbovitu 584
Zăgan 531
zăgirnă 113
Zălau 81
zăleti 265, 266
zălog 223
zăpadă 197
zăpori 197
zăpri 197
zăr 101, 292
zărnît 263
zărzăţea 195
zăslon 114
zătón 263—265
zătun 265
Zău de Cîmpie 569
zăvod 223
zbicúţ 408
Zbîrcea 151
zbîrnăie 249
zbîrnîi 249
zbocoti 408, 409
zdrobitor 395
zefir 185
zeţghe 250
zeleti 263—265
zermoaică 332
Zernagura 82
zestraş 265
zestrói 263, 265
zgerme 259
zgiliţi 249

zice 303
zidár 101
zidári 101
zidi 580
zidiu 580
zĭerme 259
zilili 249
zimbi 579
zio 580
ziua 580
zis 696
zîce 251
zîdar 251
zîle 251
zîva 251
zlac 195
zlat 195
zmocoti 401
zmingăleală 277
zmingăli 277
zoobucătărie 385, 397
zor 263, 265
zugrav 185
zugrăvi 60, 223
zvocoti 408, 409

RUSĂ

barkas 639
весомое 604
волка 604
vozka 51
грамота 539
да 347
дополнение 608
живая сила 605
знат 695
знает 695
зуб 225
за исключением 118
кепи 213
кепка 213
кроме 118
kosmodrom 398
kosmokorabl 398
kosmonaut 398
механизм 27
моет 695
мот 695
нанос 645
обстоятельство 608
писание 64
писать 60, 64
письмо 63
помимо 118
предложение 293
речь 607
род 344, 346, 347
рода 346
рот 344, 346, 347
сила 605
сила удара 605
словосочетание 608
старо 704
старос 704
стол 226, 353
стола 353
столик 226
та 344, 347
тяжёлый 604
тяжёлая вода 604
тяжёлое тело 604
шапка 213
шимпанзе 298
фуражка 213
электрический генератор 605
электрогенератор 605
язык 607

SĂSEASCĂ

fett 530
muselman 70

SÎRBĂ

carfiol 92
domanir 532
Frane
frat 527
fratar 527
iehtika 54
jagoda 92
jectika 54
kniga 534
kora 530
Maja 530
mlečnica 30
moruna 46
Mrzan 530
ogar 54
ponyava 92
Rale 528
stružak 92
vihor 295
вошa 552
vuk 525
Vukol 525

SLAVĂ şi SLAVĂ VECHE

Blagoslav 526
Bogdan 526
Božidar 526
Budimir 526
valiti 305
vihru 295
Vladimir 526
Vladislav 526
Vojko 531
Voislav 526
vrătăpă 296
gora 78
da bižiu 528
Dobromir 526
dîhanie 329
žaliti 178
žaratăkă 178
žrătva 178
записание 538
kanădilo 547
kaplja 530
kniga 56, 534—536, 539, 540
chyrav 295
chyrъ 295
лист 539
ljubiti 529
Ljubomir 526
Ljutovoj 526
Miroslav 526
mirovati 296
мѧчь 43
ob-entriti 52

обиждати 51
oze 51
октобрий 53
писание 539
писать 60
писмо 539
подŭгорије 329
provodŭ 296
Pŕvoslav 526
sadŭ 78
sěverĭ 532
selitse 80
skimĭnikŭ 299
Stanimir 526
stihija 295
strŭkŭ 531
hlebŭ 530
Хрисов 538

SPANIOLĂ

agua 352
attention 175
Castrogériz 79
corazón 181
Donjuan 176
Don Quijote 176
estar 600, 602
haber 602
mujer 176
Palencia 77
Palenze 77
Puertomarín 79
reina 98
río 181
Sahagún 79
Santander 77
Santandre 77
ser 600
Soria 77
Sorie 77
tener 602

TURCĂ

bohça 552
bucak 553
dimiški 400, 401
feta 525
ğevahir 174, 293
hortum 296
hortun 295
meslek 71
meşe 72
meşelik 72
myskal 401
müzürman 70

UCRAINEANĂ

Avksenij 525
Avksentij 525
Aksentija 525
Antim 525
Antin 525
Antioh 525
Anton 525
Antonij 525
Vartholomej 525
lvŭ 544
Xenia 525
mamka 349
Mis 525
Misail 525
Mihailo 525
могилки 403
моглиці 403
Oxana 525
Oxen 525
Ptolomej 525
reva 529
reus 529
sepeljanii 299
Tolomej 525
Fedka 523
Fedor 525
šepeljati 299

CUPRINSUL REVISTEI *LIMBA ROMÎNĂ* PE ANUL 1962

L. R., *Lingvistica românească la a XV-a aniversare a Republicii Populare Române*, **6**, p. 615—616.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

AVRAM ANDREI, *Despre dialectologia structurală*, **6**, p. 617—626.
AVRAM ANDREI, *Despre neutralizarea opozițiilor lingvistice*, **4**, p. 343—356.
COTEANU I., *Caracterele generale ale limbajului popular*, **3**, p. 242—247.
COTEANU I., *Structura stilistică a limbii*, **4**, p. 357—365.
COTEANU I., ROSETTI AL., VASILIU EM., *Probleme actuale în lingvistică*, **5**, p. 495—498.
STATI SORIN, *Redundanța*, **3**, p. 231—241.
ȘAUMIAN S. K., *Ideile filozofice ale lui V. I. Lenin și dezvoltarea lingvisticii contemporane*, **5**, p. 499—506.
VASILIU EM., *Problema fonemului în lingvistica actuală*, **2**, p. 125—130.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI

SECHE MIRCEA, *Schiță de istorie a lexicografiei române* (VI), *Activitatea lexicografică a lui Alexandru Cihac*, **2**, p. 190—201; (VII), **3**, p. 318—327; (VIII) *Activitatea lexicografică a lui T. Laurian și I. Massim*, **6**, p. 674—680.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

Gramatică

CARABULEA ELENA, *Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării*, **4**, p. 366—374.
CIOBANU FULVIA, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul*, **4**, 375—386.
CONTRAȘ EUGENIA, *Observații asupra unor construcții sintactice speciale*, **6**, p. 627—637.
MITRAN MIRCEA, *Note despre coordonare*, **5**, p. 507—513.
RIZESCU I., *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, **5**, p. 514—523.
ȘUTEU FLORA, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, **3**, p. 267—276.

Vocabular

AN TONESCU NAE, *Note lexicale*, **5**, p. 543—545.
ASAN FINUTA, *Etimologii (mușchi)*, **4**, p. 400—401.
BUJENIȚĂ M. și SALA M., *Din terminologia nautică românească I. Termeni fluviali și maritimi de origine germană (austriacă)*, **6**, p. 638—643.
CONSTANTINESCU N. A., *Revizuiri antroponimice*, **5**, p. 524—532.
DIMITRESCU FLORICA, *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală* (I), **2**, p. 131—139; (II), **4**, p. 387—399.
GHERGARIU L., *Note lexicale*, **5**, p. 541—543.
MARMELIUC D., *Etimologii (moîrle, muțurlúi, moțircán, mozdrán, mozdrogán, mușdului, mozdón, mozomáină)*, **1**, p. 67—70.
MARMELIUC, D., *Etimologii (abá-abă-hába-abó)*, **2**, p. 154—155.
MARMELIUC D., *Etimologii (maiglicél, scáramușă)*, **4**, p. 402—404.
MARMELIUC D., *Etimologii (abeș, boștea)*, **5**, p. 551—552.
MARMELIUC D., *Etimologii (agistiruí, băbuț, naș-nanaș-nănaș, năcăfiu și năfăcăi, undrofițir)*, **6**, p. 644—646.
SECHE LUIZA, *Etimologii (mîngálă, mîngău, mînjăríi, mînúnă, mînzolí, mînzoteán, mîrc, mîrnoágă, mîrcav, mîrțán, morăitúră)*, **3**, p. 277—279.
SECHE MIRCEA, *Etimologii (meserie, meslehét, mestélnic, meșelíc, meșteli, micigăl, micliștuc, mîț)*, **1**, p. 70—73.
SECHE MIRCEA, *Note etimologice și lexicale*, **5**, p. 546—550.
STANCA V., *horbocăi (orbecăi)*, **2**, p. 155—156.
STÂNGACIU ELENA, *Contribuții lexicologice*, **2**, p. 140—150.
STÂNGACIU ELENA, *Etimologii (membrană, memorá)*, **3**, p. 279—282.
ȘTEFAN I., *Cuvîntul* scrisoare *în limba română*, **1**, p. 56—66.
ȘTEFAN I., *Sensurile „act" și „scrisoare" ale lui* carte, **5**, p. 533—540.
ȘTEFĂNESCU C., *Bugeac*, **5**, p. 553—555.
TEIUȘ SABINA, *Sufixe noi în antroponimia românească*, **2**, p. 151—153.
* * * *Extrase din Dicționarul limbii române (Dicționar general)*, **1**, p. 24—55.

DIALECTOLOGIE

BRÎNCUȘ GR., *Graiul din Oltenia*, **3**, p. 248—260.
CĂRĂBIȘ VASILE, *Glosar regional (Regiunea Oltenia, raionul Tîrgu Jiu, satul Cîmpofeni) (cu note de L. Mareș)*, **3**, p. 261—265.
CRISTUREANU AL., *Glosar regional: Regiunea Cluj (com. Zagra, raionul Năsăud)*, **4**, p. 405—410.
DAN ILIE, *Glosar regional (Regiunea Suceava, raionul Gura Humorului, comuna Pîrîeștii de Jos)*, **6**, p. 647—650.
MARIAN BARBU, *Glosar regional (Regiunea Oltenia, raionul Craiova, comuna Izvor-Milești) (cu note de L. Mareș)*, **3**, p. 265—266.
PETRIȘOR MARIN, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord—nord-vestul Olteniei*, **1**, p. 87—94.
TEAHA TEOFIL, *Graiul de la Vama Buzăului. Considerații asupra unei zone de interferență a graiurilor*, **1**, p. 95—106.

LIMBĂ LITERARĂ

BULGĂR GH., *Tendințe în sintaxa limbii române contemporane*, **4**, p. 411—420.
COTEANU I., *„Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual*, **1**, p. 3—12.
DRAGOMIRESCU GH. N., *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, **1**, p. 17—20.
HRISTEA TH., *Conceptul de „hipercorectitudine"*, **2**, p. 171—180.
HRISTEA TH., *Forme „hipercorecte" asimilate de limba literară*, **3**, p. 291—307.
JALBĂ C., *Observații de stil făcute de G. Topîrceanu la proza lui Caragiale*, **2**, p. 157—170.

Cultivarea limbii

CANARACHE ANA, *Locuțiunea „față de"*. **1**, p. 21—23.
CANARACHE ANA, *Folosirea infinitivului lung*, **3**, p. 314—317.
CANARACHE ANA, *Termeni întrebuințați impropriu*, **4**, p. 421—424.
IAROVICI EDITH, *Despre unele probleme ale traducerii din limba engleză în limba română*, **3**, p. 308—313.
IORDAN IORGU, *Note de cultivare a limbii* (*doar = numai!; în exclusivitate!*), **1**, p. 13—16.
IORDAN IORGU, *Neologisme și... neologisme*, **3**, p. 283—290.
MARES L., *Notă de cultivare a limbii: precum*, **5**, p. 574—576.
SECHE LUIZA, *Despre formațiile de tipul „eminescian", „arghezian" în critica românească contemporană*, **5**, p. 556—567.

Ortografie

BOLOCAN GH., *Despre normele de redare a numelor și cuvintelor rusești în limba română*, **1**, p. 83—86.
SALA MARIUS, *În legătură cu notarea toponimicelor românești*, **1**, p. 74—82.
ȘERBAN V., *Unele aspecte ale ortografierii toponimicelor românești*, **5**, p. 568—573.
VULPESCU ROMULUS, *Este necesar accentul grafic în ortografia noastră?*, **2**, p. 181—189.

FILOLOGIE

COSTA TRAIAN, *Versul 22 din Floare-albastră*, **5**, p. 595—599.
CREȚU I., *O problemă de principiu în legătură cu Luceafărul*, **4**, p. 425—432.
IORDAN IORGU, *Din nou despre ultimul vers din „Floare albastră"*, **6**, p. 651—652.
SIMONESCU DAN, *Precizări despre Liturghierul lui Coresi*, **4**, p. 433—438.
STRUNGARU DIOMID, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice. III. Problema dispariției lui u final în limba română*, **5**, p. 582—594.
ȘUTEU FLORA, *Câteva precizări asupra unei „probleme de principiu"*, **6**, p. 667—673.
VULPESCU ROMULUS, *Diferențierea grafică a licențelor prozodice*, **6**, p. 661—666.
* * * *Principii de transcriere a textelor românești. Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, **6**, p. 653—660. *Secolul al XIX-lea*, **5**, p. 577—581.

CRONICĂ

CIOBANU ELENA, *Dicționarul limbii române în dezbatere publică*, **6**, p. 682—683.
DOMONKOS ERICA, *Primele experiențe de traducere automată efectuate în țara noastră*, **4**, p. 439—442.
IORDAN IORGU, *Al X-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* (Strasbourg, 23—28 aprilie 1962), **6**, p. 681—682.

OCHEȘEANU RODICA, *A VI-a Conferință internațională de studii clasice* (Plovdiv, 24—29 aprilie 1962), **6**, p. 685—686.

ȘUTEU FLORA, *Problemele de lingvistică din unele publicații ale anului 1961*, **2**, p. 202—209.

VASILIU EM., *Al IX-lea Congres al lingviștilor*, **6**, p. 686—687.

VASILIU LAURA, *Sesiunea științifică a Institutului de lingvistică*, **6**, p. 683—684.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

AVRAM ANDREI, Gheorghe Goian, *Baza logică a predării și a însușirii terminologiei științifice*, București, Editura de Stat didactică și pedagogică, 1961 — **3**, p. 328—330.

BULGĂR GH., *Dicționarul maghiar-romîn*, București, Editura științifică, 1961 — **3**, p. 333—335.

COTEANU I., *Studii de gramatică*, vol. III, București, Editura Academiei R.P.R., 1961 — **1**, p. 107—112.

DUMBRAVĂ MIHAI, Notă la notele unor ediții — **2**, p. 221—224.

HRISTEA TH., *Studii și cercetări științifice — Iași (seria filologie)*. X (1959) și XI (1960) — **2**, p. 210—216.

IONAȘCU AL., I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, Editura științifică, 1961 — **6**, p. 688—696.

IONICĂ ION, V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, București, Editura Academiei R.P.R., 1961 — **1**, p. 112—115.

IONICĂ ȘT., Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, Editura științifică, 1961 — **5**, p. 608—611.

MANECA CONSTANT., Paul Teodorescu. *Învățați limba spaniolă fără profesor*, București, Editura științifică, 1962 — **5**, p. 600—603.

MAROSI A., Bakos Ferenc, *Román magyar szótár* (Dicționar romîn-maghiar), Budapesta, Editura Terra, 1961 — **4**, p. 443—444.

NESTORESCU VIRGIL, Problemele terminologiei științifice în două lucrări de lingvistică sovietice — **5**, p. 603—608.

OITĂ ION, P. S. Kuznețov, *O prințipah izuceniia grammatiki* (Despre principiile de studiere a gramaticii), Moscova, 1961 — **2**, p. 224—228.

OITĂ I., A. G. Rudnev, *Sintaksis oslojnënnogo predlojeniia* (Sintaxa propoziției complexe), Moscova, 1959 — **1**, p. 117—121.

REGMAN CORNEL, Probleme de stilistică și versificație romînească în studiile unui filolog maghiar — **1**, p. 115—117.

RIZESCU I., *Îndreptarea legii 1652*, București, Editura Academiei R.P.R., 1962 — **6**, p. 697—701.

RUSU VALERIU, *Folclor din Transilvania*, 2 vol., București, Editura pentru literatură, 1962 — **3**, p. 330—333.

SIMONESCU DAN, *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, 2 vol., București, Editura pentru literatură, 1961 — **2**, p. 216—220.

TEODORESCU V., Terminologia sportivă în *Dicționarul de neologisme* — **3**, p. 335—340.

URSU N. A., Poeții Văcărești, *Scrieri alese*, București, Editura pentru literatură, 1961 — **6**, p. 701—704.

* * * *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 mai 1961 pînă la 1 mai 1962*, **4**, p. 445—491.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU
73

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

LINGVISTICĂ

IORGU IORDAN, **Lingvistica romanică. Evoluţie, curente, metode,** 440 p., 25,70 lei.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. II. Limbile balcanice,** Ediţia a treia revăzută şi adăugită, 148 p. + 3 pl., 4,55 lei.

AL. ROSETTI, **Istoria limbii române, vol. III. Limbile slave meridionale (sec. VI—XII),** Ediţia a patra revăzută şi adăugită, 160 p. + 1 pl., 4,45 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român, vol. III,** Hărţile de la 623 la 969 + 4 pl., 99 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală,** vol. IV, 204 p., 8,20 lei.

* * * **Fonetică şi dialectologie,** vol. IV, 368 p. + 3 pl., 15,10 lei.

* * * **Cahiers de linguistique théorique et appliquée I/1962,** 257 p., 9,70 lei.

EDIŢII CRITICE

* * * **Cîntări şi strigături româneşti de cari cîntă fetele şi ficiorii jucînd, scrise de Nicolae Pauletti în Roşia, în anul 1833,** Ediţie critică cu un studiu introductiv de Ion Muşlea, 144 p., 3,60 lei.

LIMBA ROMÎNĂ

revistă a Institutului de lingvistică din Bucureşti
apare de şase ori pe an

Au apărut:

anul IX, 1960 (6 numere)
anul X, 1961 (6 numere)
anul XI, 1962 (5 numere)

Numerele curente se găsesc de vînzare la

LIBRĂRIA ACADEMIEI R.P.R.

Bucureşti, Calea Victoriei, nr. 27 sau la orice librărie ştiinţifică din ţară.

Se pot comanda şi prin poştă la secţia „Cartea prin poştă" de pe lîngă Librăria Academiei R.P.R., sau la librăria

„CARTEA PRIN POŞTĂ"

Bucureşti, str. Biserica Enei, nr. 16, raionul 30 Decembrie.

Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii.

Pentru străinătate, cererile de numere izolate sau de abonamente se fac prin întreprinderea de stat pentru comerţ exterior „CARTIMEX" I.S.C.E., str. Aristide Briand, nr. 14, sau Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti.

I. P. 2. — c. 5208.

Lei 3.—